

ଶ୍ରୀ କୃତ୍ସନ୍ତୀ

ଦ୍ୱିତୀୟ ଭାଗ



ଗୋପୀନାଥ ମହାନ୍ତି

ସ୍ରୋତସ୍ଵତ୍ତୀ

[ଆମ୍ବଜୀବନୀ]

୨

ଗୋପୀନାଥ ମହାନ୍ତି

ବିଦ୍ୟାପୁରୀ

SROTASWATI
2nd Part
An Autobiography of Gopinatha Mohanty
Published by Vidyapuri, Balubazar, Cuttack 753 002

ISBN 81-7411-258-8

ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶ ମାର୍ଗ ୧୯୯୯

ପ୍ରକାଶକ
ପୀତାମର ମିଶ୍ର
ବିଦ୍ୟାପୁରୀ
ବାଲୁବଜାର, କଟକ ୭୫୩୦୦୨

ଲିପିସଂଯୋଜନ
ବିଦ୍ୟାଶ୍ରୀ ତିତିପି ସେଣ୍ଟର,
ଆଲାମଚାନ ବଜାର, କଟକ ୭୫୩୦୦୨

ମୁଦ୍ରଣ
ରଯାଳ ହାପ୍ଟଚୋନ୍ କୋ, କଟକ

ମୂଲ୍ୟ ଟ ୧୧୦.୦୦

୧୯୩୦ ରେ ପାଠନାରୁ ମୁଁ ଗାଁକୁ ଆସିଲାବେଳକୁ, ଯେତେବେଳେ ମୋ ସବ୍ବା ବଡ଼ଭାଇ ପାଠନାରେ ଥାନ୍ତି, ତାଙ୍କ ଡଳଭାଇ ଧୂଳଭାଇ ଅର୍ଥାତ୍ ଯଦୁନାଥ ସେତେବେଳେ ଓଡ଼ରସିଥର, ତାଙ୍କ ଡଳେ କାହୁଭାଇ କଟକରେ ବାରିକ ମିଶ୍ରୀ ମହାନଦୀ ଢିରିଜନ୍ ଅଫିସରେ ‘ପାଶ୍ଚ ଆକାଉଷ୍ଣସ କୁର୍କ’ । ଧୂଳଭାଇ ଉପକୂଳ ବନ୍ୟା ଅନୁସନ୍ଧାନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବହୁତ ନିରାପଦ କାମ କରି କରି ପଛେ ଜଗଦସୀୟପୂରୁଷ ଆଠ ମାଇଲ ପୂର୍ବକୁ ଗୋପାଳପୁର ସେବନରେ ମାଛଗାଁ ନାଳର ସେବନେଲୁ ଅଫିସର ହୋଇ ଅବସ୍ଥାପିତ ହେଲେ, ମହକୁମା ଜଙ୍ଗପୁର ଗାଁରେ । ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରାତିଷ୍ଠାରଣୀୟ ଶିକ୍ଷାବିଦ ଡକ୍ଟର ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ପରିଜାଳି ଗାଁ ବୋଲି ସେ ଗାଁ ବିଶ୍ୟାତ । ପଛେ ମେ ମାସ ଆଡ଼କୁ ମୋ ବୋଉ ଓ ଭାଉଜବୋଉ (ଧୂଳଭାଇଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ) ଜଙ୍ଗପୁରରେ ତାଙ୍କ ସରକାରୀ ବସାରେ ରହିଲେ, ମୁଁ ବି ହୁଟି ହେଲେ ସେଠି ରହେ, ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ବି ଅନେକଥର ଯାଏ, କାହୁଭାଇ ବି ଯାଆନ୍ତି ।

ସେପର୍ଯ୍ୟ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ ରହୁଥିଲି ନାଗବାଲିରେ, ସେଠି ବୋଉ ଓ ଭାଉଜବୋଉ ଥିଲେ ।

କାହୁଭାଇ କଟକରେ ରହୁଥାନ୍ତି । କାଳୀଗଳି ଟପିଲେ ଯେଉଁଠି ‘ବୁଢ଼ୀଠାକୁରାଣୀ’, ସରୁଗଳି କଟିରେ ଗୋଟିଏ ସାନ ଢାଳପର, ଧୂଳଭାଇଙ୍କ ଶଳା ପ୍ରତାପ ଅର୍ଥାନ୍ ସାରଦାବାବୁ ଓ ତାଙ୍କ ଦାଦି ବାନାମର ଦାଦା ସେଠି ଥାନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମେସ୍ କରି କାହୁଭାଇ ବି ସେଠି ରହନ୍ତି, ବେଳେବେଳେ ବେଣ୍କାର-ପାଠଣାରୁ ଆଉ କିଏ କିଏ ବି ଆସି ରହୁଥିଲେ । ୧୯୩୦ ଜୁଲାଇରେ ମୁଁ କଲେଇରେ ନାଁ ଲେଖାଇଲାବେଳେବି କାହୁଭାଇ ସେଠି ରହୁଥିଲେ, ମୁଁ କଟକ ଗଲେ ସେଠି ରହେଁ । କେତେ ମାସ ପରେ କାହୁଭାଇ ମହନ୍ତିଆ ବଜାରରେ ଗୋଟିଏ ବସା ଠିକ୍ କରି ସେଠିକି ଉଠିଗଲେ । ତା’ପରେ ମୋର କଟକ ରହଣି ବେଳେ ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ହଷ୍ଟେଲରେ ନ ଥାଏଁ ମୁଁ ରହେଁ ତାଙ୍କ ପାଖେ । ଆଜ. ଏସ-ସି. ଦୁଇ ବର୍ଷ ମୁଁ ଜଷ୍ଟରୁକ୍ତ ହଷ୍ଟେଲରେ ଥିଲି, ୧୯୩୩-୩୪ ବି.ଏ. ଶେଷ ବର୍ଷ ରହିଥିଲି ଡ୍ରେଷ୍ ରକ୍ତରେ, ତାପରେ ପୁଣି ତାଙ୍କ ପାଖେ, ୧୯୩୯ରେ ତାଙ୍କରିରେ ଯାଇପୁର ବଦଳି ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ।

ମହନ୍ତଦିଆ ବଜାର ବସା ପରେ କାହୁଡ଼ାଇ କିଛିଦିନ ବକ୍ସିବଜାର ବଣିଆସାହିରେ
ରହିଥିଲେ, ସେଠି ତାଙ୍କୁ ଟାଇପେଣ୍ଡ ହେଲା ।

ତା'ପରେ କାହୁଡ଼ାଇ କିଛିଦିନ ତେଲେଜାବଜାର ରଘୁନାଥଜୀର ମନ୍ଦିର ପାଖରେ
ବସା ନେଲେ, ସେଠି ବି ମୁଁ ରହୁଥିଲି, ବଡ଼ଭାଇ ସପରିବାର ପାଚନାରୁ ଆସିଲେ ।
ସମସ୍ତେ ଏକାଠି ରହିଲୁଁ କାଳୀଗଳିରେ ଗଣେଶମନ୍ଦିର ସାମ୍ବାରେ ଗୋଟିଏ ବସାଘରେ,
୧ ରଘୁନାଥ ରାଓଙ୍କର ସେ ଘର । ମୁଁ ଏମ୍.୯. ପଢୁଆଁ, ୧୯୩୫ ଆରମ୍ଭ
ସମୟ ହେବ, ବଡ଼ଭାଇ ଡଗରପଡ଼ାରେ ନିଜ ଘର ତୋଳି ସେଠିକି ଉଠିଗଲେ ।
ତାର ଦେବ ବର୍ଷ ପୂର୍ବରୁ କାହୁଡ଼ାଇଙ୍କର ବିଭାଗର ହୋଇଥାଏ । ସେ ବଜାଳୀସାହି
ମଠ ପୋଖରୀ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ଘର ଭଡ଼ା ନେଇ ସେଠିକି ଉଠିଗଲେ,
ମୁଁ ବି ଗଲି ସେଠିକି ।

କଟକରୁ ୧୯୩୯ ବଦଳି ହେଲା ପରେ ୧୯୪୦ ମେ' ଶାରୀରିକ ମୋର
ସେତେବେଳେ ବିଭାଗର ହେଲା ସେତେବେଳେ ଅଛ କିଛିଦିନ ପାଇଁ କାଳୀଗଳିରେ
ପଠାଣିବାବୁଙ୍କ କୋଠାକୁ ଲାଗି ଗୋଟିଏ ଦୋମାହାଲା କୋଠା ଭଡ଼ା ନିଆ
ହୋଇଥିଲା, ତାପରେ ଆମେ ପ୍ରାୟ ଗନ୍ଧି ଦିନ ଥିଲୁଁ ଡଗରପଡ଼ାରେ ବଡ଼ଭାଇଙ୍କ
ଘରେ । ସେଠୁ ଗଲୁ କୋରାପୁଟ, ମା, ପୁଆ, ବୋହୁ । ମଞ୍ଜିରେ ମଞ୍ଜିରେ
କେବେ କୃତିର ହୁଟିରେ କଟକ ଆସିବା ଛଡ଼ା ମୁଁ କଟକରେ ରହିଥିଲି ଦୁଇଥର,
ଥରେ ୧୯୪୦-୪୧ ବହୁବଜାର ବଡ଼େଇଶାହିରେ ଗୋଟିଏ ଭଡ଼ା ବସାରେ,
ଆଉଥରେ ୧୯୭୧ରେ ଜ୍ଞାତ୍ରାରେ ଗୋଟିଏ ଭଡ଼ାବସାରେ ।

ଗାଁକୁ ମୁଁ ଖୁବ ଭଲ ପାଉଥିଲି, ଗାଁରେ ରହିପାରିଲି ନାହିଁ ।

କଟକକୁ ମୁଁ ଖୁବ ଭଲ ପାଉଥିଲି, ଦେତାମନରେ ବଢ଼ି ଉଠିଥିଲି ସେହି
କଟକରେ । କଟକରେ ରହିପାରିଲି ନାହିଁ । ୧୯୪୭ରୁ—ମଞ୍ଜିରେ କେତେମାସ
ଛାଡ଼ି, ମୁଁ ରହିଛି ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ, ହେଲାଣି ୧୯୭୦ । ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ରହିବାକୁ
ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲି ଏଠି ଚାକିରି କରିଥିଲି ବୋଲି । ଚାକିରିଆମାନେ ଘର ତୋଳି
ରହିପାରିବେ ବୋଲି ଜମି ବିକା ହେଲା, ରଣ ଦିଆଗଲା, ତେଣୁ ଏଠି ହେଲା
ଘର, ଏଇ ଘରେ ମୁଁ ୧୯୭୩ରୁ ଅଛି ।

କିନ୍ତୁ ଅତୀତକୁ ଅନାଏଁ, ଭାବେଁ, କେଉଁଠାକୁ କହିବି ମୋ ଘର ବୋଲି ?
ଠିକ ତା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମନେପଡ଼େ, —ମତେ ଯେ ହେଲାଣି ଛପନ ବର୍ଷ,
ତହିଁରୁ ଅତୀତର କେଉଁ ବର୍ଷ କି ମାସ କି ଦିନ କି ମୁହଁର୍ବି ମୋ ଜୀବନକାଳ
ବାହାରେ, କେଉଁ ରହିଛି ମୋ ବିଶିଷ୍ଟ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ସ୍ଵରୂପ ଯାହା ତା ବାହାରେ

ନ ଥିଲା କି ନାହିଁ ? ଯେତେଠେ ମୁଁ ରହିଛି, ଓଳିଏ କି ରାତିଏ, ସମୁଦ୍ର କୂଳରେ କେଉଁ କେଉଁ ଗାଁ ଜୟୁଲ ପିଣ୍ଡାରେ, ଢିଲିକା ଭିତରେ କେଉଁ ମେଲା ଘରେ, କେଉଁ ଗଣ୍ଡ ମପସଳରେ କେଉଁ ବରଗଛ ମୂଳେ, କେଉଁ ପିଣ୍ଡା ପହଞ୍ଚରେ, କେଉଁ ପାର୍ବତ୍ୟାଞ୍ଚଳ ଭିତରେ ଅଗନାଗ୍ନି ମାଳରେ କେଉଁ ଆଦିବାସୀ କି ହରିଜନର କୁଡ଼ିଆରେ ପିଣ୍ଡାରେ, କି ଗୁହାଲପରେ, ଅଥବା ଚାରିକରେ ନିଆଁ ଜାଳି କେଉଁ ଜଙ୍ଗଳ ମଣିରେ ଯେଉଁଠି ରାତିଯାକ ମଣିରେ ଶୁଭୁଥାଏ ମହାବଳ ମାମୁଁର ଉଚ୍ଚାଟ ସମୋଧନ, ଅଥବା କେଉଁ ଡାକବଜ୍ଞଳା ଘରେ, ବଡ଼ ଅବା ସାନ, କେମିତି କହିବି କେଉଁଠି ମୋ ଘର ନ ଥିଲା, କେଉଁଠି ମୋ ସ୍ଵରୂପର ସବୁ ବିଶିଷ୍ଟତା ସବୁ ଅପୂର୍ଣ୍ଣତା ଘେନି ମୁଁ ଜାବନ ବଞ୍ଚି ନ ଥିଲି ?

ଏ ଓଡ଼ିଶାଯାକ, —ଖୁବ ଅଛ ଥର ତା ବାହାରେ —ନାନା ଅଛି ସହିରେ ମାଟି ପାଣି ଧୂଳି ପଥର ଉପରେ ପଡ଼ି ପଡ଼ି ଯାଇଛି ମୋ ନିଶ୍ଚାସ ସେ ପବନରେ ମିଶିଛି, ମୋ ଖାଲ ଭେଦିଛି ସେ ଭୂର୍ଜରେ, ମୋ ହସ ମୋ ପାଟି ମୋ ବଜ୍ରଶିର ବେସ୍ତୁରା ରାଗିଣୀ ଶୁଭିଛି ମଣିଷ ଗହଣରେ କେତେ କୁଡ଼ିଆଘର ଅଗଣାରେ, ପର୍ବତ ଶିଖ ଉପରେ, କେତେଠେ ଜଳିଛି ମୋ ପାଇଁ କୁଳି, ପୁଣି ସେ କୁଳି ନିର୍ଭିକ୍ଷି, ପରା ହୋଇଛି ମୋ ପାଇଁ ବିଜ୍ଞାନ, ପୁଣି ସେ ବିଜ୍ଞାନ ଗୁରା ହୋଇଛି, ଅଜାଆଇ ପରି, ବାପମା, ଭାଇଭଉଣୀ ପରି, ପୁଅଞ୍ଜିଅ ପରି, ବନ୍ଦ ପରି, ଚୁପୁରୁ ଟାପୁରୁ ବୃବର ବୃବର ହୋଇଛୁଁ ଆମେ, ସବୁ ତ ମୋ ଘର ଥିଲା !

କେତେଠେ ପାଇଛି ମୋ ଲେଖା ପାଇଁ ଉପାଦାନ ଓ ପ୍ରେରଣା, କେତେଠେ ବି ବସି ବସି ଲେଖିଛି । କେତେ ଲେଖା ସେହି ଶ୍ଵାନର, ଯେଉଁଠି ମୁଁ ଲେଖିଛି, କେତେ ଲେଖା ଅନ୍ୟ ଶ୍ଵାନରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଛି, କାଗଜରେ ରୂପ ଘେନିଛି ଯେଉଁଠି ଲେଖିଲି ସେଠି ।

ଜଟକର ନାନା ବସା, —କାହୁର୍ରାଜକର ଓ ମୋର ସେ ନାନା ଲେଖାର ଶାନ । ବେଶି ତାଙ୍କର । ୧୯୩୦ରେ ବି ସେ ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖୁଥିଲେ, ଶୁଣେଇଥିଲେ । ଲେଖକ ନିଜେ ନିଜ ଲେଖା ପଡ଼ି ଶୁଣାଇଲାବେଳେ ତାଙ୍କ ମୁଁ କେମିତି ଆଉ ପ୍ରକାରେ ଦିଶେ, ସ୍ଵରରେ ଶବମାନଙ୍କ ଉପରେ ଅନୁପ୍ରାସରେ କେତେ ଭାବ ବାରି ହୁଏ । କାହୁର୍ରାଜ ତାଙ୍କର ଦୀଘୀ କବିତା ‘ମାନସା’ ଲେଖୁଥିଲେ ମହନ୍ତିଆ ବଜାର ବସାରେ, ଉପନ୍ୟାସ “ହା ଅନ୍”, “ତୁଣ୍ଡବାଜଦ” ଲେଖୁଥିଲେ ବଜାଲୀସାହି ବସାରେ, ସବୁ ବସା ଅପେକ୍ଷା ବେଶି ସାହିତ୍ୟ ଢାର୍ତ୍ତା ବୋଧହୁଁ

ସେଇଠି । ମୋ ଗପ “ଡେଂ”, “ଅତସା”, “ଉପାସା”, ମୁଁ ସେଇଠି ଲେଖଥିଲି, ‘ପାଟପାଣି’, ‘ପୋଡ଼ାକପାଳ’ ଲେଖଥିଲି ଯାକପୁରରେ ଥିଲାବେଳେ, ସେଇଠି ଆରମ୍ଭ ହେଲା ମୋର ପ୍ରଥମ ଉପନ୍ୟାସ,- ‘ମନ ଗହାରର ଚାଷ’ । ‘ପରଜା’ ଓ ‘ଦାଦିବୁଢ଼ା’ ମୁଁ କୋରାପୁରରେ ଥିଲାବେଳେ ଲେଖଥିଲି, କୋରାପୁରର ମାଳ ଅଞ୍ଚଳର ବଣ ପର୍ବତରେ ଚାଲି ଚାଲି ବୁଲୁଥିଲା ବେଳେ ଯେଉଁଠି ଚିକିଏ ଅଟକେ ସେଠି, ବେଶି ଭାଗ କୋରାପୁରରେ ମୋ ବସାରେ । ‘ଅମୃତର ସନ୍ଧାନ’ ବି ସେହିପରି କୋରାପୁରରେ ଜୟପୁରରେ କିଛି ଅଂଶ ଲେଖା ହୋଇଥିଲା, ଆଉ ଲେଖା ହୋଇଥିଲା ବରଗଡ଼ରେ, ସେଠି ସେ ସରିଥିଲା । ବରଗଡ଼ରେ ସେକେଷ୍ଟ ଅପିସର ହୋଇ ରହୁଥିବା ଗୋଟିଏ ସାନ ବସା, ହାଇଦ୍ରୁଲ ପାରିବି କରରେ, ଜଦୁଲ ପଡ଼ିଆ ପାଖେ ସେଇ ସେ ଲେଖା ହେଉଥିଲା, ରାତିରେ ଏକୁଚିଆ ସେହି ପଡ଼ିଆରେ ବସି ବସି ହେଉଥିଲା ‘ମହାପୁରୁଷ’ ନାଟକର ଧ୍ୟାନ, ସେହି ବସାରେ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଏମିତି ନାନା ଶ୍ଵାନରେ ନାନା ବହି ନାନା ଲେଖାର ଲେଖନକାର ମୁଁ ହୋଇଥିଲି । କଟକର ବହୁବିଜାର ବଢ଼େଇସାହି ବସାରେ, ଗଲି ଆରପାଖେ ଘର ସାମ୍ବାରେ ଚାଲିଥାଏ ଅଚାଳ ଘର ବାଁପାଖେ ଚାଲିଥାଏ ଘରୁ ଘରୁ କରତକଳଟିଏ, ୧୯୪୦, ସେଇଠି ଲେଖଥିଲି ‘ହରିଜନ’ ଉପନ୍ୟାସ, ସେଇଠି ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲି ୧୯୪୧ରେ ମୋର ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ଉପନ୍ୟାସ ‘ମାଟିମାଟାଳ’, ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ଯୁନିଟ ଗର୍ଭରେ ଟାଇପ୍ ଗର୍ଭରେ ନାନା କାଟର ନଂ୧୭ରେ ଯେଉଁଠି ମୁଁ ୧୯୪୨ରୁ ୧୯୪୧ ଯାକେ ଥିଲି ସେଇଠି ଦାଣ୍ଡଘରେ ଓ ପିଣ୍ଡଘରେ ବସି ତାକୁ ଲେଖଥିଲି, ମଞ୍ଚରେ ୧୯୪୨-୪୪ ରାୟଗଡ଼ା ଏସ୍. ଡି. ଓ. ବସାରେ, ୧୯୪୪-୪୭ ପୁରାରେ ଚକ୍ରତୀର୍ଥ ପଛଆଡ଼େ ଗୋଟିଏ ନିଷାଟିଆ ବସାରେ । ପୁରାରେ ତା ମଞ୍ଚରେ ଲେଖଥିଲି ଓ ସାରିଥିଲି ‘ଲୟ ବିଳୟ’ ଉପନ୍ୟାସ ।

୧୯୩୮ ରୁ ୧୯୪୯ ଅପ୍ରେଲ ପହିଲା ଏମିତି ପ୍ରାୟ ବଢ଼ିଶି ବର୍ଷ ସରକାରୀ ଚାକିରିରେ ଥିଲାବେଳେ ଓଡ଼ିଶାର ନାନା ଅଞ୍ଚଳ ବୁଲିଛି, ଦେଶର ନାନା ଶ୍ଵାନ ଓ ହଜାର ହଜାର ମଣିଷଙ୍କର ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ପର୍କରେ ଆସିଛି, ଉତ୍ତର ଓଡ଼ିଶାର, ମଧ୍ୟ ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଓଡ଼ିଶାର, ତା ଆଗରୁ ଅର୍ଥାତ୍ ମୋ ଛାତ୍ର ଜୀବନ ଶୈଖ୍ୟଯାକେ ଗଡ଼କାତ ଓ ପାହାଡ଼ ଅଞ୍ଚଳ ବିଷୟରେ ମୋର ଧାରଣା ହୋଇଥିଲା ପିଲାଦିନେ ଦିର୍ଘଣିରେ, ସୋନପୁରରେ, କଲେଇ ପଢ଼ାବେଳେ ହୁଟିରେ ବୁଲିଯାଇ ଛେକାନାଳରେ, ମୟୂରଭଜନ ବାରିପଦାରେ, ମୁରୁଡ଼ାରେ । କିନ୍ତୁ ସେତେବେଳେ ଉତ୍ତର ଓଡ଼ିଶାର ଉପକୃଳ ସମତଳ ବିଷୟରେ ମୋର ଯେଉଁ ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ପର୍କମୟ ଜ୍ଞାନ ଆସିଥିଲା ତା ମନ୍ଦିରଥିଲା କଟକ ସହଗରୁ ଓ କଟକ ସଦର ସବ୍ରତିଜନ୍ମର କେତୋଟି

ଗାଁରୁ । ସେ ଗାଁଗୁଡ଼ିକ ଆମ ଗାଁ ନାଗବାଲି ଓ ତା ତିନି କୋଣ ରିତରର ଗାଁ ବିରିବାଟି, ଆମର କେତୋଟି ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବଙ୍କ ଗାଁ, ଯେପରି ମୋ ଅପା ଶଶୁରଘର ମରଧରପଡ଼ା, ଧୂଳଭାଇଙ୍କ ଶଶୁରଘର ପଚଣା ଓ ତାକୁ ଲାଗି ବେଶକାର, ସେଠି ଆମର ଅନେକ ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ଓ ଜଗଦସିଂହପୁର ବାଲିକୁଦା ଅଞ୍ଚଳରେ ଯେଉଁଠି ଯେଉଁଠି ଧୂଳଭାଇ ଥୁଲେ ସେସବୁ ଗାଁ ଯଥା ଜାହାପୁର, ଜଗଦସିଂହପୁର, ମଣିଜ୍ଞା, ବିରିତି ବାଲିଆ ଓ ତା ଆଖପାଖ ବହୁତ ଗାଁ । କାହୁଡ଼ାଇଙ୍କ ଶଶୁରଘର ସାଲେପୁର ଥାନାର ସତରି, ବଡ଼ଭାଇଙ୍କ ଶଶୁରଘର ତିର୍ରୋଲ ପାଖ ନନ୍ଦନ କୋଠମୂଳ, ରାମଭାଇଙ୍କ ଶଶୁରଘର ପୂରାଜିଲ୍ଲା ଢିଣାହାଟ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ଯାଇଥିଲି । ତାଲିକା ରିତରେ ଆସିବ ମୋ ମାମୁଁଘର ସିଂହାଳ, ତା ପାଖ ବୋଧପୁର, ବାଲିକୁଦା, ତିର୍ରୋଲ, ଜଗଦସିଂହପୁର ପାଖ ମୋ ମାଉସା ଘର ଆଳିପିଞ୍ଜଳ । ପାଖରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ମାଉସା ଘର ମରିଥିଆପଦା, ପାଖରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ବନ୍ଧୁଘର, ସୁଜଙ୍ଗ, ଜତ୍ୟାଦି ।

ଯେତେ ଦୂରକୁ ଅନାଇଁଲେ ଢିଟାଭୂର୍ଜୀ, ଦିଗ୍ବଲ୍ଲମ୍ବରେ, ଅନ୍ତରୁଆ ତୋଟାମାଳ । ମଞ୍ଜିରେ ବିଲର ଢକ ଲମ୍ବା ଦଷ୍ଟା ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ତୋଟା ଥାଇ ଏଠି ସେଠି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଗାଁ, ଗଛ ଗହନ୍ତି ରିତରେ ଘରଗୁଡ଼ିକ ଛପିଯାଏ, ବହୁତ ନନ୍ଦିଆଗଛ, ଆମଗଛ, ଗାଁ ମୁଁଘରେ ବରଗଛ, ଓଡ଼ଗଛ, ବାରିତଳେ ବାଉଁଶବଣ, ଅରମା, ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ପୋଖରୀ, କେଉଁଠି କେଉଁଠି ଦେଉଳ, ଘର ପାଖେ କୃଅ । ନର କୁଳେ କୁଳେ ନାଳବନ୍ଧ କରେ କରେ ଧାଡ଼ି ହେଇ ଛାଡ଼ି ଛାଡ଼ିକା ଗାଁଗୁଡ଼ିକ, ନର ବନ୍ଧରେ ଗାଁକୁ ଗଢା, ବନ୍ଧକୁ ଲାଗି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଦୋକାନ । ଗାଁ ତୁଁ, ଗାଁ ମଣାଣିଗୁଡ଼ିକ । ନାନା ରତ୍ନରେ ନାନା ଢିତ୍ର । କିନ୍ତୁ ସେହି ଏକାପରି ସବୁଠି, - ଓଡ଼ିଶାର ଉପକୁଳର ସମତଳ, ସେଠି ରହୁଥିବା ମଣିଷଙ୍କ ଜୀବନ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ । ସେହି ହୋଇଥିଲା ସେତେବେଳେ ମୋ ପୃଥିବୀ । ମଣିଷ ଓ ମାଟିର ସ୍ଵେଚ୍ଛରେ ଗଢି ହେଉଥିଲା ମୋ ଜୀବନ । ଆଗରେ ଯେଉଁ ସ୍ଵପ୍ନ ଥିଲା, ତାର କହନା ତାକୁହିଁ ଆବୋରି ଉପରକୁ ଉଠୁଥିଲା ।

ରାଜାପରି ଅଛି ବଡ଼ ବଡ଼ ଜମିଦାରମାନଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିଦେଲେ, ଗାଁ-ଗାଁକେ ଯେଉଁ ଅସଂଖ୍ୟ ସାନ ସାନ ଜମିଦାରି ତାର ଆଭିଜାତ୍ୟ ସେତେବେଳକୁ ବହୁ ପରିମାଣରେ ଖସି ପଡ଼ିଥାଏ । ପୁରୁଣା ଶାନ୍ତିମାନଙ୍କ ଘର ବାରିହୋଇପଡ଼େ; ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଭଙ୍ଗା କାନ୍ଦ, ଖାଲି ତିହ, ଦବି ଯାଉଥିବା ଚାଳରୁ ଥାଏ କିନ୍ତି ସୁତି, ଭେକ, କିନ୍ତି କିମଦନ୍ତୀ - “ଆମ ଅଜା ଏଡ଼େ ମହବ ଲୋକ ଥୁଲେ -”

କର୍ପୂର ଉଡ଼ିଯାଇଥିଲା, ଖାଲି କନା, ସେ ବି ଢିରା, ମସିଆ । ନିଜ ହାତରେ ପରିଶ୍ରମ କରିବେ ନାହିଁ, ଜମି ଅଛି ଅଛି, ଅନ୍ୟ ଆୟ ନାହିଁ, କୃମ ଛାଡ଼ି ନାହିଁ, ଖର୍ଚ୍ଚ ଅଭ୍ୟାସ ସଂକୁଳିତ ହୋଇପାରୁନାହିଁ, ନିରାଶ୍ରୟତା ସହିତ ଚିତ୍ତତା, ପର ପ୍ରତି ଫେରସରିପଣ, ଶର୍ଷା ଓ ଅକଳ୍ୟାଣ ବାଞ୍ଚା, ଆୟିଲା ମୁହଁରେ ପଦେ ପଦେ ଶାଶବିଆ କଥା, — “ଆରେ ମୂଷା ଗଞ୍ଜେଇ ଖାଇଦିରେ !” କ୍ରମେ ମିଥ୍ୟାଚାର, କୁତ୍ର, ନିଷ୍ଠୁରତା, ଶୋଷଣ, ବୁଦ୍ଧିକୁ ଅବାଚରେ ଢଳାଇ ଦିନାକେତେ ବଞ୍ଚିଯିବାକୁ ଦେଖା, ଏପରି ବିତ୍ତ ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ଥିଲା । ସେମାନେ ବାପ ଅଜାଜ ନାଁ ବୁଢ଼ାଉଥିଲେ, ଜତିହାସକୁ ବିକଳାଙ୍ଗ କରୁଥିଲେ ।

ସମସ୍ତେ ନୁହନ୍ତି ।

ଅନେକ ଅଟାତର ଭଙ୍ଗାକୁଡ଼ି ଭିତରୁ ନିଜ ଉଦ୍ୟମରେ ଠିଆ ହେବାକୁ ଦେଖା କରୁଥିଲେ, ପଛଆଡ଼େ ଆଭିଜାତ୍ୟର ପରଶରା ଅଛି ବୋଲି ମଣିଷ ମିଛ ଜନ୍ମର ରଖିବାକୁ ନିକମା ହେବାକୁ ବାଧ, ଏପରି ବିଶ୍ୱାସ ସେମାନଙ୍କର୍ ନ ଥିଲା । ରଷ୍ଟୁଲରେ କିଛି କିଛି ପାଠ ପଢ଼ି ନାନାପ୍ରକାର ଚାକିରି ତ ଅନେକ ଅଭିଜାତ ପରିବାରର ଲୋକେ କରୁଥିଲେ, କେହି କେହି ଆଉ ବେଶି ପଢ଼ି ଆଉ ବଡ଼ ଚାକିରି କରୁଥିଲେ, କେତେ ବ୍ୟାପରୀକୀୟ, ଦପାଦାର, କନନ୍ତବଳ ବି ହେଉଥିଲେ । ଅନେକେ ନାନାଧନ ବେଉସାରେ ପେଟ ପୋଷୁଥିଲେ, ବିଶେଷତଃ ସହର ତଳିଆ ଲୋକେ । ଅନେକ ନିଜ ନିୟାରେ ଚାଷ କରୁଥିଲେ, ଚାଷ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ଅଛି କେତେକଣ କେଉଁଠି ନିଜ ହାତରେ ହଳ ବି କରୁଥିଲେ । ଅଛି ସହଜରେ ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକେ ଗାଁ ଗହଳିର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସାଧାରଣ ମଣିଷଙ୍କ ଗୋଷ୍ଠୀରେ ଖାପିଯାଇଥିଲେ । ଦଶ ପଦର ବର୍ଷ ପରେ ଦେଶର ଦସିଲା ମଣିଷମାନେ ବାହାରିଲେ ଏଇ ସାଧାରଣ ଶ୍ରେଣୀରୁ, — ଆମ୍ବନିର୍ଭରଣୀଙ୍କ, ପରିଶ୍ରମୀ, ଉଦ୍ୟୋଗୀ, ଆଗ୍ରାହୀ ମଣିଷ, ଆଗକୁ ଭାବି ଯେଉଁମାନେ କାମ କରୁଥିଲେ, ପିଲାକୁ ପାଠ ପଢ଼ାଉଥିଲେ, ବୁଦ୍ଧି ବେଉସାରେ ମନ ଦେଉଥିଲେ ।

ଶିକ୍ଷର ବିକାଶ ନ ଥିଲା, ସାଧାରଣ ମଧ୍ୟବିର ମଣିଷ ଆଶା କରୁଥିଲା, ପୁଅ ଚାକିରି କଲେ ଘରର ଅଭାବ ଯିବ । ତେଣୁ ସ୍ତୁଲ କଲେଜରେ ପାଠ ପଢ଼ିବା ପଢ଼ାଇବାର ପ୍ରଧାନ ଉଦେଶ୍ୟ ଥିଲା ଆର୍ଥନେତିକ, ଏବେ ଯେତେ ପରିମାଣରେ ସେତେବେଳେ ତାରୁ ବହୁଶୁଣେ ବେଶି ।

ପୁରୁଣା ଘରମାନଙ୍କରେ ଏ ଦୁଇ ଶ୍ରେଣୀର ପରିବାର ଦିଶୁଥିଲେ, ଦ୍ଵିତୀୟ ଶ୍ରେଣୀର ପରିବାର ବେଶି ଥିଲେ, ସଂଖ୍ୟା ବହୁଥିଲା ।

[ଆମ ଗାଁ ନଈ ସେପାରି ବେଶ୍କାର ଓ ପଚଣା, ସେଠି ଶହ ଶହ କରଣ ପରିବାର, ଅନେକ ପୂର୍ବେ ଜମିଦାର ହୋଇଥିଲେ, କାଳକ୍ରମେ ଅଧିକାଂଶ ପରିବାରର ବୁଦ୍ଧି ହୋଇଥିଲା ତାକିରି କିମ୍ବା ବ୍ୟବସାୟ । ସେଠି ନାନା ଜାତିର ଲୋକେ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷିତ ହେଲେ ଓ ଆପଣା ଆପଣା କ୍ଷେତ୍ରରେ ବିଖ୍ୟାତ ହେଲେ ।]

ନୁଆ ସୁଗରେ ପୂରୁଣା ଘରର ଲୋକମାନଙ୍କ ବୁଦ୍ଧି ପରିବର୍ତ୍ତନ କ୍ରମରେ ମୋର ମନେ ପଡ଼ନ୍ତି ପଚଣାର ସିଦ୍ଧମାର୍ମୁଁ, ମୋ ଜମୁଦାଦିଙ୍କର ସେ ଶଳା, ଢେଙ୍ଗା, ଓସାର କାନ୍ଦି, ହୃଦୟପୁଷ୍ଟ, ବର୍ଣ୍ଣରେ ଶ୍ୟାମଳ, ବଡ଼ ବଡ଼ ମୋଟା ମୋଟା ନିଶ୍ଚ । ତାଙ୍କ ସବୁ ବଡ଼ଭାଇ ନନ୍ଦମାର୍ମୁଁ ଢେତନ୍ୟଭାବ ସଂପ୍ରଦାୟଙ୍କ ସୁପରିଚିତ ବାବାଜି ‘ନନ୍ଦବାବା’ । ତାଙ୍କ ଡଳେ ହାତିବନ୍ଧୁମାର୍ମୁଁ ପୁଲିସ୍ ଜନିସ୍ଥପେକ୍ଷର ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ନନ୍ଦମାର୍ମୁଁ ବଡ଼େଇ ବିଦ୍ୟା ଶିଖିଲେ, ଆପଣା ଘରେ ବସି ବଡ଼େଇ ବୁଦ୍ଧି କରି ସ୍ଵାଧୀନ ଭାବେ ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ କରୁଥିଲେ । ତଙ୍କା ତିଆରି କାମରେ ତାଙ୍କର ବେଶୀ ନାଁ ଥିଲା । ସେହି ଉଦୟୋଗୀ ଆମନିର୍ଭରଣୀଙ୍କ ସ୍ଵାଧୀନମନ୍ତ୍ରି ସିଦ୍ଧମାର୍ମୁଁଙ୍କୁ ଅନେକେ ଭାବୁ କରୁଥିଲେ । ସେ ସବୁବେଳେ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ, ଶାନ୍ତ, ଅଛଭାଷୀ ମଣିଷ, ସବୁବେଳେ କାର୍ଯ୍ୟବ୍ୟସ୍ତ ।

ମହାଧରପଡ଼ା ଅନେକଥର ଯାଇଛି, ସେଠି ମୋ ଅପାଘର । ମହାପାତ୍ର ପରିବାର, ସେ ଅଞ୍ଚଳଯାକରେ ଅତି ପୂରୁଣା ଜମିଦାର, ଅପା ଉଦୟନାଥ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ବଡ଼ ବୋହୁ । ସାମାରେ ବଡ଼ ଦାଣ୍ଡ, ଦାଣ୍ଡ କରରେ ପଥର ଦେଉଳ, ଗୋଧୂଳିବେଳେ ଦେଉଳ ଉପରେ ଶହଶହ ପାରା ଉଡ଼ି ଉଡ଼ି ବସନ୍ତ, ମୁଁ ବସି ବସି ଦେଖୁଥାଏଁ । ସିଧା ତିଆ ହୋଇଛି ପୂରୁଷେ ଉତ୍ତ ପଥର ପିଣ୍ଡା, ମଞ୍ଚରେ ମଞ୍ଚରେ ଢକ୍କିଯିବାକୁ ଘୋଷରା ପାହାଡ଼ । ତା ଉପରେ ଖୁବ ବଡ଼ ବଡ଼ ଘର ଧାତ୍ରୀଏ, ଘରର ଦସ ଚାଳ । ଭିତରକୁ ଭିତରକୁ ଅନେକ ଖଞ୍ଜା, ଲୋକ ଭରି । ସବୁବେଳେ ହାଉୟାଉ ଲାଗିଥାଏ । ସେତେବେଳକୁ ତାଙ୍କିରି କରିଥିଲେ ଖାଲି ଜଣେ, ମୋ ଅପାର ଦିଅର ରାଜକିଶୋର ମହାପାତ୍ର, ପୁଲିସ୍ ସବଜନିସ୍ଥପେକ୍ଷର ଥିଲେ । ପଛେ ସେ ତି.ଏସ୍.ପି. ହୋଇ ପେନ୍ସନ୍ ନେଲେ, ତାଙ୍କ ବଡ଼ପୁଅ ବିନ୍ଦୁ ମହାପାତ୍ର ପରେ ଆଇ.ପି.ଏସ୍. ହେଲେ, ଅନ୍ୟ ପିଲାଏ କଲେଜରେ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷା ପାଇଲେ ଓ ବ୍ୟବସାୟୀ ହେଲେ । ରାତ୍ରଭାଇ ବିଦେଶରେ ରହୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ସବା ସାନଭାଇ ରମେଶ (ଦିଲ) ଓ ତାଙ୍କ ଦାଦିପୁଅ ଭାଇ ନନ୍ଦକିଶୋର (ମୃଷା) କଟକରେ ପଢ଼ୁଥିଲେ ।

ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତେ ରହୁଥିଲେ ଘରେ । ଜମିଦାରିରୁ ବାରପଣ ଚାଲିଯାଇଥିଲେ ବି କିଛି ଜମିଦାରି ଥିଲା, ବହୁତ ଜମି ଥିଲା, ପ୍ରତିପରି ଥିଲା, ବସି ବସି

ଖାଇଲେ ବି ଘରେ ସବୁବେଳେ ସ୍ଵଛଳ ଅବସ୍ଥା ଥାଏ, କେହି କେହି ବଡ଼ ଲୋକି ବି କରନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ଢଳଣି ଠିକ୍ ସାମନ୍ତସୁଲଭ, କାମ କରିବାକୁ ବି ବହୁତ ଲୋକ । ବୋହୂମାନେ ଖୁବ୍ ବଡ଼ବଡ଼ ଘରର, ଝିଅମାନେ ବି ବଡ଼ ବଡ଼ ଘରେ ପଡ଼ନ୍ତି । ସେ ଘରେ ଝିଅ, ବୋହୂ, ପିଲା, ବୁଢ଼ା, ମିଶିପେ ମାଗପେ ହୋଇ ଏତେ ଲୋକ ଯେ ସମସ୍ତେ ମିଶି ସତେ ଯେମିତି ଗୋଟିଏ ଛୋଟ ଗାଁ, ଏକାଠି ହେଲେ ଗୋଟିଏ ସଭାର ଲୋକ । ଗପ କରିବାକୁ ଏକାଠି ହେଉଥାନ୍ତି ଦିନଯାକ ଅନେକ ସମୟରେ, ଗପିବା ଓ ହସିବାହିଁ ପ୍ରଧାନ କାମ, ହସିବା ପାଇଁ କାରଣ ଆବିଷ୍ଟାର କରିବାକୁ କ୍ଷିପ୍ର ଓ ତାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି, ତାଙ୍କ ବିଚାର, ଶାଶିତ ଜିହ୍ଵା ।

ଓଷା, ବ୍ରତ, ପୂଜା ପାର୍ବତୀର ଧୂମଧାର୍ମ ପ୍ରାୟ ସବୁଦିନେ ଥାଏ, ତା ସହିତ ଥାଏ ପିଠାପଣା ଓ ଭୋକି ।

ମୁରବିମାନେ, ବିଧବାମାନେ ଓ ବୁଢ଼ାମାନେ ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତେ ବୈଷ୍ଣବଧର୍ମୀ, ଡିତା ତିଳକ କରନ୍ତି, ହାତରେ କୋଥଳି ଓ ମାଳିଥାଏ, ମୁହଁ ଦିଶେ ଶାନ୍ତ, ଦୌମ୍ୟ ।

ଏତେ ଲୋକ, ସେମାନଙ୍କର ନାନା ରୂପ୍ତି, ତର୍କ ବିତର୍କ, ବନ୍ଧୁତା, ଶତ୍ରୁତା, ନିଶାପ, ମିଳାମିଶା ।

ଅଥବା ସମସ୍ତେ କେନ୍ଦ୍ରି ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ହୁଅନ୍ତି ଏକା ନିୟମରେ, ଅଳଗା ଅଳଗା ରାଷ୍ଟ୍ରକୁ ସମସ୍ତେ ସତେକି ଏକା ଘର, ଅଭିନ୍ନ । ମୁରବିମାନଙ୍କୁ ସମସ୍ତେ ମାନୁଥିଲେ, ବୁଢ଼ାମାନଙ୍କୁ ଯୁବଜମାନଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମାନ୍ୟରେ କାହା ଉଭାରୁ କାହା ପ୍ଲାନ ଏ ବିଷୟରେ ସମସ୍ତିଙ୍କର ଏକା ଧାରଣା ଥିଲା, ସେହିପରି ସ୍ଵାଲୋକମାନଙ୍କ ସମାଜରେ ବି । ନାତିନିୟମ ବିଷୟରେ ଏକା ମୂଲ୍ୟବୋଧ ସମସ୍ତିଙ୍କର ଥିଲା । ସବୁ ମିଶି ଗୋଟିଏ ଶୃଙ୍ଖଳିତ ପୁରୁଣା ସମାଜର ନମ୍ବନା ସେ ।

ଗୋଟି ଗୋଟିକରି ଦେଖିଲେ ତର୍ହେରେ ଥିଲେ ପ୍ରକାର ପ୍ରକାର ମଣିଷ, ସେମାନଙ୍କର ଜାତି ଜାତିକା ସମସ୍ୟା । କିନ୍ତୁ ସେ ମେଲରେ ଜାହାରି ଜଣକର ସମସ୍ୟା ବଡ଼ ବୋଲି ଜଣାପଡ଼େ ନାହିଁ ।

ଏ ଯୁଗରେ ଲାଗୁଛି ଗାଁ-ଛଢା ମଣିଷର ପ୍ରଧାନ ସମସ୍ୟା ତାର ନିଃସଙ୍ଗତା । କାମ ନ ଥିଲେ କେହି ତା କଟିକି ଆସନ୍ତି ନାହିଁ, ତା ମଳା ହଜିଲାରେ ଆଉ କାହାର କିଛି ଯାଏ ଆଧେ ନାହିଁ । ଜୀଅନ୍ତାରେ ସେ ଅନୁଭବ କରୁଥିବ ସେ ନିତାନ୍ତ ଏକୁଚିଆ, ଉପେକ୍ଷିତ, ଏତେଯେମିତି ତାର ପ୍ରତିକାର ନାହିଁ ।

କିନ୍ତୁ ସେତେବେଳର ମହାଧରପଡ଼ାରେ, ନାଗବାଲିରେ, ସେକାଳର ସମାଜର ସବୁଠୀ, ସେବଳି ଭାବିବାକୁ ଅବସର ନ ଥିଲା । ଅବଶ୍ୟ କେହି ନିଜେ ଏକଶିଂଘା ହୋଇ କବାଟ କିଳି ନ ଲୁଚିଲେ । ଓଳଟି ଅତୁଆ ଲାଗୁଥିଲା ଜଣକ ନିଜ ପ୍ରତି ଆଉ ଜଣଜଣଙ୍କର ଅତିଶ୍ୟ କୁତୁହଳ, ଉପରେ ପଡ଼ି ସଂପର୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠା । ସେଇଥରୁ ଯଷ୍ଟା ଯଷ୍ଟା ବିତେଇ ତାସ ଖେଳ କି ଗପ, ସେଇଥରୁ ପରଚର୍ଚା, ପରର ଦୋଷଗୁଣ ବହାବହି, ସେଇଥରୁ କଳି, ପୁଣି ଭଙ୍ଗାରଙ୍ଗି । ଆଉ ପରସରକୁ ସାହାୟ୍, — ଖାଲି ଅର୍ଥ ସାହାୟ୍ ନୁହେଁ, ତାଠୁଁ ବଳି, ଜଣକର ଭାଙ୍ଗି ପତ୍ରଥିବା ମନବଳକୁ ଆଉ କେତେକଣ ଲାଗିପାଗି ଗେକାଚେକି, କାହୁରା ମୁହଁରେ ହସ ଫୁଟାଇବାକୁ ପ୍ରୟାସ ।

ମୋ ରିଶୋଇ ଶ୍ରୀ ମଦନ ମୋହନ ମହାପାତ୍ର ଜମିଦାର ଶ୍ରୀ ଉଦୟନାଥ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ବଡ଼ ପୁଅ । ଉଦ୍ବବାବୁ ମାମଳତକାର, ମୁରବି, ଶାନ୍ତ, ଶିଷ୍ଟ, ପରମାର୍ଥୀ । ତାଙ୍କର ତିନି ପୁଅ ଛଥ ଛିଅ । ରିଶୋଇ ଖୁବ ସେହାଁ, ଖୁବ ମେଳାପୀ, କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ଜୀବନଯାକର ନାହିଁ ନିଜକୁ ସବୁ ପ୍ରକାର ଜଟିଳତାରୁ ଓ ଦାୟିତ୍ବରୁ ମୁକ୍ତ ରଖୁ ଜୀବନକୁ ହସ ଖୁସିରେ ବସି ଉପରୋଗ କରିବା । ସୁଆଦ ବାରିବା ବିଷୟରେ ତାଙ୍କର ରୁଚି ସୁଷ୍ମ୍ର, ଦେହେଗା ଓ ହସ୍ତାକ୍ଷର ସୁନୟର, ଢିଠି ଲେଖାରେ ବି ସାହିତ୍ୟ ବାହାରେ, କଥାରେ ବର୍ଣ୍ଣବିନ୍ୟାସ, ତାଙ୍କଠି ଅପରତି କଥାର ସୁଅ ଓ ଗପ । ସେ ନିଜକୁ ଏତଳି ବାଗେଇ ପାରିଥିଲେ ଯେ କିଛି ତାକୁ ସହଜରେ ବିଚିଲିତ କରେ ନାହିଁ । ବର୍ଷମାନ ୧୯୩୦ରେ ତାଙ୍କୁ ହେଲାଣି ଛୁଟରି ବର୍ଷ, ତାଙ୍କ ସାନ ଭାଇ ରାଜକିଶୋର ମହାପାତ୍ର ସେ ପରିବାରରେ ଓ ସେ ଅଞ୍ଚଳ୍ୟାକରେ ବହୁତ ଜନପ୍ରିୟ ଓ ସମ୍ମାନାସନ । ସେ ନିଜେ ବୃଦ୍ଧିମାନ, ଶୁଣୀ, ମେଳାପୀ, ଶୌମ୍ୟମୂର୍ତ୍ତି । ସେ ଦାୟିତ୍ବ ନିଅନ୍ତି ଓ ତୁଳାନ୍ତି, ଅନ୍ୟମାନକୁ ଯଥାସାଧ୍ୟ ସାହାୟ୍ କରନ୍ତି, ଉତ୍ସାହ ଦିଅନ୍ତି, ତାଙ୍କ ବିଚାର ଠିକ୍ ଓ ନିରପେକ୍ଷ, ଏହିପରି ତାଙ୍କର ଜ୍ୟାତି ।

ଉଦୟବାବୁଙ୍କ ବଡ଼ଭାଇଙ୍କର ଦୁଇ ପୁଅ ଚନ୍ଦ୍ରବାବୁ ଓ ଗୁନବାବୁ । ସେମାନେ ବୟସରେ ତାଙ୍କ ଦାଦିପୁଅ ଭାଇମାନଙ୍କଠୁଁ ବଡ଼ । ଚନ୍ଦ୍ରବାବୁ ଗଜଗାଜପୁର ଢୌଧୁରାଙ୍କ ଘରେ ବିଭା ହୋଇଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଜନ୍ମିତ ସନ୍ତାନ ନ ଥିବାରୁ ସେ ଉଦ୍ବବାବୁଙ୍କ ସାନପୁଅ ରମେଶଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ପୁଅ କରିଥିଲେ, ତାଙ୍କ ନା ଦିଲ । ଚନ୍ଦ୍ରବାବୁ ପ୍ରାୟ ବନ୍ଧୁଅଶା ବର୍ଷ ବଞ୍ଚିଲେ, ସାଧାରଣତଃ ଗମୀର ଲୋକ, ବିପଦ୍ଧାକ । ତାଙ୍କୁ ଯେତେବେଳେ ଦେଖିଲେ ବି ଲାଗୁଥାଏ ସେ ଯେମିତି କେତେ ଦୂରରେ ଅଛନ୍ତି, ଆଉ କେବେ ଏକୁଚିଆ । ଗୁନବାବୁଙ୍କର ବି ଜନ୍ମିତ ସନ୍ତାନ ନାହାନ୍ତି, ସେ

ମୋ ବଡ଼ଭାଇଙ୍କ ସବୁର ଗୋଟିଏ ପୁଆ ପ୍ରଭାସକୁ ପୁଆ କରିଛନ୍ତି । ଗୁନବାବୁ ତାଙ୍କ ଭାଇଙ୍କଠୁଁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭିନ୍ନେ ଜଣା ପଡ଼ନ୍ତି, ଯେପରି ସମସ୍ତିଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସବୁ କଥାରେ ସେ ନିବିଡ଼ ଭାବେ ସଂଶ୍ଲିଷ୍ଟ ଓ ସେଥିପାଇଁ ତାଙ୍କର ବହୁତ ଉପାହ ଓ ଆନନ୍ଦ । ଗୁନବାବୁ ମାମଳତକାର, ଜମିଦାରି ଓ ଚାଷବାଷ ଖବର ବୁଝୁଥିଲେ, ଖାଲି ନିଜର ନୁହେଁ କେତେବେଳେ ଶୁଭରଘର, ଅନ୍ୟ କାହାର । କାହା ବିଭାଗର ହେଲେ ସେ ଶୁଭକାର୍ଯ୍ୟ ଉଠାଇବା ପାଇଁ ସେଠି ସେ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲିପ୍ତ । ସେତେବେଳେ ମତେ ବେଶି ଭଲ ଲାଗୁଥିଲା ତାଙ୍କ ବଳଣି ରୁଚି ଓ ତାଙ୍କ ଘର ଲାଇବ୍ରେରି । ସେ ଅନେକ ଡିଅା ଓ ବଜଳା ବହି କିଣି ପଢ଼ୁଥିଲେ, ରଖୁଥିଲେ । ସେ ଉପନ୍ୟାସମାନଙ୍କ ଚରିତ୍ର ଓ ଭଲମନ ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା କରୁଥିଲେ । ସେ ପ୍ରାୟ ଅନ୍ତରି ବର୍ଷ ଯାକେ ସାରକଳ ଢଢ଼ି ତାଙ୍କ ଗାଁରୁ କଟକ ୧୭ ମାରଲ ଯାଉଥିଲେ ଓ ୧୭ ମାରଲ ଆସୁଥିଲେ, ୧୯୭୦ରେ ତାଙ୍କୁ ଚୌରାଅଶୀ ।

ଉଦବାବୁଙ୍କର ଆଉ ଜଣେ ଭାଇ କୃଷ୍ଣବାବୁଙ୍କ ପୁଆମାନେ ନବକିଶୋର, ବୀରକିଶୋର ଓ ନନ୍ଦକିଶୋର ବା ମୃଷା । ମୃଷା, ଦିଲ ପ୍ରାୟ ମୋ ସମସାମ୍ୟକ । ବୀରଭାଇ ମୋଠୁଁ ବଡ଼, ସବାବଡ଼ ନବଭାଇ । ସେ ଚାସବାଷ ବୁଝନ୍ତି, ହୋମିଓପାଥ୍ କରନ୍ତି, ନିଜ ଗାଁରେ ଓ ଆଖ ପାଖ ଗାଁରେ ବି ମାମଳତକାର ହୋଇ ବିହ୍ଵାଜଣା । ତୁପୁଚାପ ଲୋକ, କାମିକା, ସବୁବେଳେ ପ୍ରସନ୍ନ ।

ବାହାରୁ ବହୁତ ଲୋକ ଆସନ୍ତି, କୁଣିଆଁ, ଗୋଡ଼ାଣିଆଁ, ଗୁହାରିଆଁ, - ଗୁରୁ ଗୋସେଇଁ, ବାବାଙ୍କି, ପୁରୋହିତ, ଜରତିଷ, ହାତଦେଖାଙ୍କି, - ଚାକିରିଆଁ, ଚାକର, କୁଳି, ମୂଳିଆଁ, - ବୃତ୍ତିଧାରାମାନେ । ହାଣି ହାଣି ହୋଇ ଭାର ଯାଉଥାଏ, ଭାର ଆସୁଥାଏ ।

ଆଉ ସେ ମହାଧରପଡ଼ା ପରିବାର ସେପରି ନାହିଁ, ଘର ଖାଲି ଖାଲି, ଲୋକ କିଏ କେଉଁଠି, ଖଞ୍ଜାରେ ଅଛ ମଣିଷ, ଖଞ୍ଜା ଖାଇ ଗୋଡ଼ାଏ ।

ମହାଧରପଡ଼ା ମୋର କ'ଣ ? ଖାଲି ନୁହେଁ ବନ୍ଧୁଙ୍କର ଯେଉଁଠି ମୋ ଅପା ବିଭା ହୋଇଛି, ଉଷାପା (ବଡ଼ ଭାଉଜବୋଉଙ୍କ ବଡ଼ ଭନଣୀ) ବିଭା ହୋଇଛି, ଉଭୟେ ମୋ ଅପା, ବରଂ ବେଶି ଥର ଉଷାପାହିଁ ବାଧ୍ୟ କରି ଆଡ଼ିଥ୍ୟ ଦିଏ । ସେଠି ସମସ୍ତେ ସତେଜି ଆମରି ପରିବାରର ଲୋକ, ପିଲାଦିନୁ ସେମିତି, ସେଠିକି ଆମର ଗତାଗତ ଅନେକ ଥର, ଛୁଟି ହେଲେ ହୁଲି ଯାଉଁ, ଗାଁ ପାଖ, ସେହ ଆଦର ମିଳେ । ଆମ ଗାଁ ଖଞ୍ଜା କ୍ରମେ ପାତଳ ପଡ଼ିଲା, ଆପଣା ବୁଦ୍ଧି ପଛରେ ଅନେକେ ଗାଁ ଛାଡ଼ି ଦୂରରେ ରହିଲେ, ଆମ ନିଜ ଘର ଭାଙ୍ଗିଲା । ତା'ପରେ ଛୁଟି ହେଲେ ମନ ଯେତେବେଳେ ହାଇପାଇଁ ହୁଏ

‘ଗାଁକୁ ଯିବାକୁ’, ମୁଁ ଚାଲିଯାଏଁ ବୋଉ ପାଖକୁ, ସେ ଧୂଳଭାଇଙ୍କ ପାଖେ ଥାଏ, ମଣିରେ ଅଛି କେତେଦିନ ଅନ୍ୟ କେଉଁଠିକି ଯାଏ । ସେଥରୁ ବେଶି ଧର ମହୀଧରପଡ଼ା । ଗାଁ କହିଲେ ସଷ୍ଟ ହୋଇ ମୋ ଆଖୁ ଆଗରେ ଯେତେ ବିତ୍ର ଉଠୁଁ, ସେଥରୁ ନିଶ୍ଚୟ ଗୋଟିଏ ସେତେବେଳର ମହୀଧରପଡ଼ାର ।

ସେମାନଙ୍କୁ ଏବେ ବି ଦେଖିପାରୁଛି ।

ମାଉସୀ, — ମୋ ଅପାର ଶାଶୁ । ଜୀବନରେ ଏଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ଚେହେରା ମୁଁ କଢ଼ିବ ଦେଖୁଛି । ବୁଢ଼ୀ ହୋଇ ଦେହ ଛାଡ଼ିବାଯାକେ । ବୋହୃମାନେ, ମାନ୍ୟରେ ସାନ ଯେତେ ସମସ୍ତେ, — ତାଙ୍କ ପ୍ରତି କେମିତି ଅଛି ସମ୍ମନରେ ଭରିଦରି ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି, ରାଣୀ ପାଇଁ ପାଇଁ ସେବକାଣୀଙ୍କ ପରି । ଯାହା କହନ୍ତି ସମସ୍ତିଙ୍କ ପାଇଁ ତା ଆଇନ । ଦିଶିଯାଉଛି ସବୁ ବୋହୂ ଝିଅ କେମିତି ସବୁବେଳେ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ନିଶ୍ଚାବନ୍ତ ।

ଅପା, — ସବୁବେଳେ କାର୍ଯ୍ୟବ୍ୟସ୍ତ, ବିଶ୍ରାମ ନିଏ ନାହିଁ, ସବୁବେଳେ ଜଞ୍ଜାଳ, ସବୁ ଦାଯିତ୍ବ ତାରି । ମୁଁ ପହଞ୍ଚିଲେ ତା ଗୋଡ଼ ତଳେ ପଡ଼େ ନାହିଁ, ଚାରିଆଡ଼େ କହିବୁଲେ, ଆସିବାକୁ ଚାହିଁଲେ ରୁଷେ, ରାଣ ପକାଏ ।

ଅପାର ଯା, ରୁକ୍ଷା, ଶିର ବୁଦ୍ଧି, ଘୋର୍ଯ୍ୟ, ବିଚାର, ଗାୟୀର୍ଯ୍ୟ, — ତାହାରି ଛବି । ୧୯୩୩ରେ ପୁରାରେ ତା ପାଖେ ପନ୍ଦରଦିନ ଥୁଲି ।

ଉଷାପା, ତାର ମନକୁ ଭେଦିଲା ପରି କଥା, ଘରକରଣା, ମର୍ଯ୍ୟାଦାବୋଧ । ହସ୍ତଥାଏ, ଗପୁଥାଏ । ତା ଯା ଗଜାପା ମନେ ଅଛନ୍ତି, ଗଜରାଜପୁରର, ଗମ୍ଭୀର, ନିଜାଟିଆ ଖଞ୍ଚାରେ ସେ ଓ ଗୋଟିଏ ଶୁଆ ।

ନବଭାଇ ସ୍ତ୍ରୀ, ଚାରୁବୋଉ ଅପା, ତାର ସରଳତା ଓ ନିରୀହତା । ଅପାର ନିଶ୍ଚମାନେ, ଜଣକୁ ଛାଡ଼ି ସମସ୍ତେ ମୋଠୁଁ ବୟସରେ ବଡ଼, ଅଟା କରନ୍ତି ପ୍ରଥାକୁ ଜଗି, ନ ହେଲେ ସମସ୍ତେ ମୋ ବଡ଼ ଭରଣୀ । ଯେ ସାନ ସେ ଖୁବ୍ ସାନ, ସମସ୍ତିଙ୍କର ଖୁବ୍ ଗେହା, ବହୁତ ଲାଜକୁଳୀ । ବିଢ଼ରା ବିଭା ହେବାର ଅଛଦିନେ ମରିଗଲା ।

ଆଉ ଗୋଟିଏ ନିଶାଅପା, ଗୁନବାବୁଙ୍କ ଭରଣୀ, ସେତେବେଳେ ସେ ବିଧବା । ଗୋଟିଏ ପୁଅ ଛୁଲି, ତାଙ୍କ ମଣିଷ କରୁଥାଏ, ନିଜେ ବୈଷ୍ଣବାଟିଏ ପରି, ତିଳକ, କେଥଳି, ଓଷାବାର, ବାରମ୍ବାର ଦର୍ଶନ ପାଇଁ ପୁରା ଯାଏ ।

କେତେ କେତେ ସ୍ନେହ ମୁହଁ ଏମିତି । ମୋ ପିଲାଦିନୁଁ ମୁଁ ବୟସରେ ବଡ଼ ହେବାଯାକେ ସେମାନେ ମୋର ନାନା ଅବସ୍ଥାର ବିତ୍ର ଦେଖିଛନ୍ତି, ମୁଁ

ବି ଦେଖୁଛି ସେମାନଙ୍କର ସୁଖରେ ଦୁଃଖରେ ନାନା ଅବସ୍ଥାର ଛବି । ପଛକୁ ଚାହିଁଦେଲେ ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନର ଲୀଳା ଚାଉଁ କରି ଲାଗେ, ଦେବା ପଶେ, କିଛି ଏକା ପରି ରହି ନାହିଁ ରହିବ ନାହିଁ, ଲାଗିଥିବ ଓଳଟପାଳଟ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଵାନ ନୂଆ ସୃଷ୍ଟି, ଔର୍ଣ୍ଣୟ କି ଦାରିଦ୍ର୍ୟ, ସୁଖ କି ଦୁଃଖ, ଆୟୁଷ, ବଳ, ଧନ ସଖ୍ୟ, କ୍ଷମତା ସବୁ । ନଗଣ୍ୟ ନାମଗଣ୍ୟ ହେଉଥିବ, ନାମଗଣ୍ୟ ନଗଣ୍ୟ, ପୁଣି ଲୁପ୍ତ । ଆଶରେ କଣ ଅଛି କେହି ଦେଖୁ ପାରିବେ ନାହିଁ, ଲାଗୁଥିବ ସବୁଦିନେ ଥିବ ଏମିତି, ତେଣୁ ଖୁସି ହେଉଥିବେ ବା ଧରି ହେଉଥିବେ, ଆଶା କରୁଥିବେ ବା ନିରାଶାରେ ବେଳ ଭାଙ୍ଗି ବସିଥିବେ, ଜାତିହାସର ଏ ଢରମ ସତ୍ୟ ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି, ନିଜ ଜୀବନରେ କିଛି କିଛି ଅନୁଭବ କରନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ଜୀବନର ବିଚିତ୍ର ଉଲ୍ଲାସ ମଣିଷଙ୍କୁ ଏତଳି ଆଛନ୍ତି କରି ରଖେ ଯେ ସେ ଜାଣି ବି ଅଞ୍ଚ ହୋଇ ରହେ, ଦେବିବାହୀଁ ବୋଧହୂଏ ଜୀବନୀଶ୍ଵର ଅଭାବର ସୁଚନା ।

୧୯୯୩ ରେ ଗାଁ ଛାଡ଼ି ସୋନପୁର ଗଲାପରେ ଓ ପାଇନାରୁ ୧୯୯୦ ମାର୍ଚ୍ଚ ମାସରେ ଗାଁକୁ ଆସିଲା ପରେ ମୁଁ ପ୍ରଥମ ଥର ମହାଧରପଦ୍ମା ଗଲି ସେହି ମାର୍ଚ୍ଚ ମାସ ମଧ୍ୟମରେ, ଦୁଇ ଦିନ ରହି ଫେରି ଆସିଲି । ସେତେବେଳେ ସେଠି ବହୁତ ଆଦର ଓ ପ୍ରଶଂସା ମିଳିଲା, ତା କାରଣ ମୁଁ ଆକାରରେ ଓ ବୟସରେ ସାନ ହୋଇଥିଲେ ବି ମ୍ୟାଟ୍ରିକୁଲେସନ୍ ପରାମା ଦେଇ ଆସିଛି, ପାଇନାରୁ ଆସିଛି, ଓ ମୋର ପଢ଼ାପଡ଼ି ବିଷୟରେ ଭିଶେଇ ଓ ଗୁନବାବୁ ବଢ଼ାଇ ବଢ଼ାଇ କହିଛନ୍ତି ।

ମହାଧରପଦ୍ମା, — ଯେତେବେଳେ ପହଞ୍ଚଗଲେ ଢିହଳ ପଢ଼ିଯାଏ, “ଆରେ ତୁ କେତେବେଳେ ଆଇଲୁ ?” “ଗୋପ ଆଇଲାଣି” । ବାଟରୁ, ଦାଉରୁ, ଖଞ୍ଜା ବାଟେ ବାଟେ ଅପା ରହିବା ଘରଯାକେ । କେତେ ମୁହଁ ହସିଇଠଠେ । ଗୋଡ଼ଦଳେ ପଢ଼ିଯାଏଁ କେତେଠିଁ, କୁଣ୍ଡେଇ ପକାନ୍ତି ।

ପାଇନାରୁ ଆସି କଟକ ପହଞ୍ଚିଲ ୧୯୯୦ ମାର୍ଚ୍ଚ ୧୨ ତାରିଖରେ ହେବ । ସେହିଦିନ କି ତା ଆରଦିନ ନାଗବାଲି ଗଲି, ନଅବର୍ଷର ହୋଇଥିଲି ଗାଁରୁ ଯାଇଥିଲି ଷୋଳବର୍ଷ ବୟସରେ ଗାଁକୁ ଲେଉଟିଲି । ମାର୍ଚ୍ଚ ୧୨ରେ ଦୁଇଦିନ ପାଇଁ ମହାଧରପଦ୍ମା ଯାଇଥିବି, ତା ୨୫ ରିଖରେ ସିଂହାଳ, ବୋଧପୁର ଯାଇ ୨୮ ତାରିଖରେ, ପଟଣାରେ ଆସି ରହିଲି । ବେଶକାର ଓ ପଟଣା ଖୁବ୍ ବୁଲା ହେଲା, ଅନେକ ବନ୍ଦୁବାନ୍ଦବଙ୍କ ଘର, ସୁରଣୀୟ ଘାନ, ଆୟ ତୋଟା,

ଦଶା, ବିଳ । ମାର୍ଚ୍ ଗଠ ରେ ସଞ୍ଜବୁଡ଼େ ତୋପାନ୍ ଉଠାଇଥାଏ, ଏକୁଟିଆ ଚାଲିଚାଲି ସିଦ୍ଧୁଆ ନଈରେ ପଶି ଗାଁରେ ପହଞ୍ଚିଲି । ଅପ୍ରେଲ ୫ ତାରିଖରେ ଛେକାନାଳ ଗଲି, ସେଠୁ ମେ ଗରେ ଫେରିଲି ଓ ରାତି ଗରେ କଟକରେ ରେଲେରୁ ଓହ୍ଲାଇଲି, ତହିଁ ଆରଦିନ ଧୂଲିଭାଇଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଜାହାପୁର (ବାଲିକୁଦା ପାଖ) ଚାଲିଶିଲି ଓ ସେଠୁ ବାହାରି ଛୁନ୍ ୧୧ ୧୯୩୦ରେ କଟକ ରେତେମୟା କଲେଇରେ ନାଁ ଲେଖାଇ ହେଷେଲରେ ରହିଲି, ଗାଁକୁ ବୁଲି ଯାଇଛି ସିନା ଆଉ କେବେ ଗାଁରେ ‘ଆମ ଘରେ’ ଏତେଦିନ ରହିବାର ମନେ ନାହିଁ । କେବେକେବେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ପାଶେ କୁଣିଆଁ ପରି ରହିଛି । ଘର ଥିବା ଯାକେ ଅଛ କେତେଥର କାହୁଡ଼ାଇ ଓ ମୁଁ ଯାଇ ସେଠି ଦିନେ ଦିଦିନ ଥିବୁ, ତା ମଧ୍ୟ ୧୯୩୩ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ । ସେଉଁ ସେ ଘର ବି ଭାଙ୍ଗିପଡ଼ିଲା । ତେଣୁ, ମୋର ଷୋଳବର୍ଷ ବୟସର ଗାଁର ସୁତି ନିରବର୍ତ୍ତିନ ଭାବେ ବାରଟି ଦିନର । ଯେତେବେଳେ ପୁଣି ଘରେ ମୁଁ ଥିଲି, ବୋଉ ଥିଲା, ଦୁଇ ଭାଇ ଆସି ରହୁଥିଲେ, ଗୋଟିଏ ନୃଆରାଉଜ ଆସିଥିଲେ, —ମୁଁ ଚାରିବର୍ଷର ହେଲାବେଳେ ବଡ଼ଭାଉଜ ଆସିଥିଲେ, ଆଉ ବାରବର୍ଷ ପରେ ଦେଖିଲି ଆମ ଘରେ ଆଉ ଜଣେ ଭାଉଜ ଖଞ୍ଜାରେ ଦାଦିପୁଅ ଭାଇ ବଡ଼ବାପା ପୁଅ ଭାଇମାନଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଥିଲେ, ଖୁବ୍ବିମାନେ, ଅପାମାନେ, ଝିଆରୀ ପୁତ୍ରର ବଡ଼ବାପା ଓ ବଡ଼ଭାଉଜମାନେ ।

ମୋର ବଢ଼ିତା ଜୀବନ, ଆଶା ଓ ସ୍ଵପ୍ନର । ସମସ୍ତିଙ୍କ ମୁହଁରେ, ହାବଭାବରେ ମୋ ପାଇଁ ତାହାରି ପ୍ରତିଷ୍ଠବି । ସବୁଠି ସ୍ଵେଚ୍ଛା ଆଦର, ସମସ୍ତେ ସତେଜି ମୋତୁଁ କେତେ କଣ ଆଶା କରନ୍ତି । ସେମିତି ମୋ ଗାଁ ଲୋକ ।

ନଈ ବନ୍ଦେ ବନ୍ଦେ ବୁଲୁବୁଲୁ, —ଯେଉଁଠି ଦେହରେ ବାଜେ କୋଡ଼ିଲା ପୁଲର ବାସ୍ତାରେ ଜୁଡ଼ିବୁଦ୍ଧ ପବନ, ଖୋଲା ଓସାର ନଈ ଶେଯ ଉପରେ ଆଖୁ ଚାଲିଯାଏ ଦୂରକୁ ଦୂରକୁ ଆର ପାଖର ଅନ୍ଧାରୁଆ ତୋଟା ଗାର ଚପି କାହିଁକା କାହିଁ, କି କି ଖୁଆଳ କେତେ ଭବିଷ୍ୟରେ ସ୍ଵପ୍ନ ଥିଲା ମୋ ଆଖୁରେ ? ଚାଲିଶିବର୍ଷ ପରେ ସବୁ ମନେ ପଡ଼ିବା ସମ୍ବନ୍ଧ ନୁହଁଁ । କାହୁଡ଼ାଇ ଲେଖକ ହୋଇ ସାରିଥିଲେ, ମନରୁ ସୁଷ୍ଟି କରି କେତେ ସୁନ୍ଦର ସୁନ୍ଦର ବହି ଲେଖନ୍ତି ଗପ ଲେଖନ୍ତି । ଭାବୁଥିଲି, ମୁଁ ବି ଲେଖକ ହେବି ଦିନେ । କବି ହେବି । ଦେଶ ପରାଧୀନ, ଦେଶରେ ଚାଲିଛି ସ୍ଵାଧୀନତା ପାଇଁ ଆଯୋଜନ, ବଢ଼ ହେଲେ ସେହି ହେବ ମୋର ଲକ୍ଷ୍ୟ, ଦେଶସେବା ଜନସେବାହି ଉନ୍ନତତର ଜୀବନ । କିନ୍ତୁ ବଡ଼ ହେଲେ, ଜ୍ଞାନ ହେଲେ, ନିଜେ କଳା ଭଳି ଶକ୍ତି ସଂଗ୍ରହ କରି ପାରିଲେ ସେତେବେଳେ ମୁଁ ସେବା ପାଇଁ ଯୋଗ୍ୟ ହେବି । ପ୍ରଭୁତ ହେବା ଦରକାର ।

କେମିତି ସୁଭାଷ ବୋଷ ! କେମିତି ଆମ ଦେଶର ପ୍ରାତିସ୍ଥରଣୀୟ ନେତାମାନେ ! ସୁଗର ଅଭୟ ରୂପ ମହାମୂଳିକା । ଆମନିର୍ଭରଣୀଙ୍କ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ, ତାପରେ— । ବିଜ୍ଞାନ ପଡ଼ି ବୈଜ୍ଞାନିକ ହେବି, ହୃଦୟ ଜ୍ଞାନିଯର, ଯେମିତି ଆମ ବଂଶରେ ଅନ୍ୟମାନେ, ଆହୁରି ଅଧିକ ପଡ଼ିବି । ଚାକିରି? ନା । ଚାକିରି ନୁହେଁ କି ବିଭାଗର ନୁହେଁ, ଉଭୟେ ବନ୍ଧନ । ଦେଶ-ଦେଶ-ଦେଶ-ଜନନୀ ଜନ୍ମଭୂମିଷ । ଜଂରେଇ ଆମର ଶ୍ଵରୁ, ଅତ୍ୟାଚାରୀ, ନିପୀଡ଼କ, କିନ୍ତୁ ପ୍ରବଳ ଶକ୍ତି ସେ, ତା ମୁହାଁମୁହିଁ ହେବ ପ୍ରବଳତର ଶକ୍ତି ।

କହନା, ଆଶା, ଉତ୍ସାହ, ସ୍ଵପ୍ନ, କୈଶୋରର ଖୋରାକ ସେହି, ଝିଣିକା ଛାତି ଫୁଲାଏ, ବେକ ସଲଖାଏ ।

ଡେକାନାଳ ସେସନରେ ଓହ୍ଲାଇ ସାନ ବୁନ୍ଦିଲାଟିଏ ଧରି ଗୁଡ଼ିଆନାଳିସାହିକୁ ବାଟ ପଚାରି ପଚାରି ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ଦାଦିଖୁଡ଼ାଙ୍କ ପାଖେ ପହଞ୍ଚଗଲି ସେତେବେଳେ ସମସ୍ତେ ଆମେ ଆନନ୍ଦରେ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ହୋଇ ପଡ଼ିଲୁଁ । ସେତେବେଳର ଟିପା ଖାତାରେ ତାରିଖଟି ଟିପି ରଖି ଅପ୍ରେଲ ୫ ତାରିଖ, ୧୯୩୦ । ଡେକାନାଳକୁ ସେଥର ମୁଁ ପ୍ରଥମ ଥର ଗଲି ।

ସେନପୁର ଯିବା ଆଗରୁ ନଅ ଦଶ ବର୍ଷ ତଳେ ଗାଁରେ ଦାଦିଖୁଡ଼ା ଓ ସେ ଭରଣୀମାନଙ୍କୁ ଓ ଭାଇଚିକୁ ଦେଖଥିଲି, ତାପରେ ଆଉ ନାହିଁ । ଦାଦିଖୁଡ଼ା ବାପାକୁ ପୁଣି ମନେ ପକାଇଲେ, ଶୋକ କଲେ । ତାପରେ କେତେ କେତେ ଗପ । ମତେ କେତେ ସ୍ଵେଚ୍ଛା ଆଦର, ମୋର ସବୁଥିକି ଯଦ୍ଦ, ନିଯା । ଲାଗିଲା, ଯେ ମୋର ଘର, ଏଠି ଆହୁରି ସ୍ଵେଚ୍ଛା, ଏଠି ମୋ ପ୍ରତି କୁତୁହଳ ଓ ଗୁରୁତ୍ୱ ବେଶି, ମୋ ବିଷୟରେ ଧାରଣା ଆହୁରି ଆଶା ଉତ୍ସାହରେ ଉତ୍ସାହ, ମୁଁ ସେମାନଙ୍କର ସ୍ଵପ୍ନରୁ ଓହ୍ଲେ ପଡ଼ି ଠିଆହୋଇଛି ତାଙ୍କ ସାମ୍ବାରେ । ଖୁବୀ କୁଣ୍ଡେଇଲେ, ଆଉଁଶିଲେ, ହାତ ପିଠି ଅଣ୍ଟାଳି ପକାଇ ଦୁଃଖ କଲେ ମୁଁ କାହିଁକି ଏଡ଼େ ସବୁ । ଭରଣୀମାନେ ମତେ ଖୁସି ଜରିବାକୁ ଲାଗି ପଡ଼ିଲେ । ହେମଅପା ବିଭା ହେବାର ଦୁଇ ବର୍ଷ ବୋଧହୁଏ ହୋଇଥାଏ, ତା ବଡ଼ ଝିଅ ଜନ୍ମ ହୋଇ ନ ଥାଏ, ସେ ବାପଘରକୁ ଆସିଥାଏ । ତାତଳେ ମଜନାଅପା, ତା ତଳେ ନଖାଅପା ସେ ମୋତୁଁ ଅଛ କେତେ ବଡ଼, ସେ ଦୁହେଁ ବିଭା ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତି । ସମସ୍ତିକ ତଳେ ଆର୍ଟବନ୍ଧୁ, ସେତେବେଳେ ଏଗାର ବର୍ଷର, ଡେକାନାଳ ହାତ୍ସୁଲରେ ପଡ଼ୁଥାଏ ।

ଦାଦି ଶୁଭ୍ରିଆନାଳିରେ ଗୋଟିଏ ମାଟିକାନ୍ତ ଚାଲୁଗର କରି ରହିଥାନ୍ତି, ଚାରିକଣ୍ଠିଆ ଶଖାଟିଏ, ବଡ଼ ହତା, ତାର ଘଞ୍ଚ ବାଡ଼, ସାମ୍ବାରେ ସଢ଼କ । ଘରକୁ ଲାଗି ଶୁଭ୍ରାଙ୍କ ଧର୍ମ ଝିଅର ଘର, ସେ ଶାନ୍ତିବୋଉ ଅପା, ତାଙ୍କ ସ୍ଵାମୀ କଟକ ଜିଲ୍ଲା ମୂଳବସନ୍ତ ଗାଁର ରଘୁନାଥ କର, ଡେକ୍କାନାଳ ହାଇପ୍ରୋକ୍ଷ୍ମାରେ ଶିକ୍ଷକ, ତାଙ୍କ ଭାଇମାନଙ୍କ ଭିତରେ କଟକର ଢାକ୍ରର ଯତ୍ନନାଥ କର ଓ ଢାକ୍ରର ବିଶ୍ଵନାଥ କର । ରଘୁବାବୁଙ୍କ ଘର ଓ ଦାଦାଙ୍କ ଘର ପରସ୍ପରର ଖୁବ୍ ଘନିଷ୍ଠ ।

ସେଇଠି ସେମାନଙ୍କର ସଂସାର ଓ ଘରକଣଶା, ସମସ୍ତେ ତାଙ୍କ ଆପଣାର । ଦାଦି ଜୀବନଯାକ ସେହି ପ୍ଲାନରେ ରହିଲେ, ନିଜେ ଥିଲେ ଗୋଟିଏ କର୍ମଚାରୀ, ଡେକ୍କାନାଳ ରାଜାଙ୍କ ଚାରିକମିସ୍ଟୀ ବିଭାଗରେ ତ୍ରାଯୁସମ୍ୟାନ୍ । ଅଛୁ ବେତନ, କିନ୍ତୁ ସେତେବେଳେ ଦରଦାମ ଶସ୍ତା, ଗଢ଼ିତରେ ଅହୁରି ଶସ୍ତା, ସେମାନେ ପରିଶ୍ରମୀ, ମିତବ୍ୟୟୀ, ଅଭାବ ଥିଲେ ବି ଅଭିଯୋଗ ନ ଥାଏ, ଶିଶୁରକୁ ଆଶ୍ରା କରି ସବୁବେଳେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ । ଦାଦିଶୁଭ୍ରା ସମ୍ମାନନ୍ଦ ଆଧାର, ପିଲାଏ ସେହିପରି ହେଲେ । ଶାନ୍ତି ସନ୍ତୋଷ ପବିତ୍ରତା ଓ ନିରଳସ କର୍ମଚାରୀର ସହିତ ସେ ଘରେ ବାରି ହୋଇପଡ଼େ ଶୁଣିଲା, ସାନିଠୁଁ ବଡ଼ଯାକେ ପ୍ରତି ବିଷ୍ୟକୁ ନିପା । ଶୁଭ୍ରାଙ୍କ ଧର୍ମ ଝିଅ ଓ ତା ପରିବାରଟି ମଧ୍ୟ ସେହି ଏକା କାଟର ।

ଦାଦିଶୁଭ୍ରାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଏକାଠି ରହୁଥାନ୍ତି ମୋର ଜଣେ ପିଲାସୀଝିଅ ଭଉଣୀର ପୁଅ, ଯୁଧ୍ଷିଷ୍ଠିର, ସେ ବି କି ବିଭାଗରେ କାମ କରୁଥିଲେ, ଦାଦିଶୁଭ୍ରାଙ୍କର ପୁଅ ପରି ଅନୁଗତ ।

ତାଙ୍କ ଦୁନିଆଁରେ ଲୋକେ ତାକୁ ତାଙ୍କ ଘରକୁ ଆଦର୍ଶ ବୋଲି ଭାବୁଥିଲେ । ସମସ୍ତିକର ସୁଖରେ ଦୁଃଖରେ ସେମାନେ । ଶୁଭ୍ରା ସେହରେ ସେବା ଯନ୍ତ୍ରଣେ ତାଙ୍କ ପରିଚୟର ପରିସରକୁ ଭେଜେଇ ରଖୁଥିଲେ ।

ସେହି ଶାନ୍ତି ଆନନ୍ଦରେ ରହିଗଲି ସେଠି ମାସେ । ଶୁଅଟିଏ ଥାଏ, ହରେକୁ ହରେରାମ ଶାନ୍ତିଥାଏ । ଆଉ ଗୋଟିଏ ସାନ ଶୁଆ ତାଲିମ ହେଉଥାଏ ।

ପୂଜା ଦୁଇଅଳି, ସମସ୍ତେ କିନ୍ତୁ କିନ୍ତି ଧର୍ମଶ୍ରୀ ପଢ଼ନ୍ତି, ଆନୁଷ୍ଠାନିକ ପୂଜା, ହୋମ, ବ୍ରତ ସବୁ ବିଧୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ପ୍ରକାରେ । ସବୁ ପୁରାଣ ଛାତା ଘରେ ବନ୍ଧୁତ ଓଡ଼ିଆ ଓ ବଜ୍ରଜା ଉପନ୍ୟାସ, ବହି ପଢ଼ିବା ସତକ ସମସ୍ତିକର, ଦାଦି, ଶୁଭ୍ରା, ଭଉଣୀମାନେ । ସେମାନେ ବହିଶୁଭ୍ରିକର ଢିତ୍ର ଓ ବିଷ୍ୟକସ୍ତୁ ଉପରେ ତୁଳନା କରି କରି ଆଲୋଚନା କରୁଥିଲେ ।

କାମ ନ ଥିଲାବେଳେ ଏହି ସବୁ ଆଲୋଚନା ହୁଏ, ଗପ କରୁଁ, କାହାଣୀ କୁହାକୋହି ହେଉଁ । ଦି ପହରେ ମୁଁ ଶୋଇ ପଡ଼େଁ ।

ରାତିରେ ଶୋଇବା ଆଗରୁ ଯୁଧ୍ସିତ କେବେ କେବେ ଦାଦାଙ୍କର ପ୍ରିୟ ଭଜନଟିଏ ଗାଆନ୍ତି— “ଅନୁସରିତ, ପ୍ରଭୁ କାଳୟାକ ଗଲା ସରିତ ।” ରାତି ମର୍ମସର୍ଷୀ ସେ ସ୍ଵର ।

ପଡ଼ାଗେ ମତେ ସାଙ୍ଗଟିଏ ମିଳିଲା, ଚିହ୍ନା ହେଲୁ, କେତେ ଆଡ଼ ସାଙ୍ଗ ହୋଇ ବୁଲିଛୁ । ମଫଲର ପିଲା, ସୁଲରେ ପଢ଼ିଥିଲା, ତା ନାଁ ବୋଧହୁଏ ନରି ପଣ୍ଡା । ଦିନେ ଦୁଃଖାହସ କରି ତା ସଙ୍ଗରେ ମୁଁ କପିଲାସ ଗଲି, ଡେଙ୍କାନାଳରୁ ସକାଳୁ ବାହାରି ତରତର ହୋଇ ଚାଲି ଚାଲି ଗଲୁଁ, ସାତ ଘଣ୍ଟା ପରେ କପିଲାସ ପର୍ବତ ତଳେ ପହଞ୍ଚିଲୁ, ପ୍ରକଣ୍ଠ ଖରା, ମନେ ପଢ଼ୁଛି ସେଠି ଗୋଟିଏ ଦେଉଜରେ ଅନ୍ତ ରୋଗ ମୁଠିଏ ମିଳିଲା, ଆମ ଛେବି ତାକୁ ଖାଇତଳେ ଟିକିଏ ବସିଲୁଁ, - ତାପରେ କପିଲାସ ଚଢ଼ିଲୁଁ । ବାଟେ ବାଟେ ତୋଟା ଓ ଛାଡ଼ି ଛାଡ଼ିକା ହାଲୁକା ବଣ ଯାଇ ଜଙ୍ଗଲ ପଡ଼ିଥାଏ, ଚଢାଣି ବି କରେ ବେଶି ବଣ, ବଡ଼ ବଡ଼ ଗଛ, ଚଢ଼ିବାକୁ ପାହାଚି, କରେକେ ଓପରୁ ତଳକୁ ଗହାର ଖୋଲା । ବାଟରେ ନରି ମୋ ଆଗରେ ବହୁତ କାହାଣୀ କହୁଥାଏ, ବଣ ଜଙ୍ଗଲ ଜନ୍ମୁନ୍ଦାଙ୍କ କଥା, ପିଲାଦିନୁଁ ତାର ଚିହ୍ନା । ଡେଙ୍କାନାଳରେ ମୋ ଆଗରେ ସେ କେନିତି ଡରକୁଳା ପରି, ତା ଆଖରେ ମୁଁ ସହରର ପ୍ରତାକ, ତାଠୁଁ ବହୁତ ଜାଣିବାର । କିନ୍ତୁ ଜଙ୍ଗଲରେ ସେହି ଜାଣିବାର ପାରିବାର ମଣିଷ, ମତେ ସାହସ ଦେଉଥାଏ, ହୁନ୍ତି ବତାଉଥାଏ । ସେ ଧରିଥାଏ ପଦେ କଥା, ପ୍ରଭୁ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ମହାଦେବ ମହିମାମେରୁ, ଯେ ତାକୁ ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଯିବ ଜଙ୍ଗଲରେ ବି ତାର କୌଣସି ଭୟ ନାହିଁ, ବଣ ଜନ୍ମୁ ବାଟ ଛାଡ଼ିଦେବେ, ଆଗକୁ ଆସିବେ ନାହିଁ, ତେଣୁ ବିନ୍ଦା କଣ ? ଏକୁଚିଆ ଚାଲିଥାଉଁ, ମନରେ ଖାଲି ଆନନ୍ଦ ଓ କୁହୂହଳ । ଦେଖିବାକୁ ମୁଁ ମାଣେଇ ରହେ, ଜାତି ଜାତି ଗଛ, ପତ୍ର, ପୁଲପଳ, ଢକେଇ । ଅନ୍ୟ ଜନ୍ମ ଦିଶୁଥାନ୍ତି । ମଞ୍ଜିରେ ମଞ୍ଜିରେ ମାକଡ଼, ବହୁତ ଆମ ପଳିଥାଏ । ବେଶି ସୁନ୍ଦର ଦିଶେ ମୂଳରୁ ଉପରଯାକେ ଫଳ ଲଦି ହୋଇଥିବା ପଣସଗଙ୍ଗୁଡ଼ିକ । ଉପରକୁ ଉପରକୁ ଉତ୍ତୁଥିଲେ ତଳ ଦିଶୁଥାଏ ଆହୁରି ସୁନ୍ଦର । ଅନନ୍ତ୍ୟ ଗୋଡ଼, ପାଦ କଷ ଦେଉଥାଏ । ନରି ଡାକୁଥାଏ, ଚଞ୍ଚଳ ଯିବା, ଅନ୍ତାର ପଢ଼ିଲେ ଅତୁଆ, କିଛି ଦେଖିପାରିବା ନାହିଁ ।

ଶେଷରେ କପିଲାସ ପାଠରେ ପହଞ୍ଚିଲୁଁ । ପାହାଡ଼ର ତାଳୁରେ ହଠାର ଜଙ୍ଗଲ ଭିତରୁ ଖୋଲା ଜାଗାକୁ ବାହାରିଲୁଁ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅଷ୍ଟ ହେବା ବେଳ । ହେଇ ଆଗରେ ମନ୍ଦିର, ଧର୍ମଶାଳା, ପଥରକଟା କୁଣ୍ଡଗୁଡ଼ିକ, ପାଣି ସୁଅ ତାକୁ ଭରିକରି ଗୋଟିଏ କୁଣ୍ଡରୁ ଆଉ ଗୋଟିଏ ବାଟ ଦେଇ ବାହାରି ଗଢ଼ି ଯାଉଛି । ସେଠି ପବନ ଖାଲି ଶାତଳ ନୁହେଁ, ଶାତୁଆ । ରାତିରେ ଶାତ କଳା ।

କପିଳାସରେ ସୂର୍ଯ୍ୟାଷ୍ଟ ।

ଦୂରକୁ ଚାହିଁଲେ ସାମାରେ ସେ ଯେଉଁ ବମକାର ଦୃଶ୍ୟ ସେପରି ଆଉ
ଜୀବନରେ କେବେ ମୁଁ ଦେଖୁ ନ ଥିଲି । ନାନା ବର୍ଣ୍ଣରେ ସେ ଆକାଶରେ
ଓ ଭୂକୁଞ୍ଜରେ ଅକା ହୋଇଛି, ଖରାରେ, କୁହୁଡ଼ିରେ, ଦୂରର ପାଖର ଲହଦି
ଖେଳୁଥିବା ପାହାଡ଼ମାଳରେ, ଉପତ୍ୟକାରେ । ମୁଁ ବିହୁଳ ହେଲି ।

ବାଟ ଚାଲି ଚାଲି କ୍ଲାନ୍ତ ଲାଗୁଥିଲା, ପହଞ୍ଚ ଯାଇ କ୍ଲାନ୍ତି ଚାଲିଗଲା ।
ସ୍ଵାନ ନିଛାଟିଆ ନୁହେଁ, ଯାତ୍ରୀ ଥିଲେ ।

କୁଣ୍ଡରେ ଗାଧୋଇଲୁଁ । ମନେ ରହିଗଲା, ଉପର କୁଣ୍ଡରେ କିଏ ତରକାରି
ପାଇଁ କଟା ପଣସ କଠା ଧୋଇଦେଲା, ତଳକୁ ଭାସି ଆସି ଆମ ମୁଣ୍ଡରେ
ପଣସ ଥଠା ଲାଗିଗଲା, ସୋରିଷ ତେଳରେ ଛଡ଼ାଇବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା ।

ଦିଅଁ ଦର୍ଶନ କଲୁଁ । ଭାବିରେ ହୃଦୟ ପୂରିଗଲା । ସଞ୍ଚରେ ଆଳତି ଦେଖିଲୁଁ ।
ପର୍ବତ ଉପରୁ ଆଳତିବାଜଣାର ଶର କେଉଁ ଦୂରକୁ ଦୂରକୁ ଭାସିଗଲା ।

ରାତିରେ ଖାଇବା ଅସୁରିଧା ନ ଥିଲା । ମନ୍ଦିରରୁ ଅନପ୍ରସାଦ ମିଳିଲା ।
ରହିବାକୁ ଧରିଶାଲା ପିଣ୍ଡା । ଘୋଡ଼ିପୁଢ଼ି ହୋଇ ନିଘୋଡ଼ ନିଦରେ ଶୋଇପଡ଼ିଲି ।

ସକାଳେ ପୁଣି ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖା, —କପିଳାସ ଉପରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟାଦୟ ଆଉ ଦେଇଁ
ଉଠିଥିବା ବଣ ପର୍ବତ ସମତଳର ଦୃଶ୍ୟ । ଉପରକୁ ବଢ଼ିଗଲୁ, ଦର୍ଶନୀୟ ଶାନସବୁ
ଦେଖିଲୁଁ । ପଞ୍ଚୁପାଣ୍ଡବ ବୋଲି ଗୋଟିଏ ଦେବଶାନର ନାଁ ମନେ ଅଛି । କିନ୍ତୁ
ବେଶି ଆଶ୍ରୟ ଲାଗୁଥାଏ ଉପରୁ ଦିଶୁଥିବା ଅତି ଦୂରର ଦୃଶ୍ୟ, ଯେମିତି
ତଳେ ଖୋଲା ହୋଇ ଥୁଆ ହୋଇଛି ମାନଦିତ୍ରିଏ, ତା କରରେ ଉପରୁ
ଚିତ୍ରପଟ ଝୁଲୁଛି, ମାଳ ମାଳ ପାହାଡ଼ର ।

ସକାଳ ଦଶଟା ହେବ, ଆମେ କପିଳାସରୁ ଓହ୍ଲେଇବା ଆରମ୍ଭ କଲୁଁ ।
ଜଳକୁ ଆସିଲେ ଦିଶେ, ଉପରକୁ ବୁଲି ବୁଲି ଉଠିଛି ଗୋଟିଏ ସତ୍ତକ, ଆଗ
ଦିନ ବି ଦେଖିଥିଲି । ସେ କୁଆଡ଼େ ବହୁତ ବୁଲାଣି ବାଟ, ଦିପାଖ ଘଷ
ଜଙ୍ଗଲ, ସେ ବାଟରେ ଭୟ । ପଛେ ଜାଣିଲି ସେହିକାଳର ଘାଟି ରାତ୍ରା ଯାହାକୁ
ମୋ ଦାଦି —ଦିବ୍ୟସିଂହ ସେଠି ଜଞ୍ଜିନିଯର ଥଳାବେଳେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଇଥିଲେ ।

କପିଳାସ ଲେଉଟାଣି ଘର ବାହୁଡ଼ା ମୋର ମନେ ରହିଯିବାର କାରଣ ଥିଲା ।
ପର୍ବତ ତଳେ ଥିବା ବିଶ୍ରାମ ଶାନ ଟପି ଗଲୁଁ, ଚାଲିଲୁଁ ଆହୁରି ଆଗକୁ ।
ବେଳ ବଢ଼ିଲା, ପ୍ରବୃତ୍ତ ଖରା କାଟିଲା, ଶୋଷ ଆରମ୍ଭ ହେଲା, ବାଟରେ
କେହିଁଠି ପାଣି ନାହିଁ, ଖାଇଁ ନାହିଁ । ନରି ଆଶା ଦେଉଥାଏ, “ଦେଖିବା ଆଗରେ

ଥବ ।” ଆଗରେ ନାହିଁ । ସେ କହିଲା, ତେବୁଳି ପତ୍ର ଦୋବାଇଲେ ଶୋଷ ମରେ, ବାଟରେ ସେ ଉପାୟ ବି କରାଗଲା, ଶୋଷ ମଳା ନାହିଁ । ପାଠି ଥିଲା ଅଠା ଅଠା ହେଲା, ପାଦ ଥିଲା, ଆସିଲା, ମୁଣ୍ଡ ତ୍ରୁମିଲା । ତ୍ରୁମେ ମୁଁ ଖାଲି ଚଳିଲା ପରି ବାଟ ଧରିଆଏଁ, କିଛି ମନେ ପତ୍ର ନ ଥାଏ, ଛାନିଆ ଲାଗୁଆଏ; ଆଉ ଜୀବନ ଘେନି ଡେଙ୍କାନାଳ ପହଞ୍ଚ ହେବ ନାହିଁ । ମୋ ପଛେ ପଛେ ସେହିପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଚାଲିଆଏ ମୋ ସହ୍ୟାତ୍ମା । ଏମିତି କେତେବେଳେ ଓ କେତେ ବାଟ ଯାଇଥିବ ଜାଣେ ନାହିଁ, ଦୂରରୁ ଦିଶିଲା, ରାସ୍ତା କରରେ ଗୋଟାଏ କୁଡ଼ିଆର ଚାଳ, ଗୋଟାକେତେ ଆମଗଛ ତେବୁଳିଗଛ । ଗୋଟିକିଆ ଘରଟିଏ, ପିଣ୍ଡାରେ ବସିଆଏ ଜଣେ ବୁଢ଼ା । ପାଣି ମାଗିଲୁଁ । ଲୋଟା ଓ ଦଉଡ଼ି ଘରୁ କାଢ଼ି ଦେଇ ସେ ଦୂରରେ ଗୋଟାଏ କୁଆ ଦେଖାଇଦେଲା । ବଡ଼ ଆଶାରେ ଧାଇଁଗଲୁଁ । କୁଆରେ ସଢ଼ାପତ୍ର, କାଦୁଆ, ଆଉ କଣ କଣ ପଡ଼ିଛି । ପ୍ରତିଥିର କାଦୁଆ ମିଶା ପାଣି ଅଧଲୋଟାଏ ଉଠିଲା । ଲୋଟା ମୁହଁରେ ଗାମୁଛା ବାନ୍ଧି ସେହି କାଦୁଆ ପାଣି ଆମେ ପିଇଗଲୁଁ । ଆଗ ମିଠାକିଆ ଲାଗିଲା, ଶୋଷ ମରି ଆସିବାରୁ ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ଅନୁଭବ କଲି । କୁଆକୁ ଅନାଙ୍ଗ ହେଲା, ତା ଭିତରର ଆବର୍ଜନା ଦେଖୁ ଦେହ ଶୀତେଇ ଉଠିଲା । କିନ୍ତୁ ଶୋଷ ଚାଲି ଯାଇଥିଲା, ଛାଇତଳେ ଟିକିଏ ବସିଲା ପରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ପାହୁଣ୍ଡ ପକାଇ ବାଟ ଚାଲି ହେଲା । ଆଉ କିଛି ବାଟ ଗଲା ପରେ ଗାଁ ପଡ଼ିଲା, ମନ ଇଚ୍ଛା ଭଲ ପାଣି ।

ଶୋଷରେ ବି ମଣିଷ ମରନ୍ତି, ମୁଁ ମରୁ ମରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଗଲି, ଏହି ଅନୁଭୂତି ଘେନି ରାତି ପ୍ରଥମ ପ୍ରହରରେ ମୁଁ ଦାବିଙ୍କ ଘରେ ପହଞ୍ଚିଲି । ପାଦରେ ପୋଟକା, ଦେହରେ ଘୋଲାବିନ୍ଦା ।

କ୍ଲାନ୍ଟ ହୋଇ ଶୋଇ ପଡ଼ିଥିଲି, ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଲା ବେଳକୁ ଦେଖିଲି ମୋ ଖୁବୀ ମୋ ପାଦରେ ଉଷ୍ମମ ସୋରିଷତେଲ ଘଷି ଦେଉଛନ୍ତି ।

କପିଳାସ ଯାଇଥିବି ଅପ୍ରେଲ ଶେଷ ଆଢ଼କୁ । ତା ପୂର୍ବର ଘନୋ, ଅପ୍ରେଲ ୧୩ ତାରିଖ, ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଡେଙ୍କାନାଳ ହାଇସ୍କୁଲରେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ସତା ହେଉଥାଏ, କବିବର ରାଧାନାଥ ରାୟଙ୍କ ବିଷୟରେ । ମୁଁ ସେଠିକି କାହା ସଙ୍ଗେ ଯାଇଥିଲି ମନେ ନାହିଁ, ସମ୍ବତ୍ସଃ ଶ୍ରୀ ରଘୁନାଥ କର ମତେ ଘେନି ଯାଇଥିଲେ । କାହା କାହା ସଙ୍ଗେ ଚିହ୍ନା କରାଇ ଦେଲେ, — ଯେ ପାଚନାରୁ ଆସିଛନ୍ତି । ମୁଁ କି ସେଠି ରାଧାନାଥଙ୍କ ବିଷୟରେ କହିଲି, ସ୍କୁଲରେ ଆମେ ଡିବେଟିଂ ବେଳେ କହିଥାଉଁ । ସତା ଭାଙ୍ଗିଲା ପରେ କେତେକ ଶିକ୍ଷକ ଓ କେତେକ ଛାତ୍ର ମତେ ବେଢ଼ିଗଲେ ।

ସେମାନେ ଖୁସି ହୋଇଥିଲେ । କାଳକ୍ରମେ ଅନେକ ଛାତ୍ର ଓ କେତେକ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମୋର ଚିହ୍ନା ହେଲା, କେତେ ଜଣ ଛାତ୍ରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବହୁତା ହେଲା । ତହଁରୁ ଜଣେ ଶ୍ରୀ ଗତିକୃଷ୍ଣ ମିଶ୍ର, ପଛେ ଓଡ଼ିଶାର ମାନ୍ୟବର ବିଦ୍ୟ ଜନ୍ମିତ । ସେ ଡେକ୍କାନାଳ ହାଇସ୍କୁଲରୁ ମାଟିକୁଲେସନ୍ ପରୀକ୍ଷା ଦେଇଥାନ୍ତି, ସମସ୍ତେ କହୁଆନ୍ତି ସେ ସେଠିକାର କୃତୀ ଛାତ୍ର, ବୁଦ୍ଧି ପାଇବାର ଆଶା ଥାଏ । ପାଇଲେ ବି । ଆଉ ଜଣେ ଶ୍ରୀ ସୁରେନ୍ଦ୍ର ମୋହନ ପଞ୍ଜନାୟକ, ଡେକ୍କାନାଳରେ ଆଡ଼ିରୋକେଟ୍ ହେଲେ । ଆଉ ଜଣେ ଶ୍ରୀ ବିକ୍ରିଧିର ମିଶ୍ର, ବୋଧହୂଏ ଶିକ୍ଷକ ହେଲେ । ଏ ତିନିହେଁ ରେତେନ୍ଦ୍ରା । କଲେଜରେ ମୋର ସହପାଠୀ ହେଲେ, ଗତିକୃଷ୍ଣ ବି ଆଇ.ଏସ୍-ସି. ପଡ଼ିଲେ, ତା ପରେ ବି.ଏ । ସେ ପାରନାରୁ ଏମ.ଏ ଓ ଲ ପାଶ କଲେ । ମୋର ଆଇ.ଏସ୍-ସି. ବେଳେ ଆମେ ସେହି ଏକା ରକ୍ଷଣ୍ଟ ହଷ୍ଟେଲରେ ରହୁଥିଲୁଁ ।

ଆସିଥାଏଁ ହେଉମାନ୍ତର ଶ୍ରୀ ମନମୋହନ ଘୋଷକ ସଙ୍ଗେ ଚିହ୍ନା ହେଲି । ଅଭିଜ୍ଞ ଶିକ୍ଷକ, ଜନପ୍ରିୟ । ହେଉମାନ୍ତର ରାଜେନ୍ଦ୍ରବାବୁ ବୋଧହୂଏ ତୁଟିରେ ଥିଲେ ।

ଆଉ ଚିହ୍ନା ହେଲି ଆଉ ଜଣେ ଖ୍ୟାତନାମା ଶିକ୍ଷକ ଶ୍ରୀ ବାସୁଦେବ ମିଶ୍ରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ, ଛାତ୍ରମାନଙ୍କଠାରୁ ତାଙ୍କର ବିଶେଷ ଖ୍ୟାତି ଶୁଣିଥିଲି, ସେ ହଷ୍ଟେଲ ସୁପରିଷେଣ୍ଡେର୍, ସେ ପ୍ରତି ଛାତ୍ରକୁ ନିଯା ଦିଅନ୍ତି, ଖୁବ କଢା, ଖୁବ ସ୍ଵେଚ୍ଛା, ଜ୍ଞାନୀ, ଆଦର୍ଶବାଦୀ, ତାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ଚରିତ୍ର ଗଢ଼ିବା, ସେ ନିଜେ ନିର୍ଭୀକ-ସ୍ଵର୍ଗବାଦୀ, ଉଦାରଚେତା । ଦେଖିଲି, ଦୀର୍ଘକାଯ, ହୃଦୟପୂଷ୍ଟ, ଓସାରକପାଳ, ଗମ୍ଭୀର, ତାଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବ ମାଡ଼ି ପଡ଼େ । ସେ ଲେଖିଥିବା ପ୍ରବନ୍ଧ ବହିଟିଏ ଦେଖିଲି, — “ଶାନ୍ତିଧାରା ।”

ଅଟୀତରେ ଡେକ୍କାନାଳ ହାଇସ୍କୁଲରୁ ଅନେକ କୃତୀ ଛାତ୍ର ବାହାରି ଥିଲେ । ସେ ହାଇସ୍କୁଲର ଅନେକ ଛାତ୍ର ପ୍ରତ୍ଯେ ନିଜ ଜୀବନରେ ଖ୍ୟାତନାମା ହେଲେ । ସେହିପରି ଜଣେ ଛାତ୍ର ଥିଲେ ‘ଶ୍ରୀ ଅନନ୍ଦା ଶଙ୍କର ରାୟ, ଆଇ.ସି.ଏସ୍., କଲେଜରେ ଛାତ୍ର ହୋଇଥିଲାବେଳେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ‘ସବୁଜ କବିତା’ ଗୋଷ୍ଠୀର ଜଣେ ପ୍ରଧାନ କବି; ଓଡ଼ିଆରେ କେତେକ ଉପାଦେୟ ସାହିତ୍ୟକ ପ୍ରବନ୍ଧର ଲେଖକ, ପରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବଜାଳା ଔପନ୍ୟାସିକ ଓ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସାହିତ୍ୟକ । ତାଙ୍କ ବାପା ଡେକ୍କାନାଳର ବାସିନ୍ଦା, ଆଗେ ସେଠି ରାଜକର୍ମଚାରୀ ହୋଇଥିଲେ ।

ଗୁଡ଼ିଆନାଳିଠୁଁ ଅଛ ଦୂରରେ ବଢ଼ ଆମତୋଟା ଭିତରେ ବାଟ ପଡ଼ିଥାଏ ‘କୁଞ୍ଜକାନ୍ତ ପୋଖରୀ’କୁ । ପାହାଡ଼ ତଳେ ସାନ ହୃଦାଟିଏ ପରି ସୁନ୍ଦର ପୋଖରୀଟିଏ । ବହୁତ ଲୋକ ଗାଧାନ୍ତି, ପହଞ୍ଚାନ୍ତି । ସୋନପୂରରେ ମହାନଦୀରେ ଖରାଦିନେ

କୁଳ ପାଖେ କେବେ ଅଛ ଅଛ ପହଞ୍ଚି ଶିଖୁଥିଲି, କୁଞ୍ଜକାନ୍ତ ପୋଖରୀରେ
ପ୍ରତିଦିନ ଅଭ୍ୟାସ କଲି ।

ଡେଙ୍କାନାଳରେ ରଜା ଅମଳ । ଡେଙ୍କାନାଳ ନାଁ ବ୍ୟାପିଥାଏ । ରାତିରେ
ଥରେ ଛଇନାଡ଼ି ଦେଖିବାକୁ ଯାଇଥିଲି । ଆଗରୁ କେବେ ଦେଖି ନ ଥିଲି ।
ମପସଲରୁ ବହୁତ ଦର୍ଶକ ଆସିଥିଲେ । ଆଗମ ହେଲା, ଭଲ ଲାଗୁଥାଏ, ହଠାର
ଦୂରରେ ଦେଖିଲି ଚିକିଏ ଗୋଲମାଳ ଲାଗିଗଲା, କିଏ ଜଣେ ଦେଖିବାକୁ ଆସୁଛନ୍ତି,
ତେଣୁ ଗହଳି ଭିତରେ ବାଟ କରାଯାଉଛି, ପୋଷାକ ପିନ୍ଧା, ବୁଝ ପିନ୍ଧା ୱେଳେଧରା
ମଣିଷମାନେ, ସେହିମାନେ ସେକରେ ଲୋକଙ୍କୁ ଉଠାଇ ତଢ଼ି ଦେଉଛନ୍ତି, ସତେ
ଯେପରି ମଣିଷ ନୁହେଁ ଅରମା ସଫା କରୁଛନ୍ତି । ଥାଏ ମୁଁ ପଛେ ନିରାପଦରେ,
ଆଉ ନାଡ଼ି ଦେଖିବାକୁ ଶର୍ଯ୍ୟା ରହିଲା ନାହିଁ । ତାଳି ଆସିଲି ।

ସମୟ ମିଳିଲେ ଦାଦି କହନ୍ତି ଜଙ୍ଗଲ ଗପ, ତାଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଅଭିଜନାରୁ
ନାନା କାହାଣୀ, ହାତୀ, ବାଘ, ଅହିକାଳ, ଭାଲୁ, ଏହିମାନଙ୍କ କଥା । କେତେ
କାହାଣୀ ତାଙ୍କର ଓ ମୋ ବାପାଙ୍କର । ଏକଦା ସବୁ ଭାଇ ଡେଙ୍କାନାଳରେ
ରହୁଥିଲେ, ବାପା, ବଡ଼ବାପା, ଦୁରଦାଦି ବି ଏଠି ବାରିକମିସ୍ତ୍ରୀ ବିଭାଗରେ
କିଛି ଦିନ ଚାକିଚି କରୁଥିଲେ ।

ନିଜ ଭୀବନର କାହାଣୀ କହିବା ବିଷୟରେ ତାଙ୍କଠି ଅପୂର୍ବ ଦକ୍ଷତା ଥିଲା ।
ସେଠି କାହାଣୀହି ପ୍ରଧାନ ଜଣାପଡ଼େ, କଥକ ସତେକି ସେ କାହାଣୀ ପରିଷା
କରିବା ଉପାଦାନ । ସବୁ ଚିକି ନିଖି କରି ବର୍ଣ୍ଣନା, ଶୁଣିବା ଲୋକ ଯେପରି
ନିଜ ଆଖୁରେ ଦେଖୁଛି, ନିଜ ଦେହେ ଦେହେ ଅନୁଭବ କରୁଛି ।

ଖରାକାଳ, ଦିନବେଳେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ତାତି, ଟାଙ୍କରା ଭୂଲୁଙ୍ଗରେ ତାଉର ତେଉ
ଖଲସେ, ଆସେ ଖୋଲାମରା ପବନ । ଅନ୍ତର ରାତିରେ ଦିଗ୍ବଲ୍ୟରେ ଜଳେ
ବଣ-ପୋଡ଼ିର ଗୋଣଣି, ନାନା ପରନରେ ଶୁନ୍ୟ ଶୁନ୍ୟ ବିଜ୍ଞୁଳିର ଲତା
ଉଳେଇଲା ପରି, ଅପୂର୍ବ ସେ ଦୃଶ୍ୟ ।

ପାଢ଼ିଲା ଆୟ, ଚାତା, - ବସାଦହି ନବାତ ଚାତା, ଘିଅ, ପାଢ଼ିଲା କଦଳୀ,
ଜଳଖୁଆ ପାଇଁ ପ୍ରହୃର ଥାଏ ।

ଭୋଜନ, ଚାତା, ଶୁଆ, ଗପ, ଅବସର ମିଳିଲେ ଉପନ୍ୟାସ ପଢ଼ା, ସମସ୍ତିକର
ସେହି, ଆଦର ।

ମଲୀପୁଲ, ନାଗେଶ୍ଵର ପୁଲର ବାସ୍ତା, ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧିଆ ଖରାବେଳେ ଶୀତଳ
ଛାଇତଳ, ଓଡ଼ା ପାଳେଲା ଗାମୁଛା ।

ଦିନଶୁଭିକ ବୋହି ଚାଲିଗଲା । ସବୁବେଳେ ସୁଖି, ଶାନ୍ତି, ଆନନ୍ଦ ।

ତାପରେ ଦିନେ, ୧୯୩୦ ମେ ମାସ ଠ ତାରିଖରେ, —ଉପରଓଳି ମୁଁ ବିଦା ହେଲି । ରାତି ଟାରେ କଟକ ପହଞ୍ଚିଲି । ତା'ପରେ ବି କଲେଜରେ ପଡ଼ିଲାବେଳେ ଛୁଟିରେ ମୁଁ ଡେକାନାଳ କେତେଥର ଯାଇଛି, କିନ୍ତୁ ବେଶି ମନେ ଅଛି ସେହି ପ୍ରଥମ ସୁତ୍ତି ।

କଟକରୁ ଯାତ୍ରୀବାହୀ ନାଲିମରବସ୍ତିଏ ଉପରଓଳି ଛାଡ଼େ ବାଲିକୁଦା, ଧୂଳଭାଇକୁଠିଁ ଠିକଣା ବୁଝିଥିଲି, ୧୯୩୦ ମେ' ମାସ ଟ ତାରିଖ ଦିନ ରାତି ଆଠଟାରେ ସେହି ବସ୍ତରେ ଯାଇ ମୁଁ ଜଙ୍ଗାପୁରରେ ସଢ଼କରେ ଓହ୍ଲାଇଲି, ସଢ଼କରୁ ଡାହାଶହାତି ନାଲବନ୍ଧ ଉପରେ ଚାଲିଗଲେ ଗୋପାଳପୁର ସେକସନାଳ ଅଫିସର ଅର୍ଥାର କେନାଳ ଓଭରସିଆରକ, ତାହାରି ଭିତରେ ବସାକୁ ଲାଗି ତାଙ୍କ ଅଫିସ ଘର । କୁନ୍ତ ମାସ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ ସେଇଠି ରହିଲି । ଧୂଳଭାଇ (ଶ୍ରୀ ଯଦୁନାଥ ମହାନ୍ତି) ପି.ଡକ୍ରୂଟି ର ମହାନଦୀ ଢିରିଜନ୍ ଅଧୀନରେ ସେଠି ସେକସନାଳ ଅଫିସର ଥାନ୍ତି । ସେଠି ଥାନ୍ତି ମୋ ବୋଉ ମୋ ଭାଇଜବୋଉ, ଗୋଟିଏ ରାଣିଜୀ ତା ନା କାହିଁ, ଗୋଟିଏ ଉଣଜା ତା ନାଁ ମନୁଆଁ । ନୃଆ ନୃଆ କଲେଜ ଜୀବନରେ ପ୍ରବେଶ ପୂର୍ବରୁ ସେଠି ସେହି ଯୋଡ଼ିଏ ମାସ ଅବସର ମୋ ଜୀବନରେ ସତେ ଯେମିତି ବେଶି ଦରକାର ଥିଲା ।

ସରକାରୀ ନାଁ ଗୋପାଳପୁର ସେକସନ ଅଫିସ, ଆମେ ସେ ଜାଗାକୁ କହୁଁ ଗୋପାଳପୁର, କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତରେ ସେ ଜଙ୍ଗାପୁର ମୌଜାର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ସଢ଼କରେ ଉଗରସିଂପୁର ସେଠୁ କଟକ ଆଡକୁ ସାତ ମାଇଲ ଦୂର, ବାଲିକୁଦା ତାର ବିପରୀତ ଦିଗକୁ ଅର୍ଥାର ସମ୍ବ୍ରଦ୍ଧିଆଡକୁ ଆଉ ଦୁଇ ମାଇଲ । ରାଇକ ବସାର ଗୋଟିଏ ପଟେ ସଢ଼କ, ଆର ପଟେ ଅଛ ଦୂରରେ 'ମାନ୍ଦାଙ୍ଗୀ' ବଢ଼ ନାଳ । ବାଲିକୁଦା ଆଡକୁ ଓ ତା ବିପରୀତ ଦିଗକୁ ଉଗରସିଂପୁର ଆଡକୁ ନାଲବନ୍ଧେ ବନ୍ଦ ରାଷ୍ଟ୍ରା ପଡ଼ିଛି, ଦିପାଖେ ପୁନାଙ୍ଗ, କରଙ୍ଗ ଗଛ, ଗହଳ ଛାଇ, ବର୍ଷା ହେଲେ କବା ସଢ଼କରେ କାହୁଆରେ ଆଶ୍ଵୁ ବୁଦ୍ଧିଯାଏ, କିନ୍ତୁ ନାଲବନ୍ଧରେ କାହୁଆ ଅଛ, ତେଣୁ ଚାଲି ଯିବାକୁ ବା ସାଇକଲରେ ଯିବାକୁ ନାଲବନ୍ଧର୍ହେ ଭଲ ଲାଗେ, ନାଳ, ଗଛ, ବଢ଼ିବି, ଦୂରରେ ନଈ, ସେ ଦୃଶ୍ୟ ବି ଭଲ ଦିଶେ ।

ବସାଟି ଗୋଟିଏ ଉପୋବନ ପରି । ପ୍ରକାଶ ହତା, ହତାଯାକ ଫଳ ବଚିଚା, ବହୁତ ନଢ଼ିଆ, ଗୁଆ, ପଣସ, ଆମ, ପିଙ୍ଗଳି, ତାଳିମ, ସଫେଟା, କାଗେଜି

ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଫଳଗନ୍ଧ ଧାଡ଼ି ଧାଡ଼ି ସଜାସକି ହୋଇ ଲଗା ହୋଇଛି । ବଗିଚାରି ଲଗାଇଥିଲେ ଜଣେ ପୁରୁଣା ସେବକସନାଲୁ ଅପିସର, ଶ୍ରୀ ବଳଦେବ ଦାସ, ଘର ବେଶକାର, ୧୯୩୦ ବେଳକୁ ସେ ଅଶାବର୍ଷ ଚପି ସାରିଥିଲେ । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ଗାଁରେ ଦେଖୁଛି । ପଛେ ଧୂଳଭାଇ ବି ବହୁତ ଗଛ ସେଠି ଲଗାଇଥିଲେ ।

କେତେଠି ସରକାରୀ ବସାରେ ସୁନ୍ଦର ସୁନ୍ଦର ଫଳ ବଗିଚା ମୁଁ ଦେଖୁଛି, ଆଉ ଦେଖୁଛି ମାଇଲ୍ ମାଇଲ୍ ଯାକେ ସଢ଼କର ଦି କରରେ, ନାଲବନ୍ଧ କି ନଗବନ୍ଧ କରେ କରେ ସେପରି ବହୁତ ମୂଲ୍ୟବାନ ଗଛ, ମର୍ଯ୍ୟାଦାବନ୍ଧ, ସୁଶ୍ରୀ, ଉପକାରୀ, ବହୁତ ଫୁଲ ଫୁଟେ, ବହୁତ ଫଳ ଫଳେ, ଅନେକ ଲୋକଙ୍କର କାମରେ ଲାଗେ, ଲୋକେ ସଞ୍ଚାର କରିଛି ଜାଲିବାକୁ ଶୁଖିଲା ପତ୍ର, ଶୁଖିଲା ଡାଳ, ଫଳ ଗୋଟାନ୍ତି । ବାରର ଶୋଭା ବଢ଼େ, ଖରା କାଟେ ନାହିଁ । ତାଙ୍କୁ ଲଗାଇଥାନ୍ତି ଅତାତର କେଉଁ ତୋଟା ରୋପଣ ଉପାହା କର୍ମଚାରୀ, କିଏ ସେ ତାଙ୍କ ନାଁ କେହି ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ ।

ହତା ପାଟକରୁ ବଗିଚା ଭିତରେ ସିଧା ରାଷ୍ଟା ଯାଇଛି ଦୂରରେ ବସା ଆଡ଼କୁ, ଦି କରରେ ଧାଡ଼ି ହୋଇ ନଢ଼ିଆ ଗଛ, ଗୁଆ ଗଛ, ହତାର ଦିପଟେ କଗନାଳ, ପାଣି ଚାଲିଥାଏ ହତା ବଗିଚା ଭିତରେ । ହତାଯାକ ଗଛ ମହୁଡ଼ ମାନଙ୍କର ଶାରୁଆ ଚାହୁଆ, ଅନେକ ଢଢ଼େଇ । ତାହାରି ଭିତରେ ପଥାକାଙ୍କ ଚାଲଙ୍କର ବସାଟି କେଉଁଠି ହଜିଯାଏ, ଜଙ୍ଗଲ ଭିତରେ ସାନ ଘରଟିଏ ପରି । କିନ୍ତୁ ଅନୁପାତରେ ଛୋଟ ହେଲେ ବି ସେଠି ଜାଗା ବହୁତ, ଢଳିବା ପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ ବଖୁରି, ଫଳଚା ଦୁଆର, ବସା ପାଖରେ ପୋଖରାଟିଏ, ପୋଖରାରେ ନାଲପାଣି ପଶେ, ବହୁତ ମାଛ । ପାଖରେ ଢଂପାଗନ୍ଧଗୁଡ଼ିଏ, ଫୁଲ ଫୁଟିଥାଏ, ଦୂରରେ ମାଲତୀଙ୍କଟା । ଚୋକେଇ ଚୋକେଇ ମଲ୍ଲୀଫୁଲ ଫୁଟେ । ଶୁଷ୍ଠା ଅମଳ, ପୁଣି ସେ ଅଞ୍ଚଳରେ ସେତେବେଳେ ଖାଦ୍ୟତ୍ରୁବ୍ୟ ପ୍ରହୂର ଓ ଶୁଷ୍ଠା । ଦୁଧ, ଦହି, ଛେନା, ଦିଅ, ମାଛ, ଶୁଖୁଆ, ସରୁଚୁଡ଼ା, ତାଉଳ, ଢାଳି ଓ ପରିବା ଅଭାବ ନ ଥାଏ ।

କିନ୍ତୁ ନିହାଟିଆ ଜାଗାରେ ବସା । ଜଙ୍ଗଲପୁର ବନ୍ତି ସେଠୁ ଖଣ୍ଡେ ଦୂର । ନାଲ କୂଳରେ ଅଛ କେତେଜଣକ ଘର । ଦିନରେଲେ ସରକାରୀ କାମରେ ଲୋକେ ଆସନ୍ତି ଯାଆନ୍ତି, ସଞ୍ଜକୁ ଶୁନଶାନ ।

ତାଇ ସକାଳ ଥାଠା ବେଳୁ ବାହାରି ଯାଆନ୍ତି, ଯେତେବେଳେ ଗପରେ ଦୂରକୁ ନ ଯାନ୍ତି ଲୋଭଚନ୍ତି ଦୂରଟା ତିନିଟା ବେଳେ । ଉପରଓଳି ପୁଣି ଆଉ

ଘେରାଏ ଯାଆନ୍ତି, ଫେରୁ ଫେରୁ ପହରେ ରାତି । କେବେ କେବେ କିଛିଦିନୟାକେ ଅପିସ୍ତରେ ବସି କାମ କରନ୍ତି । ସେତେବେଳେ ବି ଦୈନିକ ପରିଦର୍ଶନତ୍ରମଣ । ଗପ୍ତରେ ଗଲେ କେତେଦିନ ବିତି । ବହୁତ ପରିଶ୍ରମ । କିନ୍ତୁ ସେ ସବୁବେଳେ କର୍ମୀ, ସବୁବେଳେ ହସଖୁସି, ଜ୍ଞାନି କି ଅବସାଦ ତାଙ୍କଠି ନ ଥାଏ ।

ଘରେ ସମସ୍ତେ କାମରେ ଲାଗିଆନ୍ତି, ନିତିଦିନର କାମ ଛଡ଼ା ଆହୁରି ଥାଏ ଆମୂଳ ପାରିବା, ଆଚାର କରିବା, ବଢ଼ି ପାରିବା, ଜାତିଜାତିକା ପିଠା କରିବା, କେତେ କାମ ।

ସେମାନେ ମତେ ବହୁତ ସ୍ଵେଚ୍ଛା ଆଦର କରନ୍ତି, ବହୁତ ଶୁଆନ୍ତି, କ୍ରମେ ମୁଁ ପାନ ବି ଖାଇଲି । ମନେ ପଢ଼ୁଛି, ଆଗ ଆଗସ୍ତ କଲି ଗୁଆ ଢୋବେଇବା, ତାପରେ ଧନିଆ ଚାଉଳ, ତାପରେ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ସାଦା ପାନ, ତାପରେ ବୁଣ୍ଡିପାନ ବି ଖାଇ ଶିଖିଲି ।

ଏତେଥର ଓ ଏପରି ମୁଁ ତା ପୂର୍ବରୁ କେବେ ଖାଇ ନ ଥିଲି । ଦୈନିକ ଚାରିଥର ରୋଜନ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ବି ଆସୁଆଏ ନାନାପ୍ରକାର । ମୁଁ ମୋର କିଛି ପଢ଼ୁ ପଢ଼ୁ ବି କେତେବେଳେ କତିରେ କିଛି ଥାଏ ପାଟି-ସୁଆଦିଆ, କିଛି ନ ହେଲେ ମଞ୍ଜିବଡ଼ି ଭଜା, ବେସରରର୍ଜ ଆମ ଆଚାର, ତେଲ ଛୁଦୁବୁଦ୍ଧ, ନ ହେଲେ ଆରିସା ପିଠା ।

ଶୋଇଲାବେଳେ ଅନେକ ସମୟରେ ମୁଁ ବିଜ୍ଞାନ କରେ କରେ ମଲ୍ଲୀ ଫୁଲ ଗଦେଇ ଦିଁସୁ, ତକିଆ କରରେ ଗଦାଁସୁ ଢଂପା ଫୁଲ, ଶୋଇ ପଡ଼େ । ହାତରୁ ବିଅଣା କେତେବେଳେ ଖସିପଡ଼େ ।

ଆର ବିଜ୍ଞାନରେ ମୋ ବୋଉ ଶୋଇଆଏ ।

ପହଞ୍ଚ ପହଞ୍ଚ ଦିନା କେତେ ବହୁତ ଗପିଲି, ବହୁତ ଶୁଣିଲି । ମୁଁ କହେ ପାଚନାରେ ମୋ ନିତି ଦେଖା ଜୀବନର କଥା, ସେଠି ସେମାନେ କହନ୍ତି ସେମାନକର ଅଭିଜ୍ଞତାର କଥା । କଥା କହିବାକୁ କଥା ଶୁଣିବାକୁ ଯେତେବେଳେ ଆଗ୍ରହ ବଳେ ସେତେବେଳେ ଆପେ କଥାର ମହକ ବାରିହୁଏ; କି କଥା ସେ ହୁଏ ଅବାତର । କଥା କୁହା କଥା ଶୁଣାର ବଢ଼ି କ୍ରମେ କମିଗଲା । ମୁଁ ମୋ ଚାରିପାଖକୁ ଚାହିଲି । ଯେତେ ନୃଆ ମଣିଷଙ୍କୁ ଦେଖେ ମୁଁ ସେମାନଙ୍କ ବିଷୟରେ ଜାଣିବାକୁ ଆଗ୍ରହୀ ହୁଏଁ, ଏବେ ଯାହା ଲାଗୁଛି ଅତି ସାଧାରଣ, - କିଏ କେମିତି ବଞ୍ଚେ, କିଏ କେମିତି ଢଳେ, କାହାର ସମସ୍ୟା କିପରି, କାହାର ସ୍ଵରାବ ଓ ଧରଣ କିପରି, ସେ ସବୁ ମତେ ସେତେବେଳେ ନୃଆ

କାଗୁଆଏ, ବୋଧହୃଦୟ ପିଲାଦିନୁଁ ମୁଁ ବିଦେଶରେ ଥଳି ବୋଲି । ଜଣ ଯେପରି ନୃଥା କଥା କିଛି ଆବିଷ୍ଵାର କରିବି ମନରେ ଏଭଳି ପ୍ରତୀକ୍ଷା ଧରି ମୁଁ ଦୂରକୁ ଅନାହାଁ ରହେଁ, ଏପାଖ ସେପାଖ ବୁଲେ । ହତା ସେପାଖେ ପ୍ରକାଶ ପ୍ରକାଶ ଚାକୁଶା ଗଛ, ଶିରୀଷ ଗଛ କରନାଳ କରେକରେ ଧାଡ଼ି ହୋଇ ଠିଆ ହୋଇଛି, ଶିରୀଷ ଫୁଟିଲେ ପବନରେ ସୁବାସ ଢହଟେ, ବଢ଼ନାଳ ବନ୍ଦ ବାଟେ ଗଲେ ତଳେ ବହଳ ହୋଇ ଗଦା ହୋଇଥାଏ ଝଡ଼ା କରଞ୍ଚପୁଲ, ପୁନାଙ୍ଗପୁଲ, ଛାଇତଳ, ଶୀତଳ ପବନ, ନିଜକୁ ଘେନି ସ୍ଵପ୍ନ କହନା ଓ ଦୃଶ୍ୟ ଭିତରୁ ନାରବ ଅନୁଭୂତି ସୃଷ୍ଟି କରି ମୁଁ ମୋର ବୁଲୁଆଏ । ବାରରେ କେତେବେଳେ କାହା ସଙ୍ଗେ ଜଣ କଥା ହୁଏ, ପଚାରି ବୁଝେ ନାନା କଥା, ସତେଜି ସବୁ ଅତି ଆବଶ୍ୟକ ।

ମ୍ୟାଟ୍ରିକୁଲେସନ ପରୀକ୍ଷା ଫଳ ବାହାରିଲା, ଜାଣି ଖୁସି ହେଲି ମୁଁ ଫାଷ ତିରିଜନରେ ପାଖ କରିଛି । ଘରେ ସମସ୍ତେ ବହୁତ ଖୁସି ହେଲେ, ବହୁତ ସ୍ନେହ ଆଦର କଲେ । କାଲିପରି ମନେପତ୍ରୁଛି, ଦିନେ ସଞ୍ଚବୁଡ଼େ ଭାଇ ଓ ମୁଁ ଯାଇଥିଲୁଁ ଜାହାପୁର ବନ୍ଧୁରେ ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ପରିଜାଳ ଘରକୁ, ତାଙ୍କର ବୋଧହୃଦୟ ପିତୃ-ଶ୍ରୀଶର ନିମନ୍ତଣ ଥାଏ । ଭୋକିରେ ବସିଥାଉଁ । ପରିଜା ସାହେବ ନିଜେ ଅତିଥିମାନଙ୍କୁ ଖୁଆରଥାନ୍ତି, ବର୍ଷା କରୁଥାନ୍ତି ।

ସେତେବେଳେ ଆୟମାନଙ୍କ ଆଖରେ ପରିଜାସାହେବ ଦେବତା ପରି, ସେ ଓଡ଼ିଶାର ଗୌରବ । ତାଙ୍କ ବିଷୟରେ ଅନେକ କାହାଣୀ ଶୁଣିଆଏଁ । ସେ ଜଣେ ପୃଥିବୀ-ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବୈଜ୍ଞାନିକ, ଭାରତର ଚାରିଆଡ଼େ ଓ ବିଦେଶରେ ସେ ବହୁତ ସମ୍ମାନିତ । ରେତେନସା କଲେଇରେ ସେ ଉଭିଦର୍ଶିଦ୍ୟାର ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ, ପଣ୍ଡିମ-ଛାତ୍ରବାସର ଡ୍ରାର୍ଟେନ । ସେ ବହୁତ ଦରିଦ୍ର ଛାତ୍ରଙ୍କୁ ଆର୍ଥିକ ସାହାଯ୍ୟ ଦିଅନ୍ତି, ସବୁ ଛାତ୍ରଙ୍କୁ ସ୍ନେହ କରନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଜ୍ଞାନ, ସଦଗୁଣାବଳୀ, ଆଚାର, ବ୍ୟବହାର ସବୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠମ ଆଦର୍ଶ, ପୃଥିବୀରେ ସମସ୍ତେ ତାଙ୍କରି ଉପମା ଦିଅନ୍ତି । ଏତେ ଉଚ୍ଚକୁ ଉଠିଛନ୍ତି ଏହି ଯେଉଁ ପରିଜାସାହେବ ସେ ବି ଦିନେ ମୋରି ପରି ଦରିଦ୍ର ଛାତ୍ର ଥିଲେ, ଅଥବା ଆହୁରି ଦରିଦ୍ର, ତଥାପି ନିଜର ପରିଶ୍ରମ, ତୁଳି, ଜ୍ଞାନ ଓ ଗୁଣ ବଳରେ ସବୁ ପରୀକ୍ଷାରେ କୃତିତ୍ତ ପାଇ ସ୍କଳରସିପ ପାଇ ଉପରକୁ ଉପରକୁ ପଢ଼ି ପଢ଼ି ଗଲେ, ବିଳାତ ଗଲେ, ଏତେ ବଢ଼ ମଣିଷ ହେଲେ । ଅଥବା ଏଇଠି, ଏଇ ଜାହାପୁର ଗାଁରେ ତାଙ୍କ ଘର । ତାଙ୍କ ଦାଦି ଶ୍ରୀ ଉଦୟନାଥ ପରିଜା ତାଙ୍କ ଗାଁର ମୁରବି, ତାଙ୍କର କେତେଜଣ ଦାଦି ପୁଅ ଭାଇ ବି ଥାଆନ୍ତି । ପଛେ ଜୟା ଓ ବାଉଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ମୋର ଚିନ୍ହାପରିବି

ହେଲା । ପରିଜା ସାହେବଙ୍କୁ ସେଠି ମୁଁ ପ୍ରଥମ ଥର ଦେଖିଲି ସେହି ଭୋକିରେ, କାବା ହୋଇ ତାଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଅନାଳ୍କାଏ, ମନରେ ଅପୂର୍ବ ଭାବ ଆସୁଥାଏ ।

ଭୋକି ଶେଷରେ ପରିଜା ସାହେବ କହିଲେ “ଏଥରକ ଗୋଟିଏ ସୁ ଖବର ଅଛି । ଗୋଟିଏ ଓଡ଼ିଆ ପିଲା ଏବର୍ଷ ମ୍ୟାଟ୍ରିକ୍ୟୁଲେସନ୍ ପରୀକ୍ଷାରେ ପାଇଁନା ସ୍ଵନିର୍ଭୟେଟିରେ ପ୍ରଥମ ପ୍ଲାନ ଅଧିକାର କରିଛି । ପିଲାଟି କିଏ ମୁଁ ଜାଣେ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ଏତିକି ଜାଣେ ଯେ ସେ ଓଡ଼ିଶାରେ ପରୀକ୍ଷା ଦେଇ ନାହିଁ, ପାଇଁନା କେନ୍ଦ୍ରୀୟ ପରୀକ୍ଷା ଦେଇଥିଲା ।”

“ପାଇଁନା କେନ୍ଦ୍ରୀୟ ! ସେଠୁ ତ ଜଣେ ମାତ୍ର ଓଡ଼ିଆ ପିଲା ମୁଁ ପରୀକ୍ଷା ଦେଇଥିଲି ।” ଭାଇଙ୍କ କାନରେ ତୁନି ତୁନି କରି କହିଲି । ଭାଇ ସେ କଥା ବଢ଼ି ପାଇରେ କହିଦେଲେ ।

ପରିଜା ସାହେବ ମୋ ପାଖକୁ ଚାଲି ଆସିଲେ, ମୋ ମୁଣ୍ଡକୁ ଆଉଁଶି ପକାଇଲେ । କହିଲେ “ତେବେ ଏଇ ସେ ପିଲା । ଏଡ଼େ ଚିକିଏ !

ଭାଇ ମତେ କୁଣ୍ଡଳ ପକାଇ ଉପରଙ୍କୁ ଚେକିଲେ । କେତେ ଅଢ଼ିହା ଭଦ୍ରବ୍ୟକ୍ତି ମତେ କୁଣ୍ଡଳ କାନରେ, ଆଉଁଶିଲେ, କେତେ ପ୍ରଶଞ୍ଚା କଲେ । ଅତି ଆନନ୍ଦରେ ଘରକୁ ଆସିଲି । ବାପାଙ୍କୁ ମନେ ପକାଇ ମୁଁ କାନ୍ଦିଥିଲି, ବୋଉ କାନ୍ଦିଥିଲା, ସମସ୍ତେ ଅଭିଭୂତ ହୋଇଥିଲେ । ମୋ ଜୀବନରେ ସେ ଗୋଟିଏ ଦିନ ।

ପରେ କଲେଇରେ ନାଁ ଲେଖାଇ କେତେଦିନ ପଢ଼ିଲା ଉରାରୁ ସରକାରୀ ଗେଜେଟ୍‌ରେ ଯେତେବେଳେ ନାଁ ବାହାରିଲା ଦେଖିଲି ମୁଁ ପ୍ରଥମ ପ୍ଲାନ ପାଇ ନାହିଁ ଦ୍ଵିତୀୟ ପ୍ଲାନ ପାଇଛି । ପ୍ରଥମ ପ୍ଲାନ ପାଇଥାଏ ରାଷ୍ଟ୍ର ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲର ପିଲା ସୁଶୋଭନ ସରକାର । ସେ ପର୍ୟେତ ଖବର ରାଜଥିଲା ମୁଁ ପ୍ରଥମ ପ୍ଲାନ ପାଇଛି । ପାଇଁନାରୁ କେଉଁ ସାଙ୍ଗରୁ ବିଠି ପାଇଥିଲି ମୁଁ ୪୮୩/୮୦୦ ପାଇଥିବା ପ୍ଲାନ ରାଷ୍ଟ୍ର ସୁଶୋଭନ ସରକାର ୪୮୦ ପାଇଛନ୍ତି । ଗେଜେଟ୍‌ରେ ନାଁ ବାହାରିବା ପରେ ପାଇଁନାରୁ କେଉଁ ବନ୍ଦୁ ଲେଖିଲା ଯେ ମାର୍କ ତାଲିକା ପାଇବା ଉରାରୁ ସୁଶୋଭନ ସରକାର ଦରଖାସ୍ତ କରିବାରୁ ତାଙ୍କ ଖାତା ଆଉଥରେ ଯାଁର ହେଲା ଓ ସେ ଆଉ ୪ ନମ୍ବର ପାଇଲେ ଅର୍ଥାତ୍ ମୋଠୁଁ ୧ ନମ୍ବର ବେଶି ପାଇଲେ । ସୁଶୋଭନ ସରକାରଙ୍କୁ ମୁଁ କେବେ ଦେଖିନାହିଁ, ତାଙ୍କ ମାର୍କ ତାଲିକା ଦେଖିନାହିଁ କି ସେ କେତେ ନମ୍ବର ପାଇଥିଲେ ମୁଁ ଜାଣେ ନାହିଁ, ବେଶି ସମ୍ବ ସେ ମୂଳରୁହଁ ମୋଠୁଁ ବେଶି ନମ୍ବର ରଖିଥିବେ ଓ ପାଇଁନାରୁ ମୁଁ ଯେଉଁ ବିଠି ପାଇଥିଲି ତା ସମାଦ ଭୁଲ ଥିବ, କହିତ ହୋଇଥିବ । ପିଲା ମନର ଅହଂକାରଙ୍କୁ ଏ ତୁଣ୍ଡ ଖବର ଯୋଗାଇଥିଲା କୋତ ଓ ଆମ୍ବସତୋଷ ଉଭୟ ।

ସେତେବେଳେ ଆଗ ପାଶ ଖବରରେ ଡିକିନ୍ ହିଁ ଛପା ହେଉଥାଏ, ଯୋଗ୍ୟତା ଅନୁସାରେ ସ୍ନାନ ପଛେ ଗେଜେଟରେ ବାହାରୁଥାଏ । ପାଶ ଖବର ବାହାରିବା ପରେ ମୁଁ ମୋ ମାର୍କ ମଗାଇଲି, ପାଚନା ଯୁନିଭର୍ଟିଟିରୁ ମାର୍କ ଆସିଲା ଜୁନ ୧୧ ତାରିଖରେ ଢିଟିରେ, ଇଂରେଜୀରେ ୧୭୧/୨୦୦, ଓଡ଼ିଆରେ ୮୭/୧୦୦, ସଞ୍ଚୁତରେ ୮୧/୧୦୦, ଅଙ୍କରେ ୯୪/୧୦୦, ବଳକା ଅଙ୍କରେ ୮୭/୧୦୦, ଜତିହାସ ଭୂଗୋଳରେ ୧୧୮/୨୦୦ ମୋଟ ୫୮୩ । ମୋ ରୋଲ ନମ୍ବର ଥିଲା ୩୭୧, ସେତେବେଳେ ପାଚନା ଯୁନିଭର୍ଟିଟିରେ ବେଶି ମାର୍କ ଉଠୁ ନ ଥିଲା ବୋଲି ଶୁଣିଥିଲି, ତଥାପି ବଳକା ଅଙ୍କରେ ଓ ଜତିହାସ ଭୂଗୋଳରେ ଯାହା ପାଇଲି ତହିଁରେ ଉଲ୍ଲୟିତ ହୋଇପାରିଲି ନାହିଁ ।

ମୋର ପିଲା ମନରେ ଗର୍ବ ଆସିଲା, ଭଗବାନଙ୍କ ଦୟାରୁ ମୁଁ ପାଚନା ଯୁନିଭର୍ଟିଟିରେ ପ୍ରଥମ ସ୍ନାନ ପାଇଛି (ଯାହା ପ୍ରକୃତରେ ଦ୍ଵିତୀୟ ସ୍ନାନ), ଶୁଣିଥିଲି ଓଡ଼ିଆ ପିଲା ତା ଆଗରୁ ପ୍ରଥମ ବା ଦ୍ଵିତୀୟ ହୋଇ ନ ଥିଲେ, ତେଣୁ ସେତେବେଳେ ଓ ତା'ପରେ କଲେଇ ଆରମ୍ଭବେଳେ ଅନେକ ମୋ ବିଷୟରେ କୁତୂହଳୀ ହେଲେ ଓ ମତେ ପ୍ରଶଂସା କଲେ । ମୁଁ ବି ସ୍ଵପ୍ନ ଦେଖିଲି ।

କି ସ୍ଵପ୍ନ ସେ ? ଆଜି ଭାବିଲେ ହସ ମାତ୍ରାଛି, ଲାଜ ମାତ୍ରାଛି । ଛାତ୍ର ଜୀବନରେ ଲେଖା ପରୀକ୍ଷାମାନଙ୍କରେ କୃତିତ୍ବ, କେତେ ପରିମାଣରେ ସେ ହୁଏ ମଣିଷ ଜୀବନରେ ସଫଳତାର କାରଣ କି ମାପ ! ଜାଗତିକ ଜୀବନରେ ବି, ମ୍ୟାଟ୍ରିକ୍ୟୁଲେସନ୍ ପରୀକ୍ଷାରେ ଯେଉଁମାନେ ପ୍ରଥମ କି ଦ୍ଵିତୀୟ ଶ୍ରେଣୀ ବି ପାଇ ନ ଥିଲେ, ତାରତମ୍ୟରେ ମୋତୁଁ କେତେ ଉପରେ ରହିଲେ ସେମାନେ, କାହାର ବା କଣ ତଣା ହେଲା ପରୀକ୍ଷାରେ ଭଲ ନ ହୋଇ ପାରିଲା ବୋଲି ! ଅର୍ଥାତ୍ ଆମ ମନରେ ଧାରଣା ଗଡ଼ି ଦିଆ ହୋଇଥିଲା ଯେ ପରୀକ୍ଷାରେ କୃତିତ୍ବ ଅର୍ଜନ କଲେ ଜୀବନରେ ଉନ୍ନତି ସାଧନର ତାବି ମିଳେ, ସବୁ ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଯାଏ ! ମୁଁ ଦେଖିଛି, ପରୀକ୍ଷାରେ ଯେଉଁମାନେ ଭଲ କରନ୍ତି ତାଙ୍କ ଭିତରୁ କେତେକଣ କିଛି ଜାଗତିକ ସାପଳ୍ୟ ଅର୍ଜନ କରନ୍ତି, ସତ, କିନ୍ତୁ ଯେଉଁମାନେ ଖରାପ କରନ୍ତି ତାଙ୍କ ଭିତରୁ ଜାଗତିକ ସାପଳ୍ୟ ଅର୍ଜନ କରନ୍ତି ଅନେକେ, ଯୋଡ଼ାକର ସମ୍ବନ୍ଧ ଅତି କ୍ଷାଣ, ନାହିଁ କହିଲେ ଚାଲେ ।

ପରୀକ୍ଷା ଖବର ବାହାରିବା ପୂର୍ବରୁ ମୋ ଜୀବନରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଘରନା ଘଟି ସାରିଥିଲା । ମୋ' ମାସ ୫ ତାରିଖରେ ବଡ଼ଭାଇ ଧୂଳଭାଇଙ୍କ ପାଖକୁ ଗୋଟିଏ ଢିଟି ଲେଖି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇଥିଲେ ଯେ ମୋର ଆଉ ପାଚନାରେ ପଢ଼ିବାର ହେବ ନାହିଁ, ମତେ କଣକରେ ରହି ପଢ଼ିବାକୁ ହେବ । ମ୍ୟାଟ୍ରିକ୍ୟୁଲେସନ୍

ପରୀକ୍ଷା ଦେବାବେଳେ ମୁଁ ପର୍ମରେ ଲେଖ ଦେଇଥିଲି ଯେ ମୁଁ ପାଚନା ସାଇବ୍ର କଲେଇରେ ପଡ଼ିବି, ତେଣୁ ଯେତେବେଳେ ସ୍ଲରସିପ୍ ତାଲିକା ବାହାରିଲା, ଦୁଇ ବର୍ଷ ଛୟା ମୋର ମାସିକ ୨୦/- ଟଙ୍କା ସ୍ଲରସିପ୍ ପାଚନା ସାଇବ୍ର କଲେଇରେ ମିଲିବ ବୋଲି ବାହାରିଲା, ମୁଁ ରେତେନସାରେ ନାଁ ଲେଖାଇଥାଏଁ, ଦରଖାସ୍ତ କରିବାରୁ ପ୍ରତି ଚିନି ମାସର ସ୍ଲରସିପ୍ ଏକା ଥରେ ମିଳୁଥାଏ ।

ଭାଇ ମତେ ବାଲିକୁଦା ବୁଲେଇ ନେଲେ, ବାଲିକୁଦା ସେଠୁ ଦୁଇ ମାରଳୁ । ସେଠି ଚିହ୍ନ କରାଇ ଦେଲେ ବାଲିକୁଦା ମାଇନରସ୍କୁଲର ହେଉମାଷ୍ଟର ଶ୍ରୀ ରାଜକିଶୋର କାନ୍ଦମ୍ବୋକ ସଙ୍ଗେ । ତାଙ୍କ ରସ୍କୁଲରେ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସେହି ପ୍ରଥମ ପରିବ୍ରମ ମୋର ମନେ ଅଛି । ବେଳ ନଅଟା ହେବ । ମତେ ଭାରି ଶୋଷ କରୁଥାଏ । ରାଜକିଶୋରବାବୁ ଗୋଟିଏ କାଢିରିଲାସରେ ପାଣି ଆଣି ଦେଲେ । ପାଣି ପିଇ ସାରିଲି । ତାପରେ ଗିଲାସଟି ମୋ ହାତରୁ ଖସିପଡ଼ି ଭାଙ୍ଗି ଗଲା । ମୁଁ ଅତି ଲଜ୍ଜିତ ହେଲି । କିନ୍ତୁ ରାଜକିଶୋରବାବୁ ଆହୋଁ ଦୁଃଖୁତ ହେଲେ ନାହିଁ, ମତେ ବୁଝାଇଲେ, “ଗଲା, ଗଲା, ଭୁଲି ଯାଆ ।” ଆଜିକି ଚାଲିଶି ବର୍ଷ ତଳର ସେ ଘଟଣା ମୁଁ ଭୁଲି ନାହିଁ, ସେତେବେଳେ ମୋ ଟିପା ଖାତାରେ ଲେଖ ରଖୁଥିଲି ।

ରାଜକିଶୋରବାବୁ ମୋର ପରୀକ୍ଷା ଖବର ଶୁଣି ଖୁବ ଉପସାହ ଦେଲେ । ମତେ ସବୁ କ୍ଲାସରେ ବୁଲାଇ ପିଲାଙ୍କୁ ଚିହ୍ନ କରାଇଦେଲେ । ତାଙ୍କ ସ୍କୁଲର ପିଲାମାନେ କେଉଁ ପ୍ରତର ମୁଁ ତା ଦେଖିବାକୁ ଆଶ୍ରମ ହେଲି । ମାଇନର କ୍ଲାସର ଗୋଟିଏ ଉପର ଶ୍ରେଣୀର ପିଲାଙ୍କୁ କ'ଣ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଶ୍ନ ଡାକିଦେଲି, ଉପର ଲେଖିବାକୁ କହିଲି । ଉପର ଖାତାଗୁଡ଼ିକ ଦେଖିଲି । ତିର୍ହିରୁ ଗୋଟିଏ ସାନ ପିଲାର ଉପର ଉଚ୍ଚକୋଣର ଥିଲା, ତାର ଜ୍ଞାନ ବାରିହୋଇ ପଡ଼ୁଥାଏ । ହେଉମାଷ୍ଟରଙ୍କୁ କହିଲି, ସେ ମୋ ସହିତ ଏକମତ ହେଲେ । ପିଲାଚିନ୍ତି ତାକି ଏଣୁ ତେଣୁ ପଚାରି ମୁଁ ଜାଣି ପାରିଲି ସେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରତିଭାବାନ ପିଲା । ମୁଁ ରାଜକିଶୋରବାବୁଙ୍କୁ କହିଲି “ଏ ପିଲା ପଛେ ଯୁନିଭରସିଟିରେ କମ୍ପ୍ଟ୍ରେ କରିବ ବୋଲି ମୁଁ ଆଶା କରୁଛି ।”

ସେହି ସାନ ପିଲାଟି ନାଁ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ । ଶୁବ୍ର, ଶାନ୍ତ, ହୃଦୟ ବାଘ ପିଲାଟିଏ, ରାତ୍ରିବାବୁ କହୁଥିଲେ ସେ ମାଇନର ପରୀକ୍ଷାରେ ସ୍ଲରସିପ୍ ପାଇବ ବୋଲି ସେ ଆଶା କରୁଥିଲେ ।

ପଛେ ସେ ମ୍ୟାଟିକ୍‌ବୁଲେସନ ପରୀକ୍ଷାରେ ପାଚନା ଯୁନିଭରସିଟିରେ ପ୍ରଥମ ଛାନ ପାଇଲେ ଓ ପରେ ହେଲେ ଖ୍ୟାତନାମା ଡକ୍ଟର ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ, ପଲିଟିକାଲ ସାଇବ୍ରର ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ, ଛାତ୍ର ହିସାବରେ ଅତି ପ୍ରତିଷ୍ଠାବାନ ।

ବାଲିକୁହା ହେଉମାଷ୍ଟର ଶ୍ରୀ ରାଜକିଶୋର କାନୁନଗୋଳ ସମୟରେ ମୋର ଅତି ଉଚ୍ଛଵାରଣା ହେଲା । ବେଶଭୂଷାରେ ସେ ସରଳ ଓ ନିରାଢ଼ୀୟ, ସେ ହାତରେ ସୂଦା କାରୁଥିଲେ ଓ ଖଦଡ଼ ପିତ୍ତୁଥିଲେ । ବ୍ୟବହାରରେ ସେ ଅମାଯିକ । ପରୋପକାରୀ, କିଛି ସମାଜସେବା ବି କରୁଥିଲେ, ସେ ବହୁତ ବହି ପଢୁଥିଲେ, ବେଶି ବହି ଶାନ୍ତିବାଦ ବିଷୟରେ ଓ ଧର୍ମଗ୍ରୂହ, ଯୋଗ ଓ ଦର୍ଶନ ସମୟରେ । ସେ ନାନା ତତ୍ତ୍ଵ ବିଷୟରେ ଓ ସମସ୍ୟା ବିଷୟରେ ଅଭ୍ୟାସ କରି ଚିନ୍ତା କରୁଥିଲେ ଓ ଜଗାଉଥିଲେ । ସେ ତାଙ୍କର ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ଚିତ୍ର ଗଠନ ଉପରେ ବେଶି ଜୋର ଦେଉଥିଲେ, ପ୍ରତି ଛାତ୍ରର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବେ ଯଦି ନେଉଥିଲେ ଓ ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ସେହି କରୁଥିଲେ । ସେ ନିରାମିଷ ସରଳ ଖାଦ୍ୟ ଖାଉଥିଲେ, ପାନ, ବିଡ଼ି, ଚା, ପିଆଜ, ରସ୍ତୁଣ ଖାଇ ନ ଥିଲେ, ଶାରାରିକ ପରିଶ୍ରମ କରୁଥିଲେ, ଭଗବର ଗୀତା ଓ ମହାମ୍ଭାଗାନ୍ତି ବଚାଇଥିବା ନୀତି ଅନୁସାରେ ଜୀବନ ବିଚାଇବାକୁ ଅଭ୍ୟାସ କରୁଥିଲେ । ଆଖପାଖର ଲୋକେ ତାଙ୍କୁ ସେହି ଓ ଭବି କରୁଥିଲେ । ଶ୍ରୀ କାନୁନଗୋଳୁ ମୁଁ ଅତି ସହଜରେ ମୋର ଜଣେ ନମସ୍ୟ ଗୁରୁଷାନୀୟ ଉପଦେଶ୍ମା ବୋଲି ଆଦରି ନେଲି, ତାଙ୍କରୁ ଅନେକ ଭଲ ଜଥା ଶୁଣିଲି ଓ ଅନେକ ବହି ଆଣି ପଡ଼ିଲି । ସେତେବେଳେ ଚିପା ଖାତାରୁ ଦେଖୁଛି, ସ୍ଵାମୀ ବିବେକାନନ୍ଦଙ୍କ ‘ରାଜଯୋଗ’ ପଢ଼ି ମୁଁ କିଛି ସାରାଂଶ ଚିପିଛି ।

ଦଶବର୍ଷ ପରେ ମୋର ବିବାହ ହେଲା ଉରାରୁ ଜାଣିଲି ଯେ ଶ୍ରୀ ରାଜକିଶୋର କାନୁନଗୋ ମୋ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ସ୍ଵର୍ଗତ ବଡ଼ବାପାଳ ଝିଅର ପୁଅ, ତାଙ୍କ ଘରେ ‘ଦୁଖାଭାଣତା’ ବୋଲି ପରିଚିତ । କିନ୍ତୁ ପିଲାଦିନର ସେହି ଗୁରୁଷାନୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସେତଳି ସମୟରେ ଯୋଡ଼ିବିବୋଲି ମୁଁ କେବେ ଭାବି ପାରି ନାହିଁ । ସେ ମୋତୁ କୋହିଏ ବର୍ଷ ବଡ଼ ହେବେ, ଏବେ ବି ପଡ଼ନ୍ତି ଲେଖନ୍ତି, ଧର୍ମ-ସାଧନାରେ ଜୀବନ ବିଚାରି, ସେ ଏ ବୟସରେ ଡକ୍ଟିଆରେ ପଦ୍ୟ ଆକାରରେ ତୁଳସୀଦାସଙ୍କ ରାମାଯଣ ଓ ଭଗବର ଗୀତାର ଅନୁବାଦ ଓ ରାଷ୍ୟ ଲେଖ ଛାଇଛାନ୍ତି ଓ ଆହୁରି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଲେଖା ଲେଖୁଛନ୍ତି, କଟକ ଆସିଲେ ସେ କୃତିର ଶାତ୍ର ଚଢ଼ନ୍ତି, ଚାଲି ଚାଲି ଚାରି ମାଛଲୁ ଛ ମାଛଲୁ ବୁଲନ୍ତି, ନିଳିପୁ, ଅନାସ୍ତ ଓ ସ୍ଵାବଳମ୍ବ ବୋଲି ଜଣାପଦନ୍ତି ।

ବାଲିକୁହା ହେଉମାଷ୍ଟରଙ୍କରୁ ମୁଁ ଆଶୁଥଳି ବହି ଓ ମହାମୀତୀଙ୍କ ସାପ୍ତାହିକ ‘ୟଙ୍ଗଭିତ୍ତିଆ’, ଥାଏ ଦେନିକ ‘ସମାଜ’, ସପ୍ତାହରେ ଦୁଇଥର ସଞ୍ଚାରି ‘ଅମୃତବଜ୍ରାର’, ତାଙ୍କରେ ଭାଇଙ୍କ ପାଖକୁ ଆସେ । ୧୯୧୪ ରେ ମୋ ଜନ୍ମ । ୧୯୭୧ରେ ଗାଁରେ ଥଳାବେଳେ ମୁଁ ଶୁଣିଥିଲି ‘ସ୍ଵାଧୀନତା’ ଓ ‘ମହାମ୍ଭାଗାନ୍ତି’ ଶର୍ମାନ,

ଗଁର ସାମାଜିକ ଚେତନା ସେହି ଦିଗରେ ଖେଳିବାର ଦେଖିଥିଲି, ସେତେବେଳେ ମୁଁ ଜୟନ୍ତୀରେ ପଡ଼ି ନ ଥିଲି । ଗତଜାତ ସହର ସୋନପୁରରେ କି ସେକ୍ଷେଚେରିଏଟ, କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ବସି ‘ନ୍ୟୁ କ୍ୟାପିଟେଲ୍ ପାଟନା’ ଅର୍ଥାତ୍ ଗର୍ଭନିବାଗ୍ ବସିରେ ଜାତୀୟ ଆଯୋଳନର ଛବି ଦିଶୁ ନ ଥିଲା, କିନ୍ତୁ ଗର୍ଭନିବାଗ୍ରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଭିତରେ, ଭାବୁଲୋକମାନଙ୍କ ଭିତରେ ସେ ବିଷୟରେ ଘରୋଇ ଆଲୋଚନା ହେଉଥିଲା ଓ ଆମେ ଛାତ୍ରମାନେ କୁଆଡ଼ୁ କୁଆଡ଼ୁ କିଛି କିଛି ବିପୁଳ ବହି ପଡ଼ିବାକୁ ପାଉଥିଲୁଁ, ଖବରକାଗଜ ପଢ଼ୁଥିଲୁଁ ଓ ପାଟନା ସହରେ ଆଯୋଳନ କଥା ଆମ କାନରେ ବାଜୁଥିଲା । ସିଧାସଳକ ରାଜନୈତିକ ଆଯୋଳନର ବାର୍ଷା ପ୍ରକାର ନ କଲେ ବି ଭାରତର ଶତ୍ରୁ ଓ ଗୋରବ, ଜାତୀୟତା ଓ ସ୍ଵାଧୀନତା କାମନା ଜାଗରୂକ କଲାପିତା ଅନେକ ପ୍ରକାର ଧର୍ମ-ଭୂତା, ସାଧାରଣ ବକୃତା ଓ ସଂଶୋଦ ଆମେ ଶୁଣିବା ସୁଯୋଗ ପାଉଥିଲୁଁ ।

କିନ୍ତୁ ୧୯୩୦ରେ କଟକରେ ପହଞ୍ଚିଲାକ୍ଷଣି ଦେଖିଲି ସତେ ଯେମିତି କଟକର ନାଲିଧୂଳି ଜାତୀୟ ଚେତନା ଓ ଜାତୀୟ ଆଯୋଳନରେ ଜୁଡ଼ୁବୁଡୁ, ଚାରିଆଡ଼େ ବଢ଼ିଲ, ଆଲୋଚନା, ନିରବାଲିରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ସରା, ରାସ୍ତାରେ ହ୍ୟାଣ୍ଟିବିଲ୍ କାଗଜ ବଣ୍ଣା ହେଉଛି, ଝରକାବାଟେ ଗଲାଇ ଦିଆ ହେଉଛି, ଭିତରେ ଭିତରେ ଉରେଇନା ଓ ଉରପ୍ରେକ୍ଷା ଛପି ରହିଛି । ଜଗରସିଂହର ବାଲିକୁଦା ଅଷ୍ଟକରେ ଗଁଏ ଗଁଏ ସେହି ଚେତନା ବ୍ୟାପିଥାଏ, ପ୍ଲାନେ ପ୍ଲାନେ ହାତମାନଙ୍କରେ ସରା ହୁଏ, କର୍ମୀମାନେ ଗାଁ ଗହଲିରେ କାମ କରନ୍ତି, ଜଗରସିଂହରେ ଥାଏ ପ୍ରଧାନ ପାଠିଏ, ଅଳକାଶ୍ରମ । ମୁଁ ସେତେବେଳେ ଚାରିଆଡ଼େ ଶୁଣୁଆଁଁ ପୂଜ୍ୟ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଚୌଧୁରୀ, ପୂଜ୍ୟା ରମାଦେବୀ, ପୂଜ୍ୟ ନବକୃଷ୍ଣ ଚୌଧୁରୀ, ପୂଜ୍ୟା ମାତତା ଦେବାଙ୍କ ନାଁ, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କର୍ମୀଙ୍କ ନାଁ । ଓଡ଼ିଶାର ସବୁ ନେତାମାନଙ୍କ ନାଁ ଆଜ “ସ୍ଵରାଜ୍ୟ ଗୀତା” ବୋଲି ଚାଲି ବହିଟିଏ ସେତେବେଳେ କଟକରେ ବିକ୍ରି ହେଉଥାଏ, ଆଉ ତାକୁ ଦେଖିନାହିଁ, ଆରମ୍ଭରେ ଥିଲା “ସ୍ଵରାଜ୍ୟ ଗୀତା କିଞ୍ଚିଦଧିତା ସାବରମତୀଭଲକଣ୍ଠିକା ପାଇତା” ଭିତରେ ସେତେବେଳେ ପ୍ରତି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ନେତାଙ୍କ ବିଶିଷ୍ଟ ଗୁଣ ବିଷୟରେ କିଛି ଥିଲା, ମୋର ମନେ ରହିଛି, ଶ୍ରୀଯୁଷ୍ମ ରାଜକୃଷ୍ଣ ବୋଷଙ୍କ ନାଁରେ ସେଥୁରେ ଥିଲା “ରାଜକୃଷ୍ଣ ହୁତାଶବାକୁ” କାରଣ ତାଙ୍କ ବନ୍ଦୁତା ଖୁବ ଉରେଇକ ହେଉଥିଲା ।

ସେହି ଗୋପାଳପୁରରେ ଥିଲାବେଳେବି ମୁଁ ଶୁଣିଛି, ଘରେ ଘରେ ଲୋକେ କୁହାକେହି ହୁଅଛି ଗୋପବାବୁ ଓ ତାଙ୍କ ପରିବାର କେଡ଼େ ବଡ଼ ତ୍ୟାଗ ଦେଲେ, କି ଘର ଥିଲା ସେମାନଙ୍କର, ଧନୀ ଜମିଦାର ସମାଜରେ ସମ୍ମାନ ସମାଜରେ କେଡ଼େ

ଉଜରେ ଆସନ ଥିଲା, କି ଅସ୍ଵରେ ଚଳୁଥିଲେ, ତାପରେ ସ୍ଵରାଜ୍ୟ ଆହୋଳନରେ ମିଶି ସେମାନେ କେତେ ଅସହନ ଦୁଃଖ କଷି ସହିଲେ, କେମିତି ଏ ଦେଶର ନିମ୍ନତମ ଲୋକଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଏକାକାର କରି ମିଶାଇ ପାରିଲେ । ନାରୀ ସମାଜରେ ରମାଦେବୀଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୁଣକୁ ଆଦର୍ଶ ବୋଲି ନମ୍ବନା ଦିଆଯାଉଥିଲା ।

ଗୋପାଳପୂର ସେବନ ଅପିସରେ ‘ପେଟ୍ରୋଲ’ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ ଦୁଇଜଣ, ଜଣେ ‘ହରି ସି’, ଆଉ ଜଣେ ‘ପଡ଼ିଆରିଏ’ । ଶୁଣିଥିଲି ‘ପଡ଼ିଆରିଏ’ ସେ ଅଞ୍ଚଳର କଂଗ୍ରେସ ଜର୍ମୀ ଶ୍ରୀ ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ପଡ଼ିଆରୀଙ୍କ ଭାଇ, ସେ ନିଜେ ଖଦଡ଼ ପିନ୍ଧୁଥିଲେ, ଚାପ ଚାପ କାମିକା ଲୋକ । ପଦାରୁ ଯେଉଁମାନେ ଆସନ୍ତି ଅନେକେ ଖଦଡ଼ ପିଛିଥାନ୍ତି, କେହି କେହି ଘାନୀୟ କଂଗ୍ରେସ ଆହୋଳନ ବିଷୟରେ କଥା ପକାନ୍ତି । ସେମିତି ଜଣେ ଥିଲେ ବାଲିକୁଦା ଜନିଦାର ବଂଶର ଶ୍ରୀ ଲଗଜିଶୋର ଦାସ, ଗୋରା, ସୁନ୍ଦର ଗଢ଼ଣ, କାମିଜ ପିନ୍ଧନ୍ତି ନାହିଁ, ଖଦଡ଼ ଲୁଗା ଓ ଧୋବ ଖଦଡ଼ ଚାଦର, ବାଁ ହାତରେ ଢିତାକୁଟା ହୋଇ ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ନାଁ ଲେଖା ହୋଇଥାଏ, ସେ ଆହୋଳନ ବିଷୟରେ ବହୁତ ଉପସାହରେ କଥା କହନ୍ତି, କହନ୍ତି ‘‘ଭାରତ ସ୍ଵରାଜ୍ୟ ପାଇବା ଅବଶ୍ୟକାବୀ, ଇଂରେଜ, ହାରିବ, ଛାଡ଼ି ଚାଲିଯିବ ।’’ ସେ ବହୁଦିନ୍ମୁଁ ଏ ସଂସାରରେ ନାହାନ୍ତି ।

ନାଁ ଶୁଣିଥିଲି ସେ ଅଞ୍ଚଳନିବାସୀ କଂଗ୍ରେସ ନେତା ଶ୍ରୀ ଭାଗୀରଥ ମହାପାତ୍ର, ଶ୍ରୀମତୀ ସରଳାଦେବୀ ଓ ଶ୍ରୀ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ କାନ୍ତୁମରୋକର । ସରଳାଦେବୀ କେମିତି ଘର ଘର ବୁଲି ମହିଳାମାନଙ୍କୁ ମତାଉଥିଲେ, କେମିତି କାହାରିକି ନ ଡରି ‘‘ବାର ବତୋଉଥିଲେ’’ ସେ ବିଷୟରେ କେତେବେଳେ ଶୁଣିଥିଲି ।

ଆମ ସମୟର ଲୋକଙ୍କ ମନରେ ସେହି ଢିତନାର ବାୟୁମଣ୍ଡଳ ପ୍ରଭାବ ପକାଉଥିଲା । ମହାମ୍ଯାଶାନ୍ତିଙ୍କ ଲେଖା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନେତାମାନଙ୍କ ଲେଖା ‘‘ଯଂଜଣ୍ଠିଆ’’ କାଗଜଟି ହାତକୁ ହାତ ବୁଲୁଥିଲା । ନାନା ଘାନୀୟ ପୁଲିସ୍ ହାତରେ ସରକାର କରାଉଥିବା ନାନାପ୍ରକାର ଅତ୍ୟାଚାରର କାହାଣୀ ବାହାରେ, ଲୋକ ଅଭିସଂପାଦ କରନ୍ତି, ଘରେ ଘରେ ଗାଲି ଦିଅନ୍ତି, ଦାନ୍ତ ରଗଡ଼ନ୍ତି, କାନ୍ଦନ୍ତି । ସେହି ‘ଲୋକେ’ ବି କେହି କେହି ନିଜେ ସରକାରୀ ଚାକିରିଆ, ସେମାନେ ଢିହା ନ ପଡ଼ି କଂଗ୍ରେସ ଆହୋଳନକୁ ସାହାୟ କରନ୍ତି, ତାଦା ଦିଅନ୍ତି, ପୁଣି ନିଜ ନିଜ ସରକାରୀ କାମ କରୁଥାନ୍ତି, ସେଥିରେ ତୁଟି ନ ଥାଏ ।

ଅନେକେ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲେ ଯେ ଭାରତ ସ୍ଵାଧୀନ ହେବ, – ସେମାନେ ଦେଖୁଥିଲେ ସୁନେଲି ସ୍ଵପ୍ନ, – ଆଉ ବେଶି ଢେରି ନାହିଁ, ସେଉଁ ଯୁଗ ଓଳଚିବ, ଅନ୍ୟାୟ, ଅନ୍ତାତି, ଅବିଚାର, ଅଧର୍ମ, ଅତ୍ୟାଚାର, ଅନାଚାର, ଅଭାବ, ଅସମତା,

ଏସବୁ ହେବ ସାତ ସପନ, ସମସ୍ତେ ଖାଇବାକୁ ପିଣ୍ଡିବାକୁ ପାଇବେ, ରହିବାକୁ ଥାନ ପାଇବେ, କାମ ପାଇବେ, ସମସ୍ତେ ସମସ୍ତିଙ୍କି ଭଲ ପାଇବେ, ବାଦଚେଦ ହିଂସା ରହିବ ନାହିଁ, ସମସ୍ତେ ପାଠ ପଡ଼ିବେ, ମଣିଷ ହେବେ, କାମ ପାଇବେ, ସୁଖରେ ବଞ୍ଚିବାକୁ ଯାହା ଯାହା ଦରକାର ସବୁ ପାଇବେ, ଭାରତ ହେବ ଜଗତୟାକରେ ଆଦର୍ଶ ଦେଶ, ସବୁ ବିଷୟରେ ସମ୍ବନ୍ଧ, ଶାନ୍ତି-ଆନନ୍ଦପୂର୍ଣ୍ଣ ।

ଅନେକେ ବି ଅବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲେ, ଭାବୁଥିଲେ, ଜଂରେଜ ହଚିଯିବେ ! ଅସମ୍ବନ୍ଧ !

ଅନେକକର ବିଶ୍ୱାସ ଖାଲି ଅକାଙ୍କାହିଁ, ତା ପୂରଣ ହେଉ ବୋଲି ସେମାନଙ୍କର ଜଳା ଥିଲା କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତରେ ପୂରଣ ହେବ ଏକଳ ଆସା ନ ଥିଲା, ଆକାଙ୍କା ପିଠିଆଡ଼େ ଠିଆ ହୋଇଥିଲା ନିତିଦିନର ଜୀବନ-ଅଭିଜ୍ଞତା, ସେ ନୈରାଶ୍ୟମୟ ।

ମନେମାନେ ମୁଁ ମାତିଯାଇଥିଲି, ଖରବରକାଗଜରୁ ଯାହା ପଡ଼ୁଥିଲି ଲାଗୁଥିଲା ସତେକି ସେ ପରିସ୍ଥିତିରେ ସେହି ସ୍ଵରାଜ୍ୟ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଅଂଶ ନେଇଛି, ମାଡ଼ ଖାଉଛି, କଷ ସହୁନ୍ତି, ଜେଲ ଯାଉଛି, — ନିଜେ ମୁଁ । ଯଂଜଣିଆରୁ ପଡ଼ି ମୁଁ ମୋ ତାଇରିର ଯୋଡ଼ିଏ ଯ୍ୟାନରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଘଟନାର ବିବରଣୀ ଓ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଲେଖାର ଉତ୍ତରାଂଶ କି ସାରାଂଶ ଲେଖ ପକାଇଥିଲି, ସେତେବେଳେ ମୋ ପାଇଁ ସେଗୁଡ଼ିକ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମୂଲ୍ୟବାନ । ଗୋଟିକରେ ଅଛି, ୯.୬.୩୦ର ଯଂଜଣିଆରେ ମହାମ୍ୟାଜୀଙ୍କ ଲେଖାରୁ, — ଜଂରେଜର କୃତ୍ୟାତ୍ମି, ଅତ୍ୟାଚାର, ଓ ଦମନଲାଜା ବିଷୟରେ । ଆରଚି ମୁଁ ୨୯.୬.୩୦ରେ ଯଂଜଣିଆ ପଡ଼ି ଉତ୍ତରିଛି, ସେଥିରେ ମୁଖ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧମାନ ଜଂରେଜୀରେ ଧାଡ଼ିଏ ଧାଡ଼ିଏ ଲେଖା ହୋଇଛି

- “(୧) ସ୍ବାଳୋକମାନଙ୍କ ଉପରେ ପୂଣି ମାଡ଼
- (୨) ଜେଲ ବାହାରେ କଇଦାମାନଙ୍କ ଉପରେ ମାଡ଼
- (୩) ଚୌକିଦାରୀ ଟିକ୍କସ ବନ୍ଦ କରିବୁ ନାହିଁ”

ବୋଲି ଲେଖ ଦେବାକୁ ମନା କରିବାରୁ ମେଦିନୀପୁର ଜିଲ୍ଲା ଖରାପୁର ଗାଁରେ ଅପାତୁଆ ଗାଉଁଲି ଲୋକଙ୍କ ଉପରେ ଗୁଲି ଫାର ।

ଭାରତର ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ବିଷୟରେ ଆମେରିକା, ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆ, ବିଲାତ, କାନାଡ଼ା ସହିତ ଜଣକର ଦେନିକ ଆୟର ଭୁଲନା ଲେଖା ଅଛି, ଭାରତରେ ଛ ଅଣାଏ ସାତ ପାହୁଲା, ବିଲାତରେ ୩୭/୪, ଆମେରିକାରେ ୩୩/-, ଭାରତର ଜନସଂଖ୍ୟା ଗାଁରେ ୨୮ କୋଟି ୩୪ ଲକ୍ଷ, ସହରରେ ୩ କୋଟି ୨୪ ଲକ୍ଷ, ଖଦିବୁଣ୍ଡା ଜବରଦସ୍ତି ବନ୍ଦ କରିବା ବିଷୟରେ କିନ୍ତି ଅଛି, କେତେଗୁଡ଼ିଏ ବହିର ନାଁ ଓ ପ୍ରାସ୍ତି ଠିକଣା ଅଛି ।

ଆଉ ସେହି ସମୟରେ ମୋର ଢିନାଧାରା ମୁଁ ସୁରଣ କରୁଛି ସେତେବେଳର ମୋର କେତୋଟି ପ୍ରିୟ ସଂଗୀତରୁ, ସେଗୁଡ଼ିକ ମୁଁ ମୋ ଡାଇରିଗେ ଉଜାରିଥିଲି:- (୧) ବଦେ ମାତରମ୍ (୨) ଅଙ୍ଗେ ବହ ନବ ତେଜ (୩) ତୁଳ ଶିଖରୀତୁଳ (୪) ଉଡ଼ାଇ ନିଶାଶ ବଜାଇ ଭେରା (୫) ଦେବେଷ୍ଟ୍ ସିଂହଙ୍କ ଯେ ଜାତିରେ ଜାତ (୬) ବଦେ ଉତ୍କଳ ଜନନୀ (୭) କହମା ଶାରଳେ (୮) ରଞ୍ଜିତ ଅସିଧାରେ (୯) ଯେ ଦିନ ସୁନୀଲ ଜଳଧୂ ହଇତେ (୧୦) ଧନ ଧାନ୍ୟ ପୁଷ୍ଟେ ଭରା ।

୧୯୩୦, ଜୁନମାସ, କବିତା ଲେଖିବାକୁ ଗୋଟିଏ ସାମାନ୍ୟ ଉଦ୍ୟମ କରିଥିଲି, “ଯେ ଦିନ ସୁନୀଲ ଜଳଧୂ ହଇତେ ଉଠିଲି” ଧୂସାରେ ବୋଧହୂଏ, ମହାମାତ୍ରାଙ୍କ ନେତୃତ୍ବରେ ଚାଲିତ ମୁକ୍ତି ଆଯୋଜନ ଓ ତା ବିରୋଧରେ ଜାଗରେତ ଅତ୍ୟାଚାରକୁ ବିଷୟବସ୍ତୁ କରି, ଆଜି ଠିକ୍ ଚାଲିଶି ବର୍ଷ ପରେ ସଦ୍ୟ ମ୍ୟାଟ୍ରିକ୍ଯୁଲେସନ ପାଶ୍ବ ଜାତିଥିବା ୧୫ ବର୍ଷ ବୟସ ଲାଜଳାଙ୍କ ପିଲା ହାତର ସେ କବିତା ମୁଁ ଏଥରେ ଉଜାରି ଦେଲି, ସେହି ମନ ସେହି ଆଖୁ ଥିବା ସେହି ପିଲା ଆଜି ମୋ ଭିତରେ ଥିଲେ ବୋଧହୂଏ ଖୁସି ହୋଇଥାନ୍ତା, ଯେମିତି ଏବେ ମୋର କନିଷ୍ଠତମ ସତାନ, ମ୍ୟାଟ୍ରିକ୍ଯୁଲେସନ ପାଶ୍ବ କରିଛି ଯେଉଁ ସାନ ଝିଅ, ମୁଁ ତା ହାତର ଛବି ଦେଖିଲେ କି ଦେଖାଇଲେ ଖୁସି ହୁଁଥିଲା ।

“ବହିଲା ଚପ୍ତ ଶୋଣିତ ଧାରା ସଜୋରେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ବନ୍ଧୁ
ସାରାବିଶ୍ୱ ପ୍ରମିତ ହୋଇ ମେଲିଲା ବେନି ଚକ୍ରୁ ।

କ୍ଷେପିଣ ଦୂରେ ଲୌହ ଶୁଙ୍ଗଳ ଉରୋଳି ହର୍ଷେ ସାମ୍ୟନାତି
ବାହି ସଜୋରେ ଅହିଂସା ନାତି ଗାଇଲା ଆର୍ୟ ପ୍ରଣବଗୀତି ।

ଶତ୍ରୁହୃଦେ ଜହାଇ କଞ୍ଚ ଦେଖାଇ ଅଭୁତ ଅସୁଶିକ୍ଷା
ଜଗତ ପିତା ପାଦେ ପ୍ରଣମି ଜଗତେ ଆର୍ୟଦେଲାରେ ଦୀକ୍ଷା ।

ମୁକ୍ତି ଯୁଦ୍ଧ ଡିଷ୍ଟିମ ଘୋଷି ଦାନବେ କରି ଆମୁଶାନ୍ତ
ଶରୀର ବଳ ଶରୀରେ ରଖୁ ସନ୍ତୋପେ ଅରି କଳାରେ ଦସ୍ତ୍ର ।

ଆକାଶୁ ବରଷି ମୁକ୍ତି-ଧାରା ଭୃଷିତ କଳା ଆର୍ୟଶିରା
ହିମାଚିଲୁ କୁମାରୀକାଯାଏ ବାଜିଲା ସାମ୍ୟ ସ୍ଵାଧୀନ ଭେରା ।

ଛିନ୍ନ ହୋଇଲା ଦାସତ୍ତ ପାଶ ଭର୍ବୁ ହୋଇଲା ହିଂସା ସୈନ୍ୟ
ପଳାଇ ଅରି ଆତକେ ମରି ସତ୍ୟ ଶେଷେ ହେଲା ବିଲୀନ ।

ସତୋଧର୍ମପ୍ରତୋତ୍ସମ୍”

ତାପରେ,

କଣା ହୋଇଥିବା ୮ ଧାର୍ତ୍ତ ଅପଦେଷ୍ଟା :—

ବ୍ୟାପିଲା ଯଶଃ ସାରାବିଶ୍ଵେ ଆର୍ଯ୍ୟ ନାମ ହେଲା ଘୋଷିତ

ରଚିଲା ଜୀର୍ଣ୍ଣି.....

ବିଶ୍ଵାସାରା କୁଞ୍ଚିତ ଓଷ୍ଠେ.....

ବିଶ୍ଵାସାରା ନିର୍ଦ୍ଦେଶୀ ଘାଡ଼.....

ସାରାବିଶ୍ଵ ସତ୍ୟ

ପ୍ରତି ଧାର୍ତ୍ତ କଣା ହୋଇଛି । “ନାହିଁ, ହେଲାନାହିଁ ହେଲାନାହିଁ ।” ବୋଧହୂଏ
ଏହିପରି ଭାବିଭାବି ।

ନିଷ୍ଠ୍ୟ ଏ କବିତାକୁ ମୁଁ ସେତେବେଳେ ଗାଇଥୁବି, ଅନ୍ତରେ ବୋଉକୁ ଶୁଣାଇଥୁବି ।

ଆଜି କବିତାର ଧାର୍ତ୍ତିମାନଙ୍କୁ ଅନାଜୁଁଦେଲେ ବାରିହୋଇ ପଡ଼ୁଛି, ସେଗୁଡ଼ିକ
ବି-ଛିନ୍ନ-ବିଶିଷ୍ଟ । ଆନ୍ତରିକତା ନିଷ୍ଠ୍ୟ ଥିଲା, ମୁଁ ବି ସେ କିଶୋର କବିକୁ
ଉସାହିତ କରିଥାନ୍ତି, ଯଦିତି କହିବାକୁ ଜାହା ହୋଇଥାନ୍ତା —“କବିତା ତୁମ ଦେଇ
ହେବ ନାହିଁ ।”

ଅନ୍ତ ଗୋଲେଖ ଜଣେ ଗ୍ରାମ୍ୟ କବି । ନାଁ ଗୋଲେଖ ମଳିକ, ବୟସ
ସେତେବେଳେ ହୋଇଥିବ ବଢ଼ିଶି, ଜାତିରେ କଣ୍ଠରା । ଆଉ ପାଞ୍ଚଇଶଙ୍କୁ ଭେଳାଇ
ସେ ଗୋଟିଏ ଦଳ ଗଢ଼ିଥାଏ, ସେମାନେ ଖଞ୍ଚିତ, ପଖୋଉଇ, ଚିନି ବଜାନ୍ତି,
ଏକାଠ ଗୀତ ବୋଲନ୍ତି, କିଛି ରୋଇଗାର କରନ୍ତି, ଯାହା ପାଆନ୍ତି ତହିଁରୁ
ବେଶି ଭାଗ ଗଞ୍ଜେଇ ଟାଣିବାରେ ଖର୍ଚ୍ଚ କରନ୍ତି । ଗୋଲେଖର ଖୁବ୍ ଗଞ୍ଜେଇ
ନିଶା । ଗୀତଗୁଡ଼ିକରୁ ବେଶି ଭାଗ ତାହାର ନିଜର ରବନା ।

ଜୁନ ୧୩ ତାରିଖ ୧୯୩୦, ସଞ୍ଜବୁଡ଼େ ଗୀତ ଗାଇବାକୁ ଗୋଲେଖ ମଳିକ
ଓ ତା ଦଳକୁ ଧୂଳଭାଇ ଆମନ୍ତରଣ କଲେ । ସଞ୍ଜବୁଡ଼ିଲା, ସେମାନେ ପହଞ୍ଚିଗଲେ,
ଗାଁ ଲୋକେ ରୁଣ୍ଡିଲେ, ଚାଲିଲା ତିନି ଯନ୍ତ୍ର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୋଲେଖ ମଳିକ ଓ
ତା ଦଳର ‘ସଂଗୀତ’ । ସେ ଆବୁରି, ସଂଗୀତ, ପାଲା, ସବୁ ଏକାଠ, ଉଠିଲା
ଗର୍ଜନ, କର୍ଜଶ ସ୍ଵର, ଯଷ୍ଟରା ନଟରା ରାଗିଣୀ, ଏକା ପ୍ରକାର, ପରିବର୍ତ୍ତନ
ନାହିଁ । ଗୋଲେଖ ପୁରାଣମାନଙ୍କରୁ ବହୁତ କାହାଣୀ ଓ ନାଁ ମନେ ରଖିଛି,
ନିଜ କହିନାରୁ ଫାଦି ଯୋଡ଼ିଛି ଆହୁରି କେତେ । ତାଙ୍କ ଭିତରୁ ଜଣେ ଗୋଟିଏ
ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରେ, ଗୋଲେଖ ଗୀତରେ ଗୀତରେ ତାର ଉଚର ଦିଏ, ସେହି

ତାର ସେ ‘ଅମରମତା’ ହେଲା, ସନାତନ ରଷି ତାକୁ ଦେଖିବାରୁ ସେ ଲଜ୍ଜାଧର୍ମି ଛାଡ଼ି ତା ସଙ୍ଗେ ମାଟିଲା, ତେଣୁ ତ୍ରିଶା ଅଭିଶାପ ଦେବାରୁ ତାଙ୍କର ସେ ଝିଅ ଚାରୁତ୍ରା ହେଲା । ଗାଁଲୋକେ ବହୁତ ପ୍ରଶଂସା କରୁଥାନ୍ତି, ମନକର୍ଷ ଦେଇ ଶୁଣୁଥାନ୍ତି । ଗୋଲେଖ ଘେନି ସେମାନେ ଗବେଚ୍ଛ, ସେ ତାଙ୍କ ଅଞ୍ଚଳର କବି ।

ସବୁ କଥାର କାରଣ ଜାଣିବାକୁ ସବୁ ମଣିଷଠୀଁ କୁତୁହଳ ଥାଏ । କାରଣ ଯେ କହିପାରେ ତାକୁ କହନ୍ତି ‘ଜାଣିଲାବାଲା’, ‘ଆମ’ । ଗୋଲେଖ ଯେଉଁ କାରଣମାନ କହେ ତା ଗାଁ ଲୋକଙ୍କ ମନଲାଖୁ । ଏକେତ ଲାଗେ ସେ କେଉଁ ପୁରାଣରେ ଲେଖା ଉପାଖ୍ୟାନ, ପୁରାଣ ଉପରେ ଗାଁ ଲୋକର ଆଖ୍ଯତ୍ବଜା ବିଶ୍ୱାସ । ତହିଁରେ, କାରଣ ସବୁ କେଉଁ ଦେବତା କି ଦୈବାଶ୍ରତି ଥବା ଆଉ କାହାରି ଅଭିଶାପ କି ବର ଓ ଏ ଜନ୍ମର ଘଟନାର କାରଣ ଅଦେଖା ପୂର୍ବଜନ୍ମର ଅତଣା ଘଟଣା, ଗାଁରେ କିଏ ନ ଜାଣେ ସବୁ ଭାଗ୍ୟ, ଆଉ ପୂର୍ବଜନ୍ମର ଜର୍ମିପଳ । ଗୋଲେଖ ଯେଉଁ ଉପାୟରେ କାରଣ ବୁଝାଏ ପୁରାଣ ବି ସେହି ଉପାୟରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାରଣ ବୁଝାଇଛି, ଏ ଦେଶରେ ସେହି ତ ବ୍ୟକ୍ତି ଉପାୟ ବହୁକାଳୁ, ‘ଜଡ଼’ ବିଜ୍ଞାନର ଅନୁସନ୍ଧାନ ପଢ଼ି ନୁହେଁ, ଯେଉଁଥରେ ଦେଖିବା ପରଶ୍ରବା ବୁଦ୍ଧି ଲାଗେ, –‘ଶାହାସ୍ତ୍ର ପୁରାଣ’ ରେ ଆଖ୍ଯତ୍ବଜା ବିଶ୍ୱାସ, ଖାଲି ବିଶ୍ୱାସ ।

ଧନ ନାହିଁ, ବଳ ନାହିଁ, ସୁଯୋଗ ସୁବିଧା ନାହିଁ, ଉଦ୍ୟମ ନାହିଁ, ଆପଣା ଉପରେ ନିର୍ଭର ନାହିଁ, ଆଶା ଦିଶୁନାହିଁ ।

ରହିଲା କହନା ଆଉ ବିଶ୍ୱାସ, ଶେଷ ଆଶ୍ରା ।

ଅନ୍ତ ଗୋଲେଖର ଚିଲମ୍ ଆଉ ଫଟା ଘାଗଡ଼ା ଗଲାରେ ଗୀତ ।

ଧୂଳଭାଇ ଖୁଆଇବାକୁ ଭଲ ପାଆନ୍ତି, ବେଳେ ବେଳେ ଗାଁର ଦୁଃଖୀ ରଙ୍ଗ ରିଜାରିଙ୍କି ଢାକି ପେଚପୂରା ଖୁଆନ୍ତି, ବେଳେବେଳେ ଆସନ୍ତି କୁମ୍ବୀପଚିଆ ବାବାଜିମାନେ ଆଉ କେହି ଅନ୍ୟ ବାବାଜି । ମଣିରେ ମଣିରେ ତାଙ୍କର ବନ୍ଧୁମାନେ ଆସନ୍ତି, ସେ ବହୁତ ବହୁ ସ୍ଵେଚ୍ଛା । ସେ ଦିନୁଁ ଦେଖୁ ଆସିଛି, ସେ ଯେଉଁଠି ଥାଆକୁ ସବୁଠୀଁ ସେପରି । କେବେକେବେ ସଂକାର୍ତ୍ତନ ଦଳ ଆସନ୍ତି, ସଂକାର୍ତ୍ତନ ଶୁଣିବାକୁ ଗାଁ ଲୋକେ ଆସନ୍ତି ।

ମଣିରେ ମଣିରେ ମୁଁ ଅଧ୍ୟାପକ ପରିଜାଳ ପାଖକୁ ବୁଲି ଯାଏ, ତାଙ୍କୁ ଯେତେ ଦେଖେ ସେତେ ଆଶ୍ରୟ ହୁଏ, କେମିତି ଏଡ଼େ ବଡ଼ ବିଜ୍ଞାତ ମଣିଷ ଏଡ଼େ ସରଳ ଏଡ଼େ ସାଧାରଣ ହୋଇ ମୋ ସହିତ ବି ମିଶି ପାରୁଛନ୍ତି,

ମୋ ପ୍ରତି କେତେ ସ୍ଵେଚ୍ଛା ଆଦର କେତେ ଯଦି କେତେ ଆନ୍ତରିକତା ତାଙ୍କ କଥାବାରୀ ଓ ବ୍ୟବହାର ଚିହ୍ନ୍‌ଜଣା ପଡ଼ିଯାଉଛି ।

ବାଲିକୁଦା ଛଢା ଆଖପାଖ ଆଉ କେତୋଟି ଜାଗାକୁ ମୁଁ ବୁଲି ଯାଇଥିଲି । ଅରେ ଗଲି ଡିହସାହି ହାଟ ପାଖ କାଦୁଆପଡ଼ା ପାଟନାର ଶ୍ରୀ ଅଳେଖ ତ୍ରିପାଠୀଙ୍କ ଘରକୁ । ତାଙ୍କ ପୁଆ କୌଳାସ ଓ ସୁରେଶ ମୁଁ ପଦ୍ଧତିବାବେଳେ ପାଟନା ହାଇସ୍କୁଲରେ ପଦ୍ଧତିଲେ । ଖରା ଛୁଟିରେ ଆସିଥାନ୍ତି । ପଛେ ଉଭୟେ ବିଲାତ ଗଲେ, କୈଳାସ ହେଲେ ଡାକ୍ତର, ସୁରେଶ ଜଣେ ବିଦ୍ୟ-ଜଞ୍ଜିନିୟର । ସେତେବେଳେ ସେମାନେ ମତେ ଦେଖୁ ଓ ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ ଦେଖୁ କେତେ ଖୁସି ହେଉଥିଲୁଁ ! ବଢ଼ିହେଲେ ପିଲାଦିନର ଘନିଷ୍ଠତା କୁଆଡ଼େ ଯାଏ ! ରହେ ବିହା, ଭବ୍ରତା, ସୌଜନ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ବ୍ୟବହାର ।

ନରିଲୋ ଗାଁର ବୀରକିଶୋର ସ୍ଵାର୍ଜ୍ ବୋଲି ପିଲାଟିଏ ମୋ ସହିତ ବିହା ହେଲା ମୁଁ ତା ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କ ଗାଁକୁ ଚାଲି ଚାଲି ବୁଲି ଯାଇଥିଲି । ପଛେ ସେ ପିଲାଟି ସଂଗେ କଲେଇରେ ଦେଖା ହେଲା ।

ଜାହାପୁରର ଜୟକୃଷ୍ଣ, ବାଉ (ରାମଚନ୍ଦ୍ର) ଅନେକ ସମୟରେ ମୋ ସଙ୍ଗରେ ବୁଲି ବାହାରାନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ଅନେକ କଥା ଶୁଣେଁ । ପରିଜା ସାହେବଙ୍କ ବାଲ୍ୟଜୀବନ ବିଷୟରେ ବି ସେମାନେ କହାନ୍ତି । ବେଳେବେଳେ ଗୋପାଳପୁରର ଦାଶରଥୀ ଦାସ ଆମ ସଂଗରେ ମିଶନ୍ତି । ଦାଶରଥୀ ଓ ଜୟୀ ପ୍ରୁଥମବର୍ଷ କଲେଇରେ ମୋର ସହପାଠୀ ଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ଆର୍ଟେସ ଛାତ୍ର । ଗୋପାଳପୁର ଗାଁକୁ ବି ବୁଲିଗଲି, ନର ପାରି ହୋଇଗଲି ଖମାକୁଳ, ସେଠି ବିହା ହେଲି ବଂଶୀଧର ପରିଜା ଓ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ପରିଜାଙ୍କ ସହିତ । ଉଭୟେ କଲେଇରେ ପଦ୍ଧତିଲେ । ବଂଶୀଧର ବି ବିଲାତ ଗଲେ ପିଏର୍.ଟି. ହେଲେ, କେତେଠି ଅଧ୍ୟେଷ ହେଲେ, ଶ୍ରୀ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ପରିଜା ଏ.ଟି.ୱମ୍. ହେଲେ ।

ଘରେ ହସଖୁସିରେ କଟେ, ଖାଲି ସେଠୁ ଆଉ କୁଆଡ଼େ ଯିବି କହିଲେ ଧୂଳଭାଇ ବିରତ ହୁଅନ୍ତି, ସେ ଚାହୁଁଥିଲେ ମୁଁ ଖାଇ ପିଇ ଶୋଇ ଆଖପାଖରେ ବୁଲି ନିରାପଦରେ ସୁଷ୍ଠରେ ସେଠି ରହିଥାଏଁ, କଲେଇ ଯିବାଯାକେ । ସେଇଥାର୍ଥୀ ହେଲା ।

୧୯ ଜୁନରେ ପାଟନାରୁ ରବି ସିନ୍ହାଟୁଁ ଖଣ୍ଡେ ବିଠି ପାଇଲି । ବିଠିରେ ଡାକଘର ଲେଖା ନ ଥିଲା, ଗାଁ ନାଁ ଥିଲା ଗୋପାଳପୁର, ଜିଲ୍ଲା କଟକ । ମେ' ମାସ ୧୭ ତାରିଖରେ ପାଟନାରୁ ବିଠିଟି ଆସିଲା, ୧୪ ତାରିଖରେ ଗଲା ଗଞ୍ଜାମ ସମ୍ବୁଦ୍ଧକୁଳ ଗୋପାଳପୁରକୁ, କୋଡ଼ିଏ ତାରିଖରେ ଚାଲିଲା ରଘୁନାଥପୁର

ଗୋପାଳପୁର, ସତର କୁନ୍ଦରେ ଗଲା ଉରାଳି-ଗୋପାଳପୁର, ୧୯ କୁନ୍ଦରେ ବାଲିକୁଦା ଗୋପାଳପୁର ଗଲା ଓ ତାପରେ ମୁଁ ପାଇଲି । ସେତେବେଳେ ତାଜଗର ପାରୁପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଠିକଣାକୁ ତଳାସୁଥିଲା, ବୋଧହୃଦୟ ଏତିକି ପ୍ରମାଣିତ ହେଲା । ଏବେ ୧୯୭୦ରେ ଦେଖେଣ୍ଟ ରେଜିଷ୍ଟ୍ର୍ସନ୍ ଏ.ଡି କଲେ ଏ.ଡି କାଗଜ ଖଣ୍ଡିକ ଅନେକ ସମୟରେ ଲେଉଟେ ନାହିଁ ।

ଅଭୂତ ଉପାୟରେ ନିଜକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରୁଥିଲି । ପଢୁଥିଲି, ଚିପୁଥିଲି, ଅଭ୍ୟାସ ଓ ଚିନାକୁ ସଜାତ୍ରୁଥିଲି ବହିରୁ ପଡ଼ିଥିବା ମାତି ଉପଦେଶ ମାନି । କେଉଁଥିରୁ କେଉଁ ନାତି ଲେଖୁ ଉତାରି ପକାଉଥିଲି ତାଣେ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ସେତେବେଳେ ସେ ‘ଡାଇରି’ ଖାତାକୁ ପଡ଼ିଲେ ଜଂରାଜୀରେ ଲେଖା ହୋଇଥିବା ଅନେକ ନାତି ଏବେବି ଖୁବ ଉପଯୋଗୀ ଜଣାପଡ଼େ । ସେଥିରୁ କିଛି ତଳେ ଦିଏଁ—

ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ପାଇଁ

୧. ପାଠ ପଡ଼ିଲାବେଳେ ପାଠରେ ମଞ୍ଚିଗଲାପରି ଧ୍ୟାନ ଦେଇ ପଡ଼ିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କର ।
୨. ପରିଶ୍ରମୀ ହୁଅ, ପ୍ରତିଦିନ ପଡ଼ିବା ସମୟରେ ପଡ଼, ସମୟ ଜଗ ।
୩. କାହା କାହା ସଙ୍ଗେ ବହୁତା ଲଗାଇବ ତାକୁ ଭାବି ବିନ୍ଦି କର ।
୪. ପ୍ରତି କାମରେ ଲାଗି ରହିଥିବ, ଛାଡ଼ିବ ନାହିଁ, ଏଇଆ ଅଭ୍ୟାସ କର ।
୫. ଭୋଗରୁ ଦଠ ।
୬. ଯେତେ ଲୋକଙ୍କୁ ଭେଟିବ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କୁଁ କିଛିନା କିଛି ଶିଖିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କର ।
୭. ପଡ଼ିଲାବେଳେ ତରତର କରି ପଡ଼ିନାହିଁ, ଧୀରେ ଧୀରେ ପଡ଼, ତନ ତନ କରି ପଡ଼ ।
୮. ବିତ୍ତି, ସିଗାରେ, ଟାଣ ନାହିଁ । ସିଧା ସାଧା ହୋଇ ଢଳ ।
୯. କେମିତି ଚିନା କରିବ ସେ ବିଷୟରେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ନାତି ତିଆରି କରିନିଆ ।
୧୦. କାଲି କି କି କାମ କରିବ ସେଥିପାଇଁ ଆଜି ଯୋଜନା ତିଆରି କର ।

ଛାତ୍ର ଧୀରେ ଧୀରେ ତନତନ କରି ଭାବ ବୁଝି ପଡ଼ିଦେବ ଯେମିତି ଥରେ ପଡ଼ିଲେ ବହିଟାଯାକ ମନେ ରହିଯିବ, ଆଉ ପଡ଼ିବା ଦରକାର ପଡ଼ିବ ନାହିଁ । ପାଠ ପଡ଼ାରେ ନାଁ କରିବା ଉପାୟ କେବଳ ତିନୋଟି, ସମୟାନ୍ତୁବର୍ଷିତା, ବୁଦ୍ଧିଶର୍କ୍ଷିତା, ଅଧ୍ୟବସାୟ ସେଥିରେ ଯୋଡ଼ ଆଉ ଥରେ ଗଡ଼େଇଯିବା । ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଜରୁରି ଆବଶ୍ୟକ ହେଉଛି ବାଗ । ଛାତ୍ର କାଲି କଣ କଣ କରିବ ସେଥିପାଇଁ ଆଜି ଗୋଟିଏ ଯୋଜନା କରିବା ଉଚିତ ଓ ତାକୁ ଗୋଟିଏ ଖାତାରେ ଲେଖୁ ରଖିବା ଦରକାର । ଦେଇନିକ ଛ' ଘଣ୍ଟା ମନ ଦେଇ ପାଠ ପଡ଼ିଲେ ମଥେଷ୍ଟ ।

ସବୁଦିନେ ଖୁବ୍ ସକାଳୁ ଉଠିବ । ଓପରିଓଳି ଦେହ ମେଂହେନତ ହେଲାଭଳି ଖେଳରେ ମିଶିବ । ନିଯମିତ ଭାବେ କସରତ କରିବ । ନୈତିକ ଚଢ଼ିତ୍ର ବଡ଼ାଇବା ପାଇଁ ଦରକାର ଯେ ମନ୍ୟ ଲୋକଙ୍କ ପାଖ ମାଡ଼ିବ ନାହିଁ, ଖରାପ ବହି ପଡ଼ିବ ନାହିଁ, ପ୍ରତିଦିନ ଭଗବାନଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବ ।”

କଣ ପାଇଁ ଚାଲିଥିଲା ଏ ପ୍ରସ୍ତୁତି ? ନିଶ୍ଚୟ ନୁହେଁ ଜଲେଜରେ ଛ’ ବର୍ଷ ଓ ତାପରେ ଘରେ ଆଉ ଦିବର୍ଷ ପଡ଼ି ସବ-ଡିପୋଟି ଚାକିରିଟିଏ କରିବା ପାଇଁ । ନା, ଜାହା ଥିଲା ଗୋଟାଏ କିଛି ବଡ଼ କାମ କରିବା ପାଇଁ ଆଗ ବିଦ୍ୟା ଅର୍ଜନ, ତାପରେ ପରୀକ୍ଷାରେ ଟପି ଆଇ.ସି.ୱ୍ସ.ରେ ପଶିବା, ତାପରେ ଚାକିରି ଛାଡ଼ିବା ଓ ଦେଶ କାମରେ ଲାଗିବା, ବିଭାଗର ନୁହେଁ, ବନ୍ଧନ ନୁହେଁ, ସବୁବେଳେ ମୁଣ୍ଡି । ବଡ଼ ସରଳ ଦିଶୁଥିଲା ଯୋଜନାଟି, କହନାରେ ଥିଲା ସବୁରୁ ସବୁଦିନେ ସେହି, ସବୁର୍ତ୍ତ ଜିତାପଟ, ସବୁଦିନେ ସ୍ଵାଧୀନ ମନ, ନିଜ ଖାଆଳରେ ନିଜ ନାତିରେ ଢଳିଲା ଭଳି ।

ବହୁତ ବିଅଁ ବହୁତ ପାହାର ବହୁତ ଶିକ୍ଷା ବାକିଥିଲା ।

ଏଠି ମୋ ବୋଉ, ମୋ ଭାଉଙ୍କ, ଏକା-ନାହି-ଦି’ଖଣ୍ଡ, ମୋଠୁଁ ଅଭିନ ମୋ ଭାଇ, ଅବିକଳ ସେମିତି ଆଉ ଜଣେ ଭାଇ କଟକରେ, ବାଲେଶ୍ଵର ଡିଭିଜନ୍ ପି.ଡବଲ୍ୟୁ.ଡି.ରେ ଟେଙ୍କା ଦରମା, ସମସ୍ତେ ଏକ ଆମେ ସବୁ ମୋର । ବୋଉ ଭାଉଙ୍କବୋଉ ଏଠି ଥିବାରୁ ମୋ ଘରତ ଏଇଠି, ଗୋପାଳପୁର ବସା । କି ସେହି କି ଆଦର ।

୧୯୩୦ ଜୁନ ତିରିଶିର ତାଇରି ଜାରେଜୀରେ କହୁଛି “ଆଜାଶ କାହୁଆଏ, ମୋ ଘରର ସମସ୍ତେ କାହୁଆଏ ମୁଁ ଜାହାପୁରରୁ ଆସିଲି, ସଙ୍ଗରେ ଧୂଳଭାଇ ମଚରଳରିଯାକେ ଆସିଲେ, ମଚର ଢଢ଼ିଲି । କଟକରେ ବୁଢ଼ୀ ଠାକୁରାଣୀ ପାଖେ ବାନାମରବାବୁଙ୍କ ବସାକୁ ଗଲି । ଗୋଟାଏ ସଂକାର୍ଷ ଗଲିରେ ସେ ଘର । ମାଟି କାନ୍ଦ, ଚାଲିଯାର, ଚାଲ ଖୁବ୍ ତଳକୁ, ଘରେ ଯୋଡ଼ିଏ ବଞ୍ଚୁରି, ଗୋଟିକରେ ରୋଷେଇ ହୁଏ, ଆର ବଖରାରେ ସମସ୍ତେ ଶୁଅନ୍ତି । କଟକ ସହଗର ଖୁବ୍ ଗହଳି ବସିରେ ସେ ଘର ।”

କିନ୍ତୁ କଣ ହେଲା ମୋର !

କଟକରେ ପହଞ୍ଚ ସେଇଠି ରହି ପଡ଼ିବି ବୋଲି ଭାବି କେଉଁ ଅବସ୍ଥାରେ ପାଠ ପଡ଼ିବି ସେ କଥା ବିନ୍ଦା କରି ହଠାତ୍ ମନର ସବୁ ସରାଗ ଗଲା

ମରି, ମୁଁ ଖାଲି ମୋର ଅତୀତକୁ ଛୁରିହେଲି, ପାଗନାକୁ ଛୁରି ହେଲି ଆଉ
ଗୁମ୍ ହୋଇ ଦୁଃଖରେ ଘାରି ହେଲି ।

ଧୂଳଭାଇଙ୍କ ବାନାମରବାବୁ ସ୍ଵେଚ୍ଛା ଓ ପ୍ରସନ୍ନତାର ଅବତାର, ନିଜେ କାହୁଡ଼ାଇ
ମୋର କେମିତି ଭଲ ହେବ ସେଥିପାଇଁ ଭାବୁଆନ୍ତି, ଦୃଷ୍ଟି ଦେଉଥାନ୍ତି । ତଥାପି
ସେ ପରିସିଦ୍ଧି ମତେ ଖାଇ ଗୋଡ଼େଇଲା, ସେତେବେଳେ ଯାହା ଭାବୁଆନ୍ତି ତହେରୁ
କିଛି ଲେଖ ପକାଇଥିଲି, ସେହି ଛୋଟ ଢାରରି ଖାତାଟି ସହିତ ଗୋପନରେ
ମୋର କଥାଭାଷା । ବରଷା ଆସିଥାଏ, ଆକାଶରେ ଢାକୁଣ୍ଡି, ଚାରିଆଡ଼େ ଅନ୍ଧାର,
ସବୁଠି ପାଣି କାହୁଆ, କଟକରୁ ପାଣି ଖଲାସ ହୁଏ ନାହିଁ, କଟକ ସତୋରଥାଏ,
ସବୁଥାଏ । ଚାରିଆଡ଼େ ବଣ ଅରମା, ନାଗଅଇରୀ ବଣ, ପୋଖରୀ, ସ୍ବାନେଷ୍ବାନେ
କଳାହୃତୀଁ କି ଧାନବିଳ, ବହଳ ହୋଇ ମଶାଙ୍କ ମେଘ ଚାରିଆଡ଼େ ମାଡ଼ିଯାଏ,
ନାକରେ କାନରେ ପାଟି ଭିତରେ ବି ମଶା ପଣିଯାଆନ୍ତି । ଚାରିଆଡ଼େ କେକ୍କଟର
ବେଙ୍ଗବୋବାଳି, ଗଛଢାଳରୁ କିଟିରି ମିଟିରି ବାହୁଡ଼ି, ସ୍ଵାନେ ସ୍ଵାନେ ପାତିମାଙ୍କଡ଼
ଆଟ ।

ସବୁ ମହିଳା, ଖାଇବା ଖାଲି ଜୀବନ ରଖିବା ଭଲି, ଦୁଧ କିଣିଲେ ତିନିଭାଗରୁ
ଭାଗେ ପାଣି ।

ନୁଆଁଣିଆ ଅନ୍ଧାରୁଆ ବସା ଘର, ସେଠି ଏକାଠି ପାଖ ପାଖ ହୋଇ ବସି
ପଡ଼ି ନିଜ ନିଜ କାମ ତୁଳାଇବାକୁ ପଡ଼େ, ମୋ ମୁଣ୍ଡରେ ଦୁଆର ମୁହଁ ଚୌକାଠ
ବାରମ୍ବାର ବାଜି ମୁଣ୍ଡ ପୁଲିଥାଏ, ପୁଣି ବାକୁଥାଏ ।

ସଞ୍ଜବୁଡ଼େ ସକାଳେ ବୁଲିଯିବାକୁ ଅବସର ପାଏ ନାହିଁ, ଯେବେ ପାଏଁ ଭାବେ
ଯିବି ଜୁଆଡ଼େ, ଖୋଲା ଜାଗା କାହିଁ ? ଏକୁଚିଆ ବୁଲିବି ବା କଣ ? କେତେ
ମୁହଁ ଦେଖୁଣ୍ଡି, କେହି ମୋର ଚିହ୍ନା ନୁହେଁ ।

କାଳିଶଳି ବସାରେ ପହଞ୍ଚ ପହଞ୍ଚ ଜୁଲାଇ ଦୁଇ ଚାରିଖରେ କାହୁଡ଼ାଇ ବାଲେଶ୍ଵର
ଯାଇ ସେଠୁ ଆମ ଗାଁ ପାଖ ବିଶଳପଡ଼ାର ଶ୍ରୀ ନାଲମଣି ମହାନ୍ତି ପୁଲିସ୍
ସବ ଜନିସପେକ୍ଷକ ପାଖରୁ ବଡ଼ଭାଇଙ୍କ ପୁଅ ଶାମକୁ ଘେନି ଆସିଲେ, ଭାଇ
ତାକୁ ନାଲମଣିବାବୁଙ୍କ ସଂଗରେ ପାଗନାରୁ ପଠାଇ ଦେଇଥିଲେ ସେ କଟକରେ
ରହି ପାଠ ପଡ଼ିବ ବୋଲି, ସାତ ବର୍ଷର ପିଲାଟିଏ ସେ, ଆଉ ଯୋଡ଼ିଏ
ସାନ ପିଲା ଥାଆନ୍ତି, ବାନାମରବାବୁଙ୍କ ପୁତୁରା ବହୁ, ପଛେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ନାଟ୍ୟକାର
ମନୋରଞ୍ଜନ ଦାସ, ବାନାମରବାବୁଙ୍କ ଶଳା ତୁଙ୍ଗା । ବାନାମରବାବୁ, ତାଙ୍କ ପୁତୁରା
ଓ ଧୂଳଭାଇଙ୍କ ଶଳା ଶାରଦା (ପ୍ରତାପ) ବାବୁ ଥାନ୍ତି, କାହୁଡ଼ାଇ ଓ ମୁଁ
ଆଉଁ ।

କାହୁଡ଼ାଇ ମହନ୍ତିଆ ବଜାରରେ ଗୋଟିଏ ଛୋଟ ବସା ଭଡ଼ା ନେଲେ, କୁଳାଇ ଓ ତାରିଖ ଦିନ ଆମେ ସେଠିକି ଉଠିଗଲୁଁ । ସେହି ବସାରେ ସେ ରହିଥିଲେ ବହୁତ ଦିନ, ସେଠି କେତେକ ଲେଖା ଲେଖିଥିଲେ ।

କୁଳାଇ ଚାରିଚାରିଖ ଦିନ କାହୁଡ଼ାଇ ଓ ମୁଁ କଲେଇ ଯାଇ ପରିଜା ସାହେବଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମୋ ପଢ଼ାପଡ଼ି ବିଷ୍ୟରେ ଆଲୋଚନା କରି ଆସିଲୁଁ, ଆଇ.ଏସ୍-ସି. ପଡ଼ିବି ଓ ବଚାନି ନେବି ସ୍ଥିର ହୋଇଥାଏ । ହଷ୍ଟେଲରେ ରହି ପଡ଼ିଲେ ଭଲ ହେବ ବୋଲି ସ୍ଥିର ହୋଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଆଗମରୁ କଲେଇରେ ନାଁ ଲେଖାଇବାକୁ ପଡ଼ିବ ଚର୍ଚାକା ଓ ହଷ୍ଟେଲରେ ରହିବାକୁ ଚର୍ଚାକା, ବହି କିଣିବା ଓ ଖର୍ଜ ଅଳଗା, ଚକା ଆସିବ କୁଆଡ଼ୁ ? ଅଭାବତ ସମସ୍ତିକର ! ବିଠି ଲେଖା ହେଲା ।

କାହୁଡ଼ାଇ ଚକାକେ ମାସକୁ ଛ' ପଇସା ସୁଧରେ ମୋର କଲେଇରେ ନାଁ ଲେଖା ଚକା କରଇ କରି ସଂଶ୍ରହ କଲେ, କୁଳାଇ ମାସ ୧୧ ତାରିଖ, ୧୯୬୦ ସାଲ, ରେଭେନସା କଲେଇର ଆଇ.ଏସ୍-ସି. ପ୍ରଥମ ବର୍ଷର ଶ୍ରେଣୀରେ ମୋ ନାଁ ଲେଖା ହେଲା, ନିଷ୍ପତ୍ତି ହେଲା ଯେ ଚକା ଅଭାବରୁ ପୂଜାଯାକେ ମୁଁ ଆଉ ହଷ୍ଟେଲରେ ରହିବା କଥା କହନା କରିପାରିବି ନାହିଁ, ମହନ୍ତିଆ ବଜାର ବସାରେ ରହି ଚାଲି ଚାଲି କଲେଇ ଯା ଆସ କରୁଥିବି, ଚକା ମିଳିଲେ ବହି କିଣା ହେବ, ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କଲେଇରେ ଲେକଢ଼ିର ଶୁଣୁଥିବି, ଚିପୁଥିବି, ଅନ୍ୟ କାହା ବହିରୁ ଚିକିତ୍ସା ଚିକିତ୍ସା ଦେଖି ନେଇଥିବି, ସଲଗସିଧ ଫଳ ଗେଜେଟ୍ରେ ବାହାରି ନ ଥାଏ, ବାହାରିଲା ପରେ ବି ଚକା ମିଳୁ ମିଳୁ ଡେରି ହେବ ।

ସେହି ବ୍ୟବସ୍ଥାର୍ଥୀ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେଲା ।

ରେଭେନସା କଲେଇରେ ନାଁ ଲେଖା । କାହୁଡ଼ାଇ ପର୍ମ ଆଣିଥିଲେ, ତାଙ୍କ ସାଇକଲ ପଛରେ ଠିଆ ହୋଇ ମୁଁ ଯାଇଥିଲି ।

ଚାରିଆଡ଼େ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆଦୋଳନର ଧୂମଧାର । ଜଷ୍ଟୁଲ କଲେଇ ଖୋଲିଥାଏ, ସବୁଠି ସତ୍ୟାଗ୍ରହମାନେ ପିକେଟିଂ କରୁଥାନ୍ତି, ପିଲାକୁ ଯିବାକୁ ଛାଡ଼ୁ ନ ଥାନ୍ତି ।

କୁଳାଇ ୧୧ ତାରିଖ ହେଲା । ନାଁ ଲେଖା ଚକାତକ ଅତି ଯଦ୍ରରେ ଘେନି ରଗବାନଙ୍କୁ ସୁରଣକରି ପ୍ରାର୍ଥନା କରି ମୁଁ ମହନ୍ତିଆ ବଜାର ବସାରୁ ବାହାରିଲି । କାହୁଡ଼ାଇ ମତେ ସତର୍କ କରି ଦେଇଥାନ୍ତି, “ହୃଦୀଆର, ଏ ଚକାତକ ହଜିଲେ ତୋ କପାଳ ପାଟିଲା କଲେଇରେ ନାଁ ନ ଲେଖାଇଲେ ତୋ ଭବିଷ୍ୟର ବଦ ।” ସେ ଗଣ୍ଡିଏ ଖାଇଦେଇ ଅପିସ୍ତ ଗଲେ । ସେତେବେଳେ ବୋଧହୁଏ ହାତରେ ରାତ୍ରିଥାନ୍ତି, ପଛେ ଆସିଲା ରୋଷେୟାଚିଏ, ‘କାହୁଆ’, ବହୁତଦିନ ରହିଲା ।

ରେତେନ୍ସା କଲେଇ ପାଖ ହେଲା, ବହୁତ ଲୋକ, ସୁଅ ଛୁଟିଛି । ପାଠକ ସାମାରେ ବହୁତ ଛିଡ଼, ବହୁତ ପାଠି, ନାଲି ପଗଡ଼ି ପିଛି ୩୦ଙ୍ଗା ଧରି ବହୁତ ପୁଲିସ୍, ଖଂଢତ ପିଛି ବହୁତ କଂଗ୍ରେସ ଜର୍ମ୍ମା । ବିପୁଳ ଉତେଜନା । ମଞ୍ଚରେ ମଞ୍ଚରେ ସ୍ଥାଗାନ୍, ମହାମା ଗାନ୍ଧିକୀ ଜୟ । ଭାରତ ମାତାଜୀ ଜୟ ! ଆହୁରି କେତେ କଣ । ଆଗରେ ମଣିଷ କାନ୍ତି, ଆଗକୁ ଯାଇ ହେଉ ନାହିଁ, କଣ ଘରୁଛି କିଛି ବୋଲି କିଛି ଦିଶୁ ନାହିଁ । କାହିଁ ବାଟ ? କାହିଁ ପାଠକ ?

ଖାଲି ଶୁଣା କଥା, ସେ ତାକୁ କହୁଛି, ସେ ଯାକୁ କହୁଛି । ଶୁଣା କଥାରୁ କିଛି କିଛି ଅନୁମାନ କଲି, କୁଆଡ଼େ ବଡ଼ ବଡ଼ ନେତାମାନେ ଅଛନ୍ତି, ତାଙ୍କ ଭିତରେ ଶ୍ରୀ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଶ୍ରୀଧରୀ, ଶ୍ରୀମତୀ ରମାଦେବୀ, ଶ୍ରୀମତୀ ମାଳତୀଦେଲା, ଆଉ କେତେ ନାରୀକର୍ମୀ, ପୁରୁଷକର୍ମୀ । ସେମାନେ ପିଲାକୁ ନିରସ୍ତ କରୁଛନ୍ତି, “କଲେଇ ଛାଡ଼ି, କଲେଇରେ ପଡ଼ ନାହିଁ, ଫେରି ଯା, ଦେଶ କାମରେ ଲାଗ ।” କୁଆଡ଼େ ନାରୀକର୍ମୀମାନେ ବାଟରେ ଶୋଇ ପଡ଼ୁଛନ୍ତି, କହୁଛନ୍ତି “କଥା ନ ମାନି ଯିବ ଯଦି ତେବେ ତୁମ ମା ଭଉଣୀମାନଙ୍କ ଦେହକୁ ଗୋଡ଼ରେ ମାତି ବୁକ୍ତି ଚାଲିଯାଏ ।”

ମୋ ରତ୍ନରେ ନିର୍ଦ୍ଦୀପ ଜଳିଲାଶି, ଉତେଜନାରେ ଥରିଲିଶି । ଭିତରୁ କିଏ ଓଚାରୁଛି ସବୁ ଛାଡ଼ିଦେଇ ସେହି ଆଦୋଳନରେ ଖାସଦେବାକୁ । କିନ୍ତୁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦିଶିଯାଉଛି ମୋ ପରିବାରର ସମସ୍ତିଙ୍କ ମୁଁ । ମାସକୁ ଛ ପରସା ସୁଧରେ ଚକା କାହୁଡ଼ାଇ ସଂଗ୍ରହ କରିଛନ୍ତି କରଇ କରି ମୋ ନାଁ ଲେଖା ହେବ ବୋଲି, ତାଙ୍କ ଦରମା ପଞ୍ଚାନବେ, ସେହିକିରେ ସବୁ । ଧୂଳଭାଇ ଓରରସିଅରଟିଏ, ପୁଣି ସେଠି ସମସ୍ତେ ଅଛନ୍ତି । ପାଠନାରେ ଭାଇ ଓ ତାଙ୍କ ପରିବାର । ଗାଁ ଜମିରୁ କିଛି ମିଳେ ନାହିଁ । ଆମେ ସତେ ଯେମିତି ନିତି ମଜୁରିଆ । ସେମାନେ ଆଶା ରଖୁଛନ୍ତି ମୁଁ ବି ପାଠ ପଡ଼ିବି, ମୋର ଉନ୍ନତି ହେବ ଭବିଷ୍ୟତ, ମୁଁ ବି କାମରେ ଲାଗିବି । ତା ପଛଆଡ଼େ ମୋ ପିଲାଦିନର ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଅନୁଭୂତିର ସ୍ଵତି କେମିତି ମୁଁ ମୋ ପରିବାର ପ୍ରତି ବିଶ୍ଵାସପାତକତା କରିବି ? ତାପରେ ଯିବି କୁଆଡ଼େ ?

ଭାବୁଛି, ଏପାଖ ସେପାଖ ତତ୍ତ୍ଵଲୁଛି, ପାଖରେ ଆଉ କେଉଁ ପିଲା ଜଣେ କାହାକୁ କହିଲା “ପଛ ଆଡ଼େ ବାଟ ଅଛିମ, ଛତ୍ରାବଜାର ପୋଲ ପଟେ ପାହାଡ଼ ବାଟେ ପାଢ଼ିରି ଉପରେ ଢଢ଼ି ଚାଲିଯିବା । ବୁଲିପଡ଼ିଲି, ଦେଖିଲି ସେମାନେ ଲେଖିଟି ଚାଲିଲେ । କଲେଇ ଛକରୁ ଛତ୍ରାବଜାର ପୋଲଅଢ଼କୁ ପଡ଼ିଥିବା ରାସ୍ତାଏ ଚାଷାଏ । ମୁଁ ବି ତାଙ୍କ ପିଲା ଧରିଲି, ଆଗରେ ଆହୁରି ପିଲା ଚାଲିଛନ୍ତି ।

ସେପରେ ଗହଳି ନାହିଁ, ପିକେଟିଂ ନାହିଁ, ପାଢ଼ିରି ଉପରେ ଢଢ଼ି କଲେଇ ପଡ଼ିଆରେ ପଶିବାକୁ ସାନସାନ ପାହାଡ଼ଗୁଡ଼ିଖ । ଆରପାଣେ ବଡ଼ ପଡ଼ିଆ, ପଡ଼ିଆ ମଞ୍ଜିରେ ଢଳା ବାଟ । ଅନେକ ପିଲା ସେହିବାଟ ଧରିଥାନ୍ତି । କଲେଇରେ ପହଞ୍ଚିଲି, ନାଁ ଲେଖାହେଲା ।

ପିକେଟିଂ ଚାଲିଲା କିଛି ଦିନ, ଶହେଜଣ କଲେଇ ଛାତ୍ର ପଢ଼ାପଡ଼ି ଛାତ୍ର ସେଥୁରେ ମିଶିଥାନ୍ତି ବୋଲି ପିଲାଏ କୁହାଂକୋହି ହେଉଥାନ୍ତି କଲେଇରେ ଲେକ୍ଚର ବି ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲା ।

ଚାଲି 'ଚାଲି ଯାଏ ଆସେଁ, ଖାଲି ପାଦ । ପାଦ ତଳଯାକ ଜାଲିଢ଼ଟୁ ପରି କଣା କଣା ହୋଇ ଯାଇଥାଏ, କଣ ଗୋଟାଏ ଏଗଜିମା (ବିର୍କିଟି) ମୋ ପାଦକୁ ଧରି ପକାଇଲା, ଓଷଧ ଲଗାଇ ଲଗାଇ କେତେ ଦିନରେ ଛାତ୍ରିଲା । ଧରିଲା ସର୍ଦ୍ଦ, କାଶ, ମଞ୍ଜିରେ ମଞ୍ଜିରେ ଜର, ଚାହୁଁଚାହୁଁ ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟ ନଷ୍ଟ ହେଲା । ବହିପତ୍ର କିଣା ହୋଇନାହିଁ, ଲେକ୍ଚର ଶୁଣି ଯାହା ବୁଝେ ଅବା ଖାତାରେ ଚିପେ କଲେଇରେ କେତେବେଳେ କାହାଠୁଁ ମାଗି ବହି ଦେଖେଁ । ପଛେ କାହୁରାଇ କାହାଠୁଁ ମାଗି କଣ କଣ ଅଛେ କେତୋଟି ବହି ଆଣିପାରିଲେ, ଦିମାସ ଖଣ୍ଡ ପରେ କିଣାହେଲା । ବହି ଅଭାବ ବି ମନଦୁଃଖର କାରଣ ହୋଇଥାଏ । ମୁଁ ଯେପରି ଥାଏଁ ଯେପରି ଅବସ୍ଥାରେ ପଢୁଥାଏଁ ମୋ ସୁନେଲି କହନାରେ ରବିଷ୍ୟର କଲେଇ ପଢ଼ାଦିନ ତା ଆବୋ ନୁହେଁ । ମନ ଭଲ ରହୁ ନ ଥାଏ, ବାରମ୍ବାର ଧୂଳତାଇଜି ଢିଠି ଲେଖୁଥାଏଁ । ଏସବୁ କଥାର ସୂଚନା କି ସାରାଶା ପାଚନାରୁ ଥାଏ କଟକରେ କିଣିଥିବା ସାନ ଚିପାଖାତା ବା ଡାଇରିରେ ଲେଖଥିଲି ବୋଲି ମନେ ପଢୁଛି । ତା'ପରେ ଆଉ ଚିପାଖାତା ବି ନାହିଁ ଏଣିକି ସୁତିରୁ ଯାହା ମନେ ପଡ଼ିବ ।

ସାଇକଲ ମୁଁ ଶିଖ ନ ଥାଏଁ, ସାଇକଲ ବି ମୋର ନ ଥାଏ । ଗୋପାଳପୁରରେ ଧୂଳତାଇ ଥିଲାବେଳେ ତାଙ୍କ ସାଇକଲ ମାଗିନେଇ ଅଭ୍ୟାସ କରିବା କଥା ମନେ ପଡ଼ୁଛି, କଲେଇ ଆସିବା ଆଗରୁ ଯେଉଁ ଦିମାସ ଥିଲି ସେତେବେଳେ କି ସେହି ବର୍ଷ କେବେ କି ବି.ଏ. ପଢ଼ିଲାବେଳେ କେବେ ଖରାହୁଟିରେ ତା ମନେ ନାହିଁ । ସାଇକଲ ଶିଖବାର ବିଦ୍ରୋହ ଅଭିଜ୍ଞତା ମନେ ପଡ଼ିଯାଏ । ପାଚନାରେ ଦେଖଥିଲି ବଡ଼ଭାଇ ସାଇକଲର ପିନ ଉପରେ ପାଦ ଦେଇ ହ୍ୟାଣ୍ଟଲକୁ ଧରି ସାଇକଲକୁ ହାତରେ ଆଗକୁ ଗଢ଼ାଇ ତ୍ରାହାଣ ଗୋଡ଼ ଟେକି ସିରରେ

ବସିପଡ଼ନ୍ତି, ଆରୟ କଳି ସେହି ଉପାୟରେ । ଆଗ ଗୋଟିଏ ପଡ଼ିଆକୁ ସାଇକଲ୍ ନେଲି, ତାପରେ “ଧାନ କୁଚ୍” “ଧାନ କୁଚ୍” ଭଙ୍ଗରେ ଆଗୋହଣ ଢେଷା, ଖୁଣ୍ଡିତଢା, ପତନ, କେତେବେଳେ ସାଇକଲ୍ ଅମଣିଆ ହୋଇ ମାଡ଼ି ଯାଉଛି ଗୋରୁ ଗୋଠ ଭିତରକୁ । ଦି ତିନିଦିନ ଅର୍ୟାସ ପରେ ବସିହେଲା । ତା ପରେ ଖାଲି ସତ୍ତବରେ ଦେ ଦଉଡ଼, ଟଳିଟଳି ସାପେଇ ସାପେଇ ସେ ବି ହେଲା ଏକ ପ୍ରକାର । କିନ୍ତୁ ଆଉ ଥରେ, ଯେତେବେଳେ ଅସମାନ ନାଲବନ୍ଧ ଉପରେ ବାଲିକୁଦା ପଢ଼ୁ ବାଁ ପାଖ ବନ୍ଦ ଉପରେ ଆମେ ଆସୁଥାଁ, ଆଗରେ ଧୂଳଭାଇ, କାହୁତାଇ, ଆଉ ଦିବଶ କିଏ, ମୁଁ ପଛରେ, ହଠାର ସାଇକଲଟା ଡାହାଣକୁ ଗଡ଼ିଲା, ମୁଁ କିଛି ଭାବିବା ଆଗରୁ ସାଇକଲ୍ ଓ ମୁଁ ପଡ଼ିଲୁ ନାଲ ଭିତରେ, ସାଇକଲରୁ ଛିଟିକି ମୁଁ ଆହୁରି ବେଶି ପାଣିରେ ପଡ଼ିଲି, ବୁଢ଼ି ଉଠି କୁଳକୁ ଚାଲି ଆସିଲି, ଖୁବ୍ କୌତୁକ ଲାଗିଲା । କଟକ ସହରରେ ସାଇକଲ୍ ଚଢ଼ିଲି ଆଉ ତିନିବର୍ଷ ପରେ, ବି.୧. ପଢ଼ୁଥାଁ, ଏମ.୧. ପଡ଼ିଲାବେଳେ ନିଜେ ଖଣ୍ଡ ସେକେଷ୍ଟ ହ୍ୟାଣ୍ ସାଇକଲ୍ କିଣିଲି । ସେଥିରୁ ପଛ କଥା ।

ସେତେବେଳେ ସାଇକଲରିହା ସହରକୁ ଆସି ନ ଥାଏ, ଆଉ ଦୁଇ ବର୍ଷ ପରେ ହୋଇପାରେ, —ହାତଚଣା ରିହା ଆସିଲା, ଅଛ, ଭଡ଼ାବେଶି । ଘୋଡ଼ାଗାଡ଼ି ଚାଲୁଥାଏ, ବହୁତ ଭଡ଼ା, ମହମଦିଆ ବଜାରରୁ କଲେଇ ଛକ ଗଲେ ସେତେବେଳେ ଟଙ୍କା ମୂଲ୍ୟବାନ ଥଳାବେଳେ ସୁନ୍ଦର ପାଞ୍ଚସୁକା କି ଦେଢ଼ଚକା ଲାଗନ୍ତା, ଆମ ପକ୍ଷରେ ସେତେ ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବା ଅସମବ । ପାଦରେ ଚାଲି ଚାଲି ଯିବାକୁ ପ୍ରାୟ ଚାଲିଶି ମିନିଟ୍ ଲାଗେ । ଡଗ ଡଗ ଚାଲି । ଚିହ୍ନାହେଲାପରେ କେତେବେଳେ କେଉଁ ସାଇପିଲା ତା ସାଇକଲ୍ ପଛଆଡ଼େ ଠିଆ ହେବାକୁ ଦିଏ ବାଟ କଟିଯାଏ । କବିର ଏ ସୌଭାଗ୍ୟ ମିଳେ । “ନାହିଁ” “ନାହିଁ”ରେ ସବୁ ସୁମାରି, ତଥାପି କଲେଇ ଜୀବନ, ମନରେ ଆଶାର ଭଣାର, ନିଶ୍ଚିତ ବିଶ୍ଵାସ ଥାଏ, “ଆଜି ନାହିଁ, କାଲି ହେବ ।”

ଉଣେଇଶ ଶହ ତିରିଶିର କଟକ, ଉଣେଇଶ ଶହ ସତୁରିର ନୁହେଁ, ଅଧା ସହର, ଅଧା ମଫସଲ । ପିରୁରାଷ୍ଟା ନୁହେଁ, ନାଲିସତ୍ତକ, ଆବଡ଼ା ଖାରଡ଼ା, ଅନେକ ରାଷ୍ଟା ମାଟିର । ଜନସଂଖ୍ୟା ବୋଧିବୁଏ ପଚାଶ ହଜାରରୁ କିଛି ବେଶି । କୋଠା ଅଛ, ସେଗୁଡ଼ିକ ପୁରୁଣା, ବେଶି ଭାଗ କୋଠା ଅଣଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟବସାୟୀଙ୍କର । ବେଶି ଖାଲି ଚାଲିଯର, କାହାର ପଦାକାଳ୍ପଣୀ, କାହାର ମାଟିର । ରାଷ୍ଟା-କର ବଜାର ଓ ବନ୍ଦି ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟତ୍ର ନିଜାଟିଆ, ସେଠି ଖାଲି ପଡ଼ିଆ, ଖାଲି ଜମି, ପୋଖରୀ, ଦେବଦାରୁ କି ତେନୁଳି ଭଙ୍ଗଳ, ନାଗଅରି ବଣ, ବହୁତ ଦୂର ଗଲେ ଛାଡ଼ି ଛାଡ଼ିକା କେଉଁ ଘର, ଗୋଟା ଗୋଟା କି ମେଞ୍ଚା ମେଞ୍ଚା ।

ଆମର ମହନ୍ତିଆ ବଜାରରୁ ବାହାରିଲେ କୌଧୂରୀ ବଜାର ଟପି ଖୋଲା ସାହି ଶେଷଯାକେ ମଞ୍ଚରେ କେଉଁଠି କେଉଁଠି ପୋଖରୀ ଛଡା ଅନ୍ୟତ୍ର ଗହଳି ବସି ଥାଏ, ତାପରେ ଫାଙ୍କା ଫାଙ୍କା, ଜଙ୍ଗଲିଆ, ବଡ଼ପୋଖରୀ ଯେଉଁଠି ଦଶହରାକୁ ‘କାଳିୟ ଦଳନ’ ମୂର୍ଖ ହୁଏ, ତା ସେମୁଣ୍ଡରେ ଦୋଳମୁଣ୍ଡେଇଯାକେ ପୁଣି ବସି, ତାପରେ ବାଁ ଢାହାଣେ ଫାଙ୍କା । ବାଁ ପଟେ, ବନ୍ଦ୍ରକବାଟି ବାଟେ ରାଣୀହାଟଯାକେ ଦି’ପଟେ ଖାଲୁଆ ବିଲ, ବର୍ଷାଦିନେ ଦିଶେ ସମଗ୍ରା ପାରେ ଅଂଶବିଶେଷ ପରି । ମଞ୍ଚରେ ଡିପା ରାସ୍ତାଟି, ବନ୍ଦ୍ରକବାଟିରେ ଗୋଟାଏ କୁଷ୍ୟାତ ମଦ ଦୋକାନ, ସେହି ନିଛାଟିଆ ବାଟରେ ରାଣୀହାଟ ଯାଉଯାଉ ବାଟରେ ଦୁଷ୍ଟଲୋକ କି ମଦୁଆପଳଙ୍କ ହାବୁଡ଼େ ପଡ଼ି କ୍ଷତିଗ୍ରୁଷ ହେବା ଭୟ ଥାଏ, ବିଶେଷତଃ ସଞ୍ଚପରେ । ଢାହାଣପଟେ ଛନ୍ଦ୍ରବଜାରକୁ ରାସ୍ତା, ତାର ବି ଦିପଟେ ଖାଲି ଓ ଖାଲୁଆ, ବିଶେଷତଃ ବାଁ ପଟଟା, ବାଁ ପଟେ ପାଣି ଭିତରେ ଖଣ୍ଡ ଦୂରରେ ନିଛାଟିଆ ହୋଇ ଠିଆ ହୋଇଥାଏ ଗୋଟାଏ କିମ୍ବୁତ କିମାକାର ଘର, ସେଇଟା କୁଆଡ଼େ ‘ବାରୁଦ କାରଖାନା ।’ ଆଗକୁ ଗଲେ ରାସ୍ତା ତାହାଣ କରେ ଗୁଡ଼ାଏ ପରିବା ବାରି ଦିଶେ, ତାପରେ ଦିଧାଡ଼ି ହୋଇ ଗୁଡ଼ିଏ ଢାଳୟର, ସେଗୁଡ଼ିକ ପରିବା ପେଣ୍ଟ, ତାପରେ ଛନ୍ଦ୍ରବଜାର ପୋଳ, ନାଳ ଉପରେ ଅଣ ଓସାର ପଦା ପୋଳଟିଏ, ଗୋଟିଏ ତ୍ରୁକ୍ ଯାଇ ପାରିଲା ଭଳି । ସେଠୁ ମଙ୍ଗଳାବାଗ ଆଡ଼କୁ ନାଳର ଦି’ପାଖଯାକ ଖାଲି ଜାଗା, ଜଙ୍ଗଲ, ପୋଳରୁ ଓହ୍ଲାଇଲେ ନିଛାଟିଆ ମାଳଗୋଦାମ ବାଟ, ସାମ୍ବାରେ ରେତେନସା କଲେଇର ପାଢ଼ିରି, ଭିତରେ ମନ୍ତ୍ରବଡ଼ ଘାସ ପଡ଼ିଆ ।

ପୂର୍ବକାଳରେ ଘୋଡ଼ା ଦଉଡ଼ ଲାଗି ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ‘ଚନ୍ଦର ପଡ଼ିଆ’ର ପରିମ ପଚର ସାମାନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳ ଦଖଲ କରି ରେତେନସା କଲେଇ ଓ ତା କୋଠାଗୁଡ଼ିକ ଠିଆ ହୋଇଥାଏ ।

ସାମ୍ବାରେ ଦୋମାହାଲା ଧାଉଡ଼ି ଆର୍ଦ୍ଦ ଲୁକ, ଏବେବି ସେମିତି ଅଛି, ତା ତାହାଣପଟେ ଜଷ୍ଟ ହଷ୍ଟେଲ ବାଁପଟେ ହେଷ୍ଟ ହଷ୍ଟେଲ, ପଛ ଧାଡ଼ିରେ ମଞ୍ଚରେ କନିକା ଲାଇବ୍ରେରି, ତା ଦୂର ପଟେ ଅରାଏ ଅରାଏ ଖୋଲା ପଡ଼ିଆ ଥାଇ ବାକୁ କେମିଷ୍ଟି ଲୁକ, ଢାହାଣକୁ ପିଙ୍କିକ୍ସ ଲୁକ, ପରିମ ଛାନ୍ଦ୍ରବାସର ଲାଞ୍ଚରେ କେମିଷ୍ଟି ଧାଡ଼ି ଟପି ବଚାନି ବିଭାଗ, ସେସବୁ ସେହିପରି ଅଛି । ପୂର୍ବ ଛାନ୍ଦ୍ରବାସଠୁଁ ଅଛଦୁରରେ ଷେସନ ଆଡ଼କୁ ତିନୋଟିଯାକେ ବଡ଼ ବଡ଼ ହାର୍ଟେ ଥାଏ, ସେଥରେ କେତେଇଣ ବଡ଼ ବଡ଼ ଅଧ୍ୟାପକ ଥାଆନ୍ତି, ପଡ଼ିଆ ଭିତରେ ଛନ୍ଦ୍ରବଜାର ଆଡ଼କୁ ଥିବା ପାଢ଼ିରିଠୁଁ ଖଣ୍ଡ ଦୂରରେ ପ୍ରିନ୍ସିପାଲଙ୍କ ବଜାଳା, ଚାରିପଟ ଚାକୁ ସନ୍ଧାନ

ଦେଖାଇ ଖାଲି ପଡ଼ିଥାଏ, ସେବୁ ପଣିମ ଛାତ୍ରାବାସ ଆଡକୁ ଖଣ୍ଡ ଛାଡ଼ି ଆଉ କେତୋଟି କାର୍ଟର, ବାକି ସବୁ ଅଧ୍ୟାପକ ସହରରେ ଯେ ଯେଉଁଠି ରହନ୍ତି ।

ତଥାପି ସେତେବେଳର ବିଚାଟ କୋଠା ବିଚାଟ ଅନୁସାନ ରେଭେନସା କଲେଇ । କଟକ ସହରରେ ସଢକରେ ଥାଏ ମୁନିସିପାଲିଟିର କିରାସିନି ନଳିଣୀ, କେହିଁଠି ତା ବି ନ ଥାଏ, ସେହି ମିଟିମିଟିକା ଆଲୁଆ ଆଡକୁ ଅବସ୍ଥାରେ ଅନାଲୀଁ ଦାଉ ଦାଉ ଜଳେ ରେଭେନସା କଲେଇ ହଷ୍ଟେଲ ଯୋଡ଼ିବର ବିଜୁଳି ଆଲୁଆ, ଦୂରରୁ ଅନ୍ଧାର ଭିତରେ ଭାରି ସୁନ୍ଦର ଦିଶେ । ସହରରେ ଘରେ ଘରେ କୃଥ, ଲୋକ କୁଆପାଣି ପିଅନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ରେଭେନସା କଲେଇର ନିଜର ବିଜୁଳି ପରି ନିଜର ପାଣିକଳ ଥାଏ । ସହରରେ ବାଲ୍ମୀକି ବା ହାଣୀ ପାଇଖାନା, କେତୋଠି ଛିଣ୍ଡା ଅଣ୍ଣାର ପର୍ଦ୍ଦା ସେପଟେ ମାଟି ଉପରେ ଯୋଡ଼ି ଯୋଡ଼ି ହୋଇ ଜଣା ବା ପଥର । କଲେଇ ହଷ୍ଟେଲମାନଙ୍କରେ ସେପ୍ଟିକ ଲ୍ୟାଟ୍ରିନ, ଫ୍ଲ୍ୟାଂ ସିଷ୍ଟମ । ଏବୁ ଜହୁଚାଳ କାରବାର ଆଣ୍ଟ୍ୟ ଲାଗୁଆଏ, ପୁଣି ତା ସହିତ ଏତେ ଗହଳି ।

ଘୋଡ଼ାଗାଡ଼ି ଚଢ଼ି ଅଧ୍ୟାପକମାନେ ଆସନ୍ତି, ଛାତ୍ରମାନେ ଆସନ୍ତି, ଶୁରୁ ଅଛୁ ସେମାନେ, ଧନୀ ପିଲାଏ ବି ଘୋଡ଼ାଗାଡ଼ିରେ ଆସନ୍ତି । ଅଛୁ କେତେଖଣ୍ଡ ମଚରଗାଡ଼ି ବି ଆସେ । ଅନ୍ୟମାନେ ସାଇକଲରେ ବା ଚାଲିଚାଲି ।

ସମୁଦାୟ ଆଠଶହ ପିଲା ଥିବେ, ଓଡ଼ିଶାର ସେ ଏକମାତ୍ର କଲେଇ, ମତେ ଲାଗୁଆଏ ଶୁରୁ ବଡ଼, ଏତେ ପିଲା ! ଅଥବା ସମସ୍ତେ ମୋର ଅଟିଛା ଏକା ଦି ତିନି ଜଣକୁ ଛାଡ଼ି ।

ସେମାନଙ୍କର ନିଜ ନିଜର ଅନେକ ଚିହ୍ନା ପିଲା, ନିଜ ସହରର ବା ଅଞ୍ଚଳର ପିଲା । ଖାଲି ତ୍ରିଚିଶ ଓଡ଼ିଶାର ନୁହନ୍ତି, ବିଭିନ୍ନ ଗଡ଼ିଜାତର, ଦିଂଭୂମ ଶର୍ଵୀଆ ଷଢ଼େଇକଳାର, ଗଞ୍ଜାମର । ତା ଛଡ଼ା ଆଜନ୍ ପଢ଼ିବାକୁ ଆନ୍ତରେଶରୁବି ପିଲାଏ ଆସିଥାନ୍ତି, ଆଜନ୍ ଛାତ୍ରମାନେ ବନ୍ଦେଶରେ ବଡ଼ ।

ସବୁ ଅଟିଛା, ସବୁ ନୃଆ ଲାଗୁଆଏ । ସତେ ଯେମିତି ମୁଁ ହଜି ଯାଉଛି ଏଠି ମୋର ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ସରା ନାହିଁ । ମନେ ପଢ଼ୁଆଏ ମୋର ପୁରୁଣା ହାଇୟୁଲ, ପହଞ୍ଚିଗଲେ କେତେ ମୁହଁରେ ହସର ଆଲୁଆ ଜଳି ଉଠେ, ଆପେ ଆସେ ଆମୀୟତା, ଆନନ୍ଦ । ଏଠି ମନ ତରଳୁଛି, ହସ ରୋକି ହୋଇ ଯାଉଛି, ମନେ ମନେ ଚାଲିଛି ଅନୁସନ୍ଧାନ, କଣ ? କିଏ ? କେମିତି ? ପ୍ରକାର ପ୍ରକାର ଢେହେରା ଓ ପୋଷାକ, ଅନେକେ ମୋତୁଁ ଦେଇବା, ଗଡ଼ିରେ ବଳିଲା ବାଲିଲା ।

କାହାର ସୁଟ୍, ହାତରେ ଘଣ୍ଠା, କାହାର ହାତ୍ ପ୍ୟାଣ୍ଡ ଅଧାକାମିର, କାହାର ଲୁଗା କାମିର । ଘଣ୍ଠା ବାଜେ, ପିଣ୍ଡାରେ ଏପାଖରୁ ସେ ପାଖକୁ ଗହଳି ସୁଅ ଛୁଟେ । ପଡ଼ା ଗୋଟିଏ ବଞ୍ଚରାରେ ନୁହଁଁ, ଦୂର ଦୂର ହୋଇ ବିଭିନ୍ନ ବଞ୍ଚରାରେ ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ, ତରତର ଚାଲି, ଦୁମଦୁମ ଜୋତା, ଠେଲାପେଲା । ପଡ଼ାର ବାଗ ବି କି ବିଢ଼ିତ୍ର ! ବହି ଧରି ପାଠ ପଡ଼ାଇବା ନୁହଁଁ, ଗୋଟାଏ ବସ୍ତୁତା, ବେଳେବେଳେ ବଢ଼ାଇ ମୁହଁକୁ ବିସ୍ମୟରେ ଚାହିଁ କଣ ଚିକିଏ ଭାବୁ ଭାବୁ ସେ କେତେକଥଣ କହିଗଲେଣି, କଳାପଟାରେ ଲେଖିଲେଣି, କହି ସାରିଲାପରେ ପୁଣି ଘଣ୍ଠା ବାଜି ସେ କ୍ଲାସ ଭାଙ୍ଗିଲା ପରେ କିଏ କହୁଛି “କଣ କହିଗଲେ ରେ ଭାଇ ? କାହିଁ ମୁଁତ କିଛି ବୁଝିପାରିଲି ନାହିଁ !” ଆଉ କିଏ ବହି ଖୋଲି ଦେଖାଉଛି “ଓଁ ! ଏକାଥରେ କୋଡ଼ିଏ ପୃଷ୍ଠା ଆଜି ଗଡ଼େଇଦେଲେ !”

ଘରେ କାହୁଡ଼ାଇ କହନ୍ତି “ଅତି ଶାସ୍ତ୍ର ତତେ ଆଗେଇ ଯିବଯେ ! ଆବୋ ଅତୁଆ ଲାଗିବ ନାହିଁ !”

ବହି ନାହିଁ, ଅତୁଆ ଏତିକି । ଭାଇ କହନ୍ତି “ଧୋର୍ୟ ଧର, ବହି ଆସିବ ଯେ !” ଆସିଲା ବି କିଛି, ଚିକିଏ ଡେରି ହେଉ ପାଛେ ।

ଏଇଠି ପଢୁଥିଲେ କାହୁଡ଼ାଇ । ତାଙ୍କ ପୂର୍ବରୁ ଆଇ.୧. ପଢ଼ିଥିଲେ ମୋ ସବା ବଡ଼ ଭାଇ, ଏଇ ରେତେନସା କଲେଇରେ, ସେତେବେଳେ କଲେଇ ଥିଲା ଅନ୍ୟଠି । ପରିବାର ଭିତରେ ଏଇ କଲେଇରେ ପଡ଼ିବା ମଣିଷ ମୁଁ ଦୃତୀୟ । ଏଇ ସେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ କଲେଇ । କାହୁଡ଼ାଇଙ୍କଠୁଁ ଶୁଣିଥାଏଁ କେତେ ବିଷ୍ୟାତ ମଣିଷ ଏଇ କଲେଇର ଛାତ୍ର ଥିଲେ ଅଥବା ଅଧ୍ୟାପକ ଥିଲେ । ମନରେ ଖୁବ ଆନନ୍ଦ ଓ ଗର୍ବ ଆସେ, ଆଶା ଓ ବିଶ୍ୱାସ ଆସେ, ମୁଁ ବି କିଛି ହେବି ।

ଉପରେ ପଢ଼ି ବିହା ହେବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲି । ଦିନେ ଆର୍ଦ୍ଦ ରକ୍ତ ଆଦୁ ପଣ୍ଡିମ ଛାତ୍ରବାସ ବାରେଣ୍ଟା ବାଟେ ସାଇନ୍ସ ରକ୍ତ ଆଡ଼େ ଯାଉଛି, ଦେଖିଲି କଣଙ୍କୁ । ଗୋଲ ମୁଣ୍ଡ, ବାଙ୍ଗର, ହାତ୍ ପ୍ୟାଣ୍ଡ ପିଣ୍ଡିଥାନ୍ତି, ବୋଧହୃଦୟ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଅନାଙ୍ଗୀ ଖୁସିରେ ହସିବାରୁ ସେ ବି ହସିଥିଲେ । ଲାଗିଲା, ନିଷ୍ଠା କୌଣସି ଉପର ଶ୍ରେଣୀର ଛାତ୍ର, ଖୁବ ଅମାୟିକତା ! ଚାଲୁଚାଲୁ ଆଳାପ ଆରମ୍ଭ କଲି । ପଚାରିଲି “ଆପଣ କଣ ଏଇ କଲେଇରେ ପଡ଼ନ୍ତି ?”

ସେ ହସିଦେଇ କହିଲେ, “ହଁ !”

“ଉପର ଲ୍ଲାସରେ ନିଷ୍ଠା ?”

ପୁଣି ହସି କହିଲେ, “ହଁ !”

“ଆପଣଙ୍କର ବି କଣ ସାଇବୁ ?”

ସେ ଜହିଲେ, “ହଁ । ଆଉ ତୁମର ?”

“ମୋର ବି ସାଇବୁ ।”

“ବାଟ ! କେଡ଼େ ଭଲ ହେଲା ।”

ତାର ଘଣ୍ଠାକ ପରେ ବୋଧହୃଦୟ ପିଙ୍ଗିବୁ ଲ୍ଲାସ୍ । ସାମ୍ବା ବେଶ୍‌ରେ ମୁଁ
ବସିଥାଏଁ । ଅଧ୍ୟାପକ ଆସିଲେ । ଥପ କରି ପାତି ତୁଣ୍ଡ ବଦ ହୋଇଗଲା ।
ଆମେ ଠିଆଁ ହୋଇ ପଡ଼ିଲୁଁ ।

ସାମ୍ବାରେ ଏ ଅଧ୍ୟାପକ କିଏ ! ଏ ତ ସେହି ! ତାହେଲେ ଏଇ କଣ
ବିଜ୍ଞାତ ଅଧ୍ୟାପକ ନାରଣ ମିଶ୍ର, ମୁଁ ତ ତାଙ୍କ ବିଷୟରେ ସହପାଠୀମାନଙ୍କୁଁ
କେତେ କଥା ଶୁଣିଥାଏଁ ! ଶୁଣିଥାଏଁ ସେ ପିଙ୍ଗିବୁ ବିଦ୍ୟାରେ ଜଣେ ଯୋଗକାଳୀ
ଜୀନୀୟସ୍ତ୍ରୀ । ସେ ସିଧା ସଳଖ ଜର୍ମାନ ବହି ପଢନ୍ତି, ଜର୍ମାନ ବହିବାଟେ
ବିଜ୍ଞାନ ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କ କାରବାର । ସେ ଭାବି ଭଲ ପଢାନ୍ତି, ଶୁଣିଲେ ସବୁ
ସଦେହ ଦୂର ହୋଇଯାଏ । ସେ ବହୁତ ଖେଳପ୍ରିୟ, ଖେଳୁଆଡ଼ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ
ଭାବି ଖୁସି ପାଆନ୍ତି । ସେ ବହୁତ ଭାବି ପାରନ୍ତି, ସବୁବେଳେ ଗଭାର ଚିନ୍ତାରେ
ମଗ୍ରାମ । କେତେ କଥା ଶୁଣିଥାଏଁ ।

ଆଉ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ପଚାରିଲି ଆପଣ କେଉଁ ଲ୍ଲାସ୍‌ରେ ପଢନ୍ତି ! ସେ ତ
ନିଷ୍ଠା ମୋତୁଁ ପଦର କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଣ୍ଣ ବଡ଼ ହୋଇଥିବେ ! କଣ ଭାବିଥିବେ
ମତେ ସେ !

ଲାଇରେ ମୁହଁ ତଳକୁ କରି ରହିଲି ।

ତହଁ ଆର ଦିନ ହେବ । ମୁଁ ଲାଇବ୍ରେଚିକୁ ଯାଇଥାଏଁ । ସାମ୍ବାରେ ବାଡ଼ା ସେପାଖେ
ଯେଉଁ ଉଚ୍ଚ ମଣ୍ଡପ ତା ଉପରେ ଲାଇବ୍ରେଚିଆନଙ୍କ ପାଖରେ ଅଧ୍ୟାପକ ନାରଣ ମିଶ୍ର
ବସିଛନ୍ତି । ହାବୁଡ଼େ ପଡ଼ିଗଲି । ମୁଣ୍ଡକୁ ତଳକୁ ଖାଲି ଦେଇ ଦଣ୍ଡବତ କରି ଠିଆ
ହେଲି । ସେ ହସୁଥୁଲେ । ହସି ହସି ପଚାରିଲେ “ମତେ ଚିହ୍ନିଲ ?”

ଲାଇରେ ମଳି, ତଳକୁ ମୁହଁ କରି କହିଲି “ସା-ଆପଣ-ସେ ହସି ଦେଇ
କହିଲେ “କିଛି ନାହିଁ । ତୁମେ ଠିକ ପଚାରିଲି, ମୁଁ ବି ଠିକ୍ କହିଲି । ତୁମରି
ଭଲିଆଁ ମୁଁ ବି ଦିନେ ଛାତ୍ର ହୋଇଥିଲି, ମ୍ୟାଟ୍ରିକ୍ ପାଶ୍ କରି ପାଶ୍ ରାଗରେ
ପଡ଼ୁଥିଲି । ଅଇଛା ତୁମମାନଙ୍କୁ ପଢାଇଲେ କଣ ହେଲା, ତୁମମାନଙ୍କ ପରି
ମୁଁ ବି ଜଣେ ବିଜ୍ଞାନର ଛାତ୍ର, କେବଳ ଛାତ୍ର ହେଲା ।”

ଲାଇବ୍ରେଚିଏନ୍ ଦାସବାବୁ ପଚାରିଲେ “କଣ ଏ କଥା !”

ସାର ବୁଝେଇଲେ । ଦୁହଁ ହସିଲେ । ସାର ମତେ ପ୍ରଶଂସା କଲେ, କହିଲେ “ଭାରି ବୁଦ୍ଧିମାନ ଭାରି ସାଧାସିଧା ପିଲାଟିଏ, ମ୍ୟାତ୍ରିକରେ ଯେମିତି କରିଛି ଆଶା କରୁଛି ଏଥରେ ବିସେମିତି କରିବ । ତୁମେ ଖୁବ୍ ମନ ଦେଇ ପଡ଼, ଯାହା ନ ବୁଝି ପାରିବ ମତେ ପଚାରିବ ।”

ଆଉ ପଚାରିବ । ସାହସ ହୁଏ ନାହିଁ ।

“ଫାଷ୍ଟ ଇଅର ବ୍ୟାପ୍କୁ” । ପ୍ରଥମ ବର୍ଷର ପିଲାମାନେ । ହଠାତ୍ ସ୍କୁଲ ଜୀବନରୁ ଢେଇଁ ପଡ଼ିଛନ୍ତି କଲେଇଁ ଜୀବନକୁ । ସ୍କୁଲରେ ଥିଲେ ଶାନ୍ତ ସୁବୋଧ, ‘ପିଲା’, — ଆଖ୍ରବୁକି ମାନିବାହଁ ଧର୍ମ । କଲେଇଁରେ ହଠାତ୍ ହୋଇଗଲେ ‘ଭଦ୍ରଲୋକ’, ପରସ୍ପରକୁ ଡକାଡ଼ି ‘ଆପଣ’ ବୋଲି । ହଠାତ୍ ‘ଭଦ୍ରଲୋକ’ ପାଲଟିବାର ନାନା ବିହୁ ଦିଶୁଆସ, ଖାଲି ଦମ୍ପିଲା ଚାଲି ଆମ୍ବିଶ୍ଵାସରେ ପୁଲି ଭଠି ଖୁବ୍ ତୋର ଦେଇ ମତବ୍ୟତ୍ତ କରିବା, ବଡ଼ ପାଟିରେ କଥା କହିବା, ସୁଭିଯୁଷ୍ଟକୁ ଢେଇଁପଢ଼ିବା, କେବଳ ଏତିକି ନୁହଁ, କଲେଇଁ ପାଇକ ବାହାରେ ଯେଉଁ ପାନଦୋକାନ ସେଠି ଭିଡ଼, ତୁଣ୍ଡରେ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ସିଗାରେଟ୍, ନୃଆ ନୃଆ ସିଗାରେଟ୍ ଚାଣିଲାବେଳର କାଶ, ନାକବାଟେ ଧୂଆଁ ଛଡ଼ା, ପାନ ଖଲ, ପାଟିରେ ପାନ ଓ ସିଗାରେଟ୍ ଉଭୟ, ମଞ୍ଚରେ ମଞ୍ଚରେ ତୋକେ ତୋକେ, ଚା’, ମଦନା ଦୋକାନରେ ଜଳଖ୍ଯା, ଆଉ ‘ଭଦ୍ରଲୋକ’ର ବଦାନ୍ୟତା । ସେ ବଦାନ୍ୟତାରେ ଥାଏ ବେଳେବେଳେ କିଛି କିଛି କିଣିଲେ ଖୁବୁରା ପଇସା ନ ନେବା, ମାଗତା ଲୋକକୁ କିଛି କିଛି ଦେବା, ପରସ୍ପରକୁ ଖୁଆଇବା, ଧୋବା, ଭଣ୍ଡାରି, ହଷ୍ଟେଲର ଚାକର, ସଂପୁତ୍ର ବଢ଼ିପାସି, ଏମାନକୁ ବାରମ୍ବାର ବକସିୟ ଦେବା, ଏମିତି କେତେ କଥା । ସମସ୍ତିଙ୍କଠି ନୁହଁ, ଯାହାକର ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବାକୁ ପଇସା ଅଛି । ସେପରି ପିଲା ଅନେକ । ଦାମୀ ଲୁଗାପଟା, ପ୍ରସାଧନ, ବାରମ୍ବାର ସିନେମା ଯିବା, ଅନେକ ବିହୁବର୍ଷରୁ ସେମାନେ ବାରିହୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି

କେହିକେହି ନୃଆନ୍ୟା ପ୍ରକାର ବାହାଦୁରି ଦେଖାନ୍ତି, ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରନ୍ତି । ଜଣେ ବାଜିମାରି ଏକାଥରକେ ଏକ ବଞ୍ଚିଲ ବିଦି ପାଟିରେ ଗେଞ୍ଜି ନିଆଁ ଲଗାଇ ଚାଣି ପାରେ, ଦିଆସିଲି ଖୋଲକୁ ହାତ ଢକିରେ ଥୋଇ ତାର ଦିମୁଣ୍ଡ ପଟୁ ମୁଠୀରିତରେ ଚିପି ଖୋଲକୁ ଚାନା କରିପାରେ । ଆଉ ଜଣେ ଦର୍ଶକମାନକୁ ଡାକି ପଣିମ ଛାତ୍ରବାସର ଦୋମାହାଲା ଉପରୁ ତଳକୁ ଢେଇଥିଲା ।

ମନେ ପଡ଼ନ୍ତି ଯୋଡ଼ିଏ ସହପାଠୀ, ସେମାନେ କ୍ଵାନ୍ତର ବାରେଣ୍ଟାରେ ଠିଆ ହୋଇ ଖରକା ବାଟେ ମୁହଁ ଗଲେଇ ହାଜିରା ପଡ଼ିଲାବେଳେ “ପ୍ରେଜେଷ୍ଟ୍ ସାର” ବୋଲି ଉଭୟ ଦିଅନ୍ତି, ତା’ପରେ ବାହାରେ ବାହାରେ ପଲାନ୍ତି, କେବେ ମନ

ହେଲେ ଚହଳି ଚହଳି କ୍ଲାସ୍ ଭିତରେ ପଶନ୍ତି, ପଛରେ ଚୁପ୍ଚାପ୍ ହୋଇ ପୁଣି ଉଠି ଯାଆନ୍ତି ।

ଜାତି ଜାତିକା ଛାତ୍ର, ପ୍ରକାର ପ୍ରକାର ମଣିଷ, କିଏ ଜୀବନରେ କଣ ପାଇଲା, କଣ ହେଲା, କେତେବୁଦ୍ଧି ଗଲା, ସେତେବେଳେ ଭାବୁଥିଲି ଯେ ପଡ଼ାରେ ମନ ଦେଉ ନାହିଁ ଭବିଷ୍ୟତରେ ତାର ଦୂର୍ଦ୍ଵାରା ଘଟିବା ସୁନିଷ୍ଠିତ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ଜୀବନରେ ସେ ଧାରଣା ମୋର ଦୂର ହେଲା । ଯେଉଁମାନେ ଖୁବ୍ ପରିଶ୍ରମ କରୁଥିଲେ, ‘ଭଲ ପଢୁଥିଲେ’, ସମସ୍ତେ ଯେ ‘ଉଠିଲେ’ ତା ନୁହେଁ, ଯେଉଁମାନେ ନ ପଢୁଥିଲେ, ଅନ୍ୟ ଉପାୟରେ ଜୀବନକୁ ଉପରୋଗ କରୁଥିଲେ ତହରୁ ଅନେକ ବି ଆପଣା ଅପଣା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଖୁବ୍ ସଫଳ ହେଲେ, କେହି ବିଶ୍ୟାତ ବି ହେଲେ, କେତେବେଳେ କାହାର କେଉଁ ଗୁଣର ବିକାଶ ହେବ ଯେ ତାକୁ ଆଗକୁ ଲେଲିନେବ ତା ପରିଚିଯ ପାଠପଢା ଜୀବନରେ ମିଳେ ନାହିଁ, ପ୍ରଥମ ବର୍ଷତ କୃଢ଼ିର ଝଢ଼ି ବର୍ଷା, ଅନ୍ଧାର ବିଲବିଲା ।

ସତସତିଆ ପାଶ, ଚାରିଆଡ଼ ପଢ଼ ପର ।

ଶାତ, ପବନ ହଲପା, ଯୁଆଡ଼କୁ ଚାହିଁଲେ ଖାଲି କାଉହା, କାହୁରା, ନିର୍ଜୀବ ଦୃଶ୍ୟ, ତାହାରି ଭିତରେ ବର୍ଷା ଧାରାଗୁଡ଼ିକ ଝଢ଼ି ପଡ଼ୁଛି ଯେପରିକି ବିନା କାରଣରେ, ନିଷ୍ଠୁର, କିନ୍ତୁ ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟହାନ ।

ତଳେ ସତରଙ୍ଗି ଉପରେ ସବୁ ବିଛଣା, ତା ଉପରେ ମୁଁ ଘୋରି ହୋଇ ପଡ଼ି ରହିଛି, ସର୍ଦ୍ଦ, ଜର, କାଶ, ମୁଣ୍ଡନମ୍ୟା । ଲାଗୁଛି ସତେ ଯେମିତି ଏଇଆ ମୋ ଜୀବନର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ପରିଣତି, ଜୀବନର ଉଲ୍ଲାସରେ ତାତି ଉଠି ମାଡ଼ିଗଲା ବେଳକୁ ଶରାର ଉପରେ ମୁଢୁୟର ଚାପ, ତାହାରି କାକର ସର୍ବ ।

କିନ୍ତୁ ସବୁଦିନେ ନୁହେଁ, ମଞ୍ଚରେ ମଞ୍ଚରେ । ଜର ଛାଡ଼ିଲା, ପାଦର ବି'ଶ୍ଵ ବି ଭଲ ହେଲା, ଧୀରେ ଧୀରେ ନୂଆ ପରିଷିତି ଆରେଇଗଲା । ବର୍ଣ୍ଣହାନ ଦୃଶ୍ୟହାନ ଲାଗୁଥିଲା ଯେଉଁ ଧୂଳିଆ କାହୁଆ ଦରିଦ୍ର କଟକ, ତା ଭିତରେ କେତେ ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ଆଖରେ ପଡ଼ିଲା । ନ ହେଉ ଯେ ଧନୀ ପାଚକିପୁତ୍ର, ଯେ ଔତ୍ତିହାସିକ କଟକ । ଥାଉ ଏଠି ଗୋଦର, ପ୍ଲାହା, ପାଲିଜର, ଯେ ଆମର, ଯେ ଓଡ଼ିଶା । ଏଠି ସ୍ବାଧୀନ-ଦେତନା ଓ ମଣିଷ ପଣିଆ ଦିଶେ ସାଧାରଣ ମନ୍ତ୍ରମୁଣ୍ଡିଆଠିବି, କଟକର ବନ୍ଧିର ଲୋକ ଉପରେ ପଡ଼ି ଖବର ବୁଝେ, ଅନ୍ୟାୟ ଦେଖିଲେ କି ଶୁଣିଲେ ପ୍ରତିବାଦ କରେ, କାହାରିକି ଖୁବାମର ନାହିଁ, ତର ଉଦୟ ନାହିଁ, ଅନ୍ୟାୟ ଅନାତିକୁ ତର । ମଣିଷ ମଣିଷକୁ ଆପାଣାର କରେ । କଟକର ବ୍ୟବହାର ତା ମଣିଷଙ୍କ ଦେହେରା କି ଛଟକରେ ନ ଥାଏ,

ଆଏ ତାଙ୍କ ମନରେ, ବଡ଼ ଆଖୁ ବଡ଼ ମନ । କାହୁତାଇ ଏଇ କଥା କହୁଥିଲେ,
ମୁଁ ବି ଏଇ ଧାରଣା କଲି ।

ସ୍ଵାଧୀନଦେତା କଟକ ସହର ସ୍ଵାଧୀନତା ଆଫୋଳନରେ ଲାଗି ପଡ଼ିଆଏ ।
ସବୁଠି ସେହି ଆଲୋଚନା । ସଞ୍ଜବୁଢ଼େ ସରା ଆଡ଼କୁ ମଣିଷର ଧାର ଲମ୍ବିଯାଏ ।

କାହୁତାଇଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କେତେ ଆଡ଼ ବୁଲିଲି, କେତେ ଲୋକଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବିହା
ପରିଦି ହେଲି । ଏଠି ଆମର ଅନେକ ବନ୍ଧୁ, ଅନେକ ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ । ସବୁଠି
ମୋ ପାଇଁ ଉସାହ, ଶୁଭେଳା ।

ହଷ୍ଟେଲକୁ ବୋଧହୁଏ ପୂର୍ବାହୁଟି ପରେ ମୁଁ ଉଠିଗଲି । ଧୂଳଭାଇ କାହୁତାଇ
ଉଭୟ ସାହାଯ୍ୟ କଲେ । ମୋ ଦ୍ଵାରା ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବାରେ ଥରେ ଲେଖା
ଏକାଠି ଷାଠିଏ ଟଙ୍କା ହିସାବରେ ମିଳିବ, ସେତକ ଛାଡ଼ି ଯାହାଯାହା ଦରକାର
ହେବ କାହୁତାଇ ଦେବେ ଦରମା ପାଇଁ, ଧୂଳଭାଇ ଦେବେ ହଷ୍ଟେଲ ଖର୍ଚ୍ଚ
ପାଇଁ, ବହିପତ୍ର ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଖର୍ଚ୍ଚ ପାଇଁ ।

ପଣ୍ଡିମ-ଛାତ୍ରବାସରେ ନ ରହି ପୂର୍ବ ଛାତ୍ରବାସରେ ମୁଁ ରହିଲି ବୋଧହୁଏ
ଏଇଥିପାଇଁ ଯେ ପୂର୍ବଛାତ୍ରବାସର ଡ୍ରାର୍ଟେନ ଟ୍ରିପାଠୀ ସାହେବ (ଶ୍ରୀ ଶ୍ୟାମବିରଣ
ତ୍ରିପାଠୀ ଆଇ.ଇ.ଏସ.) ନିଜେ ମତେ ସେଠି ରହିବାକୁ କହିଲେ ଓ ସେତେବେଳେ
ଗୋଟାଏ ଧାରଣା ରତ୍ନୁଲା ଯେ ପୂର୍ବଛାତ୍ରବାସରେ ପାଟିତୁଣ୍ଡ କମ ହୁଏ ଓ
ଚାପ ହୋଇ ଶାନ୍ତିରେ ବସି ପାଠ ପଡ଼ିବାକୁ ସେ ଶାନ୍ତି ବେଶି ନିରୋଳା ।
ସେ ବିଷୟରେ ମୋ ନିଜର କୌଣସି ମତାମତ ନାହିଁ, ଉଭୟ ଛାତ୍ରବାସରୁ
କୃତ ଛାତ୍ର ଓ ବିଖ୍ୟାତ ମଣିଷ ବାହାରିଛନ୍ତି, ସେଥିପାଇଁ କୌଣସି ଗୋଟିଏ
ଛାତ୍ରବାସର ବିଶିଷ୍ଟ ପ୍ରବନ୍ଧତା ନାହିଁ କି ପ୍ରବନ୍ଧତାର ଅଭାବ ବି ନାହିଁ । ଆଇ.ଏସ.-ସି.
ପଡ଼ିଲାବେଳେ ମୁଁ ପୂର୍ବ ଛାତ୍ରବାସରେ ରହୁଥିଲି, ବି.ଏ.ର ଶୈଖ ବର୍ଷରୁ କେତେମାସ
ପଣ୍ଡିମ ଛାତ୍ରବାସରେ ରହୁଥିଲି, ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ସହଚରେ ରହି କଲେଇକୁ
ଯା ଆସ କରୁଥିଲି ।

‘ପୂର୍ବ ଛାତ୍ରବାସରେ କେଉଁଠି ରହୁଥିଲି ମୁଁ ? ଉପର ମହାଲାରେ ଛାତ୍ରବାସର
ବରିଚା ଓ କଲେଇର ଚତୁର୍ବୋଣ ଆଡ଼କୁ ମୁହଁ କରି ଠିଆ ହେଲେ ଲମ୍ବ
ବାରେଣ୍ଟାର ବାର ମୁଣ୍ଡରେ ତଳକୁ ଓହ୍ଲେଇବାକୁ ଗୋଟିଏ ସିଦ୍ଧି, ଡାହାଣ ମୁଣ୍ଡରେ
ଆଉ ଗୋଟିଏ । ମଣିରେ ବଡ଼ ହଳଘର । ସେଠୁ ବାର ମୁଣ୍ଡ ଆଡ଼କୁ ଯେଉଁ
ଅଂଶ, ଡାହାରି ଡିତରୁ ଗୋଟିଏ ଘରେ ମୋ ଶ୍ଵାନ, ଘର ନମ୍ବର ବାଉନ
କି ବିଭବନ ମନେ ନାହିଁ ।

ଆମେ ସେଠି ଚାରିଜଣ ଥିଲୁ, ଝରକା ପାଖେ ବାଁ ପଟେ ଦ୍ଵିଜେନ୍ଦ୍ର, ଡାହାଶ ପଟେ ମୁଁ । ଦ୍ଵିଜେନ୍ଦ୍ର ସଳଖେ ବସନ୍ତ ପଣ୍ଡା, ମୋ ସଳଖେ ଉମାଚରଣ ମହାନ୍ତି, କେତେ ମାସ ପରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ମହାନ୍ତି ଦ୍ଵିଜେନ୍ଦ୍ର ତେଜ୍ଜା ବଳିଲା ବଳିଲା, ଦ୍ଵିଜେନ୍ଦ୍ର ଆଚାର୍ୟ୍ୟ ପ୍ରତିଦିନ ଢିକଣ ହୋଇ ଖୁଅ ହୁଏ ବସୁତ ବେଳ, ବଡ଼ ଚେକା ମୁହଁ, ମାଉଁସିଆ ଗାଲ । ସବୁବେଳେ ଉଥାହା ଓ ହସହସ । ସୁଖ ରଙ୍ଗୁଣା, ଜୀବନ ପ୍ରତି ଖୁବ ମମତା । ସେ ସ୍ଵପ୍ନ ଦେଖେ ମେରାଇନ୍ ଜଞ୍ଜିନିଅର ହେବ । ସିରିଲ୍ ଜଞ୍ଜିନିଅର ହେଲା, ଚାରିବର୍ଷ ହେବ ଶରାର ଛାଡ଼ିଲାଣି, ହଠାର ଅକାଳରେ । ଆଇ.୬ସ୍-ସି. ପରେ ଉମାବାବୁକୁ ଆଉ ଦେଖନାହିଁ, ସେ ବଉଦର ପିଲା । ପୂର୍ଣ୍ଣ ଡାକ୍ତର ହେଲେ, ଶେଷରେ ହେଲଥ ଡିଗ୍ରେଜ୍ଯୁର ହୋଇ ଅବସର ନେଲେ । ବସନ୍ତ ପଣ୍ଡା ସମ୍ବଲପୁରର, ଆକାରରେ ଥିଲେ ମୋରି ପରି, ସବୁବେଳେ ଥର୍ମି, ରହସ୍ୟପ୍ରିୟ, ହସହସ, ସିରିଲ୍ ସର୍ଜନ ହେଲେ ।

ବାଁ ପାଖ ସିଦ୍ଧି ଦୁଆରମୁହଁ ପାଖରୁ ସମକୋଣ ହୋଇ ଯେଉଁ ଧାଉଡ଼ି ଯାଇଛି, ଅଛ କେତୋଟି ଘର, ଦ୍ଵିତୀୟ ବର୍ଷ ସେଇଥରୁ ଗୋଟିକରେ ମୁଁ ରହିଲି, ତିନି ଜଣିଆ ବଞ୍ଚୁରି, ଝରକା ପାଖରେ ସମ୍ବଲପୁରର ରୁଷି ମିଶ୍ର, ମୋ ଉପର ଶ୍ରେଣୀରେ ପଢ଼ୁଥିଲେ, ତାଙ୍କ ପାଖେ ସମ୍ବଲପୁରର ଗୌର ପଚନାଏକ, ମୋ ସହପାଠୀ, ସେ ପୁଲିୟ ଜବୁପେକ୍ଷର ଥିଲେ ଦେଖିଥିଲି, କବାଟ ପାଖ ମୁଁ । ସେଠି ଦିନାକଣ୍ଠେ ମୋ ଉପର ଶ୍ରେଣୀର ପୂର୍ଣ୍ଣ ମହାନ୍ତି ଥିଲେ, ସେ ପ୍ରାଚୀ ସମିତି କାର୍ୟ୍ୟରେ ବି ସଂଶ୍ଲିଷ୍ଟ ଥିଲେ । ତାପରେ ଆମୁକୁ ଜଣକିଆ ବଞ୍ଚୁରି ମିଲିଲା, ସେହି ଧାଉଡ଼ିରେ ମୁଁ ବି ଗୋଟିଏ ପାଇଲି ।

କଞ୍ଚୁରିଟିମାନ ଖାଲି ଗେଣ୍ଜାଞ୍ଜି କୌଣସିମାତେ ରହି ପଡ଼ିବା ପାଇଁ । ପଢା ଖଟ, ତା ତଳେ ତ୍ରଙ୍କ, କିଛି ଜିନିଷପତ୍ର, ଖଟରେ ମଶାରି ପଡ଼େ, ମଶାରି ବାଢାରେ ଲୁଗା, ତତ୍ତ୍ଵିକାରେ ରହେ, ସାନ କାନ୍ଦ ଆଲମାରିରେ କିଛି ଏଣୁ ତେଣୁ ଜିନିଷ କି ବହି, ଗୋଟିଏ ଚେଲୁ ଗୋଟିଏ ଚୌକି, କାନ୍ଦରେ ତ୍ରାକେତ୍ରରୁ ଲୁଗାପଟା ଖୁଲେ, ମୁହଁ ସାମ୍ବାରେ କାନ୍ଦରେ ଛବି ମରା ହୋଇଥାଏ, ସେତେବେଳେ ମହାମାରାହି, ବିବେକାନନ୍ଦ, ସୁଭାଷ ବୋଷ, ସରସ୍ବତୀ, ଗଣେଶ, ଜଗନ୍ନାଥ, କାଳୀ କେଉଁଠି ବା କେଉଁ ପ୍ରାକୃତିକ ଦୃଶ୍ୟ, କେଉଁ ସିନେମା ଅଭିନେତ୍ରୀ, ଯାହାର ଯାହା ମନ । କାହା କାହାଠି ଷ୍ଟୋର ଥାଏ, ବେଶି ଦରକାର କାହାପାଇଁ । ନ ହେଲେ ତାହା ପଦାରୁ ଅଣାହୁଏ । ଜଳେକ୍ଟିକୁ ଆଲୁଆ ରାତି ଏଗାରଟାରେ ନିଭେ, ଜଳେ ପିଣ୍ଡାରେ, କମନରୁମରେ । ଫ୍ୟାନ ନ ଥାଏ, ଖରାଦିନେ କେହି କେହି ମଞ୍ଚ କମନରୁମରେ ଶୁଅନ୍ତି, ସେଠି ଫ୍ୟାନ ଥାଏ । ଘରର କାମ ଶୋଇବା

ପାଇଁ, ପଡ଼ିବା ପାଇଁ, ଜିନିଷ ରଖିବା ପାଇଁ, ଗପିବା ପାଇଁ ଏଘର ସେଘର କୁଳାବୁଲି, କାହାର ଆପରି ନ ଥିଲେ ସବୁଠିରେ । ଖାଇବା ପାଇଁ ତଳେ ଅଳଗା ଘର ।

ତେଣୁ ସେଠି ସେତେବେଳେ ପ୍ରକୃତ ଘର କହିଲେ ତାର ସୀମା ସମୁଦାୟ ଛାତ୍ରବାସଟି, ଯେଉଁଠି ଯେ ବିହାର ଜଣାର ଥିବେ ସମସ୍ତିଙ୍କୁ ମିଶାଇ । ତା ପରିସର ବି ବହୁଥାଏ ।

ହଷ୍ଟେଲର ଛାତ୍ର ଓ ବାହାରୁ ଆସୁଥିବା ଛାତ୍ରଙ୍କୁ ମିଶାଇ ସତେ ଯେମିତି ସମସ୍ତ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରତିକିଧି । ପଣ୍ଡିମ ଛାତ୍ରବାସରେ ବେଶି ରହୁଥୁଲେ ଓଡ଼ିଶାର ଉପକୂଳ ଅଞ୍ଚଳର ପିଲା, ପୂର୍ବ ଛାତ୍ରବାସରେ ଅନେକ ଦୂରଦୂର ଅଞ୍ଚଳର ପିଲା ରହୁଥୁଲେ, ସିଂହମ, ଖଢ଼ିଆଳ, ବିଶାଖାପାଟଣା, ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରାୟ ସବୁ ଗଡ଼ଜାତର, ଚାନ୍ଦା ଉପକୂଳ ଅଞ୍ଚଳ ।

ପୂର୍ବଛାତ୍ରବାସରେ ଡେଙ୍କାନାଳରୁ ଆମ ସଙ୍ଗେ ପଢ଼ୁଥୁଲେ ତିନିଜଣ ପିଲା, ଗତି ମିଶ୍ର, ପଛେ ଓଡ଼ିଶା ହାଇକୋର୍ଟର ମାନ୍ୟବର ପ୍ରଧାନ ବିଚାରପତି, ସୁର ପରମାଣୁକ, ଡେଙ୍କାନାଳରେ ଆତ୍ମରୋକେଟ୍ ହେଲା, ଚଉଶୁଷ୍ଠ ହାତୁଆ ଢେହେରା, ବ୍ରଜଧର ମିଶ୍ର, ଗତିର ‘ବଜାରାଇନା’, କେଉଁଠି ଶିକ୍ଷକ ହେଲା ।

ଚାଲଦେରର ଗୋରା ଢେଙ୍ଗା ପିଲାଟିଏ ଥାଏ, ଆଉ ଜଣେ ତାଠୁଁ ଅଛ ସାନ । ତଳ ମାହାଲାରେ ଥାଆନ୍ତି ଚାଲଦେର ଆଉ ଜଣେ ପିଲା, ବଡ଼ ମୁହଁଟିଏ, ଗମ୍ଭୀର, ବୁଝ ଚାପ, ଚିକିଏ ବୟସ ଜଣାପଡ଼ନ୍ତି । ସେ ଉବିଷ୍ୟତର ମନ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ପବିତ୍ର ପ୍ରଧାନ, ବୋଧହୃଦୟ ମୋର ବର୍ଣ୍ଣ ତଳେ ।

ସୋନପୁରରୁ ଆସି ପଡ଼ିଲେ ମୋର ପୁରୁଣା ସହପାଠୀ ଦୁହଁ, ନୀଳାମର ମିଶ୍ର ଓ କାହୁ ମିଶ୍ର । ମୋର ମାମୁଁପୁଅ ଭାଇ ମଦନମୋହନ ମହାନ୍ତି ଆମର ଦୁଇ ବର୍ଷ ଉପରେ ପଢ଼ୁଥୁଲେ, ସେହି ପୂର୍ବ ଛାତ୍ରବାସରେ ରହୁଥୁଲେ । କୈବଳ୍ୟ ଆଦି ସୋନପୁରର ଆଉ କେତେ ଜଣବି ଥିଲେ । ମଦନଭାଇଙ୍କର ନାନା ସ୍ଥାନରେ ଅନେକ ସହପାଠୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବିହା ହେଲି ।

ବର୍ଦ୍ଧନ ମୋ ସହପାଠୀ ଥାନ୍ତି ଦୁଇ ତିନିଜଣ, ନନ୍ଦକିଶୋର ମିଶ୍ର, ଉମାଚରଣ ମହାନ୍ତି ଓ ଗୋରା ଗୋଲଗାଳ ଗିରୀଶ ରାୟ, ଶୁଣିଲି ପଛେ ହେଲେ ପୁଲିସ୍ ସାହେବ ।

ମୟୁରଭଞ୍ଜରୁ ଥାନ୍ତି ଦୁଇଜଣ, ଗୋକୁଳ ଶତପଥୀ, ପଛେ ଡି.ପି.ଆଇ ହେଲେ, ଓ ପ୍ରଭାସ ବନ୍ଦ୍ର ବ୍ରଜି ।

ସିଂହରୂପ ଆଡ଼ର ଆମ ସଙ୍ଗେ ଚାରି ପାଞ୍ଚ ଜଣ ଥିଲେ । ଜଣେ ମାଧ୍ୟବ ପାଣି, ଚାରଁବାସା ହାଇସ୍କୁଲରୁ ଆସିଥାନ୍ତି, କଲେଜରେ ଓ ଉନ୍ନିନିଆରିଂ କଲେଜରେ ପ୍ରଥମ ସ୍ନାନ ଗରୁଲେ, ଉବିଷ୍ୟତରେ ଢିପ୍ ଉନ୍ନିନିଆର ହେଲେ । ଷଢ଼େଇକଳା କି ଖରସୁଆଁର ରାଜେନ୍ ମହାନ୍ ଥିଲେ, ବୋଧହୃଦୟ ଉନ୍ନିନିଆର ହେଲେ, ଆଉ ଥିଲେ କାଳାପ୍ରସନ୍ ବାବୁ, ପଛେ ଏ.ଡ଼.ଏମ., ପରେ ଏମ.ଏଲ.ଏ. ହେଲେ ।

ଖେଳରେ ଖୁବ ନାଁ, ସୌର୍ଯ୍ୟରେ ବି, ଡେଙ୍ଗା, ନହକା, -ଆମ ଉପର କ୍ଲାସରେ ପଢ଼ୁଥିଲେ ସିଂଦେଓ, ସେ ପଛେ ହେଲେ ପୁଲିସ୍ ସାହେବ ।

ସମ୍ବଲପୁରର ଅନେକ ପିଲା ଥିଲେ । ଆମ ଦୁଇ ବର୍ଷ ଉପରେ ଥିଲେ ଶ୍ରୀ ବିନ୍ଦାମଣି ମହାପାତ୍ର, ପଛେ ପକ୍ଷିକ ସର୍ବୀସ କମିସନ ଦେଆରମାନ । ଦେବାର୍ଜନ ଭୋଇ ଗୋଟିଆ ଥିଲେ, ସେ ତାଙ୍କ ସହପାଠୀ । ମୋ ସହପାଠୀ ଥିଲେ ଶିଶୁଭୂଷଣ ଶତପଥୀ, ପଛେ ଆଡ଼ଭୋକେଟ୍, ଅନିଗ୍ରୂପ ଦାସ, ପଛେ ମୋ ସହକର୍ଣ୍ଣୀ, ପରେ ଆଇ.ଏ.ଏସ୍ । ମୋ ଉପର କ୍ଲାସରେ ଥିଲେ ନାରଣ ମିଶ୍ର, ଶରୀର ସାଧୁ ‘ମାଲ’ ହୋଇଥିଲେ । ଆମ ସଙ୍ଗେ ଥିଲା ଅଟଳ, ଖୁବ ଜନପ୍ରିୟ । ଆମ ତଳ କ୍ଲାସରେ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରଦ୍ଧାକର ସୂପକାର, ପଛେ ଏମ.ପି, ରମାନାଥ ମହାନ୍ ମୋର ଠିକ୍ ଉପର କ୍ଲାସର ଛାତ୍ର । ତାଙ୍କ ଉପର କ୍ଲାସରେ ମୋତୁଁ ଦୁଇ ବର୍ଷ ଉପରେ ଥିଲେ ଉବିଷ୍ୟତର ବିଜ୍ୟାତ ପିତିକୟ ଅଧାପକ ଡକ୍ଟର କ୍ରହାନ୍ତ ମିଶ୍ର, ମୋ ସଙ୍ଗେ କିନ୍ତୁ ଘନିଷ୍ଠତା ଥିଲା । ସୋମନାଥ ମିଶ୍ର, ପଛେ ଆଇ.ଏ.ଏସ୍, ମୋର ଦୁଇ ବର୍ଷ ଉପରେ ।

ଆଜନ୍ ପଢ଼ୁଥିବା ଆନ୍ତ୍ରବନ୍ଧୁମାନେ ବୟସରେ ମୋତୁଁ ଖୁବ ବଡ଼, ଶ୍ରେଣୀରେ ଚିନି ଚାରି ବର୍ଷ ଉପରେ । ସେମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଥିଲେ ଆର. ଜଗନାଥ ରାଓ, ପରେ କେନ୍ଦ୍ରମନ୍ତ୍ରୀ, ଏନ.ଆର.ସ୍ଵାମୀ, ବିଜ୍ୟାତ ସାମାଦିକ, ହୟଗ୍ରାବ ପଣ୍ଡା, ପାତାମର ମିଶ୍ର, ପଛେ ନାଁ ତାଙ୍କ ଓକିଲ । ଜୟପୁରର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଓକିଲ ଜଗଦୀଶ ନାୟକ ମୋର ସହପାଠୀ ଥିଲେ ।

ସେମିତି ପଣ୍ଡିମ ଛାତ୍ରବାସରେ, - ମୋର ସହପାଠୀ ଦୁଇଜଣ ଥିଲେ ଭବକୃଷ୍ଣ ମହାନ୍ତି, ଜଗନାଥ ଦାସ । ଭବ ବି.ଏସ.ସିରେ ରେବେନ୍ସାରୁ ପ୍ରଥମ ପିତିକୟ ଅନର୍ଥରେ ପାଷକ୍ଷୀଯ ଫାଷ୍, ଜଗନାଥ ବି.ଏସ.-ସି. ବଚନ୍ ଅନର୍ଥ ଓ ଏମ.ଏସ.-ସି.ରେ ପାଷକ୍ଷୀଯ, ତାଙ୍କ ବର୍ଷେ ଉପରେ କାଳାଙ୍କିଙ୍କର ସାମଳ, ଚିନିହେଁ ପଛେ କାଳକ୍ରମେ ଆଇ.ଏ.ଏସ. ହେଲେ, କାଳାଙ୍କିଙ୍କର ପକ୍ଷିକ ସର୍ବୀସ କମିସନର ଦେଆରମାନ ହେଲେ, ଆମର ଠିକ୍ ବର୍ଷେ ତଳେ ଜଲେଇର ଅଲଗାଉଣ୍ଡର ଦୟାନିଧି ଚୌଧୁରୀ, ଓଡ଼ିଶାର ଜଙ୍ଗଲ ବିଭାଗର ଢିପ୍ କନ୍ଦରରେତର ହେଲେ, ଉବିଷ୍ୟତରେ ମନ୍ତ୍ରୀ

ଶ୍ରୀ ଦୀନବନ୍ଧୁ ସାହୁ ପଣ୍ଡିମ ଛାତ୍ରବାସରେ ଥିଲେ, ଆମର ଦୂଇ ବର୍ଷ ଉପରେ, ବିଜ୍ଞାତ ଖେଳାଳି ଫେଲୁ ପଣ୍ଡିମ ଛାତ୍ରବାସରେ ଥିଲେ, ଆମର ସମସାମ୍ଯିକ । ଆକାରରେ ପ୍ରକାଶ, ଚେନିସ୍ ଖେଳରେ ନାଁ ଢାକ ବନମାଳୀ ମହାନ୍ତି ଓ ଢାକ ଭାଇ ନୀଳମଣି ପରେ ଆଜ.ଏ.ଏସ୍ ପଣ୍ଡିମ ଛାତ୍ରବାସରେ ଥିଲେ, ବନ୍ଦୁ ମୋ ସହପାଠୀ, ନୀଳ ଦୂଇ ବର୍ଷ ଉପରେ । ସେହି ପଣ୍ଡିମ ଛାତ୍ରବାସରେ ଥିଲେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ୍ ନେତା ଭଗବତୀ ପାଣିଗ୍ରାହୀ, ଆମର ଚାରିକ୍ଲାସ୍ ଉପରେ ।

ପଛେ ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟ ବିଭାଗର ଢିରେକ୍ଷର ଘନଶ୍ୟାମ ମହାପାତ୍ର ମୋର ସହପାଠୀ ଥିଲେ । ମୋର ବର୍ଷେ ଉପରେ ଥିଲେ ପଛେ ଅଧ୍ୟାପକ ଡାକ୍ତର ଶରତ ମିଶ୍ର ଓ ଦୂଇବର୍ଷ ଉପରେ ଢାକ ବଡ଼ଭାଇ ଅଧ୍ୟାପକ ଡାକ୍ତର ମହେନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର, ପଛେ ମେଡିକେଲ କଲେଜ ପ୍ରିନ୍ସିପାଲ ଡକ୍ଟର ଗୁମାଥ ସାହୁ ମୋର ବର୍ଷେ ଉପରେ ପଢ଼ୁଥିଲେ, ସେମାନେ ସେତେବେଳେ ବି କୃତୀ ଛାତ୍ର । ଆମର ବର୍ଷେ ଉପରେ ଥିଲେ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଅଧ୍ୟାପକ ଡାକ୍ତର ଗିରିଜାଶଙ୍କର ଦାଶମହାପାତ୍ର ।

ଭବିଷ୍ୟତରେ ଉକ୍ତଳ ଯୁନିଭର୍ଟିଟିର ଭାଇସ୍ ବ୍ୟାନ୍ସେଲର ଡକ୍ଟର ସଦାଶିଵ ମିଶ୍ର ମୋର ଡିନିବର୍ଷ ଉପରେ ଥିଲେ, ବୋଧହୁଏ ଢାକର ସହପାଠୀ ଥିଲେ ଶ୍ରୀ ପ୍ରାଣନାଥ ମହାନ୍ତି ପଛେ ଆଜ.ଏ.ଏସ୍, କୃତୀ ଛାତ୍ର ସେମାନେ । ସେମିତି ଡକ୍ଟର ବଂଶୀଧର ସାମତରାୟ, ପରେ ଭାଇସ୍ ବ୍ୟାନ୍ସେଲର, ଆମର ଦୂଇବର୍ଷ ଉପରେ, ଅଧ୍ୟୟେ ଡକ୍ଟର ଦାମୋଦର ମିଶ୍ର, ଜତ୍ୟାଦି ।

ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ଲେଖିଲେ ପ୍ରକାଶ ଢାକିକା ହେବ । ରେଭେନ୍ସା କଲେଜରେ ମୁଁ ଛ ବର୍ଷ ପଢ଼ିଥିଲି । ମୋ ଚାରି ବର୍ଷ ଆଗର ମୋ ଛ ବର୍ଷ ଢଳର ସେତେ ପିଲା ସେଠି ପଢ଼ିଥିଲେ ହର୍ଷରୁ ଅନେକକୁ ମୁଁ ଜାଣିଥିଲି । କେତେକଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ବେଶି ଢିହାଜଣା ବି ଥିଲା । ସେମାନେ ସମସ୍ତେ କଲେଜରୁ ଗଲେ ବିଶ୍ୱାଳ ଜୀବନକୁ, ଓଡ଼ିଶାର ନାନା କ୍ଷେତ୍ରରେ ରହିଲେ, ଅନେକ ନାଁ କଲେ ।

ତୋର ପାହାତାରୁ ମୋର ନିଦ ଭାଙ୍ଗେ । ନିତ୍ୟକର୍ଣ୍ଣ ଭିତରେ ସଙ୍ଗେସଙ୍ଗେ ଗାଧୁଆ । ଆଗେ ଦାନ୍ତ ଘଷୁଥିଲି ଦାନ୍ତ କାଠିରେ, ଅଙ୍ଗାର ଗୁଣ୍ଠରେ, ଏଠି ସମସ୍ତେ ଘଷନ୍ତି ବ୍ରସ୍ତରେ ଦାନ୍ତ ଘଷା ପେଣ୍ଟ ଲଗାଇ । ଅତି ସାଧାରଣ କାମ ଲାଗି ବଜାରରୁ ଏ କିଣା ଦ୍ରୁବ୍ୟ ବ୍ୟବହାର କରିବା ଅଭ୍ୟାସ ମୋର ସେହିଦିନୁ ହେଲା । ଆଗେ ମୁଁ ମୁଣ୍ଡରେ ଲଗାଉଥିଲି ସୋରିଷ୍ଟତେଲ, ଏଠି ସମସ୍ତେ ରଖିଥାନ୍ତି ବାସ୍ତା ମୁଣ୍ଡଲେ, ଢାକଢା ହାତରେ ସାବୁନ୍ତବା ଧରି ଗାଧୋଇ ଯାଆନ୍ତି ।

ସେ ଅଭ୍ୟାସ ବି ହେଲା । ସମସ୍ତିକ ପରି ମୁଁ ବି ସକାଳୁ ଜଂରେଜୀ ଖବରକାଗଜ
କିଣିଲି, ଦୁଆର ମୁହଁରେ ଦେଇଥାଏ । ସେହି ଗୋଟିଏ ବଖରାକୁ ତିନି ଚାରୋଟି
ଜଂରେଜୀ କାଗଜ ଆସେ ଯୋଡ଼ିଏ ଯାକେ ଜଂରେଜୀ କାଗଜ ଆସେ ।

ଗାଧୋଇ ସାରି ଚିକିଏ ଗୀତା ପଡ଼େ, ପାହାନ୍ତାରୁ ଉଠି ଜିଶ୍ଵରଙ୍କୁ ସୁରଣ
କରି ଦଣ୍ଡବଢ଼ ହୋଇଥାଏ । ପାଠ ପଡ଼ି ବର୍ଷେ ।

ସକାଳ ଡରୁ ୯ ସନ୍ଧ୍ୟା ଡରୁ ୯ ହଞ୍ଚେଲରେ “ଷଢ଼ି ଆଓସାର”, ପାଠପଡ଼ା
ଘଣା, ସେତେବେଳେ କୌଣସି ପାଟିତୁଣ୍ଡ ହେବ ନାହିଁ, ଗୋଲମାଳ ହେବ
ନାହିଁ, କଢ଼ା କଟକଣା । ସବୁ ବୃପ୍ତଗାୟ ପଡ଼ିଯାଏ । ଖାଲି ଶୁଭୁଥାଏ ତଳେ
ପାଖ ଧାଡ଼ିରେ ରୋଷେଇ ଘରେ ପୂଙ୍ଖାରି ଚାକରକ ପାଟି, ବେଳେବେଳେ
କଳି ।

ସକାଳ ସାବେ ଛ’ଗାରେ ହଞ୍ଚେଲ ଚାକର ରୋଷେଇ ଘରୁ ଜଳଖୁଆ ଆଣି
ଦେଇଯାଏ, ଚିନିପଟ ପୁରି, ଆକୁ ତରକାରି ଚିକିଏ । ଯେ ଅନ୍ୟ କିଛି ଚାହେଁ
ସେ ବଜାରରୁ ମଶାଇ ନିଏ ।

ସକାଳ ୯ଟାରୁ ପିଲାଏ ଗୋଟି ଗୋଟି ହୋଇ ରୋଷେଇଶାଳା ପାଖ ଖାରବା
ଘରମାନଙ୍କୁ ଯାଆନ୍ତି, ବିଭିନ୍ନ ରୋଷେଇଶାଳା ବା ମେୟ ପାଇଁ ଅଳଗା ଅଳଗା
ପିଲା । ମୁହାମୁହଁ ଦିଧାଡ଼ି ହୋଇ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଚିଚେଇରେ ବସି ଖାଇଁ ।
ପୂଙ୍ଖାଗୁଡ଼ିକ ଖୁବ ହୃଦ୍ୟପୁଷ୍ଟ । ଭାତ, ଢାଳି, ରତ୍ନା, ଖଟା, ଶାଗ, ସତ୍ତ୍ଵଳା,
ଆକୁ ମାଛ ତରକାରି ବା ଛେନା ତରକାରି, ଫାଲେ କାଗେଜି । ଭାତ, ଢାଳି
ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ତରକାରି ପରିମାଣ ଅଛ ଓ ମପାତୁପା, ମାଛ ଖଣ୍ଡ ମାତ୍ର ।

ଚାରିଟାବେଳେ ବି ସେହି ଜଳଖୁଆ । ରାତିରେ ବି ସେହି ଖାଦ୍ୟ । କେତେ
ପତୁଥିଲା ଠିକ ମନେ ନାହିଁ, ବୋଧହୁଏ ଜଳଖୁଆ ପାଇଁ ଡଳକା ଓ ଦିଓଳି
ଭାତ ତରକାରି ପାଇ ନାହିଁ ଟଳକା ଅନ୍ୟ କାହା ପାଇଁ ଜଳଖୁଆ କି ଭାତ
ମଶାଇଙ୍କେ ଆସେ, ଲେଖା ହୋଇ ରହେ, ଅଳଗା ଦାମ ଦେବାକୁ ପଡ଼େ ।
ଶନିବାର ରାତିରେ ମାତ୍ର ହୁଏ । ମାସରେ ଥରେ ଗୋଟିଏ ଭୋକି ହୁଏ,
ତାଙ୍କୁ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଭୋକି ବି କେତେଥର ହୁଏ, ଯଥା— ଗଣେଶ ପୂଜାକୁ, ସରସ୍ଵତୀ
ପୂଜାକୁ, କଳେଜର ବାର୍ଷିକ ଦିବସରେ, ଏହିପରି, ଭୋକି ଦିନ ଭଲ ଖାରବା
ପିଲାକୁ ହୁଏ । ଶନିବାର ରାତି ଓ ରତ୍ନିବାର ଦିନ ଆମେ ମନକଲେ ପଦାକୁ
ଯାଇପାରୁଁ, ଅନେକେ ସିନେମା ଯାଆନ୍ତି, ସିନେମା ବଜେବିବଜାରରେ, ମୋର
ପଇସା ନ ଥାଏ, କେବେ କଦମ୍ବ ଯାଇଥିବି । ମୁଁ ଯାଏଁ କାହୁଡ଼ାଇକ ପାଖକୁ,
ଭାଇ ଖୁସି ହୁଅନ୍ତି ।

ସକାଳେ ଖାଇସାରି ପକୁ ବା ଏଘର ସେଘର ବୁଲୁଁ । ତାପରେ କଲେଇ । ହଷ୍ଟେଲ ତୁନି ପଡ଼େ । ପଦାକୁ ଗଲେ ସମସ୍ତେ ନିଜ ନିଜ ବଞ୍ଚୁରିରେ ନିଜ ନିଜ ତାଳା ପକାନ୍ତି, ତାଳାରେ ତାଳା ଛହାହୋଇ ପଡ଼େ । ଯେ ଯେତେବେଳେ ଆସିବ ଘର ଖୋଲି ପାରିବ ।

ହଷ୍ଟେଲ ତେଜିଭଠେ କଲେଇ ଛୁଟି ହେଲେ, ହୋ ହା ପାଟି, ଶୀତ, ବାଦ୍ୟ, ହୃମ ଦୂମ, ତା ପରେ ପିଲାଏ ଖେଳିବାକୁ ବୁଲିବାକୁ ଯାଆନ୍ତି, ପିଲାଏ ଲେଉଚନ୍ତି, ପୁଣି ପାଟି ଦୁଷ୍ଟ ତାଳେ ରାତି ଗଠା ଯାକେ । ତାପରେ ଦୁଇ ଘଣ୍ଟା ପୁଣି ଦୂପବାୟ । ପଡ଼ା ।

ରାତି ୯ଟା ପରେ ବହଳ ଚିକିଏ ହୁଏ, ବେଶି ନୁହେଁ, ଖାଇସାରି ଶୋଇବା ଭିତରେ ଅଛି କେତେଜଣ ହାର୍ମୋନିୟମ କି ବଜୁଣ୍ଣି ବଜାନ୍ତି, କିଏ ଶୀତ ଗାଆନ୍ତି, କେତେଜଣ କ୍ୟାରମ କି ପିଂ ପଂ ଖେଳନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ଅନେକେ ପଢନ୍ତି, ଆପଣା ବଞ୍ଚୁରିରେ କି ଆଉ କାହା ବଞ୍ଚୁରିରେ ନିଜ ପଢା ପାଠ ବା ଲାଇବ୍ରେରି ଘରେ କୌଣସି ମ୍ୟାଗାନ୍ତିନ୍ ।

ରାତି ୧୦ଟା ସରିକି ଶୋଇବା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଯାଏ, ରାତି ୧୧ଟା ବେଳେ ଆଲୁଅ ନିରେ । ତା ପରେ ଯାହାର ମନହୁଏ ଜାଳେ ନିଜ ନଳୁଣ, କି ସାନ ଲ୍ୟାମ୍, କାଢ଼ର ତିନିପଟେ କଳା କାଗଜ ମାରି ସାଙ୍ଗମାନଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଅନ୍ଧାର କରି ଦେଇଥାଏ । ନିଦ, ଦିନଟିଏ ଗଲା ।

ଆଗ ଆଗ ସବୁ ମତେ ନୂଆ, ପ୍ଲାନ, ମଣିଷ, ଅଭ୍ୟାସ, କାମ । ନୂଆ ପାଇଁ କୁତୁହଳ ଥାଏ । ଏତେ ମଣିଷଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଏକାଠି ରହିବା, ବ୍ରଳିବା, ଏ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଦୋମାହାଲା ଘରେ ବାସ, ବିଜୁଳି ଆଲୁଅ, ଏ ବଚିଚା, ଏରଳି ବୁଲଣ୍ଡି, ଆଗେ ମୋର କେବେ ଅନୁଭବ ନାହିଁ । ନୂଆ ପାଠ ପ୍ରତି ଆଗ୍ରହ, ନୂଆ ବାରରେ ଉନ୍ନତି କରିବାରେ ପ୍ରବଳ ରହା, ନୂଆ ମଣିଷଙ୍କ ଆଖରେ ଆପଣା ପାରଦର୍ଶିତା ଲାଗି ଆଖୁଦୁରୁଶିଆ ହେବା ମୋହ, ସେଥିପାଇଁ ପରିଶ୍ରମ, -ଆପେ ରହା ଆସେ, ମୋର ସୀମିତ ସମ୍ବଲ ଓ ଶତ୍ର ଭିତରେ ଯାହା ପାରେ ଦେଖା କରେଁ ।

କିନ୍ତୁ କ୍ରମେ ଉଦାସ ଲାଗିଲା, ଲାଗିଲା ଏ ଜୀବନ କଳ ପରି, ଖୋଲି ବନ୍ଧାଗତ, ଘୋରତେର ପୋରତେର, ଏ ପରିଛିତି ଅଢିହା, ଆଗୋଡ଼ ନାହିଁ, ମନ ଝୁରି ହେଲା ଅତି ଆପଣାର ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଘର, ଆଉ ମୋ ପିଲାଦିନର ସାଙ୍ଗସାଥୀ ।

ଛାଇ ଲେଉଟାବେଳେ, କେତେବେଳେ ପଡ଼ିଆରେ କି ଖରକା ପାଖରେ କି ଆଉ କେହିଁ ଏକୁଟିଆ ବସିଥାଏ, ମନ ଉଦ୍ଧି ପଲାଏ କୁଆଡ଼େ, କୁଆଡ଼େ, ଦୀଘଶ୍ଵାସ ଛାଡ଼ୁଥାଏ ।

ବାଗମ୍ୟାର କାହୁଭାଇଙ୍କ କହେ “ଭାଇ ମତେ ଏ ଜାଗା ଆଗୋଡ଼ ନାହିଁ ।” ସେ ବୁଝାନ୍ତି, କହନ୍ତି “ଅତ୍ୟାସ ହୋଇଗଲେ ବଳେ ଆଗେଇବ, କେବେ ସାଜ ସାଥୀ ମିଳିବେ ।”

ଜଣ ମୁଁ ଖୋଜୁଥିଲି ? ମୁଁ ଜାଣିନାହିଁ । ଉଦାସ ଲାଗୁଥିଲା, ବିଷ୍ଣୁ ମନ, ଗହଳି ଭିତରେ ଏକୁଟିଆ ଲାଗୁଥିଲା ।

କ୍ରମେ ସହି ହେଲା, କେତେ ହସ ଖେଳ ହୋ ହାରେ ମାତିଲି ପଡ଼ାରେ ଲାଗି ଗଲି । କିନ୍ତୁ ମଣିରେ ମଣିରେ ଆସେ ଏହି ଝୁରି ହେବା ବିଷ୍ଣୁ ମନୋଭାବ । ତା ସହିତ ସେହି ଦୂଇ ବର୍ଷ ଭିତରେ, ମଣିରେ ମଣିରେ ମ୍ୟାଲେରିଆ ଜରରେ ପଡ଼ିବା । ପାଚନାରେ ମୁଁ ସୁଷ୍ଠ ଥିଲି । ଏଠି ସେ ଜର ଧରିଲା । ପେଚରେ ଯୀହା, ପାଚିରେ ପିରା ଔଷଧର ବିସ୍ମାଦ, ଜର ହେଲେ ହୁହୁ ହୋଇ କମ୍ପି କମ୍ପି ଘୋଡ଼ି ହୋଇ ପଡ଼ିରହିବା, ମନରେ ଗଢାଇ ବିଷ୍ଣୁତା, କେତେଥର ଏହିଆ ସେ ଜରର ସୁତି ।

ସବୁ ବେଳର ନୁହେଁ ।

ଖେଳକୁ ଶୁଭ ମନ ଗଲା । ଫୁଟ୍‌ବଲରେ ପ୍ରବେଶ ଅସମ୍ଭବ । ସେଠି ନାଁ ଡାକ ବହା ବହା ଖେଳାକି, ବୟସରେ ଆକାରରେ ଓ ବଳରେ ମୋଠୁଁ ବଡ଼ । ଚେନିସ ମୁଁ ଶିଖ ନ ଥିଲି, ଚେନିସ ବ୍ୟାଚ କଣିବା ମୋ ପକ୍ଷରେ ଅସମ୍ଭବ । ହକି ଓ କ୍ରିକେଟରେ ଫୁଟ୍‌ବଲ ପରି ମୋର ଅସୁବିଧା । ଆମେ ଖୋଲିଲୁଁ ବ୍ୟାତ୍ମିଷନ, ସେଥରେ ମୋର ଦକ୍ଷତା ଥିଲା, ମୋ ସମୟର ମୁଁ ଜଣେ ଭଲ ଖେଳାକି । ହଷ୍ଟେଲର ମ୍ୟାର ହେଲା । ଜଣ ଜଣକୁ ହତାଇ ଉପରକୁ ଉଠିଲି । ତାପରେ କ୍ରିକେଟ ନନ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଖେଳ, ସେ ବି ଭଲ ଖେଳନ୍ତି । ମୁଁ ଜିତିଲି । ତାପରେ ଶେଷ ଖେଳ । ପ୍ରତିଦ୍ୱାହୀ ପୂର୍ଣ୍ଣ ମହାନ୍ତି । ଆଗେ କେବେ ସେ ମତେ କି କ୍ରିକେଟ ନନ୍ଦକୁ ଜିତି ପାରିଛନ୍ତି ଏପରି ପଟିନାହିଁ । ତେଣୁ ସମସ୍ତେ ଧରିନେଲେ ମୁଁ ଜିତିବି । ଖେଳ ଆଗରୁ କିଏ କେହାଁ ପଟେ ଠିଆ ହେବା, ସେଥିପାଇଁ ‘ଚସ’ ହେଲା, ତାକର ହେଲା ଫଳରେ, ପଛରୁ ପବନ ଠେଲିବା ପଚରେ ଦୁଇଥର ମତେ ଠିଆହେବାକୁ ପଡ଼ିଲା, ଦୁଇଥର ସେ ଓ ଥରେ ମୁଁ ଭଲ ପଟ ପାଇଲୁଁ, ମୁଁ ସରଳକବକୁ ଟିକିଏ ତୁକେଇ ଦେଲେ ପବନ ଦୂରକୁ ଉଡ଼ାଇ ନେଇ ଆଉଚ କରେ, ଯେତେ ଯଦି କଲେ ବି ‘ପ୍ରକୃତି’ର ଶତ୍ରୁତାରେ

ଦୁଇଥର ଖରା ପଟେ ରହି ମୁଁ ହାରିଲି, ଥରେ ସେ । ତେଣୁ ସେ । ସେ ପୂର୍ବଦୀର ପାଇଲେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଆଇନା । ସେହି ସାମାନ୍ୟ ଘଟଣାର ତାତ୍ପର୍ୟ ମୋ ଜୀବନରେ ମୁଁ ଅନେକଥର ମନେ ପକାଇଛି । ଯଦି ଓ ପରିଶ୍ରମର ଫୁଟି କରିନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ଭାଗ୍ୟ ମୋର ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ହୋଇଛି ।

ସେହିପରି ହେଲା କ୍ୟାରମ୍ ଖେଳରେ, ନାଁ କଳି, ମ୍ୟାତ୍ ହେଲା ତଳ୍ଳୁସ୍ । ଶୀରୋଦ ମୋର ତଳେ ପଢ଼ୁଆଏ, ଯେତେବେଳେ ପାରେ ସେତେବେଳେ ଗୀତ ବୋଲି ବୋଲି ନାହେ, ଖୁବ୍ ହସେ ହସାଏ । ମୋ ସଙ୍ଗେ ବହୁତା ଥିଲା । ତାର ଅନୁରୋଧ ଏଡ଼ି ନ ପାରି ତାକୁ ମୋ ପଚର ଖେଳାଳି କରିବାକୁ ରାଜି ହେଲି । ମୋ ପାଳି ଆସିଲେ ମୁଁ ନଅଗାରୁ ଛଟା ସାତଟା ଗୁଡ଼ି ‘ପକେଜ’ କରେ । ତା ପାଳି ଆସିଲେ ସେ ‘ଫାଇନ’ ଗୁଡ଼ିଏ କରେ, ତିନି ଚାରିଟା ଗୁଡ଼ି ଉଠେ, ବିପକ୍ଷ ପଚର ଗୁଡ଼ିମାନଙ୍କ ଘାନ ସହଜ କରି ଦିଏ । ଅତି ଅସମ୍ଭବ ହେଲା ଆମ ଯେଡ଼ି, ହାରିଲୁଁ ।

ପଢ଼ିଆରେ ଆମେ ଖେଲୁଁ ‘କବତ୍ତି’ ଅର୍ଥାର ତୁତୁ । ଆମେ ଦଳେ ‘ମରହତି’ ଥାଉଁ, ବିଦେଶୀ ଜିନିଷ ପ୍ରତି ସମାଲୋଚକ ଦୃଷ୍ଟିଭଜା ଥାଏ, ଆଖୁ ବୁଝି ଗ୍ରହଣ କରିବା ପ୍ରବୃତ୍ତି ନୁହେଁ । ଆମେ ଭାବିଲୁଁ ଆମର ଦେଶୀ ଖେଳ ‘ତୁତୁ’ର ଅନୁଶୀଳନ ଦରକାର । ମୁଁ, ହରିଶ୍ ମହାନ୍ତି, ମୋର ଦୁଇ କ୍ଲାସ୍ ଉପର ଶ୍ରେଣୀର ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ମିଶ୍ର, ସୋମନାଥ ମିଶ୍ର, ତାଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କ ସହପାଠୀ ନରସିଂହ ଦାସ, ତାଙ୍କ ତଳର ବିଭୂତି ମିଶ୍ର, ଆହୁରି ଅନେକ ମିଶ୍ରିଲେ । ଦିନାକେତେ ଚାଲିଲା ।

ବେଶି ଯାଉଁ ଚାଲି ଚାଲି ବୁଲି, ଯୋଗ୍ରା ଆଡ଼ କାଳିଆବୋଦା, କୁଆଡ଼େ ନାହିଁ କୁଆଡ଼େ, ସହର ଛାଡ଼ି ମଧ୍ୟସଲ ଆଡ଼କୁ, ଭରତର ଚାଲି । ଏକାଠି ଯାଉଁ ବାରଜଣ, ପଦର ଜଣ, କୋଡ଼ିଏ ଜଣ । ଗପ ହୁଏ, ଏକାଠି ଗୀତ ହୁଏ, ନାନା ଆଲୋଚନା ପଡ଼େ, ପାଠ ବିଷୟରେ ବି, ଆଲୋଚନାରେ ସରଳ ହୋଇଯାଏ । ସାନ ସାନ କାହାଣୀ କୁହାକୁହି ହୁଏ । ସେତିକିବେଳେ ମୁଁ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲି ଆଉ ଏକ ପ୍ରକାର ମରଇ । ଜଣେ ଗୋଟିଏ କାହାଣୀ ଆରମ୍ଭ କରିବ, ସମସ୍ତେ ଶୁଣିବେ, ସେ ଅଟକିଲେ ଆଉ ଜଣେ ତାକୁ ଲମ୍ବାଇବ, ତା ପରେ ଆଉ ଜଣେ, ଏମିତି ତୁଣ୍ଡେ ତୁଣ୍ଡେ ଗଢା ହୋଇ ଚାଲିବ ଗୋଟିଏ ମନଗଢା କାହାଣୀ ବା ଉପନ୍ୟାସ । ସଞ୍ଚବୁଡ଼େ ହଷ୍ଟେଲକୁ ଫେରିଲା ଶ୍ରବନ୍କ ସେ ସରିଥିବ । ଅନେକ ସମୟରେ ଆମେ ଏମିତି କରିଛୁଁ, ଅରିଜ୍ଜତା ଉପଭୋଗ୍ୟ ହୋଇଛି ।

ରାତିରେ କ୍ୟାରମ୍ ଓ ପିଂ ପଂଚ ନିଶା ଧରେ, କେବେ କେବେ କମାନରୂପରେ ଖେଳି ଢେରିରେ ଫେରେ । ପୁଣି ନିଜକୁ ଗୋକି ଦିଏଁ ।

ସଞ୍ଜବୁଦ୍ଧେ ୯ଟା ପରେ ଖାଇ ସାରି ଯାଏଁ ହଷ୍ଟେଲର ଲାଇଟ୍ରେରିକୁ, ଅନେକ ପିଲା ଯାଆନ୍ତି । ସେଠି ଜଂରାଜୀ, ଓଡ଼ିଆ, ବଜାଳା, ବହୁତ ସୁନ୍ଦର ସୁନ୍ଦର ପଢ଼ିକା । ରବନ୍ଦ୍ରନାଥଙ୍କ ହାତଲେଖାର ଛାକ ଥାଇ ତାଙ୍କର ଅନେକ କବିତା ଛପା ହୁଏ ବଜାଳା ‘ବିଚିତ୍ରା’ ପତ୍ରିକାରେ ।

କମାନରୂପରେ ହାର୍ମୋନିଆମ ଧରି ବଜାଳା ଗୀତ ଗାଆନ୍ତି ଦୁଇତିନି ଜଣ, ବିନୋଦ ତ୍ରିପାଠୀ, ସେତେବେଳେ ମଦନଭାଇଙ୍କ ସହପାଠୀ, ଜଣେ ବଜାଳି ଛାତ୍ର ହିମାଂଶୁ ବାବୁ, ଆଉ ଜଣେ ‘ଅମର ଭାଇ’, ସେ ବୋଧହୃଦୟ ଆଇନ ପଢ଼ୁଆନ୍ତି । ଓଡ଼ିଆ ସଂଗୀତରେ ବି କେତେକଣ ପାରଦର୍ଶୀ ଥିଲେ । ଢଂପୁ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଓଡ଼ିଶା ସେମାନଙ୍କର ବେଶୀ ପ୍ରିୟ ଥିଲା । ତାଙ୍କ ଭିତରେ ଜଣେ ଥିଲେ ମୋ ସହପାଠୀ ଯାଇପୁରର ଗୋପୀନାଥ ଦାସ, ପଛେ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଖୁବ ବନ୍ଧୁତା ହେଲା ଓ ସେ ଓ ମୁଁ ‘ମିତ’ ହେଲୁ । ତାଙ୍କର ଓଡ଼ିଶା ରାଗିଣୀ ପ୍ରତି ଏତେ ଶ୍ରୀଦିଵିନ୍ଦନ, ଶ୍ରୀମଦ୍ଭୂତ ଧୀର, ରାଧାଚରଣ, ନିମାଇ ହରିଦିଵିନ୍ଦନ ଆଦି ଆମ ହଷ୍ଟେଲରେ ଗାଇବାର ମୁଁ ଶୁଣିଛି । ହଷ୍ଟେଲରେ ଗୋଟିଏ ସଂଗୀତ ଆସ୍ୟିଏସନ୍ ବି ହେଲା; କେତେ ପିଲା ଶିଖୁଲେ, ସୀତାର, ଏସ୍ରାଇ ବେହେଲା ବାଜେ ।

ମୋର ବର୍ଷେ ତଳେ ଥିଲେ ରାତ୍ର ରାୟ, ଭବିଷ୍ୟତର ଅଧ୍ୟାପକ ରାଜକିଶୋର ରାୟ, ସେହି ପୂର୍ବ ଛାତ୍ରବାସରେ । ସେ ବି ସଂଗୀତ, ନାଚ ଓ ଅଭିନ୍ୟା ଦଳରେ ମିଶୁଥିଲେ ।

ରାତି ୧୦ଟା ପରେ କୌଣସି କୌଣସି ପିଲା ବଜୁଶୀ ବଜାନ୍ତି । ସମ୍ମଲପୁର, ମୟୂରଭଞ୍ଜ, ଷଢ଼ିକଳା ଓ ଗଡ଼ଭାତ ଅଞ୍ଚଳର ଆଉ କେହି କେହି ଖୁବ ଭଲ ବଜାଇ ପାରୁଥିଲେ । ସେପରି ଜଣେ ଥିଲେ ସମ୍ମଲପୁରର ଶିବ ଶକ୍ତି ବେହେରା, ମୋର ଦୁଇ ବର୍ଷ ଉପରେ ସେ ପଢ଼ୁଥିଲେ, ପଛେ ସେ ଓଡ଼ିଶାର ପି.ଡକ୍ଲୁଟି. ରୋଡ଼େ ଏଣ୍ ବିଲ୍ଟିଂସରେ ହିଟ ଜଞ୍ଜନିଆର ହେଲେ । ସେ ତାଙ୍କ ସମୟର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବଂଶୀବାଦକ । ବଜୁଶୀ ମତେ ଭାରି ଭଲ ଲାଗେ, ସତେଜଶି ବର୍ଷ ବୟସରୁ ମୁଁ ବଜୁଶୀ ବଜେଇବା ଆରମ୍ଭ କଲି ଯେ ଜୀବନଯାକ ଆଉ ଛାତ୍ର ପାରି ନାହିଁ, ଦୁଇ ପୂର୍ବ ଲମ୍ବ ତିନି ଜଞ୍ଜ ସାର ‘ଜି’ ମେଜର ଆଡ଼ବଜୁଶୀ

ଅର୍ଥାତ୍ କନ୍ଧ ବଜଁଶୀଠୁଁ ତିପେରା ବଜଁଶୀ ଓ ସାନ ‘ସି’ ବଜଁଶୀଯାକେ, କିନ୍ତୁ ସେତେବେଳେ ମୁଁ ଆଣ୍ଟିଯେ ହେଉଥିଲି, କେନିତି ବଜଁଶୀରୁ ସ୍ଵର ବାହାରେ, ସେ ମୋର କଞ୍ଚନାତାତ ଥିଲା । ମୋର ସହପାଠୀ ଓ ରୂପ ମେଚ୍ ସମଳପୁରର ଗୌରମୋହନ ପଚନାଏକ ରାତି ହେଲେ ଗୋଟିଏ ସବୁ ବଜଁଶୀ ବଜାଉଥିଲେ ।

ନିଛାଟିଆ ଜହୁରାତି । ହେନାପୁଲର ମହମହ ବାସ୍ତା, ଦୂରରୁ ମଠେଇ ମଠେଇ ବଜଁଶୀରେ ଲହର ଉଠୁଛି, ପଡୁଛି, ଗଡ଼ି ଯାଉଛି ଥରି ଥରି ନିଭି ନିଭି ଯାଉଛି କେହିଁ ଦୂରରେ । ତାର ସ୍ଵର ଉପରେ ଭରା ଦେଇ ସତେ ଯେମିତି ମୁଁ ବି ଚାଲିଯାଉଛି କେଉଁ ଦୂରକୁ, ନିଜକୁହଁ ଖୋଜି ବୁଲୁଛି, ନିଜ ଭିତରର କେଉଁ ଅଜଣା ଜଳାକାନ୍ତୁ ।

ରାତି ଶେଷ ପହରକୁ ରେଳଗାଡ଼ି ଯାଏ । ମହାନଦୀ ପୋଳ ଉପରେ ଚାଲିଗଲାବେଳେ ହାଉଳି ହେଲାପରି ଶବ କରେ । ମଞ୍ଜିରେ ମଞ୍ଜିରେ ବେଳେବେଳେ ସେମିତି କେତେ ରେଳଗାଡ଼ିର ମୁଁ ଶବ ଶୁଣେଁ । ଗାଡ଼ି ଚାଲିଗଲା ପରେ ଲାଗେ ମୋର କଣ ଯେମିତି ଅତି ଆପଣାର କୁଆଡ଼େ ଚାଲିଗଲା, ଆଉ ସେ ଆସିବ ନାହିଁ । ଉଦାସ ଲାଗେ ।

ତାଙ୍କ ବଖରାରେ ମଦନ ଭାଇ ହାର୍ମୋନିଯମ ଉପରେ ଚିପ ହୁଆର୍ ହୁଆର୍ ଆସେ ଆସେ ଗୀତ ବୋଲୁଛନ୍ତି :—

“ଯାଇଛି ଚାଲି ଅଜଣା ରାଇଜେ
ଜାଣେନା ସେ କେବେ
ଆସି.. ବ.. ଫେ....ରି ”

ପାଖରେ ବସିଛନ୍ତି ତାଙ୍କ ହସହସ୍ର ‘ସମୁଦୀ’, ଶ୍ରୀ ସତ୍ୟସ୍ରଦ୍ଧନନ୍ଦ ପଚନାୟକ । ଚେବୁଲ ଉପରେ ଖୋଲା ହୋଇ ଥୁଆ ହୋଇଛି ମୋଟା ବହିଟିଏ, “ମଡ଼ଣ୍ଟ ଯୁଗୋପିଏନ୍ ହିନ୍ତି” । ସତ୍ୟସ୍ରଦ୍ଧବାବୁ ଚିରକୁମାର ହୋଇ ରହିଗଲେ । କାହାରି ସମୁଦୀ ହେଲେ ନାହିଁ । ଆଉ ବସିଛନ୍ତି ତାଙ୍କର ଆଉ ଜଣେ ବନ୍ଧୁ, ହିମାଂଶୁ ବହିଦାର । ଖୁବ ଉତ୍ସାହୀ ଓ ହସହସ୍ର ।

ଠାଏ ଗଲା ଛାଡ଼ିଦେଇଛନ୍ତି

ଗୋପୀନାଥ ଦାସ :—

“ସ-ହି-ରେ-ଏ-ତୋର....କହିବା-କ-ଥା”

ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧି କରୁଛନ୍ତି ମାନସବାବୁ, ମାନସ ରଜନ ପଚନାଏକ । ବାଲେଶ୍ଵରର । ଖେଳରେ ଆଗୁଆ; ସବୁ ଉଦ୍‌ୟମକୁ ଉଦ୍‌ବାହା । ଥରଲି ମଣିଷ । ଦଲେ ବେଦି ଯାଇ ରାଜକିଶୋର ରାଯକୁ ଥଣ୍ଡା କରୁଛନ୍ତି, ତାଙ୍କର ଚାଲି, ତାଙ୍କର କଥା କହିବା ବାବା, ତାଙ୍କ ଭଙ୍ଗା ।

କୀରୋଦ କୁଆତୁ ପୁଲୁର ଦିହଳ ସଂଗ୍ରହ କରିଛି । ସେ ଦୁମଦୁମ ହୋଇ ନାହୁଛି, ଅନେକ ବାହବାହୁ କରୁଛନ୍ତି । ଗତି ବଂକେଇ ବଂକେଇ ହସୁଛି, ତାର ବିଶିଷ୍ଟ, ବ୍ୟଙ୍ଗ କି ପ୍ରଶଂସା କହିଦେବ ନାହିଁ । ଅନେକ ସମୟରେ ମୁଁ ଭାବେଁ, ଏ ହସ କଣ ତା ନିଜର ନା ଅଧ୍ୟାପକ ପି.ଏନ୍. ଦେ'କର ?

ଆମେ ବି ସଂଗ୍ରାତ କରିବା । ଘରେ ଲୋକ । ସୁରେତ୍ର, ଢକାଭାଇନା, ବସନ୍ତ ପଣ୍ଡା, ରଙ୍ଗାଧର, ପ୍ରଭାକର, ଗଭର, ମହେଶବାବୁ, ବ୍ରଜ, ଆସ ଭାଇ ସମସ୍ତରେ କୋରସ, - ଗଧ, ଘୋଡ଼ା, ଛେଳି, ଗୋରୁ, ଶାରୀ, ଗେଧମାଙ୍କଡ଼, ମଣିଷ, ସମସ୍ତେ ।

ଆରମ୍ଭ କଲି, କେଉଁ ଯାହାରୁ ପଦେ
“ଜଙ୍ଗଲେ ମରିଲେ ବକହୋଇ ୦କ-୦କ”
ଚାଲିଲା କୋରସ । ସମସ୍ତେ ଗାଇଲେ ।

ନହେଲେ — “ଆରେ, ଶୁଖା ଖଡ଼ଖଡ଼
ମିଛ ମାଯାରେ ପଢ଼ି ହେଉ ଲଡ଼ବଡ଼ ଲଡ଼ବଡ଼
ଆରେ ଲଡ଼ବଡ଼ ଲଡ଼ବଡ଼
ହୋ, ଶୁଖା ଖଡ଼ଖଡ଼—”

ଖଡ଼ଖଡ଼ ଲଡ଼ବଡ଼ ଧଡ଼ଧଡ଼ ପଡ଼ପଡ଼ମୟ ଏଇ ରୈରାଗ୍ୟର ଗୀତଟି ମୁଁ ବାପାକୁଁ ଶୁଣିଥିଲି । ମୋ ସଙ୍ଗେ ବସନ୍ତ ପଣ୍ଡା ଓ ଗଭର ପଚନାଏକ ତାକୁ ଖୁବ ଭଲ ପାଉଥିଲେ । ଏଭଳି ଗୀତ ସଂଗକୁ ଚେବୁଳ ବାଡ଼େଇ ତବଳା ପିଟା, ଖୁବ ଭଲ ଜମୁଥିଲା ।

କର୍ତ୍ତପକ୍ଷ ଘୋଷଣା କଲେ ହଷେଲରେ “ନିର୍ଦ୍ଦେଶ-ଦୁଷ୍ଟମି” (ଇନ୍ଦ୍ରୋଦେଶ୍ ମିସଟିପ୍)ର ପ୍ରତିଯୋଗିତା ହେବ । ନୃଥା ଉରେଇନା ଖେଳିଗଲା । ଥରେ ଦେଖାଗଲା, ଯେଉଁମାନଙ୍କର ସାଇକଲ ଥିଲା ହଠାର ସେସବୁ କୁଆଡ଼େ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଵାନ ହୋଇଯାଇଛି । ବହୁତ ହୋ ହା ଲାଗିଲା । ସାଇକଲଗୁଡ଼ାକ କେତେ ଦିନ ପରେ ଆବିଷାର କରାଗଲା, ପଦାରେ ଗୋଟାଏ ଜାଲେଣି କାଠ ରହିବା ଘରେ କି କେଉଁଠି ତାଳା ପଡ଼ିଥିଲା ।

ଦିନେ ଦେଖାଗଲା, ସକାଳୁ ପାଇଖାନା ଘରମାନଙ୍କ ପାଖରେ ଯେତେବେଳେ କହୁଛ ତିଥି ସେତେବେଳେ ପ୍ରତି ପାଇଖାନାରେ ତାଳା ପଡ଼ିଛି ।

କିଏ କେତେବେଳେ ବୁଲି ଯାଇଥିଲା ଆସିଲା, ବେଳକୁ ଘରେ ବଳବ ନାହିଁ ।

କାହାର କାହାର ଜିନିଷ ବି ଚାଲିଗଲା, ପୁଣି ମିଳମିଲୁ ତିନି ଚାରି ଦିନ ଗଲା ।

ଦୌରାମ୍ୟ ବଢ଼ିଲା, କିଏ କଣ କରୁଛି ଜଣା ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ । ମୁଁ ନିଜେ କେତେଜଣ ବନ୍ଦୁଙ୍କ ପାଠପଢା ସମୟ ଉଣ୍ଟି ସ୍ଵିର ଖୋଲ ଖୋଲି ପୂର ତଳେ ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ କାଗଜ ଯାକି ଖୋଲ ବନ୍ଦ କରିଥିଲି । ତେଣୁ ଆଲୁଆ ଜଳିଲା ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କର କୋଡ଼ିଏ ପଢ଼ିଶି ମିଳିବ ସମୟ ନଷ୍ଟ ହେଲା ପରେ ସେମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଯାଇ କାଗଜଗୁଡ଼ିକ କାଢ଼ିଦେଇ କହିଥିଲି ଯେ “ଇନୋସେଷ୍ଟ ମିସଟିପ୍” ।

ତା ପରେ କାଳକ୍ରମେ ଇନୋସେଷ୍ଟ ମିସଟିପ୍ କମିବାକୁ ତା ମନକୁ ମନ ବନ୍ଦ ହେଲା ପରି ଲାଗିଲା ।

ତାପରେ ଦିନେ ସଞ୍ଜବୁଡ଼େ, କୁଆଡ଼ର ଜଣେ ପଞ୍ଜାବ ଛାତ୍ର ମୋ ପାଖକୁ ସାହାଯ୍ୟ ମାଗିବାକୁ ଆସିଲା । ସେ ଭଲ ରଂଗେରା କହୁଥାଏ । ଦାଢ଼ି ବାନ୍ଧିଥାଏ । କହୁଥିଲା ସେ ଦକ୍ଷିଣରେ ପଢ଼ିଥିଲା । ଆଶ୍ରମ ଭାଇସ ଚ୍ୟାନ୍‌ସେଲର ଶ୍ରୀ ସି. ଆର. ରେଡ଼ିଙ୍ ଦସକର ଥିବା ଗୋଟିଏ ପରିଚୟ ପତ୍ର ଦେଖାଇଲା, ତା ସହିତ କିଏ କିଏ ସାହାଯ୍ୟ ଦେଲେଣି ତାଙ୍କର ତାଲିକା ଓ ଦସକର । ଅନେକ ଚିହ୍ନ ପିଲାକ ଦସକର ଦେଖିଲି । ମୁଁ ଦି ଆଠଣା କି ଟଙ୍କାଏ ଦେଲି । ପଛେ ଶୁଣିଲି ସେ ଗଲା ଆମ ହଷ୍ଟେଲ ଆସିଷାନ୍ ସୁପରିଷେଷ୍ଟ ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ହରିହର ମିଶ୍ରଙ୍କ ପାଖକୁ ମାଗିବାକୁ । ତାଙ୍କ ବନ୍ଦ ଶ୍ରୀ ଅନ୍ଦାଶଙ୍କର ରାଯ ସେଠି ସେ ସଞ୍ଜବୁଡ଼େ ଥିଲେ, ସେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଅନ୍ଦାବାବୁ, ଆଇ.ସି.ୱେ. ଓ ଲେଖକ । ସେ ସେ ପଞ୍ଜାବ ପିଲାକୁ ଛେରା କଲେ, ତାଙ୍କର ସନ୍ଦେହ ହେଲା । ହରିବାବୁ ହଠାର ତା ଦାଢ଼ିକୁ ଧରିପକାଇ ଓଚାରିଲେ । ଦାଢ଼ିଟା ତାଙ୍କ ହାତରେ ରହିଗଲା । ସେ ପଞ୍ଜାବ ପିଲାର ମୁହଁ ପାଇଚିଗଲା ଆମ ଉପର ଶ୍ରେଣୀର ଲକ୍ଷଣ ମିଶ୍ରଙ୍କ ମୁହଁ । ସେ ସେହି ଇନୋସେଷ୍ଟ ‘ମିସଟିପ୍’ କରୁଥିଲେ । ସେଥର ହାଗିଲେ ।

କିନ୍ତୁ ଜିଚିଲେ ଖାଇବା ପ୍ରତିଯୋଗିତାରେ । ଆମ ହଷ୍ଟେଲରେ କେତେଜଣ ଖୁବ ଖାଇପାରିବା ଛାତ୍ର ଥିଲେ, ବିଶାଳ ଆକାର, ବଡ଼ ପେଟ, ଖୁବ ଡେଙ୍ଗା,

ମୋଟା, ସେମାନେ ବେଶି ଆଇନ ଛାତ୍ର । କିନ୍ତୁ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ମିଶ୍ର ପାତଳ ପିଲାଟିଏ । ଲାଗିଲା ପ୍ରତିଯୋଗିତା । ଖୁବ ସୁସ୍ଥାଦୁ ଗୋକି । ଖାଇ ପାରିବା ଲୋକେ ବହୁତ ବହୁତ ଖାଇଲେ । ଲକ୍ଷ୍ମଣ ମିଶ୍ର ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ସମାନ ପରିମାଣରେ ଖାଇ ଯାଉଥାନ୍ତି, ବରଂ ଆହୁରି ଚରଚର କରି, ଆହୁରି ଗାବୁ ଗାବୁ କରି । ସେମାନେ ଗୋଟି ଗୋଟି ହୋଇ ନିରଷ୍ଟ ହେଲେ । ଲକ୍ଷ୍ମଣ ମିଶ୍ର ଆହୁରି ଖାଉଥାନ୍ତି । ସତେ ଯେମିତି ସେ କାହାଣୀର ଚିମା ଅସୁର । ଆଖ୍ୟୟ ପରିମାଣରେ ଖାଦ୍ୟ ସେ ଏକା ଖାଇଗଲେ । ଜିତିଲେ । ପୁରୁଷାର ପାଇଲେ ।

ଶୁଣାଶୁଣିରେ ଜାଣିଲି ଯେ ସେ ପୁରୁଷାର ପାଇ ସାରିଲା ପରେ ଭିତରି ରହସ୍ୟ ଜଣା ପଡ଼ିଲା । ସେ କୁଆଡ଼େ ଛାତି ଉପରେ ଲକ୍ଷକାଇଥିଲେ ଗୋଟାଏ ଢେକିଛି । ତା ଉପରେ କାମିକ୍ ପିଛି ତା ଉପରେ ଗୋଟାଏ ଚାଦର ଘୋର ହୋଇଥିଲେ । ସେ ଏଭଳି ଭାବେ ତାଙ୍କି ହୋଇଥିଲେ ଓ ଏଭଳି ଭାବେ ଚାଲି ଆସିଲେ, ବସିପଡ଼ିଲେ, କଥାରାଷ୍ଟା ଚେହାଚେହିରେ ହସ ଲଗାଇଦେଲେ— ଯେ କେହି ଜାଣିପାରିଲେ ନାହିଁ । ପ୍ରତିଦ୍ୱାଷମାନେ ଖାଇଲାବେଳେ ସେ ହାତସପାଇ କରି ଖାଦ୍ୟକୁ ଢେକିଛି ଭିତରେ ଗଲାଇ ଦେଉଥାନ୍ତି । ସମସ୍ତେ ଖାଇ ସାରିଲା ପରେ ସେ ପ୍ରକୃତରେ ନିଜେ ଖାଇଲେ ।

ହଷ୍ଟେଲ କି କଲେଇରେ ମଉଛବ ହେଲେ ହରିଙ୍ଗୀ ପୋଷାକ ପିଛି ବେଶ ହୋଇ ସେ ‘ଜୋକର’ ହେବାର ମୁଁ ଦେଖୁଛି । ସମସ୍ତିକୁ ହସାଇବାକୁ ତାଙ୍କୁ ଖୁସି ଲାଗେ । ସେ ପାଲାରେ ବି ମିଶୁଥିଲେ । ପଞ୍ଚ ସେ ଶିକ୍ଷକତା କଲେ, ତା ପରେ ଶୁଣିଲି ସାମୟିକ ଘଟଣା ବିଷୟରେ ଓ ସର୍ବୋଦୟ ନୀତି ବିଷୟରେ ସେ ନିଜେ କେତେ ପାଲା ଲେଖୁ ପାଲା କରିଥିଲେ, ମୋର ତାଙ୍କର ଆଉ ସଂପର୍କ ରହିନାହିଁ ।

ଆଉ ଜଣେ ଥରଳି ଥିଲେ ବାଲେଶ୍ଵର ଆଡ଼ର ସୁରେନ୍ଦ୍ର ପଚନାଏକ, ଢେଜା, ନିଶ୍ଚାଆ, ଅମର ଦିବର୍ଷ ଉପର କ୍ଲାସର । ସେ ପରେ ଢେପୁଣି ମ୍ୟାଜିଷ୍ଟ୍‌ଟ ହେଲେ, ମରିଗଲେଣି । ପାଲାରେ ସେ ମୃଦୁଙ୍ଗ ଧରୁଥିଲେ । ପାଲା ଗାଇଲାବେଳେ କଲେଇ ଓ ହଷ୍ଟେଲ ଖବର ଓ ଅଧ୍ୟାପକମାନଙ୍କ ବ୍ୟଙ୍ଗ-ବର୍ଣ୍ଣନା ବି ଯୋଡ଼ିଦିଆ ହେଉଥିଲା । କାଳିପରି ଲାଗୁଛି, ଥରେ ତାଳ ଛିଢେଇଲା ବେଳେ ସେ ମୃଦୁଙ୍ଗର ମୁହଁକୁ ଜଣେ ବରେଣ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କ ମୁହଁ ଆଡ଼କୁ ଗେଞ୍ଜି ଦେଉଥିଲେ, ସମସ୍ତେ ହସିଥିଲେ ।

କିନ୍ତୁ କଲେଇରେ ହଷ୍ଟେଲରେ ସେତେଯେତେ ହସେଇବା ଲୋକ ଥିଲେ ସବୁଠୁ ବିଶ୍ୟାତ ଥିଲେ ଦିଜଣ, ଶାମ ପରିଜା ଓ ପାତବାସ ଦାସ । ଦୁହେଁ ମୋର

ଦୁଇ ବର୍ଷ ଉପରର, ଆର୍ଟ୍‌ସ୍ ଛାତ୍ର । ଦୁହଁ ଡେଣ୍ଡ-ହଷ୍ଟେଲ ନିବାସୀ, ଦୁହଁ ସେ ହଷ୍ଟେଲର ସବୁ ପିଲାଙ୍କ ପ୍ରତି ସ୍ୱୟମ୍ଭିନ୍ୟୁଭ୍ର ମୁଗବି ଓ ନେତା । ସେମାନେ ସବୁଥକି ଆଶ୍ରମୀର, ସବୁ କଥାରେ ତାଙ୍କର ମନ୍ତ୍ରବ୍ୟ ଶୁଣେ, ତାଙ୍କ ହସର କରୁଗା ପଡ଼େ, ସେମାନେ ହସନ୍ତି, ହସାନ୍ତି, ହସରେ ଉଡ଼ାନ୍ତି, ଉପମା ଅଳକାର ତାଙ୍କର ଦୁଷ୍ଟେ ଦୁଷ୍ଟେ । ସେମାନେ କାହାଣୀ ପାହନ୍ତି, କାହାଣୀ କରନ୍ତି, ଦୁହଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଜନପ୍ରିୟ ।

ପୀତବାସଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମୋର ଖୁବ ଅଛ ଚିହ୍ନାଥିଲା, ସେ ବୋଧହୃଦୟ ବଢିଶି ବର୍ଷରେ ମରିଗଲେ । ତାଙ୍କ ସାନଭାର ଗଣନାଥ ଦାସ ମୋ ସହପାଠୀ ପରେ ଆଇ.ଏ.ଏସ୍ ହେଲେ । ଶାମ ପରିଜା ଜାହାପୁର ଆଢ଼ର ଖମାକୁଳର, ସେଠି ତାଙ୍କୁ ଦେଖନ୍ତିଲି, ପଛେ ହଷ୍ଟେଲରେ, ପରେ ଚାକିର ତୀବନରେ ବେଶି ପରିବ୍ରଯ୍ୟ ବଢ଼ିଲା, ସେ ବି ଏ.ଡି.ଏମ. ହୋଇ ଫେନ୍‌ସନ୍ ନେଲେ ।

ଶାମ ପରିଜା ସଙ୍ଗାତପ୍ରିୟ, ଓଡ଼ିଶା ଭଲ ପାଉଥିଲେ, ବୋଲୁଥିଲେ, ଅଭିନୟ କରୁଥିଲେ, ଖେଳୁଥିଲେ, ହଷ୍ଟେଲର ନାନା ଅନୁଷ୍ଠାନର ମୁଖ୍ୟ ଥିଲେ ।

ମୁଁ ବୋଧହୃଦୟ ଜକ୍ଷ ହଷ୍ଟେଲରେ ରହିବାର ଦ୍ଵିତୀୟ ବର୍ଷ ହୋଇଥାଏ, ଗୋଟିଏ ଘଟନା ଘଟିଲା । କଲେଜର ଜଣେ କର୍ମଚାରୀ କେତେ ପିଲାଙ୍କ ମତରେ ଟିକିଏ ଅପ୍ରିୟ ହୋଇଥାନ୍ତି । ସେ ପିଲାଙ୍କର ଧାରଣା ଯେ ସେହି କର୍ମଚାରୀ ଜଣକ ପିଲାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରିନ୍‌ସିପାଲକ୍‌ ଖବର ଜହାନ୍ତି, ପ୍ରିନ୍‌ସିପାଲ୍ ତାଙ୍କ କଥାରେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି । କେତୋଟି ପିଲା କଣ ନିୟମ ଭାଙ୍ଗିଲେ ବେଳି ସେମାନଙ୍କୁ କୋରିମାନା କରା ହୋଇଥିଲା, ପିଲାଏ ରାଗିଥିଲେ । ଗୋଟିଏ ଗୋଷ୍ଠୀ ଭିତରେ ସେହି ଘଟନା ଘେନି ଆହୋଳନ ଚାଲିଥିଲା, ସେମାନେ ଭାବୁଥିଲେ କି ଉପାୟରେ ପ୍ରତିଶୋଧ ନେଇ ହେବ ।

ଥରେ କଲେଜ ଚାଲିଥିବାବେଳେ ସାମ୍ବା ଧାଉଢ଼ି ଅର୍ଥାର ଆର୍ଟ୍‌ସ୍ କୁଳର ବାଟ ଘର ପିଣ୍ଡାରେ ଯେତେବେଳେ କେତେଜଣ ଛାତ୍ର ଠିଆ ହୋଇଥିଲେ, ସେହି ସଲଖେ କନିକା ଲାଇବ୍ରେରି ଆହୁ ସେହି କର୍ମଚାରୀ ଜଣକ ଏପକୁ ଆସୁଥିଲେ । ପିଲାଙ୍କ ଭିତରେ ଜଣେ ଖୁବୁବୁଜିଆ ପଲା କହିଲା “ସମସ୍ତେ ମେଘାଙ୍କ ପରି ହଉଛି, ଲୁଚିଲୁଚି ହତ୍ତସନ୍ତ ହଉଛି, କାହାର ସାହାସ ଅଛିକି ବର୍ଜମାନ ସମସ୍ତିକ ଆଗରେ ଯାଙ୍କ ଦାଢ଼ି ଓଚାରି ଅପମାନର ପ୍ରତିଶୋଧ ନେଇ ପାରିବ ? ପକା ବାଜି । ବାହାର କିଏ ବାହାରୁଛି ।”

କଢା ଶାସନ ଅମଳ, ଦିନ ଦିପହର, ଲୋକ ଭରି । କଥାରେ ଯେତେ ପ୍ରକାର କହିଲେ ବି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଏଡ଼େ ବଡ଼ ଦୁଃସାହସିକତା, ଅସୌଜନ୍ୟ ଓ

ଅପରାଧ କରିବାକୁ କେହି ବାହାରିଲେ ନାହିଁ । ପ୍ରସ୍ତାବକ ନିଜେ ବାହାରିଲେ । ଶାନ୍ତ ସୁବୋଧ ଛାତ୍ର ପରି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ହୋଇ ଚାଲିଲେ କନିକା ଲାଇବ୍ରେରି ଆଡ଼କୁ । ସେପରୁ ଦାଡ଼ିଆ କର୍ମଚାରୀ ଜଣକ ଆସୁଛନ୍ତି । ଯୁବକ ନୁହନ୍ତି, ପୌତ୍ର ଉତ୍ତରଳୋକ, କର୍ମଚାରୀ ହିସାବରେ ସାନ ନୁହନ୍ତି, ସମାଜରେ ବି ଉଚ୍ଚ ଆସନ, ତାଙ୍କର ଅନେକ ବନ୍ଧୁ । ସେ କାହାରି ସଙ୍ଗେ କେବେ ଖରାପ ବ୍ୟବସାର କରିବାର ଶୁଣାନାହିଁ, ଶାନ୍ତ ଉତ୍ସୁକ, ହସିହସି କଥା କହନ୍ତି, ଏତିକି ଯେ ପିଲାଏ ଯେତେବେଳେ ତାଙ୍କୁ କିଛି କରିବାକୁ ଅଳି କରନ୍ତି ଆଉ ସେ ଭାବନ୍ତି ତା ତାଙ୍କ ଶ୍ରଦ୍ଧିର ବିର୍ଭୂତ, ସେଥିପାଇଁ ଆଜନ୍ ନାହିଁ, ସେ ପିଲାକୁ ଅଛ ଧୀର କଥାରେ ସେମିତି ବୁଝାଇଦିଅନ୍ତି । ସେ ସବୁବେଳେ କାର୍ଯ୍ୟବ୍ୟସ୍ତ ଥାଆନ୍ତି, ଗମ୍ଭୀର ମୁହଁଟ କାଗଜପତ୍ର ଉପରେ ଝୁଙ୍କି ରହିଥାଏ ।

ରାଷ୍ଟ୍ର ମଞ୍ଚରେ ଯେଉଁଠି ସ୍ତର ଉପରେ ସାମନ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖରଙ୍କର ହାତ ତିଆରି ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ୍ୟ ଘଡ଼ିଟି ଥିଲା ସେଇଠି ଦୁଇପଢ଼ୁ ଆସୁଥିବା ଦୁଇଜଣଙ୍କର ଭେଟାରେଟି । ବାଁଏଁ ଢାହାଣେ ଛନ୍ଦନିଆ ଘାସ ପଡ଼ିଆ । ଫରଚା ସିମେଣ୍ଟ ରାଷ୍ଟ୍ର, ପିଲାଏ ଆସୁଛନ୍ତି ଯାଉଛନ୍ତି ।

ଶାନ୍ତ ସୁବୋଧ ପିଲାଟି ହଠାତ ମୁହଁ ଚେକି କପାଳରେ ହାତଯୋଡ଼ି କହିଲା “ସାର ନମସ୍କାର ।” ଗମ୍ଭୀର କର୍ମଚାରୀଟି ତଳକୁ ମୁହଁ ପୋଡ଼ି ଭାବିଲା ପରି ଚାଲନ୍ତି, ମୁହଁ ଚେକି ଅନାଇଁଲେ, ହସିଦେଇ ପ୍ରତିନମସ୍କାର କଲେ, ନାଁ ଧରି କହିଲେ

“କିହୋ, —ସବୁ ଭଲ ତ’ ?

ପିଲାଟି ଆଗେଇ ଗଲା, କହିଲା “ସାର ପଦେ କଥା ଥିଲା ।”

“କଣ କହ ।”

“ଆପଣ କାହିଁକି ପିଲାକ ନାଁରେ ପ୍ରିନ୍ସିପ୍ୟାଲକ ଆଗରେ କହନ୍ତି, କେତେଜଣକୁ ଜୋରିମାନା କରାଇଲେ ? ଆପଣଙ୍କୁ ଶାସ୍ତି ଦିଆହେବ ।”

“ଏଁ ! କଣ ତୁମେ କହୁଡ଼ି ! ମୁଁ କହିଲି ! ମୁଁ ଜୋରିମାନା କରେଇଲି !”

ଖତେଇ ହୋଇ ପିଲା ଜଣକ କହିଲା “ମୁଁ ! ମୁଁ !” ଧରି ପକାଇଲା ତାଙ୍କ ଦାଡ଼ିକୁ । ଦାଡ଼ିକୁ ମୁଠେଇ ମୁହଁକୁ ବାଁକୁ ଢାହାଣକୁ ବାଁକୁ ଢାହାଣକୁ କଷେଇ ମୁହଁ ପରି ଖାକି କହୁଥାଏ “ଆଉ ଦିନେ ? ଆଉ ଦିନେ ?” ଛାଡ଼ି ଦେଇ କହିଲା “ଆଉ କିଛି କରିବେ ତ ଆହୁରି କଠିନ ଶାସ୍ତି ଦିଆଯିବ, ତୁମେ ହୁଏଥାର ।”

ପଛଆଡ଼ୁ ତା ଦଳ ଓ ସମର୍ଥକମାନେ ଦେଖୁଆନ୍ତି; ହୋ ହୋ ହସ ଶୁଭୁଆଏ ।
କେତେ ପିଲା ଦେଖୁଆନ୍ତି, କିଏ ଦୁଃଖତ, କିଏ ଉଦୟତ୍ତାଲୁ ।

ଦୁଇ ମିନିଟ୍ ଭିତରେ ଘଟନା ଘଟିଗଲା ।

କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ପ୍ରଣି ତାଙ୍କ ଯିବା ବାଟରେ ଚାଲିଗଲେ । ତାଙ୍କ ଜୀବନରେ
ଆଉ କେବେ ସେ ଏତଳି ଅପମାନ ପାଇଥିଲେ ବୋଲି ଶୁଣାନାହିଁ ।

ବାଟରେ ଯାଉଯାଉ ହଠାର ଯେମିତି ଢେଲା ପଡ଼େ, କି ସାପ କାମୁଡ଼େ,
କି ଆଉ କେଉଁ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗ ଘଟେ, ସେମିତି ତାଙ୍କର ଏ ଦୁର୍ବିପାକ । କେହି
ରୋକି ପାରିଲେ ନାହିଁ, କେହି ସେ ପିଲାର କିଛି କଲେ ନାହିଁ, ଖାଲି ତାକୁ
ତିରଷ୍ଟାର କରିଥିବେ ଆଉ କେତେଜଣ ପିଲା ସେ ଲେଉଛି ତାକୁ ଥଣ୍ଡା କରିଥିବ,
ତିରଷ୍ଟାର କରିଥିବ ।

ଏ ଘଟନାବେଳେ ମୁଁ କି ଆମ ଶ୍ରେଣୀର କେହି ସେଠି ନ ଥିଲୁ । ପଛେ
ଶୁଣିଲୁଁ, ଯେପରି କଲେଜର ଅନେକେ ଶୁଣିଲେ । ସେତେବେଳେ ଏତଳି ଘଟନା
କହନାତୀତ ଥିଲା, କଲେଜର ଅଧ୍ୟାପକମାନେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଆଖରେ ହୋଇଥିଲେ
'ଶୁଭୁଜନ', କିରାନି ଆଦି କର୍ମଚାରୀମାନେବି କଲେଜ ଅନୁଷ୍ଠାନର ଅଂଶବିଶେଷ
ହିସାବରେ ସମ୍ବାନନ୍ୟ ଜଣାପଦ୍ଧତିଲେ ।

ଏହି ଘଟନା ପରେ ପଣ୍ଡିମ-ଛାତ୍ରବାସର ଶ୍ରୀ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ପରିଚାଳକୁ କଲେଜ
ଛାଡ଼ି ଚାଲିଯିବାକୁ କୁହାଗଲା, ହଷ୍ଟେଲ ଛାଡ଼ି ଚାଲିଯିବାକୁ କୁହାଗଲା, ସେ ଗଲେ ।
ପଣ୍ଡିମ ଛାତ୍ରବାସରେ ଆରମ୍ଭ ହେଲା 'ସ୍ତ୍ରୀଭବ' । ପିଲାଏ ହଷ୍ଟେଲରେ ଖାଇଲେ
ନାହିଁ, ରୋଷେଇ ହେଲା, ସବୁ ନଷ୍ଟ ହେଲା । ଶୁଣିଲୁଁ, ପିଲାଏ ଉପାସ ଚହୁନ୍ତି ।
ପୁଣି କିଏ କିଏ କହୁଆନ୍ତି, ପିଲାଏ ହଷ୍ଟେଲରେ ନଖାଇ ପଦାକୁ ଯାଇ ହୋଟେଲରେ
ଓ ଜଳଖୁଆ ଦୋକାନରେ, ପେଟପୂରା ଖାଉଛନ୍ତି । ସ୍ତ୍ରୀଭବ ବ୍ୟାପିଲା ରିଷ୍ଟ
ହଷ୍ଟେଲକୁ । ହୁରି ପଡ଼ିଲା, ଖାଲି ହଷ୍ଟେଲ ନୁହେଁ, କଲେଜରେ ସ୍ତ୍ରୀଭବ ହେବ ।
କର୍ଣ୍ଣପକ୍ଷ ବହୁତ ବିନ୍ଦିତ ହେଲେ ।

ତା ପରେ ନିଷ୍ପରି ଶୁଣିଲୁଁ । ଦଷ୍ଟ ଆଦେଶ ପ୍ରତ୍ୟାହାର କରାହେଲା । ଶ୍ରୀ
ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ପରିଜା ପୁଣି ହଷ୍ଟେଲରେ ରହିବେ, ପଢ଼ିବେ । ଦୁଇ ହଷ୍ଟେଲରେ
ବିପୁଳ ଆନନ୍ଦର ଉରେଇନା, ପିଲାଏ ଭୋଗାଭେଟି ହୋଇ କୁଣ୍ଡାକୁଣ୍ଡି, ଆନନ୍ଦରେ
କାନ୍ଦିପକାଉଛନ୍ତି, ହସୁନ୍ତି, ତେଉଁଛନ୍ତି । ସେହି ସଞ୍ଚ ମୋର ମନେ ଅଛି ।
କଲେଜ ସାମା ପଡ଼ିଥା ଲୋକାରଣ୍ୟ । ବ୍ୟାଷ୍ଟ ବାଜୁଆଏ । ବହୁତ ଆଲୁଆ
ଖାଡ଼ । ପଚୁଆର ଚାଲିଲା । ଶାମ ପରିଜା ଫୁଲରେ ଲଦିହୋଇ ଗୋଟାଏ

ଆସନରେ ବସି ବୁହାହୋଇ ଆସୁଥାନ୍ତି । ପଚୁଆର ତାଙ୍କୁ ଘେନି ବୁଲିଲା । ମହା ସନ୍ଧାନ ଓ ସମାରୋହରେ ସେ ପୁଣି ଯଥାସ୍ଥାନକୁ ଫେରିଗଲେ । ଷ୍ଟ୍ରାଇକ୍ ଭାଙ୍ଗିଲା ।

ସେ କର୍ମଚାରୀଙ୍କୁ ତାପରେ ବି ମଁ ସେ କଲେଇରେ ଦେଖିଲି, ଆଉ ଚାରି ବର୍ଷ ପରେ ମଁ କଲେଇ ଛାଡ଼ିବାଯାକେ, ତା ଉବାରୁ ବି ବହୁତ ବର୍ଷଯାକେ । ସେ ଜହାମ ଛାଡ଼ିଗଲେଣି । ଯେତେବେଳେ ଦେଖିଲେ ମଁ ତାଙ୍କୁ ଦଶବର୍ଷ ଦେଉଥିଲି, ସେ ବି ହସିହସି ମତେ ଆଶାର୍ବାଦ କରୁଥିଲେ ।

ତାଙ୍କ ନାଁ ଆଉ ‘ସେ ପିଲା’ର ନାଁ ଲେଖ୍ୟିବାରେ ମଁ କୌଣସି କାରଣ ଦେଖୁନାହିଁ । ଘରଣାଟି ଲେଖିଲି ଏଇଥିପାଇଁ ଯେ ମୋ ଅଭିଜ୍ଞତା ଭିତରେ ରେତେନସା କଲେଇରେ ସେ ପ୍ରଥମ ଛାତ୍ର-ବିଷ୍ଣୋତ । ଥରେ ଶିକ୍ଷା ହଷ୍ଟେଲ ମେସ ରୋଷେଇ ବିଶ୍ୱାସିଲା ଲାଗି ଷ୍ଟ୍ରାଇକ ହୋଇଥିଲା, ଡ୍ରାର୍ଡେନ ଶ୍ରୀ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ତ୍ରିପାଠୀ ସଂଗେ ସଂଗେ ଚାଲିଆସି ଅସୁରିଧା ଦୂର କରିଦେଲେ, ଷ୍ଟ୍ରାଇକ ବି ଭାଙ୍ଗିଗଲା । କିନ୍ତୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହଷ୍ଟେଲର ଷ୍ଟ୍ରାଇକ ଖୁବ ବହଳ ପକାଇଥିଲା ।

ତାପରେ ଗୋଟାଏ ବିଷ୍ଣୋତ ମଁ ଦେଖିଥିଲି ମଁ କଲେଇ ଛାଡ଼ିବାପରେ, ୧୯୩୭ କି ମାର୍ଗ ରେ ହେବ ପରା, ସେ ଗୋଟାଏ ରାଜନୈତିକ ଆଯୋଜନ । ମଁ ବୋଧହୃଦୟ କନିକା ଲାଇବ୍ରେଚିକୁ ଆସିଥିଲି, ଖୁବ ପାଟି ଶୁଣି ଯାଇ ଦେଖିଲି କଲେଇ ସାମ୍ବା ପଢ଼ିଆରେ ଦଲେ ପିଲା ପଚୁଆର କରୁଛନ୍ତି, କଣେ ଧୂନି ଦେଉଛନ୍ତି, “ପରିଜା-ମରିଯା !” ମଁ ପ୍ରତି ହୋଇଗଲି । ପରିଜା ସାହେବ ଆମ ଆଖରେ ଦେବପ୍ରତିମ, ସେ ଅନେକ ଛାତ୍ରଙ୍କୁ ଆର୍ଥିକ ସାହାଯ୍ୟ ବି ଦେଇଛନ୍ତି; ଅସଞ୍ଚ୍ୟ ଛାତ୍ର ତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନାନା ଉପାୟରେ ଉପକୃତ । ତାଙ୍କ ନାଁ ପଡ଼ିଲେ ପିଲାଏ ଶୁସି ହୁଅଛି ।

ତେଣୁ ମଁ କୁଟ ତ ହେଲି, ମର୍ମାହତ ହେଲି, ବିଦ୍ୟୁତ ହୋଇଗଲି । ମଁ ସେତେବେଳେ କହନା କରି ନ ଥିଲି ମୋରି ଜୀବଦ୍ଧଶା ଭିତରେ ଆହୁରି କେତେ କଣ ହେବ, ଭାଗତବର୍ଷରେ କେତେ ପିଲା ମହାମ୍ୟାଗାନ୍ଧୀ ଛବିକୁ ବି ଧ୍ୟ କରିବେ, କେତେ ବିଭାଷିକା ଘଟିବ ।

ସେତେବେଳେ ମହାମ୍ୟାଜୀଙ୍କୁ ଆମେ ଭାବିଥିଲୁଁ ଯୁଗାବତାର ବୋଲି, ସେ ସ୍ଵାଧୀନତା ଯେ ନିଷୟ ଆଣିବେ ଏଥରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ଜାହାରି ମନରେ ନ ଥିଲା, ସ୍ଵାଧୀନତା ଆସିଲେ ସମସ୍ତିକର ସବୁ ଆଶା ମେଷ୍ଟିବ, ଦେଶର ସବୁପ୍ରକାର ଦୁର୍ଦ୍ଶା ଯୁଷ୍ମବ, ପୃଥିବୀ ଭିତରେ ଭାରତ ଠିଆହେବ ସବୁଠୁ ସନ୍ଧାନିତ ସବୁଠୁ ସମୃଦ୍ଧ ଦେଶ ହୋଇ ଏଇଆ ଥିଲା ସ୍ଵପ୍ନ । ନେହେତୁ ଥିଲେ ଛାତ୍ରସମାଜର

କହନାରେ ଯୁବଶ୍ରୀର ନେତା, ସେହିପରି ସୁଭାଷ ବୋଷ । ସ୍ଵାଧୀନତା ଆନ୍ଦୋଳନର ପ୍ରତ୍ୟେକ ନେତା ଥିଲେ ଛାତ୍ରସମାଜର ଅତିପ୍ରିୟ, ବରେଣ୍ୟ, ପ୍ରତ୍ୟେକ କର୍ମୀ ଦିଶୁଥିଲେ ଆମ୍ବଦ୍ୟାଗୀ ବାରପୂରୁଷ ବୋଲି । ଅନେକ ଖବର ପିନ୍ଧୁଥିଲେ, ପୂରା ବା କିଛି ହେଲେ । ଅନେକ ଗର୍ବ ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ ସାଧାରଣ ଦେଶୀ ଉପାୟ, ଦେଶୀ ଚିନିଷରେ ଢଳିବାକୁ । ମୋର ମନେ ଅଛି ମହାମାଜୀ ଜଗନ୍ନାଥ ସତ୍ତବ ବାଟେ ଚାଲିଚାଲି କଟକ ଆସୁଥାନ୍ତି । କେତେ ଦୂରରୁ ଦୂରରୁ ଶଗଡ଼ଗାଡ଼ିରେ ଧାନବୁଝା ଓଦରରେ ବି ପଶି ମପସଲର କେତେ ସ୍ଵାଳୋକ କେତେ ଶିଶୁ ସତ୍ତବ ଦିକରରେ ଜମା ହୋଇଥାନ୍ତି ତାଙ୍କର ଦର୍ଶନ ପାଇବା ପାଇଁ । ହଷ୍ଟେଲରୁ ଆମେ ଦଳଦଳ ହୋଇ ନର ଆରପାରି ଦିଚାରି ମାଇଲ ଦୂରକୁ ଆସିଥିଲୁ; ଗୋଡ଼ପଳେ ପଢୁଥିଲୁଁ, ତାଙ୍କୁ ବାଟ ଛାଡ଼ିଦେଇ ସେ ଚାଲିଗଲା ପରେ ସତ୍ତବର ସେହି ଧୂଳି ମୁଣ୍ଡରେ ବୋଲୁଥିଲୁଁ ଅବିପରି, ମନରେ ଅପୂର୍ବ ପୁଲକ ଆସୁଥାଏ, ତାଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ଛାତିଫୁଲାଇ ଚାଲି ଚାଲି ଆସୁଥିଲୁଁ, କି ବିଚାର ଗହଳି ସେ । କେତେ ବର୍ଷପରେ ହେଲା ଡେଳାଂ ସମ୍ମିଳନୀ, କଲେଜରେ କୃତିର ଏଭଳି ପିଲା ଥିଲା ଯେ ସେ ସମ୍ମିଳନୀ ଛାତ୍ରଶାକୁ ନ ଯାଇଛନ୍ତି ।

ଖବରକାଗଜ ପଢ଼ି ବହୁତ ଉଚ୍ଚେଜନା ବହୁତ ଆଗ୍ରହରେ ଆରଦିନର ଖବରକୁ ଅପେକ୍ଷା କରୁଁ, ଆନ୍ଦୋଳନର ଭଲ ଅବା ମହ ଶୁଣିଲେ ମନ ସେହି ଅନୁସାରେ ଆନନ୍ଦ କି ଅବସାଦ ଆସେ, କେତେବେଳେ କେଉଁ ଖବର ପଢ଼ି କେଉଁ ପିଲା ଉପବାସ ବି କରେ ।

ମହାମାଜୀକର ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନେତାଙ୍କର ଅନେକ ଛବି ହଷ୍ଟେଲର ପ୍ରତି ଘରେ ପିଲାଏ ଝୁଲାଇଥାନ୍ତି, ଗାନ୍ଧି ସାହିତ୍ୟ ଓ ସ୍ଵାଧୀନତା ଆନ୍ଦୋଳନ ବିଷୟକ ସାହିତ୍ୟ ବହୁତ ପଢ଼ାହୁଁ ।

ଦେଶକାମ ପାଇଁ ପିଲାଏ ଚାନ୍ଦା ଦିଅନ୍ତି, ଆପଣା ପେଟରୁ କାଟି ଘରୁ ଆସୁଥିବା ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ପରିମାଣ ଟଙ୍କା କେତୋଟି ଭିତରୁ ମଞ୍ଚିରେ ମଞ୍ଚିରେ ଚାନ୍ଦା ଦେବା ଲାଗି ପ୍ରବଳ ଆଗ୍ରହ ଥାଏ, ଦେଲେ ଆନନ୍ଦ ହୁଁ । ତାଙ୍କର କେତେବେଳେ ଦେଶର ଆର କେଉଁ ବିପରି ପାଇଁ ଚାନ୍ଦା ଦେବାକୁ ଢକରା ଆସେ, ବଢ଼ି, ଘରପୋଡ଼ି, ମରୁଡ଼ି, -ଆନନ୍ଦରେ ଦିଅନ୍ତି । ବଢ଼ିବେଳେ ସ୍ଵେଚ୍ଛାସେବକ ହୋଇ କାମ କରିବାକୁ ବାହାରି ପଡ଼ନ୍ତି ।

ହଷ୍ଟେଲରେ ମୋର ପ୍ରଥମ ବର୍ଷ ହୋଇଥାଏ, ଓଡ଼ିଶା ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶ ହେବ ଓ ବିଜ୍ଞିନ ଅଞ୍ଚଳ ମିଶିବ ଏଥିପାଇଁ ଆନ୍ଦୋଳନ ଚାଲିଥାଏ । ମେଦିନୀପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ଓଡ଼ିଶା ଦେଶମିଶ୍ରଣ ଲାଗି ଆନ୍ଦୋଳନ କରିବେ ବୋଲି ସ୍ଵେଚ୍ଛାସେବକ ପଠାଇଲେ ।

କଲେଜରୁ କେତେକଣ ଛାତ୍ର ଯାଉଥାନ୍ତି, ସେଥିପାଇଁ କଟକ ରେଳ ସ୍କେସନରେ ସଞ୍ଚାରିତ ଆମେ ସବୁ ରୁଣ୍ଡ ହେଲୁ । ଅନେକ ଭାବପ୍ରବଶ ବଢ଼ୁତା ଦିଆଗଲା, ସତେ ଯେମିତି ପିଲାଏ ହାଣକୁ ଯାଉଛନ୍ତି । ଖବର ବ୍ୟାପିଥାଏ, ସେଠି ଆଫୋଲନ କଲେ ବିରୋଧୀମାନେ ମାଡ଼ ମାରୁଛନ୍ତି, ମୁଣ୍ଡ ପଟାଇଛନ୍ତି, ଶ୍ରୀମତୀ ସରଳା ଦେବୀ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ବେଚ୍ଛାସେବକ କପାଳରେ ବୃଦ୍ଧନଟିପା ଦେଲେ । ଅଛିନ ପରେ ସେମାନେ ଫେରି ଆସିଲେ, ଶୁଣିଲି ମାଡ଼ ହେଲା । ଆଉ କେତେଥର ବି ପିଲାକୁ ସ୍କେସନରୁ ବିଦା କରାଗଲା ।

ଆଉ କେତେଥର ମନେ ପଢୁଛି ସ୍କେସନରେ ବିରାଟ ଜନ ସମାଗମ, ରେଲରେ କେଉଁ ନେତା ଆସୁଛନ୍ତି କି ସେବାଟେ ଯାଉଛନ୍ତି, ଆମେ ପ୍ଲାଟଫର୍ମ୍‌ରେ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇଛୁଁ, ଏକର ସେକର ହେଉଛୁଁ, ଧୂନି ଦେଉଛୁଁ । ସେମିତି ଥରେ, ସମବେତ ଜନତା ପାଇଁ କରୁଛନ୍ତି “ସାଇମନ୍ ଗୋ-ବ୍ୟାକ୍” । ଆଉଥରେ “ଓଡ଼ିନେଲ କମିଟି” ଆସିଲାବେଳେ ପାଇଁରୁଣ୍ଡ ।

ବେଳେବେଳେ ସହରରେ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଭବନରେ ଟାଉନ୍ ହଲରେ ବଡ଼ବଡ଼ ସତା ଦେଖୁଁ । ମାନତାପଣରେ ଯେଉଁମାନେ ବଡ଼ ସେମାନେ ଆଗରେ ବସନ୍ତ, ପଛରେ ଥାଇ ଆମେ ସେମାନଙ୍କୁ ଦେଖୁଁ, କିଏ କେଉଁଥିରେ ବଡ଼ ସେ ବିଷୟରେ ଚୁପଚାପ ହେଉ ।

କଲେଜ ହଷ୍ଟେଲରେ କେତେବେଳେ କେଉଁ ଉତ୍ସବ ହୁଏ, କେତେବେଳେ ହୁଏ କେଉଁ ସତା ।

ମନେ ପଢୁଛି ଯେଉଁଥର କଲେଜର ବାର୍ଷିକ ଉତ୍ସବରେ ବଢ଼ୁତା ଦେବାକୁ ସାର ସି. ରି. ରମନ ଆସିଥିଲେ । ୧୯୩୦ କି ୩୧ରେ ହେବ ପରା । ପରାଧୀନ ରାଗତରୁ ବିଜ୍ଞାନରେ ସେ ବର୍ଷ ପୃଥିବୀର ଶ୍ରେଷ୍ଠମେ ପୂର୍ବଦ୍ୱାର ନୋବେଲ୍ ପ୍ରାଇଜ ପାଇଥିଲେ ବୋଲି ତାଙ୍କୁ ଘେନି ଆମେ ସମସ୍ତେ ଖୁବ ଗର୍ବ ଅନୁଭବ କରୁଥିଲୁଁ । ତାଙ୍କୁ ବିପୁଳ ଅଭ୍ୟାସିନୀ ଦିଆଗଲା । ସରାପିଲରେ ସାମ୍ବାଧିତିରେ ଯାହେବ ମହିଳାଗୁଡ଼ିଏ ଥିଲେ, କେତେ ସାହେବ ଶାସକ ବି ଥିଲେ । ସାର ସି. ରି. ରମନ ତାଙ୍କ ବଢ଼ୁତା ଆଗମରୁ ସେହି ସାମ୍ବା ଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ଯେତେବେଳେ କହିଲେ “ଏମାନଙ୍କ ଆଗରେ ମୁଁ ଆଉ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଗବେଷଣା ବିଷୟରେ ଜଣ କହିବି !” ଆମେ ଖୁବ ଖୁସି ହେଲୁ । ସେ ତାଙ୍କ ବଢ଼ୁତାରେ ଯେତେ ଯାହା କହିଥିଲେ ସବୁ ମୋ ମନେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ସତର୍କ ହେବାକୁ, ବିଚାର ବୁଦ୍ଧି ପ୍ରୟୋଗ କରିବାକୁ, ସବୁ କଥା ଭଲ କରି ପରୀକ୍ଷା କରିବାକୁ ଓ ଆପ୍ରାଣ ଉଦ୍ୟମ କରିବାକୁ ଉଦ୍ବୋଧନ ଦେଇ ସେ ଯୁଧଷ୍ଠିରଙ୍କ ପଶାଖେଳ ବିଷୟରେ ଯାହା କହିଥିଲେ ମୋର ଏବେ ବି ମନେ ଅଛି, ଆମ ସମୟର ଆଉ କେତେକଣ

ବି ତା ମନେ ରଖଥିବେ । ସେ କହିଥିଲେ, “ମୁଁ ହୋଇଥିଲେ ଆଗ ମୁଁ ପଶା କାଠିଗୁଡ଼ିକରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକଟିକୁ କ୍ୟାଲିପର୍ଯ୍ୟଟାଏ ଧରି ମାପିଥାନ୍ତି, ଓଜନ କରିଥାନ୍ତି, ପରଖ ଦେଖିଥାନ୍ତି ସେଗୁଡ଼ାକ ସମାନ ଅଛି କି ନାହିଁ ।” ଆଉଥରେ ଦେଖିଥିଲୁଁ, ସେହି ବାର୍ଷିକ ଉଷ୍ଣବକୁ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଲକ୍ଷ୍ମଣସ୍ଵାମୀ ମୁଦାଳିଆର ଆସିଥିଲେ, ଆଉଥରେ ଗୋଧହୁଁ ସାର ସି. ପି. ରାମସ୍ଵାମୀ ଆୟାର, ଥରେ ସାର ରଖ ମାସୁଦ, ଥରେ ସେକାଳର ଜନପ୍ରିୟ ସମ୍ବାନ୍ଧିତ ବୀଘ ଜନ୍ମିତ ସାର କୁର୍ଚ୍ଛନ୍ତି ଚେଲଗ । ରେତେନୟା କଲେଇର ବାର୍ଷିକ ଉଷ୍ଣବରେ ସେ ବଞ୍ଚିତା ଦେଉଥିଲେ ସେ ସେକାଳର ଜଣେ ବିଶ୍ୟାତ ସମ୍ବାନ୍ଧବ ବ୍ୟକ୍ତି, ବଞ୍ଚିତା ବି ବହୁତ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆଲୋଚିତ ହେଉଥିଲା, ସାଧାରଣ ନୁହେଁ, ସେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଘରନା ପରି ଲାଗୁଥିଲା ।

ବାର୍ଷିକ ଉଷ୍ଣବ ଉପଳକ୍ଷେ ବିଜ୍ଞାନର ଯେଉଁ ପ୍ରଦର୍ଶନୀ ହେଉଥିଲା କଟକ ସହରର ସେ ଗୋଟିଏ ସ୍ଵରଣୀୟ ଘରନା, ତା ସହିତ ହେଉଥିଲା ଆର୍ଟେସ ଲୁକରେ ନାନାପ୍ରକାର ପ୍ରଦର୍ଶନୀ, ପୁଲପଳର, ସୃଷ୍ଟିକଳାର, ନାନାସୁନ୍ଦର ପଦାର୍ଥର ସେହିପରି ଗୋଟିଏ ପ୍ରଦର୍ଶନୀକୁ ଅଧ୍ୟାପକ ପୂଜ୍ୟ ଆର୍ଦ୍ଦବାବୁ ପଠାଇଥିଲେ ନାନା ଜାତିର ବଢ଼ି ।

ଇନ୍ଦ୍ର ହଷ୍ଟେଲରେ ତ୍ରିପାଠୀ ସାହେବ ଡ୍ରାର୍ଟେନ୍ ଥିଲାବେଳେ ଆର୍ଦ୍ଦବାବୁ ଥିଲେ ସୁପରିଷେଷ୍ଟେସ୍, ଗୁରୁଚରଣବାବୁ ଥିଲେ ଆସିଷ୍ଟେସ୍ ସୁପରିଷେଷ୍ଟେସ୍ । ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ଆର୍ଦ୍ଦବଲୁଭ ମହାନ୍ତି ସେତେବେଳେ ସଂସ୍କୃତ ଓ ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗରେ ଅଧ୍ୟାପକ । ପଛେ ତ୍ରିପାଠୀ ସାହେବ ପ୍ରିନ୍ସିପାଲ୍ ହେଲା ପରେ ଆର୍ଦ୍ଦବାବୁ ଡ୍ରାର୍ଟେନ୍ ହେଲେ, ଗୁରୁଚରଣବାବୁ ସୁପରିଷେଷ୍ଟେସ୍ ହେଲେ ଓ ଆସିଷ୍ଟେସ୍ ସୁପରିଷେଷ୍ଟେସ୍ ହୋଇ ଦିନାକଣ୍ଠେ ଇଂରାଜୀ ବିଭାଗର ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ହରିହର ମିଶ୍ର ଥିଲେ, ତାପରେ ଆଉ କେତେ ଅଦଳବଦଳ ହେଲା । ଆଇ. ଏସ୍-ସି. ପ୍ରଥମ ବର୍ଷ ପ୍ରଦର୍ଶନରେ ମୁଁ ଦେଖାଉଥିଲି କେମିଷ୍ଟ୍ ବିଭାଗରେ “ବିରିଗୁଣୀ ଆଲୁଆ ।” ପାଖେ ନିଆଁ ଉପରେ ବସିଥିବା କାଢିପାତ୍ର ଭିତରେ ପଦ୍ମପରିଷ ପେଣ୍ଟଙ୍କାଇତ୍ ଗ୍ୟାସ ତିଆରି ହେଉଛି, ସେତୁ କାଢି ନାଡ଼ି ବାଟେ ଯାଇ ଠାଏ ଦକୁଆ ପାଣି ଭିତରୁ ବାହାରୁଛି, ଯେମିତି ଭୂତୁକା ହୋଇ ଉପରକୁ ଉଠୁଛି, ପବନକୁ ଛୁଟୁଛି ସେମିତି ଜଳି ଉଠୁଛି, ସେମିତି ଗାଁରେ ସନ୍ତସିଥା ଭୂତୁକୁ ବାହାରେ । ଗ୍ରାମଲୋକଙ୍କ ଆଗରେ ‘ବିରିଗୁଣି ଆଲୁଆ’ର ପ୍ରକୃତ ତତ୍ତ୍ଵ ବୁଝାଇ ତାକ ମନରୁ ଭାଯ ଓ କୁସଂଧାର ଦୂର କଳାବେଳେ ମନ କି ଆନନ୍ଦ ହେଉଥିଲା ।

ମୁଁ ଇନ୍ଦ୍ର ହଷ୍ଟେଲରେ ରହିବାର ଅଛଦିନେ ସଞ୍ଚରେ ଦିନେ ହଷ୍ଟେଲ କମାନରୁମରେ ଗୋଟିଏ ସଭାକୁ ଗଲି । ସଭା ହେବ, ଏତିକି ଶୁଣିଥିଲି. ସମସ୍ତେ ତରତର

ହୋଇ ଧାଉଁଥିଲେ, ତେଣୁ ଯାଇଥିଲି । ତ୍ରିପାଠୀ ସାହେବ ଓ ଆମ ହଷ୍ଟେଳର ସବୁ କର୍ତ୍ତପକ୍ଷ ଥିଲେ । ଘୋଷଣା କରାଗଲା ଯେ ତିବେଚ୍ଛି ପ୍ରତିଯୋଗିତା ହେବ, ଅନେକେ ନାଁ ଲେଖୁ ବଡ଼ାଇଦେଲେ, ମୁଁ ବି । ବିଷୟ ବୋଧେ ଥିଲା “ଲୁଗା ପିଷ୍ଟିବା ଭଲ କି ପ୍ୟାଞ୍ଚ ପିଷ୍ଟିବା ଭଲ”, ମୋ ସାଙ୍ଗରେ ହରିଶ୍ ମହାନ୍ ବୋଧହୃଦୟ କହିଥିଲା ଯେ ପ୍ୟାଞ୍ଚ ପିଷ୍ଟିଲେ ଯଦି ପିମ୍ପଡ଼ିଟିଏ ବି ପଶେ ତାକୁ କାଢିବା ବଡ଼ ଅସୁରିଧା, ତା ଜଡ଼ା ଭିତରେ ଯଦି ଦୂର୍ଗନ୍ଧ ରହିଯାଏ ତେବେ ସେ ବହୁତ ବେଳଯାଏ ରହିଥିବ, ଆମେ ସମସ୍ତେ ଖୁବ ହସିଥିଲୁଁ । ମୁଁ କି ତଥ୍ୟ, ତଦି କି ଛେନାଗୁଡ଼ କହିଥିଲି ମୋର ମନେ ନାହିଁ । କେତେକଣ ସାହେବ ପରି ଉଚାରଣ ଦେଖା କଲେ, ୩୦, ଗାଲ ଓ ଦାନ୍ତର ଏତେପ୍ରକାର ଭଙ୍ଗୀ ହୋଇପାରେ ମୁଁ ତା ଦେଖୁ ଉପରୋଗ କଲି, କିନ୍ତୁ ବୁଝି ପାରିଲି ନାହିଁ । କେହି କେହି ଗମ୍ଭୀର ହୋଇ ଅନେକ ଲମ୍ବା ଲମ୍ବା ଜଂରେଜୀ ଶବ କହିଲେ, ଖୁବ ଉସାହରେ ବନ୍ଧୁତା ଚାଲିଲା । ଫଳ ଘୋଷଣା କରାଗଲା, ବିଶ୍ୱାସ ଜରିପାରିଲି ନାହିଁ ଯେ ପ୍ରତିଯୋଗିତାରେ ମୁଁ ପ୍ରଥମ ହେଲି, ତ୍ରିପାଠୀ ସାହେବ ତାଙ୍କ ବନ୍ଧୁତାରେ ପ୍ରଶଂସା କଲେ । ସାଙ୍ଗମାନେ ଖୁବ ଖୁସି ହେଲେ ।

ତହିଁର କିନ୍ତୁ ଦିନେ କଲେଇରେ ବି ତିବେଚ୍ଛି ପ୍ରତିଯୋଗିତା ହେଲା । ପ୍ରଥମ ହେଲେ ସଦାଶିବ ମିଶ୍ର । ଦ୍ଵିତୀୟ କି ତୃତୀୟ ହେଲି ମୁଁ ।

ମୋର ଦ୍ଵିତୀୟ ବର୍ଷ ପରିମ ହଷ୍ଟେଲ ଓ ପୂର୍ବ ହଷ୍ଟେଲ ଭିତରେ ପ୍ରତିଯୋଗିତା ହେଲା, ପାଖକେ ଦିଜଣ କି ତିନିଜଣ ମନେ ନାହିଁ, ପୂର୍ବ ଦଳରେ ମତେ ବି ରଖିଲେ । ଆମେ ଜିତିଗଲୁଁ । ମତେ ଲାଗୁଛି ଜିତିବାର ଗୋଟିଏ କାରଣ ହେଲା ପରିମ ପଚର ମୁଖ୍ୟ ବନ୍ଦା ଜଂରେଜୀ ଉଚାରଣକୁ ସାହେବି ଉଚାରଣ ପରି କରିବାକୁ ଦେଖା କଲେ । ସେ କଣ କହୁଛନ୍ତି ଆଦୌ ବୁଝି ହେଲା ନାହିଁ, ଖାଲି ନାନା ପ୍ରକାର ଶବ ବାହାରୁଆଏ । ଆଗରୁ ମୁଁ ତାଙ୍କ ବନ୍ଧୁତା ଶୁଣିଛି, ଭଲ କହନ୍ତି, ଉପର ଶ୍ରେଣୀର ଛାତ୍ର, ବୋଧହୃଦୟ, ଭଲ ପରୁଥିଲେ । ମୁହଁଟେ ଜାପାନୀ ମୁହଁପରି, ଆକାରରେ ସାନ, ଗୋରା, ସୁର, ପିଷ୍ଟିଆନ୍ତି, ଖୁବ ଗମ୍ଭୀର ହୋଇ କହୁଆନ୍ତି, ନାନାପ୍ରକାର ମୟ୍ୟା କରୁଆନ୍ତି ।

ସେତେବେଳେ ରେଡ଼ିଓ ନ ଥିଲା, ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ଭିତରେ ସାହେବ ବି କେହି ନ ଥିଲେ, ବିଲାତରୁ ପଢ଼ି ଯେଉଁମାନେ ଆସିଥିଲେ ସେମାନେ ବି ଭାଗତୀୟ, ଉଚାରଣ ପାଇଁ ଧନ୍ତି ହେବା ଜାହାର ଗରଜ ନ ଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ଶୁଣୁଥିଲୁଁ—

“ଜେଷ୍ଠଲମନ-ଜେଷ୍ଠଲମନ-ୟ ଆର ସବୁ ଅବ ଜେଷ୍ଠଲମନ— ବିହର । ଲିସନ୍ । ଦିସ୍ତ୍ରି ଜକ୍କ ଜକ୍କଲଟୁ— ଥଥଟା” । କଳା କୋଟି, ତା ଉପରେ ଓ କେତେବେଳେ

ମୁହଁରେ ଗାଲରେ ଢକଣ୍ଡି ଦାଗ, ଗମୀର ମୁହଁ, ବେଳେବେଳେ ନାଲି ପଡ଼ିଯାଏ,
ସବୁବେଳେ ଆନ୍ତରିକତା, — କାମର ମଣିଷ ।

“ଦିସ୍ତ ଜାଜୁକେଳଚୁ — ଥରଚା ” ।

“ଆଉ କେବେ — “ଓଁ ! ଆଉ ହାଉ ଓମିଚେତ୍ତ ମାଝୁଁ ଅମ୍ବରେଲା —
ମାଝୁଁ ଅମ୍ବରେଲା ଜନ୍ମ ଦି ଲାଇବ୍ରେରି ।”

ଆଉ । ସେ କଥା ପଛେ ।

ପ୍ରଥମ ବର୍ଷରୁ ଶେଷ ବର୍ଷଯାକେ କଲେଇରେ ବଞ୍ଚିତା ସଭାରେ ଯୋଗ
ଦେଉଥିଲି, ଭଲ ଲାଗୁଥିଲା ।

ଆଉ, ସେହି ପ୍ରଥମ ବର୍ଷରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲା ମ୍ୟାଗାଜିନ୍ ପାଇଁ ଲେଖାଲେଖୁ
ଘରୋଇ ସାହିତ୍ୟ ଲେଖା, ପ୍ରବନ୍ଧ ହେଉ, କବିତା ହେଉ କି ଗନ୍ଧ ହେଉ ।
ପୂର୍ବ ଛାତ୍ରବାସରେ ଏହି ଦ୍ୱିତୀୟ ପ୍ରକାର ସାହିତ୍ୟ ଢର୍ଛା ସଂଗଠନରେ ଅଗ୍ରଣୀ
ଥିଲେ ବାଲେଶ୍ଵର ଆତର ବିରୁଦ୍ଧ ମିଶ୍ର, ସେ ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ଆମୁକୁ
ଡାକି ଭେଳେଇଥିଲେ, ସେ ଯାହା ଲେଖେ ସାତଦିନକୁ ସାତଦିନ ତା ପଡ଼ା
ହୁଏ । ଆମର ସେ ଦଳରେ କିଏ କିଏ ଥିଲେ ମନେ ନାହିଁ, ବିରୁଦ୍ଧବାବୁ
କବିତା ଲେଖୁଥିଲେ, ହରିଶ୍ ମହାନ୍ ଲେଖୁଥିଲା, ବୋଧହୁଏ ନରଦିଷ୍ଟ ଦାସ,
ଜତିହାସର ଛାତ୍ର ବି ତହିଁରେ ଥିଲେ । ବିରୁଦ୍ଧବାବୁ ମୋର ଯୋଡ଼ିଏ ଉପର
ଶ୍ରେଣୀରେ ବି.ଏ. ପଢ଼ୁଥିଲେ, ତାଙ୍କ ଲେଖାର କି ପ୍ରତିଭା !

ଲେଖା କାହିଁକି ବାହାରେ କାହିଁକି ବନ୍ଦ ହୁଏ ତାର ଠିକଣା କାରଣ ନିର୍ଣ୍ଣୟ
କରିବା ସହଜ ନୁହେଁ, ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋର ମନେ ରହିଯାଇଛି ସେତେବେଳେ
କଲେଇ ମ୍ୟାଗାଜିନ୍ରେ ବାହାରିଥିବା କବିତାରୁ ଧାର୍ତ୍ତିଏ :—

“ଚେଷ୍ଟା କଲେ କି, କବିତା ହୁଏ ଲେଖୁ, ସଖରେ !”

ସେ କବିତାର ଲେଖକ ଆମର ସେ ସୁଦର ଆବୁଦ୍ଧି କରନ୍ତି, ବୁଝାନ୍ତି,
ନିଜେ ଗମୀର ହୋଇ ବହୁତ ହସାଇଲା ଭଲି କଥା କହନ୍ତି ଓ ଲେଖା ଲେଖନ୍ତି ।
ପରେ ସେମାନେ କେହି ଧାରାବାହିକ ଭାବେ ଲେଖବାର ମୁଁ ଦେଖିଲି ନାହିଁ ।
ମୋର ଅଭିଜ୍ଞତା ହେଲା, ସ୍କୁଲ୍ କଲେଇରେ ଅନେକେ ଲେଖନ୍ତି, କେହି କେହି
ତା’ପରେ ବି, କିନ୍ତୁ ତହିଁରୁ ଅନେକେ ଲେଖା ସହିତ ସଂପର୍କ ତୁଟାନ୍ତି । ଅଥବା
ସେମାନେ ଯେତେବେଳେ ଲେଖୁଥାନ୍ତି ସେତେବେଳେ ସେମାନଙ୍କର କି ଆଗ୍ରହ !
ଯୋଡ଼ିଏ ଉପର କ୍ଲାସର ଆର୍ଟେସ୍ ଛାତ୍ର ରବାନ୍ତର ଦାସ । ପଛେ ସେ ସବ୍ଦିପୋଟି,
ଡିପୋଟି, ଏଡ଼ି. ଏମ., ଆଇ.ଏ.ଏସ. ହେଲେ, ଅବସର ନେଇ ପନ୍ଥିକ ସର୍ବିସ
କମିସନ୍ସର ମେମର ହେଲେ, କିନ୍ତୁ ଆଉ ସାହିତ୍ୟ ଲେଖିଲେ ନାହିଁ ।

ଆମ ହଷ୍ଟେଲର ଅନିରୁଦ୍ଧ ଦାସଂକ କବିତାକୁ ଆମେ ପ୍ରଶଂସା କରୁଥିଲୁଁ, ହଷ୍ଟେଲର ହାତଲେଖା ମ୍ୟାଗାଜିନ୍ ‘ଉନ୍ନି’ରେ ଓ ରେଭେନସା କଲେଜର ମ୍ୟାଗାଜିନ୍ ‘ରେଭେନସାଭିଆନ’ରେ ବାହାରୁଥିଲା, ପ୍ରାଚାନ ଶୈଳୀରେ ଲେଖା ସେ । ସେ ଆଉ କବିତା ଲେଖିବାର ମୁଁ ଜାଣିନାହିଁ । ସେ ଶାସନ ବିଭାଗରେ ସର୍ବତ୍ତିପୋଟି ହେଲେ, ପଛେ ଆଇ.ଏ.ଏସ୍ ହେଲେ, ସେହି ସମୟରେ କେତେକ ଝାଟିହାସିକ ପ୍ରବନ୍ଧ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖି ଛପାଇଲେ, ସେ ବିଷୟରେ ଜଂରାଜୀରେ ବି କିଛି ଲେଖିଲେ, କିନ୍ତୁ କବିତା ନୁହେଁ ।

ମୋର ସେହିଭଳି ଆଉ ଜଣେ ସହପାଠୀ ନାଲାମର ମିଶ୍ର, ସେତେବେଳେ ପ୍ରାଚାନ ଶୈଳୀରେ କବିତା ଲେଖୁଥିଲା ।

ଆମ ସାହିତ୍ୟକ ବୈଠକ ଲାଗି ମୁଁ କେତୋଟି ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖୁଥିଲି, ‘ଉନ୍ନି’ରେ ବି ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖୁଥିଲି, ଗନ୍ଧ ବି ଲେଖୁଥିବି ଆବୋ ମନେ ନାହିଁ, ରେଭେନସାଭିଆନରେ ଜଂରାଜୀରେ ଲେଖୁଥିଲି ।

ଆମ ସାହିତ୍ୟ-ବୈଠକରେ ଆମେ ବେଳେବେଳେ ବହି ଆଲୋଚନା ବି କରୁଥିଲୁଁ; ଯେ ଯାହା ପଡ଼େ ତାକୁ ଆଲୋଚନା କରେ । ଆମେ ଭାବିଥିଲୁଁ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଅଭାବ କଣ କଣ, କି ଉପାୟରେ ତାକୁ ପୂରଣ କରାଯାଇପାରେ ଯଦ୍ବାରା ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଭାଗତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ ସହିତ ସମକଷ ହୋଇପାରିବ । ସେ ବିଷୟରେ ମତ ଆଦାନପ୍ରଦାନ କରୁଥିଲୁଁ । ଓଡ଼ିଆରେ ଯାହା ଯାହା ଥିଲା କି ଉପାୟରେ ତାର ଉକ୍ତରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଯାଇପାରେ ସେ ବିଷୟରେ ବି ଚିନ୍ତା କରୁଥିଲୁଁ ।

କିନ୍ତୁ ମୁଁ ତ ଥିଲି ବିଜ୍ଞାନର ଛାତ୍ର, ପିତ୍ତୁ, କେମିସ୍ଟ୍ରୀ, ମ୍ୟାଥମ୍ୟାଟିକ୍ସ୍ଟ୍, ବଚନି, ତା ସହିତ ସମସ୍ତିଙ୍କର ଯେପରି ମୋର ବି ସେପରି, ଜଂରେଜୀ ଓ ଓଡ଼ିଆ । ଜଂରେଜୀ ଓ ଓଡ଼ିଆରେ ମୁଁ ଅନୁଭବ କରୁଥାଏଁ ମୋର ଖୁବ୍ ଶରଧା, କାହୁଁ କାହୁଁ ବୁଦ୍ଧି ଆସେ, ଅନାୟାସରେ ସବୁଠୁଁ ବେଶି ନମର ପାଏଁ । ଜଂରେଜୀ ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ବାରେଶ୍ୱର ଚର୍ଚେ ପ୍ରଶଂସା କରୁଥିଲେ ମନେ ଅଛି ।

ବିଜ୍ଞାନ ମତେ ଚିଭାକର୍ଷକ ଲାଗେ, ପାଠ୍ୟ ବହି ଛଢା ବଢ଼ ବଢ଼ ବହି ବି ଆଣି ପଡ଼େ, ପରିଶ୍ରମ କରେଁ, କିନ୍ତୁ ଅନୁଭବ କରେଁ ଏଠି ମୋର ‘କାହୁଁ କାହୁଁ ବୁଦ୍ଧି’ ଆସେ ନାହିଁ । ସେପରି ଆସେ ମାଧ୍ୟବ ପାଣିର । ଯେତିକି କ୍ଲାସରେ ପଡ଼ାଯାଏ ସେ ସେତିକି ମନେ ମନେ ତାକୁ ଖଞ୍ଜାଖଞ୍ଜି କରି ତାର ଆହୁରି ଆହୁରି ନୃଅଧିଗ ପାଏ, ସେତିକି ଅବଳମନ କରି ମନରୁ ଭାବି ଆଗକୁ ଆଗକୁ କହନା କରିପାରେ, ତାର ଧାରଣାଗୁଡ଼ିକ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ, ନିଦା, ସପା, ସରଳ, କେଉଁଠି

ସଦେହ ନାହିଁ । ବୟସରେ ସେ ମୋତୁଁ ବଡ଼, ଉଜତାରେ ବହୁତ ବଡ଼, ମ୍ୟାଟିକୁଳେସନ୍ଦରେ ତାର ସାଇନ୍‌ ଅପସନେଲ ଥିଲା ଓ ସେ ହିଁରେ ଖୁବ ଭଲ କରୁଥିଲା, କିନ୍ତୁ ଖାଲି ସେତିକି କହିଲେ ବିଜ୍ଞାନ ପାଠରେ ତାର ପାରଦର୍ଶିତା ବୁଝାଇ ହେବ ନାହିଁ, ସେ ସତେକି ତାର ସହଜାତ । ସେ ବିଜ୍ଞାନ ପାଠକୁ ଖୁବ ସହଜ ବୋଲି ନିଏ; ପରୀକ୍ଷା ଦେଇକି ଆସି ଯେତିକି ନମର ପାଇବ ବୋଲି କହେ ଠିକ ସେତିକି ପାଏ । ମନେ ପଢ଼ୁଛି ଥରେ ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ହରେକୃଷ୍ଣ ଦାସ ଡାଇନାମିହୁରେ ଗୋଟିଏ ଜଟିଲ ଅଙ୍କକୁ ଜ୍ଞାନରେ ଆମ ଆଗରେ କଳାପଟାରେ କଷିଗଲେ, ତିନି ଚାରି ଥର କଳାପଟା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା, ଅଙ୍କଟିର ଫଳ ବାହାରିଲା । ତାପରେ ଠିଆ ହେଲା ମାଧ୍ୟବ । ଅନୁମତି ନେଇ ସେହି ଅଙ୍କଟିକୁ ଅଛି କେତେ ଧାର୍ତ୍ତିରେ କଷିଦେଲା । ପଚାରିଲା “ଏମିତି ଚିତ୍ର ନାହିଁ ?”

ସାର କହିଲେ “ହେଲା ତ, କିନ୍ତୁ ନାନା ସୂତ୍ର ଲାଗିପାରିଲା କେଉଁଠି ?”

ସେ କହିଲା “ଯଦି ଅଙ୍କଟି କଷି ଫଳ ବାହାର କରିବା ଦରକାର ତେବେ ଯେଉଁ ଉପାୟରେ ସବୁଠି ଚଞ୍ଚଳ ତା ହୋଇ ପାରିବ ତା କଣ ଭଲ ନୁହେଁ ?”

ଅଙ୍କ ପଡ଼ାଇଲାବେଳେ ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ଶାରଦାକାନ୍ତ ଗାଂଗୁଳି ଥାକ ଥାକ କରି ତୀଙ୍କ ଯୁଦ୍ଧ ଉପରେ ଗଡ଼ି ଗଡ଼ି କହିଯାଆନ୍ତି; ପ୍ରତ୍ୟେକ ଯୁଦ୍ଧକୁ ବାପ୍ରତିବ ଜାବନର ନାନା ଘଟନା ନାନା ଅନୁଭୂତି ସହିତ ଯୋଡ଼ିଯୋଡ଼ି ଉଦାହରଣ ଦେଇ ବୁଝାଇ ଯାଆନ୍ତି । ଲାଗେ ସେ ଅଂକଶାସ୍ତ୍ରର ସୁହର ଜୀବନ ଦର୍ଶନ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରୁଛନ୍ତି । ମତେ ଭାରି ଭଲ ଲାଗେ, କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ସେ ଯୁଦ୍ଧ ଓ ବରୁତା ସଂଗୀତ ପରି ଲାଗେ ଜଣକୁ, ସେ ଗଢ଼ି ମିଶ୍ର । ସେ ଲେଉଟି ଆସି ଗଦଗଦ ହୃଦ, ବାରମ୍ବାର ପ୍ରଶଂସା କରେ ।

ମୁଁ ଦେଖିଲି ବିଜ୍ଞାନର ବିଭିନ୍ନ ଅଂଶ ଲାଗି ବିଶିଷ୍ଟ ପ୍ରବଣତା ରହିଛି ବିଭିନ୍ନ ଶାତ୍ରକଠି । ସତେ ଅବା ଜିଶ୍ଵରଦର ।

ଓଡ଼ିଆ ଓ ଜାରେଜୀ ଛଡ଼ା ଆଉ କେଉଁଥିରେ ପାଷ ହେବା ଅସମ୍ବନ୍ଦର ହେଲା, କିନ୍ତୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଷୟରେ ନମର ଖରାପ ରହୁଥିଲା, ସବୁ ମିଶାଇଲେ ମୋ ପ୍ଲାନ ଉପରେହେଁ ରହୁଥିଲା । ଗେଷ୍ଟବେଳକୁ ଦ୍ଵିତୀୟ ତୃତୀୟ ପ୍ଲାନରେ ମୁଁ ଭଲ ଥିଲି ହୃଦତ । କିନ୍ତୁ ଶେଷ ଫଳ ହେଲା ସେକେଣ୍ଟ ଡିଭିଜନ । ଶୁଣିଲି ପିତିକୁ ପ୍ର୍ୟାକ୍ରିକାଲରେ ମୁଁ ୧୦ ନମର ଲାଗି ଫେଲ ହେଲି, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସବୁଥରେ ବେଶ ନମର ଥିଲା, ତେଣୁ ପରୀକ୍ଷାରେ ପାଶ କଲି, କିନ୍ତୁ ପ୍ର୍ୟାକ୍ରିକାଲର ୧୦ ନମର ପୂରଣ କରିବାକୁ ମୋର ଟୋଟେଲରୁ ଶହେ ନମର କଟାହେଲା, ତାହାହିଁ ନିଯମ ଥିଲା । ସତ କି ମିଛ ମୁଁ ଜାଣେନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ବିଶ୍ଵାସ କରିବାକୁ ଭଲ

ଲାଗେ, ଏଇ ବିଶ୍ୱାସ ମତେ ଦେଇଥିଲା ନିଜ ପାଖେ ଆମ୍-ସନ୍ଧାନ, ଦୁର୍ଘଟଣା ସହି ହୋଇଥିଲା । ଦୁର୍ଘଟଣାର୍ଥୀ କାରଣ ମ୍ୟାଟ୍ରିକୁଲେସନରେ ମୋର ଯେଉଁ ସାନ ଥିଲା ଯେ ତାତୁ କେତେ ଦୂର !

ପିତିଙ୍କ ପ୍ର୍ୟାକଟିକାଲରେ ବି ମୁଁ ଖୁବ ଭଲ କରୁଥିଲି । ଅତି କଠିନ ଏହୁପେରିମେଣ୍ଡ ଅଭ୍ୟାସ କରିଥିଲି । ମୋ ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତର ପଢ଼ିଲା ଅତି ସରଳ, ଗୁଡ଼ିଏ ଛଡ଼ା ଦିଆହୋଇଥିଲା, ତା ଭଲ୍ୟମ୍ ମାପିବାକୁ ହେବ । ଗୁଡ଼ିଏ ସାନସାନ ଥିଲା, ଆଉ ଗୁଡ଼ିଏ ତା ପ୍ରାୟ ଦିଗ୍ବୁଣ । ମୁଁ ବଢ଼ ଗୁଡ଼ିକରୁ ବାହି ଫଳ ବାହାର କରିଥିଲି । ପରୀଷକ ଫଳ କଷିଲେ ସାନ ଗୁଡ଼ିକରୁ । ହୋଇପାରେ ସେ ମତେ ଫେଲ କରାଇଲେ । ମୁଁ ଜାଣିନାହିଁ ।

ପାଠ ପଡ଼ା ଓ ପରୀଷାରେ ଫଳାଫଳ ପାଖେ, ଆର ପାଖେ କଲେଇ ଜୀବନର ସୁତ୍ତି ।

କେମିଷ୍ଟି । ଥାକ ଥାକ ହୋଇ ବେଶ ଧାଡ଼ିଗୁଡ଼ିକ ଉପରୁ ଚଳ ଆଡ଼କୁ ଓହେଇ ଓହେଇ ଆସିଛି ପଛ ପଚୁ ସାମା ଆଡ଼କୁ । ଆଗରେ ଲମ୍ବା ଚେବୁଲ । ତା ସେପାଖେ ଅଧ୍ୟାପକ, ଗୋରା, ଖୁବ ସବୁ, ଚିପା କଳା ସ୍ଵର ପିଛି ଆହୁରି ପାତଳ ଦିଶୁଛନ୍ତି । ବିଶି ଆଙ୍ଗୁଠି ଚେକି ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ବୁଝାଉଛନ୍ତି । ସେ ଅଧ୍ୟାପକ ଗୁରୁଚରଣ ମହାନ୍ତି ।

ଚେବୁଲ ଉପରେ କଣ ଦେଖାଇ ବୁଝେଇବେ । ନିର୍ମିଆ କରାଗଲା । କଠିରେ ଠିଆ ହୋଇ ଲାବୋରେଟରୀ ଆସିଷାଏ ବନମାଳୀ ଗୋଟାଏ ଉହା ଉପରେ କୁହୁଛି । ମୋଟାସୋଟା ଲୋକ, ପ୍ରୌଢ଼, ତାଳେ ତାଳେ ନାଟିଲା ପରି ଦିଶୁଛି । ହଠାତ୍ ମୋର ମନେ ପଡ଼ିଯାଉଛି, “ତାଳି ତାଳି-ବନମାଳୀ । ତାଳି ତାଳି-ବନମାଳୀ ।” ପ୍ରୌଢ଼ ବନମାଳୀ ନାହୁଛି ।

କଳା ପୋଷାକ ପିନ୍ଧା ଗମ୍ଭୀର ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କ ମୁହଁରେ ରହସ୍ୟମାୟ ଭାବ, ବିଶି ଆଙ୍ଗୁଠି ଉପରକୁ ଉଠିଛି । ବାଁ ହାତରେ ଚେକି ଧରିଛନ୍ତି ଚେଷ୍ଟଚୁପ୍ଚଟିଏ, ତାହାରି ଭିତରେ ରହିଛି ରହସ୍ୟ । ସେ ବୁଝାଉଛନ୍ତି । “ହେଇ ଦେଖ ନାଲି ମନ୍ଦାର ଫୁଲଟା ଧଳା ହୋଇଗଲା ।”

ନତ୍ତୁବା ଅଧ୍ୟାପକ ଡକ୍ଟର ବଳତ୍ରୁପ୍ରସାଦ ପଡ଼ାଉଛନ୍ତି । ବିଲାଦର ପିଏର୍.ଟି. ସେ, ତଥାପି ସରଳ ଅମାୟିକ ବ୍ୟକ୍ତି, କଥାଗୁଡ଼ିକ ଗୁଲୁରୁ ଗୁଲୁରୁ ଶୁଭେ ।

ଏ ଉତ୍ତର୍ୟେ ଆପଣା ହାତରୁ ଗରିବ ଛାତ୍ରକୁ ସାହାଯ୍ୟ ଦିଅନ୍ତି ଏକଥା ମୁଁ ସୁଇବର୍ଷ ପରେ ଜାଣିଲି । କଷରେ ଚଳି ବି.୧. ପଢ଼ୁଆୟ । ଉପରେ

ପଡ଼ି ଡକଟର ପ୍ରସାଦ ମନେ ଦିନେ ଡକାଇ କହିଲେ “ମୁଁ ଓ ଗୁରୁଚରଣ ବାବୁ ନିଷତି କରିଛୁଁ ପ୍ରତିମାସରେ ତମକୁ ଆମେ ପାଞ୍ଚଟି ଟଙ୍କା ସାହାଯ୍ୟ କରିବୁଁ । ତୁମେ ଅତି କଷ୍ଟରେ ଚଳ ଆମେ ଜାଣିଛୁ । ଆମେ ତୁମର ଆପଣାର ମଣିଷ, ବଡ଼ଭାଇ ପରି, ତୁମେ ଆଦୌ ଲାଜ ସଂକୋଚ କର ନାହିଁ । ଆସିବ ନେଇଯିବ ।” ସେତେବେଳେ ପାଞ୍ଚଟଙ୍କା ବହୁତ । ମୋର ଖୁବ କାମରେ ଲାଗିଲା । କେତେମାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନେଇଥିଲି । ତାପରେ ଆଉ ନେଲି ନାହିଁ । ପିଲାହିନର ସେ ରଣ ଆଉ ତୀବନରେ ଶୁଣି ହେବ ନାହିଁ । କିମିହିନ ପଢାଇଥିଲେ ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ଲୋକନାଥ ମିଶ୍ର । ଶାନ୍ତ, ଗମ୍ଭୀର, ଏକଳକ୍ଷ୍ୟରେ ପାଠ ପଢାଇଯାଆନ୍ତି ।

କେମିଷ୍ଟ୍ରୀ ଲାବରେଟରୀ । ତାର ଜାତି ଜାତିକା ଗନ୍ଧ । ଆମ ଦେହରେ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ଧଳା ‘ଆପ୍ରନ୍’ ବା କନା ଓହଳିଛି । ନ ହେଲେ ଲୁଗାପଚା ପୋଡ଼ିବ । ତଥାପି ନଖ ଉପରେ, ହାତ ପାପୁଲିରେ ଏସିଭର ସର୍ବ ଲାଗି ଯାଇ ହଳଦିଆ ପଡ଼ିଯାଏ ।

ପିଙ୍କିରୁ କ୍ଲାସ୍ । ଅଧ୍ୟାପକ ନାରାୟଣ ମିଶ୍ର । ତଳକୁ ମୁଁ କରି ଏପାଖ ସେପାଖ ଚହଳି ଚହଳି ଚିକି ନିଷ୍ଠ କରି ସେ ବୁଝାନ୍ତି । ଅଛ ସମୟ ଏକା ଜାଗାରେ ଠିଆ ହୁଆନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଆଖରେ କୌଣସି କଥା ସାନ ନୁହେଁ, ପ୍ରତି କଥାର ତାପ୍ୟର୍ୟ ଅଛି ।

ମନେ ପଡ଼େ, ପରେ ବିଳାତରୁ ନୂଆ ହୋଇ ଡକୁରେଟ୍ ପାଇ ଫେରିଲେ ଅଧ୍ୟାପକ ଡକୁର ହରିବନ୍ଦୁ ମହାନ୍ତି । ପିଙ୍କିରୁରେ ପ୍ରଥମ ଓଡ଼ିଆ ପିଏର.ଟି. ସେ, ଆମେ ଗର୍ବ ଅନୁଭବ କରୁଁ । ସେ ଆମକୁ ପ୍ରଥମେ ଗେଡ଼ିଓ ଦେଖାଇଲେ । ତା ପୂର୍ବରୁ, ଏମ.ୱେସ୍ସି. ପାଶ କରି ସେ ପିଙ୍କିରୁରେ ଲେକ୍ଟରର ଥିଲେ, ଆମକୁ ପଢାଇଥିଲେ । ସଜେଇ ବୁଝେଇ ଶୁଝେଇ ପଢାନ୍ତି । କୁଞ୍ଚକୁଞ୍ଚଥା ବାଳ, କାର୍ତ୍ତିକା ମହିଳା ମହିଳା, ଯେମିତି ବସ୍ତା ଅଛ । ବିଳାତ ଯିବା ଆଗରୁ ସେ ଛୁଟି ନେଇ ବିଦା ହେବାକୁ ଗଲେ । ଫେରିଲା ପରେ ଯେଉଁଦିନ ଆମ କ୍ଲାସ ଥାଏ ହୁଏବୋର୍ଦ୍ଦରେ ବଢ଼ ବଢ଼ ଅକ୍ଷରରେ ପ୍ରକ୍ଷପ ଚିହ୍ନ ଦିଆହୋଇ ଲେଖା ହୋଇଥାଏ “ପାଷ୍ଟ୍ ?” ସେ ଅନାଇଁଦେଇ ହସିଦେଲେ । ହୋ ହୋ ହସ ଉଠିଲା । “ପାଷ୍ଟ୍ ଦିଆଯିବ” ନା ଏମିତି କଣ କହିଲେ । ଏବେ ସେ ଖୁବ ବଡ଼ ପାଷ୍ଟ୍ ଦେଲେ ତାଙ୍କ ପୁଅ ବିବାଘରକୁ । ପଛେ ସେ ଅଧ୍ୟାପନା ଛାଡ଼ିଦେଲେ, ହେଲେ ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କ ପରାମର୍ଶଦାତା, ସେକ୍ରେଟେରି, ଧନୀ ବ୍ୟବସାୟୀ । ସେ ଜଣ୍ମ ହଣ୍ଡେଲର ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଡ ସୁପରିଷେଣ୍ଡେଣ୍ଡ ହୋଇଥିଲେ ।

ପିତିକୁ ପ୍ର୍ୟାକଟିକାଳ କ୍ଲାସ, ନାନାୟନର ବ୍ୟବହାର, ମାପଚୁପ, ଓଜନ, ଦର୍ଶଣ ଆଗରେ ମୁଣ୍ଡକଣ୍ଠା ଠିଆ କରି ମାରି ଏପଚସେପଚ ଦେଖାଦେଖ, ମ୍ୟାଗନେଟ, କଲେକ୍ଟିକ ବ୍ୟାଚେରି, ପୋଷ୍ଟ ଅଫିସ ବହୁ, କେତେକଣ ।

ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭିନ୍ନ ଜଗତ, ବଚନୀ, ଉଭିଦବିଦ୍ୟା । ଖୁବ ଡେଙ୍ଗା ଖୁବ ମୋଟା ଗୋଟା ଅଧ୍ୟାପକ ଦେବତ୍ରୁତ ମୁଖ୍ୟାଙ୍କ, ତାଙ୍କର ଖୁବ ବଡ଼ ହାତବ୍ରୋପିଲ, ଅପରେସନ କରାନ୍ତି ନାହିଁ, ବୋଧହୃଦ ଡରରେ ।

ଅଧ୍ୟାପକ ପଶ୍ଚିମାମ ମିଶ୍ର, ଶ୍ୟାମାଳ ବର୍ଣ୍ଣ, ମୁହଁଟ ଶୁଖଲା ଶୁଖଲା, ଧୀର ପାଟି, ଅଛ କହନ୍ତି, ଯେପରି ଭାବି ବିଚାରି, ଜଗିଜଗି । ମୁହଁରେ ଶିଶୁସୁଲଭ ସରଳ ହସଟିଏ, ବହୁତ ଧୈର୍ୟ, ବାରମାର ବୁଝାଇବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ, ବିରତ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ସେ ଲକ୍ଷ ହଷ୍ଟେଲର ସୁପରିଷେଷ୍ଟେଷ୍ଟ ହେଲେ ଯେତେବେଳେ ଗୁରୁତେଣବାକୁ ନିଜ ଘରେ ରହିଲେ ଓ ଆର୍ଦବାକୁ ହେଲେ ଥ୍ରାର୍ଦେନ । ପଛେ ସେ ହେଲେ ପିଏର୍‌ଡି., ପରେ ସମଳପୂର ଯୁନିଭର୍ସିଟିର ଭାଇସଟ୍ୟାନ୍‌ସେଲର ହେଲେ । ପରିଜା ସାହେବ ସେ ବିଭାଗର ମୁଖ୍ୟ ଦେଖିଲେ ମନେ ପଡ଼େ, କେତେ ସଦଗୁଣ, ସୁନୀତି, ଆଦର୍ଶର ସେ ପ୍ରତାକ, ଆଉ ସବୁ ମିଶି ସାର୍ଥକ ଜୀବନର । ଏତେ ବଡ଼, ଏତେ ଉଚ୍ଚରେ ସେ ଆପେ ମାଡ଼ି ପଡ଼େ ।

କିନ୍ତୁ ବ୍ୟବହାରରେ କେଡ଼େ ସରଳ, ସହଜ । ସେ ସାନ ପିଲାକୁ ବୁଝାଇଲା ପରି ପାଠ ବୁଝାନ୍ତି, ମୁଲୁଦୁଆ ଗଢିଗଢି, ଅତି ସରଳ ସାଧାରଣ କଥାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି, ଚିକିନିଷ୍ଠ କରି ବୁଝେଇ ବୁଝେଇ । ତାଙ୍କ ଧୈର୍ୟ ତୁଟେ ନାହିଁ । ପିଲାଏ ଭୁଲ କରିବେ, ଭୁଲ ବୁଝିବେ ଏଥପାଇଁ ସତେ ଯେମିତି ସେ ଆଗରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ, – “ଆସ, ପୁଣି ପଚାର, ନିଜେ ଦେଖ, ବୁଝ, ଚେଷ୍ଟାକର, ନିଜର ହୃଦବୋଧ ହେଉ, ସଂଶୟ ଦୂର ହେଉ,” ତାଙ୍କର ବ୍ୟବହାର ଏଇଥା ସୂଚାଇ ଦିଏ । ତାଙ୍କ ଚାରିପାଶେ ଗହଳି ବଢ଼େ ।

ମୁଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଛି, ଉଭିଦକୁ ସେ ଦେଖନ୍ତି ଠିକ୍ ଗୋଟିଏ ଜୀଅନ୍ତା ମଣିଷଙ୍କୁ ଦେଖିଲା ପରି; ଯେପରି ଗଛରୁ ପତ୍ରଟିଏ ଛିଣ୍ଡାଇଲେ ତାକୁ ଲାଗେ ତାକୁ କଷ ହେଉଛି, ଅସଂଖ୍ୟ ଫୁଲ ଫୁଟିଥିବା ଗଛରୁ କାଟି ଦେଖାଇବାକୁ ଫୁଲଟିଏ ଛିଣ୍ଡାଇଲାବେଳେ ସେ କହନ୍ତି “ବିଜ୍ଞାନର ପ୍ରସାର ପାଇଁ ଏ ଫୁଲଟିକୁ ଛିଣ୍ଡାଇବା ଓ କାଟିବା ଦରକାର ପଡ଼ୁଛି, କରିବାକୁ ତ ପଡ଼ିବ ।”

ଉଭିଦବିଦ୍ୟା ମତେ ଆକୃଷ କରିଥିଲା । ଲାଗୁଥିଲା ମୁଁ ବି ଅନୁଭବ କରୁଛି ସୃଷ୍ଟିର ନାନାବେଚିତ୍ର୍ୟ କେମିତି ମଣିଷଠେ ପୁଣି ଉଭିଦର୍ ଅନେକ ସ୍ଵଳରେ ଏକା ପ୍ରକାରେ ନିଜକୁ ପ୍ରତିପଳିତ କରୁଛି, ନାନା ପ୍ରତ୍ୟେବ ସବେ ଅରେଦବୁ ବାରିହୋଇ ପଡ଼ୁଛି ।

ପଛେ ଯେତେବେଳେ କାମକଳା ଜୀବନରେ ଘୋର ଜଙ୍ଗଳରେ ଦୁର୍ବେଦ୍ୟ ପାହାଡ଼ରେ ମତେ ଅନେକ ସମୟରେ ଦିନ ଦିନ ଚାଲିବାକୁ ପଡ଼ିଲା, ସପ୍ରାହ ସପ୍ରାହ ରହିବାକୁ ପଡ଼ିଲା, ଅନେକାଂଶରେ ଭୁଲି ଯାଇଥିବା ପାଠରୁ ଯେତିକି ଅଛଟିକିଏ ମନେ ଥିଲା ତାକୁହିଁ ପ୍ରୟୋଗ କରି ନାନା ଉଭିଦ ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ଦେଖୁ ଦେଖୁ ମୋର ସମୟ ଆନନ୍ଦରେ କଟୁଥିଲା । ବୋଧହୃଦୟ ସେଇଥରୁ ମନ ବନ୍ଧିଥିଲା ନାନା ପ୍ରକାର ମଣିଷଙ୍କ ବିଚିତ୍ର ଲକ୍ଷଣ ଓ ସମାଜ ଅନୁଧ୍ୟାନ କରି ଆହୁରି ଆନନ୍ଦ ପାଇବାକୁ ।

ନିହାତି ଅଭାବ ପଡ଼ିଲେ ମୁଁ ତିନି ଚାରିଥର ପରିଜା ସାହେବଙ୍କ ପାଖରୁ ଚକା ଉଧାର ଆଣିଛି, ପଛେ ଦେଇ ଦେଇଛି । କିନ୍ତୁ ଆଉ ଥରେ ଆଣିଲି ବୋଧହୃଦୟ କେଢ଼ିଏ ଚକା, ଅତି ଅଭାବରେ ପଡ଼ି, ବୋଧହୃଦୟ ସେ ଚକା ଶୁଣି ନାହିଁ, ସେ ହେଲା ତାଙ୍କର ଦାନ ।

ମୋର ଚତୁର୍ଥ ବର୍ଷ ମୁଁ ଡ୍ରେଷ୍ଟ ହଷ୍ଟେଲରେ ଥିଲି । ହଷ୍ଟେଲ ଲେଣିଂ ଲାଇବ୍ରେଚିରୁ ମୋର ଖଣ୍ଡେ ବହି ନେବା ନିତାତ ଦରକାର ଥାଏ । ଗଲି । କିରାନିବାବୁ କହିଲେ “ଆଗ ତିନି ଚକା ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ ।” ଆଇନ ତ ତା, ଚକା ନ ଥାଏ, କିନ୍ତୁ ବହିତ ନିତାତ ପ୍ରୟୋଜନ । ସେ ଘରେ ସୁପରିଷେଣ୍ଡେସ୍ ଥିଲେ, ନାରଣବାବୁ । ତାକୁ ଅନୁଗୋଧ କଲି । ସେବି ବୁଝାଇଦେଇ ଆଇନ ତ ତା, ଆଗ ଚକା ନ ଦେଲେ ବହିଟି ନେବାର ଉପାୟ ନାହିଁ ।

ମୁହଁ ଶୁଖାଇ ବୁଲି ପଡ଼ି ଫେରି ଆସୁଥିଲି, ଦୁଆର ମୁହଁ ପାଖରେ ହୋଇଛି ପଛରୁ ଶୁଭିଲା “ଶୁଣ ।” ବୁଲିପଡ଼ିଲି । ବନ୍ଧରାର ସେମୁଣ୍ଡରେ ସ୍ଵୟଂ ପରିଜା ସାହେବ, ଡ୍ରେର୍ନ । ସେ କଣ କାଗଜପତ୍ର ଦେଖୁଥିଲେ । ପଚାରିଲେ “କଣ ହେଲା ନାରଣବାବୁ ?” ଶୁଣିଲେ । ପକେଗରୁ ତିନୋଟି ଚକା ବାହାର କରି ନାରଣବାବୁଙ୍କ ହାତକୁ ବଢାଇଦେଇ ମତେ କହିଲେ “ତୁମେ ଆଉ ଚକା ଦେବା ଦରକାର ନାହିଁ, ବହିଟି ନେଇଯାଆ ।”

ମ୍ୟାଥମେଟିକ୍ । ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ଶାରଦାକାନ୍ତ ଗାଞ୍ଜୁଲି । ତାଙ୍କ ସହିତ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସଂପର୍କ ନ ଥାଏ । ସେ ସହରରୁ ଆସନ୍ତି, ଫେରି ଯାଆନ୍ତି । ତାଙ୍କର ତାଙ୍କ ସୁଭିପୂର୍ଣ୍ଣ ମନୋରମ ବହୁତା ଶୁଣୁଶୁଣୁ ଜାଣିହୁଏ ନାହିଁ ଯେ କେତେବାଟ ପଡ଼ାଇ ଚାଲିଗଲେ । ସେତେବେଳେ ଲାଗେ ମ୍ୟାଥମେଟିକ୍ ଏକପ୍ରକାର ଉନ୍ନତ ଦର୍ଶନ, ସୂର୍ଯ୍ୟ ବୁଦ୍ଧି ଓ ଧ୍ୟାନ ସାହାଯ୍ୟରେ ତାକୁ ଧରିବା ସମ୍ବନ୍ଧ ନହୁବା ନୁହେଁ ।

ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ହରେକୁଷ ଦାସ । ସରଳ କାମିକା ମଣିଷ । ବହୁତ କଷ କରି ବୁଝାନ୍ତି । ତାଙ୍କ ରଂଧାଜୀ ଉତ୍ତାରଣ ତିକିଏ ଅବାରିଆ । ପିଲାଏ ଗୋଲମାଳ

କରନ୍ତି । ତାଙ୍କର ସରଳ ଆନ୍ଦରିକତା ମତେ ଭାରି ଭଲ ଲାଗେ । ତାଙ୍କ ପଡ଼ା ଶୁଣିଲେ ଲାଗେ ମ୍ୟାଥମେଟିହୁ ତାହେଁ କଠିନ ଅଧ୍ୟବସାୟ, ଅଭ୍ୟାସ, ତା ସହିତ ବୁଝାମଣା ।

. ଅଧ୍ୟାପକ ପି.ଏନ.ଦେ । କମନୀୟ ଚେହେରା । ପୋଷାକରେ ବାଛିବାକୁ ନାହିଁ, ତାଙ୍କ ଦେହକୁ ସୁନ୍ଦର ମାନେ । ସୁନ୍ଦର ଜଂରେଜୀ ଉଚ୍ଚାରଣ ବେଳେବେଳେ କଥା କଥାକେ ଶ୍ରେଷ୍ଠପୂର୍ଣ୍ଣ ହାସ୍ୟରସ, ନିଜେ ହସନ୍ତି ନାହିଁ । ମନେ ପଡ଼ୁଛି ମୋର ଗୋଟିଏ ସାଙ୍ଗକୁ କହିଥୁଲେ “ମିଷ୍ଟର—, ତୁମେ ମୋ ଖାତାରେ ଶୂନ୍ୟ ପାଇଛ, ହରେକୃଷ୍ଣବାବୁଙ୍କ ଖାତାରେ ଶୂନ୍ୟ ପାଇଛ । ଶୂନ୍ୟ ଆଉ ଶୂନ୍ୟ ମିଶି କେତେହେଲା ?” ତାପରେ ଆମ ସମସ୍ତିକୁ ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ପଚାରିଲେ, “ତୁମେ କହ, ତୁମେ, ତୁମେ, ତୁମେ,—ଶୂନ୍ୟ ଆଉ ଶୂନ୍ୟ ମିଶି ଶୂନ୍ୟ ।” ଭଲ ପଡ଼ାନ୍ତି । ମପାରୁପା, ପଦେବି ବେଶି କମ୍ ନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ ଥରେ । ଆମେ ଶୁଣିଥିଲୁଁ ସେ ବିଷୟର ଛାତ୍ର ଥିଲେ, ସେ ଅହଫୋର୍ଡର “ର୍ୟାଇଲର”, ଖୁବ୍ ମେଧାବୀ, ସମ୍ମାନ କରୁଥିଲୁଁ ।

ଓଡ଼ିଆ କ୍ଲାସ । ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ଆର୍ଦ୍ଦବଲୁଭ ମହାନ୍ତି ।

ସେ ଗୋଟିଏ ଅଭୁଲା ସୁତ୍ତି । ଶାଲି ଜ୍ଞାନ ନୁହେଁ, ଓଡ଼ିଆ, ଓଡ଼ିଶା—ତାହାରି ବଡ଼ାଇ ବଖାଣିବାକୁ, ତାହାରି ପ୍ରତି ନିଯା ଓଗାରିବାକୁ, ତାର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ବନ୍ଦାଇବାକୁ ଅନୁପ୍ରାଣିତ କରିବାକୁ ସେ ନିଜେ ଗୋଟିଏ ବଳିଷ୍ଠ ଅନୁଷ୍ଠାନ ବୋଲି ଆମେ ଭାବୁଥିଲୁଁ । ତାଙ୍କ ବିଷୟରେ ଆମେ ଅନେକ ଜାହାଣୀ ଶୁଣିଥିଲୁଁ । କଲେଜ ଛାତ୍ରିଲାପରେ ସେ କୁଆଡ଼େ ବାରବର୍ଷ ଓ ଚୌଦବର୍ଷ ଯାକେ ରାତି ଅଧ୍ୟାକେ ପ୍ରତିଦିନ ପଡ଼ୁଥିଲେ । ଦିନ ଭିତରେ ପ୍ରତି ଚିକକ ଅବସର ପାଠ ପଡ଼ାରେ ଲଗାଉଥିଲେ । ସେହି ପରିଶ୍ରମ ଫଳରେ ସେ ପାଇଲେ ବିପୁଲ ଜ୍ଞାନ, ସଂସ୍କୃତ, ଓଡ଼ିଆ, ଜଂରାଜା, ହିନ୍ଦୀ, ବଜଳା ବହୁତ ପଡ଼ିଲେ, ଆଉ ପାଇଲେ କଲିକ ରୋଗ, ଆଜାବନ । ପୋଥୁ ଆମ ଆଖିରେ ବିସ୍ମୟ, ସେ କୁଆଡ଼େ ଗାଡ଼ି ଗାଡ଼ି ପୋଥୁ ପଡ଼ିଲେ, ପୋଥୁ ପଡ଼ି ପଡ଼ି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ବିଷୟରେ ଗବେଷଣା କଲେ । ପୂର୍ବ ହଷ୍ଟେଲ କମନରୁମରେ ଥାଏ ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଫଟୋ, ସାମ୍ବାରେ ଗଦାଏ ପୋଥୁ, ସେ ଚକା ପକାଇ ଶାଲି ଦେହରେ ବସିଛନ୍ତି । ପ୍ରାଗନ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଲୁପ୍ତରେ ଉଦ୍ଧାର ପାଇଁ ସେ ପ୍ରାଗନ ସମିତି ଗଢ଼ିଥିଲେ, ଖୁବ୍ ବ୍ୟାପକ ସମାଲୋଚନା ଥିବା ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖୁ କେତେକ ପ୍ରାଗନ କାବ୍ୟ ଛପାଇଥିଲେ । ସାରଙ୍କ ସହକର୍ମୀ ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ଗୁରୁଚରଣ ମହାନ୍ତିକୁଁ ଶୁଣିଛି ବାଲେଶ୍ଵରର ବିଜ୍ୟାତ ଧନୀ ଭୂତ୍ୟ ଭାବ୍ୟର ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ନଁ ଅନୁସାରେ ପ୍ରାଗନ

ସମିତି ନାଁ ରଖିଛେଲା କାରଣ ‘ଭାଷ୍ଟର’ ମାନେ ‘ସୂର୍ଯ୍ୟ’ ଓ ସେ ପ୍ରଥମେ ବିଦ୍ସବିଜ୍ଞାମଣି ଛାପିବାକୁ ଟେଲିଫିଲେ ଓ ପରେ ଲକ୍ଷେ ଚଙ୍ଗା ସାହାୟ୍ୟ ଦେବେବୋଳି ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେଇଥିଲେ । ପ୍ରାଣ ସମିତି ଭାଜିଲା, କିନ୍ତୁ ପୋଥ ପଡ଼ି ଗବେଷଣା କରିବା କାମ ଓଡ଼ିଶାରେ ସେହିନ୍ତି ଚାଲିଲା ।

ଯେତେବେଳେ କଲେଇରେ ଅନେକେ ଜାଗରିତୀ ପ୍ରଭାବରେ ଆପଣା ବେଶଭୂଷା ‘କାଇଦା’ ଆଦିରେ ‘ଆଧୁନିକ’ ହେବାକୁ ଚେଷ୍ଟିତ, ସେତେବେଳେ ଆର୍ଦ୍ଦବାବୁ ସତେଜି ଜାଣି ଜାଣି ଦେଖାଇ ଦେଖାଇ ତାର ବ୍ୟତିକ୍ରମ, ଲୁଗା ଉପରେ ଲମ୍ବା ବେଳିପା କୋଟି, ତା ଉପରେ ଚାଦର, ବେଳରେ ମାଳୀ, ମୁଣ୍ଡରେ ତୁଟି, ପକେରେ ବଡ଼ ପାନ ଢିବା, କଥାଭାଷାରେ ବଡ଼ପାଟି, ଉଛୁସ, ଆବେଶ, ଭାବପ୍ରବଣତା, ଗରୀର ଆନ୍ତରିକତା, ଯୁଭିରେ ସବୁବେଳେ ଓଡ଼ିଶାର ଅତୀତର ସବୁ ବଡ଼, “ଏହି ଆଉ କାହାର କେବେ ଥିଲା ?”

“ଦେଖ ବାପା, ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଖାଣ୍ଡି ଗାଉଁଳି ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ, ସେହି ବୁଝାଇବ ଆମର ସଂସ୍କରିତ ଜଣ । ‘ମୁହୂରୁଲା’ – ଜଣ ସେ ? ‘ମୁହୂ-ହାସିନା’ରୁ ଅପରିଷ୍ଠ । ‘ମୁହୂ-ହାସିନା’ !” ଚାଲିଲା ଶ୍ଵେତ, ପୁଣି ପୁରୁଣା କବିତାରୁ ଆବୁଦି । ଆଉ କେଉଁଠି କେଉଁଠି । “ ‘ମୁହୂହାସିନା’ – ମନ୍ଦ ମନ୍ଦ ହସୁଥୁବ, ଅଭ୍ୟାସିନା କରିବ ପରା, ଅତି ମାଙ୍ଗିତ ଅତି ଉନ୍ନତ ସଭ୍ୟ ଜାତିର ପରମରାଗତ ଶିଷ୍ଟାଚାର ଏଇଥରୁ ପ୍ରମାଣିତ ହୁଏ । ମନ୍ଦ ମନ୍ଦ ହସୁଥୁବ । କିରେ ? ତୁ ହସୁରୁ ? ଯୁ-ୟୁ-ଷ୍ୟାରୁ ଅୟ ଅନ୍ତ ଦି ବେଞ୍ଚ, ଷାରୁ ଅୟ -ଚଗଲା-” ପ୍ରକୃତରେ ସେ ଜଣକୁ ବେଞ୍ଚ ଉପରେ ଠିଆ କରାଇବାର ମୁଁ ଦେଖିଛି ।

ଉଛୁସରେ ସେ ପଢ଼ାଇଯାଆନ୍ତି, କେତେବେଳେ କେଉଁ ଲେଖକର ତୁଟି ଦେଖାଇ ଗାଳି ଦିଅନ୍ତି, ରାଗନ୍ତି, କେତେବେଳେ କାହାର କବିତାର ଉକ୍ତର୍ଷ ବୁଝାଉ ବୁଝାଉ ଅଭିଭୂତ ହୋଇଯାଆନ୍ତି, ଲାଗେ ଜଣ ସୁଆଦିଆ ଯେପରି ସେ ପାଟିରେ ବାଣ୍ଶକ୍ରତି, କେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଶାର ଦୁର୍ଦ୍ଵାରା କଥା ସୁରଣ କରି ଲୁହ ଗଡ଼ାନ୍ତି, ତାଙ୍କ ବୃତ୍ତା, ତାଙ୍କ ହାବଭାବ, ସବୁ ଏକାଠି ମିଶିଯାଇ ସୁନ୍ଦିତ କରେ ଗୋଟିଏ ବିଚିତ୍ର ଅନୁଭୂତି, ପାଠ ଶିଖିବା ଜାହା ମିଳେ ଉପାହ ଉପାନା, ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତି ଶ୍ରଦ୍ଧା, ପ୍ରେରଣା, ସ୍ବପ୍ନ, କେତେ ନୂଆ ଦିଗବାଗର ସୂଚନା ।

ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଡାକନ୍ତି ‘ତୁ’ । ଶୁଣିଲେ ଶୌରବ ଲାଗେ । ଦିଶନ୍ତି କଠୋର । ଡରମାଡ଼େ ନିଜ ନିଜର ତୁଟି ଦୁର୍ବଳତା ପାଇଁ । କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି, ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ସେ କେତେ ଭଲ ପାଆନ୍ତି । ସେ କାମନା କରନ୍ତି ସେମାନେ ମଣିଷ ହୁଅନ୍ତି, ନିଜ ପାଇଁ କହନ୍ତି

“ପୁତ୍ରାର ଶିଷ୍ୟାର ପରାଜୟଃ” ।

ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ଚୌଧୁରୀ ।

ଦିଶନ୍ତି ଅତି ଅଞ୍ଚଳୀୟ ଛାତ୍ରଟିଏ ପରି, ଗୋରା, ପାତଳ ଚେହେରା, ସବୁବେଳେ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଓ ହସ ହସ, ସୁନ୍ଦର ଚେହେରା, ଅତି ସରଳ ପୋଷାକ, ଖାଲି ଲୁଗା ପଞ୍ଜାଗ ଏତିକି । ଶାନ୍ତ, ଧୀର, ମିଠା କଥା, ସହଜ ଭାବେ ବୁଝାଇ ବୁଝାଇ ପଡ଼ାଇଯାଆନ୍ତି, ଭଲ ଲାଗେ । ଆଗ ଆଗ କଲେଇରେ ପଡ଼ିଲାବେଳେ ମୁଁ ତାକୁ ଭଲ କରି ଜାଣି ନ ଥିଲି, କ୍ରମେ ଚିନ୍ହିଲି, ବୁଝିଲି ସେ ଖାଲି ଯେତେବେଳେ ଅଧ୍ୟାପକ ନୁହନ୍ତି, ସେ ଉଦାର, ମହତ, ପରୋପକାରୀ, ଦେବତାପରି । ତାଙ୍କ ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଏଡ଼େ ବିଚକ୍ଷଣ ହୋମିଓପାଥ ବୋଧହୁଏ ଆଉ ଜେହି ନ ଥିଲେ । ଇଂରାଜୀ ଅଧ୍ୟାପକ ତାଙ୍କରି ପରି ନିରାହ ସରଳ ଶ୍ରୀ ବୀରେଶ୍ୱର ଚଣୋପାଧ୍ୟାୟ ତାଙ୍କର ବାଲ୍ୟବନ୍ଧୁ, ସେ ବି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହୋମିଓପାଥ, ତାଙ୍କ ମାର୍ମ କଲିକତାର ଅତି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହୋମିଓପାଥ ଶ୍ରୀ ନାଲମଣି ଘର୍ଜକ, ଭାରତରେ ନାଁ ଢାକ, ଅନେକ ହୋମିଓପାଥ ଚିକିତ୍ସା ବହିର ଲେଖକ । ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତବାବୁ ତାଙ୍କରି ପ୍ରିୟ ଛାତ୍ର । ହୋମିଓପାଥରେ ତାଙ୍କର ଅଗାଧ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ, ଘରେ ଆଲମାରି ଆଲମାରି ବହି, ତାଙ୍କ ପାଖେ ହଜାର ହଜାର ରୋଗୀ, ବହୁତ ଦୂରରୁ ଦୂରରୁ ଆସନ୍ତି, ସେ ଅନେକ ଦୂରାଗୋଟ୍ୟ ରୋଗରେ ପଡ଼ିଥିବା ରୋଗୀକୁ ଭଲ କରନ୍ତି, ସବୁ ଚିକିତ୍ସା ସବୁ ଔଷଧ ନିଜ ହାତରୁ, କାହାଠୁଁ ପଇସାଟିଏ ନିଅନ୍ତି ନାହିଁ, ନିଜେ ଗାଡ଼ି ଖର୍ଚ୍ଚ ଦେଇ ରୋଗୀ ଦେଖୁ ଯାଆନ୍ତି, ସେ ଗରିବ ମେହେନ୍ତର କି ମକୁରିଆ ହୋଇଥାଉ, କେଉଁ ରାଜା କି ଧନୀ ବ୍ୟବସାୟୀ, କି ବଡ଼ କର୍ମଚାରୀ ହୋଇଥାଉ, ବାନ୍ଧ ବିଚାର ନାହିଁ ।

ସଂଗୀତ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଅପୂର୍ବ ଶ୍ରଦ୍ଧା । ସେ ନିଜେ ତବଳା ବଜାନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ସଂଗୀତ ବି ଜାଣିଥିଲେ, ନିଜ ଝିଅଟିମାନଙ୍କୁ ଉପଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷକ ନିଯୁକ୍ତି କରି ଶିକ୍ଷାଜଥିଲେ, ଅଭ୍ୟାସ କରିବାକୁ ଉତ୍ସାହିତ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର ବଡ଼ ସ୍ଵପ୍ନ ଥିଲା ଓଡ଼ିଶାରେ ସଂଗୀତର ପୁନର୍ଜୀଗରଣ ହେବ, ଘରେ ଘରେ ସଂଗୀତ ଚର୍ଚା ପ୍ରତି ଆଦର ବଢ଼ିବ, ଗୋଟିଏ ସଂଗୀତ ବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବ । ସେଥିପାଇଁ ସେ ନିଜେ ବହୁତ ଉଦ୍ୟମ କରୁଥିଲେ । ୧୯୩୪ କି ଣାଟରେ ସେ କଟକରେ ନିଖଲ ଓଡ଼ିଶା ସଂଗୀତ ସମ୍ମେଲନ କରାଇଥିଲେ । ତାପରେ ଆଉ କେତେଥର ବି କରାଇଥିଲେ । କଲିକତାରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସୁରବାହାର ଓଡ଼ାଦ ଗୋପାଳ ଘୋଷ ପକ୍ଷାଘାତ ରୋଗରେ ପଡ଼ିଲେ, ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତବାବୁ ତାଙ୍କୁ କଟକ ଆଣି ରଖୁ ନିଜେ ଚିକିତ୍ସା କରି ଭଲ କଲେ, ରଖାଇଲେ, ତାଙ୍କ ପୁତ୍ରଙ୍କା

ମଧୁ ଘୋଷ ବି ଥିଲେ, ଭଲ ସାତାର ବଜାନ୍ତି । ସଂଗୀତ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଆଗମେ
ଏଇତୁ । ସେ ନିଜ ହାତରୁ ଦରମା ଦେଇ ସଂଗୀତ ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ରଖିଥିଲେ,
ଯେ ଶିଖବାକୁ ଚାହିଁଲା ଶିଖାଉଥିଲେ, ସଂଗୀତ ସମ୍ବଲନୀ ଓ ପ୍ରତିଯୋଗିତା
କରାଉଥିଲେ ।

ଦୁଃଖୀ ରଙ୍ଗାଙ୍କି ଓ ଗରିବ ଛାତ୍ରଙ୍କୁ ବି ସେ ଆର୍ଥିକ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । କାହାରି ଦୁଃଖ ଦେଖୁ ସେ ସହି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ସଂସ୍କୃତର ନାନା ଷ୍ଟେଟ୍‌ରେ, ନାନା ଲୋକହିତକର କାର୍ଯ୍ୟରେ ସହରରେ ଯେତେବେଳେ ଯେଉଁ କାମ କରାନ୍ତିଏ ସେ ସବୁଥରେ ସହଯୋଗ କରନ୍ତି । ରାମଚନ୍ଦ୍ରବନରେ, ଉକ୍ତଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜରେ ସଭା ହେଲେ ସେ ସେଠି ନିଶ୍ଚଯ ଥିବେ ।

ସେ ଯାହା ଦରମା ପାଆନ୍ତି ତାର ବଡ଼ ଭାଗକ ଯାଏ ଏହିପରି ପରାର୍ଥରେ,
ଯାହା ବଳେ ସେତିକିରେ ସେ ଅଛି ସଗଲ ନିରାତୟର ଜୀବନ ଯାପନ କରନ୍ତି ।
ସେ ଅତ୍ୟୁଷ ଜନପ୍ରିୟ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଧେଯ ଥିଲା ମାନବିକତା । ଧନ
ସମ୍ପର୍କ ନହେଁ, କ୍ଷମତା କି ପ୍ରତିପରି ନହେଁ ।

ସଂସ୍କୃତ ଓ ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗର ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ଥିଲେ ଶ୍ରୀ କାଶୀନାଥ ଦାସ । ଆକାରରେ ବଡ଼, ହୃଦୟପୁଷ୍ଟ । ଆମେ ଶୁଣିଥିଲୁଁ ସେ ବାରାଣସୀର ପାଷ୍ଠ ଲୋକ ପାଷ୍ଠ ଏମ୍.ଏ. ରେ । ସେ ଧାତି ଧାତି ପଡ଼ି ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ଅର୍ଥ କହି ବୁଝାଇ ଦିଅନ୍ତି । ବେଳେ ବେଳେ ଚିକିତ୍ସା ହସି ପକାନ୍ତି । ସାଧାରଣଭାବେ ଗମ୍ଭୀର ମଣିଷ ।

ଇଂରେଜୀ ବିଭାଗ ସଂଗେ ଆହୁରି ଘନିଷ୍ଠତର ସମ୍ବନ୍ଧ ହେଲା ଆଇ.ଏୟ-ସି.ପରେ, ସେତେବେଳେ ବି.ଏ.ରେ ମୁଁ ଇଂରେଜୀ ଅନର୍ଥ ନେଲି ଓ ଏମ.ଏ.ରେ ଇଂରେଜୀ ସାହିତ୍ୟ ନେଲି । ଆଇ.ଏୟ-ସି. ପଢ଼ିଲାବେଳେ ଆଇ.ଏ.,ଆଇ.ଏୟ-ସି ମିଶି ଆମେ ଇଂରେଜୀ ଶ୍ରେଣୀରେ ବହୁତ ପିଲା, ଯୋଡ଼ିଏ ସେକସନ ହୁଏ ।

ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ହରିହର ମିଶ୍ର । ବିଲାତରୁ ନୂଆ ଆସିଥାଏଇ । ଗୋରା, ପାତଳ, ଆକାରରେ ଟିକିଏ ସାନ ଦିଶନ୍ତି । ସେ ଖୁବ ତରତର ହୋଇ ଚାଲନ୍ତି । ଖୁବ ପୁଣି । ସେତେବେଳେ ଅଧ୍ୟାପକ ଛାତ୍ର ସମୟ ପୁରୁଣାକଳିଆ ଗୁରୁ-ଶିଷ୍ୟ ସମୟ ପରି, ଆମେ ଦୂରେଇ ଦୂରେଇ ଆଡ଼େଇ ଆଡ଼େଇ ହେଉଁ, କିନ୍ତୁ ସେ ପିଲାଙ୍କ ସଂଗେ ସମବୟସା ପରି ମିଶିଯାଆଏ ସେ ଖୋଜନ୍ତି ଆମେ ସଂକୋଚନ କରୁଁ, ସାହସ ଦେଖାଉଁ, ‘ସ୍କୁଲ୍’ ହେଉ । ସେ ଆମ ହଷ୍ଟେଲର ଆସିଥାଏ, ସୁପରିଷେଣ୍ଡ୍ ଥିଲାବେଳେ ଥରେ ଆମ ସଂଗେ ମହାନଦୀ ଭିତର ପଠାନ୍ତି ବୁଲି ଯାଇଥିଲେ, ତୋଜି କଲୁଁ, ସେ ବାଟ୍ୟାକ ଓ ସେଠି ଖୁବ ହସଖସି

ହେଉଥାନ୍ତି, ଆମ ସଂଗରେ ସେଠି ଭୂରମେକିଂ ଖେଳିଲେ । ହଷ୍ଟେଲ କମନରୁମରେ ବି ଖେଳନ୍ତି ।

ତାଙ୍କ ସହିତ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସ୍ଵରଣଯୋଗ୍ୟ,— ସେ ଆସି ଆମୁକୁ ଫରାସା ଭାଷା ଶିଖାଇବାକୁ ଗୋଟିଏ କ୍ଲାସ୍ ଖୋଲିଥିଲେ, ମୁଁ ବି ଶିଖୁଥିଲି । ଫରାସା ଉଚାରଣଗୁଡ଼ିକ ତାଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଅନାଇଁ ଅନୁକରଣ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ବି ଶିଖିବାକୁ ଭାରି କଷ ଲାଗୁଥିଲା । କେତେ ଦିନ ପରେ ସେ କ୍ଲାସ୍ ଛବି ହେଲା ।

ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ହରିହର ମିଶ୍ର ପଛେ କଲେଇ ଛାଡ଼ି ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗର ଶାସନ ବିଭାଗକୁ ଗଲେ ଓ ପରେ ଜ୍ୟୋତିଷ୍ ଡି.ପି.ଆଇ ହୋଇ ଅବସର ନେଲେ । ଏବେ ବି ତାଙ୍କୁ ଦେଖେଁ, ସେ ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ରହନ୍ତି, ଏକା ପଡ଼ାରେ ଆମ ଘର । ତାଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ଲାଗେ ବୟସ ତାଙ୍କ ପାଖେ ପରାଷ୍ଟ ହୋଇଛି, ସେ ମନଖୁସିରେ ଚାଲି ଚାଲି ବୁଲନ୍ତି, ଖୁବ ଚାଲନ୍ତି, ଆଗା ପରି ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଫୁର୍ଗ, ତାଙ୍କ ସତାନମାନେ ଉଚିଶିକ୍ଷା ପାଇଛନ୍ତି ଓ ଜୀବନରେ ଉନ୍ନତି କରିଛନ୍ତି ।

ଜ୍ଞାନୀ ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ଯନାଥନ ମହାନ୍ତି । ଆକାରରେ ଖର୍ବକାୟ କିନ୍ତୁ ହୃଦୟପୂଷ୍ଟ । ଆମ ଆଗରେ ସେ ବହି ପଢ଼ି ପଢ଼ି ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ଓ ବାକ୍ୟମାନଙ୍କର ଅର୍ଥ ବୁଝାନ୍ତି । ଆଇ.ଏସ୍.ସି ପରେ ସେ ଆଉ କ୍ଲାସ୍ ନେଉ ନ ଥିଲେ । ସେ ଶ୍ରୀକୃତ୍ୟାନ୍ ସଂପ୍ରଦାୟର ଜଣେ ମୁରବି ଥିଲେ । ସେ ଅବସର ନେଲା ପରେ ମୁଁ ଦେଖିଛି ସେ ହାତ୍ ପ୍ରାଣ୍ ପିନ୍ଧି ସାଇକଲ୍ ଚଢ଼ି ଖୁବ ଉପସାହରେ ନିଜ କାମ ଦେଖୁ ଯାଉଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ସେ କଣ୍ଠାକରୀ ବ୍ୟବସାୟ କରୁଥିଲେ । ଆଉ ନାହାନ୍ତି ।

କେତେଥର କ୍ଲାସ୍ ନେଇଥିଲେ ସେତେବେଳର ପ୍ରିନ୍ସିପ୍ୟାଲ ଡିଇକ ସାହେବ, ଜଣେ ଢେଙ୍ଗା ଜଂରେଇ । ତାଙ୍କ ସଂଗେ ସଂଗେ ତାଙ୍କ କୁକୁରଟି କଲେଇକୁ ଆସେ, ସେ ଯେଉଁଠି ବସନ୍ତ ସେଇଠି ଶୁଣ, ମୁଁ ଶୁଣିଛି ତାଙ୍କ ନଁର ଆଦ୍ୟ ଅକ୍ଷର ଚିନୋଟି ସହିତ ସାଧୁଶ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରି ଜଣେ ଛାତ୍ର ପ୍ରକଟବନ୍ତୁ ଦାସ ନିଜ ନଁ ଲେଖୁଥିଲେ ତକୁଭି.ଦାସ, ଆମେ କହୁଁ ‘ରଜ ରୋହୁ ଦାସ’ । ସେ ଯାହା ପଢ଼ାନ୍ତି ତହିଁରୁ ବେଶି ଭାଗ ବୁଝି ହୁଁ ନାହିଁ । ମନେ ଅଛି ଥରେ ସେ ପଢ଼ାଉ ପଢ଼ାଉ ୦୧୬ “ହାନ୍ସମ୍ କ୍ୟାବ୍” ଶବ୍ଦ ଯୋଡ଼ିକ ପାଇଲେ ଓ ତାଙ୍କ ବୁଝାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରି କଳାପଟାରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଡ଼ାଗାଡ଼ିର ଛବି ଆଳିଥିଲେ ।

ଇଂରେଜୀ ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ କୃତ୍ତିବାସ ସାମନ୍ତରାୟ । ଗମ୍ଭୀର ଠାଣି, ସାଧାସିଧା ମଠ ମଠ କଥା, ଅଛକେ ତୁଟାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି, ଯେତିକି କହନ୍ତି ତହିଁରେ କିଛି ସାର ଥାଏ । ଝୁଲି ଝୁଲି ଚାଲନ୍ତି, ଆପଣାଠ ଆପେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଥିଲା ପରି ଭାବ, ମେଲାପି, ସ୍ଵେଚ୍ଛା କଥାଭାଷା, କେବେ ବିଦ୍ରହ୍ମ ନାହିଁ ।

ଇଂରାଜୀ ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ବାରେଶ୍ଵର ଚାଙ୍ଗେ । ଶାନ୍ତ, ସ୍ନେହୀ, ଉତ୍ସାହ, ଆଗ୍ରହୀ, ଅତି ନିରାଢ଼ମର ।

ଇଂରାଜୀ ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ଗିରିକାଶକର ରାୟ । ତାଙ୍କୁ ଭୁଲି ହେବ ନାହିଁ । ପ୍ରଥମେ, ସେ ଚେହେରା— ଡେଙ୍ଗା, ବଳିଲା ବାଲିଲା ଗଡ଼ଣ, ଓସାର କାଷ, ଚଉଖୁଣ୍ଡ ସିନ୍ଧୁଜ ପରି ଓସାର ଛାତି, ଦିଶନ୍ତି ଜଣେ ପହିଲମାନ ପରି, ସେ ପୂର୍ବେ କସରତ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଆଖ୍ୟ ନଷ୍ଟ ହୋଇ ଯାଇଥାଏ, ତା ବଦଳରେ ଥାଏ ଗୋଟିଏ କାଚ ଆଖ୍ୟ ବହୁଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ ଜାଣି ନ ଥିଲି ଯେ ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଆଖ୍ୟ ନାହିଁ । ଦୃଢ଼ୀୟରେ ତାଙ୍କର ସ୍ଵର— ଶୁଭ ମିଠା, ପଡ଼ାଇଲାବେଳେ ସୁନ୍ଦର ଶୁଣେ । ତୃତୀୟରେ ତାଙ୍କର ଅଭ୍ୟନ୍ତ ସ୍ଵରଣ ଶତ୍ରୁ, ଶୁଣିଛି ସେ ଥରେ ପଡ଼ିଲେ ତାଙ୍କର ମନେ ରହିଯାଏ । ସେ କୃତିର ବହି ଦେଖନ୍ତି, ସବୁ ତାଙ୍କର ମୁଖ୍ୟ, ତୁଣ୍ଡରୁ ଗାଇଯାଆନ୍ତି । ପଛେ ଦେଖିଲୁଁ, ଖାଲି ପାଠ୍ୟ କବିତା କି ନାଟକ କି ଗଦ୍ୟ ନୁହେଁ, ବଡ଼ ବଡ଼ ସମାଲୋଚକମାନେ ଯାହା ଯାହା ଲେଖିଛନ୍ତି ତା ବି ସେ ସ୍ଵରଣରୁ କହି ଯାଇ ପାରନ୍ତି । ତତ୍ତ୍ଵରେ ତାଙ୍କର ପାଠ ପଡ଼ାଇବା ବାଗ, ଚିକି ନିଖ୍ଲ କରି ସବୁ ସେ ବୁଝାଇ ଦିଅନ୍ତି, ସବୁଥିରେ ସମ୍ବନ୍ଧ, ଠିକଣା, ପରାମରଶ ଭଲ କରିବା ପାଇଁ ଯାହା ଯାହା ଦରକାର ସେ ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ବୁଝାନ୍ତି, ଗଣି ଗଣି ଏକ ଦୂର ଚିନ୍ମି କରି ‘ପଦର୍ଥ’ ପଦର୍ଥ କରି, ଯେତେଥର ପଚାରିଲେ ପୁଣି ପୁଣି ବୁଝାନ୍ତି, ଚିତ୍ରଚୋରିଏଲ କ୍ଲାସ୍‌ବେଳେ ଲେଖା ଉଚର ସଂଶୋଧନ କରି ଭୁଲ ଭୁଦିକ ବୁଝାଇ ଦିଅନ୍ତି, ବାଟ ବତାନ୍ତି । ସେତେବେଳେ ସେ ପାଠ୍ୟ ବିଷୟ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନେକ ଶିକ୍ଷଣୀୟ କଥା କହନ୍ତି ।

ଇଂରାଜୀ ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ କେ.ପି. (କିଶୋର ପ୍ରସାଦ) ସିନ୍ହା ବିଲାଭର ଏମ.୧୯ । ମୋର ଆଇ.୬୩-ସି. ବେଳେ ବୋଧହୁଏ ଗୋଟିଏ ବହି ପଡ଼ାଇବାକୁ ସେ କ୍ଲାସ ନେଉଥିଲେ ବି.୧. ଓ ଏମ.୧୯. ବେଳେ ବେଶି କ୍ଲାସ ନେଲେ, ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କ ସଂଗେ ପରିଚୟ ବଢ଼ିଲା, ସେ ମତେ ଭଲ ପାଉଥିଲେ । ଡେଙ୍ଗା, ଫରଚା, ଶ୍ୟାମଳବର୍ଣ୍ଣ, ତୋତା ମୋଜାଠୁଁ ବେକବନ୍ଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ଆପଣା ବେଶର ଯଦି ନେଉଥିଲେ, ଦାମୀ ପୋଷାକ, ଗମ୍ଭୀର ମୁଁ, ଚିତ୍ରାଶାଳ, ସଂୟତ ଉଙ୍ଗା, ମାର୍କିଟ ବଜାର କଥା, ଭଲ ପଢାନ୍ତି ଓ ନୂଆ ନୂଆ

ପଡ଼ିବାକୁ ଭଲ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦିଅନ୍ତି । ସେ ଯାହା ଶିଖାନ୍ତି ପରୀକ୍ଷାରେ ଭଲ କରିବା ପାଇଁ ତା ସାହାଯ୍ୟ କରେ, ଅଦରକାରୀ କଥା ସେ କହନ୍ତି ନାହିଁ । ପାଠ ପଡ଼ାଇବା ଛଡ଼ା ସେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଭାର ନେଇଥିଲେ, କଲେଇରେ ଝାଉଟିଂର । ନିଯମ, ଶୃଙ୍ଖଳା ଓ ଠିକଣା ବାଗ ତାଙ୍କର ମାର୍ଗ ଥିଲା । ମୋର ପଞ୍ଚମ ବର୍ଷ ବେଳେ ମୁଁ କେତେ ମାସ ତାଙ୍କ ପୁଅ ମୁନାନକୁ ଯାଇ ଚିଉସନ୍ କରୁଥିଲି । ମାସକୁ କୋଡ଼ିଏ ଚଙ୍ଗା ଦରମା, ସକାଳ ଓଳି ଘଣ୍ଟାଏ । ମୁନାନ ଶାନ୍ତ ସୁବୋଧ ମେଘାବା ଛାତ୍ରଟିଏ, ସେତେବେଳେ ବାରବର୍ଷର ହେବ ।

ଇଂରେଜୀର ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ନିରଜନ ନିଯୋଗୀ । ତାଙ୍କ ସଂଗେ ସେ ସଂପର୍କ ଏମ.୧ କ୍ଲାସରେ ବଢ଼ିଲା । ଆଇ.୬ସ୍-ସି. ବେଳେ ଅଛ କେତେଥର ସେ ଆମର କ୍ଲାସ ନେଇଥିବେ, ନତୁବା ନୁହେଁ । ଦୌମ୍ୟଦର୍ଶନ ଗମ୍ଭୀର ମଣିଷ, ଡେଙ୍ଗା, ଓସାର ଧୀର ଚାଲି । ସବୁଦ୍ଦିନେ ପିଛି ଆସନ୍ତି ଧଳା ଲୁଗା, ଧଳା ପଞ୍ଜାଗ । ବଢ଼ି କେଜା ମୁହଁ, ତଳକୁ ଝୁଲି ପଡ଼ିଥିବା ବଢ଼ି ବଢ଼ି ନିଶ୍ଚ । ସେ ଇଂରେଜୀ କହିଲାବେଳେ ଆଦୋ ତରତର ହୁଆନ୍ତି ନାହିଁ, ପ୍ରତି ଶର ସନ୍ତ ଓ ଠିକଣା ଉଚାରଣ କରି କରି ସୁନ୍ଦର ଛନ୍ଦରେ ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକ କହନ୍ତି, ପ୍ରତି ଶର ବନ୍ଧା ବନ୍ଧା । ତାଙ୍କ ମୁହଁରେ ଭଙ୍ଗୀରେ କେବେ ନ ଥାଏ ତରତର କି ଉଦବେଶ କି ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଭାବ, ସୁବୁବେଳେ ପ୍ରଶାନ୍ତ । ସେ ଇଂରେଜୀ ରୋମାଣ୍ଟିକ କବିତା ପଡ଼ାଇଲାବେଳେ କବିତାର ଭାବରେ ତମ୍ଭୟ ହୋଇଯାଆନ୍ତି, ଆଖ୍ୟୋତ୍ତିକ ଭାବପ୍ରବଣ ଦିଶେ, ତାଙ୍କ ଲେକ୍ଟର ପାଣିତ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ହୃଦୟଗ୍ରାହ୍ୟ ଲାଗେ । ମୋର ଛାତ୍ର ବର୍ଷ ଭିତରେ ଥରେ ତାଙ୍କୁ ରାଗିବାର ଦେଖୁଥିଲି । ଏମ.୧ କ୍ଲାସରେ କବି କିମ୍ପଲିଂକ କବିତା “ଗୋରା ଲୋକର ବୋର୍” ପଡ଼ାଇଲାବେଳେ, କିମ୍ପଲିଂ ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦୀ, ଇଂରେଜ ସାମ୍ରାଜ୍ୟରେ ଥିବା କଳାଲୋକଙ୍କୁ ସେ କହିଛନ୍ତି ସେମାନେ ଇଂରେଜଙ୍କ ଦ୍ୱାରା “ନୃଆ ଧରାହୋଇ ଅକସ ରଖୁଥିବା ଲୋକ, ଅଧେ ଭୂତ ଅଧେ ସାନ ପିଲା ।” ସେଇଠି ତାଙ୍କର ହୈର୍ୟ ଭାଙ୍ଗିଗଲା, ସେ ଥରି ଉଠିଲେ, ଆଖରୁ ନିଆଁ ଝୁଟିଲା, କହିଗଲେ ଅନେକ, ଅନେକ କଥା । ଆମେ ଶୁଣିଥିଲୁଁ ସେ ଖୁବ ଜ୍ଞାନ ଅଧ୍ୟାପକ, ଅତି ଉଛୁଳ ଛାତ୍ର, ସେ ପ୍ରାପ୍ତର ପ୍ୟାରିସରେ ଡକ୍ଟରେଟ, କରୁଥିଲେ, ଖବର ପାଇଲେ ଦେଶରେ ମା ବେମାର, ପରୀକ୍ଷା ନ ଦେଇ ମା'ଙ୍କ ସେବା କରିବାକୁ ଚାଲି ଆସିଲେ, ଆଉ ଗଲେ ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ଆଉ ଗୋଟିଏ ରୂପ ମୁଁ ଦେଖିଲି ଛ ବର୍ଷ ଶେଷରେ । ମୋ ସାଙ୍ଗ ନାଲାମରର ପ୍ରୀ ବିଯୋଗ ହେବାରୁ ସେ ଠିକଣା ସମୟରେ ଏମ.୧ ପରୀକ୍ଷା ଦେବାକୁ ଟଙ୍କା ଦାଖଲ କରିବାକୁ ସୋନପୁରରୁ ଆସିପାରିଲା ନାହିଁ,

ତାରିଖ ସିବାର କେତେଦିନେ ଆସିଲା । ତାକୁ ପରୀକ୍ଷା ଦେବାକୁ ଅନୁମତି ଦେବାକୁ ଅନୁରୋଧ କରିବାକୁ ମୁଁ ଓ ନୀଳାଯର ତାଙ୍କ କୋଠାକୁ ଗଲୁଁ । ସକାଳ ବେଳ । ନିଶ୍ଚାଟିଆ ବଂଗଳା, କିଲ୍ଲାର ନିଜକୁଳିଆ ବଡ଼ କୋଠାରୁ ଗୋଟିଏ । ଆମେ ପହଞ୍ଚିଲା ବେଳକୁ ବରେଣ୍ୟ ପ୍ରୌଢ଼ ଅଧ୍ୟାପକ ବେହେଲା ବଜ୍ରାର ଦାଉସରେ ଗୀତ ବୋଲି ବୋଲି ନାଚୁଆନ୍ତି, ତାଙ୍କ ଟିକି ନାତୁଣାଟି ନାଚୁଆନ୍ତ । ମତେ ଲାଗିଲା ସାହିତ୍ୟକୁ ପ୍ରକୃତରେ ଚିହ୍ନିଥିଲେ ଉପରୋଗ କରୁଥିଲେ ସେ । ଆଜୀବନ ସାହିତ୍ୟରେ ପଢ଼ୁଥିଲେ ପଢ଼ାଉଥିଲେ । ଆମୁକୁ ଦେଖ ସେ ଆବେ ଅପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲେ ନାହିଁ, ଖାଲି ନାତୁଣାଟିକୁ ଘେନି ଭିତରକୁ ଚାଲିଗଲେ, ସଂଗେ ସଂଗେ ଏକୁଟିଅନ୍ତି ପଦାକୁ ଆସି ଆମୁକୁ ସମାପଣ କଲେ । ନୀଳାଯରକୁ ଅନୁମତି ଲେଖିଦେଲେ । ଆମେ ଚାଲି ଆସିଲୁଁ ।

ଇଂରେଜୀ ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ କୃପାନାଥ ମିଶ୍ର । ତାଙ୍କୁ ଦେଖିଲି ବି.ଏ. ପଡ଼ିଲାବେଳେ । ଅତି ମେଳାପୀ, ଅତି ସ୍ଵେହୀ, ସଂଗେ ସଂଗେ ବହୁତା ହୋଇଗଲା । ସେ ବି ବିଳାତରୁ ଆସିଥାନ୍ତି । ସୁନ୍ଦର ଚେହେରା, ହୃଦୟପୁଷ୍ଟ, ଗୋରା, ମନହେଲେ ପିଟପାର, ପୋଷାକ ପିନ୍ଧନ୍ତି । ଇଂରେଜୀ କହନ୍ତି ବୋଧହୃଦୟ ସମସ୍ତିକୁଁ ଭଲ । ଅତି ସୁନ୍ଦର ପଡ଼ାନ୍ତି, ଉଚ୍ଚକୋଟାର ବିଶ୍ଵେଷଣ ଓ ଭୁଲନାମୂଳକ ଦୃଷ୍ଟିରଙ୍ଗୀ । ଅନେକ ନୃଆ ନୃଆ କଥା ସେ କହନ୍ତି, ଆଧୁନିକ ସାହିତ୍ୟ ଓ ସମାଲୋଚନା କିପରି ଓ କଣ ସେ ବିଶ୍ୟରେ ସେ ଅନେକ ନୃଆ ଧାରଣା ଦେଲେ । ତାଙ୍କ ଲେକ୍ଟର ଖାଲି ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକରେ ସୀମାବନ୍ଧ ରହେ ନାହିଁ; ଖାଲି ପାଠ୍ୟ ବିଶ୍ୟରେ ବି ନୁହେଁ, ସାହିତ୍ୟର ନାନା ଦିଗ ତହିଁରେ ଉଚ୍ଚଳ ହୋଇ ଦିଶେ, ସାହିତ୍ୟକ ଚେତନାର ସଞ୍ଚାର ହୁଏ । ପଡ଼ାଇଲାବେଳେ ତାଙ୍କ ଆବୁରି ଓ ଅଭିନୟ କଳା ଅତି ଚିରାକର୍ଷକ । ସେ ନିଜେ ହିହୀ ଭାଷାରେ କବି, ନାଟ୍ୟକାର, ସମାଲୋଚକ, ସେ ଥ୍ରେଚରରେ ଅଭିନେତା, ସଂଗୀତ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଖୁବ ଝୁଲୁ, ତାଙ୍କ ଲେଖା ବେଳେବେଳେ ଇଂରେଜୀ ସ୍କେଟ୍ସମ୍ୟାନରେ ବି ବାହାରୁଥିଲା । ତାଙ୍କର ଉଦ୍ୟମ ଥିଲା ଆମେ ସାହିତ୍ୟକୁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ, ମୌଳିକ ଚେତନାରେ ଉପଲବ୍ଧ କରୁଁ, ନିର୍ଦ୍ଦୀପ ଭାବେ ମୌଳିକ ମତାମତ ଦେଇ ଶିଖୁଁ, ସୁଜନନ୍ଦମ ହେଉଁ । ମୁଁ ତାଙ୍କରୁଁ ବହୁତ ପ୍ରେରଣା ପାଉଥିଲି । ତାଙ୍କ ଜରିଆରେ ମୋର ଗୋଟିଏ ଲେଖା ସ୍କେଟ୍ସମ୍ୟାନରେ ଛପା ହୋଇଥିଲା ଓ ମୁଁ ସେଥିପାଇଁ ପାରିଶ୍ରମିକ ପାଇଥିଲି, ସେତେବେଳେ କଲେଇରେ ମୋର ପଞ୍ଚମ ବର୍ଷ ।

ଆଜ.ଏସ୍-ସି. ପରେ ବି.ଏ ପଡ଼ିଲାବେଳେ ମୋର ଆଉ ଗୋଟିଏ ବିଭାଗ ସଂଗେ ସଂପର୍କ ପାଇଥିଲା.... ଇକମମିକସ୍ । ୧୯୬୪ ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ବାଜେଥା

ବେଶି ଦିନ ପଡ଼ାଇ ନାହାନ୍ତି, ସେ ଜଣେ ଭାଗତ-ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଅର୍ଥଶାସ୍ତ୍ରପଣ୍ଡିତ ବୋଲି ଆମେ ଜାଣିଥିଲୁ, ପଛେ ଭାଗତ ବାହାରେ ଉଚ୍ଚ ଉପଦେଶ୍ମା ପଦରେ ଅଧିକ୍ଷିତ ହେଲେ, ତାଙ୍କ ଲେଜନ୍‌ଟ ଉଚ୍ଚକୋଟୀର ହେଉଥିଲା ଓ ଅତି ହୃଦୟଗ୍ରାହ୍ୟ ହେଉଥିଲା, ତାଙ୍କ ଶାସ୍ତ୍ର ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଥିଲା ସାହିତ୍ୟ ଓ ଦର୍ଶନ ଉଭୟ ।

ଆଉ ଜଣେ ଜନପ୍ରିୟ ଖ୍ୟାତନାମା ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ଗୋରଖନାଥ ସିନ୍ହା, ସେ ବି ବେଶି ଦିନ ଆମକୁ ପଡ଼ାଇ ନାହାନ୍ତି, ବଦଳି ହୋଇଗଲେ, ତାଙ୍କ ବ୍ୟବହାର ଖୁବ୍ ଶାନ୍ତ, ସ୍ନେହ, ହସହସ୍ର । ମନେ ପଡ଼ିଛି, ଥରେ ସକାଳେ ତାଙ୍କ ଘରକୁ ମୁଁ ଗଲାବେଳେ ସେ ଦଣ୍ଡରୌକ କରୁଥିଲେ । ଶରୀର ମୋଟାସୋଟା ନୁହେଁ, କିନ୍ତୁ ସେ ତାକୁ ଠିକ୍ ରଖୁଥିଲେ ।

ନୂଆ ହୋଇ ବିଳାତରୁ ଆସିଲେ ଅଧ୍ୟାପକ ବି.ଏ.ନ. ରୋହାରଗୀ, ଥରେ ବଦଳି ହେଲେ, ପୁଣି ବଦଳି ହୋଇ ଆସିଲେ । ତାଙ୍କ ସଂପର୍କୀୟ ଖାତାରେ ଆମେ ଲେଖୁଥିଲୁ ବି.ଏ.ନ.ଆର, ଉଦେଶ୍ୟ ଥିଲା ବେଜଳ ନାଗପୂର ଲେଲାଟେ । ସେ ଏକର ସେଇର ଚହଳି ଚହଳି ପଡ଼ାନ୍ତି । ଆକାରରେ ମଧ୍ୟଭାଲିଆ, କିନ୍ତୁ ସେ କହୁଥିଲେ ସେ ଇଂଲିଶ ବ୍ୟାନେଲରେ ପହଞ୍ଚିଥିଲେ ।

ବହୁକାଳ ଥିଲେ ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ସୁରେତ୍ରଚନ୍ଦ୍ର ବର୍ଷନ । ବହୁତ ଚେଷ୍ଟା ଯଦି କରି ପଡ଼ାନ୍ତି, ଖୁବ୍ ଉତ୍ତର ବ୍ୟବହାର ।

କଲେଜରେ ଯେଉଁ ଅଧ୍ୟାପକମାନଙ୍କ ବିଭାଗରେ ମୁଁ ପଡ଼ିନାହିଁ ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ କେତେକଙ୍କ କଥା ବି ମନେ ଅଛି । ସମସ୍ତେ ଆମର ଗୁରୁ, ସମସ୍ତେ ଚିହ୍ନା ।

ଇତିହାସ ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ଘନଶ୍ୟାମ ଦାସ । ଅତି ସୁନ୍ଦର ଚେହେରା, ସବୁବେଳେ ସହହସ୍ର, ପ୍ରାଣବନ୍ତ, ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଭିତରେ ମିଶିଯାଆନ୍ତି, ସରାସମିତି, ନାଟକଦଳ, ସବୁଥିରେ । ସେ ଖୁବ୍ ଜନପ୍ରିୟ, ଖୁବ୍ ଓଡ଼ିଶା-ପ୍ରେମୀ ଓ ଓଡ଼ିଶାର ଅତୀତ ସୁରଣ କରି ଭାବପ୍ରବନ୍ଧ ହୋଇଯାଆନ୍ତି । ପରେ ତାଙ୍କ ସଂଗେ ଆହୁରି ଘନିଷ୍ଠତା ହେଲା ।

ଇତିହାସ ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ନିର୍ମଳ ବ୍ୟାନର୍ଜି, କଟକରେ ଘର କଟେ । ଆକାରରେ ଡେଙ୍ଗା, ବଳିଷ୍ଠ, ସମୟ ସମୟରେ ସେ ଉପାହ ଓ ଉରେଜନାରେ କଥା କହନ୍ତି, ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଅନୁପ୍ରାଣିତ କରନ୍ତି, ଓଡ଼ିଶାରେ ମୁୟଜିଅମ ଗଢ଼ିବାରେ ସେ ଉଦ୍ୟମ କରୁଥିଲେ, ସହରରେ ଅନେକ ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ଓ ସମାଜ ହିତକର କାର୍ଯ୍ୟରେ ତାଗ ନିଅନ୍ତି ।

ଜତିହାସର ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ନିଶିକାନ୍ତ ସାନ୍ୟାଳଙ୍କୁ ମୁଁ ଦୂରରୁ ଦୂରରୁ ଦେଖନ୍ତି । ତାଙ୍କ ପୁଅ ମୋର ସହପାଠୀ । ସେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ବୈଷ୍ଣବଧର୍ମ ଓ ସଂପ୍ରଦାୟକୁ ଆଶ୍ରା କରିଥିଲେ ।

ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ରର ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ରଦ୍ଧାକର ପଡ଼ି । ଆମେ ତାଙ୍କ ବିଷୟରେ ଜାଣିଥିଲୁଁ ସେ ଛାତ୍ର ଅବସ୍ଥାରେ ଗରିବ ଥିଲେ, — ଆମାପରି ଗରିବ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସେ ଆଶା ଓ ଆଶ୍ରାସନା, — ସେ ବିଚିବାଟିରୁ ଚାଲିଚାଲି କଟକରେ ପଡ଼ିବାକୁ ଆସୁଥିଲେ, ଆପଣା ଯୋଗ୍ୟତା ଓ କୃତିଦ୍ଵବଳରେ ଉପରକୁ ଉଠିଲେ ଓ ସେ ଉକ୍ତଳମଣି ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସଙ୍କ ଜାମାତା । ତାଙ୍କୁ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ସମ୍ମାନ କରୁଥିଲି । ସେତେବେଳେ ବି ସେ ଖୁବ ସାଧାରିଧା, ବେଶରେ ପରିପାଠୀ ନାହିଁ । ବୟସ୍ତ, ପାତଳ ଚେହେରା, ଗମୀର, ମିଷ୍ଟଭାଷୀ ଓ ଅଛଭାଷୀ । ସବାରେ ତାଙ୍କ ବିଶ୍ଵେଷଣପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାଷଣ ଶୁଣିଛି ।

ଦର୍ଶନ ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ବିପିନ୍ ବିହାରୀ ରାୟ । ଯୌମ୍ୟ ମୃତ୍ତି, ଗମୀର । କିନ୍ତୁ କହିକୁ ଗଲେ ଖୁବ ସେହି ସୌଜନ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ବ୍ୟବହାର । ସେ କେତେଥର ଆମ ଓଡ଼ିଶା ଆସୋସିଏସନ୍଱ର ସବା ପରିଚାଳିତ କରିଛନ୍ତି ।

ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ର ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ମୋହିନୀମୋହନ ସେନାପତି । ଆକାରରେ ପ୍ରକାଶ, ଡେଙ୍ଗା, ମୋଟା, ବଡ଼ ମୁହଁ, ଶ୍ୟାମଳ ବର୍ଣ୍ଣ, ସେ ମୁହଁରେ ଥାଏ ସବୁବେଳେ ଗୋଟାଏ ଭାବ, ସେ ଆପଣା ଭିତରେ ବୁଢ଼ି ରହିଛନ୍ତି, କଣ ଝାନର ସମସ୍ୟା ଭାବନ୍ତି, ସମସ୍ତିକ କହିରେ ଥାଇ ବି ସେ କେମିତି ଦୂର ଦୂର । ଔପନ୍ୟାସିକ ଫଳାରମୋହନଙ୍କର ସେ ପୁଅ ବୋଲି ତାଙ୍କପ୍ରତି ଆମର ସ୍ଵାଭାବିକ କୁତୁହଳ ଥାଏ, ଆହୁରି ବେଶି ଥାଏ ସେ ମୋହିନୀମୋହନ ସେନାପତି ବୋଲି । କ୍ଲାସରେ ଲେକ୍ଟର ଦେଲାବେଳେ ସେ ଯେଉଁ ଚିତ୍ର ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରନ୍ତି ତା ଆମର ପାରମରିକ ବିଶ୍ୱାସ ଓ ମୂଲ୍ୟବୋଧର ଅନେକ ସମୟରେ ଓଳା । ସେ ନାପ୍ତିକ, ସେ ଜଡ଼ବାଦୀ, ସେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ବୁଦ୍ଧି, ମୁକ୍ତବିଚାର ଓ ଯୁଦ୍ଧ ଉପରେ; ଚଳି ଆସିଥିବା ସାମାଜିକ ଓ ମୂଲ୍ୟବୋଧ ସଂଘାର ଉପରେ ନୁହଁ, ତାଙ୍କ ଆଖିରେ ସେବବୁ ଅଯଥା ବନ୍ଧନ । ତାଙ୍କ ବିଷୟରେ ଏହିସବୁ କଥା ଆମେ ଶୁଣିଥାଉଁ । ସେତେବେଳେ ‘ଆଧୁନିକ’ ଚିତ୍ରାଧାରା ବହି ପଡ଼ି ଅଛ ଅଛ ଆସୁଥାଏ । ତାଙ୍କର ଓଳା ଓଳା କଥା ଶୁଣିବାକୁ ପିଲାଙ୍କୁ କୌତୁକ ଲାଗେ । ତେଣୁ ବେଳେବେଳେ ତାଙ୍କ କ୍ଲାସରେ ଅନ୍ୟ ପିଲା ବି ଯାଇ ଗହଳି କରନ୍ତି ।

ତାଙ୍କ ବିଷୟରେ ଗୋଟିଏ କୌତୁକପୂର୍ଣ୍ଣ କିମଦତ୍ତା ପ୍ରତିକିତ ଅଛି । ଯୌନ ସଂପର୍କ ବିଷୟରେ ସେ କୁଆଡ଼େ ଥରେ କ୍ଲାସରେ କହିଥିଲେ “ପରାକ୍ଷାମୂଳକ

ସଂପର୍କରେ ଅବା କ୍ଷତି କଣ ? କେଉଁଥରେ ବା କ୍ଷତି କଣ ? ଧର ମୋର ଦୁଆଚଟିଏ ଅଛି, ବୁମେ ଚାହିଁଲ ସେଥରେ ତୁମ କଳମ ଚିକିଏ ବୁଡ଼େଇ ନେବାକୁ, ମୋର ଆପରି ନ ଥିଲେ ତହିଁରେ ଅପରାଧ କଣ ?”

କେମିକ୍ଷିର ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ଡକ୍ଟର ଶ୍ରୀ ବାବା କର୍ତ୍ତାର ସିଂହ, ଲମ୍ବା ଦାଢ଼ି, ବାଜର ଲୋକ । ସେ ପଡ଼ିଆରେ ବୁଲୁଥିଲାବେଳେ ତାଙ୍କୁ ଦେଖିଛି । ଗମ୍ଭୀର ଓ ଦୂର ଦୂର ଦିଶକ୍ଷି, ଲାଗେ ନିଶ୍ଚଯ ଖୁବ ଜ୍ଞାନୀ । ସାର ସି.ଭି.ଗମନ ଯେତେବେଳେ ତାଙ୍କ ବହୁତାରେ କହିଲେ ଯେ ସେ ତାଙ୍କ ସହପାଠ ଆମେ ତାଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ବଡ଼ ବଡ଼ ଆଖି କରି ଅନାଇଲୁଁ ।

ଦିନାକଣ୍ଠେ ପିଙ୍କିର ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ହୋଇ ଆସିଥିଲେ ଡକ୍ଟର ଦଭ କି ବ୍ୟାନାର୍ତ୍ତ, ଦୂରରୁ ଦେଖୁଥିଲୁଁ ।

ଏମିତି କେତେ କେତେ ଅଧ୍ୟାପକ, ସବୁ ମିଶି ରେତେନ୍ଦ୍ରା ଜଳେଇ । ଓଡ଼ିଶାର ଏକମାତ୍ର ଜଳେଇ । ସେହି ଗଢ଼ୁଥିଲା ଓଡ଼ିଶାର ଶିକ୍ଷିତ ସଂପ୍ରଦାୟକୁ, ଜଢ଼ି ଆସିଥିଲା । ଓଡ଼ିଶାର ଏକମାତ୍ର ବଡ଼ ଲାଇଟ୍‌ରେ କନିକା ଲାଇଟ୍‌ରେ । ପିଲାଏ ସେଠୁ ବହି ନେଲେ କେବଳ ସେମାନେ ନୁହନ୍ତି, ତାଙ୍କ ବହୁମାନେ, ମୁରବିମାନେ ବି ପଢ଼ନ୍ତି, ଦେଶବିଦେଶରେ ନୂଆ ନୂଆ ଚିତ୍ରା, ନୂଆ ନୂଆ ଭାବ ଓଡ଼ିଶାରେ ଖେଳେ, ଓଡ଼ିଶା ହୁଏ ‘ଆଧୁନିକ’ । ହୁଏତ କେଉଁ ବହିଟି ନୂଆ ଲାଗିଲେ ବି କନିକା ଲାଇଟ୍‌ରେରେ କିଣା ହେଉ ହେଉ ଛପା ହେଲା ଉରାରୁ କେତେ ବର୍ଷ ଗଲାଣି, ତାପରେ ତାର ଚିତ୍ରା ତାର ଭାବ ପୂରୁଣା ହୋଇଗଲାଣି, କିନ୍ତୁ କଟକରେ ସେ ହୁଏ ‘ଆବିଷ୍କାର’, ଅନ୍ୟ ଉପାୟ ନାହିଁ; ଅନ୍ୟ ଲାଇଟ୍‌ରେ ନାହିଁ, ଗରିବ ଦେଶରେ ଦାମୀ ଦାମୀ ବହି କିଣି ପଢ଼ିବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ ।

ସେହି କନିକା ଲାଇଟ୍‌ରାର ମୁଖ୍ୟ ଲାଇଟ୍‌ରିଆନ୍ ଥିଲେ ଶ୍ରୀ ଦାମୋଦର ମିଶ୍ର, ବହିଗୁଡ଼ିକ ଯକ୍ଷ ପରି ଜରୁଥିଲେ, ଫେରାଇଲାବେଳେ ଦେଖୁଥିଲେ କିପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଫେରିଛି । ଅନେକ ଅଧ୍ୟାପକ ଅନେକ ଭଲ ଛାତ୍ର ସେ ଦେଖିଛନ୍ତି, ନିଜେ ବସି ବସି କେତେ ବହି ପଢ଼ିଛନ୍ତି, ତେଣୁ ଅନେକ ସମୟରେ ପଚାରିଲେ କହି ଦିଅନ୍ତି କେଉଁ ବିଷ୍ୟରେ କେଉଁ ବହି ‘ଭଲ’, କେଉଁ ଛାନରେ ଅଛି ତା ବି ଜାଣନ୍ତି । ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଖୁବ ଚିହ୍ନା ବଢ଼ିଲା, ସେ ମତେ ବହୁତ ସ୍ଵେଚ୍ଛା କରନ୍ତି, ପ୍ରଶାସନ କରନ୍ତି । ସମୟ ଥିଲେ ସେ କଥା ଗପନ୍ତି । ହସି ହସି କହନ୍ତି । ସ୍ଵାଧୀନ ମତ । ସଦଗୁଣ, ଥାଦର୍ଶ, ଶୁଙ୍ଗଳା, ସଦାଚାର, ପ୍ରାଗନ

ହିନ୍ଦୁ ସଂସ୍କୃତି, ଏହାରି ଉପରେ ତାଙ୍କର ଅନୁପ୍ରାସ ଓ ଯାହା ଏହାର ବିରୋଧୀ ତା ତାଙ୍କର ଆଖରେ ଯାଏ ନାହିଁ ।

ବହି ଖୋଜି ଦେବାକୁ ତାଙ୍କର ବିଶ୍ଵପ୍ତ ଅନୁଚର ଗୟୁ, ସେବି ଜଣେ ଠିକ କେଉଁଠି କେଉଁ ବହି ଥୁଆ ହୋଇଛି । ତା ସହିତ ଆଉ ଜଣେ, ନାଁଟି ଭୁଲି ଯାଇଛି ।

ଇ ବର୍ଷର ସଂପର୍କ ସେମାନଙ୍କ ସଂଜ୍ଞେ ।

କଲେଇ ଅପିସରେ ଦୁଇଜଣ ମୁଖ୍ୟ କର୍ମଚାରୀ, ଜଣେ ପ୍ରଧାନ କିରାନି, ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମିଶ୍ର, ଆଉ ଜଣେ ତାଙ୍କର ଠିକ ତଳେ, ଶ୍ରୀ ସାଧୁଚରଣ ମହାନ୍ତି । ଜଗନ୍ନାଥବାବୁ ଖୁବ ଗମ୍ଭୀର, ଦୂର ଦୂର ଲାଗନ୍ତି, ଅଛୁ କଥା ହସି ହସି । ଶୁଣିଥୁଲି ସେ ଅଧ୍ୟକ୍ଷକ ଡାହାଣ ହାତ । ସାଧୁବାବୁ ମେଲାପା । ଆଉ ଦୁଇଜଣ ବି ଥିଲେ, ବୟସରେ ସାନ, ବ୍ୟବହାର ସାହାଯ୍ୟ ଓ ସୌଜନ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ।

କଲେଇ କମନରୂପ ଜଗେ ଟେଚନ୍ । ଘଣ୍ଟି ବଜାଏ । କଲେଇର ଅବିଲ୍ଲେଷ୍ଟ୍ୟ ଅଞ୍ଜ । ସବୁ, ସାନ ମଣିଷଟିଏ । ଗହଳିରେ ଚିହ୍ନ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ କେତେ ବଡ଼ ଦାୟିତ୍ବ ତା ଉପରେ । କେଉଁ ଲେବୁଚର କେତେବେଳେ ସରିବ ତାର ଘଣ୍ଟି ଶବ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ ।

ଜିମ୍ନାସିକ ଶିକ୍ଷକ, ନାଁ ମନେ ନାହିଁ, କଟକର ବଂଶୀୟ ଭଦ୍ରବ୍ୟଭି, ପେନସନ ନେବା ବୟସ ହୋଇଥାଏ । ତେଜ୍ଜା, ଦୃଷ୍ଟିପୁଷ୍ଟ, ଶତ୍ରୁଶାଳୀ ଶରୀର । ସେ ଖୁବ ଅମାୟିକ ଲୋକ, ପିଲାଙ୍କୁ ବେଶି ବଜାନ୍ତି ନାହିଁ, ପିଲାଏ ତାଙ୍କୁ ମାନନ୍ତି । ତାଙ୍କପରେ ଶ୍ରୀ ସୀତାନାଥ ଦାସ, ସାଧାରଣ ସ୍ୱ୍ୟାପ୍ୟ ଓ ଆକୃତି, ବୟସ ବେଶି ନୁହେଁ, ମୁହଁଟି ହାତୁଆ, ମନେ ପଢୁଛି ଗୋଟିଏ ଦାନ୍ତରେ ସୁନାଖୁଲ ଥିଲା । ତ୍ରିଲ କରିବାକୁ ସେ ବାଧ୍ୟ କରନ୍ତି, କଳି ଲାଗେ । କ୍ଲାସ ଶେଷରେ ସପ୍ରାହକେ ଦୁଇଥର ତ୍ରିଲ ଭଲ ଲାଗେ ନାହିଁ, ଭୋକ କରୁଥାଏ, କ୍ଲାନ୍ ଲାଗୁଥାଏ ।

କଲେଇରେ ଆହୁରି ଅନେକ ଦାୟିଦ୍ୱାରା ବି ମନେ ପଡ଼ନ୍ତି ।

ଛଅ ବର୍ଷ ପଡ଼ିଲି । ଲାଗୁଥିଲା ଏ କଲେଇ ମୋର, ମୋ ଜୀବନ ସଂଗେ ତାର ଅତୁଳା ସମ୍ମତ । ସତେଯେମିତି ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ଭାଗବତରେ ସଂଦାରୀ ମମତାର ରୂପକ ।

କଲେଇର ଘାସ ପଡ଼ିଆ ମତେ ଭାରି ଭଲ ଲାଗୁଥିଲା । ଅନେକଥର ଲମ୍ବ ହୋଇ ତା ଉପରେ ପଡ଼ିଯାଇ ଆକାଶକୁ ଅନାଇଁଛି । ଅନେକଥର ଗଡ଼ି ଗଡ଼ି

ଯାଇଛି ଘାସ ଉପରେ ଖଣ୍ଡ ଦୂର, ଏକର ସେକର । କେତେଥର ପଡ଼ିଆ ମଞ୍ଜିରେ ଏକୁଚିଆ ବସି ଭାବିଛି, ସେଠି ମୁଁ ଓ ମୋର ସ୍ଵପ୍ନ ମୁହାଁମୁହିଁ । କେବେ ସାଥୀ ହେବାକୁ ଖଣ୍ଡ ବହି ।

ଜଣ୍ଠ ହଷ୍ଟେଲରେ ମୁଁ ଥାଏ, ଆମ ଉପର ଶ୍ରେଣୀର ଧର୍ମଦର ଗୁପ୍ତ ହଠାର ପାଗଳ ହେଲେ । ବଳାଙ୍ଗିରର ପିଲା, ଜାତାଜୀରେ ତାଙ୍କ କ୍ଲାସରେ ସବୁଠୁ ଭଲ । ସେ ପଛେ ଏମ.ୱ.ବି.ୱି.ଏଲ. ହେଲେ, ଦିନାକେତେ ବାକିରେ ଡେପ୍ରୁଟି କଲେକ୍ଟର ହେଲେ । ତାଙ୍କ ଭାଇ ବିଷ୍ଣୁଦର ଗୁପ୍ତ ଆମ ସଙ୍ଗେ ଆଇ.ୱୀ-ସି. ପକୁଥାଏ, ପଛେ କାଗଜ ବିଦ୍ୟା ପଢ଼ିବାକୁ ଜାପାନ ଗଲା, ତାପରେ କେଉଁଠି ବଡ଼ ବ୍ୟବସାୟା ହେଲା ।

ଧରମ ଦର ପାଗଳ ! ତହଳ ପଡ଼ିଗଲା । ସେ କାମୁଡ଼ି ଗୋଡ଼ାଉଥାଏ । ତାଙ୍କୁ ‘ସିର’ ରୂପରେ ଜବରଦସ୍ତି ଅଟକାଇ ରଖା ହେଲା । ବହୁତ ଚିକାର କରୁଥାଏ । ତାର ଗୋଟାଏ ଚିକାର ମୋର ମନେ ଅଛି :—

“ମାଁସ ଖାଓ, ରତ୍ନ ଖାଓ, ଗୁରୁଚରଣବାବୁର ମତନ ପାରିଲା ହୃଯୋନା ।” ଗୁରୁଚରଣବାବୁ ଆମ ସୁପରିଷେଷେଣ । ଶାନ୍ତ, ସଂଯତ, ସୌମ୍ୟ ଧରମଦର ହଠାର ଓଳଟି ପଡ଼ିଥାଏ । ପଢ଼ିଲାବେଳେ ଏପରି ଦୁଇଥର ସେ ହୋଇଥିବ, ପ୍ରତିଥର ପୁଣି ଭଲ ହୋଇଯାଏ ।

ସମ୍ମଲପୁର ନାରଣ ମିଶ୍ର ମୋ ଉପର ଶ୍ରେଣୀର, ସୁନ୍ଦର ଚେହେରା, ବଳିଷ୍ଠ ଗଢ଼ଣ, ସେ କସରର କରନ୍ତି, ଦେହରେ ଲହୁଣି ଘଷନ୍ତି, ଦେହକୁ ଘଷି ମାଜି ଶୁଦ୍ଧ ସାବଧାନରେ ରଖିଥାନ୍ତି । ତଳେ “ମନ୍ଦିର ନାରାୟଣ” ଛପା ହୋଇ ତାଙ୍କର ଫୁଲା ଫୁଲା ମାଁସପେଶୀ ଦେଖାଇ ଖୋଲା ଦେହର ପଟେ ବି କେଉଁଠି ଛପା ହେବାର ମୁଁ ଦେଖନ୍ତି । ବ୍ୟବହାରରେ ସେ ଶୁଦ୍ଧ ଭତ୍ର, ନମ୍ର, ସ୍ନେହ, କାହାକୁ ଚିଢ଼ିବାର ବି ମୁଁ ଦେଖନାହିଁ । କଟକ ବାଲିଯାତ୍ରାରୁ ସେ ଗୋଟିଏ ଓଧ କିଣି ଆଣି ପୋଷିଲେ, ତାଙ୍କ ବଖରାରେ ଖଟରେ ବାନ୍ଧିଥାନ୍ତି, କୁଆଡ଼େ ଗଲେ ସଂଗରେ ସଂଗରେ ନିଅନ୍ତି । ଦିନେ ଓଧଟି ତାଙ୍କୁ କାମୁଡ଼ି ଦେଲା । ଓଧ ପାଗଳ ହୋଇଗଲା ବୋଲି ଶୁଣିଲି । ସେତିକିରେ ତାଙ୍କ କଲେଇ ପଢା ବନ୍ଦ ହେଲା, ଦେହ ଅସୁନ୍ଦର ହେଲା, ସେ ଘରକୁ ଫେରିଗଲେ ।

ହଷ୍ଟେଲରେ ଥୁଏଗର ହେବ । ମୁଁ କାହାପାଇଁ ତାର ‘ପାର୍ଶ୍ଵ’ ଭରାରୁଥାଏ । ରାତି ସାଢ଼େ ଏଗାର । ଘରେ ଆଲୁଅ ନିର୍ବିଧାଏ, ଆମେ କେତେକଣ କାମ

କରୁଥାଏଁ ତଳ ମାହାଲାରେ କମନରୂମ ଘରେ । ଉପରୁ ଦୁହାଇ ତୁହାଇ କାହାର ଚିକିତ୍ସା ବୋବାଲି ଶୁଣିଲା । ବଡ଼ ବିକୃତ ପାଟିରେ ଭୟକର ବୋବାଲି । ଦୌଡ଼ିଲୁଁ । ଲାଗୁଥାଏ ଯେପରି କିଏଁ କାହାକୁ ଖୁଣ କରୁଛି ।

ମୋ ସହପାଠୀ ଗଢିକୃଷ୍ଣ ମିଶ୍ରର ବଞ୍ଚିର, ସେ ପାଟି କରୁଥାଏ । ଦେଖାହେଲା ମାତ୍ରେ କୁଣ୍ଡେଇ ପକାଇ ସେ ଖରଙ୍ଗର ହୋଇ କାହିଲା । ଗୋଟାସୁନ୍ଦା ଥରୁଥାଏ । ରାତିଯାକ ତା କଢିରେ ଜଗି ରହିଲୁଁ କାଳେ ସେ ଡୁରିବ ବୋଲି ।

ଘରନା ଅତି ସରଳ । ସିଞ୍ଚମର ଜଣେ ବୟନ୍ ଆଇନ ଛାତ୍ର ରାତି ଏହୁପ୍ରେସରେ ଓହ୍ଲାଇ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ । ସେ ଟାଙ୍କର ସାଙ୍ଗକୁ ଖୋଜୁଥିଲେ । ସମସ୍ତେ ଶୋଇଛନ୍ତି, ତେଣୁ ସେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବଞ୍ଚିରିରେ ପଶି ମଶାରି ଚେକି ଦିଆସିଲି ମାରି ମୁଁ ଦେଖୁ ଦେଖୁ ଚିହ୍ନୁଥିଲେ । ଏପରି କରିବାରୁ ଅନ୍ୟ କାହାରି ନିଦ ଭାଙ୍ଗି ନ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଗଢି ମିଶ୍ର ନିଦ ମଳମଳ ଆଖରେ ଦିଆସିଲି ଆଲୁଥରେ ତାଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଅନାରଁ ଦେଇ ରେତେଣା ହେଲା । ବଡ଼ ଚେକା ମୁହଁ, ଓସାର ମୋଟା ପ୍ରେମର ଚଷମା, ମୁହଁ ପାଖରେ, ସେହି ଅଟିନ୍ଦା ମୁହଁ ଭୟକର ଦିଶୁଛି ଦିଆସିଲି କାଠି ଆଲୁଥରେ । ଅନେକ ସମୟପରେ ଗଢି ଶୋଇ ପଡ଼ିଲା ।

କେତେ କେତେ ଛିଣ୍ଠା ଛିଣ୍ଠା ସୁତି, ମନ ଉପରେ କେତେ ଗାର, ଲଦାଇଦି, କଟାକଟି, କୁଆଡ଼ର ପାଣି, ତାର କୁଆଡ଼େ ଗଢି, ପୁଣି ଆଉ କୁଆଡ଼େ, ଆଉ କୁଆଡ଼େ । କାହାର କି ତାୟିଯ୍ୟ ? ମୁଁ ଜାଣେ ନାହିଁ ।

ଗୋଟାଏ ଆଡ଼େ ଅନାରଁ ଅନାରଁ ଆଉ ଗୋଟାଏ ଆଡ଼େ ଧାଇଁବା, ଗୋଟାଏ ଆଡ଼କୁ ଧାଇଁ ଧାଇଁ ଆଉ ଗୋଟାଏ ଆଡ଼କୁ ତଢ଼ି ହୋଇଯିବା, — ଜାଣେ ନାହିଁ କାହିଁକି ହୁଏ, କେମିତି ହୁଏ ।

ଏତେ ଦୂରରୁ ମୋର ସେ ପଛକୁ ଚାହିଁଲେ ବେଳେ ବେଳେ ଦୟା ହୁଏ, ହସ ମାଡ଼େ । କଲେଇ ଦେଖିବା ହଷେଲରେ ଚଳିବାର ବିହୁଳ ଭାବ ଚାହୁଁ ଚାହୁଁ କଟିଯାଇଥିଲା, ପ୍ରଥମ ତ୍ରୈମାସିକ ପରୀକ୍ଷା ଆସୁ ଆସୁ । ତାପରେ ପରୀକ୍ଷାର ଆକର୍ଷଣରେ ଓଚାରି ହୋଇ ଆପେ ଗୁଲାରେ ପଡ଼ିଗଲି । କେତେ ବହି ଲେଣ୍ଡିଙ୍ ଲାଇବ୍ରେଚିରୁ ନେଇ, କେତେ ବହି କିଣିଲି, ଅଭାବ ମେଷାଇବାକୁ ସୋସିଏଲ, ସତିର୍ଥ ଗିରୁରୁ ମାସିକ ପାଞ୍ଚଟଙ୍କା ସାହାଯ୍ୟ ନେଇ, ଅଭାବ ଥାଏ, ହାତରେ ଆବଶ୍ୟକ ପରିମାଣ ଅର୍ଥ ସବୁବେଳେ ନ ଥାଏ, ଚିନ୍ତା ନାହିଁ, ଦରମା ଓ ହଷେଲ ଖର୍ଚ୍ଚ କାହିଁଭାଇ ଓ ଧୂଳଭାଇ ଦିଅନ୍ତି, ତିନି ମାସରେ ଥରେ ଷାଠିଏ ଚଙ୍କା ସ୍ଲାର୍ଟ୍‌ପ ମିଳେ, ପାଠ ପଢ଼ାରେ ଲାଗିଥାଏ ।

କେଡ଼େ ଗୟୀର ହୋଇ ଭାବୁଥିଲି ପ୍ରକୃତରେ ଗୋଟାଏ କିଛି ମୁଁ କରୁଛି ! ସାହସ ବଢ଼ିଥିଲା, ଭାବୁଥିଲି ମୁଁ ବି ହେଲି ଜଣେ, ଆଗରେ ପାହାଚ ଉଗାରୁ ପାହାଚ ସଜାହୋଇ ଉପରକୁ ଉଠିଛି, ସିଧାରାଷ୍ଟା ।

ଯା ପରେ ? ଆମେ କଥାରାଷ୍ଟା ହେଉଁ । ମନେ ମନେ । କେବେକେବେ ଅତି ବିଶ୍ଵାସରେ ପରିସର ସହିତ ।

ମୁଁ ଜାଣେ, ମୋର କଣ ଯା ପରେ, ପ୍ରତି ପରୀକ୍ଷାରେ ହେବି ‘ଦିଗ୍ବିଜ୍ୟୀ’, କେମିତି ହେବି ଜାଣେ ନାହିଁ, ‘ଜାଣେ’ ନିଶ୍ଚୟ ହେବି । ତାପରେ ଆଇ.ସି.ୱେ. ପରୀକ୍ଷା । ଶୁଣିଛି ସେଥିରେ ଜ୍ଞାନବୁଦ୍ଧି ଜନ୍ମାକଷି ହୁଏ । ସେଥିରେ କଣ ହୁଏ ? ‘ଖୁବ ବଡ଼ ସମ୍ବାନ୍ଧ ନିଶ୍ଚୟ, ନା ଡାକ, ପ୍ରତିଷ୍ଠା, କେଡ଼େ କଣ ।’ ତାପରେ ଉପସତ୍ତା ଓ ଦେଶ କାମ । ବାହି ! ସରଳ ପାଶ । ‘ଖୁବ ବଡ଼ ବୈଜ୍ଞାନିକ ବି ହୋଇପାରେ’, ଗବେଷକ, ଉତ୍ତାବକ, ଟୁଂକ ଅଛି । ‘ଜଞ୍ଜିନିୟରିଂକୁ ମୋର ଖୁବ ଝୁଙ୍କ’, ଅକା, ବାପା, ଧୂଳିଭାଇ, କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ହେବ ତାପରେ ମୁଁ । ‘ତେବେ କେଉଁ ଗୋଟାକ ଏଥରୁ ?’ – ଦେଖୁବା । ‘ବଳେ ଭଗବାନ ବାଟ ଦେଖାଇବେ । ନିଶ୍ଚୟ ।’ ତା ସହିତ ସାହିତ୍ୟ, ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖା, ଯେପରି କାହୁତ୍ତାଇ, ଜ୍ଞାନ ବଢ଼ିଲେ ଆସିବ, ଅବସର ସମୟରେ ଲେଖାହେଉଥିବ । କାହିଁକି ଏ ସବୁ ? ‘ଧନ ପାଇଁ ନୁହେଁ, ଆପଣାର ଚରମ ଉନ୍ନତି, ତା ସହିତ ଦେଶ ସେବା, ଆମ ଦେଶର ସାହାୟ୍ୟରେ ଆସିବ । ଦେଶତ ଆଗ । ଏ ଦେଶର ଗୌରବ ଜୀବନଠୁଁ ବଡ଼ ।’ ସେ ଗୌରବ ଆସୁ ବୋଲି ଜପିଲେ ଆସିବ ନାହିଁ, ଆଣିବୁଁ, – ଆମେ । ବିଜ୍ଞାନ, ସାହିତ୍ୟ, ଶକ୍ତି ସବୁଥିରେ ଗୌରବ ଆସିବ, – ଆଗ ଯନ୍ତ୍ର ଠିକଣା ହେଲେତ । ସେ ଯନ୍ତ୍ର ଆମେ ନିଜେ । ନିଜକୁ ନିଜେ ଗଢ଼ିବୁଁ । ସେମାନେ ମୁହଁ ଶୁଣନ୍ତି । କେହି କେହି । ଅତି ସୁନ୍ଦର ଲକ୍ଷ୍ୟ ସେମାନଙ୍କର ପାଶ୍ଚ କରି କିଏ ଜାଂଜିନିଅରିଂ, କିଏ ଡାକ୍ତରି, କିଏ କେଉଁ ଚାକିରି, – କରିବେ ବୋଲି ନକସା କାଟିଛନ୍ତି । ସେମାନେ ଚାହାନ୍ତି “ଅତି ଅଧିକ ନୁହେଁ, ଚଳି ହେବ, ରୋଜଗାର କରି ସଂସାର ଜୀବନରେ ଚିକିତ୍ସା ଉପରେ ରହିବେ, ସେତିକି ଭାବିଛନ୍ତି । ନିଜକୁ ସାନ ମଣନ୍ତି, ଆଦର୍ଶର ଚଚକ ଓଟାରେ, ମନରେ ଦୁଃଖ ହୁଏ, ସେମାନେ ତା’ପଛରେ ଗୋଡ଼ାଇ ପାରିବେ ନାହିଁ ।

କେହି କେହି କୌତୁକରେ ଶୁଣନ୍ତି, କହନ୍ତି “ସେ ସ୍ଵପ୍ନ, ବାସ୍ତବତା ନୁହେଁ । ଦୁନିଆକୁ ଓହେଇ ପଢ଼ିଲେ ଯେ ସ୍ଵପ୍ନ ଉଭେଇ ଯିବ । ଆଗ ମୋ ନିଜର ଦରକାର ଟଙ୍କା, ଚଞ୍ଚଳ ଆସିବା ଦରକାର । ଟଙ୍କା ଥିଲେ ସବୁ ମିଳିବ ।”

ମ୍ୟାଟ୍ରିକୁଲେସନ୍ ପାଶ୍ କରି ସାରି କଲେଜକୁ ପିଲାଏ ଆସୁଥିଲେ, କିନ୍ତୁ କମ୍ ସଂଖ୍ୟାରେ, ଯଦିଚ ଆଗରୁ ବେଶି । ଗୋଟିଏ ବୋଲି କଲେଜ ଦୂରରେ ଯାହାଘର ତା ପକ୍ଷରେ ଏତେ ଖର୍ଚ୍ଛ କରି ଆସିବା କଷ୍ଟ । ତେଣୁ ଅନେକ ମେଧାବୀ ଛାତ୍ର, ବୃଦ୍ଧିମାନ୍ କର୍ମୀଠ ପିଲା ମ୍ୟାଟ୍ରିକୁଲେସନ୍ ପରେ ଚାକିରି ଖୋଜି ବାଲି ଯାଉଥିଲେ, ବେଶି ତ କିରାନି ହେବାକୁ, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଚାକିରି ବି ଥିଲା, ଯେଉଁଥିପାଇଁ ପଛେ ଶିକ୍ଷାର ମାପ ଆହୁରି ବଡ଼ାଇ ଦିଆଗଲା ।

ସମ୍ବଲପୁର ଓ ଗଡ଼ଜାତର ପିଲାଏ ଅନେକଥର ମନ ଦୁଃଖରେ ଆଶେପ କରୁଥିଲେ, “ତୁମର ଏଠି ଘର ପାଖରେ କଲେଜ ଅଛି ବୋଲି ସିନା ତୁମ କଟକ, ପୁରୀ, ବାଲେଶ୍ୱର ଲୋକ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷା ପାଇଁ ବେଶି ସୁବିଧା ପାଇଛନ୍ତି, ଦେଖନ୍ତ, ଆମ ଅଞ୍ଚଳ ଲୋକଙ୍କର କି ହଇରାଣ ! ସବୁ ଲାଭ ତୁମ ଏ ପଚର, ଆମେ ଆଗେ ଯେମିତି ଅବହେଳିତ ଥିଲୁଁ, ଏବେ ବି ସେମିତି !”

କଟକର ସାଧାରଣ ଅବସ୍ଥାପନ ପିଲାବି ଘରେ ରହି, ଚିଉସନଙ୍କରି କୌଣସିମାତେ ଦୁଃଖ କଷ୍ଟ ସହି ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ପାଇବା ପାଇଁ ଆଶା କରେ, ଅନେକ ସମୟରେ ସଫଳ ହୁଏ । ଦୂରରୁ ଯେଉଁ ପିଲାଏ ଆସନ୍ତି ସେମାନେ ସାଧାରଣତଃ ଥିଲାବାଲା । ଗାଁର ଗୌଡ଼ିଆର ପୁଅ, ସରକାରୀ ଚାକିରିଆଙ୍କ ପିଲା, ନ ହେଲେ ବଡ଼ ଚାଷୀ, ଅଭାବଗୁଡ଼ ନୁହନ୍ତି । ଅଛ କେତେ ଜଣ ଥାଆନ୍ତି ଯେଉଁମାନେ ସେତେ ଅବସ୍ଥାପନ ନୁହନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ପଢ଼ିବାକୁ ଆସିବା ଆଗରୁ ସେମାନେ ପଡ଼ା ଖର୍ଚ୍ଛ ପାଇଁ ଉପୟୁକ୍ତ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରି ଆସିଛନ୍ତି । ଏତେ ଦୂରକୁ ଆସିବା ଆଗରୁ ବ୍ୟବସ୍ଥା ନିଦା, ଗଲମଳ ନୁହେଁ ।

ଆସିବା ଉଦେଶ୍ୟ ଅଧିକାଂଶକର ସେହି ଗୋଟିଏ, — ଚାକିରି, ରୋଜଗାର ପାଇଁ ।

ଗଡ଼ଜାତମାନଙ୍କରୁ କେତେ ପିଲା ଆସିଥାନ୍ତି ପାଶ୍ କରି ରାଜାଙ୍କ କର୍ମଚାରୀ ହେବେ ବୋଲି, ସେମାନଙ୍କ ବୁଦ୍ଧିବି ଆଗରୁ ଠିକଣା ସରିଛି ।

ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରାନ୍ତର ଲୋକମାନଙ୍କ ସୁଖ ଦୁଃଖ ଆଲୋଚନା ହୁଏ, — ଆମ ନିଜ ନିଜ ଭିତରେ । ଆମର ଧାରଣା ହୁଏ, କେଉଁ ଗଡ଼ଜାତରେ ଶାସନ କେମିତି, ଲୋକେ କେମିତି ଅଛନ୍ତି ।

ଦେଶରେ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ, ଅନ୍ଧାର, ମୌର୍ଯ୍ୟ, ସମସ୍ତିକର ଗୋଟିଏ ବୋଲି ଆଶା, — ଶିକ୍ଷାର ବିଷ୍ଟାର ହେବ, ଲୋକେ ଚେତିବେ, ଅବସ୍ଥା ସୁଧୂରିବ । ଯେତେବେଳେ ଲାଗୁ ।

ବିଛିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳର ପିଲାମାନେ ଆଶେପ କରନ୍ତି, “ଦୁଇକୁ ଏଠି ହୁରି ପଡ଼ିଛି ବିଛିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳ ବିଛିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳ । କିଏ ଏହୁ ଯାଉଛି ସେଠି ଲୋକଙ୍କ ଭିତରେ କଣ କାମ କରିବାକୁ ? ଏଠି ଖାଲି ସଭା ସମିତି, ବର୍ତ୍ତତା, ସେଥରେ ଆମର କି ଉପକାର ହେବ ? ଖାଲି ପାଟି, ତା ବି କଟକରେ । କି ଯାଏ !”

କେତୋଟି ପିଲା ଜିଦି କରି କହୁଥିଲେ “ଆମକୁ ଓଡ଼ିଆ ଦୁମେ କହି ପାରିବ ନାହିଁ । ଆମେ ସିଂହମା । ଆମର ଆମେ ବେଶ ଅଛୁଁ । ଓଡ଼ିଆ କହିବା ଦରକାର ନାହିଁ ।” ଆମେ ହସୁଥିଲୁଁ, ସେମାନେ ଚିହ୍ନଥିଲେ ।

କିନ୍ତୁ ଉପାହ ଓ ଉଗେଜନା ଖେଳୁଥାଏ ସେହି ଯୋଡ଼ିଏ ବିଷୟରେ, — ଓଡ଼ିଶା ଦେଶ ମିଶ୍ରଣ ଓ ସୃତନ୍ତ ପ୍ରଦେଶ ହେବା ପାଇଁ ଓ ଦ୍ଵିତୀୟରେ, କଂଗ୍ରେସ ଆନ୍ଦୋଳନ ସଫଳ ହେବ, ସେହି ଆଶାରେ ।

ପୁର୍ବବଳ ମ୍ୟାର ଲାଗେ ଆମ ପଡ଼ିଆରେ, ପୁଣି କିଲା ପଡ଼ିଆରେ । ଆମେ ଜହା ପିଲୁତ୍ତି ପରି ଧାର ଲାଗିଯାଇଁ । ବହୁତ ଉଗେଜନା । ପୁର୍ବବଳ ଖେଳନ୍ତି ବଡ଼ ବଡ଼ ପିଲା, ଅନେକେ ଆକାରରେ ଢେଙ୍ଗା ଆଉ ହୃଦୟପୂଷ୍ଟ । ଅତିକାଯ ହୋଇ ଅସୁର ଆକାରର ଜଣେ ଥା'ନ୍ତି, ସେ ଆମଠୁ ଚାରି କ୍ଷୁର ଉପରର; ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ମହାପାତ୍ର । ଆମ କଲେଜର ହାଥ ବ୍ୟାକ । ତାଙ୍କ ଚାରିପଟେ ବିପକ୍ଷ ଦଳର ଖେଳାଳି ଯେତେବେଳେ ବେଢ଼ି ଯାଆନ୍ତି, ମନେ ପଡ଼େ ଗଲିରର ଓ ଲିଲିପୁର ଉପାଖ୍ୟାନ । ସେ ଏପାଖରୁ ଗୋଲ ପାଖରୁ ବଳ ମାରିଲେ ଆର ପାଖ ଗୋଲ ପୋଷ୍ଟ ପାଖ ବଳ ପଡ଼େ । ମୁଁ ଶୁଣିଛି ଥରେ କେଉଁ ବିପକ୍ଷ ଦଳର ପିଲା ତାଙ୍କ ମୋଟା ମୋଟା ଗୋଡ଼ ଆଗରେ ପଡ଼ି ଯାଇଥିଲା, ତା ଗୋଡ଼ ହାଡ଼ ଭାଙ୍ଗି ଯାଇଥିଲା । ଆମ ତଳର ଦୟାନିଧି ତୌଧୂରା ବଳ ଧରି ଘୋଡ଼ା ପରି ଦୌଡ଼ନ୍ତି, ମୁହଁରେ ସବୁବେଳେ ହସ, ଖୁବ କ୍ଷୀପ । ତାଙ୍କ ବର୍ଷ ସେ “ବେଶ ଅଳଗାଉଣ୍ଟର” ହେଲେ । ଆସିଲେ ଅତିକାଯ ଦୁଇଭାଇ, ବନମାଳି ମହାନ୍ତି ଓ ନୀଳମଣି, ଉଭୟେ ଚେନିସ୍ବରେ ବିଖ୍ୟାତ, ନୀଳମଣି ଚେନିସ୍ବରେ ଖୁବ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ।

ପୁର୍ବବଳ ମ୍ୟାରରେ ବେଳେବେଳେ କଳି ଲାଗେ, ସେଥିପାଇଁ ପ୍ରତିଷ୍ଠେଧକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ନିଆ ହୁଏ । ଆମେ ଆସିବା ପୂର୍ବରୁ ମେଡ଼ିକେଲ ସ୍କୁଲ ଓ ରେଜେନସା କଲେଜ ଖେଳରେ ବାଢ଼ିଆ ପିଟା ହୋଇଥିଲା, ମେଡ଼ିକେଲ ପିଲା କୁଆଡ଼େ ଗୁଡ଼ାଏ ଗୋଡ଼ ହାଡ଼କୁ ଅସ୍ତ୍ର କରି ରେଜେନସାର ବହୁତ ପିଲାକୁ ଲହୁଲୁହାଣ କରିଥିଲେ, ସହରଯାକ ଗୋଡ଼େଇ ଗୋଡ଼େଇ ମାଡ଼ପିର ହୋଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଥବା ଛାଥ ବର୍ଷ ଭିତରେ ଆଉ ସେପରି ଘଟିନାହିଁ ।

କଲେଇ ସୋର୍ଟସ୍ ସବୁଦିନେ ମତେ ଭଲ ଲାଗେ । ତକିଆ ଯୁଦ୍ଧ ମନେ ଅଛି, ବ୍ୟାଟରେ ପିଚି ହସି ହସି ଗୋଟିଏ ସବୁଆ ପିଲା ଗୋଟିଏ ଖୁବ ବଳୁଆ ମୋଟା ପିଲାକୁ କେମିତି ଫୋପାଦି ଦେଇଥିଲା । ସବୁଆଟି ହରି ମିଶ୍ର, ପଛେ ହେଲା ଏଗ୍ରିକଲ୍ଟର ଡିରେଙ୍କ୍ଷେ, ମୋଟାଟି ବ୍ରଜ ପଟନାୟକ, ପଛେ ଢାଡ଼ର ଓ ଆଇଏନ୍, ଏ ଦଳରୁଭ୍ରତ । ହରି ସବୁଆ ଦିଶୁଥିଲା କିନ୍ତୁ କସରଦ କରେ । କୁଣ୍ଡ ପ୍ରତିଯୋଗିତାରେ ସେ ବହୁତ ପହିଲମାନ ପରି ପିଲାକୁ ହରାଇ ଜିତିବାର ମୁଁ ଦେଖନ୍ତି ।

କିନ୍ତୁ ସବୁ ପ୍ରକାର ସୋର୍ଟସ୍ରରେ ସବୁଠୁ ଖ୍ୟାତନାମା ଥିଲା ଫେଲୁ, ନଦନନ୍ଦନ ମହାପାତ୍ର, ସେ ସତେକି ସେଇଥିପାଇଁ ଜନ୍ମ ।

ମୁଁ ଅସାଧାରଣ ବେଶରେ ଚାଲୁଥିଲି, ଦୌଡ଼ି ପାରୁଥିଲି ଓ ପଛେ ସାଇକେଳ ଚଳାଇଲି । ମୋର ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା ପ୍ରତିଯୋଗିତାରେ ଚାଲିବା ଦୌଡ଼ିବା ସାଇକେଳରେ ଦୌଡ଼ିବାରେ ମୁଁ ବି ପାରିବଶିତା ଦେଖାଇ ପାରନ୍ତି, କିନ୍ତୁ କେବେ ମୁଁ ମିଶି ନାହିଁ, ନିଜକୁ ସେଥିରେ ପରଖ ନାହିଁ । ବାଟ ଚଳାବେଳେ ମୋର ଲକ୍ଷ୍ୟଥିଲା ମୋ ଆଗରେ ଯିଏ ଥିବ ମୁଁ ତାକୁ ଟପି ଚାଲିଯିବି, ପାରୁଥିଲି ବି ।

ଶନିବାର ରବିବାର ଶୁଟିରେ ହଷ୍ଟେଲରୁ ଯାଏଁ କାହୁଡ଼ାଇକ ପାଖକୁ, କେବେ କେବେ ପଡ଼ା ଥିଲେ ନ ଯାଏଁ ବା । ଆମେ ଦିବାଇ ଗପ କରୁଁ ଆଉ ବୁଲୁଁ । ସେ ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖନ୍ତି, ସେ କେତେ ଜୀବି, ଚିହ୍ନାଇଶା ଲୋକଙ୍କ ଭିତରେ ତାଙ୍କର କେତେ ଆଦର, -ମୁଁ ସେଥିପାଇଁ ଗର୍ବ ଅନୁଭବ କରେଁ : ତାଙ୍କଠୁଁ ବହୁତ କଥା ଶୁଣେଁ, ସେ ଯାହା ଲେଖନ୍ତି ତା ପଢାହୁଁ । ବେଶି ଉପାହ ଦିଏ ତାଙ୍କ ଆଶାବାଦ, ତାଙ୍କ ଆମ୍ବମ୍ୟାଦା, କିନ୍ତି ଅସାଧ୍ୟ ନୁହେଁ, ଯାହା ହେଉଛି ତା ଭଲ ଆଡ଼କୁ ଯାହା ନହୋଇ ପାରିଛି ତା ହେବ, ଆଜି ନହେଲେ କାଲି ହେବ, -ତାଙ୍କର ସେତେବେଳେ ଏହିପରି ମନୋଭାବ । ନିଜେ ନପରଖ ବିଶ୍ୱାସ କରିବାକୁ ତାଙ୍କର ସବୁବେଳେ ଅମଙ୍ଗ । ଧର୍ମ, ଠାକୁର ଦେବତା, ଏଥରେ ତାଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ନ ଥିଲା, ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା ଜଡ଼ବିଜ୍ଞାନରେ, ମାନବିଜ୍ଞାନରେ, ମଣିଷର ଶ୍ରମ ଓ ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟମ ଉପରେ । ରାଜନୀତି ବିଷୟରେ ଖବର ରଖୁଥିଲେ, ସେ ବିଷୟରେ ବି ଆଲୋଚନା କରୁଥିଲେ ।

କେତେବେଳେ ଚାଲିଚାଲି ଯାଏଁ ନାଶବାଲି, ମହାଧରପଡ଼ା, ଧୂଳଭାଇକ ଶଶୁରଘର ଗାଁ ପଟଣା, ବନ୍ଧୁ ଘରେ କୁଣ୍ଡିଆ ର୍ଦ୍ଦି ପାଇ ଗାଁ ବୁଲି ଗପ କରି ଫେରି ଆସେଁ ।

ଡେକାନାଳ ବି କେରେଥର ଯାଇଛି । ମଣିରେ ମଣିରେ, ବୋଧହୁଏ ପ୍ରତିମାସରେ ଅନ୍ତର୍ଦୟ ଥରେ, ମୁଁ ‘ଗୋପାଳପୁର’ ଯାଏ, ପୁଣି ମାନ୍ଦରା, ନନ୍ଦିଆପରା, ପ୍ରଚୁର ଭୋଜନ, ପ୍ରଚୁର ସେହି । ଚିକିତ୍ସା କି ବେଶି ଦିନ ଛୁଟି ପାଇଲେ ନିଷ୍ଠିତ ଯାଏ, କାହୁଡ଼ାର ବି ଛୁଟିରେ ଆସନ୍ତି ।

ପ୍ରୁଥମ ବର୍ଷ ଖରାହୁଟିରେ ହେବ ପରା, — ଗଲି ଆଉ ଚିକିତ୍ସା ଦୂରକୁ, ବାରିପଦା, ଦଇ ଦାଦି ସେଠି ସବ ଓତରସିଅର, ଦାଦି, ଖୁବୀ, ମନୁଅପା, ଓ ସାନ ରତଣା ବୁଢ଼ୀ ସେଠି ଥାନ୍ତି, ଦାଦି ଖୁବୀଙ୍କ ପାଖରେ ରାମଭାଇଙ୍କ ସାନ ପୁଅ ଗୁର୍ନୀଆ ବି ଥାଏ, ସେତେବେଳେ ବୋଧହୁଏ ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷର । ପଛେ ସେ ହେଲା କବି ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତି, କଲେଜରେ ଜଂରାଜୀ ଅଧ୍ୟାପକ । ତାଙ୍କ ଘର, ସେହି, ଯଦି ମତେ ଭାରି ଭଲ ଲାଗିଲା, ବାରିପଦା ଖୁବ ଭଲ ଲାଗିଲା, ମୋ ପକ୍ଷରେ ଗୋଟିଏ ଆବିଷ୍ଵାର । ଆରମ୍ଭ ହୋଇଯାଇଥିଲା ରୁଷାରୁ କୁନିଜୁନି ଡିବାମୟ ମନ୍ଦରଗତି ରେଲଗାଡ଼ିରେ ଚଢ଼ିଲାବେଳୁ, ଓଡ଼ିଶାର ବାଜା, କଣେ ଓଡ଼ିଆ ମଣିଷ, ତାଙ୍କର ବି ନିଜର ରେଲଲାଇନ୍ ନିଜର ରେଲଗାଡ଼ି, ଅଛି ଏ ସମାଦ ମତେ ବହୁତ ଆନନ୍ଦ ଦେଉଥାଏ । ବାରିପଦାର ସବୁ ଅନୁଷ୍ଠାନ ବୁଲିବୁଳି ଦେଖିଲି, ପାର୍କର ବ୍ୟାରିବାଜା, ରିକ୍ଭେରିଆ ମେମୋରିଏଲ୍ ଲାଇଫ୍ରେରି ବହି, ପରିଷାର ଓ ଫରଚା ରାଷ୍ଟ୍ରା, ଧାର୍ଥିଧାର୍ଥୀ କୋଠା, ମହାରାଜାଙ୍କ ରୋକ୍ଷ ରଖସ୍ତ ଶାହିଗୁଡ଼ିକ, ପୋଷାକପିଷ୍ଠା ଘୋରବାର, ସବୁ ବିଚିତ୍ର ଲାଗୁଥାଏ । ଅଛ ଦିନପରେ ରାମଭାଇ ମତେ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ମୁରୁଡ଼ା ନେଇଗଲେ । ମୁରୁଡ଼ାରେ ସେ ସବ ଓତରସିଅର ଥାନ୍ତି । ଆମେ ଦୁହେଁ ଦୁଇଖଣ୍ଡ ସାଇକଲରେ ଗଲୁଁ । ସାଇକଲରେ ମୁଁ ନୁଆ ଚଢ଼ାଇ ସତ, କିନ୍ତୁ ସେ ସାହସ ଦେଉଥାନ୍ତି “କିନ୍ତୁ ଚିନ୍ତା ନାହିଁ, ଧୀରେ ଧାରେ ଯିବୁ, କିନ୍ତି ଭଯ ନାହିଁ ।”

୦୩ ପଡ଼ିଲା ଖୁବ ତାଖ ଖୁବ ଲମ୍ବା ‘ତାଉନ୍’ ଗତାଣି । ସେ ମୋ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚିବା ଆଗରୁ ମୋ ସାଇକଲ୍ ଗଡ଼ିଯାଇଥାଏ, ସେ ଚାହୁଁ ଚାହୁଁ ମୁଁ ପ୍ରତ୍ୟେ ବେଗରେ ସାଇକଲ୍ ଚଢ଼ି ଚାଲି ଗଲିଛି । ମୋ କାନରେ ସାଇକଲ୍ ବାଲିରେ ପଶିଗଲା । ମୁଁ ଓହାଗଲି । ଅଛ ସମୟ ପରେ ସେ ଆସିଗଲେ । ବହୁତ ବ୍ୟଷ୍ଟ ଓ ଦୁଃଖତ ହେଲେ, ସେ ଭାବୁଥିଲେ ହଠାତ ମୁଁ ବ୍ରେକ ଦେବି ବା ସମାଜି ନ ପାରି ପଡ଼ିଯିବି, ତାହେଲେ ମୋ ହାତ ବି ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ହୋଇଯିବ । ତାପରେ ସାଇକଲ୍ ଉପରେ ଚଢ଼ିବାକୁ ମୋ ସାହସ ବଢ଼ିଗଲା । ଆମେ ମୁରୁଡ଼ାରେ ପହଞ୍ଚିଲୁଁ ।

ମୁରୁଡ଼ାର ସୁତି ଭିତରେ ମନେ ପଡ଼ନ୍ତି ଭାଉଜବୋଇ, ତାଙ୍କ ଗ୍ରାମୋଫୋନ୍ ରେକର୍ଡ ଗୁଡ଼ିକ, ତାଙ୍କର ଫୁଲ ଫୁଟିଥିବା ‘ପାମିର’ ଗୋଲାପ, ବୋଧହୂଏ ‘ପଲନେଗନ୍, ଭାଇଙ୍ ମାଛମରା ସତକ । ଭାଉଜବୋଇ ଖୁବ ମେଳାପୀ, ସେହା, ମତେ ସେ ଭାରି ଭଲ ପାଉଥିଲେ, ମୋର ବହୁତ ଆଦର ଯଦି କରୁଥିଲେ । ସେ ରାଷ୍ଟ୍ର ଭଲ, ଭଲ ଘର ସଜାନ୍ତି ଓ ଘର ଚଳାନ୍ତି, ଖୁବ ଭଲ କଥା କହି ପାରନ୍ତି, କଥା କଥାକେ ଥଣ୍ଡା, ରହସ୍ୟ । କାମ କରିବାକୁ ଗଲେ ସେ ମୋ ପାଇଁ ରେକର୍ଡ ଲଗାଇ ଦେଇଯାଆନ୍ତି; ତାପରେ ମୁଁ ବସି ବସି ଗ୍ରାମୋଫୋନ୍ ବଜାଉଥାଏ । ଯେତେ ପରିଶ୍ରମ କଲେବି ଘରଗଣା, ଘର ସୌଭାଗ୍ୟ, ନିଜର ବେଶଭୂଷା ଓ ପରିଷାର ପରିଲୁଙ୍ଗତା ପ୍ରତି ସେ ସବୁବେଳେ ନିଯା ଦେଇଥାନ୍ତି । ସେ ସବୁବେଳେ ଖୁସି ।

ଅଗଣାରେ ଛୋଟ ବର୍ଷିଚାଟିଏ, ବହୁତ ଫୁଲ ଫୁଟେ । ଭାଇ ମତେ ଖୁସି କରାଇବାକୁ ସବୁବେଳେ ବ୍ୟଗ୍ର, ଯେପରି ଏଥିପାଇଁ ଦିନ୍ଦିକ ଭିତରେ ବାଦବୁଦ୍ଧିଆ ।

ମାଛମାରିବା ତାଙ୍କର ବଡ଼ ନିଶା, ସେଥିପାଇଁ ତାଙ୍କର ବହୁତ ଆୟୋଜନ । ଦାମୀ ଚକଳଗା ବନସ୍ବୀ ମୁଁ ସେଇଠି ଦେଖିଲି । ତାଙ୍କରିଠି ଶୁଣିଲି କେମିତି ମାଛକ ପାଇଁ ବହୁତଦିନ ଆଗରୁ ଚରା ପକାଇ ପକାଇ ସେମାନଙ୍କୁ ତୁଳ କରାହୁଏ, ତାପରେ ବନସ୍ବୀ ପଡ଼େ । ସେଥିପାଇଁ ବେଶି ପାଣିରେ ଭାଡ଼ି ବଜା ହୋଇଥାଏ । କେତେ କଥା । ଥରେ ଦିଥର ତାଙ୍କ କଢିରେ ବସିଲି । ବହୁତ ବେଳେ ଅପେକ୍ଷା କଲି । ଏକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଅନାଇଁ ରହି ସେ ଅପେକ୍ଷା କରିଥାନ୍ତି । ମାଛ ପଡ଼ିଲେ ନାହିଁ । କେତେବେଳେକେ ଅଧେରିଆ ମାଛଟିଏ ଲାଗିଥିଲା । ସେ ଧରିଥିଲେ । ମୁଁ ଚାଲି ଆସିଲି । କିନ୍ତୁ କେତେଥର ସେ ଦି ତିନି ସେଇ ମାଛ ପଠାଇଛନ୍ତି ।

ରାମଭାଇ । ସାଧାରଣ ଉଚତା, କିନ୍ତୁ ଖୁବ ହୃଦୟପୁଷ୍ଟ, ଲୁହିଲା ପରି ଦେହ । ବର୍ଷରେ ହାଲୁକା ଶ୍ୟାମଳ, ମୁହଁ ଚିକ ଚିକ ଦିଶେ । ବଡ଼ ବଡ଼ ଆଖ, ଖୁବ ଚେକି ଆଖ, ଶୁଣିଛି ଦୁରଦାତିଙ୍କ ଆଖ ଏମିତି ଥିଲା । ‘ପ୍ରେନ୍ର କଟ’ ନିଶ । କଢିରେ ଭାଉଜବୋଇ, କୃଷ୍ଣପୁରୀ ଦେବା, ସେତେବେଳେ ଖୁବ ସୁନ୍ଦର ଚେହେରା, ପଟେଟିଏ ଥିଲା । ଆଉ ନାହିଁ । ରାମଭାଇ ନାହାନ୍ତି, ୧୯୫୦ରେ ରାୟଗଢ଼ାରେ ମଲେ । ବୟସ ପଚାଶ ହୋଇଥିବ । ଗାଲରେ କ୍ୟାନ୍‌ସର ହେଲା । ଭାଉଜବୋଇ ଗାଲରେ ଅଛନ୍ତି ।

ସେମାନଙ୍କର ସେବିନ ଆଉ ଏବିନ ମନେପଡ଼େ । ମୋର ଆଖ ଆଗରେ । ବାରମ୍ବାର ଚେତେଇ ହୁଏ ଜୀବନ ଯେତେ ସୁଖର ହେଉ କି ଦୁଃଖର ହେଉ କେବଳ କ୍ଷଣିକ, କିନ୍ତୁ ରହେ ନାହିଁ, ବସନ୍ତ, ଚାଲିଯାଏ ।

ମୁରୁଡ଼ାରେ ସେ ସାନ ଘରଟିକୁ ସେମାନେ କେତେ ଭଲ ପାଉଥିଲେ । କେବିଟି ସେ ଘରକଣଶା ହୋଇଥିଲା ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଅବିଛ୍ଵେଦ୍ୟ ଅଛି । କୁଆଡ଼େ ରହିଲା ସେ ଘର, ସେ ଗୋଲାପ ବଶିବା, ସେ ନଥ ବର୍ଷର ସାନ୍ତାଳ ଝିଅଟି ଯେ ଭାଉଜବୋଉକୁ ଆପଣାର କରି ତା ନିଜ ମା' ବାପାକୁ ବି ପାଶୋରି ଦେଇଥିଲା ।

ରାମଭାଇ ଭଲ ପାଉଥିଲେ ଜୀବନରେ ସୁଖ, ଭୋଗ, ସ୍ନେହ, ଆଦର, ହସ, ଖୁସି, ବହୁତା,—ଖଣ୍ଡିବା, ଆପଣା ମର୍ଯ୍ୟାଦା ରଖିବା, ଆନନ୍ଦରେ ଚଳିବା, ମିଲିମିଶି ଚଳିବା । ସେ ଭଲ ପାଉଥିଲେ ଭଲ ଖାଦ୍ୟ, ଭଲ ଲୁଗାପଟା, ବାବ୍ଲା, ସଫାସୁତୁରା, ଫୁଲ, ସଂଗୀତ, ସୁନାମ ।

ମଣିଷ ଜୀବନ ପାଇଛି କ'ଣ ଖାଲି ଭାତ ତାଲି ପାଇଁ ? ସେ କହନ୍ତି ।

ସେ ଭଦ୍ର, ସଂଯତ କିନ୍ତୁ ନିତରୁଆ ଥିଲେ, ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ପଚାରୁଥିଲେ, ସାହାଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ, ତାଙ୍କର ବହୁତ ବହୁ, ସେ ସବୁଠି ଜନପ୍ରିୟ ।

ସେମିଟି ଗୋଟିଏ ବହୁ ଘରକୁ ସେ ମତେ ବୁଲେଇ ନେଇଥିଲେ,— ମୁରୁଡ଼ା ‘ସର୍ବଜ’ ଘର । ‘ସର୍ବଜ’ ଏକ ପ୍ରକାର ଜମିଦାର । ସର୍ବଜଙ୍କ ପୁଅମାନଙ୍କୁ, ଭାମାକାନ୍ତ ବାବୁ, ତାରାକାନ୍ତ ବାବୁ, ରତ୍ନିକାନ୍ତ ବାବୁ ଆବିକୁ ମୁଁ ସେଇଠି ପ୍ରଥମେ ଦେଖଥିଲି । ତାଙ୍କ ଘରେ ଭୋକି ଖାଇଥିଲି ।

ମୁରୁଡ଼ାରେ ସାଇଜେଲ ଚଢ଼ି ବୁଲେ । ବାରିପଦାରେ ଓ ସେଠି ପ୍ରଥମେ ମୁଁ ଦେଖିଲି ସାନ୍ତାଳମାନଙ୍କୁ । ଦେଖୁ ଆଣ୍ଟିଯ୍ୟ ହେଲି, ସେମାନଙ୍କର ସବୁବେଳେ ହସ, ସବୁବେଳେ ଖୁସି, ଯେତେ ଗରିବ ହୁଅନ୍ତି, ଦୁଃଖ ନାହିଁ । ଭାଉଜବୋଉ ସେମାନଙ୍କ ବିଷୟରେ ମତେ କେତେ ବିଚିତ୍ର କଥା କହିଲେ । ସେ ପଦେ ପଦେ ସାନ୍ତାଳ ଭାଷା ଶିଖୁଥାନ୍ତି ।

କିମ୍ବିଦିନ ପରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଗଲେ ଭାଉଜୋଉଙ୍କ ଭାଇ ‘ବାବାଜି’ ବାବୁ । ଡେଙ୍ଗା, ଧେଡେଙ୍ଗା, ହାଡ଼ୁଆ, ବେକରେ ବଡ଼ କଣ୍ଠା, ଲମ୍ବା, ବଡ଼ ମୁହଁ । ଖଦଢ଼ ଲୁଗା ଓ ଖଦଢ଼ ପଞ୍ଜାଗା ପିନ୍ଧିଆନ୍ତି । ସେ କରାବି କଂଗ୍ରେସ ଦେଶ ଫେରିଆନ୍ତି, ଦିନାକେତେ ଶାନ୍ତିନିକେତନରେ କଟାଇ ଆସିଆନ୍ତି । ଦେଶ କଥା କହିଲେ ତାଙ୍କ ଆଖୁ ଦିଟା ଦାଉ ଦାଉ ଜଲେ । ସେ ଆସିଲା ପରେ ଆହୁରି ଜମିଲା ।

ସେତେବେଳେ ସେମାନଙ୍କର ଜମିଦାରି ଥାଏ, ଜମିଦାରିରୁ ଆୟ ବହୁତ, ବାବାଜିବାବୁ କଂଗ୍ରେସରେ ମିଶି ତ ଥାନ୍ତି, ଅନେକ ଆଡ଼େ ବୁଲିଆନ୍ତି । ଦେଶର

ନାଁ ତାକ ନେତାମାନଙ୍କ ବିଷୟରେ ସେ ଯେପରି କହନ୍ତି ମତେ ଲାଗୁଥାଏ ସେମାନଙ୍କ ସଜ୍ଜେ ତାଙ୍କର ଘନିଷ୍ଠ ପରିଚୟ ଥବ, କେତେ ତଣଙ୍କ ସଜ୍ଜେ ଅନ୍ତରଙ୍ଗତା ତ ନିଶ୍ଚଯ । ସେ ଦିନ ଦିନ ରାତି ରାତି କରାତି କଂଗ୍ରେସ କଥା, କଂଗ୍ରେସ ଆହୋଳନ କଥା, ଭାରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶ କଥା କହନ୍ତି, ମୁଁ ଥାଁ କରି ଶୁଣେଁ, ଯେତେ ଶୁଣେ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ମୋର ଭାବୁ ବଡ଼େ । ମୁଁ କହନାରେ ସ୍ଵପ୍ନ ଦେଖୁଛି ‘ବିପୁଲ’, ଆଉ ଯେ । ଯେ ତ ରତ୍ନମାସ ଶରୀରରେ ସେହି ବିପୁଲ ! ସେ ଗୀତ ଗାଆନ୍ତି, ରବାନ୍ତ୍ରନାଥଙ୍କର “ବାଦଲ ବାଉଳ ବାଜାୟ, ବାଜାୟରେ, ବାଜାୟରେ ଏକ ତାରା ।” ଆଉ ରଗନ୍ତ୍ର ନାଥଙ୍କର, “ମେଘେର ପରେ ମେଘ ଜମେତେ, ଥାଧାର କରି ଆସେ ।”

ମୁରୁଡ଼ାର ନିର୍ଜନତାରେ ଭାରି ସୁନ୍ଦର ଶୁଭେ ସେ ଗୀତ । ମୁଁ ତାଙ୍କଠୁରୁଁ ସେହି ଯୋଡ଼ିଏ ଗୀତ ଶିଖୁ ଗାଇଲି । ଚାଲିଲା ଘଣ୍ଠା ଘଣ୍ଠା ଯାକେ “ବାଦଲ ବାଉଳ—” “ମେଘେର—ପରେ— ମେଘେ—ଜ—ମେଘେ—” ଆଗେ ଗାଉଥିଲି ବିଶି ରାମାୟଣର ଛାନ୍ଦଗୁଡ଼ିକ, ଖୁବ ପିଲାଦିନେ ମୋ ବୋଉଠୁଁ ମୁଁ ଶିଖିଥିଲି, ମନେ ଥିଲା । ଆଉ ଗାଉଥିଲି ମୋହନ ଗୋସେଇଁଙ୍କ ରାସର ଗୀତ, “ନବ ବୃଦ୍ଧାବନ ରଷମଯଗୋ, ନବ ଦସ୍ତ ସମୟ” ବେଳେବେଳେ, ସେତେବେଳେ କଟକରେ ଚାଲୁଥିବା ନମ୍ବକୋଅପରେସନ୍ ବେଳେ ସେହି ସୁରର ଗୀତ, “ପୁଲିସିମାନେ ତ ଚୁଲିକି ଗଲେଣି ମହତ ପକେଇବାକୁ” ଏବେ ଚାଲିଛି ଏ ନୃଥା ଗୀତ । ‘ଗୀଚାଞ୍ଜଳି’ କେତେବେଳେ ପଡ଼ିଲି ? ବୋଧହୁଁ ସେଇଠି, ସେତେକିବେଳେ ଭାଉଜବୋଉ ବହୁତ ବହି ପଢ଼ୁଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କ ପାଖେ ଥିଲା ବଜଳା ବହିର ଗୋଟିଏ ସାନ ରଣ୍ଧାର । ତିଥିଲୁ ରାତ୍ର ଗୁରୁବଳୀ, ଶିରୀଶ୍ଵର ଯୋଗ୍ରେ ଗୁରୁବଳୀ, ମୁଁ ସେତେବେଳେ ସେଠି ପଡ଼ିଥିଲି ବୋଲି ସଷ୍ଟ ମନେ ଅଛି ।

ବାବାଜିବାବୁଙ୍କର ଓ ମୋର ବହୁତା ବଢ଼ିଲା । ଉଭୟେ ଉଭୟଙ୍କୁ ପ୍ରଶଂସା କଲୁଁ ।

ତାପରେ ସେ ଗାଁରେ ରହିଗଲେ । ତାଙ୍କର ସେ ସ୍ଵପ୍ନ କୁଆଡ଼େ ଉରେଇ ଗଲା । ତାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ସତାନ ଝିଅ ମୃଷ୍ଟା । ମୃଷ୍ଟା ବିଭା ହେଲା । ତାର ଗୋଟିଏ ବୋଲି ପୁଅ । ତାରିବର୍ଷ ତଳେ ଜଗରସିଂହପୁରରେ ଛାତ୍ର ଗଣ୍ଠଗୋଳ ବେଳେ ପୁଲିସ୍ ଗୁଲିରେ ସେ ପୁଅଟି ମଲା । ବର୍ଷେ ତଳେ ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ଜନକଂଗ୍ରେସ ଦଳର ସଭାରେ ବାବାଜିବାବୁଙ୍କ ଡେଲିଗେଟ୍ ରୂପେ ଦେଖିଥିଲି, ସେ କହୁଥିଲେ ତାଙ୍କ ନାତି ମଲା ପରେ କଂଗ୍ରେସ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଘୃଣା ଆସିଯାଇଛି । ସେ ବୁଢ଼ା ହୋଇଗଲେଣି, ଉପରୁ ପଡ଼ିଯାଇ ଗୋଡ଼ ସାମାନ୍ୟ ଛୋଟା ହୋଇଯାଇଛି ।

ମୁରୁଡ଼ାରୁ ବିଦା ହୋଇ ମୁଁ ସାଇକେଳରେ ଅମର୍ଦ୍ଦି ଗୋଡ଼ ରେଲସ୍ଟେସନକୁ ଆସିଲି, ରାମ ଭାଇ ଗୋଟିଏ ଲୋକ ପଠାଇଥିଲେ- ତାପରେ ଚାଲି ଆସିଲି ।

ଆଉ ଥରେ ବାରିପଦା ଯାଇଥିଲି । ଦ୍ଵିତୀୟ ବର୍ଷ ପରାକ୍ଷା ଦେବାର ମାସେ ଖଣ୍ଡ ପରେ । ସେତେବେଳେ ଭାଉଜବୋଉ ବି ବାରିପଦାରେ ଥାଆନ୍ତି, ଏକୁଚିଆ ରାମଭାଇ ମୁରୁଡ଼ାରେ, ମଟିରେ ମଟିରେ ଯାଆସ କରୁଥାନ୍ତି ।

ତା ପୂର୍ବଥର ମୁରୁଡ଼ାର ଗୋଟିଏ ଘଟନା ମନେ ପଡ଼ିଲା । ମୁଁ ଯେଉଁଦିନ ନୂଆହୋଇ ପହଞ୍ଚଥିଲି ଓ ମୋର ରହିବା ପାଇଁ ପାଖ ଶୋଇବା ବଖରା ବହୋବନ୍ଧ କରାହୋଇ ନ ଥିଲା, ମୁଁ ଦାଣ୍ଡଘରେ ଶୋଇଥିଲି । ହଠାତ୍ ରାତିରେ ଅନୁଭବ କଲି ଯେମିତି ଘରେ ଆଉ କିଏ ଜଣେ ବୁଲୁଛି । କବାଟ ଭିତରୁ ବହ କରି ଶୋଇଥିଲି । ପୁଣି ଶୋଇ ପଡ଼ିଲି । କେତେବେଳେ ହେବ ଜାଣେନାହିଁ । ପିଢା ଉପରେ ଦୂମ ଦୂମ ହୋଇ କ’ଣ ଡେଇଲା । ଓଜନ ଶବ । କ’ଣ ହୋଇପାରେ ? ମାଙ୍କଡ଼ ତ ସେଠି ନ ଥିଲେ । ଆଉ ସେ ଶବ ହେଲା ନାହିଁ । ତହିଁ ଆରଦିନ ଭାଉଜୋବୋଉ ପଚାରିଲେ, “କ’ଣ ଅତୁଆ ହେଲା କି ?” କହିଲି । ସେ ବାଁରେଇ ଦେଲେ ।

ବାରିପଦାରେ ସେହି କଥା ଆଉ ଥରେ ଉଠିଲା । ସମସ୍ତେ କହିଲେ “ସେ ଘରେ ଗୋଟାଏ ପ୍ରେତ ଅଛି, କେହି ତାକୁ ଦେଖନାହାନ୍ତି କିନ୍ତୁ ସେ ଏହି ଘର ଉପରେ ତିଁଁ !” ଏଭଳି ଅନୁଭୂତିରେ ସେ ପ୍ରଥମ । ବାରିପଦାରେ ଜୟନ୍ତୁ ହତାରେ ଅନନ୍ତ ନାଗେଶ୍ଵର ଫୁଲ ମୁଁ ମୋ ଜୀବନରେ ପ୍ରଥମ ଥର ଦେଖିଲି । ଫୁଲ ଦେଖିଲା ପରେ ଦିନେ ପୂର୍ଣ୍ଣମା ରାତିରେ ଯାଇ ମୁଁ ସେ ଗଛରେ ଚଢି ଫୁଲ ତୋଳି ଆଣିଲି । ଶୁଣି ଦାବି ବ୍ୟପ୍ତ ହେଲେ, କହିଲେ ସେ ଫୁଲ ଲାଗି ସେ ଗଛରେ କାଳିଆ ନାଗ ସାପ ରହେ, ଲୋକେ ତରନ୍ତି ।

ସେଥର ବାରିପଦାରେ ପ୍ରଥମ ଥର ମୁଁ ଛର୍ବ, ନାଚ ଦେଖିଲି । ଯୋଡ଼ିଏ ପ୍ୟାଣ୍ଡାଲ ହୋଇଥାଏ, ଗୋଟିଏ ମହାରାଜାଙ୍କ ଦଳ ଗୋଟିଏ ମହାରାଣୀଙ୍କ ଦଳ, ଛର୍ବ ନାଚର ପ୍ରତିଯୋଗିତା ହେଉଥାଏ । ଏହେ ସୁନ୍ଦର ଛର୍ବ ନାଚ ମୁଁ ଆଉ ପରେ କେବେ ଦେଖୁ ନାହିଁ ।

ଯେଉଁ ସ୍ନାନୀୟ ଭଦ୍ରବ୍ୟଭିମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଚିହ୍ନା ପରିଚୟ ହେଲି ତା ଭିତରୁ ଜଣେ ଖୋର୍ଦ୍ଦାର ଶ୍ରୀ ବନ୍ଦାଧର ପଚନାୟକ, ସମର୍କରେ ଆମାର ଭିଶୋଇ ହେବେ । ତାଙ୍କ ବଡ଼ ପୁଅ ମୁରଳାବାବୁ ମୋର ଦୁଇ କ୍ଲାସ୍ ଉପରେ କଲେଜରେ ପଢ଼ୁଥିଲେ । ସାନ ପୁଅ ବାର ସେତେବେଳେ ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ୁଥାଏ । ସେ ପଛେ ବ୍ୟାରିଷ୍ଟର ଶ୍ରୀ ବାରେନ୍ଦ୍ର ପଚନାୟକ ହେଲେ । ତା ଉପରେ ଦୁଇ ଭାଇ, ସୁର ଓ ଗୋଟିଏ

ବୁଝୁ ପୁଅ ଶତି । ସୁର ଓ ବାର ହେରିକାଳ ସଙ୍ଗରେ ମୁଁ ବୁଲିବୁଲି ବାରିପଦା ଦେଖୁଥାଏ ।

ସେହି ଆତିଥ୍ୟରେ, ବୁଲାବୁଲି ହସଖୁସି ଓ ଉପନ୍ୟାସ ପଡ଼ାରେ, ଗୀତବୋଲା ଗୀତଶୁଣାରେ ଦିନଗୁଡ଼ିକ କଟିଯାଉଥାଏ । ତାପରେ ଦିନେ, ପାଚନାରୁ ଦାଦାଙ୍କ ପାଖକୁ ଚେଲିଗ୍ରାମଟିଏ ଆସିଲା, ଦିନ ଗଠା ବେଳ ହେବ । ଖୋଲା ହେଲା । ସେଥରେ ଥାଏ “ଗୋପୀନାଥ ସେକେଷ୍ଟ ଡିତିଜନ୍ ଦୁର୍ଗାମାଧବ ପାସ୍ତ ।” ଅର୍ଥାତ୍ ଆଇ.ଏସ୍-ସି. ଫଳ । ଦୁର୍ଗାମାଧବ ଦେଉଥିଆ ମାୟାଧର ମାନସିଙ୍କ ଶଳା । ଦୁର୍ଗାମାଧବର ବାପା ମୟୂରଭଞ୍ଜରେ ଜଣେ ଓଡ଼ରସିଅର, ସେ ଦଇଦାହିଙ୍କର ବନ୍ଧୁ । ଦୁର୍ଗାମାଧବ ଆମର ଉପର ଶ୍ରେଣୀର, କିନ୍ତୁ ଅଟକି ଯିବାରୁ ଆମରି ସଙ୍ଗେ ସେ ଆଇ.ଏସ୍-ସି. ପରୀକ୍ଷା ଦେଲେ । ପଛେ ସେ ବିଳାତ ଗଲେ, କୃଷି ବିଭାଗରେ ଚାକିରି କଲେ, ଓଡ଼ିଶା କୃଷି ବିଭାଗରେ ତାଙ୍କରେକୁଟ ହେଲେ, ଚିରଜୁମାର ରହିଲେ । ଖୁସିବାସି ମଉଜି ଲୋକ । ତାଙ୍କ ବାପା କଟକ ଜିଲ୍ଲା ଜଗର୍ଥିପୁର ତଳହଟି ବିଲିପଡ଼ାର ଖୁବ ବଡ଼ ତାଷୀ ଓ ଧନୀ ବ୍ୟକ୍ତି । ଆଇ. ଏସ୍-ସି.ରେ ସେକେଷ୍ଟ ଡିତିଜନ୍ ହୋଇଛି । ଫେଲ ନୁହେଁ, ଥାର୍ତ୍ତ ଡିତିଜନ୍ ନୁହେଁ ସେକେଷ୍ଟ ଡିତିଜନ୍ । ବାଃ ! ଦାଦାଙ୍କ ଘରେ ସମସ୍ତେ ଭାରି ଖୁସି । ଚେଲିଗ୍ରାମ ଧରି ମୋ ପାଖରେ ମନୁ ଅପା କି ଭାଉଜବୋଇ କିଏ ଭାରି ଖୁସି ହୋଇ ପହଞ୍ଚଗଲେ । ଆଉ ମୁଁ । ମୋ ଆଖୁ ଆଗରେ ଦୁନିଆଁ ଘୁରିଗଲା, ସବୁ ଅନ୍ଧାର, ମୁଣ୍ଡରେ ଆକାଶ ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିଲା, ମୁହଁ ଜଳି ଜଳି ଶୁଖିଗଲା । ମୁଁ ଧାଇଁଲି ବାଥରୁମକୁ । କଳ ଖୋଲିଦେଲି । ମୁଣ୍ଡ ବଢ଼େଇଦେଲି । ମୁଣ୍ଡରୁ ଗରମପାଣି ଓ ଆଖରୁ ତତ୍କାଳୀନ ବୋହି ଚାଲିଲା ।

କି ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ଯେ ମୋର ? କାହିଁକି ? କ’ଣ ମୋର ଅପରାଧ ? କି ବିଚାର ଦେଲେ ଭଗବାନ ଯାହାକୁ ମୁଁ ସବୁବେଳେ ଡାକେଁ ! କାହିଁ ମ୍ୟାଟିକ୍‌କୁଲେସନରେ ପାଚନା ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟରେ ବ୍ରିତୀୟ ଶ୍ଳାନ, ଦୁଇ ବର୍ଷ କୋଡ଼ିଏ ଚଙ୍କା ଲେଖା ବୁଝି । ଆଉ କାହିଁ ଆଇ. ଏସ୍-ସି.ରେ ସମ୍ବାନ୍ଧ ଶ୍ଳାନ ତ ନାହିଁ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀ ବି ହେଲା ନାହିଁ ଏକଦମ୍ ସେକେଷ୍ଟ ଡିତିଜନ୍ । କାହିଁକି ହେଲା ? କୌଣସି ପରାକ୍ଷାରେ ତ ଏହଳି ହୋଇ ନାହିଁ । ଚେଷ୍ଟରେ ତ ପାଷା ଡିତିଜନ୍ ଉପରେ କେତେବୁଡ଼ାଏ ନମର ଥିଲା; ଶ୍ଳାନ ବୋଧହୁଏ ଦୁଇ କି ତିନି ! ସରିଗଲା ସବୁ । ଆଉ ପଢ଼ିବାକୁ କୋଉଁଠୁ ପାଇବି ଚଙ୍କା ? କି ଲଜ୍ଜାର କଥା ! କାହାକୁ ମୁହଁ ଦେଖାଇବି !

କଳତଳେ ବହୁତ ବହୁତ ବେଳ । କିଏ ଭାକିଲା ? କିଏ ମତେ ସେଠି ଖୋଲି ପାଇଲା ? ମନେ ନାହିଁ । ତାପରେ ସମସ୍ତେ ଏକାଠି । “ଯେ କ’ଣ ?

ସେ କ'ଣ ? ଗୋପ ତୁମେ ପାଗଳ ହେଲ ?” “କାହିଁକି ଭାଙ୍ଗିପଡ଼ୁଛ ବାପା ? ଥଏ ଧର, ଦନ୍ତ ହୁଅ, କ'ଣ ହେଲା ?” ଖୁବ୍ବା କୁଣ୍ଡେଇ ଧରିଛନ୍ତି ପିଠି ଆଉଁଶୁଷ୍ଟନ୍ତି ବୁଝୋଉଛନ୍ତି । ଭାଇଜ ଆଉଁଶି ପକାଉଛନ୍ତି, ବୁଝୋଉଛନ୍ତି, ମନୁଅପା ମୁଣ୍ଡ ଆଉଁଶୁଷ୍ଟି ତାକୁଛି “ଗୋପରେ— ଗୋପ—” ବୁଢ଼ୀ କାହୁଛି । କିଏ ଗଲା ବାଦିକୁ ଅପିସବୁ ତାକି । ଆସିଲେ । “ଗୋପ !”

ମନେପଡ଼ୁଛି ସେ ମୁହଁ, ସେ ଛୁଲତା, ସେ ଗହାର ଚାହାଣି, ସେ ଉଷ୍ଣତ ନାକ, ବାପାକ ମୁହଁ ପରି କିନ୍ତୁ ଖୁବ୍ ଗୋରା । କାନରେ ବାଜି ଯାଇଛି ସେ ତାକ, ବାପାକର, ଦାଦିକର, ତେବେ ଦନ୍ତ ସ୍ଵର, ବେପରୁଆ, ଅବସ୍ଥା ଯାହା ହେଇଥାଉ ସେ ଅଭୟ ଦିଏ । ସେ ଠାଣି ସେ ସ୍ଵର, ଆହୁରି ଠାଏ ଅନୁଭବ କରିଛି ତାକୁ ପରେ । ପୂଞ୍ଜ୍ୟ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଚୌଧୁରାଙ୍କିର୍ତ୍ତ । ସେ ସେମାନଙ୍କ ପିଇସାର ପୁଅ ।

“ଗୋପ ! ଗୋପରେ । କିନ୍ତି ଜାବ ନା, ଦନ୍ତ ଧର !”

ଜର ହେଲା । ଶୋଇଲି । ତହିଁ ଆରଦିନ ଜର ଛାଡ଼ିଲା । ଉଠି ପଡ଼ିଲି । ମନକୁ ଶାତ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲି । ହି ଛି ! କି ଦୁର୍ବଳତା !

“ଗୋପ ତୁମେ ହସିଲ, ହସିଲ ଚିକିଏ । ବାଣ ! ହେଲା । ତୁମେ ସବୁବେଳେ ହସୁଆଅ । ଆଉ ରେକର୍ତ୍ତ ଶୁଣ । ଗାଇଲ ଗାଇଲ ଚିକିଏ, ସେଇ ବାଦଙ୍କ ବାଉଳ—”

ଆଉ ବାଦଙ୍କ ବାଉଳ ! ମନ ଭିତରେ ଶୁଣୁରୁଥିବ ଆର ଗୀତଟି “ମେଘେର ପରେ— ମେଘ ତମେହେ— ଆହାର କରେ ଆସେ—” କିନ୍ତୁ ଆର ଧାଡ଼ିଟି ନୁହଁଁ । “ତୁମି ଯଦି ନା ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଦାଓ କରୋ ଆମୟ ହ୍ୟାଲା—”

ଆଉ (ତୁମି) ନାହିଁ, ତୁମେ ଠକିଛ, ଗରିବ ବାପଙ୍କେଇଣ୍ଡ ତୁମରି ଆଶ୍ଵାସରେ ବସିଥିବା ପିଲାକୁ ଠକିଛ, ଛାତି ଭିତରେ ଭରିବାର ପ୍ରତିଶୁତ୍ରିଶୁଦ୍ଧାକ ଉଠିଛି ପାଣି ଫୋଟକା ପରି ଆଉ ସେମିତି ଫାଟି ମିଳେଇ ଯାଇଛି । ନାଚୁଛି ସେଇ ଚିରିଗୁଣି ଆଲୁଅଁ କେମିଷ୍ଟ୍ରୀ— ଲ୍ୟାବରେଟରିର ଟେବୁଲ ଉପରେ ଅନ୍ଧରି କାଟ ଖୋଲି ଭିତରେ ଯାହାକୁ ଦେଖାଉଥିଲି ଜଗତଯାକକୁ, ସେଇ ।

ଆଜି ଅଚାତକୁ ଅନାଉଁଛି, ତା ପଛରେ ଅଠିରିଶିଟି ବର୍ଷର ଜତିହାସକୁ । ସମ୍ମ ଆଖିରେ ଦେଖୁ ପାରୁଛି ସେ ଥିଲା ଗୋଟାଏ କୁଆ ଖେଳ, ସେଥରେ ମୁଁ ହାରିଗଲି, ତାପରେ ଯାହା ଯାହା ଘଟିଲା ତାର କାରଣ ବି ହେଲା ସେଇ । ଏତେ ଭଲ ପାଉଥିଲି ସାଇନ୍ସ ପାଠକୁ, ତାକୁ ମୁଁ ଛାଡ଼ିଲି, ବି.୧. ନେଇ,

ସାଇନ୍‌ର ଓଳା ଓଳା ବିଷୟତକ, ସଂସ୍କୃତ, ଜକନମିକ୍ର, ଜଂରେଜୀ ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଅଭିମାନରେ ଏକା ଚିତି କରି ପଡ଼ି ବସିଲି, ତୁମୀ ବର୍ଷର ଖରାହୁଣିଯାକ ଦିନକୁ ଅଠର ଘଣ୍ଟା, କେବେ ଉଣେଇଶି ଘଣ୍ଟା, ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟ ଧ୍ୱନି କଲି, ଚତୁର୍ଥ ବର୍ଷ ନାଁକୁ କଲେଇଗେ, ବେଶି ବେଳ ବିଛଣାରେ, ଜଂରେଜୀ ଅନ୍ତର୍ଗତରେ ପାଞ୍ଚ କ୍ଲାସ କେହି ରେତେହାରୁ ପାଇ ନ ଥାନ୍ତି, ସେଠି ପ୍ରଥମ ହେଲି, ଯୁନିଭର୍ଟିଟିରେ ପଞ୍ଚମ, ପ୍ରଥମ ଚାରିହାନ ପାଚନା କଲେଇ । ପଶିଲା ଚକ ଆହୁରି ତଳକୁ ତଳକୁ । ସଲାର୍ଟ୍‌ପ ନାହିଁ, ତୁମୀ ବର୍ଷ ତେ' ସଲର, ଚିଉସନ୍ ଜୀବନ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ବହୁତ ବହୁତ ପରିବର୍ତ୍ତନ, ଅଶାନ୍ତି । ସେ ସବୁ ପଛେ ।

ବାରିପଦାରୁ ବିଦା ହୋଇ ଆସିଲି ।

ପୁଣି ସମସ୍ତିକ ଆଗରେ ମୁହଁ ଦେଖାଇବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଅଭ୍ୟାସ ହୋଇଗଲା ।

ସେମାନେ ଆଶା କରିଥିଲେ, ମୁଁ ଭଲ କରିବି । ମୋ ଆବଶ୍ୟକ ସବୁବେଳେ ପୂରଣ ହେଉ ନ ଥିଲା, ସମ୍ବବି ନ ଥିଲା ନିଶ୍ଚଯ । ମୋର ଆଇ.ଏସ୍-ସି.ର ପରୀକ୍ଷା ପିଲ୍ ଦେବାକୁ ଧୂଳଭାଇ ଭାଉଜବୋଉଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଅଳକାର ବନ୍ଦା ପକାଇ ଚକା ଆଣିଥିଲେ ।

ଆଇ.ଏସ୍-ସି. ପରେ, ବହୁତ ଅଳି କଲି ମୁଁ ପାଚନା ଯିବି ଜଞ୍ଜିନିଯରିଂ ପଡ଼ିବି ।

“ପରିସା ଥିଲେ ତତେ ରୁଗୁକି ପଠେଇଥାନ୍ତିରେ ଗୋପ ।” ଧୂଳଭାଇ କହିଲେ, “ଯେଉଁଥିରେ ହେଉ ତୁ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ କିଛି ହ, ପାଚନାରେ ଜଞ୍ଜିନିଯରିଂ ପଡ଼ି କ’ଣ କରିବୁ ?”

ପାଚନାରେ ଜଞ୍ଜିନିଯରିଂ ଓ ମେଡ଼ିକେଲ ପଡ଼ିବାକୁ ଚାଲିଲେ ଅନେକ ସାଇ, କାହାର ସେକେଣ୍ଟ ତିତିଜନ, କାହାର ଥାର୍ଡ, ସେମାନେ ମତେ ତାକୁଥିଲେ । କାହୁତ୍ତାଇ ମତେ ସତର୍କ କରିଥିଲେ, “ଚକା ନ ଥାଇ ଗଲେ କେମିତି ହତେହତା ହେବାକୁ ପଡ଼େ ମନେ ପକା ମୋ କଥା । ତା ଅପେକ୍ଷା ବରଂ ବି.ଏ. ପଢ଼ । ଆଇ.ସି.ୱେ. ଦେବୁ । ବି’ବର୍ଷର ସାଇନ୍ସ ପଢ଼ା ଆଇ.ସି.ୱେ. ପରୀକ୍ଷାରେ ଖୁବ କାମରେ ଆସିବ ।”

“ହସ୍ତେଲରେ ରହିବି ।”

“ଫେର ହସ୍ତେଲ । ଖର୍ଚ୍ଚ କୋଉଁଠୁ ପାଇବା ? କି ଦରକାର ? ମୋରି କଟିରେ ରହି ବସାରୁ ଯା ଆସ କରି ପଡ଼ିବୁ । ପାଠ ତ ପଡ଼ିବା କଥା, ହସ୍ତେଲ କ’ଣ ଘରେ କ’ଣ ?

ସେଇଆ ନିଷ୍ଠରି ହେଲା ।

ବସା ଆଉ ମହମଦିଆ ବଜାରରେ ନୁହେଁ, ବଜାଳିସାହିରେ ଗଲି ଭିତରେ । ସଡ଼କରୁ ଆସିଲେ ବଜାଳିସାହା ମଠ, ତା କରରେ ପୋଖରି ହୁଢା ଉପରେ ଗଲିଟିଏ ଆସିଛି, ତାହାଣେ ପୋଖରୀ, ବାର୍ଷ ମଠ ପାତରି, ଆଗରେ ତାହାଣେ ଆମ ବସା, ପୋଖରୀ ଉପରେ, ପୋଖରୀ ଆଡ଼କୁ ଅଗଣା ଦୁଆର କବାଟ, ଗଲି ଆଡ଼କୁ ସଦର । ଆମ ବସା ତାହାଣେ ଅଗମା; ବସା ସେଇରେ ମହନ୍ତି ଦରକ ଘର, ଗଲି ସରିଛି ତାଙ୍କ ଦୁଆରମୁହଁରେ । ଦୁଇ ଭାଇ, ମହନ୍ତି, ସେ ଚ୍ରେଚେରିରେ ପୋକର, ବନ, ସେ ବି କ'ଣ କରେ, ଭଣଙ୍ଗା ଟୋକାଟିଏ ତା ନାଁ ‘ହଗୁରା’, ପହର କି ସତର ବର୍ଷର ଭଉଣାଟିଏ, ତା ନାଁ କିରଣ, ଆଉ ବୁଢ଼ାମା । ତାଙ୍କ ଘର ଦୁଆରାଡ଼କୁ ଯେଉଁ ସାନ କୋଠର, ସେଠି ମୋ ଚେଲୁ ଖଟ, ମୁଁ, ଆମ ଅଗଣାକୁ କବାଟ । ତାଙ୍କୁ ଲାଗି ମଞ୍ଚ ଦାଉପର, ଖୁବ ସଂକର୍ଷ ଘରଟିଏ ଓ ଗୋଟିଏ ସାନ ବଞ୍ଚିର, ଜିନିଷ ରହେ, ପୋଖରୀଆଡ଼କୁ ଟିକିଏ ବଡ଼ ବଖରାଏ, କାହୁଡ଼ାଇକ ଶୋଇବା ଘର ଓ ପଢ଼ାଲେଖା ଘର, ଭିତରେ ଲାଗି ବାରଣାଟିଏ, ବାହାରେ ଗୋଟିଏ । ଖାଲୁଆ ଅଣେଥାର ମାଟି ଦୁଆର, ତା ସେପାଖକୁ ମୋ ଘର ସିଧା ଚୋଷେଇଯତ, ସାମାଗେ କୁଆ । ଚୋଷେଇଯକୁ ଲାଗି ଚାଲିଟିଏ, ଯେଉଁଠି ଆମେ ଖାଉଁ । ଠିକ୍ ଚାଲି ଆରପଟେ ଅଛ ଛାଡ଼ି ପାତରି, ପାତରି ଓ କାନ୍ଦ ମଞ୍ଚରେ ଇଟା ପଢ଼ିଥାଏ, ସେଇ ଆମ ପାଇଖାନା । କେତେ ବର୍ଷ ପରେ ଗୋଟାଏ ଉଚ୍ଚ ପାଇଖାନା ଘର ବି ହେଲା, ମହନ୍ତି ଘର ଚାରିଆଡ଼କୁ ।

ମଠରୁ ସଂକାର୍ତ୍ତନ ଧୂନ ଉଠେ । ସକାଳେ ଓ ସଞ୍ଚରେ ବାବାଜିମାନେ ସଂକାର୍ତ୍ତନ କରି କରି ପୋଖରୀ ଏମୁଣ୍ଡ୍ୟାକେ ଆସନ୍ତି ଚାଲିଯାଆନ୍ତି । ଅନ୍ୟବେଳେ ସଂକାର୍ତ୍ତନ ହୁଏ ମଠ ଭିତରେ— ମଞ୍ଚରେ ମଞ୍ଚରେ ବହୁତ ହୁଏ ।

ଆମ ଘରର ମହନ୍ତି ଘର ପଟେ ଓ ଚାଲି ସେପାଖେ ଦିଶେ ଖୁବ ବଡ଼ ବଡ଼ ଗଛ, ଦେବଦାରୁ, ତେବୁଳି, ସେଥରେ ଅସଂଖ୍ୟ ବାଦୁଡ଼ି, ଦିନବେଳେ ଚେଁ ଚେଁ ହେଉଥାନ୍ତି, ଚାଟିରେ ପଢ଼ ପଢ଼ ।

ଜାଗାଟା ପାତିମାଙ୍କଡ଼ମାନଙ୍କର ଆଷା, ଏକାଠି ପଲ ଉଠି ଆସନ୍ତି । ପିକା ଉପରତ ସେମାନଙ୍କ ଖେଳ କଷାରଦର ପଚାନିଆ ପ୍ଲାନ, ଅନେକ ସମୟରେ ସେମାନେ ଦୁଆରକୁ ଆସନ୍ତି, ଚୋଷେଇଯରେ ପଶନ୍ତି, ଶୋଇବାଯରେ ପଶନ୍ତି । କାମୁଡ଼ା ଗେଧଟାଏ ଥାଏ, କୁକୁରମାନଙ୍କୁ ଗୋଡ଼ାଏ, କାମୁଡ଼େ । ପୋଖରୀ ଉପରେ ଏହି ଦୃଶ୍ୟ ଦିଶେ ।

ସଞ୍ଜ ହେଲେ ମଶାମାନେ ଗୀତ ବୋଲନ୍ତି, ମେଘପରି ଉଠି ଆସନ୍ତି ଆମ ଉପରକୁ । ଦିନଯାକ ମାଛି । ଚଙ୍ଗା ହୋଇଥିବା ଦଉଡ଼ି କଳାଦିଶେ, ସେମାନେ ବସିଥାନ୍ତି । ପୋଖରୀରେ ବହଳହୋଇ ବିଲାତିଦଳ ଓ ପାଣିକେହୁରା ବଢ଼େ, ଫୁଲପୁଟେ, ଅରାଏ ଅରାଏ ଖାଲି ଜାଗା, ସେ ତୁଠ । ଏପାଖ ସେପାଖ ଦୁଇଟା ପ୍ରଧାନ ତୁଠ । ମଠ ଆଡ଼କୁ ସାହିର ଓ ବାବାଜିମାନଙ୍କର । ସେଠି ଦିଶେ ମଠର କୁଡ଼ି କୁଡ଼ି ହଣ୍ଡା ଓ ବାସନ ମଜା ହୁଏ, କେତେବେଳେ ଅଇଁଠାପତ୍ର ଫୋପଡ଼ା ହୋଇଥାଏ, ବାବାଜିମାନେ ଗାଧାନ୍ତି, ସାହିଲୋକ ଗାଧାନ୍ତି ଓ ସବୁପ୍ରକାର ଧୂଆଧୋଇ ହୁଅନ୍ତି । ତାର ଠିକ୍ ବିପରୀତ ଦିଗରେ ହାତିସାହିର ତୁଠ, ସପାସପି କାମ ଶେଷ କରି ମେହେତର ଓ ମେହେତାଶୀମାନେ ଧୂଆଧୋଇ ହୁଅନ୍ତି, ଗାଧାନ୍ତି, ଠିକ୍ ଆମ ଅଗଣ୍ଯ ସିଧା ବି ବେଳେବେଳେ ଚବର ଚବର ଶୁଭେ, କେହି ଗାଧାନ୍ତି । ତା ସେପାଖେ, ପୋଖରୀ ଆର ପଟେ, ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ସମତଳ ଜାଗା, ତା ଉପରେ ଦୟ କୋଠାଟିଏ, ଖାଯାନି, ଶୁଣିଥିଲି ସେଇଟି “ରଘୁ ମୁଭ୍ୟାର କୋଠା”, ମୁଭ୍ୟାର ଶ୍ରୀ ରଘୁନାଥ ମହାନ୍ତି କଟକର ଜଣାଶୁଣା ମୁଭ୍ୟାର ଥିଲେ, ଆଗେ ଜନ୍ମନ୍ ଚ୍ୟାହେ କର୍ମଚାରୀ ଓ ପରେ କଟକରେ ଆଦିତୋକେଟ୍ ଶ୍ରୀ ମଧୁସୁଦନ ମହାନ୍ତି (ବ୍ୟାଚିଷ୍ଠର ଶ୍ରୀ ରଣତିର ମହାନ୍ତିଙ୍କ ବାପା ଓ ସାହିତ୍ୟକ ଶ୍ରୀ ସୁରେତ୍ର ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଶୁଶୁର) ଓ ପରେ ସବତିପୋଟି ଶ୍ରୀ ପୂର୍ଣ୍ଣକ୍ଷେତ୍ର ମହାନ୍ତି ତାଙ୍କର ପୁଅ । ଶୁଣିଥିଲି କ’ଣ ମନ୍ଦମା ଲାଗି ସେ କୋଠା ସେମିତି ଖାଲି ପଡ଼ିଥିଲା । ତା’ପରେ ସେଠି ସପରିବାର ରହିଲେ କ୍ୟାପ୍ତେନ କ୍ଷେତ୍ରମୋହନ ରାୟ । ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ମୋ ବୋଉର ମାଉସୀ ଝିଅ ଭଉଣୀ ବୋଲି ମୁଁ ଶୁଣିଥିବାରୁ ବେଳେବେଳେ ଯାଏଁ, ସେଠି ରେକର୍ତ୍ତ ବାଜେ, ଏ ଘରକୁ ଶୁଭେ । ରାତିରେ ଅନେକ ଥର ଗୋଟିଏ ରେକର୍ତ୍ତ ବାଜିବାର ମୁଁ ଶୁଣେଁ, “ଚାଇ ମାଳା ! ଚାଇ ମାଳା ! ଚାଇ ଚାଇକା ପୁଲେର ମାଳା.... “ବୋଧହୃଦୟ ସେକାଳର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଗାୟିକା ଅଛୁଲବାଲା । ମତେ ଶୁଭେ “ଚାରି ମାହାଲା— ଚାରିମାହାଲା—”

ଭାଇଙ୍କ ବନ୍ଧୁମାନେ ଗପ କରିବାକୁ ଆସନ୍ତି । ଦାଣ୍ଡରେ ସପ ପଡ଼େ ।

ଏହି ପରିବେଶ ଭିତରେ ମୁଁ ଦାଣ୍ଡରେ ନଳ୍ଲଣ ପାଖେ ବସି ସ୍ଵର ଶାନ୍ତିଦିଷ୍ଟ,

“କଷିଦକାତା— ଆ— ଆ—

ବିରହ ଗୁରୁଣା ସ୍ଵାଧକାରୀ ପ୍ରମରଣ....

ଦୃଢ଼ ପ୍ରତିଜ୍ଞ ହୋଇ ପାଠ ପଡ଼େ ।

ସଂକାର୍ତ୍ତନ ଶୁଭେ, “ଚାରିମାହାଲା” ଶୁଭେ, ବେଙ୍ଗ ବୋବାନ୍ତି, ତାପରେ ବିଲୁଆ ବୋବାନ୍ତି, ସହରର ସବୁଯାକ ବିଲୁଆ ସତେ ଯେମିତି ଏଇଠି ।

ସନାଳଓଳି ଖାଇସାରି ଚାଲି ଚାଲି ଯାଏଁ କଲେଇ । ଗୋଟାଏ ଚାଦର ଥାଏ, ବହୁତ କାମରେ ଆସେ, ସିର ଅବସ୍ଥାରେ ସୁଭାଷ ବୋଷ ରାତିରେ ଛାତି ଉପରେ, ମଇଳା କି ଚିତା ଲୁଚିଯାଏ । ମୁଁ ଦେଖିଛି ଦେହର କିଛି ଲୁଚେଇବାକୁ ଚାଦର ଓ ମୁହଁର ଭାବ ଲୁଚେଇବାକୁ ଦାଢ଼ି ବହୁତ ଜାମ ଦିଏ । ପଦାତିକବାହିନୀରେ ଧପାଳିଲାବେଳେ ଚାଦରଟି ଦେଇଥାଏ ‘ମୁରୋ’ କରି ମୁଣ୍ଡରେ ବାନ୍ଧି, ଖରା କାଟେ ନାହିଁ । ଶିପିଛିପି ବର୍ଷାରେ ଚାଦର ଦେହକୁ ରକ୍ଷା କରେ । ଖାଲ ପାଛିବାକୁ ଚାଦର ରୂପାଳ ଓ ତଉଲିଆ ଉଭୟ ।

ଗାଇସଙ୍କ ହୋଇ ଧାଉଁ ଧାଉଁ ଛତ୍ରାବତ୍ତାର ମଞ୍ଚରେ ପେଟଚା କାମୁଡ଼ି ଦିଏ, ଠିକ୍ ସେଇଠି । ସେଇଚା ମୋ ବ୍ରେକ ।

ଫାଉଝେନପେନ୍ ମୋର ନ ଥାଏ, ମତେ ଭଲ ବି ଲାଗେ ନାହିଁ । ତା ପରିବର୍ତ୍ତେ ମୁଁ ଅନ୍ୟ ଉପାୟ କରିଥାଏଁ । ଗୋଟିଏ ସାନ କାଚ ଦୁଆତ, ଭିତରେ ସ୍ୟାହି, ଠିପି ଲାଗିଛି । ଅଛି ଗୋଟିଏ ସାନ ଟିଣ ଡବା ଭିତରେ, ଡବାଟି ବଦ ହୋଇ ମୋ ପକେଟରେ ଅଛି । ଯେଉଁଠି ଜାହା ହେବ ସେଥିରେ ମୁଁ ଲେଖିପାରିବି । ବହୁକାଳଯାକେ ମୋର ସେହି ଅଭ୍ୟାସ ଥିଲା ।

ମୋର ବି.ଏ.ରେ ପ୍ରଥମ ବର୍ଷ ଆରୟ ହେଉ ହେଉ କାହୁରାଇଙ୍କର ବିଭାଗର ହେଲା, ପଦ୍ମପୁର ସାଲେପୁର ପାଖ ସୌରି ଗାଁର ଶ୍ରୀ ଅବ୍ୟତାନନ୍ଦ ମହାନ୍ତିକ ବଢ଼ିଥିଲୁ ସଙ୍ଗରେ । ଅଚୁତବାବୁ ଅନୁଗ୍ରହ କିଳଚରିରେ ନାଜିର, ସେଠି ଅମଲାପଡ଼ାରେ ଘର କରିଥାନ୍ତି । ବିଭାଗର ତାଙ୍କ ଗାଁରେ କଲେ ।

ଆମ ପାଟେ ବିଭାଗର ହେଲା ଧୂଲବାଜଙ୍କ ବସାରେ, ଜାହାପୁର ଗାଁରେ । ଗାଁରୁ ସମସ୍ତେ ସେଠିକି ଆସିଲେ । ବଡ଼ ବର୍ଷା ଲାଗି ରହିଥାଏ । ବର୍ଷା ଛାଡ଼ିଲା, ବର ବାହାରିଲା । ସେଠୁ ଜଗରସିଂହୁର ବୋଧହୁଏ ସବାରିରେ । ଜଗରସିଂହୁରରୁ ବସ କଟକ୍ୟାକେ । ରେଲରେ ଜଗରପୁର । ବସରେ ପଦ୍ମପୁର । ପଦ୍ମପୁରରୁ ଆମେ ଚାଲି ଚାଲି ଗଲୁଁ ସୌରି । ବର ସବାରିରେ ହଁ ଗଲା ।

ଅବୁତି ମରସା, ଗୋରା, ଡେଙ୍ଗା, ପାତଳ, ବଡ଼ ନାକ, ଆଖରେ କଳା ଚଷମା ଦେଲେ ଭାବପ୍ରଭବ ମୁହଁଟୀଏ, ଓଠ ଥରିଛଠେ । ବହୁତ ବୁଢ଼ା ହେବାଯାକେ ସାଇକେଳ ଚଢ଼ି କଟକ ଯା ଆସ କରୁଥିଲେ । ଖାଇବାର ପରିମାଣ ଓ ସମୟ ବିଷୟରେ ଖୁବ ସତର୍କ ଥିଲେ, ଅନେକ ନିୟମ ମାନୁଥିଲେ । ସରଳ ନିରାଢ଼ମର ମେଲାପୀ ଲୋକଟିଏ ସେ, ସବୁବେଳେ ନମ୍ରତା ଓ ଶିଷ୍ଟାବାର । ସ୍ଵରଟି ସବୁଗଲା କିନ୍ତୁ କେମିତି ଚିକିଏ ଫର୍ମ କଞ୍ଚା ଶବ ପରି । ଭାରି ସ୍ଵେହୀ ।

ମାଉସୀ, ମୋଟା ଶରୀର, କଥାଭାଷା ଠୋ ଠ ଆପଣା ଅଧିକାର ଭିତରେ
ଜଡ଼ା ଓ ଦମ୍ପିଲା, ମୁରବି ସେ, ସ୍ଵଷ୍ଟ ହେଲେ ବି ଡ୍ରାଙ୍କିବ କଥା କହନ୍ତି ।

ଭାଉଜବୋଉଳ ବଡ଼ ଭାଇ ସତ୍ୟାନନ୍ଦବାବୁ, ଧେଡେଙ୍ଗା, ସବୁଆ । ତାଙ୍କ
ବାପାଙ୍କ ମୁଁ ପରି ମୁଁ କିନ୍ତୁ ଖୁବ କ୍ଷାଣ । କଥାଭାଷା କଲେ ଲାଗେ ସେ
ଗମ୍ଭୀର, ଅଛକୁହା ମଣିଷ, କିନ୍ତୁ ସେ ବହୁତ ଥରଳି ହସପ୍ରିୟ, ସବୁଦିନେ
ପିଲାଙ୍କ ପରି ସବୁ ବୟସର ଲୋକଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଶିଯାଆନ୍ତି, ସେ ନ ଥିଲେ
କୁବ ଅସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ହୃଦ, ସେ ‘ଜୋକର’ ବି ହୁଆନ୍ତି, ଅଭିନୟ କରନ୍ତି, ହସ
କଥାର ଗଛ ଲେଖନ୍ତି, ଦୁଇଖଣ୍ଡି ଗହବହି ଛାପିଥିଲେ ଓ ଆଉ କେତେ ଲେଖୁ
ଛାଢି ଦେଇଗଲେ । ତାଙ୍କ ସ୍ବା ମୋର ମାମୁଁ ଝିଅ ଭଉଣୀ ନିଶାଅପା, ସେ
ସବୁଦେଲେ ପ୍ରୟୁଳ ଓ କର୍ମୀ, ତାର ସବୁଦିନେ ପୂଜା ଉଚ୍ଚା ।

ଆମ ଭାଉଜବୋଉଳ ତଳେ ଆକାରରେ ଖୁବ ସାନ ସାନ ସବୁସରୁ ହୋଇ
ଯୋଡ଼ିଏ ଭଉଣୀ, ବସନ୍ତ ଓ ସୁର, ସବାତଳେ ନୂର, ନଗଦିଷ୍ଟ, କେତେ
ଅଂଶରେ ବାପ ପରି ଦିଶେ ।

ମଉସାଙ୍କ ଦାଦିପୁଅ ଭାଇ ନବଦାଦା, କରକ କିଲଟରିରେ କିରାନି ହୋଇଥାନ୍ତି ।
ନବଦାଦା, ଖୁଢ଼ୀ, ଗୋଟିଏ ଝିଅ ଶରଦ । ତାତଳେ ସାନ ପୁଅଟିଏ ଥିଲା,
ପ୍ରମୋଦ, ସାତ ବର୍ଷର ହୋଇଥିଲା ମରିଗଲା । ନବଦାଦା ଖୁଢ଼ୀ ଭାରି ସ୍ଵେଚ୍ଛା,
ବଡ଼ ଦୁଃଖୁମୁଖର ମଣିଷ, ମେଳାପି ମଣିଷ, ତାକି ତାକି ବହୁତ ଖୁଆନ୍ତି, ଯେତେଥର
ଗଲେ ଜଳଖୁଆ ଦିଅନ୍ତି, କେତେଥର ସେଠି ଖାଇଛି । କଟକରେ ମୋର ସେହି
କଲେଇ ପଢା ଦିନରେ ସେହି ପରିବାରଟି ସହିତ ମୋର ବହୁତ ଆମ୍ବୀଯତା
ହୋଇଥିଲା, ଆମ ଭିତରେ ଲୁଚାଇପା କିଛି ନ ଥିଲା, ସତେ ଯେମିତି ସେମାନେ
ଜରୁରୁ ମୋ ନିଜ ଦାଦି-ଖୁଢ଼ୀ, ମନରେ ଯେତେ ଦୁଃଖ ଥିଲେ ସେଠୁ ସହାନୁଭୂତି
ଶୁଣିଲେ ଦୁଃଖ ଦୂର ହୃଦ, ମୋ ବିଷୟରେ ସେମାନେ ପ୍ରଶଂସାରେ ମୁଖର,
ମତେ ଆଶ୍ରାସ ଦିଅନ୍ତି, “କୌଣସି ଦୁଃଖ କୌଣସି ଅସୁବିଧା ରହିବ ନାହିଁ ।”
ଶରତକୁ କେବେ ମୁଁ ଥାଚା କରିବା ମନେ ନାହିଁ । ସବୁଦିନେ ମୋର ସାନଭଉଣୀଟି
ପରି, ଅଜି ଖାଲି ଗୋଟିଏ, ମୁଁ ଆସେଁ ଓ ଖାଏଁ, ନ ଆସିଲେ ନ ଖାଇଲେ
ଶରଦ ରାଗିବ । ଦାଦି ଖୁଢ଼ୀଙ୍କର ଶରଦ ଜୀବନପ୍ରାଣ । ପଛେ ଉପଯୁକ୍ତ ବରଟିଏ
ତା ପାଇଁ ମିଳିଗଲା, ତାତ୍ତ୍ଵର ଅଲେଖ ମହାନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ଦାମତ୍ୟଜୀବନ
ଆଦର୍ଶ । ବସନ୍ତ ଓ ସୁର ବି ଜୀବନରେ ଖୁବ ସୁଖୀ ହେଲେ, ଉପଯୁକ୍ତ
ବର ପାଇଲେ, ବସନ୍ତର ବର ରମାନାଥ, ପୁଲିସ ଜନିସପେକ୍ଷର, ସୁରିଆର
ତାତ୍ତ୍ଵର ରାଗବ ମହାନ୍ତି । ନୂର ସଙ୍ଗେ ଏବେ ବି ପନିଷ୍ଠତା ରହିଛି—

ମଉସା ଓ ନବଦାଦା ତଳି ଉପର କାବାଢି ମଣିଷଟିଏ, ଘର ବୋଧହୁଏ
ଅନୁଗ୍ରାହିକ ଆହେ, ବଡ଼ ରୂପ ତା ସୁର, ବ୍ୟବହାରରେ ବାହାରେ ବେଳେବେଳେ
ଅସ୍ଵାଭାବିକ ନିଷ୍ଠାରତା, ସେ ଜହା ପିମ୍ପତ୍ତି ଦେଖିଲେ ନିଆଁ କୁରହାଏ, ନ ହେଲେ
ଗୋଡ଼ର ବୁଢ଼ା ଆଙ୍ଗୁଠିରେ ଚିପି ଘଣ୍ଟି ମାରିଦିଏ ।

ପାତିମାକତ୍ତ ଆସିଲେ, କେତେଥର ଅବରୋଧ କଲେ, ଭାଉଜବୋଉଜର
ଅଭ୍ୟାସ ହୋଇଗଲା ।

କେତେଦିନ ପରେ ବୋଉ ଲେଉଚିଗଲା ।

ଅଭାବ, ଅନାଚନ, ଅଭାବ ସଂସାରରେ ସବୁ ପ୍ରକାର ଅସୁବିଧା, ଚଳିଯିବାକୁ
ପଡ଼ିବ । କାହୁରାଇ ନିଜ ବିଭାଗରର କରଇ ଶୁଣୁଛନ୍ତି, ଆହୁରି ବୋଝ,- ଆମେ ।
ମୋର ସ୍କଲର୍‌ପ ନାହିଁ, ଓଲଟି ମୋର ପ୍ରଯୋଜନ ତ ବହୁତ । ବହି ନାହିଁ,
ଆଉ ମୁଁ ହଷ୍ଟେଲରେ ନାହିଁ ଯେ ଲେଖିଂ ଲାଇବ୍ରେଗିର ସୁବିଧା ମିଳିବ । କେତେ
ଖଣ୍ଡ ବହି ଅଧାଦାମରେ ମୋ ଉପର କୁଦର ପିଲାଙ୍କରୁଁ ପାଇ ପାରିଲି, ମନେ
ପଢ଼ୁଛି, ହତସନ୍ଦର ଜଣ୍ଣେତକସନ୍ ରୁ ଜାଳିଶି ଲିଟରେଚରୁ ଆଣିଥିଲି ଉପେତ୍ର
ଦାସଙ୍କଠାରୁ, ମୋରି ପରି ଦରିଦ୍ର ଛାତ୍ରଟିଏ ସେ, ସ୍ଵାମ୍ୟରେ ଆହୁରି ଖୁବ
ଶାନ୍ତ, ନମ୍ବୁ ଚୁପ ଚାପ ମଣିଷଟିଏ । ପଛେ ସେ ହେଲେ ପନ୍ଥିକ ସର୍ବିଷ
କମିଶନର ମେମର । ଥିଲାବାଲା ସାଙ୍ଗମାନଙ୍କରୁଁ କେତେ ଖଣ୍ଡ ବହି ମାରି
ଆଣି ପଢ଼ି ନୋଟ କରି ଫେରାଇଦେଲି, ସେହିପରି ଖଣ୍ଡିଏ ବହି ରବର୍ତ୍ତସନ୍ଦର
କଣ୍ଠେଲ ଅପ ଜଣ୍ଣିଷ୍ଟି ମୋ ସାଙ୍ଗ ରବି ଦେ ପାଖରୁ ମାରି ଆଣିଥିଲି ।
ରବି ଦେ ଏମ.୧.ବି.୧ଲ. ହୋଇ ଚାକିରି କଲେ, ପଛେ ଏ.ଡି.୧୯. ହେଲେ,
ଥଥାପି ଆହୁରି ବହି ଦରକାର । କେତେଖଣ୍ଡ କାହୁରାଇ ତାଙ୍କ ସାଙ୍ଗମାନଙ୍କରୁଁ
ମାରିଆଣି ଦେଲେ । ଆହୁରି ବାକି ।

ବେଳେବେଳେ ଆମ ଦୁଇ ଭାଇଙ୍କର ଯୁଦ୍ଧ ତର୍କ ଲାଗେ, କେତେ ବିଷୟରେ
କେଉଁ କଥା କାହା ଦେହରେ ଯାଏ ନାହିଁ । ସେମିତି ଥରକର କଥା । ଧନ୍ତବାଇ
କାହୁରାଇଙ୍କର କଥା ଭାଷା ହେଲା । ମୋ ବିଷୟରେ ବି ଆଲୋଚନା ହେଲା ।
କେଉଁ କଥାରୁ କେଉଁ କଥାକୁ ଗଲା । ମୋ ମନରେ ଅଭିମାନ ହେଲା, ଛନ୍ଦ
ପଡ଼ିଗଲା, —ମୁଁ ଅପାରଗ ବୋଲି ସିନା ।

ସବୁ ଦୁର୍ଜାଗ୍ୟ ଏକାଠି ମନେ ପଡ଼ିଗଲା ।

ମୁଁ ଦୃଢ଼ପ୍ରତିଜ୍ଞ ହୋଇ ଚିଉସନ୍ ଖୋଜିବାରେ ଲାଗିପଡ଼ିଲି ।

ସେବିନ ମୁଁ ଯାଇ ରବି ଦେକୁ କହିଲି “ମୋ ପାଇଁ କେଉଁଠି ଚିଉସନ୍

ଠିକ କରି ଦିଅ, ସେଠି ଖାଇ ପିଇ ରହିବି ଦରମା ନେବି, ପାଠ ପଡ଼େଇବି କଲେଜରେ ପଡ଼ିବି ।”

ମୋର ଗୁହତ୍ୟାଗ ଓ ମନ ଖରାପ ଦେଖୁ ରବି ଦେ ଆସ୍ତାସ ଦେଲା,
“କିଛି ଭାବ ନାହିଁ । ଚିଉସନ୍ତିଏ ଖୋଜିଦେବି । ଘରୁ ଜାହିଁକି ତାଳି ଆସିବ ?”

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସାଙ୍ଗକୁ ବି ମୁଁ କହିଥାଏଁ । ରବିକୁ କହିବାର ଚିକିଏ ପୂର୍ବ କାହାଣୀ ଅଛି । ଚିଉସନ ଖୋଜୁ ଖୋଜୁ କିଏ ମତେ କହିଥାଏ, ମାଣିକ୍ୟାଷ ବଜାରରେ କହତରୁବାବୁଙ୍କ ଘରେ ଚିଉସନ ଖାଲି ଅଛି । ପଚାରି ଗୋଟିଏ ଠାବ କରି ମୁଁ ଯାଇ ତାଙ୍କ ପକାଇଲି “କହତରୁ ପୂଞ୍ଚାରୀ । ହୋ କହତରୁବାବୁ ।”

ବହୁତ ଡାକିଲା ପରେ କିଏ ଜଣେ ବାହାରିଲେ ।

“ଏଇ ତ କହତରୁବାବୁଙ୍କ ଘର ?”

“ହଁ ।”

“ମୋର ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ କଥା ଥିଲା, ଦେଖା ହେବାକୁ ଆସିଛି ।”

“ଦେଖା ତ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।”

“ଜାହିଁକି ?”

“ଦେଖା କରିବାକୁ ହେଲେ ଆପଣକୁ ଅନ୍ୟଜାଗାକୁ ଯିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।”

“କୋଇଠିକି ? କହନ୍ତୁ । ଯିବି । ବଡ଼ ଜରୁର ଦରକାର ଅଛି ।”

“ସେତ ଏଠି ନୁହେଁ, ସେପୁର ।”

“ମାନେ ?”

“ସେ ମଲେଣି ଆଜ୍ଞା । ଦଶ ବର୍ଷ ହେଲା ସେପୁରକୁ ଗଲେଣି ।”

ଖରା । ରୋକ । ପାଖରେ ରବି ଦେଲ ଘର । ତାଙ୍କ ବାପା କଟକର ଓକିଲ ଶ୍ରୀ ହେମନ୍ତ କୁମାର ଦେ । କ୍ଲାନ୍ ହତୋସାହ ହୋଇ ସେଠିକି ଯାଇଥିଲି ।

“ରବିବାବୁ ଅଛନ୍ତି ?” ଡାକିଦେଲେ ଚିକିଏ

ଦିଦିନ ପରେ ରବିବାବୁ ଖବର ଦେଲେ, ଚିଉସନ ତାଙ୍କ ଘରେ, ତାଙ୍କ ସାନ ଭାଇ ପନିକୁ ସକାଳେ ଘଣ୍ଟାଏ ପକାଇବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଦରହମା ବେଶି ନୁହେଁ, ବାପା ସେ ବିଷୟରେ ଭାରି ଚାଣଚୁଣ । ଯେତେହେଲେ ଓକିଲ ତ । ଦରହମା ଦଶରକା ।

ରାତି ହେଲି ।

ହେଉ ଦଶ ଟଙ୍କା, କମ୍ ନୁହଁ ତ । ତାହେଲେ ମୋର ଦାମ ଅଛି ।

ବଡ଼ାଇ ଦେଖାଇ ଆସି କାହୁଡ଼ାଇକି କହିଲି ସେ ଗମ୍ଭୀର ହେଲେ ।

ମୁଁ ନରମ ହୋଇ କହିଲି “କିଛି ହେଲେ ସାହାଯ୍ୟକୁ ଆସିବ ତ । କେତେ ଖଣ୍ଡ ବହି କିଣିହେବ । ଆଉ କେତେକ ଆବଶ୍ୟକ ମେଷ୍ଟାଇ ହେବ ।” ସେ ନିରୂପସାହ ଦେଖାଇ କହିଲେ “ତୋ ଜାଣା । ତୁ ଜାଣୁ । ତତେ ଚିଉସନ୍ କରିବାକୁ ମୁଁ କହୁନାହିଁ । ଯଦି ତୋର ପଡ଼ା ମାରା ନ ହୁଏ କର । ନ ହେଲେ କରନା, ଦରକାର ନାହିଁ ।”

ଆମର ମନାତ୍ତର ଭାଙ୍ଗିଗଲା ।

କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଦଶଟଙ୍କାରେ ଚିଉସନ କରି ମୋର ସେ ଚିଉସନ ଟଙ୍କା ମିଳିଲାପରେ ମୁଁ କେତେଖଣ୍ଡ ବହି କିଣିଥିଲି । ତହିଁରୁ ଖଣ୍ଡିଏ ଥିଲା ୧୭ ଟଙ୍କା ଛଅଅଣା ଦେଇ ସାଇକରେ କିଣିଥିବା ଲେବି ଏଣୁ କାଦାମିଆଁକୃତ ହିସ୍ତି ଅପ୍ର ଗଂଲିଶ ଲିଟରେଗେର । ସେ ଚିଉସନ ଟଙ୍କା ଠୁଳ କରି ୨୦ ଟଙ୍କା କି ୨୫ ଟଙ୍କାରେ ଗୋଟିଏ ପୁରୁଣା ସାଇକେଳ କିଣିଲି, ଧୂଳଭାଇ କିଣାଇଦେଲେ । ସାଇକେଳଟି ସାତ ବର୍ଷ ଧାରାବାହିକଭାବେ ଚଢ଼ିଲି, କଟକ ସାରା ବୁଲେଁ, ଜଗରସ୍ଥିପୁର ଯାଇଛି, ଯାଇପୁରରେ ଚାକିରି କଳାବେଳେ ତାକୁ ଚଢ଼ି ଗପ୍ତ କରିଛି । ୧୯୪୦ରେ ବିଭାଗର ଯୌତୁକ ମିଳିଲା ଗ୍ରୀନ ମତେଳ ରାଲେ ସାଇକେଳଟିଏ, ତଥାପି ଅନେକ ଥର ସେହି ପୁରୁଣା ସାଇକେଳରେ ଗପ୍ତରେ ବୁଲିଛି । ୧୯୪୩ରେ ଥରେ ପର୍ବତ ଉପରୁ ଖସିପଡ଼ି ସାଇକେଳଟି ଜଖମ ହେଲା, ତାପରେ ବି ମରାମର ହୋଇ ବ୍ୟବହାର ହେଉଥିଲା ଆହୁରି ୧୭ ବର୍ଷ । ପୁରୁଣାକାଳିଆ ହର୍କୁୟଳସ୍ ସାଇକେଳଟିଏ ।

ସେହି ଚିଉସନ ଟଙ୍କାରୁ ଟଙ୍କାଟିଏ ଦେଇ ଶାତ ଦିନେ ମୁଁ କଟକ କିଲାଟରି ପାଖରୁ ଗୋଟିଏ ମିଳିଟରି ସୈନିକର ଜଲକୋର ନିଳାମରେ କିଣିଥିଲି । ଲାଗୁଥିଲା ୧୦ ଟଙ୍କା ଛାତି ପାଖେ କଣାଟିଏ ଥିଲା, ପଛେ ମରାମର କରାଯାଇଛି । ବହୁତ ପିତଳ ବୋତାମ, ବଡ଼ ବଡ଼ ପକେଟ । ମୁଁ ତାକୁ ଘରେ ପିନ୍ଧି ଶାତରୁ ରକ୍ଷା ପାଏ । କାହୁଡ଼ାଇ ଓ ମୁଁ ୧୦ ରରେ ତାକୁ କହୁଥିଲୁ “ଗୁ-କୋ” ଅର୍ଥାର “ଗୁର୍ଜା କୋଟ” ।

କେତେଥର ଧାରଣା କରିଛି, ଯେ ତାକୁ ପିନ୍ଧୁଥିଲା ସେ ଗୋଟିଏ ସୈନିକ, ସେ ଯୁଦ୍ଧରେ ଗୁର୍ଜି ବାଜି ମରିଛି, ତାପରେ ତା କୋଟ ପିନ୍ଧୁଛି ମୁଁ । ତା ବିଶ୍ୟରେ କେତେ ଉଭଟ କହନା ମୁଁ କରିଛି, ମନେ ମନେ ମରଇ ଲାଗିଛି ।

ବହୁ ବର୍ଷ ପରେ ‘ଗୁ-କୋ’ କୋରାପୁଟରେ ଚିରା ହେଲା, ସେତେବେଳେ ବିବ୍ୟବହାରରେ ଲାଗିଥିଲା ।

ଆଉ ସେହି ଚିତ୍ରସନ ଟଙ୍କାରେ ବରାଦ କରାଯାଇଥିଲା ଆଉ କିଛି ଦୂଧ, ମୋ ପାଇଁ ମୋ ଦେହରେ ଲାଗିବ ବୋଲି ।

ଶେଷଆଡ଼କୁ ଆହୁରି ମାସକର ଦରମା ମୋର ରହିଗଲା । ଓକିଲବାବୁ କହିଲେ
“ତୁମେ କ’ଣ କେବେ ତେବିରେ ଆସି ନ ଥିବ ?”

“କେବେ ନୁହେଁ, ବରଂ ବେଶି ସମୟ ରହିଛି ।”

“କେବେ ଅନୁପସ୍ଥିତ ହୋଇ ନ ଥିବ ?”

“କେବେ ନୁହେଁ, ବରଂ କେବେ ବଳକା ଆସିଛି ।”

“ହଉ ଦେଖିବା ।”

ଆଉ ମୁଁ ମାଗି ନାହିଁ ।

ଫନ୍ଦି ମନଦେଇ ଶୁଣିଲା ପରି ମୋ ମୁହଁକୁ ଅନାଇଥାଏ । ମୁଁ ନିଯାକରେ, ଚେବୁଲ୍ ଉପରେ ତା ଆଜ୍ଞୁଠି ଗୁଡ଼ିକ ତାବଳା ପିଚୁଛି, ଆସେ, କିନ୍ତୁ ଅବିରତ । ଖେଳ, ବୁଲା, ପୁର୍ବ ଆଡ଼କୁ ତାର ବେଶି ମନ, ସୁଷ୍ଠୁ ପିଲାଟିଏ, ବହିପୋକ ନୁହେଁ ।

ପଛେ ମୁଁ ବରଗଡ଼ରେ ସେକେଷ୍ଟ ଅପିସର ଥାଏଁ, ଫନ୍ଦି ସପ୍ରାଇ ଜନିସପେକ୍ଷର ହୋଇ ଆସିଲା । କିଛି କାଳପରେ ତାକୁ ଛାଡ଼ିଲା, ଦେଖୁଲି ଗୋଟାଏ ମଟର ସାଇକ୍ଲ ଚଢ଼ି ବୁଲୁଛି, କହିଲା କଷ୍ଟାବୁର ହୋଇଛି ।

ଭଲରେ ଥିବ ସେ, ମୋର ପ୍ରଥମ ଛାତ୍ର । ମତେ ଖୁବ ସ୍ଵେଚ୍ଛା ଓ ଭାବି କରୁଥିଲା ।

ମୋର ଚିତ୍ରସନ ତାବନର କିଛି ଅତିରକ୍ଷିତ ବର୍ଣ୍ଣନା ଲେଖିଥିଲି ମୋର ଗଛ ‘ଭାଗା’ରେ ।

‘ଭାଗା’

ଭଲ ଲାଗୁଥିଲା ସେ ଶବ୍ଦଟି, ‘ଭାଗାବଣ୍ଣ’ର ସଂକ୍ଷେପଣ । ବନ୍ଦନ ନାହିଁ, କାମନା ନାହିଁ, ପ୍ରତ୍ୟାଶା ନାହିଁ, ଆଖୁ ସୁଆଡ଼େ ଅନାଇଲା ମନ ସୁଆଡ଼େ ଚାହିଁଲା ଚାଲ । ‘ଭାଗା’, ପୁଣି ‘ହତଭାଗା’ର ସଂକ୍ଷେପଣ, ଶବ୍ଦରେ ‘ହ୍ୟାରନଟ’ର ଉଲ୍ଲାସ ଓ ମର୍ଯ୍ୟାଦା, ମୋର କିଛି ନାହିଁ, ନ ଥିଲା, ଜାଣେ କିଛି ହେବ ନାହିଁ, ଦିଲିକ ସେହିମାନଙ୍କୁ ଯେଉଁମାନେ ଭାଗ୍ୟଦେବାର ବରପୁତ୍ରମାନେ, ଯାହା

ମୁଁ ନୁହେଁ, ଆବୌ ନୁହେଁ । ଜାଣେ, ସେମାନେ ଯଦି ନ କଲେ ବି ସିଦ୍ଧି ସୁନିଷ୍ଠିତ, ମୁଁ ଯଦି କଲେବି ଶହେ କଲେ ଏକର ଫଳ ପାଇବା କଷ୍ଟ ।

କୁଳନ ହିଁ ଚେତନା ଦିଏ । ଖାଲି କାଷନିକ କୁଳନ ନୁହେଁ, ସତେ ସତେ । ରୋଗ, ଅଭାବ, କଷ୍ଟ, ଅଶାନ୍ତି, ମନ ଭିତରେ କିଏ ଯେପରି କହି ଲାଗିଥିବ “ଦୁନିଆଁ ତତେ ଚାହେଁ ନାହିଁ ।”

ଆମ ପଦାତିକ କଲେଜଗାମୀ ଚିଉସନଧରୀ ଦଳରେ ଆହୁରି ଅନେକ ଥିଲେ, ବାଟରେ ଦେଖାହୁଏ, ଏକାଠି ବାଟ ଚାରୁଁ । ଜଣେ ଉଦେନାଥ ମହାନ୍ତି, ମୋତୁଁ ଆହୁରି ଜଳା, ହାତୁଆ, ମୁହଁଟ ଲମ୍ବା, ଟାଙ୍କୁଆ ଗାଲ । କିଏ ଦିନେ କଲେଜରେ ତାକୁ କହିଥିଲା, “ଛେଳି” । ସେ ମଳା ହସଟିଏ ହସିଦେଇଥିଲା । ନିରାହଟିଏ ମେସରେ ଥାଏ, ଗୋଟାଏ ଅଷାରୁଆ ଗୁମ୍ବା ପରି ତା ବସା । ଚିଉସନରେ କଲେ । ଉଦେନାଥ ବି ଚିଉସନ କରି ସାଇକେଳଟିଏ କିଣିଲା । ଦୂର୍ଗାଗ୍ୟ । ଦିନେ ହାତୁଡ଼ିଗଲା ପୁଲିସ୍ ଏସ୍.ୟି. ଗିଲ ସାହେବ ଗାଡ଼ି ଆଗରେ । ସାଇକେଳ ଭାଙ୍ଗିଲା । ଉଦେନାଥ ଆହତ ହେଲା । ପିଲାଏ ଘେରି ଗଲେ ସାହେବ ତାକୁ ଡାକ୍ତରଖାନାକୁ ନେଲା । ତାର ଚିକିତ୍ସା ହେଲା । ସାଇକେଳଟିଏ ବି ଦେଲା ବୋଧହୁଏ । ଉଦେନାଥ ବି.୬. ପରେ ଶିକ୍ଷକ ପାଠ ପଢ଼ି ଶିକ୍ଷକ ହେଲା । ତା'ପରେ ଆହୁରି ଉଠିଲା । ବୋଧହୁଏ ଧନୀ ହେଲା । ପିଲାଏ ବଡ଼ ପାଠ ପଢ଼ିଲେ ଓ ଭଲ ଗୋଟିଗାର କଲେ । ବର୍ଷେ ତଳେ ଜଣେ ମୋଟା ଗୋଲଗାଲ ସିର ପିନ୍ଧା ପ୍ରୋତ୍ତି ଭତ୍ରଲୋକଙ୍କୁ ଦେଖୁଥିଲି, ବୋଧହୁଏ ସେହି ସେ । ସେ ଆଉ ଆମ ଭାଗା ସଂପ୍ରଦାୟର ନୁହନ୍ତି ।

ଭାମସେନ ରାୟ । ପ୍ରାୟ ସବୁଦିନେ ଆମେ ଏକାଠି ଚାଲି ଚାଲି ଯାଉଁ । ରାମକୃଷ୍ଣ ମିଶନରେ ରହି ବଢ଼ିଥିଲେ । ବୋଧହୁଏ ଶିକ୍ଷକ ହେଲେ । ଆଉ ଦେଖୁ ନାହିଁ ।

ଯୋଗେତ୍ର ତ୍ରିପାଠୀ । ସେକ୍ରେଟେରିଏଟରେ ଦେଖା ହେଉଥିଲା ।

ଉଦେନାଥ ମିଶ୍ର । ମୋର ତଳ କ୍ଲାସ୍ । କଳା, ତେଜ୍ଜା, ହସପିଯ । ଆଉ ଦେଖୁ ନାହିଁ ।

ରାଖାଲ ଦେ । ବିଚରା ପକୁ ପକୁ ମରିଗଲା ।

କେତେ ଏମିତି ବନ୍ଧୁ ।

ବାଟ୍ୟାକ ଆମର ସାଧାରଣ ସମସ୍ୟା ପଡ଼େ । ଏକା କଥା । ଆମେ ଦୃଢ଼ପ୍ରତିଜ୍ଞା, ଦୁନିଆଁର ହଜାର ଅବହେଳାରେ ଆମେ ମରିବୁ ନାହିଁ, ଆମ ନାହିଁ

ଛାଡ଼ିବୁ ନାହିଁ, କଷକୁ କଷ ବୋଲି ଧରିବୁ ନାହିଁ, କାମ କରୁଥିବୁ ତେଣିକି ଯାହା ଥାଉ ।

ଜଣକର ଛତା ଖଣ୍ଡିଏ ଥିଲେ ଆମେ ତା ତଳେ ଗୁଞ୍ଜିଗାଣି ହେଉଁ, ପାନ ଖଣ୍ଡିଏ ଥିଲେ ଭାଗ କରୁଁ, ବାଣି ଚୋବାଉଁ । ବରଷା ପିଚିଲେ ଏକାଠି କୁଞ୍ଜିରି କାଂକିରି କାହା ପିଣ୍ଡା କଣରେ ଆଉଛି ପଢ଼ୁ । ପୁଣି ରାଷ୍ଟ୍ରାକୁ ଓହ୍ଲାଉଁ । ଗରିବ ଗରିବକୁ ଚିହ୍ନେ, ଯେମିତି ଧନୀ ଧନୀକୁ । “ଗରିବ ଦୁଆରେ ଗରିବ କି କେବେ ଉପାସ ରହେ ?”

କଟକ ସହରରେ ରହି ବାଟଚଳା ପାଠପଡ଼ା ଜୀବନରେ ଯେତେ ଯେତେ ଚିତ୍ତା ଓ ଅନୁଭୂତି ଆସିଲା ମୋର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନ ପ୍ରତି, ଧନ, ସୁଖ ସ୍ଵାକ୍ଷର୍ୟ ଓ କ୍ଷମତା ପ୍ରତିପରି ଆହରଣ ଦିଗରେ ତା ଯେତିକି ପ୍ରତିକୂଳ ହେଉ, ଅହିତକର ହେଉ, ମୋର ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ପାଇଁ ତା ଅବଦାନ ଯେ ବହୁତ ଏଥରେ ସନ୍ତେଷ ନାହିଁ ।

ମୁଁ ବିଶ୍ୱାସ କରେ ନାହିଁ ଯେ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ, ଦୁଃଖକଷ ମଣିଷର ବୃଦ୍ଧି ବିକାଶ ଓ ଉନ୍ନତି ପାଇଁ ବହୁତ ସହାୟକ ହୁଏ, ଏ କେବଳ କଷନା ବୋଲି ମୋର ମନେ ହୁଏ, ସହାୟକ ତାରି ପାଇଁ ହୋଇ ପାରେ ଯେ ଜିତେହ୍ରିୟ, ସୁଖ ଦୁଃଖ ପ୍ରତି ବାତ୍ସୁହ, ସାଧକ, କିନ୍ତୁ ତାପକ୍ଷରେ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ କି ବିପୁଲାଶ୍ରୀ, ଦୁଃଖ କି ସୁଖ ସେ ଏକା କଥା । ବରଂ ମଣିଷ ମନର ଯେତେ ଛୋଟଲୋକି, ଦୁର୍ବଳତା, ସ୍ଵଭାବରେ ଯେତେ ସ୍ଵାର୍ଥପରତା, ହିଂସା, ପରଶ୍ରାକାରତା, ଅନୁଦାରତା,— ଗେମ ପ୍ରତିକୂଳ ଅବସ୍ଥା ସେହିଆକୁ ପଦାକୁ କାଡ଼େ, ଖୋରାକ ଯୋଗାଏ, ବଡ଼ାଏ ।

ସବୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ନୁହେଁ । କେତେଠି ତାଉ ଲାଗେ, ଫୋଟକା ବି ହୁଏ, ପୋଡ଼େ ନାହିଁ, ଓଲଟି ତା ବିରୋଧରେ ଟାଣ ହୋଇ ଠିଆହୁଏ ମନବଳ, ମଣିଷପଣିଆ, ସ୍ଵେହ, ସହାନୁଭୂତି, ଉଦାରତା, ଅସନାକୁ ସପା ଆଉ ସୁନ୍ଦର କରିବାକୁ ଦୃଢ଼ ପ୍ରତିଜ୍ଞା । ସେତେବେଳେ ସଂଘର୍ଷ ଓ ସଂଗ୍ରାମ ବିକାଶକୁ ସାହାୟ କରେ । ଉଭାବନ ପାଇଁ ପ୍ରେରଣା ଦିଏ ।

ଅନେକ ମଣିଷଙ୍କର୍ ଏ ଦୁଇ ପ୍ରକାର ପ୍ରକ୍ରିୟା ଚାଲିଥାଏ, କାହାଠି କେଉଁଠା ବେଶି କେଉଁଠା କଲା ।

କିନ୍ତୁ ଏଇତ ଜୀବନ, ନର୍ଦମା, ଖତଗଦା, ଆଉ ବାସ୍ତା ଫୁଲ, ଆକାଶ, ଜଙ୍ଗଳ ଆଉ ଘର । ଖାଲି ଗୋଟାଏ ପଚ ନୁହେଁ । ଜୀବନକୁ ଘେନି ସାହିତ୍ୟ,

ମଣିଷ ଲେଖେ ମଣିଷ ବିଷୟରେ ମଣିଷ ପାଇଁ । ଅନେକ ସମୟରେ ମନେ ପଡ଼େ, ଜଂରେଜୀ ସାହିତ୍ୟରେ ମୋର ଏମ.୧. ପଢା ଶେଷ ହେଲା ପରେ ଆମର ମୁଖ୍ୟ ଅଧାପକ ଶ୍ରୀ ନିରାଜନ ନିଯୋଗୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମୋ କଥା ଭାଷା ।

“କ’ଣ କରିବାକୁ ଜାଣା ?”

“ଅଧାପକ ହେବାକୁ ।”

“କାହିଁକି ?”

“ମୋର ସାହିତ୍ୟକ ଜୀବନକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବ । ବିଦ୍ୟାଚର୍ଚ୍ଛା ସଙ୍ଗେ ଘନିଷ୍ଠ ସଂପର୍କରେ ରହିଥିବି, ଆହୁରି ଆହୁରି ରହି ପଢୁଥିବି ।”

“ଠିକ୍ ସାହିତ୍ୟକ ସମାଲୋଚନା ଲେଖିବାକୁ ସାହାଯ୍ୟରେ ଆସିବ । କିନ୍ତୁ ତୁମେ ତ ମୌଳିକ ସାହିତ୍ୟ ଲେଖିବାକୁ ଆଗ୍ରହୀ, ଗନ୍ଧ, ଉପନ୍ୟାସ, ନାଟକ, ମଣିଷର ମନ ଓ ଚିତ୍ର ବିଷୟରେ, ଜୀବନ ବିଷୟରେ, ତାର କ’ଣ ସ୍ଵକିଧା ହେବ ଭାବୁଛି ?”

“ଅଧାପକ ହେଲେ ହେବ ନାହିଁ ସାର ? ଏଥେ ନିଜର ଜୀବନ ଅଭିଜ୍ଞତା ବି ତ ବଢୁଥିବ, ତେଣେ ଜ୍ଞାନ । ଯେମିତି ଆପଣମାନେ । କମ୍ ମଣିଷଙ୍କ ସଂସର୍ଗରେ ଆସୁଇଛନ୍ତି ! ପରିପକ୍ଷ ଜୀବନ ଅଭିଜ୍ଞତା ଓ ଜ୍ଞାନ, ଉତ୍ତଯ ।”

“ଦେଖ, ଆମର ଟ୍ରାଜେଡ଼ି ତୁମୋମାନେ ବୋଧହୃଦୟ ବସୁନ୍ଧାରାହଁ । ଆମେ ତୁମାନଙ୍କୁ ସେତିକିବେଳେ ଦେଖୁଁ ଯେତେବେଳେ ତୁମେ ପିଲାଖେଲରୁ ଉଠି ଆସିଛ ମଣିଷ ହେବବୋଲି । ଯେତୋଟି ବର୍ଷ ଆମ ସାମ୍ବାରେ ତୁମେ ରହ ସେତେବେଳେ ଆମେ ଲାଗିଆଉଁ ପିଲାକୁ କେମିତି ମଣିଷ କରିବୁଁ । ଯେମିତି ତୁମେ ବଢ଼ି ବଢ଼ି ମଣିଷ ହେବାକୁ ବସ ସେମିତି ଆମୁକୁ ଛାଡ଼ି ତୁମୋମାନେ ବିଶାଳ ସଂସାର ଭିତରକୁ ଚାଲିଯାଅ । ଆମେ ଶହଶହ ମୁହଁ ଦେଖୁଆଉଁ, ସେଗୁଡ଼ିକ ପିଲା ମୁହଁ, ମଣିଷ ହୋଇନାହାନ୍ତି । ମଣିଷ, ତାର ସମସ୍ୟା, ତାର ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ବିଷୟରେ କି ଅଭିଜ୍ଞତା ଆମେ ଏଠି ପାଇ ନା ତୁମେ ପାଇବ ?

ତେଣୁ ଗୋପାନାଥ, ମୌଳିକ ସାହିତ୍ୟ ସ୍ରଷ୍ଟା ହେବାକୁ ହେଲେ କ୍ଷେତ୍ର ନୁହେଁ କଲେଇରେ ଅଧାପନା କରିବା, ସେପରି କାହିଁ କିଏ କୃତିର, କ୍ଷେତ୍ର ଯା ବାହାରେ, ବିଚିତ୍ର ଦୁନିଆରେ ଯେମିତି ଚାକିରିରେ ଏଗଜିକ୍ୟୁଟିଭ, ଯେମିତି ବଜାଦେଶରେ ବଜିମ୍ ଚନ୍ଦ୍ର, ରମେଶ ଦତ୍ତ, ନହେଲେ ତା ବାହାରେ, ଯେମିତି ଶରତ ଚନ୍ଦ୍ର, ନିଜେ ରବାନ୍ତନାଥ । କ୍ଷେତ୍ର ସେଇଠି ଯେଉଁଠି ତୁମେ ମଣିଷଙ୍କୁ ବିଭିନ୍ନ ପରିଷିତିରେ ଦେଖୁଥିବ ତାଙ୍କ ଜୀବନ ସଙ୍ଗେ ନିଜ ଜୀବନ ନିଶ୍ଚର ପାରୁଥିବ ।”

ପଦାରୁ ହଷ୍ଟେଲ ଜୀବନ ଦିଶିଲା, କୃତ୍ରିମ ଉପାୟରେ ନିରାପଦରେ ସଞ୍ଚାରିତି ରଖା ହୋଇଥିବା ଜୀବନ ପରି । ଭାବିବାକୁ ନାହିଁ, ପଦାରେ ଦେଖିବାକୁ ନାହିଁ, ସବୁ ସଜାସଜି, ସବୁ ଏକାପରି । ସାଧାରଣ ସୁଖ ଦୁଃଖର ଜୀବନଠୁଁ ରିନ୍ଦେ । ଏଇ ସହରରେ ସେ, କିନ୍ତୁ ସହରର ନୁହେଁ, ଅଳଗା ଦୁନିଆଁ, ସେ ଫାଟକ ଡେଇଁ ପଦାକୁ ଆସିଲେ ସେ ଆଉ ନାହିଁ । ସେଠି କୌଣସି ପରିବାରର ସୁଖଦୁଃଖ, ଘରକରଣା ଲାଗି ସାତ ପାଞ୍ଚ, ହସ କାହିଁ ଦେଖି ହେବ ନାହିଁ, କେମିତି କେତେ ପ୍ରକାରେ ମଣିଷ ତାଙ୍କ ବାସ୍ତବ ଜୀବନରେ ଭାବନ୍ତି, ଉଦ୍ୟମ କରନ୍ତି, ଲଡ଼ନ୍ତି, ତଣ୍ଡି କଟାକଟି ହୁଅନ୍ତି, ବଢ଼ନ୍ତି କି ମରନ୍ତି ଜାଣି ହେବ ନାହିଁ ।

ସେମିତି ଅଭାବ-ନୈରାଶ୍ୟ-କ୍ଲେଶ-ଦୁଃଖ-ବିହୀନ ଆମତ୍ରପୁସ୍ତ ଦାନ୍ତିକ ଜୀବନ ଯେଉଁଠି ଦେହରେ ମନରେ କେହି ଚିଅଁ ମାରେ ନାହିଁ । ଜୀବନ ସୁଖର ହେବ, ଶରୀର ପୂଷ୍ଟ ଓ ସୁଷ୍ଠୁ ହେବ, ମନ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହେବ, କିନ୍ତୁ ସାଧାରଣ ଦୁନିଆର ବାସ୍ତବ ଜୀବନର ଚେତନା ସହଜରେ ତୀଙ୍କ ଗଭୀର ହୋଇ ମିଳିବ ନାହିଁ । ସେ ମଣିଷଙ୍କୁ ତାର ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ପାଇଁ ଉପାଦାନ ଯୋଗାଇବାକୁ । ସେ କହନାକୁ ପ୍ରଯୋଗ କରିବ, ତାବିକତା ଓ ଭାବକୁ ଆଶ୍ରୁ କରିବ ।

କଷ୍ଟ ଦୁଃଖ । ପାଖେ ତାର ଯାତନା । ଆର ପାଖେ ତାର ଜାତି ଜାତିକା ଅନୁଭୂତି,- ହେଯ ନୁହେଁ, ସେ ସଂପରି ।

ମୁଁ ଦେଖିଛି, ଯେତେବେଳେ ସେ ସଂପରି ଆମଦାନି ହେବା ବନ ହୋଇଯାଏ, ସେତେବେଳେ ମଣିଷ ତା ଅତୀତ ଆତକୁ ହିଁ ହାତ ବଢ଼ାଏ, କାଳେ କିଛି ଥିବ !

କରୁଣାକର ସ୍ଵାଇଁ ସଙ୍ଗେ ଚିହ୍ନାହେଲା । ଆଇ.ଏସ୍-ସି. ପ୍ରଥମ ବର୍ଷ, ପିଜିକ୍ସ ଲ୍ଲାସ୍‌ରେ । ଆଗ ରଗାରଗିରୁ ଆଗୟ । ପାନ୍ତନାରୁ ତ ଆସିଥାଏଁ, ସେଠି ବଙ୍ଗାଳି ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବଙ୍ଗାଳା କହୁଥିଲି, ଏଠି ସେଥିପାଇଁ ସୁଯୋଗ ବି ନାହିଁ, ଆବଶ୍ୟକ ନ ଥିଲା । ସାଙ୍ଗରେ ପଢ଼ୁଥିଲେ କେତେମୁଢ଼ିଏ ବଙ୍ଗାଳି ପିଲା, ଜଣେ ଶାମା, ଭୂତପୂର୍ବ ପ୍ରିଭିପାଲ ଓ ଅଙ୍କ ବିଶାରଦ ଶ୍ରୀ ବି. ରି. ରାଯଙ୍କ ନାତି । ଜଣେ ଭୂପେନ୍ ପଢ଼େ ତାତ୍ରତ ହେଲା, କଟକରେ ଦେଖେଁ । ସୁନୀଲ, ସେ ହେଲା କଟକରେ ଆଦଭୋକେଟ । ଅତିକାଯ ସତ୍ୟେନ ବୋଶ । ସତ୍ୟ ସାନ୍ୟାଲ । କେତେ ପିଲା । ମୁଁ ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ କାହା କାହା ସଙ୍ଗେ ବଙ୍ଗାଳାରେ କଥାଭାଷା ହୋଇଥିଲି । ଲାସରୁ ଆମେ ବାହାରିଗଲା ପରେ ପଛରୁ ପାତି ଶୁଣିଲା “ଖୋକା ଓ ଖୋକା” । ବୁଲିପଡ଼ିଲି । ଦେଖିଲି ମୋତୁଁ ଚାଖଣେ ଉଚ୍ଚ ଶୁରୁ ବଳିଲା ବାଲିଲା କସରତିଆ ଚେହେରା, ଗୋରା ପିଲାଟିଏ ମତେ “ଖୋକା କୋକା” ଡାକୁଛି ।

“କାହାକୁ ଖୋକା ଖୋକା କହୁଛନ୍ତି ଆପଣ ?”

“ଆପଣ କାହିଁକି ବଜ୍ରଳାରେ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କଥା କହିଲେ ?”

ଲାଗିଗଲା ଆମର ଯୁଡ଼ିଚର୍କ । କ୍ରମେ ଧୂମେଇ ଆସିଲା । ସେ କରୁଣାକର ସ୍ଵାଇଁ, ଜାମସେଦପୁରରେ ତା ବାପା ଦାଦିମାନେ ଚାକିରି କରନ୍ତି, ଘର କଟକ ନୃଆବଜାର ପାଖ ତିନିଘେରିଆ, ସେ ଜାମସେଦପୁରରେ ପଢୁଥିଲା, ସେଠି କୁଆଡ଼େ ବହୁତ ଓଡ଼ିଆ-ଅଣଓଡ଼ିଆ “ପିଲିଂ”, ସେ ଓଡ଼ିଆ ଗର୍ବରେ ଗର୍ବିତ, ତାହେଁ ନାହିଁ ଆମେ ବଜ୍ରଳାରେ କଥା କହୁଁ ।

“ଆଉ କିଏ ହୋଇଥିଲେ ମୁଁ ପାଟି ପିଟାଇ ନ ଥାନ୍ତି । ଆପଣ ଜାଣନ୍ତି ଆପଣଙ୍କୁ ଘେନି ଆମେ କେଡ଼େ ଗର୍ବିତ ।”

ମୁଁ ତାକୁ ଆଦୋ ଚିହ୍ନି ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ସେ କୁଆଡ଼େ ମୋ ବିଷୟରେ ପରିଚୟ ପାଇଛି । ସେ ଦିନ କଲେଇ ପରେ ସେ ମୋ ସଙ୍ଗରେ ଗଲା, ବହୁତ ବେଳଯାଏ କଥାରାଷ୍ଟା ହେଲା । ଟାଟାନଗରରେ ତାର ଅଭିଜ୍ଞତା କହୁଥାଏ । ବାରମାରେ କହୁଥାଏ ।

“ଆମେ ତାହୁଁ ଆମ ଓଡ଼ିଶାର ଗୌରବ ବଢ଼ୁ, ସବୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଓଡ଼ିଶାର ଜ୍ୟାତି ବ୍ୟାପୁ, ଆମେ ଆଶା କରିଛୁ ଆପଣମାନେ କାରି ରଖିବେ, ଆପଣ, ଆପଣଙ୍କଠି ଆମେ ଆଶା ରଖିଛୁ । ନ ହେଲେ ବିଦେଶରେ ଯେଉଁ ଛିଆ ଛିକର କରି ଆମକୁ କହନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ନିଜ ନିଜର ମୋଷ୍ଟ, ଆମକୁ ପୂରେଇ ଦେବେ ନାହିଁ ।”

କରୁଣାକର ସଙ୍ଗେ ଘନିଷ୍ଠତା ରହିଲା ବହୁତ ବର୍ଷ । ହଷ୍ଟେଲରେ ସେ ମୋ ପାଖକୁ ଆସେ, ମୁଁ ସହରରେ ଥିଲାବେଳେ ଆମ ବସାକୁ ଆସେ, ଥରେ ଆମ ଗାଁକୁ ଯାଇଥିଲା । ମୁଁ ବି ତା ସଙ୍ଗେ କେତେଥର ତାର ତିନିଘେରିଆ ଗାଁରେ ଘରକୁ ଯାଇଛି, ତା ବୋଉ, ତା ବାପା, ତା ଦାଦି ମତେ ଭାରି ଦସ୍ତା କରୁଥିଲେ, ବହୁତ ଶୁଆଇଛନ୍ତି, ତା ଦାଦି ମତେ ଦେଖିବାକୁ ଆସିଛନ୍ତି କେତେ ଥର । ମୋ ବୋଉ ବି ତାକୁ ଭାରି ଭଲ ପାଉଥିଲା ।

ଚାକିରି କଲାପରେ ଆମେ ଦୂରେଇ ଗଲୁଁ ଷାନାଟର ଦ୍ୱାରା । ୧୯୫୦ରେ ଦେଖିଲି ସେ ଫ୍ୟାକ୍ଟରି ଉତ୍ତରପେକ୍ଷର, ତା ଉପରିକ ଜଣେ ମି. କୃପାକର । ମୁଁ ଭାବିଲି ଭଲ ହେଲା, କୃପାକର ଓ କରୁଣାକର ଦୁହେଁ । ପଛେ ତା ଚାକିରି ବି ଗଲା । ତାର ବହୁତ ସଂପର୍କିବାଢ଼ି ଥିଲା, ସେ ଅନେକ ନୃଆ ନୃଆ ବେପାରରେ ମନ ଦେଉଥିଲା, ବୋଧହୃଦୟ ସେଥରେ ଅର୍ଥହାନି ଘଟିଲା । କେତେ ବର୍ଷ ହେଲା ଆମ ମାତ୍ର ଦେଖୁ ନାହିଁ ।

ବଡ଼ ସାହାୟ୍ୟକାରୀ ସାହସୀ ଉପାହୀ ମେଲାପାୟ ବନ୍ଦୁଚିଏ କରୁଣାକର ସ୍ଵାର୍ଗ । ଆକାରରେ ବଳରେ ଯୋଦ୍ଧାପରି, ବୋଲି କରିବାକୁ ଆଗ, ନିଜର କ୍ଷତି କି କଷ୍ଟ ହେଲା ବୋଲି ତୁଣ୍ଡରେ ବି ଧରେ ନାହିଁ । କଥା ସିଧା, ସଲଖ, ସପା, ଶୁଣୁଁ ପୁଁ ନାହିଁ, ଲୁଚାଚୋରା ନାହିଁ, ପରକୁ ଖୁସାମର ନାହିଁ, କାହାରିକି ତର ଜୟ ନାହିଁ, ଭତ୍ର, ସଂଯତ ବିବେଳା ବ୍ୟବହାର, ଆପଣାସ୍ଵାର୍ଥୀଙ୍କ ସେ ଆଦୋ ନୁହେଁ । ନିଜର ଡ୍ରାଇଭ ହକ୍ ଉପରେ ଅଚଳ, କିନ୍ତୁ କ୍ଷମାଶୀଳ । ତାର ବଡ଼ ମନ, ବଡ଼ ଆଖୁ, ସରଳବିଶ୍ୱାସୀ ଉଦାର ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗ ସଂସାରି ଜୀବନରେ ତା ପାଇଁ ବହୁତ ବହୁ ଅଜିଥିଲା; କିନ୍ତୁ ଜାଗତିକ ସାପଳ୍ୟ ପାଇବାକୁ କେତେ ଦୂର ତାକୁ ସାହାୟ୍ୟ କରିଥିଲା କହିଛେବ ନାହିଁ । ସେ ତ ମତେ କହୁଥିଲା “ଅନେକ ଲୋକ ମତେ ଠକିନେଲେ, ମେଲେ ମେଲେତ କ’ଣ ହେଲା !” ସେତେବେଳେ ୧୯୭୦ ହେଲାଣି, ତା ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟରେ ଆଉ ସେତେ ଝଳି ନ ଥିଲା, ପୁରୁଣା ମନଖୋଲା ହସ ଥିଲା, କିନ୍ତୁ ଆସି ଯାଇଥିଲା କେତେ ପରିମାଣରେ ଡିଗ୍ରିତା, ତା ଜୀବନ ଅଭିଜ୍ଞତାରୁ ।

କିନ୍ତୁ ୧୯୮୦ରେ ସେ ଥିଲା ବେପରୁଆ । ସେତେବେଳେ ମୁଁ ଭଲ ସାଇକେଳ ଚଢ଼ି ଶିଖ ନ ଥିଲି, ସାଇକେଳ ବି ମୋର ନ ଥିଲା । କରୁଣାକର ପ୍ରସ୍ତାବ କଳା ଆମେ କଟକରୁ ସାଇକେଳରେ ଯିବା ଦଳଚିଏ ହୋଇ, ମୋ ପାଇଁ ଚିତା ନାହିଁ, ସେ ମତେ ସାଇକେଳରେ ତା ପଛଆଡ଼େ ବସାଇ ନେଇଯିବ । ଆମେ ବାହାରିଲୁଁ । କରୁଣାକର ଓ ମୁଁ, ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ପଚନାଏକ, ହଷ୍ଟେଲରେ ମୋ ରୁମ୍ ମେର ଦ୍ଵିତୀୟ ଆଚାର୍ୟ, ବୋଧହୃଦୟ କାମପାଳ ପରିଦ୍ଵା, ସୁରେତ୍ର ମହାପାତ୍ର, ଆଉ କିଏ ମୋର ମନେ ନାହିଁ ।

କୋଣାର୍କ ମୁଁ ଦେଖୁ ନ ଥାଏଁ, ଶୁଣିଥାଏ— ପଢ଼ିଥାଏଁ ଯାହା କୋଣାର୍କ ବିଷୟରେ, ଆଉ ଶୁଣିଥାଏଁ “ବାତଥର ଯିବ ଗଜା, ଥରେ ଯାଇଥିବ ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା,, ମୁହଁ ପଢ଼ିଯିବ ରଜା” ।

ଚାଲିଶି ବର୍ଷ ତଳେ କଟକରୁ କୋଣାର୍କ ବାଟ ।

ସେତେବେଳେ ଆଗ କଟକରୁ ଭୁବନେଶ୍ୱରକୁ ଆସିବାକୁ ଆଜିକାର ଯେ ଅଧୟତ୍ତିଆ ନ୍ୟାସନେଇ ହାଇଟ୍ରେ ନ ଥିଲା । କଟକରେ କାଠମୋଡ଼ି ନଈ ପାରିହୋଇ ସେତେବେଳର ‘ଜଗନ୍ନାଥ ସତ୍ତକ’ ବାଟେ ବାଲିଅତା, ପୁଣି କୁଆଖାର ପାରି, ଆସିଲୁଁ, ବୋଧହୃଦୟ ବାଳକାଟି । ପୁଣି ନଈ ପାରି । ତାପରେ ପିପିଲି ଯାଇ ନିମାପଡ଼ାକୁ ବାଏଁ ବକେଇଲୁଁ । ସେତୁ ଗୋପ ଅତି ଖରାପ ରାତ୍ରା, ବହୁତ ବାଲି । ତାପରେ ଗୋପରୁ କୋଣାର୍କ, ଅତି ଅସାଧ ବାଲି ବାଟ, ଦେଇଲ ଥିବ ଅଧମାଳିଏ

ଆଉ ସାଇକେଲ ଗଡ଼େଇ ନେବା ବି ଅସମ୍ବବ । ଖାଲି ବାଲି ବାଲି ବାଲି, ସମୁଦ୍ରଯାକେ, ଘର ନାହିଁ, ଗଛ ନାହିଁ, କିଛି ନାହିଁ । ନିମାପଡ଼ାଯାକେ ବି ବାଟ ଭଲ ନୁହେଁ, ‘ଜଗନ୍ନାଥ ସଢ଼କ’ ଏକ ପ୍ରକାର, ଖାଲ ଖମା ନାଲି ଧୂଳି ସବେ, ତାପରେ ଆହୁରି ଖାଲ ଖମା, କେଉଁଠି ବିଲପରି ।

ଚାଲିଥାନ୍ତି ସାଇକେଲ ଚଢ଼ାଳିମାନେ, ବହୁତ କଷ, ବହୁତ ପୁର୍ବ । ବାଲିଆନ୍ତା, ପିପିଲି ଓ ନିମାପଡ଼ାରେ ଜଳଖୁଆ କଣିବାକୁ ମିଳିଲା । ୦୧୯ ଦିତା କ୍ଷେତ୍ରରୁ କଣି ଆଖୁ ଚୋବେଇଲୁଁ । ଗୋଟାଏ ଜାଗାରେ କରୁଣାକର ତା ବଳ ଦେଖାଇଲା । ଆମେ ଆଶ୍ରୟ ହୋଇ ଅନାଇଥାଉଁ । ସେ କୁଆଡ଼େ ଚାଟାନଗରରେ ପିଲାଦିନୁଁ ନସରରୁ କରିଛି, ମାଳ କାମ କରିଛି ।

ପଛଆଡ଼େ ଜାଅନ୍ତା ବୋଝ ବୋହି ପବନ ଉଜାଣି ସମସ୍ତିକ ଆଗେ ଆଗେ ସେ ଚାଲିଥାଏ, ସମସ୍ତିକୁ ଉପାହ ଦେଉଥାଏ । ହସ, ଗୀତ, ପାଟ, ଚହଳ, କଥାକୁହା, ବାଟରେ ନୂଆ ନୂଆ ମଣିଷ ଦେଖା, ସମୟ କଟି ଯାଉଥାଏ । ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଛାଇତଳେ ବାଟ, ନଢ଼ିଆ ତୋଟା, ଗଁ ଗହଳି, ଭାରି ଭଲ ଲାଗୁଥାଏ ।

ଆମେ ଗୋପରେ ପହଞ୍ଚିଲୁଁ ବେଧହୃଦୟ ଦିନ ଚାରିଟା ବେଳେ, ସକାଳ ସାଢ଼େ ଆଠ ନଥରେ ବାହାରିଥିଲୁଁ । ଶ୍ରୀ କାଳୀଚରଣ ପଞ୍ଜନ୍ମାଏକ । ସେ କବି ବିଜ୍ଞପ୍ତି ଚରଣ ପଞ୍ଜନ୍ମାୟକଙ୍କ ସାନଭାଇ । ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ତାଙ୍କ ବଢ଼ଭାଇ ଶ୍ରୀ ପଦ୍ମଚରଣ ପଞ୍ଜନ୍ମାୟକଙ୍କ ପୁଅ ।

ପଦ୍ମଚରଣବାବୁ ଖ୍ୟାତନାମା ହେଉମାଷ୍ଟର ଥିଲେ, ପଛେ ଦ୍ୱୁଲ ଜିହ୍ଵିପେକ୍ଷର ହେଲେ । ସେ ପିଲାଙ୍କ ସ୍ଥାପ୍ୟ, ଚରିତ୍ର ବିଶୁଦ୍ଧ ଖାଦ୍ୟ ଆଦି ବିଷୟରେ ଖୁବ ନିଯା ଦେଉଥିଲେ, କେତେଣ୍ଟି ବହି ଲେଖିଥିଲେ ଓ ନିଜେ ଶିଳରେ ରଗଢ଼ି ବାଲି ଖୋଳି ଲାଗିଥିବା ଅକ୍ଷତ ତାଉଳ କରି ଭାତ ଖାଉଥିଲେ, ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ତାଙ୍କରି ପୁଅ, ପଛେ ଲେପନାଖ୍ୟ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ପଚନାଏକ, ଆକାରରେ ବାଇର, ଖୁବ ପୁର୍ବ ଆଉ ମଉଜପ୍ରିୟ, ଦୁଃସାହସୀ, ବେଶାତିର, ସବୁବେଳେ ହସୁଥାଏ, ସବୁବେଳେ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ, ତାର ବହୁତ କାହାଣୀ । ସେ ପରେ ଏତି.ଏମ. ହୋଇ ରିଟାଯାର କଳା, ବର୍ଣ୍ଣା ଯୁଦ୍ଧକୁ ଯାଇଥିଲା ।

ହରେନ୍ଦ୍ର କରୁଣାକରର ସାଇଟିଏ, ଦୁହେଁ ଏକା ଉଚ୍ଚ । ପଛେ ତା ଭିଶୋଇ ହେଲା । ହରେନ୍ଦ୍ର ପୁଲିସ୍ କର୍ମଚାରୀ ହେଲା ।

ଗୋପରେ ନିଷ୍ଠାରି କରାହେଲା, ଆମେ ଅଟକି ନ ରହି ସିଧା କୋଣାର୍କ ଦେଖିବାକୁ ଚାଲିଯିବୁଁ, ନ ହେଲେ ରାତି ହେବ । ସେତୁ ଫେରି କାଳିବାବୁଙ୍କ ଘରେ କୁଣିଆ ହେବୁଁ ।

ଗଲୁ ଗୋପରୁ । ବେଶୁନିଆପଡ଼ା ଗଲା । ତାପରେ ଖୁବ ଦୂରରେ ଅଛିଥା ସମତଳ ଉପରେ ଡାଆଣିଆ ଖରା ଧାସରେ ହଠାତ ଭାସି ଉଠିଲା ବିମାନ ପରି କଣଟିଏ । ଆମ ଦଳ ପାଟିକଲେ “କୋଣାର୍କ ! କୋଣାର୍କ !”

କୁମ ଚାଙ୍ଗୁରି ଉଠିଲା । ମୁଣ୍ଡ ବାଉଳା ହୋଇଗଲା, ଏଇ ସେ ସ୍ଵପ୍ନର କୋଣାର୍କ ! ଆମେ ଓହ୍ଲେଇ ପଡ଼ିଲୁଁ । କେତେ କଥା ମନେ ପଡ଼ିଗଲା । ସ୍ଵୀର୍ଯ୍ୟ ଦେବତାଙ୍କ ମନ୍ଦିର, ଶିବେଳ ସାନ୍ତ୍ଵା । ଧରମା । ନରସିଂହ ଦେବ । ଓଡ଼ିଶାର ଶୌରବମୟ ଅତୀତ । ପଛେ ତାର ଅଧ୍ୟପତନ । ମନେ ପଡ଼ିଲା ପାଇଁନାରେ ଶୁଣିଥିଲି କବି ଦେବେନ୍ ସିନହା (ଦେବେନ୍ରନାଥ ସିଂହ, ଏମ.୬.) କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଗାଉଥିଲେ ନିଜ ଲେଖା କବିତା ।

“ଆମ ଜାତିରେ ଧରମା— ଶିଶୁ ବିଚିତ୍ର କରମା
ଗଡ଼ିଲା ମନ୍ଦିର ରଖୁ ଆମରି ପଣ
ଆମେ ପରା ସେହି ଓଡ଼ିଆ—
ବିଦେଶୀ ଦୁଆରେ ଆଜି କୁଳି ମୂଳିଆ”

କାହାନ୍ତି ସେ ଓଡ଼ିଆ ଶିଳ୍ପ, ସେ ନରସିଂହଦେବ, ସେ ସମୃଦ୍ଧ ସେ ପ୍ରତିଭା ସେ ଶତ୍ରୁ କାହିଁ ଗଲା !

“ଆସେ ପରା ସେହି ଓ-ଡ଼ି-ଆ— ଆ-ଆ—” ।

ଆମେ ! ହୀନବଳ, କଂକି । ହାତ ଚମ । ସହରରେ ଗୋଦରାଟିମାନେ, ପ୍ଲାହା ବୋଣରେ ପେଟ ଚୁମୁକା, ଶେଥା ଶୁଣୁକା ଗାଲ, ପେଇୁଆ ଆଖ, ଆଶା ନାହିଁ ଦଇବ ଉଚ୍ଚସା !

“ଚାଲ ଭାଇ ଜଳଦି ଚାଲ, ଠିଆହେଲେ କୋଣାର୍କ ଆଜି ପହଞ୍ଚ ପାରିବା ନାହିଁ ।” କରୁଣାକର ପାଟି କରୁଛି ।

“ଚାଲ, ଚାଲ, ଚାଲ ।”

ବାଲି ରାଷ୍ଟ୍ରା, ଗାଡ଼, ବିପଦ, ସାଇକେଳ ଚକ ଖସୁଛି, କେଉଁଠି ଅଟକୁଛି । ଯାଇ ହେଉ ନାହିଁ ।

କଷେ ମଷେ କୌଣସିମତେ, ଆଗକୁ ଆଗକୁ ଗଲା, ଗଛ ବୁରୁଛକ ଶେଷ ପ୍ରତିନିଧିତ ବି କାହିଁ ପଛରେ ରହିଗଲା । ଦୂରରେ ମନ୍ଦିର । ସେଇ ପାଖରେ

ଜଙ୍ଗଲିଆ । ନ ହେଲେ ସବୁ ବାଲି, ବାଲି, ବାଲିର ବଡ଼ ବଡ଼ କେଉ ଶାଶୁ ପାଳଟି ଯାଇଛି, ଲାଖୁ ରହିଛି ଆଖୁ ଯେତେଦୂର ପାଉଛି ସେତେଦୂର । ସତେ ଯେମିତି ଲୋକାଳୟ ମରୁଭୂମି ହୋଇଯାଇଛି, ମଣିଷ ମରି ଯାଇଛନ୍ତି, ଜୀବନ ଲୁପ୍ତ, ଦେଉଳ ବି ଭାଙ୍ଗିଯାଇଛି, ଏଇ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଶାର ଧ୍ୱଂସପୂର, ଆମ ଆଖୁ ସାମ୍ବାରେ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅଷ୍ଟ ହୋଇଯାଉଛନ୍ତି ।

କିନ୍ତୁ କାହିଁ ଦେଉଳ ? କେତେ ଦୂର ? ଅଧ ମାଙ୍ଗଲିଏ ନୁହେଁ ଆହୁରି ଦୂର । ଆମେ ଚାଲିଛୁ । ହଠାର ଆମ ଉଚିତ୍ତ କିଏ ଜଣେ ପାଟି କଳା “ଭାଇ ମରିଛିବି, ଆଉ ଯାଇ ପାରିବି ନାହିଁ ।” କେଉଁ ଗୋଟାକ ସେ ? ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କି କାମପାଳ ଏ ଦୁଇଙ୍କ ଉଚିତ୍ତ କିଏ ଜଣେ ବୋଧହୁଏ । ହଠାର ତାକୁ ବହୁତ ଶୋଷ ହେଉଛି, କେତେବେଳୁ ହେଲାଣି, ତାଠୁଁ ଅଧିକ କଷ ଦେଉଛି ତା ପରିସ୍ରା ପୋଡ଼ୁଛି, ସେ ଅସମ୍ଭାଳ, “ଭାଇ ମରିଯିବି— ମରିଯିବି— ଆଉ ପାରିବି ନାହିଁ ।”

ଆମ ଉଚିତ୍ତ କିଏ କୌଡ଼ି ଦୋଡ଼ି ଦେଉଳ ଆଡ଼କୁ ଗଲେଣି । ସେମାନଙ୍କୁ ଲେଉଟାଇ ଆଣିବାକୁ ଆଉ କେତେକଣ ତାଙ୍କ ପଛେ ଧାଇଁଲେଣି । ଏଣେ ଏ ବିଚାର କଷ ପାଉଛି, ତା ନିକଟରେ ଅଛୁଁ ମୁଁ, କରୁଣାକର ।

“ଆଉ ଉପାୟ କଣ ?” ସେନାନୀୟକ କରୁଣାକର କହିଲା, “ଏମର୍ଜେନ୍ସି । କୋଣାର୍କୁଁ ବଡ଼ ମଣିଷର ଯନ୍ତ୍ରଣାର ଉପଶମ କରିବା । ନହେଲେ ନାହିଁ, ପେରିଯିବା । ହେ—ଜ—” ସେ ଗର୍ଜନ ଛାଡ଼ିଦେଲା, ସତେ ଅବା କାରଖାନାର ସାରଗେନ, “ହୋ—ହୋ—ଓ— ଓ !”

କୋଣାର୍କର ଛାଇ ଅବୟବର ରୂପ ଦିଶୁଛି । ଆଉ ଶହେ ଗଜ । ପାରିବିକି ବାଲି ଲାଗି ଫରିଯାକେ । ବଡ଼ ବଡ଼ ଛାଇ ମୃକ୍ଷମାନେ ଠିଆହୋଇଛନ୍ତି ।

ଦଳ ଲେଉଟି ଆସିଲେ । ଯାହାକୁ କଷ ହେଉଥିଲା ତାକୁ ଟେକି-ଘୋଷାରି, ଚଲେଇ ସାହସ ଦେଇ ସାଇକେଳ୍ୟାକେ ଅଣାଗଲା । ତାପରେ ବାହୁଡ଼ା । ବାଟରେ ସେ ପାଣି ପିଇଲା । ପରିସ୍ରା ପୋଡ଼ା ଚାଲିଥାଏ, ସେ ସାଇକେଳ ଚଢ଼ି ଆସୁଥାଏ । ଅନ୍ତର ପଢ଼ିଆସିଲା, ବାଟ ଲୁଚିଗଲା, ଠାସୁକୁ ମାରି ସାଇକେଳ ଚାଲାଇ ସଞ୍ଜ ସାତଚା ପପି ଯାଇଥିଲା ଆମେ ଗୋପରେ ପହଞ୍ଚିଗଲୁ । ତାପରେ କାଙ୍କିବାବୁକର ମନଖୋଲା ଆଦର, ଅଭ୍ୟର୍ଣ୍ଣନା ।

ଖୁବ ଶିକ୍ଷିତ ମାର୍ଜିତ ଭତ୍ରବ୍ୟତି ସେ, ବନ୍ଦସ ଅଠେଇଶି ଅଣତିରିଶି, ସୁନ୍ଦର ହସହସ ଛନ୍ଦନିଆ ମୁହଁଟେଏ, ଖୁବ ମିଠା କଥା, ବହୁତ ମେଳାପା । ସଞ୍ଜରେ

ଶାନ୍ୟମ ଉତ୍ସବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ବି ଆସିଲେ । ଖୁବ ସୁଖ ଦୂଃଖ ହେଲୁଁ । କାଳିବାବୁ ବହୁତ ସୁଆଦିଆ ରୋଷେଇ କରାଇଥିଲେ, ମାଛ, ଶୁଶ୍ରାମଙ୍ଗି, ବୋଧହୃଦୟ ଜଙ୍ଗଡା,- ମୁଁ ଖାଏ ନାହିଁ, ଅନ୍ୟମାନେ ଖୁବ ଆଗ୍ରହରେ ଖାଇଲେ ।

ଆମ ଦଳର ଜଙ୍ଗ ହେଉଥିଲା ସକାଳେ ଆମେ ଲେଉଛି ଯିବୁଁ । କାଳିବାବୁ ବହୁତ କୁହାପୋଢା କରି ଅଚକାଇଲେ । କଟକରୁ ଏତେ ବାଟ ଆସି ଭଲ କରି କୋଣାର୍କ ନ ଦେଖୁ ଫେରିଯିବା ଠିକ ହେବ ନାହିଁ; ଦିନେ ବିଶ୍ଵାମ କରିବା ବି ଦରକାର । ସକାଳକୁ କୋଣାର୍କ ଯାଇ ପାରିଲେ ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା ସମ୍ବ୍ରଦରେ ସୂର୍ଯ୍ୟାଦୟ ବି ଦେଖିବୁଅଛା । ରାତିରୁ ଉଠି ଧାଇଁବାକୁ ହେବ । ଅଚକିଶାଳୁଁ ।

କିନ୍ତୁ ଦିନଯାକର ଜ୍ଞାନି ପରେ ରାତିରେ ସମସ୍ତେ ନିଘୋଡ଼ ନିଦରେ ଶୋଇଲେ, ଉଠିଲା ବେଳକୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ କେତେବାଟରେ ହୋଇଥିଲେ ।

ପୁଣି କାଳିବାବୁଙ୍କର ଆତିଥ୍ୟ-ଯଦି, ସମାଦର । ଆମେ ଗୋପ ବୁଲିଲୁଁ । ଆମର ଜଣେ ସାଙ୍ଗ ତ୍ରିଲୋଚନ ପୃଷ୍ଠି, ଯୁନିରସ୍ତିରେ ମାଟ୍ରିକ୍ଷରେ ପଞ୍ଚମ ଶାନ ପାଇଛି, ତା ଘର ଏଇ ଗାଁରେ, ଆମେ ଗଲୁଁ ତା ଘର ଦେଖୁ, ନ ଥାଉ ସେ । ଶୁଣିଲୁଁ, ଗୋପର ଧନୀଲୋକ ସେମାନେ । ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କଲେ । ଖାଇସାରି କୋଣାର୍କ ଗଲୁଁ । ଏଥର ସମୟ ବହୁତ । କୋଣାର୍କର ଚାରୁକଳାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଦେଖୁ ପ୍ରତି ହେଲୁଁ, କେତେ ମୃତ୍ତିର ନଗ୍ନ ଅଶ୍ଵୀଳତା ଦେଖୁ ବିଦ୍ୟୁତ ହେଲୁଁ, ଯେଉଁଠି ଶ୍ରେଷ୍ଠମ ଚାରୁକଳା, ସେଠି ଯେ କି ରୁଚି । ଉରର ତ ଅନେକ, ଅଶ୍ଵୀଳ ମୃତ୍ତି ଥିଲେ ବକ୍ତ୍ର ପଡ଼ିବ ନାହିଁ, ଅଶ୍ଵୀଳ ଚିତ୍ର ଉତ୍ତକୁ ପରାକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ, ଯେ ଉତ୍ତ ତା ନିଯା ଥିବ ଦିଅଁଙ୍କ ଉପରେ, କଳାର ପରିପୂର୍ଣ୍ଣତା ବି ଯେ ସୂଚାଇଛି, ଖାଲି ମଣିଷର ଦେବତା ନୁହେଁ, ତାର୍ ଜନ୍ମପଣ, ପଶୁବୁ, ଆଉ ସାରା ସଂସାରଯାକର ସବୁ ପ୍ରତିର ଚିତ୍ର ଏଠି ପୁଣି ଆହୁରି ବି ପଦେ, ସେମାନେ ବୋଧହୃଦ୍ୟ ଏହି ଉପାୟରେ ଚାଙ୍କ ଲୋକଙ୍କୁ ସୁଖ ସଂଗୋପ ବିଧି ଶିଖାଉଥିଲେ, ଯେତେପ୍ରକାର ଓ ଯେତେ ଯେତେ ଉରର ପଇଟିପାରେ । ତଥାପି ମନରେ କ୍ଷୋଭ ଆସୁଥାଏ ପ୍ରଶ୍ନର ଉରର ଅମୋଷା ରହୁଥାଏ- କାହିଁକି ଏସବୁ ? ବିଦେଶୀଙ୍କ ଆଖରେ କ'ଣ ଦିଶିବ ? କ'ଣ ଭାବିବେ ଆମକୁ ଓ ଆମ ରୁଚିକୁ ସେମାନେ ?

କିନ୍ତୁ ପ୍ରଶଂସା କରୁ କରୁ ସେ କ୍ଷୋଭ ବି କୁଆଡ଼େ ହଜିଶାଲା, କେତେ ସୁନ୍ଦର ! ପଥର ଠିଆ ହୋଇଛି ଜୀଅନ୍ତା ମଣିଷ ଜୀଅନ୍ତା ଜୀବଜନ୍ମ ହୋଇ, ମନର ଭାବ ବ୍ୟକ୍ତ କରୁଛି ! କି ହସ ! କି ଠାଣି ! କି ଉଲ୍ଲାସ ! କି ନାଚ ! କି ସମୃଦ୍ଧି ! କି ହୁଅକାମ !

ଆମେ ବି ମାଙ୍ଗଡ଼ପରି ମୁଖଶିଆଳି ଉପରେ ଚଢ଼ିଗଲୁଁ ଉପରଯାକେ, ଅନାଇ ରହିଲୁଁ ଦୂରର ସମ୍ବ୍ରଦକୁ, ଶାନ୍ତି, ନେଳି, ଅସରଣି । ଆମେ ଆଉଁଶିଲୁଁ ମୃତୀମାନଙ୍କୁ, ଆମେ ବି ଘୋଡ଼ା ଉପରେ ହାତା ଉପରେ ସବାର ହେଲୁଁ, ଡଙ୍ଗା ମୂରି କୁଡ଼ି ଦେଖିଲୁଁ ।

ତା ପରେ ଗଲୁଁ ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା ।

ସେତେବେଳକୁ ମୁଁ ପୁରା ଦେଖି ନ ଥିଲି ବୋଧହୃଦୟ । ବୋଧହୃଦୟ ସମ୍ବ୍ରଦକୁ ମୁଁ ପ୍ରଥମେ ଦେଖିଲି ପ୍ରଥମେ ଛୁଟିଲି ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା ଉପକୂଳରେ ।

ଅସଂଖ୍ୟ ନାଲି କଂକଡ଼ା, ଯେପରି ନାଲି ଚାଦର ବାଲିରେ ବିଛେଇ ହୋଇଛି, ଯେତେ ଗୋଡ଼ୋଉଛିଁ ସେ ଚାଦର ଦୂରକୁ ଦୂରକୁ ଘୋଷାରି ହୋଇ ଯାଉଛି ।

ଦୂରରେ ଛାଇପରି ପଲେ ବାଲିହରିଣ, ସେ ବିସୁୟକର, ଆମେ ଗୋଡ଼େଇଲୁଁ ସେ ପଳାଇଲେ ।

ବହୁତ ଫୁରି, ଆନନ୍ଦ, ହସ, ପାଟି ଚହଳ ।

ଅନ୍ତର ହେଲେ କାଲିପରି ହଚହଚା ହେବୁଁ । ବେଳ ଆଉ ଆଉ ଲେଉଟି ଆସିଲୁଁ ।

ଗୋପ ଥାଏ ଦୁଇ ତିନି ମାଇଲ । ହଠାର ମୋ ବାଁ ପାଦଟା ସାଇକଲ ଚକରେ ପଶିଗଲା, ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ପାଟି କଲି, ଛଣ ଛଣ ହେଲି, କରୁଣାକର ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ଅଟକିଲା । ସମସ୍ତେ ବେଢ଼ିଗଲେ । ମୋ ଗୋଡ଼ ବାହାରିଲା ଚାରିଟା ଆଜୁଠିର ଖୋଲା ପାଖ କରି ଖଣ୍ଡିଆ ହୋଇ ଯାଇଛି, ଖରର ରତ୍ତ । ରୂମାଳ ବଞ୍ଚା ହେଲା ।

ଗୋପରେ ପହଞ୍ଚିଲୁଁ । ତାତ୍ରର ଦେଖିଲେ ନା, ହାଡ଼ ଭାଙ୍ଗି ନାହିଁ, ଖୁବ ଆବର୍ତ୍ତା ଛେଲି ହୋଇଯାଇ ତମ ଓହଳିଛି କେତେଟାର । ତମ କଟା ହେଲା । ‘ବେନ୍ଜିନ ସିଲ’ ହେଲା ବ୍ୟାଣ୍ଡେଇ ହେଲା । ଔଷଧ ଖାଇଲି ।

କାଲିବାବୁ ଖୁବ ଦୁଃଖିତ ହେଲେ । “ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗ । ତେବେ ମନେ ରହିଲା ଭଳି ।” ମନେ ରହିଛି । ଆଉ ମନେ ରହିଛି ତାଙ୍କ ମନକିଣୀ ବ୍ୟବହାର ଆତିଥ୍ୟ । ଶୁଣିଲି ସେ ଅଛ ବୟସରେ ମରିଗଲେ । ଆଉ ତାଙ୍କ ସଜ୍ଜ ଜୀବନରେ କେବେ ଦେଖା ହେଲା ନାହିଁ ।

ରାତିରେ ତ୍ରିଲୋଚନ ପୃଷ୍ଠି ଘର ଆମ ସମସ୍ତିକୁ ଖୁଆଇବାକୁ ନିମନ୍ତଣ କଲେ । ସେଠି ବି ଖୁବ ତୋଜନ ।

ତହଁ ଆଗଦିନ ଜଳଶ୍ଵା ଖାଇ ଆମେ ବିଦା ହେଲୁଁ । ପୁଣି ମତେ ବୋହି ବୋହି ନେଲା କରୁଣାକର, ଗୋପରୁ କଟକ ।

ସେହି ଆଇ.ଏସ୍-ସି. ପ୍ରଥମ କି ବ୍ରିଟୀୟ ବର୍ଷ ରଥଯାତ୍ରା ବେଳକୁ, ମୁଁ ଓ ଶ୍ରୀ ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ମିଶ୍ର ଗଞ୍ଜାମ ବୁଲି ବାହାରିଲୁଁ, ଛୁଟି ଥାଏ । ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ବାବୁ ମୋର ଦୁଇ ବର୍ଷ ଉପରେ ପଡ଼ୁଥିଲେ, ସାଇନ୍ ଛାତ୍ର, ତାଙ୍କ କ୍ଲାସରେ ସବୁଠୁ କୃତା ଛାତ୍ର, ମ୍ୟାଟ୍ରିକ୍ୟୁଲେସନ୍ ଓ ଆଇ.ଏସ୍-ସି.ରେ ଖୁବ କୃତିତ୍ୱ ଅର୍ଜନ କରିଥାନ୍ତି । ସେ ସେହିପରି ଜଣେ ଛାତ୍ର ଯେଉଁମାନେ ପାଠ ପଡ଼ୁଛନ୍ତି ବୋଲି ଜାଣି ହୁଏ ନାହିଁ, ଅଛୁ ସମୟ ରହି ପାଖେ ବସନ୍ତ, କିନ୍ତୁ ସେତିକିରେ ତାଙ୍କ ପଡ଼ା ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଯାଏ ।

ବୋଧହୃଦୟ ଅନେକ ସମୟରେ ଖରିଆ କନାର, ତାର ଭାଙ୍ଗ, କି ତା ବୋଚାମ୍ କି ନିଜର ମୁଣ୍ଡ କୁଣ୍ଡାଇବା ପୋଷାକ କି ଭେକ ପ୍ରତି ଆଦୋ ନିଯା ନ ଥାଏ, ଆମାୟିକ ଲୋକ, ଆମ୍ବଦତ୍ତିମା ନାହିଁ, ତରଭୟ ବି କେବେ ନାହିଁ । ଅନେକ ସମୟରେ ଦେଖାଯାଏ ସେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ପାଠ ବୁଝାଇଥାନ୍ତି, କେତେବେଳେ ଏକୁଚିଆ କ'ଣ ଭାବୁଛନ୍ତି, ପାଠ କଥାହିଁ ଭାବନ୍ତି । ଅନ୍ୟ କୌଣସି ହାନି ଲାଭ ଚିନ୍ତା ତାଙ୍କୁ ହୁଏଁ ନାହିଁ । ପାଠର କୌଣସି କଠିନ ସମସ୍ୟା ତାଙ୍କୁ ଆଦୋ କଷ୍ଟ ନୁହେଁ, ଆଗ ଆରୟ କରନ୍ତି “ସେ କିଛି ନୁହେଁ ମ’—” ତାପରେ ଅତି ସରଳ କରି ବୁଝାଇ ଦିଅନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଆଖକୁ ଦିଶେ ହାଲୁକା, ସହଜ, ନିରାଦମର, ସରଳ, ଅସାଧ କିଛି ନୁହେଁ । କାହାରି ନିଯା ସୁତିକୁ ସେ କାନାନ୍ତି ନାହିଁ, ନିଜେ ଯାହା ଠିକ୍ ବୋଲି ଭାବନ୍ତି, କହି ପକାନ୍ତି ଓ କରନ୍ତି ।

ଖଲିକୋଟରେ ଥାଆନ୍ତି ପଦନଭାଇ ଆମ ନୀଳ ବଡ଼ବାପାଙ୍କ ବଡ଼ପୁଅ, ମୋ ବଡ଼ଭାଇଙ୍କଠୁଁ ବି ବଡ଼ । ତାଙ୍କ ପ୍ରଥମା ସ୍ତ୍ରୀ ମଳା ପରେ ସେ ସେହି ଖଲିକୋଟରେ ବିଭା ହୋଇଥାନ୍ତି, ଶଶୁର ସେ ଗାଁ ‘କୋଠ କରଣ’, ଖଲିକୋଟରେ ଗୋଟିଏ ଘରକରି ସେଠି ସେ ଥାନ୍ତି, ଚକିରି ସବୁଓଭରସିଅର । ଆମେ ଠିକଣା କଲୁଁ ଆମେ କଟକରୁ ଯିବୁ ଖଲିକୋଟ, ତାପରେ ଦେଖାଯିବ, ସୁବିଧା କରି ଚିଲିକା ଦେଖିବୁଁ, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସ୍ଥାନ ବୁଲିବୁଁ ।

ଖଲିକୋଟ ଷେସନରେ ପହଞ୍ଚିଲୁଁ, ଓହ୍ଲେଇପଡ଼ିଲୁଁ । ସଞ୍ଚ ପହର ଗଡ଼ି ଯାଇଥିଲା । ତାପରେ ଶୁଣିଲୁଁ ବସରେ ଯିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ବସ ମିଳିଲା । କିନ୍ତୁ ଛାଡ଼ିବାହିଁ

ଯେ ! ରେଳସେସନରେ ଆଜି ସେସନମାଷ୍ଟରଙ୍କ ବିଦ୍ୟାୟ ସମର୍ପନା ଉପବ, ବଦଳି ହୋଇଯାଇଛନ୍ତି, ହେଉ ସେଠି ଗୋଲ ହୋଇ ଭିଡ଼ ହୋଇଛି, ନାଚ ଲାଗିଛି, ବସ୍ତ କଣ୍ଠକୁର, ଡ୍ରାଇଭର ଓ ଯାତ୍ରୀମାନେ ନାଚ ଦେଖୁଛନ୍ତି, ନ ଦେଖୁ ଯିବେ ନାହିଁ ।

ଅତିଏବ ନାଚ ସରିବାକୁ ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ଆମେ ବାଧ । ଦେଖିବାକୁ ବି, କାରଣ ସବୁଆଡ଼େ ଅନ୍ଧାର, ଆଲୁଥ କେବଳ ସେଇଠି ।

ଚାଲିଛି ଦଖଣି ନାଚ, ଝିଅପିଲା ବେଶରେ ଦିଜଣ ନାଚୁଛନ୍ତି । ଏପରି ନାଚ ଆଉ କେବେ ଆମେ ଦେଖୁ ନ ଥିଲୁ, ବଡ଼ ଅସଜ ଲାଗୁଆଏ । ଆଖୁ, ୩୦, ମୁଁ, ଦେହ ହଲା ଏତେ ପ୍ରକାର ହୋଇଛି, ସବୁ ଠାର, ଠାରରେ ଠାରରେ ସେମାନେ କ'ଣ ଆବେଦନ ଜଣାଉଛନ୍ତି, ବଡ଼ ଅସମ୍ବଳ ଆକୁଳ ଆବେଦନ ଏବଂ ସେହି,— ଏକ ପ୍ରକାର ଆଦିମ ଉରେଜନା, ଆଦିମ କୁଧା ଗୋପନରେ ମନ ଭିତରେ ଆସେ, କ'ଣ ସେ ସଷ୍ଟ ହୃଦ ନାହିଁ, ମନ ଭିତରୁ ନ ଯିବାଯାକେ ଚୋର ପରି ଲାଗୁଆଏ, ଯେପରି ଭିତରେ ସବୁ ଓଳଟ ପାଳଟ ମନ ସବୁ ଅପବିତ୍ର, କାହାରିକି କହି ବି ହେବନାହିଁ । ଛି, ଛି, ଲାଜ । ଏତ ଖରାପ, ଏତ ପାପ, ଏତ ଯନ୍ତ୍ରଣା । ତେବେ ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ ଏତେ ଲୋକଙ୍କ ଆଗରେ କେମିତି ଏ ପ୍ରଦର୍ଶନୀ !

ନାଚ ମୁଁ କିଛି ବୁଝି ନ ଥାଏ, ଗାଁରେ ରାମନାଥମୀ ନାଚ ଦେଖିଛି, କଲେଜରେ ଅନ୍ୟଠି ଥିଏଗର ଦେଖିଛି, ସେତ ଭିନେ । ଛାନ୍ଦ ଗୀତ ବୁଝିବା ଅସମ୍ବଳ । ସଙ୍ଗାତ ଶୁଭ ଜୋରରେ ଚାଲିଛି, ବେହେଲା, ହାର୍ମୋନିଆମ, ତାରା, ଓଷ୍ଟାଦର ନାକ ବାଟେ ଉଚାରଣ ଓ ସ୍ଵର । ଦର୍ଶକମଣ୍ଡଳ ଅତି ଉରେଜିତ, ଠେଲାପେଲା ହୋଇ ଆଗକୁ ମାତ୍ରୁଛନ୍ତି । ଶତରଞ୍ଜ ଉପରେ ନାଚ ଚାଲିଛି, ବିଶିଷ୍ଟ ଅତିଥମାନଙ୍କ ଆଗରେ, ସେମାନେ ସୁବେଶ ହୋଇ ତକିଆରେ ଆଉଜି ବସିଛନ୍ତି । ଆହୁରି ଉରେଜନା, ସେ ଦିଜଣ ଆଶ୍ଵମାଡ଼ି ବା ତାହାଣକୁ ତଳିତଳି ଅଧାଶୁଆ ହୋଇ ସାପେଇ ସାପେଇ ନାଚିଲେଣି, ଅତିଥ ଫୁଲହାର ଉପହାର ଦେଲେଣି ।

ବସ୍ତ ଛାଡ଼ିଲା, ଆମେ ଗଲୁଁ । ବ୍ରହ୍ମାନଦିବାବୁ କହିଲେ ସେମାନେ ପୁଅ ପିଲା, ଗୋଟି ପୁଅ । ମୁଁ କହିଲି ନୁହେଁ ବୋଧହୃଦୟ, ସେମାନେ ଝିଅ । କଥା ଅମୀମାଂସିତ ରହିଲା । ଜୀବନରେ ଏଇ ପହିଲି ଥର ଗଞ୍ଜାମର ‘ଦଖଣି ନାଚ’ ଦେଖାହେଲା ।

ଖୋଜି ଖୋଜି ପଦନଭାଇଙ୍କ ଘର ମିଳିଲା ଭାରି ଖୁସି ହେଲେ । ଗଞ୍ଜାମ ଭାଉଜକୁ ଦେଖିଲି, ଖୁବ ଖୁସି, ହୃଦୟପୁଷ୍ଟ, ଅନ୍ଧାରେ ରୂପାର ଓସାର କମରପଟି, ହାତ ଗୋଡ଼ ସବୁଠି ବିଚିତ୍ର କମକୁମେୟ ଦଖଣି ଗହଣା କିଛି ସୁନା, ବେଶି

ବୁପା, ମୁଣ୍ଡରେ ଫୁଲ, ଭାରି ମୋଳାପୀ ଓ କର୍ମଠ । ଆଉ କେବେ ଦଖଣି ବୋହୁ ଦେଖୁ ନ ଥିଲି । ପବନ ଭାଇଙ୍କ କଥାଭାଷାରେ ବି ଅନେକ ଦଖଣି ଶବ ମିଶିଥିଲା, ଉଚାରଣରେ ଦଖଣି ପ୍ରଭାବ ।

ସେହି ମୋଳାପୀ ସ୍ଵେଚ୍ଛା ଭାଉଙ୍କ କଥା ବି ମନେ ପଡ଼େ, ପଛେ ସେ ଭାଇ ହଠାର ମରିଗଲେ, ଭାଉଙ୍କ ବହୁତ କଷ୍ଟରେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ବଞ୍ଚାଇଗଲେ, ମଣିଷ କଲେ, ବଡ଼ ଆମ୍ବମର୍ଯ୍ୟାଦାଶୀଳା ସାହସୀ ମହିଳା, ଜୀବନରେ ଅନେକ ପ୍ରକାର ଅବସ୍ଥା ଦେଖୁଛନ୍ତି ।

ତହଁ ଆରଦିନ ଖଲିକୋଟ ବୁଲିଲୁଁ । ଆମର ଗୋଟିଏ କଲେଜ ସାଇ ଘର ସେଠି,— ତା ନାଁ ‘ଜଜ୍’, ପଟ୍ଟନାୟକ, ଘରେ ଥିଲା । ପଦନଭାଇ ଅଟକାଇ ଦେଇଥିଲେ । ସେବିନ ଖଲିକୋଟରେ ରଥ । ‘ରାଜା ଆସୁଛୁଛି ! ରାଜା ଆସୁଛୁଛି !’ ରଥ ଆଗେ ଆଗେ ରାଜା, ଲୋକଙ୍କ ହାବତାବରୁ ଜଣାଯାଉଛି ରାଜା ନୁହନ୍ତି, ଦେବତା । ଆମେ ବିଦ୍ୟୁତ ହେଲୁଁ ।

ରଥ ଆଗେ ଆଗେ ନାଚି ନାଚି ଚାଲିଛନ୍ତି ଏ କିଏ ? ଏ ତ କାଳି ରାତିର ସେ ଦିଇଶ । ଏଥର ଦିନବେଳେ ଆଉ ସଦେହ ରହିଲା ନାହିଁ । ସେ ଦିହେଁ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକ । ଲୋକେ କହିଲେ ରମ୍ଭାର ବେଶ୍ୟା ଯୋଡ଼ିଏ ।

“ଆଁ ! ବେଶ୍ୟା ।” ଆମେ ଦିହେଁ ମୁହଁ ଚାହାନାହିଁ ହେଲୁଁ । ଆମେ ଉତ୍ତର୍ୟ ‘ମରହନ୍ତି’, ବେଶ୍ୟା କହିଲେ ଧାରଣା ଆସୁଥିଲା କ’ଣ କିଛି ଅତି ଭୟକର, ଅତି ନାରକାୟ, ଠିକ କ’ଣ ମୁଁ ଜାଣେ ନାହିଁ ।

କଣେଇଁ କଣେଇଁ ଦେଖନ୍ତି, ଭଲକରି ଦେଖନ୍ତି, ଭୟକର ଯାଇର୍ କ’ଣ ଅଛି ? ସାଧାରଣ ମଣିଷ ଯୋଡ଼ିଏ, ଅଠର ବାଇଶି ବର୍ଷର ଝିଅ ଯୋଡ଼ିଏ, ଦେହରେ ମୁହଁରେ ବହୁତ କୁଣ୍ଡି । ନିଷ୍ଠା ସତ୍ତକରେ ନାଚି ନାଚି ଆସି ସେମାନେ କ୍ଲାନ୍ତ ହେଲେଣି । ତଥାପି ନାଚିବାକୁ ହେବ ତ !

ଉପରଙ୍କିତୁ ମେଘ ଘୋଟିଲା । ଝିପିଝିପି ବର୍ଷାହେଲା । ସଞ୍ଚରେ ପ୍ରୋଗ୍ରାମ ହେଲା । ଭାଇଙ୍କଠୁଁ ଶୁଣିଲୁ ରମ୍ଭାରେ ରାଜାଙ୍କର “ପ୍ୟାଲେସ୍” ରହିଛି । ସେଠି ଯେ ମ୍ୟାନେଜର ସେ ଭାଇଙ୍କର ସହକର୍ମୀ, ଚିଠି ଖଣ୍ଡିଏ ଲେଖଦେଲେ । ଭାଇ କହିଲେ ସେ ଆମର ସବୁ ସୁରିଧା କରିଦେବେ, ରମ୍ଭା ପ୍ୟାଲେସ୍ ଦେଖିବୁଁ, ଚିକିକା ଭିତରେ ବୁଲିବୁଁ । ଖଲିକୋଟର ଗୋଟିଏ ଦର୍ଶନାୟ ଛାନ ‘‘ନିର୍ମିଳ ହର’’ ବିଷୟରେ ବି ଭାଇ କହିଲେ । ଆମେ ନିଷ୍ଠା କଲୁଁ ସକାଳୁ ଚାଲି

ଚାଲି ନିର୍ମଳ ଝରବାଟେ ରମ୍ବା ଯିବୁଁ । ଭାଇ କହିଲେ ବାଟରେ ‘ବସ୍ତୁ’ ମିଳିଯିବ । ସକାଳ ମେଘୁଆ ହୋଇଥାଏ, ଚାଲି ଚାଲି ବାହାରିଲୁଁ । ‘ନିର୍ମଳ ଝର’ ଭଲ ଲାଗିଲା, ପ୍ରସ୍ତରଣ, ଦେଉଳ, କେତକ ବଣ, ତୋଟା । ସାନ ବୋତଳରେ ପୂରାଇ ନିର୍ମଳ ଝର ପାଣି ଆଣିଲି, ବହୁତ ଲୋକଙ୍କୁ ପଛେ ଦେଲି, ଖାଲି ଗୋଟାଏ ସ୍ଫୁଟିର ସତକ । ପାହାଡ଼ ଚଢା ଆହୁରି ଭଲ ଲାଗିଲା, ଖଲିକୋଟ, ଦିଶୁଆଏ କେତେ ତଳେ, ଯେପରି ପାହାଡ଼ ଭିତରେ ଗୋଟାଏ ଖୋଲ । ଦୂରରୁ ଚିଲିକାରୁ କିଛି । ବର୍ଷା ହେଲା । ଗଛ ତଳେ ଆଶ୍ର୍ମା, ତଥାପି ଚିତ୍ତିଲୁଁ । କିନ୍ତୁ ଉତ୍ସାହ ବନ୍ଧୁଆଏ । ସବୁ ମୃଥା, ସବୁ ସୁନ୍ଦର । ରମ୍ବା ପହଞ୍ଚିଲୁ ଦ୍ଵିପହରରେ । ତାପରେ ଚିଠି ଘେନି ରମ୍ବା କୋଠି, ଏଥର ସବୁ ଜ୍ଞାନି ଅପନୋଦନ ହେବ, ମ୍ୟାନେଇର ଚଞ୍ଚା କରିବେ !

“କିଏ ତମେମାନେ ?”

ଜଣେ ଦରବୁଡ଼ା ଲୋକ, ଦେହଟି ଶୁଖିଲା ଶୁଖିଲା, ଦେକରେ ଖୁବ ବଡ଼ କଣ୍ଠ, କଥା କହିଲା ବେଳେ ଉପରକୁ ତଳକୁ ହେଉଛି । ହାହୁଆ ମୁହଁ, ଗମୀର, ନୀରସ । ଚିଠି ପଡ଼ିଲେ । ଲୋକ ତାକିଲେ, କହିଲେ “ଏଇ ରହିବା ଜାଗା ଦେଖାଇ ଦେବ । ଖାଇବାକୁ ହୋଇଲେ ତ ଅଛି, ବଜାର ଖଣ୍ଡ ଦୂରରେ ।”

“ରମ୍ବା ପ୍ୟାଲେସ ଭିତର ଚିକିଏ ଦେଖିବୁ ପରା—”

“ତା ତ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ମନା ଅଛି ।”

“ଚିଲିକା ଭିତରେ ଚିକିଏ ବୁଲିବା କଥା ଥିଲା ।”

“ବୁଲା । ମନା ନାହିଁ । ଭଡ଼ା ଖୋଜିଲେ ତଙ୍କା ମିଳିପାରେ । ଚିଲିକା କୁଳକୁ ଯାଇ ତଳାସିଲେ ସେ ନାଉରାମାନେ କହିବେ ।” ରହିବାକୁ ଯେଉଁ ଜାଗା ଦେଖାଇବାକୁ ନେଲା ସେ ବୋଧହୁଏ ଗୋଟାଏ ଗୋଦାମ ଘର । ଖୋଲିଦେଲା ମାତ୍ରେ ଭିତରୁ ନାନା ପ୍ରକାର ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ବାହାରିଲା । ତଳେ ଯାବତ ଧୂଳି, ଅସନା, ଚେମେଣି ଚଢ଼େଇ ଘୁଅ । ଆଉ, ଅଷାର ।

ସେ ଲୋକ କହିଲା “ଗୋଟାଏ ଛାଞ୍ଚି କିଣି ଆଣି ଝଟେଇ ଦେଲେ ସପା ହେଇଯିବ ଯେ ।

ଆମେ ପରାଗିଲୁଁ “ହୋଇଲକୁ ବାଟ କୁଆଡ଼େ ?” ସେ ଦେଖାଇଦେଲା ।

ବାଟରେ ମୁଁ ଓ ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦବାବୁ ମୁହଁ ଚାହାଁ ଚାହିଁ ହେଲୁ ?

“ତାପରେ, ଗୋପି !”

“ବ୍ରହ୍ମାନଦବାବୁ !”

“କ’ଣ କରିବା ?”

“ଆଗ ତ ଯାହା କହି ଖାଇବା, ସେଉଠୁ ଦେଖାଯିବ । କିନ୍ତୁ ସେ ଅନ୍ତକୃପ ଜିତରକୁ ଯେ ଆଉ ଯିବା ନାହିଁ ଏଥରେ ସହେଲୀ ନାହିଁ ।”

“ଠିକ୍ କହିଛନ୍ତି ।”

ଚାରିଆଡ଼ ପର ପର, ସଜ୍ଜିଛି ।

ସଢ଼ା ନର୍ଦ୍ଦା କରରେ ନୁଆଳିଆ ଚାଲ ଘରଟିଏ, ମାଟିଚାଣ, ଲୋକେ ବସି ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ଆମେ ବି ବସିଲୁଁ । ଗୋଷଘରୁ ଧୂଆଁ ଆସୁଛି । ଖଲିପତ୍ର ପାରି ଦେଲା ।

ଏ ପ୍ରଥମ ଶାଳପତ୍ରର ଖଲିରେ ଖାଇବା । ତିପ ମାରିଦେଲୁଁ, ଧୂଳିର ପଚୁ ବସିଛି । କହିବାବୁ ଧୋଇ ଆଣି ଦେଲା ।

ଭାତ, ଡାଳି, ମାଛ ଖୋଲ, ଚାରୁ, ଚେଣି । ସାନ ସାନ ମାଛ, କାଗଜ ଚୋବେଇଲା ପରି ଲାଗୁଆଏ ।

“କି ମାଛ ଯେ !”

“ଜଗର ।”

ଅଜଗର ନୁହେଁ, ଜଗର, “ଚିଲିକାରେ ଏଇ ମାଛ ?”

“ବଡ଼ ମାଛ ରେଳରେ ପଳାଏ ବାବୁ ।”

ଆଗ ଗାଉଁ ଗାଉଁ କରି ପେଟ ଭରି ହେଲା, ତାପରେ ଅନୁଭବ କଲୁଁ, ପାତି ପୋଡୁଛି, ନାକ ପୋଡୁଛି, ହାତ ପାପୁଳି ସୁନ୍ଦର ରଗ ରଗ ହେଉଛି । ଉପରକର ରାଗ ।

“ନା, ଏ ଖାଦ୍ୟ ଖାଇଲେ ଏଠି ରୋଗ ଧରିବ । କ’ଣ କରିବା ?”

ଭାବି ଭାବି କହିଲି, “ଏଠି ଇଷ୍ଟୁଲ ଥିବ । କେହି ଶିକ୍ଷକ ମିଳିଲେ ଆମର ସମସ୍ୟା ଦୂର ହେବ । ସେମାନେ ଶିକ୍ଷାବିଦ । ସେମାନେ ନିଷ୍ଠଯ ଶିକ୍ଷକୁ ଆଦର କରିବେ । ସେମାନେ ନିଷ୍ଠଯ ସହଦୟ, ଭଦ୍ର, ସରଳ, ନିଷପଟ, ଅନ୍ତତଃ ୦କାଣି ଛଦମନ କରିବେ ନାହିଁ ତ, ସାହାଯ୍ୟ ଦେବେ, ତୁଙ୍କି ଦେବେ, ବାଟ ଦେଖାଇବେ । କଥାରାଷ୍ଟା ବି ଜମିବ ।”

“ଠିକ୍ କହିଛ ।”

ଖୋଜି ଖୋଜି ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ ମିଳିଲେ । ଶାନ୍ତ, ସୌମ୍ୟ ମୃଗ୍ରି, ରମା ବୋର୍ଡ ଏମ.ଇ. ସ୍କୁଲର ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ, ମୁଁ ଯେଉଁ ରୂପ କହନା କରିଥିଲି ସେ ସତେକି ସେହିପରି । ସ୍କୁଲ ଛୁଟି ହୋଇଛି । ଆମେ ସେଇଠି ରହିବୁଁ ସେ କହିଲେ । ଖାଇବାକୁ ଗୋଟିଏ ‘ନାନୀ’ ଘର, ସେ ନିତେ ସେଇଠି ଖାଆନ୍ତି । ‘ନାନୀ’ କେହି ବିଧବା ତ୍ରାହୁଣୀ, ଆପଣାକୁ ଓ ଆପଣା ପରିବାରର ପୋଷ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଚଳାଇବା ପାଇଁ ସେମାନେ ଆପଣା ଘରେ କେତେଜଣ ଭତ୍ରବ୍ୟତ୍ତିକୁ ରୋଷେଇ କରି ଖୁଆନ୍ତି, ପଇସା ନିଅନ୍ତି । ହୋଟେଲ ପରି କିନ୍ତୁ ହୋଟେଲ ନୁହେଁ । କିଏ ଖାଇବେ ତା’ ‘ନାନୀ’ ବାହି ଠିକଣା କରିବେ । ଅତି ବେଶି ଲୋକଙ୍କୁ ଖୁଆନ୍ତି ନାହିଁ, ଯେତିକି ଲୋକଙ୍କ ତୋଳେଇ ତୁଳେଇ ପାରିବେ କେବଳ ସେତିକି । ଗଞ୍ଜାମର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ଏପରି କେତୋଟି ‘ନାନୀ’ ଭତ୍ର ମର୍ଯ୍ୟାଦାପୂର୍ଣ୍ଣ ଉପାୟରେ ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ କରନ୍ତି, ସ୍ଵେଚ୍ଛା, ସହାୟତା ଓ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ପାଆନ୍ତି ।

ଶିକ୍ଷକ ମହାଶୟ ଆମ ପାଇଁ ସ୍କୁଲପର ବଖରାଏ ଖୋଲିଦେଲେ, ରହିବାକୁ ଅତି ସୁନ୍ଦର ଯ୍ୟାନ । ରମା ରହଣି ବେଳେ ସେ ଆମର ସଂଗୀ ହେଲେ । ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଚିଲିକା କୂଳ ବୁଲିଲୁଁ, ରମା ଦେଖିଲୁଁ, ଲୋକଙ୍କ ଅବସ୍ଥା, ଯ୍ୟାନୀଯ ସବୁ କଥା ତାଙ୍କୁ ବୁଝିଲୁଁ ।

ସତସତିଆ ମେଘୁଆ ପାଗ, ଚିଲିକା ସୁନ୍ଦର ଦିଶୁ ନ ଥାଏ । “ଏ ପାଗରେ ଚିଲିକା ରିତକୁ ଯିବା ବିପଦ, ଝଡ଼ ତୋପାନ ହେବ, ସୁଖ ବି କିନ୍ତି ନାହିଁ, ତଙ୍ଗା ଭଢା ବି ବହୁତ ବେଶି” ଶିକ୍ଷକ ମହାଶୟ କହିଲେ ।

ରାତି ଆଠଟାରେ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ନାନୀଙ୍କ ଘରକୁ ଗଲୁଁ । ନାନୀ ସତେକି ଆପଣାର ମା’ ଖୁଡ଼େଇ, ଆମୁକୁ ଦେଖି ସ୍ଵେଚ୍ଛରେ ଗଦଗଦ ହୋଇଯାଉଥାନ୍ତି ।

ଛୋଟ ଚାଲ ଘରଟିଏ, କିନ୍ତୁକେଡ଼େ ପରିଷାର, ଲିପାପୋଷା, ସପା, ସତେ ଯେମିତି ନାରବରେ ପରିଚ୍ଛନ୍ନତାର ଗୋଟାଏ ବାସ୍ତା ଅନୁଭବ କରି ହେଉଛି, ଖାଲି ଏ ଘରର ନୁହେଁ, ଏ ଶାନ୍ତ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ନୁହେଁ, ସେ ଏଇ ବୁଢ଼ୀ ନାନୀଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବର । ସବୁ ଜାନ୍ତି, ସବୁ ଦକ, ଉଦ୍ବେଗ ସେତିକିରେ ଦୂର ହୋଇ ଯାଉଛି ।

ପରିଷାର କଦଳାପତ୍ର ଉପରେ ମଲ୍ଲାପୁଲ ପରି ଭାତ ଦୋଟି ବାଢ଼ି ଦେଲେ, ସୁନାବର୍ଷୀର ଡାଳି ମହିଏ, ଗରମ ଗରମ ବାଜଗଣ ଭଜା, ସାଦା ତରକାରି, କାଗେତି, କଠିରେ ବସି ବାପ ଧନ କରି ସାକୁଲେଇ ସାକୁଲେଇ କେତେ ଅନୁରୋଧ କରି ପେଟେ ପେଟେ ଖୁଆଇଦେଲେ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ତୃପ୍ତି ପାଇଲୁଁ ।

ବସାରେ ଶିକ୍ଷକ ମହାଶୟ କେତେବେଳୟାକେ କଥାଭାଷା ହେଲେ, ଆମୁକୁ ଶୁଆଇ ଦେଇ ବିଦା ହେଲେ, ସୋରେଇରେ ପାଣି ରଖଦେଇଗଲେ ।

ସକାଳୁ ରମ୍ବା ପୁଣି ବୁଲିଲୁ । ପୁଣି ନାନା ଘରେ ଭୋଜନ । ଦେୟ ଦେଲୁ । ସେସନ ଆସିଲୁ । ଶିକ୍ଷକ ବନ୍ଧୁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଥିଲେ ।

ବାଟରେ ଭେଟିଲୁ ସୋନପୂରର ଦାମମାମୁକୁ । ଭାରି ଖୁସି ହେଲେ । ସେ ରଜାଙ୍କ ପରିବାରର ବିଭାଘର ଲାଗି ଦିଗପହଣ୍ଡି ଯାଉଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ମଟର ଅଛି । ଆମେ ବରହମପୂର ଯିବୁ ।

“ମାମୁଁ ସଙ୍ଗରେ ନେବେ ବୋଧହୁଁ”, ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦବାବୁଙ୍କୁ କହିଲି । “ଭଲ ହେବ ।” କିନ୍ତୁ ମାମୁଁ ଓ ତାଙ୍କ ଦକ ମଟରରେ ଚାଲିଗଲେ ।

ଯାଏ ।

ହଉ ରେଲୁ ଅଛି, ଆସିବାଟ ।

ଚେଲୁ ଚଢ଼ି ବରହମପୂର ପହଞ୍ଚିଲୁ । ଏଇ ପହିଲିଥର ବରହମପୂର ଆସିଲି ମୁଁ ।

“କୁଆଡ଼େ ଯିବା ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦବାବୁ ?”

“ଆସ ମୁଁ ଦେଖିଛି ଗୋଟାଏ ଜାଗା, ଖୋଜିନେବା ।”

ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଚାଲି ଚାଲି ସହର ବୁଲି ବୁଲି ଗୋଟିଏ ଗଲି ଭିତରେ ପଶିଲୁ । ଗୋଟିଏ ସାନ ବସା ।

“ଚିନ୍ତାମଣି ମିଶ୍ର ଏଠି ରହନ୍ତି ?”

“ଅଛନ୍ତି ।”

ଆସିଲେ ।

“ଆରେ ଭାଇନା ।”

“ଆରେ ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ! ଏ କିଏ !”

ଖୁବ ଆନନ୍ଦ ଉପାହରେ ଚିନ୍ତାମଣି ମିଶ୍ର ଆମୁକୁ ଆତିଥ୍ୟ ଦେଲେ ।

ସେ ସାହିତ୍ୟକ, ସାମାଜିକ, ଶ୍ରୀ ଚିନ୍ତାମଣି ମିଶ୍ର ବି.ଏ. କଂଗ୍ରେସ ଜର୍ମୀ, ରାଜନୀତିଜ୍ଞ । ସେତେବେଳେ ରାଜାମାର ନେତା ଶ୍ରୀ ଶଶିରୂପଶ ରଥକ ‘ଆଶା’ ପ୍ରେସରେ ମାୟାନେଜର, ‘ଆଶା’ର ସହ ସଂପାଦକ । ପଛେ ସେ ପଣ୍ଡିତ ନାଲକଣ୍ଠ ଦାସଙ୍କ ‘ନବଭାରତ’ ପ୍ରେସର ମାୟାନେଜର ହେଲେ, ‘ନବଭାରତ’ ଚଳାଇଲେ, ପରେ ଓଡ଼ିଶା ସରକାରକ ଆଦିବାସୀ ବିଭାଗର ସେବକ୍ରେଟେରୀ ହେଲେ । କେତେବର୍ଷ ପରେ ଇଷ୍ଟପା ଦେଇ ନିଜର ପ୍ରେସ ଓ ମାସିକ ପତ୍ରିକା ‘ନବଭାବନ’ ଚଳାଉଛନ୍ତି,

ସାହିତ୍ୟ ସାଧନା କରୁଛନ୍ତି, ଜଣେ ଖ୍ୟାତନାମା ବ୍ୟକ୍ତି । ବଡ଼ ମେଲାପୀ, ହସପ୍ରିୟ, ସ୍ୱାଧୀନଚେତା ନିର୍ଭୀକ ଯୁବକ ସେତେବେଳର ‘ଭାଇନା’, ଓଡ଼ିଶାର ଓ ସ୍ଥାନୀୟ ପରିଷ୍ଠିତି ବିଶ୍ୱଯରେ ବହୁତ ବୁଝଆ କଥା କହିଲେ ।

ସେତେବେଳେ ଗଞ୍ଜାମ ଥାଏ ମାହ୍ରାତରେ, ବ୍ରହ୍ମପୁରରେ ଓଡ଼ିଆ-ତେଲୁଗୁ ଶତ୍ରୁ ପ୍ରତିଯୋଗିତା ଓ ବଳ କଷାକଷି । ଓଡ଼ିଶା ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶ ଆହୋଲନ ଚାଲୁ ରହିଥାଏ । ତେଲୁଗୁ ସଂପ୍ରଦାୟ ବ୍ରହ୍ମପୁରର ବିଶେଷ ଧନଶାଳୀ ବ୍ୟବସାୟୀ ଓ ଓକିଳ, ଦକ୍ଷିଣର ଅନେକ କର୍ମଚାରୀ, ଓଡ଼ିଆ ବି ଦୃଢ଼ଭାବେ ସଂଘବନ୍ଧ, ଉର୍ଦ୍ଧ୍ଵ ଅନେକେ ଧନୀ ଓ ପ୍ରତିପ୍ରଭିଶାଳୀ ।

ତହଁ ଆରଦିନ ବ୍ରହ୍ମପୁର ଟାଉନହଲରେ ଗୋଟିଏ ଓଡ଼ିଶା ଦେଶମିଶ୍ରଣ ସଭା ଥାଏ । ଆମେ ଗଲୁଁ ।

ବଡ଼ ବଡ଼ ନେତାମାନେ ଆସିଥାନ୍ତି, ସେମାନେ ହଁ ଆମର ଆଶାରରସା, ଓଡ଼ିଶାର ମୁରବ୍ବି, ଗମ୍ଭାର, ଚିତ୍ତିତ, ଅତି ଆନ୍ତରିକ ସେମାନଙ୍କ ଭାବଭଣ୍ଣା । ସଭା ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଆରମ୍ଭ ହେଲା ଅତି ଭାବପ୍ରବଣ ମର୍ମନ୍ତ୍ରଦ ବସୁତା । ଉକ୍ତଳମାତାର ଆଜି ଏ କି ଅବସ୍ଥା ! ଶରୀର ଖଣ୍ଡ ବିଶେଷ, ନିଷ୍ଠାର, ଅବହେଳିତା ଉପେକ୍ଷିତା ଅପମାନିତା ଜନ୍ମଦାତ୍ରୀ ଆମର ।

ଏକ ମିନିଟ୍ ବି ହୋଇନାହିଁ ହଠାତ୍ ବାଧାଦେଇ ଠିଆ ହେଲେ ଆଉ ଜଣେ, ସରୁ, ଆକାରରେ ବାଜର, ଗୋଗା, ତେଜୀ ମୁହଁ, ଶାଣଦିଆ ଛୁଗା ପରି କଥା, ବଡ଼ ପାତି ନୁହଁ, ଅଛ କଥା, କିନ୍ତୁ ସେ ସ୍ଵରରେ କ’ଣ ଛପିଲା ଛପିଲା ଶବ୍ଦ ଅଛି ।

“ହଉ ହଉ, ଥାଉ ସେ ସବୁ”, ସେ କହିଲେ, “ଆମେ ସେସବୁ ବହୁତ ଶୁଣିଛୁ । ଅପମାନିତା ବିଶ୍ୱିତ କଲେବତ । ଉକ୍ତଳମାତା, ଦୁଃଖନୀ ଜନନୀ, ଆମ ଛାତି ବି ଦୁଃଖରେ ଫାଟିକରି ରହିଛି । ଆପଣମାନେ କଟକରୁ ଯଦି ଆମକୁ ଉଦ୍ବୋଧନ ଦେବାକୁ ଆସିଛନ୍ତି ତେବେ ତା ନିଷ୍ଠାଯୋଜନ । ସେଥରେ ସମୟ ନଷ୍ଟ ନ କରି କହନ୍ତୁ ଗଲା ମିଟିଂ ଉଭାରୁ କ’ଣ କ’ଣ ଠିକ୍ କେତେ ପରିମାଣରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହୋଇଛି, ଯଦି ନ ହୋଇଛି ତେବେ କାରଣ କଣ, କିଏ ସେଥିପାଇଁ ଦାୟା, କାମ କେମିତି ଚାଲିଛି, କେମିତି ଚାଲିବ, ନୂଆ ନୂଆ ଉପାୟ କ’ଣ ବଦୋବସ୍ତ କରିଛନ୍ତି ଏଇସବୁ ରୋକଠୋକ କଥା କହନ୍ତୁ, ତେବେ ଏ ସଭା କରିବା କିଛି କାମରେ ଲାଗିବ ।”

ତୁମି ତୁମି ପଚାରିଲି, ‘କିଏ ସେ ଯେ’ ?

କାନପାଖେ ତୁମି ତୁମି କରି ଉଚର ମିଲିଲା “ଯେ ବିଶ୍ଵନାଥ ଦାସ । ବିଚନ୍ଦନ ବୃକ୍ଷମାନ, କାମର ଲୋକ ।”

କେତେ ନେତା ଥଙ୍ଗେଇ ଥଙ୍ଗେଇ ହେଲେ । ଏଣୁ ତେଣୁ କୌପିଯତ । ଲାଗିଲା ଶ୍ରେଷ୍ଠୋତ୍ତି, ଅଟାର ହସ, ଟାଣ ଟାଣ କଥା । ବଡ଼ ମୁହଁ, ବଡ଼ ଗାଲ, ମୋଟା ମୋଟା ନିଶ୍ଚ ହଲେଇ ଠିଆ ହେଲେ ଦମ୍ଭିଲା ହୋଇ ଜଣେ । “ଶୁଣନ୍ତୁ । ଆମର ଆଉ ବର୍ତ୍ତତା ଶୁଣିବାକୁ କି ମିଠା କଥା ଶୁଣିବାକୁ ଘୋର୍ୟ ନାହିଁ । କାମ ଦରକାର । ଆପଣମାନେ ରାମଚନ୍ଦ୍ରବନରେ ବସି ସଞ୍ଚବୁଡ଼େ ବର୍ତ୍ତତା ଦେବେ, ସେଥିରେ ଗଞ୍ଜାମର, ଜଇପୁରର, ପାରଳାର, ମଞ୍ଜୁଷାର, ତରଳାର କିଛି ଯିବ ନାହିଁ, ମେଦିନୀପୁରର, ସିଂହଭୂମର, ଖରସୁଆଁ, ଷଢ଼େଇକଳାର କିଛି ଯିବ ନାହିଁ । ଆମ ଦୁଃଖ ଆମେ ହାଡ଼େ ହାଡ଼େ ବୁଝୁଛୁ । ଆମେ ଲଜ୍ଜାକୁ, ଲଜ୍ଜାଥବୁ, ଲଢେଇ ଜିଣା ନ ସରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ । କିନ୍ତୁ ଆମେ ଯେମିତି ଏକୁଟିଆ ଲଜ୍ଜାଥଲୁ ଏବେ ବି ସେମିତି ଏକୁଟିଆ, ଆପଣମାନଙ୍କୁ କି ସାହାଯ୍ୟ ଆମେ ପାରନ୍ତୁ ।”

“କିଏ ଯେ ?”

“ଯାକୁ ଜାଣି ନା ? ଶଶିରୂପଶ ରଥ ପରା ।”

ସେବିନ ସଭାରେ ଆଉ କ’ଣ କ’ଣ ସବୁ କୁହାଗଲା କି କି ପ୍ରତାବ ପାଶ ହେଲା ମୋର ମନେ ନାହିଁ ।

ଖଳିକୋଟରେ ରମ୍ଭାରେ ଓ ବ୍ରହ୍ମପୁରରେ ଶୁଣି ଆସିଲୁଁ ସେହି ଏକା କଥା, ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କୁ ଚାକିରି ବାକିରି ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବଡ଼ ପାତର ଅତର କରି ହଚହଟା କରାଯାଉଛି, ସବୁଠି ମେଣ୍ଟ, ‘ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ପୂରେଇ ଦେଉ ନାହାନ୍ତି’ । ସବୁଠି ସେମାନେ ଅବହେଲିତ, ନ୍ୟାୟ ନାହିଁ । ତାହାରି ଭିତରେ ଓଡ଼ିଆ ଆପଣା ବୁଦ୍ଧି ଓ ଉପାୟ କରି ମୁଣ୍ଡ ଚେକୁଛନ୍ତି । ଭିତରେ ଭିତରେ ତୀବ୍ର ଓଡ଼ିଆ ଅଣ୍ଡିଆ ଭେଦଭାବ ।

ଉରଗରେ ବି ସେହିପରି । ଦକ୍ଷିଣରେ ତ ଶୁଣିଲୁ । ଜତିହାସ ଓ ପରିସ୍ଥିତିର ହାବୁକା ଖାଇଖାଇ ଓଡ଼ିଆ ପଛେଇ ପଛେଇ ଯାଇଛି, ଆପଣାକୁ ବଞ୍ଚେଇ ରଖିବା ହିଁ ତାର ଚଳଣିର ସ୍ଵରୂପ, ଆପଣାକୁ ବିକାଶ କରିବା ନୁହଁ, ଆପଣାକୁ ବିଷାର କରିବା ତ ସତେ କି କହନାର ଅତୀତ ।

ସଭା ଫେରନ୍ତି ଭାଇନା ଆମକୁ ଗୋଟିଏ ଦୋମାହାଲା ହୋଟେଲକୁ ନେଲେ । ସେଠି କଷି ଓ ଆମଲେଟ, ମଗାଇଲେ । ତାଙ୍କ ଆମଲେଟ, ଭିତରୁ ଗୋଟାଏ

ସାନ କାଠି କ'ଣ ବାହାରିଲା, କହିଲେ “ଏଇଟା ଜୁକୁଡ଼ାର ଗୋଡ଼, କେତେବେଳେ ଗୋଟାଛାଏଁ ଜୁକୁଡ଼ାବି ବାହାରି ପାରେ ।”

ସେ କହୁଥିଲେ ସେଠିକି କେଉଁ କେଉଁ କମା ବ୍ରାହ୍ମଣ କୁଆଡ଼େ ରାତି ହେଲେ ଲୁଚି ଲୁଚି ମାସ ଭୋଜନ କରିବାକୁ ଆସନ୍ତି । ଭାଇନା ବହୁତ ହସାନ୍ତି, ପଦେ ପଦେ କଥାରେ ହସହସ ସମାଲୋଚନା ।

ତହଁ ଆରଦିନ ସକାଳେ ରେଲ୍ ଚଢ଼ି ଆମେ କଟକ ଫେରି ଆସିଲୁଁ ।

ପର୍ବିତ୍ତିଶ ବର୍ଷ ପରେ ବି ବ୍ରାହ୍ମନଦିବାରୁ ମତେ କହୁଥିଲେ “ଫେର ଥରେ ତୁମ ସଙ୍ଗେ ବୁଲି ଯିବାକୁ ଉଛ୍ଵା ହେଉଛି । କେବେ ଚାଲ କୋରାପୁଟ ପାହାଡ଼ ମାଳକୁ ଯିବା ।” ସେତେବେଳେ ସେ ପିଜିବୁର ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ, ଡକ୍ଟର ବ୍ରାହ୍ମନଦ ମିଶ୍ର ।

ଜଳେଇ ହଷ୍ଟେଲରେ ମୋର ୦୧୬ ବନ୍ଧୁଘର ଥାଏ, ପଣ୍ଡିମ ଛାତ୍ରବାସରେ ଆସିଥାଏ, ସ୍ଵପରିଷେଷେଷ ଥାଅନ୍ତି ଶ୍ରୀ ଜନ୍ମମଣି ମହାନ୍ତି, କେମିସ୍ଟ୍ ତେମନଷ୍ଟେଚର । ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ହର୍ଷମଣି ଅପା ରାମଭାଇଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ବନ୍ଧୁତତ୍ତ୍ଵଣୀ । ସେ ନିଜେ ମୋର ଗୋଟିଏ ଅପାର ଦିଅର, ଜଗୁ ଦାଦିଙ୍କ ବଡ଼ିଅ, କ୍ଷେତ୍ରଅପାର, ଭିଶେଇ ଶ୍ରୀ କୁଳମଣି ମହାନ୍ତି । ଆଇ.ଏସ୍-ସି. ବେଳେ ଓ ତାପରେ ମୁଁ ଅନେକ ଥର ତାଙ୍କ ବସାକୁ ଯାଏ । ହର୍ଷମଣି ଅପା ବହୁତ ସ୍ଵେଚ୍ଛା ଆଦର କରେ ତା ପିଲାଗୁଡ଼ିକ ବେଢ଼ିଯାଆନ୍ତି । ଦୁଃଖ ସୁଖ ହେଉଁ । ହର୍ଷମଣି ଅପା ସବୁବେଳେ ହସଖୁସି ।

ଅକାଳରେ ସେ ଚାଲିଗଲା ।

କେତେଥର ଖାଇବାକୁ ଦେଇଛି ।

ଜଳେଇ ଆଖ ପାଖରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ମେସରେ ମୋ ଚିହ୍ନାପିଲା ଥିଲେ, ସେଠିକି ବି ଯାଏଁ । ଗୋଟିଏ ବନ୍ଧୁ ଥିଲା ବଡ଼ମ୍ୟାର ଲୋକନାଥ ପଣ୍ଡା, ତେଜ୍ଜା, ଧଢ଼ିଆ, ଖୁବ ସାଧାଯିଧା ନିରାହ ପିଲାଟିଏ । ଅନେକ ସ୍ଵପ୍ନ ଦେଖେ । ଆଉ ଜଣେ ସବୁବେଳେ ପ୍ରପୁଲୁ ଉଦ୍ୟମୀ ପ୍ରଭାକର ମିଶ୍ର । ଏଇ ସ୍ଵେଚ୍ଛା ବନ୍ଧୁ ଯୋଡ଼ିକ ଓ ମୁଁ ଅନେକ ଆଡ଼ ବୁଲୁଁ, ବେଶି ଯୋତ୍ରୀ ଆନିକଟ ପଟ, ଗପିବାକୁ ସୁବିଧା, ସେତେବେଳେ ସେ ରାଷ୍ଟାରେ ଗହଳି ନ ଥାଏ । ଲୋକନାଥ ଏମ୍. ଏ. ବି.ଏଲ୍. ହୋଇ ଗଡ଼ାଜାତୀରେ ତେପୁଟି ଓ ପରେ ସେକ୍ରେଚେରାଏରୀରେ ଅଞ୍ଚର ସେକ୍ରେଚେରା ହେଲା, ପ୍ରଭାକର ବୋଧହୁଏ ହେଉମାନ୍ତର ।

ବନ୍ଦସ୍ତିବଜାର ଗଲେ ଯାଏଁ କ୍ଷେତରପା ଘର ।

ମୁଁ ହଷ୍ଟେଳରେ ଥଳାବେଳେ କାହୁଡ଼ାଇ ଦିନାକେତେ ତାରି ଯାଖେ ଥିଲେ । ତାର ଗୋଟିଏ ପୁଅକୁ ଟାଇଫେର ହେଲା । କାହୁଡ଼ାଇ ତାର ଶୁଶ୍ରୂଷା କରୁଥିଲେ । ତାପରେ ତାଙ୍କୁ ହେଲା ପ୍ରବଳ ଭାବେ ଟାଇଫେର । ସେ ତାତ୍ତ୍ଵରଖାନା ଗଲେ । ସେ ଆମର ଅତିଶ୍ୟ ହାଲୁକ-ଶୁଶ୍ରୀ ବେଳ । ସେତେବେଳେ କ୍ଲୋରୋମାଇସେଟିନ୍ ବ୍ୟବହାର ହୋଇ ନ ଥାଏ । ବୋଧହୃଦୟ ଏକୋଇଶି ଦିନ ପରେ ସେ ଭଲ ହେଲେ । ଅତି ଦୁର୍ବଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ତାଙ୍କର ସେ ପୂର୍ବର ବଳିଷ୍ଠ ଦେହ କି ଚେହେରା ଆଉ ଫେରିଲା ନାହିଁ ।

କ୍ଷେତରପା ଘରେ ସମସ୍ତେ ଅତି ସେହୀ, ସବୁବେଳେ ଆଦର, ଯତ୍ନ । ଭିଣ୍ଣାଇ କୁଳମଣିଭାଇ ଆଧାର ସାଧନା କରୁଥାନ୍ତି, ସେ ବିଷୟରେ ବହୁତ ବହି ରଖୁଥାନ୍ତି, ପଡ଼ନ୍ତି, କେତେବେଳେ କଣ ବୁଝାନ୍ତି । ସେ ସାଧୁ ପ୍ରକଟିର ଲୋକ, ଅତି ସେହୀ, ଅତି ଅମାୟିକ । କୋ ଅପରେଟିଟ ଇମ୍ପିପେକ୍ସର ହୋଇଥିଲେ । ଆଗ କ୍ଷେତରପା, ପଛେ କୁଳମଣିଭାଇ ଚାଲିଗଲେଣି ।

ସୂତ୍ରାହାଟରେ ଦୁଇ ବନ୍ଧୁ, ମୋ ପିତାସୀ ବୁଢ଼ୀ ଚିତ୍ରାଥପା ଓ କାହୁଡ଼ାଇଙ୍କ ବନ୍ଧୁ ରାମକୃଷ୍ଣ ପରିଜା । ରାମଭାଇ ଓ ଶୁଲଅପା (ତା ସ୍ତ୍ରୀ) ବହୁତ ସେହି କରନ୍ତି, ସେଠି କେବେ ଆପଣା ପର ତେବେ ନ ଥାଏ । ଜାଣି ହେବ ନାହିଁ ଯେ ଶୁଲଅପା ମୋ ନିଜର ଭଉଣୀ ନୁହେଁ । ବହୁତ ସହାନୁଭୂତି ବହୁତ ଆଦର ପାଏଁ, ଅନେକଥର ଯାଇଛି । ରାମଭାଇ ଭଲ ଛବି ଆଜେ, ଛବିରେ ସାହିତ୍ୟରେ ‘ଶୌଦ୍ଧ୍ୟ’ ଚିହ୍ନେ ଓ ଉପରୋଗ କରେ । ସେମାନେ ସବୁବେଳେ ଆମ ସୁଖରେ ସୁଖୀ ଆମ ଦୁଃଖରେ ଦୁଃଖୀ ।

ଭାଉଜବୋଉ ଆସିବା ପରେ ନୃଆ ବନ୍ଧୁଟିଏ ମିଳିଲେ, ଶ୍ରୀ ଭଗବାନ ମହାନ୍ତି, କାହୁଡ଼ାଇଙ୍କର ସହକର୍ମୀ, ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଭାଉଜବୋଉଙ୍କ ସଙ୍ଗାତ ହେଲେ । ଖୁବ ଡେଙ୍ଗା ଖୁବ କର୍ମଠ ଭଗବାନବାବୁ, ଅନେକଥର ଖୁଅନ୍ତି, ବଢ଼ି ଉପକାରୀ ସାହାଯ୍ୟକାରୀ ବନ୍ଧୁ ସେ, ଖୁବ ସେହୀ, ଘରକରଣ କାମରେ ଦକ୍ଷ । ସେ ମତେ ଗୋଟିଏ କଳା ‘ଚାର୍ଲେସ ଡିକେନ୍ସ କଲମ ଦେଇଥିଲେ, ଏ ଚାଲିଶି ବର୍ଷ କାଳ ସେହି ମୋର ପ୍ରିୟ କଲମ, ସେଇଥରେ ନିର୍ବ ଗେଞ୍ଜି ଲେଖେଁ, ଏବେ ବି ଲେଖୁଛି । ତାଙ୍କ ସାନଭାଇ ବି ଗୋପା ।

ତଗରପଡ଼ାରେ ଶ୍ରାୟୀ ବନ୍ଧୁ, ମୋର ସହପାଠୀ, ପୁଣି ସଂପର୍କରେ ସାନଭାଇ, ବନ୍ଧୁ, ଶ୍ରୀ ଚରଣ ମହାନ୍ତି । ଗ୍ରାମ ବେଣ୍ଡକାର, ସଦେଇବାବୁଙ୍କ ନାତିରୁ ଗୋଟିଏ । ସଦେଇବାବୁ ମୋ ବାପାଙ୍କ ମାତ୍ରୀ । ସଂବାରରେ ଯେଉଁ ଅତି ଅଛ ସଂଖ୍ୟକ

କୋଟିକରେ ଗୋଟିଏ କିଏ ଥାଆନ୍ତି, ଯାହାଙ୍କ ପୁଅ, ଝିଅ, ନାତି, ପଣନାତି, ନାତୁଣୀମାନେ, ପଣନାତୁଣୀମାନେ ସତେ ଯେମିତି ମାର୍କା ମରାହୋଇ ନିଜ ନିଜ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସମସ୍ତିକୁ ଚପି ନାଁ କରନ୍ତି, ସାପଲ୍ୟ ପାଆନ୍ତି— ସଦାନନ୍ଦ ନାଟାଙ୍କ ବାପା ପରମାନନ୍ଦ ସେହି ପରି ଜଣେ ।

ପରମାନନ୍ଦ ସାଧାରଣ ଅବସ୍ଥାପଲା ବ୍ୟକ୍ତି ଥିଲେ, ଥରେ ଗୋଟିଏ ଆମ ଗଛରୁ ପଡ଼ି ହୋଟାହୋଇ ରହିଲେ ।

ମୁଁ ଥଣ୍ଡାରେ କହେଁ ଆମ ବୈଷକାର ପଣଙ୍ଗେକେ ‘ହୋଟା ପରମା ।’

ହୋଟା ପରମା ବଂଶ ।

କେତେଶବ୍ରତ ହେବେ ? ଗଣିନାହିଁ ।

ସଦେଇ ହେଲେ କୋତ୍ରା ଆନିକଟ ତିଆରିବେଳେ ସୁପରଭାଜକର, କଳିକତାରୁ ମୋହର ଭଙ୍ଗେଇ ଆଣି ଟଙ୍କା ବିନିମୟ କରିବା ବ୍ୟବସାୟ ବି କରୁଥିଲେ । ଖୁବ୍ ଧନୀ ହେଲେ ।

ତାଙ୍କ ଝିଅର ପୁଅ ନାତିମାନେ ପ୍ରାତଃସ୍ଵରଣୀୟ ପୃଜ୍ୟ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଚୌଧୁରୀ, ନବକୃଷ୍ଣ ଚୌଧୁରୀ ।

ତାଙ୍କର ଜଣେ ପୁଅ ତେପୁଟି ମ୍ୟାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ, ହରେକୃଷ୍ଣ । ତାଙ୍କ ପୁଅ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବିଖ୍ୟାତ ପଣ୍ଡିତ, ତନ୍ତ୍ର ସାଧକ, ହେଉମାନ୍ତର, ଗୋରକ୍ଷ ଏସ୍.ପି., ରାୟକୃଷ୍ଣ ପେଟିକେଲ୍ କଲେଜ ଅଧ୍ୟେତ, ବାଲକୃଷ୍ଣ ତାତ୍ତ୍ଵର, ନଟକୃଷ୍ଣ ପୁଲିସ ଜହିପେକ୍ଟର, ଭବକୃଷ୍ଣ ମୋ ସହପାଠୀ, ଆମ ବେଳରେ ରେତେହାର ‘ବେଷ୍ଟ ଅଳରାଉଣ୍ଟର’, ରେତେହାରୁ ପ୍ରଥମ ପିଲିକ୍ ଅନ୍ତର୍ଭାବ ପାଷ୍ଟ, ମୋ ସହକର୍ମୀ ସର୍ବତ୍ତିପୋରି, ଆଗ ଡିପୋଟି, ଏ.ଡି.ୱେମ., ଆଇ.ଏ.ୱେ. ବର୍ତମାନ ରେତିନ୍ୟ ସେନ୍ଟ୍ରେଟେରୀ । ହରେକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଝିଅର ପୁଅ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଭୂଦାନ କର୍ମୀ ରତ୍ନ ଦାସ, ଝିଅ ତାତ୍ତ୍ଵର, ଆଉ ଗୋଟିଏ ତେପୁଟି ମ୍ୟାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ । ଆଉ ଗୋଟିଏ ଝିଅର ପୁଅ ଆଇ.ୱେ.ଆର.ୱେ., ଆଉ ଗୋଟିଏ ଜଞ୍ଜନିଅର, ଜତ୍ୟାଦି । ଭାବର ପୁଅଟିଏ ଆର୍ମ ମେଜର, ଗୋଟିଏ ଆମେରିକାରେ ପି.ୱେର.ଡି. କରି ଆସିଥାଏ ପ୍ରଫେସର, ଗୋଟିଏ ଜଞ୍ଜନିଯର । ରାୟକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପୁଅଟିଏ,— ସଦେଇ ମହାନ୍ତିକ ପଣନାତି, ବିଶ୍ୱ, ଆମେରିକାରେ ବଡ଼ ମେକାନିକାଲ୍ ଜଞ୍ଜନିଅର, ଜର୍ମାନୀ ଓ ଆମେରିକାରେ କେତେବର୍ଷ ରହିଲାଣି, ପି.ୱେର.ଡି. ତ ସହଜେ, ନ୍ୟୂଯର୍କରେ ଘର ତୋଳୁଛି । ସେହିପରି ଅନ୍ୟଗୁଡ଼ିକ । ସଦେଇଙ୍କର ଗୋଟିଏ ନାତି ବିଜୟ ଆୟାର୍ଲ୍ୟାଣ୍ଡରେ ବିଭା ହୋଇଛି— ଓଡ଼ିଶାରେ ଆତିସନାଲ ତିରେବୁର କୋଅପରେଟିର ।

ବନ୍ଦୁର ବାପା ଗୋପାଳ ଦାଦି ସଦେଇବାବୁକ ସାନ ପୁଅ, ଶିକ୍ଷକ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଯୋହିଏ ପୁଅ ନାଁ କଲେ, ଦ୍ଵିତୀୟ କାହୁଁ (କୁନା), କଟକ କଲେଜିଏରେ ହେଉମାତ୍ରର, ତୃତୀୟ ରାଧାଚରଣ (ବୁଢ଼ା), ସେ ଓ ତା ସ୍ତ୍ରୀ ସୁଜାତା ଉଭୟେ ଡାକ୍ତର, ଏମ.୧୯୩. ଉଭୟ ରାହିର ଥିଲେ, ଆମେରିକା ଯାଇଛନ୍ତି । ବନ୍ଦୁ କଥା ଲେଖନ୍ତି ମୁଁ ମୋର ସମଲପୁର ରହଣିବେଳେ । ସେତେବେଳେ ସେ ସମଲପୁର ଜିଲ୍ଲାସ୍କୁଳରେ ତା କ୍ଲାସରେ ସବୁଥିରେ ପାଞ୍ଚ । ଆମର ଆଇ.୧୯-ସି. ବେଳର ବନ୍ଦୁ ସେ ବନ୍ଦୁ ନୁହେଁ । ସେ ଖୁବ ଚଞ୍ଚଳଗତି, ଚଞ୍ଚଳମତି, ଖାଅଳି ପିଲା, ହସଖୁସି, ସାଙ୍ଗସୁଖ, ତିଆଁତେଇଁ, ବୁଲା, ‘ଆଡ଼ରେଷ୍ଟର’ ଚାହେଁ, ଦୁନିଆଁକୁ ଦେଖିବାକୁ ପରଖିବାକୁ ଚାହେଁ, ମୁଣ୍ଡ ଘୋଲିହେବା ପରିଶ୍ରମଠୁଁ ସେ ଦୂରରେ, ଅନେକ ସମୟରେ ତା ନୂଆ ସାଇକେଳ ଉପରେ । ହେଉ ପଛେ ଆକାରରେ ଛୋଟ, ସେ ନିଜକୁ ଭାବେ ବୟସ, ମୁରବି ପରି କଥା କହେ, ସବୁଥିରେ ତା ନିଜ ମତ, ସମ୍ବନ୍ଧ, ଚାଣ, ଆଉ କାହା ପରାମର୍ଶ ତାର ଦରକାର ନାହିଁ । ସେ ନିଜ ଆଖିରେ ଦେଖିବ, ତାର୍ ମୂଲ୍ୟବୋଧ ଭିନ୍ନେ, ସେ ସମାଲୋଚନା କରେ ।

ଆଉ ସେ ବିଦି ଚାଣେ, ଖୁବ ତା’ ପିଏ, ବଜାରରେ ଜଳଖୁଆ ଖାଏ । ସେ ଅସାଧାରଣ ବୃଦ୍ଧିମାନ, କିନ୍ତୁ ପାଠରେ ଏତେ ନିକୁଟି ନିକୁଟି ବୁଦ୍ଧି ପ୍ରୟୋଗ କରିବାକୁ ତାର ଘୈର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ । ବିଜ୍ଞାନରେ ସେ ମୁଣ୍ଡ ପୂରାଇ ପାରିଲା ନାହିଁ ସେହି ଘୈର୍ଯ୍ୟ ଓ ପରିଶ୍ରମ ଖଚାଇବାକୁ ରାଜି ହେଲା ନାହିଁ ବୋଲି ।

କେମିଷ୍ଟର ରଙ୍ଗ କୁନ୍ଦୁକ ତାକୁ ଭଲ ଲାଗେ, ଗୋଟାଏ ‘ମ୍ୟାଜିକ’ ହିସାବରେ । ଘରକୁ କିଣି ଆଣିଲା ଫ୍ଲାଷ୍ ବାକର, ଚେଷ୍ଟଚୁଣ୍ୟବ, କାଚନଳୀ, କିଛି ରାସାୟନିକ ପ୍ରବ୍ୟ । ଭାଇ ଭଉଣାକି ତାକି ଦେଖାଏ “ଦେଖ ବିଜ୍ଞାନର ମ୍ୟାଜିକ, କେମିଟି ରଙ୍ଗ ବଦଳୁଛି । ଦେଖ ଯେ ପାଣି କେମିଟି ନାଲି ହେଇଯିବ, ଯେ ନାଲି ମହାର ଫୁଲ କେମିଟି ଧଳା ହେଇଯିବ ।” ନ ହେଲେ “ଦେଖ, ଯେ ଫୁଟିବ.... ଦେଖ ଯେ ଜଳିବ ।” ଘରେ ଭାବନ୍ତି ବନ୍ଦୁ ‘ଏକ୍ଷପେରିମେଣ୍ଟ’ କରୁଛି । ସେହି ଧାରଣା ସେ ଦେଇଥାଏ । ମୁଁ ଗଲେ ସେମାନେ ମତେ କହନ୍ତି । “ବନ୍ଦୁ ଦେଖା ଦେଖା—” “ନାହିଁ କିଛି ନାହିଁ”

ସେ ଲୁଚେଇ ଦିଏ ।

ଦିନେ କଣ ତତୋର ଥିଲା, ଗୋଟାଏ ‘ଏକ୍ଷପୋଇନ୍’ ହେଲା । ସେ ଅଛକେ ବଞ୍ଚି ଗଲା । ଆଉ ‘ଏକ୍ଷପେରିମେଣ୍ଟ’ କରିନାହିଁ ।

ସକାଳେ ସଞ୍ଜରେ ବନ୍ଦୁ ଏକୁଚିଆ ଥିଲାବେଳେ ବହିପଡ଼େ, ବହୁତ ବହି, କୁଆହୁ କୁଆହୁ ଆଶେ । ଘରେ ସମସ୍ତେ ଦେଖନ୍ତି ବନ୍ଦୁ ପଡ଼ୁଛି । ସମସ୍ତେ ଶୋଇ ପଡ଼ିଲେବି ସେ ପଢ଼ୁଥାଏ, ଖୁଡା କହନ୍ତି “ଏତେଗୁଡ଼ାଏ ପଡ଼ିଲେ ଆଉ ମୁଁ ରହିବ” ?

ସେମାନେ ଆଶା କରିଥିବେ, ଏତେ ପଡ଼ୁଛି, ତେଣୁ ନିଷୟ- କିନ୍ତୁ କି ବହି ସେ ? ଜଂରେଜୀ ନରେଲ । ବେଶି ତ ଡିକେକ୍ଟିର୍ ବହି । ରେଲଟ୍ରେ ଷଳର ନରେଲ । ଯାହା ମିଳିଲା । ତୁର୍ଗେନେର୍ଜିକ ଉପନ୍ୟାସ ତାକୁ ବେଶି ଭଲ ଲାଗେ । କୁଆହୁ କୁଆହୁ ବହି ସେ ଆଶେ, ଖାଲି କଲେଜ ଲାଇବ୍ରେଚିରୁ ନୁହେଁ । ମୁଁ ତାଠୁଁ ବହୁତ ବହି ନେଇ ପଡ଼ିଛି । ସେ ସବୁଦିନେ ଦେବାକୁ, ଖୁଆଇବାକୁ, ସାହାୟ୍ୟ କରିବାକୁ ହିଁ ବେଶି ଭଲପାଏ, ପ୍ରତିଦାନ ଖୋଜେ ନାହିଁ ।

ବନ୍ଦୁ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ହାତବାରିସୀ, ଟିକିଏ ମିଠା କଥା କହିଲେ କାମ କଲା । ସାଇକେଳ ଚଢ଼ି ଧାଇଁଲା ବଜାରକୁ, ଆଉ କେଉଁ ବୋଲିହାକ କରିବାକୁ, କାହାକୁ ଡାକି ଦେବାକୁ, କାହାକୁ ଛାଦି ଦେଇ ଆସିବାକୁ, କାହାର ଆଉ କେଉଁ ଫର୍ମାୟି । ସେ ଭଲି କାମ ବି ତା ହାତରେ ବହୁତ । ସମସ୍ତେ କହନ୍ତି “ବନ୍ଦୁ ଭାରି ଭଲ ପିଲା ।”

ଅତତଃ ସେତିକି କହିଲେ କୃତ୍ସମା ଝାପନ ରୂପକ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରାଗଲା ବୋଲି ଆମ-ସତୋଷ ମିଳୁଥିବ ।

ସଞ୍ଜହେଲେ ବନ୍ଦୁ ଘର ଆଗରେ ପାଟି ଶୁଣେ, “ବନ୍ଦୁ—” ବନ୍ଦୁ ଅଛି ?

ଅନେକ ସାଇ ଆସନ୍ତି । ବୟସ ନିର୍ଦ୍ଦିଶେଷରେ । ବନ୍ଦୁ ପାଖରେ ଅଛି ବିଦି ବଣ୍ଣିଲେ । ଚାହା ଆସେ । ବେଳେ ବେଳେ ଗରମ ଗରମ ବରା, ପିଆଇ । “ଆଁ ! ବନ୍ଦୁର ଯେ ଅମୀର ମନ ।”

“ଲୋକଙ୍କର ପଇସା ଥାଏ, ଅଛି, ମନ କାହିଁ ? ହୃଦୟ କାହିଁ ? ବନ୍ଦୁ ଯେ ରାଜା ।

“ଆଉ ଆଉ, ନେ ନେ, ଏଥରୁ ଦିଶା ପାଟିରେ ପକା । ଆଜିକା ଖବର କ’ଣ ? ଆଛା ଆୟାର୍ଲ୍ୟାଣ୍ଡରେ କ’ଣ ଚାଲିଛି ଜାଣିବୁ ? ଦେଖିବୁ, ନିଷୟ ସେଇଠି ମହାମାନ୍ୟ ଟ୍ରିଚିଶ ସରକାରଙ୍କର ସମାଧୁ ତିଆରି ହେଉଛି । ଆଉ ନାହିଁ ଲୋ ବାପ, ସଇଲା ଏଥର । ଭାରତ ବଳେ ସ୍ବାଧୀନ ହେବ ।” ନ ହେଲେ “ତିବବତ କଥା କିଛି ଜାଣିବୁ ?

ଓ ମଣି ପରେଁ ହୁଁ”

“ହୁଁ !”

“ଦେଖିବୁ ଦେଖିବୁ ।”

“କ’ଣ ?”

“ଗୋଟାଏ ମଠରେ ଜଣେ ଦେଡ଼ଶ ବର୍ଷର ଟୋକା ବାବାଙ୍କି— ମାନେ ସେଠି ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷର ଲୋକ ବି ବଞ୍ଚିଛନ୍ତି, ସେ ପୁନରୁଦ୍ଧାର କରୁଛନ୍ତି ଗୁପ୍ତ ବିଦ୍ୟା ଓ ମଣି ପଢ଼େ ହୁଁ, ତା ପରେ ସବୁ ସହଜ ।”

“କଣ ସହଜ ?”

“ଯେମିତି ଜଂରେଇ ଶାସନକୁ ନିପାତ କରିବା । ଆରେ ତେମେ ଜଡ଼ବାଦା ଗୁଡ଼ାକ ବିଶ୍ୱାସ କରୁନା— ଦିନେ ଦେଖିବ ଦେଖିବ ରଇଥା । ହେଇ ଦେଖିଲୁ ରଇଷ୍ଟ୍ରେଟେର ଡିକ୍ଲିରେ କ’ଣ ବାହାରିଛି ?”

ମାର୍କ୍ସ, ଏନ୍‌ଜେଲ୍ସ, ଗର୍କି, ଏମାନେ କ’ଣ ବନ୍ଦୁପରି କାହାକୁ ଦେଖିଥିଲେ ?

“ଆରେ ତ୍ରାନ୍ତ, ଆରେ ସ୍ଵପ୍ନବାଦୀ, ଆରେ ସ୍ନେହପାଶଳ, ଆରେ ଭୁଲ୍‌ଫୋର୍ସ ବନ୍ଦୁ— ମୋ କଥା ଶୁଣ । ପାଠ କେତେ ଦୂର ଗଲା ?”

“ସେକଥା ପକାନା ଭାଇ । କ୍ଷମା କର । ଆଉ ଯାହା— ।”

ସେ କହିଥିଲା ଗୋଟାଏ କି ଫୁଲ ଅଛି, ଗଛବି ନ ଥାଏ, ପ୍ରଥମ ବର୍ଷରେ ପ୍ରଥମ ଘଡ଼ିଯାତି ଯେତେବେଳେ ମାରେ ସେତେବେଳେ ଭୁଲ୍‌ ଫାଟିଯାଏ, ବାହାରେ ଗୋଟାଏ ପ୍ରକାଶ ଫୁଲ, ଖୁବ ସୁନ୍ଦର, ଖୁବ ବାସା । ସେହି କଥାକୁ ଧରି ତାକୁ ବେଳେବେଳେ ସ୍ନେହରେ ସେହି ବିଶେଷଣଟି ଦିଆ ହେଉଥିଲା, ‘ଭୁଲ୍‌ଫୋର୍ସ’ ।

ଆଇ.ଏସ୍-ସି. ପ୍ରଥମ ବର୍ଷ ପରୀକ୍ଷାରେ ହିଁ ସେ ଫେଲ ହେଲା । ତା ପରେ ଆଇ.ଏ. ପଢ଼ିଲା । ମୋର ତୃତୀୟ ବର୍ଷ ବେଳକୁ ତାର ଆଇ.ଏ. ଶେଷ ବର୍ଷ ।

ସାଇକେଲ ଚଢ଼ି ଜଗରସିଂହୁର ବାଟେ ଗୋପାଳପୁର ଗଲୁଁ । ସେ ତୀର ବେଗରେ ଯାଏ, ସାଇକେଲ ବିଦ୍ୟାରେ ପ୍ରକୃତରେ ଓଡ଼ାଦ । ଫେରୁଆର୍ତ୍ତ । ଜହୁରାତି । ଜଗରସିଂହୁ ସରି ଯେଉଁଠି ମୁକ୍ତିମୁକ୍ତି ଆରମ୍ଭ, ଘଷ ବାଉଁଶ ଜଙ୍ଗଳ ତଳେ ସଢ଼କ ଯାଇଥାଏ ସେଠି ହାବୋଡ଼ିଲେ ପଞ୍ଚାଏ ମଦୁଆ । ସାଇକେଲ ଛାଡ଼ିଲୁଁ ଫିଁ ଫିଁ କରି । ବନ୍ଦୁ ଚପି ଯାଇଛି । ମୁଁ ଆସୁଛି । ମୋ ଆଗରେ ଟଳିଟଳିକା ଜଣେ ପହିଲମାନ ପରି । ସାଇକେଲ ଆଗ ଚକ ନିଶ୍ଚୟ ତା ଗୋଡ଼ରେ ବାରିଛି, ଆଉ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେ ମରେ ଦି ହାତରେ କୁଣ୍ଡଳ ଧରି ତାକ ଛାଡ଼ିଛି,

“‘ଏଁ ମା ମା— ଏ ଚାଚା—’”

“ଆଗେ କ୍ଷ୍ଯା ହୁଆ ?” ଅନ୍ତରେ ତାକ ଶୁଭ୍ରାଣି ।

“ ଏ ମାମା— ମେ ପକଦିଲିଆ”

ଆଉ ମୁଁ ଚିକିରେଇଲି “ବନ୍ଦୁ, ବନ୍ଦୁରେ—”

ଲେଉଟି ଆସିଲା । ଲୋଜଟା ମତେ ଛାଡ଼ି ଦେଲାଣି । ମୁଁ ଠିଆ ହୋଇଛି । ସେ ମତେ ଧରି ପକାଇ ନ ଥିଲେ, ନିଶ୍ଚୟ ତଳେ ପଡ଼ି ମୁଁ ଖଣ୍ଡିଆ ହୋଇଥାନ୍ତି । ଆମେ ଦି ଜଣକୁ ସେମାନେ ଛ ସାତ ଜଣ ଟାଣୁଆ ରେଣ୍ଟା, ମଦ ପିଇଛନ୍ତି, ପାଖରେ ତାକ ବସି । ବନ୍ଦୁ ଅବସ୍ଥାର ମଙ୍ଗ ଟାଣ କରି ଧରିଲାଣି ।

ସେମାନଙ୍କ ଉପରକୁ ହିୟା ପ୍ରୟୋଗ କରୁଛି, ବେଷ୍ଟ ଟାଣ ଟାଣ । କହୁଛି ଦୋଷ ସେ ଲୋକର, “ଦେଖୁଛି ସାଇକେଳ ଆସୁଛି ଆଗକୁ ଆସିଲା କାହିଁକି ? ଅନ୍ତର, ହାତରେ ନଳ୍କୁଣ୍ଡିଏ ବି ଧରି ନାହିଁ ।”

“ଏଁ, ଦୋଷ ଆମର ! ତମର ଲାଇଟ୍ ନାଁ କିଛି ନାହିଁ ! ଏ ଚାଚା—”

ବୁଢ଼ା ଚାଚା ଆସିଲେ । ନିଷ୍ଠର କରିଦେଲେ ଆମକୁ ଦଶ ଟଙ୍କା ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ନ ହେଲେ ଚାଲ ଥାନାକୁ । ବନ୍ଦୁ କହିଲା “ଉଲ, ଥାନାକୁହିଁ ଚାଲ, ସେଇଠି ଛିଡ଼ିବ ।”

ଆନାକୁ ଏତେ ବାଟ ଯିବା ଦରକାର ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ । କିଏ ଜଣେ ପୂଲିସ୍ କର୍ମଚାରୀ ଆସୁଥିଲେ । ବନ୍ଦୁ ବୁଝେଇଦେଲା । ସେ ସେମାନଙ୍କୁ ଘେନି ଥାନାକୁ ଗଲେ, ମଦ ଖାଇ ରାଷ୍ଟାରେ ଟଳୁଛନ୍ତି ବୋଲି । ଆମେ ସାଇକେଳ ଚଢ଼ି କଟକ ଆସିଲୁଁ ।

“ଓଁ ! ବନ୍ଦୁରେ—”

“କ'ଣ ?”

“ତୁ ନ ଥିଲେ—”

“ତୁ ମରିଆନ୍ତୁ । ହଉ, ବଞ୍ଚି ତ, ଚାଲ ଚାଲ ।”

ସଂସାରୀ ସଫଳତାର ଭିଡ଼ାଓରା କ୍ଷେତ୍ରରେ ବନ୍ଦୁ କି ବନ୍ଦୁମାନେ ଉଧେଇ ପାରି ନାହାନ୍ତି । ଆଇ.୧. ଫେଲ ହେଲା । ତଥାପି ଦୁଃଖତ ନୁହେଁ । ଟାଇପ୍ ଶିଖିଲା— କମିଶନର ଅପିସରେ କିରାନି ଓ ଟାଇପିଷ୍ଟ ହେଲା । ସମସ୍ତେ କହନ୍ତି କାର୍ଯ୍ୟଦକ୍ଷତାରେ ତାର ଜୟ ଜୟକାର; ସବୁ ସହକର୍ମୀଙ୍କ ବନ୍ଦୁ ସେ, ସବୁ ତଳିଆ ଲୋକଙ୍କର । କିନ୍ତୁ ଉପର ପାଖେ ବୋଧହୁଏ ‘ଜନପ୍ରିୟ’ ନୁହେଁ, ସ୍ଵଭାବରେ

ସେ ସାନ ସାନ ଓ ଦୁର୍ବଲମାନଙ୍କ ମୁରବି, ନିଜେ କାହା ‘କଥା’ ସହିପାରେ ନାହିଁ । ବ୍ୟବସାୟ କରିବ ବୋଲି ବାରବର୍ଷର ଚାକିରି ଛାଡ଼ିଲା, ସେତେବେଳେ ବି ବହୁତ ଆଶା, ବହୁତ ଉପାହ, ଉଦ୍ୟମ । ତା ସହକରୀ ଗୋପାଳ ପଞ୍ଜନାଏକ ସେହି ଚାକିରି ଛାଡ଼ି ବିଶ୍ୟାତ ପଞ୍ଜନାଏକ ଏଣ୍ଠ କୋଣ ଗଡ଼ିଲା । ବନ୍ଦ ତା ସଙ୍ଗେ ସହଯୋଗ କଲା । ସେଠିବି ହେଲା ଗୋଟିଏ କିଗାନି । ସେତୁ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡରେ କର୍ମଚାରୀ । ତିନି ଚାରି ବର୍ଷ ପରେ ସେତୁ ବି ଆସିଲା । ପୁଣି ପଞ୍ଜନାଏକ ଏଣ୍ଠ କୋଣ । କେତେ ବର୍ଷ ପରେ ସେତୁ ବି ବାହାରି ଆସିଲା ।

ଅନେକ ନୈରାଶ୍ୟ, ଅନେକ କଷ୍ଟ ଦୁଃଖ । ତଥାପି, ତାର ସେ ଅଛି । ଭାଗ୍ୟବାଦୀ, ଶିଶ୍ୱର ବିଶ୍ୱାସା, ସେଇଥରେ ଶାନ୍ତି ପାଏ ।

ଅନେକ ସ୍ଵପ୍ନ ଅନେକ ଝଳି ତାର ଖସି ପଡ଼ିଛି, ମନରେ କେତେ କ’ଣ ଉକୁଟି ଯାଇଛି, କିନ୍ତୁ ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ, ସୌଜନ୍ୟ, ସ୍ମୃତି, ସାହସ, ଆୟମର୍ଯ୍ୟାଦା—ଭଲ ପଣିଆଁ, ଅଛି ବହୁତ ।

ବନ୍ଦୁଘରକୁ ଯାଏଁ । ସହାନୁଭୂତି, ସାନ୍ତ୍ଵନା, ଆଶା, ଉପାହ, ଗପ, ଚାହା, କେବେ ପକୋଡ଼ି, ପିଆଜି, ବରା, ପାମଡ଼,— ଦିଏ ବନ୍ଦ । ମୁଣ୍ଡ ଭିତର ଯେତେ ଚଣକୁ ଥାଉ, ଅଭିମାନ, ନୈରାଶ୍ୟ, ଦୁଃଖ କି ଦୁଃଖିତାର ତୋପାନରେ ମନ ଏପଚ ସେପଚ ହେଉଥାଉ, ସେଠିକି ଗଲେ ତା ସଙ୍ଗେ କଥାରାଷ୍ଟା ହେଲେ କେମିତି ସବୁ ଶାନ୍ତ ହୋଇ ଯାଉଥିଲା । ଯେତେ ଯାହା ଅତ୍ତୁଆ ତତ୍ତୁଆ ସବୁ ସରଳ ହୋଇଯାଉଥିଲା, ମନ ବୁଝି ବୁଝି ଅକ୍ଷର ଦେଲା ପରି କଥା ସେ କହି ଜାଣିଥିଲା, ତାକୁ ଶିଖେଇଥିଲା ତା ନିହିତ ସହାନୁଭୂତି । କଥା ଶୁଣିବାକୁ ତାର ବହୁତ ଘୋର୍ୟ ।

ବନ୍ଦୁ ସାହିତ୍ୟ ବିଷୟରେ ରୁଚି ମତ ଓ ମୂଳ୍ୟବୋଧ ମତେ ଭଲ ଲାଗୁଥିଲା । କଥା କହୁ କହୁ ସେ ଧାରଣା ଦିଏ, ଅଥବା ମୁଁ ଗୋଟାଏ ଧାରଣା ବଜାଣିଲା ବେଳେ ତାକୁ ସେ ଆଗେଇ ଦିଏ, କେତେଥର ସେଠି ଗପସପ ମହିରେ ମୁଁ ହଠାତ କ’ଣ ‘ଆଇତିଆ’ପାଇଛି, ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରୟୋଗ କରିଛି । ମୁଁ କହେଁ “ତୋର ଏ ଘରେ କ’ଣ କିମିଆଁ ଅଛି ବନ୍ଦ ? ଏଠି ବସିଲେ ‘ଆଇତିଆ’ ଆସେ ।” ସେ ହସେ । ସେ ମୋ ଲେଖାକୁ ଖୁବ ଉପାହ ଦିଏ । ଆମର କଥାରାଷ୍ଟା ସେଠି ସାହିତ୍ୟକ ଆଲୋଚନାତରୁ ପାଲିଯାଏ । କେତେ ଲୋକ ଆସନ୍ତି । ବନ୍ଦର କେଉଁ କେଉଁ ଦାଦିପୁଅ କି ଲେଖାଯୋଗା ଭାଇମାନେ, ଅନ୍ୟ କେତେ ବହୁ । ଶ୍ରୀ ଭରତଚନ୍ଦ୍ର ନାଏକଙ୍କ ପୁଅ ଶ୍ରୀ ସତ୍ୟଗୋପାଳ ନାଏକ,

କାହୁ ନନ୍ଦ, ବଚୁ, ବ୍ରଜ, କେବେ କେବେ କାହୁଭାଇ । ସାମ୍ବା ଘରୁ ବି. ଦାସଙ୍କ ପୁତ୍ରଙ୍କ ରାଧାବାବୁ । କେତେ ।

ଉଣେଇଶିଶିହ ତେତିଶିରୁ ଚାଲିଶିଯାକେ, ମୁଁ କଟକରୁ ଚାଲିଯିବାଯାକେ, ତାପରେ ପୂଣି ୧୯୪୦ରୁ ୧୯୪୭ ।

ମୋର ‘ଦାନାପାଣି’ ଉପନ୍ୟାସର ‘ବନ୍ଦୁ’ ଓ ‘ବନ୍ଦୁଘର’ ମନଗଡ଼ା ସତ; କିନ୍ତୁ ସବୁତକ ନୁହେଁ ।

କାହୁଭାଇ ବୁଲେଇ ନେଇଥିଲେ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀବସ୍ଥ ପଞ୍ଜନାୟକଙ୍କ ଘରକୁ, ସେ ଘରେ ଚିହ୍ନା କରାଇ ଦେଇଥିଲେ । ୧୯୩୭ରେ ହେବ । ସେମାନେ ଆମର ବନ୍ଦୁବାନ୍ଦବ । ଜନ୍ମଦାଦିକ ଝିଅ ହେମଅପା, ଏରସମାରେ ବିଭା ହୋଇଥାଏ । ତା ବର ଶ୍ରୀ ରାମହରି ପଞ୍ଜନାୟକ । ତାଙ୍କରି ବଡ଼ଭଡ଼ଣୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀବସ୍ଥ ପଞ୍ଜନାୟକଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଆମର ସୁଦରମଣୀଅପା । ଗଞ୍ଜାମ ରସୁଳକୁଣ୍ଡା ପାଖ ନୃଆଗଁର କରଣ ପରିବାରଟିଏ, ସହୋଦର ଭାଇ ତାରି ପାଞ୍ଚଟି । ବଡ଼ ଭାଇ ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ପଞ୍ଜନାୟକ ଓକିଲାଟି ପାଖ କଲେ । ମୁନ୍ସପ୍ତ ଓ ପଛେ ସବଜଳ ହେଲେ । ସେ ବ୍ରାହ୍ମ ହୋଇଯାଇଥିଲେ । ଗୋଟିଏ ବଜ୍ଞାୟା କନ୍ୟା ବିବାହ କରିଥିଲେ । କଟକରେ କୁଳସୀପୁରରେ ଘର କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ବଡ଼ ଝିଅ ଶ୍ରୀମତୀ ସୁଜୁତୀ ପଞ୍ଜନାୟକ ଆମ ସାଇରେ ବି.୧. ଓ ଏମ.୧. ପଢ଼ିଲେ । ତାଙ୍କ ବଡ଼ ଭାଇ ଜର୍ଜ ପଞ୍ଜନାୟକ ତା ଆଗରୁ ରେତେହାରେ ପଢ଼ିଥିଲେ— ଭଲ ଖେଳୁଆର୍ଦ୍ଦ ଥିଲେ, ପଛେ ତାତ୍ତ୍ଵରି ପଢ଼ିଲେ ଓ ଦତ୍ତବିଦ୍ୟା ଅଧ୍ୟାପକ ହେଲେ । ସାନ ସାନ ଦି ଭାଇ, ଶ୍ରୀ ବିଜୟାନନ୍ଦ, ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀଜୟାନନ୍ଦ । ବିଜୟାନନ୍ଦ ହଁ ବିକ୍ରି ପଞ୍ଜନାୟକ, ଶିଳ୍ପତି ଓ ରାଜନୈତିକ ନେତା । ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ପଞ୍ଜନାୟକ ବି ତାଙ୍କ ପରିବାରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବନ୍ଦୁବାନ୍ଦବ ହିସାବରେ ଆମର ଜଣାଶୁଣା କି ଯିବା ଆସିବା ନ ଥିଲା, ସେମାନେ ବି ଜାଣିବାର କାରଣ ନାହିଁ ।

କିନ୍ତୁ ଶ୍ରୀବସ୍ଥ ପଞ୍ଜନାୟକଙ୍କ କଥା ଭିନ୍ନ, ସେ ହେମଅପାର ନଶଦେଇ, ସେ ଘର କରିଥାନ୍ତି ତେଲେଜ୍ଞାବଜାରରେ, କାଠ୍ୟୋଡ଼ି କୁଳପାଖେ, ତାଙ୍କ ପୁଅ ରାଜୁର ମୋର ବହୁବର୍ଷର ଘନିଷ୍ଠ ବନ୍ଦୁତା, ତାଙ୍କ ପୁଅ ଓ ଝିଅମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଆମର ଖୁବ ଆମ୍ବାଯତା, ଆମେ ତାଙ୍କର ମାମ୍ବୁ । ପଛେ ରାଜୁ ବିଭାହେଲା ମୋର ଗୋଟିଏ ଭାଣିକୀକୁ, ଶୈଳଗ ବୋଉ ଆମ ଦିନୁଦାଦିକ ଝିଅ, ଦିନୁଦାଦି ମୋ ବାପାଙ୍କ ତଳ ଭାଇ, ଖୋର୍ଦ୍ଦ ପୁଅ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ । ରାଜୁର ମୋର

ବନ୍ଦୁତା ରାତ୍ରିର କାହୁଡ଼ାଇଙ୍କର ବନ୍ଦୁତା ଖାଲି ମାମ୍ବୁ ଉଣଜା ସଂପର୍କ ଖାତିରିରେ ମୁହଁ, ଆମର ଅଠଚିଟିଶି ବର୍ଷର ଚିହ୍ନା ବୋଲି ମୁହଁ, ୧୯୬୨ ରୁ ୧୯୪୦ରେ ମୁଁ କଟକ ଛାଡ଼ିବାଯାକେ ଆମେତ ଅନେକ ସମ୍ପ୍ରାହରେ ଏକାଠି ଗପ କରିଛୁ, ବୁଲିଛୁ, ନାନା କଥା, ବିଶେଷତଃ ସାହିତ୍ୟ ବିଶ୍ୱଯରେ, -ଆମେ ଅଲୋଚନା କରିଛୁ, ଯୁଦ୍ଧ ତର୍କ କରିଛୁ, କେତେଥର ମତ ପାର୍ଥକ୍ୟ ହୋଇଛି, ପରସର ପ୍ରତି ଗରୀର ଆନ୍ଦରିକତା ରଖୁ ପରସରର ସୁଖଦୁଖ କୁହାକୋହି ହୋଇଛୁ, ପରସରର ଦୋଷ ବାକିଛୁ, ପରସରକୁ ସାହସ ଓ ସହାନୁଭୂତି ଦେଇଛୁ, ପରସରକୁ ହସରେ ଉଦ୍ଧାଇଛୁ, ପ୍ରଶଂସା କରିଛୁ, ଏକାଠି ଖାଇଛୁ -ବେଶିଥର ଖୁଆଏ ରାତ୍ରି । ବଂଶାଳୀସାହି ବସା ଆମର ସାହିତ୍ୟ ଆଲୋଚନାର ପୀଠ ହୋଇଥିଲା, ଆଲୋଚନା କରୁଥିଲୁ ମୁଁ, ରାତ୍ରି, କାହୁଡ଼ାଇ, ରାତ୍ରି, ମୁଁ ରାଇଙ୍ ଲେଖା ପଢାହୁଁ, ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖୁଆନ୍ତି, ଯେତିକି ଲେଖୁଆନ୍ତି ସେତିକି ପଢ଼ୁ, ଆମ ଲେଖା ବି ପଢ଼ା ହୁଁ । କେବେକେବେ ଅନ୍ୟ ବନ୍ଦୁବି ଆସନ୍ତି, ଆଲୋଚନାରେ ଯୋଗ ଦିଅନ୍ତି । ବେଶିଥର ବଂଶାଳୀସାହି ବସାର ଦାଣପିଣ୍ଡା, ନ ହେଲେ ତା ଆଗରେ ପିଣ୍ଡାତଳ ଗଲି କରରେ ଗୋଟାଏ ଅତଞ୍ଚା ଆବୁ ଆବୁଆ କାଠଗର ପଢ଼ିଥାଏ, ତାହାରି ଉପରେ ବସିଥାଉଁ, ଆମର ସାହିତ୍ୟ କଥା ପଢ଼ିଥାଏ । ରାତ୍ରି ଓ ମୁଁ କାଠଯୋଡ଼ି ନଈବୃକ୍ଷକୁ ବୁଲିଯାଉଁ, ଦୁନିଆଁର ଯାହା ଯାହା ଓ ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ ଆମେ ଦେଖୁଆଉଁ ସେ ବିଶ୍ୱଯରେ ଆଲୋଚନା କରୁ, ଯୁଦ୍ଧିତର୍କ କରୁଁ, ଚାଲେ ଆମର ବିଶ୍ୱାସଣ । ସଭାମାନଙ୍କୁ ଯାଉଁ, ପଛରେ ବସିଲେ ମଣିରେ ମଣିରେ ଆପଣା ରିତରେ ସ୍ଵାଧୀନ ମତାମତ ଦେଶନେଶ କରୁଁ । ପୁଣି ଆମେ ପାହୁଁ ସାହିତ୍ୟ ପାଇଁ ଯୋଜନା କେତେ କଣ । ରାତ୍ରି ଓ ମୁଁ ଏକାଠି ବିଚାରି ନବଭାରତ ପତ୍ରିକାରେ “ଭଲ ପାଇବାର ଶେଷ କଥା” ବୋଲି ଧାରାବାହିକଭାବେ ଗୁଡ଼ିଏ ଆଲୋଚନା ଛପାଇଲୁଁ, ପଛେ ଭାଇଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଉପନ୍ୟାସର ନାଁ ସେଇଆ ରଖା ହେବାରୁ “ପ୍ରେମର ନିୟତି” ବୋଲି ସେବୁଡ଼ିକ ଏକାଠି ଛପାହେଲା । ଆମେ ସ୍ଵପ୍ନ ଦେଖୁଥିଲୁଁ, ସାହିତ୍ୟରେ ଆମର ନୂଆ ଆବୋଳନ । ‘ଆମର ନୂଆ ଦୃଷ୍ଟିରଙ୍ଗା’କୁ ଆହୁରି ପ୍ରସାର କରିବା ପାଇଁ ଆମେ ଗୋଟିଏ ପତ୍ରିକା କାଢିବୁଁ, “ଯୁଗବାର୍ତ୍ତା” ବାହାରିଲା, କିନ୍ତୁ ଚିନିଖଣ୍ଡ ସଞ୍ଚୟା ପରେ ଆଉ ବାହାର କରି ପାରିଲୁ ନାହିଁ । ୧୯୪୦ରେ ମୁଁ କଟକ ଛାଡ଼ିଲି, ଚିଠିପତ୍ରରେ ସଂପର୍କ ରହିଥିଲା । ୧୯୪୦ରୁ ୧୯୪୧ର କିଛି ସମୟ ମୁଁ କଟକରେ ଥିଲି, ପୁଣି ଆମେ ଏକାଠି ହେଉଥିଲୁଁ, କିନ୍ତୁ ଉଭୟେ ଆଉ ଭିନ୍ନେ ଭିନ୍ନେ ଦାୟିତ୍ୱରେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟପ୍ତ ରହିଥିଲୁଁ । ଗତ ୧୮ ବର୍ଷ ହେବ ମୁଁ କଟକରେ ନାହିଁ, ମଣିରେ ୧୯୭୨-୭୩ରେ କେତେ ମାସ

ଛଡା । ମୁଁ କଟକ ଗଲେ କେବେ କେବେ ଦେଖା ହେଉ । କିନ୍ତୁ ଜୀବନର ଧାରା ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ । କିନ୍ତୁ ସେତେବେଳେ ଆମେ ବହୁତ ପାଖ ପାଖ, ଚିନ୍ତାରେ,— ଯଦିଚ କଲେଇରେ ସେ ମୋତୁଁ ଦୁଇ କି ତିନି ବର୍ଷ ସାନ, ବୟସରେ ସେହିପରି— ପୁଣି ମୋର ବି.୬., ଏମ.୬. ଓ ତାର ବି.୬୩-୩୩., ବି.୬୯୯., ପରେ ସେ ଆଜାହାବାଦ ଯାଇ ଏମ.୬୯୯. ପଡା ସାରିଲା । ଆଉ ସେତେବେଳେ ମୁଁ ନିର୍ଧନ ଛାତ୍ର, ଚିତ୍ରସନ କରେ, ସେମାନେ ନିର୍ଧନ ନ ଥିଲେ । ମୋ ଆଖିରେ ଧନୀ ହିଁ ଯଦିଚ ଅପବ୍ୟୁକ୍ତ ନ ଥାଏ, ବିଳାସ ବ୍ୟସନ ନ ଥାଏ, କଞ୍ଚୁସ ପଣ ନାହିଁ ଅଥବା ମିତବ୍ୟୟୀ ।

ନାହାନ୍ତି ଆଉ, ଶ୍ରୀବସ ପଟ୍ଟନାଏକ କି ସୁଦରମଣି ଅପା । ବହୁତ ଯଦ୍ରରେ ମୋଲା ଫରଚା ଏକମାହାଳା ନୃଆ କୋଠା ଘରଟିଏ ସେ ନଈକୂଳେ ତୋଳିଥିଲେ, ମୋର ଦେଖାନ୍ତରେ । ସେତେବେଳେ କଟକରେ ବେଶି ଲୋକ କୋଠା ତୋଳୁ ନ ଥିଲେ । ସୁହର କୋଠା, ବହୁତ ପବନ, ଆଗରେ ବଶିଚା, ତାପରେ ଉଚ୍ଚ ମେଜିଆ ଉପରେ ଲମ୍ବ ଫରଚା ପିଣ୍ଡା, ବଡ଼ ବଡ଼ ଘରଗୁଡ଼ିଏ, ପଛଆଡ଼େ ତେଲେଜାବଜାର ରାଷ୍ଟା ଉପରେ ତାଙ୍କ ପୁରୁଣା ଘର, ସେଇଠି ରହି ସେ ନୃଆ ଘର ତୋଳୁଥିଲେ ।

ଦାଣ୍ଡପରେ ବସିଥାନ୍ତି ସେ, ଚେହେରାଟି ଦିଶିଯାଏ । ଉଚରେ ମୋରି ଉଚ ହେବ, ଓସାର କାଷ, ଶୁରୁ ଅଣ୍ଟା, ଦେହ ବଳିଲା ବଳିଲା, କିନ୍ତୁ ଚିର୍ବି ପ୍ରାବଳ୍ୟ ନାହିଁ । ବର୍ଷ ହାଲୁକା ଶ୍ୟାମଳ ବର୍ଷ, ବଡ଼ ମୁଣ୍ଡ, ଫରଚା କପାଳ, ଠିଆ, ଟାଣ ଓସାର ଚଉଖୁଣ୍ଡିଆ ଚିବୁକ, ବଡ଼ ନାକ, ବଡ଼ ବଡ଼ ଫରଚା ଆଖ, ପୂରା ନିଶ କିନ୍ତୁ ଖୁଣ୍ଡା ହେଲା ଫରି କଣା ହୋଇଥାଏ, ବଡ଼ ବଡ଼ କାନ । ସେ ମୁହଁରୁ ଦିଶେ ଏକ ପ୍ରକାର ସ୍ଵାଭାବିକ ପୌରୁଷ,— ବଡ଼ ଠିକଣା ମଣିଷ ଯେ, ଆପଣା ନୀତିରେ ଚଳିବେ, ନିଜେ ଯାହା ଉଚିତ ଭାବିବେ ସେହିଆ, ବାଁକୁ ନାହିଁ ତାହାଣକୁ ନାହିଁ— ସିଧା । ଏଠି ନାହିଁ ଖୁସାମତ, ନୁଙ୍ଗୁରୁପୁଙ୍ଗୁରୁ, ମନଜଗା, ସଂଭବାଦୀ ଅହତାଷ୍ଟୀ ଅତିମାତ୍ରାରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟପରାୟଣ କାମର ମଣିଷ, କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କଳାବେଳେ ଅଳୟ ନାହିଁ, ଉପରୋଧ ନାହିଁ । ଏ ମଣିଷ ଖୋଜେ ନାହିଁ ବିଳାସ, ମଉଜ । ବାହାରର କଥା ବହୁତ ଦେଖିପାରେ ବହୁତ ଜାଣିପାରେ ପାଟି ପିଟାଏ ନାହିଁ । ଯାହା ନିଜର ଦରକାର ନାହିଁ ତାକୁ ଏହି ଚାଲେ । ହୃଦୟାଗ, ଶୁରୁ ବୁଦ୍ଧିମାନ । ସାନ ସାନ କଥାକୁ ବି ନିଯା, ସଂସାର ବୁଦ୍ଧି ବି ବହୁତ, ସାର୍ଥପର ନୁହେଁ । କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରିଯାଏ । ଗୁଡ଼ାଏ ଭାବୋଲ୍ଲାସ ଦେଖାଇ ହୁଏ ନାହିଁ । କିନ୍ତି ଦେଖାଇ ହୁଏ ନାହିଁ । ହୃଦୟରେ ବହୁତ ସ୍ନେହ । କିନ୍ତୁ

ପ୍ରତ୍ୟାଶା ନାହିଁ, ଜାଣିଛି ସଂସାରଟା କ'ଣ, ଜାଣିଛି ସେ ତାକୁ ବଦଳାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । କାହାରି ବା କୌଣସି ବିଷୟରେ କହନା କଲେ ରୂପରେଖ ଦେଇ ବାସ୍ତବବାଦୀ କହନା ସେ ଦେଇ ପାରନ୍ତି ।

ଏହିକି ବୁଝନ୍ତି,— ନିଜେ ଠିକ୍ ଥାଏ, ପରିଶ୍ରମ କର, ବୁଦ୍ଧି ଖଚାଅ, ଅବାଚକୁ ଯାଆନା, ବାଟ ବାହିନେଇ କାମ କରିଯାଅ, କାମ କର ।

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀବନ୍ଦ ପଞ୍ଜନାୟକ ମୋକାନିକାଲ୍ ଜଞ୍ଜିନିଅର, ବିହାର ଓଡ଼ିଶାରେ ଆସିଥାଏ, ତିଥି ପାଙ୍ଗରା ଜନ୍ମପେକୃତ ଥିଲେ, ଓଡ଼ିଶାରେ ହେଲେ ତିଥି ଜନ୍ମପେକୃତ ଅପର ଜଣନ୍ତ୍ରିତ ଏଣ୍ଣ ବ୍ୟାଲର୍ସ । ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀର ଜଣେ ବଡ଼ ଜର୍ଣ୍ଜାରୀ । ନିଜେ କୁଆଡ଼େ କୁଆଡ଼େ ଥାଆନ୍ତି, ପିଲାକୁ କଟକରେ ରଖିଥାନ୍ତି ପାଠ ପଡ଼ାଇବାକୁ । ପରେ କଟକ ବଦଳି ହେଲେ । ପିନ୍ତି ହାତ ପ୍ୟାଣ୍ଟ ହାତ ପାର୍ଟ, ମୁଣ୍ଡରେ ଗୋପି, ପାଟିରେ ଅନେକ ସମୟରେ ଗୋଟାଏ ଦଖଣି ସୁଗା ବା ସିଗାର, ତାଙ୍କଠି ଦଖଣି ସେତିକି, ଉଜାରଣରେ ବି ଦଖଣି ବିଶେଷତ୍ବ ନ ଥାଏ, ପିଲାଏ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ଓଡ଼ିଆ କହନ୍ତି, ସେମିତି ଚଳଣି । ଯୋଗକୁ ଯେ ତାଙ୍କର ବଡ଼ବୋହୁ ହେଲା,— ଶୈଳ, ସେ ବି ଦଖଣିରେ ବଢ଼ିଛି, ତା ବାପା ବିଶାଖାପାଟଣାରେ ଜନ୍ମପେକୃତ ଜେନେରାଲ୍ ଅପର ରେଜିଷ୍ଟ୍ରେସନ୍ ଥିଲେ । ଶୈଳ ଏମ.୧. ବି.୬୯., କଲେଜରେ ତା ‘ମାତୃଭାଷା’ ଥିଲା ତେଲୁଗୁ, ଯଦିଚ ସେ ବି ଭାଷାରେ ଚଳଣିରେ ପୁଣି ସଂପୂର୍ଣ୍ଣଭାବେ କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ଭାଷା ଓ ଚଳଣିକୁ ଆଦରିନେଲା ।

ମୁଁ ତାଙ୍କର ଥଣ୍ଡା ହେବି, ମୁଁରୁକି ହସି ଥଣ୍ଡାକରି କହିଦିଅନ୍ତି ପଦେ । ତାଙ୍କ କଥାହିଁ ହସକୁରା, ଅଛି କହି ହସେଇବେ । ମୁଁ ସାହିତ୍ୟରେ ‘ହାସ୍ୟରସ’ ପଢ଼ିଲାବେଳେ ଜାଣିଲି ପଢ଼ିଲି ଯାହାଠ୍ ହସିବା ହସେଇବା ଭଳି ଦୃଷ୍ଟିରଙ୍ଗୀ ଥାଏ ତାର ଜଣେଲେକୁ ବା ବୁଦ୍ଧି ତାଣ, କାରଣ ହସଟା ବୌଦ୍ଧିକ ଦୃଷ୍ଟିରଙ୍ଗୀ, ହାନ୍ଦିକ ନୁହେଁ, ହାନ୍ଦିକ ରଙ୍ଗରୁ ବାହାରେ ଭାବୋଲ୍ଲାସ, କରୁଣ ଅନୁଭୂତି । ତାଙ୍କ ପରେ ହସିବାକୁ ହସେଇବାକୁ ସମସ୍ତେ, ସବୁ ପିଲା, ସେମାନେ ବେଦିଯାଆନ୍ତି ।

ଆସନ୍ତି ସୁନ୍ଦରମଣି ଅପା । ଆକାରରେ ସାନ, ସବୁ, ପ୍ରକୃତରେ ସୁନାଖଡ଼ିକା ଚେହେରା, ବଡ଼ ବଡ଼ ତଳ ତଳ ଆଖ୍ତ ମୁହଁରେ ସବୁବେଳେ ହସ, ବହୁତ ସ୍ଵେଚ୍ଛ, ଆଦର, ଚର୍ଚା, ଖୁବ ମେଲାପା ସେ । ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ସମସ୍ତିକ କଥା ପଚାରନ୍ତି, ଥଣ୍ଡା କରନ୍ତି, ଦୁଃଖସୁଖ ହୁଅନ୍ତି, ସହାନୁଭୂତି ଦିଅନ୍ତି । ପିଲାକୁ ଆକଟ କଳାବେଳେ ସେ ଆଖୁର ତାହାଣି ବଦଳିଯାଏ, ସ୍ଵର ଗମ୍ଭୀର ହୋଇଯାଏ,—

ଥରେ, ସେତିକି ଯଥେଷ୍ଟ, ପୁଣି ସମସ୍ତେ ବାଗରେ ପଡ଼ିଯାଆନ୍ତି । ଆମେ ତାଙ୍କ ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା କରି ଅଜ୍ଞତ ପ୍ରଶଂସା କରୁଁ, କେମିତି ସେ ଘର ଚଳାନ୍ତି, ସଂସାର ସମାଳନ୍ତି, ଘରର ସବୁ କାମ ସବୁ କଥା ହୁଏ କଷା କଳା ପରି ଠିକ୍ ସମୟରେ, ଶାନ୍ତି ଶୃଙ୍ଖଳା ନିୟମ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଜରି ବିଚକ୍ଷଣ ଓ ଉପୟୁକ୍ତ ପ୍ରକାରେ, ଚିକିତ୍ସା କେଉଁଠି ବିଚ୍ୟତି ଘଟେ ନାହିଁ, ସେ ଏତେ କାମ କରନ୍ତି ଓ କରାନ୍ତି, ଚିକି ନିଶ୍ଚ କରି ଘରର ମଣିଷ ଜନ୍ମୁ ସମସ୍ତିକୁ ନିୟା ଦିଅନ୍ତି ସମସ୍ତଙ୍କର ଯଦୁ ନିଅନ୍ତି ଅଥବା ଜାଣି ହୁଏ ନାହିଁ କେତେବେଳେ ସେ କ'ଣ କରନ୍ତି । ତାଙ୍କର ବୁଦ୍ଧି ବିବେଚନା ବହୁତ ବେଶି । ସେ ନିଜେ ସୁଖ କି ବିଳାସ ଖୋଜନ୍ତି ନାହିଁ, ବେଶି କୁଆଡ଼େ ବୁଲି ବାହାରନ୍ତି ନାହିଁ, ନିଜ ସଂସାର ଆବୋରି ସମୟ କଟାନ୍ତି । ଯେତେଥର ମୁଁ ଗଲେ ଖୁସି ହୋଇ ଫେରେ, ସେ ଦିଅନ୍ତି ସର ପରାମର୍ଶ, ଆଶା, ଧୈର୍ଯ୍ୟ, ଉତ୍ସାହ, ଅନେକଥର ଖାଇବାକୁ ଦେଇଛନ୍ତି, ଖୁଆଇବାକୁ ତାଙ୍କୁ ଭଲ ଲାଗେ ।

ରାତ୍ର ହେଲା ଶ୍ରୀ ରାଜକିଶୋର ପଟ୍ଟନାୟକ, ଆଉରୋକେଟ, ଶାନ୍ତି ନିବାସ (ଶ୍ରୀବସ୍ତବାବୁଙ୍କ ନୃଆ ଘରର ନାଁ), ପୂରୀଘାଟ (କାଠଯୋଡ଼ି କୂଳ, ଦେବାଗଢ଼ା ଘାଟ ପାଖ) କଟକ-୨, ଅପନ୍ୟାସିକ, କ୍ଷୁଦ୍ରଗଛ ଲେଖକ । ଇଂରେଜୀରେ ସାମାଦିକତା କାର୍ଯ୍ୟରେ ଖୁବ ଦକ୍ଷ ସଂପାଦନା, ଆଲୋଚନା ଓ ଚର୍ଚମା ଲେଖି ପାରନ୍ତି, ସରଳ କିନ୍ତୁ ଅର୍ଥପୂର୍ଣ୍ଣ, ଶାନ୍ତିତ ଭାଷା, ତା ପ୍ରମାଣ ତାଙ୍କ ସଂପାଦନାରେ ଏକଦା ବାହାରୁଥିବା ଇଂରେଜୀ ପତ୍ରିକା ‘ସ୍ଟର୍’ । ଉପନ୍ୟାସ ଓ ଗଛ ଲେଖିବାରେ ତାଙ୍କ ବାଗ ଓ ଶୈଳୀ ସ୍ଵାଧୀନ ଓ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ମୌଳିକ । ବିଭିନ୍ନ ଚିତ୍ରା, ମଣିଷ ମନର ବିଭିନ୍ନ ‘altitude’ ଓ ‘mood’, ‘opsession’, ମନ ଭିତରର ନାନା ସଂଘର୍ଷ, ଭିତରର ଓ ବାହାରର ନାନା ଅବସ୍ଥା ଯହିଁରେ ଜୀବନ ପଦେ ପଦେ ଦିଶେ ଉଦ୍‌ଦିତ, ମୂଲ୍ୟହାନ, ହାସ୍ୟାଭାପକ, ସବୁ ଲାଗେ ଆକୟୁକ, ପୁଣି କ୍ଷଣକେ ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ, ନାନା କାରଣ ଓ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପାଇଁ ମଣିଷର ନାନା ଅଭିନୟ ଛଟାଗଲା, ପତିଆରା, ଅବହେଲିତ ସାଧାରଣା ମଣିଷ, ସରଳ ମଣିଷ, ଭଲ ମଣିଷର ଦୁଃଖ, ଦୁଃଖୀ ପାଇଁ ଗରୀର ସହାନୁଭୂତି, ଜଡ଼ଜୀବନ୍ତ, ଜନ୍ମ, ମଣିଷ ଉଦ୍ଦତ୍ତି— ସମୟର ଆବର୍ତ୍ତରେ ଏମାନଙ୍କର ସମ୍ଭ୍ଵ ଓ ସମଦଶ, ପ୍ରତିକିତ ମୂଲ୍ୟବୋଧ, ଅର୍ଥ ଓ ଅନୁପ୍ରାସକୁ ଡାଳୁଣ୍ୟ,— ରାଜକିଶୋର ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ଲେଖାରେ ଏସବୁ ଛାନେ ଛାନେ ଦିଶେ । ଛାନେ ଛାନେ ଚେତନା, ଛାନେ ଛାନେ ବାହୁଳ୍ୟ, ସେ ଭାଷା ସେ ଶୈଳୀ ଗରୀର ଆନ୍ତରିକତା ସହକାରେ କ'ଣ କହିବାକୁ ବାହେଁ । ପ୍ରତିକିତ

ଶୈଳୀ କି ବାଗକୁ ସେ ଅପେକ୍ଷା କରି ବସେ ନାହିଁ, ବାନ୍ଧିଦେବାକୁ ଚାହେଁ ନାହିଁ । ପୁରାତନ ଭିତରେ ପ୍ରତି ଜିନିଷ ମୁହଁର୍ଗ ମୁହଁର୍ଗକେ ବି ନୂଆ, ସେ ତା ନିଜ ଅନୁଭୂତି ବଣାଣିବାକୁ ଲୋଡ଼େ ନିଜର ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ପ୍ରକାଶର ମାଧ୍ୟମରେ, କିଏ ପ୍ରଶଂସା କରୁ କି ନିହା କରୁ ।

ସେ ଲେଖକ ଆନ୍ତରିକତା ସହକାରେ କେତେ ମୌଳିକ ନୀତିରେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି : ମୂଲ୍ୟ ନ ଦେଇ କିଛି ପାଇବାକୁ ଆଶା କରିବା ଅନ୍ୟାୟ, ଗ୍ରହଣ କଲେ ଆହୁରି ଅନ୍ୟାୟ । ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ପାଇଁ ମୂଲ୍ୟ ଆପେ ଅନୁଭୂତି ସମୟ କରିବା, ଅତେବ ଆପେ ଜୀବନର ପ୍ରବାହରେ ଖାସ ଦେବା, ସାଲିସ କରି କରି ଜୀବନ ଯୁଦ୍ଧରେ ପଦେ ପଦେ ସଫଳ ହୋଇ ହୋଇ ସାଧାରଣ ସଫଳତା ପାଇ ଶାନ୍ତିରେ ରହିବା ଆବୋ ନୁହେଁ । ବିନା ନିଜର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଅନୁଭୂତି ନ ଥିଲେ ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ଅସୟବ । ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରଥମ ଓ ପ୍ରଧାନ ଉପାଦାନ ଲେଖକ ନିଜେ । ଜୀବତିକ ସଫଳତା ସୁଖ ସମୃଦ୍ଧି ଯେ ଯେଉଁ ପରିମାଣରେ ପାଉଥିବ, ସେଥିପାଇଁ ଯେଉଁ ପରିମାଣରେ ଆଦର୍ଶକୁ ଛାଡ଼ି ସୁବିଧାବାଦ ଧରୁଥିବ ସେହି ପରିମାଣରେ ତା ଲେଖା ନିମ୍ନଗାମୀ ହେଉଥିବ । ଦଶ ଲୋକଙ୍କ ନିହା ପ୍ରଶଂସାରେ ସାହିତ୍ୟର ମୂଲ୍ୟ ବଦଳେ ନାହିଁ । ସାହିତ୍ୟକର ଏକମାତ୍ର ପୂର୍ବଦ୍ୱାର ତା ନିଜ ଆନନ୍ଦ, ଅନ୍ୟ ପୂର୍ବଦ୍ୱାର ଖାଲି ଯୋଗର କଥା, ସାହିତ୍ୟ ସହିତ ତାର ସମୟ ଅଛି ।

ତାଙ୍କ ଚରିତ୍ରର ପ୍ରଧାନ ବିଶେଷତ୍ବ ନିଷାପର ସତ୍ୟପଣ, ସେ ଦୁଃଖୀ ତା ପ୍ରତି ନିସ୍ବାର୍ଥପର ନୀରବ ସାହାଯ୍ୟ, ଅକୁଣ୍ଡିମ ବନ୍ଧୁତା, ମୁଖାଖୋଲା ଶତ୍ରୁତା, ଦାୟିତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣତା, ଗର୍ଭାର ସ୍ନେହ ଯେ କେବଳ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଁ, ଅନ୍ୟଥା ଆମ୍ବପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ବି କୁଣ୍ଡିତ, ଦୃଢ଼ ପ୍ରତିଷ୍ଠା, ଆପଣା ସତ୍ୟପାଳନ, ନିର୍ଭୀକତା, ସ୍ଵତ୍ବବାଦିତା, ଦୁଃସାହସ୍ରିଯତା, ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ନିରାଢମରତା, ବାରମ୍ବାର ନିଜର କ୍ଷତି କରି ନିଜର ମହିନର ବିଜ୍ଞାପନ ଜାରି କରିବା ପରିବର୍ତ୍ତେ ନିଜର କାହନିକ ଦୋଷ ତୁଟିମାୟ ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ ଏହିପରି ଅନେକ । ଏତେ ଉଦାର, ଉନ୍ନତ, ମହିନ ଭକ୍ତିଭାଜନ ବ୍ୟକ୍ତି କୃତିତ୍ୱ ଥିବେ, କିନ୍ତୁ ଅତିଥା ଲୋକ ତାଙ୍କୁ ଏତେ ହୃଦୟଗ୍ରାହୀ ବୋଲି ନ ଭାବି ବି ପାରେ, ସେ ମନଙ୍ଗର କଥା କହନ୍ତି ନାହିଁ, ସେପରି କହିବାକୁ ଘୃଣା ବୋଧ କରନ୍ତି, ମୁହଁଁ ମୁହଁଁ ସମାଲୋଚନା କରନ୍ତି, ଯୁଦ୍ଧ କରନ୍ତି, କେତେବେଳେ କଳି ବି କରନ୍ତି, ସେ କାହାରି ଦୟା କାହାରି ସୁପାରିଶ ଲୋଡ଼ିତି ନାହିଁ, ତାଙ୍କ ନିଜ ବିଷୟରେ ଅପ୍ରୀତିକର ଆଲୋଚନା ହେଲେ ସେ ଆମୋଦ ପାଆନ୍ତି, ନିଜର ଓ ନିଜ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କର ଆଶ ଦୋଷ

ହୃଦି ବାହୁଡ଼ି, ସେ କୌଣସି ପରିସ୍ଥିତିରେ ସେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଗଲେ ଆଗ ସେଥିରେ ବିପଳତା ଓ କ୍ଷତିର ସମ୍ବନ୍ଧାବନା କେତେ ତାକୁ ଭଲକରି ତଭଲାନ୍ତି, ଜାଣିଶୁଣି କ୍ଷତି ଭିତରକୁ ଯାଆନ୍ତି, ପରକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ସବୁବେଳେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କିନ୍ତୁ ଉପାହ ଦେବା ପରିବର୍ଗେ ନିରୂପାହିତ କରିଥାନ୍ତି ବେଶି, କାରଣ ସେ ବହୁ ପରିମାଣରେ ନିରାଶାବାହୀନ୍ତି । ସଂସାର ବିଷୟରେ ସେ ସେ ବହୁତ ଅଭିଜ୍ଞ ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ଏ ଅଭିଜ୍ଞତା ତାଙ୍କର ଦୁଇଆତ୍ମୁ ବହି ପଢାରୁ ଓ ଜୀବନ ପଢାରୁ । ସେ ଏତେ ପ୍ରକାରର ଏତେ ବହି ପଡ଼ନ୍ତି ଓ ଏତେ ସମୟ ପଡ଼ନ୍ତି ବୋଲି କେହି ସନ୍ଦେହ ବି କରିବ ନାହିଁ, ସେ ଗପନ୍ତି ନାହିଁ, ଜଣାଇ ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ, ବହି ଉପରଠାଉଛିଆ କରି ପଡ଼ନ୍ତି ନାହିଁ, ଅନେକ ବହି ତ କିଣି ରଖୁଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ଜୀବନ-ପଢା, ସେ ବଡ଼ ବିଚିତ୍ର ।

ସେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତି ଦରକାର, ପ୍ରସ୍ତୁତି ପାଇଁ ବିଧିବନ୍ଦ ପ୍ରଶାଳା ଅବଳମ୍ବନ କରିବା ଦରକାର । ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କ ପ୍ରଶାଳା ଅତି ମୌଳିକ । ସେତେବେଳେ ଯେଉଁ ଲୋକକୁ ନୃଆକରି ଚିହ୍ନିବେ ସେ ତାଙ୍କର ତାଲିକାଭୁକ୍ତ ହେଲା, ତା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଖାତାରେ କେତୋଟି ପୃଷ୍ଠା ଅଳଗା ରଖି ଦିଆଗଲା । ତା ପରିଚୟ ଓ ତା ବିଷୟରେ ନାନା ତଥ୍ୟ ସେଥିରେ ରହୁଥିବ, ତା ମତିଗତି ବିଷୟରେ ତ ନିଶ୍ଚୟ, କେଉଁଦିନ ତାକୁ ‘ଅଧ୍ୟୟନ’ କଲା ପରେ ତାର କି ବିଶିଷ୍ଟତା ଜଣାପଡ଼ିଲା ତା ବି ରହିବ । ମଣିରେ ମଣିରେ, ଏହି ‘ତଥ୍ୟ’ମାନଙ୍କୁ ଆଲୋଚନା କରି ସେ ଆଗକୁ ଭାବି କଷନା କରିବେ, ଭବିଷ୍ୟତରେ ସେ ବ୍ୟକ୍ତି କେଉଁ ବିଷୟରେ କେଉଁ ମାର୍ଗରେ ଚାଲିବ ଅଥବା ତାର କେଉଁ କଥାରୁ କେଉଁ ପରିଣତି ହେବ । ପୁଣି ଘଟନା ଘଟି ସାରିଲେ ସେ ନିଜର ‘ଫୋରକାଷ୍ଟ’ ସଙ୍ଗେ ମିଳାଇ ଦେଖୁବେ । ସେତେବେଳେ ଏ ପ୍ରଶାଳା ବିଷୟରେ ସେ ମତେ କହିଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ଖାତା କେବେ ମୁଁ ଦେଖନାହିଁ, ସେବୁନ୍ତ ତାଙ୍କର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୋପନୀୟ ଓ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ । ପ୍ରକୃତରେ ଆମେ ସେ ଖାତା ସବୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା କି ନାହିଁ କି ଲୋକା ହେଲା କି ନାହିଁ ମୁଁ ତା କହିପାରିବି ନାହିଁ । ମୋର ବିଶ୍ୱାସ, ସେଭଳି ଖାତା ସେ ବହୁ ବର୍ଷ ପୂରଣ କରୁଥିଲେ ।

ସେ ଜାତି ଜାତି ମଣିଷଙ୍କ କଥା କହନ୍ତି, ଜାତି ଜାତିକା କାହାଣୀ, ବେଶି ତ ‘ଲଭ ରୋମାନ୍ତ କଥା’ । କି ଉପାୟ ଧରି ସେ ଏତେ ପ୍ରକାର ଶ୍ରେଣୀରେ ବୁଝି ଲୋକଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଆମ୍ୟତା କରି ପାରୁଥିଲେ ଓ ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଅତରତମ

କାହାଣୀ ସଂଗ୍ରହ କରି ପାରୁଥିଲେ ମୁଁ ଜାଣେ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ଅସଂଖ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଅସଂଖ୍ୟ ପ୍ରେମପତ୍ର ସେ ପାଇ ପାରିଥିଲେ, ଉଚାରି ନେଇ ପାରିଥିଲେ ଓ ତହିଁରୁ ସଂଗ୍ରହ କରିଥିଲେ ବାକ୍ୟ, ଶବ୍ଦ, କେମିତି ଲୋକେ ରାବୋଲ୍ଲାସରେ ଚିଠି ଲେଖନ୍ତି, କ'ଣ କ'ଣ ଲେଖନ୍ତି । ସେ କହୁଥିଲେ ସେଗୁଡ଼ିକରୁ ସେ ଶିଖୁଡ଼ନ୍ତି ଲୋକେ କ'ଣ କ'ଣ ଲେଖନ୍ତି ଓ କେମିତି ଲେଖନ୍ତି, ମନଗଡ଼ା କଥା ନୁହେଁ, ବହିରୁ ପଢ଼ିଥିବା କଥା ନୁହେଁ, ଅନ୍ୟ କେଉଁ ଦେଶର କଥା ନୁହେଁ, ଆମରି ସମୟର କଟକ ସହରର କଥା, ସାଧାରଣ ପରିବାରମାନଙ୍କର, କିଏ କେଉଁ ଜାତିର, କିଏ କେଉଁ ବୃତ୍ତିକରି ଚଳେ କି ପାଠପତ୍ରେ ।

କ୍ରମେ ଅନୁଭବ କଲି ତାଙ୍କର ‘ଅଭିଜ୍ଞତା’ ଆହୁରି ବଢ଼ିଗଲା, କିନ୍ତୁ ଫଳ ହେଲା କ'ଣ ? ଅବିଶ୍ୱାସ, ତିତ୍ରତା । ସାଂସାରଚା ଦିଶିଲା ଜଙ୍ଗଲଠାଁ ଆହୁରି ଭୟକର । ମଣିଷ ସତେଜି କାମନା ଓ ସ୍ଵାର୍ଥର ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି । ସତୀତ୍ବ କେବଳ ଭରରେ, ସଜକିତ୍ରତା କେବଳ କେତେ ପ୍ରକାରର ଭୟ ଯୋଗୁଁ । ଭୟର ଆଶକା ଯାଉ, ପଶୁ ବାହାରିବ । ଲୋମହର୍ଷଣ କାହାଣୀମାନ । ‘କ’, ପାଞ୍ଚଟି ସନ୍ତାନ, ସେ ସଂପର୍କରେ ‘ଖ’ର ମାଉସା, ବୟସ ୪୦ । ‘ଖ’ଟି ନିଷାପ ପିଲାଟିଏ । ‘କ’ ‘ଖ’କୁ ପ୍ରଳୁଷ କଲେ । ସେହି, ଆଦର, ଗେହା, ତାପରେ ‘ଖ’କୁ ଭକ୍ଷଣ କଲେ, ଏକା ଥରକେ ନୁହେଁ, ଧୀରେ ଧୀରେ । ‘ଖ’ ବଞ୍ଚିବାକୁ ତାହେଁ, ‘ଖ’ ଏହି ଏହି ତାଳେ, ଆସେ ନାହିଁ । ମାଉସା ‘ଖ’ ଘରକୁ ଅଭିଯାନ କଲେ । କେଉଁଦିନ ‘ଖ’ ମୁହାମୁହୁଁ ଅପମାନ କଲା, କି ସହୁପଦେଶ ଦେଲା, ବିଚାର ବୈଜ୍ଞାନିକ, ତେମଣା ପାଟିରେ ଅଧେ ପଶି ସେ ଚି ଚି ହେଉଛି । ‘କ’ ତାକୁ ଶାପି ଦେବାକୁ ତାହିଁଲେ, ମରସାଙ୍କ ଆଗରେ ତାର ବଦନାମ ଗାଇଲେ । ‘ଖ’କୁ ଘର ମନାହେଲା । ‘ଗ’ ବଞ୍ଚିଗଲା । କିନ୍ତୁ ତା ବି ନୁହେଁ । ପୁଣି ଦିନେ ଅଭିଯାନ ଓ ଅତିକିତ ଆକ୍ରମଣ । ‘ଖ’ ପୁଣି ସୁନାପୁଅ ହୋଇଛି, ‘କ’ ପୁଣି ମରସାଙ୍କ ଆଗେ ସମସ୍ତିକ ଆଗରେ ସଫେଇ ଦେଇଛନ୍ତି, ଆଉ ଦିନେ ଭୁଲ ହେବ ନାହିଁ । ବଞ୍ଚିଥାଦ ‘ଖ’ ଟି, ଲେଉଟିଆ ଶାଗ ପଚାଳି, ଯେତେ କାଟି ଖାଇଲେ ସେତେ ବଢ଼ିବ ।

ସେତେବେଳେ ସମୟରେ ଗାଲୁ ପଢ଼ନାୟକଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଗପ ଯେ ତରୁଣ ତରୁଣାଙ୍କ ମହଲରେ ଖୁବ ଚହଳ ପକାଇଥାଏ ବୋଧହୁଏ ଏଥରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ, ବ୍ୟକ୍ତିଗତରାବେ ତାକୁ ଚିହ୍ନ ନ ଥିବା ପାତ୍ରପ୍ରାତ୍ମାମାନେ ବୋଧହୁଏ ସେ ଦର୍ପଣରେ ଦେଖନ୍ତି ନିଜ ମୁହଁ କି ନିଜର ଚିହ୍ନା ପରିଚ ଆଉ କାହାରି କାହାରି ମୁହଁ । ଗାଲୁ ସେତେବେଳେ ଆମୁକୁ କହେ “ଆପଣମାନଙ୍କ ଲେଖା କିଏ

ପଡ଼ିବ ? ପଡ଼ି ପାରନ୍ତି କେତେକଣ ବୁଢ଼ାବୁଢ଼ା, କହି ପାରନ୍ତି ସେଥିରେ କ'ଣ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ଅଛି । କିନ୍ତୁ ମୋ ଲେଖା !—”

ମୁଁ ଧରି ନେଇଥିଲି ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରେମ ଡିପାର୍ଟମେଣ୍ଟରା ହେବ ଶ୍ରୀ ରାଜକିଶୋର ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କର । ମୁଁ ଯୁଡ଼ି କରେଁ, “କିନ୍ତୁ ଏତେ କାହାଣୀ ଏତେ ଘଟନାର ସାରମର୍ମ କ'ଣ ? ମଣିଷର ସେହି ପ୍ରବଣତା ଏତିକି ତ ? ସେ ତ ଜନ୍ମିତି ବି ଅଛି । ମଣିଷ କ'ଣ ସେବିକିରେ ଅଗକିଛି ? ସେ ତାକୁ ଜୟ କରିବା ଉପାୟ ଖୋଜିଛି, ଜୀବନର ଗହାର ମୂଳ୍ୟ ଖୋଜିଛି । ସେ ସେହି ପ୍ରବଣତାକୁ ଦାବି ଲଗାଇ ଦେଇ ବଦଳାଇ ତା ଶକ୍ତିକୁ ଲଗାଇ ଶିଖିଛି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନାନା ପ୍ରକାର ସୁଷ୍ଠି କରିବା ପାଇଁ । ସେ ତାକୁ ଅନ୍ୟ ରୂପରେ ପକାଇ ଗଢ଼ି ପାରିଛି ନୃଆ ନୃଆ କାମନା, ପ୍ରକାର ପ୍ରକାର ଅନୁରତ୍ତ । ପୁଣି ସେ ହୋଇପାରିଛି ଅତି ଜଟିଳ ଚର୍ଚିତ୍ର, ପିଆଇ ଖୋଲପା ପରି ପରଷ୍ଠ ପରଷ୍ଠ, ଅତି ବିସ୍ମୟକର, ସତେ ଯମିତି ତାରି ଭିତରେ ଗୋଟାଏ ଆକାଶ, ଗୋଟାଏ ସମ୍ବ୍ରତ, ଗୋଟାଏ ପୃଥିବୀ, କେତେ କ'ଣ । ସେହି ତ ଅସଲ, ସେହିଆକୁ ବୁଝେଇବା ରୂପ ଦେବା ପୁଣି ଚମକାର ଅନୁଭୂତି ସୁଷ୍ଠି କରିବା ସିନା ଆଏଁ । ପୁଣି ସାହିତ୍ୟର ଉଦେଶ୍ୟ,— ସେ ଜଣ ସୂତ୍ର ଜନ୍ମିଥିବା ଯୁଡ଼ି ପରି ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ନିରୁଦ୍ଧେଶ ନା ମଣିଷ ଆଗରେ ସେ କିଛି ଦିଗ ବାଗ ଦେବ, ଆଶା ଓ ଆଲୁଆ ଦେଖାଇବ ? ପୁଣି ଜୀବନର ଦର୍ଶନ,— ସେ କ'ଣ ହେବ ଖାଲି ରୂପ, ଚିତ୍ର ବା ଘଟନା ନା ସେ ତାପ୍ୟ ଖୋଜିବ, ସମ୍ବନ୍ଧ ବିଶ୍ଵେଷଣ କରିବ ?” ଏଥରୁ କେତେ ସତ ସେ ସ୍ବାକାର କରେ, କେତେ ସେ ସ୍ବାକାର କରେ ନାହିଁ, କହେ “ଦରକାର ଜୀବନରେ ଘରୁଥିବା ପ୍ରକୃତ ଘଟନା, ପ୍ରକୃତ ମଣିଷ, ତାଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ବ୍ୟବହାର ଓ କଥାରାଷା, ଭାବଭାଙ୍ଗା ।”

ମୁଁ କହେଁ— “ଆଉ ତାଙ୍କ ଭିତରଟା ? ମଣିଷର ମଣିଷ ପଣିଆ ?”

ଆଲୋଚନା ଚାଲେ ।

ମୁଁ କହେଁ— “ଆଉ ମଣିଷମାନେ କ'ଣ କଟକ ସହରରିହିଁ ମଣିଷ ? ଗାଁ କାହିଁ ? ଗାଁ କଥା କାହିଁ ? ଖାଲି ଏହି କାଠ୍ୟୋଡ଼ି ମହାନଦୀ କୁଳ ? ଓଡ଼ିଶା କାହିଁ ? ଖାଲି ଏଠିକାର ଏଇ ମଧ୍ୟବିତି ? ଚାଷୀ ମୂଲିଆ କାହାନ୍ତି ? ଜମିଦାର ସାହୁ ମହାଜନ କାହାନ୍ତି ? ସମସ୍ୟା ବି ହେଉ, ଖାଲି କ'ଣ ସେହି ଚିକକ ? ଏ ଜୀବନରେ କେତେ କେତେ ଯେ ସମସ୍ୟା ? କେଉଁ କାମୁକ କାମୁକା ମନେ ମନେ କେଉଁକାଲୁ ଉଦା ଚରୁଥିଲେ ଚିକିଏ ସୁବିଧା ପାଇଲେ ତ ଲୁଚି ଲୁଚି ସତେ ସତେ ଚିଟିଗଲେ, ହେଲା ବା, କିନ୍ତୁ ଯେଉଁଠି ଭୋକ ଉପାସରେ

ମଣିଷ ମରନ୍ତି, ଦୌବ ଦୌବ ତାକି ପରଗ ଅଧରତିରେ ଲୋକେ ଶୋଷି ହୋଇ ମରନ୍ତି ସେଠି ତ ସମସ୍ୟା ଆହୁରି ଭିନ୍ନେ, ଆହୁରି ବଡ଼ ବଡ଼, ଖାଲି ଏଇଆକୁ ଅନେଇଁ କ'ଣ ହେବ ?”

ଭାଇ ଜହନ୍ତି, “ସମାଜର କଥା ନିଶ୍ଚୟ ରହିବ, ଜୀବନର ସାଧାରଣ ସମସ୍ୟା ନିଶ୍ଚୟ ରହିବ, କିନ୍ତୁ ମନେ ରଖିବାକୁ ପଡ଼ିବ, ଆମେ ଲେଖୁଛୁଁ କେଉଁ ଦେଶରେ, କିଏ ପଡ଼ିବେ, କାହାପାଇଁ ଲେଖୁଛୁଁ । ଓଡ଼ିଶା ଯେ । ବିଳାତ ନୁହେଁ । ହିମାବ କର, ସାକ୍ଷର ଏଠି କେତେ । ତହିଁରୁ ବହି ପଡ଼ିଲାବାଲା କେତେ । ତହିଁରୁ ଓଡ଼ିଆ ବହି ପଡ଼ିଲାବାଲା କେତେ । ଇଂରେଜୀ ପଢ଼ୁଆ ଇଂରେଜୀ ବଜଳା ପଡ଼ନ୍ତି । ଓଡ଼ିଆ ବହି ପଡ଼ନ୍ତି ନାଁକୁ କେଇଜଣ ଯଦିତ ସମସ୍ତିଙ୍କର୍ତ୍ତ ଓଡ଼ିଆ ଅଭିମାନ ଖୁବ । ପଡ଼ିବେ ବେଶି କଲେଇ ପିଲେ, କିନ୍ତି ଇଷ୍ଟୁଲ ପିଲେ, ଗାଁରେ କେହି ଅଧାପାଠୁଆଏ, କେତେକ ମାଇପେ, କେତେକ ଅତି ବେଶି ନ ପଡ଼ିଥିବା ଚାକିରିଆଏ, ମଧ୍ୟବିର ପରିବାରର କେତେକ ଝିଅ, ବୋହୁ, ସହରର କେତେକ ପାନଦୋକାନୀ, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଛୋଟିଆ ଦୋକାନୀ । ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ଖୋଜିବେ ସରଳ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ହୋଇଥିବ, ଅତି ବଡ଼ ବହି ହୋଇ ନ ଥିବ, ବୁଝି ହେଉଥିବ, ଭଲ କାହାଣାଟିଏ ଥିବ ଯେମିତି ଯେଉଁଠି ପଡ଼ିଲେ ଜାଣିବାକୁ ମନ ହେଉଥିବ ‘ସେଉଁ କ'ଣ ହେଲା ?’ ଚିହ୍ନା ଚିହ୍ନା ଘଟଣା ଚିହ୍ନା ଚିହ୍ନା ମଣିଷ ଥିବେ, ଆଉ, ଯାହା ପଡ଼ିବାକୁ ତାଙ୍କ ମନ ହାଇଁ ପାଇଁ ହୁଏ, ସେଥରୁ ଚିକିଏ ଥିବ, ଯେମିତି ଚିକିଏ ହେଲେ ଶୁଣୁଆ ଗନ୍ଧ,— ମାନେ, ସାବୁ ପୋଇଖାଡ଼ି ହୋଇଥାଉ, ଖଡ଼ାବଡ଼ି ଥୋଇ ହୋଇଥାଉ, ଚିକିଏ ଆଇଁଶପାଣି । ଆଉ ଯେତେ ଯାହା ବଡ଼ ବଡ଼ କଥା, ମାନେ ତଥ୍ୟ, ତଥା, ଦର୍ଶନ, ମନସ୍ତ୍ରୀ, ଆଦର୍ଶବାଦ, ଆର୍ଟ, ଯେତେପ୍ରକାର ସାହିତ୍ୟକ ଉକ୍ତକ୍ଷେ,— ସାହିତ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଖୁବ ବଡ଼ ବଡ଼ କଥା ସେଗୁଡ଼ିକ ଯେ, କିନ୍ତୁ ତାକୁ ସେମାନେ ବୁଝି ନ ପାରିଲେ ତାଙ୍କ ପାତି ପିତା ହୋଇଯିବ; ଥୁ ଥୁ କରିଦେବେ, ଆବୋ ଛୁଇଁବେ ତ ନାହିଁ ବହି ଲେଖୁ କଣ ହେବ ? ଆଉ କିଏ ଅଛି ଯେ ପଡ଼ିବ ? ନାଁକୁ ଦେଲେ ହବ, ଯେମିତି,— ତୁମେ ଜଣେଇ ଦେଉଥିବ ଯେ ତୁମେ ଜାଣିଛ, ତମୁକୁ ଆସେ, ସେତିକି । ମୁଁ ଆଗ ଭାବେ ମୁଁ ଲେଖୁଛି କାହାପାଇଁ ।”

ମୁଁ ଯୁଦ୍ଧ କରେ— “ମୁଁ ମାନୁଛି, ବହି ଲେଖା ହେବ ଲୋକେ ପଡ଼ିବା ପାଇଁ, କିନ୍ତୁ ଖାଲି ପଢ଼ାଳିକ ବୁଢ଼ି ଜଗିବାକୁ ନୁହେଁ, ତାଙ୍କ ବୟସ, ବିଦ୍ୟା, ଅବସ୍ଥାର ମାପରେ ନୁହେଁ । ଆମେ ସାହିତ୍ୟ ଲେଖିବା । ଓଡ଼ିଆରେ ଛପା ହେବ ସତ କିନ୍ତୁ ଆଜି ନ ହେଉ, ଯେବେ ହେଲେ ଅନ୍ୟ ଭାଷାର ଲୋକେ

ବି ତାକୁ ପଡ଼ି ତା ଦାମ କେତେ ସେ ବିଷୟରେ ତାଙ୍କ ସ୍ଵାଧୀନ ମତ ତିଆରି କରିବେ । ସାହିତ୍ୟ ଯେଉଁ ଭାଷାରେ ଲେଖା ହେଉ ସେ ଠିଆ ହେବ ପୁଅବୀ ଆଗରେ । ସେ ଉନ୍ନତ ହୋଇଥିଲେ ଆମ ଭାଷାର ଆମ ଦେଶର ଚୌରବ ବଢ଼ିବ, ସେ ଶପ୍ତା ହୋଇଥିଲେ ନାଁ ଖରାପ ହେବ । ଭାଷାର ଜିନ୍ଦଗି, ଦେଶର ଜିନ୍ଦଗି, ସେ ତ ଆଗ । ସାହିତ୍ୟ ଆଗ ହେବା ଉଚିତ ସାହିତ୍ୟ, ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଲାଭ କ୍ଷତିର ଚିନ୍ତା ପରେ ? ତାପରେ, ଯେ ବା ଆଜି ପଢ଼ୁଛୁଟି । ସେମାନଙ୍କ ବିଦ୍ୟା, ଜ୍ଞାନ ଏତିକିରେ ଅଟକିବ ନାହିଁ, ବଢ଼ିବ । ତା ପରିସର ବି ବଢ଼ିବ । ସାହିତ୍ୟ ଭିତରେ ଯଦି ତ ନିଜର ଉନ୍ନତ ଉତ୍ସର୍ଗ ଓ ମୂଲ୍ୟ ନ ଥିବ ତେବେ ସେ ବହି ଆଜି ଖୁବ ଆଗ୍ରହରେ ପଡ଼ା ହେଉଥିଲେ ବି କାଳିକି ହେବ ବାସି । ସେ ସାମ୍ଯିକ ହେଲେ ଯଥେଷ୍ଟ ହେଲା ନାହିଁ, ସେ ହେବ ଚିରନ୍ତନ ।”

ଭାଇ କହନ୍ତି ““ସେ ସବୁ ଭାରି ଠିକ କଥା, କିନ୍ତୁ ଆଗ ବିଚାର ଦେଶ କାଳ ପାତ୍ର । ଉତ୍ସର୍ଗ ଆସିବ, କିନ୍ତୁ ହଠାର ନୁହେଁ । ଆଗ ଲୋକେ ଖୁସି ହୋଇ ପଢ଼ୁଛନ୍ତି ।”

ମୁଁ ଜହେଁ “ରହିବ ଦୁଇଟା କଥା, ଲୋକେ ବୁଝି ପାରିବେ, ଖୁସିରେ ପଡ଼ିବେ, ସରକ ଜୀଅନ୍ତା ଭାଷା, ବାସ୍ତବ ଜୀବନର ଘଟନା ଓ ଅନୁଭୂତି, ସତେ ଯେମିତି ଅଛେ ନିରେଇଥିବା ଭଲି । ଅଥବା ତାହାରି ଭିତରେ, ତାହାରି ଉହାତରେ ଅତି ଉନ୍ନତ ସାହିତ୍ୟ । କିନ୍ତୁ ସତ, କିନ୍ତୁ ଅସମ୍ବବ ନୁହେଁ ।”

ଭାଇ ଏଥରେ ରାଜି । କିନ୍ତୁ ଏତ ଖାଲି ଆଲୋଚନାର ଆରମ୍ଭ । ରାଜୁ କହେ ““ଏସବୁ ଆଦର୍ଶବାଦ କୌଣସି ଜାମକୁ ପାଇବ ନାହିଁ । ଅସଲ ନୀତି, କ୍ଷେତ୍ରେ କର୍ମ ବିଧୀୟତେ ।”

ଆଲୋଚନାରେ ମିଶିଯାଏ ରହୁ ଦାସ । ପାଇନାରେ ସ୍କୁଲରେ ମୋ ଚଙ୍ଗେ ପଢ଼ୁଥିଲା, ଯାଇପୁରର, ଶ୍ରୀ ଶ୍ୟାମସୁମର ଦାସଙ୍କ ଦୁଇପୁଅ ଜଗୁ, ରହୁ । ରହୁର ଭଲ ସାହିତ୍ୟକ ରୁଚି ଥିଲା, ସମାଲୋଚକପଣ ଭଲ, ସେ ଭଲ ଛାତ୍ର । କିଛି କିଛି ଲେଖେ । ଖୁବ ପଡ଼େ । ପଛେ ସେ ଜୁଡ଼ିସିଆଲ୍ ସର୍ତ୍ତସରେ ରହିଲା । ସେ ଲେଖାଲେଖୁ କଲା ନାହିଁ ।

ଆମେ ସେତେବେଳେ ପଢ଼ୁଥିଲୁଁ, ଭାବୁଥିଲୁଁ, ଆପଣା ଆପଣା ବାଟରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଥିଲୁଁ ଯଦି ଆମ ଦ୍ୱାରା କିଛି ଲେଖୁ ହେବ ସେଥିପାଇଁ ।

ପଢ଼ୁଥିଲି ।

ବହିର ଆକର୍ଷଣ ମତେ ଓଟାରି ଧରିଥିଲା ନିଶା ପରି । ପଦେ ପଦେ ବୁଝୁଥିଲି, ସଂସାରରେ କେତେ ଜ୍ଞାନ, କେତେ ବିଦ୍ୟା,— ଆମେ କେତେ କମ୍ ଜାଣୁ, କେଡ଼େ ଅଜ୍ଞ ।

ବୁଝୁଥିଲି, ସଂସାର ଜ୍ଞାନଚର୍ଚାରେ ଆଗେଇ ଆଗେଇ ଚାଲିଛି, ସେଠି ଲେଖକମାନେ ବିଦ୍ୟାନ, ଜ୍ଞାନୀ, ସାଧକ । ଓଡ଼ିଶା ପଡ଼ିଛି ଅନ୍ଧାରରେ । ପୂର୍ବରୁ ଯେଉଁପ୍ରକାର ଥିଲା ଆଖୁ ବୁଝି ଖାଲି ସେତିକି, ନାହିଁ ନାହିଁରେ ସବୁ କଥାକୁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ହେବ । ଖାଲି ଅଛି ତୁଳା ତମ,— ଯେ ଯାହା ଆମର ଅଛି ତାହା ଜଗତଯାକରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ଏପରି ଆଉ କେଉଁଠି ନାହିଁ, ଯାହା ଚିକିଏ ଯେ କରୁଛି ତାକୁ ବଳି ଆଉ କିଛି ନାହିଁ । ଦଳ ବାନ୍ଧି ଆପଣାକୁ ପ୍ରଶର୍ଯ୍ୟା କରିବା, ଦରିଦ୍ରର ଆମୃତୁଷ୍ଟିରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ରହିବା ମନେଭାବ, ବେଶ, ଗଡ଼ା ହୋଇଯିବ ଓଡ଼ିଶାର ବର୍ତ୍ତମାନ ଓ ଉବିଷ୍ଟ୍ୟର ଆଉ କ'ଣ !

ନା, ଏ ଚଳିବ ନାହିଁ ।

ବିନା ପ୍ରଷ୍ଟୁତିରେ ଅହମିକା ଓ ତମାମି ବଳରେ ସାହିତ୍ୟ ଗଡ଼ିହେବ ନାହିଁ; ବହୁତ ପଡ଼ା, ବହୁତ ଦେଖା, ଜୀବନ-ଅଭିଜ୍ଞତା, ବହୁତ ଗରୀର ଚିତ୍ର, ବହୁତ ସ୍ଵପ୍ନ, ବହୁତ ଉପାଦାନ ସଂଗ୍ରହ, ଅସାଧାରଣ ଅଭ୍ୟାସ, ନିଷା, ଘୋୟ୍ୟ ଦରକାର, ଏ ମୂଲ୍ୟ ଦେବାକୁ ହିଁ ହେବ । ପୂରୁଣା ଗତ ଛାଡ଼ି ନୂଆ ବାଗ ଖୋଲିବାକୁହିଁ ପଡ଼ିବ, ନାନାପ୍ରକାର ନାନା ବାଗରେ ନୂଆ ନୂଆ ଚେଷ୍ଟା,— ତହିଁରୁ ଅନେକ ହୋଇପାରେ ଅସଫଳ, ଅନେକ ଉଦ୍ଦରଙ୍ଗ, ତାହା ଫେଲ,— ତଥାପି ଆଖୁ ଆଗରେ ବାଟ ଖୋଲିଯିବ, କାରିଗରର ମନ ଦକ୍ଷତା ଓ ପ୍ରତିଭା ଥିଲେ ପୁଣିବ ଦିନେ । ଓଡ଼ିଶାର ଗୌରବବନ୍ଦୟ କଳାକୃତିର ପରମର ଆମୁକୁ ଆମୃତିଶ୍ଵାସ ଦେବ, ଦିନେ ସମ୍ବ ହୋଇଥିଲା ଫେର ସମ୍ବ ହେବ, କିନ୍ତୁ ତାକୁ ପାଗୁଛି କରି ଆଖୁ ବୁଝି ବସିବା ଛାଡ଼ିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ନୂଆ ସମୟ, ନୂଆ ଜ୍ଞାନ, ନୂଆ ସମସ୍ୟା ନୂଆ ଦୁନିଆଁ । ସେଥୁରେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ବି ବ୍ୟାପିବ ।

ଜଂରେଜୀ ସାହିତ୍ୟ ପଡ଼ିବା ଓ ଜଂରେଜୀ ମାଧ୍ୟମରେ ପୁଥିବାର ନାନା ଭାଷାର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସାହିତ୍ୟ ପଡ଼ିବାର ସୁଯୋଗ ମୋ ଚିତ୍ର, ଦୃଷ୍ଟିରଙ୍ଗ, ଭାବିବା ଦେଖିବା ତତ୍ତ୍ଵଲିବା ବାଗ ସଜାଡ଼ିବା, ଠିକଣା କରିବା ଓ ଆଗକୁ ମାଡ଼ିବା ଦିଗରେ ବହୁତ ବହୁତ ଉପକାର କରିଛି । ତାର ପ୍ରଧାନ ଅବଦାନ, ପରିସରର କ୍ଷୁଦ୍ରତା, ଆମୃତୁଷ୍ଟ, ନିଦ୍ରା ମୂଳରେ କୁଠାରପାତା, ତା ପରିବର୍ତ୍ତେ ଗୋଟାଏ ଛଟପଟ ଭାବ, ଅଶାତି, ଅସହିଷ୍ଣୁତା,— ଯେ ଆମର କିଛି ନାହିଁ, ଆମେ କେତେ ଶତାବ୍ଦୀ ପଛରେ ରହିଯାଇଛୁଁ । ଦ୍ଵିତୀୟରେ,— କେତେ ନୂଆ ଜ୍ଞାନ, ବୈଚିତ୍ର୍ୟ, କାମ କରିବା

ପାଇଁ, ମୂଲ୍ୟାୟନ କରିବା ପାଇଁ; ନାନା ନୃଆ ବାଗର ଧାରଣା । ସେହି ଧାରଣାରେ ଭାବିବାକୁ ଲାଗିଲେ ମୁସ୍ତ ଖେଳିବ, ଆମେ ଏପରି କିଛି ନୃଆ ବାଗ ନୃଆ ଧାରଣା ଚିନ୍ତା କରି ପାଇଁ ଯାହା ଆମ ପାଣି ପବନକୁ ଖାପିବ, ତାଙ୍କର ନକଳ ହେବ ନାହିଁ, ସେ ହୋଇ ପାରିବ ମୌଳିକ, ବଳିଷ୍ଠ, ଜୀବତ, ଦିଗଦର୍ଶନକ ।

ସ୍ଵପ୍ନ । ବଡ଼ ଉଜାଶା । କିନ୍ତୁ ବଡ଼ ଜିନିଷକୁ ମନ ବଳାଇ ଉଦୟମ କରିବାହିଁ ଶ୍ରେୟଦ୍ୱର, ନ ହେଉ ପାଇଁ ।

ସଞ୍ଚୂତ ସାହିତ୍ୟ ବହୁତ ଆକୃଷ କଳା, ଯୋଡ଼ିଏ କାରଣ ପାଇଁ । ଗୋଟିଏ ତ ସେ ସାହିତ୍ୟ ନିଜେ, ପ୍ରାଣନ କ୍ଲାସିସିଜମ, ତାର ସଂକଳନ ଓ ଶୁଦ୍ଧତା । ଆରଚି ତା ଗଠନ । ସଞ୍ଚୂତର ଗଠନ ପ୍ରଶାଳୀ ଅନୁସରଣ କରି ବୁଝିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲି କେମିତି ନୃଆ ଭାବ ବ୍ୟକ୍ତ କରିବାକୁ ବାହି, ମିଶାଇ ଭାଷା ତିଆରି କରି ହୋଇପାରେ । ଓଡ଼ିଆ ତ ତହିଁରୁ ବାହାରିଥିଲା ଦିନେ । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଉପରେ ସେ ବାଗର ପରଖ କଲେ ଉପାୟ ଦିଶିପାରେ । ଜୀଅନ୍ତା ଭାଷାହିଁ ଭାଷା । ଲୋକେ ତାକୁ କହନ୍ତି, ସେଇଥରେ ମନୋଭାବ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି । ଗାଁଛିଲି ଭାଷାରେ ବିପୁଳ ଶବ୍ଦ-ସମ୍ବାଦ । ତହିଁରୁ ବାହିନେଲେ ଚଳିବ । ସୁନ୍ଦର ଶୁଭିବ, ଅଛି କଥାରେ ବହୁତ ବେଶି ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରିଛେ । ‘ଏକଃ ଶବ୍ଦଃ ସମ୍ୟକ ଜ୍ଞାତଃ ସ୍ଵପ୍ନ୍ୟୁଭ୍ରତ ସ୍ଵର୍ଗେ ଲୋକେ ତ କାମଧୂକ ଭବତି ।’ ଆର୍ଦ୍ରବାବୁ ବାରମ୍ବାର କହନ୍ତି । ଠିକ । ସେହି ଏକଃ ଶବ୍ଦଃ ହେବ କଥୁତ ଓଡ଼ିଆ; ସଞ୍ଚୂତ ନୁହେଁ । ଏଡେ ବଡ଼ ସଞ୍ଚୂତ ପଣ୍ଡିତ ହୋଇ ଆର୍ଦ୍ରବାବୁ ନିଜେ ଆକ୍ଷେପ କରନ୍ତି ବାମସ୍ତଳ ମତ ଉତ୍ତାର କରି, ଯେ ଓଡ଼ିଆ ବଜଳା ଯୋଡ଼ିକଯାକ ଭାଷାଦିଟା ବଡ଼ ବଡ଼ ପିଲା ପରି, ଯେ ବୟସରେ ବଡ଼ ହେଲେ ବି ତଥାପି ମା’ଦୁଧ ରେନ୍ତୁଛୁଛନ୍ତି, ତାରି ଉପରେ ନିର୍ଭର କରୁଛନ୍ତି ।

ସେହି ‘ଶବ୍ଦ’,— କଞ୍ଚା ଓଡ଼ିଆ,— ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦ ସହିତ ଲାଖୁ ରହିଛି ଏ ଦେଶର ଅତି ଚିହ୍ନ ଜୀବନର କେତେ କେତେ ବିଶିଷ୍ଟ ଅନୁଭୂତି, ବିଶିଷ୍ଟ ଅଭିଜ୍ଞତା, ମନ ଭିତର ପରିସ୍ଥିତି, ବିଶିଷ୍ଟ ତ୍ରୁଟି । ଖୋଜି ସାଜିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ସାହସ ବଢ଼ିଲା ଯେତେବେଳେ ପଢ଼ିଲି ଜାଗରେଜୀ ସାହିତ୍ୟ ପଢ଼ିପକୁ ଆୟାରଲ୍ୟାଘୁର ‘କେଳଟିକ ରିଭାଇଟେଲ କଥା । ଆଜରିଶ ଭାଷାରେ ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରିବେ ବୋଲି ସେ ଦେଶର ସହରିଆ ଲେଖକ ମଧ୍ୟାଳକୁ ଯାଇ ଶୀତରେ ଅନ୍ତାରରେ କ୍ଷାୟର କବାଟ ସେପାଖେ କାନେଇଥାନ୍ତି, କି ଭାଷାରେ ଭାଷା ପରିବାର ନିଜ ନିଜ ଅନ୍ତର କଥା ଜୁହାକୋହି ହେଉଛନ୍ତି । ସେମାନେ ବାହି

ବାହି ଚିପି ନିଅନ୍ତି, ନିଜକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରନ୍ତି । ପଡ଼ିଲି ସେହିପିଅରଙ୍କ ନାଟକ, ବିଭିନ୍ନ ଭାବ ପାଇଁ ତାଙ୍କର ଭାଷା, କେମିତି ଯେଉଁଠି ଭାବ ଅଛି ପ୍ରବଳ ଅଛି ଏକାହୃତ, ଘନ ଓ ଉଗ୍ର ହୋଇଯାଇଛି ସେଠି ଭାଷା ହୋଇ ପାରିଛି ଅଛି ସରଳ, ଅଛି, ଜୀବନ । ବାଣୀର ଶକ “ତାର୍କ ଲେତି ଅପ୍ ଦି ସନେତ୍ସ୍” ପଡ଼ିଲି, ମହାରାଜା ଏଲିଜାବେଥ ମେରା କିମ୍ ଅପ୍ ଦି ସତ୍ସକୁ ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡ ଦେଇ ମରାଇ ସାରିଛନ୍ତି, ତାପରେ ବିବେକ ଦଂଶନରେ ନିଦ ବାଉଳାରେ ଉଠି ଏକୁଟିଆ ବରିଚାରେ ରାତିରେ ବୁଲି ପ୍ରଳାପ କରୁଛନ୍ତି, “ନଚ ଅଲ୍ ଦି ପରପୁୟମସ ଅପ୍ ଆରେବିଆ ସାଲ ଏଭର ସ୍ଵାମ୍ ଦିସ୍ ଲିଚଳ ହ୍ୟାର୍” ଆଉ ସେହିପିଅର ତାକୁ ଶୁଣି ଆମ୍ବିସ୍ତୁତ ହେଉଛନ୍ତି, ଚିପି ନେଉଛନ୍ତି, ସେହି ହେବ ମଧ୍ୟାକବେଥ ନାଟକର ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସିର ।

ପୁଣି ବାକ୍ୟରେ ଉପୟୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖଣ୍ଡ ‘ରିତିରିଛନ୍ତି’ କେମିତି ଦିଆଯାଏ, ଭାଷା କେମିତି ସଂଶୋଦମୟ ହୁଏ, ରୂପମୟ ହୁଏ, ଆଖ, କାନ ଓ ରୂପିକୁ ତାଳିମ କରିବା ଦରକାର ହୁଏ, କେମିତି ଭାଷାରେ ବି ରଖିବୁଏ ଖାପତ୍ୟ, ଛବି, ସଂଶୀତ, ଭାବୋଲ୍ଲାସ, ଆଲୁଆ, ତାତି, ଗତି, ଯହିଁରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାର ଜାହ୍ରୁଯ ଅନୁଭୂତି ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାର ଅନୁଭୂତିରେ ରୂପାନ୍ତରିତ ହୋଇ ଚେତନା ଉପରେ ଖେଳିଯାଏ ।

ସାହିତ୍ୟର ଛାତ୍ର ହୋଇ ଆଇ.୬ସ୍-ସି. ପରେ ଚାରିବର୍ଷ ପଢ଼ି ସାହିତ୍ୟ ସ୍ବର୍ଷି ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଆର୍ଯ୍ୟ କରିବାର ମାର୍ଗ ଧରିବାରେ ମତେ ଏଭଳି ନାନା ପ୍ରକାର ସାହାଯ୍ୟ ମିଳିଲା, ପ୍ରସ୍ତୁତି ତ ଚାଲିଛି ଆଜିବନ, ମୁଁ ସବୁଦିନେ ଛାତ୍ର ।

ନୂଆ ବହିଟିଏ, ନୂଆଭାବଟିଏ ପଡ଼େଁ, ଆଲୋଚନା ଚାଲେ ବଜାଳୀ ସାହି ବସାରେ ଅନେକ ସମୟରେ । ଭାଇ, ଭାକୁ କେତେବେଳେ ଆଉ କିଏ, ଅନେକ ବନ୍ଦୁ । ସବୁ ପ୍ରସ୍ତୁତି । ଶାଲ ଜାଣିଲେ ହେବ ନାହିଁ । ପରଶବା, ସେହି ଧାରଣାରେ ଡିଢ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ କେମିତି ଦିଶୁଛି, କ’ଣ କ’ଣ କରି ହେବ ନୂଆ, ଆହୋ କରି ହେବ କି ନାହିଁ ।

କାଠମୋଡ଼ି ନଶକୁଳ । ପଢ଼ି ରହିଛି ସେ ପଥର ବନ୍ଦ କେଉଁ ସନାତନ କାଳରୁ । ଇତିହାସରେ ଅଛି ସତ, ଶହ ଶହ ବର୍ଷର କଥା । ମତେ ଲାଗେ ସେ ସବୁଦିନେ ଥିଲା, ସବୁଦିନେ ଥିବ ।

ସେହି ନଶ ବନ୍ଦ ଆମର ବୁଲିବା ଜାଗା, ବସିବା ଜାଗା, ତାର ସବୁଯାକ ନୁହେଁ, ତେଲେଜା ବଜାର ସିଧା ଯେଉଁ ଅଂଶ,— ସବୁଠ ବେଶି ଅଛି ଅରାଏ,

ଦେବଗଡ଼ା ଘାଟରୁ କଚିରିଯାକେ । କଲେଜରୁ ଫେରି, ଲୁଗାପଟା ବଦଳେଇ,
ବୁଲା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ, ସିଧା ସେଇଠିକି । କେତେବେଳେ ତକାତକି ହୋଇ
ଯାଉଁ, କେତେବେଳେ ସେଇଠି ହାବୁତୁଁ, ଅନେକ ବନ୍ଦୁ, ଦଳ ଦଳ ହୋଇ
ଗପ, ଦିଦିଙ୍ଗି ହୋଇ, କେତେବେଳେ,— ମନରେ ଯେତେବେଳେ ଚିନ୍ତା, ନାକବାଟେ
ତତଳା ଦୀଘିଶ୍ଵାସର ଅଣାଶ ପବନ,— ଖାଲି ଏକୁଚିଆ, ବାଲି ମରୁଭୂମିକୁ
ଅନାଇଁ, ମଞ୍ଜିର ସରୁ ପାଣି ଧାରକୁ ଅନାଇଁ । କେତେଥର ଏପରି ।

କାଠଯୋଡ଼ି କଥା କହେ । ସେ ଅସରତ ସମୟ । ଆଶାର କଥାର୍ହ କହୁଥିଲା
ସେତେବେଳେ ।

ଯେତେବେଳେ ରେତେବା କଲେଜ ହୋଇଥିଲା ଓଡ଼ିଶାର ଏକମାତ୍ର କଲେଜ,
ଓଡ଼ିଶାର ଅନେକ ତରୁଣ ଛାତ୍ର ସେଠିକି ଯାଉଥିଲେ ବୁଲି ଗପ କରି ମନ
ଖୁସି କରିବା ପାଇଁ କିମା ଉବିଷ୍ୟତ ଚିନ୍ତାକରିବାପାଇଁ ଅନେକ ଓଡ଼ିଆ ଲେଖକଙ୍କ
ଲେଖାରେ କାଠଯୋଡ଼ି କୁଳରୁ ଦେଖୁଥିବା ଅନେକ ଦୃଶ୍ୟ ପୁଣି ଉଠିଛି ତାର
କାରଣ ସେଇଆ ।

ସଞ୍ଜ ହେଲେ ଝାନେ ଝାନେ କେହି କେହି ପିଲାଏ ଗୀତ ବୋଲନ୍ତି, ସାଙ୍ଗମାନେ
ପାଲି ଧରନ୍ତି, ଢାଳ ଦିଅନ୍ତି, ପୁଗକ୍ଷି ମାରି, ନ ହେଲେ କାହା ପିଠିକି ତାବୁକରି ।
ବେଳେବେଳେ କେହି କେହି ବଜୁଶୀ ବଜାନ୍ତି । ଆମ ସହପାଠୀ ଖୋଜନ୍
(ଜ୍ୟୋତିଷ୍ମନାଥ ଜୋଆଙ୍କର) ଭଲ ବନ୍ଦା ବଜାଉଥିଲା, ଭଲ ପର୍ବତୀଥିଲା, ଆକାରରେ
ଚିକିଏ ଛୋଟିଆ, କିନ୍ତୁ ଏ ଯୋଡ଼ିଏ ବିଦ୍ୟାରେ ତାର ନାଁ ଥିଲା । ପରେ
ଆମର ଆଉ ଗୋଟିଏ ସାଙ୍ଗ ଅଭୟ ଚୌଧୁରୀ ବି ତା ବଜୁଶୀଟି ଘେନି
ଆସି ବସିଲା, ବଜାଏ ।

ସେକାଳର ନାନା ହାଲଚାଲ ଛଢା ଘମାଘୋଟ ତର୍କ ହୁଏ ସେତେବେଳର
ବହିମାନଙ୍କ ବିଷୟରେ, ଲେଖାମାନଙ୍କ ବିଷୟରେ ଓ ସାହିତ୍ୟ ବିଷୟରେ । ସେମିତି,
ସିନ୍ମେମା ବିଷୟରେ, କୁଣ୍ଡ ବିଷୟରେ ।

ରାତନୀତି ତ ଆଲୋଚନା ହେବହିଁ ।

ବିଷୟରେ ନାନା ପ୍ରକାର ବୈଚିତ୍ର୍ୟ, ନାନା ଦୃଶ୍ୟର ଚଳନ୍ତି ପଚୁଆର ସାଙ୍ଗ
ସୁଖ, ନାନା ପ୍ରକାର ମଣିଷ, ମନ ଭୁଲିଯାଏ ।

ନରକୁଳକୁ ବୁଲିଯାଇ ତେଣୁ କାହା କାହା ପାଖରୁ ପଢିବାକୁ ବହି ମୁଁ ମାରି
ଆଣେ । ଅନେକ ବଜାଳା ବହି ମିଳୁଥିଲା ଦୁଲୁ ରାଯ ପାଖରୁ, ଶୁଭେହୁଶେଖର
ରାଯ, ମୋର ଦୁଲ ବର୍ଷ ଚଳର, ତା ବାପା ଓକିଲ. ଶ୍ରୀ ଗୋପାଳ ଚନ୍ଦ୍ର

ରାୟ, ତାଙ୍କର ଦୋମାହାଲା କୋଠାଟିଏ, ବଡ଼ ହତା । ମୁଁ କେତେ ଥର ଯାଇଛି । ଶାନ୍ତ ମେଳାପୀ ପିଲାଟିଏ ଥିଲା ଦୁଲୁ । ପଛେ ସେ ଚାକିରି କଳା, କ୍ରମେ ଏ.ଡି.ୱେମ୍. ହେଲା ଓ ଅକାଳରେ ମରିଗଲା, ସେ ବି ମୋର ସାଙ୍ଗଟିଏ ।

ମୋର ସହପାଠୀ ଥିଲା ଗୋପାଳ ମିଶ୍ର । ସାହିତ୍ୟ ଓ ସଂଗୀତ ପ୍ରତି ତା'ର ଖୁବ ଖୁଲୁ । ତାଙ୍କ ବସାଟି ତେଲେଙ୍ଗା ବଜାର ତାଙ୍କ ଘରୁ ଚାଉନ୍ଦଲ ଯାଉ ଯାଉ ତାହାଣହାତି ଗୋଟିଏ ଗଲି ଉଚିତରେ । ସେ ଓ ଆଉ କେତୋଟି ସାଙ୍ଗ ଏକାଠି ହୋଇ ଗୋଟିଏ ରବିବାରିଆ ସାହିତ୍ୟ ଆଲୋଚନା କର କରିଥିଲେ, ଲେଖା ପ୍ରତିଯୋଗିତା କରି, ବଡ଼ ବଡ଼ମାନେ ବିଚାରକ ହୃଥକ୍, ହାତଲେଖା ମ୍ୟାଗାଜିନ୍‌ଟିଏ ବାହାର କରି, ସେମାନେ ମତେ ବି ପୁରସ୍କାର ଦେଇଥିଲେ, ମୁଁ ବି ସେ କୁର୍ବରେ ମିଶିଲି, ସେ ହାତଲେଖା ପଢ଼ିକାରେ ଲେଖା ଦେଉଥିଲି । ପଛେ ଗୋପାଳ ମିଶ୍ର ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ “ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ସଂଗୀତ ବିଦ୍ୟାଳୟ” ପ୍ରତିଷ୍ଠା କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ ଉଦ୍ୟୋଗୀ ହେଲେ, ତାଙ୍କ ଉଦ୍ୟମରେ ଓଡ଼ିଶା ଗୀତ ନାଚ ଶିଖାଇବାକୁ କେନ୍ଦ୍ରଟିଏ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେଲା । ମୋର ସେ ସାଙ୍ଗଟି ବି ଆଉ ନାହିଁ ।

ନଈକୂଳେ ମେଲକରେ ଖୁବ ଉପାହରେ କଥା କହୁଥିଲେ ହସାଉଥିଲେ ଆଉ ଦୁଇ ଜଣ, ସୁହର ଚେହେରା ଖୁବ ବଳିଷ୍ଠ ସଦା ବାନାଇଁ ଓ ଜଣେ ଯୁବକ ଜଗଦୀଶ ରାୟ, ସେ କଲେଜରେ ପଢ଼ୁଥିଲେ, କିଛି ଦିନ ଜଞ୍ଜିନିଅରିଂ ପଡ଼ିଲେ, ତାପରେ ତାତ୍ପରି ଦୁଲରେ ତାପରେ ଏମ.ବି.ବି.ସ୍ବ. । ଉଭୟେ ଅକାଳରେ ମରିଗଲେ ।

ବୁଲିବାକୁ ଗପିବାକୁ ମୋର ଆଉଜଣେ ସାଙ୍ଗ ସହପାଠୀ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଷଡ଼ଙ୍ଗା, କାଳାଗଳି ପଶୁ ପଶୁ ବା ହାତି ଥାଏ ବଡ଼ ହତାଟିଏ, ସେଇଠି ସେ ଆଆଏ । ସେଠି ଆମେ ଖୁବ ସମାରୋହରେ ଗଣେଶ ପୂଜା ସରସ୍ଵତୀ ପୂଜା କରୁଁ । ଦୀନବନ୍ଧୁ ଷଡ଼ଙ୍ଗା ଖୁବ ଥର୍ମି ଓ ମେଳାପୀ ସାଙ୍ଗ । ବୁଲେଁ ରବି ଦେ ସଙ୍ଗରେ, ସବୁଦିନେ ମରିଛି ।

ସେମିତି ଆଉ ଜଣେ ଥିଲା, ଖୁବ ମେଳାପୀ, ମରିଛି, ଦିଲଦାରିଆ ମଣିଷ, ମୁହଁରେ ସବୁବେଳେ ହସ, ଥଙ୍କା । ସେ ମନି ଦେ, ମନିଦ୍ରନାଥ ଦେ, ମୋର ସହପାଠୀ । ତା ସାନ ଭାଇ ଶ୍ରୀ ବିରେନ୍ ମିତ୍ର ।

ମନିର ବାପା ଓକିଲ, ଭଲ ରୋଜଗାର କରି, ଗାଁରେ ବହୁତ ଜମିବାଢ଼ି, ଜମିଦାରି । ମନି ହସି ହସି ଅତି ହାଲୁକା ଭାବେ ଜୀବନକୁ ଗ୍ରହଣ କରିଥାଏ, ଓକିଲାଟି ପାଶ କଳା, କଚିରିକି ବି ବେଳେ ବେଳେ ଯା ଆସ କରେ, ବିଜା

ହେଲା ନାହିଁ, ସେମିତି ରହିଗଲା, ତାପରେ ତିନିବର୍ଷ ହେଲା ସେ ମରିଗଲା । ବୀରେନ କଲେଜରେ ମୋତୁ ଚାରିବର୍ଷ ସାନ ହେବ । ଶୁଭ ମେଲାପୀ, ସବୁବେଳେ ଚପଟ କାମିକା, ସ୍ଥେଣୀ ପିଲାଟିଏ ହୋଇଥିଲା ଯା ମୁଁ ମୋର ପଞ୍ଚମ ବର୍ଷ ସେତେବେଳେ କଲେଜରେ ତେ' ସଲର୍ ଆସୋସିଏସନ୍ ଗଡ଼ିଲି— ସାତ ବର୍ଷ ହେବ ସେ ନ ଥିଲା ପରି,— ଓ ତାକୁ ଘେନି କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କଲି ସେତେବେଳେ ବୀରେନ ସେଥିରେ ଶୁଭ ଦଉଡ଼ ଧାପଡ଼ କରୁଥିଲା ଓ ଉଦୟୋଗ କରୁଥିଲା । ପରେ ମୁଁ କଟକରୁ ଯାଇ ଆଉ ଥରେ କଟକ ଆସିଲା ବେଳକୁ ସେ କଟକ ସହରର ଯୁବନେତା ଶ୍ରୀ ବୀରେନ ମିତ୍ର, ପରେ ଓଡ଼ିଶାର ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ।

ମୋର ସହପାଠୀ ଥିଲା ଜକ ଶ୍ରୀ ରେବତୀକାନ୍ତ ଘୋଷିଙ୍କ ପୁଅ କାନ୍ତ, ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀକାନ୍ତ ଘୋଷ । ସେତେବେଳେ ହାତୁଆ ପିଲାଟିଏ ଶୁଭ ସାହସୀ, ଶୁଭ ଚଞ୍ଚଳ, ଭଲ ହକି ଖେଳେ, ପଡ଼ାରେ ସେତେ ମନ ନ ଥାଏ, କିନ୍ତୁ ଶାଠ ଓ ବୁଦ୍ଧିରେ ପ୍ରକଳ୍ପର । ସେତେବେଳେ ଇଂରେଜୀ ପଡ଼ିବାକୁ ସେ ମୋ ସାହାଯ୍ୟ ଖୋଜେ, ମୁଁ ତା ପାଖକୁ ଯାଏ, ସେ ବି ଆସେ । କେତେଥର ଆମେ ବର୍ଷାରେ ତିନି ତିନି ବୁଲିଛୁଁ, ତାକୁ ଭାରି ଭଲ ଲାଗେ, ସେ ଖୋଜେ ଜୀବନରେ ‘ଆଭରେଷ୍ଟ’ ସେ. ହେଲା ଟି.ଏସ୍.ପି.; କାଳକ୍ରମେ ଓଡ଼ିଶାର ପୋଲିସ୍ ଆଇ.କି., ପୁଲିସ୍ ଓ ଶାସନ ସଂପର୍କରେ କେତୋଟି ଇଂରେଜୀ ବହିର ଲେଖକ ।

ପଛେ ଆଉଭୋକେଟି ଶ୍ରୀ ବିଶ୍ଵନାଥ ପଶାଏର କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ନେତା ହେଲେ, କେତେ ବର୍ଷ ହେଲା ସେ ମରିଗଲେଣି । ବିଶ୍ଵନାଥ ବାବୁ ମୋର ସହପାଠୀ । ସେ ବି ମୋର ଜଣେ ବହୁ । ଶାତ ନିରାଢ଼ିମର, ବିନୟୀ ପିଲାଟିଏ । ସେତେବେଳେ ସେ ଛାତ୍ରିହିଁ ଥିଲେ, ଉକ୍ତନିକୁ ଅନର୍ଥ ।

ଭାବ କବି ମଧୁସୂଦନ ରାଓଙ୍କ ନାଟି ଶ୍ରୀ ଅଶୋକ ରାଓ କଲେଜରେ ବୋଧହୃଦୟ ମୋର ଦୁଇ ବର୍ଷ ଡିଲେ, ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଆଗ ବନ୍ଦ ଘରେ ଚିହ୍ନା ହେଲା, ସେ ଶୁଭ ସାହିତ୍ୟ ଆଲୋଚନା କରନ୍ତି, ସମାଲୋଚନାଭାବୀ ଉଚକୋଟୀର । ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମୋର ବହୁତା ଥାଏ, ଅନେକ ଆଲୋଚନା ହୁଏ ।

ସେହି ବନ୍ଦୁ ଜରିଆରେ ଚିହ୍ନା ହେଲା ଆଉ ଜଣଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ, ସେ ସେତେବେଳର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଚର୍ଚା ବିପୁଳ କବି ଶ୍ରୀ ଅନ୍ତର ପଟ୍ଟନାୟକ । ଅନ୍ତର ଚଣାହଟା ଭାଇଜକ ସଂପର୍କରେ ମୋର ଶ୍ୟାଳକ ସଂପର୍କ, ଥାଣା କରିବାକୁ ଆଉ ଜଣେ ମିଳିଗଲା । ସେ ମ୍ୟାଟ୍ରିକ୍ୟୁଲେସନରେ ଆମରି ସାଙ୍ଗରେ ଶୁଭ ଭଲ ଛାତ୍ର, ତାପରେ ସେ ମିଶିଲା ରାଜନୀତିରେ ସାମ୍ୟବାଦୀ, ତାପରେ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ । ଥାଏ ଥାଏ କୁଆଡ଼େ ଉଚେଇଯାଏ । ମୁଁ ବି.ଏ. ପଡ଼ିଲାବେଳେ ତା ସହିତ ବୈଶି ଥର ଦେଖା

ହୋଇ ନ ଥିବ, ପଛେ ଦେଖା ହେଲା, ସେତେବେଳେ ୧୯୬୪ରେ ‘ଆଧୁନିକ ବାହାରିଲା । ସେଥିରେ ବିଶ୍ୱନାଥ, ଅଶୋକ ରାଓ ବି ଥିଲେ, ମୋ ଲେଖା ବି ଛପା ହେଉଥିଲା । ଅନେକ ବିଷୟଗା ବୋଲି ତା ବିଷୟରେ ମୋର ଧାରଣା ହୋଇଥିଲା ସ୍ଵପ୍ନ, ଆଦର୍ଶ, ଦୁଃଖାହସ, ଆମୃତ୍ୟାଗ, ସବୁମିଶ୍ରି କେମିତି ଏକ ରହସ୍ୟମଧ୍ୟ ରୂପ ବିଷୟରେ ଧାରଣା ହେଲା ପରି, ବହୁତ ବହି ପଡ଼ୁଥିଲା ସେ, ତା କବିତା ପଡ଼ି ତା ଶବ୍ଦ ଦେଖି ଆଖିର୍ଯ୍ୟ ଲାଗୁଥିଲା ।

ଶ୍ରୀ ଉତ୍ସବତା ପାଣିଗ୍ରାହାଙ୍କୁ କଲେଜରେ ଯାହା ଦେଖିଥିଲି । ତାଙ୍କ ବଢ଼ି ଭାଇ ଶ୍ରୀଯୁଷ୍ଠ କାଳିଯାଚରଣ ପାଣିଗ୍ରାହୀଙ୍କ ବଢୁତା ଶୁଣିଥିଲି, କବିତା ଓ ପ୍ରବନ୍ଧ ପଡ଼ିଥିଲି । ସେତେବେଳେ ଯୁବକମାନଙ୍କ ଆଖରେ ସେ ଜଣେ ଉବିଷ୍ୟତର ଶବ୍ଦିଶାଳୀ ନେତା, ବଢ଼ି ଉଚ୍ଚକୋଟୀର ଚିନ୍ତା ତାଙ୍କର, ବଢୁତା ଖୁବ ଚାଣୁଆ, ପ୍ରଭାବ ପକାଏ । ୧୯୬୩ରେ କି ୧୯୬୪ରେ ହେବ ମନେ ନାହିଁ, କାଳି ସଞ୍ଚାରେ ଦେଖିଲା ପରି ଲାଗୁଛି, ସେ ଉରୋଜିତ ହୋଇ ବଢୁତା ଦେଉଥାନ୍ତି, “ସେମାନଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ହାତୁଡ଼ିରେ ଆୟାତ କରି କରି ଏ ଧାରଣା ପୂରାଇବାକୁ ପଡ଼ିବ, ନ ହେଲେ ଯେମାନେ ବୁଝିବେ ନାହିଁ, ରହିଥିବ ଏ ଅନ୍ଧକାର ଚିନ୍ତକାଳ । ସରାରେ ଉରୋଜନା ଖେଳିଯାଇଥାଏ । ତାଳି ମାଡ଼ ହେଉଥାଏ । ସେ ବୋଧହୁଏ ବଢୁତା ଦେଉଥାନ୍ତି ଆଧୁନିକ ଭାବଧାରା ବିଷୟରେ, ପ୍ରଗତିଶାଳ ଧାରା ବିଷୟରେ । ୧୯୬୩ କି ୧୯୬୪ରେ ‘ମାଟିର ମଣିଷ’ ବାହାରିଲା । ଆମେ ବହୁତ ପ୍ରଶଂସା କଲୁଁ, ଚାରିଆଡ଼େ ଚହଳ ପଡ଼ିଗଲା । ‘ଆଧୁନିକ’ରେ କାଳିଯାବାବୁ ଲେଖିଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସାହିତ୍ୟକମାନଙ୍କୁ ଆମେ ଖୁବ ସମ୍ମାନ କରୁଥିଲୁ । କିନ୍ତୁ କାଳିଯାବାବୁଙ୍କ ସଂଗେ ସେତେବେଳେ ମୋର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଆଳାପ ପରିଚୟ ନ ଥିଲା । ଶୁଣିଲି, ସେ କୁଆଡ଼େ ମୋ ଲେଖା ଭଲ ପାଉଥିଲେ, ଖୁବ ପ୍ରଶଂସା କରୁଥିଲେ, ତାର ଉନ୍ନଳ ଉବିଷ୍ୟତ ଅଛି ବୋଲି କହୁଥିଲେ, ଉପାହିତ ହୋଇଥିଲି ।

ଆଉ ବୁଲିଯାଏଁ ବିଜଣ ସହପାଠୀଙ୍କ ସଂଗରେ, ଜଣେ ସକି, ଜଣେ ନବି । ସଜିଦାନନ୍ଦ ଦାସ ଆଉରୋକେଟ, ଶ୍ରୀ ନିଶାମଣି ଦାସଙ୍କ ପୁତ୍ରଗା, ତା ବାପାଙ୍କ ବି ମୁଁ ଦେଖୁଛି ଶ୍ରୀ ଚିନ୍ତାମଣି ଦାସ, ଡେପୁଟି ମ୍ୟାନିଷ୍ଟ୍ୟୁଟ୍ । ସେ ବି ବୋଧହୁଏ ଜିଷ୍ଠ ହଣ୍ଡେଲରେ ଥାଇ ଆଇ.୬୩-୬୪. ପଡ଼ିଲା, ମ୍ୟାନିଷ୍ଟ୍ୟୁକୁଲେସନ୍‌ରେ ୧୦ ଟଙ୍କା ବୁଦ୍ଧି ପାଇଥିଲା, ଆଇ.୬୩-୬୪. ପରେ ମୋରି ପରି ବି.୬. ପଡ଼ିଲା, ସହରରେ ଦାଦି ପାଖେ ରହିଲା ।

ପଛେ ସେ ହେଲା ଜନ୍ମକମଟ୍ୟାଙ୍କ ଅପିସର । ଆକାରରେ ବଢ଼ି, ଖୁବ ଶାନ୍ତ ଭାବୁ, ହସ୍ତ ହସ ସ୍ନେହ, ସବୁବେଳେ ପ୍ରପୂର୍ବ ଓ ଆମୟ ସକି, ହୁମ୍

ଦୁମ ଭଲପାଏ ନାହିଁ, ଚାପ ଚାପ ପିଲା । ନବି ମିଆଁ ତାରି ବନ୍ଧୁ, ଖୁବ ଗୋଟା, ପାଡଳ, ତା ବଡ଼ ଭାଇ ହାଙ୍କିମ ସାହେବ, ବାପା ମୌଲଣୀ ସାହେବ । ସୟଦ ଗୁଲାମ ଆହମଦ ଏ-ଦୁ-ଦିନ ନବି, ଲମା ନାଚିଏ, ତାକୁ ନବି, ଏଡ଼େ ସହଜ ସାଧାରଣ ଦେଖା ଏଡ଼େ ମେଲାପା କେବେ ଭାବି ନାହୁଁ ଯେ କୌଣସି ବିଷୟରେ ଆମଠୁଁ ଭିନେ । ସତିର ସେ ଭାରି ସାଙ୍ଗ, ମୋର ବି ହେଲା, ତା ସଙ୍ଗେ ପରେ ଘନିଷ୍ଠତା ବଢ଼ିଲା । ପକିଷ୍ଟାନ ହେବା ପରେ ସେ ସେଠି ଗୋଟିଏ ଉଚ୍ଚ କର୍ମଚାରୀ ହେଲା, ମରର ଦୂର୍ପଣ୍ଡାରେ ମରିଗଲା ଜୟମାବାଦ ଆଡ଼େ କୁଆଡ଼େ ଏଇ ବର୍ଷେ ହେଲା ।

କଟକରେ ବଜାଳା ସାହି ବସାରେ ରହୁ ରହୁ ତାପରେ ପାରନାରୁ ବଡ଼ ଭାଇ ପିଲାପିଲି ଘେନି କଟକ ଆସିଲେ, ସେ କମିସନର ଅଫିସରେ ଟାକିରି କଲେ, ଆମର ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ବସା ଦରକାର ପଡ଼ିଲା । ଆଗ ଦିନା କେତେ ରଘୁନାଥଙ୍କୁ ମନ୍ଦିର ସାମ୍ନାରେ ଗୋଟିଏ ବସାରେ ରହିଲୁଁ । ସେ ବସା ବି ଅଞ୍ଜିଲା ନାହିଁ । ତାପରେ ଗଲୁଁ ଉଠି କାଳୀଗଲି, ଗଣେଶ ମନ୍ଦିର ସାମ୍ନାରେ ଗୋଟିଏ କୋଠାଘରକୁ, ଶ୍ରୀ ରଘୁରାଓଙ୍କ ଘର । ତିନି ଭାଇ ଏକାଠି ରହିଲୁଁ । ମଣି ବଞ୍ଚୁରିଟି ଦାଉଘର, ବାଟଘର, ବାଁ ପାଖେ ବଡ଼ ବଞ୍ଚୁରିରେ ବଡ଼ଭାଇ, ଭାଉଜ ଓ ପିଲାଏ, ତାହାଣ ପାଖ ବଞ୍ଚୁରିରେ କାହୁଡ଼ାଇ ଓ ସାନ ଭାଉଜବୋଉ, ଦାଉଘରେ କାହୁଡ଼ାଇକୁ ମୋ ବିଛଣା, ବା ସିଧା ପଛ ଆଡ଼କୁ ଗୋଟିଏ ଧାଉଡ଼ି ସେଠି ଭଣ୍ଟାର ଘର ଓ ରୋଷେଇ ଘର, ସବା ସେମୁଣ୍ଡକୁ ଗୋଟିଏ ସାନ ବଞ୍ଚରା, ଛାତ ଖୁବ ନାଚ, ସେ ଘରେ ପରିବା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜିନିଷ ବି ରହେ, ଘରଟି ସତସତିଆ, କିନ୍ତୁ ମୋ ପଡ଼ାପଡ଼ି ପାଇଁ ମୁଁ ସେହି ଘରେ ଚେତୁଳ ଚୋକି ପକାଇଲି, କିରାସିନି ପଟାରେ ଗୋଟିଏ ବହି ଆଲମାରି କରାଇଥାଏଁ ସେଥିରେ ମୋ ବହି ରହେ । ପଢ଼େ ।

ବିଶ୍ୱ କେତେ ପ୍ରକାର, ସେଇରୁ ଜିନିଷପତ୍ର ନେଆଣ ହେବ ରୋଷେଇ ଆଦି ପାଇଁ, ରୋଷେଇ ଘରର ଶବ୍ଦ ଓ ଗନ୍ଧ, ପାହୁରା, ଢକି ଫେସା, ଗୁହସ୍ତଳୀର ନାନା ଶବ୍ଦ । ତଥାପି ସେତିକି ତ । ସେପଟ ଫରକା ଖୋଲିଲେ ଦିଶେ ଗୋଟାଏ ଗଣେଶାନାପରି ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ, ଅତି ଦୁର୍ଗନ୍ଧ, ଦୂରେଇ ଦୂରେଇ ଶବ୍ଦ କେଇଟା, ଭଜା ଭଜା ପାର୍ବିତୀ, ଭଜା କାହିଁ କୋଠାର ପିଠି, ଦୃଷ୍ୟ ପ୍ରୀତିକର ନୁହେଁ ।

ଦୁଆରଟି ଦଉଖୁଣ୍ଡିଆ, ବୋଧହୃଦୀ ଶାଇଲବିଲ୍ଲା । ଏତେ ବର୍ଷ ପରେ ଭାଇ ଭାଉଙ୍କ ପିଲାଏ ଆସିଲେ, ଆମେ ତିନି ଭାଇ ଏକାଠି; ଅତି ଆନନ୍ଦଜନ୍ମ ।

କିନ୍ତୁ ଅସୁବିଧା ଆରୟ ହୋଇଗଲା ଅପରିହାୟ୍ୟ କାରଣରୁ । ବଡ଼ ଭାଇ ଭାଉଙ୍କବୋଉ ଦୀକ୍ଷା ନେଇଛନ୍ତି, ପରିବାରଟିଯାକ ନିରାମିଷାଶ । ଭାଉଙ୍କବୋଉ ପୂଜା କରନ୍ତି ଦିଓଳି, ନାମ ନିଅନ୍ତି । ପିଆଜ ରଷ୍ଟୁଣ ଗନ୍ଧ ହେଲେ ବଡ଼ ଭାଉଙ୍କବୋଉ ସହି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ, ଆଇଁଷ ଗନ୍ଧ ନାକରେ ବାଜିଲେ ତାଙ୍କର ବାନ୍ଧି ଉଠେ । କେଉଁ ବାସନ ଆଇଁଷ ହୃଦୀ ସେ ବାରି ପାରନ୍ତି, କୁଆ ଦଉଡ଼ିରେ ଆଇଁଷ ପାଣି ଲାଗିଲେ ତାଙ୍କର ଭାରି କଷ ହୃଦୀ । ଏଣେ କାହୁଡ଼ାଇ ବିନା ଆମିଷରେ ଭାତ ଖାଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । ତେଣେ ଘାନ ବି ସଂକାର୍ଣ୍ଣ । ତେଣୁ ବହୁତ ଅସୁବିଧା ।

ତାପରେ ଗୋଟାଏ ପ୍ରକାର ସମାଧାନ ଢେଷା କରାଗଲା । ସେହି ଏକାଘରେ ଏକା ରୋଷେଇଘରେ ହେଲା ପାଖ ପାଖ ଯୋଡ଼ିଏ ଚୁଲି, ଗୋଟିଏ ସେମାନଙ୍କର, ଆରଟି କାହୁଡ଼ାଇଙ୍କର, ତା ଉପରେ ପିଆଜ ରଷ୍ଟୁଣ ମିଶା ରୋଷେଇ । ମାଛ ମାଂସ କଲେ ଦୁଆର ପିଣ୍ଡାରେ ଉଠା ଚୁଲି ଉପରେ ଠାଏ ହେବ । ମୁଁ କାହୁଡ଼ାଇଙ୍କ ଗୋଷେଇରେ ।

ଅତେବ ଏକା ଘରେ ଥାଇ ବି ଦୁଇଭାଇ ଭିନେ; ମୁଁ ଥିଲି କାହୁଡ଼ାଇଙ୍କ ସଙ୍ଗେ, ରହିଲି ବି ଆଗ ପରି ।

ଖାଦ୍ୟ ଭିନେ, ଅଭ୍ୟାସ ଭିନେ, ବ୍ରଳଣ ଯେଣାର ଯେଣାର । ତେଣୁ ସ୍ଵାର୍ଥ ଭିନେ ହଁ ।

ଶୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ ତୁଟେ ନାହିଁ । ଆମେ ତିନି ଭାଇ ଏକାଠି ଅଛୁ ।

ଖରାହୁଟି ହେଲା । ମୋ ଥାର୍ ଜଥର ଶେଷ ।

ଧୂଲଭାଇ ଜଗରୁହିପୁର ନାଳ-ସେକସନ ଅପିସର, ବୋଉ ସେଠି, ସେଠିକି ଗଲି ।

ନୂଆ ଜାଗା, ନୂଆ ବିହା, ମନ ଭୁଲେଇବାକୁ କେତେବେଳେ ବୁଲି ଯାଏଁ । କିନ୍ତୁ ସବୁ ବହି ମୁଁ ନେଇ ଯାଇଥାଏଁ । ତପସ୍ୟା ଜଳାଗଲି ବସି ପଢ଼ିଲି, ମୁଁ ପଢ଼ିବାକୁ ଆସିଲି । ଘଣ୍ଟା ଦେଖୁ ମାପ କରି ଖରାବେଳେ ମୁଣ୍ଡରେ ତରଳିଆ ପକାଇ ପରାଷା ପଢ଼ା ପଢ଼ିଲା ପରି ମୁଁ ପାଠ ପଢ଼ିଲି, ହିସାବ ରଖୁଥାଏଁ,

ଆଜି ବାରପଣ୍ଡା ହେଲା, କାଳି ଶୋଲପଣ୍ଡା ହେଉ । ସକାଳ, ଦିପହର, ରାତି, ରାତିରୁ ଉଠି । ମୁଁ ପଢୁଛି ।

ପଡ଼ା ସରିଗଲା । ଖୁସି ହେଲି, ମୁଁ ବି.୯. ଚତୁର୍ଥ ବର୍ଷର ପାଠର ଅଧିକାଂଶ ବି ସାରିଦେଇଛି ଚତୁର୍ଥ ବର୍ଷ ଆରୟ ନ ହେଉଣୁ । ତୃତୀୟ ବର୍ଷର ପାଠ ତ ବାରଯାର ପଡ଼ି ଦେଇଛି । ଏଥର ଦେଖିବା ।

ତା ପରେ କୁଆତୁ ଆସିଲା ମ୍ୟାଲେରିଆ କ୍ରର । ତା ଆଗରୁ ବି କେବେ କେବେ କ୍ରର ହେଉଥିଲା, ଛାତ୍ରଥିଲା । ସେଥର ଯେ ବହୁତ । ଛୁଟି ସରି ଆସୁଛି, ମୁଁ ବିଜଣାରେ ପଡ଼ିଛି, ପାଞ୍ଚଦିନ କି ସାତ ଦିନ ହେଲା, ଶହେ ଚାରି, ମୁୟ ଧୋଇଲେ ବି ଛାତୁ ନାହିଁ ।

ସ୍ନାନୀୟ ଡାକ୍ତର ଶ୍ରୀ ବାଞ୍ଚାନିଧି ଶତପଥୀ ଧୂଳଭାଇଙ୍କ ସାଙ୍ଗ, ଘରକୁ ଆସନ୍ତି । ଦିନେ ଆଣିଥିଲେ ଗୋଟିଏ ଔଷଧ, କର୍ମାନ୍ ଔଷଧ, ଆଟେବ୍ରିନ୍ । ନୂଆ ଆସିଥାଏ । ସେ କହିଲେ “ଏଥରୁ ଗୋଟିଏ ଯୋଡ଼ିଏ ବଟିକା ଖାଇଲେ ଜର ଛାଡ଼ିଯିବ ଯେ, ହେଲେ ଯେ ଏଠି ପରାକ୍ଷା ହୋଇନାହିଁ, ଖୁବ ଉଗ୍ର ଔଷଧ, କେତେ ପ୍ରକାର ବିକାର ହୁଏ, କାହାର ମୁଣ୍ଡକୁ ବି ଧରେ, ତେଣୁ ସାହସ ହେଉନାହିଁ ।”

ମୁଁ ଝଗଡ଼ି ବସିଲି “ଆଟେବ୍ରିନ୍ ଦିଅନ୍ତୁ, ଖାଇବି, ଭଲ ହେବି ।” ବହୁତ କହିବାରୁ ସେ ରାଜି ହେଲେ ।

ପାଞ୍ଚ ଛଅଟି ବଟିକା ଖାଇଲି, ଜର ଛାଡ଼ିଗଲା, ବୋଧହୁଏ ୧୯ମା କୁଲାଇ ୧୩ ତାରିଖରେ, କାରଣ ୧୫ରେ ଜଗତସିଂହୁରୁ କଟକ ବାହାରିଲି ।

ସେ ଦିନର ଘରନା ସବୁ ମନେ ପଡ଼େ, ୧୯ମା ସାଲର କୁଲାଇ ମାସ ତାରିଖରେ । ମୋ ଜୀବନର ଗୋଟିଏ ଅଭୁଲା ଦିନ । ତା ଆଗଦିନଠୁଁ ବର୍ଷା ହେଉଥାଏ, ସହଜେତ ବର୍ଷାଦିନ ।

ଗୋଟିଏ ବର୍ଷ ହଷ୍ଟେଲରେ ନରହି ସହରରେ ରହି ପଡ଼ି ମୋର ଅସୁବିଧା ହେଉଥାଏ ବୋଲି ଧୂଳଭାଇ ରାଜି ହୋଇଥାନ୍ତି ଯେ ମୁଁ ବି.୯. ଚତୁର୍ଥ ବର୍ଷଟି ପୂଣି ହଷ୍ଟେଲରେ ରହି ପଡ଼ିବି, ଦରଖାସ୍ତ କରି ଜଣ୍ମ ହଷ୍ଟେଲରେ ଯାନ ମିଳିଥାଏ, ଖରା ଛୁଟି ପରେ ମୁଁ ହଷ୍ଟେଲକୁ ଚାଲିଯିବି ଠିକଣା ହୋଇଥାଏ ।

ତିନିଷପତ୍ର ବନ୍ଧାବନ୍ତି ହେଲା, ମୋ ଲୁଗାପଟା, ମୋ ବହିପତ୍ର, ସବୁ ।

ଗୋଟିଏ ପୂରୁଣା ଖଦଢ କୋଟି ଥାଏ, ବୋଧହୁଏ ଧୂଳଭାଇଙ୍କର । ସେଥର ଜଗତସିଂହୁରେ ହୋଲି ବେଳେ ତା ଉପରେ ରଙ୍ଗ ପଡ଼ିଯାଇଥିଲା । ଧୂଳଭାଇ

ଆଉଥରେ କୋଟି ଗୋଟିକଯାକ ନାଲି ରଙ୍ଗରେ ସିଫେଇ ଦେଇଥାନ୍ତି, କୋଟି ହୋଇଥାଏ ଏକ ବର୍ଷର, — ପୂରା ନାଲି । ମୁଁ ସେ କୋଟି ନେଇ ପିଷ୍ଠଥାଏ ।

ଘରୁ ବାହାରିଲାବେଳେ ସେ ନାଲି କୋଟି ମୁଁ ପିଷ୍ଠିଦେଲି । ମୋର ‘ବିଶ୍ୱବେନ୍’ ଟାଇମ୍ ପୀମ ଘଣ୍ଟାଟି ହାତରେ ଧରିଲି । ମୋ ସାଇରେ ଆସିଲା ମୋ ଭଣଜା ନରେଶ । ସେ ସେଠି ଧୂଳଭାଇଙ୍କ ପାଖରେ ରହୁଥିଲା । ଗାଁକୁ ଯିବାକୁ ବାହାରିଥିଲା ।

ସର୍ବିସ ବସ୍ତୁ ବୋଧହୃଦୟ ଗୋଟାଏ ବେଳେ ବାହାରିଲା । ତା ଆଗରୁ ବସ୍ତୁ ଷାର୍ଷରେ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ନୃଆ କଥା କଲି, ଏକ ବଞ୍ଚିଲ ବିଡ଼ି ଓ ଗୋଟାଏ ଦିଆସିଲି କିଣିଲି । ବିଡ଼ି ଲଗେଇଲି ।

ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋ ଜୀବନରେ କେବେହେଲେ ମୁଁ ବିଡ଼ି ପୁଣି ନ ଥିଲି, ଧୂଆଁ ଟାଣି ନ ଥିଲି, ଧୂଆଁ ଟାଣିବାକୁ ମୋର ଭାରି ଭର ଥାଏ, ମୋର ଧାରଣା ଥାଏ ଧୂଆଁ ଟାଣିଲେ ମନ୍ତ୍ରିଷ ଦୂର୍ବଳ ହୁଏ, ଛାତିରେ ରୋଗ ହୁଏ, କାଶ ହୁଏ, ପାତି ଗନ୍ଧାଏ, ଓଠ କଳା ପଡ଼େ, ସବୁ ବିଚିତ୍ରେ । ପାନ ବିଶାର ନ ଥିଲି, ବିଡ଼ିତ ଛୁଇଁ ନ ଥିଲି ।

ହଠାର କାହାଙ୍କି ବିଡ଼ି ଟାଣିବାକୁ ମନ ହେଲା ? ମୁଁ ଜାଣେ ନାହିଁ । ଅର୍ଥାର ମୁଁ ଜାଣି ନ ଥିଲି । ପଛେ ଜାଣିଲି । ଆଟ୍ରେଟ୍ରିନ ତା କାମ ଆରମ୍ଭ କରି ଦେଇଥିଲା । ଭର ଛାତିଥିଲା । ମୁଣ୍ଡ ଆକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇଥିଲା ।

ନରେଶ ଆଣ୍ଟିର୍ୟ ହେଲା । ଆପରି କଳା, “ମାମୁଁ ! ମାମୁଁ !” ସେ ମୋତୁଁ ବର୍ଷେ ସାନ, ତା ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟ ମୋତୁଁ ଦୂର୍ବଳ, ସହଜରେ ସେ ମୋ ଭଣଜା ଅର୍ଥାର ମୁଁ ତା ଗୁରୁତନ । ତାକୁ କଥାରେ ଦବେଇ ଦେଲି । ତାକୁ ବିଡ଼ି ଦେଲିକି ନାହିଁ ଜାଣେ ନାହିଁ, ସେ ବୋଧହୃଦୟ ଲୁଚେଇ ଲୁଚେଇ ବିଡ଼ି ଟାଣୁଥିଲା ।

ବାଟରେ ମୁଁ ଖୁବ ଗପିଛି, ଦେଶ ବିଦେଶର କଥା, ଜ୍ଞାନ ବିଜ୍ଞାନର କଥା, ଧର୍ମ ଓ ଦର୍ଶନ କଥା, ନୀତି କଥା, ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ କଥା, ମଣିରେ ମଣିରେ ଗାତ ଗାଇଛି । ଖୁବ ଉଦାର ସହଦୟ ହୋଇ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଯାତ୍ରାଙ୍କ ସଂଗେ କଥାରାଷା ବି ଜରିଥିବି ପରା । ଖୁବ ଶାତ, ଭତ୍ର, ମାର୍ଜନ, ରୁଚିସଂପନ୍ନ କଥାରାଷା, କିନ୍ତୁ ପରିମାଣ ବେଶି, ମୁଁ ଗପିବାକୁ ଚାହେଁ । ଲାଗୁଥାଏ, ମନ ହେଉଛି ମୁଁ ଗପିବି, ସୁଖ ଦୁଃଖ ହେବି, ଲୋକଙ୍କୁ ବୁଝେଇବି ।

ଧର୍ମ ଦର୍ଶନ ଓ ନୀତି କଥା ଆଲୋଚନା ହେଲେ ଗାଁ ଗହକିର ସାଧାରଣ ଲୋକେ ଖୁବ ଆଗ୍ରହରେ ଶୁଣୁଥିଲେ, ସେଥିରେ ଯୋଗ ଦେଉଥିଲେ, ସେଥିରୁ

ଆନନ୍ଦ ପାଉଥିଲେ । ସେମାନେ ସବୁଦିନେ ନାହିଁ ଓ ଉଚିତ୍ୟକୁ ସ୍ଵାକାର କରୁଥିଲେ, ନିଜେ କରିପାରନ୍ତୁ କି ନପାରନ୍ତୁ ।

ମୁଖ୍ୟଳ ଧାରାରେ ବର୍ଣ୍ଣା ହେଉଥିଲା । ପଛେ ଶୁଣିଲି, ସେଦିନ ୧୪ ଜାନ୍ମ ବର୍ଣ୍ଣା । ଯାତ୍ରୀବାହୀ ବସି ଖୁବ ଧୀରେ ଧୀରେ ଯାଉଥାଏ । ୦୧୯ ୦୧୯ ଅଟକି ଯାଉଥାଏ ବହୁତ, ବହୁତ ବେଳ ।

ଆମେ କଟକ ପହଞ୍ଚଳା ବେଳକୁ ରାତି ଆଠଟା ହୋଇଯାଇଥିଲା । ମୁଁ ହଷ୍ଟେଲ ଯିବି, ଅତେବ ରେନେନ୍ୟା କଲେଇ ପାଖରେ ମୋର ଓହ୍ଲାଇବାର କଥା, କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଓହ୍ଲାଇଲି ନାହିଁ । ବର୍ଣ୍ଣା ସକାଶେ ଗାଡ଼ିରେ ଝରକାରେ ଟାଣକଚି ପର୍କ ବାନ୍ଧି ଦିଆ ହୋଇଥିଲା, ଆଗରେ ପ୍ରବଳ ବର୍ଣ୍ଣା, ମଗରର ଆଲୁଆ ବହଳ ପାଣି ଧାରରେ ବାଜି ଅଟକି ଯାଉଛି । ବକ୍ଷିବଜାର ବିଳିମୋରିଆ ଦୋକାନ ପାଣେ ଗାଡ଼ି ଅଟକିଲା । ଗାଡ଼ି ବୋଧହୁଏ ଖାଲି ହୋଇଯାଇଥାଏ । ସେଇଠି ସେହି କୁନ୍ତୁ ବର୍ଣ୍ଣାରେ ମୁଁ ଓହ୍ଲାଇ ପଡ଼ିଲି । ନରେଶ ବି ଓହ୍ଲାଇଲା । ଓହ୍ଲାଇ ପଡ଼ି ମୁଁ ସିଧା ଚାଲିଲି ଅନ୍ତର ଭିତରକୁ, ନରେଶ ମୋ ପଛେ ପଛେ ଧାଇଁଲା । ଗାଡ଼ିରେ ରହିଲା ମୋ ସାଇକଲ, ମୋ ଟ୍ରଲ୍, ମୋ ବହି ଖାତାର ପ୍ରକାଶ ବୁଝୁଲା, ମୋର ସବୁ ଜିନିଷ ।

“ମାମୁଁ, କୁଆଡ଼େ ଯାଉଛ ?”

“ହଷ୍ଟେଲ ।”

କଟକ ସେ ଭଲ କରି ଚିହ୍ନିନାହିଁ । ଥୋପି ତାର ସଦେହ ହେଉଛି, ହଷ୍ଟେଲ କଣ ଏଣେ ? କିନ୍ତୁ କୁଆଡ଼େ ? ଅନ୍ତର ବିଲୁ ବିଲୁ । ତଳେ ଖାଲି ପାଣି, ଯୁଆଡ଼େ ଯାଉଛୁଁ ପାଣି । ସେଠୁ ସିଧା ଲମିଛି ସେ କାଳର କିଲ୍ଲା ପଡ଼ିଆ, ଗୋଟିଏ ବି ଘର ନାହିଁ, ଖୁବ ଦୂରରେ, ମିଟି ମିଟି ଦିଶୁଛି ବିକୁଳ ଆଲୁଆ । ସେହି ଆଲୁଆ ଆଡ଼କୁ ମୁଁ ଚାଲିଛି କିଲ୍ଲା ପଡ଼ିଆ ଉପରେ ।

“ଦେଖୁନ୍ତୁ ନରେଶ, ଏଇ ହଷ୍ଟେଲ ଆଲୁଆ ।” ଅନ୍ତର ରାତି । ତଳେ ପାଣି, ଅରମା, ଉପରୁ ପାଣି । କେତେଠିଁ ଛୁଟୁଛି, ଚାଲିଛି ମୁଁ ଅମଦା ମାଡ଼ି, ଶାତ କରୁଛି, ତୋକ ହେଲାଣି । କିନ୍ତୁ ତଥାପି ମନରେ ଉଲ୍ଲାସ, ତେଜ । ମୁଁ ହଷ୍ଟେଲକୁ ଯାଉଛି ।

ନରେଶ କଣ କରୁଥାଏ । ଆପରି କରୁଥାଏ । କାହୁଥାଏ ବୋଧହୁଏ । ମନେ ନାହିଁ ।

ଆଲୁଆ ପାଖ ହେଲା । ଆହୁରି ତରତର ହୋଇ ମୁଁ ଚାଲିଛି । ତାପରେ ହଠାର—ଦୁମ୍ବ । କେଉଁଠି ଗୋଟାଏ ପଡ଼ିଗଲି । ଛାତିଯାକେ ପାଣି । ଅଣାଠୁଁ

ମୁଣ୍ଡ ପିଠିଆଦ୍ୟାକେ ଖାଙ୍କି ହୋଇଗଲା, ରକ୍ଷ କଲା । ଦରାଣ୍ଡି ହୋଇ ଗୋଟାଏ ପଚକୁ ଆସିଲି, ପାଣି କମିଲା । ଉଠିବାକୁ ଢେଷା କଲି, ପାରିଲି ନାହିଁ, ସେ ଗୋଟାଏ କାନ୍ଦି ।

ମୁଁ ବାରବାଟି ଜିଲ୍ଲାର ଖାଇ ଭିତରେ ପଡ଼ିଯାଇଛି । ଶାଇମପୀସ ମୁଠେଇ ଧରିଛି । ପଡ଼ିଲାବେଳେ ସେ ବହ ହୋଇଛି, ରାତି ଦଶଟା, ପଛେ ଦେଖିଲି ।

ଚାଲିଛି ମୁଁ ତାରି ଭିତରେ କାନ୍ଦି କରେ କରେ ଆଗକୁ ଆଗକୁ । ବିଲିବିଲି ଅନ୍ଧାର । କିଛି ଦିଶୁ ନାହିଁ । ଉପରେ ନରେଶ କାହି କାହି ଚାଲିଛି । ପାଟି କରୁଛି, କେହି ନାହିଁ । ଅପତ୍ରତା । ତଥାପି ମୁଁ ଆଗକୁ ଚାଲିଛି ଆଖୁ ବୁଜା ଅନ୍ଧାରରେ । ମୋର ଆଶା ବୁଝି ନାହିଁ । ଭାବୁଛି, ନିଶ୍ଚୟ କେଉଁଠି ହେଲେ ବାଟ ଥିବ ।

ଆଗରେ ମୋ ବାଁ ପାଖର ତାଖ କାନ୍ଦି ଢାଳୁ ହେଲା, ମୁଁ ଢାଳୁବାଟେ ଉଠି ଆସିବାକୁ ଢେଷା କଲି । ସେ ପାଖରୁ ନରେଶ ପାଟି କରୁଛି । କିନ୍ତୁ ଯେ ପୁଣି କଣ ହେଲା ? ମଞ୍ଚବୁଦ୍ଧ ଶୁଣିଲା କଣ୍ଠାର ବାଢି ମୋ ବାଟ ରୋଧୁଛି । ବହୁତ କଷ୍ଟରେ ଗୋଟାକେତେ ଓଟାରି ପଶିଲି, ପୁଣି ମୋ ଉପରେ ଚାପି ହୋଇଗଲା । ସେପାଖେ କଣ୍ଠା, ଏପାଖେ କଣ୍ଠା, ମଞ୍ଚରେ ଚାପି ହୋଇ ମୁଁ, ତଳେ କାହୁଥ, ଉପରୁ ବର୍ଷା, ବେଶ କମିଲାଣି । ଚାରିଆଡ଼େ ବିଲିବିଲି ଅନ୍ଧାର ।

କେତେ ସମୟ ପରେ ଦୂରରୁ ଗୋଟିଏ ନଳ୍ଲଣ ଆସିବାର ଦେଖାଗଲା । ଆଶା ତେଜିଲା । ଯେ ଆସିଲା ତା ମୁହଁ କି ଢେହେରା ମନେ ନାହିଁ, ସେ ଜଣେ ଲାଟ, କନ୍ଦଷେଲୁ । ସେ ବହୁତ ଦୁଃଖ ବହୁତ ଉଦ୍ଦବେଗ ପ୍ରକାଶ କରି ମତେ ଆଗ ଉଦ୍ଧାର କଲା । ପଚାରି ସବୁ ପରିଚୟ ବୁଝିଲା । ତାପରେ ସଂଗରେ ଘେନି ଚାଲିଲା, କହିଲା “ଏଠି ପାଖରେ ତ ଘର ନାହିଁ, ଏତେ ଚାତିରେ କୁଆଡ଼େ ଯିବେ, ଆଗ ଚାଲନ୍ତୁ ସୁଖ ହେବେ ଟିକିଏ ।”

କିଏ ସେ ଅଢିହ୍ନା ମହାଶୟ ?

ସେ ନ ଆସିଥିଲେ ମୋର କଣ ହୋଇଥାନ୍ତା ସେ ରାତିରେ ?

ସେ ମଣିଷର କରୁଣାରୂପୀ ଭଗବାନ ।

କେତେବାଟ ପରେ ଆମେ ପହଞ୍ଚିଲୁଁ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ହତା ଭିତରେ, ତୋଟାଲିଆ ଯ୍ୟାନ, ପଛେ ଶୁଣିଲି ସେ ଜମିଦାର ଶ୍ରୀ ଜେ.ଏନ.ବୋଷକ କୋଠି । ସେଠି କରିକିଆ ହୋଇ ଗୋଟିଏ ଛୋଟ ବସାଟିଏ । ମୋର ଉଦ୍ଧାରକର୍ତ୍ତା କବାଟରେ ବାଢ଼େଇଲେ । ଆଲୁଅ ଲଶାଇ ଉଠି ଆସିଲେ ଉଠି ଉତ୍ତରଲୋକ । ଗୋରା,

ଚିକିଏ ଡେଙ୍ଗା, ସାଧାରଣ ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟ, ଖୁବ ପ୍ରସନ୍ନ ସୌଜନ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ମୁହଁ । ବସସ ବନ୍ଦିଶି ହେବ । ଖଣ୍ଡ ଲୁଞ୍ଜି ଖଣ୍ଡ ଗେଞ୍ଜି ପିଷିଥାନ୍ତି । ଶୁଣିଲି, ତାଙ୍କ ନାଁ ଶ୍ରୀ ଉପେତ୍ର ବରାଳ, ସେ କଟକ ମୁୟନିସିପାଳିଟିରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ ।

ସେଠି ଭଗବାନଙ୍କର ବୃତ୍ତାୟଥର କରୁଣା-ରୂପ ।

କଣ ନ କଲେ ଉପେତ୍ର ବରାଳ ! ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଢିହା, ଅଜଣା । ସେ ମତେ ଦେଖୁ ଅଧୀର ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ଆଗ ଦେହ ପୋଛିବାକୁ ଦେଲେ, ଲୁଗା ପାଲନେଇଲେ । ତାଙ୍କର ବାସି ଲୁଗା ବାସି ଗେଞ୍ଜି ମତେ ପିନ୍ଧାଇଲେ । ଗରମ ପାଣି କଲେ, ଧୂଆ ଧୋଇ ହେଲି । ନିଆଁରେ ମୋ ହାତଗୋଡ଼ ସେକିଲେ । ମୋ ପାଇଁ ବିଜଣା ପାରିଦେଇ ମତେ ଶୁଆଇ ଘୋରେଇ ଦେଲେ । ଉଷ୍ମା ଦୂଧ ଓ ପାଉଁରୁଟି ଖାଇବାକୁ ଦେଲେ । ବହୁତ ସାନ୍ତ୍ଵନା ଓ ସାହସ ଦେଇ କଥା କହୁଥାନ୍ତି, “ହଁ ସେପରି ହୁଏ । ହଠାର କେତେବେଳେ ଦୁଯ୍ୟୋଗ ପଡ଼େ । ଲୋକେ ବାଟବଣା ହୁଅନ୍ତି, ବିପଦରେ ପଡ଼ନ୍ତି, ଭଗବାନ ରକ୍ଷା କରନ୍ତି । ଓସ ! କେତେ ବଢ଼ ବିପଦରେ ଆପଣ ପଡ଼ିଥିଲେ । ସେଠି ଖାଲି ବିଷାକ୍ତ ସାପ ସାଲୁ ସାଲୁ । ମୋଟା ମୋଟା ବୋଡ଼ା ସାପ ଅଛନ୍ତି ଗୋରୁ ଗାଇ ଗିଲି ପକାନ୍ତି । ଭାଗ୍ୟକୁ ପାଣି ଭିତରେ ପଡ଼ିଲେ, ନ ହେଲେ ତଳେ ଖାଲି ପଥର, ପଡ଼ିଗଲେ ଆଉ ରକ୍ଷା ନାହିଁ । ମାରଣା, ଡକାଏତକର ତ ଯେ ଜାଗାହିଁ । ଆଉ ଯେ ନାହିଁ ନଥିବା ବର୍ଣ୍ଣା, ଯେ ଅନ୍ଧାର । ଯାହାହେଉ, ଭଗବାନ ଉଦ୍ଧାର କରିଛନ୍ତି, ଆଉ କିଛି ବିପଦ ନାହିଁ । ଏଠି ନିଷ୍ଠିତରେ ଶୁଅବୁ” ।

ଶ୍ରୀ ଉପେତ୍ର ବରାଳରୂପୀ ଦୟାମୟ ପରମେଶ୍ୱର ସୋରିଷତେଜ ଉଷ୍ମମ୍ କରି ମୋ ତଳିପାରେ, ପାଦରେ, ଗୋଡ଼ରେ ଲଗାଇଦେଲେ । ଗୋଡ଼ରେ ଅନେକଠ୍ଠ ଛୋଟ ଖଣ୍ଡିଆ କି ଆଶ୍ରୁଦ୍ଵା ହୋଇଥିଲା; ଔଷଧ ଦ୍ଵାରା ଲେଇଲେ ।

ଜୀବନରେ କି ପ୍ରତ୍ୟେକାର କରି ପାରିଛି ମୁଁ ତାଙ୍କର ! ଆମେ ସମସ୍ତେ ଯାଇ ତାଙ୍କୁ କୃତଜ୍ଞତା ଜଣାଇ ଆସିଛୁଁ, ସେତିକି ମାତ୍ର । ସେ ରହୁଥିଲେ ସେଠି, ଆମ ବସାରୁଁ ପ୍ରାୟ ଚାରି ମାରଳ ଦୂରରେ, ତାଙ୍କର ମୋର ଏକାଠି ହେବାର ସାଧାରଣ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ର ଏକା ନ ଥିଲା, କେତେଥର ଖୋଜିଛି ପାଇନାହିଁ ।

ଜୀବନରୁ ଏତିକି ଶିଖନ୍ତି,—ଯେଉଁମାନଙ୍କରୁଁ ଉପକାର ମିଳେ, କୃତିର ସମସ୍ତ ହୁଏ ତାଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକାର କରିବା, ଭାଗ୍ୟରେ ଥିଲେ ଉପକାର ମିଳେ, ତା ବିନିମୟରେ ପ୍ରତ୍ୟେକାର କରିବା ଆହୁରି ବଡ଼ ଭାଗ୍ୟର କଥା, ସେ ଭାଗ୍ୟ ନ ଥିଲେ ତା ହୁଏ ନାହିଁ ।

ନରେଶ ଗଲା, ଭାବିଲି ସେ ଯାଇ କାହୁଡ଼ାଇ ହେରିକାଳୁ ଖବର ଦେବ । କିନ୍ତୁ ତାକୁ କନ୍ଦଷେରୁ ନେଇଗଲେ ଥାନାକୁ । ସେ କହୁଥିଲା ସେ ସନ୍ଦେହ କଲେ ସେହି ବୋଧହୃଦୀ ମତେ ବିପଦରେ ପକାଇଥିଲା । ସେ ନିଜର ପରିଚୟ ଦେଲା । ତା ଦାଦି ଶ୍ରୀ ରାଜକିଶୋର ମହାପାତ୍ର ପୁରୀରେ ଚାଉନ ଥାନାର ଅପିସର-ଛନ୍ଦ-ଚାର୍ଚ, ଇତ୍ୟାଦି । ସେମାନଙ୍କ ସନ୍ଦେହ ଦୂର ହେଲା । ସକାଳୁ ସେ ଗଲା ଚାରିଆଡ଼େ ଖବର କହି ।

ସକାଳକୁ ବର୍ଷା ନାହିଁ । ସୁମ୍ମ ଲାଗୁଥାଏ । ଯିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲି । ଉପେତ୍ର ବାବୁ କହିଲେ “ବଡ଼ ନିଶ୍ଚାରିଆ ଅସୁବିଧା ଜାଗା ଯେ, ତୁଳସୀପୁର । ସହର ଖୁବ ଦୂର, ଗାଡ଼ି ବି ମିଳେ ନାହିଁ । ଆପଣ କୁଆଡ଼େ ଯିବେ ?”

“ମୁଁ ତ ହସ୍ତେଲ ଯିବି, କିନ୍ତୁ ଏଠୁ ବାଟ ଦେଖୁ ନାହିଁ, ଏତିକି ଯାହା । ପଚାରି ପଚାରି ଚାଲିଯିବି, ସେତେଦୂର ହେଉ ।”

“ତୁଳସୀପୁରରେ କେହି ଆପଣଙ୍କର ଢିହ୍ଵାଜଣା ନାହିଁ ? ତାହେଲେ ସେଠିକି ଗଲେ ସେଠୁ ଚାଲି ଯାଆନ୍ତେ । ନ ହେଲେ ଆହୁରି ଭଲ ହୁଅନ୍ତା କଲେଇ ପିଲା କେହି ଯଦି ଏଠି ମିଳନେ ।”

ମନେ ପଡ଼ିଲା, ସତେ ତ, ତୁଳସୀପୁର ତା’ । ଆମ ସାଂଗରେ ପଡ଼ନ୍ତି ଜଣେ ଶ୍ରୀମତୀ ସୁକୃତି ପଞ୍ଜନାୟକ । ତିନି ବର୍ଷ ଏକାଠି ପଡ଼ିଲୁଣି, ତେଣୁ ପରିଷରକୁ କଲେଇରେ ଦେଖନ୍ତୁ । ଅବଶ୍ୟ, କଥାରାଷ୍ଟା ଆମେ ହୋଇନାହୁଁ, ସେତେବେଳେ ‘ଲେଡ଼ି ଷୁଡ଼େଷମାନେ’ ପୂଅ ପିଲାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କଥାରାଷ୍ଟା ହେଉ ନ ଥିଲେ, କ୍ଲାସରେ ସାମାରେ କରପଟିଆ ହୋଇ ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କ ଡାହାଣ ପଟେ ସେମାନଙ୍କର ଢେରୁ ପଡ଼ିଥାଏ । କ୍ଲାସ ଭାଙ୍ଗିଲେ ସେମାନେ ତାଙ୍କର ଅଳଗା କମନ୍ବରୁମକୁ ଚାଲିଯାଆନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଘର ମୁଁ ଦେଖୁ ନାହିଁ, କେବେ ଯାଇନାହିଁ, ଜାଣେ ତାଙ୍କ ବାପା ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ପଞ୍ଜନାଏକ । ତାଙ୍କ ବଡ଼ ଭାଇ ଜର୍କକୁ ଦେଖନ୍ତି, କଲେଇରେ ନାଁ ଡାକ ଖେଳୁଆର୍ଦ୍ଦ । ଶୁଣିଛି ତାଙ୍କ ବାପା ରାତ୍ରର ବଡ଼ବାପା, ଯଦିବ କେବେ ଢିହ୍ଵା ନାହିଁ ।

ସେହି କଥା ଉପେତ୍ରବାବୁଙ୍କୁ କହିଲି । ସେ କହିଲେ “ଆପଣଙ୍କ ଜାହା । ତାଙ୍କ ଘର ଏଠୁ ଦୂର ନୁହେଁ । ଯଦି ଯିବେ ସେଠି ଛାଡ଼ି ଦେଇ ଆସିବି । ତାଙ୍କ ଘରୁ ତାଙ୍କ ଝିଅ ସିନା ଗାଡ଼ିରେ ଯାଆନ୍ତି, ଭାଇମାନେ ଅଛନ୍ତି, ଲୋକବାକ ଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ ଆପଣଙ୍କୁ ହସ୍ତେଲରେ ପହଞ୍ଚାଇ ଦେଇ ପାରନ୍ତି । ତା ନ ହେଲେ ଆପଣ ପୁଣି ଚାଲିଆସିବେ, ମୁଁ ନେଇଯିବି । କିନ୍ତୁ ଆପଣ ଏ ଅଞ୍ଚଳ ଆଦୋ ଢିହ୍ଵା ନାହାନ୍ତି, କାଳି ବାଟ ଭୁଲି ବିପଦରେ ପଡ଼ିଲେ । ଦିନବେଳେ

ବାଟ ଭୁଲିଲେ ବିପଦ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ ଯେ, ସମୟ ଯିବ । କାଳି ରାତିକାର ହଇରାଣ ପରେ ଆପଣଙ୍କର ଆଗ ଦରକାର ହଷ୍ଟେଲରେ ପହଞ୍ଚି ବିଶ୍ଵାମ ନେବା ।”

ଶ୍ରୀଯୁଷ ଉପେତ୍ର ବରାଳଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ପଚନାୟକଙ୍କ ଘରକୁ ଗଲି । ଉପେତ୍ରବାବୁ ଚାଲି ଆସିଲେ । କିଏ ଲୋକଟିଏ ଆସିଲା, ଦାଣ୍ଡରେ ବସିଲି ।

କେବେ ଯାଇ ନାହିଁ । ଅତୁଆ ଲାଗୁଥାଏ । ଭାବୁଥାଏ ଆସିଲି କାହିଁକି ? ପୁଣି ଭାବୁଥାଏ, କ୍ଷତି କଣ ?

କିଏ ଆସିଲା ? ଜର୍କ କି ବିକୁ ମନେ ନାହିଁ । କେହି ମତେ ବିହି ନାହାନ୍ତି । ମୁଁ ମୋ ପରିଚିଯ ଗାଇଲି, —ମୁଁ ଅମୁକ, ପୋର୍ଥ ଜଥର ଆର୍ଦ୍ଦ ପଡ଼େ, ସୁକୃତିଦେବ ଆମ କ୍ଷୁଦ୍ରର ପଢ଼ନ୍ତି । କାଳି ଜଗରୁଣ୍ଡିପୂରରୁ ଆସିଲି, ଭୀଷଣ ମେଘ, ରାତି, ବାଟ ଭୁଲିଲି, କୁଆଡ଼େ ଯାଉ ଯାଉ କୁଆଡ଼େ ଗଲି, କିଲ୍ଲା ଖାଇରେ ପଡ଼ିଲି, ଉନ୍ଧାର କରି ଜଣେ ଲୋକ ଆଉ ଜଣେ ଭବ୍ରଲୋକଙ୍କ ପାଖରେ ଛାଡ଼ି ଦେଇଗଲେ । ବର୍ଷମାନ ହଷ୍ଟେଲ ଯିବି । ବାଟ ଦେଖୁ ନାହିଁ, କିଏ ମତେ ବାଟ ଦେଖାଇ ଦେଲେ ଉପକୃତ ହୁଅନ୍ତି ।

ମୋର ସେ ହାସ୍ୟାସଦ ଅବସ୍ଥା ଆଜି ମନେ ପଡ଼ିଗଲେ ଲାଜରେ ଦେହ ଥରି ଯାଉଛି । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ମା’ ଆସିଲେ, ଶୁଣିଲେ, ସହାନୁଭୂତି ଦେଲେ । ଜକଖୁଆ ଖୋଇଲେ ।

ତା ପରେ ଦୁଇଖଣ୍ଡ ସାଇକଲ୍ ଆଣି ବାହାରିଲେ ଶ୍ରୀ ବିକୁ ପଚନାୟକ, ଖଣ୍ଡକରେ ମୁଁ, ଖଣ୍ଡକରେ ସେ । ସେତେବେଳେ ସେ ବୋଧହୃଦୟ ମ୍ୟାଟ୍ରିକୁଲେସନ୍ ଶୈଷ ବର୍ଷର ଛାତ୍ର, କିନ୍ତୁ ମୋତୁଁ ହାତେ ଉଇ ହେବେ, ପାତଳ, ଖେଳୁଆଡ଼ ଢେହେରା, ଖୁବ ଭବ୍ର ବ୍ୟବହାର, ଗମ୍ଭୀର ।

ଶିଖ, ହଷ୍ଟେଲରେ ଓହ୍ଲେଇଲି ।

ବିକୁ ବାବୁ ଚାଲିଗଲେ ।

ହଷ୍ଟେଲ ଅପିସକୁ ଗଲି ।

ମତେ ‘ରୁମ’ ଦେଖାଇ ଦିଆଗଲା ।

କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଆଗମ କରିଦେଲି ମୋର ବକ୍ଷତାମାଳା । ମୁଁ ବୁଝେଗବାକୁ ତାହେଁ, ସାହିତ୍ୟର ବିବିଧ ସୁତ୍ର ମତେ ଜଣାପଡ଼ି ଯାଇଛି, ମୁଁ ତାକୁ ପରମ ଆନନ୍ଦରେ ଜହୁଛି । ମୁଁ ଉଦ୍‌ବ୍ରତାଙ୍ଗ ଗାଇଯାଉଛି, ଜଂଗେଜୀ, ସଞ୍ଚୁତ, ଓଡ଼ିଆ । ମୁଁ ଦେଉଛି ଦାର୍ଶନିକ ବିଶ୍ଵେଷଣ । କାବା ହୋଇ ସେମାନେ ଶୁଣୁଛନ୍ତି । ଉପାହିତ ହୋଇ

ମୁଁ କହୁଛି, ସେହି କହି କହି ଆମ୍ବପୁକାଶରେହି ମୋର ଆନନ୍ଦ ! ଆହ !’ ସାହିତ୍ୟ ଉପବୋଗ କରିବା ପଦାର୍ଥ, ନାରୟ ନୁହେଁ, ତେଣୁ ଖାଲି ବିଶ୍ଵେଷଣ ନୁହେଁ, ମୁଁ ସଂଶୀତ ଗାଉଛି !

ଭୋକ-ଶୋଷ, —ସମୟର ଗତି, — ?

କିଏ ପଚାରେ ?

କେତେ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ଆଗରେ ମୁଁ ବଜାଣିଲିଣି, କେତେ ‘ରୂମ’ ବୁଲିଲିଣି, ମୁଁ ବନ୍ଧୁଛି ।

ଦିନ ଗୋଟାଏ ବେଳ ହେବ, କାହୁତ୍ତାଇ ଆସିଲେ, ଭାରି ଖୁସି ହେଲି । କହିଲି “ମୁଁ କହୁଥିଲି—” ସେ ମତେ କହିଲେ “ଚାଲୁ ଚାଲୁ, ତଳେ ଭାଉଜବୋର ହେରିକା ଗାଡ଼ିରେ ଅଛନ୍ତି ।”

“ଏଁ ! ଭାଉଜବୋର ଏଠିକି ଆସିବନ୍ତି .?”

“ଆସିଲୁ । ଜଳଦି । କାହିଁ ତୋ ଜିନିଷ ?”

ସତେତ, ଜିନିଷ ତ ରହିଗଲା ଜଗଭସିଂପୁର ବସରେ କାଳି ରାତିରେ, କଣ ହେବ ! ମୋ ହାତକୁ ଧରିଥାନ୍ତି, ବାଟରେ କାହୁତ୍ତାଇ କହିଲେ “ତୁ ଏଠି ବଞ୍ଚିତା ଦଉରୁ, ତେଣେ ଆମେ ଘରେ ଗୋଟାକଯାକ ତୋ ପାଇଁ ପାଗଳ ! ଘରେ କହା ବୋବା ଲାଗିଛି !”

ସତକୁ ସତ ଘୋଡ଼ାଗାଡ଼ିରେ ବଡ଼ ଭାଉଜବୋର, ପିଲାଏ ।

ଭାଉଜବୋର କାହୁଥାନ୍ତି, ମତେ କୁଷେଇ ପକାଇଲେ, “ତେମେ ଜୀବନରେ ଅଛ ! ସତେ ଜଗବାନ ତୁମୁକୁ ବଞ୍ଚେଇଛନ୍ତି !” ଗାଡ଼ିରେ ବସିଲି । ଗଲୁଁ ।

ନରେଶତୁ ଖବର ପାଇ ସେମାନେ ମୋ ପାଇଁ ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ ହୋଇଛନ୍ତି । ଚାରିଆଡ଼େ ଖୋଜେଇଛନ୍ତି, କାହୁତ୍ତାଇ କାରିଆଡ଼େ ଦଉଦିଛନ୍ତି, ପୁଲିସ୍ ଥାନା, ତୁଳସୀପୁର, କୁଆଡ଼େ ବୋଲି କୁଆଡ଼େ । ମତେ ହଷ୍ଟେଲରେ ଠାବ କରିଛନ୍ତି, ଘରକୁ ନେଇଯାଉଛନ୍ତି । ଗଲି ।

ଘରେ ମୁଁ ଗପୁଛି, ସାହିତ୍ୟ, ଅର୍ଥଶାସ୍ତ୍ର, ଦର୍ଶନ, ଧର୍ମ, ବେଶି ତ ଧର୍ମ ବିଷ୍ୟରେ ମୁଁ ଲେକବର ଦେଉଛନ୍ତି । ମୁଁ ପଦାକୁ ଯିବାକୁ ଚାହେଁ । ସେମାନେ ମତେ ବୁଝାଉଛନ୍ତି । ଜଗିଛନ୍ତି । ମୋର ଧର୍ମରାବ ପ୍ରବଳ ହେଲାଣି । ଚାଲିଗଲି କାଳି ମହିରକୁ । ସାମ୍ବାରେ ଦେଖୁଛି ମାର୍ଗମୂର୍ତ୍ତି । ମୋ ଆଖରୁ ଲୁହ ଝରୁଛି । ମୁଁ ଆନନ୍ଦରେ ଉନ୍ନତ । କେତେ କଣ ସଞ୍ଚାରରେ ପ୍ରୋତସ୍ଥତା ପଢ଼ିଯାଉଛନ୍ତି । କିଏ ମତେ ମନ୍ଦର ଫୁଲର ମାଳା ପିନ୍ଧେଇ ଦେଇଛନ୍ତି, ଭାବିଥିବ ଯେ ବଡ଼ ସାଧକ

କିଏ ! ମୋ ନାଲି କୋଟ ଶୁଖୁଳାଣି, ମୁଁ ତାକୁ ପିଛିଛି । ତା ଉପରେ ସେହି ମନ୍ଦାର ଫୁଲ ମାଳ । ମୋ ମୁଣ୍ଡବାଳ ବଡ଼ ହୋଇଛି, କଟା ହୋଇନାହିଁ । ଏକେତ ହାତୁଆ, ଧେଡ଼େଙ୍ଗା ଢେହେରା, ମୁଣ୍ଡଚାହିଁ ବଡ଼ ଦିଶେ, ହାତୁଆ ମୁହଁରେ ବାରି ହୋଇପଡ଼େ ଆଖୁ ଯୋଡ଼ାକ, ଭାବରେ ଉଭେଜିତ । ଲାଗୁଛି ମୁଁ ଜନ୍ମପାଯାର୍ତ୍ତ, ସବୁ ଗୁଡ଼ ତଦ୍ବ ମୁଁ ବୁଝି ପାରୁଛି, ଭାବ, ଅର୍ଥ ସବୁ ମୋର ହାତ ମୁଠାରେ ! ଶୁଣ ସମସ୍ତେ, ଶୁଣ, ଉପକାର ହେବ !

ନାଲି କୋଟ ପିଛି ମନ୍ଦାର ଫୁଲ ମାଳ ନାଇ କପାଳରେ ଲମ୍ବ ସିଦ୍ଧର କଳି ନାଇ ଭାବଗଦଗଦ ହୋଇ ସ୍ତୋତ୍ର ବୋଲି ବୋଲି ମୁଁ ରାଷ୍ଟ୍ରାରେ ଚାଲୁଛି । ହେଇ, ପୁଣି ଧରି ପକାଇଲେଣି କାହୁଡ଼ାଇ, ପୁଣି ସେହି ବସା ।

ଯେ କଣ ? ଏମାନେ କଣ ଭାବୁଛନ୍ତି ମୁଁ ପାଗଳ ? କାହୁଡ଼ାଇ ମତେ ଘରେ ବଦ କରିବାକୁ ଢେଷ୍ଟା କରୁଛନ୍ତି, ମୁଁ ଖୁବ ରାଗି ଯାଉଛି, ଭାଉଜବୋଉମାନେ ମୋ ପଚ ନେଉଛନ୍ତି, ପୁଣି କବାଟ ଖୋଲା ହେଉଛି ।

ସେମାନେ ଭାଲେଣିରେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ସୁଷ୍ଠୁ ମଣିଷତ ଯେ, ସବୁ ବୁଝୁଛି, ସବୁ କହୁଛି, ସବୁ ମନେ ରଖୁଛି, ନିଜ ଚଳାଚଳ ବିଷୟରେ ଆଦୌ ଅସଂୟତ ନୁହେଁ, କାହାରିକି ଚିତ୍ର ନାହିଁ, ପାଟିତୁଣ୍ଡ ବି ନାହିଁ, କାହାରି କିଛି କ୍ଷତି କରୁନାହିଁ । ଅଥବା ସୁଷ୍ଠୁ ବା କାହିଁ ? ବହୁତ ଗପୁଛି, ଅଦରକାରୀ କଥା ଗପୁଛି, ଅନାବଶ୍ୟକଭାବେ ଜ୍ଞାନର କଥା ଲେଜନ୍ତର ଦେଉଛି, ଯେତେବେଳେ ମନ ହେଉଛି ଶାତ ବୋଲୁଛି, ପଦାରେ ବୁଲିବାକୁ ଭାରି ମନ, କେତେ କଣ ଭାବୁଛି, ଦେହରେ ତାତି ।

“ଗଲା ଗଲା ଏଇତା ବିଢ଼ରା !” ସେମାନେ କୁହାକୋହି ହେଉଛନ୍ତି, ଦୁଇଭାଇ, “ପଡ଼ି ପଡ଼ି ବିଢ଼ରାର ମୁଣ୍ଡଚା ଖରାପ ହୋଇଗଲା । ମଣିଷପଣିଆରୁ ଗଲା ।” ପରାମର୍ଶ କରାକରି ହେଉଛନ୍ତି, ଦୁଃଖ କରୁଛନ୍ତି । ଭାବୁଛନ୍ତି ରାତିରେ ଦୁର୍ଗତିରେ ପଡ଼ି କେନିତି କଣ ‘ଶର’ ହୋଇଯାଇଛି, କ୍ରମେ ଭଲ ହେବ ।

ଧୂଳଭାଇ ଆସିଲେ, ମତେ ଦେଖୁ ବହୁତ କାହିଲେ । ମୁଁ ତାକୁ ଯେଉଁ ପୋଷକାର୍ତ୍ତ ଲେଖୁଥିଲି, ହଷ୍ଟେଲରେ ପହଞ୍ଚି ସେଥିରୁ ସେ ବୁଝିଥିଲେ ମୋର କଣ ଗୋକମାଳ ହୋଇଛି । ଏବେ ବି ମନେ ପଢ଼ୁଛି, ଶେଷରେ ଲେଖୁଥିଲି “ବ୍ରଜ ଓ ବ୍ରଜର ପୁଅ ନିର୍ମକୁ ମୋ କଲ୍ୟାଣ,” ନିର୍ମ ତାଙ୍କ ଝିଅ, ତା ଉପରେ ବ୍ରଜ ତାଙ୍କ ପୁଅ ।

ପାଞ୍ଚ ଦିନ ଗଲା, ଜର ଭଲ ହେଲା । ମୋ କଥାରାଷା ବୋଧହୁଏ ଟିକିଏ ଭଲ ହେଲା । ମୁଁ ହଷ୍ଟେଲ ଗଲି । ସେଠି ଦିନେ କି କି ଦିନ ଥିବି କି

ନାହିଁ, ଦିନେ ଛୁଟି ଥାଏ, ମନ ହେଲା ପୁରୀ ଯିବାକୁ । ପୁରୀ ମୁଁ ଦେଖୁ ନ ଥାଏଁ । ମୁଁ ଜାଣିଆଏଁ ମୋ ଅପାର ଦିଅର ଶ୍ରୀ ରାଜକିଶୋର ମହାପାତ୍ର ସେଠି ପୋଲିସ୍ ସବ ଜନିସପେକରେ, ସେ ଚାଉନ୍ ଥାନା ଅଫିସର ଥାଆନ୍ତି ।

ପୁରୀ ଯାଉଥିଲା ‘ଜଟି’, ଗୌର କାନୁନଗୋ, ମୁଁ ଢାକୁ ବିହିଥିଲି, ମୋ ତଳ କୁସ୍ରଗେ ପଡ଼େ, ସେ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ କାନୁନଗୋଙ୍କର ବାଦିପୁଅ ଭାଇଟିଏ । ମୁଁ ଗଲି ତାହାରି ସଂଗରେ ।

ରାତ୍ରିଭାଇ ଖୁବ ଖୁସି ହେଲେ । ବହୁତ ଯତ୍ନ ନେଲେ । ରୁକ ଅପା ଓ ପିଲାଏ ସମସ୍ତେ ଥିଲେ, ରାତ୍ରିଭାଇଙ୍କ ସାନ ଭରଣୀ ଆଶା ବି ଥାଏ, ତାଙ୍କ ବାପା ବୋଉ ଥାଆନ୍ତି ।

ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଦର୍ଶନ କଲି । ମୋର ଧର୍ମଭାବ ବହୁତ ବଢ଼ିଥାଏ । ପାହାନ୍ତିଆରୁ ରଠି ମୁଁ ଶ୍ଲୋକ ବୋଲେଁ, ରାତ୍ରିଭାଇଙ୍କ ବାପା ବୋଉ ଦୁର୍ବେଳ ସଂଗେ ଧର୍ମ ଆଲୋଚନା କରେ, ମତେ ଶ୍ରେଷ୍ଠା ମିଳିଲେ, ସେମାନେ ବି ବହୁତ ଖୁସି ହେଲେ । ପ୍ରତି ସଞ୍ଚରେ ଜଗନ୍ନାଥ ଦର୍ଶନକୁ ଯାଉଁ ।

ତା ଛଡ଼ା ମୁଁ ସମ୍ବନ୍ଧକୂଳକୁ ବୁଲିଯାଏଁ । ବାଲିଏ ବାଲିଏ ବୁଲି ସମ୍ବନ୍ଧକୁ ଅନାଇଁବା ମତେ ଖୁବ ଭଲ ଲାଗେ । ବର୍ଷାରେ ବି ଯାଇଛି ।

ମୁଁ ଯେଉଁଠିକି ଯାଏ ରାତ୍ରିଭାଇ ମୋ ସଂଗରେ ଗୋଟିଏ ଲୋକ ପଠାନ୍ତି । ରାତ୍ରିଭାଇ ମୋର କୌଣସି କଥାରେ ପ୍ରତିବାଦ କରନ୍ତି ନାହିଁ, ସେହି ଆଦର ଦ୍ୱାରା ସବୁବେଳେ ମତେ ଖୁସି କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି । ରୁକ ଅପା ବହୁତ ପ୍ରକାର କରି ଖାଇବାକୁ ଦିଏ । ସେମାନଙ୍କ ସଂଗେ ଘନିଷ୍ଠତା ସବୁଦିନେ ଥିଲା ।

ପଛେ ରୁକ ଅପା ମତେ କହୁଥିଲା, ସେବେବେଳେ ବେଳେବେଳେ ଜଣା ପଢ଼ୁଥିଲା ଯେ ମୁଣ୍ଡ କେମିତି ଟିକିଏ ବିଚିତ୍ର ଯାଇଛି, ସେମାନେ ବି ଭାବୁଥିଲେ, ବହୁତ ଗୁଡ଼ାଏ ପଢ଼ି ପଢ଼ି ବୋଧହୁଏ ସେପରି ହୋଇଛି । ରାତ୍ରିଭାଇ ଆମ ଘରକୁ ବିଠି ଲେଖୁ ଦେଇଥିଲେ ଯେ ମୁଁ ତାଙ୍କ ପାଖେ ଅଛି, ସେ ମତେ ନିଯା ରଖିଛନ୍ତି ଓ ମୋ ପାଇଁ କୌଣସି ବିଶ୍ଵା ନାହିଁ ।

ଚାରି ପାଞ୍ଚ ଦିନ ରହି ମୁଁ ଫେରି ଆସିଲି । କାହୁଭାଇ ମତେ ବସାକୁ ନେଇଗଲେ । ସଞ୍ଚାର ସୁଷ୍ଠୁ ନହେବାଯାକେ ମୁଁ ଆଉ ହଷେଲୁ ଯିବି ନାହିଁ, କଲେଇ ଯିବି ନାହିଁ, କୁଆଡ଼େ ଯିବି ନାହିଁ, ଏଇଥା ତାଙ୍କର ମତ । “ପୁରୀ ଚାଲିଗଲୁ । ପୁଣି କେଉଁ ଖାଲ ଆସିବ, ଆଉ କୁଆଡ଼େ ପଳେଇବୁ । ବୋଉ ମୁଣ୍ଡ ବାଢ଼େଇ ହଜନ୍ତି, ତୋ ପାଇଁ ବୋଉ ଦର୍ଢି ଦବ, ଆମେ ସମସ୍ତେ

ତେ ପାଇଁ .ହଚହଟା ହବୁ ନାହିଁ ?” କଣ ମୋର ବିଶିଥିଛି ? ମୁଁ କିଛି ବୁଝି ପାରେ ନାହିଁ । ବଡ଼ଭାଉଜବୋଇ କହିଲେ “କିଛି ନୁହେଁ ମ, ତୁମେ ଶୁଭାଏ ବଜୁଡ଼, ସବୁବେଳେ ମନ ନିଷ୍ଠଳ ଗଞ୍ଜନା, ଅଛ ଅଛ, ସବୁ ଭଲ ଚାଲିଛି, ପୂଣି ଦେଖିଲାବେଳକୁ କେଉଁ କଥା ପକାଇଲଣି । ଭଲ କଥା, କିଛି ଖରାପ ନୁହେଁ, କିନ୍ତୁ ଅଦରକାରୀ । ସେଉଁଠାରେ କଣ ଝୁକ ଲାଗେଇଲଣି । କେଡ଼େ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇଯାଇଛି । ତୁମେ କଣ ଏଇଆ ଥିଲ ? ସେଇଥିପାଇଁ ସମସ୍ତିକ ମନ ଖରାପ ହେଉଛି ।”

ମୁଁ ଭାବୁଥିଲି, ଆଛା ଆକଟ ! ତେଣେ କଲେଇ ମାରା ହେଲା ଯେ ! କାହିଁକି ? କାହିଁକି ମୋ ପଡ଼ା ବନ୍ଦ ହେବ ?

ସେମାନେ ଭାବୁଥିଲେ, ଯାର ମୁଣ୍ଡତ ଥିଲ ରହନାହିଁ, କି ଉପାୟ କରାଯିବ ? କାହାକୁ କାହାକୁ ଆଣି ଦେଖାଇଲେ, କୌଣସି ବିଶିଷ୍ଟ ଗୋଗର ବିହୁବର୍ଷ ମିଳୁ ନାହିଁ । ପାଗଳ ଯେ ହୋଇନାହିଁ, ଅଥବା ସୁଷ୍ଠୁ ବି ନୁହେଁ । କଣ ସବୁ ବଚିକା ଆଣି ଶୁଆଇଲେ, କିଛି ଫଳ ହେଲା ନାହିଁ । ଗଲା ଆହୁରି ପାଞ୍ଚ ସାତ ଦିନ, ମୁଁ ପ୍ରବ ପଡ଼ୁଛି, ବହୁତ କଥା ଗପୁଛି, କୌଣସି ଗୋଟିଏ ବିଷୟରେ କଥା ଆଗ୍ରହ କଲେ ସେ ବିଷୟରେ ଗୋଟିଏ ପାଣିତ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାଷଣ ଦେଉଛି । ମନା କଲେ ମାନୁ ନାହିଁ ।

କାହିଁକି ? ମୁଁ ଜାଣି ପାରୁ ନାହିଁ । ବେଳେବେଳେ ଲାଗୁଛି ଯେ ମୁଁ ଚାହେଁ ନାହିଁ ଅଥବା କହି ହୋଇଯାଉଛି ।

କୁଳାଇ ୧୫ ତାରିଖ ଯାଇ ଏମିତି ସମୁଦ୍ରାୟ ବିତ୍ତିଥିବ ପଦର କୋଡ଼ିଏ ଦିନ । ଦିନେ ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ଚୌଧୁରି କେଉଁଠାରେ ଶୁଣିଲେ ଯେ ମୋ ଦେହ କଣ ଭୟକର ବେମାର, ତେଣୁ ମୋ କଲେଇ ପଡ଼ା ବନ୍ଦ ହୋଇ ଯାଉଛି । ସେ ମତେ ଦେଖିବାକୁ ଆମ କାଳାଗଳି ବସାକୁ ଆସିଲେ ।

ମୋର କଣ ହୋଇଛି ସମସ୍ତିକୁ ପଚାରି ବୁଝିଲେ । ମୋ ସଂଶାରେ କଥାଭାଷା କଲେ । ଶୁଭ ସ୍ଵେଚ୍ଛରେ ଶୁଭ ନିଷ୍ଠା ଦେଇ ସେ ମତେ ଅନାଲ୍ଯାନ୍ତି, ହସି ହସି କଥା କହୁଥା’ନ୍ତି । ଗଲାବେଳେ କହି ଦେଇ ଗଲେ

“କିଛି ବିତା ନାହିଁ, ଯେ ଭଲ ହୋଇଯିବ । ମୁଁ ଓ ବାରେଶ୍ଵର ବାବୁ ପଚାରାର୍ଥ କରିବୁଁ । ଔଷଧ ଦେବି । କାଳି ଗରିବାର ଅଛି । ସକାଳେ ଚିକିତ୍ସା ଯାକୁ ଘେନି ଆପଣମାନେ କେହି ମୋ ବସାକୁ ଆସିବେ । ବହୁତଶୁଦ୍ଧିଏ କଥା ପଚାରି ପଚାରି ଲେଖିବାକୁ ପଢ଼ିବ । ତାପରେ ଔଷଧ ଠିକଣା କରାଯିବ ।”

ଘରେ ଆଶା ଓ ଆନନ୍ଦ ଖେଳିଗଲା । ସେ କଟକ ସହରର ପ୍ରସିଦ୍ଧମ ହୋମିଓପ୍ୟାଥ ।

ତହଁ ଆରଦିନ ସେ ଓ ଅଧ୍ୟାପକ ଗରେଶ୍ୱର ଚାଟାଙ୍କ ପ୍ରାୟ ଦେବପଥା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋ ବିଷ୍ୟରେ ନାନା ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରି ପଚାରି ଖାତାରେ ଲେଖୁଥାଏଇ । ଆଶ ମୋ ଜହୁଦିନଠୁଁ ଯେତେବେଳେ ଯେତେପ୍ରକାର ରୋଗ ହୋଇଛି ସବୁ, କାହୁ କୁଣ୍ଡିଆ, ବିର୍କାଂତି, ନାଳ ଖାଡ଼ା, ଜର । ଯେତେଯେତେ ଔଷଧ ଖାଇଛି ସବୁ । କଣ କଣ ଖାଇବାକୁ ଭଲ ପାଏଁ, କଣ କଣ ମତେ ରୁହେ, କି କି ସ୍ଵପ୍ନ ଦେଖେ, ମୋ ସ୍ଵଭାବ, ଚର୍ଚିତ୍ର ଧରଣ ଧାରଣ ସବୁ । ଚାପରେ, ରୋଗ ସଂପର୍କରେ ଆମ ଭାଇ ଭଉଣୀଙ୍କର, ବାପାବୋଉଙ୍କର, ପିତୃଙ୍କଳର ମାତୃଙ୍କଳର, ସବୁ ଖବର । ଲେଖା ସରିଲା । କହିଲେ “ଏ ତଥ୍ୟ ଉପରେ ବର୍ଣ୍ଣମାନ ଆମେ ଧ୍ୟାନ ଦେବୁଁ, ଭାବି ଚିନ୍ତି ଦୁଇ ତିନି ଦିନ ପରେ ଔଷଧ ଦେବୁଁ ।”

ଦୁଇତିନିଦିନ ପରେ ସେ ତାଙ୍କ ରାଯ ଶୁଣାଇଲେ, “ଆମେ ରୋଗକୁ ଧରିଲୁଁ । ଯେ ଆଉ କିଛି ନୁହେଁ, କେବଳ ମ୍ୟାଲେରିଆ ଜର । ବହୁଦିନୁ ବାରମାର ହେଉଥିଲା, ଔଷଧ ଖାଇ ଖାଇ ଜର ଦବି ଦବି ମୁଣ୍ଡକୁ ତା ରୋଗ ଧରି ପକାଇଛି । ଦେଖ, ବର୍ଣ୍ଣମାନ ତ ଦେଖୁବ ଆବୋ ଜର ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଯେଉଁ ଔଷଧ ଦେବି ତାକୁ ପାନେ ଖାଇଲାମାତ୍ରେ ହୁ’ହୁ’ ହୋଇ ଜର ମାଡ଼ି ବସିବ ଓ ସଂଗେ ସଂଗେ ମୁଣ୍ଡ ସଫା ହୋଇଯିବ । ଜରକୁ ଦାବି ଦାବି ବନ୍ଦ କଲେ ପୁଣି ସେ ମୁଣ୍ଡକୁ ଧରିପାରେ, ତେଣୁ ଜରକୁ ପଦାକୁ କାଢିବା ହେବ ଆମ କାମ । ସେ ହେବ, ବହୁବ ହେବ, ତାପରେ ସେ ବାହାରି ଯିବ । ବହୁବ ବର୍ଷର ଜର, ତେଣୁ ବାହାରି ଯାଇ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଛାଡ଼ି ଯିବାକୁ ତିନି ଚାରିମାସରୁ କମ ଲାଗିବ ନାହିଁ । ସେତେକ ଘୋସ୍ଥ୍ୟ ସହକାରେ ସହିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ସେତେବେଳେ ତୁମେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଔଷଧ ଖାଇବ ନାହିଁ, ଆବୋ ଛାନିଆ ହବ ନାହିଁ, ଜରରେ ଦୁର୍ବଳ ହେବ, କିନ୍ତୁ ତା ପରେ ମନକୁ ଦେହ ସବଳ ହୋଇଯିବ । ମୁଣ୍ଡ ପାଇଁ ତ ଆବୋ ଚିତ୍ରା ନାହିଁ, ଔଷଧ ଖାଇଲା ମାତ୍ରେ ଯେମିତି ଜର ଆରମ୍ଭ ହେବ ସେମିତି ମୁଣ୍ଡ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ସୁଷ୍ଠୁ ହୋଇଯିବ । ଆଉ ଜର ଛାଡ଼ିଗଲା ପରେ,— ଆସନ୍ତା ସାତ ବର୍ଷ ଭିତରେ ତୁମ ଦେହରେ କାହୁ କୁଣ୍ଡିଆ ବି ହେବ ନାହିଁ ।”

ସେ ଯାହା କହିଥିଲେ ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ତା ସତ ହୋଇଥିଲା । ହୋମିଓପ୍ୟାଥ ଚିକିତ୍ସା ବଳରେ ପ୍ରକୃତ ଚିକିତ୍ସକଳ ହାତରେ କଣ ହୋଇପାରେ ମୁଁ ତାହାରି

ଗୋଟିଏ ନମୁନା । ସେହି ଢିକିଷା ପାଇଁ ତ, ମୁଁ ଭଲ ହେଲି, ପାଠ ପଡ଼ିଲି, ମୋ ଜୀବନର ଧାରା ଗଢ଼ିଚାଲିଲା ।

ପ୍ରଥମ ଔଷଧ ପାନକ ଖାଇଲା ମାତ୍ରେ ମତେ କମ ଦେଇ ହୁ ହୁ ହୋଇ ଜର ଆସିଲା, ମୋ ମୁଣ୍ଡ ସେହି ସଂଗେ ସଂଗେ ଶାନ୍ତ ହୋଇଗଲା, ଆଉ ମୋର ଏତେ କଥାରାଷ୍ଟା ନାହିଁ, ପରକୁ ବୁଝେଇବାକୁ ମୂଳରୁ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ଆରମ୍ଭ କରିବା ନାହିଁ, ବତ ପାଚିରେ ଶ୍ଵେତ ବୋଲା ଗୀତ ବୋଲା ନାହିଁ । ମୁଁ ସବେଳେ ହେଲି, କଣ ଦରକାରୀ, କଣ ଅଦରକାର, କେଉଁଠି ତୁମି ରହିବି କେଉଁଠି କଥା କହିବି ଓ କେତେ କହିବି । ଆଉ ନାଲି କୋଟ ପିଛି ପଦାକୁ ଯାଇ ନାହିଁ । ମୋ କଥାରାଷ୍ଟାରେ ବ୍ୟବହାରରେ ଆଉ କେବେ କେହି କିଛି ଅସ୍ଵାରାବିକତା ଦେଖିନାହାନ୍ତି ।

ମୋ ବେମାରି ଖବର ଢାକ୍ରର ଶ୍ରୀ ବାଞ୍ଛାନିଧି ଶତପଥୀ ବି ଧୂଳଭାଇଙ୍କୁଁ ଶୁଣି କହିଥିଲେ “ସେ ଆଟେଟ୍ରିନ ଔଷଧ ଖାଇ ସେପରି କେତେ ଲୋକ ହେବାର ମୁଁ ଶୁଣିଲିଣି । କା’ର ଦେହ, ଆଖ, ପାପୁଳି ସବୁ ହଳଦିଆ ପଡ଼ିଯାଏ । କାହାର ମୁଣ୍ଡ ଗୋଲମାଳ ହୋଇଯାଏ । ବଡ଼ ଉତ୍ତର ଔଷଧ ଯେ । ଶୁଣୁଛି ଯାସ୍ତୁକୁଣ୍ଡିନ ମିଶେଇ ଖାଇଲେ ଏ ଔଷଧର ଦୋଷ କଟେ । କାହା ଦେହରେ ବା ସେମିତି ଚଳିଯାଏ । ତେବେ, ସେ ମୁଣ୍ଡ ଅତ୍ୱାଆ କାଳକ୍ରମେ ତା ମନକୁ ଛାହିୟିବ, କିନ୍ତୁ କରନ୍ତୁ ନାହିଁ ।”

ସେତେବେଳେ ଜର୍ମାନ ଆଟେଟ୍ରିନର ଏ କୁ-ପ୍ରକ୍ରିୟା ବିଷୟରେ ମୁଁ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁଁ ବି ଶୁଣିଲି ।

ଆଗ ଆଗ କୁର ହେଉଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ମୁଁ କଲେଇ ନ ଯାଇ ଘରେ ରହିଲି । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ବୌଧ୍ଵରିଙ୍କ ଉପଦେଶ ମାନି ଘରେ ରହିଯିବାକୁ ପଡ଼ିଲା ବୋଧିବୁଏ ଆହୁରି ପନ୍ଥର ଦିନ ।

ମ୍ୟାଲେରିଆର ମୁଣ୍ଡବ୍ୟଥା, ବାନ୍ତି । ଜର ଆସିଲାବେଳେ ପ୍ରବଳ କମ, କମଳ ଘୋରି ହୋଇ ପଡ଼ିଥାଏ, କେତେବେଳେ କିଏ ମାଡ଼ି ବସନ୍ତି । ତାପରେ ଦେହରେ ତାତି ଭାର୍ତ୍ତି, ମୁଁ ପଡ଼ି ରହିଥାଏଁ । ଜର ବଢ଼େ, କମେ, ଛାଡ଼େ, ପୁଣି ଆସେ । ଦିନଗୁଡ଼ାକ ଅକଳନ ହେଲା ପରି କୁଆଡ଼େ ଯାଏ । ଭାଇମାନେ ଅପିସ ଯାଆନ୍ତି । ବଡ଼ ଭାଉଜବୋଉ ତାଙ୍କ ପିଲାଟିମାନଙ୍କୁ ଘେନି ବାପଟ ଘରେ ଶୁଅନ୍ତି । ଦାଣ୍ଡଘରେ ମୁଁ ପଡ଼ିଥାଏଁ । ସେଇବା ବାଟ ଘର, ସେବାଟେ ଯିବା ଆସିବା, ତେଣୁ ଦିନବେଳେ କାହୁଡ଼ାଇ ମତେ କେତେଦିନ ଢାହାଣ ପାଖେ ସାନରାଉଜଙ୍କ ଘରେ ଶୋଇବାକୁ କହିଲେ ।

କାହୁରାଇକର ପୂଣ୍ୟବିଚିତ୍ର ଥାଏ,— କାହୁଆଁ । ବେଳେବେଳେ ମୋର କଷ ଦେଖୁ ତାର ହୃଦୟ ଢାକେ “ଗୋପ ବାବୁ, ବିପି ଦେବି ଚିକିଏ ?” ଦୟାକରି ସେ ମତେ ଘଷିବିଏ ।

ସାନଭାଉଜବୋଉ ବେଳେବେଳେ ଦୁଃଖୁଡ଼ ହୋଇ କହନ୍ତି “ଗୋପ, ଭାରି ଶୀତ କରୁଛି ? ରେଜେଇଟାଏ ଆଣି ଦେବି ଆଉ ?” ତଳେ ମୋ ବିନ୍ଦଶା ପରା ହୋଇଥାଏ । ଶେଯ, ରେଜେଇ, କମଳ, ଯେତେ ଯାହା ସବୁ ମୋ ଉପରେ ଗଦା ହୁଏ । ବେଳେବେଳେ ଝାଆରା ପୁରୁରାମାନଙ୍କୁ ତା ଉପରେ ସବାର ହେବାକୁ ବି ଢାକେ । ତଥାପି କଂପରେ ମଞ୍ଜ ଥରେ ।

ଶ୍ରୀଯୁଷ୍ଠ ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ଢୋଧୁରା ଅଷ୍ଟଧ ବେଶିଥର ଶାଇବାକୁ ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ, ପ୍ରଥମ ପାନେ ଦିପାନେ ପରେ ବୋଧହୃଦୟ ପନ୍ଥର ଦିନରେ ପାନେ କି ମାସକେ ପାନେ ଦିଅନ୍ତି ।

ଜଗର ପ୍ରଥମ ପ୍ରକୋପ କମିଲା, ତାପରେ ବି ଜଗ ଚାଲିଥାଏ, କିନ୍ତୁ ଦିନ ଭିତରେ ଜଗ ନ ଥିବା ବେଳ ବଢ଼ି ବଢ଼ି ଚାଲିଲା, ମଞ୍ଜରେ ମଞ୍ଜରେ ଦିନେ ଦିଦିନ ବି ଛାଡ଼ିଗଲା, ଜଗର ତାତି ବି ଅଧିକ ହେଲା ନାହିଁ । ସେତେବେଳେ ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ବାବୁ ଅନୁମତି ଦେଲେ, “ଏଥର ତୁମେ କଲେଇ ଯାଇ ପଢ଼ିପାର ।”

ପଣ୍ଡିମ ଛାତ୍ରବାସରେ ତଳ ମାହାଲାରେ ପ୍ଲାନ ପାଇଲି । ସେ ଘରେ ଆଉ ଥିଲେ ତିନି ଜଣ ମୋର ତଳ କ୍ଲାସର ଛାତ୍ର । ସମାଜ ସଂପାଦକ ଶ୍ରୀ ରାଧାନାଥ ରଥଙ୍କ ସାନଭାଇ ଶ୍ରୀ ବିଶ୍ଵନାଥ ରଥ, ଶ୍ରୀଯୁଷ୍ଠ ବୋଧରାମ ଦୁବେଙ୍କ ସାନଭାଇ ରାଜାରାମ ଦୁବେ, ଓ ଶ୍ରୀ ସୁଧାନିଧି ସାମତରାୟ ।

ପୁଣି ହଷ୍ଟେଲ ଜୀବନ । ଆଗରୁ ଅନେକେ ମୋର ବିହ୍ବା । କିନ୍ତୁ ଦିନ ବିରୁଥାଏ ଜଗରେ ପଡ଼ି ପଡ଼ି ଅନେକ ଥର । କେତେଥର ଜଗ ଦେହରେ କ୍ଲାସକୁ ଯାଇ କିନ୍ତୁ ସମୟ ପରେ ମୁଁ ଶୋଇବାକୁ ଚାଲି ଆସିଛି । ଜଗ ଛାଡ଼ିଲେ ପାଠ ପଡ଼େ । ଅସୁନ୍ଦର ହୋଇ ଯେଉଁ ସମୟ ନଷ୍ଟ ହେଉଛି କୌଣସି ମତେ ପାଠର କ୍ଷତି ପୂରଣ ମେଣ୍ଟାଇବାକୁ ମତେ ଯଦି କରିବାକୁହିଁ ପଡ଼ିବ ।

ସମସ୍ତେ ଯେତେବେଳେ ସୁନ୍ଦର, କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷମ, ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ, ସେପରି ଅନେକ ସମୟରେ ମୁଁ ନିରାଶ ହୋଇ ଜଗରେ ଶୋଇଛି ।

ସେତିକି ବେଳର ଘଟନା ।

“ଗୋପୀବାବୁ, ଗୋପୀବାବୁ, ମୋର ଭାରି ବିପଦ, ମୋ ପଛରେ ଶତ୍ରୁ ।”

“କାହିଁକି ବାରବାବୁ ?” ମୁଁ ବାର ସ୍ଵାଇଁ ମୁହଁକୁ ଅନାହିଁଲି । ଗୋରା, ଡେଙ୍ଗା, ସୁଲ୍ଲ ସବଳ ବାର, କଲେଜରେ ତାର ପ୍ରଥମ ବର୍ଷ । ସାଇନ୍ସ ପଢ଼ୁଛି, ସେ ତାହେଁ ବହୁତ ପଡ଼ିବ, ପଡ଼ିବାକୁ ବିଲାତ ଯିବ, ବଡ଼ ମଣିଷ ହେବ, ଖୁବ ଧନୀ, ଖୁବ ପ୍ରତିପତ୍ତିଶାଳୀ, ଖୁବ,—କଣ ଗୋଟାଏ । ମଧ୍ୟବଳର ଚାଷୀ ପରିବାରର ପିଲାଟିଏ, କିନ୍ତୁ ତାର ଉଜାଶା ଅଛି ।

ଏତେ ଆଶା ନ ଥିଲା । ତେଜେଇ ଦେଇଛି ଜଣେ । କୁଆଡ଼େ ନହ । ସେତ ଆହୁରି ତିନିକ୍କାସ ଉପରେ ପଡ଼େ, ଆହୁରି ଉପରେ ବି ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ତା ନିଶା କେବଳ ଖେଳ, କସରର, ଫୁଲି, ମଉଜ । ବଡ଼ ଲୋକର ପିଲା । ସାରକରେ ପଡ଼େ । ସର୍ଦ୍ଦରି କରେ । କାହିଁକି ବାର ଉପରେ ତା ନିଯା ପଡ଼ିଲା । ସେ ଜାଣେ । ତାକୁ କହିଛି ତା ବାପାଙ୍କର ବହୁ ମହାପାତ୍ର କଳିକତାର ବହୁ-ଲକ୍ଷ-ପଡ଼ି, ତାଙ୍କ ଏକମାତ୍ର ଝିଅ ପାଇଁ ଯେ ଜ୍ଞାଇଁ ଖୋଜୁଛନ୍ତି, ତାକୁହିଁ କହିଥିଲେ ଗୋଟିଏ ଠିକଣା କରିଦେବା ପାଇଁ, ସେ ବାରକୁ ବାହିଛି । କିନ୍ତୁ ବାଦ ସାଧୁଛି ଦୁର୍ଗା, ସେ ଆଉ ଜଣେ । ସେ ବି ନନ୍ଦକୁ ଧରିଛି । ନନ୍ଦ ଆହୁରି କହିଛି, “ଦୁର୍ଗାର ତୁ ପ୍ରତିଦ୍ୱାରୀ ହେଲୁଗେ ବାର, ସେ ବଡ଼ ଭୟକର ଲୋକ, ହୃସିଆର ଥିବୁ, ନ ହେଲେ ସେ ତତେ ଖତମ କରିଦେବ ।”

ତେଣୁ ବାର ଉରେଜିବି ।

“ଏକୁଟିଆ ମତେ ଆକ୍ରମଣ କଲେ ମୁଁ ତା ବେଳ ଭାଙ୍ଗି ଦେଇପାରିବି । ସେଇଟା କଣ ମତେ ପାରିବ ?”

“ଆପଣ କାହିଁକି ସେ ନହ କଥାରେ ମାତୁଛନ୍ତି ବାରବାବୁ ?” “କଣ କହିଲେ ?” ସେ ଆହୁରି ଉରେଜିବି ହେଲା, “ମାତିଛି ମୁଁ ? ଆପଣ କିଛି ଜାଣି ନାହାନ୍ତି । ଜାଣନ୍ତି ? ନହ ମତେ ବିଠି ଦେଖାଇଛି । ମହାପାତ୍ର ଲେଖିଥିଲେ ତୁମେ ବାର ସ୍ଵାଇଁ ବିଶ୍ୟରେ ଯାହା ଯାହା ଲେଖିଥିଲ ମୁଁ ତହିଁରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ । ଖୁବ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା । କିନ୍ତୁ ଦୁର୍ଗା ବୋଲି ଯେଉଁ ପିଲାଟି ଅଛି, ସେ ବି ମନ ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ, ବାହିବାର ଭାର ତୁମ ଉପରେ ।”

ଆର୍ଦ୍ଦ୍ର୍ୟ ହେଲି । ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ନାଁ ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି । ସେ ବାହୁଦୂଷି ବାର ସୋଇକୁ ?

“ମତେ ବୁଦ୍ଧି ବଚାକୁ ଗୋପୀବାବୁ, ଆପଣ ମୋର ପରମ ହିତାକାଙ୍କ୍ଷା,” ସେ ତଳେ ବସିପଡ଼ି ମୋ ହାତ ପାପୁଳିକୁ ଯାହୁଦି ଧରିଲାଣି, “ସେ ସରତାନ୍

ଦୁର୍ଗା କେତେବେଳେ ମତେ ଆକ୍ରମଣ କରିପାରେ । ମୁଁ ତ ଏକୁଟିଆ କୁଆଡ଼େ ଯାଉନାହିଁ, ରାତିରେ ଅନେକ ସମୟରେ ଢେତା ରହୁଛି, ତଥାପି, —କେମିତି କେମିତି ଲାଗୁଛି ମତେ,—”

କଣ ବୁଝେଇବି ?

ତା ପରେ ଦିନେ, ବାରତୀ ହିଁ ଶୁଣିଲି, ଆଉ ଚିତା ନାହିଁ । ଆଜି ପରୀଷା ହେବ । ନନ୍ଦ କହିଛନ୍ତି । ଦୁର୍ଗା ଜିତିଲେ ଜିତୁ, ମୁଁ ଆଉ କିଛି କହିବି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସେ କଣ ପାରିବ ?

ପରୀଷା ତ ବିଚିତ୍ର ପ୍ରକାରର । ନନ୍ଦ ବହୁତ ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ଡାକିଥାଏ । ଆଗ ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟ ପରୀଷା । ମେଡ଼ିକେଲ୍ ସ୍କୁଲରୁ ମୋଟା ଯୋଟା ଦିଜଣ ଆସିଥାଏ । ନନ୍ଦ କହିଥାଏ “ସେ ଡାକ୍ତର” । ସୁର ପିଛିଛନ୍ତି; ଷେଥୋ ଝୁଲୁଛି । ଗମ୍ଭୀର ମୁହଁ ।

ଦୁର୍ଗା ଓ ବାର ପାଖ ପାଖ ହୋଇ ଠିଆ ହେଲେ । ଦୁର୍ଗା କଳା, ଡେଙ୍ଗା, ହାତୁଆ, ସେ ଉପର କ୍ଲାସ୍‌ର ଛାତ୍ର । ଫେଲ ହୋଇ ମୋ ସଂଗରେ ପାଶ୍ କରି ମୋ ସଂଗରେ ପଡ଼େ, ସାଇପ୍ପା । ମୁରୁକି ମୁରୁକି ହସ୍ତଥାଏ ।

‘ଡାକ୍ତର’ କହିଲେ, “ଆଗ ହାର୍ଟ । ପିଠିରେ ଆୟାଚ କରି ଛାତିରେ ଦେଖିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।” ଆଗ ଦୁର୍ଗାକୁ । ପିଠିରେ ଆସେ ତୁକେଇଲେ, ଛାତି ଉପରେ ଷେଥୋ ଅଗ ମାତୁଆନ୍ତି । ତାପରେ ଗରକୁ । ପିଠିରେ ଗୁମ୍ କିନା ପ୍ରବନ୍ଧ ବିଧା, ଛାତିଉପରେ ଷେଥୋ ଅଗ । ନୀଁ, ମୁହଁରେ ଛୁକୁଟି, ଛାତି ଭିତରେ କଣ ବିଶତ ଶୁଣିଲା ପରା । ପୁଣି ଏକ ଗୁମ୍, ଆହୁରି ଜୋରରେ, ପୁଣି, ପୁଣି । ଓେ ! କେମିତି ବାର ସେ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ବିଧା ସମାଳିଛି । ହେଲା ।

“ଦେଖେଁ ଜିର ।”

ଦିହେଁ ଜିର କାହିଁ ଠିଆ ହେଲେ । ଦିଚା ହାର୍ଟ, ଦିଚା ଜିର ।

ତାପରେ ଦଣ୍ଡବୈଠକ । ଦୁର୍ଗା ଅଛକେ ହାଲିଆ ହୋଇ ଅଚକିଗଲା । ବାରର ସରୁନାହିଁ । ଗଣି ଗଣି ଶହେରୁ ବେଶି ‘ଦଣ୍ଡ’, ସେତିକି ବୈଠକ ।

ଡାକ୍ତରଙ୍କ କାମ ସରିଲା । ତାପରେ ନନ୍ଦ କହିଲା, “ଏଡେ ବଡ଼ ଲୋକର ଛାଇଁ ହେବ, ଗାତ ଗାଇ ଜାଣିଥିବା ତ ଦରକାର ।”

ପରୀଷା ହେବ । ଆସିଲା ହାର୍ମୋନିଆମ, ତୁବିତାବଳା । ଦୁର୍ଗା ବୋଧହୁଏ ଜାଣେ । ଛୋଟ ଗୀତଚିଏ ବୋଲିଦେଲା ।

ତା ପରେ ବୀର । ନିପଟ ଗର୍ଭର ବୋବାଳି, ରଢ଼ିରଢ଼ି ତଣ୍ଡି ପାଟି ଯାଉଛି, ସ୍ଵର ଛତରାତର । ହାର୍ଣ୍ଣନିଅମ୍ ଚାଲିଛି ତା ବାଟରେ, ତୁଷିତରୀ ତାଙ୍କ ବାଟରେ, ଆଉ ବୀର ‘ପ୍ରାଣ ପଣେ’ ଗାଉଛି, ସେ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଯୋଇଁ ହେବ ।

ଏ ବିଚିତ୍ର କନ୍ସାର୍ଟ ଶୁଣିବାକୁ ଅନେକେ ଉଠି ଆସିଲେ । ଗୀତ ବନ୍ଦ ହେଲା ।

ନନ୍ଦ ଗରୀର ହୋଇ ରାୟ ଶୁଣାଇଲା “ବୀର ଫାଷ୍ଟ, ଦୁର୍ଗା ଫେଲ୍ ।”

ନନ୍ଦ ଓ ନନ୍ଦର ଆଉ କେତେଇଣ ସଂଗୀଙ୍କୁ ବୀର ସେବିନ ଜଳଖ୍ଯା ଖୁଆଇଲା ।

ବୀରର ଗୋଡ଼ ତଳେ ପତ୍ର ନ ଥାଏ । ଖୁବ ହସ ଖୁସି, ଖୁବ ଆଶା, ଖୁବ ସ୍ଵପ୍ନ ତା ଆଖୁ ଆଗରେ ।

ଦିନେ ସଂଭବୁଡ଼େ ବୀରକୁ ବେଶ କରିବା ଧୂମଧାମ ଲାଗିଗଲା । କାହାଠୁଁ ଭଲ ଲୁଗା, କାହାଠୁଁ ପଞ୍ଜାଗ, କାହାଠୁଁ ଚାଦର, ଖୋଜି ଖୋଜି ମଗାଗଲା । ବୀରର ଗାଲରେ ନନ୍ଦ ଓ ତାର ସାଜମାନେ ସ୍ବୋ ପାଉଡ଼ର ରଗତୁଆନ୍ତି, ଯୋଡ଼ାକୁ ରଗଡ଼ିଲା ପରି । ତା ମୁଣ୍ଡ କୁଣ୍ଡଳ ଦେଉଥାନ୍ତି ସେ ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ପାଟି କରୁଆଏ ।

“କୁଆଡ଼େ ଗାରବାବୁ ?”

“ଆଜି ପରା ଫାଇନେଲ୍ !”

ସେ କଣ ?”

ସେ ମତେ ବୁଝାଇଲା । ନନ୍ଦ ତାକୁ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଢିଠି ଦେଖାଉଛି । ସେ ଲେଖୁଥିଲେ “ବୀର ସ୍ବାଇଁକୁ ତୁମେ ଯେମିତି ପରାକ୍ଷା କରି ଉପୟୁକ୍ତ ପ୍ରକାରେ ବାହିଲି ମୁଁ ଭାରି ଖୁସି ହେଲି । ନିଷ୍ଠୟ ତୁମେ ଯାହା ବାହିଲି ମୁଁ ତହିଁରେ ଏକମତ । ଶେଷ ଜବାର ଦେବା ଆଗରୁ ମୁଁ ତାକୁ ଟିକିଏ ଦେଖିବାକୁ ଚାହେଁ” । ତେଣୁ ସେ ଆଜି ରେଲରେ ଆସୁଛନ୍ତି ।” ଅନ୍ୟ ଆଡ଼େ ଯିବେ, କିନ୍ତୁ ରେଲ ଷେସନରେ ମତେ ଦେଖିବେ ।”

ନନ୍ଦ ଓ ତାର କେତେକ ସଂଗୀ ବୀରକୁ ନେଇ ଷେସନ ଗଲେ । ରେଲ ଆସିଲା । ମହାପାତ୍ର ଥିଲେ । ନନ୍ଦକୁ ସେ ଢିହୁନ୍ତି, ଦୁଃଖ ସୁଖ ହେଲେ । ବୀର ସ୍ବାଇଁ ଆଗେଇ ଗଲା । ପଚାରିଲେ, ଏ କିଏ ନନ୍ଦ ?”

“ଏ ବୀର ସ୍ବାଇଁ ।”

‘ଓ’ ।

ତା ପରେ ସେ ଅନ୍ୟ କଥା କହିଲେ, ଗେଲୁ ଛାଡ଼ିଲା । ବୀର ଫେରି ଆସି ଖୁବ ଖୁସି ହୋଇ ମତେ ଏ ବର୍ଣ୍ଣନା ଦେଲା । ବାରମ୍ବାର କହିଲା “ମହାପାତ୍ର କହିଲେ, -- ‘ଓ’ ।”

“‘ଓ’ ର ଅର୍ଥ କଣ ଯେ ଆପଣ ଏହେ ଖୁସି ?”

“ବୁଝୁନାହାନ୍ତି ? ବଜ୍ଞାବନ୍ତିତ ସରିଛି । ଖାଲି ମତେ ଆଖରେ ଦେଖିବା ବାକି ଥିଲା । ଦେଖିଲେ, ପସଦ କଲେ, ତେଣୁ ତ କହିଲେ— ‘ଓ’ ।”

ଗର ଆହୁରି ଖୁସି । ଦିନେ ତାର ଖୁସି ଚରମ ସୀମାରେ ପହଞ୍ଚିଲା । ହସି ହସି ମତେ କହିଲା “ଗୋପୀବାବୁ, ହେଇଗଲା ।” “କଣ ?”

“ମହାପାତ୍ର ନୟଙ୍କୁ ଚିଠି ଲେଖିଛନ୍ତି । ସେ ଶେଷ ଜବାବ ଦେଲେ । ଏଥର-ଏଥର ଗୋପୀବାବୁ— ମୁଁ ନିଷ୍ଟଯ ବିଳାତ ଯିବି ।”

ସେ ଆନନ୍ଦ ଆତିଶ୍ୟରେ ମତେ କୁଣ୍ଡଳ ପକାଇଥାଏ, ମୋ ପ୍ରାଣ ବାହାରି ଯାଉଥାଏ । ନିଜକୁ ମୁଢ଼କରି ମୁଁ କହିଲି— “ବିଳାତ ଗଲେ ଆମୁକୁ ଭୁଲିବେ ନାହିଁ ବାରବାବୁ ।”

“ଆପଣ କିଛି ଦିନା କରନ୍ତୁ ନାହିଁ । ମୁଁ ବିଳାତ ପହଞ୍ଚିଲେ ଆପଣଙ୍କ ଯିବା ବାଟ ବି କରିଦେବି ଯେ । ଟଙ୍କା,— ଟଙ୍କା ଗୋପୀବାବୁ— ଲକ୍ଷଳକ୍ଷ ଟଙ୍କା ତାଙ୍କର ।”

ସେବିନ ରାତିରେ ନନ୍ଦ ଓ ତାର ବନ୍ଧୁମାନେ ତାକୁ ଘେନି ଷ୍ଟେସନକୁ ଗଲେ । ସେ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଯୋଇଁ ହେବ, ଭଲ ଭୋକିଟିଏ ଦେବା ଦରକାର । ଷ୍ଟେସନରେ ଗେଲେଟେ ଷଳ ଅଛି, କୁକୁଡ଼ା, ମାସ୍ ସବୁ ମିଳେ । ସେମାନେ ଫେଟେ ଫେଟେ ଖାଇଲେ । ବୀର ପ୍ରାୟ ପଢ଼ିଶି ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ କରିଥିବ । ତାପରେ ସେମାନେ କହିଲେ “ନାଲିପାଣି ଦରକାର, ନାଲିପାଣି ।” ଦିନିର ଯେଉଁ ନାଲି ସରବର ବିକ୍ରି ହୁଏ ତାକୁ ବୋତଲେ ବୋତଲେ ପିଇଥାନ୍ତି ସତେ ଅବା ବିଳାତି ମଦ ପିଇଛନ୍ତି । ତାପରେ ଟଳିଲେ, ପାଟିକଲେ । ତା ପରେ ଗୋଡ଼େଇଲେ ତାକୁ ବାଡ଼େଇବାକୁ । ଧାଇଁ ଧାଇଁ ସେ କଲେଇ ପଡ଼ିଆରେ ପଶିଲା, ସେମାନେ ଗୋଡ଼େଇଲେ । ସେମାନେ ଦଉଡ଼, ଖେଳ କସରରେ ଓଡ଼ାଦ । ସେ ପ୍ରାଣବିକଳରେ ଏକର ସେକର ଦଉଡ଼ଥାଏ, ସେମାନେ ଧରି ପକାତି, ନିସ୍ତୁଳ ଗୁମଗାମ ବିଧା ଦଢ଼ାନ୍ତି, ଛାଡ଼ି ଦିଅନ୍ତି । ସେ ପଳାଏ, ପୁଣି ଗୋଡ଼େଇ ଗୋଡ଼େଇ ପିଟନ୍ତି । କଲେଇ ପଡ଼ିଆଯାକ ରାତି ଅନ୍ଧାରରେ ଲାଗିଗଲା ଏ ଶିକାର । ତା ପରେ ବୀର ଦୌଡ଼ି ଦୌଡ଼ି ଝାର୍ଟେନ ସାହେବଙ୍କ ଘର ଭିତରେ ପଶିଗଲା; ସାହେବ

ଉପର ମାହାଲାରେ ଶୋଇବା ଘରେ ଶୋଇଥାନ୍ତି, ଭିତରକୁ ପଶିଯାଇ ଗୋଟାସୁଦ୍ଧା ଥରିଥରି ଖର ପାଟିକଳା ।

“ବା-ବା-ବା-ବା-”

ପୁଣି “ମା-ମା-ମା-ମା-”

କଥା କହି ପାରୁ ନାହିଁ, କାହୁଛି, ଥରୁଛି, ବିକଟାଳ ଦିଶୁଛି ।

ଡ୍ରାର୍ଟେନ ସାହେବ ତାଠୁ କଥା ନେଇ ନେଇ ବହୁତ ବେଳ ବିତିଲା । ସେ ଭାରି ରାଗିଗଲେ । କଣ କାର୍ଯ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନ କଲେ ।

କିନ୍ତୁ ଶରର ଆଶା ଭାଙ୍ଗିପଡ଼ିଲା । ସେ କଲେଇ ଛାଡ଼ିଲା । ଗଲା ଚାଲି । ସେ ବୁଝି ପାରିଲା ନହ ତାକୁ ୦କିଛି, ସବୁ ଢିଠି ଜାଲ, ସବୁ କାହାଣୀ ମନଗଢ଼ା ।

କେତେ ବର୍ଷ ପରେ ପୁଣି ବାଗକୁ ଠାଏ ଦେଖୁଥିଲା, କହୁଥିଲା ସେ ମାଲ ଗାଡ଼ିରେ ଗାର୍ଦ୍ଦ ହୋଇଛି ।

“କୁଞ୍ଜବାବୁ ପାଣି ଅଛି ସୋରେଇରେ ?”

“ଓଁ ! ଫେର ହଇରାଣ କଲେ, ଗଡ଼େଇନିଆନ୍ତୁ” । କୁଞ୍ଜବାବୁ ନିବିଷ୍ଟ ମନରେ ପାଠ ପଢ଼ୁଛନ୍ତି ।

“କୁଞ୍ଜବାବୁ ଘଣ୍ଟାରେ କେତେଟା ବାଜିଛି ?”

“ଓ ! ଆଛା କଥା !”

ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ସୋରେଇ ଅଛି, ସତ । ସବୁବେଳେ ହାତରେ ସେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ରିଷ୍ଟ ଡ୍ରାର୍ଟ ବାନ୍ଧିଥାନ୍ତି, ସତ । କିନ୍ତୁ ଆଉ କାହାରି କଣ ସୋରେଇ କି ହାତ ଘଣ୍ଟା ନାହିଁ ?

ପୁଣି “କୁଞ୍ଜବାବୁ ସୋରେଇରେ ପାଣି ଅଛି ?”

“କୁଞ୍ଜବାବୁ କେତେଟା ବାଜିଛି ?”

ସବୁବେଳେ ଗମୀର, ଶାନ୍ତ, ଆପଣା ପଢାରେ ମନ, ଏକୁଚିଆ ବୁଲି ଯାଆନ୍ତି, ଅଛ ସମୟ, କଣ ଭାବୁଆନ୍ତି । ଆସିଲେ ପଡ଼ିବସନ୍ତି ।

“କୁଞ୍ଜବାବୁ କେତେଟା ବାଜିଛି ?”

କାହିଁକି ସେମାନେ ତାଙ୍କର ଯୋଗଧ୍ୟାନ ଭାଙ୍ଗିବାକୁ ଆସନ୍ତି ? ସେତ କାହାରି କିଛି ଅନିଷ୍ଟ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ହୃଦ ଚାପ ମଣିଷ, ନ ଥିଲା ପରି ଥାଆନ୍ତି । ତଥାପି ନିଷ୍ଠାର ନାହିଁ ।

ସେମାନେ ତାଙ୍କ ବିଶ୍ୟରେ କାହାଣୀ ରଚାନ୍ତି । “ଜାଣିବୁ ତାଙ୍କ କଥା,
ଥରେ ଏ ପୋଷ୍ଟ ଅପ୍ରିସରେ ଯାଇ ପଚାରିଲେ, “ମୋଜା ଅଛି” ?”

ପୋଷ୍ଟମାନ୍ଦର ଆଶ୍ରୟେ ହୋଇ ପଚାରିଲେ ‘କି ମୋଜା’ ?

ସେ କହିଲେ ‘ଏଠି ପରା ମୋଜା ବିନ୍ତି ହୁଏ ?’

ପୋଷ୍ଟମାନ୍ଦର କହିଲେ “ଯେ ପରା ଢାକ ଘର !”

ସେ ତାଙ୍କ ସଂଗରେ ବହୁତ ଯୁଣ୍ଡି କଲେ କହିଲେ, “ଢାକଯରେ ଲପାପା
ବି ମିଳେ ମୋଜା ବି ମିଳେ, ଆପଣ କହିବି ମତେ ମନା କରୁଛନ୍ତି ?”
ସେହି ସେ କୁଞ୍ଜବାବୁ । ଶୁଣିନା ? ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି ।”

ସମସ୍ତେ ଜାଣିବା କିଛି ଅସମବ ନୁହେଁ । ଜଣେ ଆଉ ଜଣକ ନାଁରେ
ଗୋଟିଏ କାହାଣୀ ପାହିବ, ଉଦ୍ବଗ୍ନ, ହାସ୍ୟାସଦ, ଅବିଶ୍ୱାସ, ଆଉ ଜଣକୁ
କହିବ । ସେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବିଶ୍ୱାସ କରିବ । “ମୁଁ ବୁଦ୍ଧିଆ, ଆର ଜଣକ
ନୁହେଁ” ଏ ଧାରଣା ତ ସମସ୍ତିକର । ଆଉ ବିଶ୍ୱାସ କରିବା ବି ଆମ ଦେଶରେ
ଜନ୍ମଗତ । ଆଜିର ନୁହେଁ, ବହୁ ପୁରାକାଳର । ତେଣୁ ଯେତେଯେତେ ଧାରଣା
ଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୟ ଲୋକକୁ ସାନ କରାଯାଇପାରେ, ହସରେ ଉଡ଼ାଯାଇପାରେ, ସେ
ଚାଲେ, ଜଣେ କେହି ତାକୁ ଢକେଇବାକୁ ଅଣ୍ଟା ଭିତ୍ତିଲେହେଁ ହେଲା ।

ନିରୀହ କୁଞ୍ଜବାବୁ,— ମୁଁ ତାଙ୍କ ପାଇଁ ହୃଦୟରେ ହୁଏଁ । କିନ୍ତୁ ହୃଦୟ ପ୍ରକାଶ
କଲେ ଫଳ ଓଳଟା ହେବ, ସେ ସଦେହ କରିବେ ମୁଁ ବି ସେହି ଦଳର
ପରା । ସେ ଭଲ ଛାତ୍ର, ମୁଁ ତାକୁ ସମ୍ମାନ କରୁଥିଲି । ମୋର ଯୋଦ୍ଧିଏ
ଉପର ଲ୍ଲୟାର, ସଂସ୍କୃତ ଅନ୍ୟ ।

ସେ ପଛେ ହେଲେ ଢକ୍କର କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ତ୍ରିପାଠୀ ।

ପ୍ରକାର ପ୍ରକାର ଭଲ ଛାତ୍ର ଥିଲେ ସେଠି, ସମସ୍ତେ ନିଜ ନିଜ କାମରେ
ନିଜ ନିଜ ବାଗରେ ଥାଆନ୍ତି । ବହୁକ୍ଷେତ୍ରରେ ବହୁତ ପ୍ରତିଭା ସେଠି ଥିଲା ।
ପଛେ ସେମାନେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହେଲେ, ପଦାକୁ ପୁଣିଲେ ।

‘ଉମି’ରେ ମୁଁ ବି କେତେ ଲେଖା ଦେଇଛି । ସେ ପଣ୍ଡିମ ଛାତ୍ରବାଚକ
ହାତଲେଖା ମ୍ୟାଗାଜିନ୍ ।

ହଷ୍ଟେଲର ଓ କଲେଇର ଡିବେଟିଂ ସୋସାଇଟି, ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ,
ଇଂରେଜୀ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ ଆଦିରେ ଭାଗ-ନେଉଥିଲି ଓ କେଉଁଥରେ କେତେବେଳେ
ସଂପାଦନା କରୁଥିଲି ।

ଉଦ୍‌ବିଷ୍ୟତର ଔଡ଼ିଆସିକମାନେ ପଢ଼ୁଥିଲେ । ଶ୍ରୀ କେଦାରନାଥ ମହାପାତ୍ର ମୋର ଠିକ୍ ଉପର କ୍ଲାସରେ ପଢ଼ୁଥିଲେ, ସବୁଦିନେ ଚୂପଚାପ ଲୋକ, ନୀରବରେ ନିଜକୁ ଗବେଷଣା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଉପର କ୍ଲାସରେ ଥିଲେ ଶ୍ରୀ ପ୍ରଭାତ ମୁଖାର୍ଜି, ଅଧ୍ୟାପକ ନିର୍ମଳବନ୍ଦ୍ର ବ୍ୟାନର୍ଜିଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କର ଖୁବ ଦିହା ଜଣା ଥିଲା; ସେ ସତା ସମିତିରେ ବନ୍ଧୁତା ଦେଉଥିଲେ ଓ ଖୁବ ପଢ଼ୁଥିଲେ । ଉଦ୍‌ବିଷ୍ୟତର ଗବେଷକ ଔଡ଼ିଆସିକ ଶ୍ରୀ ସୁଶାଲ୍ ଦେ' ତାଙ୍କ ସହପାଠୀ ଥିଲେ । ମୋ ତଳ କ୍ଲାସରେ ପଢ଼ୁଥିଲେ ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣବନ୍ଦ୍ର ପାଣିଗ୍ରାହୀ, ପଛେ ଡକ୍ଟର କୃଷ୍ଣବନ୍ଦ୍ର ପାଣିଗ୍ରାହୀ, ଔଡ଼ିଆସିକ ।

ମୋ ଦେହ ଦୂର୍ବଳ ଥାଏ, ଜର ହେଉଥାଏ କିନ୍ତୁ ବ୍ୟବଧାନ ଟିକିଏ ବଢ଼ି ବଢ଼ି ଗଲା, ପଢ଼ି ପାରିଲି ।

କାହୁତ୍ରାଜଙ୍କ ‘ବାଲିରାଜା’ ବାହାରି ସାରିଥାଏ । ଖୁବ ଆଦୃତ ହେଉଥାଏ । ସେଥିପାଇଁ ମୁଁ ଗର୍ବିତ । ବାହାରିଲା ‘ପଳାତକ’, ତାପରେ ‘ନିଷ୍ଠରି’, ଖୁବ ଖୁସି ହେଲି । ସେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଏତେ ଅଛ ଉପନ୍ୟାସ, ପକାରମୋହନଙ୍କ ପରେ ସତେ ଯେମିତି ଉପନ୍ୟାସର ଧାରା ଶୁଣୁ ଯାଇଛି ! ଓଡ଼ିଆ ଜାଗରଣ ସଂଗେ ସଂଗେ ସବୁ ଶିକ୍ଷିତ ଓଡ଼ିଆ ଲୋତୁଛନ୍ତି ଆମର ବି ଉପନ୍ୟାସ ବାହାରୁ, ବହୁତ ଓ ଉକ୍ତତା । ସାହିତ୍ୟ ସଭାମାନଙ୍କରେ ବାରମ୍ବାର ବହୁତ ଆବେଗ ଉଛ୍ଵାସ ସହକାରେ ସେହି ଆଶା ସେହି ଜାହା ପ୍ରକାଶ କରା ହେଉଛି । କିନ୍ତୁ ଲେଖୁଛନ୍ତି କିଏ ? ଛାପୁଛନ୍ତି କିଏ ? କେତେଖଣ୍ଡି ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖା ହୋଇଛି, ଛପା ହୋଇଛି ସତ, କିନ୍ତୁ ସେଥିରେ ଆଶା-ପୂରଣ, କର୍ତ୍ତନା ଓ ଭାବୋଲ୍ଲାସର୍ହି ତ ବେଶି, ଆମ ଦେଶ ଆମ ଜୀବନ ଆମ ସମସ୍ୟାର ପ୍ରତିଛବି ବି କାହିଁ କେଉଁ ପରିମାଣରେ ? ଲାଙ୍ଗରେଜୀରେ ଯେତେ ଯେତେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଉପନ୍ୟାସ ଆମେ ପଢ଼ିଲୁଣି, ଆଧୁନିକ ସାହିତ୍ୟ, କଳା, ସମାଲୋଚନାର ଦିଗ ବାଗ ଯେତେ ଯାହା ବୁଝିଲୁଣି, ସେହି ଧାରଣା ଅନୁସାରେ ଦେଖିଲେ କି ମୂଲ୍ୟ ଦେବୁଁ ଏ ଓଡ଼ିଆ ଉପନ୍ୟାସମାନଙ୍କୁ ? ସେତିକିବେଳେ କିନ୍ତୁ ନୃଆ ସ୍ଵର୍ଗନା ଦେଖାଇ ବାହାରୁଛି କାହୁତ୍ରାଜଙ୍କ ଉପନ୍ୟାସ, ସବୁ ସିଦ୍ଧ ମିଳିଗଲା କି ଆମ ଉପନ୍ୟାସ ଅତି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହେଲା ବୋଲି କହିପାରିବା ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ଅନେକଶୁଣେ ଠିକଣା ବାଟରେ ଅଗ୍ରଗତିର ସ୍ଵର୍ଗନା, ଆସି ଯାଉଛନ୍ତି ଆମ ଦିହା ମଣିଷ, ଗାଁ, ସହର, ସେମାନଙ୍କ ସାଧାରଣ ଜୀବନ, ସମାଜର ସମସ୍ୟା, କେତେ ନୃଆ କଥା ।

ଆଉ ସେ ଲେଖୁଛନ୍ତି ।

“ଖାଲି କହି ବୁଲିଲେ ହେବ ନାହିଁ, ବ୍ୟାପାର କଲେ ହେବ ନାହିଁ, ଏସା କରେଗା ତେସା କରେଗା ବସି ଭାବୁଥିଲେ ହେବନାହିଁ ରେ ଶୋପ, ଯାହା ପାରିବା ଲେଖୁଥିବା, ପ୍ରତିଦିନ ଲେଖୁଥିବା, ଖାତା ଖୋଲାଥିବ, ଚାଲିଥିବ କିଛି ନା କିଛି । ଆମେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଲେଖକଙ୍କ ବହି ପଡ଼ିଛୁ, ଆମେ ଜାଣୁ ସେମାନେ କେତେ ବଡ଼, କେତେ ପଣ୍ଡିତ, କେତେ ଜ୍ଞାନୀ, ଆମେ ଜାଣୁ ଆମେ ତାହା ନୋହଁ, ଆମ ଭିତରେ ଯେଉଁକି ସାମାନ୍ୟ ଟିକିଏ ଅଛି ଆମେ ତା ଦେବା । ଆମ ଦେଶ ଆମ ସମାଜ ବି ସେଦେଶ ସେ ସମାଜ ନୁହେଁ । ଲେଖକ ବାହାରେ ତା ସମାଜରୁ ତା ଦେଶରୁ, ସେମାନେ ତାକୁ ବଡ଼ କରନ୍ତି । ଆମେ କାହିଁକି ତା ଆଶା କରିବା, ହୋଇଛି ବୋଲି ହତାଶ ହୋଇ ବସିବା ? ଆମେ ଲେଖୁଥିବା ।”

ସେକାଜରୁ ଦେଖ ଆସୁଛି ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ସେ ପୁଣି ମୋତୁଁ ଆଠ ବର୍ଷ ବଡ଼, ଅଥବା ଲେଖନ୍ତି ପ୍ରତିଦିନ । ଘରର ସବୁ ଦାୟିତ୍ବ ତୁଳାନ୍ତି, ନିଜେ ପରିବା କାଟିବା, ବିଶେଷତଃ ମାଛ ବାନ୍ଧିବା କାଟିବା ରାନ୍ଧିବା ତାକୁ ଭଲଲାଗେ । ଲୁଗା ସପା କରିବା, ଘର ସପା କରିବା, ଅଗମା ସପା କରିବା, ଆପଣା ହାତରେ ସବୁ ସଜାତିବା, ସପା କରିବା, ଅସନାକୁ ଘୃଣା କରନ୍ତି ନାହିଁ । ବଜଳାସାହି ବସାରେ ଦେଖୁଛି, କୃଅ ଭିତରେ ପଶି ପାଣିରେ ବୁଢ଼ି ପକ ଉଣ୍ଠାଳିବାର । ପଛେ ଘରତୋଳା ବେଳେ ଦେଖୁଛି, ନିଜେ ମିଶିଯିବାର । ଏତେ କାମ ମୁଣ୍ଡକୁ ନିଅନ୍ତି । ଅପିସରେ କାମ ସବୁବେଳେ ପ୍ରଶଂସନାୟ, ନିକୁଟା, ଠିକ । ତାରି ଭିତରେ ଲେଖା ଚାଲିଥାଏ, ପ୍ରତ୍ୟେ ।

ସେତେବେଳେ ବହି ଛପାଇ ଆର୍ଥିକ କ୍ଷତିରେ ପଡ଼ିଲେ । ସହକରେ ବହି ଛପାଇବା । କିନ୍ତୁ ତା ସହିତ ଲେଖାର ସମ୍ବନ୍ଧ ନାହିଁ, ଲେଖା ଚାଲିଛି ।

ମୁଣ୍ଡରେ ବହି ପୂରାଇ ମୁଣ୍ଡ ଧରି ବୁଲି ମୁଁ ହଷ୍ଟେଲରେ କେତେଷ୍ଵତ୍ତି “ନିଷ୍ପତ୍ତି” ବିକିଥୁଲି ।

ଭାଇ ଲେଖୁଥାନ୍ତି ‘ହା-ଅନ୍ତ’, ଆମେ କାବା ହୋଇ ଶୁଣୁ । ନାନା ଶାନରୁ ନଅଳ ଦୁଇଷ୍ଠ ସମୟର ଅନେକ ଦୁଷ୍ଟାପ୍ୟ ରିପୋର୍ଟ ଓ ବର୍ଣ୍ଣନା ସେ ସଂଗ୍ରହ କରି ରଖୁଥାନ୍ତି । ସେଥରୁ ସେ ଉପାଦାନ ବ୍ୟବହାର କରୁଥାନ୍ତି, ପୁଣି ତାକୁ ରଖୁଥାନ୍ତି ପ୍ରମାଣ ସ୍ଵରୂପ, ଯଦି ତାଙ୍କ ବିରୋଧରେ ଅଭିଯୋଗ ହେବ ଯେ ସେ ଲୋକଙ୍କର କପୋଳକଷିତ ଦୁର୍ଗା ଓ ସରକାରୀ ଅବହେଲା ଆଦି ଲେଖା ସରକାର ବିରୋଧରେ ଭନମତ ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି ତେବେ ସେହି ରିପୋର୍ଟ ରେକର୍ଡ୍ ଆଦି ହେବ ତାଙ୍କ ମତର ସମର୍ଥକ ।

ବୋଧହୃଦୟ ଏତିକି ବେଳେ ବାହାରିଲା କାଳିଦୀବାବୁଙ୍କ “ମାଟିର ମଣିଷ”, —

“ଦୂନିଆର ହାଟେ କୋଟି ହାରାନୀଲା ମଣିମାଣିକର ତୁଳ,
ମାଟିର ପ୍ରତିମା ଗଡ଼ି ରଖୁ ଦେଲି କିଏ ପଚାରିବ ମୂଲ ।”

ଆମେ ଆନନ୍ଦରେ ଅଧୀର ହେଲୁଁ । ଉପନ୍ୟାସର ନୃଥା ବିଷୟବସ୍ତୁ, ଚାଷୀର ଜୀବନ, ଗାଁର ଦୃଶ୍ୟ, ପ୍ରାଚୀନ ମୂଲ୍ୟବୋଧ, ମହାମୂର୍ତ୍ତିକ ଅହିଂସା ଆହୋଳନର ରୂପକ । ଉରେଇକ ପ୍ରେମ, ଉଦ୍ଦରତ କହନା, ନାନା ଆଶାପୂରଣ ହେଲାପରି ଅଳୀକ ସ୍ଵପ୍ନ, ହଟବମଟ, ନାହିଁ ଏସବୁ କିଛି ।

ଶ୍ରୀ ଉପେତ୍ର କିଶୋର ଦାସଙ୍କ ମଲାଜହୁର ସ୍ଵର୍ଗ କଳାବୋଧ ଓ ମରମରାବ ଆମୁକୁ ଖୁବ ଭଲ ଲାଗିଆଏ ।

କିନ୍ତୁ ଏ ସବୁତ ଆରମ୍ଭ ।

କେତେ ବାକି ! କେବେ ହେବ !

ହେବ ମୋ ଦ୍ଵାରା ଏ ବାଟରେ କିଛି ?

ଭାଇ କହନ୍ତି, “ତୁ ଲେଖ, ଲେଖଲେହଁ ବାହାରିବ, ତୋ ମନ ଭିତରୁ, ତୁ କଣ ଜାଣୁ ତୋଠି କଣ ଅଛି ?”

ଲୁଚେଇ ଲୁଚେଇ କିଛି କିଛି ଲେଖେଁ । ଭାବେ ବେଶି । ମତେ ଲାଗୁଥିଲା, ଆପଣାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନ କଲେ କଣ ଲେଖିବି ? ସେ ଲେଖାର ମୂଲ୍ୟ କଣ ? ଇଂରେଜୀ ସାହିତ୍ୟର ଜତିହାସ ପଢ଼ିଲି, ଓଡ଼ିଆ ଉପନ୍ୟାସକୁ ସେଥରେ ସଜାଇଲେ କେଉଁଠି ଖାପିବ ? ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ବି ପହଞ୍ଚ ପାରିଲାଣି ? ଭାଷାର ସଂସାର ହେବ, ସଂସ୍କୃତିଆ ଓଡ଼ିଆରେ ଢକିବ ନାହିଁ । ଢକିତ୍ର ଢିତ୍ରଶରେ ହାତ ପାକିଲ ହେବ । ସାହିତ୍ୟକ ମୂଲ୍ୟବୋଧ ବିଷୟରେ ଆଶ ଧାରଣା ଦରକାର । ଢିତାର ବିଶ୍ଵେଷଣ କରି ଶିଖିବାକୁ ହେବ । ଜୀବନକୁ ନାନା ଦିଗରୁ ଅର୍ଥ କରିବା, ସେ ତ ଅପରିହାୟ୍ୟ । ମନ ଭିତର କଥା ଲେଖିବା,— ସେହିତ ପ୍ରଧାନ । କେବେ ହେବ ଏତେ କଥା ?

ଲେଖ୍ୟ, ଉଦ୍ୟମ, ଆନ୍ତରିକତା, ସେହିତ ବଡ଼ କଥା, ନବିକୁ ସାଫଳ୍ୟ । କବି ବ୍ରାହ୍ମନିଙ୍କର ସେହି କେତୋଟି ଧାର୍ତ୍ତି ସାହସ ଦିଏ,

That how man goes on adding one to one,
His hundred is soon hit
This high man, aiming at a million,
Misses the Unit.

ପକ୍ଷେ ବୁଝିଲେ, ବିପଳ ହେବାର ପଢ଼ିଆରା, ଆମ୍ବପ୍ରବଞ୍ଚନା, ମୁଁ ତା ବୁଝୁ ନ ଥିଲି ।

ହଷ୍ଟେଲରେ ଦେଖିଥିଲି ‘ବାରୁଣୀ’ ମାସିକ ପତ୍ରିକା, ଆକାରରେ ମୋଟା, ସୁନ୍ଦର କାଗଜ, ଲେଖାଗୁଡ଼ିକ ଭଲ । ‘ବାରୁଣୀ’ ଖୁବ, ଆଦର ପାଉଥିଲା, କିନ୍ତୁ ସେ ଅଛଦିନ ବଞ୍ଚିଲା । ମାସିକ ‘ଉକ୍ତଳ-ସାହିତ୍ୟ’ ଚାଲିଥାଏ, ବେଳେବେଳେ ଦୂଇ ତିନି ମାସର ଏକାଠି ବାହାରେ । ଆକାରରେ ସାନ, ଅନେକ ସ୍ଥାନ ନିଏ ଶ୍ରୀ ଶର୍ମିଷ୍ଠିଷ୍ଠଣ ରାୟଙ୍କ ‘ବିଷ୍ଟିପୁ ବିତ୍ତା’, ପରସର ସମ୍ବନ୍ଧ ନ ଥିବା ପାରାଗ୍ରାଫ ଗୁଡ଼ିଏ । ପ୍ରବନ୍ଧଗୁଡ଼ିକ ହୁଏତ ବିଭାଗୀଳ, କିନ୍ତୁ ତାର ବିଷ୍ୟ ନୂଆ ନୁହେଁ, ଭାଷା ଓ ଲେଖିବା ବାଗ ନୀରସ ଲାଗେ । ବେଳେବେଳେ କେଉଁ ଗଛ କି କବିତା ଭଲ ଲାଗେ । ସେତେବେଳେ ଉକ୍ତଳ ସାହିତ୍ୟ ଲାଗୁଥିଲା ବେକବୋତାମ ବିପା, ଗମ୍ଭୀର, ପୁରୁଣାକାଳିଆ । ସେ ସମୟରେ ଆହୁରି ପାଖ ପାଖ ବୋଲି ଲାଗୁଥିଲା ମାସିକ ‘ସହଜାର’ । ତଥାପି, ବଞ୍ଚିଲା ମାସିକ ପତ୍ରିକା ଭାରତବର୍ଷ, ବସୁମତୀ, ବିଟିତ୍ରା, ଆଦିକ ସଙ୍ଗେ ତାର ତୁଳନା କରି ହୁଏ ନାହିଁ, ଆମେ କେଉଁଠି ଅଛୁଁ ? କେବେ ସମକଷ ହେବା ? ଏଇଆ ଭାବୁଥିଲୁଁ ।

କବିତାର ଅଗ୍ରଗତି ପାଇଁ ଆମେ ବିତ୍ତା କରୁ ନ ଥିଲୁଁ । ଆମେ ଭାବୁଥିଲୁଁ, ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟକ ଶହ ଶହ ବର୍ଷ ହେଲା କବିତା ସୃଷ୍ଟି କରିଛି ଅସଂଖ୍ୟ, ପୁଣି ନାନା ପ୍ରକାରର, ତାର ଉକ୍ତର୍ଷ ଆଲୋଚିତ ହୋଇ ପାରି ନାହିଁ, ପଦାରେ ପ୍ରକଟ କରା ହୋଇନାହିଁ । ଆମର ସମାଲୋଚନା ସାହିତ୍ୟ ଆଧୁନିକ ହୋଇ ପାରିଲେ ଓ ରଙ୍ଗେରେ ଓଡ଼ିଆ ଲେଖା ଅନୁବାଦ ହୋଇ ପାରିଲେ ସେ ଅଭାବ ଘୁଷ୍ଟତା । କବିତାରେ ଆମେ ଉପରୋଗ କରୁଥିଲୁଁ ମାନସିଙ୍କ ଭାଷାର ଲାଲିତ୍ୟ, ସୌନ୍ଦର୍ୟବୋଧ, ଗୋଦାବରୀଶ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଜାତୀୟ ଚେତନା, ମାନବିକ ମୂଲ୍ୟବୋଧ, କାଳିଯୀଙ୍କର ତାରିକତା, ବୈକୁଣ୍ଠଙ୍କ ଦାର୍ଶନିକତା, ଭଗବାନ ପତିକ ଛନ୍ଦ, ଗଡ଼ନାୟକଙ୍କ ଛନ୍ଦ, ସୌନ୍ଦର୍ୟସୃଷ୍ଟି, ସତ୍ତିରାଉଦରାୟଙ୍କ ଗାଁ ଓ ଗାଁ ଜୀବନର ବିତ୍ର, ଅନେକ କବିକର ଅନେକ ଗୁଣ । ଭାବୁଥିଲୁଁ ଏ ପ୍ରକାଶ ଆହୁରି ବଳିଷ୍ଠ ହେବ, ଆହୁରି ବିଭାଗୀଳ ହେବ, ଉନ୍ନତ ହେବ, କାନ୍ତ୍ରମେ ସେହିମାନେହୀ କରିବେ । କବିତାରେ ଓ କେତେକାଂଶରେ ଗଦ୍ୟରେ ଦେଖୁଥିଲୁଁ ବଞ୍ଚିଯ ପ୍ରଭାବ, ଦୁଃଖତ ହେଉଥିଲୁଁ, ସମାଲୋଚନା କରୁଥିଲୁଁ । କିନ୍ତୁ କବିତାରେ ମୋର ବି ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ଦରକାର ଏପରି ମୁଁ ଭାବିନାହିଁ, ଭାବୁଥିଲି, “ବୁଝା ଦେହର ବଳକା ପରିଶ୍ରମ ଅନେକ ମହାରଥୀ ଅଛନ୍ତି, ତାଙ୍କ ଜଳାକା ସେ ।”

ତଥାପି, ଲେଖିଥିଲି କିନ୍ତି, ମିଳକୁ ଖୁସି କରିବାକୁ କି ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ।

ଓଡ଼ିଆ ନାଟକ ଲାଗି ଢିତିତ ଥିଲି । ସମାଲୋଚନା ଓ ଉପନ୍ୟାସ ଭଳି, ବରଂ ତହିଁରୁ ବେଶି ମୋର ଆଗ୍ରହ ଥିଲା ନାଟକ ପ୍ରତି । ଜଂରେଜୀରେ ଜଂରେଜୀ ଓ କଣ୍ଠିନେଷେଲ ସବୁ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ନାଟକ ମୁଁ ଛାତ୍ରଭଳି ପଡ଼ିଥିଲି, ତା ଗତି ବୃଦ୍ଧି, ପରିବର୍ତ୍ତନ, ଅନୁଧ୍ୟାନ କରୁଥିଲି । ଦୁଃଖୁତ ହୋଇ ଭାବୁଥିଲି, ତେଣେ ଯେତେବେଳେ ନାଟକ ହେଲାଣି ମନ ଭିତରର ବିଶ୍ଵେଷଣ, ଦୃଦ୍ଧ, ସଂଘର୍ଷ, ଦାର୍ଶନିକ ଅନୁସଂଧାନ, ଆମର ଚାଲିଛି ଗଦା ହସ୍ତେ ଭାମର ପ୍ରବେଶ, ନେପଥ୍ୟେ କୋଳାହଳ, ମଧ୍ୟ ଯୁଗୀୟ ଛଟାରେ ଖଣ୍ଡା ଧରି ସେନାପତି ସେନାପତି ଲଢ଼େଇ ବା ଭାଜା ଓ ନର୍ତ୍ତକୀଗଣ । ଆଧୁନିକ ନାଟକ ମୁଁ ଲେଖିବାକୁ ଦେବ୍ତା କରିଥିଲି, ଲେଖିଥିଲି କେତୋଟି । କିନ୍ତୁ ମୋର ଦଳବଳ କାହିଁ, ସେଇ କାହିଁ ? ସମାଲୋଚନା, ଗର୍ଭ, ଉପନ୍ୟାସ ହେଲେ ଛପା ହେବ, ନାଟକ କଣ ହେବ ? ତେଣୁ ଆଉ ଲେଖିଲି ନାହିଁ ।

ଅଭାବ ଅନୁଭବ କରୁଥିଲି ଉଚାଙ୍ଗ ସାହିତ୍ୟ ଆଲୋଚନାର । ଭାବୁଥିଲି, ଲେଖକ ନିଜେ ଉତ୍ସୁକ ସମାଲୋଚକ ହେବା ଦରକାର । ବୁଝିବା ଦରକାର, କଣ ସେ କରୁଛି, କାହିଁକି, କି ବାଗରେ ? ସେଥିରେ ତାର ମୌଳିକତା କଣ ଅଛି ? କଣ ସେ ନୃଥା ଦେବାକୁ ତାହେଁ ଯାହା ଆଗରୁ ନ ଥିଲା ? ଖାଲି ଓଡ଼ିଶାରେ ବୋଲି ନୁହେଁ, ଅନ୍ୟଠି ସେଭଳି ଯାହା ଯାହା ଘର୍ତ୍ତି ତାଠୁଁ ତାର ବଳକା କଣ ?

ବୁଝାଇବାକୁ ବତାଇବାକୁ କେହି ନାହିଁ, ବଡ଼ବଡ଼ମାନେ ଅପହଞ୍ଚ । ହୁଏତ ସେମାନେ ନିଜନିଜ ଧାରଣା ଭିତରେ ବହା ।

ଯେ ଯେଉଁ ଅବସ୍ଥାରୁ ବହିପଢା ଛାଡ଼ିଛି କଲେଇ କି ସ୍ତୁଲ ଛାଡ଼ିଛି ସେ ସେତେବେଳେ ଯେଉଁ ଧାରଣା ପୋଷିଥିଲା ସେଇଆକୁ କରିଛି ସର୍ବସ୍ଵ, ଜତ୍ୟବସରେ ଯାଇଥାଉ ବିତି ଯେତେ ବର୍ଷ ।

ତେଣୁ ନିଜ ଶିଙ୍ଗରେ ମାଟି ଖୋଲିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଏକୁଟିଆ । କିନ୍ତୁ ଶିଙ୍ଗ କାହିଁ ?

ପୂଜାଛୁଟି ଆସିଲା; ଅନୁଗୁଳ ଗଲି, ବୁଲି ।

କାହୁରାଇକ ଶଶୁର ଘରେ ଅମଲା ପଡ଼ାରେ ରହିଲି । ଥା'ତି ତାଙ୍କ ବଡ଼ ଶଳା ସତ୍ୟାନନ୍ଦବାବୁ, ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ,—ମୋ ମାମୁଁ ଝିଅ ଭରଣୀ ନିଶାଅପା, ତାର ସାନ ସାନ ଝିଅ ଯୋଡ଼ିଏ । ବେଳେବେଳେ ମରସା ମାରସା ଆସନ୍ତି । ମୋର ଖୁବ ଆଦର ଯତ୍ତି ।

ପାଖରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଘର, ଅଚୁଟିବାବୁଙ୍କ ଦାଢି ପୁଅ ଭାଇ ମାରୁଣି ବାବୁଙ୍କର । ଏମାନଙ୍କର କୋଠାଘର, ସତ୍ୟାନନ୍ଦବାବୁ କିଳଗରି ଅମଲା । ସେମାନଙ୍କର ଚାଲଘର ଧାଉଡ଼ିଏ, ମାରୁଣିବାବୁ ଫରେଷ୍ ଗେଟ୍‌ରେ କୁର୍କ୍, ଛୋଟ ପୁଅଟିଏ ଶୁର, ମୋ ପାଖେ ଗୁରେଇ ତୁରେଇ ହୁଏ, ସାତ ଆଠ ବର୍ଷର ଡିଆ ଯୋଡ଼ିଏ, ସେମାନେ ବି ମୋ ପାଖେ ପାଖେ, ଲୁହେ ଗୋଟିଏ ଡିଆ, ଚିକିଏ ବଢ଼ ।

ଅନୁଗୁଳରେ ବିହାହେଲା କବି ରାଧାମୋହନ ଗଡ଼ନାଏକଙ୍କ ସଙ୍ଗେ, ସେ ସତ୍ୟାନନ୍ଦବାବୁଙ୍କର ଭାରି ବନ୍ଧୁ ।

ସେ ଘରର ପିଜୁଳି ଗଛ ମନେ ଅଛି, ବହୁତ ଫଳେ, ମୁଁ ଖାଏଁ, ସେ ଛୁଆକୁ ଦିବଁ ।

ପଡ଼େଁ, ବୁଲେଁ, ଜଗହେଲେ ଶୁଏ, ଚାଲିଆଏ ଭର । ଶ୍ରୀଯୁଷ୍ଠ ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ଚୌଧୁରି ମତେ ଦେଇଥାନ୍ତି ଶ୍ରୀ ନୀଳମଣି ଘରକଙ୍କ ଲେଖା ହୋମିଓପ୍ୟାଥ୍ ବହି କେତେଖଣ୍ଡି, କହିଥିଲେ “ପଡ଼ିଲେ ବୁଝିବ, ଗୋଗ କଣ, ଭଲ ହେବା କଣ, ଜଗକୁ ଆଉ ଭର ମାତିବ ନାହିଁ ।” ସୁନ୍ଦର ବହି । ତାକୁ ବି ପଡ଼େଁ ।

ପୂଜାଛୁଟି ସରିଲା । ଫେରି ଆସିଲି ।

କିଛିଦିନ ପରେ ଘରେ ନିଷ୍ଠରି ହେଲା ମୁଁ ଆଗ ପରି କାହୁଡ଼ାଇକ ପାଖେ ରହି ପଡ଼ିବି, ହଷ୍ଟେଲ ଖର୍ଜ ଦେବା ସମ୍ବ ହେବ ନାହିଁ । ଚାଲି ଆସିଲି । ଚେଷ୍ଟା ପରାକ୍ଷା ସରିଥିଲା କି କଣ ।

ପୂଜାରୀ କାହୁଁ ଚାଲିଯାଇଥାଏ । ସାନଭାଉଜବୋଇ ଗୋଷେଇ କରୁଥାନ୍ତି । ବଡ଼ଭାଉଜବୋଇ ରାହନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଅରୁଆ, ନିରାମିଷ, ପିଆଇ ରସୁଣବିହାନ, ବୋଧହୁଏ ଖାଲି ଜିରା ବ୍ୟକହାର କରନ୍ତି । ସାବିଜ ଆହାର, ଗୁଆରିଥ ପଡ଼େ । ସେ ଗାଇ ରଖୁଥାନ୍ତି; ଦୁହାଁଳ ଗାଇ, ନିଜେ ବଡ଼ଭାଉଜବୋଇ ଗାଇ ଦୁହିବା ଅଭ୍ୟାସ କଲେ, ବଡ଼ ଭାଇ ସେଥିରେ ସିଦ୍ଧହସ୍ତ, ଉତ୍ତରେ ଗୋ ସେବା କରନ୍ତି । ତା ଛଡ଼ା ସେମାନେ କରନ୍ତି ପୂଜା । ଭାଉଜବୋଇ ରାମଷ୍ଟ୍ରୋତ୍ର ପଡ଼ନ୍ତି, ରାମ ସାତା ଭଜନ କରନ୍ତି, ‘ମଧୁର’ ଷ୍ଟୋତ୍ର ପଡ଼ନ୍ତି । କାହୁଡ଼ାଇ ଧର୍ମକୁ ହସନ୍ତି, ଗୋସେବାକୁ ଆହୁରି, ସେ କହନ୍ତି “ସେତିକି ସମୟ ଲେଖ ପାରିଲେ କେଡ଼େ ଉପକାର !” ଆମର ମାଛ ମାଂସ ହୁଏ, ବେଳେବେଳେ ଶୁଣୁଆ ହୁଏ, ବଡ଼ଭାଉଜବୋଇ ଆଇଷ ଗନ୍ଧ ହେଲେ କବାଟ କିଳନ୍ତି । କାହୁଡ଼ାଇ କହନ୍ତି “ଦେବତା ତ ଆମେ ନିଜେ ଆଉ କିଏ ଦେବତା ?” ବଡ଼ଭାଇ କଷରର

କରନ୍ତି, ମୁଁର ବୁଲାନ୍ତି । ଅବସର ସମୟରେ ସେ ଅଭ୍ୟାସ କରନ୍ତି ତାଙ୍କର ‘ଓଡ଼ିଆ ସର୍ଟିଫ୍ଯୁଳ୍ସି’ ବହୁକାଳୁ ସେ ମନଶ୍ଶୁଦ୍ଧିରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ସର୍ଟିଫ୍ଯୁଳ୍ସି ପଢ଼ି ଆବିଷାର କରିଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଆ ସର୍ଟିଫ୍ଯୁଳ୍ସି କେହି କହିନା କରି ନ ଥିଲେ ।

ସାନ ଭାଉଜବୋଉ ତାଙ୍କର ବାପଘରକୁ ଗଲେ ।

କାହୁଡ଼ାଇ କହିଲେ “ଗୋପ, ଏଥର ହୋଟେଲ୍ ।” ହୋଟେଲରେ ମୁଁ କେବେ ଭାତ ଖାଇ ନ ଥିଲି, ଆରମ୍ଭ ହେଲା । କାହୁଡ଼ାଇ ପ୍ରକାର ପ୍ରକାର ହୋଟେଲକୁ ନେଇ ଚାଲିଲେ, ପ୍ରତିଦିନ ନୃଥା, ବୋଧଦୂଷ ତାରି ଅଣାରେ ଭାତ, ଡାଲି, ମାଛ ଚରକାରି, ଆଉ ଏଣୁ ତେଣୁ ମିଳି ପାରୁଥିଲା । କିନ୍ତୁ ନାମକାଦା ହୋଟେଲରେ ନୁହେଁ, ସେଠି ତୋଜନ ସେତେ ଭଲ ତା ନୁହେଁ, କିନ୍ତୁ ସାଜସନା ଭଲ, ତାକୁ ବର୍ଜନ କଲୁଁ । ସେତିକିବେଳେ ରାତିରେ ହୋଟେଲ ଖୋଲୁଖୋଲୁ ମତେ ରାତିରେ ବି ସାଇକଲ ଢକ୍କିବା ଦରକାର ପଡ଼ିଲା, ଆଗେ ରାତିରେ ସାଇକଲ ଢକ୍କୁ ନ ଥିଲି । ଅଭ୍ୟାସ ହୋଇଗଲା ।

କେତେଦିନ ପରେ ଆମୁକୁ ରାତ୍ରି ଦେବାକୁ ଜଗରସିଂପୁରରୁ ବୋଉ ଆସିଲା, କିନ୍ତୁ ଦିନ ରହିଥିଲା । ସାନଭାଉଜ ଆସି ସାରିଲେ, ଆଉ କିନ୍ତୁ ଦିନ ରହି ସେ ଲେଉଚିଗଲା ।

ସେତିକିବେଳେ ହେବ, ଆମ ଆଭ୍ୟନ୍ତରିଣ ପରିଷିଦ୍ଧିରେ ଚିକିଏ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଲା । ଭାଇ ପ୍ରସାଦ କଲେ, ସେ ଓ ଆଉ ଦୁଇ ଭାଇ ଏକାଠି ଗୁର୍ବିରେ ଜମି କିଣନ୍ତୁ । ଆଉ ଦୁଇ ଭାଇ ସେଥିପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନ ଥିଲେ । ବଡ଼ ଭାଇ ଏକୁଚିଆ ନାଗବାଲିରେ ଜମି କିଣିଲେ । ସେ ଆହୁରି ପ୍ରସାଦ କଲେ, ଦୁଇ ଭାଇ ଓ ସେ ଏକାଠି ବା ପାଖ ପାଖ ହୋଇ କଟକରେ ଘରତିହ କିଣନ୍ତୁ । ସେଥିପାଇଁ ବି ଆଉ ଦୁଇ ଭାଇ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନ ଥିଲେ, ସେମାନେ ଏତେ ଚକା ଦେଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । ବଡ଼ ଭାଇ ଏକୁଚିଆ ଡିଗରପଡ଼ା ବ୍ରାହ୍ମଣାସାହି ଗଳିରେ ଜାଗା ଚିକିଏ କିଣିଲେ, ଏକୁଚିଆ ସେଠି ଘର ତୋଳିବାକୁ ଆୟୋଜନ କଲେ । କାଠ ଗୌକାଠ ଆଦି କାଳାଗଳି ବସା ଦାଣ୍ଡଘରେ ସାଇତା ହେଲା, କେତେ ତ ସେଠି ତିଆରି ହେଲା ।

ଅତି ସଫା ଓ ନିର୍ଜଞ୍ଜାଳ ସେହି ଅଳଗା ଜମି କିଣା ଅଳଗା ଘର ତୋଳା ବ୍ୟବସ୍ଥା । ଭବିଷ୍ୟତରେ ପରସର ଭିତରେ ତେଣୁ ଲଗାଇବା ପାଇଁ କୌଣସି ଛାବର ସଂପରି କାରଣ ହେବ ନାହିଁ । ଭାଇମାନେ ଆପଣା ଆପଣା ରୋକରାରରେ ଢଳିବେ, ପରସର ସହିତ ସ୍ଵେଚ୍ଛା ସଦଭାବ ସବୁଦ୍ଧିନେ ରହିଥିବ । ଏଇଆ ଆଲୋଚିତ ହେଉଥିଲା, ବଡ଼ଭାଇ କହୁଥିଲେ । ଆମେ ବୁଝୁଥିଲୁ ।

ମୁଁ ସ୍ବାବଳମ୍ୟ ନୁହେଁ, ଯୋଷ୍ୟ ! ମୋ ଖର୍ଚ୍ଚ ତୁଳାତି କାହୁତାଇ, ଧୂଳତାଇ ।
ଆର୍ଥିକ ସହଯୋଗ ବିଷୟରେ ମୋର ମିଶିବା ନ ମିଶିବା ପ୍ରଶ୍ନ ଉତ୍ସାହୀ ।

କିନ୍ତୁ ବିଜଳ ହୋଇ ଭାବୁଥିଲି, ଗଲା ତାହେଲେ, ଫାଟିଗଲା । ଅଳଗା
ଅଳଗା ଜମି ଓ ଘର, ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଢଳଣି, ସମସ୍ତେ ସ୍ଵାଧୀନ ସତ, କିନ୍ତୁ ନିର୍ଭର
ନ ରହିଲେ ସଂପର୍କ କେତେ ଦିନକୁ ? କେତେ ଦୃଢ଼ ବା ? ଶେଷରେ କଣ
ଯେତେଭାଇ ସେତେ ଘର ?

ଯୁଡ଼ି ଓ ଯଥାର୍ଥତା ତ ସେପରେ ବହୁତ ଅଛି । କିନ୍ତୁ— ?

ଅଳଗା ଅଳଗା ହେବାର କ୍ରମ ସମ୍ପଦ ବୁଝି ହେଉଛି । ଚାଷବୁଦ୍ଧିରେ ଜୀବଣା
ନୁହେଁ ଯେ ସମସ୍ତେ ଏକା ପ୍ଲାନେଟରେ ରହି ପାରିବେ । ଚାକିରି । ଅଳଗା ଅଳଗା
ପ୍ଲାନ ହେବ କର୍ମସ୍ତକ । ଯେତେ କାଳଯାଏ ପ୍ରଥା ଥିଲା ଗୃହଲକ୍ଷ୍ୟୀମାନେ ବିଦେଶ
କରିବେ ନାହିଁ, ବଡ଼ବଡୁଆକୁ ଛାଡ଼ି ଯିବେ ନାହିଁ ସେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେମାନେ ଏକାଠି
ଢଳିବାର ବାଟ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଆମ ବାପା ଦାଦିଙ୍କ ଅମଲରୁ ସେ ପ୍ରଥା
ବି ଯାଇଛି । ମଣିଷ ଖାଲି ନିଜ ପରିବାର ପାଇଁ ଦାୟୀ ହୋଇ ରହିଲେ
ଯେତେ ଭାଇ ସେତେ ଘର ହେବ ।

ତଥାପି, ତା ବି ଏହାଯାଇପାରେ, ଯେହିଁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଘର ଓ ଜମି ଏକାଠି,
ସେହି ଗୋଟିଏ ଗଣ୍ଡିରେ ସମସ୍ତେ ବନ୍ଧା । ତାପରେ ସେ ଗଣ୍ଡି ବି ଖୋଲିଗଲା ।
ତେବେ ଯେ ଯେତେବେଳେ ହାରିଯିବ, ନିଃସମ୍ପଦ କି ନିଃସହାୟ ହେବ, କିଏ
ପଢ଼ିବ ତା ପିଠିରେ ? ଏକାଠି ସ୍ଵାର୍ଥ ନାହିଁ; ସଂପର୍କ ନାହିଁ, ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ
ପରିବାର ଅଳଗା ଅଳଗା ବଢ଼ିବେ, ପିଲାଏ ଜନ୍ମରୁ ବୁଝିବେ, ଆମ ଘର
କହିଲେ ଏତିକି, ଆମ ବାପା, ଆମ ବୋଉ, ଆମ ଭାଇ ରଭଣୀ, ଆମ
ଘର, ଆମ ବାରି, ଆମ ସଂସାର ଏତିକି, ଆଉ ସବୁ ‘ଆମର’ ନୁହେଁ,
ତୁମର, ତାର ।

ଏକାଠି ହେଲାବେଳେ,—ଯେତେବେଳେ ଦିଶିବ ବୁଦ୍ଧି ଭିନ୍ନେ, ଗୁଡ଼ି ଭିନ୍ନେ,
ଧର୍ମ ବିଶ୍ୱାସ ବି ଭିନ୍ନେ, କାହାର କେଉଁ ଗୁରୁ କେଉଁ ପଦ୍ମ, ଆଚାର ଭିନ୍ନେ,
ସେମାନେ କଣ ପ୍ରକୃତରେ ପରସ୍ପରକୁ ଲୋଭେଇବେ ? ସହିବେ ? ସାମାଜିକ
ସୌଜନ୍ୟ ଜଗି ଅଭିନୟ ଚାଲି ପାରିବ ଅବା କେତେ ସମୟ ?

ଆସିଛ ! ବାଟ, ଭାରି ଖୁସି ହେଲି । ପାନ ନିଅ, ତା ଖାଅ, ଜଳଖା
ଖାଅ । (ତାପରେ ବିଦାହୁଅ, ମୋର କାମ ଅଛି ।) ତମର ତେରି ହେଇଯିବ
ଆହା । ରିକ୍ବା ଖଣ୍ଡିଏ ଉକାଇ ଦିର୍ଘ ? ଆରେ,— ଗଲୁ ଚିକିଏ ।

ଏକା ପରିବାରଟି ଭିତରେ ଭାଇମାନେ ନିଶ୍ଚଯ ସ୍ଵପ୍ନ ଦେଖୁଥିବେ ଆମେ ଏକାଠି ରହିବୁ, ଆମେ ଏକ । କିନ୍ତୁ ପୁଣି ତାଙ୍କର ବି ଭିନ୍ନେ ଭିନ୍ନେ ହେବାକୁ ବେଳ ଆସୁଥିବ, —ଏହି ଏକା ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ । ପୁଣି ସେମାନେ ହେବେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପରିବାର ।

ଗୋଟାଏ ପରୁ ଦେଖିଲେ ଯେ ଦିଶିବ ସ୍ବାଧୀନତା ପରି, କେହି କାହା ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିବ ନାହିଁ, କାହା କଥାରେ ବାଧ୍ୟ ହେବ ନାହିଁ, ନିଜେ ଛାଇ ଅନୁସାରେ ନିଜେ ସୁଖେ ଦୁଃଖେ ବ୍ୟକ୍ତିବ । ଆଗପରୁ ଦେଖିଲେ ଯେ ନିରାଶ୍ୟ ମଣିଷର ନିଶ୍ଚାଟିଆ ଜୀବନର କରୁଣ କାହାଣୀ, ସାହା ହେବାକୁ ଆଗରେ କେହି ନାହିଁ, ପଛରେ କେହି ନାହିଁ, କୋଟିଏ ଲୋକ ରହୁଥିବା ଗହଳି ସହରରେ ରହୁଥିଲେ ବି ମଣିଷ ନିଃସଙ୍ଗ । ସମ୍ବନ୍ଧ ଯୋଡ଼ୁଥିବ, ସ୍ଵାର୍ଥର ସୃତାରେ, ସୃତା ଛିତୁଥିବ, ସମ୍ବନ୍ଧ ଛିତୁଥିବ !

କାହା ହୋଷ ବାହିବା ଧୂଷତା ମୋର ନାହିଁ । ମୁଁ ଖାଲି ଦେଖିଲି ସମୟକୁ, ଯେ ବଦଳାଏ, ଓଳଟ ପାଲଟ ଛିନ୍ନିଛତର କରେ, ସେହି ଆସି କବାଟରେ ବାଡ଼େଇଲା ।

କେତେ ଦିନ ପରେ ଧୂଳଭାଇ କାହୁଡ଼ାଇ ଦୁହଁ ମିଶି ଜଗଭୟିପୂରରେ ଏକାଠି ଗୋଟିଏ ବାଲିଆ ଖାଲି ପଢ଼ିଆ କିଣିଲେ, ଶ୍ଵାରେ ମିଳିଲା, ଜମି ନୀରସା, ସେତେବେଳେ ଅପତ୍ତରା ଜାଗା । ସେମାନେ ଭାବିଥିଲେ ଦିହଁ ଏକାଠି ସେଇଠି ଗୋଟିଏ ଘର ତୋଳିବେ, ପଛେ,—ଜବିଷ୍ୟତରେ । କାହୁଡ଼ାଇ ତାଙ୍କ ଭାଗକ ଦେବାକୁ କାହୁଳି ଓ ଜଣେ ଓକିଲ ମହାଜନରୁଁ ଢଢା ସୁଧରେ କିଛି ଟଙ୍କା କରଇ କଲେ । ଆଉ କିଛି ଦିନ ପରେ ଧୂଳଭାଇ ପ୍ରସ୍ତାବ କଲେ ସେଠି କିଛି ଚାଷକମି କିଣା ହେଉ, ଶ୍ଵାରେ ମିଳିବ, ପଛେ ଦର ଢଢ଼ିଯିବ । କାହୁଡ଼ାଇ ସେ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଆର୍ଥିକ ସାହାଯ୍ୟ ଦେବାକୁ ଅସମର୍ଥ ହେଲେ । ଧୂଳଭାଇ ନିଜେ ଯେତିକି ପାରିଲେ ସେତିକି ଜମି କିଣିଲେ । ପରେ ଦୁଇ ଭାଇ ନିଷ୍ଠରି କଲେ, ଜଗଭୟିପୂରରେ ଧୂଳଭାଇ ଜମି କିଣନ୍ତୁ, ଯେଉଁ ବାଲି ଢିହ ଏକାଠି କିଣା ଯାଇଛି ତା ଧୂଳଭାଇଙ୍କର ଏକୁଟିଆ ହେଉ, କାହୁଡ଼ାଇ ସେଥିପାଇଁ ଯାହା ଦେଇଛନ୍ତି ଧୂଳଭାଇ ତା ପରିଶୋଧ କରନ୍ତୁ । ସେହିପରି ହେଲା । ଧୂଳଭାଇ ଅଛ ଅଛ କରି କିଛି ଚାଷ ଜମି କିଣିଲେ, ବାଲି ପଢ଼ିଆ ପାଖେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜମି କିଣିଲେ, ପୋଖରୀ ଖୋଲାଇଲେ ଓ ତୋଟା ଲଗାଇଲେ, କ୍ରମେ ଫାର୍ମେଟିଏ କଲେ । ସେଇଠି ସେ ଘର କରି ରହିଲେ, ତାକିରି ଜୀବନରୁ ଅବସର ନେଇସାରି ସେଇଠି ଚାଷକାଷରେ ସମୟ କାରୁଛନ୍ତି । କାହୁଡ଼ାଇ, ଧୂଳଭାଇ ଜଗଭୟିପୂରରେ ଏକାଠି ଘର କରିଥିଲେ ମୋ ଘରକି ହୋଇଥାନ୍ତା ସେ ।

କାହୁଡ଼ାଇ ଅଳଗା କରି କଟକ ରଜାବନ୍ଦିଚାରେ ଘରଟିଏ ପଛେ କଲେ, ମତେ ବି କହୁଥିଲେ, ସେ ପାଖରେ ଜମି କିଣିବାକୁ, ଯେମିତି ଭାଇ ସେମାନଙ୍କୁ କହିଥିଲେ ଡଗରପଡ଼ାରେ ଜମି କିଣିବାକୁ । କିନ୍ତୁ ସେତେବେଳେ ସେମାନେ ଯେଉଁ ଅର୍ଥାବା ଲାଗି ଡଗରପଡ଼ାରେ ଜମି କିଣି ନ ପାରିଲେ ମୁଁ ବି ସେହି ଅର୍ଥାବା ଲାଗି ତାଙ୍କ ଜମି ପାଖରେ ଜମି କିଣି ପାରି ନ ଥିଲି, ତିନିଭାଇ ତିନିଠି ଘର କଲେ ।

ଶେଷରେ, ବହୁତ ଢେରିରେ, ଭୁବେନେଶ୍ୱରରେ ମୁଁ ଘର ଖଣ୍ଡେ କଲି, ସରକାରୀ ଲୋନ୍ ମିଳିଲା ବୋଲି, ଚାରିଭାଇ ରହିଲୁଁ ଚାରିଠି । ବୟସ ବଢ଼ିଲେ, ଦେହରୁ ବଳ ଗଲେ, ଲୋକ ବେଶି ବୁଲାବୁଲି କରିପାରେ ନାହିଁ । ମଣିଷ ନିଜ ସଂସାରର ଜଞ୍ଜାଳରେ ବାହି ହୋଇ ଗଛେ, ବ୍ୟସ୍ତ ରହେ, କାମ ନ ଥାଇ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନଙ୍କୁ ଖାଲି ବୁଲି ଯିବାକୁ, ସେଥିପାଇଁ ତେଳାପେଲା ବସ୍ୟାଦ୍ରାଗ କି କାହୁଆ କରା ରାସ୍ତାରେ ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାର ଯାତ୍ରା ଆରୟ କରିବା ଆଶରୁ ଦୋଦୋପାଞ୍ଚ ହୁଏ, ଦୀଘ୍ୟତା ହୁଏ, ‘ପରେ ଯିବି’, ‘ପରେ ଯିବି’, ଭାବୁ ଭାବୁ ସମୟ ଚାଲିଯାଏ ।

ମୁଁ କଟକ ଯାଏଁ । ତେଣୁ କାହୁଡ଼ାଇଙ୍କ ସଂଗେ ସେଠି ମଣିରେ ମଣିରେ ଦେଖା ହୁଏ । ଧୂଳଭାଇ ଜଗତ୍ସ୍ଥିପୁରରେ ଥାଆନ୍ତି, ବଡ଼ଭାଇ ନାଗବାଲିରେ ଥାଆନ୍ତି, ଦେଖାହୁଏ ନାହିଁ । ଦେଖାହୁଏ, ଘରେ ଯଦି କାହାର ବିଭାଗର ହୁଏ, ତେବେ । ତା’ବି ଏଣିକି ସବୁଥର ହେଉନାହିଁ ।

ଆମେ କଣ ପରସ୍ପରକୁ କମ୍ ଭଲ ପାଉଁ ?

ମୋ ଭାଇ ।

ଚାରି ଭାଇ । ଏକା ନାହିଁ ଚାରି ଖଣ୍ଡ । ଏକ ରତ୍ନ । ହାବ ଭାବ ବି ମିଶିଯାଏ । ଆମେ ଜାଣୁଁ ଆମ ବେହେରା ଭିନେ ଭିନେ, କିନ୍ତୁ ବାହାର ଲୋକେ ବେଳେ ବେଳେ ଆମୁକୁ ଏକାପରି ଭାବନ୍ତି ।

ଥରେ ମୁଁ ବୌଧୂରୀବଜାରରେ ଠିଆ ହୋଇଛି, ହଠାତ୍ ମୋ ପିଠିରେ ଦୁମ୍ କିନା ଗୋଟାଏ ବିଧା ପଡ଼ିଲା, ବିଧା ସଂଗେ ସଂଗେ ଗୋଟିଏ ସ୍ଵେଚ୍ଛା ସମ୍ମେଧନ, କଟକ ସହଚର ସ୍ଵେଚ୍ଛମା, –“ଶ-ଲା-”

ମୁଁ ବୁଲି ପଡ଼ିଲି । ଚାରି ଚକ୍ଷୁ ହେଲୁଁ ।

ମୋର ସେହି ଅଢ଼ିହ୍ଲା ‘ଭିଶୋଇ’ ଜିଭ କାମୁଡ଼ି ପକାଇ ମୁହଁ ତଳକୁ ପୋତିଲେ । ସେ ଜଣେ ହୃଦୟପୁଷ୍ଟ ଭତ୍ରଲୋକ, ସଫା ଜାମା ଲୁଗା ପିଷିଥାନ୍ତି, ମୁହଁଟି ଦାୟିବ୍ରତ୍ୟୁଷ୍ମି । ହାତଯୋଡ଼ି କପାଳରେ ଲଗାଇ ଅତି ମାତ୍ରାରେ ଲଜ୍ଜିତ ହୋଇ କହିଲେ “ଆଜ୍ଞା ମୋର ଦୋଷ ହୋଇଛି, ମତେ କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ, ଛି ଛି ମୁଁ କେଡ଼େ ଅଭଦ୍ର ! କାହାକୁ ଭାବି କାହାକୁ ମୁଁ-”

ବିଧାର ଦରଜ କାରୁଥୁଳା, ତଥାପି ହସିଦେଲି, କହିଲି, “ଏଥରେ କ୍ଷମା ମାଗିବାର କଣ ଅଛି !”

“ଆଜ୍ଞା ମୁଁ ଗୋଟାଏ ନିତାତ ଅଭଦ୍ର, ମୂର୍ଖ, ଭଲ କରି ନ ଦେଖୁ-ଓଁ ! କେଡ଼େ ଦୋଷ କଲି !”

ମୁଁ ହସିଦେଇ କହିଲି “ଆଜ୍ଞା, ଦୋଷ ନ ହୋଇଥାଇପାରେ କ୍ଷମା କଣ ? ଆପଣ ମତେ ଯେ ବୋଲି ଭାବିଲେ ମୁଁ ଯେ ସେ ନୁହେଁ କେମିତି ଜାଣିଲେ ? ଦେଖନ୍ତୁ ତ ଭଲ କରି !”

“ଏଁ- ! ସତେତ ! ନା, ନା-ଏଁ ! କା-”

ମୁଁ ବୁଝି ସାରିଲି, ଆହୁରି ହସିଲି । ସେ ଭବୁଆ ହୋଇ ମୋ ମୁହଁକୁ ବଲବଲ କରି ଅନାଇଁ କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା ଆପଣଙ୍କ ନାଁ କଣ କହିଲେ ?”

ମୁଁ କହିଲି “ଆପଣ ମତେ କିଏ ବୋଲି ଭାବିଲେ କହିଲେ ?” ସେ ମୁହଁ ଶୁଣେଇଲେ କହିଲେ କାହୁଁ । କାହୁତ୍ରକଣ ମହାନ୍ତି ବୋଲି ଜଣେ । ମୋର ପିଲାଦିନର ସାଙ୍ଗ । ଆମେ ଏକାଠି ପକୁଥଲୁ ପରା ।”

ମୁଁ ବିନାଟ ହୋଇ ବେକ ଭାଙ୍ଗି ଢାକୁ ଦୀଘି ଦଣ୍ଡବଚ କରି କହିଲି “ମୁଁ ତାଙ୍କ ସାନଗାଇ ଗୋପୀନାଥ ।”

ସେ ମତେ କୁଣ୍ଡଇ ପକାଇଲେ ।

ମୁଁ ମୋ ବଡ଼ଭାଇମାନଙ୍କ ସାଜମାନଙ୍କୁ ବଡ଼ଭାଇଙ୍କ ପ୍ରାପ୍ୟ ସମାନ ଦେଇ ଆସିଛି ।

ଆଉ କେତେଥର କେତେ କର୍ମଚାରୀ ଉପରେ ପଡ଼ି ମତେ ଆସି ଭଣି କରିଛନ୍ତି ସେମାନେ ମୋ ବେଳେ କାମ କରୁଥୁଲେ ବୋଲି କହି ବୁଝିଛି ସେମାନେ ମତେ କାହୁତ୍ରାଇ ବୋଲି ଭାବିଛନ୍ତି । କେତେଥର ମୋ ପାଟି କୁହାଟ ଶୁଣି ଧୂଳଭାଇଙ୍କ ଘରେ ବଡ଼ଭାଇଙ୍କ ଘରେ ପିଲାଏ ଭିତରୁ କୁହାକୋହି ହୋଇଛନ୍ତି ବାପାଙ୍କ ପାଟି ପରି ଶୁଭୁଛି !”

ଫ୍ୟାମିଲି ରିଜେମ୍‌ଲେନ୍ସ୍- ପାରିବାରିକ ସାଦୃଶ୍ୟ ।

ସବୁଠି ।

ଆଉ ହୃଦୟ ଭିତରେ ସ୍ନେହ, ଶୁଭେଳା ।

କିନ୍ତୁ ବାହାରେ କଣ ? ସମୟ ଓ ଦୂରତାର ବ୍ୟବଧାନରେ ଅଳଗା ଅଳଗା ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଠିପିଦିଆ ବୋତଳ ।

“ପରାମ୍ବା ପାଇଁ ପଡ଼ିବି, କରଚା ଛାଡ଼ୁନାହିଁ ସାର,” । ମୁଁ ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ଚୌଧୁରାଙ୍କୁ କହିଲି । ହସିଲେ, “ଆଜ୍ଞା, ପାଞ୍ଚ ମାସତ ଗଲାଣି, ଏଥର ଦେବା ବହ କରି ।

ଓଷଧ ଦେଲେ, ଏକା ପାନକେ ଜର ଛାଡ଼ିଗଲା ।

ପଛ ଆତର ସେହି ସାନ ଖଣ୍ଡରିରେ ମୋ ପଡା ଚାଲେ ।

କିନ୍ତୁ ଅତି ଦୁର୍ବଳ ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟ ଯେ ! ସହଜେ ତ ମୁଁ ସରୁଆ ଥିଲି, ତର୍ହେରେ ମାଲ-ନ୍ୟୁଟ୍ରିସନ, ପରିଶ୍ରମ ଓ ମ୍ୟାଲେରିଆ ଜର । ମୁଣ୍ଡ ବୁଲାଇଦିଏ, ଖୁନି ଖୁନି ଲାଗେ । ବେଶି ସମୟ ମୁଁ ଥାଏଁ କ୍ଷିପ୍ର, ପୁର୍ବ, ଉଚ୍ଚତର ଚାଲି, ଉଚ୍ଚତର କଥାରାଷ୍ଟା, ତେବେ ଅଭାବ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ କାହିଁ ଦେହ ? “ହାଡ଼ମାଳ । ଛାତି ବିଦାକାଠି,” ସେଇଥା ତ ମୋ ବୋଉ କହେ । ମତେ ବି ସେହିଆ ଦିଶେ । ସାଙ୍ଗମାନେ ମାତ୍ର ଆସନ୍ତି, କିଏ ଖୁସିରେ ମୋ ହାତକୁ ଧରି ମୋଡ଼ିଦିଏ, କିଏ ବେକକୁ ବିପି ଦିଏ, ମୁଁ ଛାତିପିଟି ହୁଏ, ଉତ୍ତାର ପାଏ, ଆଖରେ ପାଟିରେ ଦବେଇ ଦେଇ କହେ “ତୁଣ୍ଡରେ ଯାହା କହିବ କହ, ପଶୁବଳ ଦେଖାନା, ମୁଁ ପଶୁ ନୁହେଁ ।”

କିନ୍ତୁ ମନ ଭିତରେ, -ଝୁରି ହୃଦୀ, ଥାତକି ମୋର ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟ । ମୁଁ ବି ହୋଇଥାନ୍ତି ଭଲା ବଳୁଆ !

ବନମାଳୀ ମହାତି ପୁରୀର, ମୋ ଉପରେ ଚାଖଣେ । ତା ହାତ ମୋ ଜଂଘ ମୋଟ, ତା ଛାତି ଏତେ ଏକ ସିହୁକ । ସେ ସୁଲବୁ ‘ହୁଲର୍ ଆଉଚ୍ଛବି’ରେ ବିଳାତ ଯାଇଥିଲା, କଲେଇରେ ଖେଳରେ ତାର ବେଶି ନାଁ । ମୋ ସହପାଠୀ ଥିଲା । ଦିନେ ମତେ କହିଥିଲା “ବିଳାତ ହୋଇଥିଲେ ତୁମ ଭଳିଆ ପିଲା କେଉଁଠି ଥା’ତେ ଜାଣିବ ?”

“କେଉଁଠି ?”

“ଡାକ୍ତରଖାନାରେ ।”

ଅଭୟ ଯେ ବଜ୍ଞାନୀ ବଜ୍ଞାନୀ, ସାନ ସାନ ଛବି ଆଜେ, ଏବେ ବି ଧେଡ଼େଇବା, ସେ ବି ମୋ ହାତକୁ ମୋଡ଼େ ।

ସୋନପୁରର ନୀଳାଯର ମୋଡ଼େ ବେକ, ହସି ହସି ମୋଡ଼େ । ଆଉ ଶ୍ରୀ ବରଣ ‘ବନ୍ଦୁ’, ସେ ମୋଟା ନୁହେଁ କିନ୍ତୁ ଲୁହା ପରି ତା ଦେହ, ଦେଖାହେଲା

ମାତ୍ରେ ସେ ଧରେ ମୋ ହାତକୁ, କହେ “ପଂଖାପକେଇବା ଆ,” ତା ପଂଖା ସବୁଆସି ପରି ।

“ନ ଥାଉ ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟ, ଅନେକ ବୃଦ୍ଧିମାନ ଲୋକ ସବୁଆ, ଦୁର୍ବଳ,” ମୁମୋ ମନକୁ ମନ ସାହୁନା ଦିଏ ।

ମୁଁ ନିଜେ ଉପାୟ ନ କରିଛି ନୁହେଁ । ଧୂଳତାଇଙ୍କ କାହୁଡ଼ାଇଙ୍କ ଉପଦେଶ ମାନି ମୁଁ ଦୁର୍ଗତି “କର୍ତ୍ତର ଲିଭର ଅଏଲ୍” ଖାଇଛି, କାହୁଡ଼ାଇଙ୍କ ‘ସାରିଷାପାରିଲ୍ଲୁ’ ଖାଇଛି । ବିଜ୍ଞାପନ ପଢ଼ି ଚିୟବନପ୍ରାସ ଓ ମହୁ ଖାଇଛି, ବିଜ୍ଞାପନ ତଳର ଛବି ଭଲିଆ ହେବି ବୋଲି । କସରର ଅର୍ଥାର ‘ଏହୁରସାଇଙ୍କ’ ତ ପାଠନାରେ ସ୍କୁଲରେ ପଡ଼ିଲାବେଳେ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲି, ସେଠି କରୁଥିଲି “ମୁଲାସ ସିନ୍ଧମ୍”, ରବିଠୁରୁ ମାଗିନେଇ ତାର ଗୋଟିକିଆ “ଚେଷ୍ଟେକ୍ଷପ୍ୟାଣ୍ଟର” । ପୂର୍ବ ହଷ୍ଟେଲରେ ଗୋଟାଏ ବିଜ୍ଞାପନ ଦେଖୁ ଗୋଟାଏ ମୋଟ ରବର ଦଉଡ଼ି ମଗାଇଥିଲି, ରୁଲବାଢ଼ି ପରି, ଦି’ପୁଟ ଲମ୍ବ, ତାକୁ ଦିମୁଣ୍ଡରୁ ଧରି ଭିଡ଼େ, କାହିଆ ପିଷି ଦଣ୍ଡ ଟେଠକ ବି କରେ । ମଣିରେ ମଣିରେ ସେମିତି ଥୋଡ଼ାଏ ‘କସରର’ କରିଥାଏଁ ।

କିନ୍ତୁ ଦେହରେ ଲାଗେନାହିଁ ।

ବାରମାର ମୋ ହାତଗୋଡ଼କୁ ଅନାଏଁ, କାଳେ ମୋଟ ଦିଶୁଥିବ, କିଛି ନାହିଁ ।

ଦିନେ ଶୁଣିଲି କେଉଁ କେଉଁ ସାଇମାନେ ସାଢ଼େ ପାଞ୍ଚଟା ବେଳେ ଏକାଠି ଏହୁରସାଇଙ୍କ କରୁଛନ୍ତି । ଦେଖୁବାକୁ କୁତୁହଳ ହେଲା, ଗଲି ।

ବାଲୁବଜାର ଛକ ପାଖେ ଗୋଟିଏ ଗଲି, ଚୌଧୁରୀବଜାର ଆହୁକୁ ମୁହଁକଳେ ବାଁ ହାତି । ଭିତରେ ଡାହାଣ ପାଖେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରେସ, ବାଁ ପାଖେ ଗୋଟିଏ ଛୋଟ ଏକମାହାଲା ଘର ଆଗରେ ଯୋଡ଼ିଏ ପ୍ୟାରାଲେଲ ବାର ପୋତା ହୋଇଛି, ଚିକିଏ ଖୋଲା ଜାଗା, ବହୁତ ପିଲା ସେଠି ରୁଣ୍ଡ ହୋଇଛନ୍ତି । ଖୋଲା ଦେହ, ଅନେକେ କଳା କଳା ଜପିଆ ପିଛିଛନ୍ତି । ଅନେକଙ୍କ ଦେହ ଅନାଙ୍ଗ ଦେଖିଲାଭଳି, ଖୁବ ବଳିଲାବଳିଲା, ଆବୁ ଆବୁ ହୋଇ ମାସପେଶୀ, ଓସାର ଛାତି, ସରୁ ଅଣ୍ଟା । ତାଙ୍କର ଭିତରେ ଠିଆ ହୋଇଛନ୍ତି ଆଉ ଜଣେ, ବୟସ ବତ୍ତିଶ୍ଵିଯାକେ ହୋଇପାରେ ବା ଆଉ ବେଶି, ଅନୁମାନ କରି ହେଉ ନାହିଁ, ଶ୍ୟାମଳ ବର୍ଣ୍ଣ, ଦେହ ପୂରିଲା ପୂରିଲା, ବଳିଲାବଳିଲା, କିନ୍ତୁ ବିଶାଳ ନୁହେଁ । ତାଙ୍କ କଢ଼ି ମୋ ବାହାର ଦିଗୁଣ ମୋଟା, ଛାତି କାହି ଓସାର, ଖୁବ ମନ୍ଦବୁଦ୍ଧ ଦିଶୁଛି, ଅଣ୍ଟା ଖୁବ ସବୁ । ଦେହଯାକ ମାସପେଶୀ ଆବୁ ଆବୁ ହୋଇ ବାହାରି ନାହିଁ ସତ, କିନ୍ତୁ କେମିତି ସୁହର ଛଦରେ ଖଣ୍ଡି ହୋଇ ଫାଲୁ ଫାଲୁ ଦିଶୁଛି ।

ଆଖୁ ଯେଡ଼ିକ ସାନ ସାନ, ଦୂର ଦୂର ଛଡ଼ା, ପାଳ ପାଳ । ଉଚରେ ସେ
ବେଶି ନହିଁବୁ, ପାଞ୍ଚପଟ ଛଇଅଛ ହେବେ ।

ସେ ବୁଝାଉଥାନ୍ତି “ଦେହଟା ଏପରି ହେବା ଦରକାର ଯେ ଯେଉଁଠି ବିପିଲେ ଲାଗିବ ନରମ ପୁରୁଷୁ, କଞ୍ଚକ, ସହଜ, ନିଜ ଦେହ ନିଜକୁ ପୁଲ ପରି ଉଶ୍ଵାସ ଲାଗିବ । ଆଉ ଯେମିତି ତୁମେ ମନ କରିବ ସେମିତି ଦେହଟା ହୋଇଯିବ ପଥର, ଛୁଟି ଗଛିବ ନାହିଁ, ଜାହା କଲେ ସମୁଦ୍ରାୟ ଶରୀରଟା, ଜାହା କଲେ ଶରୀରର ଯେ କୌଣସି ଯ୍ୟାନ । ଆହା, ଏଇ ଦେଖ, ବର୍ଷମାନ ବିପ ମୋ ବାହାଟା, ବାହର ଯେଉଁଠି ଜାହା ସେଠି ଚିପ ।”

କେଡ଼େଇ ଚିପିଲେ, ନରମ ପୁଢ଼ପୁଢ଼ ।

“ଆହୁ, ମୁଠେ ଧର ଏଥର, ଯେଉଁଠି ଜାଣା ସେଠି ଏ ବାହା ଉପରେ
କୋରରେ ମଠାଅ, ଦି ହାତରେ ।”

ହସି ହସି ଆଗେଇ ଆସୁଛି ଜଣେ ମାଳ, ବଳିଷ୍ଠ ଗଡ଼ଣ, ଦି ହାତରେ
ତାଙ୍କ ତାହାଣହାତ କଚଟିକ ମଠେଇ ଧରିଛି ।

“ଧରିଥା, ଟାଣକରି ଧର, ଛାଡ଼ିବ ନାହିଁ ।”, ହଠାତ ତାଙ୍କ ଢାହାଣ ବାହାର ସେ କି ପରିବର୍ତ୍ତନ ! କାଷ୍ଟିଁ ପାପୁଳି ଆରମ୍ଭଯାକେ ଦେଉ ଦେଉକା ହୋଇ ପୁଲି ଉଠୁଛି ଖୁବ ବଡ଼ ବଡ଼ ଗୋଲଗୋଲ ମାସପେଶା, ଲୁହାପିଣ୍ଡୁଳା ପରି, ଧରିଥିବା ଲୋକ ଖାଲେଇ ଯାଉଛି, କୁକ୍ଷୋଉଛି, ହାତ ମୁଠା ଖୋଲି ନେଉଛି । ତାପରେ ସେ ମାସପେଶାସବୁ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହୋଇ ଯାଉଛନ୍ତି, ସୁଠାମ ସୁଶ୍ରୀ ବାହୁଡ଼ିଏ । ତା ପିଠି ଚାପଡ଼େଇ ଜାହିଲେ “ଆଉ ତୋ କୋର ବଢ଼ିଛି, ଲାଗିଥା ।”

ସେହି ସେ, ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବ୍ୟାଘାମଗର, “ଉକୁଳଭାମ, ଶ୍ରୀ ପଦ୍ମବିରଣ୍ଣ ରାୟ ।

କିଏ ଜଣେ ମତେ ତାଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଠେଳି ଦେଇ କହିଲା “ସାର, ଯା ଦେହକ ଚାଣ କରି ଗଢ଼ି ପାରିବେ ? ଯା ହାଡ଼ରେ ମାୟ ଲଗାଇ ପାରିବେ ?”

ସେ ମୋ ପରିଚୟ ପାଇଗଲା ।

ପାର କହିଲେ “ନିଷ୍ଟଯ ହେବ । ନିୟମିତ କସରର କଲେ ନିଷ୍ଟଯ ନିଷ୍ଟଯ ନିଷ୍ଟଯ ହେବ । କୌଣସି ଘରେହ ନାହିଁ ।” ମୋ ମନରେ ଆଶା ଓ ଆନନ୍ଦ ଖେଳିଗଲା ।

“ସମସ୍ତେ ଖାଦ୍ୟ କୋଉଁ ପାଇବେ ସାର ?” ଜଣେ ପଚାରିଲା । “ଭୁଲ, ଭୁଲ ଧାରଣା । ଭାତ ଖାଇନା ସମସ୍ତେ ? ମୋଟା ଘୋଟା କରି ଭାତ ଢାଳି ଶାଗ ? ମୁଢି ମିଳିବ ନାହିଁ ? ଗଜା ମୁଗ, ଗଜା ବୁଟ, ଗଜା ବିରହି, ବି ଚାମୁଚି ? ନଡ଼ିଆ ଦିଆଙ୍ଗୁଳ ? ସରବର ଖାଇବାକୁ ମିଶ୍ର ଟିକିଏ, ଦିଟା ବଡ଼ ବାଦାମ, ଟିପେ ନାଗେଶ୍ଵର କେଶର ଆଉ ଗଣ୍ଠା ଦିଗଣ୍ଠା ଗୋଲମରିଛି ? ଏଇତ ଖୁବ ହେବ, ଆଉ କଣ ସୁନା ରୂପା ଖାଇବ ? ଆରେ ବାବୁ, ଗୁଡ଼ାଏ ଖାଇଲେ କିଛି ହୁଏ ନାହିଁ, ଅସଲ ହେଲା ଖାଦ୍ୟକୁ ହଜମ କରିବା । ଲୋକେ ଯେତେ ଯେତେ ଗିଲକି ତହିଁରୁ ଅଛ ଅଂଶ ହଜମ କରନ୍ତି, ବାକି ସବୁ ଖାଡ଼ାରେ ଯାଏ, ନଷ୍ଟ ହୁଏ, ସେଥିରେ କି ଲାଭ ?”

ସମସ୍ତେ ତାଙ୍କୁ କହନ୍ତି ‘ସାର’, ମୁଁ ବି କହେ ସାର, ସେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ କସରର ଶିଖାଉଥିଲେ,—ସବୁ ବିନା ପଇସାରେ । ସେ ସେଘରେ ଏକୁଟିଆ ରହୁଥିଲେ, ବୋଧହୁଏ ଗୋଟିଏ ବଞ୍ଚିରାଗେ ରହୁଥିଲା ମୋ ତଳ କୁସ୍ରବ ଗୋଟିଏ ଛାତ୍ର, ଶ୍ରୀ ରମେଶ ଶତପଥୀ, ସୁନ୍ଦର ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟ ଓ ଚେହେରା, ସେ କାଳର ଅତି ସତୋଟ ସ୍ବାଧୀନବେଳେ ନ୍ୟାୟପରାଯଣ ଦେପୁଣି ମ୍ୟାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ଥିଲେ ବୋଲି ଶୁଣିଛି, ସେତେବେଳକୁ ସେ ମଲେଣି ।

ସାର ତାଙ୍କ ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ଅନେକ ଉପକରଣ ରଖୁଥିଲେ, ଭିତରେ ପିଣ୍ଡା କାନ୍ଦିଯାକ ମରା ହୋଇଥାଏ ଟିକିପୁଣ୍ଟ ଲମ୍ବ ଆଇନାଗୁଡ଼ିଏ । ସେହି ଆଇନା ଆଗରେ ଠିଆହୋଇ ନିଜର ଶରୀରକୁ ଦେଖିଦେଖି କେତେ ଗୁଡ଼ିଏ କସରର କରିବାକୁ ପଡ଼େ, କେତେ ଖାଲି ହାତରେ, କେତେ ଡମ୍ବେଲ ଧରି, ଦେଖେ ଏହପ୍ୟାଗ୍ର ଧରି, ବିବିଧ ଭଂଗାରେ ଆପଣାର ଖୋଲା ଶରୀରରେ ଅନ୍ୟମାନକ ଖୋଲା ଶରୀରରେ ମାଂସପେଶାଗୁଡ଼ିକ କିପରି ଦିଶୁଛି ଦେଖିବାକୁ ପଡ଼େ । ସାର କହନ୍ତି “ଅତି ପ୍ରଯୋଗନ ନିଜର ଆକାଶ୍ରା, —ସେ ମୋ ଶରୀର ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଉ । ନିଜର ଆମ୍ବିଶ୍ଵାସ, ସେ ମୋ ଦେହରେ ମାଂସପେଶାମାନ ଅଛି, ମୁଁ ତାର ଉନ୍ନତି କରି ପାରିବି,—ନିଜର ମନର ଆନ୍ତରିକ ପ୍ରତିଯୋଗିତା—ଉଦ୍‌ବାଦନା, ସେ ତାର ଶରୀର ଏହେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଦିଶୁଛି, ସୁନ୍ଦର ଦିଶୁଛି, ମୋର ବି ସେଇଆ ଦରକାର, ତାହୁଁ ବଳି ଦରକାର । ସେ ମନ ତା ଛାଆଁକୁ ଛାଆଁ ଯେଉଁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୌଣସି କଥା କାମନା ନ କରିଛି ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାହାରୁ ବାହାରୁ ଦେଖିବା ସେକଥା ମିଳିବା ସହଜ ନୁହେଁ । ଆଖିରେ ଦେଖିଲେ ତୁଳନା କରି ଦେଖିଲେ ସେ ଜାଣା ଆସିବ ମନ ଭିତରେ ଆସିବ । ତେମେ ଜାଣ ? ରୋଗ ଭଲ ହେବାକୁ ବି ସେଇ ଉପାୟ । ତୁମ ଅନ୍ତରପୂରୁଷ ଯଦି ପ୍ରକୃତରେ

ଚାହିଁବ ଏ ଶରୀରରୁ ଏ ରୋଗ ଯାଉ, ସେ ରୋଗକୁ ସେ ଡିବ । ଅନ୍ତର ଭିତରେ ଉଦୟାନ ରହିଥିବ, ବା ଭାବୁଥିବ ଏ ଶରୀର ନଷ୍ଟ ହେଉ, ଉପର ମନ ଖାଲି ହାଇଁପାଇଁ ହେଉଥିବ ରୋଗ ଭଲ ହେଉ, ଭିତରକୁ ଔଷଧ ଠେଳୁଥିବ, କିଛି ଫଳ ହେବ ନାହିଁ ।”

କସରଙ୍କୁ ସେ ମିଶାଇଥିଲେ ଆଧ୍ୟାମିକତା ସହିତ, ଆମୁଜ୍ଞାନ ସହିତ, ବ୍ରହ୍ମବିର୍ଯ୍ୟ ଓ ସଂସମକୁ କହୁଥିଲେ ମୁଲୁହୁଆ ବୋଲି, ନିଜେ ପ୍ରାଣୀଯାମ କରିଥିଲେ ଶୁଣିଛି, ମତେ ମିଶାଇ ନାହାନ୍ତି । ଚାହିଁଲେ ଶ୍ଵାସକୁ ଆୟର କରି ଶରୀରକୁ ଫୁଲାଇ ପାରନ୍ତି, ବହୁତ ଚାଣ କରି ପାରନ୍ତି, ପଦାରେ କେଉଁଠି କସରର କି କୁଣ୍ଡି ଦେଖାଇବାର ଥିଲେ ସେ ତାର ପନ୍ଥର ଦିନ ଆଗରୁ ଏପରି କଣ କରନ୍ତି ଯହିଁରେ ତାଙ୍କ ବଳ, ଓଜନ ସବୁ ଅସମ୍ବନ୍ଧ ପ୍ରକାରେ ବଢ଼ିଯାଏ, ତାପରେ ସେ ଅସାମାନ୍ୟ ‘ପାର୍ଶ୍ଵ’ ଦେଖାନ୍ତି । ମୁଁ କଲେଜରେ ଦେଖିଛି ସେ ମୁଣ୍ଡବାଳରେ ବହୁତ ଓଜନ ଉଠାଇଛନ୍ତି, ଛାତି ଉପରେ, ତଳିପେଟ ଉପରେ ପ୍ରକାଣ ପ୍ରକାଣ ପଥର ଥୁଆ ହୋଇ ବଡ଼ ବଡ଼ ଲୁହା ହାତୁଡ଼ିରେ ପିଟା ହୋଇ ଭଙ୍ଗା ହୋଇଛି, ବେଜରେ ସେ ଶାବଳ ମୋଟର ଲୁହାଛଢ଼ି ବଙ୍କାଇଛନ୍ତି । ସେ ହାତୀ ଅଟକାଇଛନ୍ତି, ଶଗଡ଼ ଅଟକାଇଛନ୍ତି, ଛାତି ଉପରେ ଶଗଡ଼ ଚକାଇଛନ୍ତି, ଦାନ୍ତରେ ଓଜନ କେକିଛନ୍ତି, କହୁଣୀରେ ପିଟି ପିଟି କଞ୍ଚା ନଢ଼ିଆ ଛଦ୍ରେଇଛନ୍ତି ଓ ଶୁଖୁଲା ନଢ଼ିଆ ପଚେଇଛନ୍ତି, ବହୁତ ବହୁତ ଓଜନ ଟେକିବା ତ ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅତି ସ୍ଵାଭାବିକ ।

ସେ ‘ଶୋ’ ଦେଇ ଯାହା ରୋଜଗାର କରନ୍ତି ତହିଁରେ ତାଙ୍କର ସେ ବ୍ୟାୟାମ ବିଦ୍ୟାଲୟକୁ ଢଳାନ୍ତି । ଉପକରଣମାନଙ୍କ ଭିତରେ ସାନ ବଡ଼ ନାନା ଆକାରର ଡିମ୍ବେଲ, ଚେଷ୍ଟ ଏକ୍ଷପ୍ୟାଣ୍ଟର, ବାରବେଲ, ମୁସ୍ତର ଏସବୁତ ଥିଲା, ଆଉ ଥିଲା କେତୋଟି ଦିପୁଟ ଭୁଲ ପ୍ରାରେଲେଲ ବାର ପରି, ପିଣ୍ଡାରେ ଦୁଇ ପାଦ ଢେରି ଦେଇ ତାର ଦୁଇ ବାଗକୁ ହାତରେ ମୁଠେଇ ତା ମଞ୍ଜିରେ ନଇଁ ଉଠି ଦଣ୍ଡ ଭାଙ୍ଗିବାକୁ ପଡ଼େ, ସେ କହନ୍ତି “ସେ ଆମେରିକାନ ଦଣ୍ଡ, ଏଥରେ ଜଳଦି ମାସପେଶା ବଢ଼େ, ଛାତି ଓସାର ହୁଏ ।” ମୁଁ ବହୁତ କରୁଥିଲି । ଗୁଡ଼ିଏ ବାଉଁଶ ଠେଙ୍ଗା ଥାଏ, ଠେଙ୍ଗା ଖେଳ ପାଇଁ ଦୁହେଁ, ସାର ତ ସେଥରେ ବି ଓଡ଼ାଦ । ବେଳେ ବେଳେ ଖେଳୁଁ, ଅନେକେ ଭଲ ଖେଳୁଥିଲେ । ଠେଙ୍ଗା ଥିଲା ତାଙ୍କ ପ୍ରସିଦ୍ଧ କସରର “ବାଢ଼ିଠେଙ୍ଗା” ପାଇଁ, ଦିପଟେ ଦିଜଣ, ବିପରାତ ଦିଗକୁ ଠେଳନ୍ତି, ବାଢ଼ିକୁ କେଉଁଠି ଧରିବ, କାନ୍ଦରେ କି କାନ୍ଦତଳେ କି ଦିଗୋଡ଼ ମଞ୍ଜିରେ ରଖିବ ଏପରି ନାନା ‘ପୋଜିସନ’ରେ ଶରୀରର ନାନା ଅଂଶର କସରର ହୁଏ । ତାପରେ ଏକୁଚିଆ ବାଢ଼ିଚିଏ ଧରି ସେପରି ବିଦିଧ ଭଙ୍ଗାରେ କାନ୍ଦକୁ

ଠେଲିବାକୁ ପଡ଼େ, ପୁଣି ବାଢ଼ିକୁ ଦି ହାତରେ ଧରି ସିଧା ଠିଆ ରଖୁ ପାଦକୁ ଖଣ୍ଡେଦୂରରେ ରଖୁ ତଳେ ପଡ଼ି ଅଣ୍ଟାରୁଁ ଉପରକୁ ବାଢ଼ି କରେ କରେ ସିଧା ରଖୁ ଉଠିବାକୁ ପଡ଼େ, ‘ପ୍ରାହ୍ୟାଷ୍ଟ’ ଅର୍ଥାର ହାତରେ କିଛି ନ ଧରି କେତେଗୁଡ଼ିଏ କସରର କେତେ କେତେ ସାଧନ ଭାଙ୍ଗଣ, ଆଗ ତାକୁ କରିବାକୁ ପଡ଼େ । ଦୁଇହୁଇ ଜଣ ଏକାଠି ହୋଇ ପରିସର ଆଡ଼କୁ ଗୋଡ଼ ଲମ୍ବେ ବସି ପାପୁଲିକୁ ଆକୁଶୀ କରି ଛଦି ଭିଡ଼ା ଓଚରା, ଯେ ନ ପାରିବ ତା ଦେହ ଉଠିଯିବ, ଦିଦିଜଣ ଠିଆ ହୋଇ ବାହାରେ ବାହାହି ବିଜୟାଦଶମାର ‘କୋଳାକୋଳି’ ହେଲାପରି ବାହାଦଶ, ଶେଷରେ ପଞ୍ଚ ମିଳେଇବା । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଛାତ୍ର ସଂଗେ ସାର ନିଜେ ଏସବୁ କରନ୍ତି, ନିଜେ ଜାଣି ଜାଣି ଆସେ ଆସେ ହଟି ହଟି ଛାତ୍ର ଶରୀରକୁ କସରର କରାନ୍ତି । ତାପରେ ମର୍ଦନ, ନିଜ ହାତ ପାପୁଲିରେ ଦେହ୍ୟାକ ବାରମ୍ବାର କୋରରେ ରଗଡ଼ିବାକୁ ପଡ଼େ, ମୁହଁ ରଗଡ଼ିଲାବେଳେ ହସିଲା ପରି ମୁହଁ କରିବାକୁ କୁହାହୁସ ।

ବହୁ ପ୍ରକାର କସରର ।

କରି ସାରିଲେ ବୀର ପରି ଲାଗେ ।

ଏକ ପ୍ରକାର ‘ବଡ଼ ଚାଟ’ ଥିଲେ ଶ୍ରୀ ହରିହର ପଣ୍ଡା, ଗୋରା, ଡେଙ୍ଗା, ଶୁରୁ ବଳିଷ୍ଠ ଶରୀର । ମୁଁ ଯାଉଥିଲି ସକାଳେ ଓ ଅପରାହ୍ନରେ ଦୁଇଓଳିଯାକ, ନିୟମିତ, ୧୯୩୪ ରେ ଆରମ୍ଭ କଲି, ଧାରାବାହିକ ଭାବେ ଗଲି ୧୯୩୪, ମାତ୍ର, ଗତ ଓ ୧୯୩୭ ରୁ କେତେ ମାସ, ତାପରେ ବି ମଞ୍ଚରେ ମଞ୍ଚରେ କେତେଥର ଯାଇଛି । ଘରେ କସରର କରେ, ଆଠ ଆଠ ସେଇ ଓଜନର ଯୋଡ଼ିଏ ମୁଦଗର କିଣିଲି, କସରର କଲି, ତାପରେ ବ୍ୟବହାର କଲି ଭାଇଙ୍କ ବଡ଼ ମୁଦଗର, ସେଥରେ ବି କଲି ।

ପ୍ରଥମ ଛମାସ ଦେହରେ ବେଶି ଫୁଲ୍ଫିଲ୍ ଓ ତେଜ ବହୁଥିବାର୍ହୀ ଅନୁଭବ କଲି, ତାପରେ ଦେଖିଲି ଶରୀରର ଗଠନରେ ସତେଜି ଅଦଳବଦଳ ହେଲା । ଥିଲା ପଟାପରି ଛାତି, ତର୍ହେରେ ଏପାଖରୁ ସେପାଖ ଗୋଟିଗୋଟି ହୋଇ ପଞ୍ଚରାହାଡ଼, ଦେଖୁଲି ମଞ୍ଚରେ ଗୋଟିଏ ଖାଲ ଫୁଲିଲା, ଦିପାଖ ଅଛ ଢାଳୁ, କେତେବେଳେ ହାଡ଼ ଢାଳୁ ତଳେ ଲୁଟିଲା । ହାତଗୋଡ଼ ନଳିନଳି ହାଡ଼ ହୋଇଥିଲା, ସେଠିବି ଦେଖାଦେଲା ଗୋଲ ଗୋଲ ହୋଇ ମାଂସପିଣ୍ଡିଲା ଗୁଡ଼ିଏ । ବେଳେ ଚାକିଲେ ଦିଚା ଆବୁ ବାହାରିଲା । ନାହି ତଳେ ଦିପାଖରେ ଚଳକୁ ଲମ୍ବିଲା ପେଟ ଉପରେ ସତେ ଯେମିତି ଯୋଡ଼ାଏ ରବର ବାଢ଼ି, ଚାକିଲେ କି ବିଧା ମାରିଲେ ଅନୁଭବ କରିଛୁସ । ଶୁରୁ ଉପାହିତ ହୋଇ ଲାଗି ପଡ଼ିଲି । ଅଣ୍ଟା ଓ ବେକ ସଲଖେଇବା

ରଙ୍ଗ ବି ବଦଳିଲା । ଓଡନ ସାମାନ୍ୟ ବଢ଼ିଲା । କିନ୍ତୁ କେତେ ବଢ଼ିବା ? ଆରମ୍ଭ ତ ଅତି ଅଛିରୁ । ୧୯୩୭ ଜାନୁଆରି ବେଳକୁ ଓଡନ ମୋଟେ ବୟାନରେ ପାଉଣ୍ଡ, ଛାତି ୧୯", କିନ୍ତୁ ପୂରା ୭" ଅଧିକା ପୁଲେଇ ପାରୁଥିଲି । ମୁଁ କେଷ କୁହି ଅନୁଭବ ନ କରି ବହୁତ ପରିଶ୍ରମ କରି ପାରିଲି, ଖାଲି ପଡ଼ା ଲେଖା ନୁହେଁ, ସାଇକଲ ଚଢା, ପର୍ବତ ଚଢା, ଚାଲିଚାଲି ଅତି ଅସାଧ୍ୟ ପାଗରେ ଅତି ଦୁର୍ଗମ ରଙ୍ଗରେ ବୁଲା, ୧୯୪୦ରେ କୋରାପୁରରେ କାମ କଲାବେଳେ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ବିଦ୍ଯିତ ଜୀବନ, ସବୁକ ନାହିଁ, ଛେଳି ବିଲା ବାଟ, ପର୍ବତ ଉପରେ, ଘଷ ବାଘୁଆ ବଣ ଭିତରେ, କେତେ ବିପଦ, କେତେ ଜୀବନମରଣ 'ଆଭରେଞ୍ଚର' । ୧୯୪୦ରୁ ଦେହରେ ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟର କୁଆର ଆସିଲା, ଅତୁଚ ଥିଲା ୧୯୭୫ ଯାକେ ପଢ଼ିଶି ବର୍ଷ, ଓଡନ ୧୯୦ରୁ ୧୭୭ ପାଉଣ୍ଡ, ଛାତି ୩୮", ପହିଲମାନ ପରି ଦେହେରା ଓ ଦେହର ବଳ, ଚାଲି ପାରିଛି ଦିନକୁ ପଢ଼ିଶି ମାରିଲା ଆହୁତି ବେଶି, ପ୍ରଥମ ଘଣ୍ଠାରେ ଘଣ୍ଠା ଦେଖିଦେଖି ଘଣ୍ଠାକେ ପାଞ୍ଚ ଛ' ମାରଇ । ମୁଁ ଗନ୍ଧରେ ଗଲେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସହୟାତ୍ମୀ କଣ, କେତେଥର ମୋ ପଛେ ପଛେ ରିଜର୍ ପୋଲିସ୍ ଧାଇଁଛନ୍ତି, ଘାନୀୟ କନ୍ଧ ବି ଧାଇଁଛନ୍ତି । ପାଖେ ମୁଁ ପାଖେ ମୋଟା ସୋଟା ଦୁଇ ତିନି କନ୍ଧ ବାଢ଼ି ଠେଳିଛୁଁ, ମୁଁ ଚାକୁ ପଛକୁ ପେଲି ନେଇଛି ଖଣ୍ଡେ ବାଟ । ବାଘୁଆ ବଣରେ, ଉପରେ ଘଷ ଶାଇବଣ, ଚଳେ ହାତୀଆ ଘାସ ଯେ ମଣିଷ ବୁଦ୍ଧିଯିବ, ଚିଲାବାଟ ଆମେ ପାଦରେ ଫିଟାଇ ଚାଲିଛୁଁ ଅନ୍ଧାର ରାତିରେ,—ସବୁବେଳେ ମୁଁ ଆଗେ ଆଗେ, ମାମୁଁ ଖାଇବ ତ ଆଗେ ମତେ ଖାଇ, ମୋ ସହୟାତ୍ମୀ ମାନେ ତେଣୁ ସାହସରେ ମାଢ଼ି ଚାଲିଛନ୍ତି । କେତେଥର ଛାତିପଟା ତୀଖ ଉଠାଣି, ପର୍ବତ ଉପରକୁ ଉପରକୁ, ସହୟାତ୍ମୀ କେହି ମୁଣ୍ଡବୁଲେଇ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇ ପଢ଼ିଛନ୍ତି, ତାକୁ ବୁଝା ହୋଇଛନ୍ତି । ମୁଁ ଆଗେ ଆଗେ ଟ, 'ପରଜା' ଉପନ୍ୟାସ ପିଠି ମଳାଟରେ ମୋର ୧୯୭୫ରେ ହେବ ପରା, ଗୋଟିଏ ପଟୋ ଅଛି, ୧୯୭୦ରେ ସେ ମଣିଷ ଅବଶ୍ୟ ନାହିଁ, ୧୯୭୫ରେ ବି ଥିଲା ।

କୋରାପୁର ବଦଳି ହେଲେ ଲୋକେ ଛାନିଆଁ ହେଉଥିଲେ, କାରଣ ସେଠି ମଣିଷ ଶୁଣୁଥିଲେ, ମରୁଥିଲେ, ମୁଁ ସେଠି ପାଇଲି ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟ, ବକ୍ଷ ଶରୀର, ନାନା ଆଶ୍ରୟକର ଆନନ୍ଦକର ଜୀବନ-ଅନୁଭୂତି ।

ମୋର ସେ ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟର ମୂଳଦୁଆ ପକାଇଥିଲେ ସାର । ମୋର ବ୍ୟାୟାମଗୁରୁ ଉତ୍ତଳଭାମ ପଦ୍ମବିନ୍ଦୁ ।

ଯେତେହେଲେ ଶରୀର ବି କ୍ଷୟ ହୁଏ, ଖଣ ହୁଏ, ଯାଏ, ମୋର ବି ଜାଗିଲା । ଏ ପ୍ରାକୃତିକ କ୍ଷୟ ପାଇଁ ଆଶ୍ରୟ ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତ ହୋଇ ଗୋଟାଏ କାରଣ କିଛି ଆସେ, ମୋର ବି ଆସିଲା,—ରତ୍ନରେ ଚିନିର ଆଧୁକ୍ୟ, ତେଣୁ ଡାକ୍ତରି ମତରେ ‘ଡାଇବେଚିସ୍’, ୧୯୭୫ରେ ଯଦିବି ସାମାନ୍ୟ, ଅଭିଆର ଭିତରେ, ଅର୍ଥାତ୍ ସର୍ଟି, ସୁରଗ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଅଷ୍ଟଧ ଖାଇ ନିୟମରେ ଚଳି ରୋକି ହେବ । ହେଲା । କିନ୍ତୁ ଯାହା ଯାହା ଛାଡ଼ିବାକୁ ପଡ଼ିଲା ତା ଭିତରେ ଥିଲା ବଳ ଓ ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟର ପ୍ରଧାନ ଖାଦ୍ୟ, କାର୍ବୋହାଇଡ୍ରୋଟ୍ । ବଳ ଓ ବପୁ ଚାହିଁଲେ ତାଇବେଚିସ୍ ମତେ ଖାଇବ, ତାଇବେଚିସ୍ ଅଟକେଇବାକୁ ଉପାୟ କଲେ ବଳ ଓ ବପୁ କମିବ । ବାହିଲି ।

ଗୋଗର କାରଣ ଖୋଜିଲି । ବଂଶରେ ନ ଥିଲା ଓ ନାହିଁ । ମୋ ଖାଦ୍ୟ ଏବଳି ନ ଥିଲା ଯହିଁରେ ହେବ । ତେବେ ? କହନ୍ତି ଦୁଷ୍ଟିତାରୁ ହୁଏ, ଚାକିରିରେ ନିର୍ମମ ଅବିଚାର, ଶୁଦ୍ଧାମତ ଓ ଦୁର୍ଲଭିତ୍ତି ଦୁନିଆରେ ଯିଏ ନ ଖାପିପାରିଲା ତାକୁ ଛଳେବଳେ ପେଶଣ । ଦୁଷ୍ଟିତାର କାରଣ ଏତିକି ମାତ୍ର, ସାମାନ୍ୟ ନୁହେଁ; ତା ଫଳରେ ସବୁଦିନେ ଅଭାବ ।

କେତେକେ କହନ୍ତି ଦୁଷ୍ଟିତା ସଙ୍ଗେ ଯେ ଗୋଗର ସମ୍ବନ୍ଧ ନାହିଁ । ଅତ୍ୟଧିକ ପରିଶ୍ରମ, ବସିବା କାମ, ଖାଇବା ଶୋଇବାରେ ଅବହେଲା, ଏଥପାଇଁ ହୋଇପାରେ । ଅତ୍ୟଧିକ ପରିଶ୍ରମ ମତେ ସବୁଦିନେ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଛି, ଚାକିରିରେ, ସେତ ନିଷ୍ଟଯ । ଆହୁରି ବଳକା ସେଠୁ ଫେରି ରାତି ୧୭.୧ ଯାକେ ମୋର ପ୍ରିୟତମ କାର୍ଯ୍ୟରେ,—ସାହିତ୍ୟ । ମୁଁ ଏ ଶରୀରଟାକୁ ବ୍ୟବହାର କରିଛି । ତା ଉପରେ ବସିବା କାମ ପଡ଼ିଗଲା ସେକ୍ଷେତ୍ରେରିଏଟରେ ଏକାଠି ଛର୍ଷ, ୧୯୪୭ ରୁ ୨୨, ସକାଳ ସାଢ଼େ ଦଶରୁ ରାତି ୭ ସବୁଦିନେ, କେବେ ରାତି ୯,୧୦,୧୧ ବି ! ଖାଇବା ଶୋଇବାରେ ଘୋର ଅବହେଲା ପଡ଼ିଲା ତାପରେ ସାତବର୍ଷ, ଯେତେବେଳେ ପାଦରେ ଚାଲି ବୁଲେଁ ଦିନେ ଦିନେ ଓଳିଏ ଖାଇବାକୁ ସୁବିଧା ପାଇଁ ଦିନ ନାହିଁ ।

ଏଥପାଇଁ ଉତ୍ସଳତାମ ଦାୟୀ ନୁହେଁ ।

ଦାୟୀ ମୋ ପରିଷ୍ଠିତି ନିଜେ । ଯେ ମୋ ଜୀବନର ସହଜ ଓ ସ୍ଵାଭାବିକ ପରିଣତି, ସମସ୍ତିକ ଜୀବନ ଏକାପରି ନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ବ୍ୟାୟାମ ଅଭ୍ୟାସ କରିଥିଲି ସେ ମୋର ଅଶେଷ ଉପକାର କରିଛି, ବାରମ୍ବାର ଏଇଆ ମୁଁ ଅନୁଭବ କରିଛି ।

ଉତ୍ସଳତାମ ପଦ୍ମବିରଣ ମତେ ଦେଖିଲେ ୧୯୪୭ରେ କି କେବେ, ସେ ଅତି ଖୁସିହେଲେ, ମୋ ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟ ଦେଖ, ମୋ ପିଠି ମୋ ବାହା ଆଉଁଶି ପକାଇ

ମାସଂପେଶାମାନଙ୍କ ଗଠନ ଓ ବଳ ଅନୁଭବ କଲେ, ବହୁତ ଆଶୀର୍ବାଦ କଲେ । କହିଲେ “ମୋର ନୁହଁ, ସେ ତୁମ ନିଷା, ପୌର୍ଯ୍ୟ ଓ ଅଧ୍ୟବସାୟର ପୂର୍ବାଗ ।”

ହଜାର ହଜାର ଛାଡ଼ିଲଗ ସେ ଉପକାର କରିଗଲେ । ତାଙ୍କର ଏଭଳି ଚମକାର ଶରୀର ଥିଲା, ଦେହରେ ଏତେ ଅସ୍ଵାଭାବିକ ବଳ, କିନ୍ତୁ ସେ ଚାଲିଗଲେ ବୋଧହୃଦୟ ବ୍ୟବସନ ବର୍ଷରେ, ମୁଁ ନ ଥିଲି, ଡାଇବେଚିସ୍ଟରେ ଗଲେ ବୋଧହୃଦୟ ।

ଆଉ ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ମାଳ, କଳିଙ୍ଗଭାମ ରାଧାବ୍ରଦଶ ଦାସ, ବାରଚି ଜୟରର ଦେଖାଇ ତାଙ୍କର ବାରଚି ଫଟୋ, “ନି’ଚିବାର” ବୋଲି ଚାର୍ଟ ହୋଇଥିଲା, ବହୁତ ସୁଲଗେ ଥିବ, ଶୁଭ ପୁଷ୍ଟ ମାସଂପେଶାରେ ସେ ଶରୀର ଗଢା, ଦେଖଲେ ଆଶ୍ରମ୍ୟ ଲାଗିବ । ପଛେ ପନ୍ଥିକ ରେଲେସନ୍ ଡିପାର୍ଟମେଣ୍ଟରେ ସେ କର୍ମଚାରୀ ଥିଲାବେଳେ ତାଙ୍କୁ ଦେଖିଲି, ସରୁ ଶୁକୁଟା ମଣିଷଟିଏ, ଡାଇବେଚିସ୍ଟ ।

ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟ ଓ ପହିଲମାନିରେ ଭାରତୟାକର ବହୁ ବର୍ଷର ଗର୍ବ ଓ ଗୌରବ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଗାମା ପହିଲମାନଙ୍କ ଫଟୋ ଦେଖିଛି, ହାତୀ ପରି ମଣିଷ, ଆଉ ଦେଖିଛି ବହୁତ ଡାଇବେଚିସ୍ଟଗ୍ରେସ ମୃତ୍ୟୁପ୍ରତାକ୍ଷମାଣ ପ୍ରେତକଷ୍ଟ ଗାମା-ଫଟୋ ।

ବେଳେ ବେଳେ ଭାବେଁ, ବହୁତ ଶାରୀରିକ ଶ୍ରମ କରି ଜୟରର କରି ପହିଲମାନ ହେବା ସଂଗେ ଡାଇବେଚିସ୍ଟର କଣ ସମ୍ଭବ ଅଛି ? ଡାଇରମାନେ ତା କାରଣ ଆବିଷ୍କାର କରିନାହାନ୍ତି ।

କଲେଇ ହଷ୍ଟେଲରେ ହାର୍ମୋନିଅମ୍ କେବେ ବଜାଇ ନାହିଁ । ଲୋକେ ବଜାନ୍ତି ଦେଖେଁ, କେନିତି କମକମା ବୁଝାଆଣୀ ଗୋଡ଼ପରି ତାଙ୍କ ଆଙ୍ଗୁଠି ଖେଳୁଛି ରିତ ଉପରେ, ହାର୍ମୋନିଅମରୁ ସଂଗୀତ ବାହାରୁଛି । ମୁଁ ବୋଲିଛି, ଅନ୍ୟମାନେ ବଜାଇଛନ୍ତି । ମୋ ସୁର ଶୁଭ ଭଲ ଥିଲା । କାଠ୍ୟୋଡ଼ି କୁଳରେ ସାଇମାନେ ବୋଲନ୍ତି, ମୁଁ ବୋଲେଁ, ସେମାନେ ପ୍ରଶଞ୍ଚା କରନ୍ତି । ଏକୁଚିଆ ବୋଲିଲେ ଅନେକେ ତୁପ ହୋଇ ବସି ଶୁଣନ୍ତି । ଶୁଣିଦେଲେ ରାଗିଣୀ ମନେ ରଖିବା, ମୁଣ୍ଡ ଭିତରେ ବୋଲିବା, ଗୀତର ଭାଷା ଜାଣିଥିଲେ ଗୀତଟିକୁ ଶାଇବା, —ମୁଁ ଦେଖିଛି ମୋ ଦ୍ଵାରା ଆପେ ଆପେ ପିଲାଦିନୁଁ ହୁଁ ।

ସାଇମାନେ କହନ୍ତି “ତୁମର ସୁର ଶୁଆଲ ଅଛି, ତୁମ କାନ ସୁନ୍ଦର ବାରିପାରେ ।”

କିନ୍ତୁ ହାର୍ମୋନିଅମ୍ ବଜାଇ ନ ପାରିଲେ ନୁଆ ଶିଖବି କଣ ? ମୁଁ ଖାଲି ପାରିରେ ଗାଏଁ ଓଡ଼ିଶା ଛାନ୍ଦ, ସେତେବେଳେ ଚଳନ୍ତି ଓଡ଼ିଆ ଗୀତ, ମାରା ଭଜନ, ରବାହ୍ରନାଥଙ୍କ ଗୀତାଞ୍ଜଳି ।” “ସବୁଜ କବିତାର” ଗୀତ ଶୁଣିକ, କବାରଙ୍ଗ

ଉଜନ, ଓଡ଼ିଆ ମାସିକ ପତ୍ରିକାରେ ବାହାରୁଥିବା ଯେଉଁ ଗୀତ ମତେ ଉଳିଲାଗେ ତାକୁ, —ମୁଁ ନିଜେ ମୋ ‘ସୁର’ ଦେଇ ଗାଉଥିଲି । ଇଂରେଜୀ କବିତାକୁ ସଂଗୀତରେ ଆବୁରି କରୁଥିଲି, ବଡ଼ ପାଟିରେ ସଂସ୍କୃତ କବିତା ଗାଉଥିଲି ।

ଖାଲି ତୁଣେ ତୁଣେ ।

ପ୍ରଥମ ଅସୁବିଧା ହେଲା ୧୯୩୯ରେ ଚଣ୍ଡିଖୋଲରେ ଝରଣାରେ ଗାଧୋଇ ଦ୍ୟାରିଷାଇଟିସ୍ ଧରିବା ପରେ, କୋରାପୁରରେ ମଞ୍ଚରେ ମଞ୍ଚରେ ତର୍ଫି ଧରେ ।

ଜଗରୁଦ୍ୟପୂରରେ ଧୂଳଭାଇ ହାର୍ମୋନିଆମଟିଏ କୁଆତୁ ଆଣିଲେ । ମନେ ପଢ଼ୁଛି, ହାର୍ମୋନିଆମ ବଜାଇ ସେ ଗାଉଥିଲେ,

“ଭୂତ-ଭାବନ-ହେ-”

ତାଙ୍କ ସ୍ଵର ଶେଷ ଆଡ଼କୁ ଫାଟି ସପୁସ୍ତର ହୋଇଯାଏ, କିନ୍ତୁ ସେ ବହୁତ ସଂଗୀତପ୍ରେମୀ, ପାଇଁ ଗ୍ରାମୋଫୋନଟିଏ ଓ ଗୁଡ଼ିଏ ରେକର୍ଡ କିଣିଲେ, ସେ ଅଭ୍ୟାସ କରୁଥାନ୍ତି ଜଣାଣଟିଏ, “ଭୂତ-ଭାବନ-ହେ-”

ମୁଁ ବି ଥୋତାଏ ପେଁ ପାଁ କଲି । ସେ ମତେ ସାରେଗାମା ବଜାଇବା ଦେଖାଇଦେଲେ, କେମିତି ଓ କେତେ ‘ବେଲୋଇ’ ବିପିବି, ହାତ୍ରା ଦେବି, କେମିତି ଆଜ୍ଞାତି ଫରକଟେଇ ମାଡ଼ିବି, ଏଇ ସବୁବି ଶିଖିଲି । ତାପରେ ସାରେଗାମା ଛାଡ଼ି ମିଡ଼ି ବିପି ବିପି ସ୍ଵର ସଂଯୋଗ କଲି । କେତେ ଘଣ୍ଟା ବହୁ ପ୍ରକାର ଶର ବାହାର କଳା ପରେ ଦେଖିଲି ବିପି ବିପି ଗୋଟାଏ ଧୂଷା ବଜାଇଦେଲା,

“ନବ ବୃଦ୍ଧାବନ ରସମୟ ଗୋ

ନବ ବସନ୍ତ ସମୟ ।”

କିନ୍ତୁ ମୋ ସ୍ଵରକୁ ସେ ସେଇ ପାଉନାହିଁ ଯେ !

ପୁଣି ଆଉ ଠାଏ, ପୁଣି ଆଉ ଠାଏ ।

ସକାଳୁ ଧରି ପ୍ରାୟ ଚାରିଟା ବେଳକୁ ଚାଲିଲା ମୋ ସ୍ଵର ଓ ମୋ ହାର୍ମୋନିଆମ ଏକାଠି, “ନବ ବସନ୍ତ ସମୟ—”

ସେତିକି କରି ମୁଁ କଟକ ଚାଲି ଆସିଲି ।

କାଳାଗଳିରେ ଆମ ବସା ବାଁ କରଗେ ଗୋଟିଏ ମେସା । ଦି ତିନିଜଣ ଭଦ୍ରଲୋକ ଥା'ନ୍ତି, ଯୁବକ । ହସ ହସ ରାଜୁବାବୁ ଓକିଲ ମୋହରିର ଜାମ କରନ୍ତି । ପାନ ଖାଆନ୍ତି, ପାନ ଦିଆନ୍ତି, ମେଳାପାୟ ଲୋକ, ଖୁବ ଭଦ୍ର ଶାତ, ଶିଷ୍ଟ । ବହୁତା ହେଲା । ସେଠିକି ଆଉ କେତେ ଜଣ ବହୁ ଆସନ୍ତି । ସେମାନେ ତାସ ଖେଳନ୍ତି ।

ରାଜୁବାବୁଙ୍କର ଥାଏ ସିଇଲ ରାଉ ହାର୍ମୋନିଆମଟିଏ, ପ୍ଯାରିସ ରାଉ । ସେ ଗୀତ ଗାଅଛି ।

କେବେ କେବେ ତାଙ୍କୁ ସେ ହାର୍ମୋନିଆମଟି ମାଗି ଆଣି ମୁଁ ଅଭ୍ୟାସ କରେ । ଶିଖାଇବାକୁ କେହି ନାହାନ୍ତି, କିନ୍ତୁ “ମନ ମୋହର ନିଜ ଗୁରୁ । ଉଦ୍ଧବ କେତେ ତୁ ପଚାରୁ ।” ମୁଁ ଜାଣିଥିବା ଗୀତରୁ କେତୋଟି ମୁଁ ନିଜେ ଉଣ୍ଡି ଉଣ୍ଡି ବଜାଇ ପାରିଲି । କ୍ରମେ ସାରେଗାମା ଅଭ୍ୟାସ କଲି ।

କାଳାଗନ୍ଧି ବସାରେ ସେ ଆଗୟ ହେଲା, ଦୂର ବର୍ଷ ପରେ ସେଥିରେ କିଛି ଦକ୍ଷତା ଆସିଲା, ମୁଁ ଆଖୁ ବୁଝି ଦଶ ଆଜୁଠିରେ ଅଗ୍ର୍ୟାନ୍ ବଜାଇଲା ପରି ବଜାଇ ପାରିଲି । ସ୍ଵରଳିପି ଢିଆରି କଲି । ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଶିଖାଇଲି ।

ସେକାଳର ବହୁ ରାଜୁବାବୁ ମନେ ପଡ଼ନ୍ତି, ଡେଙ୍ଗା, ଶ୍ୟାମଳ, ମୁଣ୍ଡ ମଞ୍ଚରେ ଚେରି କାଟନ୍ତି, ନାଲି କନାରେ ବନ୍ଧା ହୋଇଥିବା କେତେକେତେ କାଗଜ, ସବୁବେଳେ ଶାନ୍ତ, ପ୍ରସନ୍ନ, ମତେ ଦେଖିଲେ ଦୂରରୁ ସେ ଖୁସି ହୁଅଛି, ଆସେ ଆସେ କଥା କହନ୍ତି, ସଙ୍ଗାତ ଓ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଖୁବ ଆଦର ।

କରୁଣାକର ସ୍ଵାର୍ଗ ସଂଗେ ଥରେ ହରେନ୍ଦ୍ର ମହାପାତ୍ରର ମେଘକୁ ଯାଇଥିଲି, ହରେନ୍ଦ୍ର ହାର୍ମୋନିଆମ ବଜାଇ ଗୀତ ବୋଲୁଥିଲା “ବ୍ରଜକୁ ଦୋର ଆସିଛିରେ—

ଦୋର-ଅ-ଦୋର-ଅ”

ସେ ପଛେ ପୁଲିସ୍ ହେଲା ।

ମୋ ସହପାଠୀ ସ୍ଵର୍ଯ୍ୟ ମହାନ୍ତି, ଡେଙ୍ଗା ଗୋରା, ସେତେବେଳେ ତାର ସୁନ୍ଦର ଢେହେରା, ଥରେ ନିରଞ୍ଜନ ନିଯୋଗୀଙ୍କ ଫେଆରିଙ୍ଗ୍ଲ ବେଳେ (ସେ ପାଇଁନା ବଦଳି ହୋଇଥିଲେ, ପଛେ ପୁଣି ଆସିଲେ) ଖୁବ କରୁଣ ସ୍ଵରରେ ଗୀତ ବୋଲୁଥିଲା

“ଯାଓ ଯାଓ ଯାଓ ଗୋ ଏବାର ଯାବାର ଆଗେ

ରାଂବିଷ ଦିଏ ଯାଓ—”

ଆମ ସାହିର ଓସାଦ ସୁବକ ନକୁଳା ହାର୍ମୋନିଆମ ଉପରେ ଭିଡ଼ି ମୋଡ଼ି ହୋଇ ବାରମ୍ବାର ଲହର ଦେଇ ଦେଇ ଗାଉଥିଲା

“ଆଗେ ଖରାପ ତୁ ହେଲୁରେ-ଖରାପ ତୁ ହେଲୁରେ-ଆଗେ ଖରାପ—”

କାହିଁକି ମନେ ପଢ଼ୁଛି ଏ ସ୍କୁଟି ସବୁ ? ପରସ୍ପର ସହିତ କି ସଂପର୍କ ?

ହାର୍ମୋନିଆମ ଶିଖୁ ଶିଖୁ ମଁ ସଂଗୀତ ବୈଠକମାନଙ୍କରେ ଗୀତ ଶୁଣିବାକୁ ଗଲି, କାହୁଡ଼ାଇଲ ସଂଗରେ, ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସଂଗରେ । ଆଗ ବୁଲି ଗଲି ବିନୋଦବିହାରୀ ଫୁଲଣକୁ । କାହୁଡ଼ାଇ କହିଲେ “ଶୁଣ ଚୁପ୍ଚାପ ହୋଇ, ଏମାନେ କଟକର ସବୁଠ ବଡ଼ବଡ଼ ଓସାଦରେ ଗୋପ, ବର୍ଷକେ ଥରେ ଏଇଠି ଏମାନେ ବୈଠକ କରନ୍ତି ।” ବୁଢ଼ା ଗୁଡ଼ିଏ, କେତେଜଣକର ଧଳା ଦାଢ଼ି, ହାତରେ ତାନପୂରା, ହାର୍ମୋନିଆମକୁ ତାକର ବାଛନ ।

ସେ ଅତି ଉଚାଙ୍ଗ ସଂଗୀତ ମଁ କିଛି ବୁଝି ପାରିଲି ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ଆକୃଷ ହେଲି ସେମାନଙ୍କ ତକ୍ତୁଯତା ଦେଖୁ, ସେମାନଙ୍କ ମୁଖ ରଂଗୀ ଓ ଅଂଗରଂଗୀ ଦେଖୁ ।

ପୁସ୍ତୁସ କରି ପଚାରିଲି “ମୁଁ କାହିଁକି ଏମିତି କରୁଛନ୍ତି ଭାଇ ?”

ସେ ପୁସ୍ତୁସ କରି କହିଲେ, “ମୂର୍ତ୍ତନା”, ସେ ଶର୍ତ୍ତ ତାକର ଖୁବ ପ୍ରିୟ, କହିଲେ “ମୂର୍ତ୍ତନା ଉଠୁଇଗେ—”

“ମୂର୍ତ୍ତନା ?”

“ହଁ ହଁ, ଖୁବ ବଡ଼ ଓସାଦ ନ ହେଲେ ମୂର୍ତ୍ତନା ଉଠିପାରିବ ନାହିଁ,— ଆହାହାହା-ହେଇ ଦେଖ, ଉଠିଗଲା, ଉଠିଗଲା—”

“ଡୋଲା ଓଲଟି ଗଲା ପରି, ଓଠ ଯୋଡ଼ିହୋଇ ଏଣେ ଚାଟି ହେଲା ପରି, ଭୁଲତା ବଂକେଇ ହେଉଛି, ମୋଡ଼ି ହେଉଛି, ନାଚୁଛି, ମୁଣ୍ଡ ହଲୁଛି—”

“ମିଠା, ଖୁବ ମିଠାରେ ଗୋପ, ସେ ରସ ପାଉଛନ୍ତି, ଆମେ ପାଇପାରିବା ନାହିଁ । ଏମାନେ ଓସାଦଙ୍କ ଓସାଦ—ଏଇ ତ କେତୋଟି ହଲୁଛନ୍ତି, ଆଉ କାହାନ୍ତି !”

ଦିନେ ସଞ୍ଜରେ କାହୁଡ଼ାଇ ନେଲେ ମଧୁପୂର ପଚାଏତଙ୍କ ଘରକୁ, ସେ ଅତି ସୌମ୍ୟ ଶାନ୍ତ ବୁଢ଼ାଟିଏ, ଦାଢ଼ି ନିଶ୍ଚ ଥାଏ, ଧଳା ଲୁଗା ଧଳା କାମିର ପିନ୍ଧି ବସିଥାନ୍ତି, ଶାମ ଧୀର (ଶ୍ରୀ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ଧୀର ନରେତ୍ର) ହାର୍ମୋନିଆମ ବଜେଇ ଗୀତ ଗାଉଥାନ୍ତି, ଜଣେ କିଏ ତାବଳା ବାଜାଉଥାନ୍ତି, ପଚାଏବୁ ଗୋଟାଏ ଲୁହା ପାନ ଛେବା ଉପରେ ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ଚଂ ଚଂ କରି ପିଟି ପିଟି ତାଳ ରଖୁଥାନ୍ତି ।

ଭାଇ ମୋ କାନରେ କହିଲେ “ଯେ ମଧୁପୂର ପଚାଏବୁ” । ସଂଗୀତ ବିଦ୍ୟାରେ ସବୁ ଓସାଦଙ୍କଠୁଁ ବଳି । ସଂଗୀତ ତାଳ ଜୀବନ । ଓସାଦମାନଙ୍କୁ ନିଜ ହାତରୁ ପୋଷନ୍ତି । ନିଜେ ଶିଖାନ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ । ଶାମ ଧୀର ଗାଉଥାନ୍ତି

“ଆଗେ ଭିନେ ଆଜ ତୋ ରାତିରେ

ପଂକଜ ନୟନା ମାନେ ବଳାନା ମଡ଼ିରେ—

ମାର ମାରଣକୁ, ବାରଣ ମୋରତୁହି ଉତ୍ୟୋଦି ସେ ବାରମାର ବଢ଼ ପାନ୍ତିରେ
ଗାଉଥାନ୍ତି ।

“ମାର-ମାରଣକୁ-ମାର-”

ପଚାଏତ ସେ ଗୀତର ରାଗିଣୀ ବିଷୟରେ ତାଙ୍କ ସଂଗେ ଆଲୋଚନା କଲେ ।
ବଢ଼ ଉଚ୍ଚାଙ୍ଗ ଓ ବିଶେଷ ଜ୍ଞାନ ସମଳିତ ସେ ଆଲୋଚନା, ମତେ ଦୁର୍ବୋଧ୍ୟ ।
ସୁରତି ଭଲ ଲାଗିଲା । ଏତିକି ବୁଝିଲି ସେମାନେ ଚାହାନ୍ତି ଶୁଦ୍ଧତା, “ଆମର
ପୁରୁଣା ଖାଣ୍ଡି ଓଡ଼ିଶା ରାଗିଣୀର ବିଶେଷତ୍ୱ”, ସେ ସଂପର୍କିକୁ ସାଇତିବାକୁ
ପଡ଼ିବ, ସେମାନେ ଦୁଃଖୁତ ଯେ ଏ ଅମଳରେ ଗାୟକମାନେ ତାକୁ ଭୁଲି
ଗଲେଣି, ଶୁଦ୍ଧତା ରଖୁନାହାନ୍ତି, କୁଆତୁ କଣ ମିଶେଇ ଦେଉଛନ୍ତି, ସଂଗୀତରେ
ଅନାଚାର ଘରୁଛି ।

ସେ ରାତିରେ ଆୟିଲା ବେଳେ ମୁଣ୍ଡ ଭିତରେ ବାରମାର ଶୁଭି ଶୁଭି ଯାଉଥିଲା

“ନ୍ମାର,—

ମାରଣକୁ—

ନ୍ମାର—”

ଅନାଚାର, ଅଶୁଦ୍ଧତା, ଅପବିଦ୍ରୁତା, ଜାୟନ୍ତେ ବର୍ଣ୍ଣଶକରାଣ । କେତେକ ଲେଖକ
ବି ତ ଢାରୁଛନ୍ତି ବଂଗୀୟ ସାହିତ୍ୟର ଆଜିଶ୍ଵାପତ୍ର ! କି ଅନ୍ୟାୟ ! ସବୁ
ଶବାର୍ଥ ଯାଇ ଶୁଭୁଥିଲା ଯୋଡ଼ିଏ ଶବ, —‘ମାର’, ‘ରଣ’ ।

ଶ୍ରୀ ଶ୍ୟାମସୁଦୂର ଧୀରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କ୍ରମେ ପରିଚୟ ବଢ଼ିଲା । ଲାଗିଲା, ସଞ୍ଚାତ
ପାଇଁ ସେ ପାଗଳ । ନିଜେ ଓକିଲ ମୋହରିର, କିନ୍ତୁ କହିରି ଫେରନା ଗହନ୍ତି
ରାଷ୍ଟ୍ର ମଣିରେ ସେ ଠିଆ ହୋଇଯାଇ ଅଧିକାରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋ ଆଗରେ
ଓଡ଼ିଶା ସଞ୍ଚାତ ବିଷୟରେ କେତେଥର କେତେକଥା କହିଛନ୍ତି । ସଂଗୀତ ନଁ
ପଡ଼ିଲେ ତାଙ୍କ ଆଖୁ ଦାଉଦାଉ ହୋଇ ଜଳିଛଠେ । ତାଙ୍କଠୁଁ ଅନେକ ଓଡ଼ିଶା
ଶୁଣିଛି, ପଛେ ଆହୁରି ପରିଚୟ ବଢ଼ିଲା । ଯେତେବେଳେ ଶ୍ରୀ ଧୀର ନରେନ୍ଦ୍ର
ମୋ ଝିଆରୀ ଧୂମିକୁ (ଶ୍ରୀମତୀ ଉର୍ମିଲା ଦାସ, ଜଂରେଜୀ ସାହିତ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପିକା)
ସଂଗୀତ ଶିଖାଇବାକୁ ଆୟିଲେ ।

ରାତ୍ରିବାହୁକ ହାର୍ମୋନିଆମରେ ଆରମ୍ଭ କଲାପରେ ଛୁଟିବେଳେ ମୁଁ ଜଗଦ୍ସ୍ୟପୁରରେ
ଆହୁରି ଅଭ୍ୟାସ କଲି । ତାପରେ କାହୁଭାଇ ବି କିଣିଲେ ଗୋଟିଏ ଡ୍ରାଙ୍କିନର
ସିଙ୍ଗଳ ରୀର ପ୍ୟାରିସ ରୀର ହାର୍ମୋନିଆମଟିଏ, ସେଥରେ ଅଭ୍ୟାସ କଲି,

ତାପରେ ମୁଁ ପୁଣି ଚିଉସନ୍ କଳାପରେ ଗୋଟିଏ ସେକେଣ୍ଠ ହ୍ୟାଅ୍ଷ ତରୁ ଜୀବ ହାମୋନିଆମ୍ କଣିଲି, ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚ ଛ ବର୍ଷ ବ୍ୟବହାର କରାଗଲା, ତାପରେ ସେ ଗଲା ।

ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ବୌଧୂରାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଆମ୍ବାୟତା ବଢ଼ିବା ସଂଗେ ସଂଗେ ମୁଁ କେତେଥର ତାଙ୍କ ସଂଗୀତ ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ଯାଇ ବସିଲି ଓ ଶୁଣିଲି । ଶ୍ରୀ ଗୋପାଳ ଘୋଷ ସୁରବାହାର ବଜାନ୍ତି, ତରୁଯ ହୋଇ ଆଖୁ ବୁଦ୍ଧି ଶୁଣେ, ମନ ଚିତ୍ତରେ କେତେ ଭାବ କେତେ ଦୃଶ୍ୟ କେତେ ସ୍ଵପ୍ନ ଉଚ୍ଚେ । ପ୍ରତିଥର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଗଭାର ଅନନ୍ତରୁତ ଅତୀତ୍ୟ ଅନୁଭୂତି ମିଳେ । ତାଙ୍କ ଭଣତା ମଧୁ ବଜାଏ ସାତାର । କେତେଥର ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଗାୟକମାନଙ୍କ ସଂଗୀତ ଶୁଣିଛି, ଶ୍ରୀ ଗୋକୁଳ ଶ୍ରୀବନ୍ଦ ପ୍ରମୁଖଙ୍କର । ପାରଳାର ବିଜ୍ୟାତ ଅଛ ଆପନା ବି ଆସି ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତବାବୁଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ ଓ ସହାୟତାରେ ତାଙ୍କ ବସାପାଶେ କିଛିଦିନ ରହିଥିଲେ, ଅତି ସୁନ୍ଦର ଓଡ଼ିଶା ଗାଆନ୍ତି, ଆମେ ଯାଉଁ, ଶୁଣ । ରାତ୍ର ଘରେ ବୃଦ୍ଧ ଓ ଅତି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଖାନୁମିଆଁକୁ ଦେଖିଛି, ତାଙ୍କ ଗୀତ ବି ଶୁଣିଛି, ସେ ଗାଉଥିଲେ “କଳା କଳେବର କହାଇ—” । ଶ୍ରୀ ନିମାଙ୍କ ବରଣ ହରିଚନ୍ଦନ ସେତେବେଳର ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଛାନ ଗାୟକ, ତାଙ୍କ କଷ ଅତୁଳନୀୟ ଥିଲା ।

କଳେଇରେ ମୋର ପଞ୍ଚମ ବର୍ଷ ହୋଇଥିବ, ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତବାବୁଙ୍କ ଉଦ୍ୟମରେ ରାମବନ୍ଦ୍ର ଭବନରେ ବସିଲା ନିଶ୍ଚିଲ ଉତ୍କଳ ସଂଗୀତ ସମ୍ମିଳନୀ, ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ ପ୍ରମୁଖ କଟକର କଜାପ୍ରିୟ ନେତାମାନେ ସମସ୍ତେ ମିଶି ତାଙ୍କ ଆୟୋଜନ କରିଥିଲେ । ଅତି ବିମହାର ହୋଇଥିଲା, ବୋଧହୃଦୟ ତିନି ଚାରିଦିନ ଚାଲିଲା, ଓଡ଼ିଶାର ଏତେ ପ୍ରକାର ବାଦ୍ୟ, ଏତେ ପ୍ରକାର ସଂଗୀତ ଶିଳ୍ପଙ୍କ ଏକତ୍ର ସମାଗେହ ମୁଁ ଆଉ କେବେ ଦେଖିନାହିଁ । ଗୋଟିଏ ବାଜା ମନେ ରହିଗଲା, ପାରଳାର ଗୋଟିଏ ସରୁ, ଫୁଟେ ଲମ୍ବ ସାନାଇ, ବାଦ୍ୟକାର ଏତେ ସୁନ୍ଦର ବଜାଇଥିଲେ ଯେ ସମସ୍ତେ ବିଶ୍ୱିତ ହୋଇଯାଇଥିଲେ । ତା ଉଭାରୁ ଶ୍ରୀରାମବନ୍ଦ୍ର ଭବନରେ ତାର ଯନ୍ତ୍ର ଓ ସଂଗୀତ ଶିଖାଇବାକୁ ସମ୍ମାରେ ଝାସ ବସୁଥିଲା, ଅନେକ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀ ସେଠି ତାଲିମ ହେଲେ, ମୁଁ ମଣିରେ ମଣିରେ ଶୁଣିବାକୁ ଯାଏଁ । କେତେ ସରା ଓ ସମ୍ମିଳନୀରେ ଶ୍ରୀ ମନମୋହନ ଘୋଷ (ମନୁଦା) ଆଭରୋକେତ୍, ସଂଗୀତ ଓ ସଂଗୀତ ଶାସ୍ତ୍ର ବିଷୟରେ ତର୍ବର୍ଷୀ ଆଲୋଚନା କରନ୍ତି ଓ ମଣିରେ ମଣିରେ ଏଭଳି ଏଭଳି ବ୍ୟଙ୍ଗ ସଂଗୀତ ବ୍ୟଙ୍ଗ ଅଭିନୟ ଦେଖାନ୍ତି ଯେ ସମସ୍ତେ ହସି ହସି ଗଢନ୍ତି । ସେ ସେ ବିଦ୍ୟାରେ କଟକରେ ଅତୁଳନୀୟ ଥିଲେ । ସଂଗୀତ ଶାସ୍ତ୍ରର ଚାରିକ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଅଧ୍ୟୟନ ସେ ଆଜୀବନ କରୁଥିଲେ ।

ସେସବୁ ସଭାକୁ ସଂଗୀତମଣ୍ଡଳାକୁ ଯାଇ ମୋର ଏତିକି ଧାରଣା ହେଲାଯେ ହାମୋନିଅମ୍ ଗୋଟିଏ ଅଶୁଦ୍ଧ ଓ ଅସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଯନ୍ତ୍ର, ସେ ଆସିଲା ଉଭାରୁ ଆମ ସଂଗୀତ ନଷ୍ଟ ହୋଇଛି । ସେ ଖାଲି ସହଜରେ କାମ ବଢ଼ାଇବା ପାଇଁ, ତା ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିବା ବୃଥା, ତାକୁ ବର୍ଜନ କରିବା ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ।

ସେହି ସମୟରୁ କଟକରେ ତାର ଯନ୍ତ୍ର ଶିଖିବା ଲାଗି, ଘରେ ଘରେ ସଂଗୀତ ଶିଖିବା ଲାଗି, ଝିଅପିଲାମାନେ ପ୍ରତିଯୋଗିତାରେ ଯୋଗ ଦେବା ଆଦି ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଓଡ଼ିଶା ଗୀତ ଶିଖିବା ଆଗ୍ରହ ବଢ଼ିଲା ।

“ଜକ୍”ମାନଙ୍କ ଭିଡ଼ରେ ବସୁଥିଲେ କାଳାବାବୁ, ଶ୍ରୀ କାଳାବ୍ରତଣ ପଞ୍ଜନାୟକ, ସଂଗୀତରେ ଓ ନୃତ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଶା ଶୈଳୀର ଖୁବ ବଡ଼ ସମର୍ଥକ ଓ ପ୍ରଚାରକ ସେ । କାଳାବାବୁଙ୍କ ରାସ, ତାଙ୍କ ଥ୍ରେଟର ଖୁବ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲା । ସବୁବେଳେ ତାଙ୍କ ଶୈଳୀରେ ତାଙ୍କ ଉପସ୍ଥାପନାରେ କିଛି ନୃଥା ‘ଆଇଡ଼ିଆ’ ଥାଏ । ସେ ଅନେକ ଅଭିନେତା ଅଭିନେତ୍ରାଙ୍କୁ ତାଲିମ୍ କରିଥିଲେ, ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଦେଇଥିଲେ । ଶୁଣିଥିଲୁଁ, ସେ ଏତଳି କେଉଁ ଝିଅମାନଙ୍କୁ ଗୋଟେଇ ନିଅନ୍ତି ଯେ ଦୂସା, ଅବହେଳିତା, ସମାଜରେ ଯ୍ୟାନ ନ ଥାଇ ଆପାତ୍ତ୍ବେୟା, ହାତଭାଗିନୀ, ସେମାନଙ୍କୁ ଆଶ୍ରୟ ଦେଇ ସଂଗାତ, ନୃତ୍ୟ, ଅଭିନ୍ୟାରେ ତାଲିମ୍ ଦେଇ ଷେଳ ଉପରେ ଠିଆ କରାଇ ସମାଜ ଆଖରେ ଦେଶ ଆଖରେ କରନ୍ତି ପ୍ରଶଂସନୀୟା, ସେମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ବି ହୁଏ ଭତ୍ର, ସ୍ଵଜ୍ଞଲ । ମୁଁ କାଳାବାବୁଙ୍କୁ ଦୂରୁ ଦେଖୁଥିଲି ।

ମୁଁ ଯାଇପୂରରେ ଥାଏଁ, ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ବୌଧୂରି ହଠାତ୍ କଟକରେ ଅଛ ବୟସରେ ମରିଗଲେ । ସଂଗୀତ ଅନୁଷ୍ଠାନ ସହିତ ମୋର ସମୟ ତାଙ୍କରି ପ୍ରତି ଗରୀର ସେହି ଶ୍ରୀର ସକାଶେ ଜନ୍ମିଥିଲା । ତା ସ୍ଵରଣ ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁର ଗରୀର ଦୁଃଖକୁର୍ହ ମନେ ପକାଇଦିଏ । ସେ ସମୟ କ୍ଷୀଣ ହୋଇଗଲା । କବି କୃଷ୍ଣମୋହନ ପଞ୍ଜନାଏକଙ୍କ ସଂଗେ ପଛେ ବହୁତ ପରିଚିତ ହେଲା, ସେ ମତେ ଭାରି ଭଲ ପାଉଥିଲେ, ତାଙ୍କ ତୁଣ୍ଡରୁ କେତେଥର ତାଙ୍କ ସଂଗୀତ ଶୁଣିଛି । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଭବନରେ ଓ କଲେଇ ହଷ୍ଟେଲରେ ତାଙ୍କ ତୁଣ୍ଡରୁ ତାଙ୍କ ଗୀତ କେତେଥର ଶୁଣିଛି, ନିଜେ ଭାବବିହୁଳ ହୁଅଛି, ଶ୍ରୋତାମଣ୍ଡଳାରେ ସେହି ଭାବବିହୁଳତା ସ୍ମୃତି କରନ୍ତି । ଜୀବନରେ ସେହି ପ୍ରଥମ ସାହିତ୍ୟକୁ ଦେଖୁଥିଲି ଯେ ସାହିତ୍ୟ ସଭାରେ ବିଶାଳ ଜନତା ଆଗରେ ଠିଆହୋଇ ଆଗ ଗୀତ ବେଳିଥିଲେ, ପଛେ ସାହିତ୍ୟ ବୁଝାଇଥିଲେ ।

ଘରେ ମୋର ମୁଁ ମନକୁ ଗୀତ ବୋଲେଁ, ଭଲ ଲାଗେ ବୋଲି । ୧୯୪୦ରେ କୋରାପୁରରେ ଧରିଲି ଆଡ଼ ବର୍ଜନୀ, ପୁଁ ପୁଁ କରୁଳଗୁ ବହୁତ ଘର୍ଷା ପରେ

ସ୍ଵର ବାହାରିଲା, ନିଜେ ତା ସାରେଗାମା ବାହାର କଳି, ଅଭ୍ୟାସ କଳି, ହେଲା । ତା ପରେ ବଜ୍ଞାଇଲି କଷ ବଜ୍ଞଶୀ, ପ୍ରାୟ ଦୂର ହାତ ଲମ୍ବ, ଦେଡ଼ ରଙ୍ଗ ଓସାର । ବଜ୍ଞଶୀ ମତେ ଆଦିବାସାମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଶିବାକୁ ସାହାୟ୍ୟ କରିଛି, ତାଠୁଁ ବେଶି କାଯ୍ୟରେ ଆସିଛି ମୋ ସାହିତ୍ୟ ପାଇଁ, କେତେ ଭାବ କେତେ ସ୍ଵପ୍ନ ଆସେ, ମନକୁ ଉଡ଼ାଇ ନେଇଯାଏ କେଉଁ ଅନ୍ୟ ପ୍ରଗତିକୁ, ନୃଆ ଅନୁଭୂତି ପାଇବାକୁ । ମୁଁ କେବେ କାହାକୁ ଶୁଣାଇବାକୁ କି ପ୍ରତିଯୋଗିତାରେ ମିଶିବାକୁ ବଜାଏ ନାହିଁ, ସେ ମୋର ଏକାନ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଖୁଆଲ । ସହରରେ ରେଡ଼ିଓ ଗୀତ କି ବାଜା ସଂଗେବି କେବେ ମୁଁ ନିରୋଳାରେ ମୋ କଷ ବଜ୍ଞଶୀ, ଆଡ଼ ବଜ୍ଞଶୀ କି ତିପେରା ବଜ୍ଞଶୀ ଯୋଡ଼ିଦିଏ । ଜାଣେ, ମୁଁ ନିଶ୍ଚୟ ଓଡ଼ାର ନୁହେଁ । ମତେ ମୁଁ ଯେତିକି ଭଲ ଲାଗେ, ମୋର ଅତର ଭିତର ମୁଁ ବଜ୍ଞଶୀ ବି ସେହିପରି, ସେଠି ଯେପରି ମୁଁ ଓ ମୁଁ ଏ ଦୁଇଜଣ, ଭାସିବାକୁ, ନାହିଁବାକୁ, କାହିଁବାକୁ, ଆଉ କେହି ନାହିଁ ।

ହାର୍ମୋନିଆମ କାନକୁ କର୍କଣ୍ଠ ଶୁଭେ, ଲାଗେ ସେ ଯନ୍ତ୍ରବ, ସଂଗୀତ ନୁହେଁ ।

ଜୀବନର ସଂଗୀତମୟ ଲହଦି ବି ପଛେଇ ଯାଏ, ପଡ଼ିଗହେ ଶୁଣୁଳା ବାଲିବନ୍ତ, ବିଶାଳ, ଉଚ୍ଚ, ଧଳା ଢିକ ଢିକ, କିନ୍ତୁ ପାଣି ନାହିଁ । କେତେ ଘରେ ଦେଖେ ରଂଗା ହାର୍ମୋନିୟମ, ଭଙ୍ଗା ତାରସ୍ତ, ସେଠି ଅଳକୁ, ବୁଦ୍ଧିଆଣୀ ଜାଲ, ସେ ଲୋକଙ୍କୁ ଦେଖେ, ଝୋଟମୁଣ୍ଡ ସଂସାରୀ ପ୍ରାଙ୍ଗ, କିଏ ଧନୀ ବ୍ୟବସାୟୀ, କିଏ ଅତି ପ୍ରତିପ୍ରିଣ୍ଝାଲୀ ରାଜନୈତିକ ନେତା, କିଏ ଦରିଦ୍ର ଛପଟ ଗୁହସ୍ତ, କିଏ ମୋଟା, ପେଟା, ଅଢଳ, କିଏ ସବୁ ବଂକା ଛାଇଟିଏ ପରି । ସେମାନେ ବି ଦିନେ ଗାଉଥୁଲେ, ବଜ୍ଞାଉଥୁଲେ, ସଂଗୀତ ପାଇଁ ପାଗଳ ହେଉଥୁଲେ । ଅତି ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ହୋଇଥୁଲେ କିଏ କହନ୍ତି ଅତୀତର କେଉଁ ପାଶୋରା କାହାଣୀ, ଘାଗଡ଼ା ଗଜାରେ କେତେବେଳେ ବତାନ୍ତି କେଉଁ ‘ଧୂସା’, କେଉଁ ‘ସୁର’, ଯାହା ଆତି ଲୋକେ ଭୁଲି ଯାଇଛନ୍ତି ।

ରାତ୍ରିବାହୁକ ଘର ସେପାଖେ ‘ମଧୁରାଓ’ ଘର, ସେ ମୋର ସମବ୍ୟସୀ, କିଳଟରିରେ ଚେଷ୍ଟରେଚି ବଶ ଆଇନ କିରାନୀ, ଘରେ ତା ତଳେ ତା ଭାଇ ମୂଷା, ପଢୁଆଏ, ସାନ ଭଉଣୀ ଯୋଡ଼ିଏ, ଗୋଟିକର ବିଭାଗର ହେଲା, ଆରଟିର ବୟସ ତେର ଟୋଦ, ସେ ତିଳୀ, ତିଳୋରମା, ଗାର୍ଲସ୍ଟୁଲରେ ପଢୁଆଏ । ଆଉ ଘରେ ତା ବିଧବା ମା’ । ସେମାନେ ମହାରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ତ୍ରାହୁଣ, ପୂରୁଷାନୁକ୍ରମେ

ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଓଡ଼ିଆ ପାଲଚିଛନ୍ତି । ମଧୁର ଯୋଡ଼ିଏ ବଡ଼ ଭଉଣୀ ବିତା ହୋଇଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କ ବହୁବାନ୍ଧବ ଶାଠିଆ, ଜୀ, ରାଓ, ଆଦି । ମଧୁ ସଂଗେ ମୋର ଢିହା ପରିଦି ହେଲା ରାତ୍ରିବାବୁକ ବସାରେ, ଖୁବ୍ ଗୋରା ବାଙ୍ଗରା ପିଲାଟିଏ, ମୋଟା ନ ହେଲେ ବି ବଳୁଆ ଶରୀର, ଦେହଟି କୁହିଲା ପରି । ସେ ବହୁତ ଉରେଜିତ ହୋଇଯାଏ, ଅନ୍ୟାୟକୁ ନିଆଁ ହୁଏ, ବହୁତ ସ୍ନେହ କରେ, ମନ ଭିତରେ ଆପଣା ପର ନାହିଁ, କୁଷା ନାହିଁ, ଯାହାକୁ ଭଲ ପାଇଲା ‘କାଟ’ ବୋଲି ତା ହାତରେ ନିଜ କେକଟି ବଢ଼େଇ ଦେବାକୁ ବି ସେ ପ୍ରସ୍ତୁତ । କାହାରି କଷ ସେ ଦେଖିପାରେ ନାହିଁ, ସବୁବେଳେ ତା ଜାହା ସେ ପରକୁ ସାହାୟ କରିବ । ଭିକାରିମାନଙ୍କୁ ସେ ଅଧିଲାଏ ପଇସାଏ ଦିଏ ନାହିଁ, ଦେଲେ ଦିଏ ଦିଅଣା, ଚାରଣା, କେତେବେଳେ କାହାକୁ ଜଳଖୁଆ ବି ଖୁଆଇଦିଏ, ମନେହେଲେ କାହାକୁ ଆପଣା ଗଣ୍ଡି, ଚାଦର ବି ଦେଇ ଦିଏ । ସେ ଖାଇଲା ବେଳେ ନିଜେ ଏକୁଚିଆ ଖାଇବାକୁ ଭଲ ପାଏ ନାହିଁ, ସାଙ୍ଗମାନଙ୍କୁ ଡାକି ଡାକି ଖୁଆଏ । ମଧୁ ମତେ ତା ଘରକୁ ଡାକି ନେଲା, ଦାଣ୍ଡରକୁ ନୁହେଁ, ତା ଘର ଭିତରକୁ, ତା ବୋଉକୁ ଡାକି କହିଲା “ବୋଉ ଯେ ମୋ ସାଙ୍ଗ, ଗୋପୀ ।” ଭାଇ ଭଉଣୀକି କହିଲା “ଯେ ତୁମ ଭାଇ, ଗୋପୀ, ଯା କଥାରୁ ଅବାଧ୍ୟ ହେଇବ କି ଦିନେ ତୁମ ପିଠିରୁ ଛାଲ ଛଢେଇବି ।” ସେମାନେ ତରକଣାର ଭାଇଭଉଣୀ ହୋଇଗଲେ ।

ଅତି ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ସେମାନଙ୍କ ସରଳତା, ସେମାନଙ୍କ ସ୍ନେହ, ଆନ୍ତରିକତା, ଉଦାରତା ଓ ମହଦ୍ଵାରା । ଲାଗିଲା ସତେ ଯେମିତି କେତେ କାଳର ଢିହା ଅତି ଆପଣାର ମଣିଷ ମୋର, ସୁଖର ଦୁଃଖର ।

ମଧୁ ହାବୁଡ଼େ ପଢ଼ିଲେ ମତେ ଟାଣି ଟାଣି ନିଏ, ଆଗ ଆଣିବ ଗଲି ମୁଣ୍ଡରୁ ସଢ଼କ ଉପରୁ ଗୋବିନ୍ଦ ସାହୁ ଦୋକାନରୁ ଯୋଡ଼ିଏ ଖରମୋହନ, କିଛି ବରା ପିଆଇ ପକୋଡ଼ି, ତାର ଅଧେ ମୋର ଅଧେ । ତା ପରେ ତା’ । କେତେଥର ତା ମା ମା ଭଉଣୀ ଘରେ ଅତି ସୁନ୍ଦର ପକୋଡ଼ି କରି ଦିଅନ୍ତି, କେତେଥର ମାଛ ଭଜା, ଖୁଆନ୍ତି ।

ଖୁଆର ପାରିଲେ ତାଙ୍କର ବି ଆଗ୍ରହ ।

ମଧୁ ମୋର ହାଲଚାଲ ବୁଝେ, ସର ପରାମର୍ଶ ଦିଏ, ତାର ପ୍ରକଳ୍ପ ବୁନ୍ଦି, ସଂସାର ଜ୍ଞାନ ଓ ଲୋକବିତ୍ତ୍ବ ଜ୍ଞାନ ବହୁତ । ସେ ବହୁତ ଲୋକଙ୍କୁ ଜାଣେ, ତାଙ୍କ ବିଷୟରେ ବହୁତ କଥା ଜାଣେ, ସେ ବହୁତ ଉପାୟ କହେ । ତାଙ୍କ ମା ମୋ ସଂଗେ ପରାମର୍ଶ କରନ୍ତି, କେତେ କଥା ମଧୁକୁ ବୁଝେଇବାକୁ ପ୍ରବେଶେଇବାକୁ ମତେ କହନ୍ତି, ତାଙ୍କର ଅଭିଯୋଗ ମଧୁ ଘରର ସବୁ ଦାୟିତ୍ବ ବୁଲୋଇ ନାହିଁ,

ମୋ ଆଗରେ ମା ପୁଅକର ଯୁଦ୍ଧିତର୍ ଲାଗେ, ମୁଁ ମଧ୍ୟେ କରେ । ବିଦ୍ୟା ପ୍ରତି ମଧ୍ୟର ବହୁତ ଆଗ୍ରହ, ତାର ଖେଦ, ସେକେଇ ଡିଭିଜନ ମ୍ୟାଟ୍ରିକ ପାଶ କଲା, ଅଛକେ ଫାଷ ଡିଭିଜନ ପାଇପାରିଲା ନାହିଁ, ସେ ଆହୁରି ପଢ଼ିଥାଉଥା, ତା ମୁଣ୍ଡରେ ସଂସାରୀ ଜଙ୍ଗାଳ ଲଦା ହେଲା, ତା ପଡ଼ା ବନ୍ଦ ହେଲା । ସେ ବିଶ୍ୱାସ କରେ ମଣିଷ ବିଦ୍ୟାର୍ ହେବା ଉଚିତ, ସ୍ୱାଧୀନ, ନିର୍ଭୀକ ହେବା ଉଚିତ, ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହେବା ଉଚିତ । ମୋର ଉନ୍ନତି ହେଉ ଏ ତାର ଆନ୍ଦରିଜ ଜାଣ୍ଠା ଓ ଶୁଭକାମନା ! ସେ ମୋର ପ୍ରଶଂସା ଗାଇବୁଲେ, ମୋର ବହୁତା ପାଇଁ ଗର୍ବ ଅନୁଭବ କରେ, ମୋର ଟିକିନିଶ୍ଚ ଖବର ରଖେ ।

ମୋର ଯେଉଁ ଶୁଭକାମାନେ ଆଶା ରଖୁଥିଲେ ମୁଁ ଦିନେ ‘ଗୋଟାଏ କିଛି ଖୁବ ବଡ଼’ ହେବି, ଯାହା ମୁଁ ହୋଇ ପାରିଲିନାହିଁ, ତା ଭିତରୁ ସେ ଜଣେ ।

ମୁଁ ଜଟକରେ ଥିବାଯାକେ ଆମର ବହୁତା ରହିଥିଲା, ସେ ବି ମୋ ବାଟେ ମୋର କେତେକ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବହୁମାନଙ୍କ ସଂଗେ ପରିଚିତ ହୋଇଥିଲା ।

ତିଳୀ ବାସନ ମାକେ, ରୋଷେଇ କରେ, ଘରର ସବୁ କାମରେ ତା ମା’କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରେ, ମା’ଙ୍କ ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟ ଖରାପ, ପୁରୁଣା ଲୁଗା ସିଲେଇ କରେ, ତା ଉପରେ ପୁଣି ପାଠ ପଡ଼େ, ଭଲ ପଡ଼େ । ସବୁବେଳେ ନିଜ କାମ ଉପରେ ତା ମନ, ବିଶ୍ୱାମ ଖୋଜେ ନାହିଁ, ସତକ, ବିଳାସ ବ୍ୟସନଠୁଁ ସେ ବହୁତ ଦୂରରେ, ମୁହଁଟେ ଶୀଘ୍ର କିନ୍ତୁ ସବୁବେଳେ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ । ତାର ସବୁଥିରେ ରୁଚି, ସଂଯମ, ଆୟ-ମର୍ଯ୍ୟାଦା । ମଧୁ ତାଙ୍କ ଭାରି ଭଲ ପାଏ, ତାର ଆଶା ଥିଲା ସେ ଆଗ ବହୁତ ପାଠ ପଡ଼ିବ, ତା ପରେ ଭଲ ବର ମିଳିଲେ ସେ ବିଭା ହେବ ।

ଶୁଣିଛି ସେମାନେ ଏକଦା ବଢ଼ିଲୋକ ଥିଲେ, କ୍ରମେ ଗରିବ ହୋଇଗଲେ । ସେତେବେଳେ ଅବସ୍ଥା ସ୍ଵର୍ଗକ ଆଦୌ ନ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କଠେ ଥିଲା ନିହିତ ଆଭିଜାତ୍ୟର ମର୍ଯ୍ୟାଦାବୋଧ, ଉଦାର ମନ, ସୌଜନ୍ୟ ଓ ଉତ୍ସବା ।

ମଧୁ ମୁଷା ଉପରେ ଢିଢ଼େ କାରଣ ତା ଅଗିଯୋଗ ଯେ ମୁଷା ବୁଲୁଛି । ମୃଦୁଗ ଶିଖୁଛି, ତ୍ରିନାଥମେଲାରେ ବସୁଛି । ମୁଷା ହସିଦିଏ । ପଛେ ମୁଷାହିଁ ଘର ସମ୍ମଳିଲା, କାରଣ ମଧୁ ବିଭାବେଳା ପରେ ଅଛ ଦିନେ ମରିଗଲା, ବୟସ ତରିଶି ପେନ ନ ଥିବ ।

ମୁଷାଠୁଁ ବେଳେ ବେଳେ ସେମାନଙ୍କ ଖବର ଶୁଣେ । ତିଳୀ କେଉଁଠି ଗୋଟିଏ ହାଇସ୍କୁଲରେ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀ, ତା ବର ବଢ଼ ଲୋକ, ତା ପୁଅମାନେ ଆମେରିକା

କର୍ମାନୀରେ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷିତ, ଆମେରିକାରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଚାକରି କରନ୍ତି । ତାର ଯେଉଁ ଭଉଣୀଟି ଗୋଟିଏ ମନ୍ଦିର ପୂଜକ ଦରିଦ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ବିଭା ହୋଇଥିଲା ଦୈବଯୋଗଙ୍କୁ ସେ ପୂଜକ ଦିନେ ନଈ ବଢ଼ିରେ କଣ ଲୋଚାଏ ପୁରୁଣା ସୁନା ଚାଳ ଭିତରୁ ପାଇଗଲା, ତାପରେ କଳା କଞ୍ଚ୍ଛାଳ ବେଉସା, ତାପରେ ଲକ୍ଷପତି ହେଲା, ମୃଷ୍ଟାର ନିଜର ଅବସ୍ଥା ଖରାପ ହେଲା, ସେ କିଳଚରିରେ ଚାକରି କରିଥିଲା ସେ ଚାକରି ଗଲା, ତାପରେ ଅନ୍ୟ କଣ ଧନ୍ତାକରେ, ତା ମା'ବି ଗଲେଣି, ଏହିପରି ।

ମଧୁ ରାଓ ଘର ସେପଟେ ଆଉ କେତୋଟି ଘର ପରେ ମୋ ମାମୁ ଝିଆ ଭଉଣୀ ହାରାଅପା ଥାଏ, ତା ବର ଶ୍ରୀ ବିଭୂତି ଭୂଷଣ ପଣନାଏକ, ଡାତ୍ରା । ଶଶୁର ଶ୍ରୀ ଧର୍ମାନନ୍ଦ ପଣନାଏକ, ଓକିଲ, ସେତେବେଳେକୁ ବହୁତ ବୁଢ଼ା ହେଲେଣି, ବହୁତ ରତ୍ନ ଚାପ, ଆଖୁ ନାଲି ନାଲି ଦିଶେ, ବହଳ ଭୂଜତା ଧଳା ପଡ଼ି ଯାଇଥାଏ, ବଡ଼ ମୁହଁ । ସେ ମୁହଁ ଦେଖିଲେ କାହିଁକି ଡକମାଡ଼େ । ଏକୁଚିଆ ବୁଢ଼ା ଦାଣ ଘରେ ବସିଥାନ୍ତି, ଦେଖିଲେ ଲାଗେ, ଏକଦା ଖୁବ ଶତ୍ରୁଗାଳୀ ଥିଲେ, ବର୍ତ୍ତମାନ କେମିତି ନିଃସହାୟ । କଥା ଭୁଲି ଯାଉଥାନ୍ତି । କେତେବେଳେ କେଉଁ କଥାରେ ଜିଦି କରନ୍ତି, ବଡ଼ ପାଟି କରନ୍ତି । ମଣିରେ ମଣିରେ ଡାକନ୍ତି “ବୋହୁ ! ବୋହୁ !

ଶୁଣିଛି ଏକଦା ସେ କଟକର ନାଁ ଢାକ ଓକିଲ ଥିଲେ, ଆମ ସମୟରେ କଟକର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଓକିଲ; ପଛେ ହାଇକୋର୍ ଜଙ୍ଗ ଓ ବିଦ୍ୟ ଜନ୍ମିଷ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗାରକିଶୋର ରାୟ ତାକର ବଡ଼ ଜୋରଁ, ତାକର ସେ ଝିଆ ମଲାପରେ ଗାରବାବୁ ଦ୍ଵିତୀୟଥର ବିଭା ହୋଇଥିଲେ । ଶୁଣିଥିଲି, ଗାରବାବୁଙ୍କ ଆଦ୍ୟଜୀବନରେ ସେ ବହୁତ ସାହାୟ୍ୟ କରିଥିଲେ । ଧର୍ମାନନ୍ଦ ବାବୁ କଂଗ୍ରେସରେ ମିଶିଥିଲେ, ତାକର ବହୁତ ସଂପରି ବାଜ୍ୟାପ୍ତି ହୋଇଥିଲା । ମୁଁ ଦେଖିଲାବେଳେ ବି ତାକର ସମପ୍ତେ ଖଦ୍ଦ ପିନ୍ହୁଥିଲେ, କଂଗ୍ରେସ ପ୍ରତି ଅନୁରତ ଥିଲେ । ହାରାଅପାର ବିଭାଘରକୁ ସବୁ ଲୁଗାପଚା ଖଦ୍ଦର ଦିଆ ହୋଇଥିଲା ।

ବିଭୂତିବାବୁ ସରକାରୀ ଚାକରି ନ କରି ସ୍ବାଧୀନଭାବେ ପ୍ରାକ୍ଟିଷ କରୁଥିଲେ, ଡାତ୍ରା ଶ୍ରୀ କୁଳମଣି ମିଶ୍ରଙ୍କ ଡାତ୍ରାରଖାନାରେ ବସୁଥିଲେ । ସବୁବେଳେ ଥର୍ମି, ସବୁବେଳେ ହସ ହସ ସେ, ଆମେ ଥଙ୍ଗା କରା କରି ହେଉଁ, ମୁଁ ତାଙ୍କୁ କହେଁ “ବିଭୂତି ଭୂଷଣ ଜଟାଧାରୀ” । ସେତେବେଳେ ସେ ରାଜନୀଟି କଥା, ଆହୋଳନ କଥା କହୁଥିଲେ । କେତେ ବର୍ଷ ପରେ ସେ ବି ସରକାରୀ ଚାକରି କଲେ ।

ହାରାଅପାର ଯୋଡ଼ିଏ ବଡ଼ ବଡ଼ ନଶେଦ ତାଙ୍କ ଛୁଆ ପିଲାଙ୍କ ସହିତ ଆସନ୍ତି, ଢିନ୍ଦା ହୋଇଥାଏ । ଜଣେ ମରନା-ଅପା, ତା ବର ‘ଜାତୀୟ କବି’ ଶ୍ରୀ ବୀରକିଶୋର ଦାସ, କଂଗ୍ରେସ କର୍ମୀ, କେତେଥର ଜେଲ୍ ଯାଇଥାନ୍ତି, ତାଙ୍କ କବିତା ବହି ‘ବିଦ୍ରୋହୀ ବାଣୀ’ ବାଜ୍ୟାପ୍ତି ହୋଇଥାଏ । ତାଙ୍କ ପୁଅ ବୁଢ଼ା ଓ ହାରାପା ପୁଅ ଗୁମା ସେତେବେଳେ ଲଂଘଳା ହେଉଥାନ୍ତି, ଚାରିବର୍ଷର ପୁଅ ଯୋଡ଼ିଏ । ବୁଢ଼ା ହେଲାଣି ଉଲ୍ଲେଖନ୍ତିକାଳ, ସୁପରିଷେଣ୍ଟ ଉଞ୍ଜନିଯତ୍ର ଶ୍ରୀ ନିରଜନ ଦାସ, ଗୁମା ଉଲ୍ଲେଖନ୍ତିକାଳ ଏସ.ଡି.ଓ. ଶ୍ରୀ ଭାରତ ଭୂଷଣ ପରମାନାନ୍ଦକ, ‘ଭାରତଭୂଷଣ’ ନାଁରୁହଁ ବୁଝିବୁଏ ତା ବାପା ମାକ ରୁହି ଆଦର୍ଶ ଆଶା କେଉଁ ଆଡ଼େ ଥିଲା । ତାର ଆଉ ଗୋଟିଏ ନଶେଦ ମନମୋହିନୀଅପା, ପୁଲିସ୍ କର୍ମଚାରୀ ପଛେ ଏସ.ପି. ଶ୍ରୀ ବୈଦ୍ୟନାଥ ଦାସଙ୍କୁ ବିଭା ହୋଇଥିଲେ, ସେ ନିଜେ କବିତା ଲେଖନ୍ତି, କେତେ ବହି ଛାପିଲୁଛନ୍ତି ।

ହାରାଅପା ଘରକୁ ବି ମୁଁ ବୁଲି ଯାଉଥିଲି ଅନେକଥର, ଏକା ସାହି, ପାଖ ପାଖ ଘର ଥିଲା । ସେ ଘରେ ଧର୍ମାନନ୍ଦବାବୁ ମଲେ, ଘରେ କାନ୍ଦ ବୋବାଳି ପଡ଼ିଲା । ପଛେ ସେମାନେ ସେଠୁ ତାଲିଗଲେ, ସେ ଘର ବିକା ହେଲା ।

ଆମ କାଳିଗଲି ବସା ସାମ୍ବାରେ ଅରାଏ ଖୋଲା ଜାଗା, ତା ବଁ ହାତି ଗଣେଶ ମହିର, ସାମ୍ବାରେ କୋଠାଘରଟିଏ, ଶ୍ରୀ ରାମବନ୍ଦ୍ର ଲାଲା ଓ ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣ ଲାଲାକର, ରାମବାବୁଙ୍କ ପୁଅ ଗଞ୍ଜୁ ବାବୁ ବି ଉଲ୍ଲେଖରେ ପଢ଼ୁଥିଲେ, ତାପରେ ହୋମିଓପ୍ୟାଥୁ ଦୋକାନ କଲେ । ଗଞ୍ଜୁବାବୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବେଳେବେଳେ ବୁଲିଯାଏଁ । ସେ ଘର ପଛଆଡ଼େ, ଗୋଟିଏ ଗଳି ଆଡ଼େ ମୁହଁ, ଗୋଟିଏ ତାଲିଘର ଥାଏ, ସେ ଘରୁ ବାହାରକି ‘ବାଣୀ ମଉସା’ ।

ଖୁବ୍ ବୁଢ଼ା, ଛୋଟିଆ ଶରୀରଟିଏ, ଖୁବ୍ ଓସାର, ଦେହ ସେତେବେଳେ ବି ଆବୁ ଆବୁଆ, କୁଦିଲା ପରି ଗୋଡ଼ର ପେଣ୍ଠା ବଡ଼ ବଡ଼ ଗୋଲା, ମୋଟା ବେଳ, ରଢ଼ି ଛାଡ଼ି କଥା କହନ୍ତି, ପଡ଼ା କମ୍ପେ । ବେଳେବେଳେ କେଉଁ ପୁରୁଣା କାଳର ଗୋଡ଼ ବିପା ଘୋଡ଼ା ବଡ଼ା ପ୍ୟାଣ୍ଡ, ତା ଉପରେ କାମିଜ, ତା ଉପରେ ଗୋଟିଏ ଡ୍ରେସ୍ କୋଟ୍ ପରି କଣ ପିନ୍ତନ୍ତି । ସେ ଲାଲାମାନେ କୁଆଡ଼େ ତାଙ୍କର ଶ୍ୟାଳକ, ବେଳେବେଳେ ସେମାନଙ୍କୁ ସେ ପାତିକରି ଗାଲି ଦିଅନ୍ତି । ତାଙ୍କ କଥାରେ କେହି ପାଟି ପିଟାନ୍ତି ନାହିଁ, ରାଗିଲେ ସେ ହୁଲଷୁଲ କରନ୍ତି । ତାଙ୍କ ପୁଅମାନେ ତାଙ୍କୁ ଆସି ନେଇ ଯାଆନ୍ତି, ସେ ସେହିପରି ପାଟି କରୁଥାନ୍ତି ।

ଅନେକ ସମୟରେ ହାତରେ ବାଢ଼ି ଖଣ୍ଡ ଥାଏ । ଭଲ ଥଳା ବେଳେ ସେ ବହୁତ ବିଜ୍ଞ କଥା କହନ୍ତି ।

ଗିରିଧାରୀ ଭାଇ କହିଥିଲେ, ସେ ମୋ ବାପାଙ୍କ ସଂଗେ ସଂଗାତ ବସିଥିଲେ, ବାପାଙ୍କର ତାଙ୍କର ଖୁବ ବହୁତା ଥଳା, ସେତେବେଳେ ସେ ଥିଲେ କଟକ ସହରର ବଡ଼ ଖାଦ୍ୟ ଘରର ପିଲା, ତାଙ୍କର ବହୁତ ଘୋଡ଼ାଚଢା ସରକ ଥଳା, ସେ ଖୁବ ଧନୀ, ପ୍ରତିପରିଶାଳା ଓ ମର୍ଯ୍ୟାଦାସମ୍ପନ୍ନ ମଣିଷ ଥିଲେ, ସେମାନେ କୁଆଡ଼େ ମରହଙ୍ଗା କ୍ଷତ୍ରିୟ, ପୂର୍ବକାଳର ଶାମକ ବଂଶ ।

ରାଣୀ ମରସାଙ୍କୁ ମୁଁ ତାଙ୍କର ପହିଜ ଶୁଣେ, ସେ କାଳର କାହାଣୀ ଶୁଣେ ।

“ହଁରେ ବାପା, ତୋ ବାପା ମୋ ସଂଗାତ ଥଳା । କଟକ ଆସିବ ଆଉ ଆମ ଘରକୁ ଥରେ ନୟିବକିରେ ବାପା ? ଆମର ସେ ଘର ସେ ଜାଗା ସେ କୋଠା ଆଜି ଆଉ କାହିଁ ? ଦଗାଲବାଜମାନେ, ବେଜମାନମାନେ, ବୋରମାନେ ସବୁ ଛଦ୍ଦେଇ ନେଇଗଲେରେ ବାପା, ମାଲି ମନ୍ଦମା କରି ସବୁ ନେଇଲେ । ନ ହେଲେ ଯେ କଟକ, ଆରେ କାହାର ଯେ ? ଏତ ଆମର ।”

ସେ କେତେ ଦୀର୍ଘ ବନ୍ଧାନୁବଳା କହନ୍ତି, କିଛି ମନେ ନାହିଁ । “ଆମେ ରାଣୀ, ମରହଙ୍ଗା କ୍ଷତ୍ରିୟ, ରାଜବଂଶ, ଦେଖୁନ୍ତ ପରତା ।” ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ପରତା ପକାନ୍ତି, ବ୍ରତ ହୁଅନ୍ତି, ସତ ।

“ସେମିତି ରାଣୀ ପ୍ରତାପ ସିଂହ ମରସା ?”

“ସେମିତି, ସେମିତି ।”

“ସେ ତ ରାଜପୁର ମରସା ।”

“ଆମେ ରାଣ୍ଟ, ଆମେ ମରହଙ୍ଗା । ଆମ ପୂର୍ବପୁରୁଷମାନେ ଥିଲେ କଟକର ଶାସନକର୍ତ୍ତା, କଟକର ମାଲିକ, ଆମେ ସେଇ । ଆଉ ଏ ଯେତେ ଦେଖୁନ୍ତ, ସେଗୁଡ଼ାକ କାଲିକା ଲୋକ, କାହୁଁ-ଅଇଲା ଗୁଡ଼ାକ, ସେଗୁଡ଼ାକ ଖାଦ୍ୟ ନୁହନ୍ତି ।” କେମିତି ସେ ବଳୁଥିଲେ ମୁଁ ଜାଣେ ନାହିଁ । ମତେ ତାଙ୍କ ଘରକୁ ନେଇଥିଲେ ସ୍ତ୍ରୀ ଦୁର୍ବଳ, ଶ୍ଵାସରୋଗୀ, ଘର ଭିତରେ ଦୁରବସ୍ଥାର ବିହୁ । ବଡ଼ପୁଅ କ’ଣ କିପରି ବୋଧହୁଏ ରୋଜଗାର କରେ, ଆଉ ଯୋଡ଼ିସ ପୁଅ ରାଷ୍ଟାରେ ବୁଲୁଥାନ୍ତି, ଖେଳୁଥାନ୍ତି, ଏପଟ ସେପଟ ହେଉଥାନ୍ତି ।

କେତେ ବର୍ଷ ପରେ ଦେଖିଲି ସାନପୁଅ ଗେରୁଆ ପିନ୍ଧିଲା, ଦାଢ଼ି ଛାଡ଼ିଲା, ‘ବାବାଜି’ ହୋଇ ବୁଲିଲା । ମତେ ବୋଧହୁଏ ବିହୁ ପାରିନାହିଁ ।

ରାଷ୍ଟ୍ରା କରଗେ ଆମ ଘର ସେପାଖେ ଯେଉଁ ଚାଳିଯର ସେଇଟା କୁଆଡ଼େ ଗୋଟାଏ ବେଶ୍ୟା ଘର ।

ମଧୁ ଘର ସେପାଖେ ଓ ହାରାଅପା ଘରକୁ ଲାଗି ଗୋଟିଏ କୋଠାଯର, ସେଇଟାବି କୁଆଡ଼େ ବେଶ୍ୟା ଘର । ସେ ଘର ମଣିଷଟିକୁ ମୁଁ ଦେଖନ୍ତି, ମୋଟାମୋଟି ହୋଇ ଗୋଟା ହୋଇ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାଲୋକ, ବୟସ ଚାଲିଶି ଭିତରେ, ଖୁବ୍ ସଂଶାରେ ଲୁଗା ପିଛେ, ଧଳା ଶାଢ଼ି, ଅନେକ ସମୟରେ ମୁଣ୍ଡରେ ଓଡ଼ିଶା ଥାଏ, ବାଟରେ ଜଳା ବେଳେ ମୁହଁ ପୋତି ନ ହେଲେ ମୁହଁ ଆତେଇ ଭତ୍ର ଘରର ବୋହୁଟିଏ ପରି ଲାଜ ଲାଜ ହୋଇ ଚାଲିଯାଏ, କାହାକୁ ଅନାଏଁ ବି ନାହିଁ । ହାରାଅପା କହେ, ସେ ଭାରି ଭଲ ଲୋକ, ଖୁବ୍ ଜନବ୍ୟବାର କାଜଲୁ ମଣିଷଟିଏ, ସେ କୁଆଡ଼େ ତା ଘରକୁ ବୁଲି ଆସେ । ତା ନାଁ କୁଆଡ଼େ ବୁଢ଼ୀ, କୁଆଡ଼େ ଗୋଟାଏ ପିଲ୍ଲରେ ସେ ସାତା ନା କଣ ହୋଇଥିଲା, ଭଲ ଗାଇ ବଙ୍ଗେଇ ଜାଣେ । ବୁଢ଼ୀ ଘରେ ତେର କୌଦ ବର୍ଷର ସୁନ୍ଦର ଝିଅଟିଏ ଥାଏ । ସେ ଗାର୍ଲସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ୁଥାଏ, ଗାର୍ଲସ୍କୁଲ ବସରେ ଯାଏ ଆସେ । ଶଣିଥିଲି ବୁଢ଼ାର ସେ ଝିଅ ବୋଲି । ସେ ଝିଅଟିର ସୁଲୟବା ବନ୍ଦ ହେଲା, ଶୁଣିଲି ସ୍କୁଲରେ ଆପରି ଉଠିଲା ସେ ବେଶ୍ୟାଯର ଝିଅ, ତେଣୁ ନାଁ କାଟି ଦିଆଗଲା । ତା ପଛେ ପଛେ ଆମ ସାହିରେ ଦିନେ ସେ ଝିଅଟିର ବିଷୟରେ ଗୋଟିଏ ଛୁଟିଯିଆଲୁ ଏନ୍ଦରାଇରା ବସିଗଲା, ଆମ ଘର ସାମ୍ବାରେ ଖୋଲା ଜାଗାରେ ବଢ଼ିକି ଚେବୁଲୁ ପଡ଼ିଲା । ବସିଲେ ତେପୁଟି ମ୍ୟାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ଶ୍ରୀ ମୁସାହେବ ଖାଁ । ବହୁତ ଲୋକ ଜମିଲେ । ଶୁଣିଲି ସେ ଝିଅଟିର ଜତିହାସ ଅଛି । ତା ବାପା ପୁରୀର ଜଣେ ଖ୍ୟାତନାମା ଓକିଲ, କିନ୍ତୁ ତା ମାଙ୍କୁ ସେ ବିଭା ହୋଇ ନ ଥିଲେ । ମା କୁଆଟିକୁ ବୁଢ଼ାକୁ ବିକିଦେଇ କୁଆଡ଼େ ଚାଲିଗଲା, କିନ୍ତୁ ଦିନ ପରେ ମରିଗଲା, ବୁଢ଼ୀ ତାକୁ ତା ଝିଅ କରି ପାଲିଲା । ଜନସାଧାରଣ ପକ୍ଷରୁ କିଏ ଦରଖାସ୍ତ କରିଛି, ବୁଢ଼ା ତାକୁ ବେଶ୍ୟା ବୁଝିରେ ଚାଲିମ୍ କରିବାକୁ ପୋଷିଛି । ତେଣୁ ସେଠୁ ତାକୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ବୁଢ଼ୀ ଆସି କାହି କାହି ସାକ୍ଷୀ ଦେଲା ସେ ତାର ମା ଭଳି ସେ କବାପି ତାକୁ ବିପଥଗାମୀ ହେବାକୁ ଦେବ ନାହିଁ, ସର ଶିକ୍ଷା ଦେଉଛି, ପାଠ ପଢ଼ାଉଛି, ବଡ଼ ହେଲେ ଉପୟୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷିତ ବର ଦେଖୁ ବିଭା ଦେଇଦେବ । ଦରଖାସ୍ତ ନାମଞ୍ଜୁର ହେଲା, ଝିଅ ବୁଢ଼ାର ହୋଇ ରହିଲା ।

ପ୍ରକୃତରେ ଅତି ଯଦିରେ ବୁଢ଼ା ତାକୁ ପାଲିଥାଏ । ତାକୁ କଟାସ ପରି ଜମିଥାଏ । ଝିଅଟିର ବି ସ୍ଵଭାବରେ କିନ୍ତୁ ଅତ୍ୟା ଥିବାର କେହି କହି ନାହିଁ ।

କିନ୍ତୁ ପୁଣି ହାଉଯାଉ ଲାଗିଲା ଯେତେବେଳେ ମଧୁର ବୋଉ ହାଟ କଲେ ଯେ ବୁଢ଼ୀ ମଧୁକୁ ଭୁଲେଇ ଝିଅଟିକୁ ବିଭା ଦେବାକୁ ବସିଛି । ବୁଢ଼ୀ ପ୍ରତିବାଦ କଲା, ଅସ୍ଵୀକାର କଲା । ମଧୁ ତା ବୋଉ ସଂଗେ କଟାଳ କଲା । କିନ୍ତି ଦିନ ହୋ ହାପରେ ପୁଣି ସବୁ ଶାନ୍ତ ପଡ଼ିଲା । ତାପରେ ବୁଢ଼ୀ ଓ ତା ଝିଅ ଆଉ କୁଆଡ଼େ ଗଲେ, ବହୁତ ଦିନ ପରେ ଫେରିଲେ, ଝିଅଟି ମୁହଁରେ କେତୋଟି ବସନ୍ତ ଦାଗ ରହିଯାଇଥିଲା ।

କିନ୍ତି ତାପ୍ୟ ଜଣା ପତ୍ର ନ ଥିଲା, କୃଦିବ କେହି ସେଠିକି ଆସନ୍ତି । ବୁଢ଼ୀ ହିଁ ଗାଡ଼ିରେ ବସି କୁଆଡ଼େ କୁଆଡ଼େ ଯାଏ, ତେବେ ସେ ତ ବେଳେ ବେଳେ ପିଲ୍ଲରେ ଅଭିନୟ କରେ ।

କାହିଁକି ତାକୁ ବେଶ୍ୟା କହନ୍ତି ?

କେତେଥର ମୁଁ ଭାବିଛି । ସେତ ଦିଶେ ଗାଁ ଗହଳିର ଯେ କୌଣସି ଭଦ୍ର ପରିବାରର ବୋହୁଚିଏ ପରି, ଆପଣା ସୁଖେ ଦୁଃଖେ ସେ ଥାଏ ।

କିଏ ଜାଣେ କାହାର କି ଅତାତ । ବୁଢ଼ୀ ପାଖେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକୃତରେ ବୁଢ଼ୀ ମଣିଷ ଥାଏ, ଅସୁନ୍ଦର, କଳା, କୁଟୀଳ ଆଖ, କର୍କଣ ସ୍ଵର, ଶୁଣିଛି ସେ କୁଆଡ଼େ ତା ମା' । ଆହୁରି ବିଚିତ୍ର ଲାଗେ ।

କିନ୍ତୁ ଆମ ଘର ସେ ପାଖକୁ ଯେଉଁ ଚାଳ୍‌ଘର; ସେ ଆହୁରି ରହସ୍ୟମନ୍ୟ । ପାଖେ ଥାଏ ଗୋଟିଏ ବୁଢ଼ୀ, କୁରୁପ ନଃସଙ୍ଗ, ତାର କେହି ନାହିଁ, ଖାଲି ବିଲେଇଗୁଡ଼ିଏ । ରାତି ହେଲେ ସେ ରାଷ୍ଟ୍ର ଉପରେ ଖାଦ୍ୟଧରି ଆତୁର ହୋଇ ଢାକ ପକାଏ, “ଇଲୋ ନେତଲୋ ! ଇଲୋ ସୁନିଲୋ !” ଏମିତି ଆହୁରି କେତେ ନାଁ, କିନ୍ତି ସମୟ ପରେ ସେମାନେ ଦଉଡ଼ି ଦଉଡ଼ି ଆସନ୍ତି, ତା ଗୋଡ଼ରେ ଗୁରେଇ ହୋଇ ଯାଆନ୍ତି, ବୁଢ଼ୀ ତାଙ୍କୁ ଘରକୁ ନେଇଯାଏ । ତାଙ୍କ ଆଗରେ କେତେ ମାନ ଅଭିମାନ କଥା କହେ, କେତେ ସୁଖ ଦୁଃଖ ହୁଏ । ତାକୁ ଦେଖିଲେ ମୋ ମନ ଭିତର ଭାରି ଉଦାସ ହୋଇଯାଏ, ସଂସାରରେ ଏ ମଣିଷର ଏତିକି ଖାଲି ଆପଣାର, ଓଁ !

ଆଉ ଘରେ, ଯୋଡ଼ାଏ କି ତିନିଟା ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକ । ସଞ୍ଚକୁଡ଼େ ନାନା ଉପାତ ଶୁଭେ ସେହି ଘରୁ । ହାର୍ମୋନିଅମରେ ଗୀତ, ମହୁଆଙ୍କ ପାତି, ବେଳେବେଳେ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ କାନ୍ଦଣା, କଟାସଂପା, ପୁରୁଷ ଲୋକର ଗର୍ଜନ, ରାଗ, ପୁଣି ସବୁ ହୃଦ ଚାପ ।

ସେପରୁ ବାହାରେ ଦରବୁଡ଼ା ଲୋକଟିଏ, ଗୋରା, ଲମ୍ବନିଶ, ଢିଙ୍ଗା ମୁଁ, ମୁହଁକୁ ତଳକୁ ପୋଡ଼ି ଚିକିଏ ବଜାହୋଇ ଚାଲେ, ମୁହଁଟ ଦିଶେ ଖୁବ ଶାନ୍ତ ଶିଷ୍ଟ, ଭଦ୍ର । ଶୁଣିଛି ସେ କୁଆଡ଼େ ଗୋଟିଏ ‘ଭାବୁଆ’ ।

ଆଉ ଜଣେ ବାର ଦର୍ପରେ ସେ ଘରର କବାଟରେ ବାଡ଼ାଏ, ଘରେ ପଶେ, କଳିକରେ, ନିଶ୍ଚୟ କିଛି ଦୌରାମ୍ୟ କରେ କାରଣ ସ୍ଵୀଲୋକମାନେ ଢିକ୍କାର କରି କାନ୍ଦକି, ପାଠି କରେ “ଖୁଣ କରି ଦେବି” ମୁଁ ତାକୁ ଦେଖୁଛି, ବେଳେ ବେଳେ ନାଲି ନାଲି ଆଖୁ, ତମ ତମ ମୁଁ । ତେଣା ଲୋକ, ବଲିଷ୍ଠ ଗଢ଼ଣ, ଗୋଲ ମୁଁ, ଗୋଜିଆ ଗୋଜିଆ ନିଶ, ଛାତି ପୁଲେଇ ମିଲିଟାରି ଠାଣିରେ ଚାଲେ, ବୟସ ତିରିଶି ହେବ, ଲୋକେ ତାକୁ ଢରନ୍ତି, ତା ନାଁ ଫଳରା ଗୁଣ୍ଡା ।

ଶୁଣିଥିଲି, “ହୁସିଆର ତାକୁ, ସେ ଭୟକର ଲୋକ । ତାରି ଦଉଡ଼ି କଟା । କାହାରିକି ଢରେ ନାହିଁ । କାହାକୁ ହାତ ଉଠାଇ ବଜାଇ ଦେବା ତା ପକ୍ଷରେ ଅତି ସ୍ବାଭାବିକ । ମଣିଷଟାଏ ମାରିବା ତା ପକ୍ଷରେ ମାରିଟାଏ ମାରିବା ପରି ।”

ସତେ କଣ ତା ? ଦେହରେ ଏତେ ଶତ୍ରୁ, ମୁହଁରେ ପ୍ରଶାନ୍ତ ଗମ୍ଭୀର ଭାବ, ତା ଧରଣରେ ଏତେ ମର୍ଯ୍ୟାଦାବୋଧ, ଅଥବା— । ଦେଖିଲି, ସାହିର ସାନ ସାନ ପିଲାକର ସେ ଭାରି ପ୍ରିୟ, ସେ କେତେବେଳେ କଣ ଆଣି ସେମାନଙ୍କୁ ବାଣେ, ଢିନାବାଦାମ, ଲେମଞ୍ଛୁସ୍ତ, କଣ କଣ । ସେମାନେ ତାକୁ ବେଢ଼ି ଯାଆନ୍ତି, ସେ କାହାକୁ ଟେକି ନେଇ ଖଣ୍ଡେ ବାଟ ବୁଲେଇ ଆଣେ । କେହି ସାନ ସାନ ପିଲା ତା ନିଶକୁ ଓଚାରନ୍ତି, ସେ ଆପରି କରେ ନାହିଁ, ତାଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁଥାଏ ।

କେତେ ପ୍ରକାର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ସେ ଜଗେ । ବାଟରେ ଗଲାବେଳେ କାହା ଘରକୁ ସେ ଅନାଏଁ ନାହିଁ, କୌଣସି ଲୋକର ମୁହଁକୁ ସେ ଅନାଏଁ ନାହିଁ, ହାବୋଡ଼ିଲେ ଭଦ୍ରଭାବେ ଆଡ଼େଇ ହୋଇଯାଏ । ତାର ସବୁ ଅଦୋଇତି ସେହି ଗୋଟାଏ ଘର ଉପରେ ।

କେହି ଅନ୍ୟାନ୍ୟରେ ଆଉ କାହାକୁ ମାରିଲା ପିଚିଲା କି କାହାର କ୍ଷତି କଳା ବୋଲି ଫେରାଦ ଶୁଣିଲେ ଫଳରା ଆଗ ଜେରା କରେ, ତାର ବିଶ୍ୱାସ ଆସିଲେ ଧାଏଁ, କହେ “ଚାଲ ତାକୁ ଦେଖୁବା” ।

ଗଣେଶ ମନ୍ଦିର ଆଗରେ ଷଷ୍ଠ ଲଢ଼େଇ ଲାଗିଲା, ବହୁତ ଲୋକ ଉପି ଦୁଶ୍ୟ ଉପରୋଗ କଲେ, ହଠାତ କୁଆହୁ ଆସିଲା ଫଳରା । କହିଲା “ଓହୋ ! କି ପାପ ! କି ପାପ ! ତମେ ସବୁ ଠିଆହୋଇ ମଜା ଦେଖୁବି କେହି ଛହେଇ

ଦେଉନା ? ଆରେ କଳିଆଶା ମରିଯିବୟେ ।” କାହା ଚାଲରୁ ଗୋଟାଏ ବାଉଁଶ ଭିଡ଼ିନେଇ ଧାଇଁଗଲା ପକାରା । ନାଲିଆ ଷ୍ଟର ଗୋଜିଆ ଗୋଜିଆ ଶିଘ୍ର, ନାଲି ନାଲି ଆଖୁ, ଦେହରେ ବହୁତ ବଳ, ପକାରା ସେହିଆକୁ ଆକ୍ରମଣ କଲା । ଭୟକର ଅବସ୍ଥା, ଲୋକେ ଯେ ଯୁଆଡ଼େ ଛତର ଛାଇଲ, ନାଲିଆ ଷ୍ଟ ଗୋଡ଼େଇଛି ପକାରାକୁ । ପକାରା ଷ୍ଟ ସଂଗେ ଖେଳ ଖେଲୁଛି, ଏକର ସେକର ଧାଉଁଛି, ଡୋ ଡୋ ପିଚୁଛି, ବୁଲିପଢ଼ି ଷ୍ଟର ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ ଧରି ଓଟାରୁଛି । କଳିଆ ଷ୍ଟ ଉଦ୍‌ବାର ପାଇ ପଳାଇଗଲାଣି । ନାଲିଆ ଷ୍ଟ ପକାରା ପାଖେ ହରିଗଲା, ସେ ଦଉଡ଼ି ପଳାଇଛି, ପଛେ ପଛେ ବାଉଁଶ ଧରି ପକାରା, ତା ପଛେ ପଛେ ପାଟି କରି କରି ସଢ଼କର ସବୁ ବାର, ଏଥର ସେମାନଙ୍କ ପାଳି ।

ଆଶ୍ରମ୍ୟ ଦୁଃଖାହସ ପକାରାର ।

ଆଉଦିନେ ସାହିରେ ଚାଲୁଗରେ ନିଆଁ ଲାଗିଛି । ସମସ୍ତେ ଦୂରରୁ ସତେ ଯେମିତି ଘର ପୋଡ଼ିର ଶୋଭା ଦେଖୁଛନ୍ତି । ଏକୁଚିଆ ପାଗଳ ପରି ଭିତରୁ ବାହାରକୁ ବାହାରୁ ଭିତରକୁ ଦୌଡ଼ି ଦୌଡ଼ି କାମ କରୁଛି ଜଣେ ଲୋକ, ବାହାରେ କାନ୍ଦ ବୋବାକି ପଡ଼ିଛି ସେ ଭିତରୁ କାହାକୁ ଟେକି ଆଣି ସଢ଼କରେ ଥୋଇଲା । ଜିନିଷପତ୍ର କାଢିଲା । ତଥାପି ତାର କ୍ଷାତି ନାହିଁ । ସେ ପାଖ ଘର ଉପରେ ଢଢ଼ି ପାଣି ଢାଳୁଛି ।

ସେ ସେହି ପକାରା ।

କେବେ ତାକୁ ଅନାହଁ ହସିଦେଇ ‘‘ପକାରା’’ ଢାକିଥିଲି ଜାଣେନାହିଁ, ସେ ମତେ ଦେଖିଲେ ଦଣ୍ଡବଡ଼ କରେ । ସେ ମୋର୍ କଣ ଦେଖୁଥିଲା ଯାହାକୁ ସମ୍ମାନ କରୁଥିଲା । ମୁଁ ତାର୍ ମଣିଷପଣିଆ ଦେଖୁଥିଲି ତାକୁ ସମ୍ମାନ କରୁଥିଲି । ଅନେକ ଲୋକଙ୍କର ଅନେକ ଦୋଷ ଥାଏ, ତାର୍ ବି ଥୁବ ଯାହା, ମୁଁ ସେ ବିଷୟରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିନାହିଁ । ଆମେ କେବେ ଦୁଃଖସୁଖ ହୋଇନାହୁଁ, ସାଂଶ୍ରୋଷ ସେହି କାଜାଗଲି ବସାରେ, ବଢ଼ିଭାଇଙ୍କ ବଢ଼ିପୁଅ ଶ୍ୟାମ ପଡ଼ିଲା ପ୍ୟାରା ଟାଇପ୍ୟୁଟରେ, ସେତେବେଳେ ସେ ବାର ତେର ବର୍ଷର, ସ୍କୁଲରେ ପକୁଥାଏ । ତା ପାହଁ ପଇଦି ଦରକାର ପଡ଼ିଲା, ଆମେ କଟକ ସାରା ଖୋଜି ଖୋଜି କେଉଁଠି ପାଇଲୁ ନାହିଁ ।

ମୁଁ କହିଲି “ପକାରାକୁ କହିବା ।”

ଭାଉଜବୋର କହିଲେ “ପାଗଳ ।”

ମୁଁ କହିଲି “ରଜଥା ତୁମେ ।”

ଡାକିଲି “ପକାର, ଶୁଣିବ ଚିକିଏ ?” ଆସିଲା । ବୁଝେଇଲି । ଟଙ୍କା ଯୋଡ଼ିଏ ଦେଲି । ସେ କହିଲା ପଇଡ଼ ତ, କେଉଁ ବଡ଼ କଥା ଯେ ନ ମିଳିବ ?”

ପକାର ଗଲା ।

ସମସ୍ତେ କହିଲେ “ଆଉ ପାଇବ ?”

ଦୁଇ ଘଣ୍ଟା ପରେ ପକାର ସାଇକେଳରେ ଆସିଲା, ଖରାବେଳ, ତା ଦେହରୁ ଖାଲ ଗମ ଗମ ବୋହୁନ୍ତି, ସାଇକେଳରେ ପଇଡ଼ ଗୁଡ଼ିଏ ବନ୍ଧା ହୋଇଛି । କହିଲା “ଏଠି ମିଳିଲା ନାହିଁ, ବିଚିବାଟି ଯିବାକୁ ପଡ଼ିଲା, ନ ହେଲେ ଆଗରୁ ଅସିଥାନ୍ତି ।” କାବା ହୋଇ ତା ମୁହଁକୁ ଅନାଜିଲି । କୃତ୍ସନ୍ଧତା ଓ ଧନ୍ୟବାଦ ଜଣାଇଲି, ମୁସ୍ତ ଚୁଜାରି କହିଲା “କଣଟାଏ କଲି ଯେ ! ଭଗବାନ ପିଲାଟିକୁ କେମିତି ଜଳଦି ଭଲକରି ଦିଅନ୍ତା ଭଲା !” ସେ ଦିଓଳି ଆସି ମତେ ପରାରିଯାଏ, ପିଲା କେମିତି ଅଛି, ସେଥିପାଇଁ ଆଉ କେଉଁ ପ୍ରକାର ସାହାଯ୍ୟ ପକାରିବାରୁ ମୋର ଦରକାର ।

ଅନେକ ଜୀବନର କାହାଣୀ ଭିତରେ ଗୋଟିଏ ଭଲ କଥା ମୁଁ ଅନୁଭବ କରିଛି, —ସାହାକୁ ଲୋକେ ଗୁଡ଼ା କହନ୍ତି ସେ ନିଜେ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘନ ହେଲେ ବି କଣ ନୁହେଁ ଅନ୍ୟ ଲୋକର୍ ଦେଖୁବାକୁ ଯହିଁରେ ସେ ବଦନାମି ହେବ ? ବୋଧହୁଁ ମାନବିକତା, ସେ ବି ମଣିଷ ବୋଲି ଢିହ୍ନଢିହ୍ନି, ଆଉ ନ୍ୟାୟ ନୀତି । ମୁଁ ଜାଣେ ନାହିଁ ମୋ ଅନୁମାନ ଠିକ କି ଭୂଲ, ନିଷୟ ମୋ ଅଭିଜ୍ଞତାରେ ଠିକ । ମୁଁ ତାକୁ ଓଳଚେଇ ବିଏଁ ଆଉ ଭାବେ ସେ ଲୋକଟି ଯେ ଗୁଡ଼ା ହେଲା ତାର କାରଣ ଭିତରେ ଥିବ । ତା ଅଭିଜ୍ଞତାରେ ତାର ସ୍ଵେଚ୍ଛା ବିଶ୍ଵାସୀ ଲୋକଙ୍କର୍ କି ତାର ସମ୍ବନ୍ଧ ଥିବା ଲୋକଙ୍କର୍ ଏହି ଗୁଣମାନଙ୍କର ଅଭାବ, ଗୁଡ଼ାମି ତାର ଆରୟ ହେଲା ମଣିଷ ବିରୋଧରେ ବିଦ୍ରୋହ ହୋଇ, କ୍ରମେ ହେଲା ସମାଜ ବିରୋଧରେ ବିଦ୍ରୋହ ।

ପନ୍ଥର ଷୋଳ ବର୍ଷ ପରେ ମୁଁ କଟକରେ ମ୍ୟାଜିଷ୍ଟ୍ରେ, ଥାର୍, ଅଣା ହେଲା ‘ଅମୁ’ । ଛ ପୁରୁଷ ବେଶି ଉଚ୍ଚ, ପହିଲମାନ ଖେଳୁଆଉ ପରି ଢେହେରା । ଦୁର୍ବଲ ଡକାଏଦ ଓ ଗୁଡ଼ା ବୋଲି ସେ ବିଷ୍ୟାତ । କାହା ବେକରୁ ସୁନାହାର ଓଚାରି ନେଇଥିଲା, କାହାକୁ କେଉଁ ପ୍ରକାରେ ହରରାଣ କରିଥିଲା, କଢ଼ିରି ଉପରେ କେଉଁ ମ୍ୟାଜିଷ୍ଟ୍ରେ ଛାତିକୁ ଲାଖ କରି ଏହେ ତୋରରେ ତୋତା ଫୋପାଦିଥିଲା ଯେ ସେ ବେହୋସ୍ ହୋଇ ତଳେ ପଡ଼ିଯାଇଥିଲେ, ଏମିତି କେତେ ତା ନାରେ

କାହାଣୀ । ଅମୁ ଥଣା ହେଲା, ହାତରେ କଢ଼ି, ଗୋଡ଼ରେ ବେଡ଼ି, ଅଣ୍ଟାରେ ଜଂଜିର କି ଦଉଡ଼ି, ସଂଗରେ ଅନେକ ସଶସ୍ତ୍ର ପ୍ରହରା । ମୁଁ ଦେଖୁ ଦେଖୁ ଆପରି କଲି “କେଡ଼େ ବେଆଇନ୍ କଥା, କଇଦିକୁ ମୁକ୍ତ ନ କରି କୋର୍ଟ ଭିତରକୁ ଥଣା ହେଲା କିପରି ? ଖୋଲ-ଖୋଲ-” ।

ପୁଲିସ୍ କହିଲେ “ସେ ଅମୁଁ ମିଆଁ ହଜୁର, ସେ ଅଛି ଅସାଧାରଣ ।”

“ଖୋଲ, ଖୋଲ, ନ ଖୋଲି ମୋ ଆଗକୁ ତୁମେ ତାକୁ ଆଣିପାରିବ ନାହିଁ ।”

କେତେ ଭୟବିହୁଳ ଆଖୁ ଆଶକାରେ ମୋ ମୁହଁକୁ ଅନାଇଁ ରହିଲା ।

ତଥାପି, ସେମାନେ ଅମୁକୁ ମୁକ୍ତ କଲେ, ଗଡ଼ା ଭିତରେ ସେ ପଶିଲା, ସାଧାରଣ କଇଦି ପରି, ଖାଲି ଜଣେ କନେଷ୍ଟବଳ ଠିଆହେଲା, ଯେମିତି ଜଣେ ରହେ, ସଶସ୍ତ୍ର ପ୍ରହରା ପଦାକୁ ଗଲେ ।

ଏଇ ତେବେ ସେ ଅମୁ ? କଟକର କୋକୁଆଭୟ ? —ମନେ ମନେ ଭାବିଲି । ତା ଆହୁକୁ ଅନାଇଁଲି । ତା ଦେହର ଗଢ଼ଣ ଯେମିତି, ତା ବିଷୟରେ ସମାଦ ଯାହା, ସେ ଏକାତ୍ମିଆରେ ବାହାରି ଆସିପାରେ, ସେ ଆକ୍ରମଣ କରିପାରେ ।

ମୋ ମୁହଁକୁ ଅନାଇଁଲା, ତାପରେ ଆଖୁ ଚଳକୁ କଲା ।

“କିଛି କହିବାକୁ ଚାହଁ ? ପୁଲିସ୍ କିଛି ହଜରାଣ କରିଛନ୍ତି ?” — ମାମୁଳି ପ୍ରଶ୍ନ ।

ଶାନ୍ତ ଭଦ୍ର ସାଧାରଣ ମଣିଷ ପରି ଠିଆ ହୋଇ ରହିଛି, ହଲ୍ ନାହିଁ ବଲ୍ ନାହିଁ ।

କହିଲା “ନା, କେହି କିଛି ହଜରାଣ କରି ନାହାନ୍ତି ।”

“ହଉ ତମକୁ— ତାରିଖଯାକେ ଜେଲ୍ ହାଜରକୁ ପଠାଗଲା ।”

ସେ ମତେ ସଲାମ୍ କଲା । ତା ହାତ ଧରି ପଦାକୁ ନେଇଗଲେ, ହୃଦ ହୋଇଗଲା, ପଦାରେ ଘୂର୍ଣ୍ଣ ହାତକଢ଼ି ପିଙ୍ଗାଇଲେ ।

ତା ଚାହାଣିରେ ଦେଖିଥିଲି ସଂତ୍ରମ, ତାକୁ ମୁକ୍ତକରି କୋର୍ଟ ଆଗରେ ଠିଆ କରାଗଲା, ପଢ଼ାଗଲା ହଜରାଣ ତମକୁ କରାହୋଇଛି କି ନା, ସେ କୋର୍ଟକୁ ସନ୍ଧାନ ଦେଇ ଯାଉଛି ସେଠୁ ଏତକ ନ୍ୟାୟ ପାଇଛି ବୋଲି ।

ଆଉ ଥରେ, ବହୁ ବର୍ଷ ପରେ ।

କଲେଇ ଛକ, ସଞ୍ଚବୁଡ଼, ଜଣେ ସୁନ୍ଦର ବଜୁଶୀ ବଜାଉଛି, ଗୁଡ଼ିଏ ଆଡ଼ ବଜୁଶୀ ଧରି ବିକୁଣ୍ଠି । ମୋର୍ ବହୁତ ଆକାରର ବହୁତ ବଜୁଶୀ, ତଥାପି ନୂଆ ବଜୁଶୀଟିଏ ଦେଖିଲେ ଲୋଭହୁଏ ।

“କେତେ ?”

“ଚକାଏ ।”

“ଆଗେ । ବାବୁଲାଲ ।

ସେ ଆନନ୍ଦରେ ଗଦଗଦ । ହସିହସି କହିଲା “ହଙ୍କୁର, ହଙ୍କୁରଙ୍କ ପାଇଁ
ମୁଁ ସଂଖ୍ୟାଜୀବିତ ରହିଲି । ମଣିଷ ହେଲି, ଭଲ ଅଛି ।”

“ମୁଁ ତୁମର କଣ କଲି ବାବୁଲାଲ ? ଓଳଟି କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରି
ମୁଁ ତୁମକୁ—”

ସେ ସେହି ରାଷ୍ଟ୍ର ଉପରେ ମୋ ପାଦରେ ମୁଣ୍ଡ ଲଗାଇ ଦେଇ ଉଠିପଡ଼ି
କହିଲା “ହଙ୍କୁର ମୋର ଭଲ କଲେ । ମତେ ରକ୍ଷା କଲେ । ମୁଁ ଥିଲି
କୁଆଡ଼ି, ତିନି ପଢ଼ିଆ ଖେଳୁଥୁଲି, ମଦ ପିଉଥୁଲି, ଯାବତ ଦୁଷ୍ଟମି ଥିଲା ମୋର,
ମତେ ଧରି ପୁଲିସ୍ କେସ୍ କଲେ, ବାରଟି କେସ୍, ହଙ୍କୁର ମତେ ଜେଲ
ଦେଲେ, ସବୁ ମିଶି ହେଲା ଅଢ଼େଇ ବର୍ଷ (ବୋଧହୃଦୟ ସେତିକି, ମନେ ନାହିଁ) ।
ଜେଲରେ ମୋର ସେ ଆଦର ଛାଡ଼ିଗଲା, ଦିନ ଦିନ ରାତି ରାତି ଭାବିଲି,
ଏଥର ମୁକୁଳିଲେ ଆଉ ଦିନେ ସେଗୁଡ଼ାକ କରିବି ନାହିଁ । ଘୃଣା ହୋଇଗଲା ।
ଫେରିଲି, କାମଧଦା ବର୍ଜଣୀ ତ ଆଗରୁ ବଜାଉଥୁଲି, ତିଆରି କରୁଥୁଲି, କରି
କରି ବିକୁଣ୍ଠି । ଯାହା ମିଲୁଛି, ଯାହା ଭଗବାନ ସର ଉପାୟରେ ଦେଉଛି,
ସେତିକି ଖାଇ ବଞ୍ଚୁଛି ।”

ଚକାଟିଏ ଦେଲି, “ନାହିଁ ନାହିଁ କିଛି ନେବି ନାହିଁ” କହୁଥିଲା, ବାହି ବାହି
ବର୍ଜଣୀଟିଏ କାଢ଼ିଦେଲା, କହିଲା “ଏଇଟି ନିଆନ୍ତ୍ର । ସବୁଠୁ ଭଲ, ବଜାଉଥିବେ
ବାବୁଲାଲକୁ ମନେ ରଖିଥିବେ । ଏ ଦିଶୁଛି ସି’ ଘୁରୁ ପରି, ବାଜିବ ବି,
ଘୁରୁ ପରି ।”

ହୁଏତ ତା ବର୍ଜଣାମାନଙ୍କ ତିତରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସେ, ମୋ କଷ ବର୍ଜଣାର
ସୁରତ ସୁରବାହାର ସୁର ପରି ସେ ଭିନେ କଥା ।

ଅନୁସନ୍ଧାନ କଲି, ବାବୁଲାଲ ସତ କହିଥିଲା, ଜେଜରୁ ଫେରି ସେ ସରମାର୍ଗ
ଧରିଥିଲା ।

ଅତି ସୁନ୍ଦର ବଂଶୀ-ବାଦକ ସେ, ବଡ଼ ଓଡ଼ାଇ । ମୋରେ ସେ ବଂଶାଟି ଅଛି ।
ବାବୁଲାଲ ଆଉ ନାହିଁ । ଅଛଦିନେ ସେ ବିଢ଼ରା ମରିଗଲା ବୋଲି ଶୁଣିଲି ।

କଲେଇ ଛକରେ କିଏ ବଂଶୀ ବଜାଇ ବଜାଇ ଯାଉଛି ବଂଶୀ ବିକୁଣ୍ଠି ଦେଖିଲେ
ବାବୁଲାଲ ମନେ ପଡ଼େ ।

୧୯୩୪, ଜାନୁଆରି ମାସ, ବି.୬ ପାଇନେଲ୍ ପରୀକ୍ଷା ଆସୁଛି, ମୁଁ ସେପାଖ
ପରେ ବସି ପାଠ ପଡ଼ୁଛି । ଦିନ ସାଢ଼େ ତିନିଟା ବେଳ ହେବ । ହଠାତ୍
ଘରଟାଯାକ ଲାଗିଲା ଥରିଲା ପରି । ଚେବୁଲ୍ ଗୌକି ଥରିଲା, ଝରକା କବାଟ
ଶୁଭ୍ରାକ ଖୁବ୍ ଜୋରରେ ଖଡ଼ ଖଡ଼ ହୋଇ ହଲିଲା । ମନ ଭିତରେ କହିଲା
‘ଭୂମିକମ୍ ।’

ପଦାକୁ ଅଗଣା ମଞ୍ଜିକି ଦୌଡ଼ି ଆସି ମୁଁ ପାଟିକଲି “ବାହାରିଆସ ବାହାରିଆସ
ଭୂମିକମ୍ ହେଲା,” ପିଣ୍ଡାକୁ ଉଠି ଯାଇ ପାଟି କଲି । କହୁ କହୁ ସମସ୍ତେ
ଆସି ଅଗଣାରେ ରୁଷ ହେଲେ । ପ୍ରାୟ ବୁଲ୍ ମିନିଟ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କବାଟ ଝରକା
ମଞ୍ଜିରେ ମଞ୍ଜିରେ ଜୋରରେ ଖଡ଼ଖଡ଼ ହେଲା, ତା ପରେ ବସି ହେଲା ।

କଟକରେ ସମସ୍ତେ ତାକୁ ଅନୁଭବ କଲେ । ଖରକାଗଜରେ ବାହାରିଲା
ଭୂମିକମ୍ ହେଲା, ବିହାରରେ ବହୁ ଧନଜନ କ୍ଷୟ । ଆଉ ଦିନେ କି କେତେ
ଛାଡ଼ି ଆଉ ଥରେ ଅଛ ସମୟ । ସେ ଦିନ ରାତିରେ କି ତହିଁ ଆରଦିନ
ରାତିରେ ଆଉ ଥରେ, ମୁଁ ନିଦରେ ଶୋଇଥିଲି, ସକାଳୁ ଶୁଣିଲି । ସେହି
ସେ ଅବିସ୍ମରଣୀୟ ବିହାର ଭୂମିକମ୍, ସେଠି ତାରିଆଡ଼େ ପ୍ରଳୟ, ଓଡ଼ିଶାରେ
କିଛି ନାହିଁ ।

ବିହାର ଭୂମିକମ୍ ସାହାୟ ପାଣି ଖୋଲାଗଲା । ପରୀକ୍ଷା ଘୂର୍ଣ୍ଣା, ବୋଧହୃଦୟ
ମେ' ମାସରେ ହେଲା ।

ବଡ଼ଭାଇ ଓ ବଡ଼ଭାଉଜବୋଉଙ୍କ ଗୁରୁ ଆସିଛନ୍ତି, ସେ କୁଆଡ଼େ ‘ସିନ୍
ପୁରୁଷ’, ସେ ପୁଣି ଭାଉଜବୋଉଙ୍କ ବାପଘର ଗାଁଲୋକ, ଅର୍ଥାର ସେହି କଢାଇ
ବା ନନ୍ଦନକୋଠମୂଳ ଗାଁରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପରିବାରରେ ତାଙ୍କ ଜନ୍ମ, କିନ୍ତୁ ଗାଁ ସଂଗେ
ତାଙ୍କ ସମ୍ମନ ନାହିଁ, ସେ ରହନ୍ତି ବଂଗଦେଶରେ, ବୁଲାନ୍ତି ଭାରତସାରା, ସେ
କୁଆଡ଼େ ଆମେରିକା କି ଯାଇଥିଲେ, ଇଂଗ୍ଲାଣ୍ଡ ଓ ସଂସ୍କୃତରେ ଖୁବ୍ ପଣ୍ଡିତ,
ଖୁବ୍ ଜ୍ଞାନୀ । ତାଙ୍କଠି କୁଆଡ଼େ ଅତି ଆର୍ଦ୍ଦ୍ୟ ଶତ୍ରୁ ଅଛି, ପର କଣ ମନେ
ମନେ ଭାବୁଛି ତା ଜାଣି ପାରନ୍ତି, କାହାର କଣ ଘଟିଛି ଘଟିବ ସବୁ ସେ
ଦେଖୁଗାରନ୍ତି, ସବୁ ତାଙ୍କୁ ‘ଦୃଶ୍ୟ’ ହୁଏ ।

“ହୁହ ! ଭାରିନା !” ଶୁଣି ଶୁଣି ମୁଁ କହେଁ ।

“ତୁମେ ଯାଉନ ଦେଖୁ ଆସିବ ଥରେ, ବଳେ ବୁଝିବ ମତେ କହିବ ଯେ ।”

“ଆଉ ବୁଝିବି ! ବାପା କହିଛନ୍ତି କାହାରିକି ବିଶ୍ୱାସ କରିବ ନାହିଁ ।”

“ନ କର, ଦେଖ ଥରେ, ଅବିଶ୍ୱାସରେ ଉଡ଼େଇ ଦେଉଛ କାହିଁକି ?

ବୋଧହୃଦୟ ଜୁନ ମାସ, ବି.୯. ପରୀକ୍ଷା ଫଳ ବାହାରି ଥାଏ । ପାଶୁ କରିଥାଏଁ । କିନ୍ତୁ ଫଳ ମନନାଖୁ ନୁହେଁ । ଡିକ୍ଷିଷନ୍ ନାହିଁ । ଇଂରେଜୀ ଅନର୍ଥରେ ଯୁନିଭର୍ସିଟିରେ କେହି ପାଞ୍ଚ କ୍ଲାସ ପାଇ ନାହିଁ ସତ, ଆଉ ମୋ ନାଁ ରେବେନ୍ସା କଲେଜରୁ ଇଂରେଜୀ ଅନର୍ଥ ପାଇଥିବା ପିଲାଙ୍କ ନାଁ ଉପରେ ଅଛି, କିନ୍ତୁ ଯୁନିଭର୍ସିଟିରେ ମୋ ଛାନ ପାଞ୍ଚ, ମୋ ଉପର ଟାରିଜଣ୍ୟାକ ପାଇନା କଲେଜର । ଅନେକ କେପିୟାର୍ - ମତେ ଜର ହେଲା, ମୁଁ ଟିଉସନ୍ କଲି; ମୋ ସବୁ ବହି ବି ନ ଥିଲା, ପଢାରେ ଅସୁରିଧା ହେଲା, ଇଂରେଜୀର ଯେତେ ଏଗଜମିନର ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତେ ତ ଆଆନ୍ତି ପାଇନାରେ ଜତ୍ୟାଦି । କିନ୍ତୁ ମନରେ ଖୁବ ଦୁଃଖ ହୁଅ ହେଲା, —ଯେ କଣ ହେଲା ? କାହୁରାଇ ତ ବାରମ୍ବାର କହୁଥିଲେ, “ଫୋର୍ମ ଜୟରର ବେଶିଭାଗ ତୋର ଜଗରେ କଟିଲା, ଦେହ ଦୂର୍ବଳ, ପଢା ଛାଡ଼ିଦେ, ବର୍ଷେ ରହିଜା, ଘରେ ବସ, ଦେହଟା ଖରାପ ତାପରେ ପଢି ଆରବ୍ରତ ପରୀକ୍ଷା ଦେବୁ ।” ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତବାବୁଙ୍କର ବି ସେହିଆ ଉପଦେଶ । ମୁଁ ହମହମ ହେଲି କାହିଁକି ? ଲାଜ ମାଡ଼ିଲା, ସାଙ୍ଗ ପିଲାଙ୍କଠୁଁ ବର୍ଷେ ତଳ ହୋଇଯିବ ।

ସେତେବେଳେ ଜାଣି ନ ଥିଲି, ଖାଲି ସାଙ୍ଗ ପିଲା ନୁହେଁ, ଆପଣା ପୁଅ ବସାରୀ ପିଲାଙ୍କଠୁଁର ନାନା ଷେତ୍ରରେ ମଣିଷ ବହୁତ ତଳେ, ବହୁତ ପଛରେ ପଡ଼ିଯାଏ । ସଂସାର ଦେଖୁ ନ ଥିଲି ।

ସେତିକିବେଳେ ଦିନେ ରାତିରେ, ପ୍ରାୟ ରାତି ଦଶଟା ବେଳ ହେବ, କାଳୀଗଳି ବସାରେ ଜନ୍ମିଲା କାହୁରାଇଙ୍କର ପ୍ରଥମ ସନ୍ତାନ, ପୁଅଟିଏ, ପଛେ ତା ନାଁ ରଖାଗଲା ସୁଦେଶ ସୁନ୍ଦର । କିନ୍ତୁ ଅସୁରିଧା ହୋଇ ନାହିଁ । ମା ଓ ଛୁଆ ନିରାପଦରେ ଥାନ୍ତି । ସମସ୍ତେ ଶୋଇପଡ଼ିଲୁଁ । ରାତି ଏଗାରଟା ବେଳେ ଦାଣ କବାଟରେ କିଏ ଖର୍ବନ୍ଦ କଳା । ଉଠି କବାଟ ଖୋଲିଲୁଁ । ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଢ଼ିହ୍ନା ପିଲାଟିଏ କିଏ, ବସି ବୁଝିବ ପହର ହେବ ।

ସେ କହିଲା “ଆପଣଙ୍କ ଘରକୁ କିଏ ନୂଆ ଲୋକ ଆସିଛି କି ?”

“କାହିଁ କେହି ନାହିଁ ତ ।”

“ତା କେମିତି ହେବ ? ବାବାଇତ ମତେ କହି ପଠାଇଲେ । ବସା ଠିକଣା ଦେଲେ, ଏଇ ତ ଗିରିଧାରୀବାବୁଙ୍କ ଘର ?”

“ହଁ ।”

“ତାଙ୍କ ଭାଇ ବି ଏଇଠି ଥାଆନ୍ତି ତ” ?

“ତାହେଲେ ନିଶ୍ଚୟ ଜଣେ କିଏ ଜଣେ ନୂଆ ମଣିଷ ଆସିଛି । ବାବାଙ୍କି ବନ୍ଦିଥିଲେ, ତାପରେ ମତେ କହିଲେ, —ତାଙ୍କ ଘରକୁ ବର୍ଷମାନ ଗୋଟିଏ ନୂଆ ଲୋକ ଆସିଲା, ଯା କହିବୁ ବାବାଙ୍କି ତାକୁ ଆଶାର୍ଗଦ କହି ପଠାଇଛନ୍ତି ।”

କହିଦେଇ ପିଲାଟି ଚାଲିଗଲା । ଆମେ ବୁଝିଲୁଁ, କାହୁରାଇଙ୍କ ନବଜାତ ପୁଅଟିକୁ ବାବାଙ୍କି ଆଶାର୍ଗଦ କହିଛନ୍ତି । ସେ କେନିତି ଜାଣିଲେ ପିଲା କନ୍ତୁ ହେଲା ବୋଲି ? କହିନାହାନ୍ତି । ବାବାଙ୍କିତ ଥାଆନ୍ତି ଭାଷାକୋଷ ଲେନ୍ ରିତରେ, କୁଆଡ଼େ ବାହାରନ୍ତି ନାହିଁ । ପିଲା କନ୍ତୁ ପାଇଁ ଢିଲ ପକାହୋଇ ନାହିଁ, ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସାମ୍ବାଘରେ ଲୋକ ବି ଖବର ପାଇ ନାହାନ୍ତି, ସମସ୍ତେ ଶୋଇଲେଣି ।

ବଡ଼ଭାଇ ଭାଉଜବୋଇ କହିଲେ, “ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଆଶ୍ୟୟ କଣ ? ସେ ସବୁ ଜାଣି ପାରନ୍ତି ।”

ତହିଁ ଆରଦିନ ସକାଳୁ ଆମେ ବାବାଙ୍କିଙ୍କ ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଗଲୁଁ । ବୟସ ଷାଠିଏ ହେବ, ଟିକିଏ ଡେଙ୍ଗା, ଦେହର ଗଡ଼ଣ ସୁଷମ, ହାତୁଆ ନୁହେଁ, ବର୍ଣ୍ଣ ଶ୍ୟାମଳ, ଚମଦ୍ଦା ପାଲିସ୍, ଓସାର ଠିଆ କପାଳ, ଜିକ୍ ଜିକ୍ ଦିଶୁଛି, ଧଳା କଳା ଦାଢ଼ି, ଅତି ଲମ୍ବା ନୁହେଁ, ଚାରିଆତ୍ମ ସାଉଁଲା ହୋଇ ତଳ ଆଡ଼କୁ ଗୋଛିଆ, କଳା ନିଶ ଦାଢ଼ିରେ ମିଶିଛି, ମୁଣ୍ଡରେ ଲମ୍ବ କଳା ବାଳ, ଏକାଠି କୁଣ୍ଡା ହୋଇଛି ପଛଆଡ଼କୁ, ବନ୍ଧା ହୋଇଛି କି କଣ, ସଂଯତ ଦିଶୁଛି । ବୋଧହୁଏ ଧଳା ଲୁଞ୍ଜି ଧଳା ଗେଞ୍ଜି ପିଷିଥିଲେ, ପାଦରେ କାଠର କଠୋଇ । ଆଖର ଭାବାଣି ଅତି ପ୍ରଖର, ଉଚ୍ଚଳ, ସେଥରେ କଣ ବିଦ୍ରିତ୍ର ଆକର୍ଷଣୀ ଶତି ଅଛି । ମୁହଁର ଭଙ୍ଗା ପ୍ରଶାନ୍ତ, ଆମ୍ବାସ୍ତ୍ର, ନିଳିପ୍ତ ।

ବାବାଙ୍କ ବେହେରା ବୋଲି ଭେଜରେ କିଛି ଅସାଧାରଣତ୍ବ କଣ ପଦ୍ମ ନ ଥିଲା, ଲାଗୁଥିଲା ଖୁବ ଭଦ୍ର, ମାଙ୍ଗିତ, ଶାତ, ସଂଯତ ସଦାଶୟ ମଣିଷ ଜଣେ, ଖୁବ ବିଦ୍ଵାନ୍, ଭାବୁକ, ଜ୍ଞାନୀ ବ୍ୟକ୍ତି ।

ଅସାଧାରଣ ଲାଗିଲା ସେ ସମୁଦ୍ରା ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବ, ସେହି ଅସାଧାରଣ ମଣିଷ ରୂପ ତଳେ ରହିଛି ଅସାଧାରଣ ପ୍ରତିଭା, ଶତି, ଯେମିତି ସେବୁ କିଛି ଶତି ବାହାରି ମୋ ଭିତରକୁ ଦେହସାରା ମନସାରା ଭେଦି ଯାଉଛି, ସେ ଶ୍ଵିର ରହିଥିଲେବି ମୋ ମନ ଭିତରେ କେତେ ଧାରଣା କେତେ ଚିନ୍ତାର ଢଞ୍ଚଳତା ଖେଳିଯାଉଛି, କଣ ତାଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବରେ ରହସ୍ୟମଧ୍ୟ ଅଛି ମୁଁ ବୁଝିକି ବୁଝାଇ ପାରୁନାହିଁ । ଗୋଟିଏ ବିଦ୍ରିତ୍ର ଅନୁଭୂତି ପାଉଛି । ଦଶବତ ହେଲୁଁ, ଆଶାର୍ଗଦ କଲେ ।

ଡେକା ପକାଇ ବସି ପଡ଼ିଲେ । ତାଙ୍କ ବସିବା ବି ଆହୁରି ବିସ୍ମୟକର ଲାଗିଲା । ମୁହଁର ମୁହଁରକେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରତି, କାଠ ପରି ସିଧା । ସେ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ଵ ଏତେ ଛିର ଯେ ଲାଗୁଥାଏ କିଛି ତାକୁ ଦୋହଲାଇ ପାରିବ ନାହିଁ, ସେ ଜାହା ନ କଲେ କିଛି ତାଙ୍କ ଭିତରେ ପଶି ପାରିବ ନାହିଁ । ସେ ଜାହା କଳା ମାତ୍ରେ ପ୍ରସନ୍ନ ହସି ସମସ୍ତିଙ୍କ ମନକୁ ଛୁଇଁ ପାରିବେ, କଥା କହିଲେ ସତେ ଯେମିତି ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସର୍ବ, ଅନ୍ତର ଭିତରେ, ହୃଦୟକୁ ହୃଦୟ ।

ରାତିରେ କଥା କହିଲୁଁ । ହସିଲେ । ପିଲାଟି ଘରକୁ ଯାଉଥିଲା, ତା ହାତରେ ଖବର ଦେଇଥିଲେ ବାଟରେ ଆମ ଘରେ କହିଦେଇ ଯିବ । କେମିତି ଜାଣିଲେ ବୋଲି ଆମେ ଭରସି ପଡ଼ାରିଲୁ ନାହିଁ ।

ପିଲାମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଖୁବ ଥଣ୍ଡାକଲେ ହେଲେ । ମତେ ଖୁବ ସ୍ଵେଚ୍ଛା ଆଦର କଲେ । ଲାଗିଲା ସେ ମୋ ପ୍ରତି ଖୁବ ଆକୃଷ ହେଲେ । ବହୁତ ଉତ୍ସାହଜନକ କଥା କହିଲେ ।

ଅନେକ ଭାବ ଆସିଲେ । କିଛି ନ ପଡ଼ାରୁଣୁ ସେ ନିଜେ କେତେ ଲୋକଙ୍କ ଆକାଶା ଓ ମନ ଭିତରର ପ୍ରଶ୍ନ ବିଷୟରେ ସିଧା ସଳଖ କେତୋଟି ସହପାଯ ଓ ସହପଦେଶ କହିଦେଉଥାନ୍ତି; ସେମାନେ ଆଭ୍ୟାସ୍ୟ ହୋଇ ଯାଉଥାନ୍ତି, ଆନନ୍ଦରେ ଗଦଗଦ ହୋଇ ଯାଉଥାନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ କଥାରାଷ୍ଟା, ହାବଜାବର ମୋ ଉପରେ ପ୍ରଭାବ ପଡ଼ୁଥାଏ, ବିନା ଆପବିରେ ଆପେ ଗ୍ରହଣ କରିନେଲି, ସାମ୍ନାରେ ଯାହାକୁ ଦେଖୁଛି ସେ ମହାପୂରୁଷ, କେତେକାଂଶରେ ତାଙ୍କ ମୁହଁର ଆଖର କପାଳର ଠାଣି ମୁଣ୍ଡର ଗଡ଼ଣ ମୋ ବାପାଙ୍କ ଗଡ଼ଣ ପରି ଦିଶୁଥାଏ ।

ସେ ସେହି ପ୍ରଥମ ଦେଖାରେ ମତେ କଣ କଣ କହିଲେ ସବୁ କଥା ମନେ ନାହିଁ । ବୋଧହୁଏ ସେ କହିଲେ— “ତୁମ ଭିତରେ ଶତ୍ରୁ ଅଛି, ତେଣିକି ତୁମର ମନ ଅଛି, ଆକର୍ଷଣ ଅଛି, ତୁମ ମନର ସାଧାରଣ ପ୍ରବୃତ୍ତିରେ ସେହିଆଡ଼େ ବାପା, ବହୁ ଜନ୍ମର ସାଧାରଣ ଫଳ ସେ, ଏକା ଜନ୍ମରେ ହୁଏନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ତାକୁ ଭୁଲି ରହିଲେ ଢଳିବ ନାହିଁ, ଲୟ ରଖିଥିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ମୁଁ କହୁନାହିଁ ସଂସାର ଛାଡ଼ି, ବାବାକି ହୁଅ, କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କର ନାହିଁ, ହାତଗୋଡ଼ ଯାକି ବସିଥା । ସେ କଥା ଆଦୌ କରନା, ତୁମ ପାଇଁ ନୁହେଁ । ତୁମେ ସବୁ ଧରିଛ, ସେଥରୁ ଫଳ ନାହିଁ, ଯେ ଯାହା କହୁ, ଯେତେ ଭୁଲୋଡ଼ ଢରୋଡ଼, ଯେତେ କ୍ଷତି ସହିବାକୁ ପଡ଼ୁ, ସେହି ସବୁ ମାର୍ଗରେ ଚାଲ । କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କର । ହେଲା କରନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସବୁବେଳେ ସେହିଆକୁ ଲୟ ରଖୁଥା, ସେହି ଶତ୍ରୁ, ସେହି ମା, ସେହି ଜିଶ୍ଵର, ସେହି ମା'କୁ ଢାକ, ସେ ବୁଦ୍ଧି ଦେବ, ବାଟ ବତେଇବ,

ରକ୍ଷା କରିବ, କଗୁଛି କରୋଉଛି ତ ସେହି, କଣ ହେଲା ନ ହେଲା ତୁମେ ସବୁବେଳେ ମା କୋଡ଼ରେ ପିଲା ହୋଇ ଥାଅ, ସବୁ ଧନ୍ୟା ତାର, ସବୁତକ ଆନନ୍ଦ ତୁମର । କେମିତିଆ ? ହବ ନା ?

ସେ ପରମ ଜ୍ଞାନୀ ପରମ ତାନ୍ତ୍ରିକ ସିଦ୍ଧ ପୁରୁଷ ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ।

ବଂଗଦେଶରେ ତାଙ୍କର ହଜାର ହଜାର ଶିଷ୍ଟ୍ୟ, ଅନେକ ବହୁତ ବିଦ୍ୟାନ, ଦେଶ ବିଦେଶରୁ ଉଚ୍ଚ ଉପାଧିପ୍ରାପ୍ତ, ପି-ଏର୍.୬୭୭, ଡି.ଲିଟ୍., କଲିକତାର ପି.ଆର.୬୭. ଦ୍ୱାଳର, କଲେଜମାନଙ୍କ ଅଧ୍ୟାପକ, ଏହିପରି ।

ସେବିନ ଦଶବର୍ଷ ହୋଇ ଲୋରୁଚି ଆସିଲି, ବହୁତ ସମ୍ବାନ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ କୁତୁହଳ ହେଲା । ପୁଣି ପୁଣି ଗଲି, ଦେଖିଲି କ୍ରମେ ଭିଡ଼ ବଢ଼ିଗଲା, କରକ ସହରର କେତେ କେତେ ଲୋକ ଧାରିଲାଗି ଗଲେ, ଅତି ଧମଳ, ଅତି ଗରିବ, କୁଳି, ଶାତ୍ରୁ, କର୍ମଚାରୀ, ବ୍ୟବସାୟୀ, ସବୁ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକ, ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ଶିଶୁ ସମସ୍ତେ । ସମସ୍ତିକ ତୁଣ୍ଡରେ ବାଟରେ ଘାଟରେ ଘରେ ଘରେ ବାବାତିକ ପ୍ରଶଂସା, ତାଙ୍କ ଅଲୋକିକ ଶତ୍ରୁ, ଜ୍ଞାନ, ସୌଜନ୍ୟ, ଅସାଧାରଣ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ, ଦାତାପଣ, କେତେ ଆଶାରେ ଧାଇଁଲେ, ତାଙ୍କ ହୁକୁମ ହେଲେ ରୋଗ ଭଲ ହେବ, ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଯିବ, ଦୁର୍ଗାଗ୍ୟ ଯାଇ ସୌଭାଗ୍ୟ ଆସିବ, ପରୀକ୍ଷାରେ ଭଲ ହୋଇ ପାଶ ହେବ, ମକଦମାରେ ଜିତା ହେବ, ଝିଅ ପାଇଁ ଭଲ ବର ଘର ମିଳିବ, ସବୁ ହେବ ।

ବାବାଙ୍କି ବସି ବସି ସବମାର୍ଗ, ସବବିନ୍ଦା ବଦାନ୍ତି, ସବୁପଦେଶ ଦିଅନ୍ତି । ସବୁବେଳେ ତାଙ୍କ ଚ୍ୟବହାର ସୌଜନ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ, ଶାନ୍ତ, ଶ୍ରୀ ଅମାଯିକ । ଏହି ଆଶାର୍ବାଦ କରନ୍ତି । ମନହେଲେ କେତେବେଳେ ନିଜେ କାହା ମାନ ଜଥା ଜାଣିଲୁ ପରି ଉତ୍ତର ଦେଇ ଉଦ୍ଦେଶ ଶାନ୍ତ କରନ୍ତି । ସେ କାହାକୁ କଣ କହିଥୁଲୋ ମୋର ମନେ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ମୋ କହନା ଭିତରୁ ଅନୁମାନରେ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଉତ୍ତାହରଣ ଦେଇପାରେଁ । ଧରାଯାଉ, ଗହଳି ଭିତରେ ୧୦ ଜଣେ ବସିଛି, ଆଜି ଦେଖାକରିବାକୁ ଆସିଛି । କିନ୍ତି କହିନାହିଁ । ହଠାତ ସେ ତାଙ୍କୁହିଁ କହିଲେ “କଣ ହେଲା ? ଏତେ ଦୁଃଖ କାହିଁକି ? ସଂସାରରେ ଜନ୍ମ ହେଲେ କଣ ରୋଗ ହେବ ନାହିଁ ? ନା ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତିକ ପୁଅକୁ ସିନା ଜର ହୁଏ ମୋ ପୁଅକୁ ହେବ ନାହିଁ ? ଏପରି ଭାବିବା ଭୁଲ । କେତେକ ପୂର୍ବଜନ୍ମ ମାନଙ୍କ କର୍ମର ସମ୍ମତ ଫଳ ଏ ଜନ୍ମକୁ ରହିଯାଇଥାଏ, ମଣିଷ ତାକୁ ଭୋଗ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ । କେତେକ ଏ ଜନ୍ମର କର୍ମର ଫଳ, ତହିଁରୁ କିନ୍ତି ବି ଭୋଗ ହେବ । କର୍ମ ଫଳ ଭାଗ୍ୟ ହୋଇ ଆସେ । କେହି ତାକୁ ସଂଘର୍ଷ ଏତିପାରି ନାହିଁ ।

ସ୍ଵୟଂ ରାମବନ୍ଦ୍ର ମହାପ୍ରଭୁ, ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ମହାପ୍ରଭୁ, ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ମହାପ୍ରଭୁ ପାରିଲେ କି ଏଡ଼ି । ବିପଦରେ ପଡ଼ିଲେ ମା'କୁ ତାକ, ସେହି ମା' ସେହି ମଧୁସୂଦନ, ସବୁ ଜାହା ତାକର । ତାକ ଦୟା ହେଲେ ସବୁ ଅସମ୍ବ ସମବ ହୁଏ ସତ । କିନ୍ତୁ ସମୁଦ୍ରାୟ କର୍ମଫଳଟା କେମିତି ? ସେ ବି ତ ତାକରି ଜାହା, ତାଙ୍କର ନିୟମ । ଏତିକି ହେବ, ଅଛକେ ରିଷ୍ଟ ଯିବ । ଆଉ ଯାହା ମନ ତାହା ହେଉ, ସେ ସହିବାକୁ ଘୋର୍ଯ୍ୟ ଦେବେ ।”

ଲୋକଟି କାନ୍ଦିଲାଣି, ମୁଁ ମୁଁ ଶୁଭୁଛି । “ଆରେ ଆରେ, ତୁମେ ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ୁଛ କାହିଁକି ? ମୋ କଥା ବୁଝି ପାରିଲ ନାହିଁକ ? ତୁମର ଯେଉଁ ଦୁଃଖ ତା ତ ସରିବା ଉପରେ । ପୁଅଚିକୁ ଚାଇପାଏଡ଼ି ହେଲା, ଏତେଦିନ ଅପେକ୍ଷା କଳଣି, ଆଉ ଚାରିଟା ଦିନ ମୋଟେ, ସେଉଁ କିନ୍ତୁ ଭଲ ହୋଇ ବିଜଣାରୁ ଉଠିବ ଚମପୁଅ । ଭୟ ନାହିଁ ।”

ଲୋକଟି ଲମହୋଇ ପଡ଼ିଗଲାଣି ଭୁଲୁଁରେ । ପାଦଧୂଳି ନେଇ ଚାଲିଗଲାଣି । କହି କହି ଯାଉଛି “ଓୟ ! କି ଆଖ୍ୟର୍ୟ ଶବ୍ଦ । କେମିତି ମୋ ମନ କଥା ଜାଣିପାରିଲେ । ମୁଁ ତ କିନ୍ତି କହିନାହିଁ ।”

ଦୁଃଖ ଲୋକଟି କେଉଁ ଅପିସ୍ତରେ କିରାନିଟିଏ, ଚାରିଦିନେ ତା ପୁଅ ଭଲ ହେଲା, ଖବର ବ୍ୟାପିଲା ।

କିନ୍ତୁ ସେ ଆଦୋ କୌଣସି ହୁକୁମ ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ, ଆଶାର୍ବାଦ କରନ୍ତି, କେତେବେଳେ କାହା ଦୁଃଖ ଶୁଣି ଆଖ୍ ବୁଝି ନିମିଷେ ସ୍ଥିର ହୁଅନ୍ତି, “ହଉ ତାର ଜାହା ! ତାର ଦୟା !” କହି ଦଶବର୍ତ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ସେ ଆଦୋ ମ୍ୟାଜିକ ଦେଖାନ୍ତି ନାହିଁ, କୁବିର କାହା ଭବିଷ୍ୟତ କଥା କହନ୍ତି, ସେ ଦିଅନ୍ତି ସଦୁପଦେଶ, ଆଶ୍ରାସନା, ନାନା ଶାସ୍ତ୍ର ସହିତ ଜୀବନକୁ ଜୀବନର ସମସ୍ୟାମାନକୁ ମିଶାଇ ମିଶାଇ ଅତି ସୁନ୍ଦର ଭାବେ ବୁଝାନ୍ତି, ଲୋକେ ମୁହଁହୋଇ ବସି ଶୁଣନ୍ତି ।

ସେ ସେହି ସାଧାରଣ କଥା କହୁଥୁଲେ, ଯାହା ସମସ୍ତେ ବୁଝନ୍ତି, ମାନନ୍ତି ନାହିଁ । କଳିୟୁଗରେ ମିଥ୍ୟା, ସ୍ଵାର୍ଥ, ଲୋଭ, ହିସା, ଦ୍ଵେଷ, ପରର କ୍ଷତି କରି ନିଜର ଲାଭ କରିବା ପ୍ରବୃତ୍ତି ବ୍ୟାପୁଛି, ଦିନୁଁ ଦିନ ବଢ଼ି ବଢ଼ି ଯାଉଛି । ଲୋକ ନିଜକୁ ଠକୁଛି, ପରକୁ ଠକୁଛି, ଭାବୁଛି ଭଗବାନଙ୍କ ଆଖ୍ରରେ ଧୂଳି ଦେଉଛି । ମିଛ ଭେଳ, ଛଦ୍ମବେଶ ଧରୁଛି, ସବୁ ନିୟମ ଭାବୁଛି । ଆଜନଶୁଣିଲା ମାନ୍ୟ ମାନତା ସବୁ ଲୋପ ପାଉଛି । ନିଷ୍ଠୁର ପାଷାଣ ହୋଇଯାଉଛି, ତା ଆଖ୍ରରେ ଜଗତରେ ସେହି ଏକୁଟିଆ ରହିବ, ଆଉ କିଏ ରହିବା ସେ ସହିବ ନାହିଁ । ସମାଜର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶ୍ରେଣୀରେ ଏଇଆ ଘରୁଛି । ଦେଶ ଦେଶକେ

ଏଇଆ ଘରୁଛି । ତେଣୁ ଆଉ ମଣିଷଠି ସତ, ପୂଣ୍ୟ, ସୁଖ, ଶାନ୍ତି, ଆନନ୍ଦ, ସ୍ଵେଚ୍ଛ, ପ୍ରେମ, ମୌତ୍ରୀ, ପବିତ୍ରତା, ଦୟା, କ୍ଷମାଶୀଳ ଜଣ ରହିବ ? ଭାବୁଛି ପରର ଅନିଷ୍ଟ କରୁଛି, କରୁଛି ନିଜର, ତା ପାଇଁ ଶାନ୍ତି ନାହିଁ, ଜହଜକୁରେ କି ପରଜକୁରେ, ସେ ତା ସନ୍ତାନମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଅସଲ ଧନ କିଛି ରଖିଲାହିଁ, ଅସଲ ବିଷ ରଖିଯାଇଛି । ନିଜେତ ନିଜ ଅଭିଆରରେ ନାହିଁ ତା ହାତରେ ଧନସଂପର୍କ, ଯନ୍ତ୍ରପାତି, ବିଜ୍ଞାନ, ଜଡ଼ପଦାର୍ଥ, ଏଥରୁ ପାହାଡ଼ ପାହାଡ଼ ଥାଇ ତାର କି ଉପକାରରେ ଆସିବ ? ତାର ବୃଦ୍ଧି ଭ୍ରମ, ବିଚାର ଭ୍ରମ, ଆଗାର ଭ୍ରମ ସେ ଆମ୍ବ୍ୟାତୀ ପାଗଳଠୁଁ ବଳି । ଶାସ୍ତ୍ରର ଶିକ୍ଷା ଅଛି, ନାନା ସହୁପଦେଶ ଅଛି, ନାନା ଧର୍ମ ପଞ୍ଚାସବୁ ଅଛି, ସେଥରୁ ସେ କିଛି ଅର୍ଥ ପାଉ ନାହିଁ, ପାଇଲା ଭଳିଆ ଅବସ୍ଥାରେ ତା ମୁଣ୍ଡ ନାହିଁ । ତାର ଜିଶ୍ଵର-ବିଶ୍ଵାସ ତ ନାହିଁ, ବୁଝରେ କିମ୍ବ ଜିଶ୍ଵର ଜିଶ୍ଵର କରେ । ତେଣୁ ସମସ୍ତେ ଢେତ, ଜିଶ୍ଵରଙ୍କୁ ବିଶ୍ଵାସ କର, ଯାହାର ଯେଉଁ ଧର୍ମ ମତ, ଯେଉଁ ଠାକୁର, ସତ୍ୟକୁ ଧର, ସଦଗୁଣ, ସଦାଚାର ଅଭ୍ୟାସ କର । ଧୈର୍ୟ, ଶାନ୍ତି, ନିଃସ୍ଵାର୍ଥତା, ସ୍ଵେଚ୍ଛ ସଦରାବ, ଏଇଆକୁ ଧର ।

ତୁମେ ତୁମ ବିବେକ ପ୍ରକାରେ କାମ କର, ଭଗବାନଙ୍କୁ ସ୍ମୃତିରଣ କରି କାମ କର, ସବୁ ଫଳ ତାଙ୍କରି ଉପରେ ଛାଡ଼ି ଦିଅ । ଯେତେବେଳେ ଅଧୀର ଲାଗୁଛି ତାକୁହିଁ ଢାକ, ତାକୁହିଁ ମାଗ ।

ମଣିଷ ଜୀବନକୁ ବିହୁ । ସବୁ ଅନିତ୍ୟ, ନିତ୍ୟ ଖାଲି ଭଗବାନ । ସବୁବେଳେ ଆପଣା ଆଶା ଆପଣା ଜଲ୍ଲା ଅନୁସାରେ ଫଳ ଫଳେ ନାହିଁ । ସବୁ ତାଙ୍କରି ଜଲ୍ଲା । ତୁମେ ଭଲ କାମ କଲେ ଏକା ଜନ୍ମରେ ମୋକ୍ଷ ପାଇୟିବ ତା ବି ନୁହେଁ; ବହୁ ଜନ୍ମ ଭିତରେ ଏ ପ୍ରାଣୀ ଜନ୍ମ ହୋଇ ମରି ପୁଣି ଜନ୍ମ ହୋଇ ଗଠି କରୁଆଏ । ପ୍ରତି ଜନ୍ମରେ ଯାହା କରେ ତାର ଫଳ କିଛି ସେ ଜନ୍ମରେ ତୋଗେ, ଆଉ ରହେ ଆର ଜନ୍ମରେ ତୋଗିବାକୁ । ଦୁଃଖ ତୋଗିଲ ବୋଲି ସନ୍ଧାର୍ଗ ଛାଡ଼ି ନା, ଦୁଃଖ ତୋଗି ତୋଗି ପୂର୍ବଜନ୍ମର କର୍ମଫଳ କଟିଲା, ସେ କଟେଇଲେ, ଭଲ, ଏବେ ଯେଉଁ ସନ୍ଧାର୍ଗରେ ତାଳୁଛି ଆର ଜନ୍ମରେ ଆହୁତି ଉନ୍ନତ ଅବସ୍ଥାକୁ ଯିବ । ଜନ୍ମିଯ ତୋଗହିଁ ସୁଖ ନୁହେଁ, ସୁଖ ତ ଆଧ୍ୟାମିକ ।

ବହୁତ ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ବହୁତ ଉତ୍ସତାଂଶ, ଶାସ୍ତ୍ରରୁ ବହୁତ ଉପାଖ୍ୟାନ ଦେଇ ସେ ବୁଝାନ୍ତି । ଶାନ୍ତି ଲାଗେ ।

ଶ୍ରୀ ବନ୍ଦୀରୁ ସେ ଅନେକ କଥା ବୁଝାନ୍ତି, ତାର ଜିତିର ଅର୍ଥ କହନ୍ତି ।

ତାଙ୍କ ବିଷୟରେ ମୋର ବହୁତ ଉଚ୍ଚ ଧାରଣା ଥିଲା । ବି.ଏ.ରେ ଇଂରେଜୀ ଅନ୍ୟରେ ଫାଷକ୍ଲାସ୍ ପାଇପାରିଲି ନାହିଁ, ଯେତେ ଯାହା ଭାବେଁ ମନରେ କ୍ଷୋଭ ରହିଗଲା “ମୁଁ ପାରନା କଲେଇରେ ପଡ଼ିଥିଲେ କଣ ଏପରି ହୋଇଥାନ୍ତା ? ପାଚନା କଲେଇର ଇଂରେଜୀ ଅନ୍ୟ ଓ ଏମ.ୱ. ପଡ଼ାଇବାର ବାଗ, ଲାଇଟ୍ରେରି ଓ ବିଳାଟି ଡିଗ୍ରୀପ୍ରାୟ ଅଧ୍ୟାପକ ହିଲ ସାହେବ, ଆର୍ଦ୍ର ସାହେବ, ମି ଗୁଲଗଜମା ଅଧିକ ଖ୍ୟାତି ଓ ଯୁନିଭରସ୍ଟିରେ ପ୍ରତିପ୍ରରି ବିଷୟରେ ମୁଁ ବହୁତ ପ୍ରଶଂସା ଶୁଣିଥୁଲି । ମନ ଢାକୁଆର୍ ମୁଁ ଯିବି, ପାଚନାରେ ଇଂରେଜୀରେ ଏମ.ୱ. ପଡ଼ିବି । ଘରେ କାହାରି ଇଚ୍ଛା ନ ଥାଏ, କଟକରେ ପଡ଼ିଲେ ମୁଁ କାହୁରାଇକ ପାଖେ ରହି ଘରେ ଖାଇ ସାଇକଲରେ ଯାଇ ଏମ.ୱ ପଡ଼ି ପାରିବି, ମାସକୁ ଦରମା ଦଶଟି ଟଙ୍କା, ଆଗ ପରି ଧୂଳଭାଇ ଦେବେ, ପାଚନା ଗଲେ ବହୁତ ଖର୍ଚ୍ଚ । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ତ ଝୁଲ୍କ ଧରିଥାଏଁ । ମୁଁ କହୁଆଏଁ ପାଚନା ଗଲେ ମୁଁ ଆଗ କେଉଁ ବହୁ . ବସାରେ ଓହେଇ ସେଠି ଚିଉସନ୍ ଖୋଜିନେବି । ଭାଇମାନେ କହିଲେ “ହଉ ଯେତେବେଳେ ତୋ ମନ ମାନିନାହିଁ ତ ନିହାତି ଯିବାକୁ ବ୍ୟାକୁଳ ତ୍ରି ଚାଲ ଯିବା ବାବାଜିକି ପଚାରିବା, ସେ ହଁ କହିଲେ ତୁ ଯିବୁ, ତେଣିକି ଦେଖିବା ସେ ତ ତତେ ଭଲ ପାଆନ୍ତି, ତୁ ବି ତାଙ୍କ ଖୁବ୍ ତତ୍ତ୍ଵ କରୁ, ତାଙ୍କରି ମତ ଉପରେ ଶେଷ ନିଷ୍ଠରି ରହୁ ।”

ମୁଁ ଖୁସି ହେଲି, କହିଲି “ହଉ” ।

ମୋର ସନ୍ଦେହ ନ ଥିଲା ଯେ ବାବାଜି ନିଷ୍ଠାଯ ମୋ କଥାରେ ହଁ କରିବେ | ବୋଧହୃଦୟ ବାରିଭାଇ ଗଲୁଁ । କେହି ତାଙ୍କ ମତକୁ ପ୍ରତାବିତ କଲେ ନାହିଁ ଆଗ ମୁଁ ମୋ ଭଦ୍ରେଶ୍ୟ କହିଲି । “ଏହି ଏହି କାଣଣରୁ ମୁଁ ପାଚନାରେ ଏମ.ୱ. ପଡ଼ିବାକୁ ଚାହେଁ । ଆପଣ ଯାହା କହିବେ ତାହା କରିବି ।”

ସେ ଗମୀର ହୋଇଗଲେ । ବୋଧହୃଦୟ ଚିକିଏ ଆଖୁ ବୁଜିଲେ, ଆଖୁ ଖୋଲିଲେ କହିଲେ

“ନା, ତୁ ଯାଆନା ପାଚନା, ଏଇଠି ପଢ଼ ।” ମୋର ଛାତିଭିତରେ ଦବିଷ୍ଟ ଗଲା, ମୁଁହଁ ଶୁଣଗଲା । ପଚାରିଲି “କାହିଁକି ?”

ସେ କହିଲେ “ତୁ କେଡ଼େ ବେମାର ପଡ଼ିଥିଲୁ ମନେ ନାହିଁ ? ତୋ ଆହୁରି ବର୍ଷେ ଚିକିଏ ରିଷ୍ଟ ଦୋଷ ଅଛି, ତୁ ତୋ ଜନ୍ମଦାତ୍ରୀ ମା’ଙ୍କ ଜଣ୍ମ ରହିଲେ କୌଣସି ଅନିଷ୍ଟ ତୋର ହେବ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଆଉ ବର୍ଷେ କିମ୍ବା ତୋ ମା’ଙ୍କ ଜତିରେ ରହିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ମା’ ତୋ ସଂଗେ ପାଚନାରେ ଯାଇ ରହିପାରିବେ ?”

ମୁଁ କହିଲି “ନା ।”

ତେବେ ? ଯିବୁ କେମିତି ? ଯା’ ନା ।”

ତାପରେ ହତିଦେହ କାହିଁଲୁ, “ଆଉ ମନେ ଏ ବୟା ମୁଁ ଏହାଙ୍କେ ଦ୍ୱାରା
ନାହୁଁ କାହିଁକି ? ଆମ ଓଡ଼ିଶାରେ ତ ଏହାୟ. କ୍ଲାସ ନ ଥିଲା । ଖୋଲିଛି
କେତେ କଷରେ, ଅଛ କେଇ ବର୍ଷ ହେବ । ତୁ ଯଦି ପାଗନା ଯିବୁ ବର୍ଷେ
ତ ପରୀକ୍ଷା ଖାଲି ପଡ଼ିଯିବ । କେହି ଦେବେ ନାହିଁ । ସେଉଁ ଜଣ ହେବ ?
ସୁରକାର ଜହିବେ ଏ କଲେଇରେ ଏମ.୧. ରଖିବ କେହି ପିଲା ପରୀକ୍ଷା
ଦେଉନାହାନ୍ତି । ଏମ.୧. କ୍ଲାସ ରଖୁ ଜଣ ହେବ ? ସେ ତ କୁନ୍ତୁ କୁନ୍ତୁ,
ସହଜେ ଆଳଟିଏ ମିଳିଯିବ, ଏତେ ଲାଗି ଲାଗି ଗୋଟିଏ ଖାଲି ଜଂରେଜୀରେ
ରେଭେନସା କଲେଇରେ ଏମ.୧. କ୍ଲାସ ରହିଛି ଯେ ତା’ ତି ହିଚ । ଏହାମୁ
ଜଣ ଭଲ ହେବ ?”

“କେତେ ପିଲା ଏଠି ଜଂରେଜୀରେ ଏମ.୧. ପଡ଼ିବେ କହୁଛନ୍ତି ଆଉ ଏକା
ମୁଁ ନ ପଡ଼ିଲେ କେହି ପରୀକ୍ଷା ଦେବେ ନାହିଁ ?”

ସେ ହସିଲେ, କହିଲେ “ଦେଖିବୁ ।”

ବର୍ଷେ ରିଷ୍ଟ ନା ଶୁଣି ଗୋର ହେରିକା ଶାନିଆଁ ହେଲେ । ମତେ ବାଧ୍ୟ
କଲେ, ମୁଁ କଟକରେ ଏମ.୧. ପଢେ, ଖୁବ ଅନିଷ୍ଟ ସହେ ନାଁ ଲେଖାଇଲି ।
ଏମ.୧. କ୍ଲାସ ଆରମ୍ଭବେଳେ ଆମେ ଥିଲୁଁ ବୋଧହୃଦୟ ଢରଦରଣ । ମୁଁ ନ
ପଡ଼ିଲେ ଶୂନ୍ୟ ପଡ଼ିଯିବ ଏକଥା ମନେ ପକାଇ ମୁଁ ହସୁଥାଏଁ, ଭାବୁଥିଲି ବୋଧହୃଦୟ
ମୋର ଜଣ ‘ରିଷ୍ଟ’ ଦେଖିପାରି ମତେ ନିବର୍ଣ୍ଣାର ବାବାଜି ମତେ ଚେକାଟେକି
କରି ସେପରି କହିଥିଲେ । ଏମ.୧. ଷଷ୍ଠିବର୍ଷ ବେଳକୁ ଆମେ ରହିଥିଲୁଁ ପାଞ୍ଚଜଣ ।
କିନ୍ତୁ ଗୋକୁଳ ବିଲାତ କଳା, ନାରୁ ଚାକିରି କଳା, ମୀଳାମରର ସ୍ତ୍ରୀ ମଳା
ଯେ ସେ ମନ ଦୁଃଖରେ ସୋନପୁର ଚାଲିଗଲା, ସୁକୃତି ପଞ୍ଜନାୟକଙ୍କ ଆଖ
ଖାରାପ ହେଲା ଯେ ଯେ ପରୀକ୍ଷା ଦେବାକୁ ମନା କଲେ । ୧୯୩୭ରେ
ଏମ.୧. ପରୀକ୍ଷା ପିସ୍ତ ଦାଖଲ କରିବା ଦିନ. ମୁଁ ଜଣେ ମାତ୍ର ପରୀକ୍ଷାର୍ଥୀ
ଯିବୁ ଦେଲି, ଆଉ କେହି ନାହିଁ । ସେବେବେଳେ ମନେ ପଡ଼ିଲା, ବାବାଜି
କହିଥିଲେ “ତୁ ଏଠି ନ ପଡ଼ିଲେ ଖୁଲ୍କ ଯିବ, -ଦେଖିବୁ ।”

ତେବେ ଆଉ ଟିକିଏ ବ୍ୟତିକ୍ରମ ହେଲା । ପରୀକ୍ଷା ପିସ୍ତ ଦାଖଲ କରିବା
ଦିନ ଚାଲିଗଲା, ଆହୁରି ପନ୍ଥର କୋଡ଼ିଏ ଦିନ ବି ଗଲା । ମତ୍ତପଦ୍ମାଜ ମୀଳାମର
ସୋନପୁରରୁ ଫେରିଲା । ପରୀକ୍ଷା ଦେବାକୁ ତାକୁ ମାତ୍ରାଇଲି । ସେ କର୍ମଜା
“ବୃଥା, ଆଉ ଜଣ ଅନୁମତି ଦେବେ ?”

“ଚାଲ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ନୀଳାମର ।” ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ନିରଞ୍ଜନ ନୀଯୋଗୀଙ୍କୁ ରାଜି କରାଇ ଦରଖାସ୍ତ ଉପରେ ତାଙ୍କଠୁଁ ସୁପାରିଶ ନେବା । ସୁପାରିଶ ମିଳିଲା, ଅନୁମତି ବି ଆସିଗଲା, ନୀଳାମର ବି ପରୀକ୍ଷା ଦେଲା, ଦିହେଁ ପାଶୁ କଲୁଁ ।

ଏମ.ୱ.ରେ ନାଁ ଲେଖାଇଲି । ଜାଇଥାଏ ଆଇ.ସି.ୱେ ପରୀକ୍ଷା ଦେବି । ଏହେ ବଞ୍ଚିଲ ନୁହେଁ, ଏମ.ୱ. ସବୁ, ତାପରେ । କିନ୍ତୁ ବାବାଜିକଠୁଁ ଆଶାର୍ବାଦ ନେବାକୁ ମନ ହେଲା, ସେତେବେଳକୁ ଆହୁରି ଘନିଷ୍ଠତା ବଢ଼ିଥାଏ ।

କହିଲି, “‘ଆଇ.ସି.ୱେ’ ଦେବି, ଆପଣ ଆଶାର୍ବାଦ କରନ୍ତୁ ନିଷ୍ଟୟ ହେବ ।”

“ଆଇ.ସି.ୱେ. ହେବାକୁ ପ୍ରକୃତରେ ତୋ ଜାଇ ? ଠିକ୍ କରି ଭାବିଦିନି କହ ।”

ମୁଁ କହିଲି “ହଁ, ମୁଁ ଭାବିଛି ।”

ସେ କହିଲେ “ହଉ ତେବେ, ଗୋଟାଏ କାମ କର । ମୁଁ ତତେ ଗୋଟାଏ ଛେଳି ଦେବି, ତୁ ସେ ଛେଳିକି ନେଇଯା—”

ଆଇ.ସି.ୱେ. ହେବା ଆଉ ଛେଳି ! ମୁଁ ତାଙ୍କ ମୁହଁକୁ କାବା ହୋଇ ଅନାଇଁ ରହିଲି । କହିଲେ “ତୁ ତୋ ନିଜ ହାତରେ ସେ ଛେଳିକି ମାରିବୁ, ନିଜ ହାତରେ ତା ଛାଲ ଛଢ଼େଇବୁ, ନିଜ ହାତରେ ତାକୁ କାଟି କାଟି ମାଉଁସ କରିବୁ, ମୋ ପାଖକୁ ନେଇ କରି ଆସିବୁ । ମୁଁ ସେ ମାଂସକୁ ଏ ହୋମ ନିଆଁରେ ପୋଡ଼ିବି’ ଦେବୀକି ତୋଗ ଦେବି, ତାପରେ ମୁଁ ଖାଇବି, ତୁ ଖାଇବୁ, ତା ହେଲେ ତୁ ଅବଶ୍ୟ ଆଇ.ସି.ୱେ ହେବୁ ।”

“ମୁଁ ତା କେମିତି କରିବି ? ନିଜ ହାତରେ ତ କେବେ ଛେଳିକି ମାରି ପାରିବି ନାହିଁ, ନିଜେ ତ ତା ଛାଲ ଛଢ଼େଇ ପାରିବି ନାହିଁ କି ତାକୁ କାଟି ପାରିବି ନାହିଁ ।”

“କାହିଁକି ?”

“କେମିତି ମୋ ବିବେକ କହିବ । ମୋ ହାତ ଯିବ !”

“ନ ହେଲେ ଆଇ.ସି.ୱେ ହେବାକୁ ଭାବୁକୁ କାହିଁକି ?”

“ସେଥିପାଇଁ କଣ ଏଇଆ ମତେ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ?” ହସିଲେ । କହିଲେ ଯାହାରାବ, ଆହୁରି ହଉ ମତେ କାଲି କହ ।”

କାହୁରାଇକର ଏ ସବୁଥରେ ବିଶ୍ଵାସ ନ ଥାଏ । କିନ୍ତୁ ମୋଠୁଁ ଶୁଣି ସେ ମୋ ମନ ବିଦ୍ଧିବା ପାଇଁ ମତେ କହିଲେ “ଧରି ଆସିଲୁ ନାହିଁ ଛେଳିଟାକୁ ?

ମାରିବୁ, ଛାଲ ଛଡ଼େଇବୁ, ମାଉଁସ କରିବୁ ନେଇ ଦେବୁ, ସେଥରେ ଜଣ ଅଛି ? ବାବାଜିତ ଜବାବ ଦେଇଛନ୍ତି ତୁ ତା କଲେ ସେ ତତେ ଆଇ.ସି.ଏସ. ନରେଇଦେବେ, ଆଉ ଜଣ ଅଛି ? ସେ ତ ମହା ତାନ୍ତ୍ରିକ ଯୋଗୀ, କହିଛନ୍ତି ଦେଖାକୁ ସେ ମାଁସ ଗୋଗ କରିଦେବେ । ଆଇ.ସି.ଏସ. ହବାକୁ ଏଇ ସାମାନ୍ୟ କଥାଟା କରିବା ତତେ କଷ ଲାଗୁଛି ? ଯେମିତି ମନ ସେମିତି ହାଣିହୁଣି କାଟିକୁଟି ଦେଇ ଆସିଲେ ତ ଚଳିବ ।”

ମୁଁ କହିଲି, “ମୁଁ ପାଠ ପଡ଼ି ପରୀକ୍ଷା ଦେବି ସିନା, ସେ କାମ ମୁଁ କରି ପାରିବି ନାହିଁ । ମୋ ଦେଇ ହେବ ନାହିଁ । ଇଃ ! କି ନିଷ୍ଠୁରତା । କି ବାରସତା !” ସେତେବେଳକୁ ପୁଣି ବଂଗାଳୀସାହିରେ ଥାଉଁ । ବଡ଼ଭାଇ ଭାଉଇବୋଉ ଥାନ୍ତି ତାଙ୍କ ନିଜ ଘରେ । ମୁଁ ମାଛ ମାଁସ ବି ଛାତି ଦେଇଥାଏ । ମତେ ଅସୁଖ ଲାଗୁଥାଏ ।

ବଡ଼ଭାଇ କହିଲେ “ବାବାଜି ଶୁଦ୍ଧ ଭଲ କରି ଜାଣନ୍ତି ଯେ ତୁ ନାହିଁ କରିବୁ । ସେ ରୂପକ ମାଧ୍ୟମରେ ତତେ ବୁଝେଇ ଦେବାକୁ ଚାହାନ୍ତି, ଯେ ତୋ ରୁହି ଭିନ୍ନେ, ତୋ ମନ ଭିନ୍ନେ, ଆଇ.ସି.ଏସ. ଯେ ହୁଆନ୍ତି ତାଙ୍କ ରୁହି ଆଉ ମନ ଭିନ୍ନେ । ସରକାରର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଏଣଜିକ୍ୟୁଟିଭ ଚାକିରି, ସେଥରେ ଦରକାର ପଡ଼ିଲେ ଅତି ନିଷ୍ଠୁର ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ, ଆପଣା ଲୋକଙ୍କ ଉପରେ ବି । ଦେଖନ୍ତୁ—କୁ । ସେଥରେ ଚାକିରି ପାଇଁ ସବୁ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ, କହିଲାମାତ୍ରେ ଯେତେ ଅପ୍ରିୟ କାମ ହେଉ, ଯେତେ ବାରସ କାମ ହେଉ, ନିଜର ମତ ନିଜର ରୁହି ଧରି ରହିଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ । ସେଇଆ ସେ ବୁଝେଇ ଦେଲେ ।”

ବାବାଜି ପଚାରିଲେ “ଜଣ ଠିକ କଲୁ ? ଛେଳି ନେବୁ ? ମୁଁ ହସି ଦେଇ କହିଲି “ନା, ମୁଁ ପାରିବି ନାହିଁ ।”

“ଆଉ ଆଇ.ସି.ଏସ. ?”

“ପରୀକ୍ଷା ଦେବି, ଯାହା ହେବ ।”

ସେ ଶୁଦ୍ଧ ଶୁଦ୍ଧ ହେଲେ ହସିଲେ, କହିଲେ ଆଇ.ସି.ଏସ. ତୁଁ ବଡ଼ ପରୀକ୍ଷା ଅଛି । ସେ ଆପଣା ବିବେକ ପରୀକ୍ଷା, ଭଗବାନଙ୍କ ପରୀକ୍ଷା । ଆଇ.ସି.ଏସ. ହେବାଠୁଁ ବଡ଼ ସୌଭାଗ୍ୟ ବି ବହୁତ, ସବୁଠୁଁ ବଡ଼ ଭଗବାନଙ୍କ ଦୟା । ମନ ହେଉଛି ତ ଆଇ.ସି.ଏସ. ପରୀକ୍ଷା ଦେ, ଫଳ ପାଇଁ ବ୍ୟାକୁଳ ହ’ନା”, ଭବିଷ୍ୟତ ଭଗବାନଙ୍କ ହାତରେ । ମନ ଦୃଢ଼ ଥାଉ, ଏମିତି ବିଚାର, ବିବେକ ସ୍ଵାର୍ଥ ପାଇଁ କୌଣସି ପ୍ରଲୋଭନ ନିଜର ନାଟିରୁ ନ ଚଳାଉ, ଭଗବାନଙ୍କଠେ ମତି ଥାଉ ।”

୧୯୩୦ ଜାନୁଆରିରେ ଆଇ.ସି.ସ୍ଟ. ଦେଲି, ହେଲା ନାହିଁ, ୧୯୩୦ ପାଇଁ
ମସ୍ତ ମେଲି, ଶୈଷାନକକୁ ଅଚାବ ଆସିଲା; ଯାଇ ପାରିଲି ନାହିଁ, ଚାକିରି
ଏଇ, ମୋର କେତେ କେତେ ଦର୍ଶ ତଳୁ କେତେ କେତେ ଆଇ.ସି.ସ୍ଟ.
ହେଲେ, ମୋର ହେଲା ନାହିଁ । ନିଷ୍ଠାରତା, ହିଂସା, ଆଖୁ ବୁଝି ବିବେକ ବିରୁଦ୍ଧରେ
ଜୀବିଷି ହେଲେ ଜାମ କରିବା, —ମତେ ଘୃଣା ଲାଗିଛି, ମୁଁ ତା କରିନାହିଁ,
ସେଥିପାଇଁ ବହୁତ ସଂଘର୍ଷ ବହୁତ ଆୟାତ ମିଳିଛି, —ସଦିତି ମୁଁ ସେତେବେଳେ
କି ବୁଝିଛି, ଯଦି ମୋ ‘ଧରଣ’ ବଦଳେଇବି, ଗାତରେ ପଡ଼ିବି ମୋର ବି
ନ୍ଦନତି ପାରିବ । ଶୁଭକାଳୀମାନେ ବହୁତ ବୁଝେଇଛନ୍ତି “ତୁମେ ଧରଣ ବଦଳାଅ,
ଏ ପରା ସଂସାର ଏଠି ନାହିଁ ଆଦର୍ଶ ଧରିଥିଲେ ଉଧେଇ ପାରିବ ?”

“ଆରେ ତମୁକୁ ପାପ ଲାଗିବ ନାହିଁ ହୋ, ଯେ କେହି କରେ ତାକୁ ଲାଗିବ,
ତୁମେ ତ ଆଖୁ ବୁଝି ହୁକୁମ ତାମିଲ କରିବାକୁ ଆସିବ ।” “କିହୋ ଜୟେ
କଣ ? ହାରକୋର୍ଟେ ନ୍ୟାୟପଦି ହୋଇବ ? ହେ !” “ଦେଖ ପାଛେ ପଞ୍ଚେଇବ ।
ତୁମେ ପଢ଼ିଥିବ, ସାତତଳୁ ଉଠିବେ । ଏମିତି ଦରିଦ୍ର ରହିଥିବ, କଣ ପାଇବ,
ମାନ୍ ନା ପୁରସ୍କାର ନା ଧନ ? କେମିତି ଏ ସଂସାରରେ ଢଳିବ, କୁଟୁମ୍ବ
ପୋଷିବ, ଶୁଆପିଲାଙ୍କ ପାଇଁ କଣ ରଖିବ ?” “ଯେ କଳିକାଳ, ସବୁ ଓଳଟା,
ତୁମେ ବୁଝୁନା କାହିଁକି କଣଟା ବା ତୁମେ କରି ପକାଇବ ? ଏ ସାରାସଂସାରକୁ
ତୁମେ ସଂସାର କରି ବଦଳାଇ ଦେବ ? ନା ନା, ତୁମେ ଏଠୁ ଗଲେ ପୁଣି
ସବୁ ଯେମିତି ଚାଲିଥିଲା ସେମିତି ଚାଲିବ । ପାଗଳ ବୋଲି ଲୋକେ ତମୁକୁ
ହସିବେ ।” “ଆରେ ପାଗଳ ! ପାଗଳ ! ପାଗଳ ! ପାଗଳ ନ ହେଲେ
କିଏ ପଇସାକୁ ଗୋଟାଠା ମାରେ ? ପଇସା ତ ଲକ୍ଷ୍ୟ, ଟଙ୍କା, ସୁନା, ଜମି,
କୋଠା ବଢ଼ି ସବୁ ସେଇଥରୁ । ତୁମେ ଦୂର ଦୂର ନ କଲେ ସେ ଆପେ
ତୁମ୍ଭ କାନ୍ଧରେ ବସା କରନ୍ତେ । ତାକୁ ତେଲୁଚ ତହୁଚ ? କିନ୍ତୁ ମନେରଖ,
ତୁମର ଭବିଷ୍ୟତ ଅନ୍ତର । ଚାକିରି ଚୋରି, ବଣିଜ ମିଛ ଯେ ଅକାଟ ଗୁରୁବାକ୍ୟ ।
ଉନ୍ନତିର ମାର୍ଗ ସରଳ, ସହଜ, ଖାଇବ, ଶୁଆଇବ, ଏପିସିଏଷ୍ ବୋଲାଇବ,
ଯେମିତି ଦେବ, ଦିଆଇବ, ଦେ’ପଦ ବୋଲାଇବ । ନକଲେ ବସିଥା । ଆରେ
ଟଙ୍କା ତ ଗୋଟେଇବ ନାହିଁ, ଦେଇପାରିବ କାହାକୁ କଣ, କିଏ ତମର ହେବେ ?
ଗୋଲ ତ କରିବ ନାହିଁ, କିଏ ତମୁକୁ ଶୁଣି ପାଇବେ ଯେ ଉପରକୁ ଓଟାରିବେ
କି ତଳୁ ଡପରକୁ ଠେଲିବେ ? ପଡ଼ିଥିବ ତୁଠୁପଥର ହୋଇ, ଆଉ ବୁଢ଼ା
ଦିନେ,— ଖପରାରେ ଖାଇବ, ପିଲାଙ୍କ ଖପରାରେ ଖୋଇବ, ଗଛପୂଜେ ଥୋଇବ,
ସେମାନେ ବି ତମୁକୁ ଘୃଣା କରୁଥୁବେ ଅଭିସଂପାଦ କରୁଥୁବେ, ତେମେ ବାବୁ

ଏହି ମୂଳେ ବସି ମାଳାଟିଏ ଧରି ଆଖୁ ବୁଢ଼ି ମାଟି ପାକୁପାକୁ କରି ତୁମି
ତୁମି କହୁଥୁବ ରାମ-ରାମ-ରାମ-ରାମ-” “ହେଲେ ଶୁଣ,-ଏ ବାଟ ନୁହେଁ,
ସେ ବାଟ, ସେ ବାଟ । ଆଗ ଧନ, ସେଥିପାଇଁ ପାପ କର, କ୍ଷତି ନାହିଁ ।
ଧନ ଗଦେଇ ସାରି ଚିକିଏ ତା ଉପରେ ଗାଘାଜଳ ପକାଇ ଦେବମ’ । ସବୁ
ପବିତ୍ର ହୋଇଯିବ । ଲୋକେ ତ ପଛେ ଧର୍ମଶାଳା ତୋଳନ୍ତି । ସେମିତିଆ ।”

ସେ ଶୁଭାକାଞ୍ଚୀମାନେ ପଛେ ନିରାଶ ହୋଇଛନ୍ତି, କିଏ ପଛେ ଶତ୍ରୁତା କରିଛନ୍ତି,
କିଏ ଚାଲିଯାଇଛନ୍ତି, କିଏ ତୁମି ହୋଇଛନ୍ତି ।

ମୁଁ ସେତେବେଳେ ଯେ ଆଶା ରଖନାହିଁ ଯେ ସତୋଟ ରହିଛି ବୋଲି
ମୋ ମୁଣ୍ଡରେ ଶିରିପା ବନ୍ଧା ହେବ, କି “ଖୋଦା ଛପର ଫାଉଁକେ ଦେଗା ।”

ମତେ ମୋ ବାଟ ଭଲ ଲାଗିଛି, ମୁଁ ସେହିବାଟେ ଚାଲିଛି, ସେହି ମୋର ଆନନ୍ଦ ।

ମୁଁ ହସି ଦେଇ କହିଛି “ମୁଁ ବାଘକୁ ଶାଗ ଶୁଆଇବି ଏ ସଞ୍ଚାରର ବଢ଼ାଇ
କରୁ ନାହିଁ, ମୁଁ ଖାଲି ଜାଣେ ଯାହା ରୁଦ୍ଧି ଯାହା, କିଏ ପାନରେ ରୁଦ୍ଧି
ଖାଏ, କାହାର ସାଦା ପାନ, କିଏ ପାନ ବି ଖାଏ ନାହିଁ ।”

ମନ ଭିତରେ ଅର୍କ୍ସ୍ୟ ଭ୍ରାନ୍ତ ଆଶାନ୍ତିଏ ଥିଲା, ଭାରତ ସ୍ଵାଧୀନ ହେଲେ
ନିଶ୍ଚୟ ସତୋଚପଶର ଆଦର ହେବ, ସେହିଆତ ଆଦର୍ଶ ।

ଆଉ ଯେତେବେଳେ ମୁଁ ଅନୁଭବ କରିଛି ଜୀବନ-ୟୁଦ୍ଧରେ ପରାଜୟ ଯନ୍ତ୍ରଣା,
ଭାବିଛି କାହିଁକି ମୁଁ ଉଠିପାରିଲି ନାହିଁ; ସେତେବେଳେ ବାବାଜି ମହାଶୟଙ୍କ ହସ
ହସ ସ୍ଵେହ ଉତ୍ସାହପୂର୍ଣ୍ଣ ମୁହଁଟ ଦିଶିଛି, ଶୁଭି ଯାଇଛି

“ତତେ ତ କହିଥୁଲି ତୁ ଛେଳିଟାକୁ ନେଇ ଯା, ଆପଣା ହାତରେ ମାଟିବୁ
ମାଉଁସ କରିବୁ, ତୁ ତ ମନା କଲୁ । ତୁ ତ ତା ଲୋଡ଼ିଲୁ ନାହିଁ, ଲୋଡ଼ିଲୁ
ଯାହା ଯେ ଆହୁରି ବଢ଼ି, ବହୁତ ବହୁତ ବଢ଼ି, କିନ୍ତୁ ଭିନେ ଜିନିଷ, ସୁତରାଂ
ଯାଦୃଶ୍ୟ ଭାବନା ଯସ୍ୟ ସିରିର୍ବତି ତାଦୃଶ୍ୟ ।”

ଏମ୍.୧. ପଢ଼ିଲାବେଳେ ତାଙ୍କୁଁ ପରାମର୍ଶ ମାଗିଲି ଜଂରେଜୀ ଭାଷାତତ୍ତ୍ଵ
ବିଷୟରେ କି କି ବହି ପଢ଼ିବା ଉଚିତ । ସାଧାରଣତଃ ବାବାଜିମାନଙ୍କୁ ଏସବୁ
ବିଷୟରେ ଏଭଳି ପ୍ରଶ୍ନ ପଢ଼ିବାଯାଏ ନାହିଁ କିମ୍ବା ମୁଁ ଜାଣି ନ ଥିଲି ଯେ
ସେବିଷୟରେ ସେ କୌଣସି ପରାମର୍ଶ ଦେଇ ପାରିବେ । ଆନ୍ତରିକ ଜାଣ୍ଠା ହେଲା,
ପଢ଼ାରି ଦେଲି । ତାପରେ ଢେଢ଼ିଲି, କାଳେ କଣ ଭାବିବେ ?

ସେ ଅତି ଶାନ୍ତ ସହଜ ହୋଇ ଗୋଟିଏ ମାମୁଳି ପ୍ରଶ୍ନର ଭରର ଦେଲା
ପରି ମୋ ପ୍ରଶ୍ନର ଭରର ଦେଲେ । ଭାଷାତତ୍ତ୍ଵ ବିଷୟରେ, ସଞ୍ଚୂତ ଭାଷାତତ୍ତ୍ଵ

ଅଗ୍ରଗତି ବିଷୟରେ ପାଖାତ୍ୟ ପାଇଲୋଲୋକି ଅଗ୍ରଗତି ବିଷୟରେ ସରଳ ଭାବେ ମତେ ବୁଝାଇବୁଣ୍ଡେ, ତାପରେ କହିଲେ “ଜଂରେଜୀରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଭଲ ବହି ଅଛି, ଲେଖକଙ୍କର ଜମ୍ମାନ ନାଁ, ପଡ଼ିଲୁଣି ?”

ମୁଁ କହିଲି “କାହାର ? ଅଟୋ ଯେସପର୍ଦ୍ଦନ ?”

“ହଁ ହଁ ଅଟୋ ଯେସପର୍ଦ୍ଦନ । ଚିକିଏ କଷ ଲାଗିପାରେ, କିନ୍ତୁ ପଣ୍ଡିତ ଲୋକ ସେ, ପର । କିନ୍ତୁ ସଦେହ ହେଲେ ମତେ ପଚାରୁଥିବୁ ।”

ଆଉ ପଚାରିବାକୁ ସାହସ କରି ନାହିଁ ପାଠକଥା । କିନ୍ତୁ ସେ ନିଜେ କେବେ କେତେବେଳେ କଣ କହନ୍ତି, ସାହିତ୍ୟ, ଦର୍ଶନ, ଦୃଷ୍ଟିରଙ୍ଗୀ, ରୁଦ୍ଧ କେତେ ବିଷୟରେ । ଅଛି କଥାରେ ବହୁତ ତତ୍ତ୍ଵ ସେ କହନ୍ତି ।

ତାଙ୍କ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ବିଷୟରେ କାହୁଭାଇଙ୍କି କହିଲି । ସେ ବୁଝାଇଦେଲେ “ଆରେ, କଳିକତାରେ, ଅନ୍ୟଠି ବହୁତ ଲୋକ ତ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଆସନ୍ତି, ତହିଁରେ ପ୍ରସେର ଥିବେ, ଛାତ୍ର ଥିବେ, ତାଙ୍କଠୁଁ ସେ ଶୁଣିଥିବେ ।”

“କଣ ପାଇଲୋଲୋକି ବିଷୟରେ ? ଯେସପର୍ଦ୍ଦନ ବିଷୟରେ ?

“ଅସମବ କଣ ? ଯେଉଁ ପାରି ସେ ବିଷୟରେ ।” କହିଲେ “ପଡ଼ିଛନ୍ତି କି ଶୁଣିଛନ୍ତି ମନେରଙ୍ଗଛନ୍ତି ତା ମୁଁ କହି ପାରିବି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନ ଆହରଣ କରିଛନ୍ତି, ଖୁବ ଜ୍ଞାନି ।”

“ତା ହୁଏତ ସତ । କିନ୍ତୁ ଏଥରେ ଆଶ୍ୱର୍ୟ ହେବାର କଣ ଅଛି ? ଏଇ ମଣିଷତ । ମଣିଷହିଁ ପାଠ ପଡ଼ନ୍ତି, ମଣିଷହିଁ ଜ୍ଞାନି ହୁଅନ୍ତି । ସାଧାରଣ ମଣିଷ ଜଂରେଜୀରେ କଥା କହିଲେ କେହି କାବା ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ଜଣେ ବାବାଙ୍କି ଯଦି ଜଂରେଜୀ ବି ଜାଣେ ତେବେ ଲୋକେ କାବା ହୁଅନ୍ତି, କୃତକୃତ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି, କହନ୍ତି ସେ ମହାପୂରୁଷ ।”

“ଠିକ୍ ।”

ବଢ଼ଭାଇ ଭାଉଜବୋଇ ତାଙ୍କୁ କହିଥିଲେ ତାଙ୍କ ବଢ଼ିଅଛି ପାଇଁ କେମିତି ଗୋଟିଏ ଉପୟୁକ୍ତ ବରପାତ୍ର ମିଳନା କି । ଖୋଜା ଚାଲିଥାଏ ।

ଦିନେ ସେ ଗୋଟିଏ ପାତ୍ର କଥା କହିଲେ । ସେ କହିଲେ, “ବଢ଼ ବିଦିତ୍ର କଥା ଯେ, ସେ ପୁଅଟି ଯଦି ଏ ଝିଅକୁ ବିଭା ନ ହେବ ତେବେ ସେ ପୁଅ ଆଉ ଯେଉଁଠି ବିଭା ହେଉ, ତା ସ୍ବୀ ମରିବ । ଯେ ଝିଅ ଯଦି ସେ ପୁଅକୁ ବିଭା ନହୋଇ ଆଉ କୌଣସି ପୁଅକୁ ବିଭା ହୁଏ ତେବେ ସେ ଦୁହେଁ

ମରିବେ । ଦୁହଁଙ୍କ ପାଇଁ ପ୍ରୟୋଜନ ଦୁହଁ ବିଭା ହୁଅନ୍ତିରୁ । ମୁଁ ସେ ପୁଅର ଲୋକଙ୍କୁ ବି କହିଦେଇଛି, ସେମାନେ ତାଙ୍କ ପୁଅ ପାଇଁ ବୋହୁ ଖୋଜୁଥିଲେ ।”

ବାବାଙ୍କ କହିଲା ପରେ ଆମ ଘରେ ବିଭାର ପଡ଼ିଲା ସତେ ସେଠି କରିବା ?

ପୁଅକୁ ଓ ପୁଅର ପରିବାରଙ୍କୁ ଆମେ ବି ଚିହ୍ନିଛୁ ଯଦିବି ଘନିଷ୍ଠତା ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କର ଜମି ଜମିଦାରି ଅଛି ବଡ଼ଲୋକ, ବାପ ବଡ଼କର୍ମଚାରୀ ହୋଇଥିଲେ ।

କିନ୍ତୁ ସେ ପୁଅ କଣ ଉପଯୁକ୍ତ ହେବ ? ସେ ତ ଖେଳ, ଆଜ୍ଞା, ମଉଜରେହି ଥାଏ, ପ୍ରତି କ୍ଲାସ୍‌ରେ ଫେଲ୍ ହୋଇ ହୋଇ ବି.ଏ. ଯାକେ ଆସିଛି, କୌଣସି ଦାୟିତ୍ବକୁ ଯୋଗ୍ୟ ବୋଲି ମନେ ହୁଏ ନାହିଁ, କୌଣସି କାମ କରିବା କି ଅର୍ଜନ କରିବାକୁ ତାର ବୋଧହୃଦୟ ଜାହାର୍ତ୍ତ ନାହିଁ । ବିଭା ହେବାକୁ ବୋଧହୃଦୟ ତାର ଆବୋ ଜାହା ନାହିଁ, ବନ୍ଧନ ତାର ଶବ୍ଦ । ଆମେ ତାହଁ ଗୁଣୀ, ବିଦ୍ୱାନ୍, ଉଦୟୋଗୀ ପାତ୍ର । ରାଜିକରାଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ, ଆମେ ବି ଆଗେଇଲୁ ନାହିଁ ।

ଚାରି ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ପରେ ଝିଅର ବିଭା ଅନ୍ୟତ୍ର ଦିଆଗଲା, ଗୁଣବାନ୍, ବର୍ତ୍ତିବାନ୍ ବର, ଖୁବ ଉଦୟୋଗୀ, ଖୁବ ଭଲ । ପୁଅଟିଏ ଝିଅଟିଏ ଜକ୍ତ ହେଲେ । ଆଉ ଚାରିବର୍ଷ ପରେ ସେ ଯୋଇଟି ମରିଗଲା । ସେ ଅବଶ୍ୟ ରୋଗରେ ପଡ଼ି ମଲା । ଅନ୍ୟ ଉପାୟ ନ ଥିଲା ।

ବାବାଙ୍କ ଶ୍ରୀ ବାମରାମ ମିଶ୍ରଙ୍କ କଟକରେ ମୁଁ ସେହି ଗୋଟିଏ ବର୍ଷ ରିତରେ କେତୋଟି ମାସ ଦେଖୁଥିଲି । ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କ ଯଶ ବ୍ୟାୟ ହେଉଥିଲା ।

ତାଙ୍କ ସାନଭାଇ ଶ୍ରୀ ଗୋବିନ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ରଙ୍କ ସଂଗେ ସେତେବେଳେ ଢିହା ହେଲା । ମୁଁ ତାଙ୍କଠୁଁ ଖଣ୍ଟିଏ ବଜଳା ଢଣ୍ଣୀ ବହିଆଣିଥିଲି, ସେ ବହିଟିରେ ଶୁଦ୍ଧ ପାଠ ଅଛି ବୋଲି ବାବାଙ୍କ ମହାଶୟ କହୁଥିଲେ । ବହିଟିକୁ ମୁଁ ପଢ଼େ । ଗୋବିନ୍ଦବାବୁ ଜଣେ ଅମାୟିକ ଭବଲୋକ, କଣ ବ୍ୟବସାୟ କରନ୍ତି, କଳିକତାରେ ବି ପୂର୍ବେ ବ୍ୟବସାୟ କରୁଥିଲେ ବୋଲି ଶୁଣିଛି ।

ମୁଁ ୧୯୪୦ରେ କଟକ ଛାଡ଼ିଲି । ଆଉ ପ୍ରାୟ ଆଠ ଦଶ ବର୍ଷ ପରେ ହେବ, ଥରେ କଟକ ଆସିଥିଲି, ହଠାର ମଙ୍ଗଳବାର ଅଞ୍ଚଳରେ ଗୋଟିଏ ଘରେ ତାଙ୍କୁ ଦେଖିଲି । ସେତେବେଳେ ସେ ଦୁର୍ବଳ, ନିଷ୍ଠତ, ବୃଦ୍ଧ ଓ କ୍ଲାନ୍ତ ଦିଶୁଥିଲେ । ୧୯୪୪-୩୪ ରେ ମୁଁ ଯେଉଁ ତେଜସ୍ଵୀ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବ ଦେଖୁଥିଲି ମତେ ଲାଚିଲା ତାହା ଯେପରିକି ମଉଳି ଯାଇଛି, ଅଥବା ସେ ବୟସର ପ୍ରଭାବ, କି ସାମାୟିକ ଅସୁନ୍ଦରତାର ଫଳ । ଆଉ ତାଙ୍କୁ ଦେଖ ନାହିଁ ।

ବଡ଼ଭାଇ ଡଗରପଢାରେ ତ୍ରାହୁଣସାହି ଗଳିରେ ତାଙ୍କ ନୂଆ ଘର କଲେ, ଏକ ମାହାଲା ଘରଚିଖ, ଉପରେ ଗୋଟିଏ ବଜରା । ସେଠିକି ସେ ଉଠିଗଲେ । କାଳିଗଳି ବସାରେ ଗନ୍ଧିଲୁଁ କାହୁତ୍ତାଇ, ମୁଁ, ବୋଉ, ସାନଭାଉଜବୋଉ ଓ ତାଙ୍କ ଉତ୍ତାଣି ପିଲାହି । କାହୁତ୍ତାଇ ଆଉ ଗୋଟିଏ ସାନ ବସା ଖୋଲିଲେ, ଏକୁଟିଆ ବଡ଼ ବସାର ଭଡ଼ା ଦେବା ପ୍ରସ୍ତୁତିଧ୍ୟା ଲାଗିଲା, ସେ ସେତେବେଳେ ବି ପି. ଡକ୍ଟର୍ ମହାନଦୀ ଡିଜିଜନ୍ ଅପିସରେ ଥିଲେ । ପରେ ଜଞ୍ଜିନିଆର ଅପିସକୁ, ତା ପରେ ବିଷ ଜଞ୍ଜିନିଯର ଅପିସକୁ, ୧୯୪୦ରେ ସବତିପୋଟି ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେଠି ଥିଲେ ।

ପୁଣି ମିଳିଗଲା ବଂଗାଳୀସାହି ମଠ ବସା, ଆମର ପୁରୁଣା ବସା, ୧୯୪୪ରେ ରାୟଗଡ଼ା ବଦଳି ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ସେହି ବସାରେ ଥିଲେ, ତାଙ୍କର ଅଧିକାଂଶ ବିଷ୍ୟାତ ଉପନ୍ୟାସ ସେ ସେଠି ଥାଇ ଲେଖିଥିଲେ ।

ମୁଁ ଲାଗେଜୀରେ ଏମ.ୱ. ପଢ଼ିଲି ।

୧୯୪୪ ସାଲ ।

୧୯୪୪ରେ ବି.ୱ. ପାଶ କରି ସାରିବା ପରେ ସେହି ୧୯୩୪ରେ ନାହିଁ, ନାହିଁରେ କି ନାହିଁରେ ମୁଁ ଡେପୁଟି ମ୍ୟାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ଚାକିରି ପାଇଁ ପ୍ରାର୍ଥୀ ହୋଇ ପାରିଥାନ୍ତି, ଅନେକ ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ । କିନ୍ତୁ ମୋର ବହୁତ ଉଜାଶା ଥିଲା, ମୁଁ ଆବୋ କୌଣସି ଚାକିରି ପାଇଁ ପ୍ରାର୍ଥୀ ହେଲି ନାହିଁ, ୧୯୩୭ରେ ଓଡ଼ିଶା ସରକାର ମୂଳରୁ ଡେପୁଟି ମ୍ୟାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ନିଯୁକ୍ତ କରିବା ବ୍ୟବସ୍ଥା ବହ କଲେ । ତା ଫଳରେ ମୁଁ ୧୯୩୮ରେ ଚାକିରି ପାଇଁ ପ୍ରାର୍ଥୀ ହେଲି । ମତେ ଦରଖାସ୍ତ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା ସବଦେପୁଟି ହେବା ପାଇଁ । ହେଲି ତ, କିନ୍ତୁ ଡେପୁଟି ମ୍ୟାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ହେଉ ହେଉ ଏଗାର ବର୍ଷ ବିତିଗଲା, ଯେଉଁମାନେ ୧୯୩୪, ନାହିଁ କି ନାହିଁରେ ସିଧା ଡେପୁଟି ମ୍ୟାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ନିଯୁକ୍ତ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥିଲାବେଳେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ, ସେମାନେ ମୋର ସମସ୍ୟାମୟିକ ହେଲେ ବି ମୋର କାହିଁ କେତେ ଉପରେ ରହିଗଲେ । କାଳକ୍ରମେ ଶୀଘ୍ର ଶୀଘ୍ର ବଡ଼ ବଡ଼ ଚାକିରି ପାଇଲେ ।

ତେଣୁ ଉବିଷ୍ୟତରେ ମୋର ଜାଗତିକ ଉନ୍ନତି ଦିଗରୁ ୧୯୩୪ରେ ଚାକିରି ପ୍ରାର୍ଥୀ ନ ହୋଇ ଆଉ ଦୁଇ ବର୍ଷ ଏମ.ୱ. ପଢ଼ିବା ମୋ ପକ୍ଷରେ ବହୁତ କ୍ଷତିକାରକ ହେଲା । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ତା ଆଗରୁ ଜାଣନ୍ତି କିପରି ?

ସେହିପରି, ୧୯୩୪ରେ ମୁଁ ଏମ.ୱ.ରେ ନାଁ ଲେଖାଇଲାବେଳେ ନିଯମ ଥିଲା ଯେ ମୁଁ ଏକା ସଂଗରେ ଲ'ରେ ନାଁ ଲେଖାଇ ପାରିଥାନ୍ତି, ଲ' କ୍ଲାସ୍

ସକାଳେ ହୁଏ, ଲେକବିବମାନଙ୍କରେ ହାଜିଗା ଥିଲେ ଜଣେ ପଛେ ଯେଉଁ ବର୍ଷ
ଜାହା ସେ ବର୍ଷ ଲ' ପରୀକ୍ଷା ଦେଇ ପାରୁଥିଲା । ତେଣୁ ମୁଁ ଏମ.୧. ପାର୍ଶ୍ଵ
କଳାପରେ ଲ' ପରୀକ୍ଷା ଦେଇ ପାରିଥାନ୍ତି । ଲ' ତିଶ୍ରୀ ଥିଲେ ମୁଁ ଓକିଳାତି
କରିଥାନ୍ତି, ସବ୍ଦିପୋଟି ହୋଇ ଚାକିରିଜୀବନ ଆରମ୍ଭ କରି ନ ଥାନ୍ତି । ତାହେଲେ
ଜୀବନର ଗତି ଭିନ୍ନେ ମାର୍ଗ ଧରିଥାନ୍ତା ।

ତା ବି କଲି ନାହିଁ ।

ତା ହେଲା ମୋର ଦ୍ଵିତୀୟ ଭୂଲ ।

ସାଧାରଣ ଭୂଲ ନୁହେଁ, ସେହି ପରି ଭୂଲ ଯାହାର ପରିମାଣ ମଣିଷ ଜୀବନଯାକ
ରୋଗେ ।

ଅନେକ ସହପାଠୀ ବି.୧. ପାର୍ଶ୍ଵ କରି କିଏ କେଉଁ ଚାକିରି ଧରିଲେ, କେହି
କେହି ଲ' ପଡ଼ିଲେ, କେହିକେହି ଏମ.୧. ଓ ଲ' ପଡ଼ିଲେ, ଯେପରି ମାନ୍ୟବର
ଗତିକୃଷ୍ଣ ମିଶ୍ର, ଶ୍ରୀ ଶରତ ପରିଜା, ଜ୍ଞାନ୍ୟାଦି ।

ଏକନିଷ୍ଠ ହୋଇ ମୁଁ ଧରିଲି ଜଂରେଜୀ ସାହିତ୍ୟରେ ଏମ.୧. । ଜାଣିଆଏଁ,
ରେତେନସା କଲେଇରୁ କେହି କେବେ ସେଥିରେ ଫାଷକ୍ଲାସ୍ ପାଇ ନ ଥାଏ,
ପାଠ୍ୟନା କଲେଇରୁ କେବେ କେବେ ପାଏ । ଜଂରେଜୀ ସାହିତ୍ୟରେ ବେଶୀ
ନମର ଉଠେ ନାହିଁ, କୁଆଡ଼େ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଶ୍ନର ଉରର ଅତି ଭଲ ହେଲେ
ନମର ଦିଆଯାଏ ଦଶରୁ ଛ', ଅର୍ଥାତ୍ ଫାଷକ୍ଲାସ୍ । ତେଣୁ ସବୁ ପ୍ରଶ୍ନରେ
ଫାଷକ୍ଲାସ୍ ମାର୍କ ପାଇ ପାରିଲେ ସମୁଦାୟ ଶତକତ୍ତା ଷାଠିଏ ଅର୍ଥାତ୍ ଫାଷକ୍ଲାସ୍
ହେବ, ଏହିପରି ଶୁଣିଥାଏ । କାହିଁକି ତେବେ ଜଂରେଜୀ ଏମ.୧. ନେଲି ?
ଗୋଟିଏ କାରଣ - ମତେ ସେ ବିଷୟଟି ଭଲ ଲାଗୁଥିଲା ।

ମୁଁ ଆଦୋ ନିରାଶ ହେଉ ନଥିଲି ।

“ଉଦୟମ କଲେ ଅସାଧ କଣ ?” ଏହିପରି ଥିଲା ମୋର ଧାରଣା ।
ବି.୧. ପରୀକ୍ଷାରେ ଫାଷକ୍ଲାସ୍ ନ ହେଲା ବୋଲି ମୁଁ ହତୋରସାହ ନୁହେଁ,
କାରଣ ସେତେବେଳେ ପ୍ରାୟ ବର୍ଷେ ନଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲା ଅସୁଲ୍ଲତାରେ । ବହୁତ
ଆହୁବିଶ୍ଵାସ ଥିଲା । ପରିଶ୍ରମ କରିବାକୁ ମୁଁ ଆଗ୍ରହ ।

ଜଂରେଜୀ ସାହିତ୍ୟ ଓ ଭାଷାରେ ଏମ.୧. ଲାଗି ପଢା ଆରମ୍ଭ କରିଦେଇ
ମୁଁ ଭାରି ଖୁସି ହେଲି । ଅନ୍ୟ ଜଞ୍ଜାଳ ମୁଣ୍ଡକୁ ନେଲି ନାହିଁ, ବିଷୟ ସେହି
ଗୋଟିଏ ପଡ଼ିବାକୁ । ପଢ଼ୁ ପଢ଼ୁ କେବଳ ଯେଉଁ ଲୋଖକର ଯେଉଁ ବହିଟି
ପାଠ୍ୟ ଅଛି ସେତିକି ଆଦୋ ଯଥେଷ୍ଟ ନୁହେଁ, ତୁଳନାମୂଳକ ଅଧ୍ୟୟନ ଲାଗି

ବିରିନ ଲେଖକଙ୍କ ବହି ପଡ଼ିବାକୁ ହେବ, ବିରିନ ସମାଲୋଚନା ଗ୍ରୂପ ପଡ଼ିବାକୁ ହେବ, ସାହିତ୍ୟର ବୃଦ୍ଧି, ବିଜାଗ, ବିଶେଷତ୍ବ ବୁଝିବା ଲାଗି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନାନା ଭାଷାର ବିରିନ ଲେଖକଙ୍କ ବହି ପଡ଼ିବାକୁ ହେବ, ସାହିତ୍ୟ ବୁଝିବାକୁ ହେବ, ଉପରୋଗ କରିବାକୁ ହେବ, ପଡ଼ି, ଭାବି, ଆପଣା ରୁଚି ଆପଣା ସ୍ଵାଧୀନ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଆପଣା ମତ ଠିକଣା କରିବାକୁ ହେବ । ତା ସହିତ ଅଭ୍ୟାସ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ଆପଣାର ଇଂରେଜୀ ଭାଷା, ଆପଣାର ପ୍ରକାଶ ଭଙ୍ଗୀ, କେତେ କଥା । କାର୍ଯ୍ୟରେ ମନ୍ତ୍ରିଗଲେ ତାର ସୁଆଦ ପାଇଲେ ସେ ଖୁବ ବଢ଼ ନିଶା, ସମୟ ନିଅଣ ଲାଗେ, ପରିଶ୍ରମ ଜଣାପଡ଼େ ନାହିଁ ।

ସେତେବେଳେ ବାରମ୍ବାର ଭାବୁଆଁ ଗୋଟିଏ ପୁରୁଣା କଥା,—ଆମ ଓଡ଼ିଶାରେ ଏପରି କେବେ ହେବ ? ନ ହେଲେ ଯା କଷ୍ଟରେ ଆମ ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟର ମୂଲ୍ୟ କେଉଁଠି ରହିଥିବ ? ଆମ ଅଚୀତର ମର୍ଯ୍ୟାଦାବନ୍ତ ହୋଇ ଯେତେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଗୌରବ ପଦାରେ ଫୁଟାଯାଇ ପାରିବ କେବେ ? ଆଉ, ସବୁଠ ବଡ଼ କଥା,—ଆମର ଏତେ ଏତେ ଯେଉଁ ସାଧନା, ଯେଉଁ ପରିଶ୍ରମ,—ଇଂରେଜୀ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟ ପଢ଼ୁପଢ଼ୁ ସାହିତ୍ୟ ବିଷୟରେ ସାଧାରଣ ଜ୍ଞାନ ଅର୍ଜନ କରିବା ଲାଗି,—ସେ ଯଦି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ସୃଷ୍ଟି ଓ ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନ ଲାଗି କାମରେ ନ ଲାଗିବ ତେବେ କି କାମରେ ଆସିବ ? ଖାଲି ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସ୍ଵାର୍ଥଲାଗି ? ଡିଗ୍ରୀ ଓ ଚାକିରି ପାଇଁ ?

ଛଟପଟ ଜାଗୁଆଁ ।

ଆଉ ଜାଣିବା ବାକି ନ ଥାଏ,—ଭାରତରେ ଆଧୁନିକ ସାହିତ୍ୟର ସୃଷ୍ଟିର କାରଣହିଁ ଇଂରେଜୀ ପଡ଼ା । ହିମୀ ମାଧ୍ୟମରେ ଅନେକ ବହି ପଡ଼ିଲି, ପ୍ରେମଚାନ୍ଦ ନିଜେ ସ୍ଵୀକାର କରିଛନ୍ତି ଯେ ହିମୀରେ ଆଧୁନିକ ଗଜର ଉପରି ହେଲା ଇଂରେଜୀ ପ୍ରତାବ ପଡ଼ି । ଏକା ହିମୀରେ ନୁହଁଁ, ସବୁ ଭାରତୀୟ ଭାଷାରେ । ସେମିତି ଉପନ୍ୟାସ, କବିତା, ନାଟକ, ସମାଲୋଚନା, ପ୍ରବନ୍ଧ । ଇଂରେଜୀ ତ ଖାଲି ଇଂରେଜ ଦେଶର ଭାଷାରେ ହଁ ପ୍ରତିନିଧି ନୁହଁଁ । ଇଂରେଜୀରେ ଯୁଗୋପର ସବୁ ଦେଶର ଭାଷାର ଶେଷ ସାହିତ୍ୟ ଅନୁଦିତ, ପୃଥ୍ବୀର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶର ଭାଷାର ଅନେକ ସାହିତ୍ୟ । ଇଂରେଜୀ ଆମ ପକ୍ଷରେ ଏକମାତ୍ର ରେକା ଯେଉଁ ପାଠ ପୃଥ୍ବୀଯାକର ନାନା ଅଞ୍ଚଳର ସାହିତ୍ୟ ବିଷୟରେ କିଛି ଧାରଣା କରି ହୁଏ, ଇଂରେଜୀ ବାଟେ ଆମେ ପରିଚିତ ହେଉଁ ପୃଥ୍ବୀର ଶିକ୍ଷା, ସଂସ୍କୃତ, ଚିତ୍ରାଧାରା ସହିତ । ତାହାରି ସୁବିଧା ନେଇଛନ୍ତି ଭାରତର ଅନ୍ୟ ଭାଷାମାନେ । ବଜଳାଭାଷାରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଲେଖକମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଅନେକେ ଇଂରେଜୀ ସାହିତ୍ୟରେ ସୁପଣ୍ଡିତ ।

ମନରେ ଗରୀର ଦୁଃଖ ହେଉଥିଲା, ଯେଉଁ ଓଡ଼ିଆମାନେ ଇଂରେଜୀ ସାହିତ୍ୟ ପଢ଼ିଲେ, ସେଥିରେ ପଣ୍ଡିତ ହେଲେ, ସେମାନେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟକୁ ଡାକର ସେ ଜ୍ଞାନର ଅବଦାନ ଦେଲେ କେଉଁ ରୂପରେ ଅବା କେଉଁ ପରିମାଣରେ ? କିଏ କିଛି ମୌଳିକ ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ନ କଲେବି ସାହିତ୍ୟ ବିଷୟରେ ସେ ଯେଉଁ ନୂଆ ଜ୍ଞାନ ଅର୍ଜନ କଲେ ତାକୁ ଓଡ଼ିଆରେ ଲେଖୁ ଯାଆନ୍ତେ, ଓଡ଼ିଆ ପଢ଼ାଲି ବୁଝନ୍ତେ ସାହିତ୍ୟକୁ ଉପରୋଗ କରିବାର, ଅଧ୍ୟୟନ କରିବାର, ଏ ଶହ ଶହ ବର୍ଷ ଭିତରେ ଦୁନିଆଁରାଗ ଚକିଳାଣି, ଆମର ଯାହା ପୁରୁଣା ପୁରୁଣି ଅଛି କେବଳ ସେତିକି ନୁହେଁ । ଲେଖାଳି ବାଗ ଶିଖନ୍ତେ, ସମାଜୋଚକ ଶିଖନ୍ତେ ନୂଆ ମୂଲଚରଳ ଉପାୟ, ଯନ୍ତ୍ର, ସମସ୍ତେ ଦେଖନ୍ତେ ନୂଆ ଆଦର୍ଶ, ଭାବକେ ତାତୁଁ ବଳି ଆଉ କଣ ନୂଆ ନୂଆ କଥା କରାଯାଇପାରେ ।

କେତେ ଲୋକ ଇଂରେଜୀରୁ ଉକ୍ତୁଷ ଅନୁବାଦ କରି ଓଡ଼ିଶାରେ ବହି ଲେଖନ୍ତେ । କେତେ ଲୋକ ଉକ୍ତୁଷ ଓଡ଼ିଆ ଲେଖା ବହିକୁ ଇଂରେଜୀରେ ଅନୁବାଦ କରନ୍ତେ, ତା ହେଲେ ତାର ଅନେକ ଉକ୍ତୁଷ ଜଗତରେ ଆଦର ପାଆନ୍ତା, ଓଡ଼ିଶାର ଗୋରବ ବଢ଼ନା,—ତା ନ କରି କଟକରେ ପରସ୍ଵରକୁ ପ୍ରଶଂସା କରାକରି ହେଲେ କି “ଆମେ ଓଡ଼ିଆ ! ଆମେ ଓଡ଼ିଆ !” କହି ମଞ୍ଚ ଉପରେ ପାଟି କଲେ ଓଡ଼ିଶାର କି ଲାଭ ?

ଆଉ କେତେ, ଯେଉଁମାନେ ଇଂରେଜୀ ପଡ଼ି ଆପଣା ସାହିତ୍ୟଜ୍ଞାନକୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଧୁନିକ କରିପାରନ୍ତେ କିଛି ମୌଳିକ ସୃଷ୍ଟି କରି, ସେମାନେ ସାଧନା କରନ୍ତେ, ଓଡ଼ିଶାର ପାଶି ପବନ ଆକାଶ, ଓଡ଼ିଶାର ମଣିଷ ଓ ତାଙ୍କ ନିତିଦିନର ଜୀବନ, ତାଙ୍କ ସୁଖଦୁଃଖ, ଓଡ଼ିଶାର ପରମତା, ସଂସ୍କୃତି, ସବୁ ସବୁ ଭିତରୁ ଉପାଦାନ ନେଇ ସବୁ ସହିତ ଏକା ଛଇ ଏକା ତାଳ ରଖୁ କେମିତି ଗଢ଼ି ହେବ ଆଧୁନିକ ସାହିତ୍ୟ, ଅନୁବାଦ, ନୁହେଁ, ଅନୁକରଣ ନୁହେଁ, ନୂଆ ସୃଷ୍ଟି,—ଯାହା ଏକାଧାରରେ ହେବ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ, ଓଡ଼ିଶାର ମଣିଷର ଦେତନା ଓ ସ୍ଵରୂପ ସହିତ ଏକ, ପୁଣି ଆଧୁନିକ ସାହିତ୍ୟ—ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସାହିତ୍ୟ ବୋଲି ପୃଥିବୀରେ ଯେଉଁ ମୂଲ୍ୟ ଯେଉଁ ମାପ ବଲେ, ଯେଉଁ ବିଭାଗ ସ୍ଵୀକୃତ, ସେଥିରେ ବି ସେ ବିବେଚ୍ନିତ ହେବ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୋଲି । ଏ କଣ ଅସମ୍ଭବ ?

କେବେ ହେବ ? କି ଉପାୟରେ ?

ଇଂରେଜୀ ଭାଷାରେ ଲେଖା ସାହିତ୍ୟ ପଢା ମତେ ଚେହୁଥାଏ । ସେ ସବୁ କଣ ବହିଗୁଡ଼ିଖ ଖାଲି ?—ୟୁଗ ଯୁଗର ନାନା ଭାଷାର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଲେଖକଙ୍କ ବହି ? ଲାଗୁଥାଏ ସେମାନେ ସବୁ ଜୀଅନ୍ତା ମଣିଷ, ଆପଣା ଆପଣା ହୃଦୟ ଭିତରୁ

ସ୍ଵପ୍ନ ଉଚିତରୁ ମୋ ଆଗରେ କଥା କହୁଛନ୍ତି । ତା ଉଚିତରେ ଅଛନ୍ତି ଗୁରୁମାନେ, ସେମାନେ ଶିକ୍ଷା ଦେଉଛନ୍ତି । ସଂଗୀମାନେ, ସେମାନେ ଅନ୍ତର କଥା କହୁଛନ୍ତି ।

ଇଂରେଜୀରେ ଭାଷା ଓ ଭାଷାତର ବିଷୟରେ ଭାଷା କଣ ହେବା ଉଚିତର ସେ ବିଷୟରେ କିନ୍ତି ଧାରଣା ହେଲା । ଆଗ ସଂକୁଷ୍ଟ ଅଶାତ ଲାଗିଲା ଓଡ଼ିଆ ଲେଖାର ଗଦ୍ୟ-ଭାଷା ଦେଖୁ । ଭାଷା କାହିଁ ? ଅନେକେ ଏବେବି ଲେଖୁଛନ୍ତି ସଂସ୍କୃତରେ । ଶରସ୍ତ୍ର ସଂସ୍କୃତ, କଠିନ ଶବ୍ଦ, ସହି ସମାପ୍ନୀ ଯୋଡ଼ାଯୋଡ଼ି, କୃଦତ, ତର୍ହିତ ଆଦି ଲାଗିଛି, ଖାଲି ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରତ୍ୟେ ଲାଗି ହୋଇ ଓଡ଼ିଆ ହୋଇଛି । ଶୁଭେତ ଭଲ, ଶବ୍ଦ କରେ କେତେବେଳେ ଲକିତ କେତେବେଳେ ଶମୀର । କିନ୍ତୁ ସେହି ଭାଷାରେ କଣ ଓଡ଼ିଆ ମଣିଷ ଭାବେ, କଥା କହେ ? ସେ ଭାଷାତ କାଳିଦାସ, ଭବତୃତ୍ତ, କେତେଠି ମୁଁ ପଢିଛି ।

ଅନେକେ ସରଳ ସଂସ୍କୃତମିଶ୍ରା ଗଦ୍ୟ ଲେଖନ୍ତି, ‘ଶୁଦ୍ଧ’ ଭାଷା, ‘ଭଦ୍ର’ ଭାଷା, କିଏ ଯଦି ଲେଖୁଥିଲା “ସେ ଦିବୁଷୁ”, ଯେ ଲେଖନ୍ତି “ତାହାର ଦର୍ଶନ କରିବା ନିମାତେ ଅଭିଲାଷ ରହିଛି” । ଥାଉ ସେ ଦର୍ଶନ ଆଉ ଅଭିଲାଷ, ଆଉ ଏ’ ଛ’ଟି ଶବ୍ଦ । ମୁଁ ଯଦି କହିବି “ତାର ଦେଖୁବାକୁ ମନ ଅଛି” ଗୀତଗୋବିନ୍ଦ କିବା ଅଶୁଦ୍ଧ ହେବ ?

ସଂସ୍କୃତ କରିଥିଲେ ଫଳରମୋହନ, କିନ୍ତୁ କାହିଁକି ମଣିଷ ଓଡ଼ିଆରେ ଏତେ ଫାରସୀ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରିବ ? କାହିଁକି ବାହିବ ଠିକ୍ ସେମିତିଆ ଶବ୍ଦ ଯାହା କାନକୁ ଶୁଭିବ କରୁମନ୍ତର ଭଡ଼ଭଡ଼ ? ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା କଣ ସେହିଆ, ଯାହା ସେ କାଳରେ ଜଣେ ଅଣଓଡ଼ିଆ ଥଣ୍ଟା କରି କହିଥିଲେ, “କଢାଏ କଉଡ଼ି ଗୋଟିଏ ହାଣିରେ ପୂରାଇ ଗଡ଼ାଇଲେ ଯେଉଁ ଶବ୍ଦ ହୁଏ,—” ବୋଲି କାହାଣୀ ଚଳିଛି ? କେତେ ସୁନ୍ଦର ଶୁଭେ ଆମ ଗ୍ରୀ ଲୋକେ ଯେତେବେଳେ କଥା କହନ୍ତି ! କି ଛନ୍ଦ ! କି ସଂଗୀତ ! ଗାଉଁଲି ଶରମାନକର କି ସୁନ୍ଦର ସ୍ଵରସମନ୍ଦୟ ! ଅଳପ କଥାରେ ଭାବ କେମିତି ପୁଣେ !

ନାହ ! ଏଇ ସହରିଆ ଲୋକେ, ଯେ ଧୋବଧ୍ୟାଉଳିଆ ହୋଇ ‘ଶୁଦ୍ଧ ଭଦ୍ର ଶମୀର’ ଶବ୍ଦ ଉଚାରଣ କରି ସଭାଭାବିରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପ୍ରତିନିଧି ହୁଅଛି, ସେମାନେ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ ସେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା କଣ, ଜାଣିବା ସୁବିଧା ନାହିଁ ତେଣୁ ସେ ଯାହା ପଢି ପଢି ଶିଖୁଛନ୍ତି ସେହିଆକୁ କହନ୍ତି ଓଡ଼ିଆ । କିନ୍ତୁ ଜୀଥା ଓଡ଼ିଆରୁ ଭାଷା ସଂଗ୍ରହ କରିପାରନ୍ତେ ସେମାନେବି’ ଆୟାରଳ୍ୟାଞ୍ଜୁରେ “କେଳଟିକ ରିଭାଇଲେଲୁ” ବେଳେ ତ ବେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ ।

କଣ ଗରଜ ପଡ଼ିଛି ‘ମୁଁ’ ବୋଲି ନ କହି ‘ଆସେ’ ବୋଲି କହିବାକୁ, ‘ତୁମେ’ ନ କହି ‘ତୁମେ’ କହିବାକୁ, ‘ମୁଠ’ ନ କହି ପରିସ୍ରା, ‘ଘୁଆ’ ନ କହି ‘ପୁରାଷ’ କହିବାକୁ ? କାହିଁକି ‘କଞ୍ଚଳ’ ନ କହି ‘କୋମଳ’ କହିବି ?

ସୁନ୍ଦର ବଳି ସୁନ୍ଦର ବୃପ ଆଜିବାକୁ, ଭାବ କହିବାକୁ, ପୂଣି ଅଛକେ କହି ଦେବାକୁ କେତେ କେତେ ଶବ ଅଛି ଓଡ଼ିଆ ‘ଶାଉଁଲି’ ଭାଷାରେ — ନେହେବର ହେଉଛି, କଜର୍ଖନ ହେଉଛି, ଅଳି କରୁଛି, ଗୋଳ କରୁଛି, ରୁଷିଛି, ଫାଇଲା ହେଉଛି, ଛଟା ଗାଲୁଛି, ଗେହ୍ନେଇ ହେଉଛି, ଫୁଲେଇ ହେଉଛି, ଝରସରି ହେଉଛି, ଫଟେଇ ହେଉଛି, ମାଖେଇ ହେଉଛି, କଥାତ ଶୀତଳ କରୁରୀ !, ଏକଶିଙ୍ଗା, ଚିଙ୍ଗଚିଙ୍ଗା, ଡବଡବା, ଡହରା, ଟାଉକା, ମାଡୁଆ, ସିପଳା, ପତରଢକି, ବାଇଚୁଲୁରୀ, କଇଛା, ଢିକିଟା, ଦାକୁଆ, ଦକ୍ଷତା, ଓଁ ! ଅଛିଶା ! ଅପହଞ୍ଚ ! ତୁହାକୁ ତୁହା ! ମୁଥକୁ ମୁଥ !

“ଏବଂ” କାହିଁକି କହିବି ‘ଓ’ କି ‘ଆଉ’ ନ କହି ? “ଏବଂ, ବି କେଉଁ ଶୁଭ ? ‘ବି’ ନ କହି ‘ମଧ୍ୟ’ କି ଲୋଡ଼ା ?

ଦଳେ ଲାଗିପାଗି ବଜଳା ବ୍ୟବହାର ଗୁଡ଼ାକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୁ ବୋହି ଆଶୁର୍କତି, ସତେଯେମିତି ତା’ ନ କଲେ ଓଡ଼ିଆଭାଷା ଆଉ ମୁହଁ ଦେଖାଇ ପାରିବନାହିଁ ! ‘ଏବଂ’ ତ ଢଳେଇଲେଣି । ସେଉଁ ‘ଗନ୍ଧ’, ତା ମାନେ କୁଆଡ଼େ ବାସା ।

‘ସବୁଜ’ ବାଲାକର ତ ଚାରିଆଡ଼େ ଗନ୍ଧ । ସେ ‘ଶାଗୁଆ’ ନୁହନ୍ତି । ଜିଭରେ ହାଡ଼ ଅଛି ? କହନ୍ତୁ ଭଲା ଗ୍ରାରେ ଯାଇ “ଆପଣଙ୍କ ମୁହଁରେ ଭୁରୁଭୁରୁ ଗନ୍ଧ !”

ଆଉ, —ମାନେ ଏବଂ,—‘ହତତମ୍’, ‘ଭାବାଢାକା’, ଅତି ‘ସତର୍ପଣ’ରେ (କାହାପାଇଁ ଚର୍ପଣ ?), ‘ଅସୁନ୍ଦି ବୋଧକଳି’, ହାଇ ‘ତୋଳିଲେ’, ‘ମୁଁ ଏକଗାଳ ହସିଲି’, ସେ ମୋ ସଜରେ ‘ରସିକତା କଲେ’, ବେଳେ ବେଳେରେ ଫଟା ରସିକ !

ଯାହାବା ଓଡ଼ିଆ ଶବ ଲଗା ହୋଇଛି ସେଥିରେ ବାହାରଟା ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା କାମ ଯତ୍ରେ କତ୍ରେ ଢଳୁଛି, ସୁନ୍ଦର ବର୍ଣ୍ଣନା ବି ନୁହଁ । ‘ରତ୍ନବର୍ଣ୍ଣ’, ‘ନାଲିଆ’, ‘ନାଲି’, ଯେ ଚାଲୁଛି, କିନ୍ତୁ କସରା, କହରା, ପୋଇଅଳିଆ, କୋଟିଲିଆ, ପିକା, ପଚା, ନାଲିଚା, କେତେତ ବାକି, କାଗଜରେ ଉଠି ନାହିଁ । ଟାଣ, ଦମ୍ପ, କର୍କଷ, କଟିନ,—ଯେ ଢଳୁଛି, କିନ୍ତୁ ଟାଁଁସିଆ, କରତା, ଢେମେଡା, ଆଖ, କେତେ ଏମିତି ବାକି ।

ବାହାର ବର୍ଷନା ଚଳିଯାଉ, ମନ ଭିତରର ବର୍ଷନା ପାଇଁ କି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ବ୍ୟବହାର ହେଉଛି ? ସେ ବର୍ଷନା ବା କାହିଁ ? ଚିନ୍ତାର ଖାଅ କାହିଁବା କାମରେ କି କି ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର ହେଲାଣି ? ସେ କାମ ବା କାହିଁ ?

ଗୋଟେଇବାକୁ ପଡ଼ିବ, ବାହିବାକୁ ପଡ଼ିବ, ଲୋକଙ୍କ ତୁଣ୍ଠରେ ବଞ୍ଚିରହିଥୁବା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୁ ଅନିଷ୍ଟ କରିକରି ତାହାର ବ୍ୟାକରଣର ସ୍ଵର୍ତ୍ତ ଧରିଧରି, ନିଅଷ୍ଟ ହେଲେ ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣର ସ୍ଵର୍ତ୍ତକୁ ଓଡ଼ିଆରେ ଯୋଖୁ ନୃଆଜର ଗଡ଼ିଯିବାକୁ ପଡ଼ିବ ଦରକାରମାନିଆଁ ନୃଆ ଶବ୍ଦ, ନୃଆ ଶବ୍ଦ-ହାର ନୃଆ ବ୍ୟବହାର, ପୂରୁଣା ଶବ୍ଦକୁ ରୂପକ ପରି ନୃଆ ଅର୍ଥ ଦେବାକୁ ପ୍ରଯୋଗ କରାଯାଇପାରେ । ଅଛି ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରି ଗହାର ମନକଥା ଓ ଅଧିକ ଅର୍ଥ ପ୍ରକଟ କରିଛେବ, ଭାବକୁ ଭାଷା ଅରାମୁଣ୍ଡିକ ଭରାମୁଣ୍ଡି ପରି ଠିକ୍ ଖାପିଯିବ, ଯେପରି ଭାଷା ସେ ବଦଳାଇଲେ ଅନ୍ୟ ଭାଷା ଦେଇ ସେ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରି ହେବ ନାହିଁ । ସିଧା ଅର୍ଥ—ଗୋଟିଏ ଜଳଜଳ ଦିଶିବ ଅର୍ଥର ଛବି,—ସେହି ଗୋଟିଏ ଛବି । ସେହି ଆଣି ଦେବ ମନ ଭିତରେ ଆକାଶିତ ରସ, ଚେତନା । ଶରର ଅକ୍ଷରମାନଙ୍କ ଉଚ୍ଚାରଣରୁ, ଏକାଠି ନାନା ଶବ୍ଦ ଉଚ୍ଚାରଣରୁ ବାକ୍ୟ ଭିତରୁ ଆପେ ଛଦମନ୍ୟ ସଂଶୀତ ବାହାରୁଥିବ, ସେ ଛଦ ବି ଥିବ, ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବ । ଶବ୍ଦ ଓ ବାକ୍ୟ ଭିତରେ ନିହିତ ହୋଇ ସେ ଭିତରି ଛଦ' । ସ୍ଵର-ସଂଶୀତ ଶୁଭିବ ନାହିଁ ନାକ କାହୁରା, ଦୁର୍ବଳ, —କୁହାଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଚାଣ-କଥୀଳ, ମୋଟା-ସରୁ କେତେ ସୁନ୍ଦର ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣ ଖଞ୍ଜାଖଞ୍ଜି, ଲମ୍-ସାନ କେତେ ସୁନ୍ଦର ସ୍ଵରବର୍ଣ୍ଣ ଖଞ୍ଜାଖଞ୍ଜି ନାନା ଅନୁପ୍ରାସ ଭେଦରେ ନାନା ଅର୍ଥ, ଠିକଣା ଶବ୍ଦ ବାହାର କରି ପାରିଲେ ପଡ଼ିଲେ ଏହିକି ଜଣାପଡ଼ିବ କହୁଥିବା ଲୋକର ସାମାଜିକ ଶ୍ରେଣୀ, ବୟସ, ଲିଙ୍ଗଭେଦ, ତାର ଖର ନିଶ୍ଚାସ କି ଉଚାଟ ହସ, ତାର ତତ୍ତ୍ଵା ଲୁହ କି ଖୁସିର ଲହଦି ବି ଅନୁଭବ କରିଛେବ !

ଶବ୍ଦ କଣ ଖାଲି ‘ମାନେ’, ନା ମଣିଷର ଜୀବନର ଅନୁଭୂତିରୁ, ଚେତନାରୁ, ସମ୍ବନ୍ଧରୀଳ ଅବସ୍ଥିତିରୁ ଅରାଏ ଲେଖା ଅବିଜଳ ? ଶବ୍ଦ ଆଣିବ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ତାହାରି ଛବି ସ୍ଵଚ୍ଛନାଦେଇ ତା ଚେତନା ଛୁଆର୍ଜ ଦେବ ।

୧୯୩୪ ଆଗରୁ ଓ କଲେଜରେ ୧୯୩୦ରେ ନାଁ ଲେଖାଇଲା ପରେ ମୁଁ କି କି ଲେଖା ଲେଖୁଥିଲି ତା ନାଁ ମୋର ମନେ ନାହିଁ । ଗୋଟିଏ ଅସମ୍ଭବ ଉପନ୍ୟାସର ଛ'ଟି ହାତଲେଖା ପୃଷ୍ଠା ଛଡ଼ା ସେ ଲେଖା ବି ନାହିଁ । କେତେ ଗଛ ଲେଖୁଥିଲି, ଓଡ଼ିଆ ଓ ଲଙ୍ଘରେତେ କେତେ ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖୁଥିଲି, ଅଛି କେତେ କବିତା ବି ଲେଖୁଥିଲି ।

୧୯୩୦ରେ ଜିଷ୍ଠ ହଷ୍ଟେଲରେ ଆମ ଘରୋଇ ସାପ୍ତୁହିକ ଆଲୋଚନା କ୍ରେ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଦୀର୍ଘ ଚିତ୍ରାଶୀଳ ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖିଥିଲି, ଆଲୋଚନା କରିଥିଲି ମଣିଷ ଜୀବନରେ ଜିଷ୍ଠରବୋଧ ଓ ଆଦର୍ଶବୋଧ, ପୁଣି ଆରପାଶେ ଜହିୟ-ଅନୁଭୂତି ଯୋଗୁ ସ୍ଵାୟବାଟେ ଉରେଇନା, ତାର ଭିତରର ଓ ବାହାରର ରୂପ, ଲାଭ ଆଦର୍ଶ ସହିତ ଅଭ୍ୟାସ କ୍ଷେତ୍ରରେ ତାର ବାରମ୍ବାର ସଂଘର୍ଷ, ମନର ଦ୍ୱାରା, ବୋଧହୃଦୟ ଏହିକଥା କହିଥିଲି ଯେ ଆଦର୍ଶ ଅପହଞ୍ଚ ହୋଇ ରହିଥିବ କିନ୍ତୁ ଆଦର୍ଶ ଆଡ଼କୁ ପଡ଼ି ଉଠି ଗଢ଼ି କରିବାର ଆବେଗ, ଉଦ୍‌ୟମ, —ଉନ୍ନତିକର ହେଉଥିବ ସେତିକି ମଣିଷର ବଢ଼ପଣ ବିକାଶ କରୁଥିବ ।

ମୁଁ ବୋଧହୃଦୟ କାହିଁନିକି ଉଦାହରଣ ଦେଇ ଲେଖିଥିଲି ଯେ ଜଣେ ଯୁବକ ଚରିତ୍ର ଗଠନ, ବ୍ରଦ୍ଧିଚର୍ଯ୍ୟ ଓ ଆମୟଂୟମ ପାଇଁ ଖୁବ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛି, ତାଗବାନଙ୍କୁ ଡାକୁଛି, ପୂଜା କରୁଛି, ଶ୍ରମରେ ଲିପ୍ତ ରହୁଛି ଓ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଉପରେ ଧାନ ରଖୁଛି, କିନ୍ତୁ ଯଦି କେତେବେଳେ ତା ଆଖୁ ପଡ଼ିଯାଉଛି ଗୋଟିଏ ଯୁବତୀର ଶରୀର ଉପରେ, ସେତେବେଳେ ଅଜାଣତରେ ତା ମନରେ ବିକାର ପଶିଯାଉଛି, ସେତ ଆଖୁ ତଳକୁ କରୁଛି, ପୁଣି ଚରିତ୍ର, ବ୍ରଦ୍ଧିଚର୍ଯ୍ୟ, ଜିଷ୍ଠ, କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସବୁ ମନେ ପକାଉଛି କିନ୍ତୁ ସେ ଅନୁଭବ କରୁଛି ଯେ ତା ଶିରା ପ୍ରଶିରା ଭିତରେ ରତ୍ନର ସୁଅ ତରତର ହୋଇ ଚାଲୁଛି, ତା ମୁଁ କାନ ନାକ ତାତିଯାଉଛି, ତା ଶରୀର ଏରଳି ଉରେଇତି ହୋଇଯାଉଛି ଯେ ସେ ନିଃସହାୟ ଅନୁଭବ କରୁଛି, ଲଜ୍ଜିତ ହେଉଛି, ଦୁଃଖତ ହେଉଛି, ଆପଣାକୁ ଅପରାଧୀ ଭାବୁଛି, ପୁଣି ମନ ଟାଣ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛି । ଏ ପ୍ରବନ୍ଧଟି ମନେ ରହିବାର କାରଣ ତା ଉପରେ ଯେଉଁ ତୁମୁଳ ଆଲୋଚନା ହୋଇଥିଲା ସେଥିପାଇଁ । ବିଭୂତି ମିଶ୍ରଙ୍କ ବନ୍ଧୁରିରେ ଆମ ବୈଠକ ବସିଥିଲା, ଅନେକ ଉପର କ୍ଲାସ୍‌ର ଛାତ୍ର, ସାହିତ୍ୟର ଛାତ୍ର, ଅଛ ଜଣେ ଦିକଣ ଥିଲା କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟମାନେ ଗମ୍ଭୀର ହୋଇ ଆଲୋଚନା କରିଥିଲେ । ଗୋଟିଏ ମତ ଉଠିଥିଲା ଯେ ମନରେ ଶରୀରରେ ତ ଅନେକ କଥା ଘଟେ, ସବୁ କଥା ପ୍ରକାଶ କରାଯାଏ ନାହିଁ, ଆଉ ଗୋଟିଏ ମତ ଥିଲା ଯେ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଚାହିଁକ ଆଲୋଚନା ବିଶ୍ଲେଷଣାମ୍ବକ ହେବାହିଁ ଉଚିତ ଓ ସତ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତ ବନ୍ଦ ଗତ, ରୁଚି ଅରୁଚି ମାନି ଖାଲି ମିଥ୍ୟା ଛଳନା, ମିଠା କଥା କହିବା ଠକିବା ସଂଗେ ସମାନ । ଉପର କ୍ଲାସ୍‌ର ଅନେକ ବନ୍ଦ ମତେ ଉପାହ ଦେଇଥିଲେ ।

ମୋର ଦୃଢ଼ ମତ ବିନା ସାହିତ୍ୟ ଅସମ୍ବବ, ଆଭରିକତା ଓ ସାହସ ବିନା ସତ୍ୟ ତ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଅସମ୍ବବ ।

ସେତେବେଳେ ଆଉ କି କି ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖୁଥିଲି ମନେ ନାହିଁ ।

ଗହ୍ନ ବିଷୟରେ ଭାବିଥିଲି ସେ ହେବ ନିଜର ଅଭିଜ୍ଞତାରୁ, ଅନୁଭୂତିରୁ, ସେ ଯେତିକି ଜାଣିବା ସୁଯୋଗ ପାଇଛି, ଆଖୁରେ ଦେଖୁଛି, ମନରେ ଭାବିଛି, ମନେ ମନେ କେଉଁ ଅନୁଭୂତିକୁ ଆପଣାର କରିଛି, ସେ ଗହ୍ନ କି ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖିପାରିବ ତାହାରି ଭିତରୁ ।

କେଡ଼େ ବୈଚିତ୍ର୍ୟମୟ ଏ ସଂସାର, ଏ ଜୀବନ, ଦେଖିବାକୁ, ଶୁଣିବାକୁ, ଅନୁଭବ କରିବାକୁ, ଭାବିବାକୁ, ଚିନ୍ତାରେ ଘେନିବାକୁ,—କେତେ କଥା । ଯେଉଁଠାରୁ ମୁଠେଇଲେ ସେଠି ଜୀବନ, ସେଠି ସାହିତ୍ୟର ଉପାଦାନ । କିନ୍ତୁ ତାଲିଛି କଣ ? ଆଖୁ ବୁଝି କିଛି ଅସର୍ଷ ସ୍ଵପ୍ନ, ସହରିଆ ମଧ୍ୟବିରଳ ଉପରେ ଉପରଠାଉରିଆ ଦୃଷ୍ଟି, ଭାବସ୍ମରଣ ଉଛ୍ଵାସ, ଅସମ୍ଭବ କଷନା । ରଣାପାବନ୍ଧା କାହାଣୀ, ମଣିଷ ପରିବର୍ଗେ ପାଳଭୂତ । ଲୋକେ ଗାଁ ଗହଳିରେ କେଡ଼େ ଦୁଃଖ କଷ୍ଟରେ ଚଳନ୍ତି ! ତାଙ୍କର କେତେ ସମସ୍ୟା ! ପୁଣି ସେହି ଛଟପଟ ଜୀବନ ଭିତରେ କେତେ ଅନୁଭୂତି, ଖାଲି ଦୁଃଖ ନୁହେଁ, କେତେ ସୁଖ ବି ! ସେମାନେହି ତ ଏ ଦେଶ ! ଅଥବା ଗହ୍ନ ଉପନ୍ୟାସରେ ଖାଲି କାହନିକ ଚିତ୍ର, ଓଡ଼ିଶା ସତେଜି ସେଠି ନାହିଁ ।

ମୁଁ ଗହ୍ନ ଲେଖୁଥିଲି,—ଘାଡ଼ିତା କୁକୁର, ଚାଷୀ ପରିବାରର ଅସହାୟା ବୁଢ଼ୀ, ଗରିବ ମଜୁରିଆ, ଅଭାବି ଛାତ୍ର, କେଉଁ ଦୁର୍ଘଟଣା, ଭୋକ ଉପାସ, ଗାଁ ଚାହାଳିରେ ପାଠପଢ଼ା କିରାନିର ଘରକରଣା, ଏମିତି କେତେ ସାଧାରଣ ବିଷୟରେ । ତାହାଙ୍କତା ଖାଲି ଅନେକଗୁଡ଼ିଖ ଚରିତ୍ର ବି ଆଜିଥିଲି ।

କିଛି ପ୍ରବନ୍ଧ, ଜୀବନ ଅନୁଭୂତି ବିଷୟରେ କି କେଉଁ ଧାରଣା, ଚିନ୍ତା ବିଷୟରେ । କେତୋଟି ଦୃଶ୍ୟ ବି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଥିଲି ।

‘ରେବେନସାଭିଆନ’ ଅର୍ଥାତ୍ କଲେଜ ମ୍ୟାଗାଜିନରେ କେତୋଟି ଲେଖା ବାହାରିଥିଲା । ଆଉ କେତେ କେଉଁ ହାତଲେଖା ପଢ଼ିଜାରେ ବାହାରିଥିଲା । କେତେ ଲେଖା କହିଗେହି ଥିଲା, କୁଆଡ଼େ ଗଲା । ପାଠ ପଢ଼ାଗେହି ବେଳ ଯାଉଥିଲା, କେତେବେଳେ ଅବସର ମିଳିଲେ ଯାହା ଲେଖୁଥିଲି । କେତେବେଳେ ବନ୍ଧୁମାନେ ପଡ଼ି ଉଥାହ ଦେଉଥିଲେ । ଘରେ ଶ୍ରୋତା ଥିଲେ ମୋ ବୋଉ, ଘରର ଲୋକେ । କେତେଲେଖା ଘରୋଇ ଆଲୋଚନାରେ ପଡ଼ା ହେଉଥିଲା; କାହୁରାଇ ତା ଦୋଷଗୁଣ କହୁଥିଲେ ।

ସେ ମତେ କହନ୍ତି, “ଲେଖୁ ଯା । ଅଭ୍ୟାସ କର । ତୋ ଲେଖାରେ ବହୁତ ଭଲ ଗୁଣ ଦେଖୁଛି । କ୍ରମେ ଆହୁରି ଭଲ ହେବ । ଛପା ପାଇଁ ତରତର ନାହିଁ, ଲେଖା ହେଲେ ବଳେ ଛପା ହେବ ।”

ମୁଁ କହୁଥାଏଁ “କୌଣସି ପଢ଼ିକାରେ ଲେଖା ଛପାନ୍ତି ନାହିଁ ?” ସେ କହନ୍ତି “ବଳେ ହେବ, ତୁ ଲେଖୁଥା, ଆଗା ତୋ ନାଁ ପଛରେ ଗୋଟାଏ ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ ଲାଗୁ, ଯେମିତି ବି.ଏ. କି ଏମ.୬. ଅନ୍ତତଃ ବି.ଏ. ଲାଗିବା ଦରକାର । ସେମାନେ ତା ଖୋଜନ୍ତି । ତା ପରେ ନିଜେ ମାଗିବେ ।”

ନାଁ ପଛରେ ଗୋଟାଏ ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ !

ବି.ଏ. ପାଶୁ କଳା ପରେ ବି.ଏ. (ଅନୟ) ଲେଖୁଥିଲି, ଏମ.୬ ପରେ କେତେ ମାସ ‘ଏମ.୬.’ ଲେଖିଲି । ତାପରେ ତାକୁ ବି ଛାଡ଼ିଦେଲି, କି ଦରକାର ? ଲେଖାପଡ଼ା ହେବ ଆଦୃତ ହେବ ନାଁ ପଛରେ ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ ଥିଲେ । ନ ହେଉ ।

ପାଖରେ ଅଛି ୧୪.୧୭.୧୯୩୪ରେ ଆରମ୍ଭ କରିଥିବା ଗୋଟିଏ ଉପନ୍ୟାସ ଖାତା, ନାଁ ଦେଇ ନାହିଁ, ଅପୁଷ୍ଟା ଲେଖ ତାରିଖ ଦେଇଥିଲି । ସେତିକି ମୋ ଆଦ୍ୟ ଗଛ ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖାର ସ୍ଥାନ୍ତି । ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି :—

୪୯

ଗୀ—

ସଞ୍ଚର ମହଲଣ ପଡ଼ା ଖରା ବିଦା ହେଲାବେଳକୁ ଜାଣି ଜାଣି ଉଛୁର କରୁଛି ଉଦ୍‌ଦୂଲ ଘର ସାମା ଦେଇବା ନହିଁଆଗଛ ଉପରେ ।

ଭଜନା ଗର୍ଭତ ଗୋହିର ଉତ୍ତୁଆଳରୁ କେଉଁଠୁ ଢାକ ଛାଡ଼ିଛି “ଆ-ଆ-ସମୁନା ଆ”, ଗୋରୁପଲ ଚାଲିଛନ୍ତି, କେତେବା ବାଉଁଶବଣ ସେପାଖେ ଲୁଚିଗଲେଣି ।

ବଞ୍ଚୁରିକିଆ ଚାଟଶାଳୀ ଘର ସାମାରେ ମାଧ୍ୟବ ମାଣ୍ଡେ ପାଟି କରୁଛନ୍ତି “ପଢ଼-ପଢ଼” ଏଣେ ବେତତା କାଖରେ ଗୁଞ୍ଜିଦେଇ ଦିହାତରେ ପିକା ବଳିବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ଘର ଭିତରୁ ବାହାରୁଛି ଗୋଟାଏ ପ୍ରକଳ୍ୟର ଚିଲାର, ତା ଭିତରେ କେବେ ଶୁଭେ ଅ କେତେ କେତେ କାହାଣ କେତେ ପଣ ନିଜକୁ ପଦାକୁ ଫୋପାଡ଼ିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛି ।

“ପରିଶିଳେୟ ପରିଶି ପଣ କାହାଣେ-ନଅ-ପ-ଣ” “କଟାସ-କ-ଟ ଆକାରେ ଦତ୍ୟସ କଟାସ, କ ଟ ଆକାର ଦତ୍ୟସ କଟାସ କ ଟାକାର”

“ପଢ଼ପଢ଼ — ଜମାତ ପାଟି ଶୁନ୍ନାହିଁ ଆଉ କଥଣ —”

ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରବନ୍ଧକୁ ନିଯା ଦେଲି । ଲାଗୁଥାଏ, ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରବନ୍ଧରୁ ଭାରି କିମିଟିଆ ଭାଷାରେ ଲେଖା, ଖାଲି ଶୁଣୁଳା ‘ତର’ କି ‘ଯୁଭି’, ଜୀବନର ବିନ୍ୟାସ ନାହିଁ, ଅନୁଭୂତି ନାହିଁ, ଚିତ୍ର ନାହିଁ । ତେଣୁ ଆମେ ପ୍ରବନ୍ଧ ଦେଖିଲେ ପୃଷ୍ଠା ଲେଉଟାଇଁ । କଷ କରି ପଡ଼ିଲେ ବି, ନୂଆ ବିନାଧାରା ମିଳନା ଯଦି । ବହିରେ ତ ଅଛି, ପଡ଼ିଛୁ । ନୂଆ କଣ ?

ଇଂରେଜୀରେ ‘ପ୍ରବନ୍ଧ’ର କ୍ରମିକ ଧାରା ଓ ବିକାଶ ବିଷୟରେ କିନ୍ତି ଆନ ହେଲା । ଦେଖିଲି, ଦଳେ ମୂଳରୁ ଥିଲେ ଓ ଏବେବି ଅଛନ୍ତି ଯେଉଁମାନଙ୍କ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଥାଏ ଖାଲି ‘ତର’ ଓ ‘ଯୁଭି’ । ଯୁଭିର ବିବନ୍ଧନତା, ନୂଆ ବିନା ସେମାନଙ୍କର ଉତ୍ତର୍ଷ, କେତେ ତର୍ଫରୁ ଦାତଚିପା, ଗମ୍ଭୀର, ପଣିତିଆ, କିମିଟିଆ, ବଡ଼ବଡ଼ ଶବ ଛାଡ଼ା ଭାଷା ନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ବିଶେଷତଃ ପ୍ରଥମ ମହାୟୁଦ୍ଧ ପରେ, ବେଶି ପ୍ରସାର ପାଇଲାଣି “ଆଧୁନିକ ପ୍ରବନ୍ଧ” ଅତି ଗଭାର ତା ଦୃଷ୍ଟି, ଅତି ଉନତ ଅତି ବୌଦ୍ଧିକ ତାର ବିଶ୍ଵେଷଣ ତାର ଚିତ୍ରା, କହିବା ପ୍ରଶାଳା କେଡ଼େ ଭିନେ । ଡମ ନାହିଁ, ଆଢ଼ମର ନାହିଁ, କୌଣସି ବଡ଼ କାମ କରିବାକୁ ଯାଉଛି ବୋଲି ଗୁରୁ ଗମ୍ଭୀର ଦାତଚିପା ତ୍ରୁଲତା-ଚେକା ଠାଣି ନାହିଁ, ଅତି ସହଜ ସାଧାରଣ ହୋଇ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ବନ୍ଧୁଚିଏ ବାଜେ କଥା ଗପିଲା ପରି ସେ କହି ଚାଲିଯାଉଛି, ହସି ହସାଇ, କେତେବେଳେ କାନ୍ଦି କନ୍ଦାଇ, କେତେତେବେଳେ କେଉଁ ଚିହ୍ନା ସୁତି ଚିହ୍ନା ଅନୁଭୂତି ମନେ ପକାଇ ଦେଉଛି, ଆଖୁ ଆଗରେ ଜୀଅନ୍ତା ଦୃଶ୍ୟ ଠିଆ କରି ଦେଉଛି, ମନରେ ଆପେ ଆଶୁତ୍ର ଭାବ, ଚିତ୍ରା । ତାହାରି ଭିତରୁ ଆପେ ବାହାରି ଚାଲିଛି ପ୍ରବନ୍ଧଟିର ଭାବ, ଆପେ ମନ ଭିତରେ ଏକାଠ ସଞ୍ଚ ହେଉଛି, ଖଞ୍ଜି ହେଉଛି, ଗୋଟିଏ ଦିଗକୁ ମୋହୁନ୍ତି, ଉପସଂହାରରେ ପହଞ୍ଚୁନ୍ତି । ଅର୍ଥ ଗଢ଼ି ହେଉଛି ଭାବଚିତ୍ର ଦ୍ୱାରା । ଲେଖକ ଓ ପାଠକ ଉତ୍ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପାଉଛନ୍ତି ଆବିଷାରକର ଆନନ୍ଦ । ପାଠକ ଛାତ୍ର ଲେଖକ ଗୁରୁ ହୋଇ ରହୁନାହାନ୍ତି, ଆରମ୍ଭ ପାଠକର ବି କୁତୁହଳ ଦେଇଛି, ଆଗ୍ରହ ବହୁନ୍ତି, ଦିହେଁ ସାଙ୍ଗ ହୋଇ ଖୋଜୁଛନ୍ତି, ଏକା କଥା ଦେଖୁଛନ୍ତି, ଏକମାତ୍ର ହେଉଛନ୍ତି ।

କେତେ କେତେ କୁଠା କଜାକାର, -ରେଷ୍ଟେରନ, ବେଳକ, ଲିଷ୍ଟ, ଟିକ୍ଟିନସି, ଭାଜିନିଆଁ ଭଲପ, ଏହିଥ ସାଂଗ୍ରେଲ, ବହୁତ ଆହୁରି ।

ଓଡ଼ିଆରେ ପ୍ରବନ୍ଧକୁ ଏଇଲି ନୂଆ ଶୈଳୀରେ ପକା ହୋଇନାହିଁ, ପ୍ରବନ୍ଧର ଉତ୍ତର୍ଷ ବି ଘଟି ନାହିଁ । ଗାଇ ବିଷୟରେ ପ୍ରବନ୍ଧଟିଏ ଲେଖିଲେ ଆଗସ ହେବ

“ପରାୟର ପରମେଶ୍ୱର ଏ ସମ୍ବାରରେ ଯେତେଯେତେ ଜୀବତକୁ ସୁଷି କରିଛନ୍ତି ତନ୍ଦୁଧ୍ୟରେ ଗାଇ ଗୋଟିଏ ଜନ୍ମ ।

ସଂସ୍କତ ‘ଗାରୀ’ ଶବ୍ଦ ‘ଗାଣ୍ଡ’ର ଅପରୁଷସ୍ଵତ୍ତେ ଉପରି । ଗାଣ୍ଡର ଚାରୋଟି ଗୋଡ଼, ଗୋଟିଏ ଲାଙ୍ଘୁଡ଼, ଗୋଟିଏ ମୁଣ୍ଡ, ଦୁଇଟି ଶିଂଘ –” ଇତ୍ୟାଦି ।

ଜଙ୍ଗା ହେଲା ଓଡ଼ିଆରେ ‘ଆଧୁନିକ ପ୍ରବନ୍ଧ’ ଲେଖିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବି ।

ବିଷୟ ହେବ ସାହିତ୍ୟ-ଚନ୍ଦ୍ର, ଭାଷା ହେବ ସହଜ କଞ୍ଚଳ ଜୀଅନ୍ତା କଥୁତ-ଓଡ଼ିଆ, ଚେହେରା ହେବ “ଆଧୁନିକ ପ୍ରବନ୍ଧ” ଭଲି, ବିନ୍ୟାସ ମୋର ମନଶକ୍ତା । ଆଗ ଧରିଲି, ରଙ୍ଗାଜୀ ସାହିତ୍ୟରେ ଯାହାକୁ ଜହିହେବ ‘The Principle of wonder in literature’, ଓଡ଼ିଆରେ ମୋଟାମୋଟିରେ, ‘ସାହିତ୍ୟରେ ଆଚମିତକାରୀ ଗୁଣ’ । ସେହି ନାଁ ପଚା ପରିବର୍ତ୍ତେ ମୁଁ ଝୁଲେଇଲି ‘ବାୟାକକ’, ଅର୍ଥାତ୍ ମୋ ଲେଖାର ନାଁ ରହିଲା ସେଇଥା ।

କାହୁଡ଼ାଇଙ୍କ ସଂଗରେ ଯାଇ ମାସିକ ‘ସହକାର’ର ସମାଦକ ଓ ସହକାର ପ୍ରେସ’ (ବର୍ଷମାନ ମାତୃଭୂମି ପ୍ରେସ)ର ମାଲିକ ଶ୍ରୀ ବାଲକୃଷ୍ଣ କରଙ୍ଗୁ ତାଙ୍କ ପ୍ରେସରେ ଦେଖାଇଲି, କାହୁଡ଼ାଇ ମୋ ପରିଚୟ ଦେଲେ । ବାଲକୃଷ୍ଣବାବୁ ମୋତୁଁ ଲେଖାଟି ନେଲେ । ‘ସହକାର’ର ଷୋଡ଼ଶ ଭାଗ ପ୍ରଥମ ସଂଖ୍ୟାରେ ଅର୍ଥାତ୍ ୧୯୩୪ ସାଲ ଅପ୍ରେଲ (ବୈଶାଖ) ମାସରେ ପରିଚୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପୂର୍ଣ୍ଣରେ ଅର୍ଥାତ୍ ବୋଧହୁଏ ଆଉ କାହାର ଗୋଟିଏ କବିତା ଉଭାରୁ ‘ବାୟାକକ’ ବାହାରିଲା ।

ମେ ମାସରେ ବି ମୋର ଜନ୍ମଦିନ, ବାଇଶି ଚାଲିଲା । ବିଷୟତ ‘ସାହିତ୍ୟରେ ଆଚମିତକାରୀ ଗୁଣ’, କିନ୍ତୁ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ଏହିପରି :—

“ସେଇ । ଖାମ୍ବୁଲା ବରଗଛ ଢାଳରେ କଣ ଗୋଟାଏ ଅଛି । ଏପାଖ ସେପାଖ ଡିଆମାରି ସେ ଉଇଠତାଇବାରେ ସବୁବେଳେ ଲାଗିଥାଏ । ଆଉ ବଡ଼ବାପାଙ୍କ ମାଳତୀ ଗଛଟା ତାଙ୍କ ସାଇକି ଯାଉଁ ଯାଉଁ ଠିକ୍ ଯେମିତି ବରି କକୁଳି ଘେଣିତି ବାସେ । ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କିଆଠି ରାତି ଅଧରେ ଗୋଟାଏ କଣ କାଳେ, କଞ୍ଚଳା ପିଲାପରି, କୁଆଁ-କୁଁ-କୁଣ୍ଠା ।

ଓଡ଼ିଶା ମଧ୍ୟଲିଙ୍ଗ ରାତି । କେତେ ଉପକର ! ଯେଉଁଠି ଛାଇ ସେଇଠି ଭୂତ, ଯେଉଁଠି ହୁକା ସେଇଠି ଭୂତ, ଯେଉଁଠି ବୁଦା ସେଠି ଗୋଟାଏ କଣ ହଲର ହଲର । ମାଲୋ ! ଏପରି ସେଇରୁ ଯିବାକୁ ଗୋଡ଼ ଚଲେ ନାହିଁ । ସଂଗାରେ ପେତିଳା, ଗେଞ୍ଜରେ ଭୂତ, ବାଢ଼ି ନଡ଼ିଆଗଛରେ କଣ ଗୋଟାଏ – ତାର ଦେଇବା ଦେଇବା ଗୋଡ଼, ଆଉ ଖଣଦି ପରି ଦାନ । ଆଗକୁ ଅନ୍ତର୍ଭାବରେ କଢ଼ି କଢ଼ି ମଦ୍ମମଦି, ଆଉ ଚିରଶୁଣୀ ଆଲୁଅ ।

କେହି ତ ଦେଖୁ ନାହିଁ ? ହରିବୋଉ ମନାବୋଉଠୁଁ ଶୁଣିଥିଲେ । ମନାବୋଉ ଶୁଣିଥିଲେ ଶାଶ୍ଵାଳ ଗାଁର ବୁଡ଼ା ଚାଉଳବାଲାଠୁଁ । ସେ ନିଜ କାନରେ ଶୁଣିଛି ମନୁଷି ସାହୁ ବୁଡ଼ା କନ୍ଧୁଥିଲା । କିଛି ତ ଠିକ ନାହିଁ । ତେବେ ଭେଟଣା ତ କମ ଲୋକ ହୁଆନ୍ତି ନାହିଁ । ଝଡ଼ାଖଣ୍ଡି, ପୂଜାପୁଙ୍କ, ଦି ମୁହଁ ଛୁଟେ, ସେଇଠୁଁ ଆଖୁ ବୁଦ୍ଧି ହୋଇଯାଏ ।

ଆମ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିଚାତ ଠିକ ଏହିପରି । ଏଡୁଟି ଦିନୁ ଖାଲି ଭୂତ, ପ୍ରେତ, ଢାଆଣି, ଚିରିଗୁଣୀ । ସାହସ ବୋଲି ଯଦି କିଛି ଥାଏ ତେବେ ସେ ଆପେ ଆପେ ପାଣି ହୋଇଯାଏ । ତଥାପି ଆମ ଦେଶ ଅନ୍ତର୍ଜାଳୀ ମନେ ହୁଏ, ସତେ ଯେମିତି ଏସବୁ କଥାର କୌଣସି ନାମ ଗନ୍ଧ ନାହିଁ । ଅଜଣା ଅଶୁଶ୍ରାର ଏ ଯେଉଁ ଗାଉଁଳି ପ୍ରକୋପ, ତାର ଛାପା ଆମ ସାହିତ୍ୟରେ ମରି ନାହିଁ । ହୁଏତ ଆମ ଦେଶର ସାହିତ୍ୟକ ଏସବୁ ଗାଲଗପ କଥାର ଯେ ଗୋଟାଏ ସାହିତ୍ୟ ହିସାବରେ ମୂଲ୍ୟ ଅଛି ତା ଭାବିପାରି ନାହାନ୍ତି । ଆଉ ଦି ଅକ୍ଷର ପାଠ ପଡ଼ିଲେ ଲାଜ ବି ମାଡ଼େ ଏସବୁ କଥା ଭାବିବାକୁ । ତେବେ ଏ ଯେ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଅଭାବ ଏଥରେ ସଫେହ ନାହିଁ । ଆମେ ଜାଣି ଜାଣି ସାହିତ୍ୟର ଗୋଟାଏ ହାତ ପାଆନ୍ତି ମିଠା ପଳକୁ ଛାଡ଼ି ଦେଉଛୁ ।”

କୁତୂହଳ ଓ ଏଇ ବାତାବରଣ ସୃଷ୍ଟି, ପ୍ରସ୍ତାବନା ପରେ ଆର ପାରାଗ୍ରାୟରୁ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ଆହୁରି ଉଜନ ହୋଇ କିଛି :—

“ଉଚ୍ଚ ସାହିତ୍ୟର ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଉପାଦାନ,— ମଣିଷକୁ ଆଚମ୍ପିତ କରିବା ଗୁଣ । କୌଣସିଥରେ କିଛି ବିଶେଷତ୍ବ ଦେଖିଲେ ବା କିଛି ନୃଥା କଥା ଦେଖିଲେ ଏହିପରି ଭାବ ଆସିଥାଏ । ଯାହା ଅଜଣା, ଅଶୁଶ୍ରା, ବିଶେଷତଃ ଯାହା ଅସ୍ଵତ୍ତ, ତହିଁରେ ସାହିତ୍ୟର ବିଶେଷ ଉନ୍ନତି ।

ବିଜୁଳିବତୀ ଆଉ ଜନ୍ମ ଆଲୁଆରେ ପ୍ରତ୍ୟେଦ ଯେତିକି ବିଜ୍ଞାନ ଆଉ କଳାର ପ୍ରତ୍ୟେଦ ସେତିକି । ବିଜ୍ଞାନରେ ସବୁ ସପା, ସବୁ ଜଣାଶୁଶ୍ରା ଦେଖାପରଖା, ପୁଣି ସେମିତି, ବିଜ୍ଞାନର ସବୁ କଥା ସାମାବଦ୍ଧ । ଯେଉଁଠି ଅସ୍ଵତ୍ତ କିଛି ନାହିଁ, ସବୁ ମପାମପି, କଷାକଷି,—ସେଠି ଅସମାପିକା, ଅସାମର

କଳାର ଠିକ ବିପରୀତ । ଜନ୍ମର ଖୟାତ ଆଲୁଆରେ ଲାହୁଯ ପରିଚୟ ସାମା ଦେଇଁ ବହୁତ ବିଷୟ ଅନୁଭବ କରିବାକୁ ହୁଏ । ସେଥିପାଇଁ ସାଥୀ କଷନା । ଆମଗନ୍ତ ତଳେ ପତ୍ର ଫାଇର ଛାପିଛାପିକା (chequered light-ଶବଳୀ କୃତ) ଆଲୁଆ । କିଏ ଜାଣେ କେଉଁଠି କଣ ଅଛି ? ହୁଏତ ସେ ବାକୁଳି ଢାଳରେ ଗୋଡ଼ ଦିଚା ଲାଗେଇ ଦେଇ—ନ ହେଲେ ଛାପିଛାପିକା ଛାଇ ତଳେ-ମଙ୍ଗଳା

ନାରୁଥବ ବା କିଏ ଜାଣେ ? ସୀମା ନାହିଁ, ଜନ୍ମିଯବୋଧ ନାହିଁ, ଅସୀମର ପରଶ ଲାଗି କଷ୍ଟନା ଧାଇଁଯାଏ । ମରାଚିକା ପରି କବିର ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ଦୂରକୁ ଦୂରକୁ ଘୁଷ୍ଟ ଘୁଷ୍ଟ ଯାଉଥାଏ ।”

ଚାଲିଲା ଆଲୋଚନା, ରୂପଚିତ୍ରଣ, ଦୃଶ୍ୟ, ଅନୁଭୂତି, ତାହାରି ଭିତରେ ସାହିତ୍ୟକ ତଥାର ଖୁଅ ଖୋଜା, ବ୍ୟାଖ୍ୟା ।

ଶେଷରେ,— ଭୁଲି ବି ପାରିବ ନାହିଁ । ମଣିଷ ମନର ବଡ଼ ଗୁଣ, ସେ କେବେ କୌଣସି ସୀମାକୁ ଶେଷ ବୋଲି ମାନି ନେବାକୁ ଢାହେଁ ନାହିଁ । ନିଜେ ଅସୀମ ଅସରନ୍ତି ସୃଷ୍ଟିର ଖଣ୍ଡେ କିନା, ସେଥିଲାଗି । ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରତି ଘରେ ଚମକାରୀ ଗୁଣର ଆଦର । ଏ ଦେଶ ଗୋଟା ସୁନ୍ଦା କବି-ଦେଶ, କଳାର ଦେଶ ।

କୁଆଁର ପୁନେଇ ଜହୁ, ଜହିପୁଲ, ଚୁଟିଆ ମୃଷା, ଜହି କାକୁଡ଼ି ଲତା ଭିତରେ ସୁନେଲି ପରାଚିଏ ପକ୍ଷା ଯାକି ବସି ତାଙ୍କ ମାରି ଗୀତ ଶୁଣେ । ଡିଲିଶାକ ସେପାଖେ କର୍ମମାଳ ଭିତରେ ଭାଲୁକୁଣୀ, ହାତିଶାଳ ଷୀଘୁରୁଛେଇ । ପରାଶୁରାମ ପୁନେଇରେ କଦମ୍ବ ଗଛ ଚଳେ ରାସ । ‘ପୂଜା’ ବେଳେ ଖୁଣା-ଗୋକୁଳ ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟ ହାତରେ ଧରି ନିଶ୍ଚବ୍ଦ ରାତିରେ ଦେବଦେବୀଏ ମେର ମେର । ଓଡ଼ିଆ ଦେଶ ବୋଲି ସିନା ! ନ ହେଲେ କେଉଁଦିନ୍ମୁ ଏସବୁତ Classical Convention ହୋଇ ସାରନାଶି ।

ଖଣ୍ଡିଆରୁତ ଧ୍ରୁକ୍ ଉଡ଼ାଇ ଚାଲିଯାଏ । ମେଘ ଫାକରୁ କୋଉ ଅଜଣାର ବିଜ୍ଞାଳି-ଆଙ୍ଗୁଠି ବଣ ଜଙ୍ଗଲ ଭିତରେ ଭୁତପ୍ରେତ ତାଆଣୀଡ଼କୁଣୀଙ୍କୁ ଗୁମର ଦେଖାଇଦିଏ । ବେଳେବେଳେ ଅଚଳ ନିଶ୍ଚବ୍ଦ ଗଛଗୁଡ଼ାକ ଏକା ସାଙ୍ଗେ ଜୀବନ ପାଇଲା ପରି ଥରିଇଠେ; ବଡ଼ବାପାଙ୍କ ଭଙ୍ଗା ତିହ, ଯେଉଁଠି କାକୁଡ଼ି ଲାଗିଛି,— ବିଲୁଆଗୁଡ଼ାକ ହସିହସି ପହିଲମାନା କରନ୍ତି,— ଆଉ ବାରିତଳେ କେତେ ଜନ୍ମଜୁନ୍ମା ବିଜେ କରନ୍ତି । ଠିକ୍ ତାରି ପାଖରେ ଭଙ୍ଗା କୁଡ଼ିଆ ଭିତରେ ଦଦରା କାନ୍ଦ ଉପରେ, ମିଞ୍ଚିମିଞ୍ଚି ଦୀପ ପାଖରେ ସନା-ବୋଇ-ଶୁଦ୍ଧୀ ଛୁଆ ମୁଣ୍ଡରେ ଶୁଖଳା ହାତୁଆ ପାପୁଲିଟା ଥାପୁଦେଇ ଗୀତ ଗାଆନ୍ତି—

“ବାରିଆଡେ କକ-ଅ-ଅ

ବୋବାଲି ଛାଡ଼ୁଛି-ଇ-ଇ-ଇ

ନିଶାଦାକେ ସାଙ୍ଗ-ରୁ-ସାଙ୍ଗ ।”

ନାଲି ରାସ୍ତା ଉପରେ ଛପା ଅକ୍ଷରରେ ମୁଁ ଆମପ୍ରକାଶ କଳି, ୧୯୬୫ ଅପ୍ରେଲରେ,

‘ସେହି ‘ସହକାର’ ଡଳେ ।’

କେତେ ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟ ଭାଷାର ଗତାନୁଗତିକ ପଛାରୁ ଏ ସ୍ଵର ଏ ଭାଷା ଏ ପ୍ରକାର ଯେ ଭିନ୍ନ ତା ପଡ଼ାଳିମାନେ ବାରି ପାରିଲେ । କେତେ ତ ନିଶ୍ଚୟ ମୁହଁ ମୋଡ଼ିଥିବେ, କେତେ କୌତୁକରେ ଅନାଇଁଲେ, କେତେଲୋକ ଭଲ ଭଲ କହିଲେ । ବାଳକୃଷ୍ଣବାବୁ ଖୁସି ହେଲେ ଉତ୍ସାହ ଦେଲେ, ମୋ ପ୍ରବନ୍ଧ ପାଇଲେ ଛପା ଆଗମ ନ ହୋଇଥିଲେ ତାକୁ ‘ସହକାର’ରେ ପ୍ରଥମ ଘାନ ଦେଉଥିଲେ ।

ଶ୍ରୀ ବାଳକୃଷ୍ଣ କର ଅଭିଜ୍ଞ ସଂପାଦକ ପ୍ରକାଶକ ଓ ଲେଖକ ଥିଲେ, ସେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟର ଉନ୍ନତି ଲାଗି ନିଷାବାନ ଉଦ୍ୟମ କରୁଥିଲେ । ସେ ତାଙ୍କବ୍ରାଗା ପରିଚାଳିତ ‘ସହକାର’ ମାସିକ ପତ୍ରିକାର ସାହିତ୍ୟକମ୍ପାନ ଉଚ୍ଚ ରଖିବାକୁ ଓ ଗୋଟିଏ ପରମରା ଗଢ଼ିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିଲେ ।

ତାଙ୍କ ଆଗମାସରେ ୧୯୬୫ ମେ' ମାସରେ ସହକାରର ପ୍ରଥମ ଲେଖା ହୋଇ ବାହାରିଲା ସେହିପରି ଆଉ ଗୋଟିଏ ‘ପ୍ରବନ୍ଧ’, –‘ଭାଙ୍ଗାଛାଡ଼ି’, ପ୍ରକୃତରେ ଗୋମାଣ୍ଡିସିନ୍ଦ୍ର’ ବିଷୟରେ, –ତା ଆଗମ

“ଆଜି ବି ।

ବେଳେବେଳେ ଉଦାସ ଆଖିରେ ଉଦୁଦିଅ ଦିପହରେ ସେ ଧୂଳିରତା ଖଣ୍ଡିଆରୂପକୁ ଅନାଇଁ ରହେ,— ଆଖିରେ କେତେ କାଳର ସଞ୍ଚତ ମିନତି ଧରି- ଆଉ ତାର ଭାଙ୍ଗାଛାଡ଼ିଟା ଭିତରେ ଭିତରେ କରତି ହୁଏ ସେଇ ପୂରୁଣା ସୁତ୍ତିଚାକୁ ଘାଣି ଚକଟି.... ଗାଢ଼ିତ ଚାଲିଗଲା, ଖାଲି ଝଣଣା ବାହାରେ ଗୋଲାପି ଶାଢ଼ିର ଧଢ଼ିର ଟିକିଏ ପଛକୁ ପଛକୁ ଫୁରୁ ଫୁରୁ ହୋଇ ଉତ୍ସୁଥିଲା—ଆଉ ରହିଗଲା ଗାଢ଼ିର ଧନ । ଧନ । ଧନ ।”

ଛେପି ରହିଛି ଥଣ୍ଡା, ଲାଗୁଛି ସହାନୁଭୂତି ବୋଲି । ଗୋଟାଏ ପାଖରୁ ଦେଖିଲେ ସହାନୁଭୂତି ବି ଅଛି । ହସ କି କାହ, ଟିକିଏ ଏ ପାଖ କି ଟିକିଏ ସେପାଖ ଝୁକୁଲେ । ଏଥରେ ଅଛି ।

“ଆଗକାଳର ଧର୍ମୀଅଜାକ ଅମଳରେ (Classical Age) ଦୁଃଖଟାକୁ ଗୋଟାଏ ଅଳଗା ରସ, କଳାର ଗୋଟାଏ ନିଆରା ମହକୁମା ବୋଲି ଧରୁଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ସେମାନେ ଚକଟକିଆ ଆଦର୍ଶର କଥା ଲେଖୁଥିଲେ । କନ୍ୟାଟି ହେବ ଷୋଳବରଷୀ, ଗେଲବସରୀ, ଗୋରୀ, ହରିଣ-ଆଖ୍ୟ, ତିଳନାକୀ, ବିମ୍ବୋଠୀ, ତାର ଚମ୍ପାକଢ଼ା ପରି ଆଙ୍ଗୁଠି ଜୀବ୍ୟାଦି । ସବୁବେଳେ ହସହସ, ଟିକିଏ ମନଦୁଃଖରେ ଝାଉଳି

ପଡ଼ିବ, ସେଇଠୁ ବଜଦ ଡାକ, ଚନ୍ଦନ ଉଶୀର ଆଶ, ପଢ଼ଁ ପଡ଼ରେ ଶୁଆଅ, ପଦୁପୁଲରେ ବିଷ— କେତେ ହଟଚମଟ । ବରଟି ହେବ ଡେଙ୍ଗା ମୋଟା କସରତିଆ ପହିଲମାନ, ପୁଣି ଗୋରା ସୁନ୍ଦର ବୁଦ୍ଧିଆ କେତେ ଜଥା ।

ଜନ୍ୟା ଥୋମଣି ଯଦି ହୁଏ ଟିକିଏ ବେଶି ଗୋଡ଼ା, ନାକ ଘରେ ଶୁନ, ଗାଲ ଟାଙ୍କୁଆ, ହାତ ଦିଖଣ୍ଡ ଯଦି ହୁଏ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ବଢାରେ ଗଢା, ଗଣ୍ଡାଏ ଛ ଟା ପିଲାଞ୍ଜିଲା ହୋଇ ସବୁବେଳେ ଖାଲି ଅସନା ଅବରିଜିଆ, ହଁସୁଲି ଶେଯ ଛାଡ଼ି କେଁ ଜନ୍ମର ଛାରପୋକ ଖୁଆ ଖଟରେ ଯଦି ହୁଏ ବିଷଣା, କଢ଼ାକଢ଼ାକେ ଘରଦୁଆର ନ କରି ସେଥିଲାଗି ଯଦି ବାସି ପାଇଟି କରିବାକୁ ହୁଏ, ପୁଣି ବରଟି, — ଯଦି ହାତଦାଳ, ବର୍ଣ୍ଣ ଘନଶ୍ୟାମ, ଦାନ ଖଣ୍ଡିସମ, ପାଟି ବାଘୁଆ, ଗୋଲିଆ ଆଖୁ ଦୋଓଟି କୋରଢ଼ ଭିତରେ, ଆଉ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଗୋଡ଼ ଖମାଳୁ ପାଖେ ମାତ୍ରାମଣ୍ଡଳ ପରି ଗୋଦର, ତେବେ କଣ ସଂସାର ଚଳିବ ନାହିଁ ?

ଆଉ ଅପୂର୍ଣ୍ଣତାର ଟିକିଟିକି ଭାଗ ସଂସାରର ସବୁ ସଂଦର୍ଭ ଉପରେ ପ୍ରଭାବ ପକାଇବ । ଯଦି ଜୀବନର କବିତା ଥାଏ କେବଳ ପୂର୍ଣ୍ଣତାରେ, ତେବେ ଦୁନିଆର କୋଟି କୋଟି ଗୋଡ଼ଦଳା ମଳିମୁଣ୍ଡିଆ ଲୋକ ତାଙ୍କୁ ପାଇବେ କେମିତି ? ଏଇ ହେଲା ନୂଆ ଯୁଗର ଝା,— ଯାହା ସାଧାରଣ ସମବ ଆଉ ସତ, ତାରି ଭଣ୍ଗା ଦଦରା ଅଧାପନ୍ତାରିଆ ଘରକଣା ଭିତରେ ସୀମାଦିଆ ଦେଖାନ୍ତୁଆଁ ଜିନିଷକୁ ଛାଡ଼ି ତାହା ଅସୀମର ସମାନ ଦିଏ.....

ଆଧୁନିକ ସାହିତ୍ୟ ଓ ବିଶେଷତଃ ରବିଷ୍ୟତରେ ମୋ ନିଜର ଗଛ ଉପନ୍ୟାସରେ ସାହିତ୍ୟିକ ଅଭିମନ୍ୟ ଏହିପରି ଭାବରେ ସେତେବେଳେ ମୋ ଚେତନାରେ ରୂପ ଘେନୁଥିଲା ।

ଆଉ ଥିଲା

“ଜୀବନ-ରସରେ ମାଠିଆ ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ଉବୁଦ୍ଧରୁ, ପର ଲାଗି କ୍ଷତି ସ୍ଵାକାର କରିବା ସେତିକି ବେଳେ ସମବ । ଯୌବନ ଯେତେବେଳେ ଦେହ ମନ ଝଲକାଇ ଦିଏ ସେତେବେଳେ ମରଣକୁ ଡିକେମାତ୍ର ଢର ନ ଥାଏ । ସବୁ ଢର ଆସେ ବୁକା ଦିନେ ।”

୧୯୬୪ ଜୁନରେ ସହକାରରେ ବାହାରିଲା ‘ପତରଚକି’ ଅର୍ଥାତ୍ ‘ସାହିତ୍ୟରେ ବାରବୁଲା ଚରିତ୍ର’, ଡେଙ୍ଗାପିତେଇ ବୋଲି ଗୋଟିଏ କାହନିକ ଚରିତ୍ର ଗଡ଼ି, ନ୍ୟୁର, ହାମ ସୁନ, ଗୋମାରୋଲ, ସର ଆଦିକ ‘ଚରିତ୍ର’ ମାନକରୁ ଉଦାହରଣ ଦେଇ ବିଷୟଟିର ଉପଲାପନା । ଶୈଳୀ ସେହି ଏକା ।

୬୯୩୪ ଜୁଲାଇରେ ‘ତାଧନଧନ’ ବାହାରିଲା, ସେଥରେ ଆଗରେ ଅଛି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ମୃଦୁଙ୍ଗବଜ୍ରାଳି ଆମ ବଡ଼ାପା ପୁଅ କୁଞ୍ଜଭାଇଙ୍କର ଗୋଟିଏ ବୋଲି

“ତାଧନ ଧନକୁ ତାଧନ ଧନ

କଦମ୍ବ ଦାଉରୁ କଚିରି ପିଣ୍ଡା — କୁଞ୍ଜ”

ଗାଁରେ ଆମ ସାହି ସାମ୍ବା ଦାଉକୁ କଦମ୍ବ ଦାଉ କହନ୍ତି ସେଠି ଗୋଟିଏ କଦମ୍ବ ଗଛ ଅଛି ବୋଲି, କୁଞ୍ଜଭାଇଙ୍କ ବାପା କଚିରି ଯା ଆସ କରୁଥିଲେ, ‘ଚରଣି’ ଥିଲେ । କୁଞ୍ଜଭାଇ ଶୁଭ ‘ଥରଲି’ ଥିଲେ ।

‘ତାଧନଧନ’ ପ୍ରକୃତରେ ‘ସାହିତ୍ୟକ ସମାଲୋଚନା ଓ କେତୋଟି ସାହିତ୍ୟ-ନାଟି, ବିଷୟରେ ପ୍ରବନ୍ଧଟିଏ, ଶୈଳୀ ସେହି ଏକା ।

ସେତେବେଳେ ‘ସମାଲୋଚନା’ ପଢ଼ିଲୁ ‘ସମାଲୋଚନା’ କରାଯାଇଛି, — ୧୯୭୦ ରେ ବି ପ୍ରୟୁଷିତ ।

“କୋଉ କାଳର ପଚନାୟକ ବୁଢାଙ୍କଠୁଁ ଆଜିକାଳିକା ସାଧାରଣ ପାତୁଆଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଖାଲି ସେଇ ଦିଅଟି କଥା,— ଭଲ ନ ହେଲେ ଖରାପ । ସପା କଥା, ଓଡ଼ିଶାରେ ସମାଲୋଚନା ଖାଲି ସେଇଥା ।”

ବନ୍ଧାଗତ ଜଗି ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ଚେଷ୍ଟାକୁ ବି ସମାଲୋଚନା କରାହୋଇଛି । ‘ଗୋରୁ’ ବିଷୟରେ ଗୋଟିଏ କାହନିକ ପ୍ରବନ୍ଧରୁ ଉତ୍ସତାଂଶ ଦିଆହୋଇଛି, —

“ଆୟ—‘ଗୋରୁ ଗୋଟିଏ ଚତୁର୍ବିଦ୍ଧ ଜନ୍ମ । ତାହାର ଦୁଇଟି ଶିଥ୍ୟ, ଦୁଇଟି କାନ, ଦୁଇଟି ଆଖ ଓଗେର’—

ମଧ୍ୟ—‘ଗୋରୁ ଘାସ ଖାଏ, କୁଣ୍ଡା, ତଷ୍ଣୀ, ଓଗେର’

ପ୍ରାନ୍ତ—‘ଦୟାମୟ ପରମେଶ୍ୱର, ମନ୍ଦିରମୟ ବିଧାତା — ନିରାକାର କ୍ରିୟା, ତୁମ୍ଭର ପାଦ ମୂଳରେ ଭୂଯୋ-ଭୂଯ ନମ୍ବାର । ଭବତଃ.... ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରକ୍ରିୟା ସନ୍ଦର୍ଶନରେ ଆୟର ଦୂରକଂପ ହେଉଅଛି ।

ବାଷ୍ପବିକ ଦୂରକଂପ ହେବାର କଥା । ଏପରି ପ୍ରବନ୍ଧ ଯଦି ପାଚିଲା ଦାଢି, ଧୋକଢା ଚମ, ପୁରୁଣା ଲୋକଙ୍କ କଳମ ମୁନରୁ ବାହାରେ, ତେବେ ସାହିତ୍ୟ ଚୁଲି ମୁହଁ ଛାଡ଼ି କେଉଁ ଆଡ଼କୁ ମୋହିବ ? ସବୁଥିରେ ଖାଲି ବନ୍ଧାଗତ, ନିଶ୍ଚାସ ମାରିବାକୁ ରାହାନାହିଁ ।

.....କେତେଜଣ ଭଲ ଲେଖକଙ୍କୁ ବାଦ ଦେଲେ ସାଧାରଣ ରଥୀ ଯେଉଁମାନେ ସମାଲୋଚନା ଲାଜ ହୋଇଛନ୍ତି, ସେମାନେ ଅଣ୍ଟାରିଦି ଦୋକଣ୍ଟି ବଡ଼ାଇ ଆଗରୁ ତିଆରି ହୋଇଛନ୍ତି । ସମାଲୋଚନା ଅର୍ଥରେ ସେମାନେ ବୁଝନ୍ତି କଇଆ ଦିଲା ।

କେଉଁଦିନ କେଉଁ ଲେଖକଙ୍କ ଗୁହିଣୀଙ୍କ ନାଁରେ କଣ ଅପବାଦ ରଚିଥିଲା, ହାତିରେ ତାଉଳ କେତୋଟି ପୁଟେ ଜୀବ୍ୟାଦି ସତ ମିଛ କହି ହୁଁ ହୁଁକାର କରି ଧୂମ୍ରୁଷ ପିଟିବା ସେମାନଙ୍କର ଧର୍ମ, ଏହାଭିତରେ ଯଦି ଶାଶି ଓଟାରି ଜାତିକୁ ଅପମାନ ହେଲା ବେଳି ପ୍ରମାଣ କରି ପାରିଲେ, ତାହେଲେ ତ ଘନ ଘନ କରତାଳି । “ଆମ ଜାତିକୁ ଅପମାନ ହେଲା, ଆମ ପଣଅଜାଏ ଏପରି ଏପରି କରିଥିଲେ (ଦଶପୃଷ୍ଠା ଗଲାଣି) ହେଁ ବଂଗାଳୀ, ଛାରଛିକର ବଂଗାଳୀ ଏପରି କହିଲେ (ଆହୁରି ଗ ପୃଷ୍ଠା) । ତେଣେ ମୂଳ ଉଦେଶ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦାନଙ୍କ ଭାଷାତର ଆଲୋଚନା ହେଉ ବା ଜୟଦେବଙ୍କ କବିତା ହେଉ, ସେ ରହିଲାଣି ପଛରେ ପଡ଼ି ।”

ଏହିପରି ନାନା କଥା । ସେତେବେଳର ସାହିତ୍ୟ ବିଷୟରେ କେତେକ ସାହିତ୍ୟକଙ୍କ ବିଷୟରେ ମୁଁ ସେହିପରି ଭାବୁଥିଲି । ମତେ ଲାଗୁଛି, ୧୯୭୦ରେ ବି ଅବସ୍ଥା ସେତେ ଭିନ୍ନ ନୁହେଁ ।

୧୯୬୫ ଅକ୍ଟମ୍ବରରେ ସହକାରରେ ବାହାରିଲା ‘ଲୋକହସା’ ଅର୍ଥାତ୍ ‘ହାସ୍ୟରସ’ର ତାବିକ ଆଲୋଚନା, ନଭେମ୍ବରରେ ‘କଳାଶତ୍ରୀ’, ସହକାରର ପ୍ରଥମ ଲେଖା ।

ଆରୟ ହେଲା ।

“ନାଁଟି ତାର ‘କଳା’ ।

ମିତିଯମ୍ ଉପରେ ପ୍ରେତାମ୍ବା ପରି ସାଧାରଣ ମାନବ ଉପରେ ଅବତରୁଥିବା କବିତାର ଆମ୍ବା, ଗୋଟାଏ ମୂର୍ଖନା, ଗୋଟାଏ ସନ୍ଦନ, ଗୋଟାଏ ଅତ୍ୱିଯ ପ୍ରକାଶ...” ଏଥରେ କବିର ଜୀବନ ତା କବିତାକୁ ପ୍ରକୃତରେ କେତେ ଅଂଶରେ ବୁଝିବାକୁ ସାହାୟ୍ୟ କରିପାରିବ କି ପାରିବ ନାହିଁ, ବୁଝିଲୁ ସମ୍ବନ୍ଧ କଣ, କବି ଜେମିତି ସୃଷ୍ଟି କରେ କେମିତି ନ କରେ ସେହି ସବୁ ବିଷୟରେ କିଛି ଆଲୋଚନା କରା ହୋଇଛି ।

“କବି ଲମ୍ବା, କବି ଦୁଃଖୀ, କବି ହୁର୍ବଳ, ତା ବୋଲି ଯେଉଁ ମୁହଁର୍ଗରେ କବି-ପ୍ରତିଭାର ବିକାଶ, ସେତେବେଳେ ‘କାଳିସୀ’ କବି ବାପ୍ରବିକ ଏସବୁତ ?

କବି – ଅନୁଭୂତି ଚିରଦିନ ରହେ ନାହିଁ । ବିଷୟ ବୁଦ୍ଧିର ଶୁଣିଲ ଯେଉଁକି ଦୃଢ଼ ହୁଏ, କବି-ମିତିଯମ୍ କଳାଶତ୍ରୀ ଅବତାର ଲାଗି ସେତିକି ଅନୁପଯୁତ୍ତ ହୁଏ । କ୍ରମେ ଶତ୍ରୁ ହୁର୍ବଳ ହୋଇ ଆସେ ।....

ଯୌବନର ଦ୍ଵିପ୍ରହରରେ ବି କବି-ଜୀବନର ସନ୍ଧ୍ୟା ଘଟିପାରେ, ବାର୍ଷିକ୍ୟର ସଞ୍ଜବଢ଼ି ନିର୍ଭି ଆସିଲା ବେଳେ କବି ଜୀବନରେ ଯୌବନ ଆରୟ ହୋଇପାରେ ।

.....ଯୌବନର ପ୍ରଖର ଶତ୍ରୁରେ କବି ଚାହିଁଥିଲା ସୁଷ୍ଠି । ସର୍ଜନର ମୋହରେ ସେତେବେଳେ ସେ ପାଗଳ । ଉତ୍ତରେ କଳାଶତ୍ରୁର ପ୍ରକୋପ ପ୍ରକାଶ ଚାହେଁ, ଖାଲି ପ୍ରକାଶ । ସେତେବେଳେ ମାନ ଅପମାନ ଭୟ ନାହିଁ ଆଦର ଉପେକ୍ଷା ପ୍ରତି ନିଯା ନାହିଁ ।

କବି-ଜୀବନର ଶେଷ ଦୃଶ୍ୟରେ ଯେତେବେଳେ ବନ୍ଧ୍ୟାବ୍ଦ ଆସେ, କରୁଣ ଆଖ୍ୟରେ କବି ଚାହେଁ ଅପୀତର ମାନସପୁନ୍ତ୍ରମାନଙ୍କୁ । ସୁଷ୍ଠି-ଗୋରବ ନିର୍ଭିଗଲେ କବି ଚାହେଁ ସମ୍ମାନର ଗୌରବ । ସେତେବେଳେ ଦେଶ ବିଦେଶରେ “ମୁଁ କବି, —ମୁଁ ଅମୁକ ଦେଶର କବି ବୋଲି ତୋଳ ପିଟି ପ୍ରଚାର କରିବା ଲାଗି ଅବକାଶ ଆସେ । ନିଜେ ଯେତେବେଳେ ଦୂର୍ବଳ, ସେତେବେଳେ ମାନସମାନ, ଅହଂକାର ବଜାୟ ରଖିବାକୁ ଅନ୍ତିମ ଟେକି ଠିଆ ହେବା ଦରକାର ପଡ଼େ ।.....

ଯେଉଁ କବି ସଂସାରର ବହୁ ବନ୍ଧାଗତ ଉପରେ କାର୍ବିକର ଆଲୁଆ ପରି ଝଟକୁଥୁଲେ । ସେ ପୁଣି ବନ୍ଧାଗତରେ ଛୁଅମାଛି ପରଖ ଦେଖାଇ ତରୁଣ ଦଳକ ଉପରେ ଆକ୍ରୋଶ ରଖୁ ତାଙ୍କ ସଂଗେ ଯୁଦ୍ଧିବାକୁ ପ୍ରଦୂର ହୁଅଛି ।.....”

୧୯୫୪ ଡିସେମ୍ବର ସହକାରର ପ୍ରଥମ ଲେଖା ହୋଇ ବାହାରିଲା ‘କୁଆଁତରା’, — ‘ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଆଧୁନିକତା’ ବିଷୟରେ ।

ସେତେବେଳେ ନାନା ପ୍ଲାନରେ ଆଲୋଚନା ହେଉଥିଲା ଯେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଆଧୁନିକ ହେବା ଉଚିତ । ଏ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଅଛି ଆଧୁନିକ ହେବା ତ ନିଷ୍ପତ୍ତି ଦରକାର, କିନ୍ତୁ ତା ବୋଲି ଓଡ଼ିଆର ‘ସଂୟୁତି ଭୁଲି ବୈଦେଶିକତା ଚାଲିଚଳଣ ଆଉ ମୋହରେ ଭାସିଯିବା ଦୂର୍ବଳତା’ ।

“ସାହିତ୍ୟ ସାରା ବିଶ୍ୱର (Universal) ସତ, କିନ୍ତୁ ସେ ଗୁଣର ଉପାଦାନ ପ୍ରାଦେଶିକ (Local), ଯେଉଁ ‘ଓଡ଼ିଆବ୍ଦ’ ଏ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରାଣର ସନ୍ଧନ, ଯାହା ନୃଆ ସାହିତ୍ୟରେ ନାହିଁ । ଆମ ଦେଶର ସାହିତ୍ୟ କାଞ୍ଚି ତୋରାଣିରୁ ରସ ଚାଣିବ, ମାଣିଆଯାଉ, କାକରା, ଆରିସାପିଠାରେ ମୋଟେଇବ । ଏହି ଆକାଶ, ଏଇ ପବନ ଏଇ ମଳିମୁଣ୍ଡିଆ ଉପାଦିଆ ଜାତି,—ଆମେ ଏ ଦେଶର ବଚୁଆ ଖୋସି ଗାମୁଛା ପକାଇ ଜଗର ଆଗରେ ଠିଆ ହେବା, ପାନ, ଗୁଣ୍ଡ, ପଖାଳ, ଶୁଣୁଆ, ଉତ୍ତରେ ଆମଠାରେ ଯାହା ମହତ, ଯାହା ଆଦର୍ଶ, ତାକୁହିଁ ଉଦ୍ବୋଧନ କରି ଜଗରକୁ ଦେବା—ବୁନିଆଦି ଜାତିର ନୃଆ ଆଯୋଳନରେ ଉଦ୍ବୁଦ୍ଧ ପ୍ରାଣ ସଂୟୁତି ।”

ଏଥରେ କାଳିଦୀ ବାବୁଙ୍କ ‘ମାଟିର ମଣିଷ’ ଓ ଭାଇଙ୍କ ‘ଦୁନିଆର ଦାଉ’କୁ ବି ପ୍ରଶଞ୍ଚା କରାଯାଇଛି ।

“ସବୁପୁଗରେ ଲୋକେ ଭାବିଥାନ୍ତି, ସେମାନେ ବିପୁଳ । ଅପାତକୁ ଅନାଇ କହନ୍ତି ଯାଉଛି ଆଲୁଆ ଆସିବ, ସବୁ ଯୁଗରେ ପୃଣି ସେମାନଙ୍କ ସଞ୍ଚାରିକୁ ପରଯୁଗ କହେ ‘ମର୍ହଟି’ । ଦୀପ ଆଲୁଆ ବିଦା ହୋଇ ନଳୁଣ ଆଲୁଆ ଆସେ, ତାପରେ ଆସେ ବିଜୁଳିବଢ଼ି ।

କିନ୍ତୁ କୁଆଁତରା ନିଭେ ନାହିଁ । ହୁଏତ ଗୋଟାଏ ଭ୍ରାନ୍ତି—ତଥାପି, ସୁଖିର ତ୍ରୁମ ଗଡ଼ି ଚାଲେ କୁଆଁତରା ସବୁଦିନେ ଉଚ୍ଚଳ ।”

ଏହିପରି ୧୯୬୪ରେ ସହକାରରେ ମୋର ଛାନ୍ତି ପ୍ରବନ୍ଧ ଛପା ହୋଇଥିଲା ।

୧୯୬୫ରେ ଆଉ ପାଞ୍ଚୋଟି ବାହାରିଲା;

ମାର୍ଚ୍ଚରେ (୧୯୬୩ ସହକାର, ଫାଲଗୁନ, ଚୌତ୍ର ଷୋଡ଼ଶତାବ୍ଦୀ, ଏକାଦଶ ଓ ଦ୍ୱାଦଶ), ‘କାରୁଣୀ’,

ମେ ମାସରେ (ସପ୍ତଦଶ ଭାଗ ୨ୟ ସଂଖ୍ୟା, ୧୯୬୪ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ) ‘ବନ୍ଧାଖୋଲା’, ସହକାରର ପ୍ରଥମ ପ୍ରବନ୍ଧ’

କୁଳାଇରେ ‘ଏପାରି ସେପାରି’ (୧୯୬୪, ଶ୍ରାବଣ ସପ୍ତଦଶ ଭାଗ, ୪୨ୟ ସଂଖ୍ୟାରେ ପ୍ରଥମ ପ୍ରବନ୍ଧ)

ସେଯେମର-ଅକ୍ଷୋବରରେ ‘ଶାରଦାୟା’ (୧୯୬୪ ଆଶ୍ଵିନ, ସପ୍ତଦଶ ଭାଗ, ଷ୍ଟ୍ରେ ସଂଖ୍ୟା)

ଓ ଅକ୍ଷୋବର-ନତେମରରେ ‘ଛାଇ’ (୧୯୬୪ କାର୍ତ୍ତିକ, ସପ୍ତଦଶ ଭାଗ, ସପ୍ତମ ସଂଖ୍ୟାର ପ୍ରଥମ ଲେଖା)

‘କାରୁଣୀ’ରେ ‘ତ୍ରାଜେତ୍ତି ଓ କରୁଣ ରସ’ ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି । ଆରମ୍ଭ ହେଲା ହସି ହସି, ଗାଁ ଯାତ୍ରାରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଶା ନାକ କଟା ହେଉଛି । ତାପରେ ଗୋଟାଏ ଥୁଏଗର ଦେଖା ବର୍ଷନା, “ହଜାର ହଜାର ବର୍ଷ ବିତି ଗଲା, ସୂର୍ଯ୍ୟଶା ତତ୍ତ୍ଵ ହେଲା ନରିପୁର ମହାଜନ ଘରେ, ନାଁ ହେଲା ସୁପି, ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଜକ୍ତୁହେଲେ ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲା ଏତୁପାଲୁ ଗାଁରେ, ନାଁ ହେଲା ଲକ୍ଷ୍ମନ” ଲକ୍ଷ୍ମନ ବାବାକି ହୋଇ ବୁଲିଲା । ନରିପୁର ଆସିଲା । ସେଠି ତାପ୍ରତି ସୁଖିର ପ୍ରେମ, ‘ଶକ୍ତିଲା’ ନାଟକ ପରି ସୁପି ଗୋଡ଼ରେ କଣ୍ଠ ପଶୁନି ।

“ଠିକ ରୁଜି ପାଖେ—“ନାନି, ଆଗେ ଆଗେ ଚାଲିଥା, କଷାଟେ ପଶିଲା ଗୋଡ଼ରେ” । ତାପରେ ଉହଁ ଆର ଦିନ, “ବୋଉ ଯା ଯା, ହେଇ ମଧୁଆ ଆସୁଛି “ଖୁଢା ଯା ଯା, ଦେବି ପଳେଇଲା । ମୋ ଗୁଡ଼ାଖୁ ମେଞ୍ଚାଟା କୋଉଠି ପଡ଼ିଗଲା, ଗୋଟେଇ ନିଁଁ ।” ଆହା ବିଚରା ଦୀକ୍ଷା ନେଲା, ଆଳାପ ବି ଶେଷକୁ ଜମିଲା ଭଲ, ବସି-ଇ-ଥାଏ, ଚାହିଁ-ଇ-ଥାଏ ।

“ବାପା, ବାବାଙ୍କିଙ୍କ ଦୂଧ ପଠେଇଦିଅ ।”

“ବୋଉ, ବାବାଙ୍କର ଘିଅ ନାହିଁ ।”

ଶେଷରେ ଯେଉଁଦିନ ସୁପି ମୁହଁ ପିଟାଇଲା, ବାବାଙ୍କି ଉଠି ଠିଆ ହେଲା, ଆଖୁ ଦିଟା ଶଗଡ଼ଚକ ପରି ବୁଲାଇ ବୁଲାଇ । ଚିମୁରା ମୁନରେ ନାକ ଉପରେ ଗେବେ ଥୋଇ ପଚାରିଲା, “କିସ କହିଲୁ ଶ...ରା....ହାମେ ବାବାଙ୍କି ଆଛେ, ହାମେ ବାବା.....” ସିଧା ଚାଲିଗଲା ପଣ୍ଡିମ ଦେଶକୁ । ସିଧା ଚାରିଆଡ଼ ଶୂନ୍ୟାନ । ବରଗଛ ଫାଙ୍କରେ ଜହୁ ଆଲୁଆ ଦେଖିଲା, ସୁପି କାହୁଛି, ଏକୁଚିଆଟା, ମୁକୁଳା ବାଳ ଫାଙ୍କରେ ଲୁହଗୁଡ଼ା ପଡ଼ୁଛି ଟୋପାଚୋପା, ଚିକ ଚିକ, ଚିକ ଚିକ । ନିର୍ଭିଲା ଧୂନି ପାଉଁଶ ଉପରେ କାହୁଛି ସୁପି, ଥରି ଥରି ।

ଥୁଏଟର ଭାଙ୍ଗିଲା । କେତେ ଲୋକଙ୍କର ଘୋସା ଭିତରେ ଶୁଭୁଛି ଖାଲି “ଆହା— ସୁପି..... ଜଟିଓଡ଼ା ଥୁଏଟର ଦେଖୁ ଆସିଥିଲା କଟକ, ଲୁଗାକାନିରେ ମୁହଁ ପୋଛି ପୋଛି ଚାଲିଲା ପଦାକୁ । ଏ ସୁପି ସେ ସୂର୍ଯ୍ୟଶାନ ନୁହଁ, ଏଠି ସହାନୁଭୂତି ପଡ଼ିଛି ତା ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ ଉପରକୁ ।.....”

ତାପରେ ଚାଲିଲା ଆଲୋଚନା ।

ଆରମ୍ଭ ବେଳର ଏହିସବୁ ସାହିତ୍ୟକ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ବି ମୁଁ ଦେଖିପାରୁଛି ତା ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ମୋର ଗଛ ଉପନ୍ୟାସମାନଙ୍କ ଭାଷା ବର୍ଣ୍ଣନା ଓ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିରଙ୍ଗୀ ଇତ୍ୟାଦିର ପୂର୍ବରୂପ । ଏ ପ୍ରବନ୍ଧମାନଙ୍କରେ ଅନେକ ‘ଚରିତ୍ର’ ମୁହଁ ଦେଖାଇଛନ୍ତି, ଅନେକ ‘ଦୃଶ୍ୟ’ ଆସି ଚାଲିଯାଇଛି, ସୁପିର କାହାଣୀ ପରି କେତେଠି ରହିଯାଇଛି ‘ଗଞ୍ଜାଶ’ । ହସ ଆଉ କାନ୍ଦ ମିଶାମିଶି, ଏକା କଥା ଯେଉଁ ପାଖୁ ଯାହା ଦିଶିବ, କିଛି ବିସ୍ମୟ, ସାଧାରଣ ଭିତରେ ଘାନେ ଘାନେ ଅସମ୍ଭବ ଓ ଉଦତତ ସଂଗେ ମୁହଁମୁହଁ, ସେଥରୁ କିଛି ଅର୍ଥ ଖୋଜିବା, ମଣିଷର ଜୀବନ, ସମସ୍ୟା, ଅବସ୍ଥା ବିଷୟରେ ଚିତ୍ର, ଏସବୁ ମୁଁ ସେଥରୁ ଛିନ୍ନାହୋଇ ସାଇତା ପୋକ-କଣାକରା ପ୍ରବନ୍ଧମାନଙ୍କରେ ଆଜିବି ଦେଖିପାରୁଛି, ଗାନ୍ଧି ବର୍ଷ ପରେ ।

“ବନ୍ଧା-ଖୋଲା” ପ୍ରବନ୍ଧଟି ‘ସାହିତ୍ୟରେ ସାର୍ଵଜନୀନତା ଓ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ରତା’ ବିଷୟରେ ଗୋଟାଏ ଚାହିଁକ ଆଲୋଚନା । ବିଶ୍ଵବାଦ, ସ୍ଵତନ୍ତ୍ରବାଦ, ଏ ପ୍ରତ୍ୟେକର ଉପାଦେୟତା, ଉପାଦାନ, ବ୍ୟବହାର, ସାମାଜିକ ସଂସ୍କୃତି ଓ ଜୀବନ ପ୍ରତି ବିଭିନ୍ନ ଶର୍ମାନଙ୍କର ଜଣିତ ଓ ତାର ମୂଲ୍ୟ, ଏସବୁ ତରୁ କଥା ଛଡ଼ା ଏଥରେ ସମସାମୟିକ ସାହିତ୍ୟ ବିଷୟରେ ମୋର ସେତେବେଳେ ମନୋଭାବରୁ କିଛି ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି । ଅନେକ ବଂଶଳା ଲେଖାରେ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ବିଷୟରେ ହାନିମାନିଆ ଉଲ୍ଲେଖ ଥାଏ, ତେଣୁ ଆମ ମନ ଜଳୁଥାଏ, ସାଧାରଣ ବଂଶଳା ଗଛ ଉପନ୍ୟାସ ହୋଇଥାଏ ଶିଥା, ଭାବପ୍ରବଣ, ମିଥ୍ୟା କହନା ଉପରେ ଗଡ଼ା । ତଥାପି କେତେ ଲୋକ ଓଡ଼ିଆରେ ତାକୁ ଅନୁକରଣ କରୁଥା’ନ୍ତି । ଏଥରେ ଠାଏ ଅଛି

“ବିରାଟ ପାଳି, ସବୁଥରେ ‘ଅସାମର ଛନ୍ଦ’, ‘ଅରୂପର ଛନ୍ଦ’ ଏପରି ଓଳଟା କଥା, ସବୁଥରେ ଅତି ଚପଳ-ଭାବ-ପ୍ରବଣ, ବିଦେଶୀ ନକଳର ପୁନର୍ନକଳ । ବିଷୟବିସ୍ତରେ କାଶାଦାସଠାରୁ ଓଡ଼ିଆ ମାଳି, ପଣ୍ଡିମା ଦରବାନ, ଅକାରଣ ପ୍ରେମ, ପୁଣି ଉଲ୍ଲଙ୍ଘନକା, ଉପାହ, ଲକିତ ପଦରେ ଭାବ ଉନ୍ନତ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା, ଏ ଆବାଜ ଯେପରି ଆସେ ଏ କାଳର ‘ଶିଥା’ ସାଧାରଣ ବଂଶଳା ସାହିତ୍ୟରୁ, ଚପଳତା, ସଂସ୍କୃତିର ଚଳମଳଳ ଅବସ୍ଥା, ଭାବର ଅରାଜକତା, ବଜ୍ରଲାରୁ ଅନୁକରଣ କରି ଉନ୍ନତି କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା, ଏକାଦିନକେ ବଡ଼ ହେବାର ଜାହା; ଏ ଆବାଜ ଆସେ ଆଜିକାଲିକା ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରୁ ।”

କେତେ ଓଡ଼ିଆ କବି ‘ବଜ୍ର’, ‘ପ୍ରଳୟ’, ‘ଝଂଜା’, ଆଦି କେତୋଟି ଶବ୍ଦକୁ ବାରମ୍ବାର ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ, ଏ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ମୁଁ ସେପରି କବିତାକୁ ନାଁ ଦେଲି ‘ଘଡ଼ଘଡ଼ି କବିତା’, ‘ଶାରଦୀଆ’ରେ ମଣିଷର ସର୍ବ୍ୟତା, ଠାକୁରଗଢା, ଜନ୍ମିଯଶ୍ରାଦ୍ୟ ଭାବ, ଅତିମାନସ ଚେତନା, ସ୍ଵାର୍ଥ, ଆମ୍ବକ୍ରେତ୍ରିକତା, ଅସାମ ପରିକଳ୍ପନା ଆଦି ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା କରାହୋଇଛି ।

୧୯୭୭ ନଭେମ୍ବରରେ ପ୍ରକାଶିତ ‘ଛାଇ’ରେ ଲେଖକର ମନ ଉପରେ ନାନାବସ୍ଥା, ନାନାବ୍ୟକ୍ତି ଓ ନାନାଭାବ ପ୍ରଭାବ ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା କରାହୋଇଛି । ଦେଖିପାରୁଛି, ଆରମ୍ଭ ସମୟଠୁଁ ତା ଭାଷା ଆଉ ଚିକିଏ ପାଳକ ହୋଇ ଆସିଲାଣି, ସରଳ ଶବ୍ଦ ଓ ଅଛି କଥାରେ ଆହୁରି ବେଶି ଭାବ ଓ ଅର୍ଥ ରଖିବାକୁ ଉଦ୍ୟମ କଲିଛି । ସେହି ପ୍ରବନ୍ଧର ଶେଷ ଆବକୁ ଅଛି :—

‘ସବୁ ଯେମିତି ଖାଲି ଛାଇ । ସୁଷ୍ଠିଗା ଯେମିତି କୋଉ ଅଜଣା କାହାର ଛାଇ-ସମସ୍ତି । ଦିନ ସରିଯିବ, ଆଖୁ ବୁଝି ହୋଇ ମଣିଷ ଭୁଲେଇ ପଡ଼ିବ,

କିନ୍ତୁ ଉଦ୍‌ବିଷ୍ୟତକୁ ସମସ୍ତିଙ୍କର ସେହି ଏକା ଦାନ, ଛାଇ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଚର୍ଚା । ଓଡ଼ିଆ ପାଇକର କୁହାଟ, ସବୁ ରହିବି ଛାଇରେ ।

ମନରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଲାଗେ, ମଁ, ସେ ଅନ୍ୟମାନେ,— ସବୁ ସତ ତ ? କାହାର ଛାଇ ଏଥରେ ହଲୁଛି

ବାସ୍ତବ ଛାଯାର ସଂକେତ, ନା ଛାଯା ସଂକେତ ବାସ୍ତବର ?

ଗୋଡ଼ତଳୁ ଭୂଲ୍ଲି ଖସି ଖସି ଯାଏ । ଆଖୁରେ ଦେଖେ ଛାଇ, ଯୁଗ ଯୁଗର ଛାଇ, ତୋକିଲା ଆଶାର, ଶାନ୍ତ ସ୍ଵିଷ୍ଟ ମରଣର । ଛାଇ କଥା କହେ ନାହିଁ, ଖାଲି କାମ କରିଯାଏ ସୁଷ୍ଠେ ସୁଷ୍ଠେ । ବୁଢ଼ା ସୂର୍ଯ୍ୟ ବିଶ୍ରାମକୁ ଯାଏ । ପୋଖରୀ ଉପରେ ଛାଇ ଗୁଡ଼ାକ ଦୋହଲେ, ଲମ୍ବା ଲମ୍ବା ଛାଇ । ଆଉ ତରୁଣୀର ମରମରଞ୍ଜା ମଣିମୁକୁତାମିଶା ମୁଁ ଅର୍ଥ ଆଲୁଅରେ ।”

୧୯୩୭ରେ ‘ସହକାର’ ପତ୍ରିକାରେ ମୋର ସେପରି ଆଉ ଚାରୋଟି ଆଧୁନିକ ପ୍ରବନ୍ଧ ବାହାରିଥିଲା, ଅପ୍ରେଲ ମାସରେ ‘ଶେଷ ଅଂକ’ (୧୯୪୪, ଅଷ୍ଟାଦଶ ଭାଗ, ପ୍ରଥମ ସଂଖ୍ୟା) ବିଷ୍ୟ— “ନାଟକ ଓ ଉପନ୍ୟାସର କଥାବସ୍ତୁର ପରିଣତି, କୁନ୍ତ ମାସରେ, ‘ନାଲି ସତ୍ତକର ତିମା’ (ଅଷ୍ଟାଦଶ ଭାଗ, ଶାନ୍ତ ସଂଖ୍ୟା) ବିଷ୍ୟ— ‘ସାହିତ୍ୟରେ ଉଭଚତ୍ରର ତାପ୍ତିୟ’, ସେପ୍ରେମରେ, ‘ଗଣସାହିତ୍ୟ’ (ଷ୍ଟଷ୍ଠ ସଂଖ୍ୟା)

ଏମିତି ସମୁଦ୍ରାୟ ଏଭଳି ୧୨୩ ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖୁଥିଲି । ୧୯୩୭ ଜୁଲାଇରେ ପ୍ରକାଶିତ (ସହକାର ଅଷ୍ଟାଦଶ ଭାଗ ୪୨ ସଂଖ୍ୟା) ‘ଶିଶୀ ଓ ମଣିଷ’ ଚିଠି ଆଜାରରେ ଲେଖା, ତାର ବିଷ୍ୟ ବସ୍ତୁ ‘ଲେଖକର ଜାବନ ଓ ଜଳା’, ସେ ବି ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟଭୂତ । ପ୍ରତି ‘ପ୍ରବନ୍ଧ’ ଭାବି ଚିଠି ଲେଖୁଥିଲି । ଏମିତିକି ମୋ ସାହିତ୍ୟର ଗୋଟିଏ ବିଶିଷ୍ଟ ବିଭାଗ, ଗତାନୁଗତିକ ରାତିଠୁଁ ଭିନ୍ନେ ।

ସେତେବେଳେ କେତେବେଳେ ବେଳ ପାଇଲେ ଗଛ ବି ଲେଖୁଥିଲି, ଉପନ୍ୟାସ ଓ ନାଟକ ଲେଖିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିଲି, ଚରିତ୍ର-ଚିତ୍ରଣ, ମନୋ-ବିଶ୍ଳେଷଣ, ହାସ୍ୟରସ ଓ କରୁଣ ରସ ସୁଷ୍ଟି, ଦାର୍ଶନିକ ଚିତ୍ରା, ନୂଆ ଭାଷା ନୂଆ ଭ୍ୟବହାର ସୁଷ୍ଟି, ନାନା କଥା ଭାବୁଥିଲି ଓ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିଲି, ତାର ପ୍ରତିବିମ୍ବ ଏ ‘ଆଧୁନିକ ପ୍ରବନ୍ଧ’ ମାନଙ୍କରେ ପଡ଼ିଛି ଓ ମଁ କେତେ ପରିମାଣରେ ଓ କେଉଁ ଦିଗରେ ଧୀରେ ଧୀରେ (୪୨ ସଂଖ୍ୟାରେ) ‘ଓଡ଼ିଆ ଝିଅ’ ସାମାଜିକ ସମସ୍ୟା ବିଷ୍ୟରେ ପ୍ରବନ୍ଧ ଯୋଡ଼ିଏ, ଯୌତୁକ ପ୍ରଥାକୁ ଖୁବ ନିଦା କରିଥିଲି, ମଁ ତାର ଘୋର ବିରୋଧୀ ଥିଲି । ପ୍ରବନ୍ଧ ଯୋଡ଼ିବା ଶୈଳୀ ସେହି ସାହିତ୍ୟକ ‘ଆଧୁନିକ ପ୍ରବନ୍ଧ’ର ଶୈଳୀପରି ।

ତାପରେ ଅନେକ ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖନ୍ତି, ସାହିତ୍ୟକ ପ୍ରବନ୍ଧର୍ଦ୍ଦିତ ବେଶି, ଏବେ ବିଲେଖେଁ, କିନ୍ତୁ ସେମୁଡ଼ିକ ଗତାନୁଗ୍ରହିକ ଶୈଳୀରେ ।

ମୁଁ ଯେଉଁ ‘ଆଧୁନିକ ପ୍ରବନ୍ଧ’ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲି, ସେଥରୁ ପ୍ରତି ପ୍ରବନ୍ଧ ସେତେବେଳେ ଆଦର ପାଇଥିଲା, କେତେ ଲୋକ ମତେ ପ୍ରଶଂସା କଲେ । ପେନସନ୍ଦରୋଗୀ ବୁଢ଼ାମାନେ, ଯେଉଁମାନେ ଖୋଜି ଖୋଜି ‘ବିଭାଗୀଳ’ ଲେଖା ପଡ଼ନ୍ତି ଓ ତାର ତର୍ଫେ ସେମାନଙ୍କୁ ଭଲ ଲାଗେ,— ସେପରି କେହି କେହି ପଛେ ସେବାରୁ ପ୍ରବନ୍ଧ ବିଷ୍ୟରେ ମତେ କହିଲେ । ଯୁବାବସ୍ତା ଓ ଶାତ୍ରାବସ୍ତାରେ ଥିବା ଲୋକେ ତର୍ହେରୁ ଭାବ-ଉଚ୍ଛାସ-ରଂଗିତ-ସୂଚନା-ମୟ ଅଂଶତକ ଶରଧା କଲେ, ବହୁମାନେ ଉପାଦାନ ଦେଲେ । ମତେ ବି ଲାଗୁଥିଲା,— “ଯେ ଗୋଟାଏ ନୃଆ ଆବିଷାର” । ସେତେବେଳେ ଯେଉଁ ବହୁମାନେ ପଡ଼ିଥିଲେ ତର୍ହେରୁ ଏବେ ବି କେହି କେହି ତା କଥା କହନ୍ତି । ସେଥରେ ଯେଉଁ ପ୍ରକାର ଶବ ଓ ଭାଷା ବ୍ୟବହାର କରାଗଲା ଓ ବର୍ଣ୍ଣନା ଆଦି ଲାଗି ଯେଉଁ ବାଗ ପଯୋଗ କରାଗଲା, ମୋର ଧାରଣା ହେଲା ଯେ ତାର ପ୍ରଭାବ ଢଳନ୍ତି ଗଦ୍ୟଭାଷା ଉପରେ ପଡ଼ିଲା, ତାପରେ କେହିକେହି ସେପରି ଭାଷା ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ଦେଖା କଲେ ।

ତେବେ ମୁଁ ସେପରି ପ୍ରବନ୍ଧ ଆହୁରି ବେଶି ନ ଲେଖିଲି କାହିଁକି ?

ବୋଧହୃଦୟ କୌଣସି “କାହିଁକି”ର ଉପଯୁକ୍ତ ଉତ୍ତର ଦେଇ ନାହିଁ । ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖୁଥିଲାବେଳେ ବି ମୁଁ ଗଛ ଲେଖୁଥିଲି, ମୋର ବେଶି ଝୁକ୍ ଥିଲା ଗଛ ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖିବାକୁ । ପଢ଼ାପଡ଼ି ବେଶି ସମୟ ନେଉଥିଲା, ପ୍ରଧାନ କାମ, ଆଗ ପଢା ଭଲ ହେଉ । ସାହିତ୍ୟ ଲେଖିବା ପାଇଁ ଅଛି ସମୟ ପାଏ, କ୍ରମେ ତର୍ହେରୁ ବେଶି ଭାଗ ଗଛ ଲେଖିବା କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗିଲା ।

ଗୋଟିଏ ଧାରଣା ମତେ ପ୍ରଭାବିତ କଲା,— ପ୍ରବନ୍ଧ ଯେଡ଼େ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଉ ପଛେ ମୌଳିକ ସାହିତ୍ୟକ କୃତିର ଛାନ ତା ଆଗରେ, ଆଗ ସୁର୍ବୀ ତା ପରେ ତାରିକ ଆଲୋଚନା । ବଣ୍ଣାଦ୍ଵାରା ଶ’ ଲେଖିଛନ୍ତି “ଯେ ଜାଣନ୍ତି ସେମାନେ ନିଜେ କରନ୍ତି, ଯେ ନ ଜାଣନ୍ତି ସେମାନେ ପରକୁ ବଚାଇବାରେ ଲାଗନ୍ତି ।” କାହୁଡ଼ାର କହୁଥାନ୍ତି, “ତୋର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ତୁ ଯାହାରୁ ଦେଇ ଦେଉଛୁ, ତାକୁ ବୁଝି ନଦେଇ ସେଥରୁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଧରି ଟିକିଏ ଟିକିଏ ବଢ଼େଇଲେ ଅସଞ୍ଚ୍ୟ ଗଛ ଉପନ୍ୟାସ ହୁଅଛାରେ, ସେମିତି କରୁନ୍ତୁ କାହିଁକି ?”

“କରିବି ନାହିଁକି, ପରେ,—”

“ତେବେ ଅଜାହା ଏମିତି ଫୋପାଡ଼ି ଦେଉଛୁ କାହିଁକି ? ଥାଉ ରଖ୍ଯା । ଏସବୁ ବହୁମୂଳ୍ୟ ।”

କେମିଷ୍ଟ୍ରି ଅଧ୍ୟାପକ ଡକ୍ଟର ବଳଚତ୍ର ପ୍ରସାଦ ଓଡ଼ିଆ ପତ୍ରିକା ପକ୍ଷ ନ ଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ସେ ବୋଧହୁଏ ମୋ ଲେଖାଲେଖ ବିଶ୍ୟରେ ଶୁଣିଥିଲେ । ଦିନେ କୁଳି ଯାଉଯାଉ ସେ ମତେ କହିଲେ

“ତୁମେ ସାହିତ୍ୟକ ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖିଲେ କେତେଜଣ ଲୋକ ପଡ଼ିବେ ? କେତେ ଜଣ ବୁଝିବେ ? ତା ଅପେକ୍ଷା ତୁମେ ଯଦି ଗଛ ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖନ୍ତ ବହୁତ ଲୋକ ପଡ଼ନ୍ତେ ।”

୧୯୬୭ରେ ଥରେ ଅପରାହ୍ନରେ ସେ କହିଥିଲେ ମନେ ପଡ଼ୁଛି । ମନେ ରହିଛି, କାରଣ ମୁଁ ତାଙ୍କ କଥା ଶୁଣି ଚିତ୍ତ ହୋଇଥିଲି । କାହିଁଭାଗକ ସଂଗେ ଆଲୋଚନା କରିଥିଲି । ସତେତ, ମୁଁ ନିଜେ ମୋ “ଆଧୁନିକ ପ୍ରବନ୍ଧ” ବିଶ୍ୟରେ ଯାହା ଭାବେ, “ସାହିତ୍ୟରେ ଆଚମିତକାରୀ ଶୁଣି”, “ସାହିତ୍ୟରେ କରୁଣ ରସ”, ଏସବୁ ବିଶ୍ୟରେ ଆଗ୍ରହୀ ହେବେ ଓଡ଼ିଆ ପାଠକଙ୍କ ଭିତରୁ କେତେଜଣ ?

କେଉଁ ଗପଟି ମୁଁ ଆଗ ଲେଖିଥିଲି ମୋର ମନେ ନାହିଁ । ଉତ୍ସୁଳରେ ପଢ଼ିଲା ବେଳେ ଲେଖିଥିଲି । କଲେଇ ଜୀବନରେ ଆଗେ କେଉଁ ଗଛ ଲେଖିଥିଲି ତାବି ମନେ ନାହିଁ । କେତେ ଗଛ ଜନ୍ମ ହେଲେ, କୁଆଡ଼େ କୁଆଡ଼େ ଗଲେ । ୧୯୬୦-୩୭ ଭିତରେ ଜଣ୍ଣୁ ହଷ୍ଟେଲର ହାତଲେଖା ମ୍ୟାଗାଜିନ୍ ‘ଉର୍ମି’ରେ, ୧୯୬୩-୬୪ରେ ଡ୍ରେଷ୍ଟ ହଷ୍ଟେଲର ହାତଲେଖା ମ୍ୟାଗାଜିନ୍ରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା ସ୍କଲର୍ ଆସୋଦିଏସନ୍଱ର ମାସିକ ମ୍ୟାଗାଜିନ୍ରେ, ୧୯୬୩ରେ ଓ ୧୯୬୪-୩୭ରେ ମୋର ବନ୍ଧୁ ଫ୍ରୋପାଳ ମିଶ୍ର କରିଥିବା କୁବର ହାତଲେଖା ମ୍ୟାଗାଜିନ୍ରେ କେତେ ଗପ ନିଶ୍ଚଯ ବାହାରିଥିଲା । ‘ପ୍ରଗତି’ ପତ୍ରିକା, ‘ଆଧୁନିକ’ ପତ୍ରିକା, ‘ଜ୍ଞାନି’, ‘ସୁଗବାରୀ’ ଆଦି ସେତେବେଳର କେତେ ପତ୍ରିକା ଓ ‘ନବଭାରତ’, ‘ସହକାର’, ‘ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ’ରେ ମଧ୍ୟ କି କି ଗଛ ଛପା ହୋଇଥିଲା ।

ଆମ ଗାଁରେ ଆମ ଖଞ୍ଜାରେ ଥିଲା ‘ଡାକ୍ତର୍’, ମୁଁ ତାକୁ ମୋ ପିଲାଦିନୁ ଦେଖିଛି । ମୁଁ ଦେଖିଲାବେଳୁ ସେ ବୁଢ଼ାଟିଏ ଦେଖିବାକୁ ଅତି ଅସୁନ୍ଦର ସବୁବେଳେ ସମସ୍ତକ ସଂଗେ କଲି କରେ । ବେଳେବେଳେ ରୁଷେ, କାନ୍ଦେ । ଶୁଣିଥିଲି ସେ ଗୋଟିଏ ପୋଇଲା । ଏ ‘ପୋଇଲା’ ଶ୍ରେଣୀ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ବି ମୁଁ କେତେଠିରେ ଦେଖିଥିଲି । ବଡ଼ ଲୋକମାନେ ନିଜର ଯୌବନବସ୍ତାରେ କାହା ଘରର ଟିଅକୁ ଓଚାରି ଆଣନ୍ତି, ସେ ବିଢ଼ରା ପ୍ରଲୋଭନରେ ପଡ଼ି ଆସେ, ଜାତିରୁ ଯାଏ, ଯେ ତାକୁ ଆଣିଲା ଜୀବନ୍ୟାକ ତାହାରି ଘରେ ବିନା ବେଚନରେ

ଚାକରାଣୀ ହୁଏ, ଭୂତ ଖରଣି ଖଟି, ନାନା ଅପମାନ ସହି ତାର ଜୀବନ ବିତେ । ଯାହା ପାଇଁ ସେ ଆସିଥାଏ ସେ ଅନ୍ୟତ୍ର ବିଭା ହୁଏ, ତା ସ୍ଵାର ବି ସେ ହୁଏ ପୋଇଲା ।

ସମାଜର ଏ ନିର୍ଯ୍ୟତିତା ଶୋଷିତା ଶ୍ରେଣୀଟି ପ୍ରତି ବହୁତ ସହାନୁଭୂତି ମୋ ମନେ ମନେ ଥିଲା ।

ବୋଧହୁଏ ୧୯୩୪ରେ ହେବ, ମୁଁ ଶୁଣିଲି ବୁଢ଼ୀ ତଁ – ସେତେବେଳେ ତା ଆଖନ୍ତି ବି ଭାଲ କରି ଦିଶୁ ନ ଥାଏ, –ସେ ବଡ଼ିଲା ନଜରେ ପଡ଼ି ମରି ଯାଇଛି ।

ତା ବିଷୟରେ ମୋ ଅଭିଜ୍ଞତା ଓ ମୋ ଜନ୍ମନା ଏ ସବୁ ମିଶାଇ ମୁଁ ଲେଖଥିଲି ମୋର ଗପ, ‘ତଁ’, ‘ଆଧୁନିକ’ ପତ୍ରିକାରେ ୧୯୩୪-୩୫ରେ ଛପା ହୋଇଥିଲା । ମୋର ଧାରଣା ସେହି ମୋ ପ୍ରଥମ ‘ପ୍ରକାଶିତ’ ଗଷ୍ଟ ।

କିନ୍ତୁ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଶୋଷିତା ନିଷେଷିତା ନାରୀ ବିଷୟରେ ବି ଗନ୍ଧିଏ ଲେଖଥିଲି । ତା ନାଁ ‘ଉପାସୀ’ ବୋଧହୁଏ ।

ମୁଁ ଅଧେ ଅଧେ ଚିନ୍ମୟ, ଦାନ୍ତ କଳା, ଦେହ ଦରହପୋଡ଼ା କାଠ ପରି, ବୟସ ତିରିଶି କି ପାଇଁତୁମିଶ କହି ହେବ ନାହିଁ । ଗୋଟିଏ କୁସିତ ଅପରିଚିତ ପ୍ରୀଲୋକ ବଜ୍ଞାଳୀସାହି ବସାରେ ଆମ ଘରେ ରହି କାମ କରିବ ବୋଲି ଆସିଲା, ଥିଲା ଯୋଡ଼ିଏ ଦିନ । ଘରେ ଭାଇ, ଭାଉଙ୍କବୋଉ, ଚିକି ପୁତ୍ରଗାଟି, ମୁଁ । ମୁଁ ଦେଖିଲି ସେ ମୋ ପାଖେ ଗୁରେଇ ତୁରେଇ ହେଉଛି, ତା ହାବଭାବ କେମିତି ‘ରିନେ ପ୍ରକାର’ ଅର୍ଥାର ଖରାପ । ସେ ବନ୍ଦ ଘରେ ରହିବାକୁ ଉପୟୁକ୍ତ ନୁହେଁ । ଡଢାୟ ଦିନ ଦ୍ଵିପ୍ରହରେ ଯେତେବେଳେ ଘରେ ମୁଁ ଏକୁଟିଆ ଥିଲି ସେ ବାଁରେଇ ହୋଇ ଆସିଲା, ଏଣୁ ତେଣୁ ଗପିଲା । ତା ଆଖି ଦାଉ ଦାଉ ଜଳୁଥାଏ, ଠାର ସମୁଦ୍ରାଯ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବ ଦିଶୁଥାଏ ଅଶ୍ଵୀଳ, ଅଚୃପ୍ତ, କଦମ୍ବୀ । ମୁଁ ତାକୁ ତା ଅତୀତ ବିଷୟରେ ଧୌର୍ଯ୍ୟ ଧରି ଜେରା କଲି । ସେ ତା କାହାଣୀ କହିଲା ।

ସେତେବେଳେ ବୟସ ସତର, ବୁଢ଼ୀ ମା’ଟିଏ, ଝିଅଟିଏ, କାମ କରି ବଞ୍ଚନ୍ତି । ଗଣେ ମଧ୍ୟବଳରେ ଘର । ଖଣ୍ଡେ ଦୂରରେ ପଡ଼ିଲା ସେଚଳମେଣ୍ଡ ଚମ୍ବୁ । ଥାଆତି ଜଣେ ଚୋକା ‘ଦୋପଟି’ ବାବୁ, ବର୍ଷମାନ (ଅର୍ଥାର ଉପାସୀ ମତେ କହିଲା ବେଳେ) ଏଇ ସହରରେ ଜଣେ ବନ୍ଦ ଲୋକ, ଓଁ ତାଙ୍କର କେତେ ଜଣ ।

ଦିନେ ବାବୁ ତାକୁ ଢାକିଲେ ।

ତା ପରେ ସବୁଦିନେ ସେ ଯାଏ ।

ଆଖିରେ ତେଳିକି ଲାଗିଗଲା, ଭାବିଲା ଏଇ ବାବୁ ତାକୁ ଦେବ ସ୍ଵର୍ଗ ।

କ୍ୟାମ୍ ଉଠିଗଲା, ବାବୁ ତାକରାରେ ମା'କୁ ନ କହି ସେ ପଲେଇଲା । ଆଗ ଆଗ ଅଛି ଦିନ ବାବୁ ତାକୁ କେବେ ଶରଧା କଲେ, ତାପରେ ତାଙ୍କ ଘରକୁ ନେଲେ, ଘରେ ଭାରିଯା, ବାବୁ କହିଲେ “ଏଇଠି ପୋଇଲୀ ହେଇ ରହ ।” ସେ ସେବୁ ପଲାଇଲା । ଲାଇରେ ଆଉ ଘରକୁ ଗଲା ନାହିଁ । ସହରରେ ନାନା ସ୍ଥାନ ହେଲା । କେତେ ମଣିଷ, କେତେ ଅଭିଜ୍ଞତା, କେତେ ଦୁଃଖ କଷ୍ଟ, ସେ କାମ କରେ, ଢଳେ, କିନ୍ତୁ ତାର ଆଶ୍ରା ନାହିଁ, ଆଇତା ନାହିଁ, “ପୂରୁଷଗୁଡ଼ାକ ସମସ୍ତେ ଠକ” ।

ତାରିଟୁଁ ତା ‘କାହାଣୀ ଶୁଣି ନିଜେ ତାର ଶୁଭାକାଳୀ ଗୁରୁଜନ ହେଲାପରି ବାଗରେ ଚପି ତାର ମରମଭାବକୁ ସର୍ବଣ୍ଣ କଳାଭଳି କହିନାରେ ଆଜିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲି । ତା ଆଗରେ ତା ଘର ଓ ତା ବୁଢ଼ା ମା'ର ଢିତ୍ରୁ, କେନିତି ସେ ତା ଆସିଲା ବାଟକୁ ଏବେବି ଅନେଇଥିବ । ତାକୁ କହିଲି “ତୁ ତୋ ମା’ କୋଡ଼ରୁ ଖସି ଆସି ଖାଲି ଏ ସହରର ନର୍ଦମାରେ ଘାସି ହେଉଛୁ, ଏଠି ଥିଲେ ଏଇଆ ତୋର ହେଉଥିବ ଲୋକେ ତତେ ସୁଆଗ ଦେଖାଇ ତାକିବେ, ଖଟେଇବେ, ସେଉଁ ଗୋଡ଼ରେ ଦଳିବେ, ଗଡ଼େଇ ଦେଇଯିବେ । ଏମିତି ଦିନେ ତୋ ଜୀବନ ଯିବ ।”

ମୁଁ କହୁ କହୁ ହଠାତ ତାର ଭାବାନ୍ତର ହେଲା, ତାର କଇଁ ଉଠିଲା, ସେ ଅସମ୍ଭାଳ ହୋଇ କାହିଲା, କେତେ କାଲୁ ଭୁଲି ରହିଥିବା ତାର ଅତୀତ ଜୀବନ, ତା ମା’, ତା ଘର ତା ଆଖି ଆଗରେ ଜୀଅନ୍ତା ହୋଇ ଠିଆ ହେଲା ।

“ଯା, ଯା, ତୋ ମା’ ପାଖକୁ ଚାଲିଯା ମା, ଏବେ ବି ତୋ ଆସିବା ବାଟକୁ ଅନେଇଁ ରହିଥିବ, ଯା,—”

ତାକୁ ବିଦା କରିଦେଲି ।

ତା କାହାଣୀ ଶୁଣି ଅଭିଭୂତ ହୋଇଥିଲି ସେହିଆକୁ ମୂଳ ଉପାଦାନ କରି ମନରୁ ଶୁବ୍ର ଥୋଡ଼ାଏ କହିନା ଯୋଡ଼ି ଗଛଟି ଲେଖିଥିଲି ‘ଉପାସୀ’

ଉପାସୀ ଯେଉଁ ‘ଉଦ୍‌ବୁଲୋକ’ଙ୍କ ନାଁ କହିଲା, ସେ ସହରର ଜଣେ ସମ୍ବୁଦ୍ଧ ମଣିଷ । ମୁଁ ଭାବୁଥିଲି, ପାଖେ ହତଭାଗିନୀ ‘ଉପାସୀ’, ପାଖେ ତାଙ୍କ ବିବାହିତା ସ୍ତ୍ରୀ, ତାଙ୍କ ସନ୍ତାନସନ୍ତତି । ଏ ଅସହନୀୟ ନିଷ୍ଠାର ଅନ୍ୟାୟ ମୁଁ ଅନ୍ୟତ୍ର ବି ଦେଖୁଛି, ‘ହରିଜନ’ ଉପନ୍ୟାସରେ ସେହି କଥା ଲେଖିଥିଲି ।

‘ଉପାସା’ ବାହାରିଥିଲା ‘ସୁଗବାରୀ’ରେ । ବଜାଳାସାହି ବସାରେ ‘ସୁଗବାରୀ’ର ମୂଳଦୁଆ ପଡ଼ିଥିଲା ୧୯୩୫ କି ୧୯୩୭ରେ, ମୁଁ, ଭାଇ, ରାଜୁ, ଗୟନାଥ ଦାସ, ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବନ୍ଦୁ ଏକାଠି ହୋଇ ଭାବିଲୁଁ ଆମେ ଗୋଟିଏ ମାସିକ ପତ୍ରିକା କାଢିବୁଁ । ତିନୋଟି ସଂଖ୍ୟା ପରେ ସେ ବନ୍ଦ ହେଲା । ଆଉ ମୋଠି ନାହିଁ, ‘ଉପାସା’ ଗଛଟି ବି ନାହିଁ ।

ମୁଁ ନିଜେ ଚିଉସନ କରୁଥିଲି । ମୋର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସହପାଠୀ ବି ଚିଉସନ କରୁଥିଲେ । ତହିଁରୁ ଜଣେ ମତେ ଗୋଟିଏ ଘରନା କହିଲା । ଆମର ଚିଉସନ ଜୀବନର ଅଭିଜ୍ଞତାକୁ ଉପାଦାନ କରି ସେତେବେଳେ ଲେଖୁଥିଲି ‘ଭାଗା’ ।

‘ଗରିବର ଚେକ’ ଶ୍ରୀ ବାଳକୃଷ୍ଣ କରଙ୍କ ‘ଶିଶୁମହଳ’ରେ ବାହାରିଥିଲା ‘ମିଳନର ଛନ୍ଦ’ ନବଭାରତରେ ‘ଅସମାପିକା’, ‘ଅଚସା’ ଓ କାଉକୋଇଲି ବି ସେହି ସମୟର ।

ନିଜେ ମୁଁ ଗରିବ ଛାତ୍ର; ଦାରିଦ୍ର୍ୟ କ’ଣ ତା ବୁଝିଛି । ତାହାରି ଭିତରେ ଅଛି ମୋ ଆଖି, ମୋ ଉଦୟମ, ମୋ ଆଦର୍ଶ । ମଟର କହିଲେ ମୁଁ ବୁଝେ ସେହି ଯେ ମୋ ଚାଲିବା ବାଟରେ ଧୂଳି ଉଡ଼ାଏ, ମୋ ଉପରକୁ ସଡ଼କର ନାଲି ପାଣି ଫୋପାଡ଼େ । କୋଠା କହିଲେ ବୁଝେ ସେହି ଛାନ ଯେଉଁଠି ନିଶ୍ଚୟ ହୋଇ ଲୋକେ ଆଳସ୍ୟ ବିଳାସରେ ଦିନ କାଟନ୍ତି, ଗୀତ ବୋଲନ୍ତି,— ଆମେ ଯେତେବେଳେ ଭାବୁଆର୍ତ୍ତ ଖରୁଆର୍ତ୍ତ କେମିତି ଚକିବା ମୁଁ ଦେଖେ ମଳିମୁଣ୍ଡିଆ, ଖଟିଖୁଆ, ସମସ୍ୟାରେ କଳବଳ ମଣିଷପଳପଳ, ସହାନୁଭୂତି ସେହି ଆଡ଼କୁ ଯାଏ । ମନ ଟାଣୁଆର୍ତ୍ତ ଜୀବନର କଠୋର ବାସ୍ତବତା ଆଡ଼କୁ । କହନା ବିଳାସ ଦେଖିଲେ ଲାଗୁଆଏ ଯେ ରୋପାନି ୧୦ କରୁଛି । ଆଖି କହିଲେ ଯାହା ବୁଝେ ତା ଭିତରେ ଚରିତ୍ରରେ ଦୃଢ଼ତା, ଭାବାବେଶର ଦୁର୍ବଳତା ଦେଖିଲେ ଛି ଛି ଲାଗେ । ସେମିତି, ଝେକ ଧରିବା ବା ଢୋଗିକରି ନାଁ କରିବା ପ୍ରବୃତ୍ତି ଦେଖିଲେ ଆହୁରି ଛି ଛି ଲାଗେ ।

ସେହିପରି ଜଣକର୍ତ୍ତ ଏକପ୍ରକାର ଭେକ, କେତେଗୁଡ଼ିଏ ମନ ବିକାର ଆଦି ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ମୁଁ ଲେଖୁଥିଲି ଉଭଟ କହନା ସମ୍ବଲିତ ‘ଅବିବାହିତ ଆରାମ ଚୋକି’, ଗୋଟିଏ ଚରିତ୍ରର ବର୍ଣ୍ଣନା, ୧୯୩୭ ଅପ୍ରେଲ ମାସ (ମେଷ୍ ୧୯୪୩) ‘ନବଭାରତରେ ବାହାରିଲା ସମସ୍ତେ ହସିଥିଲେ । ୧୯୩୭ ଲେଳକୁ ସେତେବେଳେ କବି ଶ୍ରୀ ସତ୍ତି ରାଉଦ୍ଧରାୟ ଲାଙ୍ଗରେ ‘ପ୍ରା ର୍ଦ୍ଧେ’ ଶୈଳୀରେ ଓଡ଼ିଆରେ ନୂଆ ପ୍ରକାର ‘ଗଦ୍ୟ କବିତା ଲେଖିବାକୁ ଉଦୟମ କରି କବିତାରେ ଭାଷାରେ ଗାଡ଼ତା ଆଭ୍ୟତରାଣ ଛନ୍ଦ, ଲାଗିତ, ‘ଲମେଇ’, ବୌରିକତା ଅନ୍ତରେ ଟିକି ନ କାହିଁ ଖାଲି ମାମ୍ବାଲି

କଥାକୁ ଗଦ୍ୟରେ ଲେଖୁ ଧାଡ଼ିକୁ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି ନାନା ଧାଡ଼ିରେ ସଜେଇ
‘ଗଦ୍ୟ-କବିତା ବୋଲି ନାଁ ଦେଉଥାନ୍ତି । ତାକୁ ଥଣ୍ଡା କରି ମୁଁ ଉକ୍ଳଳ ସହିତ୍ୟରେ
ଓ ନବଭାରତରେ ‘ସଂପାଦକଙ୍କୁ ପତ୍ର ବୋଲି ଯୋଡ଼ିଏ ଲେଖା ଛାପିଥିଲି ।
୧୯୩୭ ମେ ମାସରେ (ବୃଷ ୧୯୪୪) ‘ନବଭାରତ’ରେ ଲେଖାଟି ବାହାରିଥିଲା ।
ନୃଆ ଶବ୍ଦଟିଏ ଚିଆରି କରିଥିଲି, –‘ଗବିତା’ । ଗଦ୍ୟ କବିତା ପ୍ରକୃତରେ କବିତା
ହେଲା, –ବହୁତ ବର୍ଷ ପରେ । ଜୁନ ମାସରେ ଦିନେ ଶ୍ରୀ ବିଭାମଣି ମିଶ୍ର
ମତେ ଡାକି ଗୋଡ଼ିଏ ଲେଖା ଦେଲେ, ଲେଖକ ଶ୍ରୀ କୌଳାସ ବସ୍ତ୍ର ମହାନ୍ତି,
ମୋର ତଳ ଝୁରୁର ଛାତ୍ର । ସେ ଲେଖାରେ ସେ ଦେଖାଇଥିଲେ କିପରି
ଶ୍ରୀ ସତ୍ତି ରାଉତରାୟ ରବାନ୍ତନାଥଙ୍କ କବିତାକୁ ଓଡ଼ିଆରେ ଖାଲି ସଜାଇଦେଇ
ନିଜର କବିତା ବୋଲି ରେ ଛପାଇଛନ୍ତି । ସେ କବିତା ଯୋଡ଼ିକ ଏହିପରି
ହୋଇଥିଲା :— ବିଭାମଣି ବାବୁ କହିଲେ “ଏଥରେ ମାଲୁ ଅଛି, କିନ୍ତୁ ଏ
ଯେଉଁ ଗାଳି, ଯେଉଁପରି ଲେଖା ହୋଇଛି, ଯାକୁ ଏଭଳିତ ଛାପି ହେବ ନାହିଁ ।
ତୁମେ ଯାକୁ କିଛି କରି ପାରିବ ? ତାପରେ ଲେଖିଲି କ୍ଷୁଦ୍ର ନାଟିକା ରୂପରେ
“ଦନ ଦିପହରେ—”, “(ନୃଆନାଟ)” । କର୍କଟ ୧୯୪୪ ସଞ୍ଚ୍ୟା ଅର୍ଥାର
କୁଳାଇ ୧୯୩୭ରେ ନବଭାରତରେ ସେ ଲେଖାଟି ଛପା ହୋଇଥିଲା ଓ ଖୁବ
ବହଳ ପଢ଼ିଥିଲା । “ଦିନ ଦିପହରେ—” ଓ “ଅବିବାହିତର ଆରାମ ଚୌକି”ର
ପ୍ରଭାବ ଦେଖୁ ମୋ ମନରେ ବି କଷ୍ଟ ହେଲା ଭାବିଲି, ଓଡ଼ିଶାରେ କେତେବଣ
ବା ଲେଖକ, ଯେ ଯାହା ଲେଖୁ ସେ ଯଦି ସମାଲୋଚନା କଲେ ଦବିଯିବ
ତେବେ ଶେଷରେ ଓଡ଼ିଆ ସହିତ୍ୟରହିଁ କ୍ଷତି । ଆଉ, ‘Satire’ ସହିତ୍ୟ ଯେତେ
ଉପରୋକ୍ତ ହେଉ ଯେତେ ତୀର୍ତ୍ତ ହେଉ ବା ଆୟୁତ ହେଉ ତା ମୂଲ୍ୟ ସାର୍ବଜନନ
ସହିତ୍ୟକ ମୂଲ୍ୟ ନିର୍ବାଚନରେ ସବୁ ଦିନେ ଚିକିଏ ଜଣା । ମୁଁ ଆଉ ସେ
ଭଲି ସମାଲୋଚନା ଲେଖୁ ନାହିଁ ।

କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଆ ଲେଖକମାନଙ୍କର ବଜାୟ ଲେଖାରୁ ‘ଢୋରି’ ବା ‘ଅନୁକରଣ’
ଦେଖୁ ଦେଖୁ ମତେ ବହୁତ ଦୁଖ ଲାଗୁଥିଲା । ପାଖେ ଦେଖେଁ, ସେପରି
ଅନେକେ ବିଶ୍ୱାସମାନଙ୍କ ବିଭୂତିରେ ଖୁବ ଖରୁହସ୍ତ, ଉରେତିତ କଥା କଥାକେ
‘ସେମାନେ ଯା କଲେ ତା କଲେ କଥାବାର୍ତ୍ତାରେ ଭାରି ଓଡ଼ିଆପ୍ରୀତି । ଆରପାଖେ
ତୁପଚାପ ‘କପି’ । ଶରତ ଚନ୍ଦ୍ର ଛାନ୍ତି ଅନେକଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଉପନ୍ୟାସ ପାଇଁ
ଏକମାତ୍ର ଛାନ୍ତି ହୋଇଥାଏ, ରବାନ୍ତକ “ଫୁଟି ବାଧା ଉଡ଼େ ପଞ୍ଚମ ସୁରେ
ପାହିତେ ଲାଗିଲ ଗାଲି” ସମସ୍ତିକ ତୁଣ୍ଡରେ ଅଭୁଲା ‘କୋଟେସନ’ ହୋଇ
ରହିଥିଲେ ବି ଅନେକେ ନିଜ ନିଜ ବାଗରେ ମଧ୍ୟ ନାନା ଲେଖାରୁ ‘ଉତାରି

ପକାଉଥାନ୍ତି' । ରବାଦ୍ରନାଥ ପୃଥିବୀ ସାହିତ୍ୟରେ ସତେ ଯେମିତି ନୂଆ ଆଳୁଆ କି ସଜପବନ, ଯେ ପଢ଼ିଛି ଯେ ଶୁଣିଛି ତାର ସମୁଦ୍ରାୟ ଜୀବନ-ଦେବନା ଭିତରେ ତାଙ୍କର କଳାର ଆସା ମିଶିଯିବା ସ୍ଵାଭାବିକ, ନୋବେଲ୍ ପ୍ରାଇର ପାଇ ପୃଥିବୀର ଚାରିଆଡ଼େ ବିପୁଲ ସମ୍ବାନ୍ଧ ପାଇଁ ସେ ସମୁଦ୍ରାୟ ଭାରତର ଗର୍ବ, ତାଙ୍କର କବିତା ଲୋଖକମାନଙ୍କୁ ପ୍ରେରଣା ଦେବ, ଜୀବନକୁ ନୂଆ ପ୍ରକାରେ ଉତ୍ସଲିବାକୁ, ଦେଖିବାକୁ, ଉପରୋଗ କରିବାକୁ ଓ ବୁଝିବାକୁ ସାହାୟ୍ୟ କରିବ ଯେ ବି ସ୍ଵାଭାବିକ, ତା ହୋଇ ପାରିଲେ ତ ଲୋଖକର ସଞ୍ଚୂତି ଆହୁରି ଉନ୍ନତ ହେଲା ବୋଲି ଆମେ ଭାବିପାରୁ । କିନ୍ତୁ ତା ନ ହୋଇ ଜଣେ ଯଦି ତାଙ୍କର କେଉଁ ପଦ୍ୟ, ପଦ୍ୟର ବିଭିନ୍ନ ଅଂଶ, ତାଙ୍କର ନାନା ଧାତି ଉତ୍ତାରି ଉତ୍ତାରି ଖଣ୍ଡିଖାଣ୍ଡି ଯୋଡ଼ିଯାଦି ନିଜସ୍ବ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରେ, ସେ ତ 'କପି' କଳା ପରି । ଖାଲି ରବାଦ୍ରନାଥଙ୍କ ଲୋଖା ନୁହେଁ, ବଂଶାଳା ଲୋଖାରୁ ନାନା ପ୍ଲାନରୁ କେହି କେହି ଉତ୍ତାରୁଥାଆନ୍ତି । ଆମେ ଆଲୋଚନା କରୁଥାଉ, ସେ ପ୍ରବୃତ୍ତିକୁ ନିଯା କରୁଥାଉ । ଆମେ ଲୋତୁଥାଉଁ, ମୌଳିକ ଲୋଖା, ଲୋକେ ସାଧନା କରନ୍ତୁ, ନିଜେ ଯେତିକି ଦେଇ ପାରୁଛନ୍ତି ସେତିକି ଲୋଖନ୍ତୁ ।

କେତେବେଳେ କେମିତି, କବିତା ଲୋଖୁଥିଲି । ୧୯୩୭ ମାର୍ଚ୍ଚ ମାସରେ ସହକାର ଷୋଡ଼ଶ ଭାଗ ୧୩୪୩ ୧୧ ଓ ୧୨ ସଂପ୍ରୟାଗେ ବାହାରିଥିଲା ମୋର କବିତାଟିଏ, —'ଜିଗାନା', ଗରିବ ଚାକିରିଆ ଚଙ୍ଗ ପାଇବ ବଞ୍ଚିବ ବୋଲି ଯୌବନରେ ଚାକିରିରେ ପଶିଥିଲା, ରାତି ନଅଟାରେ ବି ଫାଇଲ କରୁଛି, ଦରବୁଢା ହେଲାଣି । ଜହୁରାତିରେ ଫାଇଲ ପାଖରେ ଦିନେ ଚେତି ଉଠି ଅତୀତ ଜୀବନକୁ ଚାହିଁ ହାହାକାର କରୁଛି । ୧୯୩୮ ସେୟୁମରରେ ମୁଁ ଚାକିରି କଲି, ୧୯୩୯ ଅପ୍ରେଲରେ ବାହାରିଲି, ଅନେକ ସମୟରେ ନିଜ ଜୀବନକୁ ସେହି କବିତା ସହିତ ମିଳାଇ ଦେଖେଁ । ବ୍ରାଉନିଂକର 'ତ୍ରାମାଟିକ ମନୋଲୋଗ୍'ର ଶୈଳୀ ସେ ଜାଞ୍ଚାରେ ଲୋଖବାକୁ ମତେ ଧାରଣା ଦେଇଥିଲା । ମଣିରେ ମଣିରେ କବିତା ଲୋଖୁଛି, ଛପାଇ ନାହିଁ ।

ଜବେସନ ନାଟକରେ ଯେଉଁ ସଞ୍ଚାର ଆଣିଥିଲେ ଯୁଗୋଘରେ ଚାରିଆଡ଼େ ସେପରି ବହୁତ ଲୋଖା ହେଉଥିଲେ ବି ଓଡ଼ିଆରେ ନ ଥିଲା । ତେଣୁ ଲୋଖୁଲି ନାଟକଟିଏ 'ମୁକ୍ତିପଥେ', ୧୯୩୭ ଜୁଲାଇରେ ନବଭାରତ କର୍କଟ ୧୩୪୪ରେ ତହିଁରୁ କିଛି ପ୍ରଥମେ ବାହାରିଥିଲା, ତାପରେ ଧାରାବାହିକ ଭାବରେ ବାହାରିଲା । ସରିଲା । ବହି ହୋଇ ସେ ଛପା ହୋଇନାହିଁ । ପଛେ ଆଉ ଖଣ୍ଡେ ଛୋଟ ନାଟକ ଲୋଖୁଲି, 'ପଜେରା', ସେ କେଉଁଠି ଛପା ହୋଇନାହିଁ । କେତେବର୍ଷ

ପରେ ୧୯୪୮ରେ ‘ମହାପୁରୁଷ’ ଲେଖକ, ଛପା ହେଲା । କୌଣସିଟି ଏଥରୁ ମଞ୍ଚରେ ହୋଇନାହିଁ । ନାଟକ ଆଉ ଲେଖକ ନାହିଁ ।

ଗନ୍ଧ ଓ ଉପନ୍ୟାସ ହିଁ ମୁଖ୍ୟତଃ ମୋର ସାହିତ୍ୟକ ଉଦ୍ୟମ ହେଲା । ମଞ୍ଚରେ ମଞ୍ଚରେ କିଛି ପ୍ରବନ୍ଧ ।

୧୯୫୪ରେ ଜାରେଜୀ ଏମ.୬ କ୍ଲାସ ଆମେ ପ୍ରାୟ ୧୪ ଜଣ ଛାତ୍ର ନାଁ ଲେଖାଇଥିଲୁଁ । ଦେଖୁ ଦେଖୁ ଅନେକେ ଛାଡ଼ିଦେଲେ । ବି.୬. ପାଶ କଳାପରେ ଅନେକେ ବୋଧନ୍ୟ ଆସୁଥିଲେ ଖାଲି ଏତିକି ପାଇଁ ଯେ ଅନ୍ୟ କି କାମ କରିବେ ହଠାତ୍ ଭାବି ପାରୁ ନ ଥିଲେ । କେତେକଣ ତା ସଙ୍ଗରେ ଓକିଲାତି ବି ପଢ଼ୁଥିଲେ । କିଏ ପଢ଼ିପଢ଼ି ହଠାତ୍ ଠିକଣା କଳା, ସେ ଓକିଲାତିହିଁ କରିବ, ତେଣୁ ସେ ଏମ.୬. ଛାଡ଼ି ଦେଲା । ଅନେକେ ତାକିରି ଖୋଲୁଥାନ୍ତି, ପାଇଗଲେତ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ।

ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟରେ କିଏ କେଉଁ ବୁଝି ଧରିବ, କେଉଁ ବିଦ୍ୟା ତାର କାମରେ ଆସିବ କଲେଜବେଳେ ତା ଜଣା ନ ଥାଏ, ତେଣୁ ଅନେକଙ୍କର ଜୀବନରେ କଲେଜର ଏତେ ପଡ଼ା ଏତେ ପରିଶ୍ରମ କିଛି କାମରେ ଆସେ ନାହିଁ ।

ଏମ.୬ କ୍ଲାସରେ ଗୋଟିଏ ନୃଆ ସାଙ୍ଗ ମିଳିଗଲା,— ନାହୁ । ତା ନାଁ ଶ୍ରୀ ଗୋପାକୃଷ୍ଣ ଦାସ । ନାଁକୁ ଯାଇପୂରର କମାଗଡ଼ ଗାଁରେ ତାଙ୍କ ଘର, ସେମାନେ ଥାଆନ୍ତି ସହରଣେ । ନାହୁର ବାପା ଶ୍ରୀ ହରେକୃଷ୍ଣ ଦାସ ସବା ବଡ଼ ଭାଇ, ସେ କଳାହାଣ୍ତିରେ ପୁଲିସ୍ ସୁପରିନ୍ଦ୍ରିୟରେ ହୋଇଥିଲେ, ପିଲାମାନେ ସାନ ସାନ ଥିଲାବେଳେ ମରିଗଲେ । ତାଙ୍କ ତଳେ ଶ୍ରୀ ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ଦାସ, ସେ ସରକାରୀ ତାକିରିରେ ପୁଲିସ୍ ଡି.୬.୬.୫ ହେଲେ, ପୁରୀରେ ତାଙ୍କ ଘର । ତାଙ୍କ ତଳେ ଶ୍ରୀ ଦୁର୍ଗାଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ, ‘ଦୁର୍ଗାବାବୁ ଡିପୋର୍ଟ’, ‘ଦୁର୍ଗାବାବୁ କଲେକ୍ଟର’, ବୋଲି ପରିଚିତ, ସେ ଅଗ୍ର ଅଧ୍ୟାପକ, ପଛେ ସବ.ଡିପୋର୍ଟ, ଡିପୋର୍ଟ, ଏ.ଡି.୬.ମ., ଆଇ.୬.୬ସ୍., କଲେକ୍ଟର, ସେକ୍ରେଟେରି ଆଦି ହୋଇଥିଲେ, ତାଙ୍କ ପିଲାମାନେ ବି ଉଚ୍ଚପଦସ୍ଥ କର୍ମଚାରୀ ହେଲେ, ବଡ଼ପୁଅ ଶ୍ରୀ ବିଧୁରୂଷଣ ଦାସ ଅଧ୍ୟାପକ, ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ଓ ଡି.୫.ଆଇ ହେଲେ ।

ତେଣୁ ନାହୁ ବଡ଼ଘରର ପିଲା, ସେ ତାର ଧନୀ ଦାଦିମାନଙ୍କ ପାଖେ ବଢ଼ିଥିଲା । କଲେଜରେ ଓ ବୟସରେ ସେ ମୋତୁଁ ପ୍ରାୟ ୪/୫ ବର୍ଷ ବଡ଼ । ବହୁତ ଆଗରୁ ସେ ବି.୬. ପାଶ କରିଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଭାଗଲପୁରରେ ତାକୁ ‘କାଳା ଆଜର’ ଗୋଟ ହେବାରୁ ସେ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା, ପଡ଼ା ଛାଡ଼ିଥିଲା, ତା ପରେ ଆମ ସଂଗେ କଲେଜ ଏମ.୬.ରେ ନାଁ ଲେଖାଇଥିଲା । ତା

ବଡ଼ଭାଇ ଶ୍ରୀ ଶରତ ଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ, ଗୁରୁପ୍ରସାଦବାବୁଙ୍କ ପୁଅ ଇଂରେଜୀରେ ଏମ.୬
ଓ ତା ସହିତ ଓକିଲାଟି ପାଶୁ କରି ଓକିଲାଟି ଆରମ୍ଭ କରିଥାନ୍ତି, ସେ ଶ୍ରୀ
ବାରକିଶୋର ରାୟ (ଉଦ୍‌ବିଷ୍ୟତରେ ବିଦ୍ୟ ଜନ୍ମିଷ)ଙ୍କ ଜୁନିଆର ଥିଲେ, ନାହୁ
ବି ଇଂରେଜୀରେ ଏମ.୬ ପଢ଼ୁଥାଏ ।

ଗୋରା, ପାଡ଼ଳ, ଚିକିଏ ଦୁର୍ବଳିଆ ହୋଇ ପିଲାଟିଏ ନାଟୁ, ବୁଝିମାନ୍ ଦିଶେ ।
ଖୁବ୍ ମୋଳାପୀ । ଖାଲି ମୋଳାପୀ କହିଦେଲେ ତାର ଜନପ୍ରିୟତାକୁ ବୁଝାଇ
ହେବ ନାହିଁ । ତା ଚେହେରା, ତା ଭାବଭଙ୍ଗ ଆଖିକୁ ରୁଚିକର ଲାଗେ ।
ଅନ୍ୟ କାହା କାହାଠି ବି ମୁଁ ସେ ଶୁଣ ଦେଖୁଛି । ପ୍ରସନ୍ନ, ମଧୁର ଭଙ୍ଗ,
ହସ ହସ ମୁହଁ, ଅକପଟ ହସ, ଗେହୁଳିଆ ବ୍ୟବହାର, ଯେପରି ସେ ଗେହୁ
କରୁଛି ଓ ଗେହୁ ମାଗୁଛି, ସାନ ସାନ କଥାରେ ଅପର ଲୋକଙ୍କୁ ହସାଇଲା
ଭଲି ରହସ୍ୟ କରିବା, ଆଚରଣରେ ନିରୀହତା, ସବୁଥୁରେ ରୁଚି, ନିଜ କଥା
ଭାବେ ନାହିଁ କି କହେ ନାହିଁ । ତା ସଙ୍ଗେ ଘଣ୍ଟାଏ ଗପିଲା ପରେ ଲାଗେ
ମୋ ହାଲଚାଲ ତାକୁ ଖୁବ୍ ଶୁଣାଇଛି, ନିଜ ବିଷ୍ୟରେ ସେ କିଛି କହି ନାହିଁ ।

ବେଳେବେଳେ ଲାଗେ, ସେ ରହସ୍ୟମୟ, ଲୁଚାଇବା ପାଇଁ ତାଠ କିଛି
ନାହିଁ, ଥାଇ ନ ପାରେ, କିନ୍ତୁ କ'ଣ ତାର ସରଳ କାହାଣୀ, କ'ଣ ତାର
ସୁଖ କି ଦୁଃଖ ସେ ରହିଥିବ ଅପ୍ରକଟ । ସ୍ଵେଚ୍ଛପ୍ରବଣତା, ନିରୀହତା, ସରଳତା,
ମାଜିତ ରୁଚି ଓ ବ୍ୟବହାର ଓ ତା ଉହାତରେ ତାର ରହସ୍ୟମୟତା ତାକୁ
ଆକର୍ଷଣୀୟ କରେ ।

କାହା ସଂଗେ ତାର ଶତ୍ରୁତା ଥିବାର ମୁଁ ଜାଣି ନାହିଁ । କାହାରି କୁସା
ତା ତୁଣ୍ଠରୁ ମୁଁ ଶୁଣିନାହିଁ । ସେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ବିଷ୍ୟରେ ଗପ ଶୁଣେ, ମନ୍ତବ୍ୟ
ଦିଏ ନାହିଁ, ତୁମି ରହେ । କିଏ କିଏ ତାର ବିଶିଷ୍ଟ ବନ୍ଦୁ ତା ବି ତାଠୁଁ
ଜାଣିବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ସତେ ଯେମିତି ସମସ୍ତେ ତା ବନ୍ଦୁ । ତା ନିଜ
କଥା ଆଲୋଚନା ପଡ଼ିଲେ ସେ କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ଭାବେ କଥା ବୁଲେଇ ଦିଏ ।
ସେ କଇଁଛିଏ, ମୁଣ୍ଡ ପଦାକୁ କାଢ଼େ ଦୁନିଆକୁ ଦେଖିବାକୁ, ପୁଣି ନିଜକୁ
ରିଚର୍କୁ ଓଚାରି ନିଏ ।

ବନ୍ଦୁ ବର୍ଷ ବିତିଗଲା, ତାପରେ ମୁଁ ଜାଣିଲି ସେ ସେ କ'ଣ ଆସନ,
ପ୍ରାଣୀମ୍ଯାମ ଯୋଗ ସାଧନା ଆଦି ଅଭ୍ୟାସ କରେ, ବ୍ରଦ୍ଧ ସାଧନାହିଁ ତାର
ପରମ ଆନନ୍ଦ । ମୁଁ ‘ଜାଣିଲି’ ମାନେ ମୁଁ ଶୁଣିଲି, ତା ବିଷ୍ୟରେ ଯେତିକି
ଜାଣେ ତର୍ହେରୁ ତା ମୁଁ ବିଶ୍ଵାସ କଲି, କିନ୍ତୁ କେବେ ଆଖିରେ ଦେଖିନାହିଁ କି
ସେ ମତେ ଲହି ନାହିଁ ।

ତା ନିଜର ଉପରେ ତଳେ ହୋଇ ଚାରି ପାଞ୍ଚୋଟି ଉଡ଼ଣୀ, ବଡ଼ଗୁଡ଼ିକ ବିଭା ହୋଇ ଯାଇଥାନ୍ତି, ସାନଟିକୁ ସେ ନିଜେ ବିଭା କରାଇଦେଲା, ଆଜ.ଏସ.ସି ବେଳେ ମୋର ଗୋଟିଏ ସହପାଠୀ ସମ୍ବଲପୂରର ଗୌର ପଟ୍ଟନାୟକ ସହିତ । ତା ତଳେ ତିନୋଟି ଭାଇ, ତିନିହେଁ ପଛେ ଚାକିରି କଲେ । ନାଟୁ ତଳେ ଯଜ, ମୋର ବଡ଼ ଶଳା ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀଧର ମହାତ୍ମିଙ୍କ ଝିଅକୁ ବିଭା ହେଲା । ସାନ ମଣିଆ ନନ୍ଦ, ଖେଳ କସରରେ ଓଡ଼ିଶାୟାକରେ ନାଁ କଳା; ସର୍ଜଣ ମେଜର ଓ ପରେ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗରେ ତେପୁଟି ଡିରେକ୍ଟର ଚାକିରିରେ ରହିଲା, ‘ମଲାଇହୁ’ର ଲେଖକ ଶ୍ରୀ ଉପେନ୍ଦ୍ର କିଶୋର ଦାଶକର ଏକମାତ୍ର ସତାନକୁ ବିଭା ହେଲା । ସବା ସାନଟି ବିଭା ହେଲା ନାହିଁ ।

ସେ ସବୁ ହେଲା ପଛେ ।

ଏମ.୩. ପଡ଼ିଲାବେଳେ ନାଟୁପାଇଁ ବିଭାଯର ସମ୍ବନ୍ଧ ଆସୁଥାଏ । ଥରେ ଜଣେ ଉତ୍ତରଲୋକ ମତେ ଦେଖିବାକୁ ବହୁତ ଦୂରରୁ ଆସି ପହଞ୍ଚଗଲେ । ମତେ ଦେଖୁ କାବା ହୋଇଗଲେ ।

ପଚାରିଲି, “କୁଆଡ଼େ ଆସିଲେ ଆଜ୍ଞା ?”

“ଗୋପୀବାବୁଙ୍କ ପାଖକୁ ଆସିଛି” ।

“କହନ୍ତୁ । ମୁଁ ଗୋପୀବାବୁ ।”

“ନା, ଗୋପୀବାବୁ ଏମ.୩. ପଢ଼ନ୍ତି ।”

“ଠିକତ । ମୁଁ ପକୁଛିତ ଏମ.୩. ।”

“ଆପଣତ ଗୋପୀବାବୁ ନୁହଁଛି ।”

“ଆର୍ଥ୍ୟ ! ମୁଁ ଗୋପୀବାବୁ ନୁହଁଛେ ! ମୁଁ ମୁଁ ନୁହଁଛେ !”

“ଆଜ୍ଞା ଆପଣ କିଏ ମୁଁ ଜାଣେ ନାହିଁ । ମୋ ଦୋଷ ଧରନ୍ତୁ ନାହିଁ । ମୁଁ ଗୋପୀବାବୁଙ୍କୁ ଟିକିଏ ଦେଖିବି । ସେ ଏମ.୩. ପଢ଼ନ୍ତି ।”

“ଆପଣ ଏ କଲେଜରେ ଯାହାକୁ ପଚାରିବେ ସେ କହିବ ମୁଁ ଗୋପୀବାବୁ, ମୁଁ ଏମ.୩. ପଢ଼େ । କ’ଣ କାମ ଅଛି ଯଦି କହନ୍ତୁ । ନ ହେଲେ ମୁଁ ଯାଏଁ ।”

ଉତ୍ତରଲୋକ ମୁହଁ ଶୁଣାଇଲେ । କହିଲେ “ଆଜ୍ଞା, ମୁଁ ଯେଉଁ ଗୋପୀବାବୁଙ୍କୁ ଖୋଲୁଛି ସେ ବର୍ଷରେ ଗୋରା । ଆମ ରାଜ୍ୟର ଦେଉଁନଙ୍କ ଝିଅକ ସଂଗେ ତାଙ୍କ ବିଭାଯର ସମ୍ବନ୍ଧ ପଡ଼ିଛି ଆଜ୍ଞା, ସେହି ବିଷୟରେ ଆସିଥିଲି ।

ହଠାର ମୁଁ ବୁଝିପାରିଲି । କହିଲି “ଓ ! ଆପଣ ତାହେଲେ ଖୋଲୁଛନ୍ତି ଗୋପୀକୃଷ୍ଣ ଦାସଙ୍କୁ । ସେ ବି ଏମ.୩. ପଢ଼ନ୍ତି, ମୋ ସହପାଠୀ, ସେ ବର୍ଷରେ

ଗୋରା । ଏଇଠି ଅପେକ୍ଷା କରନ୍ତୁ, ଆଉ ଅଛ ସମୟ ଅଛି, ସେ ଜ୍ଞାନକୁ ଆସିଲେ ମୁଁ କହିଦେବି ।”

ଭବ୍ରଲୋକଙ୍କ ମୁହଁ ଉତ୍ତଳ ହୋଇଗଲା ।

“ହେଇ ନାହୁ, ତମ ଶଶୁର ଘରୁ କୁଣିଆ ଆସିଛନ୍ତି ହୋ, ତମୁକୁ ଖୋଜୁଛନ୍ତି ।”
“ଶଶୁର ଘର ।”

“ଯାଆ, ଯାଆ, ବାରଣ୍ଯାରେ ଠିଆ ହୋଇଛନ୍ତି ।”

ନାଚୁକୁ ବହୁତ ଥଣ୍ଡା କଲୁଁ । ନାଲାମର ତା ବେକକୁ ବାହାରେ ଜାକି ଧରି କହିଲା ‘ମତେ ମାରକୁଣ୍ଡ କରିନେବ, କହ ନ ହେଲେ ଶଙ୍ଖ ମୋଡ଼ିଲି ।’

ଦେଉଁନ ଥାବି ଦୂରରେ ଗଡ଼ିଜାତରେ, ଘର କଟକ ଜିଲ୍ଲା । ଖୁବ ଆଗ୍ରହୀ ହୋଇଥିଲେ ସେ । କିନ୍ତୁ ବିଭାଗର ହୋଇପାରିଲା ନାହିଁ ।

ଯେତେ ଯେତେ ସମ୍ପଦ ଆସିଲା ନାହୁ ମନା କଳା । ଆଗ ଆଗ ସେ କହୁଥିଲା, “ବର୍ଷମାନ ନୁହେଁ, ଆଗ ଚାକିରି କରିଦାରେଁ ।” ଏମ.୧ ଦ୍ଵିତୀୟ ବର୍ଷରୁ ଉଠିଯାଇ ସେ ସେକ୍ରେଟେରିଏଟରେ ଯୁଡ଼ି ଆସିଥାଏ ହେଲା । ସେତେବେଳେ କହିଲା, “ରଇଆ, ଭଉଣୀ ବିଭାହେଉ, ଭାଇମାନେ ପଢ଼ୁଛନ୍ତି, ଆଉ ଚିକିଏ ଦିନ ଯାଉ ।” ଭଉଣୀ ବିଭାହେଲା, ଯଜ ଚାକିରି କଳା, ନାହୁ ବି ସବ ଡିପୋଟି ହେଲା ।

“ଏଥର ନାହୁ ?”

ତା ଘରେ ତା ମା ମତେ ଅନେକଥର କହିଲେ, ମୋ ଆଗରେ କେତେଥର ବୁଢ଼ା କହୁ କହୁ କାହିଁଛନ୍ତି । ବହୁତ ଲାଗିଲି ତା ସଂଗରେ, ବହୁତ ବୁଝାଇଲି । ଏହିପରି ତାକୁ ବୁଝାଇଛନ୍ତି ଆହୁରି ଅନେକେ, ବର୍ଷ ବର୍ଷ । ତଥାପି ନାହୁ ମଙ୍ଗେ ନାହିଁ । କେତେବେଳେ କହେ “ହଉ, ଜନ୍ୟା ଖୋଜ ।” ଜନ୍ୟା ଖୋଜିଲେ ତା ବିଷୟରେ ଜେରା କରି କରି ଖବର ଶୁଣେ, ଟାଙ୍କଚୁଲ କରେ, ପୁଣି ମନା କରେ । ନାହୁ ଡିପୋଟି ହେଲା, ଏ.ଡି.୧୯. ହେଲା, ଦେପୁଟି ସେକ୍ରେଟେରି ହେଲା, ସେହିତକି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଚାକିରି କରି ସେ ଶେଷରେ ପେନସନ ନେଲା ।

କିନ୍ତୁ ବିଭା ହେଲା ନାହିଁ ।

ମା'ତାର ପାଖେ ପାଖେ ଥିଲେ, ସେ ତାଙ୍କର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅନୁରଭ ହୋଇ ଥିଲେ, ବୁଢ଼ା ଦିନେ ସେ ସତେକି ନାହୁର ଅତି ଆଦରର ସତାନ । ଘରେ କିଛି ଧର୍ମପୁଷ୍ଟଙ୍କ, ଗୋଟିଏ ଠାକୁର ଘର, ପିଣ୍ଡାରେ ତାର ଜାତିଜାତିକା ନାଗଫେଣୀ (ଜ୍ୟାକ୍ଷତସ୍ତ୍ର) ବର୍ତ୍ତିତା ।

ତାର ବୋଉ ଛଢା ନାଚୁର ଆଉ ଗୋଟିଏ ସ୍ଵେହ ଆଶ୍ରୟ ତାର ଗୋଟିଏ ଉଦ୍‌ଦେଶୀ ଘର । ଉଦ୍‌ଦେଶୀଟି ତାର ସହୋଦରୀ ଉଦ୍‌ଦେଶୀମାନଙ୍କ ଭିତ୍ତି, ତାର ଦାଦି ଝିଅ ଉଦ୍‌ଦେଶୀଟିଏ, ଗୁରୁପ୍ରସାଦବାବୁଙ୍କ ଝିଅ, ତା ଭିତରେ ବ୍ରଜବାବୁ ନିଜ ଘରେ ଖୁବ ଅନୁଷ୍ଠାନିକ ରୀତିରେ ପୂଜା କରନ୍ତି, ଅନେକ ସମୟରେ ସେ ତୁଣେ ତୁଣେ କହନ୍ତି

“ଗବ ଗଛ ତିନି କେନା
ଶରଣ ପଞ୍ଚର ବାମା
ପକାଲୋ ସୁନ୍ଦରୀ, ଦାନ”

ବୁଝାନ୍ତି, ସେତିକି ତାଙ୍କର ମନ୍ତ୍ର, ଏକମାତ୍ର ଜିଷ୍ଠରବିଶ୍ୱାସ, ସେ ଯାହା କରୁ ଯେମିତି କ୍ଲୁ ଉଗବାନଙ୍କ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିଥିଲେ ସେ ବାଟ କବେଳ ନେଇଯିବେ, ଆଉ ଚିନ୍ତା ନାହିଁ । ମୁଁ ତାଙ୍କ ଜୀବନର କାହାଣୀ ଜାଣି ନାହିଁ ।

ସେ ସବୁବେଳେ ଫୁରି ଥାନ୍ତି, ମଉଳି ଲୋକ, ଅନେକ ମଙ୍ଗା କଥା କହନ୍ତି । ନାଚୁକୁ ସେ ଭାରି ଭଲ ପାଆନ୍ତି ।

ଚାକିରି ଅବସର ନେଲା ପରେ ସେହି ଉଦ୍‌ଦେଶୀ ଭିଶୋଇହି ନାଚୁର ଘର, ନାଚୁ ସେଇଠି ଥାଏ ।

ତା ଚେହେରାରେ ବେଶି କିଛି ପରିବର୍ତ୍ତନ ନାହିଁ, ଗୋକାଟିଏ ପରି ଦିଶେ । ୧୯୬୪ରେ ତା ଘରେ ଦେଖୁଥିଲା, ତା ଆଗରୁ କଲେଇରେ ପଢ଼ିଲାବେଳେ ସେ ନିଶ ରଖୁଥିଲା, ତା ଫଟାରେ ଅଛି । କିନ୍ତୁ ୧୯୬୪ରୁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ଆଉ କେବେ ନିଶ ରଖୁ ନାହିଁ । ଚାକିରି କଳାପରେ କାଳକ୍ରମେ ତାର ଚିକିଏ ଦେହ ପୂରିଯାଇଥିଲା, ସେ କଷମା ଦେଇଥିଲା । ସେମିତି ଅଛି । ନିଶା ତ୍ରୁବ୍ୟ, ପାନ, ସିଗାରେଟ୍ ସେ ଖାଏ ନାହିଁ, ବୋଧହୃଦୟ ତାହା ପିଏ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଚାକିରିରେ ଥିଲାବେଳେ ସେ ତିନିଥିର ଜୀପ୍ ଆହୁତେଷ୍ଟରେ ପଡ଼ିଥିଲା, ପ୍ରତିଥର ତାର କାନ୍ଧ ହାଡ଼, ପଞ୍ଚରା ହାଡ଼ ଆଦି ଭାଙ୍ଗିଥିଲା ଓ ସେ ଭଲ ହୋଇଥିଲା ।

ଗୋକୁଳ ଶତପଥୀ ମୟୁରଭାଙ୍ଗ ପିଲା । ଏମ.୧. ପକୁଥିଲା, ସେହି ଜିଷ୍ଠ ହଷ୍ଟେଇରେ ରହୁଥିଲା । ଖୁବ ଥରିଲି ମଣିଷ, କଥା କଥାକେ ହସାଏ । ଆମର ‘ମ୍ୟାବଦେଥ୍’ ନାଟକ ପଢା ହେଉଥାଏ । ଗୋକୁଳର ମନକୁ ଭାରି ପାଇ ଯାଇଥାଏ । ସେଥରେ ଡାଆଣା ତିନି ଜଣକ ଗୀତ ‘ଥ୍ରାଇସ୍ ତୁ ଦାଇନ ଏଣ୍ ଥ୍ରାଇସ୍ ତୁ ମାରନ୍’ । ହଷ୍ଟେଇରେ ତା ପାଖକୁ ଗଲେ ସେ ଗୋଟିଏ ଗୋଡ଼ ଚେକି

ଗୋଟାଏ ଗୋଡ଼ରେ ଡେଇଁ ଡେଇଁ ନାଚେ “ଆଜୀବ କୁ ଦାଉନ ଏଣ୍ ଆଜୀବ କୁ ମାରନ ।” ସେହି ପଞ୍ଚମ ବର୍ଷ ସେ ମଧ୍ୟରେଣ୍ଟ ରାଜା ପିଲାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବିଲାଚ ଗଲା, ସେଠୁ ବିଶ ପାଶ କରି ଫେରି ଆସିଲା । ଟାଉନ ହଳରେ ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ବସୁତା ସତା ହୋଇଥିଲା, ସେ ଭାଷଣ ଦେଇଥିଲେ ପ୍ରାଚାନ ଇଂରେଜୀ କାବ୍ୟ “ବିଜେଲପ୍” ବିଷୟରେ । ପଛେ ସେ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗର ଡିରେକ୍ଟର ହୋଇ ଅବସର ନେଲେ ।

ମାଲାମର ମିଶ୍ର ଏମ.୬. ପଢ଼ିଲା ବେଳେ ବି ଶିକ୍ଷ ହଷ୍ଟେଲରେ ରହୁଥିଲା, ବେଳେ ବେଳେ ପ୍ରାଚାନ ଶୈଳୀରେ କବିତା ଲେଖେ, ‘ସାହିତ୍ୟକ ସଂଧାଳାପ’ ବୋଲି ତାର ପ୍ରବନ୍ଧଟିଏ ସହକାରରେ ବାହାରିଥିଲା, ସେପରି ଆଉ କେତୋଟି ପ୍ରବନ୍ଧ ବି ଲେଖୁଥିଲା । ରାତିଯୁଗର କାବ୍ୟ ବିଷୟରେ ଗବେଷଣା କରିବାକୁ ତାର ଆଗ୍ରହ ଥାଏ । ପଛେ ସେ ସୋନ୍‌ପୁର ଓ ବଳାଙ୍ଗାରରେ ହେଉମାନ୍ଦର ହେଲା, ତେଣେ ରହିଗଲା ।

ସୁର୍ୟନାରାୟଣା ଆନ୍ତି ଯୁବକଟିଏ । ସେ ଆନ୍ତି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ଆସିଥାଏ, ଏମ.୬ ଓ ଲ’ ପଢ଼ୁଥାଏ । ସେ ଗୋଟିଏ ବସାନେଇ ରହି ପଢ଼ିବାକୁ ଆସେ, ବସାଚି କଲେଇ ପାଖରେ । ମୁଁ ଥରେ ତା ସଂଗରେ ତା ବସାକୁ ଯାଇଥିଲି । ସେ ମତେ କପି ଚିଆରି କରି ଖାଇବାକୁ ଦେଲା । ଯାହା ମନେ ପଡ଼ୁଛି, ସେହିଥର ମୁଁ ପ୍ରଥମ ଥର କପି ପିଇଲି । କପିର ବାସ୍ତା ମତେ ପୋଡ଼ା ଚାଉଇର ଗନ୍ଧ ପରି ଲାଗିଲା । ପିଲାଦିନେ ପେଟରେ ଦଶିପୋକ ହେବାରୁ ଗାଁରେ ବୋଉ ଚାଉଇ ପୋଡ଼ି ପୋଡ଼ା ଚାଉଇ ଗୁଣ୍ଡକୁ ପାଣିରେ ଫୁରାଇ ମତେ ଜବରଦସ୍ତି ମାହିବସି ପିଆଇଥିଲା । ସେହି ଅରୁଚି ମୋର ମନେ ପଡ଼ିଗଲା ।

ଛ ସାତ ବର୍ଷ ପରେ ମୁଁ ନିଜେ କପିରେ ହୋଇଗଲି, ସେତେବେଳେ ମୁଁ କୋଟାପୁଟରେ ଥାଏଁ । ବହୁତ ବହୁତ ବର୍ଷ ମୁଁ ଚାହା ଛାଡ଼ି ଦେଇ କପିହିଁ ପିଉଥିଲି ।

ସୁର୍ୟନାରାୟଣା ବି ପଞ୍ଚମ ବର୍ଷ ପରେ ଏମ.୬. ଛାଡ଼ି ଲ’ରେ ମନ ଦେଲା ।

ଲୋକନାଥ ପଣ୍ଡା ଓ ପ୍ରଭାକର ମିଶ୍ର ଏମ.୬. ପଢ଼ୁଆନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ସଂଗେ ପ୍ରଥମ ବର୍ଷରୁ ବନ୍ଧୁତା ଥାଏ । ସେ ଦୁଇ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ସଂଗେ ମୁଁ ବହୁତ ଥର ବୁଲି ଯାଏଁ ।

ଶ୍ରୀମତୀ ସୁନ୍ଦରୀ ପଟ୍ଟନାୟକ ବି.୬. କୁତୁରୁ ଆମ ସଂଗେ ପଢ଼ୁଥିଲେ । ବର୍ଷରେ ଫରତା ଶ୍ୟାମଙ୍କ, ଆକାରରେ ତେଜ୍ଜା, ହୃଦୟପୁଷ୍ଟ, ବଢ଼ ଚେକା ମୁହଁ,

ଆଖିରେ ଗୋଲ ଗୋଲ ଚଷମା, ଏମ.୧. କୁଟୀରେ ସେ ଏକମାତ୍ର ଛାତ୍ରୀ । ସେ ଗମ୍ଭୀର, ତୁସ ଚାପ ମଣିଷ, କେବେ ପାଠି ପିଟାନ୍ତି ନାହିଁ; ତାଙ୍କ ସଂଗେ ଚାରି ବର୍ଷ ପାଠ ପଡ଼ିଲା ଭିତରେ ଚାରି ପାଞ୍ଚ ଥର ସେ ପଦେ ଦିପଦ କଥା କହିଥିବେ, “ଖାତାଚା ଟିକିଏ ଦିଅନ୍ତୁ,” “ପ୍ରଫେସର କ’ଣ ଡାକିଦେଲେ ?” “କାଳି କ’ଣ ପଡ଼ା ହୋଇଥିଲା, ମୁଁ ଆସି ନ ଥିଲି” ବୋଧହୃଦୟ ଏହିପରି । ସେ ପ୍ରାୟ ଅନୁପସ୍ଥିତ ରହନ୍ତି ନାହିଁ । ଦୁଇ ବର୍ଷ ପାଠ ପଡ଼ି ସେ ପରାମା ଦେଲେ ନାହିଁ, ରହିଗଲେ । କହିଲେ ତାଙ୍କ ଆଖ ଖରାପ ହେଲା ।

ସେତେବେଳେ ଶୁଣିଥିଲୁଁ ସେ ଶ୍ରୀ ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ମହାପାତ୍ରକୁ ବିଭା ହେବେ । ପ୍ରକାଶ ଆକାର ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ କଲେଜରେ ମୋର ପ୍ରଥମ ବର୍ଷ ବେଳେ ବି ସେହି କଲେଜରେ ପଢ଼ିଥିଲେ, ସେ ବହୁବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରେଭେନ୍ସା କଲେଜରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହାତ୍ବ୍ୟାକ ଥିଲେ, କଲେଜ ଛାତ୍ର ଗଲା ପରେ ବି ତାଙ୍କ ଚେହେରା, ବଳ ଓ ପୁର୍ବବଳ ଖେଳରେ ତାଙ୍କ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ‘କିବ’ର ଖ୍ୟାତି ବହୁବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହି ଯାଇଥିଲା । ସେ ଜାଗେଜୀରେ ଏମ.୧. ପଡ଼ିଥିଲେ କିନ୍ତୁ ପାଶ କରି ନ ଥିଲେ । ପଛେ ସେମାନଙ୍କର ବିବାହ ହେଲା । ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ଅବକାରି ଜନ୍ମପେକ୍ଷା ଓ ପଛେ ସୁପରିଷେଷ୍ଟେ ହେଲେ । ସେ ଓ ମୁଁ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ଥରେ ଏକାଠି ଗୋଟିଏ ଦିନ ଗପ୍ତ କରିଥିଲୁଁ, ୧୯୫୦ରେ, ଦେଖିଥିଲି, ମରଜି ମୋଳାପୀ ଲୋକଟିଏ ।

୧୯୭୭ରେ ମୁଁ ଭୁବେନେଶ୍ୱରରେ ମୋର ବାସଗୃହ ତୋଳି ସାରି ସେଠି ରହିଲି । ଦୁଇ ତିନି ବର୍ଷ ପରେ ଠିକ ସେ ଜାଗା ପଛକୁ ଲାଗି ଗୋଟିଏ ଢିପ ଜାଗାରେ ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ମହାପାତ୍ରଙ୍କର ଘର ତୋଳା ଆରମ୍ଭ ହେଲା, ସେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସେହି ଘରେ ରହିଲେ । ତାଙ୍କ ଦେହ ଭଲ ନ ଥାଏ । ବର୍ଷେ ଦେଢ଼ ବର୍ଷ ପରେ ହଠାତ୍ ଅତିଶ୍ୟ ଅସୁର ହେଲେ, ବେହୋସ ହେଲେ, କଟକ ଗଲେ, ଆଉ ଫେରିଲେ ନାହିଁ । ଶ୍ରୀମତୀ ସୁକୃତି ମହାପାତ୍ର ତାଙ୍କର ସେହି ନିଜ ବାସଗୃହରେ ରହନ୍ତି । ଯୋଡ଼ିଏ ପୁଅ, ଉଭୟେ ମେକାନିକେଲ୍ ଇଞ୍ଜିନିଅର, ଉଭୟେ ବିବାହିତ ।

ଶ୍ରୀମତୀ ସୁକୃତି ପଇନାୟକଙ୍କ କଥା ପଡ଼ିବାରୁ ମନେ ପଡ଼ୁଛି ଆମ ସମୟରେ ରେଭେନ୍ସା କଲେଜରେ ଲେଡ଼ି ଷୁଡ଼େଶ୍ଵରାନଙ୍କ କଥା ।

୧୯୩୦ରେ ମୁଁ କଲେଜରେ ନା ଲେଖାଇଲା ବେଳକୁ ଆମ କୁଟୀରେ ଜଣେ ଛାତ୍ର ଲେଡ଼ି ଷୁଡ଼େଶ୍ଵର, ଶ୍ରୀମତୀ ବାଣୀ ସେନାପତି । ସେ ଦର୍ଶନ ଅଧ୍ୟାପକ

ଶ୍ରୀ ମୋହିନୀମୋହନ ସେନାପତିଙ୍କ ଝିଅ, ଓପନ୍ୟାସିକ ପକ୍ଷାରମୋହନ ସେନାପତିଙ୍କ ନାତୁଣୀ । ବର୍ଷରେ ଶ୍ୟାମଳ, ସାଧାରଣ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳା, ମୁହଁଟେ ଚଉଖୁଣ୍ଡ, ପିଲାଦିନେ କେବେ ବସନ୍ତ ଗୋଗ ହୋଇଥିଲା, ମୁହଁରେ ତାହାରି କେତେବୀ ଚିହ୍ନ, ଚିକିତ୍ସା ଦ୍ଵିମା ବଡ଼ ବଡ଼ ଆଖି ।

ଏତେ ପୂଅରେ ଝିଅଟିଏ ।

ଆମ ଅନେକଙ୍କର ସାନ କି ବଡ଼ ଭଉଣୀମାନେ ଥାଆନ୍ତି, ସମ୍ବନ୍ଧ ଅସଜ ଲାଗନ୍ତା ନାହିଁ ।

କିନ୍ତୁ କଲେଇ ଗୋଟାକ ଯାକରେ ଥିଲେ ପାଞ୍ଚଟି କି ଛାନ୍ତି ବୋଲି ଝିଅପିଲା, ସେମାନେ ପୁଅମାନଙ୍କ ସଂଗେ କଥାରାଷ୍ଟା ବି ହୁଅଛି ନାହିଁ, ନିଜ ନିଜ କ୍ଲାସରେ ଏକୁଟିଆ କରପଟିଆ ବସନ୍ତ । ଆମ ଧାଡ଼ିସବୁ ପଡ଼ିଥାଏ ପଛକୁ ପଛ । ସାମାରେ ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କ ପାଇଁ ଚେବୁଲ, ତା ପଛଆଡ଼େ ଗୌକି । ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କ ତାହାଣ ହାତ ଆଡ଼କୁ ଆମ ଧାଡ଼ିକୁ ଆଡ଼ରେ ସମକୋଣ ହୋଇ ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କ ତାହାଣ କର ଆଡ଼କୁ ମୁହଁକରି ଚେବୁଲ ଏପାଖେ ଝିଅ ପିଲାଙ୍କ ଧାଡ଼ି, ଦେଖଲେହଁ ଲାଗିବ, ସେମାନେ କ୍ଲାସର ନୁହଁଟି, ସତେକି ଆଉ କିଏ ଦର୍ଶକ କି ବନ୍ତା । ସାଧାରଣତଃ ସେମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାଯାଏ ନାହିଁ, ସେମାନେ ନିଜେ ବି ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କୁ କୃତିର କିଛି ପଚାରିଥାନ୍ତି ।

କ୍ଲାସ୍‌ୟାକ ପିଲାବି ସତେକି ତାଙ୍କର ଅଚିହ୍ନାତୁଁ ବଳି, କାରଣ ଅଧ୍ୟାପକ ନ ଆସିବାଯାକେ ସେମାନେ କ୍ଲାସରୁଟରେ ପଶନ୍ତି ନାହିଁ, ଅଧ୍ୟାପକ ଚାଲିଗଲେ ଦଣ୍ଡ ରହନ୍ତି ନାହିଁ, ସେମାନେ ପିଣ୍ଡା ପାରାପେଚକୁ ଆଉଜି ଏକାଠି ହୋଇ ଅଳଗା ଅପେକ୍ଷା କରିଥାନ୍ତି, କ୍ଲାସ ନ ଥିଲେ ସିଧା ଚାଲିଯାଆନ୍ତି ତାଙ୍କ କମନ୍‌ରୂମକୁ, ସେଠି ଦୁଆରମୁହଁରେ ଝରକାରେ ମୋଟା କଳା ପର୍ବତ ଶୁଲୁଥାଏ, କ୍ଲାସ ସରିଲେ ସେମାନେ ଚାଲି ଯାଆନ୍ତି ଗାଡ଼ିରେ ବସି ତାଙ୍କ ଘରକୁ, ଗାଡ଼ିର କବାଟ ଚାଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ମେଲା ଥାଏ, ଖାଲି ପବନ ଆସିଲାଭାଲି ।

କଲେଇରେ ଏତେ ସଭା ସମିତି ହୁଏ, ପିଲାଏ ବସୁତା ବିଅନ୍ତି, ସେମାନେ ହୁଏତ ଯାଆନ୍ତି ନାହିଁ, ଅକାଳେ ସକାଳେ ଗଲେ ସେଠି ବି ଅଧ୍ୟାପକ-ସଭାପତିଙ୍କ ତାହାଣପାଖେ ତୁମି ହୋଇ ବସିଥାନ୍ତି । ସଭାରେ ତ ଏପରି, ଧ୍ୟାଚର ଆଦି ହେଲେ ସେଥିରେ ମିଶିବା କଥା ତ ସ୍ଵପ୍ନ ।

ସେମାନେ କେବେ ନାଚିବା ଗାଇବା ଆମେ ଶୁଣି ନାହଁ କି ଦେଖନାହଁ ।

ମୋର ପଞ୍ଚମ ବର୍ଷ କି ଷ୍ଟ ବର୍ଷ କେବେ ଥରେ ଛାତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଦୌଡ଼ିବା ପ୍ରତିଯୋଗିତା ବୋଧହୁଏ ହୋଇଥିଲା, ଆମେ ଦେଖୁଥିଲୁଁ, ଅଛି କେତୋଟି ଟିଅ ମିଶିଥିଲେ ।

ବଢ଼ୁତା କି ପ୍ରବନ୍ଧ ପ୍ରତିଯୋଗିତାରେ କି କଲେଜର ବିଭିନ୍ନ କ୍ଲାସରେ ପରୀକ୍ଷା ମାନଙ୍କରେ ସେତେବେଳର କେହି ଟିଅ ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିବାର ବି ଆମେ ଶୁଣିନାହୁଁ ।

ଅତିଏବ ସେମାନଙ୍କର କଲେଜ ଜୀବନ ଅର୍ଥ ଅଧ୍ୟାପକ କ'ଣ କହୁଛନ୍ତି ସେଇଆ ଶୁଣିବାକୁ କଲେଜକୁ ଯିବା, ବହି ଆଣିବାକୁ ଲାଇଟ୍‌ରେବିକୁ ଯିବା, ଲେଡ଼ିଜ କମନ୍‌ରୂମରେ ବସି ନିଜନିଜ ଭିତରେ ଦୁଃଖସୁଖ ହେବା, ଦୁନିଆଁକୁ ଡବଡ଼ବ ଆଖରେ ଚାହିଁବା, ପାଟି ବନ୍ଦ କରି ସମୟ ଟାଳିବା ଓ ଘରକୁ ଫେରିବା ।

ବହି ପାଠ ସବୁଦିନେ ବହିରେ ଥାଏ, ଅଛି, କଲେଜ ଜୀବନ ତାଠୁଁ ଆହୁରି ବହୁଶୁଣେ ଦେଶି, ବହୁତ ଦେଶି, ରେତେନୟା କଲେଜରେ ସେତେବେଳର ଲେଡ଼ି ସ୍କୁଲେଷ୍ଣମାନଙ୍କ କଲେଜଜୀବନ ସେହି ପାଠ-ଠୁଁ-ବଳକା ସଂଜୀବନୀ ପ୍ରଭାବରେ ଧାସରୁ ବି ବଞ୍ଚିତ ।

ଜଣେ ସାଧାରଣ ଛାତ୍ର ହିସାବରେ ମୁଁ ଦେଖୁଛି, ପୁଅପିଲାଙ୍କ ମନରେ ସେମାନଙ୍କ ସଂପର୍କରେ ସ୍ଵାଭାବିକ କୁତୂହଳ ହଁ ଆଗ ଆଗ ଭାବେ, —ଯେ କିଏ ? କିପରି ମଣିଷ ? କ'ଣ କରେ ? କ'ଣ ଯା ବିଷୟରେ ସମାଦ ? କ୍ରମେ ସେ କୁତୂହଳ ବନ ହୁଏ । ଲାଗେ, କ୍ଲାସର ସାଧାରଣ ଦୃଶ୍ୟ ଭିତରେ ଯେ ବି ଗୋଟିଏ ଅଂଶ, ଯେମିତି ଚେକ୍ ଚୋକି, କଳାପଟା, ଅନ୍ୟ କିଛି ପରିଚୟ ନାହିଁ ।

ମଞ୍ଚରେ ମଞ୍ଚରେ କୁକୁହଳ ତେଜିଇଠେ କେବଳ ଏତିକି କାରଣ ଲାଗି ଯେ ସବୁଦିନେ ଦେଖା ହେଉଥିଲେବି ଯେ ଏତେ ଅଚିନ୍ତ୍ୟ, ବାରି ପାଞ୍ଚ ହାତ ଦୂରରେ ଥିଲେ ବି ଯେ କେତେ ଯୋଜନ ଦୂରରେ, ଆଉ ଅସ୍ଵାଭାବିକ ପ୍ରକାରେ କେନିତି ସେ ନିଜକୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଳଗା କରି ରଖୁଛି ଜାଣି ଜାଣି ନାନା ଗୋପନୀୟତାର ଜଭ-ମୁଦ୍ରା ଉହାଡ଼ରେ ।

ତାଙ୍କ ସତର୍କତା ଲାଗି ବେଳେ ବେଳେ ଲାଗେ, ଏମାନେ କେତେ ନିରାଶ୍ରୟା ! ସହାନୁଭୂତି କି ଦୟାଆସେ । ଛାତ୍ର ସମାଜ ସେମାନଙ୍କ ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା କରେ ନାହିଁ, କୁଟିର କେହି କରନ୍ତି । ମୋର ତ ଧାରଣା, ପୁଅପିଲାଙ୍କର ଏତେ ଏତେ ଚିନ୍ତା ଥାଏ, ଏତେ ଧନ୍ତା ଥାଏ ଯେ ସେମାନେ ଯେ ଲେଡ଼ି ସ୍କୁଲେଷ୍ଣମାନଙ୍କ ବିଷୟରେ ଭାବିବାକୁ ତର ନ ଥାଏ ।

ଅନେକେ ଗରିବ, ନିଜ ଗ୍ରାସାହୁଦନ ଓ ଉଚିଷ୍ଟ୍ୟର ପାଇଁ ବ୍ୟସ୍ତ । ଅନେକଙ୍କର ଉଚାଶା ଥାଏ, ତାହାର ଏକାତ୍ମ ପାହାର ପାଠପଢା । ଅଧିକାଂଶ ଆସିଥାଏ ରକ୍ଷଣଶୀଳ ପରିବାରମାନଙ୍କରୁ, ସେମାନଙ୍କ ବିଭାଘର ତାଙ୍କ ବାପା ମା ଠିକ୍ କରିବେ ସେମାନେ ଜାଣନ୍ତି । ଆଉ, ସେତେବେଳେ ପୁଆପିଲାଙ୍କ ଭିତରେ ଦୁଃଖରିତ୍ରତା କ'ଣ, ଉଚ୍ଛଳିଲତା ଅଛି କୃତି ଦିଶେ । ଆମୁକୁ କାହାଣୀ ପରି ଲାଗୁଥିଲା ଯେତେବେଳେ ଶୁଣୁଥିଲୁଁ ଯେ ବହୁତ ବର୍ଷ ତଳେ, ଯେତେବେଳେ ଲୋକେ ନୂଆ ନୂଆ କଲେଇରେ ପଢ଼ୁଥିଲେ, ସେମାନେ ବଯସରେ ଆକାରରେ ଯେପରି ବଡ଼ ଥିଲେ, ସ୍ଵଭାବ ଚରିତ୍ରରେ କେହି କେହି ଥିଲେ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର, କେହି କେହି ମଦ ବି ପିଇଥିଲେ ।

ଯେ ମୌନୀ, ତାକୁ କଥା କୁହାଇବାକୁ,— ଯେ କାଠ ପଥର ପରି, ସେ ଯେପରି ହଲଚଲ ହେବ ସେହିଆ କରିବାକୁ, —ଯେ ସବୁଦିନେ ମୁହଁ ଲଦି ଥାଏ ତାକୁ ହସେଇବାକୁ, ଯେ ସବୁବେଳେ ବିନା କାରଣରେ ନିଜର ନିଶାପରା ପାଇଁ ଏଡ଼େ ଆଡ଼ିତା, ଏଡ଼େ ବ୍ୟାକୁଳ, ଏଡ଼େ ସତର୍କ, ତାକୁ ଚିକିଏ ଡରେଇବାକୁ, ଯେ ଗୋଠରେ ଥାଇ ବି ଗୋଠରୁ ବାହାର, ତାର ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିବାକୁ ବେଳେବେଳେ କେଉଁ ଅଳସୁଆ ପିଲା ମନରେ ବିକାର ଆସିପାରେ । ଯଦି କେତେ କେତେବେଳେ ଦି ତାରିଜଣ ପିଲା ଚିକିଏ ଶୁଭୁବୁକୁ ହେଉଥିଲେ ତାର କାରଣ ଏତିକି, ଆଉ କିନ୍ତୁ ନୁହେଁ ।

ଶ୍ରୀମତୀ ବାଣୀ ସେନାପତି ଫଳାରମୋହନଙ୍କ ନାତୁଣୀ ସତ, କିନ୍ତୁ ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ପ୍ରକାରେ ତାଙ୍କ ମାତୃଭାଷା ଓଡ଼ିଆ ନୁହେଁ ବଜାଲା ।

ତାର ସରଳ କାରଣ ବୋଧହୁଏ ଏଇଆ ଯେ ମୋହିନୀମୋହନ ବଜାୟା ରମଣୀ ବିଭା ହୋଇଥିଲେ । ଅବଶ୍ୟ ଶ୍ରୀମତୀ ସୁକୃତି ପଞ୍ଚନାୟକଙ୍କ ମା ବି ବଜାୟା ରମଣୀ, ଦିହେଁ ଭଉଣୀ, କିନ୍ତୁ କଲେଇରେ ତାଙ୍କ ମାତୃଭାଷା ଥିଲା ଓଡ଼ିଆ ।

ଛାତ୍ରମାନେ ଆକ୍ଷେପ କରନ୍ତି, —ଯେ ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟର ବାପ, ଓଡ଼ିଆ ଉପନ୍ୟାସର ବାପ, ଯେ ବଜାଲା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ବିଭାଦ ବେଳେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସେନାପତି ଥିଲେ, ତାଙ୍କ ନାତୁଣୀର ମାତୃଭାଷା ହେଲା ବଜାଲା ! ଭାଗ୍ୟର କି ନିଷ୍ଠାର ଉପହାସ !

କିନ୍ତୁ ସେମାନେ କେହି ତାକୁ କିଛି କହନ୍ତି ନାହିଁ କି ତାଙ୍କର କିଛି ଅନିଷ୍ଟ କରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ତାଙ୍କ ବିଷୟରେ ଖୁଲୁବୁଝୁ ହୁଏ ଗୋଟିଏ ବଜ୍ରାଳୀ ପିଲା, ଦିଶେ ଶାନ୍ତ, ଉତ୍ତର, ଶାଳାନ ରୁଚିର ପିଲାଟିଏ ପରି, ଚେହେରାଟି ଭଲ, ଭଲ ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟ । ତା ବାପା ଜଣେ ସମ୍ପ୍ରାନ୍ତ, ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷିତ, ସମ୍ମାନିତ ନୀତିମନ୍ତ୍ର ଧାର୍ମିକ ବ୍ୟକ୍ତି, ସେଉଳି ତୁଳସୀଗଛର ଏଉଳି ବାଜଡ଼କ ପୁଅ କେମିତି ହେଲା ଆମେ ଆଶ୍ୟ୍ୟ ହେଉଁ । କଲେଜ ଛାତ୍ରିଳା ପରେ ସେ ହେଲା ଜଣେ ପରମ ଧାର୍ମିକ ସନ୍ୟାସୀ, ଆମେରିକାରେ ରହି ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ ପ୍ରଚାର କଲା, ହିମାଳୟରେ କେଉଁଠି ବାବାଜି-ମଠ ଚଳାଇଲା ମହନ୍ତ ହୋଇ, ସେ କେଉଁଠି ଅଛି କ'ଣ କରୁଛି ମୁଁ ଜାଣେ ନାହିଁ । ସେତେବେଳେ ସେ ଲେଖୁଥିଲେ ବଜ୍ରାଳା କବିତା, ଉପନ୍ୟାସ ପଢୁଥିଲା, ଧର୍ମ ଆଭ ଭଗବାନଙ୍କୁ ହସରେ ଉଡ଼ାଉଥିଲା, ସମସ୍ତିକି ଥିଲାରେ ଉଡ଼ାଉଥିଲା, ପଡ଼ାପଡ଼ି ନ କରି କ୍ଲାସରେ ପାଟିତୁଣ୍ଡ କରୁଥିଲା, କେତେବେଳେ କେଉଁ ଦୁଷ୍ଟବୁଦ୍ଧି ତା ମୁଣ୍ଡରୁ ବାହାରୁଥିଲା ।

ସେ ପଛ ବେଞ୍ଚରେ ବସି ଗପ କରେ, ଜୋତା ଖୁବିଶ୍ଵର କରେ, ମୁହଁକୁ ତଳକୁ ପୋଡ଼ି ଲେକଚର ମଞ୍ଚରେ କେତେବେଳେ କେଉଁ ଜନ୍ମ ପରି ବୋବାଇ ଉଠେ କି ଅନ୍ୟ କେଉଁ ଶବ୍ଦ କରେ, ଆଗକୁ କାଗଜ ଗୁଲି ପୋପାଡ଼େ । ଆଉ ତାର ସାଙ୍ଗ କେତେଜଣ ତା କାମକୁ ତା କଥାକୁ ସମର୍ଥନ କରନ୍ତି ।

ଦିନେ କ୍ଲାସରେ ଲ୍ଲାକବୋର୍ଡରେ ବଜ୍ରାଳା ଅକ୍ଷରରେ ଗୋଟିଏ କବିତା ଲେଖା ହୋଇଥାଏ ପଢ଼ିଲୁଁ । ତାର ପ୍ରଥମ ଧାର୍ମିରେ ଥିଲା “ବାଣୀ ହାତେ ବାଣୀପାଣି” ।

ଆଉ ଦିନେ ଓଡ଼ିଆରେ ଗୋଟିଏ କବିତା ଲେଖା ହୋଇଥିଲା

“ବସନ୍ତମୁହାଁକି ଉପମା ଖରୁ
ପ୍ରେମ-କାକରା ଛଣା ଜାଲିଚରୁ” ।

ଦିନେ ଦିନେ ଲ୍ଲାକବୋର୍ଡରେ ଗୋଟିଏ ଝିଅର ଛବି ଅଂକା ହୋଇଥାଏ, ଚକ ଖଢ଼ିରେ ଅଂକା ହୋଇଥିବା ଛବି ଗୁଡ଼ିକର କାରିଗରି ଭଲ, ଦେଖିଲେ ଚିହ୍ନାଚହା ଲାଗେ ।

କେତେଥର ଦେଖାଗଲା, ଲେଢ଼ି ଷୁଦ୍ଧେଷ୍ଟ ଉଠି ଯିବା ପଛେ ପଛେ ଦିଶୁଛି ସେ ଯେଉଁଠି ବସିଥିଲେ ସେଠି ଗୋଟିଏ କୁକୁଡ଼ା ଢିମ ଥୁଆ ହୋଇଛି ।

କିଏ ରଖିଲା ? ସେଇ ଶଳା—”

ପାଟି, ହସ, ଗୋଲମାଳ ।

ଥରେ ବୋଧହୁଏ ଲେଢ଼ି ଷୁଦ୍ଧେଷ୍ଟ ଆସିଲା ବେଳକୁ ଦେଖିଲେ ସେ ଯେଉଁଠି ବସନ୍ତ ସେଠି ପିନ୍କଷା ଠିଆକରି ରଖା ହୋଇଛି । ସେ ତାକୁ କାଢ଼ି ଦେଇ

ଡେଉ ଉପରେ ରଖିଲେ । ଅଧ୍ୟାପକ ସେ ବିଷୟରେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ କିଛି ଉପଦେଶ ଦେଲେ ।

ଆଉ ଥରେ ଦିଥର ଲେଡ଼ି ଷୁଡ଼େଣ୍ଡ ଲାସ୍ତରେ ପଶି ଦେଖିଲେ ସେ ଯେଉଁ ଡେଉସରେ ବସନ୍ତ ତାର ତଳ ପଚା ଟେକା ହୋଇଛି, ସେ ଯଦି ତଳକୁ ନ ଅନାଜଁ ବସି ପଡ଼ିଆନ୍ତେ ତେବେ ନିଷୟ ପଡ଼ି ଯାଇଥାନ୍ତେ ।

ବୋଧହୃଦୟ କେତେଥର ଏପରି ହୋଇଥାଏ ସେ ତାଙ୍କ ବସିବା ଡେଉଟାହୀଁ କ୍ଲାସ୍‌ରୁ ଅନହିଁ ହୋଇଥାଏ ।

ଥରେ ଅଧେ ସେ ସିଢ଼ିରେ ଉପର ମାହାଲାକୁ ଚଢ଼ିଲା ବେଳକୁ କି ବାରେଣ୍ଠା ଦେଇ କେଉଁ ଲାସ୍ତକୁ ଗଲାବେଳକୁ ମଠେଇ ମଠେଇ ଚହଲି ଚହଲି ତାଙ୍କ ବାଟ ଛେକି ଛେକି ଚାଲିଥାଏ ଆଉ କିଏ ଜଣେ । ବାଧ୍ୟରେ ପଡ଼ି ତାଙ୍କୁ ପଛରେ ଅଟକି ଅଟକି ଚାଲିବାକୁ ପଡ଼େ । । ତାର ଠିକ୍ ଓଳା କଥାବି ମୁଁ ଦେଖିଛି, ହଠାତ୍ ପିଲାଙ୍କ ଗହଲି ରିତରକୁ ପଛରୁ ମାଡ଼ି ଆସିବେ ଲେଡ଼ି ଷୁଡ଼େଣ୍ଡ, ପିଲାଏ ଦିରାଗ ହୋଇ ବାଟ ଛାଡ଼ିଦେବେ, ସେ ଆଗେ ଆଗେ ଯିବେ । ଥରେ ଅଧେ ଲେଡ଼ି ଷୁଡ଼େଣ୍ଡ ଉପରେ କାଗଜ ଗୁଲି ପଡ଼ିବା ଅଭିଯୋଗ ହେଲା, ତାଙ୍କୁହଁ ଲାଖହୋଇ ଫୋପଡ଼ା ହୋଇଥିଲା କି ଅନ୍ୟ କାହାକୁ ଫୋପଡ଼ା ହେଉ ହେଉ ତାଙ୍କଠିର ବାଜିଲା କହିହେବନାହଁ ।

କଲେଇରେ ପ୍ରଥମ ବର୍ଷ ବେଳେ ଆଗ ଆଗ କେତେମାସ ଭିତରେ ଏସବୁ ଘଟନା ଘଟିଲା, କ୍ରମେ ତା ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା ।

ବନ୍ଦ ହେବାର ପ୍ରଧାନ କାରଣ ଏସବୁ ସାନ ସାନ ବର୍ବରତା ପ୍ରତି ଓ ଏ ବର୍ବରତାରେ ଆନନ୍ଦ ଉପରୋଗ କରୁଥିବା ଛାତ୍ରଙ୍କ ପ୍ରତି ଅନ୍ୟ ଛାତ୍ରଙ୍କ ତୀତ୍ର ଘୃଣା, ନିନ୍ଦାବାଦ, ଗାଲି, ଧମକ ।

ପିଲାଏ କହନ୍ତି “ଛି ଛି, କେଡ଼େ ଅସଭ୍ୟ, ବର୍ବର ଏଗୁଡ଼ାକ ?..... ମଣିଷ ନୁହନ୍ତି, ମାକଢ଼ି, ଏଗୁଡ଼ାକ କାହିଁକି କଲେଇକୁ ଆସନ୍ତି !.....” ଜଣ୍ୟାଦି ।

ଲେଡ଼ି ଷୁଡ଼େଣ୍ଡ ବୋଧହୃଦୟ ଭାବନ୍ତି ପୁଅପିଲା କଲେଇ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ଦଷ୍ଟ ଭୟରେ ତରିଗଲେ, କାରଣ ସେମାନେ ଯାଇ ଅଧ୍ୟାପକମାନଙ୍କ ଆଗରେ ଫେରାଦ ହେଉଥାନ୍ତି ।

କେତେବେଳେ କୌଣସି ଅଧ୍ୟାପକ ଏ ବିଷୟରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ କେହି କିଛି କହନ୍ତି ନାହିଁ, ଛାତ୍ର ସମାଜର ଅଲେଖା ଆଜନ ଅନୁସାରେ ଜଣେ ଛାତ୍ର ଆଉ ଜଣେ ଛାତ୍ର ବିରୋଧରେ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ଆଗରେ ଅଭିଯୋଗ କରିବା

କି କାହା ବିରୋଧରେ କିଛି ସମୟ ଦେବା ଅତି ଗହିତ । କଳିହେଲେ ତୁଚ୍ଛିବା ଉଚିତ ନିଜ ଭିତରେ । ପରକୁ କହିଲେ ତାକୁ କୁହାୟିବ ‘ଚୁଗୁଳି’ ।

ଆଇ.ଏସ୍-ସି. ଦ୍ଵିତୀୟ ବର୍ଷ ଏସବୁ ଘଟଣାର ପୁନରବୃତ୍ତି ହେବାର ଜଣା ନାହିଁ, ତା ପରେ ବି କେବେ ନୁହେଁ ।

ବି.ଏ କ୍ଲାସରେ ଛାତ୍ରୀଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ହେଲା ତିନି, ଶ୍ରୀମତୀ ବାଣୀ ସେନାପତି, ଶ୍ରୀମତୀ ସୁଜୁତୀ ପଟ୍ଟନାୟକ ଓ ଶ୍ରୀମତୀ ସରୋଜିନୀ । ତୃତୀୟ ଜଣକ ଅଛି ଦିନ ପରେ ଅନ୍ୟ କେଉଁ କଲେଇକୁ ଚାଲିଗଲେ, ରହିଲେ ଦୁଇଜଣ ।

କ୍ଲାସରେ ତ ବାକ୍ୟାଳାପ ନାହିଁ, ମଞ୍ଚରେ ଅବୁଶ୍ୟ ପାରି, କ୍ଲାସ ପରେ ମୁହଁ ଚାହାରାହିଁ ବି ନାହିଁ, ତେଣୁ ଅନେକ ସମୟରେ କ୍ଲାସରେ କୁତୁହଳ ମେଣ୍ଡାମେଣ୍ଡ ହୁଏ ଅନେଇଁ ଅନେଇଁ ଓ ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଉପାୟରେ, କୌଣସିମତେ ନିଜ ଆଡ଼କୁ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରି । କିଏ ପିନ୍ଧି ଆସେ ଗୋଟାଏ ହାସ୍ୟାଭାପକ ଜାମା କି ପୋଷାକ, କିଏ ଝିଅପିଲାଙ୍କ ଚାଲି ଅନୁକରଣ କରି ଚାଲି ଚାଲି ଆସେ, କିଏ କେଉଁ ପରି କଣ ଶରତାଏ କରେ, ଦିଜଣ ପାଖକୁ ପାଖ ବସି ଠେଲାଠେଲି ଧରାଧରି, କୁତୁକୁତୁ କି ହସାହସି ହୁଅଛି, କି ମଜା କଥା କୁହାକୋହି ହୁଅଛି, ସଂସ୍କୃତ କି ଓଡ଼ିଆ କି ଇଂରାଜୀ ପାଠ ପଡ଼ା ହେଲାବେଳେ ପାଠରେ ଯଦି ପ୍ରୀଲୋକର ବର୍ଣ୍ଣନା କି ଚରିତ୍ର କି ପ୍ରେମ କଥା ଲେଖା ହୋଇଥାଏ, ଅତି ସରଳ ହେଲେବି ସେ ବିଷୟରେ ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କୁ ଗୁରେଇ ତୁରେଇ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରି ବିଶଦ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିବାକୁ କହନ୍ତି । ଏତେ ଉଦ୍ୟମର ଫଳ ହୁଏ କେତେବେଳେ ଚିକିଏ ହସ, ଝିଅପିଲା ମୁହଁ ବୁଲାଇଛି, କେତେବେଳେ ମୁହଁକୁ ତଳକୁ ପୋଡ଼ି ଲୁଚାଇ ଲୁଚାଇ ହସ ଦାବନ୍ତି, ବୋଧହୁଏ ଏତେ ଚାହାଣି ମୂନରୁ ନିଯା ବୁଲେଇ ନେବା ଓ ହସ ରୋକିବା ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ହୁଏ ଗୋଟିଏ କଟିନ ସଂୟମ ସାଧନା, ତଥାପି ବେଳେବେଳେ ପଥର ପାଟରେ ବି ହସ ପୁଣି ଉଠେ, ଆଖରେ ଓଠରେ, ପୁଅପିଲା ଖୁସି ହୋଇ ହସନ୍ତି । କ୍ଲାସରେ କେତେଜଣଙ୍କର ନିତି ଦିନର ଖେଳ ସେତିକି, ଲେକଚର ପ୍ରତି ଅମନୋଯୋଗୀ ହୋଇ, ବୁଥା ସମୟ ନଷ୍ଟ କରି ମାଳଦ୍ଵାରା ହୋଇ, ଏତିକି ପୁରସ୍କାର ।

କଲେଇରେ ମୋର ଛ’ ବର୍ଷ ଭିତରେ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଦୁର୍ଘଟଣା ଓ ଗୋଟିଏ ଗୋମାନ୍ତ ବିଷୟରେ ହିଁ ଶୁଣିଛି ।

ଦୁର୍ଘଟଣାଟି କୁଆଡ଼େ ଘଟିଥିଲା ମୁଁ କଲେଇକୁ ଆସିବା ପୂର୍ବରୁ । ଭବ୍ରଲୋକଟି ଜଣେ ତରୁଣ ଅଧ୍ୟାପକ, ଛାତ୍ରୀଟି ଆମର ଦୁଇ ତିନି କ୍ଲାସ ଉପରର, ମୁଁ ନୀଁ ଲେଖାଇଲାବେଳେ ସେ ବୋଧହୁଏ କଲେଇରେ ନ ଥିଲେ, କୁଆଡ଼େ ଦେଖିବାକୁ

ସୁନ୍ଦର ଥିଲେ ସେ । ଆଉ କିଛି ନୁହଁଁ, ହଠାତ ଦିନେ ସଞ୍ଜ ବୁଡ଼େ ଲେକ୍ଟରର ତାଙ୍କ ଘରେ ପହଞ୍ଚିଲେ ଆଗରୁ କେବେ ଆସିନାହାନ୍ତି, କୌଣସି ବଚନିକା ନ କରି ତାଙ୍କ ମା'କୁ କହିଲେ, ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ବିଭା ହେବି, ସେଥିପାଇଁ ଆସିଛି ।' ତାଙ୍କ ଘରେ ସମସ୍ତେ ଅତୁଆରେ ପଡ଼ିଲେ, ପାଖରେ ରହୁଥିବା ଆଉ କେଉଁ କେଉଁ ଭବ୍ରଲୋକଙ୍କୁ ଡାଙ୍ଗଲେ । ଲେକ୍ଟରର ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷିତ, ଅତି ଭବ୍ର, ସମ୍ମାନିତ ସୁପୁରୁଷ, କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ବିଶିଥିଥାଏ । ସେମାନେ ତାଙ୍କୁ ବହୁତ ପ୍ରକାର ଭୁଲାଇ ନିଜ ବସାକୁ ନେଇଗଲେ, ସେଠି ସେ ପାଗଳ ହୋଇଗଲେ, ଚାକିରି ଛାଡ଼ିଲେ, କୁଆଡ଼େ ଗଲେ ଆମେ ଜାଣି ନାହିଁ । ସେ ବଜ୍ରଦେଶର ଲୋକ ।

ରୋମାନ୍ତି କଲେଇର ସାଧାରଣ ଜଣଶୁଣା ସମ୍ବାଦ ।

ଶ୍ରୀଈଶ୍ଵାର ଝିଅଟିଏ । ଝିଅଟିକୁ ଦେଖିଲେ କି ତା ସଙ୍ଗେ କଥାଭାଷା କଲେ ଜାଣି ହେବନାହିଁ ଯେ ସେ କୌଣସି ରୋମାନ୍ତର ନାଯିକା । ଶାନ୍ତ, ସଂୟତ, ନମ୍ର, ବିନ୍ୟା, କାମିକା ପିଲାଟିଏ, ଆପଣା କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟସ୍ତ । ଘରେ ଅନେକ ପ୍ରାଣୀ, ମଣିଷ, ଗାଇଗୋରୁ, କୁକୁଡ଼ା, ସମସ୍ତିଙ୍କ ସଂଗେ ମିଶି ଘରର ସବୁ କାମ କରିବାକୁ ପଡ଼େ, ତା ଉପରେ ନିଜ ଉଦ୍ୟମରେ ଉଦ୍ୟମରେ ପାଠ ପଡ଼ା । ସମସ୍ତେ କାମ କରନ୍ତି, ସମସ୍ତେ ପାଠ ପଡ଼ନ୍ତି, ନିଜ ନିଜ ଉଦ୍ୟମରେ ଉଦ୍ୟମରେ ଉଦ୍ୟମରେ ଗଢ଼ିବାର ସ୍ଵପ୍ନ ଦେଖନ୍ତି, ନିୟମିତ ଭାବେ ଧର୍ମଶ୍ରୀର ପଡ଼ନ୍ତି, ଧର୍ମ ଆଲୋଚନା କରନ୍ତି, ପ୍ରାର୍ଥନା କରନ୍ତି । ପନି ପରିବା ବି ବାରିରେ କରିବାକୁ ପଡ଼େ । ପରିବା, ଦୂଧ, ତିମ୍, ଯାହା ବଲେ ତା ବିକା ହୁଏ, ବାପାଙ୍କ ଦରମାକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରେ । ପୋଷାକରେ ଛଇ ଛଟକ ନ ଥାଏ, ସବୁ ସରଳ, ସାଧାରିଧା, ସବୁବେଳେ ସଫା ସୁତୁରା । ବିଳାସ ବ୍ୟସନ ନ ଥାଏ । କଲେଇ ଯିବାକୁ ଘୋଡ଼ାଗାଡ଼ି ଥାଏ, ବୋଧହୃଦ ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ଭଡ଼ା ଲାଗେ । କଥାଭାଷା, ଚାଲିଚଳଣ, ହାବତାବ, -ନିର୍ବିକାର, ସ୍ଵର୍ଗଯ, ଶାନ୍ତ, ସଂୟତ, ଭବ୍ର, କାହାରିକି ଆକୃଷ୍ଣ କଳାଭକ୍ତି ଜି କାହା ମନରେ ବିକାର କି ଉଗେଇନା ସୁଷ୍ଠି କଳାଭକ୍ତି ଆଦୋ କିଛି ନ ଥାଏ । ବରଂ ଲାଗେ ପିଲାଟି ଗମ୍ଭୀର, ଉଦାସ, ଆଖରେ ବେଳେବେଳେ କେମିତି କରୁଣ ତାହାଣି, ମୁହଁରେ ବିଷାଦ ।

ଚେହେରାରେ ବି ଆକର୍ଷଣ କଳାଭକ୍ତି କିଛି ନ ଥାଏ, ବର୍ଣ୍ଣରେ କଳା, ଗଢ଼ଣ ସାଧାରଣ, ବିଶେଷତ୍ବ କିଛି ଜଣା ପଦ୍ମ ନ ଥିଲା ।

ଜଣାପଦ୍ମ ନ ଥିଲା ଆମ ଆଖକୁ । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ଛାତ୍ରଚିର ନାଁ ତା ନାଁ ସଂଗେ ଶୁଣା ହେଲା ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚ ଛ' ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତା ଆଖକୁ ?

ଶ୍ରୀବ୍ରତ ହିତୁ । ବୋଧହୃଦୟ ଘରର ଅବସ୍ଥା ସେତେ ଭଲ ନ ଥିଲା । ଶୁଣା ହେଉଥିଲା ସେ ଆଗ ଜଣେ ମୁସଲମାନ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଦୟା ଓ ଆର୍ଥିକ ସାହାଯ୍ୟରେ କିଛି ବାଟ ପାଠ ପଡ଼ିଲା, ତା ପରେ ଆଉ କିଏ ଜଣେ ଭବ୍ରଲୋକ ତାକୁ ପୋଷ୍ୟପୂର୍ବ ନ କଲେ ବି ତାକୁ ବାପ ପରି ସାହାଯ୍ୟ କଲେ, ସେହି ପ୍ରକୃତରେ ହୋଇଥିଲେ ତାର ମୂରବି, ତାକୁ ହଷ୍ଟେଲରେ ରଖି କଲେଇରେ ପଡ଼ାଉଥିଲେ ।

ପିଲାଟି କଲେଇରେ ପଡ଼ିଲେ ବି ତା ହାବଭାବ, ଚାଲିଚଳଣ, କଥାଭାଷା କିପରି ଚିକିଏ ନାରାୟନୁଳଭ ଜଣାପଡ଼େ ବୋଲି ସମସ୍ତେ କହନ୍ତି, ତାକୁ ଥାଇ କରନ୍ତି, ଚିଢାନ୍ତି । କଳା, ଡେଙ୍ଗାଳିଆ, ଧେଦେଙ୍ଗା, ହାତୁଆ ପିଲାଟିଏ । ଥିଏଟରରେ କ୍ଷିଅ ପାର୍ଟ ନିଏ । ଦିନେ ଗୋଟିଏ ଖଣ୍ଡୁଆ ପକାଇ କ୍ଲାସକୁ ଆସିଥିଲା । ସେ ବେଶି କ୍ଷିଅମାନଙ୍କ କଥା ଶୁଣିବାକୁ, ସେମାନଙ୍କ ସଂଗରେ ମିଶିବାକୁ ଭଲପାଇ, ଭାବପ୍ରବଣ ଗଦଗଦ ହୋଇ କଥା କହେ, ମୁହଁରେ ବହଳ କରି ସ୍ଵୋ ପାଉଡ଼ର ଲଗାଏ, ଅନେକ ପ୍ରକାର ହୋଇ ବେଶ ହୁଏ, କାମିଙ୍କ ପକେଟରେ ଫୁଲ ଖୋଷେ । ନାଚିବା, ଗାଇବା, ତାର୍କା ବଜାଇବା, ଭାବପ୍ରବଣ ଗୀତ ଲେଖିବାକୁ ତାର ଶୁବ୍ର ମନ । ସେ ଥରେ ଗୋଟିଏ ଧନୀ ସହପାଠୀର ସୁନା ଘଣ୍ଟା ଚୋରି କରି ନେଇ ପଳାଇଥିଲା, ଧରାପଡ଼ିଲା, କିନ୍ତୁ ସହପାଠୀର ତା ବିଶୁରରେ ମକଦମା କଳା ନାହିଁ । ସେ ନାଁ କରିବାକୁ ଚାହେଁ, କେବେ କେବେ ଏହୁ ସେହୁ ଉଠେଇ ନେଇ ନିଜର ବୋଲି କହି କିଛି କିଛି ଲେଖା ଲେଖେ । ସବୁବେଳେ ସବୁଥରେ ଚାହେଁ ଆମ୍-ପ୍ରଚାର, ଆମ୍ବଦ୍ଧିମା, ତାର୍ଟ ଚତୁରତା ବି ଥିଲା, ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ ପାଇଁ ଅପରକୁ ଷ୍ଟୋକ ବାକ୍ୟ କହିଲା ବେଳେ ତା ମୁହଁରେ ଖଲପୁଣେ । ବୋଧହୃଦୟ ଭାବପ୍ରବଣତା ସହିତ ତାର୍ଟ ଥିଲା ବନେଇ ଚାଲେ କହିବା ପାଇଁ କିଛି କହନା ଶତ୍ର । କଲେଇରେ ପ୍ରଥମ ବର୍ଷ ବେଳେ ଏହିପରି ଥିଲା ସେ ।

ଶୁଣାଗଲା, ସେହି ପିଲାଟି କେମିତି ସେ କ୍ଷିଅ ପ୍ରତି ଆକୃଷ ହେଲା, ତା ଘରକୁ ଯିବା ଆସିବା କଳା, ପରିଚୟ ଘନିଷ୍ଠତାରେ ପରିଣତ ହେଲା, ସେ କୁଆଡ଼େ ସେମାନଙ୍କୁ କହିଲା ସେ ସେ କ୍ଷିଅକୁ ବିଭା ହେବାକୁ ଚାହେଁ । ସେମାନେ ବିଶ୍ଵାସ କଲେ । ସେ କୁଆଡ଼େ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେଲାଯେ ସେ ନିଜ ଧର୍ମ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି ବିଭାହେବ, ତହିଁରେ ସେମାନଙ୍କର ଆପରି ନାହିଁ, ତା ପରେ ସେ ଦୁହେଁ କୁଆଡ଼େ ଏକାଠି ବୁଲି ଗଲେ, କେବେ ଏକାଠି ହୋଇ ଅନ୍ୟ ସହରକୁ ବି ବୁଲିଗଲେ, ସମସ୍ତେ ଧରିନେଲେ, ସେମାନେ ପରିଷରକୁ ବିଭା ହେବେ ।

ପୁଅ ଲେଖିଲା କରିତା, ତା କରିତାରେ ସେ କ୍ଷିଅକୁ ଗୋଟିଏ ନାଁ ଦେଲା ।

ଉଚ୍ଚିଷ୍ଟ୍ୟତରେ ସୁଖୀ ବିବାହିତ ଜୀବନର ସ୍ଵପ୍ନ ଦେଖୁ ଦେଖୁ ସେମାନେ ନିଜ ପଡ଼ା ପଡ଼ିଲେ, ଦିହେଁ ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟା ପାଇଲେ ।

ତାପରେ ଆସିଲା ବିଭାବେବା ବେଳ । ପୁଅ ତା ଘରେ କହିଲା ସେ ଶ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ୍ ହେବ, ସେ ଝିଅକୁ ବିଭା ହେବ, କିନ୍ତୁ ମଞ୍ଚରେ ଗ୍ରୁହ ପରି ଠିଆ ହେଲେ ତାର ପାଳକ ବାପା, ସେ ରାଗରେ ଗଜିଲେ, ୧୦ଙ୍ଗାଧରି ଝିଅ ଘରେ ପହଞ୍ଚିଲେ, ରତ୍ନ ଦେଲେ, ନାନା ଗାଳି, ଅପମାନ ଦେଲେ, ନାନା ପ୍ରକାର ଧମକ ଚମକ ଦେଲେ, ଘୋଷଣା କଲେ, ସେ ଏ ବିଭାଗର ନରାଜ ଦେବେ ନାହିଁ, ଏ ଦିଗରେ ଯଦି କେହି ଅଗ୍ରସର ହେବ ତେବେ କି କି ଭୟାନକ କାର୍ଯ୍ୟ ସେ କରିବେ ତା ଗାଇଗଲେ ।

ତା ପରେ ଦିନେ ଶୁଣିଲୁଁ, ପୁଅ ତା ନିଜ ଅନୁସାରେ ପାରମ୍ପରିକ ହିନ୍ଦୁ ପ୍ରଥା ଅନୁସାରେ ସେଠି ବିଭା ହେଲା ।

ସେ କ’ଣ ପ୍ରକୃତରେ ଅନ୍ୟଠି ବିଭାହୋଇ ପଡ଼ିଲା କେବଳ ବାଧ୍ୟରେ ପଡ଼ି ? ସମ୍ବବ ।’ ବାଧ୍ୟରେ ପଡ଼ିବାରୁ ପ୍ରଥମ ଝିଅଟିକୁ ବଳେ ବିଭା ହେଲାନାହିଁ, —ଏଭଳି କଥାରେ, କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟତ୍ର ବିଭା ହେବାକୁ ସେ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଥିବ ? ସେ ବିଭାହେଲା ଠିକ ତା ସମାଜରେ ଆଉ ସମସ୍ତେ ବିଭାହୋଇଥିଲେ ଯେପରି ସେହିପରି ।

ବିଭା ହୋଇ ସେ କ’ଣ କୁଣ୍ଡ ହେଲା ? ତାକୁ ଦେଖିଲେ ତ ଆଦୌ ଜଣା ପଢ଼ୁ ନ ଥିଲା । ବିଭାଗର ପରେ ସେ କ୍ରମେ ମୋଟା ହେବାକୁ ଲାଗିଲା, ସବୁବେଳେ ହସହସ, ନିଜେ କେମିତି ଭଲ ଘରକରିବ, ରୋଜଗାର ବଡ଼େଇବ, ଭଲାତି କରିବ, ସେଥିପାଇଁ ତାର ଖୁବ ଉପାହ ଓ ଉଦ୍‌ୟମ । ନିଜ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେଲା, ସମ୍ବବତଃ ସୁଖରେ ରହିଲା ।

ତେଣୁ ଆଗର ଝିଅଟି ପ୍ରତି ତାର ପ୍ରେମ’ର ଗଭୀରତା ବୋଧହୂଏ ଅଧିକ ନ ଥିଲା । ସେ ବୋଧହୂଏ ଗୋଟାଏ ସାମୟିକ ମୋହ, ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ନିଃସାର ନ ହୋଇଥାଇପାରେ, କିନ୍ତୁ ଭାବୁ ଓ ଦୁର୍ବଳ । ସେ ମୋହ ଯୋଗୁଁ ସେ କିଛି ତ୍ୟାଗ ଦେଇ ନାହିଁ ।

କିନ୍ତୁ ଝିଅଟି ରହିଗଲା ଅବିବାହିତା ହୋଇ ।

କାହିଁକି ? ନିଜ ଜାତୀୟରେ ନା ପରିସ୍ଥିତି ଫଳରେ ? ମଣିଷ ମନର ଗହନ କଥା ଅଜଣାହିଁ ରହିଥିବ ।

କିନ୍ତୁ ସେ କେବେ ଆଉ କାହାରିକି ଭଲପାଇବା କଥା ଜଣା ନାହିଁ, ସେହି ଗୋଟିଏ ଆକର୍ଷଣ ଛଡ଼ା ଆଉ ତା ଜୀବନରେ କେବେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି

ପ୍ରତି ଆକର୍ଷଣ ଉପୁରୁଷବା କଥା କେହି କହନ୍ତି ନାହିଁ । ସେ ବି କାଳକ୍ରମେ ଆପଣା କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେଲା, ବୟସ ବଢ଼ିଲା, ସେ ମୋଟାଘୋଟା ବି ହେଲା । ଆପଣା ଧର୍ମ ପ୍ରତି, ଜିଶ୍ଵରଙ୍କ ପ୍ରତି ଅନୁରତି, ତା ବାପାଙ୍କର ବି ଥିଲା, ତାର ବି ରହିଲା ।

୧୯୩୪ରେ ଏମ.ୱ. କ୍ଲାସ୍‌ରେ ପ୍ରଥମ ବର୍ଷବେଳେ ସହରରେ ରହି କଲେଇ ଯିବା ଆସିବା କରୁ କରୁ ମୁଁ ଗଢ଼ିଲି ରେଭେନସା କଲେଇର ତେ ସଲୟ ଆସେଇଥାନ୍ ଏବଂ କ୍ଷେତ୍ରରେ “ଡି.ୱେ.ୱେ.” –ଅର୍ଥାତ୍ ‘ପ୍ରତ୍ୟେ ଯାଇ ଆସି ପକୁଥିବା ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ସଂଘ’ ।

ଶୁଣିଥିଲି, ସଂଘଟି ୪/୭ ବର୍ଷ ତଳେ ନାଁକୁ ଥିଲା, ସେତେବେଳେ ତା ସେବକ୍ରେଚେରି ହୋଇଥିଲେ ଶ୍ରୀ ଶୈଳବିହାରୀ ଚୌଧୁରୀ, ସେହି ୪/୭ ବର୍ଷ ତଳେ ସଂଘଟି ମରିଯାଇଥିଲା, ତା ନାଁଟି ବି ନ ଥିଲା । କାଗଜପତ୍ର କିନ୍ତି ଆମେ ପାଇନାହୁଁ ।

ହଷ୍ଟେଲରେ ପିଲାଗୁଡ଼ିକ ଏକାଠି ହୋଇ ଥାଆନ୍ତି, ହଷ୍ଟେଲ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ଛଡ଼ା କଲେଇ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ବି ସେମାନଙ୍କ ସୁବିଧା ଅସୁବିଧା ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦିଅନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସେଉଳି ପିଲାତ ସମ୍ବନ୍ଧାୟ ଛାତ୍ରସଂଖ୍ୟା ଭିତରୁ ମାତ୍ର ଶତକତା ମାତ୍ର ଯାକେ, ଅନ୍ୟମାନେ ଥାଆନ୍ତି ସହରରେ । ତାଙ୍କ ନିଜ ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ଛଡ଼ା, ତାଙ୍କ ଭଲ ମନ ଆଉ କେହି ବୁଝିବା ଭଲି ବ୍ୟବସ୍ଥା ନ ଥାଏ । ଧନୀ ତ ଖୁବ ଅଛି, କେତେବେଳେ ଧନୀ ନ ହେଲେବି ଅବସ୍ଥାପନ, ଅନେକେ ପ୍ରକୃତରେ ଦୁଷ୍ଟ । ତହିଁରୁ ବହୁତ ପିଲା ଚିଉସନ୍ କରନ୍ତି, ଅନେକେ ଚିଉସନ୍ ଖୋଜନ୍ତି, ପାଆନ୍ତି ନାହିଁ । ଦରମା ଦେବା କଷ୍ଟ, କେତେବେଳେ ନାଁ କଟିବ ଠିକଣା ନାହିଁ । ବହିପତ୍ର ନାହିଁ, ହଷ୍ଟେଲ ପରି ଉଧାରରେ ବହି ଆଣିବା ସୁବିଧା ନାହିଁ । ସେତେବେଳର କଟକ ସହଜେ ଆହୁରି ଅପରିଚ୍ଛନ୍ନ ଥିଲା, କିଏ କେଉଁ ସତସତିଆ ମଣିବଶରେ କେଉଁ ନାକରୁଷା ନର୍ଦମା ପାଖେ ଅନ୍ତରୁଆ ଚାଲି ଘରେ ମେସ କରିଆଏ, ଖାଇବା ପିଇବା ବି କଷ୍ଟ, ଦେହ ଅସୁଷ୍ଟ ହେଲେ ସାହାଯ୍ୟକାରୀ ପାଇବା ବି କଟିନ, ଅନ୍ୟ କେହି ସମ୍ଯାଦ ବି ପାଇବେ ନାହିଁ । କେହି କହିପାରିବେ ନାହିଁ ଅନ୍ୟମାନେ କେଉଁଠି କେଉଁଠି ରହନ୍ତି । ସମ୍ପେ ଏକାଠି ହୋଇବି ପରମାର୍ଥରୁଁ ବିଛିନ୍ନ ।

ବର୍ଷକୁ ଚାରିଥର ବାହାରେ କଲେଜର ଛାପା ପତ୍ରିକା “ରେଭେନସାରିଆନ୍”, ହେରେ ପ୍ରତି ହଷ୍ଟେଲ ବିଷୟରେ ସମ୍ବନ୍ଧ ବାହାରେ, କଲେଇର ଆଉ ଯେଉଁ

ଶତକତା ୩୦/୭୫ ଭାଗ ପିଲା, ତାଙ୍କ ବିଷୟରେ ଆଦୋ କିଛି ନ ଥାଏ । ହୁଇ ହଷ୍ଟେଲର ଯୋଡ଼ିଏ ହାତଲେଖା ମ୍ୟାଗାଜିନ୍, ଏମାନଙ୍କର କିଛି ନାହିଁ । ଏମାନଙ୍କର ଲାଇଟ୍‌ରେ କି କୁବ କିଛି ନ ଥାଏ, ଏମାନଙ୍କ ପାଇଁ କଲେଇ ତରପରୁ ଶେଳସରଞ୍ଜାମ କି ଶେଳପଡ଼ିଆ ଦେବା ବ୍ୟବସ୍ଥା ନ ଥାଏ, କଲେଇରେ ଶୋଷ କଲେ ପାଣି ପିଇବାକୁ ଯିବାକୁ ପଡ଼େ ହଷ୍ଟେଲକୁ କାହା ବସାକୁ । ସାଇକ୍ଲୁଡ଼ିକ ବରେଣ୍ଟାଳ ଖରାରେ ଯେଉଁଠି ସେଠି ଡେରା ହୋଇ ପଡ଼ିଗରେ, ନ ହେଲେ କମନ୍‌ରୂମ୍ ପିଣ୍ଡାଯାକ । ଅସୁବିଧା ବହୁତ । ଚିଉସନରୁ ଫେରି ଏଣୁ ତେଣୁ ଦିବା ଖାଇଦେଇ କଲେଇ ଯାଇ ଚିକିଏ ଡେରି ହେଲେ କେଉଁ ଅଧ୍ୟାପକ ଅନୁପମ୍ପିତଙ୍କୁ ଲେଖିଅନ୍ତି, ସେବଳି ଅଛ ଘରନା ହେଲେ ବି, କେଉଁଠୁ ଦୂର୍ଭବହାର ବି ମିଳେ, କ୍ଲ୍ୟାସ୍ ସରିଲା ବେଳକୁ - ଠିକ୍ ଯେତେବେଳକୁ ଭୋକରେ ଫେଟ ଜଳୁଛି, ପୁଣି ଚାଲି ଚାଲି ତିନି ମାଇଲ୍ ବାଟ ବସାକୁ କି ଘରକୁ ଫେରିଲେ ଯାହା କିଛି;— ଚାନ୍ଦା, ମୁହିଁ, ପଖାଳ କି ବରାପିଆଜି, — ଠିକ୍ ସେତିକିବେଳକୁ ଛକି ବସିଥାନ୍ତି ତ୍ରିଲ୍ ମାଷର, ନଗଲେ ଜୋରିମାନା ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ, ଗଲେ ସେ ଗୁଡ଼ାଏ ତ୍ରିଲ୍ କରାଇବେ, କ'ଣ ତା ତାପୁର୍ଯ୍ୟ ତାଙ୍କୁଠି ଜଣା ।

ସଂଘବନ୍ଦ ହେବୁଁ, ପରସରଙ୍କ ବିଷୟରେ ସମାଦ ରଖିବୁଁ, ପରସରକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବୁଁ, ତେ' ସଲଗମାନଙ୍କର ଏ ଯେତେ ଯେତେ ଅସୁବିଧା ଦୂର କରିବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରିବୁଁ, କଲେଇ କର୍ତ୍ତପକ୍ଷଙ୍କ ପାଖରେ ଆମର ସବୁ ଦାବୀ ଆଗତ କରିବୁଁ ଓ ପୂରଣ କରିବାକୁ ତାଙ୍କୁ ବାରମାର କହିବୁଁ, ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଉଦ୍ୟମ, ଆୟବିଷ୍ଵାସ, ଦେଶପ୍ରାତି, ଆଦର୍ଶବାଦ, ଜାଗ୍ରତ କରିବୁଁ, ଏବଳି ନାନା ସଦୁଦେଶ୍ୟ ଘେନି ‘ତେ ସଲର୍ ଆସୋସିଏସନ୍’ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲୁଁ । କଲେଇରେ ସରା ହେଲା । ସର୍ବସନ୍ଧିକ୍ରମେ ମୁଁ ହେଲି ସେ ସଂଘର ସେବନ୍ତରେ ।

“ତେ ସଲର୍ ଆସୋସିଏସନ୍ । କ'ଣ ସେଇଟା ?” କାବା ହୋଇ କେତେ ଲୋକ କହିଲେ,— ସେମାନେ ଅଧ୍ୟାପକ ଓ ଛାତ୍ର । କଲେଇ ନୋଟିସ୍ ବୋର୍ଡରେ ଆମ ନୋଟିସ୍ ଟାଙ୍କିବା ପାଇଁ ଜାଗା ଦିଆଗଲା । କଲେଇ କମନ୍‌ରୂମ୍‌ରେ ଆମ ପାଇଁ ଥୁଆଗଲା ଆଲମାରିଟିଏ, ଯାହା ଫାଇଲ ଓ ଖାତା ଶୋଲିଲି ସେଠି ଥୋଇଲି । ସେଠି ଖରକାଗଜ ଥୁଆ ହେଲା । କେତୋଟି ପଡ଼ିକା ଆଗରୁ ରଖାହେଉଥିଲା । କଲେଇ କମନ୍‌ରୂମ୍‌ରେ ମଞ୍ଚରେ ମଞ୍ଚରେ ଆମର ସରା ହେଲା । ରେବେନ୍‌ସାଇଟିଆନ୍ ମ୍ୟାଗାଜିନ୍‌ରେ ତେ ସଲର୍ ଆସୋସିଏସନ୍ ପାଇଁ ସୃତି ପ୍ଲାନ ରଖାଗଲା । କମନ୍‌ରୂମ୍ ପିଣ୍ଡାତଳେ ଖୋଡ଼ ଧୋଇବାପାଇଁ

ଗୋଟିଏ କି ଯୋଡ଼ିଏ ଓ ଉପରେ ପିଇବା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ କି ଯୋଡ଼ିଏ ପାଣି କଳ ଖଞ୍ଚାଗଲା । ତେ ସ୍କଲର କେହି ବେମାର ପଡ଼ିଲେ କଲେଇ ଡାକ୍ତର ଯାଇ ଦେଖିବେ ଓ ଚିକିତ୍ସା କରିବେ ବୋଲି ଆବେଶ ହେଲା । ହଠାର ଅନୁପସ୍ଥିତ ଚିନ୍ତା ଥୋଇବା ପ୍ରଥା କୋହଳ କରାଗଲା । ବିରତ୍ତିକର ବାଧ୍ୟତାମୂଳକ ତ୍ରିଲୁ ଉଠାଇ ଦିଆଗଲା । କମନ୍‌ରୂପର ଚନ୍ଦ୍ର ଉପରେ ଥୁଆଗଲା ଗୋଟିଏ ହାତଲେଖା ମୋଟା ମ୍ୟାଗାଜିନ୍, ତା ନଁ ତେ ସ୍କଲର୍ ଆସେଇବିଷନ୍ ମ୍ୟାଗାଜିନ୍, ଅଧେ ଲେଖା ଇଂରେଜୀ, ଅଧେ ଓଡ଼ିଆ । ମନେ ପଡ଼ୁଛି, ଲେଖା ଅଭାବୁ ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ଵିତୀୟ ସଂଖ୍ୟାର ପ୍ରାୟ ବାରପଣ ଲେଖା ମତେ ଲେଖିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ପ୍ରଥମ ସଂଖ୍ୟାର ପ୍ରଥମ ଲେଖାଟି କଥା ମନେ ପଡ଼ୁଛି,— “ଦି ତ୍ରିଚିଶ କି ଅଫ ଦି ପ୍ରେଜେଷ୍ଟ ତେ”, ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ରାଜା ପ୍ରକୃତରେ କେମିତି କ୍ଷମତାଶୂନ୍ୟ ଆସନର ଅଧିକାରୀ ସେହି ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା କରିଥିଲି । ନିଜେ ମ୍ୟାଗାଜିନ୍‌ଯାକର ଲେଖା ଲେଖିବା କଷ୍ଟ ପଡ଼ିଥିଲା, କିନ୍ତୁ ଝୁଙ୍କ ଥିଲା ଆମ ସଂଘର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ରଖିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ତ୍ରୁମେ ଆଉ କେତେକଣ ବି ଲେଖା ଦେଲେ । ଆମ ମ୍ୟାଗାଜିନ୍ ନଁ କଲା ।

‘ଡି.ଏସ୍.ଏ.’ ନଁ ଓ ତା କାର୍ଯ୍ୟ ସମସ୍ତିଙ୍କର ଜଣାଶୁଣା ହୋଇଗଲା । ପରସ୍ପର ଭିତରେ ବିହ୍ଲାଜଣା ବଢ଼ିଲା । ଖବର ଅନ୍ତର ବୁଝିବାକୁ ପିଲାଙ୍କ ଦଳ ବୁଲିଲେ । କିଏ ବେମାର ପଡ଼ିଲେ ସେବାଶୁଣୁଷା କରିବାକୁ, ଡାକ୍ତରଙ୍କାନାରେ ବି ଯାଇ ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ସ୍ମେଲ୍ଲାସେବକ ବଯୋବସ୍ତ ହୋଇ କିଛି ଦିନ କାର୍ଯ୍ୟ ଚାଲିଲା । ସହରର ଦୁଷ୍ଟ ଲୋକଙ୍କୁ ପିଲାଙ୍କ ଦଳ ନାନା ପ୍ରକାରେ ସାହାଯ୍ୟ କଲେ । ଆପଣା ଶ୍ରମର ଅର୍ଜନ ଦ୍ଵାରା କଲେଇ ପଡ଼ାର ଖର୍ଚ୍ଚ ଯୋଗାଡ଼ କରିବାକୁ କେତେଠାରେ ପିଲାଙ୍କ କଟାଯାଇଲା, ତହଁରୁ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାର ଚେଷ୍ଟା ଥିଲା,— ନିଜେ କିଛି ପରିବା ନେଇ ବୁଲେଇ ବିକିବା, ପିଲାଦଳ ଗାଁ ଗାଁକେ ବୁଲି ମଧ୍ୟ କିଛି ସେବା କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ, ବଢ଼ିକାମ, ହଇଜା କାମ, ଗାଁରେ ନିରକ୍ଷଗତା ଦୂରାକଣ ଇତ୍ୟାଦି । ଏତେ ଏତେ କାମ ଯେ ସଂଘ ଗ୍ରହିବା ଦ୍ଵାରା ହେଲା କିମ୍ବା ସଂଘର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଅନୁସାରେ ହେଲା ତା ନୁହେଁ । ଏତାଙ୍କ ଅନେକ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେଇପିଲା ତାଙ୍କ ମନକୁ ମନ କରନ୍ତି, ଆମେ ଖାଲି ସେ ବିଷୟରେ ମତୋଉଥିଲୁଁ, ବୁଝାଉଥିଲୁଁ, ଯେଉଁଠି ଯେ ଯାହା କରୁଛି ତାକୁ ଉପାହ ଦେଉଥିଲୁଁ, ସେବବୁ ଖବର ସଂଗ୍ରହ କରୁଥିଲୁଁ, ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲୁଁ । ପାରିଷରିକ ସାହାଯ୍ୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଆଦି ଖଞ୍ଚାଖଞ୍ଚି କରୁଥିଲୁଁ, ଯେତେ ପାରୁଁ ବୁଲିବୁଲି କିଏ କେଉଁଠି କିପରି ଅଛନ୍ତି ଦେଖୁଥିଲୁଁ, ସେ, ନକ୍ଷେ ସଂଗେ ଦୁଃଖସୁଖ ହେଉଥିଲୁଁ ।

ଆରମ୍ଭ ବଡ଼ କାମ ହୋଇଥିଲା ତେ' ଝଳଗମାନଙ୍କ ଢାଳିକା ସଂଗ୍ରହ କରିବା ଓ ଠିକଣା ସଂଗ୍ରହ କରିବା । ସେଗୁଡ଼ିକ ଏକାଠି ଲୋଖ ରଖିବା । ତାପରେ ବୁଲିବୁଲି ସଂପର୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠା, ତାପରେ ନାନା ଘାନରେ ଆଲୋଚନା ଓ କିଛି କିଛି କାମ । ଖାତା ଲେଖାଲେଖ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଷ୍ଠାପର ଭାବରେ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ ମୋ ସହପାଠୀ ଶ୍ରୀ ପ୍ରଭାକର ମିଶ୍ର । ବୁଲିବୁଲି, ସଂପର୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଓ ନାନା ପ୍ରକାର କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଜକୁ ଢାଳି ଦେଇଥିଲେ ଦୁଇଜଣ ନବାଗତ ଛାତ୍ର, ଜଣେ ଗୋବିନ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି, ପଛେ ସେ ଜଣେ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ନେତା ହେଲେ, ଆଉ ଜଣେ ଶ୍ରୀ ବାରେନ ମିତ୍ର, ମୋ ସାଙ୍ଗ ମନି ମିତ୍ରର ସାନଭାଇ । ଖୁବ ପୁର୍ବ, ଖୁବ ପରିଶ୍ରମୀ, ଖୁବ ଉପାଧା ଓ ସ୍ଵେଚ୍ଛା ପିଲା ଯୋଡ଼ିଏ, ସେମାନଙ୍କର ବହୁତ ବହୁତ ସାଙ୍ଗ ।

ସେତେବେଳେ ସେ ବାରେନ ମିତ୍ର ମୋର ଖୁବ ଭଲ ମନେଅଛି । ବଳିଲାବଳିଲା ସୁସ୍ଥ ପିଲାଟିଏ, ସାଇକଲ ଛୁଟେଇ ବୁଲିବା, ସାଇମାନଙ୍କ ସଂଗେ ହସ ଖେଳ ବୁଲଗାଲ କରିବା, ଯାହା ଭଲ ଲାଗିଲା ତାକୁ ମୁହଁମୁହଁ ପ୍ରଶଂସା କରିବା, ଯାହା ଖରାପ ଲାଗିଲା ତାକୁ ମୁହଁମୁହଁ ନିଯା କରିବା, ସେଥିପାଇଁ କଳି ଲାଗିଲେ ବି ଉଗେଇ ନାହିଁ; ତେଜୀ, ଉପାଧୀ, ପୁର୍ବ, ସାହସୀ, ଶୁଣିଲା ପିଲାଟିଏ, ସହରର ଅଛି ସନ୍ଧିରେ ତା ବହୁ, କେତେ ଲୋକଙ୍କର କେତେ ପ୍ରକାରେ ସେ କାମ କରେ, ନିଜପ୍ରତି ଆଦୌ ଦୃଷ୍ଟି ନାହିଁ । ସେ ପିଲା ମୋରା ନ ଥିଲା, କିନ୍ତୁ ଖୁବ ଚାଣୁଆ ଗଢ଼ଣ ଜଣା ପଡ଼େ, ବୋଧହୁଏ କସରତ କରେ । ତାର ଗୋଟିଏ ଗୋଡ଼ ଖୋଟା ହୋଇ ନ ଥିଲା, ଦେହ ଦିଶୁଥିଲା ସୁସ୍ଥ । ସେ ଚଳଣିରେ ଖୁବ ସାଧାଯିଧା, ଯାହି ତାହି ଖଣ୍ଡ ଗଲେଇ ଥାଏ, ଫେସନ ନାହିଁ, ପାନ ବିଡ଼ି କିଛି ଖାଏ ନାହିଁ, ତା ମୁହଁରେ ଆଦର୍ଶବାଦୀର ଆବେଶ ଓ ଆବେଶ, ସେ କାମ କରିବାକୁ ଚାହେଁ, ବ୍ୟାପକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଚାହେଁ, ଖୋଜେ ଦେଶର ଉନ୍ନତି ହେଉ, ସମାଜରେ ନ୍ୟାୟ ନାହିଁ ରହୁ, କେତେ ସ୍ଵପ୍ନ ତାଠୀ, ନିଜେ ସେ ହୋଇ ରହିବାକୁ ଚାହେଁ ମଳିମୁଣ୍ଡିଆ କର୍ମୀ ।

ଆଉ ବେଶି ତା ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନ ସଂଗେ ମୋର ଚିହ୍ନା ପରିଚୟ ନ ଥିଲା, ମୁଁ ସେତେବେଳେ ତା ବଡ଼ଭାଇ ସାଙ୍ଗ, ତେଣୁ ତା ଗୁରୁଜନ ଭାଲି ।

ସେହି ଦୁଇବର୍ଷ ପରେ ଜୀବନ କିଭାଳି ମାର୍ଗ ଧରିଲା ମୁଁ ଜାଣି ନ ଥିଲି, ପୁଣି ତାକୁ ଦେଖିଲା ବେଳକୁ ସମୟ ଓ ବୟସ ବହୁତ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି ସାରିଛି । ସେ କେତେବେଳେ ହେଲାଣି କଲେଇର ଜଣେ ନେତା । ଆଉ କେତେ ବର୍ଷପରେ ସେ ଜଣେ ରାଜନୈତିକ ନେତା, କଟକର ନେତା, ଘରେ ଘରେ ତାଙ୍କ ନାଁ, ଆଉ ଜଳେକସନ ବେଳର ପ୍ରଚାର ଗୀତ, କାନରେ ବାଜି ବାଜି ଯାଏ ।

“ଶୁଣ-ମୋର-କଟକଭାଇ,
ଯୋଡ଼ି-ବଳଦକୁ-ରୁଲିବନାହିଁ,
ବାରେନମିତ୍ର-ଅଛନ୍ତି-ଠିଆ ହୋଇ ।”

ତାପରେ ରାଜନୈତିକ ଇତିହାସ, କେତେ କାହାଣୀ, କ୍ରମେ ଶ୍ରୀଯୁଷ ବାରେନ
ମିତ୍ର ଓଡ଼ିଶାର ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ, ତାପରେ ପଚପରିବର୍ତ୍ତନ ।

ଆଗ ଆଗ ଢେ'ସ୍କଲ୍ସ୍ ଆସୋସିଏସନ କାମ ଘମାଘୋଟ ଚାଲିଲା; କ୍ରମେ
ସବୁ ଆସୋସିଏସନ ପରି ତା କାମର ଉରେଇନା ବି କମି ଆସିଲା । କଲେଇ
ପାଠ ତ ଥାଏ, ସହରରେ ପିଲାଙ୍କ ପାଇଁ ଅନ୍ୟ କାମ ବି ବହୁତ ପ୍ରକାରର
ଥାଏ, ରାଜନୈତିକ କାର୍ଯ୍ୟ, ଦେଶ ମିଶ୍ରଣ କାର୍ଯ୍ୟ, ସେବାକାର୍ଯ୍ୟ, ସଂଗୀତ
ସମ୍ବଲନ, ସାହିତ୍ୟ ସଭା, ଲେଖକ ଦଳମାନ, ପଢ଼ିବା ଦଳମାନ, ବହୁ ପ୍ରକାରର ।

ହାତଲେଖା ମ୍ୟାଗାଜିନ୍ ମଞ୍ଚରେ ମଞ୍ଚରେ ବାହାରେ । ଢେ'ସ୍କଲ୍ସ୍ ଆସୋସିଏସନ
ଆସୋଲନ ଫଳରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ନାନା ଛାନର ଖେଳ କୁର୍ବମାନେ ବୋଧହୃଦୟ
କଲେଇରୁ କିଛି କିଛି ଖେଳ ସରଜାମ ବି କେତେ କେତେବେଳେ ନେଇଥିବେ ।

ଏମ.୬. ପରୀଷା ଦେଇ ଢେ'ସ୍କଲ୍ସ୍ ଆସୋସିଏସନ ସେକ୍ରେଟେରି ପଦ
ଛାଡ଼ିଦେଲି, ଖାତାତକ, କାଗଜପତ୍ର ଓ ମ୍ୟାଗାଜିନ୍ଗୁଡ଼ିକ କଲେଇ ଅପିସରେ
ଦେଇ ଆସିଲି । ଖାତା ଓ କାଗଜ ବି ମୋ ନିଜର । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଚାହିଁଥିଲି
ସଂପଚ୍ଚିର ପରମରା ରହୁ; ଅନ୍ୟମାନେ ଆମର କାର୍ଯ୍ୟର ଧାରା ଅବ୍ୟାହତ
ରଖନ୍ତୁ, ଆହୁତି ତାକୁ ବଢାନ୍ତୁ, ଉନ୍ନତ କରନ୍ତୁ ।

ଏବେ ତିରିଶ ପଞ୍ଚମୀ ବର୍ଷ ପରେ ବି ଶୁଣସ୍ତି ଗେତେନସା କଲେଇରେ
ଢେ'ସ୍କଲ୍ସ୍ ଆସୋସିଏସନଟିଏ ଅଛି, କାହାକୁ କାହାକୁ ପଚାରି ବୁଝିଛି ସେମାନେ
ତା ସହିତ ମୋର କୌଣସି ସଂପର୍କ କଥା ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ, ସେତେବେଳେ ଆଦୋ;
ସେତଳି ଅନୁଷ୍ଠାନ ଥିଲା ତା ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ, ସେ ମ୍ୟାଗାଜିନ୍ କଥା ଆଦୋ
ଶୁଣିନାହାନ୍ତି, ତାର ପରାହିଁ ନାହିଁ ।

କଲେଇ ଜାବନ ମଣିଷ ଜାବନ ତୁଁ ଭିନେ ନୁହେଁ, ଦିନେ ସବୁ ଲାଗେ
ଜରୁରି, ପ୍ଲାୟୀ, ନିଦା, ତାପରେ ତା ସୁତିହିଁ ଏ ସଂସାରରେ ନ ଥାଏ ।

କଲେଇରେ ମୋର ପଞ୍ଚମ ବର୍ଷ ହେବ, ପ୍ରଥମ ବର୍ଷରେ ନଁ ଲେଖାଇଲେ
ଶ୍ରୀ ବିକ୍ରୁ ପଚନାୟକ । ଆମ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କଳା—ସେ ଏତେ ଅଛ ବର୍ଷର
ହେଲେ ବି କଲେଇର ସବୁତୁ ଦେଇବା ପିଲା । ଖେଳ ପ୍ରତିଯୋଗିତାରେ ଦେଖାଗଲା,
ସେ ସବୁଥରେ କୃତିତ୍ୱ ଦେଖାଇଲେ, କେତେ କେତେ ନୂଆ ରେକର୍ଡ ସୁଷ୍ଟି

କଲେ । ତା ପରେ ଥରେ ଶୁଣିଲୁଁ ସେ ଓ ଆଉ ଦିଜଣ ଏକାଠି ହୋଇ ସାଇକଳ ଚଢ଼ି କଟକରୁ ପେଶାଡ଼ାର ବାହାରିଲେ । ସେତେବେଳେ ସେଉଳି କରିବା କେହି ଭାବି ପାରୁ ନ ଥିଲେ, ଚାଷଳ୍ୟ ଖେଳିଗଲା । ଶୁଣିଲୁଁ ସେ ଏକୁଚିଆ ପେଶାଡ଼ାର ପହଞ୍ଚିଲେ, ସେତୁ ଫେରିଲେ ରେଳରେ । ତାଙ୍କୁ ସମର୍ଜନ ଦିଆଗଲା । ତାପରେ ରେତେନ୍ସାତିଆନ ମ୍ୟାଗାଜିନରେ ସେ ସେ ବିଷୟରେ ଜଂରାଜୀରେ ଗୋଟିଏ ଲେଖା ଛପାଇଲେ । ସେ ବର୍ଷ ମ୍ୟାଗାଜିନର ସବୁଠୁଁ ଭଲ ଲେଖା ପାଇଁ ପୁରସ୍କାର ଯୋଷଣା କରାଗଲା, ପ୍ରିନ୍ସିପାଲ ଅର୍ଜିଲ୍ ସାହେବ ସେହି ଲେଖାଟିକୁ ସବୁଠୁଁ ଭଲ ବୋଲି ବିଚାର କଲେ ଓ ସେହି ବିଜ୍ଞାନ ପ୍ରଥମ ବର୍ଷର ଛାତ୍ର ମ୍ୟାଗାଜିନରେ ଜଂରାଜୀରେ ସବୁଠୁଁ ଭଲ ଲେଖାର ଲେଖକ ବୋଲି ବିବେଚିତ ହୋଇ ପୁରସ୍କାର ପାଇଲେ । ସେ ଦ୍ଵିତୀୟ ବର୍ଷରେ ପଢ଼ୁଆନ୍ତି, ଏହି ସମୟରେ ସେ ଉତ୍ତାଜାହାଜ ବାହିନୀ ଡାଲିମ୍ କେନ୍ଦ୍ରରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ କଲେଇରୁ ଚାଲିଗଲେ । ସେ ପୁଣି ଆଉ ଗୋଟିଏ କୃତିତ୍ତି, ଉତ୍ତାଜାହାଜକୁ ଡର ଯୁଦ୍ଧକୁ ଡର ଏବେବି ଅଛି, ସେତେବେଳେ ତ ଆହୁରି ବେଶି ଥିଲା । ଆଶ୍ରୟ ହୋଇ ଲୋକେ ତାଙ୍କ କଥା କୁହାକୋହି ହେଲେ ।

ମୋର ଚିଉସନ୍ ଦରକାର । ଚୌଧୁରିବଜାରରୁ ଗୋପାଳଜୀ ମନ୍ଦିର ରାଷ୍ଟାରେ ମୁନିସିପାଲିଟି ହତା ସାମ୍ବାରେ ଗୋଟାଏ ଦୋମାହାଲା କୋଠାରେ, ଥାଆନ୍ତି ଶ୍ରୀ ବନବିହାରୀ ମହାନ୍ତି, ଏକ୍ଷିକ୍ରୁୟିତିର ଜଣନିଅର । ତାଙ୍କର ଯୋଡ଼ିଏ ପୁଅ ବିପିନ୍ ଓ ନଦିଆ, ବିପିନ୍ର ବୋଧହୁଁ ସେକେଷ୍ଟ କ୍ଲାସ୍, ନଦିଆର ଫୋର୍ କ୍ଲାସ୍ । ନଦିଆକୁ କିଛିଦିନ ପଡ଼ାଇବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ଗଲି, ଦେଖାକଲି, ଦୈନିକ ଘଣ୍ଟାଏ, ମାସକୁ ୩୭୦କା । ନିୟମିତ ସମୟରେ ମୁଁ ପହଞ୍ଚେ, ନଦିଆକୁ ଜଂରେଜୀ ଓ ଥାଙ୍କ ପଡ଼ାଏଁ, ବେଳେବେଳେ ବିପିନ୍କୁ ବି ବୁଝାଇଁ ଦିବ୍ସୁଁ । ଉତ୍ସୟେ ଶୁଭ ଉନ୍ନତି କଲେ ।

ଶାନ୍ତ, ସୁବୋଧ, ବୃଦ୍ଧିମାନ ପିଲା ଯୋଡ଼ିଏ, ବ୍ୟବହାର ଶୁଭ ଭଲ, ମନ ଦେଇ ପଢ଼ନ୍ତି, କଥା ମାନନ୍ତି ।

କିଛି ଦିନ ପରେ ବନବିହାରୀ ବାବୁ ବୋଧହୁଁ ବଦଳି ହୋଇଗଲେ ।

ତାପରେ ଦିନେ, ମୋ ସହପାଠୀ ଅଭ୍ୟ ଚୌଧୁରା କହିଲା ତା ଭିଣ୍ଣାଇ ଶ୍ରୀ ଦୀନବନ୍ଧୁ ରାଉତ ତାଙ୍କ ପିଲାକ ପାଠ ପଢ଼ା ପାଇଁ ସେମାନଙ୍କୁ କଟକରେ ଛାଡ଼ିବାନ୍ତି, ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ସାନ୍ତୁଷ୍ଟ ଓ ଗୋଟିଏ ସାନ୍ତୁଷ୍ଟକୁ ପାଠ ପଢ଼ାଇବାକୁ

ଚିତ୍ତସନ ମାତ୍ରର ଦରକାର, ସେ ଦେବେ ଟ୍ୟୁନ୍‌କା, ମୁଁ ରାଜି ହେଲି । କାଠଯୋଡ଼ି କୁଳରେ ଅଭୟର ଘର, ଦୋମାହାଲା କୋଠାଟିଏ, ଔପନ୍ୟାସିକ ଫଳରଣ୍ଡେହନ ସେନାପତିଙ୍କ କନ୍ୟା ଶ୍ରୀମତୀ ସରୋଜିନୀଦେବାକର ସେ ଘର । ତାଙ୍କ ସ୍ଵାମୀ ଷଙ୍ଗନବିହାରୀ ଶୌଧୂରୀ ବାଲେଶ୍ଵରର ଲୋକ, ସବଜଳ ଥିଲେ । ସରୋଜିନୀଦେବା କଂଗ୍ରେସ ଆଯୋଜନରେ ବି କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲେ, ସେତେବେଳକୁ ବୁଢ଼ୀ ହୋଇ ଯାଇଥାନ୍ତି, କଟକରେ ଥିଲେ ସେହି ଘରେ ରହନ୍ତି । ତାଙ୍କ ବଢ଼ିପୁଅ ଶ୍ରୀ ବିପିନ୍‌ବିହାରୀ ଶୌଧୂରୀ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଚିତ୍ରଶିଳ୍ପୀ, ସେ ମୃକ ଓ ବଧୁର, ସେତେବେଳେ ଲକ୍ଷ୍ମନରେ ଚିତ୍ରବିଦ୍ୟା ପଡ଼ୁଆନ୍ତି କି ପାଶୁ କରି ଆମେରିକା ଯାଇଥାନ୍ତି, ତାଙ୍କର ବହୁତ ଖ୍ୟାତି ଖବରକାଗଜରେ ବାହାରୁଆଏ । ତାଙ୍କ ଭାଇ ଶ୍ରୀ ଶୈଳବିହାରୀ ଶୌଧୂରୀ ଓ ଶ୍ରୀ ଅଭୟ ଶୌଧୂରୀ ।

ଶ୍ରୀମତୀ ଶାନ୍ତିଦେବୀ ବିପିନ୍ ଶୌଧୂରୀଙ୍କ ତଳ ଉତ୍ତରାୟ, ତାଙ୍କ ସ୍ଵାମୀ ଶ୍ରୀ ଦୀନବନ୍ଧୁ ରାଉର ମୟୁରଭଞ୍ଜରେ ପିତରୁଡ଼ି ଏସଢ଼ିଓ, ବଡ଼ିଅ ଶ୍ରୀମତୀ ସାଧନା ରାଉର ପାଇଁନାରେ ମେଡ଼ିକେଲ ପଢ଼ୁଆନ୍ତି, ତାଙ୍କ ତଳେ ଉତ୍ତରା, ସେତେବେଳେ ବୟସ ୧୧/୧୨, ପାଞ୍ଚ, ବୟସ ୭/୮, ରହିରା ବା ଜନା, ବୟସ ୩/୭ । ପଛେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଟିଅ ହେଲା, କୁନ୍ତି, ମୁଁ ତାକୁ ଦେଖୁ ନାହିଁ ।

ମୋର ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀ ପାଞ୍ଚ ଓ ଜନା, ଉତ୍ତରା କେବେ କୃତିର ପାଠ ବୁଝେ, ନ ହେଲେ ତାର ସେ ପଡ଼େ ।

ଦୀନବନ୍ଧୁବାବୁଙ୍କ ସଂଗେ ଦେଖା କଲି । ଖୁବ ମେଲାପୀ ମଣିଷ, ଖୁବ ଉତ୍ତର, ବନ୍ଧୁତାପୂର୍ଣ୍ଣ । ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଉତ୍ତରାଙ୍କରେ ଥାନ୍ତି, ବ୍ୟବହାର ଖୁବ ଭଲ । ପିଲା ଯୋଡ଼ିକିକୁ ଦେଖୁଲି । ସୁନ୍ଦର ହୁଆ ଦୋଟି । କୌତୁକିଆ, ହସଖୁସି, ଅଳିଅଳ ପିଲା । ପାର୍ଥ ମୋଟାଯୋଟା କୁନ୍ତିଲା ପରି ପିଲାଟିଏ, ଖୁବ ହୁମଦୁମିଆ, ଗୋଲ ମାଉଁସିଆ ମୁହଁ, ବୃକ୍ଷିମାନ୍ ଆଖୁ । ଜନା ଅତି ସରୁ, କଂକିଟିଏ ପରି, ଗଢ଼ଣଟି ସୁନ୍ଦର, ଚଞ୍ଚଳ ଆଖୁ, ସବୁବେଳେ ହସହସ । ଦୁଇପିଲାଙ୍କର ବହୁତ କୁତୁହଳ । ଯୋଡ଼ିକ୍ୟାକ ପିଲା ମତେ ଭାରି ଭଲ ଲାଗିଲେ ।

ଉପରମାହାଲାରେ ମନ୍ତିଷ୍ଠରେ ପାଠ ପଢା ହୁଏ । ସାନ ପିଲା । ଖେଳ, କୌତୁକ, ହସ, ବନ୍ଧୁତା ଭଲ ପାଆନ୍ତି । ତାଙ୍କୁ ଆହୋ ମାଡ଼ି ପଡ଼େ ନାହିଁ, ଉତ୍ତରଭୟ ଚିକିଏ ବି ନ ଥାଏ, ମୁଁ ପହଞ୍ଚାଗଲେ ସେମାନେ ଆନନ୍ଦରେ କୁହାଟ ଛାଡ଼ି ମୋ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚ ଯାଆନ୍ତି । ମୁଁ ବସିଥିଲାବେଳେ ବେଳେବେଳେ ପାର୍ଥ ପଛ ଆତ୍ମ ଧାର୍ଗ ଆସି ହୁଲ କିନା ମୋ ଉପରେ ପଡ଼େ, ବେକକୁ ଦିହାଡ଼ରେ କୁଷ୍ଣେଇ ଧରି ଜୋରରେ ଚିପେ । ଜନା ହସି ହସି ଗଡ଼େ । କେତେବେଳେ

ମୋ ପକେରେ ହାତ ପୁରାଇ ଏଣୁ ଚେଶୁ ଯାହାଆଏ ଛଡ଼ାଇବି ହୁଏ, ସେ ବିଷୟରେ ମନ୍ତବ୍ୟ ହୁଏ । ତାପରେ ସେମାନେ ପଢ଼ି ବସନ୍ତ । ତାଙ୍କ ମନକୁ ଭୁଲାଇ ଭୁଲାଇ ନାନା ନୂଆ କଥା ଜାଣିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କ କୁଡ଼ିହଳକୁ ମେଘାଇ ମେଘାଇ ମୁଁ ପାଠପଢ଼ାଏଁ । ପାଠରେ ତାଙ୍କର ମନ ଲାଗିଯାଏ, ଖୁବ ଆଗୁହରେ ପଢ଼ନ୍ତି । ମତେ ଖୁସି କରିବାକୁ, ମୋତୁଁ ସେମାନଙ୍କ ବାହାଦୁରୀ ଶୁଣିବାକୁ ସେମାନେ ଅତି ଯଦରେ ପାଠ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରନ୍ତି । ଦିହେଁ ଖୁବ ବୁଝିଥା ପିଲା । ସେମାନେ ଏତେ ଶ୍ରୀୟ ପାଠରେ ଉନ୍ନତି କଲେ ଯେ ତାଙ୍କ ଘରେ ସମସ୍ତେ ଆଶ୍ରମ୍ୟ ହୋଇଗଲେ ।

ତାଙ୍କ ଆଖରେ ମୁଁ ଖୁବ ବଡ଼ ।

ସେମାନେ ଝୁଲୁ ଲଗାଇ ମୋ ସଂଗେ କେତେଥର ଆମ ବସାକୁ ବୁଲିଗଲେ ।

ତାଙ୍କ ଘରେ ବୋଧହୁଏ ସବୁଦିନ ପାଇଁ ତାଙ୍କ ମା ଚା' ପଠାଇ ଦିଅନ୍ତି, କେତେଥର ଜଳଖା ଖାଇଛି । ପାର୍ଥର ମା ଖୁବ ଭଲ ଖୁଆନ୍ତି ।

ମୂଳରୁ ବାରି ହେଉଥିଲା, ଏମାନଙ୍କ ରୁଚି ଖୁବ ମାଙ୍ଗିବ ଓ ଶିକ୍ଷିତ । ବ୍ୟବହାର, କଥାଭାଷା, ଠାଣି, ନିଦା, ରୁଚି, ସବୁଥରେ ସେ ବିଶେଷତ୍ବ ଜଣା ପଡ଼ୁଥିଲା । ସେମାନଙ୍କ ସ୍ଵେଚ୍ଛା ଯୌଜନ୍ୟ, ଆମ୍ବାୟତା ସବୁ ଏକାଠି ହୋଇ ମତେ ସେଠି ଆପଣାର ଆପଣାର ଲାଗୁଥିଲା ।

ପାର୍ଥକୁ ଦେଖୁ ଲାଗୁଥିଲା, ବଡ଼ଦିନେ ଯେ ହେବ ସାହସା, ସ୍ଵଷ୍ଟବାଦୀ, ଦୃଢ଼ପ୍ରତିଷ୍ଠା, କାର୍ଯ୍ୟରେ କୁଶଳା ଓ ବୁଦ୍ଧିମାନ, 'ପ୍ରାକଟିକାଲ'ରେ ଖୁବ ଭଲ, ଆଦର୍ଶବାଦୀ । ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଜଞ୍ଜିନିଯର ହେବ । ସେ ମିଳିଚେରି ଜଞ୍ଜିନିଯର ହେଲା, ବର୍ଷମାନ ଭାରତ ସରକାରଙ୍କ ଅଧୀନରେ ଡେକାନ୍ ସଙ୍କ୍ଷର ଫାଇରେକଟର ଅଟ ସର୍ବେଇ ।

ଜନାକୁ ଦେଖୁ ଲାଗୁଥିଲା, ବଡ଼ ଦିନେ ଯେ ହେବ ଚିତ୍ରଶିଳୀ, ସଂଶୀତ ଶିଳୀ, ତାର ଯନ୍ତ୍ର ବାଦିକା, କବି । ସେ ହେଲା ଢାଢ଼ର । ଜନା ଭଲ ପାଉଥିଲା ଗଂଗଶିଳ୍ପି ପୁଲ, ହାର ଗୁଛେ, ପୁଣି ପୁଲନାଡ଼ରୁ ରଂଗ ଚିଆରି କରେ, ଛବି ଆବେ । ଅରୟ ତାକୁ ବାରି ଗେହା କରେ ।

ଶିଳାକଳା ଅରୟଠୀ ବି ଥିଲା, ସେ ବଂଶୀ ବଜାଏ, ଛବି ଆଙ୍କେ, ନିରାହ ସରଳ ଭାବୁକ ଲୋକଟୀଏ ।

ଏବେ ଜାଣୁଛି ପାର୍ଥର ମା ବି ସାହିତ୍ୟ ଆଭିନ୍ନ ମନ ଦେଲେ, ସେ ଓଡ଼ିଆରେ ନିଜେ ବହି ଲେଖିଛନ୍ତି, ଗୋଟିଏ ବଂଶଳା ଗଛ ବହି ଓଡ଼ିଆରେ ଅନୁବାଦ କରି ଛପାଇଛନ୍ତି, ପଡ଼ାପଡ଼ି ଲେଖାଲେଖୁ କରି ସମୟ କଟାନ୍ତି ।

ପରିବାରରେ କେତେ କେତେ ଘଟଣା ଘଟିଗଲା ।

ଅନେକ ବିଭାଘର ।

ଜଗୁଦାନି ଡେଙ୍କାନାଳରେ ଥାଆନ୍ତି । ମୋର ବି.୯. ପଡ଼ା ଆରମ୍ଭ ବେଳେ ହେବ ପରା; ତାଙ୍କ ଝିଅ ମଇନାଅପାର ବିଭାଘର ହେଲା, ଗଁରେ ସମସ୍ତେ ଏକାଠେ ହେଲୁଁ । ମୁଁ ଗଲି ବରଧରା ହୋଇ, ପାଲିଙ୍କି ଚଢ଼ି, ବରର ଭାଇ ଆନୁଷ୍ଠାନିକ ଭାବେ ମାତେ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କଲେ, ମୁଁ ଦେଖିଲି ସେ ଆମ କଲେଜର କେମିସ୍ଟ୍ରି ଡେମନ୍‌ସ୍ଟ୍ରେଚର, ଶ୍ରୀ ଉତ୍ସମଣି ମହାନ୍ତି, କ୍ଷେତ୍ରଅପାର ଦିଅର । ବର ନୀଳମଣିକୁ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କଳାବେଳେ ମୁଁ ତା ମୁଖରେ ନଢିଆକୁ ଆଛା କରି ତୁକେଇ ଦେଇଥିଲି । ନୀଳମଣିଭାଇ ଟାଟାରେ ଫୋରମ୍ୟାନ ହେଲା । ମଇନାଅପା ଦୂଇ ବର୍ଷ ତଳେ ମରିଗଲା, ଅକାଳରେ ଗଲା । ତା ପୁଅ ମିହିର ଉତ୍ସମଣିର, ସେହି ଟାଟାରେ ଗୋଟିଏ ଉଦୟମାନ କର୍ମଚାରୀ, ଝିଅଟି ଆଉ ଗୋଟିଏ ଉତ୍ସମଣିରକୁ ବିଭା ହୋଇଛି ।

ତାପରେ ମୋର କଲେଜରେ ପଞ୍ଜମ ବର୍ଷ ବେଳେ, ଦଇଦାଦିଙ୍କ ଝିଅ ବୁଢ଼ାର ବିଭାଘର ହେଲା, ବର ବେଶକାରର ଭୂଦେବ ଦାସ, ସେ ଆଗେ କଲେଜରେ ମେ ସଂଗେ ପଢ଼ୁଥିଲା । ବୁଢ଼ୀ ଘରକୁ ଚଉୀ କୁଣିଆ ହୋଇ ମୁଁ ଯାଇଥିଲି । ଭୂଦେବ କେତେବର୍ଷ ହେବ ମରିଗଲାଣି, ଖୁବ ସେହା ବନ୍ଧୁଟିଏ ଥିଲା, ଦୁଃଖର ସୁଖର ମଣିଷ ।

ଏମ.୯. ପଢ଼ୁଥାଏଁ, ଜଗୁଦାଦିଙ୍କ ସାନ ଝିଅ ନଖୀଅପାର ବିଭାଘର ହେଲା । ଶଶୁଧର ଆମ ଗାଁ ପାଖ, ଅରିଲୋ । ସବୁ ବିଭାଘର ପରି ସେ ବିଭାଘରକୁ ବି ପରିବାର ଓ ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ଗାଁରେ ଏକାଠି ହେଲେ । ମନେ ପଢ଼ୁଛି, ସେତେବେଳେ କିଏ ସବୁ କହିଲେ ଯେ ଜଗୁଦାନି ସୁନା ପ୍ରତିମା ପରି ଲକ୍ଷ୍ୟବନ୍ଧ ଝିଅଟାକୁ ଅପାରୁଗେ ବିଭାକରି ଦେଉଛନ୍ତି ଓ ସେଥିପାଇଁ ଚିକିଏ ହୋ ହୋ ହେଲା । ସେତେବେଳେ ଲୋକେ ଯେଉଁ ମୂଲ୍ୟବୋଧ ଧରିଥିଲେ ସେଥିରେ କଲେଜରେ ପଡ଼ିଥିଲେହି ଲୋକକୁ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷିତ କୁହାୟାଉଥିଲା, କିନ୍ତୁ ତୋରଁ ଶ୍ରୀ ନବକିଶୋର କଲେଜ ତ ଦୂରର କଥା, ମ୍ୟାଟ୍ରିକ ବି ପଢ଼ି ନ ଥିଲା, ସେ କେତେ କ୍ଲାୟ ପଡ଼ିଥିଲା କେହି ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । ପୁଣି, ସେହି ମୂଲ୍ୟବୋଧ ଅନୁସାରେ, ସରକାରୀ ଚାକିରି କରିଥିଲେହି ଲୋକକୁ ଉପାର୍ଜନକ୍ସମ କୁହାୟାଉଥିଲା, ସେ ପଛେ କିଶ୍ମି ଚାକିରି କରିଥାଉ, ଶ୍ରୀ ନବକିଶୋର ସେତଳି ଚାକିରି କରି ନ ଥିଲେ, କଲିକତା ପାଖ ଲିଲୁଆରେ ସୂତା ରଙ୍ଗ କରିବା କାରଖାନାରେ ସେ ରଙ୍ଗ କରିବା କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । କାରଖାନା କ’ଣ, ବ୍ୟବସାୟ କ୍ଷେତ୍ର କ’ଣ, ଲୋକ ସେଠି କି

ଉପାୟରେ ନିଜକୁ ତାଳିମ୍ ଦିଏ, ପୂଣି ନିଜର ଉନ୍ନତିର ବାଟ ଧରେ ସେଥିରୁ ବିଷୟରେ କାହାରି ଧାରଣା ନ ଥିଲା । ସେମାନେ କାରଣାନା ସହିତ ତାଙ୍କ ସଂପର୍କ କଥା ଶୁଣି ଭାବୁଥିଲେ ସେ ସେଠି ଜଣେ କୁଳି । ତାଙ୍କ ପାଲକ ବାପା ଅଗିଲୋର ଗୋଟିଏବାବୁ ସେ ଅଞ୍ଚଳର ଜଣେ ଖାହାନ ଲୋକ, ତାଙ୍କର ଜନିଦାରଟିଏ ବି ଥାଏ । କେତେ ବର୍ଷ ପରେ ଶ୍ରୀ ନବକିଶୋର ମହାନ୍ତି କଟକ ଆସି ନିଜେ ଗୋଟିଏ ସୂତା ରଙ୍ଗ କରିବା କାରଣାନା ଖୋଲିଲେ, ସେତେବେଳେ ଗାଁ ଲୋକେ ଦେଖିଲେ ଓ ବିଶ୍ଵାସ କଲେ ଯେ ସେ ଜଣେ ଉଦୟମାନ ବ୍ୟବସାୟ । କାଳକ୍ରମେ ସେ କଲେ ଲୁହା ତଳେଇ କାରଣାନା, ଲୁଗାକଳ, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନେକ ବ୍ୟବସାୟ କଲେ । କିଏ କହିଲେ ସେ ଲକ୍ଷପତି, କିଏ କହିଲେ ସେ କୋଟିପତି ତାଙ୍କ ନାଁ ବ୍ୟାପିଲା ଶିକ୍ଷପତି ଶ୍ରୀ ନବକିଶୋର ମହାନ୍ତି, ବା ‘ନବ ମହାନ୍ତି’ ବୋଲି । ତିନି ବର୍ଷ ହେଲା ସେ ବ୍ୟବସାୟ ବଦ କରି ଦେଇଛନ୍ତି ବୋଲି ଶୁଣାଯାଏ, କୁଆଡ଼େ ବ୍ୟବସାୟ କ’ଣ ଅଭୁଆରେ ପଡ଼ିଛି, କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ନାଁ ଏବେ ବି ଅଛି । ତାଙ୍କ ପିଲାମାନେ ଉଚ୍ଛବିଷ୍ଣୁ ପାଇଛନ୍ତି, ଯୋଡ଼ିଏ ଝିଅ ଓ ଗୋଟିଏ ପୁଅ ବିଭା ହେଲେଣି, ବଢ଼ିଯରେ ବିଭା ହୋଇଛନ୍ତି, ସେ ପୁଅଟି ଆଇ.ପି.ଏସ୍ ରେ ନିଯୁତି ପାଇଛି ।

ଜଗନ୍ନାଥିଙ୍କ ବଢ଼ ମଞ୍ଜିଆଁ ଝିଅ ଅନଅପା ବିଧବା ହୋଇଗଲା । ମନେ ପଢ଼ୁଛି ହଠାର କେମିତି ବୁଢ଼ାଦାତି ଆସି ବଂଗାଳୀ ସାହି ବସାରେ ପହଞ୍ଚିଲେ, ସବୁବେଳେ ପ୍ରସନ୍ନ ଆମୃଷ ମଣିଷ, ବିଚିତ୍ର ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ, ତାଙ୍କ ସ୍ଵର, ତାଙ୍କ ମୁହଁ ଯେପରି କରୁଣ ବିଷଣ୍ଟ ହୋଇଥାଏ ତା ଯେ କୌଣସି କାନ୍ଦାନ୍ତୁ ବଳି ।

ଧୂଳଭାଇ ବିଚିତ୍ର ପାଖ ବାଲିଆ ସେହିନ୍ତକୁ ବଦଳି ହେଲେ । ସେଠୁ ବଦଳି ହେଲେ ମଣିଙ୍ଗା; ଓ ମଣିଙ୍ଗାରୁ ବଦଳି ହେଲେ ଜଗଦସିଂପୁର । ବୋଉ ତାଙ୍କ ପାଖେ ଥାଏ । ଜଗଦସିଂପୁରରେ ଯୋଡ଼ିଏ ବିଶିଷ୍ଟ ଘଟନା ଘଟିଲା ।

ସମ୍ବତ୍ସର ୧୯୩୪ ଜାରାଦିନ । ବ୍ରଜ ତଳେ ତାଙ୍କ ଝିଅ ନିରୁ, ସେତେବେଳେ ତିନିବର୍ଷର ଛୁଆଟିଏ । ଆମ ଘରେ ଯେତେ ଝିଅ ଜନ୍ମ ହେଇଛନ୍ତି ବୋଧହୁଏ ନିରୁ ସମସ୍ତିକୁ ସୁନ୍ଦର । ଦ୍ଵିପ୍ରହର ବେଳ, ଭାଉଜବୋଉ ଶୋଇଥାନ୍ତି । ସେ ସ୍ଵପ୍ନ ଦେଖିଲେ ଯେ ଗୋଟିଏ କାଳୀ, ଭୁଷୁଷ୍ଟୀ ଭୟକର ଚେହେରାର ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକ ଆସି ହାତ ବଢ଼ାଇ ତାଙ୍କୁ ଝିଅକୁ ନେବାକୁ ମାଗୁଛି, ସେ ମନା କରୁଛନ୍ତି, ଝିଅ ଭୟରେ ତାଙ୍କ ଛାତିରେ ମୁହଁ ମାଡ଼ି ତାଙ୍କୁ କୁଣ୍ଡେଇ ଧରିଛି । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଟା ତାଙ୍କ କୋଳରୁ ପିଲାଟିକୁ ଓଟାରି ନେଲା, ସେ ପାଟି କରି ଉଠିଲେ । ନିଦ ବାଉଳାରେ ପାଟି କରି କରି ତାଙ୍କ ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଗଲା, ସେ ତାଙ୍କ ପକାଇଲେ

“ଝିଆ କାହିଁ ? ଝିଆ କାହିଁ ?” ଝିଆ କେତେବେଳେ ପଦାକୁ ଯାଇଥିଲା । ଝିଆକୁ ଚାକରି କାଶେଇ ହତା ଉଚିତରେ ବୁଲେଇ ନେଇଥିଲା । ସେ ଆସି କହିଲା “ମା, ଝିଆତୁ କାହିଁକି ଧଳା ଧଳା ପାଣି ପରି ଥୋଡ଼ାଏ ଖାଡ଼ା ହୋଇଗଲା ।”

ସଂଗେ ସଂଗେ ପୁଣି ଆଉ ଥରେ ।

ଘରେ ମୁଁ ବି ଥିଲି । ତାତ୍ତର ଥିଲେ ବୋଧହୃଦ ବାଞ୍ଛନିଧିବାବୁ । ତାକି ଆଣିଲୁଁ । ଧୂଳଭାଇଙ୍କ ପାଖକୁ ଖବର ଗଲା, ସେ ଆସିଲେ । ଝିଆର ଚିକିତ୍ସା ଚାଲିଲା ।

ଲୋକେ କହିବାବୁ ସେହି ସଂଗେ ସଂଗେ ତକା ହେଲା ଗୁଣିଆଁ । ଗୁଣିଆଁ ଦେଖିଲା, କହିଲା “ଅପଦେବତା ଧରିଛି । ତା ଆଗରୁ ନିଷ୍ଠୀ ମା’କୁ ସପ୍ରେଇଥିବ ।” ଆମେ ସବୁ ମୁଁ ଚାହାଁଚାହିଁ ହେଲୁଁ । ଗୁଣିଆଁ କ’ଣ ଝଡ଼ାପୁଙ୍କା କଲା, କେତେ କ’ଣ ପୁଜା କଲା ।

ତାହିଁ ଆରଦିନ ଝିଆର ଅବସ୍ଥା ଆହୁରି ଖରାପ ହେଲା । ତାତ୍ତର ବହି ଖୋଲି ମତେ ଦେଖାଇଦେଲେ, ଲେଖା ହୋଇଛି “କଲେରା ଜନପ୍ରୟାଣମ୍” । କେଉଁ ଅବସ୍ଥା ପରେ କେଉଁ ଅବସ୍ଥା ହୁଏ ସବୁ ଲେଖା ହୋଇଛି । କହିଲେ “ଅତି ଦୂରହୁ ଅବସ୍ଥା, ଆଶା ଅତି କମ୍ ।”

ଗୁଣିଆ କହିଲା “ଗ୍ରାସଟା ବେଶି ପରିମାଣରେ ହୋଇଛି ।” ଆହୁରି ଶତିଶାଳୀ ଗୁଣିଆଁର ଠିକଣା ଦେଲା, ସେ ତା ଗୁମ୍ଫ, ସେ ଆସିଲେ ନିଷ୍ଠୀ ଶାସ୍ତ୍ର ଘରଢାଇ ଦେଇ ପାରିବେ । ତାକୁ ଆଣିବାକୁ ଲୋକ ଗଲା, କିନ୍ତୁ ବହୁତ ଦୂରରେ ସେ, କାହିଁ ଦୂର ତଳହଟିରେ । ତଥାପି ଖବର ମିଳିଲା କାଳି ସକାଳୁ ପହଞ୍ଚିଯିବେ, ସେ ଆସିଲେ ଆଉ ଚିନ୍ତା ନାହିଁ । ଉପରଓଳିଠୁଁ ଝିଆର ଭୟକର ମୁଖ ବିକୃତି ଆରେ ହେଲା, ତା ମୁହଁକୁ ଅନାଇବା କଷ୍ଟ । ରାତି ଆଠଟା ହୋଇଥିବ ସେ ବିଦାୟ ନେଲା ।

ଘରେ ଶୋକର ଲହଦି । ମୋ ବୋଉ ପାଗଳ ପରି ହେଉଥାଏ, ତାକୁ ଅଟକାଇ ରଖା ହୋଇଥାଏ ।

ଆଦୌ ନ କାନ୍ତି ଘୈର୍ଯ୍ୟ ନ ହରାଇ କଳପରି କାମ କରି ଯାଉଥାନ୍ତି ଧୂଳ ଭାଇ । ଚିକି ଶବଦିକୁ ସେ ନିଜେ ଘେନିଶାଲେ । ସେଠି ଯେଉଁ ଜମି କିଣିଥାନ୍ତି ତର୍ହେରେ ଗହାର ଗାତଚିଏ କରି ପୋଡ଼ିଲେ । ରାତିରେ ସେ ଭାଗବତ ବୋଲୁଥାନ୍ତି, ସମସ୍ତିକି ବୁଝୋଉଥାନ୍ତି, ସାହସ ଓ ଘୈର୍ଯ୍ୟ ଦେଉଥାନ୍ତି ।

ସକାଳ ପାହିଲା । ଜଣକୁଁ ମଟର ଗାଡ଼ିଟିଏ ଭଡ଼ାକରି ଆଣିଲେ । ସମସ୍ତେ ବସିଲୁଁ । ଚାଲିଲୁଁ କଟକ, ବଡ଼ଭାଇଙ୍କ ଘରକୁ । କବାଟ ଖୋଲିଲା, ବଡ଼ଭାଉଜବୋର ଆସିଲେ । ଧୂଳଭାଇ କହିଲେ “ଭାଉଜବୋଉ, ନିରୁ—” । ଆଉ କହି ପାରିଲେ ନାହିଁ । କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିଲେ । ଦିନଯାକ ଗୋଟିଏ ଜାଗାରେ ମୁଁ ଘୋଡ଼େର ପଡ଼ି ରହି ଖାଲି କାହୁଆନ୍ତି, ପୁଣି ରାତିଯାକ, କୌଣସି ସାନ୍ତ୍ଵନା କାଟୁ କଲା ନାହିଁ ।

ଆଉ ଥରେ ବୋଧହୃଦୟ ତା ଆରବର୍ଷ, ସେ ଅଭିଜ୍ଞତା ଗୋଟାଏ ତୋପାନର । ଜଗରିଥିଂପୁରରେ ଧୂଳଭାଇ କାହୁଡ଼ାଇ ଯେଉଁ ବାଲିଆ ପଡ଼ିଆଟା କିଣିଥିଲେ ଏବ ପରି ସେ ହୋଇ ନ ଥିଲା ଗୋଟାଏ ତୋଟା ବର୍ଷିଗା ପୂର୍ଣ୍ଣ ତପୋବନ । ଗୋଟାଏ ଖାଲି ପଡ଼ିଆଟାଏ ସେ, ସେଠି ଧୂଳଭାଇ ଗୋଟିଏ ସାନ ପୋଖରା ଖୋଲିଥାନ୍ତି, ପୋଖରା କୂଳରେ ତୋଳିଥାନ୍ତି ଦି ବଖରା ଖାରିମାଟି ଘର । ନିଜାଟିଆ ଜାଗା, କେହି କୁଆଡ଼େ ନାହିଁ । କେତେ ଦିନ ହେବ ସେହି ଘରେ ରହି ମୁଁ ପଢୁଥାଏଁ । ବସାରୁ ଖାଇସାରି ଆସେ, ରାତିରେ ନଳୁଣ ଥାଏ, ସଂଗରେ ଥାଏ ମୋର ଉଣଜା, ମନୁଆ । ସେହି ନିଜାଟିଆ ଛଳରେ ପାଠ ପଡ଼ିବାକୁ ମତେ ଭାରି ଭଲ ଲାଗୁଥିଲା, ପଢୁଥିଲି, ଭାବୁଥିଲି ଓ ଲେଖୁଥିଲି ।

ଘର ପାଶେ ଦୁଇ ତିନିଟା ଆମଗଛ ଥାଏ, ଗୋଟାକର କେତେଟା ତାହି ବୋଧହୃଦୟ ଘର ଉପରେ ଛାଇ କରିଥାଏ ।

ରାତି ତିନିଟା ବେଳେ ପ୍ରବଳ ପବନରେ ମୋ ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଗଲା । ପବନର ବେଶ ବଢ଼ିଲା, ବର୍ଷାହେଲା । କିନ୍ତୁ ସମୟ ପରେ ଘର ଚାଲରୁ ଅରାଏ ଅରାଏ ଉଡ଼ିଗଲା । ଜଣାଗୁଡ଼ାକ ବଡ଼ ହୋଇ ହୋଇଗଲା, ମେଘ ପଡ଼ିଲା । ପବନ ଆସିଲି, ପବନ ହାବୁକାରେ ଅଣନିଶ୍ଚାସୀ ଲାଗୁଥାଏ, ସଂଗେ ସଂଗେ ମଡ଼ମଡ଼ ଶର କରି ଆମଗଛ ତାହିଟାଏ ସେହି ବଖରା ଉପରେ ପଡ଼ିଗଲା । ଆଁର ବଖରାରେ ଆଶ୍ରା ଝେଲୁଁ, ତା ଉପରେ ଗଛ ତାହି ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ଚାହୁଁ ଚାହୁଁ ତା ଚାଲ ବି ଲଣ୍ଡା ହେଲା । ପାହାଡ଼ା ହେଲା, ତୋପାନ କମିଥାଏ, ଚାଣ ପବନ ଓ ଝପିଝପି ବରଷା ଥାଏ, ଆଲୁଆରେ ଦିଶିଲା ଚାଲରୁ ବେଶି ଭାଗ ନଢା ଉଡ଼ିଯାଇଛି, ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଗଛ ଉପୁଡ଼ି ପଡ଼ିଛି, ଆଉ ଯୋଡ଼ାକର ଚାଲଗୁଡ଼ାକ ଛିଦ୍ରି ପଡ଼ିଛି, ଚାହିଁଲେ ଦୂରରେ ଦିଶୁଛି, କେତେ ଗଛ ଭାଙ୍ଗିଛି, ଉପୁଡ଼ିଛି ।

କିନ୍ତୁ ସମୟ ପରେ ଧାଇଁ ଧାଇଁ ଧୂଳଭାଇ ଆସି ପହଞ୍ଚଗଲେ । ସେ ଆସି ମତେ କୁଷେଇ ପକାଇଲେ । ସେ ଭାବିଥିଲେ ବୋଧହୃଦୟ ମୁଁ ଜାବିତ ନ

ଥବି । ମୁଁ ଜାଣି ପାରି ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ଉତ୍ୟବସରରେ ପ୍ରବଳ ତୋପାନ ଘଟିଯାଇଛି, କେତେ ଘର ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିଛି, କେତେ ଗଛ ଉପୁଦ୍ଧିଷ୍ଠ ଭାଙ୍ଗିଛି ।

ତାଙ୍କ ସଂଗେ ତାଙ୍କ ବସାକୁ ଲେଉଛି ଆସିଲା ବେଳେ ମୁଁ ସେ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖୁ ଦେଖୁ ଆସିଲି । ବାଟ ନ ଥାଏ, ବାଟ୍ୟାକ ଗଛ ଉପରେ ଗଛ ପଡ଼ିଥାଏ । ତାହାର ଉପରେ ଚଢ଼ି ଚଢ଼ି ପାଦ ସମ୍ବାଲି ସମ୍ବାଲି ଅତି କଞ୍ଚରେ ଅବି ଧୀରେ ଧୀରେ ଆମେ ଆସୁଥାଉଁ । ହତାଯାକ ସେହି ଦୃଶ୍ୟ । ବସାରେ ପହଞ୍ଚିଲ, ସମସ୍ତେ ଅପେକ୍ଷା କରିଥିଲେ, ଉପର ଲାଗିଗଲା । ଆଗରୁ କାନ୍ଦ ବୋବାଲି ପଡ଼ିଥାଏ ।

୧୯୯୪ ମେ' ମାସ ପରେ ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନ ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଇଥାଏ, କିନ୍ତୁ ସ୍ଵାଧୀନତା ପ୍ରାପ୍ତି ପାଇଁ ଆବେଶ ଓ ଦୃଢ଼ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଦେଶରେ ବ୍ୟାପକ ହୋଇଯାଇଥାଏ, ସମାଜରେ ଆହୁରି ଗହାରକୁ ଭେଦିଥାଏ । ସାଧାରଣ ମଣିଷର ଆଖୁରେ ଆଗେ ଯାହା ଦିଶୁଥିଲା ଖାଲି ଗୋଟିଏ ସୂଚନା ପରି, ଏଣିକି ସେ ଲାଗୁଥାଏ ନିର୍ମିତ ସମ୍ବାବନା ବୋଲି, କେବେ ଭାରତ ସ୍ଵାଧୀନ ହେବ ସେ କହିପାରିବ ନାହିଁ, ହେବ — ସେ ଜାଣେ, ଆପଣା ଅନ୍ତର ଭିତରେ ଅନୁଭବ କରି ପାରୁଛି । ଏଡେ ପ୍ରବଳ ସାମରିକ ଶକ୍ତି କବଳରୁ ବିନା ଅସ୍ତରେ କେମିତି ସେ ଉଧୂରିବ ? ସେ କହିପାରିବ ନାହିଁ କେମିତି, କିନ୍ତୁ ସେ ବିଶ୍ୱାସ କରେ ଗାନ୍ଧି ମହାମ୍ବା କିଛି ନା କିଛି କିମିଆଁ ଜାଣନ୍ତି, କିମିଆଁ କରିବେ, ଦରକାର ପଡ଼ିଲେ କୁଆତୁ କୁଆତୁ ଅସ୍ତରସ୍ତ ବି ଆସିବ ପରା, କୁଆତୁ ଆସିବ ସେ ଜାଣେ ନାହିଁ । ଖଦତପିନ୍ଦା ‘ଗାନ୍ଧି-ଲୋକ’କୁ ସେ ଶ୍ରଦ୍ଧା କରେ, ବିଶ୍ୱାସ କରେ । ଦେଶର ନେତାମାନଙ୍କୁ ପୂଜା କରେ ।

ସ୍ଵାଧୀନତା କହିଲେ ସେ ବୁଝେ ଅନେକ କଥା, ନିଜର ନ୍ୟାୟ ନୀତିର ମୂଲ୍ୟବୋଧ ଅନୁସାରେ ତିଆରି ସ୍ଵପ୍ନ ଓ ଆଦର୍ଶ ରୂପାଯିତ ହେବା ଚିତ୍ର ।

ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନ ଭେଦ ଭୁଲିଯିବା ତକରା ତା କାନରେ ବାଜିଥିଲା, ସେଥିରେ ସେ ଉପାହିତ ହୋଇଯାଇଥିଲା । ତାପରେ ତକରା ଆସିଲା ଅଛୁଆଁ ନିବାରଣ ପାଇଁ, ସେଥିରେ ବି ଉପାହିତ ହେଲା । ବିଚାର ଖେଳିଲା ।

କିନ୍ତୁ ଉପାହ ସହଜ, ଅଭ୍ୟାସ ନୁହେଁ । ପରମାଣୁ ସଂକ୍ଷାର ନାନା ବାଧା ଉପୁଜ୍ଞାଉଥିଲା । କେତେବେଳେ ପ୍ରକାରେ ବିରୋଧ ଚାଲିଥିଲା ।

ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନର ତୋପାନ ଉରେଜନା ଥମିଯିବା ପରେ ଭାବିବା ଲୋକଙ୍କ ଭିତରେ ସ୍ଵାଧୀନତା ପ୍ରାପ୍ତିର ଉପାୟ ଓ ସ୍ଵାଧୀନତାର କହିତ ରୂପ

ବିଷୟରେ ନାନା ମତରେଦ ଦେଖା ଦେଇଥିଲା, କଥାରାଷା, ବଞ୍ଚିତା, ଖବରକାଗଜ ସବୁଠି ଚାଲିଥିଲା ସେହି ଗୋଲପାଣ୍ଡ । ନ୍ୟୁଷ୍ଟସ୍ଵାର୍ଥ ଭାବୁଥିଲା, ଯେତେ ଯାହା ହେଉ, ଏସବୁ ସାମୟିକ, ଏ ମଳମଳି ବି ଭାଙ୍ଗିଯିବ । ସେମାନେ ବି ମେଣ୍ଡ ଗଡ଼ିଥିଲେ, ଜଂରେଜ ସରକାର ସପକ୍ଷରେ ଓ ଜାତୀୟ ଆନ୍ଦୋଳନ ବିରୋଧରେ ବଞ୍ଚିତା ଦେଉଥିଲେ, ଖବରକାଗଜ ଚଳାଉଥିଲେ, ସରକାରଙ୍କ ବିଶ୍ଵପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ, କେତେକଙ୍କର ରାଜ-ଦର ଉପାଧିମାନ ଥିଲା । ଶାସକଙ୍କ ପାଖେ ଖାତିରି ଥିଲା ।

ରୁଷ ବିଲ୍ପିବ ଯୁବଶ୍ରଦ୍ଧିର ମନକୁ ଖୁବ ପ୍ରଭାବିତ କରୁଥିଲା । ଅବସ୍ଥା ସତେଜି ଅନେକ ବିଷୟରେ ଏକାପରି । ଗାଁରେ ଜମିଦାର, ମହାଜନ, ପୁରୁଣା ଅଭିଜାତ ଦଲ, ଧନୀମାନେ, ସାଧାରଣ ମଣିଷ ନାନା ଉପାୟରେ ଶୋଷିତ । ଗାଁରେ ହିଁ ବେଶୀ ମଣିଷ ରହନ୍ତି । ସହରରେ ଥିଲାବାଲା-ନ ଥିଲାବାଲା, ବଡ଼ଲୋକ ନିଜ କଥାହିଁ ବୁଝେ । ଗରିବ ଗଡ଼ି ମରେ । ଗଡ଼ିଜାତତ ଅନ୍ତରି ମୂଲ୍ୟକ, ସେଠି ଶୋଷଣ ଅତ୍ୟାଚାର ଆହୁରି ବେଶି । ଶିକ୍ଷ ଓ ବ୍ୟବସାୟ ବେଶି ନ ଥିଲା, ଯାହା ବା ଥିଲା ସେ ସେହି ପ୍ରାଣନ ରୀତିରେ, ମାଲିକହିଁ ସର୍ବେସର୍ବା । ଆଜି ଏସବୁ ଚିନ୍ତା ବହୁତ ପୁରୁଣା, କିନ୍ତୁ ସେତେବେଳେ ଏହି ଚିନ୍ତାହିଁ ବୈଲ୍ପିବିକ ଚିନ୍ତାଧାରା ସାମ୍ବାରେ ରୁଷ ବାଟ ଦେଖାଇଛି ।

ଅଗଣିତ ମଣିଷଙ୍କୁ ଘେନିହିଁ ଦେଶ । ସେଥରୁ ଅଧିକାଂଶହିଁ ଚାଷୀ, ମୂଲିଆ, ମଲିମୁଣ୍ଡିଆ । ସେହିମାନେ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ପାଆନ୍ତୁ । ସମସ୍ତେ କାମ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୁଅନ୍ତୁ, କାମ କରିବା ସୁବିଧା ପାଆନ୍ତୁ । ମଣିଷ ହୋଇ ସଂସାରରେ ଚଳିବାକୁ ସମସ୍ତିଙ୍କ ନିମ୍ନତମ ଆବଶ୍ୟକମାନ ଦେଶ ପୂରଣ କରୁ । ଯେଉଁମାନେ ଯେତେ ଯାହା ବଳକା ସୁବିଧା ବଳକା ଧନ ମାଡ଼ି ବସିଛନ୍ତି ତାଙ୍କୁଁ ତା ଚାଲିଯାଉ । ସବୁ ସଂପରି ଦେଶର ହୋଇଯାଉ, ସମସ୍ତେ ନିଜ ସାମର୍ଥ୍ୟ ଅନୁସାରେ ଦେଶପାଇଁ ହିଁ ଖଚନ୍ତୁ, ଦେଶ ସମସ୍ତିଙ୍କ ନିଜ ନିଜ ଆବଶ୍ୟକ ଅନୁସାରେ ସବୁ ଯୋଗାଇଦେଉ । ସମସ୍ତେ ଲାଗି ପଡ଼ନ୍ତୁ ଦେଶ ପାଇଁ ଜୀବନ ଜାଲି ଦେଇ ଖଟି ଦେଶର ସମୟ ଓ ବଳ ଆହୁରି ଆହୁରି ବଢାଇବାକୁ । ଅନ୍ୟାୟ, ଅନୀତି, ଅସମତା, ବିରେଦ୍ଧ ଦୂର ହେଉ ।

ଏହିପରି ଭାବୁଥିଲେ ଅନେକେ । ଏହା ସେତେବେଳେ ଯୁବ-ଶକ୍ତିର ପ୍ରଗତି-ବାଦୀ ଚିନ୍ତାଧାରା ।

ଏହାରି ଭିତରେ ଧାରେ ଧାରେ ଜାତି ଧର୍ମ ଆଦିର ପୁରୁଣା ମୋହକୁ ପଛକୁ ଠେଲି ଠେଲି ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ପାଉଥିଲା ମଣିଷ । ରାତିନାତିରେ ଯୁବକମାନେ ଅନେକ ବିଷୟରେ ପ୍ରାଣନ ସଂସାର ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିଦ୍ରୋହ ହୋଇ ଉଠିଥିଲେ, ସେସବୁ ବିଷୟରେ ଘରେ ଘରେ ଅନେକେ ଅକୁହାର ବୋଲାଉଥିଲେ ।

ବିଜ୍ଞାନ ପଡ଼ନ୍ତୁ ନ ପଡ଼ନ୍ତୁ ବିଜ୍ଞାନର ପ୍ରଭାବ ସମସ୍ତିକ ଚିନ୍ତାଧାରା ଉପରେ ପଡ଼ିଥିଲା । ସେମାନେ ବୁଝୁଥିଲେ ଫଳ ଲାଗି ଗୋଟାଏ କାରଣ ଅଛି, କାରଣଟା ଅଲୋକିକ ନୁହେଁ, ମାୟା କିମିଆଁ ନୁହେଁ । ପୂଜା ବଦ ହୋଇ ନ ଥିଲା, କିନ୍ତୁ ଯୁବ ସଂପ୍ରଦାୟର ତା ପ୍ରତି ବିଶ୍ୱାସ କମି ଯାଇଥିଲା । ଅବିଶ୍ୱାସ ଫଳରେ ବଢ଼ି ଯାଇଥିଲା ଧର୍ମରେକ ଉହାତ୍ତରେ ଉଷ୍ଣମିର ଅନ୍ତେଷ୍ଟଣ, ସେ ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା, ଥିଲା ।

ଜଟକ ସହରରେ ଏ ରାଜନୈତିକ ଓ ପ୍ରଗତିବାଦୀ ଚିନ୍ତାଧାରା ସହିତ ଥିଲା ଓଡ଼ିଆ-ଆଷ, ଓଡ଼ିଆ-ଚେତନା । ୧୯୩୫ର ଭାରତ ସରକାରଙ୍କ ଆକୁ ଅନୁସାରେ ୧୯୩୭ ଅପ୍ରେଲ ପହିଲାରୁ ଓଡ଼ିଶା ସ୍ଵତତ୍ତ୍ଵ ପ୍ରଦେଶ ହେଲା । ତା ଆଗରୁ ସେଥିପାଇଁ କେତେ ଆଯୋଜନ ! ଜଟକ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରରବନରେ ବଢ଼ି ବଢ଼ି ସରା ହୁଏ, ଉରେଇନାପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବପ୍ରବନ୍ଧ ବହୁତା ହୁଏ । କେତେ ସରାରେ କେତେ ଲୋକ କାହାଟି ।

ଓଡ଼ିଶାର ଗୌରବ ବ୍ୟାପୁ, ଓଡ଼ିଶା ମର୍ଯ୍ୟାଦା ପାଉ, -ଯୁବ ସଂପ୍ରଦାୟ ଭିତରେ ଏ ଚେତନାର ପ୍ରାବଳ୍ୟ ଥିଲା ।

ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମନେ ପଡ଼ୁଛି ଜୟଦେବଙ୍କ ଉପରେ ଥରେ ସରାରେ ଘୋର ବିତର୍କ କଥା । ଶ୍ରୀ ଭଗବାନ ପତି ‘ଜୟଦେବ ଓଡ଼ିଆ’ ବୋଲି ସହକାରରେ ଗୋଟିଏ ଲେଖା ଛପାଇଥିଲେ । ଶ୍ରୀ ପ୍ରଭାତ ମୁଖାର୍ଜି କଳିକଟାର ଜଣେ ଗବେଷକଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କଲେ, ସେ ମହାଶୟ ସେ ବିଷୟରେ ଯୁକ୍ତି କରିବେ ବୋଲି ଲେଖୁ ପଠାଇଲେ । ସହକାର ଓ ସାରସ୍ଵତ ପ୍ରେସର ମାଲିକ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବାଳକୃଷ୍ଣ କରଙ୍କ ଆନୁକୂଳ୍ୟରେ ସାରସ୍ଵତ ପ୍ରେସର ଗୋଟିଏ କୋଠରିରେ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ସରା ହେବା ଛାଇ ହେଲା । ଆମ ଭିତରେ ଚାଷଳ୍ୟ ଖେଳିଗଲା, ଜୟଦେବ ଯେ ଓଡ଼ିଆ ଓ ସେ ବଂଶାଳା ନୁହେଁ ସେ ବିଷୟରେ ଚାଣୁଆ ଚାଣୁଆ ପ୍ରମାଣ ଯୋଗାଡ଼ି କରିବାକୁ ଆମେ ସବୁ ଲାଗି ପଡ଼ିଲୁଁ । ଶ୍ରୀ ଭଗବାନ ପତିଙ୍କୁ ସବୁ ପ୍ରମାଣ ଯୋଗାଇ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ସତେଜି ଯେ ଓଡ଼ିଶାର ଜୀବନ-ମରଣ ସମସ୍ୟା ! ମୁଁ ଓ ଆଉ କିଏ ଧାଇଲୁଁ ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଆର୍ଦ୍ରବାବୁଙ୍କ ପାଖକୁ, ସେହି ଏ ବିଷୟରେ ଆମର ଗୌରବ ଓ ଆଶ୍ରା । ସେ ଯାହା ଯାହା କଥିଥିଲେ ରଜ୍ମାନ ମୋର ମନେ ନାହିଁ, ସେତେବେଳେ ସେ ସବୁ ଚିପା ହେଲା । ତାଙ୍କଠୁଁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ପାଇ ପୁଣି ଆହୁରି କୁଆଡ଼େ କୁଆଡ଼େ ଧାଇଁଲୁଁ । ଆମେ କେତେ ବ୍ୟପ୍ତ ! ଭଗବାନବାବୁ ଆର୍ଦ୍ରବାବୁ ଆଦିକଠାରୁ ବହିତ ଉପଦେଶ ପାଇଲେ ।

ସବା ହେଲା । ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟ କଳିକତାରୁ ଆସିଥାନ୍ତି । ଅନ୍ୟାନ୍ୟମାନଙ୍କ ବିଚରେ ଆର୍ଦ୍ଦବାସୁ ବି ଥାଆନ୍ତି । ଆମେ ସବୁ ଶ୍ରୋତା ହୋଇ ବସିଥାଏଁ । ଆଲୋଚନା ଲାଗିଲା । ନାନା ଯୁଦ୍ଧିଷ୍ଠିରା ପ୍ରମାଣ କରାଗଲା ଜୟଦେବ ଓଡ଼ିଆ । ସେଇଠି ହଠାତ ଆବୁରି କରାଗଲା ଆଉ ଗୋଟିଏ କାବ୍ୟରୁ କିଛି, ଅବିକଳ ତାହା ଜୟଦେବଙ୍କ ଲେଖା ପରି ଶୁଭୁଥାଏ । କଳିକତାର ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟ ପ୍ରମୀଳୀତ ହୋଇଗଲେ । ଏବେ କେହି ଗବେଷକ କହୁଛନ୍ତି ସେ ‘ଅଭିନବ ଗୀତଗୋବିନ୍ଦ’ ଜୟଦେବଙ୍କ ଲେଖା ନୁହେଁ, ଅନ୍ୟ କଣେ କବିକର ।

ଏମ୍.୬. ପରୀକ୍ଷା ଲାଗି ପ୍ରମୁଦ୍ର ହୋଇଥିଲି । ପରୀକ୍ଷା ସରିଲା । ବୋଣଗଲା । କିନ୍ତୁ ଉଦାସ ଲାଗିଲା । ବର୍ଷେ ପରେ ଆଉ ବର୍ଷେ, ତାପରେ ଆଉ ବର୍ଷେ, ଏହିଭଳି ଛ'ଟି ବର୍ଷ ମୋର ଏହି ଗୋଟିଏ କଲେଜରେ ବିଚିଛି, ସତେ ଯେମିତି ପାହାଚ, ଗୋଟିକ ପରେ ଗୋଟିଏ । ତାପରେ ଏଠି ସବୁ ସରିଗଲା ।

ମନ ଡାକୁଥାଏ, ଏଇଠି ମୁଁ ହୋଇ ପାରନ୍ତି ଯଦି ଅଧ୍ୟାପକଟିଏ, — କେଡ଼େ ଭଲ ଲାଗେ ମତେ ମୋ ‘ସବଜେକ୍ଟ’ କେତେକେତେ ଆହୁରି ଆହୁରି କାମ କରିବାକୁ କହନା ଅଛି !

ତେବେ ସେ ପଛକଥା । ଯୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷ ଏଥୁପାଇଁ ପରିଶ୍ରମ କରିଥିଲି, କ୍ଷାନ୍ତ ଲାଗୁଛି, ପରୀକ୍ଷା ସରିଲା ପରେ ଆଗ ବହି ବନ୍ଦ କରି ଦାୟିତ୍ବ-ମୁଦ୍ର ହୋଇ ସମୟ କଟାଇବାର ମଉଡ଼ । ଗାଁକୁ ଗଲି, ଜଗଦ୍ସ୍ଵିପୁର ଗଲି, ତେଜାନାଳ ବି ଗଲି, କଟକ ଆଖପାଖରେ ବନ୍ଦୁଘର ବୁଲିଲି । ୧୯୩୭ ସେପରେମ୍ବର ମାସରେ ଫଳ ବାହାରିବାର ଥାଏ, ମୁଁ ଆସି ଥାଏଁ କଟକରେ କାହୁଡ଼ାଇଙ୍କ ପାଖେ । କିଛି କିଛି ଲେଖୁଥାଏଁ, ଏଣୁତେଣୁ ପଢୁଥାଏଁ । ବୁଲୁଥାଏଁ ।

ସେତେବେଳେ ସାମ୍ପିକତାବେ ପ୍ରିନ୍ସିପ୍ୟାଲ ଦାୟିତ୍ବରେ ଥାନ୍ତି ଜଂରାଜୀ ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀଯୁଷ୍ମ କେ.ପି. ସିନ୍ହା । ଦିନେ ସେ ମତେ ଲୋକ ପଠାଇ କଲେଜରେ ତାଙ୍କୁ ଦେଖା କରିବାକୁ କହିଲେ । ମନେ ପଡ଼ୁଛି ସେବିନ ଶନିବାର ହୋଇଥାଏ । ଯାଇ ଦେଖା କଲି । ସେ ମତେ କହିଲେ “ରେତେନ୍ୟା କଲେଜରେ ଜଂରେଜୀ ଲେକ୍ଟରର ଚାକିରିଟିଏ ଖାଲି ଅଛି । ସେହି ଚାକିରି ପାଇଁ ତମ୍ଭକୁ ମୁଁ ଉପଯୁକ୍ତ ବୋଲି ବିଚାର କରୁଛି । ତୁମେ ରାତି ହେଲେ ନିଯୁତ୍ତ କରିଦେବି । କଣ କହୁଛ ?”

ଅତି ଖୁସି ହୋଇ କୃତଜ୍ଞତା ଜଣାଇଲି, କହିଲି ‘ମୁଁ ରାତି ।’

ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଦରଖାସ୍ତଟିଏ ଲେଖୁଦେଇ ବଢ଼ାଇଦେଲି ।

“କେବେ ଚାକିରିରେ ଯୋଗ ଦେଇ ପାରିବ ?”

ମୁଁ କହିଲି “ଆପଣ ଯେଉଁ ମୁହଁର୍ଦ୍ଦରେ ଚାର୍ହିବେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ । କିନ୍ତୁ ମୋର ଏମ.ୱ. ପରାକ୍ଷା ଫଳ ତ ବାହାରି ନାହିଁ !” ସେ କହିଲେ “ଫଳ ବାହାରିବ । ସେଥିପାଇଁ ଅପେକ୍ଷା କରିବା ଦରକାର ନାହିଁ । ଆଛା ତେବେ ଯାଅ, ଆସନ୍ତା ସୋମବାର ଦିନ ଆସିବ ନିଯୁକ୍ତି ପଡ଼ି ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥିବ, କଲେଇ ଅପିସରୁ ପାଇବ, ସଂଗେ ସଂଗେ ଜ୍ଞାନ କରିବ ।”

ତାଙ୍କୁ ଧନ୍ୟବାଦ ଜଣାଇ କଲେଇ ଅପିସରୁ ଗଲି । ସେମାନେ ଜାଣିଥିଲେ, ମତେ ସମର୍ପନା ଜଣାଇଲେ । ସେଇଠୁଁ କାହୁଡ଼ାଇଙ୍କି ଫୋନ୍ କଲି ।

ବୋଧହୃଦ୍ୟ ଆଗରୁ କେବେ ମୁଁ ଚେଲିଫୋନ୍ କରିନାହିଁ । ଆଜି କାଲି ପରି ସେତେବେଳେ ଏତେ ଚେଲିଫୋନ୍ ନ ଥିଲା ।

କଲେଇ ଅପିସରୁ କାହୁଡ଼ାଇଙ୍କି ଚେଲିଫୋନ୍ କଲି । ଆନନ୍ଦ ଓ ଉଭେଜନାରେ ମୋ ସ୍ଵର ଥରୁ ଥିଲା, ଚଢ଼ି ଯାଇଥିଲା । ଭାଇଙ୍କି କହିଲି “ଭାଇ ମୁଁ ଲେବରର ହୋଇଗଲି” । ତାପରେ ସବୁ କଥା କହିଲି । ସେ ଭାରି ଖୁସି ହେଲେ । କହିଲେ “ମୋ ପାଖକୁ ଚାଲି ଆ ।”

ସାଇକଲ୍ ଚଢ଼ି ଚାଲି ଆସିଲି ।

ସେହିନ କେତେ ଉତ୍ସାହରେ କେତେ ତରତର ସାଇକଲ୍ ଛୁଟାଇ ମୁଁ ଚାଲିଥିଲି ! ମୋ ଜୀବନର ପ୍ରଥମ ନିଯୁକ୍ତି !

କାହୁଡ଼ାଇଙ୍କ ଅପିସରୁ ଗଲି । ସେ ଓ ମୁଁ ପଦାକୁ ଚାଲି ଆସିଲୁ । ସେ ମତେ ପୁଣି ସବୁ କଥା ପଚାରି ବୁଝିଲେ । ଭାରି ଖୁସି ହେଲେ । ସେ କହିଲେ ‘‘ତୁ ଅଚ୍ୟନ୍ତ ଭାଗ୍ୟବାନ୍ତରେ ଗୋପ । ଲୋକେ ପାଶ୍ କରି ସାରି ଚାକିରି ପାଇ ପାଇ କେତେ କେତେ ବର୍ଷ ବସନ୍ତ । ତୋର ଫଳ ନବାହାରୁଣ୍ ତୁ ଚାକିରି ପାଇଗଲୁ, ନିଜେ ତାକି କରି ଦେଲେ । ଅଧ୍ୟାପକ ହେବୁ, ଏଇଠୁଁ ସ୍କ୍ଲାରସିଟ୍ ନେଇ ବିଲାର ଯିବୁ, ଫେରି ଆସି ଆହୁରି ସନ୍ନାନ ପାଇବୁ । ଜୀବନଯାକ ସାହିତ୍ୟ ସଂପର୍କରେ ରହିବୁ, ଝିନଙ୍ଗେ ନାହିଁ, ବହୁତ ଛୁଟି, ପଢ଼ିବାକୁ ଲେଖିବାକୁ ବହୁତ ସୁଯୋଗ ପାଇବୁ ।’’

ସେ ମୋର ଚାକିରିରେ ଜ୍ଞାନ କରିବା କଥା ଭାବିଲେ । କହିଲେ “ଅଜନ୍ମା ତୁ ଆଉ ଛାତ୍ରଚିଏ ପରି ଯାହା ପାରି ତା ପିଛି କଲେଇ ଗଲେ ଚିକିବ ନାହିଁ । ତୋ ଲୁଗାପଟା କଥା ଭାବିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ପୋଷାକ ତିଆରି କରାଇବାକୁ ପଡ଼ିବ । ସୋମବାର ଦିନକୁ ତା ହୋଇ ପାରି ନ ଥିବ ସତ, ମାପ ଦେଲେ

୪/୫ ଦିନ ଲାଗିବ । ତେବେ ଆଗ ଲୁଗା କାମିଭରେ ଚଳିବ । କିନ୍ତୁ ଭଲ ଜୋଡା ହଲେ ଦରକାର । ମୁଁ ଚଞ୍ଚଳ ଫେରିଯିବି, ଗଲେ ଦିହେଁ ବଜାରକୁ ଯିବା ।”

ମୁଁ ବସାକୁ ଢାଲିଗଲି । ଭାଉଜବୋଉ ଭାରି ଖୁସି ହେଲେ । ନିର୍ଭନ୍ଦ, ଟିଉସନ ଜୀବନ ସରିଲା, ଏଣିକି ବି ମୁଁ ହେବି ଜଣେ ।

କାହୁଡ଼ାଇ ଆସିଲେ । ବଜାରକୁ ଗଲୁଁ । ମୋ ପାଇଁ ନୂଆ ଗେଞ୍ଜି, ମୋଜା ଓ ନୂଆ ପୂରାଜୋଡା କିଶା ହେଲା । ପାଦକୁ କାରୁଆଏ, ମୁଁ ଜୋଡା ଅଭ୍ୟାସ କରୁଆଏ । ଆନନ୍ଦରେ ପ୍ରତୁର ଜଳଖୁଆ ଖାରଲୁଁ । ବଡ଼ଭାରଙ୍କ ଘରକୁ ଗଲୁଁ । ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ଭାରି ଖୁସି ହେଲେ ।

ରବିବାରଟି ଆନନ୍ଦରେ କଟିଲା । ବନ୍ଧୁମାନେ ଶୁଣି ସମର୍ଜନା ଜଣାଇଲେ ।

ସୋମବାର ଦିନ ଲୁଗା ପଞ୍ଜାବି ପିଛି ନୂଆ ମୋଜା ଜୋଡା ମାଡ଼ି ମୁଁ ଗଲି ରେବେନସା କଲେଇ, ଇଂରେଜୀ ବିଭାଗରେ ଲେକ୍ଟରର ହୋଇ ଜ୍ଞାନ କରିବାକୁ ।

କଲେଇ ଅପିସରେ ପହଞ୍ଚିଲି । ହେଉ କୁର୍କ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ଦେଖା କରି କହିଲି “ମୁଁ ଆସିଲି ଜ୍ଞାନ କରିବାକୁ ।”

ସେ କହିଲେ “ତୁମର ସେ ଚାକିରି ହେଲା ନାହିଁ ଗୋପୀନାଥ ।”

“ହେଲା ନାହିଁ !” ମୁଁ ଆଷ୍ଟ୍ରୟ ହୋଇ ପଚାରିଲି, “ଶନିବାର ଦିନ ପରା ମତେ ତାକି ପ୍ରିନସିପ୍ୟାଲ ନିଜେ କହିଲେ, ଆପଣ ବି କହିଲେ, ଆଜି ଜ୍ଞାନ କରିବାକୁ କହିଲେ ।”

“ସେ କଥା ସତ ଯେ, ତା’ପରେ ପୁଣି ସବୁ ଓଳଟ ପାଲଟ ହୋଇଗଲା । ତୁମ ସଂଗେ କଥାରାଷା ହେଲାପରେ ଛାଯା ପ୍ରିନସିପ୍ୟାଲ ଫେରି ଆସିଲେ । କେ.ପି. ସିନ୍ହା ସିନା ନିଷ୍ଠି କରିଥିଲେ ତମକୁ ନିୟୁତ କରିବାକୁ, ତା ଉପରେ ଆପରି ହେଲା ଯେ ତୁମର ପରାକ୍ଷା ଫଳତ ବାହାରି ନାହିଁ, ଆଗରୁ ଯେ ପାଶ କରିଛି ସେଇଭଳି ଲୋକ ନିୟୁତ ହେବା ଉଚିତ । ତେଣୁ ଛାଯା ପ୍ରିନସିପ୍ୟାଲ ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପ ପଚନାଏକଙ୍କୁ ସେ ଚାକିରିରେ ନିୟୁତ କଲେ ।”

“ଆଉ ମତେ ବୃଥାରେ ଢକାଇ, କହି—”

ଜଗନ୍ନାଥବାବୁ ଦୁଃଖତ ହେଲେ, କହିଲେ “ତୁମକୁ ବୃଥାରେ ହଜରାଣ କରାଗଲା ।”

ଶ୍ରୀଯୁଷ୍ମ କେ.ପି.ସିନ୍ହାଙ୍କୁ ଦେଖାକଲି । ସେ ଦୁଃଖତ ହୋଇ କହିଲେ “ମୋର ଭାରି ଜାଣା ଥିଲା । ମୁଁ ନିଜେବି ଭାରି ଦୁଃଖତ । ଏକ ବାହାରି ନାହିଁ ତ

କ'ଣ ହେଲା ? ତୁମେ ଯେ ଜଂରେଜୀ ଏମ.୧.ରେ ଖୁବ ଭଲ କରିବ ଏଥରେ କ'ଣ ସଦେହ ଅଛି ? କିନ୍ତୁ ମୋ କଥା ଅନୁସାରେ କାମ ହେଲା ନାହିଁ । ଅନ୍ତରେ ଫଳ ବାହାରିବାଯାକେ ଅପେକ୍ଷା ବି କରିଥାନ୍ତେ । ହଉ ।”

କଲେଜରୁ ଦୁଃଖତ ହୋଇ ଫେରିଗଲି । ମୋର ଯେ କ'ଣ ହେଲା ? ମୁଁ ଜାଣି ନାହିଁ; ମୁଁ ଦରଖାସ୍ତ କରି ନାହିଁ, ହଠାତ୍ ମତେ ତାକି ନେଇ ଚାକିରି ଦିଆଗଲା । ତାପରେ ଚାକିରି କରିବାକୁ ଆସିଲିତ ମନା କରାଗଲା ।

ପୁଣି କାହୁଡ଼ାଇଙ୍କ ଅପିସ ।

ମୋ ଶୁଖିଲା ମୁଁ ଦୁଃଖତ ଆଖକୁ ଅନାହାଁ ଦେଇ ସେ କହିଲେ “କିରେ, କ'ଣ ହେଲା ?”

ସବୁ ଶୁଣି ସେ କହିଲେ, “ମୁଁ ବି ଆଶ୍ରମ୍ୟ ହେଉଥିଲି । ତୋ ପାଶୁ ଫଳ ବାହାରିବା ଆଗରୁ ତତେ ସେମାନେ ନିୟମ କରୁଥିଲେ କେମିତି ? ଯାହେଉ, ଏଥରେ ଆମର ଦୁଃଖତ ହେବାର କାରଣ ନାହିଁ । ଜୀବନଯାକ ପଡ଼ିଛି ।”

ରେତେନସା କଲେଜରେ ଆଉ ଲେକ୍ଟରର ଚାକିରି ଖାଲି ହେଲା ନାହିଁ ।

ଯେଉଁଦିନ କଲେଜରୁ ମୁଁ ମୁଁ ଶୁଖାଇ ଫେରି ଆସିଲି ସେହିଦିନ ପାତ୍ରନାରେ ଏମ.୧. ପରୀକ୍ଷାରେ ଫଳ ବାହାରିଲା । କିନ୍ତୁ କଟକକୁ ଆସିଲା ୩/୪ ଦିନ ପରେ ।

ସେ ସମ୍ବାଦ ବି ମୋ ପକ୍ଷରେ ଦାରୁଣ ଦୁଃଖର ସମ୍ବାଦ । ପାରନା ଯୁନିଭରେଟିରେ ଜଂରେଜୀ ଏମ.୧.ରେ ମତେ ପାଷକ୍ଲାସ ମିଲିଲା ନାହିଁ । ପାଷକ୍ଲାସରୁ ମୋ ମାର୍କ ୧୭ ମାର୍କ କମ୍ ରହିଲା । ସମୁଦ୍ରାୟ ୮୦୦ ମାର୍କ । ସେଥିରୁ ୪୦୦ରେ ସେକେଣ୍ଟ ଲ୍ଲାସ । ୪୮୦ରେ ପାଷକ୍ଲାସ । ମୋର ରହିଲା ୪୭୮ । ପାଷ ହୋଇଥିଲି ।

କଲେଜକୁ ଧାଇଁଲି । ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ନିରଞ୍ଜନ ନିଯୋଗୀ ଭାବସ୍ତବଣ ହୋଇ କହିଲେ “ସେମାନେ ଆମ କଲେଜକୁ ପାଷକ୍ଲାସ ନ ଦେବାକୁ ସତେକି ଦୃଢ଼ପ୍ରତିଜ୍ଞ ! ଯାହା ହେଉ, ପାଷ ତ ହେଲ !” ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ କେ.ପି. ସିନ୍ହା କହିଲେ “ଅଛକେ ପାଷକ୍ଲାସ ଅଟକିଗଲା, ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ।” ସେତୁ ବୁଝିଲି, ନିଷ୍ପତ୍ତି ସଭାରେ ବହୁତ ତର୍କ ବିତର୍କ ହେଲା, କୁଆଡ଼େ ଶ୍ରୀ ନିରଞ୍ଜନ ନିଯୋଗୀ ଏଭଳି ବି କହିଲେ “ଯଦି ଯାକୁ ପାଷକ୍ଲାସ ନ ଦେବ ତେବେ ଆଉ କିଏ କେବେ ଜଂରେଜୀ ଏମ.୧ରେ ରେତେନସା କଲେଜରୁ ପାଷକ୍ଲାସ ପାଇବ ମୁଁ ତାବି ପାରୁ ନାହିଁ ।”

ପାଚନାର ଯୋଡ଼ିଏ ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କ ହାତରେ ଯୋଡ଼ିଏ ପେପର ଥିଲା, ସେଥରେ ସେମାନେ ମତେ ଖୁବ କମ୍ କମ୍ ନମର ଦେଇଥିଲେ, ପାଚନା କଲେଜରୁ ଯେଉଁ ପିଲାଟି ସେକେଷ୍ଟ ହେଲା ତାକୁ ବହୁତ ବହୁତ ନମର ଦିଆ ହୋଇଥିଲା । ଇଂରେଜୀ ଏମ.୧.ରେ ସେତେବେଳେ ଯେତେ ଭଲ ଲେଖିଲେ ବି ଶାଠିଏ ଉପରେ ଅଛି ବେଶି ନମର ଉଠିବା କଠିନ ଥିଲା । ତେଣୁ ଯୋଡ଼ିଏ ପେପରରେ ଶାଠିଏରୁ କମ୍ ନମର ରଖିଲେ ଆଉ ଛାଅଟି ପେପରରେ ତାକୁ ପୂରଣ କରିବା କଷ୍ଟ ।

ପାଚନା ଯୁନିଭର୍ସିଟିରେ କେବେ କେବେ ପାଚନା କଲେଜରୁ ଜଣେ ଅଧେ ଇଂରେଜୀରେ ଫାଷ୍ଟଲ୍ଯାସ୍ ପାଆନ୍ତି, ନ ହେଲେ ନୁହେଁ ।

କୌଣସି ଓଡ଼ିଆ ପିଲା ସେ ଘୋରାଘ୍ୟ ପାଇ ନ ଥିଲେ, କି କେହି ଫାଷ୍ଟ ହୋଇ ନ ଥିଲେ ।

ମନରେ ଦୁଃଖ ରହିଗଲା, ୧୨ ନମର ଲାଗି ଫାଷ୍ଟଲ୍ଯାସ୍ ହେଲା ନାହିଁ । ମୋହର ମରା ହୋଇ ରହିଲା ରଳି ରହିଲା, ଫାଷ୍ଟ ହୁଏ ପାଇଁ,— ‘ହାଇ ସେକେଷ୍ଟ ଲ୍ୟାସ୍’ ହୋଇଥାଉ, ଲ୍ୟାସ୍ତ ସେକେଷ୍ଟ ଲ୍ୟାସ୍, ଫାଷ୍ଟଲ୍ଯାସ୍ ନୁହେଁ ।

ଏମ.୧. ପାଶ କଲା ପରେ ଦିଲ୍ଲୀରେ ଆଇ.ସି.ୱେ. ପରୀକ୍ଷା ଦେବି ବୋଲି ଭାବିଥିଲି, କିନ୍ତୁ ନିରୁପାହିତ ହେଉଥାଏଁ ଅର୍ଥାତାବ ଲାଗି । ବୟସ ୨୧ ବର୍ଷ ହେଲେ ଓ ୨୪ ବର୍ଷ ନପୂରୁଣ୍ଟ ଯେ କୌଣସି ଗ୍ରାଜୁଏଟ୍ ଆଇ.ସି.ୱେ. ପରୀକ୍ଷା ଦେଇ ପାରିବ । ଜାନୁଆରି ମାସରେ ସେ ପରୀକ୍ଷା ହୁଏ । ଏମ.୧ ପରେ ହୁଇଥର ପରୀକ୍ଷା ଦେବାକୁ ମୋର ବୟସ ଥିଲା, ୧୯୩୭ରେ ଓ ୧୯୩୮ରେ । ୧୯୩୭ କଥା ଭାବି ପାରୁ ନ ଥାଏ, ଏମ.୧ ପଢା ଉପରେ କୋର ଦେଇଥିଲି, କୁଳାଇ ପରେ ଓ ଫଳ ବାହାରିବା ଆଗରୁ ପଡାରେ ମନ ଲାଗୁ ନ ଥିଲା, ଫଳ ବାହାରିଲା ସେଯେମରରେ, ତାପରେ ଆଉ ୪ ମାସ ।

ସେ ପରୀକ୍ଷା ତ ଖାଲି ମୋର ଇଂରେଜୀ ଏମ.୧. ପଢା ଉପରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କରି ଦେଇହେବ ନାହିଁ । ବାଧ୍ୟତାମୂଳକ ବିଷୟମାନଙ୍କ ରିତରେ ଥିଲା ଜେନେରାଲ୍ ନଲେଜ, ସେଥିପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତି ଦରକାର । ଏତ୍ରିତେ ସାଇବ୍, —ମୋର ଆଇ.ୱେ ଜ୍ଞାନ ଛଢା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବହୁତ କଥା ପଡ଼ିବା ଦରକାର । ସମସ୍ତେ ଡରାନ୍ତି ୩୦୦ ମାର୍କ ଭାଇଭାରୋଦୀ କଥା କହି, ସେଥିପାଇଁ ବି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ଯେଉଁ ୮୦୦ ମାର୍କ ‘ଅପସନାଲ’ ବୋଲି ଅଛି, ତାଲିକା ଦେଖି ମୁଁ ବାହିଥାଏ ଏମ.୧. ପଢା ଉପରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କରି ଇଂରେଜୀ-ସାହିତ୍ୟର ଚାରୋଟି ପିରିଅର-୪୦୦,

ଇକନମିକ୍-୨୦୦, ଭାରତ ଇଟିହାସ-୨୦୦ । ଇକନମିକ୍ ଖାଲି ମୋ ବି.ଏ ପଡ଼ା ଉପରେ ଚଳିବ ନାହିଁ । ଭାରତ ଇଟିହାସ ମ୍ୟାଟ୍ରିକ୍ୱଲେସନ ପରେ ଆଉ ପଡ଼ି ନାହିଁ ।

ଅତେବ ୧୯୩୭ରେ ପରୀକ୍ଷା ନ ଦେଇ ୧୯୩୮ରେ ମୋର ଶେଷ ସୁଯୋଗରେହି ଥରୁଟିଏ ପରୀକ୍ଷା ଦେବି ବୋଲି ଭାବୁଥାଏଁ, ଇତ୍ୟବସରେ ପଡ଼ାପଡ଼ି କରୁଥିବି ।

ପରୀକ୍ଷା ସେ କେଡ଼େ କଷ୍ଟ ସେ ବିଷୟରେବି ମୋର କୌଣସି ଭ୍ରମ ନ ଥାଏ । ଦିଲ୍ଲୀ ଆଇ.ସି.ୱେ. ଦୂଷି ହେଲାଦିନ୍ତି ଦିଲ୍ଲୀରେ ପରୀକ୍ଷା ଦେଇ କୌଣସି ଓଡ଼ିଆ ଆଇ.ସି.ୱେ., ହୋଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ, ଶ୍ରୀ ପ୍ରାଣନାଥ ପଚନାଏକ, ଶ୍ରୀ ନାଗରୀମୋହନ ପଚନାଏକ ଓ ଶ୍ରୀ ରଘୁନାଥ ପାଡ଼ା ପ୍ରଥମ କୋଡ଼ିଶ ଜଣଙ୍କ ଭିତରେ ରହି ପାରିଲେ, ଦୁଇଥର ଲେଖା ଦିଲ୍ଲୀରେ ପରୀକ୍ଷା ଦେଲେ, ଉଚ୍ଚସାନ ପାଇଲେ, କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ଅଛ କେତୋଟି ନିଆ ହୁଅଛି ତାଙ୍କ ଭିତରେ ସେମାନଙ୍କ ସାନ ରହିପାରିଲା ନାହିଁ ।

ସେ ପରୀକ୍ଷା ଭାଗ୍ୟ-ପରୀକ୍ଷା । ହୋଇଗଲେ ତ ମୂଳରୁ ଆଇ.ସି.ୱେ, ଜଂରେଇ ସରକାରଙ୍କର ସବୁଠ ବଡ଼ ସବୁଠ ଭଲ ଚାକିରି ସଂସ୍ଥା, ନ ହେଲେ କିଛି ନାହିଁ । ପ୍ରତିଥର ପରୀକ୍ଷା ଦିଅନ୍ତି ଦେବ୍ଦି ହଜାର ଦୁଇ ହଜାର, ଯୋଗ୍ୟତା ଅନୁସାରେ ନିଆହୁଅଛି ଛ ସାତ ତଣ; ତାହାର କେତେତଣ ମୁହିମ, ଅନ୍ୟମାନେ କିଛି ପାଆନ୍ତି ନାହିଁ । ଆଲାଏବ ବା ଆଇ.ସି.ୱେ. ପାଇଁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରତିଯୋଗିତା ପରୀକ୍ଷା ହୁଏ । ଆଇ.ସି.ୱେ. ପରୀକ୍ଷାର ଫଳାଫଳ ସହିତ ତାର ସମ୍ବନ୍ଧ ନାହିଁ ।

ପରୀକ୍ଷା ଦେବାକୁ ଆସନ୍ତି ସମ୍ଭାବ୍ୟ ଭାରତର ବିଦ୍ୟାନମାନେ । କେତେ ତହିଁରୁ ନିଜ ନିଜ ଯୁନିଭର୍ସିଟିରେ ନିଜବେଳେ ଫାଷ୍, ଫାଷ୍ଟର୍କ୍ଲାସ୍, କେତେ ତ ବିଦେଶରେ ପାଠ ପଡ଼ି ଆସିଥାନ୍ତି । ଅନେକେ ଥାନ୍ତି ଅଧ୍ୟାପକ । ଆଈର୍ଲାନ୍ଡ ପ୍ରକାରେ ଅନେକଙ୍କର ଏମ.ୱ.୧.ପାଇଁ କଳା ବେଳକୁ ବି ସାର୍ଟିଫିକେସ୍ ଅନୁସାରେ ୨୧ ବର୍ଷ ହେବାକୁ ଆହୁତି ଦୁଇ ତିନି ବର୍ଷ ଥାଏ ।

ଆଇ.ସି.ୱେ. ପରୀକ୍ଷା କେମିଟିଆ, ସେଥିପାଇଁ ବିଶିଷ୍ଟ ପ୍ରସ୍ତୁତି କ'ଣ ଓ କି ଉପାୟରେ, ସେବଳି ଧାରଣା ବି ଆମର ନ ଥାଏ । ମାସ୍ତାଇ, ଦିଲ୍ଲୀ, ଆଲାହାବାଦ ଆଦି କେଉଁଠି କେଉଁଠି କୁଆଡ଼େ ସେ ପରୀକ୍ଷା ପାଇଁ ତାଲିମ କରିବାକୁ ଅନୁଷ୍ଠାନ ମାନ ବି ଥାଏ, ଓଡ଼ିଶାରେ ଆମେ ଜାଣି ନ ଥିଲୁଁ କିପରି ସେ ତାଲିମ ।

ତଥାପି ମନ ତାକୁଥାଏ ସେହି ସର୍ବଭାରତୀୟ ପରୀକ୍ଷାରେ ଯାଇ ନିଜର ତୃକ୍ଳାମାୟକ ସାନ ଥରେ ପରୀକ୍ଷା କରିବାକୁ ।

କୁଆଡ଼େ ବିଳାତରେ ହେଉଥିବା ଆଇ.ସି.ୱ୍ସ. ପରୀକ୍ଷା ଦେଇ ଆଇ.ସି.ୱ୍ସ
ହେବା ସୁବିଧାଜନକ । କିନ୍ତୁ କେତେକଣ ଓଡ଼ିଆଙ୍ଗର ସେଥିପାଇଁ ସମଳ ଥିଲା ?
ସେଇଲି ଓଡ଼ିଶାରୁ ହୋଇଥିଲେ ମୋଟେ ଦୁଇଜଣ; ବହୁତ ବର୍ଷ ତଳେ ଶ୍ରୀ
ନାଲମଣି ସେନାପତି, ୧୯୩୭ରେ କି କେବେ ୨୩୧ କୃପାସିନ୍ହ ମିଶ୍ର ।

ସେତେବେଳେ ମନରେ ବିଷୟବୁନ୍ଦି ଚେତନା ଅପେକ୍ଷା ଦୁଃସାହସର ଆକର୍ଷଣହେଁ
ବେଶି ଥିଲା, କିନ୍ତୁ ଅସମ୍ଭବ ଲାଗୁ ନ ଥିଲା, ଆଶା, ବିଶ୍ଵାସ ଓ ସାହସ
ବହୁତ ଥିଲା ।

ଅନ୍ତରାୟ ହୋଇଥିଲା ଅର୍ଥାତାବ ।

ଜଗଦବାବୁ ବହୁତ ଉପାହ ଦେଲେ, କହିଲେ “ଥରେ ପରୀକ୍ଷା ଦେଇ କୃତିର
କେହି ଆଇ.ସି.ୱ୍ସ. ହୋଇଛନ୍ତି । ଏଇ ୧୯୩୭ରେ ଆଗ ତମ୍ଭୁ ପରୀକ୍ଷା
ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଲାଗିପଡ଼ି, ପାରିବ । ନ ପାରିଲେ କ୍ଷତି ନାହିଁ, ଆଉ
ଥରେ ଭଲ କରି ପରୀକ୍ଷାଟା ଦେବା ପାଇଁ ଏଥରର ଅଭିଞ୍ଚତା ନ ହେଲେ
ନ ତଳେ । ଦେଖ, ଭୁଲ କର ନାହିଁ ।”

ଘରେ ସମସ୍ତେ ଏକମତ ହେଲେ ।

ଦରଖାସ୍ତ ଦେଲି । ପଡ଼ା ଆରମ୍ଭ କଲି । ତାପରେ କିନ୍ତୁ ଦିନ ପରେ
ଜଣାଗଲା, ବୋଧହୃଦୟ ଟଙ୍କା ମିଳି ପାରିବ ନାହିଁ । ସେତେବେଳେ ମୋ ଭାଇମାନେ
କେହି ଧନୀ ନ ଥିଲେ । ପରୀକ୍ଷା ପାଇଁ ଦିଲ୍ଲୀରେ ଦେବିମାସ ରହଣି, ଯିବା
ଆସିବା ଖର୍ଚ୍ଚ, ଇଣ୍ଡର୍ରିୟ ପାଇଁ ସାହେବା ପୋଷାକ, ପରୀକ୍ଷା ପିସ୍ତ, ସବୁ ମିଶି
ଆବେ ତିନିଶହ ଟଙ୍କାରୁ କମ୍ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ ।

ଟଙ୍କା ମିଳି ପାରିବ ନାହିଁ ବୋଲି ଶୁଣୁ ଶୁଣୁ ପୁଣି ତିଲାରେ ବିତିଲା ପନ୍ଥର
ଦିନ କି ମାସେ,—ପରୀକ୍ଷା ଦେବାହିଁ ନିଶ୍ଚିତ ନୁହେଁ ।

ତାପରେ ଦିନେ ଜଗଦବାବୁ ଶୁଣିଲେ । କହିଲେ “ନିଶ୍ଚୟ ତୁମେ ପରୀକ୍ଷା
ଦେବାକୁ ଯିବ । ଟଙ୍କା ପାଇଁ ଏତେ ବଡ଼ ଉଦ୍ୟମ ଅବିବ ନା ?” ମୋ
ହାତକୁ ଶହେ ଟଙ୍କା ବଢ଼ାଇ ଦେଇ କହିଲେ “ଏତକ ରଖ୍ୟା, କାହୁପୁଇଇସାକୁ
ଧୂଳପିଇସାକୁ କହିବ ଆଉ ଦୁଇଶ ଅଢ଼େଇଶ ଯୋଗାଡ଼ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବେ ।
ଯଦି ନ ପାରିବେ କିନ୍ତୁ ଚିନ୍ତା ନାହିଁ, ମତେ ଆସି କହିବ ।”

ମୁଁ ବୋକା ପରି ଠିଆ ହୋଇ ରହିଲି ।

ଶହେ ଟଙ୍କା !

“ଆରେ ନିଅହୋ, ଲାଜ କରୁଛ କାହିଁକି ? ତେମେ ରୋଜଗାର କଲେ ଆମୁକୁ କେତେ ନାହିଁ କେତେ ଦେବ, ଏତିକି କ’ଣ ! ଯାଆ, ମୁଁ ଯାହା କହୁଛି ସେଇଥା କର ।”

ମୋ ଭାଇମାନେ ଶୁଣିଲେ । ନିଜ ଆବଶ୍ୟକରୁ ଖେଳି ସେମାନେ ବି ଚଙ୍ଗା ଏକାଠି କଲେ, କାହୁଡ଼ାଇ ଦେଲେ ଶହେ ଚଙ୍ଗା, ଧୂଳଭାଇ ଦେଲେ ଦେଢ଼ଶହ ଚଙ୍ଗା । ନଭୋଯର ମାସ ହୋଇଥାଏ, ଆର ମାସରେ ମୋର ଦିଲ୍ଲୀ ଯିବା ପିଇ ହେଲା ।

ପଡ଼ାପଡ଼ି କରୁଥାଏଁ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଉପାୟରେ ବି ନିଜକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରୁଥାଏଁ । ସେସବୁ ଉଦ୍‌ୟମ ଭାବିଲେ ହସ ମାଡ଼େ । ଆଗରୁ ପ୍ୟାଣ୍ଡ କେବେ ପିଛି ନାହିଁ । ଲୁଗାପିନ୍ଧା ଲୋକ, ପ୍ୟାଣ୍ଡ ପିଛିଲେ କେମିତି ଏକ ପ୍ରକାର ଲଂଗଲା ଲଂଗଲା ଅଖାଡ଼ୁଆ ଅଖାଡ଼ୁଆ ଲାଗେ । ଟାଙ୍କି ହେଲା ପରି ଲାଗେ ।

ସବୁଦିନେ ପୋଷାକ ପତ୍ରରେ ଭଲ ଲାଗେ ସହଜ ସ୍ଵଳ୍ପ ମେଲା ଖୋଲା ଧରଣ, ପ୍ୟାଣ୍ଡକୋଟ ପିଛିଲେ ସେ ସ୍ବାଧୀନତା ନଷ୍ଟ ହୁଏ ।

ସବୁଦୁ ବେଶି ଅସୁରିଧା ବେକରେ ଗୋଟାଏ ଫାଶ,- ‘ଟାଇ’, -ଅଣନିଶ୍ଵାସୀ ଲାଗେ । ‘ଟାଇ’ଟା ବି ବାହି ଆସେ ନାହିଁ । ସେତେବେଳେ ଝରୁଭାଇ (ଡାଉର ବାୟକୃଷ ମହାନ୍ତି) କଟକରେ ପ୍ର୍ୟାକଟିସ୍ ଆରମ୍ଭ କରିଥାନ୍ତି, ସେ ସେତେବେଳେ ଆଖିଗୋମାନଙ୍କର ଚିକିତ୍ସାରେ ବେଶି ମନ ଦେଉଥାନ୍ତି, ଚାକିରି ନ କରି ସ୍ବାଧୀନଭାବେ ଡାକ୍ତରି ବ୍ୟବସାୟ କରି ଚଳିବେ ବୋଲି ମନସ୍ତ କରିଥାନ୍ତି । ପଛେ ସେ ଚାକିରି କଲେ, ଆନାଟୋମି ଅଧ୍ୟାପକ ଓ କଟକ ମେଡିକେଲ୍ କଲେଇ ଅଧ୍ୟୟତ ବି ହେଲେ । ଦିନେ ସକାଳେ ଝରୁଭାଇ ମତେ ବର୍ତ୍ତତଥୁଲେ କେମିତି ‘ଟାଇ’ ବାନ୍ଧନ୍ତି, ଅଭ୍ୟାସ କଲି, ଆସିଗଲା ।

କାହୁଡ଼ାଇ ମତେ ସଂଗରେ ଘେନିଯାଇ ମୋ ପାଇଁ ପୋଷାକ ବରାଦ ଦେଲେ । ଡେକ୍ସ କୋଟ ସମେତ ଗୋଟାଏ ସାଜ କନାର ସୁଟ୍, ଆଉ ଗୋଟାଏ ସାଜ ଯେ ଫ୍ଲାନେଲ ପ୍ୟାଣ୍ଡ, ଟିର୍ କୋଟ, ଏ ଗରମ ପୋଷାକ ଛଢା ପୁଣି ଥଣ୍ଡା ସୁଟ୍ ବି ଗୋଟାଏ ହେଲା । ଗୋଟାଏ ଫେଲୁ ହ୍ୟାଟ, କିଣାଗଲା । ପୂରା ନିଶ ତ ସେତେବେଳେ ରଖୁଥିଲି, କାହୁଡ଼ାଇ କହିଥାନ୍ତି “ଏକେ ଏଡ଼େ ପାତଳା ଦେହ, ନିଶ ନ ରଖିଲେ ଗୋଟାଏ ସାନ ପିଲାପରି ଦିଶିବୁ ।”

ଜୋତା, ମୋଜା, ଡେକ୍ସ କୋଟ ସମେତ ପୂରା ସୁଟ୍, ଟାଇ, ଫେଲୁ ଚୋପି ସବୁ ପିଛି ଦର୍ଜ ମହନ୍ତି ଉତ୍ସାହିମର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଅନୁସାରେ ଚୌଧୁରାବଜାରରୁ

ବାକାବଜାର ଆଗମ ହୋଇଥିବା ସ୍ଵଳରେ ଗଲିରେ ଡାହାଣହାତି ତା ଦୋକାନରେ
ବଡ଼ ଆଇନାରେ ମୁଁ ମୋ ଚେହେରାକୁ ଦେଖିଲି, କଳା, ମୁହଁରେ ପୂରାନିଶ,
ସବୁ, ତେଣୁ ତେଜାଳିଆ, ସବୁ ଅଣ୍ଟା, ସିଧା ଓସାର କାନ୍ଦ, —ସେତେବେଳେ
ମୋ ଓଜନ ୮୯ ପାଉଣ୍ଡ, ଉଚ୍ଚତା ୫ ପୁର, ଛାତି ୨୯” କିନ୍ତୁ ପ୍ରଶାସ
ନେଲେ ୩୪” ହୁଏ,—ଦିଶୁଥିଲା ଗୋଟାଏ ଅଚିହ୍ନା ମଣିଷ, ଗମ୍ଭୀର ମୁହଁ,
ତେବେ ଆଖି । କିଏ ସେ ?

କଣ ମୁସଳମାନ ? ଦିଲ୍ଲୀରେ ଲାଇଟ୍‌ରୁରିରେ ମୁସଳମାନ ଲାଇଟ୍‌ରୁରିଆନ
ସେହିଆ ଭାବିଥିଲେ ତ ! ଭାରି ଖୁସି ହୋଇଥିଲେ ।

କଣ ତେଲୁଗୁ କି ଭାମିଲ୍ ଲୋକ ? ଦିଲ୍ଲୀରେ ଅନେକ ପିଲା ଦୁଃଖ ସୁଖ
ହେଲାବେଳେ ତ ପଚାରିଥିଲେ “ଆପଣଙ୍କ ଘର କଣ ମାତ୍ରାର ?”

କଣ ପଣ୍ଡିମା ଲୋକ ? ଦିଲ୍ଲୀରେ କବି କୁନ୍ତଳାକୁମାରୀ ସାବର ସେହିଆ
ଭାବିଲେ ! କଣ ବଜାଳୀ ଯୁବକ କେହି ? କଲିକତାରେ ଜଣେ ପଢ଼ୋ ଉଠାଳି
ମୋ ସଞ୍ଚରେ ଖୁବ ବନ୍ଧୁତା କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରି କହିଥିଲା “ଦାଦା ଆପନି
ଓ ବାଜାଳୀ ଆମି ଓ ବାଜାଳୀ—”

ମୁଁ ନୁହଁ,—ସେ ନୁହଁ ମୋ ବୋଉର “ଗୋପୁଲି”, ମୋ ଭାଇମାନଙ୍କ
'ଗୋପ' କି 'ଗୋପିଆ', ମୋ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କର 'ଗୋବ୍ରାହ୍ମ', ଏ ଜଣେ ଆଉ କିଏ ।

ଦିଲ୍ଲୀ ଯାଇ ସେଠୁ ଫେରିବାଯାକେ ସେହି ଆଗଲୋକତାକୁ ମତେ ସହିବାକୁ
ପଡ଼ିବ, ତାହାରି ଭିତରେ ଥିବି ମୁଁ ।

୧୯୬୩ ଟିପେମର ମଣି । ମୁଁ ଦିଲ୍ଲୀ ଗଲି ।

୧୯୬୦ରେ ମୁଁ ପାଚନାରୁ ଆସିଥିଲି । ତାପରେ ଥରେ ବରହମପୁର, କେତେଥର
ତେଜାନାଳ, ବାରିପଦା ଯିବା ଛଢା ମୁଁ ଆଉ ରେଲହିଁ ଢଢି ନାହିଁ ।

ହାଓଡ଼ା ଷେଷନରେ ଓହ୍ଲାଇ ଜିନିଷପତ୍ର ଲେଖୁ ଲଗେଇ ଅପିସରେ ରଖ
ମୁଁ ଗଲି କଲିକତା । ତାଳି ତାଳି ଗଲି କି ଗାଢ଼ିରେ ଗଲି ମୋର ମନେ ନାହିଁ ।

ଦି ତିନିଟା ଘରନା ମନେ ପଡ଼ୁଛି ।

ଠାର ଗୁଡ଼ିଏ ଭବ୍ରବେଶଧାରୀ ଯୁବକ ମତେ ଅଗକାଇ ଅନୁରୋଧ କଲେ
“ଆମେ କେତେକ ବେକାର ଯୁବକ ମିଶି ଏଠି ଗୋଟିଏ ଅନୁଷ୍ଠାନ କରିଛୁ,
ଏଇ ଘରଟିରେ, ତାଳାତୁ ଟିକିଏ ଆଖି ପକାଇ ଯିବେ । ଆପଣଙ୍କ ପରିଯା

ପଡ଼ିବ ନାହିଁ, କିଛି ନାହିଁ, ଖାଲି ଚିକିଏ ଅନାଇ ଦେଇ ଯିବେ । ଚାଲନ୍ତୁ । ଦୟାକରି ।” ଦେଖିଲି, ଗୋଟିଏ ଫଟୋ ଦୋକାନ । ଜଣେ କହିଲା “ବସନ୍ତ ଚିକିଏ ।” ବସିଲି । ଆଉ ଜଣେ ମୋ ଆଡ଼କୁ କ୍ୟାମେରା ମୋହିଁ ନଇଁପଡ଼ି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲା । ମୁଁ ସଂଗେ ସଂଗେ ଠିଆ ହୋଇ ପଡ଼ିଲି । ଲୋକଟି ମୁଁ କାହିଁଥାଣି କହିଲା “ସର୍ବନାଶ ।”

ମୁଁ ବାହାରିଲି, କହିଲି “ଯାଏ ।”

ଆଉ ୦୧ ଆଉ ଜଣେ ଲୋକ ତା ଦୋକାନ ଆଡ଼କୁ ହାତ ଦେଖାଇ ମତେ ବହୁତ ଅନୁନୟ କଳା ସେଠିକି ଯିବାକୁ । ସେ ବି କହିଲା ମୁଁ “ଚିକିଏ ତା ଦୋକାନରେ ପାଦଧୂଲି ନ ଦେଲେ ନ ଚଲେ,” ତାହେଲେ ସେ “ବଡ଼ଇ ଆପ୍ୟାଯିତି” ହେବ, ଜତ୍ୟାଦି ମୁଁ ମନ ନ କଲେ କିଛି ବରାଦ ଦେବା ଦରକାର ନାହିଁ ।

କିଛି କାମ ନ ଥିଲା, ଖାଲି ବୁଲୁଥିଲି, ତେଣୁ ତା ଦୋକାନ ଦେଖିବା ପାଇଁ ତା ସଂଗରେ ଗଲି ।

ଗୋଟାଏ କେଁ କଟର ଅନ୍ଧାରୁଆ ସିଦ୍ଧିବାଟେ ସେ ମତେ ଉପର ମାହାଲାକୁ ଡାକି ନେଲା । ସେଠି ଗୋଟାଏ ବଞ୍ଚିରାଗେ ବସିଲୁଁ । ବଞ୍ଚିରା ଦିପଟେ ଅନ୍ୟ ଘରକୁ କବାଟ ଥାଏ । ସେଇରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଫଟୋ ଥିଲା, ଜଣାଗଲା ସେବି ଫଟୋ ନିଏ । ଉଠିଲି । ସେ ବହୁତ ଆକୁଳ ହୋଇ ମତେ କହିଲା, “ଆଉ ଚିକିଏ, ଆଉ ଚିକିଏ ।”

ତାପରେ ଗୋଟାଏ ତ୍ରୟିର ଭିତରୁ କେତେଗୁଡ଼ାଏ “ଝିଅଙ୍କ ଫଟୋ କାଢିଲା । ସେଉଁ କହିଲା “ଦାଦା, ତୁମିଓ ବାଜାଲୀ, ଆମି ଓ ବାଜାଲୀ, ଏମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଯେଉଁ ଝିଅଟି ଆପଣଙ୍କର ପସନ୍ଦ ହେଉଛି ମୁଁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତା ସଙ୍ଗରେ ଆପଣଙ୍କ ଫଟୋ ଉଠାଇ ଚିଆରି କରି ଦେଇଦେବି ।”

ହଠାତ୍ ମୋ ମୁୟ ଭିତରେ ଝକ କଲା ।

ସେ କି ବିପଦ ! ସେ କି ଷ୍ଟ୍ରେସନ୍ ! କି କୁସ୍ତି ବିଭୟ ଧାରଣା !

ମୁଁ ତାକୁ କ’ଣ ଏଣୁ ତେଣୁ କହି ତରତରେ ହୋଇ ଚାଲି ଆସିଲି । ପଦାକୁ ଆସି ନିଶ୍ଚାସ ମାରିଲି ।

ବାଟରେ ଭାବୁଥାଏଁ,—ଏଇ ତେବେ କଲିକତା ! ଏଠି ସବୁ ପ୍ରକାର ଲୋକ ! ସତର୍କ ନ ହେଲେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନ ଥିଲେ ଏଠା କାରବାର ବିଷୟରେ ଧାରଣା ନ ଥିଲେ ମଣିଷ ପ୍ରତି ମୁହଁର୍ଗରେ ବିପଦରେ ପଡ଼ିବ ।

ବାଟରେ ପୁଣି କେତେ ଦୋକାନ ଆଗରେ ସୁବେଶ ଉତ୍ତଳୋକମାନେ ଅଟକାଇ ଅନୁଗୋଧ କରୁଥାନ୍ତି, “ଆସନ୍ତୁ-ଆସନ୍ତୁ” । ସତେ ଯେମିତି କେତେ କାଳର ବହୁ । ମୁଁ ଆଉ ଅପେକ୍ଷା କରୁ ନ ଥାଏ ।

ହାତରେ ଗୋଟିଏ ଛୋଟ ମୁଣି ଧରିଥାଏଁ, ସେଥରେ ଖଣ୍ଡେ ତରଙ୍ଗିଆ ଆଣିଥାଏଁ । ୧୦୧ ପୋଛାପୋଛି ହେବାକୁ ତରଙ୍ଗିଆ କାଢିବାକୁ ଯାଇ ଦେଖିଲି ତରଙ୍ଗିଆଟା ନାହିଁ, କିଏ ନେଇଯାଇଛି । ଆଉ ଗୋଟାଏ ତରଙ୍ଗିଆ ଓ ଆଉ କ’ଣ କ’ଣ କଣିଲି । ଲେଉଛି ଆସିଲି ।

ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ପୁଣି ରେଲୁ ଚଢ଼ିଲି । ଚେତାବୁଢ଼ା ବିଶାଳ କଳିକତା ମହାନଗରୀ ପଛରେ ରହିଗଲା । ଭାବୁଥିଲି,— ଖାଲି ଆକାରରେ ବିଶାଳ ବୋଲି ନୁହେଁ, କେତେ ଭିନ୍ନ ଏ ସହର ଏ ଜୀବନ ଏ ପରିବେଶନୀର ଅନୁଭୂତି ଓଡ଼ିଶାରେ ଆମ ଚିହ୍ନା ଅନୁଭୂତିଠୁଁ । ଶିକ୍ଷସର୍ବ୍ୟତାର ପ୍ରତୀକ ଏ ସହର ତାର ବି ଭଲ ଅଛି, ମନ ଅଛି, ସବୁ ମିଶି ତାର ଗୋଟାଏ ଅଳଗା ରୂପ । ଗାଁକୁ ସେ ଚିଲି ପକାଉଛି । ସବୁ ମଣିଷଙ୍କୁ ପ୍ରଭାବିତ କରୁଛି । ଯାର ଭିନ୍ନ ରାତି, ଭିନ୍ନ ମୂଲ୍ୟବୋଧ, ତାବି ଆମର ଅଚିହ୍ନା ।

ଏଇ ଯଦି ଭାରତର ଭବିଷ୍ୟତ ତେବେ ଆମେ ଓଡ଼ିଶାର ଲୋକ ତା ପାସଙ୍କରେ କେଉଁ ଅନ୍ଧାରି ଅତୀତରେ ଅଛୁଁ ।

ଏଥରେ ନାହିଁ ଆମର ନାତି, ରୁଚି, ମୂଲ୍ୟବୋଧ, ସ୍ଵେହବିଶ୍ୱାସ ଚିହ୍ନାଚିହ୍ନିରେ ବନ୍ଧା ସମାଜ, ଖୋଲା ଜୀବନ, ଲାଗିବ ଏଠି ହଜିଗଲା ପରି, କିନ୍ତୁ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଯେତେବେଳେ ସବୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯାରି କାହୁଁ କରୁଥିବ ଆମେ ପଡ଼ିଥିବୁ ପଛରେ ! ଚାଷ-ସର୍ବ୍ୟତାର ଜୀବନର ଆନନ୍ଦ ଓ ଶିକ୍ଷା ସର୍ବ୍ୟତାର ସୁବିଧା ସୁଯୋଗ ଓ ଦକ୍ଷତା, କେମିତି ଏକାଠି ହୋଇ ନୃଆ ପ୍ରକାରେ ଭବିଷ୍ୟତର ଗଡ଼ାହୋଇ ପାରିବ ? କେମିତି ମିଶିବ ଅବିଶ୍ୱାସ ଓ ଜଡ଼ ବିଜ୍ଞାନ ?

କୁନ୍ତିକର ଦୀର୍ଘ ରେଳୟାତ୍ରା । କିନ୍ତୁ ନୃଆ ନୃଆ ଜ୍ଞାନ ଆଖରେ ପଡ଼ୁଥାଏ । ମଣିଷଙ୍କ ଚେହେରା ଭାଷା, ପୋଷାକ, ହାବଭାବ ଓ ଚଳଣିରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଖରେ ପଡ଼ୁଥାଏ । ଓଡ଼ିଶା ଚପି ଥରେ ବାହାରକୁ ଚାଲିଗଲା ପରେ ମୋ ଭିତରେ ଆପେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଯାଇଥାଏ ।

ସେ ମୋ ନିଜର ଗୋଟିଏ ଭିନ୍ନ ସ୍ଵରୂପ, ଘର-ଘର ଆଶ୍ରୟ ପ୍ରବନ୍ଧତା ଓ ସକ କଟିଗଲା ପରେ ତାର ଆବିର୍ଭାବ । ସେ ସମାନ ସମାନ ପରନରେ ଅଛି ସହଜ ହୋଇ ସମସ୍ତିକ ସଂଗେ ମିଶି ପାରେ, ଅଥବା ଆପଣାକୁ ରଖିପାରେ

ଅତୁଚ, ନିଜର ସବୁ ପ୍ରକାର ଦାୟିତ୍ବ ନିଜେ ତୁଳାରପାରେ, କିଛି ତାକୁ ଅତୁଆ ଲାଗେ ନାହିଁ ଯେତେଲୋକ ପଦାକୁ ଯାଆଇ ନିଶ୍ଚଯ ଏହିପରି ସେମାନଙ୍କର ରୂପାନ୍ତର ଘଟେ । ବିଚାର ଓ ବିବେଚନା ଆହୁରି ସଷ୍ଟ ଓ ଅଣ୍ଟପରୋଧ ହୁଏ, ନିଜ ଦେଶ ନିଜ ପରମା ନିଜ ଭାଷା ପ୍ରତି ଅନୁରତି ଆହୁରି ବଢ଼ିଯାଏ । ପଦେ କଥାରେ, ତାର ଆମ ବିଶ୍ୱାସ ଓ ଆମ ନିର୍ଭରଶାଳତା ଆପେ ଆସେ ।

ଏସବୁ ପ୍ରାନ୍ତର ଚେହେରା ଦେଖୁ ଓଡ଼ିଶା ସଂଗେ ତୁଳନା କରି କରି ମୁଁ ଖୁବ ଦୁଃଖ ହେଉଥାଏ । ଓଡ଼ିଶା ତୁଳନାରେ କେତେ ଅଧିକ ସମ୍ବନ୍ଧିତାକୁ ଯେ ଗାନ୍ଧେଯ ଉପଦ୍ୟକା, କେତେ ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟବାନ୍ କେତେ ପୁରୀ ଓ ମଝରୁର ଯେ ଲୋକେ ।

ଆମ ତବାରେ ସହ୍ୟାତ୍ମ୍କମାନଙ୍କ ସଂଗେ ପରିଚୟ ଓ ଗପସପ ଲାଗିଥାଏ । ପ୍ରକାରେ ପ୍ରକାରେ ଚିତ୍ର, ଗେଲଯାତ୍ରାର ସାଧାରଣ ଅଭିଜ୍ଞତା । ଜଣେ ଥାଏ ଭାରି କଳିଷା ଲୋକ, ସବୁ ଷେସନ୍ଦରେ ପଦାରେ କାହାରି ସଂଗରେ ହେଲେ ସେ କଳି କରେ । ତୁଳା ଜଂସନ୍ଦରେ ଗୋଟିଏ ଦୁଷ୍ଟପୂଷ୍ଟ ଦୁଧବିକାଳି ସଂଗେ ତାର ଘମାଘୋଟ କଳି ଲାଗିଲା । ସେ ଲୋକଟି ବିକଟ ଚିକାର କରି ହାତ ଉପରୁ କାମିକ ମୋଡ଼ି ହାତଟେକି ଯାକୁ ପିଟିବାକୁ ଧାଇଁ ଆସିଲା, କହିଲା “କ’ଣ ? ମୁଁ କଣ ବଂଗାଳୀ ହେଇଛି କିରେ !”

ଗାଡ଼ି ଛାଡ଼ି ଦେଲା । ମାଡ଼ ହେଲା ନାହିଁ ।

ମୁଁ ଭାବୁଥିଲି ତା ମନ୍ତ୍ରବ୍ୟ ବିଷ୍ୟରେ । ବଂଗାଳୀମାନେ ଚେହେରାରେ ଓଡ଼ିଆକ ପରି, କେହି କେହି ଚିକିଏ ଢେଜା, କିନ୍ତୁ ଉଚରପ୍ରଦେଶର ଯେ ଲୋକ ଆଜାରରେ ଖୁବ ବଡ଼ ବଡ଼, ନିଦାନିଦା, ମୋଟାଘୋଟା । ନିଜ ଦେହର ଗଢ଼ଣ ପାଇଁ ମଣିଷ ନିଜେ ଦାୟୀ ନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ ଦୁନିଆଁ ତା ବୁଝେ ନାହିଁ, ଏଠି ଗହଳିରେ ମାରପିତରେ କୋଦା ଲୋକରହିଁ ବଡ଼ତି । ଲୋକଟାର ମନରେ ସେହି ଦୈହିକ ବଳର ତୁଳନାହିଁ ଥିଲା ।

ଆଉ କ’ଣ ସାହସ ଓ ଭାବୁତା ? ଦୁନିଆଁରେ ତା କେଉଁ ଗୋଟିଏ ଦେଶର କି ଜାତିର ଏକଚେତିଆ ? ଯେ ଛାଡ଼ି ପୁଲାଏ ଆଖୁ ତରାଟେ ଆଗ ହାତଟେକେ ସେହି କ’ଣ ସାହସୀ ? ଭୁଲ-ଭୁଲ-ଭୁଲ ।

ଏ ଅଞ୍ଚଳରେ ବଂଗାଳୀ ବି ବହୁତ ଅଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ଦେହକୁ ଅନାଇଁ ଏ ଲୋକଟାର ଧାରଣା ହୋଇଛି ସେମାନେ ଦୁର୍ବଳ ଓ ସେ ନିଜ ଦେହ ବଳ ପାଇଁ ଖୁବ ଗର୍ଭିତ ।

କଟକରୁ ବାହାରି ଦୁଇ ରାତି ବାଚରେ କଟାଇ ଚହିଁ ଆରଦିନ ସକାଳ ନଅଟା କି ଦଶଟା ବେଳେ ମୁଁ ଦିଲ୍ଲୀରେ ପହଞ୍ଚି, ୧୯୩୭ ସାଲ ଡିସେମ୍ବର ମାସର ଦ୍ୱିତୀୟ ଅର୍ଦ୍ଧକର ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥାଏ । ଖୁବ ଶୀଘ୍ର । ପୂରୁଣା ଦିଲ୍ଲୀ ସେସନ୍ଦରେ ଓହାଇ ‘ଟାଙ୍ଗା’ ଗାଡ଼ି ଚଢ଼ି ମୁଁ ଚାଲିଲି ବଡ଼ ବଡ଼ ହୋଟେଲ ଖୋଜି । ପ୍ରକାଣ୍ଡ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ହୋଟେଲ କୋଠା, ଗୋଟାଏ ଦିଟାରେ ପଚାରି ବୁଝିଲି ଜାଗା ଖାଲି ନାହିଁ । ତାପରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ହୋଟେଲ, – “ହୋଟେଲ ଉପରିଖାଲ” । ହୋଟେଲ ମାଲିକ ଶ୍ରୀଯୁଷ୍ଠ କୁକ୍ରେଜା ଦୁଃଖ ସୁଖ ହେଲେ । ସେ କହିଲେ ଆହୁରି କେଡ଼େଇଣ ଆଇ.ସି.ୱୀ. ପରାମାର୍ଥୀ ସେହି ହୋଟେଲରେ ଅଛନ୍ତି, ଆସିବେ ଆହୁରି ଅନେକ । ତୁତୀୟ ମାହାଲାରେ ଘର ଅଛି ସେ ଦେଖାଇବାକୁ ନେଲେ । ଛୋଟ ବଶୁରିଟିଏ, ଖଟ, ଚେବୁଲ, ଚୌକି, ଆଲମାରି, ଲୁଗା ରଖା ଆଲମାରି, ତ୍ରେସିଂ ଟେଲ୍‌ଫନ୍ ଚା’ ଖାଇବାକୁ ଓ ଭାତ ଖାଇବାକୁ ଟେଲ୍‌ଫନ୍ ଏସବୁ ଅଛି, ଘରକୁ ଲାଗି ଫୁଲ ପାଇଖାନା ଓ ଗାଧୁଆଘର, ଘର ଭିତରୁ ସେଠିକି ବାଟ ଅଛି । ଘର ସାମ୍ବାରେ ଆଠ ପୁଟିଆ ବାରେଣ୍ଟା, କୁକ୍ରେଜା କହିଲେ ସକାଳ ଓଳି ସେଠି ଖରା ପଡ଼େ, ଦିଲ୍ଲୀରେ କୁଆଡ଼େ ଖରା ଚିକିଏ ପାଇଁ ପ୍ରତିଦ୍ଵାହିତା ହୁଏ, ଘରର ଭଡ଼ା ବଢ଼େ । ଭିତରେ କୋଳ ମାରିଯାଉଥାଏ, ଘରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଲଳେକ୍ଟିକ ପିଟିଂ ଉପକରଣ ସହିତ ଗୋଟିଏ ହିଚର ବି ଥାଏ । ସେ ଦିଓଲି ଖାଇବାକୁ ଦେବେ; ରୁଚି, ଭାଲି, ପରିବା ଚରକରି, ମାଂସ ବା ତା ବଦଳରେ ଅନ୍ୟ ଚରକରି, ଅନ୍ଧାରୁଆରୁ ଚା’ ସକାଳୁଆ ଚା’ ଜଳଖୁଆ, ଉପର ଓଳି ପୁଣି ଚା’ ଜଳଖୁଆ । ନେବେ ଦୈନିକ ଟଙ୍କା, ସାଧାରଣତଃ ଟଙ୍କା ନିଅନ୍ତେ, କିନ୍ତୁ ଆମେଷବୁ ଛାତ୍ର ଓ ଆମେ ଏକାଠି ମାସେ ବା ବେଶୀ ଦିନ ରହିବୁ, ତେଣୁ ସେ ଟଙ୍କା ନେବେ । ଆମର ବୋଲହାକ କରିବାକୁ, ଘର ଓଳେଇବାକୁ, ବାସନ ଉଠେଇବାକୁ ହୋଟେଲର ଚାକର ଅଛି । ଟାକୁ ଡାକିବାକୁ କଲିଂ ବେଲୁ ଅଛି । ହୋଟେଲ ଅପିସକୁ ଡାକିବାକୁ ପାଖରେ ଠାଏ ଫୋନ୍ ଅଛି । ମନହେଲେ ଆପେ ଛାତ ଉପରେ ବି ବସିପାରୁଁ, ବୁଲିପାରୁଁ, ଜତ୍ୟାଦି ।

ସେହି ହେଲା ମୋର ବସା ।

ବିଶ୍ଵାସା, ବହି ଓ ଜିନିଷ ଖୋଲିଲି ।

ଖବର ବୁଝିବାକୁ କାମ କରିବାକୁ ଆସିଲା ହୋଟେଲ ଚାକର “ଭାମା”, ଧରିଆ ଯୁବକଟିଏ, ବେଳ ଓ ମୁହଁ ଦେଖିଲେ ଓଟ ମନେ ପଡ଼େ ।

ଆଉ କେତେ ଜଣ ଆଇ.ସି.ଏସ ପରାକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କ ସଂଗେ ଚିହ୍ନା ହେଲା । ସେମାନେ ଦିନାକେତେ ଆଗରୁ ଆସି ଏଠି ରହି ପ୍ରସ୍ତୁତି ଚଳାଇଛନ୍ତି । କେତେକଣ ମୋର ଏବେ ବି ମନେ ଅଛନ୍ତି ।

ଜଣେ ବୟେ ଦକ୍ଷିଣକୁ ଗଦର ବୋଲି ଗୋଟିଏ ସହର, ସେଠୁ ଆସିଛି । ତା ନା ବୈଚାଳ । ଉଚତାରେ ପାଞ୍ଚ ପୁଟଯାକେ ହେବ, ପାତଳ, ଶ୍ୟାମଳବର୍ଷ, ଖୁବ ତରତର ଚାଲେ । ବି.ଏ ପାଶ କରିଛି; ପଡ଼ାପଡ଼ିକୁ ସେତେ ଆଗ୍ରହ ନାହିଁ । ବୋଧହୃଦୟ ଥିଲା ଘର ପିଲା; ମନ ହେଲା ତେଣୁ ଆସିଛି । ତାର ରଙ୍ଗା ସାଙ୍ଗ ପାଇଲେ ଗପନ୍ତା, ବୁଲନ୍ତା ଚିକିଏ ପୁର୍ବ କରନ୍ତା ।

ଜଣେ ଆସିଛି ବିଶାଖାପାଟଣାରୁ, ସଞ୍ଜିବ ରାଓ, କଳା, ଧଢ଼ିଆ, ତେଜା, ହାଡ଼ଗୁଡ଼ିକ ବଡ଼ ବଡ଼, ଦେହ ମାପକୁ ବାହା ଯୋଡ଼ିକ ଚିକିଏ ବଡ଼ ବଡ଼ ଦିଶେ । ତାର ହାତ ଗୋଡ଼ ବେକ ହଲିଲା ବେଳେ ପରିସର ସହିତ ଛନ୍ଦ ନ ରଖିଲା ପରି ଲାଗନ୍ତି । ମୁହଁଟି ଆକାରରେ ବଡ଼, ଗୟୀର ଭାବ; ପୋଷାକ ପତ୍ର ଲୋଗାକୋଚା ଓ ବେଖାପ ଦିଶେ, କିନ୍ତୁ ତାର ତେଣିକି ଆବୋ ନିଯା ନ ଥାଏ, ସେ ସବୁବେଳେ ମୁଣ୍ଡରେ, ବେକରେ ମଫଳର ଗୁରାଇଥାଏ । ଚିହ୍ନା ପରିଚ ହେଲା ପରେ ତାତୁ ବୁଝିଲି ଯେ ସେ ଏମ.ୱେ.ସି. ପିଜିକ୍ସରେ ପାଷକ୍ଷୟ ପାଷ, ଆଇ.ସି.ୱେରେ ପରାକ୍ଷା ଦେବା ପାଇଁ ଜକନମିହୁ, ପଳିଟିକେଲୁ ସାରବ୍ରଦ୍ଵାରି ବି ବାହିଛି । ସେ ଯେ ପ୍ରକୃତରେ ବହୁତ ପାଠ ପଢ଼ିଛି ଓ ମନେ ରଖନ୍ତି ଏଥରେ ସଦେହ ନାହିଁ ।

ଦିନେ ସେ ତା ଘରୋଇ କଥା ଗପିଲା, କୃତିର କହେ । ସେ ବିବାହିତ । ତା ପୁଅ ନା ଆଞ୍ଜିନେଇଲୁ । ସେ ଜାତକରେ ବିଶ୍ଵାସ କରେ । ସେ ନିଜେ ଜନ୍ମ ହେଲା ପରେ ତା ବାପା ଜାତକ ଦେଖାଇ ବୁଝିଲେ ଯେ ସେ ଖୁବ ବଡ଼ ମଣିଷ ହେବ । ତା ପୁଅର ଜାତକରେ ବି ଅଛି ଯେ ପୁଅର ବାପା ଖୁବ ବଡ଼ ମଣିଷ ହେବ । ହେବା ସମୟ ବି ଏଇ ତେଣୁ ସଞ୍ଜିବାୟା ଧରି ନେଇଥିଲା ଯେ ଏଥର ସେ ଆଇ.ସି.ୱେ. ହେବ । ପରାକ୍ଷା ଫଳ ବାହାରିଲା ପରେ ଛପା ବହିରେ ତା ନାଁ ଖୋଜିଲି । ଶେଷ ଆହୁକୁ ଥିଲା ।

ତାର ଜାଗରଣ ଉଚାରଣ ଅବଶ୍ୟ ଭଲ ନୁହଁ, ବୋଧହୃଦୟ ତା ବିଚାର ମାର୍ଗ ସେତେ ପରିଷାର ନୁହଁ, କିନ୍ତୁ ପାଠରେ ତଥ୍ୟ ଜାଣିବା ବିଷୟରେ ତାର ଯେ ଅସାଧାରଣ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଥିଲା ଏଥରେ କୌଣସି ସଦେହ ନାହିଁ । ସବୁ ସତେକି ତାର ନଶଦର୍ପଣରେ । ଅଳ୍ପ ବିଦ୍ୟାରେ ବି ସେ ଖୁବ ଧୂରନ୍ତର । ଚିଙ୍ଗାନର ଛାତ୍ର ହୋଇ ସେ ଜକନମିହୁ, ରତ୍ନହାସ ବିଷୟରେ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ

କଥା କୁହେ, ଅନ୍ୟ କୃତି ପିଜିବୁର ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ପିଜିବୁର କଠିନ ସମସ୍ୟାମାନ ସରଳ କରି ବୁଝାଇଦିଏ । ଶାନ୍ତ, ଧୀର ସ୍ଵରାବର ମଣିଷଟିଏ ସେ, କିନ୍ତୁ କେମିତି ଚିକିତ୍ସା ‘ଏକ-ସେକ୍ରିକ୍’ ।

କାନାରିଜ ଦେଶରୁ ମାଂଗାଲୋରରୁ ଆସିଥାଏ ଉମାରଜୀ, ଗୋରା, ସୁନ୍ଦର ଚେହେରା, ମୁଣ୍ଡବାଳ ମଣ୍ଡିରୁ ଦିଭାଗ କରି କୁଣ୍ଡାଏ, ଆଖୁ ଖୁବ ପରିଷାର । ମେଲାପୀ ଲୋକଟିଏ ।

ସୋହୋନି,— ଡେଙ୍ଗା, ଗୋରା, ବଡ଼ ନାବ ଖେଳୁଆଡ଼ ପରି ଚେହେରା— ସେ ମର୍ହଟା । ସେ କହେ ତାର ଜଣେ ଦାଦି କିଏ ଆଇ.ମି.ଏସ୍. ହୋଇ ଜିଲ୍ଲା ମ୍ୟାଜିଷ୍ଟ୍‌ର, ଅଛି । ଖୁବ ଗପୁଡ଼ି, ଖୁବ ଥର୍ମଲ୍, ମୋଟା ଓସାର, ଡେଙ୍ଗା, ଶ୍ୟାମଳ ବର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥାନ୍ତି ଜଣେ ମାଥୁର, ସେ ହିମୀ କବିତା ପ୍ରଭୃତି କହନ୍ତି ଓ ମଉଛି କଥା କହନ୍ତି ।

ଆସିଲେ ଜଣେ ଖୁବ ଗୋରା, ସୁନ୍ଦର ଚେହେରା, ସ୍ଵାସ୍ୟବାନ ଭଦ୍ରଲୋକ । ସେ ଖୁବ ଗମ୍ଭୀର, ଶାନ୍ତ, ବ୍ୟବହାର ସଂଯତ ଓ ବୌହାର୍ଦ୍ଦୟପୂର୍ଣ୍ଣ । ସେ ପିଜିବୁରେ ଆଲାହାବାଦ ଯୁନିଭର୍ସଟିର ଫାଷକ୍ଲାସ୍ ଫାଷ୍ ଏମ.ୱେ.ସି. । ସେ କହୁଥିଲେ ଯେ ଆଇ.ସି.ୱେ. ଦେବା ଆଗରୁ ସେ ଯୁ.ପି. ପ୍ରତିନିଧିଆଲ୍ ସର୍ବସ୍ଵ ପରାକ୍ଷାରେ ଫାଷ୍ ହୋଇ ବର୍ଷେ ହେଲା ଚାକିରି କଲେଣି । ସେ ହୋଟେଲ୍ ଚାକର କହୁଥିଲା ସେ ଜଣେ ଖୁବ ବଡ଼ ଲୋକର ପୁଅ । ତାଙ୍କ ଜମିଦାରି ହିମାଳୟ ପର୍ବତ ତଳେ । ପାଣ୍ଡିକ ସଙ୍ଗେ ପରାକ୍ଷା ପ୍ରଷ୍ଟୁତି ବିଷୟରେ ମୋର ଅନେକଥର ଆଲୋଚନା ହୋଇଛି । ସେ ମୋ ସଂଗେ ଗପି ଗପି ବୁଲିବାକୁ ଭଲ ପାଆନ୍ତି, ମତେ ବି ଭଲ ଲାଗେ, ତେଣୁ ଆମେ ସଞ୍ଜରେ ବୁଲି ଯାଉଁ ।

ପରାକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କ ପାଖରେ ଅନେକ ବହିଆଏ, ଆଇ.ସି.ୱେ.ର ପୂର୍ବବର୍ଷର ପରାକ୍ଷାମାନଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନ ଥାଏ । ଆମେ ଅଦଳ ଉଦଳ କରି ପାଠ ପକ୍ଷୀ ଓ ବିବିଧ ପ୍ରଶ୍ନର ଉଭର ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା କରୁଁ ।

ଅନେକ ସମୟରେ ଆମ ଆଲୋଚନାରେ ଯୋଗ ଦିଅନ୍ତି ବାହାରୁ କେତେକ ପରାକ୍ଷାର୍ଥୀ । ସେମାନଙ୍କ ବନ୍ଧୁମାନେ ବି ସେହି ହୋଟେଲରେ ଥିଲେ, ତେଣୁ ସେମାନେ ଆସନ୍ତି । ଦୁଇଜଣଙ୍କ ସଂଗେ ବନ୍ଧୁତା ହୋଇଗଲା, ଜଣେ ଜକନମିକୁ ଅଧ୍ୟାପକ ବୁଢାନି, ଆଉ ଜଣେ ତାଙ୍କ ଛାତ୍ର ଥ୍ରୀଥ୍-ଥ୍ରୀନି, ଉଚ୍ଚଯେ ସିନ୍ଧର ଲୋକ । ବୁଢାନି ବାଙ୍ଗର, ଏମ.୧.ରେ ଫାଷକ୍ଲାସ୍ ଫାଷ୍, ସବୁ ଜଥାକୁ ହାଲୁକା କରି ଘେନେ, କିନ୍ତୁ ଜଣାପଡ଼େ ଖୁବ ବୁଝିଆ ଓ ଚଳାଖ ବଢୁର, ସେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଲୋକର

ପିଲା, ବେଶି ଖର୍ଚ୍ଛ ଆହୁରି ଭଲ ହୋଟେଲରେ ଥାଏ, ବହୁତ ଦାମୀ ପୋଷାକପତ୍ର ପିନ୍ଧେ ।

ଅହୁଦିନେ ପହଞ୍ଚଗଲେ ଓଡ଼ିଶାରୁ ଆଉ ଦିଜଣ, ଜଣେ ମୋର ସହପାଠୀ ଓ କଲେଜ ବେଳରୁ ବହୁ ନବି,— ସଯଦ ଗୋଲାମ୍ ଆହମଦ-ଏ-ହୁଦ-ଦିନ ନବି, ଏଡେ ବଢ଼ି ନୀଟାଏ ତାର । ସେ ଆସିବାରୁ ସେଠି ସତେ ଯେମିତି ମୋର ଭାଇଟାଏ ମିଳିଗଲା । କଲେଜରେ ନବି ସାଧାରଣ ଭାବେ ବି.ଏ.ପାଶ କରିଥିଲା । କିନ୍ତୁ ତାର ଜଣାଶା ଥିଲା । ସେ ବୋଧହୂଏ ଆଶା କରିଥିଲା ଅନ୍ତରେ ମୁସିମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସଂରକ୍ଷିତ କେତୋଟି ଚାକିରିରୁ ଯୋଗ୍ୟତା ଅନୁସାରେ ସେ ବି ଗୋଟିଏ ପାଇପାରିବ । ଦିଲ୍ଲୀ ରହଣିବେଳେ ସେ ଓ ମୁଁ ଆହୁରି ଘନିଷ୍ଠତର ହୋଇଥିଲୁଁ, ଏକାଠି ବୁଲୁଥିଲୁଁ ।

ନବି କଟକ କଲେଜିଏଟ ସ୍କୁଲରେ ଭବ (ଶ୍ରୀ ଭବକୃଷ୍ଣ ମହାନ୍ତି) ଓ ସତି (ଶ୍ରୀ ସତିଦାନନ୍ଦ ଦାସ)ଙ୍କ ସାଙ୍ଗ, କଲେଜବେଳେ ସତି ସଂଗେ ମୁଁ ବି ତା ଘରକୁ ଯାଇଛି । ତା ବଡ଼ଭାଇ ଜଣେ ‘ହାଜିମ ସାହେବ’ । ସେମାନେ କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ମୁସଲମାନ, କିନ୍ତୁ ସେହିଭାଲି ମୁସଲମାନ ଯେଉଁମାନେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ହିଦୁମାନଙ୍କର ଆପଣାର ବହୁବାନ୍ଧବଙ୍କ ପରି, କୌଣସି ଭେଦଭାବ, କୌଣସି ଅଣ-ଆପଣାଭାବ କେବେହେଲେ ନ ଥିଲା । ନବିର ଚିକି ଭଉଣୀ ନା ଉମେରା, କିନ୍ତୁ ତା ବହୁମାନେ ତାକୁ ତାକ୍ତି ‘ଜମା’, ନବି ମୋ ବୋଉକୁ ଢାକୁଥିଲା ‘ମାଉସା’ । ମୋ ବିଭାଗରକୁ ଆସିଥିଲା । ସେ ବୋଉ ସ୍ଵେହରେ ତା ପାଟିରେ ଖୁଆଇ ଦେଇଥିଲା । ନବିର ଭଉଣୀ ଭିଣ୍ଣାଇ ଓ ତାଙ୍କ ଛୁଆଟିମାନେ କୋରାପୁରୁଷରେ କେତୋଟିଦିନ ଆମରିପାଖେ ରହୁଥିଲେ, ମୋ ବୋଉ ଖାଇବସିଲାବେଳେ ଛୁଆଟିମାନେ ତା ପିଠିରେ ନାଉ ହେଉଥିଲେ, ସେ ତାଙ୍କ ଖୋଇ ଦେଉଥିଲା ନିଜେ ଖାଉଥିଲା, ଆମେ ଏକ ପରିବାର ପରି ଲକୁଥିଲା । ନବି ଆଗ ବିଭା ହୋଇଥିଲା,— ଯାହାକୁ ତା ସାନଭଉଣୀକୁ ବିଭାଦେଲା ତାର ବଡ଼ଭାଇ ଲାଇକ-ଉଦ୍‌ଦିନଙ୍କ ଝିଅକୁ । ଲାଇକ-ଉଦ୍‌ଦିନ ମୟୂରଭଜନ ଦେଉଁନ ଥିଲେ, ତାଙ୍କ ସେନସସ ରିପୋର୍ଟ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ସେ ବିଭାଗରକୁ ମୁଁ ଯାଇଥିଲି । ନବିର ଶ୍ରୀ ମରିଗଲା, ସେ ବହୁ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶୋକ କଲା, ବିଭାଦେଲା ନାହିଁ, ତାପରେ ଗଞ୍ଜାମରେ କେଉଁ ହିନ୍ଦୁ ଜମିଦାର ଝିଅକୁ ବିଭା ହେଲା । ନବି ଓଡ଼ିଶା ସରକାର ଅଧୀନରେ ଗୋଟିଏ କର୍ମଚାରୀ ହେଲା । ପାକିସ୍ତାନ ହେଲାପରେ ବଡ଼ ଚାକିରି ଓ ପଦପଦବୀ ମୋହରେ ସେ ପଣ୍ଡିତ ପାକିସ୍ତାନ ଗଲା, ସେଠି ରାଓଲପଣ୍ଡିତରେ ବଡ଼ ଚାକିରି କରୁଥିଲା, ସେଠିକା ଅଧିସରସ ଟ୍ରେନିଂ କଲେଜରେ ଉଚ୍ଚପଦସ୍ଥ ଡାଲିମ୍ ବା ଅଧ୍ୟାପକ,

ତା ସାନ ଭିଣ୍ଠେ ଡାକ୍ତର, ଆନିସୁରଦ୍ଧିନ ବି ସେଠି ଡାକ୍ତର ହୋଇଥିଲେ । ନବି ବଞ୍ଚେ ତଳେ ମଟରକାର ଆହିତେଷ୍ଟରେ ମଲା । ଆନିସୁ ଆଗରୁ ମରିଥିଲା । ଆନିସୁରଦ୍ଧିନର ଭାଇ ଆକିନ୍ଦିନ ସାହେବ ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କ ଆଇନ ବିଭାଗରେ ଅଣ୍ଟର ସେକ୍ରେଟେରି ଥିଲେ, ସେ ମୋର ଜଣେ ବନ୍ଧୁ, ପେନସନ ପାଇ ଭୁବେନସ୍ଥରରେ ଥାଆନ୍ତି ।

ନବି ମୋରି ଉଚ୍ଚ ହେବ, ସ୍ଥାପ୍ୟ ସାଧାରଣା, ବର୍ଷରେ ଖୁବ୍ ଗୋରା, ମୁହଁଟ ଶାନ୍ତ ସୌମ୍ୟ । ଉଦାର, ବନ୍ଧୁଯେହୀ, ପରୋପକାରୀ ମଣିଷ, ଗମ୍ଭୀର, ସଂୟତ, ସ୍ଵରୂପିପୂର୍ଣ୍ଣ । ପାନ ସିଗାରେଟ୍ କ'ଣ, ସେ ଚାହା ବି ଖାଏ ନାହିଁ, ବୋଧହୃଦୟ ମାଛ ମାଂସବି ଖାଉ ନ ଥିଲା । ସେ ବେଶି ଭଲ ପାଏ ପଇ ଓ ଦୁଧ । ଆଉ ଆସିଲେ ବ୍ରହ୍ମପୁରର ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀମଦ୍ଭୂବନ ରଥ, ସେ ବି.ଏସ୍.ସି ଅନର୍ଥ ପାଶୁ କରିଥାନ୍ତି, ତାଙ୍କ ବାପା ରାଓସାହେବ ଅନନ୍ତରାମ ରଥ ମାହ୍ରାଜ ପ୍ରଦେଶ ବେଳେ କଲେକ୍ଟର ଥିଲେ, ଦାଦି ରା.ବା. ରମେଶ ଚନ୍ଦ୍ର ରଥ କଟକରେ ଏକସାଇଜ ଜମିସନର । ତାଙ୍କ ସାନଭାଇ ଶ୍ରୀ ସତ୍ଯଦାନନ୍ଦ ରଥ ସେତେବେଳେ ଦେରାଦୁନରେ ମିଲିତେରି ଏକାଡ଼େମିରେ ପଡ଼ୁଥାନ୍ତି ।

ଶାମବାହୁକ ସଂଗେ ମୋର ସେଇଠି ପ୍ରଥମେ ଚିହ୍ନ ହେଲା, ସେ ଆକାରରେ ଖୁବ୍ ଡେଙ୍ଗା, ମୋଟାମୋଟି, ଅନ୍ତରେ ତାଙ୍କ ଦେଖୁ ଧାରଣା ହୁଅନ୍ତା ଯେ କଲିଙ୍ଗ ଚେହେରା ପଞ୍ଜାବ ମାପଠୁଁ ଜଣା ନୁହେଁ । ସେ ଆକାରରେ ଏଡ଼େ ବଡ଼ ହେଲେ ବି ପିଲାପରି, ଖେଳକୌତୁକ ପ୍ରିୟ । ସେ ପଛେ କେତେ ବର୍ଷ ସବ୍ଦିପୋଟି ହୋଇଥିଲେ, ତାପରେ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ।

ଓଡ଼ିଶାର ଆଉ ଜଣେ ଆସିଲେ, ଅନ୍ୟ ହୋଟେଲରେ ଥିଲେ, ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବି ସେଇଠି ଚିହ୍ନ ହେଲା । ସେ ସମ୍ମଲପୁରର ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣକୁମାର ବୋଷ, ଏମ.ଏଲ.ବି.ଏଲ, ପଛେ ଜିଲ୍ଲା ଜକ୍କ ଓ ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କ ଆଇନ ବିଭାଗର ସେକ୍ରେଟେରି ହୋଇଥିଲେ । ସେ ତା ପୂର୍ବ ବର୍ଷ ବି ଆଇ.ସି.ୱେ. ଦେଇଥିଲେ ଶୁଣିଲି । ଶାନ୍ତିଷ୍ଟ, ହସହସ ଅଛଭାଷୀ ଲୋକ, ଅଛ କେତେଥର ବୁଲି ଆସିଥିଲେ ।

ଆମେ ସମସ୍ତେ ମିଶି ସତେଜି ଏକ ପରିବାର । ଭାଷା ଜାଂରେଜୀ । ଆମେ ପରସ୍ପରଙ୍କ ଭଲ ଅସାର ବୁଝୁଁ ।

ପରେ ଅନ୍ୟଠି ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସଂଗେବି ଦେଖା ହେଲା । ବଂଗାଲୀମାନେ ସାଧାରଣତଃ ଦଳ ହୋଇ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ହୋଟେଲରେ ରହୁଥାନ୍ତି । ସେମାନେ ଯେଉଁଠିକି ଯାଆନ୍ତି, ବଂଗାଲୀ ଅନ୍ୟ ବଂଗାଲୀମାନଙ୍କ ସଂଗେ ରହିବାକୁ ଭଲ ପାଆନ୍ତି । ଜାଂରେଜୀରେ କଥା କହିଲେ ବି ଅନେକଙ୍କର ହାବଭାବ ଓ କଥାଭାବରୁ

ବାରି ହୋଇ ଯାଉଥାଏ ସେ ସେମାନେ ବଂଶଦେଶର । ଜଣକୁ ପଚାରିଲି “ଆଜ୍ଞା”, ଆପଣ କେହିଁତୁ ଆସିଛନ୍ତି କି ?” ସେ କହିଲା “ରବିନ୍ଦ୍ରନାଥ ଠାକୁରଙ୍କ ନଁ ଶୁଣିଛନ୍ତି ? ଆମେସବୁ ତାଙ୍କରି ଦେଶର ଅର୍ଥାତ୍ ବଂଶଦେଶର ।”

ପରାମ୍ବା ଘରର ପଡ଼ିଆରେ ସର୍ବଭାଗଟୀୟ ଲୋକଙ୍କ ମୋଳା ବସିଲା ପରି ଦିଶୁଥାଏ । ସେଠି ଦେଖିଲି ସେତେବେଳର ଉରର ପରିମ ସୀମାନ୍ତ ପ୍ରଦେଶର ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ, ସମସ୍ତେ ଛ'ପୁରୁଷ ବେଶି ଉଚ୍ଚ, ଅନେକେ ବହୁତ ଉଚ୍ଚ, ତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡର ଲାଞ୍ଜ ଓହଳିଥିବା ଧଳା ପରାତି ବେଶି ଚିକାକ୍ଷେତ୍ର ଦିଶୁଥାଏ । ସେମିତି ବପୁବନ୍ତ ବିଶାଳକାୟ ପଞ୍ଜାବ ଛାତ୍ରମାନେ, କିଏ ଲାହୋରରୁ, କିଏ ଅମୃତସରରୁ, କିଏ ଦିଲ୍ଲୀରୁ, ସେହିଭଳି ଦିଲ୍ଲୀ ଓ ଉରରପ୍ରଦେଶର ଲୋକ । ଭାରତର ପ୍ରତି ଦେଶରେ ଛାତ୍ର ସେଠି ଥିଲେ, ପ୍ରକାର ପ୍ରକାର ଚେହେରା ।

ଦିଲ୍ଲୀ ଷ୍ଟେସନ୍ରୁ ବାହାରୁ ବାହାରୁ ଦେଖିଥିଲି ଦିଲ୍ଲୀ ଆକାଶଯାକ ବହୁତ ମାଟିଆଚିଲ ଓ ଶାରୁଣୀ । ସବୁଠି ସେମାନଙ୍କୁ ଦେଖିଲି । ବହୁତ ଓସାର ମୋଳା ଫରଚା ବଡ଼ ସଡ଼କ, ସଡ଼କ କରରେ ଘାନେ ଘାନେ ପାର୍କ, ଘାନେ ଘାନେ ବରିଚା । ପାର୍କରେ ବରିଚାମାନଙ୍କରେ ଜାତିଜାତିକା ଗୋଲାପ ଫୁଲ । ଗୋଟିଏ ସଡ଼କରୁ ଦିପଟେ ବହୁତ ସଡ଼କ ବାହାରି ବାହାରି ଚାଲିଯାଇଛି । ଘାନେ ଘାନେ ବଡ଼ବଡ଼ କୋଠା, ଗହଳି, ସଡ଼କ କରରେ ଫୁରପାଥ, ତା ଉପରେ ବି ଦୋକାନ, ଦିଲ୍ଲୀର ଫୁରପାଥ ଦୋକାନମାନଙ୍କରେ ସେଓ, ନାସ୍ପାତି, ବେଦାନା, ଅଜୁର, କମଳା ଆଦି ଫଳର ଲହଡ଼ି ଖେଳିଲା ପରି ଦିଶୁଥାଏ, ଫଳ ଏଠି ବହୁତ ଶତ୍ରୁ ।

ଫୁରୁଣା ଦିଲ୍ଲୀର ବଜାର ଅଞ୍ଚଳ,— ଚାନ୍ଦନିଚୌକ ସରଜି-ମଣ୍ଡି, ଚାଉନ୍ଦଲ ଅଞ୍ଚଳରେ ସେତେବେଳେ ବହୁତ ଗହଳି, ଧୂଳି, ଅସନା, କଳରବ ।

ଚାଉନ୍ଦଲ ପରେ ରାତ୍ରା ମଞ୍ଜିରେ ବଡ଼ ‘ଫୁଆରା’ ତାପରେ ରାତ୍ରା ପରେ ରାତ୍ରା, ହଠାତ୍ ସବୁ ଫାଙ୍କା । ଦୂରରେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ମଇଦାନ, ଆଉ କିଛି ଦୂରରେ ବଡ଼ ପାର୍କ, ‘ରାଣୀବର୍ଷିଚା’, ଦିଲ୍ଲୀ ସହରର ଘାନେ ଘାନେ ଏହଳି ଅନେକ ଫାଙ୍କା ଜାଗା ଥାଏ, ଚାରିଆଡ଼ ପରିଷାର, ଖୋଲା, ସେଠି ଖୋଲା ପବନ । ଯମୁନାନନ୍ଦ କୂଳରେ ସେତଳି ଅନେକ ଘାନ । ବଡ଼ ବଡ଼ କୋଠା, ତା ଚାରିପାଶେ ବଡ଼ ବରିଚା । ଯମୁନାନନ୍ଦ କୂଳରେ ଥାଏ ସବୁତୁ ଦାମୀ ଦାମୀ ହୋଟେଲ, ତା ଭିତରେ ଖେଳ ପଡ଼ିଆ, ପହାରିବା ପାଇଁ ପୋଖରୀ, ନାଚିବା ଘର ଓ ମିଛକିଅମ ଆଦି ବି ଥାଏ ।

ବିରାଟ ମଇଦାନ ସେକରେ ମୋଗଳ ସମ୍ରାଟ ଶାହାଜାହାନ ତୋଳାଇଥିବା ଅତିହାସିକ ଲାଲକିଲ୍ଲା । ବାଲି ପଥରରେ ତିଆରି ହୋଇଥିଲା; ଦୂରରୁ ଖୋପ ଖୋପ ହୋଇ ଦିଶେ । ଉଚ୍ଚ ପାରେ, ତର୍ହେରେ ଦୂରେଇ ଦୂରେଇ ଗୋଟିଏ ପ୍ରବେଶ ଦ୍ୱାର; ତା ନାଁ ସବୁ “ଲାହୋରିପାଟକ”, “ଦିଲ୍ଲିପାଟକ”, “ଆଲ୍ଲାଉଡ଼ିନ ପାଟକ”, ଏହିପରି । ଦରଜା ଉପରେ ମୋଗଳ ଶିଖକଳାର ପରାକାଷ୍ଠା ।

ଉତ୍ତରକୁ ଗଲେ ସତ୍ତକ ଦିକରେ ଅନେକ ଦୋକାନ ଥାଏ, ସେଠି ଶଂଖମଳମଳ ପଥର ତିଆରି ଖେଳେଣା ତାକମହଲ ଆଦି ବିକ୍ରି ହେଉଥାଏ । ଉପର ମାହାଲାରେ ଥାଏ ଇଂରେଇ ସରକାରଙ୍କର ଯୁଦ୍ଧ-ପ୍ରଦର୍ଶନୀ ।

ସାମ୍ବାକୁ ଗଲେ ସୁନ୍ଦର ବରିଚା । ଛାନେ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଦରବାର ଘର, “ଦିଆନି-ଆମ”, ଉଚ୍ଚ ଆସ୍ତାନ ପଇଆଡ଼େ ଦାମୀ ରଙ୍ଗ ରଙ୍ଗ ପଥର କଟାହୋଇ ଛୁଆ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଚଢ଼େଇ ଛବି ଖୋଳା ହୋଇଥାଏ । ଆହୁରି ଉତ୍ତରକୁ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ନଅର, କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ଦେଖୁ ଆଖୁ ଝଲସି ପଡ଼ୁଥାଏ । ଉତ୍ତିହାସର ଘଟନା ସ୍ଵପ୍ନ ପରି ଆଖୁ ଆଗରେ ଭାସି ଯାଉଥାଏ । ଦେଖିଲୁ “ଦେଆନି-ଖାସ” ଅର୍ଥାର ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଉତ୍ତର ଦରବାର ମୟୂର ସିଂହାସନର ମାର୍ବଳ ଆସ୍ତାନ, ରାଣୀଙ୍କ ରଥାସ, ରାତାଙ୍କ ଶୋଇବା ଘର, ଗାଧୋଇବା ଘର, ଅତର ମାଇବା ଘର ।

ଗାଧୋଇବା କୁଣ୍ଡ ପାଖେ ଅଟକିରି ଭାବୁଥିଲି— ପିଲାଦିନେ ଏଥରେ କ’ଣ ଦାରା, ସୁଜା, ଆଉରଙ୍ଗେବ ଓ ମୁରାଦ ଏକାଠି ଏହାରି ଉତ୍ତରେ ପାଣି ଚବର ଚବର କରି କେବେ ଗାଧୋଇଥିଲେ ? ନା ସମ୍ରାଟଙ୍କର ପ୍ରତି ଛୁଆ ପାଇଁ ଉନ୍ନେ ଉନ୍ନେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ?

ଦେଖିଲୁ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ବିଶ୍ରାମ ଘର, ତା ଆଗରେ ନିରପେକ୍ଷ ବିଚାରର ପ୍ରତାକ ନିକିତିର ଛବି ।

ବିଶ୍ରାମ ଘରେ ଶାହାଜାହାନଙ୍କର ଗାଲିଚା, ତକିଆ, ଛୁରା, ଖଣ୍ଡା, ହୁକକା, ଗୁଡ଼ାଖୁ ଧ୍ୱାନୀ ଖାଇବା ନଳ ।

ସେହି ମଣିଷ ଦିନେ ସେଠି ଥିଲେ ।

ତାଙ୍କର ବିଶ୍ୟାତ ରଂଗମହଲ ପ୍ରାସାଦ ଦେଖିଲୁ, ଛାନେ ଛାନେ ଜେଖା ହୋଇଥାଏ ।

“ଅଗର ପିର୍କୁସେ ବରଗୁଏ ଜମିନସ୍ତ୍ର
ହମିନଷ୍ଟୋ, ହମିନଷ୍ଟୋ, ହମିନଷ୍ଟୋ ।”

ଅର୍ଥାତ୍ – “ସୁର୍ଗ ଯଦି ଥବ ପୃଥିବୀରେ

(ତେବେ) ଏଇଠି ଏଇଠି ଏଇଠି ।”

ଶାହାଜାହାନ ନିଜେ ସେ ଘୋଷଣା ସେ ଲେଖାଇଥିଲେ, ପ୍ରାସାଦଚିକୁ କହିଛି
ସୁର୍ଗର ସମ୍ବାଦରେ ସଜାଇଥିଲେ । ଦେଖିଲି ଶିକ୍ଷକଳା ରହିଛି, କିନ୍ତୁ ସାଜସନା
ନାହିଁ । ମଣିମୁଦ୍ରାସବୁ କେଉଁକାହୁଁ ଲୁଷିତ ହୋଇଯାଇଛି, ଶୁଣିଲି । କାହିଁରେ,
ଛାତରେ, ତଳେ, ଗମ୍ଭୀରମାନଙ୍କରେ, ଖମମାନଙ୍କରେ ସବୁଠି ରହିଛି ମୋଗଳ-ଶିକ୍ଷକଳା,
ସୁଦର ।

କିନ୍ତୁ କଳା ଲାଗିଛି କାହିଁକି ?

ଗାଇଦୁ କହିଲେ “ସିପାହି ବିଦ୍ରୋହବେଳେ ବିଜ୍ୟୀ ଗୋରା ପଲାଟଣ ଏଠି
ରୋଷେଇ କରି ଖାଇଥିଲେ ।

ଶାହାଜାହାନ ପରା ବିରତ ହୋଇ ଇଂଚିତ ଦେବାରୁ ସେତେବେଳର ପରିଜିମାନକୁ
ସମ୍ବୁଦ୍ଧ ରିତରକୁ ଢଢ଼ି ଦିଆ ଯାଇଥିଲା ।

ତାହାରି କେତେଟା ବର୍ଷ ପରେ !

ସୁନ୍ଦରମର୍ଜ୍ଜିତାର୍ଥି, – ଏଠି ପ୍ରାସାଦକୁ ଶାତଳ କରି ରଖିବାକୁ ଯମୁନାନଗରୁ ପାଣି
ସୁଅ ଆସିବା ବ୍ୟବସ୍ଥା କରା ହୋଇଥିଲା ।

ପ୍ରସିଦ୍ଧ ‘ଝଗୋକା’ – ମାର୍ଟଳ ଜାଳି ସେପାଶେ ସମ୍ବାଦ ଜନତାକୁ ‘ଦର୍ଶନ’
ଦେଉଥିଲେ ।

ଲାଲକିଲ୍ଲା ଇତିହାସର କବର !

ରଞ୍ଗମହଲ ନିସ୍ତର୍ଣ୍ଣ !

ଆଉରଗଜେବକ ମୋଡ଼ି ମସଜିଦ – କାରୁକାର୍ଯ୍ୟମାୟ, ସୁଦର, ଆଉରଗଜେବକ
ପୂଜା ମନ୍ଦିର ଥିଲା ଯେ ।

ସିପାହି ବିଦ୍ରୋହର ମୁକ୍ତିଅମ ଦେଖିଲୁଁ । ଇଂରେଜ ସେନାପତି ନିକୋଲସନ
ଗୁଲି ଚୋଟରେ ମଲାବେଳେ ଯେଉଁ କୋଟି ପିଛିଥିଲେ ତା ବି ସେଠି ସାଇତା
ହୋଇ ରହିଛି । ସିପାହି ବିଦ୍ରୋହ ନାଁରେ ରକ୍ତ ଚମକି ଉଠିଲା ।

ଦିଲ୍ଲୀରେ ବିରାଟ ତୁମ୍ବା ମସଜିଦ ଦେଖିବାକୁ ଗଲୁଁ । ପଡ଼ିଆରେ ବିରାଟ
ଜନତା ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଥିଲେ, ମୁଁ ବି ପ୍ରାର୍ଥନା କଲି । ଏକ ଭଗବାନ, ସର୍ବ
ଧର୍ମର ସେହି ଏକ ଜିଶ୍ଵର, ଅଖଣ୍ଡ, ଅନନ୍ତ । ତୁମ୍ବା ମସଜିଦର କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ
ସୁଦର ।

ପୂରୁଣା ଦିଲ୍ଲୀରୁ ନୃଆଦିଲ୍ଲୀ ବୁଲି ଗଲୁଁ, ସତେ ଯେପରି ଶୋଡ଼ିଶ ଶତାଙ୍ଗ ଚପି ବିଶ ଶତାଙ୍ଗକୁ ଚାଲିଗଲୁଁ । ‘କନନ୍ ପ୍ଲେସ୍’, ବିରାଟ ଗୋଲ ରାଷ୍ଟ୍ରା, ଭିତରେ ପ୍ରକାଶ ପାର୍କ, ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଲୋକାରଣ୍ୟ । ରାଷ୍ଟ୍ରା କରେ କରେ ବଢ଼ି ବଢ଼ି କୋଠା, ଦୋକାନ ।

ନୃଆଦିଲ୍ଲୀ ବଢ଼ି ଲୋକଙ୍କ ସ୍ଥଳୀ, ଶାସକମାନଙ୍କ ପେଣ୍ଠି । ଭାରତୀୟ ମନ୍ତ୍ରଣା ଗୁହ ଓ ବଢ଼ଳାଗ୍ରଳ ଘରକୁ ପାଖରୁ ଦେଖିଲୁଁ, ସୁନ୍ଦର ଆଧୁନିକ ଶିଥି । ସାମ୍ବାରେ ଫୁଆରାରୁ ପାଣି ପଡ଼ି ଗୋଟିଏ କ୍ଷ୍ରିୟ ତ୍ରୁଟ ହୋଇଛି । ସବୁ ସଜାସବି ।

ନୃଆଦିଲ୍ଲୀ ଭାରି ପାକା ପାକା ଦିଶିଲା । ଛାଡ଼ି ଛାଡ଼ିକା ଘର, ମଞ୍ଚରେ ପଡ଼ିଆ, ବରିଚା, ପାର୍କ ।

ରାଷ୍ଟ୍ରାମାନଙ୍କର ଏତିହାସିକ ନାମ, “ଆଉରଙ୍ଗଜେବ ରୋଡ୍”, “ପିରୋଜ୍ ଚୋରଙ୍ଗକ ରୋଡ୍” ଏହିପରି ।

ରାଜା ଜୟସିଂ୍ହ ତୋଳାଇଥିବା ‘ଯନ୍ତର ମନ୍ତର’ ଅବଜ୍ଞାନେରି ଦେଖିବାକୁ ଗଲୁଁ, ସେଠି ସେକାଙ୍କର ଦୋମାହାଲା । କୋଠାଘର ନକ୍ଷତ୍ରବିଜ୍ଞାନ ସମସ୍ୟାମ ନାନା ଯନ୍ତ୍ର ଦେଖିଲୁଁ ।

ସେଠୁ ଗଲୁଁ ଦୂରକୁ ଦୂରକୁ । ଦୂରପାଖେ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟମଧ୍ୟ କେତେ କେତେ କବର ।

୧୯ ଉଡ଼ାଜାହାଜ ଘର । ସେଠି ଶ୍ରୀ ବିଜୁ ପଚନାଏକଙ୍କୁ ଶୋଇଲି, ଯାହାକୁ ଦେଖିଲି ସମସ୍ତେ ତେଗା ତେଗା, ଖେଳୁଆର ତେହେତା, ସେମାନେ କହିଲେ ପଚନାଏକ ଉଡ଼ାଜାହାଜ ଚଳାଇ ଦୂରକୁ ଯାଇଛନ୍ତି ।

ଦିଲ୍ଲୀରୁ ଆଠ କୋଶ ଦୂରରେ ପହଞ୍ଚିଲୁଁ କୁତ୍ତବମିନାର । କୁତ୍ତବମିନାର ଉପରକୁ ଚଢ଼ିଲୁଁ । ଏତେ ଉଇ । ଦିଲ୍ଲୀ ଦିଶୁଥାଏ ତଳେ ବିଜ୍ଞାହୋଇଥିବା ନହାଟିଏ ପରି । ଉପରେ ବହୁତ ପବନ, ପରିଷାର ଆକାଶ । କୁତ୍ତବମିନାର ଉପରେ ଠିଆ ହୋଇ ବନ୍ଦେ ମାତରଂ ବୋଲିବାକୁ ଇଲା ହେଲା, ବୋଲିଲି, ବନ୍ଦୁମାନେ ଏକାଠି ଗାଇଲେ । ପୁଥରାଜଙ୍କ ଲୁହା ଖମ ଦେଖିଲୁଁ । ସେ କାଳର ଆଶ୍ରୟ ଲୁହା, ଜଂକ ଧରି ନାହିଁ । ପୁଥରାଜଙ୍କର ଚରଣଠି ପଥର ଖମ ଦେଖିଲୁଁ, ପ୍ରତ୍ୟେକଟିର କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ଭିନେ । ଚନ୍ଦ୍ରଗୁସ୍ତଳ ସୁତି ପ୍ରମା ଦେଖିଲୁଁ, କାନ୍ଦରେ ତାଙ୍କ ପ୍ରଶନ୍ତି, ଲୋଦି କବର, ନିଜାମ ଉଦିଲ, କବର ବୁଲି ପାଣବକିଲ୍ଲା ବା ହପ୍ତିନାପୁର ପହଞ୍ଚିଲୁଁ । କେଉଁ ଯୁଗର ପ୍ରକାଶ ଦୂର୍ଗ, କେବଳ ତୋରଣଟିଏ ଅଛି, ଭିତରେ ଭଗ୍ନଶୂନ୍ୟ ଉପରେ ଅରମା, ନ ହେଲେ ପ୍ରକାଶ ଘାସପଡ଼ିଆ, ଅଛି ସୁନ୍ଦର ।

୦୯ ଶେରସାହଙ୍କ ମସଜିଦ, ୦୯ ହୁମାୟୁନଙ୍କ ମସଜିଦ ଓ ଲାଇଟ୍‌ରେ
ଘର, ଯେଉଁ ପାହାରୁ ଗୋଡ଼ ଖୟ ତଳେ ପଡ଼ି ସେ ମରିଥିଲେ ସେଠି
ଚିହ୍ନ ଦିଆଯାଇଥିଲା ।

ଆକରଣକ ଦିଲ୍ଲୀ ଦେଖିଲୁଁ, ଖାଲି ଜଙ୍ଗଲତଳେ ଭଙ୍ଗାକୁଡ଼ି ।

ଅବସର ସମୟରେ ବୁଲି ବୁଲି ବହୁତ ଦେଖିଲୁଁ, ଯେତେ ଦେଖିଲେ ସରିବ
ନାହିଁ, ଏହିପରି ଲାଗିଲା ।

ଭାରତର ଯୁଗ ଯୁଗର ଅତୀତ ସେଠି ଶୋଇ ରହିଥାଏ, ସ୍କୁଟିରେ ଚେଇଁ
ଉଠୁଥାଏ ।

ବୈରଞ୍ଜାଳ ପାଠ ପଡ଼ିବାକୁ ବହି ଫେନି ଛାତ ଉପରକୁ ଉଠିଯାଏ ।

ମାଥୁରଙ୍କ ଘରେ ସେହି ଆଲୋଚନା ପଡ଼ିଥାଏ । ମାଥୁର ସମସ୍ତଙ୍କ ବଡ଼ଭାଇ,
ସମସ୍ତେ ତାଙ୍କ କୋଠିରେ ରୁଷ ହେଉଁ, ଗପୁଁ, ସେ ତା' ସିଗାରେଟ୍ ଆଦି
ଦିଅନ୍ତି ।

ସେ ଦୁଃଖତ ହୋଇ କହିଲେ “ବିଚାର ପଡ଼ିବା ବାହାନାରେ ଯାଉଛି, ପକୁ
ତ ନାହିଁ, ଖାଲି ସେପାଖର ଗୋଟିଏ ଝିଅକୁ ଅନୋଉଛି, ପଳ ବା କ'ଣ
ହେବ ? ମନରେ ଦୁଃଖ ନେଇ ଘରକୁ ଫେରିଯିବ ।”

ଝିଅଟି କେଉଁ ପିଲ୍ଲ, ଆକ୍ଷେପ ମିୟ ଜୋହରାଙ୍କ ସାନଭରଣୀ ବୋଲି ସେ
କହିଲେ ।

ଉପରକୁ ଗଲି । ତକ୍ଷୟ ହୋଇ ସେପାଖକୁ ତାହିଁ ବୈରଞ୍ଜାଳ ବସିଥାଏ,
ତା ହାତରୁ ବହି ତଳେ ଖୟ ପଡ଼ିଥାଏ, ଖଣ୍ଡେ ବହି ଖୟ ତା କୋଡ଼ରେ
ପଡ଼ିଥାଏ । ସେ ଖାଲି ଚାହିଁଥାଏ । ସେପାଖ କୋଠାରେ ଦୁଆରମୁହଁ ପାଖେ
ଠିଆ ହୋଇଥାଏ ପରା ପରି ଗୋଟିଏ ତରୁଣୀ । ଥାଏ ଥାଏ ଭିତରକୁ ଚାଲିଯାଏ,
ପୁଣି ଆଉ ଗୋଟିଏ ରଙ୍ଗର ପୋଷାକ ପିଛି ସେ ଚାଲି ଆସି ଠିଆ ହୁଏ ।
ବୈରଞ୍ଜାଳ ଚାହିଁଥାଏ ।

ପରୀକ୍ଷା ପାଖ ହେଲା, ଯେତେବେଳେ ଯାଏଁ, ବୈରଞ୍ଜାଳକୁ ସେହିପରି ତାହିଁ
ରହିବାର ଦେଖୁଥାଏଁ । ମୁଁ ଚାଲିଆସେଁ । ସେ ବିଷୟରେ ବନ୍ଦମାନେ ତାକୁ
କେତେ ଥଣ୍ଡା ନକଳ କଲେ, ସେ ଖାଲି ହସେ ।

ଦିନେ ଆସି କହିଲା “ସେ ଆଜି ବିଚିତ୍ର କଥାଟିଏ କଳା, ପଟେ ଜୋତା
ଦଉଡ଼ିରେ ବାନ୍ଧି ବାଢ଼ାରେ ଝୁଲେଇ ଦେଲା ।”

ସମସ୍ତେ ହସିଲେ, କହିଲେ “‘ସେଇ ତାର ତତେ ଉଗର ।’” ଗଲୁଁ । ଜୋତାପଟେ ସତକୁ ସତ ଝୁଲୁଆଏ ।

ତଥାପି ବୈଚଞ୍ଚାଳ ବାହିଥାଏ ।

ସେ ଗଦଗ ଫେରିଯାଇଥିବ । ସେତିକି ତାର ଅନୁରୂପି ।

ଅନେକ ଆସନ୍ତି ପୁରୀକରି । ଆଇ.ସି.ୱେ ପରୀକ୍ଷା ଖାଲି ଗୋଟାଏ ବାହାନା । ଦଲେ କହିଲେ ଦିଲ୍ଲୀର ସବୁଠୁ ସୁହରାତରୁଣୀକୁ ସେମାନେ ଦେଖୁଛନ୍ତି । ଦିନାକଣ୍ଠେ କ୍ୟାମେରା ଓ ଗାଡ଼ି ଧରି ସେମାନେ ବୁଲି ବୁଲି ତାକୁ ଖୋଜିଲେ । ମଞ୍ଚରେ ମଞ୍ଚରେ ମାଥୁର ଘରେ ତାଙ୍କ ଅଭିଜ୍ଞତା ବଜାଣନ୍ତି । ସେମାନେ ଆମ ହୋଟେଲରେ ନ ଥାନ୍ତି । ଦିନେ ସେମାନେ ମାଥୁର କୋଠରିରେ ଗୋଟିଏ ଚା’ ପାଟି ଦେଲେ, ଭାରି ଶୁଣି ଥିଲେ । କହିଲେ, ଏତେଦିନ ଖୋଜିବା ପରେ ଆଜି ସେମାନଙ୍କ ଶ୍ରମ ସାର୍ଥକ ହେଲା । ପାଣ୍ଡବକିଲ୍ଲାରେ ପଢ଼ିଆ ଉପରେ ତାକୁ ଦେଖୁଲେ, ସଂଗରେ ଜଣେ ଡେଙ୍ଗୁ ମୋଟା ପ୍ରୌଢ଼, ତାର ବଡ଼ ପେଟ । ସେମାନେ ବହୁତ ଚେଷ୍ଟା କରି ଝିଅଟିର ପଟୋ ନେଇଛନ୍ତି, ପଟୋହେଲେ ଆଣି ଦେଖାଇବେ ।

ତହଁ ଆରଦିନ ଉପରଓଳି ଆମେ ସେଇଠି ଥାଁ କିଏ ଜଣେ ପଟୋ ଧରି ଆସିଲା । ଗୋଟାଏ ପ୍ରକାଶ ପେଟର ତଳ ଅଧକ ଓ ଯୋଡ଼ାଏ ମୋଟା ମୋଟା ଗୋଡ଼ । ଅର୍ଥାତ୍ କ୍ୟାମେରାରେ ପଟୋ ନେଲାବେଳେ ପ୍ରୌଢ଼ଟି କେମିତି ଆଗକୁ ଚାଲି ଆସିଛି ତାଙ୍କର ବହୁତ ଦିନର ଶ୍ରମ ମାଟି ହେଲା ।

ପୁଣି କିଛି ଦିନ ଖୋଜିଲେ, ବହୁତ ଖର୍ଚ୍ଚ କଲେ, କିଛି ପରା ପାଇଲେ ନାହିଁ ।

ଆମ ହୋଟେଲକୁ ଆସିଲେ ଜଣେ ତରୁଣୀ, ଆଙ୍ଗ୍କୁ ଇଣ୍ଡିଆନ୍, ସୁରକ୍ଷକରେ ତାଙ୍କ ନାଁ ଲେଖା ହୋଇଥାଏ “‘ମିସ୍ ମେରୀ ରୋର’” । ତାଙ୍କ ପୋଷାକ, ତାଙ୍କ ଚାହାଣୀ, ତାଙ୍କ ହାବଭାବ କେମିତି ଅଖାତୁଆ ଅଖାତୁଆ ଲାଗୁଆଏ । ସେ କେମିତି ପ୍ରକାରେ ଆପଣା ଦେହକୁ ହଳାନ୍ତି, ଦେଖାଇ ହୁଅନ୍ତି, କେମିତି ପ୍ରକାରେ ଅନାନ୍ତି, ମୁଁ, ୩୦, ଆଖରେ ଭାବ ପୁଣାନ୍ତି, ଉପରେ ପଡ଼ି ଆକଷଣ କରନ୍ତି, ଚିନ୍ହ ପରିଚ ହୁଅନ୍ତି । ମାଥୁର ଘରେ ସାବ୍ୟସ୍ତ ହେଲା “‘ମେରୀ ରୋଜକୁ ସାବଧାନ ।’” ସେ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତିଦିନ କୋଠରି ବଦଳାନ୍ତି, ପ୍ରତିଦିନ ଏକର ସେକର ନଢ଼ବଡ଼ ହୁଅନ୍ତି, ପିଣ୍ଡାରେ ହେଲାନ୍ତି, ସିଦ୍ଧି ଦୁଆରମୁହଁରେ କିଏ ବୁଲିଗଲା ବେଳେ ଅପେକ୍ଷା କରନ୍ତି । ପାଞ୍ଚ ଛ’ ଦିନ ପରେ ସେ ଆଉ କୁଆଡ଼େ ଚାଲିଗଲେ ।

ଦିନେ ଆମ ହୋଟେଲରେ ଆମରିମାନଙ୍କ ଧାଉଡ଼ି ପାଖେ ଗୋଟିଏ ବଞ୍ଚୁରୀରେ ରହିଲେ ଜଣେ ପୁରୁଷ ଜଣେ ଯୁବତୀ । ସୁବତୀଟି ତତ୍ତଳ, ତାତଳ, ସୁନ୍ଦରୀ, ପୁରୁଷଟି ଅସୁନ୍ଦର, ଦୁର୍ବଳ, ପିତ୍ରପାତ୍ର । ପୁରୁଷଟି ଆମମାନଙ୍କ ସଂଗେ ତିଆ ପରିଚ ହେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଳା, କିନ୍ତୁ କେହି ମୁଁ ଦେଲେ ନାହିଁ । ତାପରେ ସେମାନେ ଚାଲିଗଲେ । ବଞ୍ଚୁମାନେ ବୁଝାଇଥିଲେ, ପୁରୁଷଟିର ବ୍ୟବସାୟହିଁ ସେହିଆ, ସ୍ତ୍ରୀଟି ତା ଭାରିଯା ନୁହେଁ ।

ଆଉ ଦିନେ ମାଥୁର ଘର ପାଖେ ରହିଲେ ଆସି ଆଉ ଦିଜଣ, ଯୁବକ ଯୁବତୀ । ସେଠି ସଞ୍ଚାହେଲେ ବହୁତ ଲୋକ ରୁଣ୍ଡନ୍ତି, ପାତି ତୁଣ୍ଡ କରନ୍ତି, ଚାଲି ଯାଆନ୍ତି । ପରାମାର୍ଥୀମାନେ ସେମାନଙ୍କ ଧରଣ ଧାରଣ ଦେଖୁ ହୋ ହୋ ଶୁଣି ବିରତ ହୁଅନ୍ତି । ଦିନେ ରାତି ଦଶଟା ବେଳେ ସେଘର କବାଟ ବନ୍ଦ ଥାଏ, ତିତରୁ ଦୁମଦାମ ଭୁଷତାଷ୍ଟ ଓ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକର କାନ୍ଦଣା ଶୁଭିଲା । ମାଥୁର ଆଦି ଗଲେ, କବାଟ ଖୋଲିବାକୁ କହିଲେ । ବାହାରିଲେ ଦିଜଣ ପୁରୁଷ, ଜଣକର ମୁଣ୍ଡ ଫାଟି ରକ୍ତ ବୋହୁଥାଏ, ସେ ଚଲୁଥାଏ, ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକବି ବାହାରିଲା । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକର ପୋଷାକ ଅସ୍ତବ୍ୟତ, ମୁଣ୍ଡବାଳ ଅଲରା, ଆଖନାଲି, ସେ କିଛି କହୁ ନ ଥାଏ । ଶ୍ରୀ କୁକ୍ରେଜାକୁ ଡକାଗଲା । ମାଥୁର ଆଦି କହିଲେ “ଯାକୁ ବିଦା କର ନ ହେଲେ ଆମେ ସବୁ ଚାଲିଯିବୁଁ ।” ସେମାନେ ଚାଲିଗଲେ ।

ପ୍ରକାର ପ୍ରକାର ଲୋକ ।

ଜଣେ ଆସି ଦିନାକେତେ ରହିଲେ, ଭାରି ଗମ୍ଭୀର ମଣିଷ, ସେ କୁଆଡ଼େ ଜଣେ ଲେଖକ, ଜଂଗେଜୀରେ କଣ୍ଠ ସବୁ ଲେଖନ୍ତି । ଛାଇ ପରି ତାଙ୍କ ପାଖେ ପାଖେ ଜଣେ ସ୍ନେହୋତ୍ତର ଥାଏ, ସେ ଚହଲି ଚହଲି କହୁଥାନ୍ତି, କେତେବେଳେ ପିଣ୍ଡାରେ, କେତେବେଳେ ଘରେ । ସ୍ନେହୋତ୍ତର ଲେଖ ନେଉଥାଏ । ଦିଦିନ ପରେ ଲେଖକ ବିଦା ହେଲେ । କୋଠା ଉପରୁ ଦିଶେ, ପାଖେ କେତୋଟି ଗରିବ ଲୋକଙ୍କ ଘର । ପୁରୁଣା ଛିନ୍ତା କଣା ଅଖା ପର୍ବ ହୋଇ ଝୁଲୁଥାଏ । ଘରେ ଅଗଣାରେ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ, ନୈରାଶ୍ୟ, ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟର ନାନା ଦୃଶ୍ୟ । ବଢ଼ ସହରରେ ପାଖକୁ ପାଖ ଏଭଳି ତାରତମ୍ୟ ବହୁତ ।

ରାତ୍ରା କଢ଼ରେ ଖୋଲାରେ ଶୋଇଥାନ୍ତି ଭିକାରି, ଦିଲ୍ଲୀର ହାତ୍ତଭଙ୍ଗା ଶାତରେ କୁଂକିରିଜାଂକିରି ହୋଇ । ସେମାନେ ବି ଜୋଡ଼ା ମାଡ଼ନ୍ତି, ପାଇଜାମା, କାମିର, କୋଟ, ପଗଡ଼ି ପିନ୍ଧନ୍ତି, ଘୋଡ଼ି ହୋଇଥାନ୍ତି କମଳ, ଶେଯ, କଛା, ଯଦିତ ସେଗୁଡ଼ିକ ଛିନ୍ତା, ମଇଳା ।

ଥରେ ନବି, ମୁଁ ଓ ଶାମବାବୁ ବୁଲିଗଲୁଁ ଶ୍ରୀମତୀ କୁତଳା କୁମାରୀ ସାବତକୁ ଦେଖିବାକୁ । ନବି ତାଙ୍କ ଘର ଦେଖିଥାଏ, ଲାଲକିଲା ମଇଦାନ ଆଡ଼େ । କୁତଳା କୁମାରୀ ସାବତ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଷେଷରେ ଖୁବ ଜଣାଶୁଣା । ତାଙ୍କର ଅନେକ କାବ୍ୟ, କବିତା, ସାନ ସାନ ଉପନ୍ୟାସ, ଖୁବ ଜନପ୍ରିୟ ହୋଇଥାଏ । ‘ସହକାର’ ପ୍ରତିକାରେ, “ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟରେ” ଅନେକଥର ତାଙ୍କର ଲେଖା ବାହାରେ । ସେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ପ୍ରବନ୍ଧ ଛପାଉଥାନ୍ତି, ‘ଦିଲ୍ଲୀ-ଚିଠି’ ନାଁ ଦେଇ, ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରତି ଅତି ସ୍ଵେଚ୍ଛା ଆବେଗପୂର୍ଣ୍ଣ ଲେଖାଗୁଡ଼ିଏ ସେ, ପଡ଼ିଲେ ମନ ଭାବପ୍ରବନ୍ଧ ହୋଇଯାଏ, ଏତେ ଦୂରରେ ରହି ଓଡ଼ିଶାକୁ କେମିତି ସେ ଝୁରି ହେଉଛନ୍ତି, କି ସ୍ଵେଚ୍ଛରେ ତା ଆଢ଼କୁ ସେ ଅନାଇଛନ୍ତି ‘ଚିଠି’ରୁ ସେହି ବ୍ୟକ୍ତିଦ୍ୱରା ପରିଚୟ ମିଳେ । ଶୁଣିଥିଲି, ଦିଲ୍ଲୀକୁ ଯେ କୌଣସି ଓଡ଼ିଆ ଲୋକ ଗଲେ ତାଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ଲୋଡ଼ିଲେ ସେ ସାହାଯ୍ୟ କରନ୍ତି ।

ମୋ ସହପାଠୀ ଶ୍ରୀ ଭବକୃଷ୍ଣ ମହାନ୍ତି ୧୯୩୫ରେ ଓ ୧୯୩୭ରେ ଆଇ.ସି.୬୯ ପରୀକ୍ଷା ଦେଇଥିଲେ । ଏ ଦୁଇଅରରୁ ଥରେ ଦିଲ୍ଲୀରେ ତାଙ୍କୁ ବସନ୍ତ ରୋଗ ହେଲା, ସେତେବେଳେ କୁଆଡ଼େ ଶ୍ରୀମତୀ କୁତଳା କୁମାରୀ ତାଙ୍କୁ ନିଜ ଘରକୁ ନେଇ ଆସି ଶୁଶ୍ରାଷା କରିଥିଲେ ବୋଲି ନବିଠୁ ଶୁଣିଲି ।

ଶ୍ରୀମତୀ କୁତଳା କୁମାରୀ ଦେବା ତାତ୍ତ୍ଵର ଥିଲେ । ସେ ଶ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ୍, କିନ୍ତୁ ଆର୍ୟ ସମାଜୀୟା ହୋଇଯାଇ ଶ୍ରୀ ବ୍ରହ୍ମଗାରୀ ବୋଲି ଆଉ ଜଣେ ଓଡ଼ିଆ ଭଦ୍ରଲୋକଙ୍କୁ ବିଭା ହୋଇଥିଲେ । ସେମାନେ ଦିଲ୍ଲୀର ବାସିଯା ହୋଇ ରହୁଥାନ୍ତି । ତାତ୍ତ୍ଵର କୁତଳାକୁମାରୀ ଦିଲ୍ଲୀ ସମାଜରେ ଖୁବ ଜଣାଶୁଣା, ସେଠି ସେ ଜଣେ ‘ନାଁ ତାଙ୍କ ତାତ୍ତ୍ଵର, ଘରେ ତାଙ୍କର ନିଜର ତାତ୍ତ୍ଵରଖାନା ଥାଏ, ରୋଗୀ ରହନ୍ତି । ଜତ୍ୟବସରେ ହିହାରେ ଓ ଉର୍ଦ୍ଦ୍ଵରେ ସେ କବିତା ଲେଖୁ ଛପାଇ କବି ବୋଲି ଖ୍ୟାତି ପାଇଥାନ୍ତି ।

ଦିନେ ଚାରିଟାବେଳ ହେବ, ଆମେ ତାଙ୍କ ଘରେ ପହଞ୍ଚିଲୁଁ । ନମସ୍କାର ପ୍ରତିନିମଦ୍ୟାର ପରେ ଆମକୁ ସେ ଦିଲ୍ଲୀର ଉର୍ଦ୍ଦ୍ଵିଶା ହିହୀରେ ପଚାରିଲେ,

“କହନ୍ତୁ, କ’ଣ ହୋଇଛି ?”, ଆମକୁ ନିର୍ମାରର ଦେଖୁ ଜଂଗେଇରେ କହିଲେ
“ମୁଁ ଆପଣମାନଙ୍କ ପାଇଁ କ’ଣ କରିପାରିବି ?”

ଓଡ଼ିଆରେ କହିଲୁ, “ଆମେ ଓଡ଼ିଶାରୁ ଆସିଲୁଁ । ଦିଲ୍ଲୀ ଆସିଥିଲୁଁ, ଆପଣଙ୍କ ଚିକିତ୍ସା ଦେଖିବୁ ବୋଲି ଆସିଲୁଁ ।”

ସେ ବିନ୍ଦୁତ ହୋଇ ହସି ଦେଇ କହିଲେ ‘ଇଲୋ ମା ! ମୁଁ କ’ଣ କରିବିଟି ! ମୁଁ ସିନା ଭାବିଲି କିଏ ପରିମା ଲୋକ ଏମାନେ, ଘରେ କିଏ ବେମାର ଅଛନ୍ତି ବୋଲି ଚିକିଷା ପାଇଁ ଆସିଛନ୍ତି ! ଆସନ୍ତୁ ଆସନ୍ତୁ—’

ସମସ୍ତେ ହସିଲୁଁ । ସେ ଆନନ୍ଦରେ ଅଧାରା । ଯାହା କହନ୍ତି, ତାଙ୍କ ଗୋଡ଼ ତଳେ ପଡ଼ୁ ନ ଥାଏ । ଆମୁକୁ ତାଙ୍କ ବୈଠକଖାନାରେ ବସାଇ ଦେଇ ସେ ଛୋଟପିଲା ଧାଇଁଲା ପରି ଭିତରକୁ ଚାଲିଗଲେ । ସେତେବେଳକୁ ତାଙ୍କୁ ବଢ଼ିଶି କି ଚୌତ୍ରିଶ ବର୍ଷ ବୟସ ହେବ । ବଡ଼ ଗୋଲ ମୁଁ, ସୁନ୍ଦର, ତାବପ୍ରବଣ ଆଖୁ । ବର୍ଷରେ ଶ୍ୟାମଳ ବର୍ଷରୁ ଆହୁରି ସପା । ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟ ଦିଲ୍‌ଲାକୁ ଖାପି ଯାଉଥାଏ, ଅର୍ଥାତ୍ ବଳିଲା ବଳିଲା ପୂରିଲା ପୂରିଲା ଦେହ । ଉଚ୍ଚତା ମଧ୍ୟଭାଗରେ ବ୍ୟବହାର ଶୁଭ ମାର୍ଜିତ, ସେବା, ସେ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ଵରେ ଥାଏ ମଧୁରତା ଓ ଦୌହାର୍ଯ୍ୟ । ଚାହୁଁ ଚାହୁଁ ସେ ଲେଉଟି ଆସିଲେ । ସଂଗରେ ତାଙ୍କର ଯୋଡ଼ିଏ ଝିଅ, ଗୋଟିଏ ଛ’ସାତ ବର୍ଷର, ଯେପରି ଗୋଟିଏ ସାନ କୁନ୍ତଳା କୁମାରୀ, ଆଗରି ତିନି ଚାରି ବର୍ଷର, କହିଲେ ସେ ଉଚ୍ଚଳ କୁମାରୀ ।

ବହୁତ ସୁଖ ଦୃଶ୍ୟ ହେଲେ ।

“ଆରେ ଭୁଲିଯାଇଛି ଯେ ଆପଣମାନଙ୍କ ଭିତରୁ କେହି ପାନ ଖାଆନ୍ତି ?”

“ଆଜ୍ଞା, ମୁଁ ପାନ ଖାଏଁ । ଅଖରଗିଥା କହା ।” ସେ ପାନ ବରାଦ କରିଥାନ୍ତି । କହିଲେ “ଏ ବୁଦ୍ଧା, କରଥା ମର ଦେନା ।”

କାହାକି ତାଙ୍କର ସେହି ଗୋଟିଏ ବାକ୍ୟ ଅବିକଳ ମୋର ମନେ ରହିଯାଇଛି ? ମୁଁ ଜାଣେ ନାହିଁ ।

ବହୁ ବର୍ଷ ପରେ ପୂର୍ବ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ସାହୁଙ୍କ ୧୦ରୁ ତାଙ୍କ ଅତୀତ ଜୀବନର ଇତିହାସ ବିଷୟରେ କେତେକଥା ମୁଁ ଶୁଣିଲି, ସେତେବେଳେ ବି ସେହି କଥା ମୋର ମନେ ପଡ଼ିଥିଲା, “ଏ ବୁଦ୍ଧା, କରଥା ମର ଦେନା,” ଆଉ ଲେଉଟି ଆସିଥିଲା ମୋ ସୁତ୍ତି ଭିତରେ ଦିଲ୍‌ଲାରେ ସେହି ସଞ୍ଚ । ଏପାଖେ ଓଡ଼ିଶାଗତପ୍ରାଣୀ କବି କୁନ୍ତଳା କୁମାରୀ ସାବତ, ସାମାରେ ଖାଁ ଖାଁ କିଲା ମରଦାନ, ଦୂରରେ ଲାଲକିଲା । ପୁଣି ମନେ ପଡ଼ିଥିଲା ଆହୁରି କେତେ ବର୍ଷ ପରେ ଥରେ, ବାଙ୍କି ବୈଦ୍ୟେସ୍ଵରରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀମଣି ବିଦ୍ୟାରକଙ୍କ ପୁଅ କହୁଥିଲେ ।

ଭାବପ୍ରବଣ ‘ଗୋମାଣ୍ଡିକ କବି’ ଥିଲେ କବି କୁନ୍ତଳାକୁମାରୀ । ନାନା ସଦଗୁଣ ତାଙ୍କଠ ଥିଲା, ତାଙ୍କର ରୁଚିପୂର୍ଣ୍ଣ ବ୍ୟବହାର, ମମତାପୂର୍ଣ୍ଣ ହୃଦୟ, ମଧୁର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ଵ

ଅନେକଙ୍କ ଆକୁଷ କରିଥିଲା । ସେ ତାଙ୍କ ଚିହ୍ନିଥିଲେ ସେ ତାଙ୍କର ଆହା, କିଏ ଆଉ ଦିଲ୍ଲୀରେ ଥାଇ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଭାବି ଭାବି ଲୁହ ଡାଳିବ ।

ସେବିନ ସେ ଆମ ଉପରେ ବହୁତ ଅଭିମାନ କଲେ, କାହିଁକି ଆମେ ଦିଲ୍ଲୀ ଆଶି ସିଧା ତାଙ୍କ ଘରେ ରହିଲୁ ନାହିଁ ବୋଲି; ତାବି ଯଦି ନ କଲୁଁ, କାହିଁକି ଆମେ ଆଗରୁ ତାଙ୍କ ଘରକୁ ଆସିଲୁ ନାହିଁ କି ତାଙ୍କ ଫୋନ୍ କଲୁନାହିଁ, ତା ହେଲେ ସେ ଯାଇ ଆମୁକୁ ଘେନି ଆସିଆନ୍ତେ ।

“ହଁ, ଆପଣମାନେ ମତେ ପର ବୋଲି ଭାବିଲେ ।” ବୀର୍ଜିଶ୍ଵାସ ପକାଇ ସେ କହିଲେ ।

ଲାଗୁଆଏ, ଖାଲି ଆଜିର ନୁହଁ, ଏ ମୋର ଆଜନ୍କରୁ ଚିହ୍ନା । ଏଠି ବିଶ୍ୱାସ କରି ହେବ, ନିର୍ଭର କରିଛେବ, କିଛି ଲୁଚେଇବା ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ ।

ଆମ ଉପରେ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବର ପ୍ରଭାବ ଏଭଳି, କିଭଳି ହୋଇଥିବ ତାଙ୍କ ପ୍ରଭାବ ତାଙ୍କ ସମସ୍ଯାମୟିକମାନଙ୍କ ଉପରେ ? ସେ ଯଦି ଓଡ଼ିଶାର ଏଲିଜାବେଥ ବ୍ୟାଗେଟ୍ ବ୍ରାଉନିଂ, ତେବେ ରବାଟ୍ ବ୍ରାଉନିଂ କିଏ ?

ଦେଖିଲୁ ତାଙ୍କ ସ୍ଵାମୀ ଶ୍ରୀୟୁଷ୍ଟ କେ.ପି. ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ମହାଶୟକୁ । ସେ ଆୟ୍ୟସମାଜୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି, ନାଁ ଓଡ଼ିଆ ଭଲିଆ ଶୁଭୁନାହିଁ; ଭାବୁଥିଲି କେହି ପଣ୍ଡିମା ଲୋକ । କିନ୍ତୁ ଦେଖିଲି ସେ ଜଣେ ଖାଣି ଓଡ଼ିଆ ମଣିଷ, ଗୋରା, ସାଧାସିଧା, ପାତଳ ଲୋକଟିଏ । ତେହେରାରେ ସେଉଳି କିଛି ବିଶିଷ୍ଟତା ନ ଥିଲା । ଭାବିଥିଲି ସେ ବି ଜଣେ ତାତ୍ତ୍ଵର ବୋଧହୃଦୟ । ପଛେ ଶୁଣିଲି, ତା ସେ ନହଁନ୍ତି । ସେ ମେଲାପି ଲୋକଟିଏ, ଆମ ସଂଗେ ବହୁତ କଥାଭାଷା ହେଲେ, କୁନ୍ତଳା କୁମାରୀ ହିହା ଓ ଉର୍ଦ୍ଦୁରେ କବିତା ଲେଖୁ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପାଇଛନ୍ତି ସେ ସମ୍ବାଦ ତାଙ୍କରିଠୁଁ ଶୁଣିଲି । ସେଥିପାଇଁ ଶ୍ରୀୟୁଷ୍ଟ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ଶୁଭ ଆନନ୍ଦିତ, ତାତ୍ତ୍ଵରିରେ କୁନ୍ତଳା କୁମାରୀଙ୍କ ଖ୍ୟାତି ଆଦି ବିଷୟ ବି ତାଙ୍କଠୁଁ ପୁଣି ଶୁଣିଲୁ । କୁନ୍ତଳା କୁମାରୀ ସେଠି ନ ଥିଲାବେଳେ ଆମେ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ମହାଶୟକ ସଙ୍ଗେ କଥାଭାଷା ହେବିଥିଲୁ । ନିଜ ବିଶ୍ୱଯରେ ସେ କିଛି କହିଲେ ନାହିଁ ।

ବୁଝିଲି ସେ ଭବ୍ରଲୋକ । ସେ କବି କୁନ୍ତଳା କୁମାରୀଙ୍କ ସ୍ଵାମୀ । କିନ୍ତୁ ସେ ସବାଟ୍ ବ୍ରାଉନିଂ ନୁହଁନ୍ତି ।

କେତେ ବର୍ଷ ପରେ ମୁଁ ଶୁଣିଲି, ତା ଯୌବନ ବେଳେ ଅନେକେ ଗାହିଥିଲେ ତାଙ୍କ ବିଭା ହେବା ପାଇଁ ।

ଆଦୋ ବିଶ୍ୱିତ ହେବା କାରଣ ନାହିଁ ।

କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ସତେଜି ଶଶ୍ଵର-ନିବେଦିତ ଜୀବନ, ସେ ବିଭାବେବାକୁ ଛାପି କରି ନ ଥିଲେ । ଜଣେ ଜଣାଶୁଣା ତାତ୍କର ଅବିବାହିତ ରହି ଖେଳି ଜୀବନ ବିଭାଗ ଦେଲେ, କୁଆଡ଼େ ସେ ଆଉ କାହାକୁ ବିଭା ହେବାକୁ ଚାହିଁଲେ ନାହିଁ । ୧୯ ଜଣେ ଖ୍ୟାତନାମା ଓକିଲଙ୍କୁ ଦେଖୁଛି, ଉଚିଷ୍ଟିତ, ସୁନ୍ଦର ଚେହେରା, ସମ୍ମାନ, ତାଙ୍କ ପିଲାଏ ବି ଯୋଗ୍ୟ ହେଲେ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ବୋଷ ଥିଲା, ବୁଢା ଭାରି ମଦ ପିଇଥିଲେ, ନିଶାରେ ପଡ଼ି ରହୁଥିଲେ । ଏକବା ସେ ଥିଲେ ଜଣେ ଉଦୟମାନ କବି, ସୁନ୍ଦର ଭାବପ୍ରବଶ କବିତା ଲେଖୁଥିଲେ । ଶୁଣିଛି ତାଙ୍କର ବି ଛାତ୍ର ଅବସ୍ଥାରେ ବହୁତ ଛାପା ବଳିଥିଲା କବି କୁତ୍ତଳା କୁମାରୀଙ୍କୁ ବିଭା ହେବା ଲାଗି । ବିଭା ହୋଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ ।

ମଣିଷର କାମନାର ହାତ ପାଆନ୍ତିରୁ ବହୁତ ଉଚରେ ଆପଣା ‘ମାଧୁରା, ଆଲୋକ’ ଓ ପବିତ୍ରତା ଉଚରେ ଏକୁଟିଆ ତାରା ପରି ଝଟକୁଥିଲେ ନାରାକବି କୁତ୍ତଳାକୁମାରୀ, ପର ଦୁଃଖରେ ଦୁଃଖୀ, ଗରୀର ମମତାମୟୀ ।

କେତେ ବର୍ଷ ଅବିବାହିତ ରହିଲା ପରେ ସେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀଙ୍କୁ ବିବାହ କଲେ ।

ମୁଁ ଦେଖିଲାବେଳେ ସେମାନେ ଖୁବ ସୁଖରେ ଥିଲେ । ବଡ଼ଘର, ନିଜର କିନିକ, ସେଠି କେତେବୁଦ୍ଧିଏ ଗେଗୀ ରହନ୍ତି, ଆସନ୍ତି ଅନେକେ, ପ୍ରବୁର ଆୟ, ନିଜର କର୍ମଚାରୀମାନେ, ପରିଚାରିକାମାନେ, ଗାଡ଼ି, ଧନୀ ଚଳଣୀର ସବୁ ଚିନ୍ହ, ଦିଲ୍ଲୀ ସମାଜରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ।

ନିଜେ ଜଳଖ୍ୟା କରି ଖାଇବାକୁ ଦେଲେ । ବୋଧହୂଏ କିଶା ଜଳଖ୍ୟା ଛଡ଼ା କ'ଣ ପିଠା ବି କରି ଦେଇଥିଲେ ।

ବାରଯାର କହିଥିଲେ ପରାକ୍ଷା ପରେ ଆସିବାକୁ, ସେଠି କିଛିଦିନ ରହିବାକୁ, ଆଉ ଯାଇନାହିଁ ।

ମୁଁ କ'ଣ ଜାଣିଥିଲି ଜୀବନରେ ସେଇଥର ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମୋର ପ୍ରଥମ ଦେଖା ଶେଷ ଦେଖା ହେବ ବୋଲି ?

ଦିଲ୍ଲୀ ବୁଲି ଦେଖିଥିଲୁଁ ପୁରୁଷତ ମିଳିଲା ବେଳେ । ଆଗ ପହଞ୍ଚିଲା ବେଳେ ପରାକ୍ଷା ଦଶ ବାରଦିନ ଥାଏ, ସେତେବେଳେ ଦିନେ ଅଧେ ଯାଇଥିଲି, ତାହାର ସଞ୍ଚରେ ବୁଲିଗଲା ବେଳେ । ପରାକ୍ଷା ଆରମ୍ଭ ହେଲା ପରେ ଗୋଟିଏ ଯୋଡ଼ିଏ ‘ପେପର’ ପରେ ଆଉ ‘ପେପର’ ପରାକ୍ଷା ହେଉ ହେଉ କେତେବେଳେ ପାଞ୍ଚ

ସାତ ଦିନ ପାକା ଥାଏ, କେତେବେଳେ ଆଉ ବେଶି । ସେତେବେଳେ ବି କେବେ କେବେ ବୁଲି ଯାଇଛି, ପରୀକ୍ଷା ପରେ ବି ଚିନି ଚାଟି ବିନ ଥିଲି ବୋଧହୃଦୟ ।

କିନ୍ତୁ ଜରୁର କାମ ଖାଲି ଗୋଟିଏ, ସବୁବେଳେ ଧ୍ୟାନ ସେହି ଆଡ଼କୁ, — ପରୀକ୍ଷା ଲାଗି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା, ପରୀକ୍ଷା ଦେବା । ବେଶି ବେଳ ଆପଣା ବଞ୍ଚୁରି ଭିତରେ ବସି ବସି ପଡ଼ିବା, ମଞ୍ଚରେ ମଞ୍ଚରେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସଂଗରେ ପଢ଼ିବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା କରିବା, ଏଇ କାମ ।

ପରୀକ୍ଷା ଆସିଗଲା ।

ସକାଳ ନଅଟାରେ ବାହାରିବାକୁ ପଡ଼େ । କି ଶୀତ ! ଶୀତ ଲାଗି ରାତିରେ ମୁଁ ଗରମ ପ୍ରୟାଣୀ ସ୍ଵେଚ୍ଛା କୋଟ କମଳ ଶେଯ ଘୋର ହୋଇ ଶୁଏଁ, ମୁଣ୍ଡରେ ଗରମ ‘ମାଙ୍କଡ ଚୋପି’, ହାତରେ ଗରମ ‘ଦସ୍ତାନା’, ତଥାପି ବଂକା ହୋଇଯାଏଁ । ସକାଳେ ଥରଥର । ଖରା ଦେଖୁଁ ସାହେ ଆଠରେ, କୁହୁଡ଼ି ଭିତରେ ମଳା ଖରା । ଦିଲ୍ଲୀରେ ଜାନୁଆରି ମାସ ।

ପରୀକ୍ଷାରେ ନୃଆଦିନୀ ସହରରେ, ଦଶଟା ବେଳେ ପରୀକ୍ଷା ଆରମ୍ଭ ।

ନିଜ ଘାନ ଖୋଜି ନେଲି । ଘର ଭିତରେ ଭାରି ଶୀତ । ଉଷ୍ମମ ହେବାକୁ କେତୋଟି ଇଲେକ୍ଟ୍ରିକ ହିଟର ଥୁଆ ହୋଇଥାଏ । ପରୀକ୍ଷା ଆଗରୁ ପଦାରେ ଏତେ ଲୋକଙ୍କ କଥାଭାଷା ଲାଗି ଘୋ ଘା, ସରିଲା ପରେ ବି ଅଛ ବେଳ ହାଉଜାଉ । ପରୀକ୍ଷା ଚାଲିଥୁଲା ବେଳେ ସବୁ ଚୁପ୍ଚାପ, ମଞ୍ଚରେ ମଞ୍ଚରେ କାଗଜର ଖସ ଖସ ଶବ ।

ସେଠୁ ବାହାରି ଆସିଲା ପରେ ଯେଉଁଠି ଚିହ୍ନ ପରୀକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ ଏକାଠି ହୁଅନ୍ତି ସେଠି ଆଲୋଚନା କରନ୍ତି “ଯା ଉଭର କ’ଣ ଲେଖୁଲ ? ତା ଉଭର କ’ଣ ଲେଖୁଲ ?”

ସତେଜି ଇଷ୍ଟୁଲ କି କଲେଇର ପରୀକ୍ଷା ।

ସମସ୍ତେ ପରୀକ୍ଷାର୍ଥୀ, କାମ — ପରୀକ୍ଷା ଦେବା, ପଳାପଳ ଚିତ୍ର ସେତେବେଳେ ନୁହେଁ ।

ସେହି ପରୀକ୍ଷାମେଳାର ପିଠି ଆଡ଼ର ଦୃଶ୍ୟ ମନେପଡ଼େ ।

ପ୍ରତ୍ୟେକ ପରୀକ୍ଷାର୍ଥୀ ପଛଆଡ଼େ ଥିବେ ଅନେକ ଆପଣାର ଲୋକ, ହିତାକାହୀ, ସହରରେ, ମଧ୍ୟରରେ ।

ସେମାନେ ଆଶା କରିଥିବେ— ସେ ଆଇ.ସି.ୱେ ହେବ । ହେଲେ ? ତାପରେ ସ୍ଵପ୍ନ ।

ସେଥିପାଇଁ ତ ସେମାନେ ଆସିଛନ୍ତି, ଏତେ ଖର୍ଚ୍ଛାକ ହୋଇ, ଏତେ ଦୂରକୁ ବୋଲି ।

ସେମାନେ ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ହଜାର ।

ନିଆହେବେ ସାତ କି ଦଶ ।

“ନ ହେବ କାହିଁକି ? କିଏ କହିପାରେ ? ଖାଲି ଗୋଟିଏ ଯୋଡ଼ିଏ ବିଷୟର ନୁହେଁ । ସବୁଥିରେ କ’ଣ ସମସ୍ତେ ଭଲ କରିବେ ? ସବୁ ବିଷୟରେ ନମର ଏକାଠି ହେଲା ବେଳକୁ ? କିଏ କହି ପାରେ ?”

ସେମାନଙ୍କର ଯେ ବି ଭାବିବାର ଗୋଟିଏ ଦିଗ ।

ତେଣୁ ତ ଏତେ ପିଲା ଆସନ୍ତି !

ମାତୃଭାଷା ପରୀକ୍ଷା ଦିନ ଖୋଜି ଖୋଜି ଥକିଲି, କେଉଁ ବଖରାରେ ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରଶ୍ନ ମିଳିବ ଜାଣି ପାରିଲି ନାହିଁ । ଲ୍ଲାକବୋର୍ଦ୍ଦରେ ପ୍ରତି ବଞ୍ଚରା କାନ୍ଦରେ ଲେଖା ହୋଇଥାଏ । ‘ଓଡ଼ିଆ’ ବୋଲି ନାଁ ହେଁ ନ ଥିଲା ।

ସେଠିକାର ଜଣେ କର୍ମଚାରୀଙ୍କୁ ପଚାରିଲି । ଦେଖାଇଦେଲେ, ତାଲିକାରେ ଲେଖା ହୋଇଛି ୦୧୬, “ଓରସିଆନ୍”, କହିଲେ “ଏଇ ଘରେ ତ ।”

“ଓରସିଆନ୍ କ’ଣ ?”

“ଓରିସ୍ତାର ଭାଷା ।”

ଆଶ୍ରୟ ! ଓଡ଼ିଆ ବୋଲି ଗୋଟିଏ ଭାଷା ଅଛି ଏମାନେ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ ।

୧୯୩୭, ଆଉ ଦିଲ୍ଲୀରେ ଓଡ଼ିଆ ! ସେ ଅନୁଭୂତି ଏବେ ବି ଶୁଧୁରିଛି, ଲାଗୁନାହିଁ । ଯେଉଁ ପାଠୁଆ କେତେଜଣ ଖବର ରଖନ୍ତି ସେମାନେ ତ ଅର୍ଜେଷାଇନ୍ ଓ ନେତ୍ରାଭର ନାଁ ବି ଜାଣନ୍ତି । ଅନ୍ୟମାନେ ଏତେ ଅବହିତ ନୁହନ୍ତି । ଭାରତରେ ସବୁଠି ହିହୁ ଜାଣନ୍ତି । ‘ଜଗନ୍ନାଥ’ ତୀର୍ଥ ନାଁ । କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଶା ?

ଲୋକେ ନିଜ ନିଜ ଧନ୍ଦାରେ ହେଁ ଆବନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାର ଲୋକ ହୋଇ ଏ ଦେଶ ଲୋକ ଭାରତର ଯେତେ ଦେଶ ବିଷୟରେ ଯେତେ ଭାଷା ବିଷୟରେ ଜାଣେ ଅନ୍ୟମାନେ ଓଡ଼ିଶା ବିଷୟରେ ସେତେ ଜାଣନ୍ତି କି ଜାଣିବାକୁ କୁତୁହଳୀ

ସେଦିନ ପରୀକ୍ଷା ଭିତରେ ପାଞ୍ଜା ଥାଏ । ରାତିରେ ହେବ ପୂର୍ଣ୍ଣମା । କେତେଜଣ ବନ୍ଧୁ କହିଲେ ପୂର୍ଣ୍ଣମା ରାତିରେ ତାଜମହଲ ଦେଖୁଯିବା । ସଞ୍ଚର ହୋଟେଲରେ ଜଳଖାଆ ଖାଇଲୁଁ, ସଂଗରେ କିଛି ଜଳଖାଆ ରାତି ପାଇଁ ଧରିଲୁଁ, ରେଲ୍ ଚଢ଼ିଲୁଁ, ରାତି ଦଶଟା ହୋଇଥିବ, ଆମେ ଆଗ୍ରା ଷେସନରେ ଓହ୍ଲାଇଲୁଁ । ‘ଟାଙ୍କା’ ଘୋଡ଼ାଗାଡ଼ିରେ ବସି ସିଧା ଚାଲିଲୁଁ ତାଜମହଲ । ଶୀତଦିନ ରାତି । ସହର ଶୋଇପଡ଼ୁଥାଏ । ପୂର୍ଣ୍ଣମା ରାତି । ପାତଳ କୁହୁଡ଼ି ଉପରେ ଜନ୍ମ ଆଲୁଆ ଫେଲମାଲ ହେଉଥାଏ । ଚାରିଆଡ଼ ଶୂନ୍ୟାନ୍, ନିର୍ଜନ ରାଷ୍ଟ୍ର ଉପରେ ଆମ ଗାଡ଼ିର ଘୋଡ଼ାର ଟାପୁ ଶବ୍ଦ । ବଡ଼ ବଡ଼ ପୁରୁଣାକାଳିଆ କୋଠା ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଘରର କଙ୍କାଳ ପରି ସଜାହୋଇ ରହିଛି, ଟାଙ୍କାଟାଳକ କେତେ ନାଁ କହିଦେଉଛି, ତା ମନ ତାକୁଥିବ ଯେ ତାର ସେ ଉଷାହରେ ଆମେ ବି ଅଂଶ ଘେନିପାରିବୁଁ, କିନ୍ତୁ ଅନେକ ନାଁ ଆମ କାନକୁ ନିରିର୍ଥକ । ଆମେ ସେ ଉଷାହରେ ଭାଗୀ ହୋଇପାରୁନାହୁଁ । ଗାଡ଼ିର ବେଶ ଲାଗି ଶୀଘ୍ରା ପବନ ମୁହଁରେ ହାତରେ ଛାଟ ମାରୁଛି, ଆଖରୁ ନାକରୁ ପାଣି ବୋହିପଡ଼ୁଛି । ବାରମ୍ବାର ଜତିହାସରୁ ମନେ ପଡ଼ୁଛି “ଏଇ ସେଇ ଆଗ୍ରା” ଓ ମୁଁ ତାଜମହଲ ଦେଖିବାକୁ ଯାଉଛି ।

“ହେଇ ଆଗ୍ରାର କିଲ୍ଲା ।”

ଖୋଲା ପଡ଼ିଆ ସେପାଖେ ମୂଳ ଛାଇ ରୂପ । ପ୍ରକାଶ, ଭୟକର, ଗମ୍ଭୀର ।

କାଲିପରି ଲାଗୁଛି, ତିନିଶହ ବର୍ଷ ତଳର କଥା । ଦେଖିଲା ପରି ଲାଗୁଛି, ସେ ବିଷୟରେ ଏତେ ପଡ଼ିଥାଇଁ, ସ୍ଵପ୍ନ ଦେଖୁଥାଇଁ । ଆଉ ସାମ୍ବାରେ ସେହି ଝଳ, ଆଗ୍ରାର ଦୂର୍ଗ । ସତେ କ’ଣ ସେଠି ବସି ଥାଇ ଶାହଜହାନ ଝରକା ବାଟେ ତାଜମହଲକୁ ଅନାଇଁ ରହିଥିଲେ ?

ହେଇ ତାଜମହଲ ! କିଏ କହିଲା ? ଜଣେ କିଏ । କିନ୍ତୁ ଅନୁଭବ କଲି ଚିନ୍ତା ଭିତରେ ଗୋଟାଏ ଅଜଣା ଚମକ । ଦୂର ହାଲୁକା କୁହୁଡ଼ି ଭିତରେ ଜନ୍ମ ଆଲୁଆରେ ତାର ଧଳା ଝଳି ମିଶିଯାଉଛି । ଯେମିତି ଆଲୁଆ ଆଲୁଆହି ନୁହେଁ, ପାଣି ପରି ଆଉ କିଛି ମାଧ୍ୟମ । ଯେ କେଉଁ କୋଠା ବି ନୁହେଁ, ଶୁଭ୍ରିଏ ଧଳାପୁଲ ଡେମ ତା ଉପରେ କଡ଼ି, ତାର ଜୀଅନ୍ତା ଚମ, ଅଥଚ ସେ ସ୍ତଳ ବସୁବି ନୁହେଁ, ଗୋଟିଏ ସ୍ଵପ୍ନ । ଯେ କ’ଣ, କାହିଁକି, ଭାବିବା ଆଗରୁ ତାର ସୌନ୍ଦର୍ୟରେ ବିହୁଳକାରୀ ‘ଆକର୍ଷଣହିଁ ମାତେ ଅଟକାଇ ଦେଇଥିଲା । ଯେମିତି ସବୁ ଗତି-ଚେତନା ଥମିଯାଇଛି । ଘଣ୍ଟା ଚାଲୁନାହିଁ । ପୁଥବା ପୁରୁନାହିଁ । ସମୟ ଚାଲୁନାହିଁ । ସ୍ତର ହୋଇ ରହିଛି ତାଜମହଲ, ତା ସହିତ ମୁଁ ।

ଚାଙ୍ଗାରୁ ଓହେଇ କିଞ୍ଚିଏ ଠିଆହୋଇ ସେ ଦୂଶ୍ୟ ଆହୁରି ଉପରୋଗ କଲୁଁ । ତାପରେ ବେଢା ଭିତରକୁ ପଶିଲୁଁ । ଲମ୍ବା ସୃଜ । ଦି ପାଖେ ପାର୍କ, ସକାସଜି ବଗିଚା, ପାଣି କୁଷ୍ଟ, ଦାମୀ, ସୁଦର । ସେ ମୁଣ୍ଡରେ ଦୂରରେ ତାଙ୍କମହଳ । ଧଳା ମାର୍ବଳ ପଥର ଉପରେ ଜହନାଲୁଅ ପଡ଼ି ଛିରିକି ପଡ଼ୁଛି । ଆଲୁଅରେ ଛାଇ ପଡ଼ିଛି । ତାର ଗଢ଼ଣରେ ଚମକାଇ ଘୋଷବ । ସତେ ଯେମିତି ସେ ତୋଳା ହୋଇନାହିଁ, ଯୋଡ଼ି ଯୋଡ଼ି ଗଢା ହୋଇନାହିଁ, ଗୋଗାଛାଁ ଭୁର୍ଗୁ ଡିଇଛି ।

ସବୁ ନିଷ୍ଠତ । ନିର୍ବାକ ନିଷ୍ଠତା ବିନା ଯାକୁ ବାରିବା ବି ସତେକି ଅସମ୍ଭବ, ଉପରୋଗ ତ ଦୂର କଥା । ସେହି ନୀରବତା ଭିତରେ ତାଙ୍କମହଳ କେତେ କ'ଣ କହିଯାଉଛି । ସ୍ଵପ୍ନ । ସବୁ କଥା କୁହା ମନେ ମନେ ।

କିଏ ବିଜଣ ବିଦେଶୀ ତୁନିତାନି ଠିଆ ହୋଇ ଅନେଇଛନ୍ତି, ହଲ ନାହିଁ ଚଲ ନାହିଁ । ଶାତି ଶାତି ଏଠି ସେଠି ଆହୁରି କିଏ କିଏ । ଯେମିତି ସତେ ସତେ ମଣିଷହିଁ ନୁହନ୍ତି । ସମସ୍ତେ ଅତୀତ ଆଉ ଭୂତ । ତା ସହିତ ଏ ତାଙ୍କମହଳ । ଆମେ ବି ଭୂତପରି ଠିଆ ହେଲୁଁ । ଆଉ ଠିକ୍ ସେତିକି ବେଳକୁ ମନର ସ୍ଥାଭାବିକ ଅବସ୍ଥା ବାହୁଡ଼ି ଆଇଲା । ଲାଗିଲା, ଅତି ଧୋବ ଅତିକାଯ ପାଇ ଛତ୍ରକେତୋଟିଭଳି ଯେ, ନାହିଁ ଉପରେ କଢ଼, ଫୁଟି ନାହିଁ, ତେଣୁ ସୁଦର, ଆଉ ଯେ ମହିର ନୁହେଁ, ଦିଅଁ ଦେବତା ଏଠି ନାହାନ୍ତି, ଦିଶା ମୁର୍ଦ୍ଦର ଏଠି ପୋତା ହୋଇଥିଲା, ଆଗ ବେଗମ ମମତାଜକ ପଛେ ଶାହଜାହାନଙ୍କର । ମୁର୍ଦ୍ଦର ଉପରେ ମାଟି ଗଢାହେଲା ଯେ ସମାଧ କୋଠା । କଗତ୍ୟାକରେ ମୁର୍ଦ୍ଦର ଉପରେ ଏଡ଼େ ସୁଦର କୋଠା ଆଉ ନାହିଁ ।

“ମୋ ପ୍ରାଣୟିଯା ପଦ୍ମାର ସ୍ଵତ୍ତି ରହୁ ଏ ସମାଧକୋଠାର ବିସ୍ମୟକ ଘୋର୍ଯ୍ୟଭାରା, ଲୋକେ ଦେଖୁଥିବେ, ମନେ ରଖୁଥିବେ ।” ଏଇଆ ଥିଲା ମୋଗଲ ରାଜା ଶାହଜାହାନଙ୍କ ଅଭିଲାଷ । ଏକପଦ୍ମବ୍ରତ ତାଙ୍କର ନ ଥିଲା, ଆହୁରି କେତେ ଭାରିଯାବି ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ମମତାଜ ବେଗମଙ୍କ ସଂଗେ ତାଙ୍କ ସମ୍ରକ୍ଷ ସବୁରୁ ବେଶି ଘନିଷ୍ଠ ଥିଲା । ତାଙ୍କ ବିମାତା ନୁହୁଜାହାନଙ୍କ ଭାଇ ଆସି ଖାଁଙ୍କ ଛିଅ ମମତାଜ । ଦୁଇ ଭାଇ ମହବର ଖାଁ ଓ ଆସି ଖାଁ ମୋଗଲ ଦରବାରରେ ନାମଜାଦା ପ୍ରତାପୀ କର୍ମଚାରୀ, ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସେନାପତି ଦିହେଁ । ୧୬୧୭ ସାଲ, ‘ଶାହଜାହାନ’ ସେତେବେଳେ ରାଜପୁତ୍ର ଖୁରୁମ, ୨୦ ବର୍ଷର ଯୁବକ, ଉଦୀୟମାନ ସେନାପତି ମନରେ ବହୁତ ବଡ଼ ବଡ଼ ଆଶା, କିନ୍ତୁ ବଡ଼ଭାଇ ଖୁସ୍ତ ଆହୁରି ପ୍ରସିଦ୍ଧ, ତାଙ୍କ ଚପି ସେ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅଧୀଶ୍ଵର ହେବେ ଏତଳି ସମାବନା

ନ ଥିଲା ପରା । ସେଠିକିବେଳେ ମାମୁଣ୍ଡିଆ ମମତାଜଙ୍କ ବିଭାଗର, ତାଙ୍କ ବୟସ ଉଣେଇଛି । ବର୍ଷେ ଦିବଶୀ ପରେ ଭାଗ୍ୟ ଆଶିଦେଲା ଖ୍ୟାତି, ଚିତ୍ରବୂର୍ବ ରାଣୀ ପ୍ରତାପ ସିଂହଙ୍କ ପୁଅ ଅମର ସିଂହଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ ହେବ, ଜାହାଙ୍ଗରଙ୍କ ଆଦେଶ ଅଥବା ଶଶୁରଙ୍କ ସୁପାରିଶ ବଳରେ ଖୁରମହଁ ହେଲେ ସେନାପତି, ଯୁଦ୍ଧ ଜିଶା ହେଲା, ଅଜୟ ମେଘାର ରାଜ୍ୟ ୧୯୧୪ରେ ମୋଗଲଙ୍କ କରଦ ରାଜ୍ୟ ହେଲା, ଜାହାଙ୍ଗରଙ୍କ ରାଜବୂର ନଅ ବର୍ଷ ପୂରୁ ପୂରୁ । ଆଉ ଦୁଇ ବର୍ଷ, ଜାହାଙ୍ଗରଙ୍କ ସେନାପତିମାନେ ଦାକ୍ଷିଣ୍ୟର ଆହମେଦନଗର ଦୁର୍ଗକୁ ବାରମ୍ବାର ଆକ୍ରମଣ କରି ବିପଳ ହେଇଥାନ୍ତି, ପୁଣି ବରଗା ହେଲେ ରାଜପୁତ୍ର ଖୁରମ । ପୁଣି ଭାଗ୍ୟ ଖୋଲିଲା । ୧୯୧୭ରେ ଆହମେଦନଗର ହାରିଲା, ରାଜା ଆଦିଲ ସାହ ସହି କଲେ । ଜାହାଙ୍ଗର ଖୁରମକୁ ‘ଶାହ-ଜାହାନ’ ବୋଲି ଉପାଧ ଦେଲେ, “ଶାହ-ଜାହାନ” – ରାଜଗାନ୍ଧିରେ ନ ବ୍ୟୁତି “ସଂସାରଯାକର ରାଜା” । ମମତାଜ ଆସିଲା ପରେ ସତେ ଅବା ସୌଭାଗ୍ୟବି ଆସିଥିଲା । ଖୁରମ ରାଜା ନ ହୋଇ ବିବାହିତ ଜୀବନର ୧୫ ବର୍ଷ ବିତ୍ତିଗଲା । ୧୯୭୭ ଶରଦ ରତ୍ନରେ ଅଛ୍ଳୋବର ୨୭ରେ ଜାହାଙ୍ଗିର ଲାହୋର ପାଖେ ମଲେ । ଦିପୁଅ ଖୁସ୍ତ, ପରମ୍ପରା ମରି ସାରିଥାନ୍ତି । ଆଗପୁଅ ସାହରିଯାର ଆସି ନୁହଜାହାନଙ୍କ ସାହାୟ୍ୟରେ ନିଜକୁ ସମ୍ରାଟ୍ ବୋଲି ଘୋଷଣା କଲେ, ଗନ୍ଧାରା ଅଧିକାର କଲେ । ଶାହଜାହାନ ତ କାହିଁ ଦୂର ଦାକ୍ଷିଣ୍ୟରେ ଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ସ୍ଵାର୍ଥ ଜଗିଥାନ୍ତି ତାଙ୍କ ଶଶୁର ଆସଦ ଖାଁ, ମମତାଜଙ୍କ ବାପା । ସାହାରିଆର ବସା ହେଲେ, ତାଙ୍କୁ ଅନ୍ଧ କରି ଦିଆଗଲା । ଶାହଜାହାନଙ୍କ ପାଖକୁ ଖବର ପଠାଗଲା । ଧାଇଁ ଆସି ଫେବୃଆରି ୨୮ରେ ଏଇ ଆଗ୍ରାରେ ସେ ରାଜ-ଅଭିଷେକ ହେଲେ, ‘ମୁୟାଦ, ଶାହଜାହାନ’ ବୋଲେଇଲେ, ତାଙ୍କର ସବୁ ପ୍ରତିଦ୍ୱାରାଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରେଇଲେ, ଯେମିତି କେହି ଆଉ ନ ଥିବେ ତାଙ୍କ ଶତ୍ରୁତା କରିବାକୁ । ମୋଗଲ ରାଜୁଡ଼ି ସବୁତ ହତ୍ୟା, ଶଠତା, ଲୁଣନ ଆଉ ବଳ ଉପରେହଁ ଚେକା ପକାଇ ବସିଥିଲା ଆଉ ରତ୍ନମାଂସରେ ପୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଦେଖାଉଥିଲା ତା ଧନରଦ୍ଧର ଆଖୁ ଖଲସା ବିଭବ, ତା ଗୋଲାପ ବରିଚାର ସୌନ୍ଦର୍ୟ, ସଞ୍ଚାର ଝଙ୍କାର ଉଚ୍ଛଳି ପଢୁଥିଲା, ପୁଣି ନୃତ୍ୟ ଓ ଚିତ୍ରର ସୌନ୍ଦର୍ୟ, ବିଳାସ ଓ ପୁର୍ବିର ଲହଦି ଛୁଟୁଥିଲା । ଶାହଜାହାନ ରାଜା ହେଲେ,— ଶଶୁର ଖୁଦୁତାଶୁରଙ୍କ ବଳ ଓ କୌଶଳକୁ, ଧୂର୍ଗ ନୁହଜାହାନଙ୍କ ସବୁ କୌଶଳ ବ୍ୟଥି ହେଲା । ମମତାଜ ବେଶମଙ୍କ ବାପା ଓ ବଡ଼ବାପାହିଁ ହେଲେ ତାଙ୍କର ଦୁଇ ପ୍ରଧାନ ସେନାପତି, ତାଙ୍କ ଆସାନର ଦୟ ଖୁଲାଣ ଯୋଡ଼ିକ । ଏଥର ପ୍ରକୃତରେ ସେ ‘ଶାହଜାହାନ’; ଦୁନିଆୟାକର ରାଜା, ସେକାଳର ବିଶାଳ ଭାଗତର । ଆଉ ତାଙ୍କ ଭାଗ୍ୟଲକ୍ଷ୍ମୀର ପ୍ରତୀକ, — ମମତାଜ ବେଶମ ।

କିନ୍ତୁ ସେଉଁଠୁ ତିନୋଟି ବର୍ଷ ପରେ ହଠାତ୍ ସନ୍ତାନ ପ୍ରସବ କରି ମମତାଙ୍କ ବେଗମଙ୍କର ତିରୋଧାନ । ୧୯୩୧ ସାଲ । ବୟସ ୩୯ ।

ତାପରେ ଆହୁରି ବିତିଳା ୨୭ ବର୍ଷ । କେତେ ଯୁଦ୍ଧ, ବିଦ୍ରୋହ ଦମନ, ରାଜ୍ୟ ଶାସନ । ନାନା ହିନ୍ଦୁ ମନ୍ଦିର ଧ୍ୟେ । ସୁଦରୀ ମମତାଙ୍କ ଗରିବଙ୍କର ଉପକାର କରୁଥିଲେ, ଦୟାକୁ ଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ସୁନି ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ମୁସଲମାନମଙ୍କୁ ସେ ଯେପରି ଶ୍ରଦ୍ଧା କରୁଥିଲେ, ମୁସଲମାଲମାନଙ୍କ ଅନ୍ୟ ସମ୍ପ୍ରଦାୟଙ୍କୁ ସେବଳି ଅଶ୍ରଦ୍ଧା କରୁଥିଲେ ଓ ଅଣମୁସଲମାନ ସବୁ ଧର୍ମର ଲୋକଙ୍କୁ ଘୃଣା କରୁଥିଲେ । ଶାହଜାହାନଙ୍କର ବି ଅବିକଳ ସେହି ରୁଚି, ତାଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ ଆଗ୍ରହ ହେଉ ହେଉ ସେ ବାରାଣସାରେ ତିରିଶଟି ପ୍ରାଣନ ହିନ୍ଦୁ ମନ୍ଦିରକୁ ଧ୍ୟେ କରାଇଥିଲେ, ପଛେ ତ ଭାରତଯାକ ଆହୁରି କେତେ । ସେ ଭାବୁଥିଲେ ତତ୍ତ୍ଵବାଦୀ ସେ ଧର୍ମକାର୍ଯ୍ୟରେ କରୁଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଥଥାପି ସେ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କୁ ଭଜ ପଦବୀରେ ନିଯୁତି ହେଉଥିଲେ, ନାନା କ୍ଷେତ୍ରରେ ବିଚାରରେ ନିରପେକ୍ଷ ନୀତି ଦେଖାଉଥିଲେ ।

ଆହୁରି ଏ ସତେଜଶି ବର୍ଷ ରାଜତ୍ୱ ଭିତରେ ଶାହଜାହାନ କ'ଣ ମମତାଙ୍କ ବେଗମଙ୍କୁ ଝୁରି ହେଉଥିଲେ ? ସଂସାରର ନାନା ଭୋଗବିଳାସ, କାମନା ତାଙ୍କୁ ବେଢ଼ି ରଖିଥିଲା । ଅଟାତ ଯୌବନର ନାନା ସୁତ୍ତ ଭିତରେ ଆସନ୍ତିର ଉନ୍ନତମ ବୁଢ଼ିଏ ହୋଇ ରହିଥିଲେ ମମତାଙ୍କ ତାଙ୍କର ଚାକ୍ଷୁଷ ସ୍ନାରକ ହୋଇଥିଲା ତାଜମହଲ ।

ସେମେମର ୧୯୪୭, ଶାହଜାହାନ ଖୁବ ବେମାର ପଡ଼ିଗଲେ, ଜୀବନ ମରଣ ସଂକଟ । ନିଜେ ବଞ୍ଚି ଥାଇଁ ଥାଇଁ ପୁଅମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଲାଗିଗଲା ଜୀବନ ମରଣ ଲଡ଼ାଇଛି, ପୁଣି ତାଙ୍କ ରାଜ୍ଯ ହେଲାଦିନର ଇତିହାସ, ଭାଇମାନଙ୍କୁ ମାରି ମରାଇ ନିଜେ ରାଜ୍ୟ ହେବାକୁ ଉଦ୍ୟମ । ୧୯୪୮ ସାଲର ବୈଶାଖ ମାସ । ସାମୁଗଡ଼ ଯୁଦ୍ଧରେ ଜୁନ ୨୯ ତାରିଖରେ ବଡ଼ଭାଇ ଦାରାକୁ ପରାୟ କରି ଆୟରଙ୍ଗଜେବ ଶାହଜାହନ ରହିଥିବା ଆଗ୍ରା ଦୁର୍ଗ ଅବରୋଧ କଲେ । ଯମୁନାନଙ୍କରୁ ଗଡ଼କୁ ପାଣି ଆସିବା ବାଟ ବନ୍ଦ କଲେ । ଦୁର୍ଗ ଭିତରେ ଅଛି କେତେଟା କୃଥ, ଅସନା କାହୁଅ ପାଣି, ସାହଜାହାନ ସେହି ପାଣି ପିଇ ଜୀବନ ରଖିଥାନ୍ତି, ମନ ଦୁଃଖରେ ଆୟରଙ୍ଗଜେବକୁ ଚିଠି ଲେଖିଲେ ।

ହିନ୍ଦୁମାନେ ସମସ୍ତେ ଧନ୍ୟ କାରଣ ସେମାନେ ତାଙ୍କ ମଳା ଲୋକଙ୍କୁ ପାଣି ଦିଅନ୍ତି । ଆଉ ପୁଅ ତୁ ଯେ ବିଚିତ୍ର ମୁସଲମାନଟିଏ କାରଣ ମୁଁ ବନ୍ଦ ଥାଇଁ ଆଉ ତୁ ମତେ ପାଣି ପାଣି ବୋଲି ହାହାକାର କରାଉଛୁ । ଆଗେ ପୁଅ, ତୋର ତ ଖୁବ ବଡ଼ତି ହୋଇଛି, କିନ୍ତୁ ଯେ ଦୁନିଆଁଟା ବିଶ୍ୱାସପାତକ, ଏଠି ତୋ କପାଳ ଖୋଲିଛି ବୋଲି ତୁ ସେଥିପାଇଁ ଗର୍ବ କରନା, ଗର୍ବ ଦେଖାଇ

ଓ ପୁଅର ବାପ ପ୍ରତି ଯେଉଁ କର୍ବ୍ୟ ତାକୁ ଅବହେଳା କରି ଯେ ପାକଳ ଅଭିଜ୍ଞ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ତୁ ଧୂଳି ଅଜାତ ନା । ମନେ ରଖୁଥିବୁ ଯେ ପୃଥିବୀରେ ସବୁ ଦିଦିନିଆ, ଏ ସଂସାରରେ ଜୀବନ ଶାଲି ଅନ୍ତର ରାଜ୍ୟ ଭିତରେ ପଶିବା ଆଗରୁ ଗୋଟାଏ ସଂକାର୍ଣ୍ଣ ଘାଟିବାଟ, ଶାଲି ଭଗବାନଙ୍କୁ ମନେ ରଖିଲେ ଓ ଲୋକଙ୍କୁ ଦୟାକଲେ ଯାଇ ସବୁଦିନିଆ ବଢ଼ି ମିଳେ, ଆଉ କାହିଁରେ ମିଳେ ନାହିଁ । ଜୁନ ଗରେ ଆଉରଙ୍ଗଜେବ ଆଗ୍ରା ଦୁର୍ଗ ଅଧ୍ୱକାର କଲେ । ଶାହଜାହାନ ନିଜ ପୁଅ ହାତରେ ବଦୀ ହେଲେ । ବୁଢ଼ାଙ୍କର ସେତେବେଳେ ବେମାରିରେ ମରିବା ଯୋଗ ନ ଥିଲା । ପୁଅ ଆଉରଙ୍ଗଜେବ ହାତରେ ବଦୀ ହୋଇ ଆହୁରି ଆଠ ବର୍ଷ ବିତେଇବାର ଥିଲା ସେହି ଆଗ୍ରା ଦୁର୍ଗ ଭିତରେ । ହଣାହଣି, ମରାମରି, ଗୋଟି ଗୋଟି ହୋଇ ବାରି ସବୁ ପୁଅ ମଲେ । ସେବାରେ ଲାଗିଥାଏ ଝିଅ ଜାହାନାରା । ଆଉରଙ୍ଗଜେବଙ୍କର କଡ଼ା ହୁକୁମ, ଚଳଣିରେ ବଡ଼ଲୋକି ନାହିଁ, ଅତି ସାଧାରଣ ମଣିଷ ପରି ବେଶଭୂଷା । ବାପ ପୁଅଙ୍କର ଚିଠି ପତ୍ର ଚାଲିଥାଏ କଡ଼ା କଡ଼ା, ପରସ୍ପରକୁ ଦୋଷ ଦିଆଦେଇ । ବୁଢ଼ାଙ୍କର ଶେଷ ଜୀବନ କରୁଥାଏ ଭଗବାନଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରି । ତାପରେ ୭୪ ବର୍ଷ ବୟସରେ ୧୭୭୭ ଜାନୁଆରି ୨୭ରେ ସେ ମଲେ । ସେ ମଲାପରେ ବି ଆଉରଙ୍ଗଜେବ ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ କ୍ରିୟା ବେଳେ କୌଣସି ଆଡ଼ମ୍ବର କରାଇ ଦେଲେ ନାହିଁ ।

ଦେଉଳକୁ ଗଲେ ସୁନ୍ଦର କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ଦେଖୁ ଦେଖୁ ମନରେ ଆସେ ପବିତ୍ର, ଉନ୍ନତ ଧାରଣା । ସବୁ ଧର୍ମର ସବୁ ଠାକୁର ସେହି ଏକ ସର-ଚିଦ-ଆନନ୍ଦମୟ । ସବୁଠି ଯୁଗ ଯୁଗର ତତ୍ତ୍ଵ ହୃଦୟର ପବିତ୍ର ସ୍ମୃତି ।

ତାଙ୍କମହଳ ସୁନ୍ଦର, କିନ୍ତୁ ସେଠି ଆସେ ଦୀର୍ଘଶୀଏ । ଜାଅନ୍ତା ହୋଇ ବି ମୂର୍ଢିରଖାନା । ସେଠି ସରଚିଦ ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭୂତ ହୁଅଛି ଗୋଟାଏ ଶୁଶାନ-ବୈରାଗ୍ୟ ଜନିତ ତୀର୍ତ୍ତ ଅଭାବବୋଧରୁ । ସେଇଥା ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ ଶାହଜାହାନ ଅବରୁଦ୍ଧ ଆଗ୍ରା ଦୁର୍ଗରେ ବସି ଆଉରଙ୍ଗଜେବଙ୍କୁ ଚିଠି ଲେଖିଲା ବେଳେ । ମମତାଙ୍କ ପରି ଭାରିଯା ରହିଲେ ନାହିଁ । ତିରିଶି ବର୍ଷ ବ୍ୟାପା ଭାରତର ସମ୍ରାଟପଣର ଅଶ୍ଵର୍ଯ୍ୟ କି ଗୋରବ ରହିଲା ନାହିଁ । ଭାର୍ଯ୍ୟରେ ଥିଲା ଯେ ଆଠ ବର୍ଷଯାକେ ଜେଳରେ ପଢ଼ିଥିବେ ଆଉ ମରିବେ ।

ଭିତରକୁ ଗଲୁଁ । ଭିତରକୁ ଅଭୂତ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ଦେଖିଲୁଁ । ଦେଖିଲୁଁ, ପାଖକୁ ପାଖ ମମତାଙ୍କ ଓ ଶାହଜାହାନଙ୍କ ସମାଧୀ, ମାର୍ବଲ ପଥରରେ ଚିଆରି । ତା ଉପରେ ରଙ୍ଗ ରଙ୍ଗର ପଥରରେ କୋରାନର ଧାଡ଼ିମାନ ଲେଖା ହୋଇଛି, ସତେ ଅବା ନାନା ରଙ୍ଗରେ ଚିତ୍ର ହୋଇଛି । କାନ୍ଦରେ ବି ସେହିପରି ସାଙ୍ଗରେ

ଗାଇବ ଥିଲେ, କହିଲେ ପ୍ରକୃତ ମାଟି ସମାଧ ଯା ତଳେ ଅଛି, ଓହ୍ଲାଇ ଦେଖିବାକୁ ସିଦ୍ଧି ଅଛି ।

ଜୋତା ଖୋଲି ସିଦ୍ଧିରେ ମାଟିଚଳ ଘର ଭିତରକୁ ଗଲୁଁ । ଖୁବ ମୋଳା ଫରଚା ଘର । ଚଟାଣରେ ଯୋଡ଼ିଏ ମାଟି ସମାଧ, ଗୋଟିକରେ ମମତାଙ୍କ ବେଶମଙ୍କ ମୁର୍ଖର ପୋତା ହୋଇଥିଲା, ଆରଟିରେ ଶାହୀଜାହାନଙ୍କର । ବହୁତ ମହମବତୀ ଓ ଲୋବାନ୍ଦବତୀ ।

ନିରାଭରଣ ଫମା ଘର ।

ଲୋକେ ଏଠି ସମାଧରେ ଲୋବାନ୍ଦ ବତୀ ଦିଆନ୍ତି, ନାଁ ଧରି ଡାକିଲେ ବହୁତ ବେଳଯାକେ ଶୁଭୁଆଏ । ଆମେ ବି ସେଇଆ କଲୁଁ ।

ଡାକିଲି “ଶାହୀଜାହାନ” ।

“ମମତାଙ୍କ ବେଶମ” ।

ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ଶୁଭୀଯାଉଥାଏ । ବହୁତ ବେଳ ।

ସେମାନଙ୍କ ସୁତ୍ତିକୁ ଦଶବତ କଲି । ଅଜଣା ଦୁଃଖରେ ମନ ଭାରି ଭାରି ଲାଗୁଆଏ ।

ସେଇଠୁ ତ ଦରକାର ଗୋଟାଏ ହୋଟେଲ, ରାତିଟା ଶୋଇ ପଡ଼ିଲେ ସକାଳକୁ ଦିଲ୍ଲୀ ଫେରିଯିବୁ । କେତେଠି ଯାଗା ନାହିଁ । କେତେଟା ମନକୁ ପାଇଲା ନାହିଁ । ତାପରେ ଆଉ ଗୋଟାଏ, ଅଳଗା ଅଳଗା ନୁହେଁ, ବଡ଼ ବଞ୍ଚିଗାଟିଏ । ଅର୍ଥାତ୍ ବଦିବାଘର । ସୋଟା କେତେ ଖଣ୍ଡ ଅଛି । ତଳେ ଗଢି ଉପରେ ଶୋଇବାକୁ ହୋଟେଲବାଲା ବିଛଣା ଆଣିଦେବ । କିନ୍ତୁ ସେହି ସମୟ ଭିତରେ ପାଖୟରୁ ସଙ୍ଗାତର ତାଳେ ତାଳେ ନାଚର ଘୁଂଘୁର ଝୁଣୁଣୁ ଶୁଭିଲା । ଆମ ଭିତରୁ କାହାର ଜଣକର ନିଦା ପଡ଼ିଗଲା କାନ୍ଦର ଛବିମାନଙ୍କ ଉପରେ, ବଡ଼ବଡ଼ ଅଶ୍ଵୀଳ ଛବିଗୁଡ଼ାଏ । ହଠାତ୍ କିଏ ଉଠିବାକୁ କହିଲା ମନେ ନାହିଁ କିନ୍ତୁ ଏକା ସଂଗେ ସମସ୍ତେ ଉଠିପଡ଼ି ତଳକୁ ଓହ୍ଲାଇଗଲୁଁ । ଟାଙ୍ଗାବାକୁ ବିଦା କରା ହୋଇ ନ ଥାଏ । ଆମ ଭିତରେ ମତ ସାବ୍ୟଷ୍ଟ ହେଲା ଏ ପ୍ଲାନ ଭଲ ନୁହେଁ, ହୋଟେଲ କି ଆଉ କ'ଣ ତା କହିବା ଅସମ୍ଭବ । ଭରର ଭାରତର ପିଲା କହିଲେ ଏଣେ ଟାଙ୍ଗାବାଲା ଏପରି ବି କରନ୍ତି । ଯାହା ହେଉ, ରାତି ବହୁତ ହେଲାଣି; ଶାତ ବହୁତ, ତଥାପି ନିରାପଦ ହେବ ସେସନ୍, ସେଠି ପୁଙ୍ଗାରେ ପଡ଼ିଲେ ବି । ସେହିଆ କଲୁଁ ।

ଓଡ଼ିଶା ବାହାରେ ପ୍ରାୟ ଦୁଇମାସ ରହି ଫେବ୍ରୁଆରୀ ୧୯୬୭ରେ କଟକ ଫେରି ଆସିଲି କାହୁଡ଼ାଇ ପାଖକୁ । ବନ୍ଦୁବାନ୍ତବ ଓ ବନ୍ଦୁମାନଙ୍କୁ ଦେଖା କଲି । ସମସ୍ତିଙ୍କ ମନରେ ଏକା ପ୍ରଶ୍ନ,— ମୁଁ କ’ଣ ଆଜ.ସି.ୱେ. ହେବି ଉଚରି ବି ଏକା,— କିଏ କହିପାରେ ? ଏତେ ଗୁଡ଼ିଏ ‘ଫେପର’, ସବୁଥରେ ନମର ମିଶି ଯାହାର ବେଶି ହେବ ସେ ହେବ । ପ୍ରାୟ ଦେବ ହଜାର କି କେତେ ପରାଷାର୍ଥୀ, କିଏ କେଉଁଠିକା ଛାତ୍ର, କାହାକୁ ଚିହ୍ନିବି ବା କିଏ ?

ମୁଁ ଯାଇଥିଲି ଅଭିଜ୍ଞତା ଅର୍ଜନ ପାଇଁ, ପ୍ରଥମ ଥରକରେ ନିଷ୍ଠିତ ଭାବେ ସର୍ବୋତ୍ତମା ସ୍ନାନମାନଙ୍କ ଭିତରେ ମୋ ସ୍ନାନ ରହିବ ଏତଳି ଧାରଣା ନ ଥିଲା । ଅଭିଜ୍ଞତା ହେଲା,— ନାନା ପ୍ରକାର । ସଂକୋଚ ଭାଜିଗଲା । କେତେ ବିଷୟରେ ଭଲ କରିଛି ବୋଲି ଧାରଣା ଥାଏ । ଆମ୍ବିଶାସ ଆସିଥାଏ, ଆଉ ବର୍ଷେ ପଡ଼ିଲେ ଚଳିବ ।

ଇତିହାସରୁ ଦୁଇଶହ ପରିବର୍ତ୍ତ ଚାରିଶହ ନମର ନେଲେ ବୋଧହୃଦୟ ଲାଭ ହେବ । ଭୂଗୋଳରୁ ଦୁଇଶହ ନମର ନେବା ବି ସୁବିଧା ପରା । ମଣିଷର ସାତ ପାଞ୍ଚ । ଦିଲ୍ଲୀରୁ ଫେରି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପୁଣି ପଡ଼ାରେ ଲାଗିଗଲି ।

ମୁଁ କ’ଣ ନିଷ୍ଠିତ ଭାବେ ଜାଣିଥିଲି ଯେ ପ୍ରଥମ ପରାଷାରେ ମୋର ହେବ ନାହିଁ ? ପରାଷା ଦେବା ଆଗରୁ ସେବଳି ଆଶଙ୍କା ଥିଲା; ଦେଇସାରି ସେ ଆଶଙ୍କା ନ ଥିଲା । ମୁଁ ବି ଭାବୁଥିଲି,— ନ ହେବ ବୋଲି ଭାବିବି କାହିଁକି ? ଖରାପ ତ ହୋଇନାହିଁ । ବରଂ କେତେବେଳେ ମୁହଁ ମୁହଁ ପଚାରନ୍ତି,— କାହିଁକି ସେଠି ଜଣେ ପଚାରିଲେ, ଯେ “ତୁମେ କଣ ଭାବୁଛୁଯେ ତୁମର ୨୯ ଜାତି, ୧୨ ପାଇଁଷ ଦେହ ଓଜନ ତୁମ ବୟସ ଅନୁପାତରେ ଠିକ୍ ଅଛି ?” ଉଚରି ତ ଭାବୁଛି ଠିକ୍ ଦେଲି, ଯେମିତି ଦେଶ ବିଦେଶର ଖରବ କି ଆଉ ଯାହା ଯାହା ପଚାରିଲେ ତ ଉଚରି ବି । କିନ୍ତୁ ଏ ପ୍ରଶ୍ନରୁ ସୂଚନାତ ଏଇଥା ଯେ ସେମାନେ ମୋ ଶରୀରକୁ ଅନୁପ୍ରୟୁଷ ଭାବିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ମୁଁ ବା କ’ଣ କରିଥାନ୍ତି ? ବ୍ୟାୟାମ ମୁଁ କରି ଆସିଛି ଓ କରୁଥାଏ ।

ଅପ୍ରେଲ କି ମୋ ମାସରେ ହେବ, ପଳ ବାହାରିଲା । ପ୍ରଥମ ସ୍ନାନ ବୋଧହୃଦୟ ସି.ବି. ରାଓ, ସେ ସି.ୟା. ଚିନ୍ତାମନିଙ୍କ ପୁଅ, ହରିବନ୍ଦଶ ଲାଲ, ନିଆର ଆହମଦ, ବୋଧହୃଦୟ ଏ.ସି.ରି ସୋହୋନି, ଆଉ ଦି ଚିନି ଜଣ କିଏ । ମୋ ସ୍ନାନ ଶହେ ବାବନରେ । ବିଭିନ୍ନ ବିଷୟରେ ମିଳିଥିବା ନମର ଦେଖିଗଲି । ମାତୃଭାଷା, ସାଧାରଣ ଜ୍ଞାନ, ସାଧାରଣ ବିଜ୍ଞାନରେ ମୋର ସବୁଠୁ ବେଶି । ଦି ଦି ମାସ

ପଡ଼ି ଜତିହାସରେ ବାଷଠି ଚୌଷଠି । ଇଂରେଜୀ ସାହିତ୍ୟରେ ପିରିଆଡ଼ ଗୁଡ଼ାକରେ କେଉଁଟାରେ ଷାଠିଏବୁ ଅଛି ବେଶି କେଉଁଟାରୁ ଅଛି କମ୍ । କିନ୍ତୁ ଅତି ଖରାପ ନମର ମିଳିଛି ଇଂରେଜୀ ‘ଏସେ’ରେ,— ବିସ୍ମିତ ହେଲି, ଓ ‘ଭାଇଭା’ରେ ଭଲ ନମର ନାହିଁ । ଇଂରେଜୀ ‘ଏସେ’ରେ ଯେଉଁ ବିଷୟ ପଡ଼ିଥିଲା ଏମ.୬.୬.ରେ ସେହି ବିଷୟରେ ଲେଖୁ ଏକ ମିଳିଥିଲା, ଆଇ.ସି.୬ସ୍.ରେ ସେହି ବିଷୟରେ ଲେଖୁ ନାହା ବୁଡ଼ିଗଲା । “ଗୋମାନ୍ଦୁ ଏଣ୍ ରିଆଲିକ୍ୟୁ ଜନ ଲାଇଫ୍ ଏଣ୍ ଲିଟେରେଚର୍ଚ” । ନିଶ୍ଚୟ ଆମର ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭିନ୍ନେ ଭିନ୍ନେ । ଏଥରୁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ,— ଭବିଷ୍ୟତରେ କଂପିଟିସନ୍ ପରାମର୍ଶରେ ପ୍ରବନ୍ଧ ପାଇଁ ଜଟିଳ ବିଷୟ ବାହିବା ମୂର୍ଖତା ହେବ, ଯେପରି ଏଥର ହେଲା ।

ଅତି ଆପଣାରମାନେ, ଯେଉଁମାନେ ସ୍ଵେଚ୍ଛପ୍ରବଣ ହୋଇ ଠାକୁରଙ୍କୁ ଢାକୁଥିଲେ ମୋର ହୋଇଯାଉ, — ଭାବୁଥିଲେ ହଁ ହୋଇଯିବ; ସ୍ଵେହ ଯୋଗୁଁ ମୋ ଭବିଷ୍ୟର ବିଷୟରେ ଉଚାଶା ରଖୁଥିଲେ, ସେମାନେ ମନେ ମନେ ନିରାଶ ହେଲେ କିନ୍ତୁ ଆହୁତି ଉପାଦ ଦେଲେ । କିନ୍ତୁ ସମାଜରେ ଉପହାସ ଶୁଣିବାକୁ ପଡ଼ିନାହିଁ, କାରଣ ମୁଁ କହିଥିଲି ଏ ପ୍ରଥମ ଉଦ୍ୟମ ପରାମାନ୍ତ୍ରିକ ମାତ୍ର, ଓ ଆଖୁ ବୁଝି ଆଶା ରଖିବା ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂଲ ହେବ । ପଢା ଅବ୍ୟାହତ ରହିଲା । କୌଣସି ଚାକିରି ପାଇଁ ପ୍ରାର୍ଥୀ ହେଲି ନାହିଁ । ଜଣେ ଚିହ୍ନା ଛାତ୍ର,— ମୋତୁ ଦୁଇ ବର୍ଷ ଉପର ଜ୍ଞାନସର,— ଡିପୋଟି ସବ୍‌ଡିପୋଟି ପାଇଁ ଦରଖାସ୍ତ ଦେଲେ ଓ ଡିପୋଟି ହେଲେ, ଜାଣିଥିଲି, ତାଙ୍କର ବି ଉଚାଶା ଥିଲା, ସେ ଆଇ.ସି.୬ସ୍ ଦେଇଥାନେ, ସେ ଓ ମୁଁ ତାଙ୍କର ଚାକିରି ପ୍ରାପ୍ତିରେ ଦୁଇ ପ୍ରକାଶ କଲୁଁ, ପଛେ ସେ ହୋଇଥିଲେ ମୋର ଉପରିଷ୍ଠ କର୍ମଚାରୀ । ସେହି ୧୯୩୭ରେ ସିଧା ସଲଖ ଡିପୋଟି ନିଯୁକ୍ତି ଶେଷଥର ହୋଇ ଶ୍ରୀ ବିଶ୍ଵନାଥ ଦାସଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳି ଆସିବାରୁ ବନ୍ଦ ହେଲା । ବନ୍ଦ ହେବ ବୋଲି ଜଣା ବି ନ ଥିଲା ।

ଏକ ଉଦେଶ୍ୟ ରଖୁ ପାଠ ପଡା, — ୧୯୩୮ ଜାନୁଆରିରେ ଆଇ.ସି.୬ସ୍ ଦେବି । ନ ହୋଇ ପାରିଲେ ୧୯୩୮ ଡିସେମ୍ବରରେ ଆଲାଏଡ଼ ସାର୍କିସେସ୍ ପରାମର୍ଶ ଦେବି । ଯଦି ସେଥିରେ ବି ନ ପାରେଁ ତେବେ ସେତେବେଳେ ପ୍ରାଦେଶିକ ଚାକିରି ଅର୍ଥାତ୍ ଡିପୋଟି ଚାକିରି ପାଇଁ ଦରଖାସ୍ତ କରିବି, ଅଧ୍ୟାପକ ଚାକିରି ଯଦି ଖୋଲେ ଆଶ ସେଥିପାଇଁ ।

ବେଳେବେଳେ କେଉଁ ପିଲାକୁ ପାଠ ପଡ଼େଇବାକୁ ପଡ଼େ, ଚିହ୍ନା ଅଚିହ୍ନା କିଏ କେତେବେଳେ ଆସନ୍ତି, କିଏ କିଛି ଦିନ ନିୟମିତ ଆସନ୍ତି । ପଇସା ନିଏ ନାହିଁ । ପ୍ରଯୋଜନ ଗୋଟିଏ ଚିଉସନ୍, ହାତରେ କୋଡ଼ିଏ ପରିଶିଳି ଚଙ୍ଗା

ଥିଲେ ବହୁତ କାମରେ ଆସିବ । ବିଶେଷତଃ ବହି କିଣା । ଖାଇବା କାହୁଡ଼ାଇକ ପାଖେ । ଇଂରେଜୀ ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କିଶୋରୀ ପ୍ରସାଦ ସିନ୍ହା ଡକାଇ ନେଇ ତାଙ୍କ ପୁଅ ମୁନାନ୍ଦକୁ କିଛି ଦିନ ଘଣ୍ଟାଏ ଘଣ୍ଟାଏ ପଡ଼ାଇବାକୁ କହିଥିଲେ । ମାସକୁ ପଚିଶି ଟଙ୍କା, ପାରିଶ୍ରମିକ । ସେ ଥିଲା ମୋର ତୃତୀୟ ଦରହମା ନିଆ ଟିକେଥିଲା । ତା ଆଗରୁ ଇଂଜିନିଅର ବନବିହାରୀ ମହାନ୍ତିକ ପୁଅ ନଦିଆବିହାରୀ ମୋର ଛାତ୍ର ହୋଇଥିଲା, ତା ବଡ଼ଭାଇ ବିପିନ୍ କେବେ କେବେ କ'ଣ ବୁଝେ ।

ଆଜ.ସି.ୱେ ପରୀକ୍ଷାରେ ନୂଆ ଆଇନ ହୋଇଥାଏ ଆଗତୁରା^୧ ଟ ୧୦୦ଙ୍କା ପିଲ୍ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ପ୍ରାରମ୍ଭିକ ବନ୍ଦାବନ୍ତି ସରିଲା । ଟୁୟେନ ଟଙ୍କା ଠୁଳ କରି ଅଗଷ୍ଟ ଆଡ଼କୁ ପିଲ୍ ଦେବାରେ ଅସୁବିଧା ହେଲା ନାହିଁ । ତାପରେ ପରୀକ୍ଷାର ତାରିଖ ଓ ନିର୍ଣ୍ଣୟ ଆସିଲା, ଗୋଲନ୍ଦମ୍ବର ଆସିଲା । ପ୍ରୟୋଜନ ହେଲା ଡିସେମ୍ବର ମାସରେ ମୁଁ ଦିଲ୍ଲୀ ଯିବି ।

କିନ୍ତୁ “ଦିଲ୍ଲୀ ହନସ୍ତ ଦୂର” ।

ଅନ୍ତରେ ଦୁଇଶହ ଟଙ୍କା ଲୋଡ଼ା, ଯିବା ଆସିବା ଭଡ଼ା ଓ ସେଠି କେତେଦିନ ରହଣି ପାଇଁ । ଜଗରବାବୁ ଗୋଟିଏ ବିଭାଗରେ ଖର୍ଚ୍ଚାନ୍ତ ହେଲେଣି, ଆଉ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଘରୁ ଅର୍ଥାର ତିନି ଭାଇଙ୍କଠୁଁ ମିଳି ପାରିଲା ନାହିଁ, ସେମାନେ ବି କୁରୁମ୍ଭୁ ଲୋକ, ସଞ୍ଚୟ ନ ଥାଏ । ଆଉ କାହାକୁ ମୁଁ ମାଗିବି ନାହିଁ । ୧୯୩୭ ଡିସେମ୍ବର ମହିବେଳକୁ ଜାଣି ପାରିଲି, ଟଙ୍କା ମିଳୁ ନାହିଁ, ଆଜ.ସି.ୱେ ପରୀକ୍ଷା ମୁଁ ଆଉ ଦେଉନାହିଁ ।

ତା ହେଲେ ?

ପାଖେ ମୋ ବହିଗଦା, ନୋଟ୍ ଖାତା ଗଦା, ବର୍ଷକରୁ ବେଶି ହୋଇ ଗଲାଣି ଏମ.୧., ପାଶ୍ କରି ମୁଁ ଖାଲି ପଡ଼ୁଛି, କାହିଁକି ? ପଡ଼ି ଆନନ୍ଦ ମିଳିଛି, ଆଉ କେତେ କଥା ଜାଣିଛି । ଆର୍ଥିକ ମୂଲ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସେ କିଛି ନୁହେଁ । ପାଖେ ସେ ବହି ଖୋଲ ଭିତରେ ମୋ ପ୍ଲାନ, ତା ବାହାରେ ନିରାଶା । ସେ ନିରାଶା ସତେ ଅବା ଖାପେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଟଙ୍କା ଗଛରୁ ଓହଳିଥିବା ବାଦୁଡ଼ିମାନଙ୍କ ଚେଁ ଚେଁ ସଂଗେ, ଦିନବେଳେ କେଡ଼େ ନିରାଶ୍ୟ, ପ୍ରଳମ୍ବ, ଗୋଡ଼ ଉପରେ ଦୁଷ୍ଟ ଲକ୍ଜୁ । ଆଉ ସେ ପାତିମାଙ୍କତ୍ତ ଗୁଡ଼ାକ, ପଲପଲ, ଚାଲ ଉପରେ ଦୁମଦାମ । ଏକର ସେକର । ଆଉ ଏ ମଶା ପଲ, ସଞ୍ଜ ନବୁଡ଼ୁଣୁ ଘାଁଘାଉଁ, ମେଘ ପରି । ସାମ୍ବାରେ ଚବର ଚବର ପୋଖରା, ସବୁ ଦିନେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟ । ହଲଚଳ ସରିଲେ ନିଛାଟିଆ ପାଣି ଅରାଏ, ସବୁଛି । ଆଉ ବଂଗାଳାସାହି ମଠି,

କେବେ କେଉଁ ଉସବ ପଡ଼ିଲେ ଲୋକ ଗହଳି । ଅନ୍ୟବେଳେ ସବୁଦ୍ଵିନିଆ ‘ନୀତି’ । ଏକା ନିର୍ଜ୍ଞ ।

ଗୋଟାଏ ସ୍ଵପ୍ନର ସମାପ୍ତି । ଆଗ.ସି.ୱେ । ସବୁ ବର୍ଷ ଡିସେମ୍ବର ଶେଷ ଆଢ଼କୁ ଆପେ ଆପେ ମନେ ପଡ଼ିଯାଏ ।

ତଥାପି ଜୀବନୀଶ୍ଵର ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ ମନକୁ ଦବି ଯିବାକୁ ଦେଲା ନାହିଁ । ପନ୍ଥର କୋଢ଼ିଏ ଦିନ ଗୁମ୍ । ପୁଣି ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲି ଆଲାଏର ସର୍ବଧେସ ପ୍ରତିଯୋଗିତା ପରୀକ୍ଷା ପାଇଁ ପସ୍ତି ।

ତାହାରି ରିତରେ ୧୯୩୭ ଅପ୍ରେଲର ଆରମ୍ଭ ହୋଇଯାଇଥାଏ ‘ସହକାର’ରେ ମୋର ଗଢ଼ ପରି ପ୍ରବନ୍ଧଗୁଡ଼ିକ, ‘ସହକାର’ ୧୭ ବର୍ଷର ପ୍ରଥମ ସଂଖ୍ୟା (୧୫ ଅପ୍ରେଲ)ରୁ ‘ବାୟାକକ’ରେ ତା ଆରମ୍ଭ । ୧୯୩୭ ଓ ୧୯୩୮ରେ ବି ଚାଲିଥାଏ । ସେଇଲି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପ୍ରବନ୍ଧ ଭାବିବାକୁ ଲେଖିବାକୁ ଲାଗେ କିଛି ଦିନ । ଓଡ଼ିଆରେ ଲେଖୁବି, ସଂସ୍କୃତରେ ନୁହେଁ । କଥୁତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଚେଷ୍ଟା କରିବି ବିଶ୍ଵେଷଣାମୂଳକ ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ, ପରମରା ନାହିଁ, ତେଣୁ ଲାଭଭାବନ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ, ଅଛକେ ବେଶି କଥା କହିହେବ, ଗଦ୍ୟ ହେଲେ ସୁନ୍ଦର ଆଭ୍ୟନ୍ତରାଣ ଛନ୍ଦ ରହିବ, ଚିତ୍ର ଗୁଡ଼ିକ ଭାବର ରୂପକ ହେବ, ନିଜ ପାଇଁ ମନେ ମନେ ନାନା କଟକଣା ଓ ପର୍ମାସି ପାନିଥାଏ, କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକରେ । ତେଣୁ ପରିଶ୍ରମ । ଉସାହ ମିଳେ, ଯେତେବେଳେ ଛପା ହେଲା ପରେ ଲେଖାଟି ତୁଣେ ତୁଣେ ଆଲୋଚିତ ହୁଏ ଦେଖାହେଲେ ଲୋକେ କହନ୍ତି । ସାହିତ୍ୟ ପଢ଼ା ଓ ଆଲୋଚ୍ୟତ ପ୍ରାୟ ସବୁଦିନେ ଚାଲିଥାଏ । ବନ୍ଦୁମାନେ ଆସନ୍ତି ।

ତା ସହିତ ଥାଏ ଅହେତୁକ ବୁଲାବୁଲି କିଛି ।

ଆଗ ପରି ନଈକୂଳ, ରାଷ୍ଟ୍ରା । ଅନେକ ସମୟରେ ଉପରଙ୍ଗଳି ରାକୁ (ରାଜକିଶୋର ପଞ୍ଜନ୍ୟକ), ରଘୁ (ରଘୁନାଥ ଦାସ) ଆସନ୍ତି, କେତେବେଳେ ଆଉ କିଏ । କେବେ କେବେ ସଞ୍ଚବୁଡ଼େ ବନ୍ଦୁ ଘର, ବନ୍ଦୁ ଶ୍ରୀରାଶ ମହାନ୍ତି, ସମର୍ଜନରେ ମୋର ଗୋଟିଏ ଦାଦିପୁଅ ଭାଇ, ସହପାଠୀ ଥିଲା, ପଡ଼ା କମିସନର ଅପିସରେ ଟାଇପିଷ୍ଟ, ହୋଇଥାଏ, ବନ୍ଦୁମେହା, ସେଠିକି ବନ୍ଦୁ ବନ୍ଦୁ ଆସନ୍ତି, ସାହିତ୍ୟ ଆଲୋଚନା ହିଁ ପଡ଼େ, କେତେବେଳେ ବିନା କାରଣରେ ଏଣେ ତେଣେ ବୁଲାବୁଲି, ଦେଖିଦେଖୁ, ଭାବି ଭାବି । ଥରେ ଏକୁଟିଆ କଟକ ସହର ଚାରିକରେ ନଈଦାଢ଼େ ଦାଢ଼େ ଚାଲି ଚାଲି ବୁଲିଥିଲି । ବାରବାଟି କିଲ୍ଲାଯାକ ତ ଅନେକଥର । ଭୂତପରି ନିଜ ସଂଗେ ନିଜେ ଏକୁଟିଆ ବୁଲିବା ବନ୍ଦୁକାଳର ସରକ । ସେତେବେଳେ

କେତେ ଚିନ୍ମା ମନେ ପଡ଼େ, ସରଳ ହୁଏ, କେତେ ବିଚିତ୍ର ଧାରଣା ମନେ ପଡ଼େ; ଲଜ୍ଜା ହୁଏ ତାକୁ ଗୃଷ୍ମ ଦେବାକୁ ।

ବୋଉ ଥାଏ ଧୂଳିଭାଇଙ୍କ ପାଖେ, ସେ ମଣିଜଙ୍ଗା ସେକସନ ଅପିସର ହୋଇ ଦିନାକେତେ ଥିଲେ, ସେଠିକି ବି ଅନେକ ଥର ଯାଏଁ । ତାପରେ ପୁଣି ଜଗତ୍ସିଂହରେ ଭାଇଙ୍କ ସଂଶାରେ ତଳହଟି ନଜମାଳ ବି ବୁଲି ଦେଖାଇଛି ।

ଡଗରପଡ଼ାରେ ବଡ଼ ଭାଇଙ୍କ ଘରଠୁଁ ଦି ତିନି ଘର ଛାଡ଼ି ଗୋଟିଏ ଏକମାହାଳା କୋଠା । ସେଠି ଥିଲେ ଦାମୋଦର ଶତପଥୀ । ଯେଉଁ ପଣ୍ଡିତ ଆର୍ଗ୍ରାଣ ଶତପଥୀଙ୍କ “ଅପତ୍ରାଶ ବୋଧନୀ” ଓ “ଶୁଦ୍ଧ ବୋଧକ” ମୁଁ ପିଲାଦିନେ ପଡ଼ିଥିଲି, ଯହିଁରେ ଥିଲା ‘କର୍କାରୁ’ରୁ ‘କଖାରୁ’, ପୁଣି ସଂଶୋଧନ କର—ବ୍ରାହ୍ମ ପ୍ରବତ୍ତ ଉପରେ ଗ୍ରୁଜନ କରୁଅଛି’ ତାଙ୍କରି ସେ ପୁଅ । ନିଜେ ବୋଧହୁଏ ବି.ଏ. ପାଶୁ କରିଥିଲେ, ପି.ଡକ୍ଟର ଡିଗ୍ରିରେ ଆକାଉଷ୍ଟ କିରାନି, କାହୁଭାଇ ସେ ଅପିସରେ ଥିଲାବେଳେ ତାଙ୍କ ସହକର୍ମୀ । ତାଙ୍କର ଜ୍ଞାନ, ବୁଦ୍ଧି, ସଂକ୍ଷିପ୍ତବାଦିତା, ନିର୍ଭାକତା ଓ ସୌଜନ୍ୟ ଆଦି ବିଷୟରେ କାହୁଭାଇ ଆଗରୁ ଜାଣିଥିଲେ ଓ ତାଙ୍କୁ ଭଲ ପାଉଥିଲେ ।

କିନ୍ତୁ ମୋର ତାଙ୍କ ସଂଶୋଧନ ବିଷୟରେ ଜାଣି ନ ଥିଲି । ଦିନେ ଦୋଷ ବଡ଼ଭାଇ ମତେ ଡାକି କହିଲେ ଯେ ତାଙ୍କର ଯୋଡ଼ିଏ ଛିଅ ଅଛନ୍ତି, ସ୍କୁଲଫେ ପଢ଼ୁଥିଲେ ଏବେ ଘରେ ପଡ଼ନ୍ତି, ସେ ଦୁର୍ଦ୍ଵାରା ପଣ୍ଡାଏ ଲେଖାଁ ଚିତ୍ରପତ୍ର ପଢ଼ାଇବାକୁ ପଡ଼ିବ, ଦାମବାବୁ ତାଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କରିଛନ୍ତି ଓ ସେ ରାଜି ହୋଇଛନ୍ତି । ଜାଇ ଆଉ ବି ବୁଝେଇ କହିଲେ । କେତେ ଲୋକଙ୍କ ସଂଶୋଧନ ଦାମବାବୁଙ୍କର ଅପଦ ଅଛି । ବଡ଼ଭିଅ ଶକୁନ୍ତଳା, ସାନ ବେଳୁ ବିଭା କରିଦେଲେ କିନ୍ତୁ ପାଠ ଛାଡ଼ାଇଲେ ନାହିଁ । ଜୋଇଁକୁ ଘରେ ରଖି ପାଠ ପଢ଼ାଉଥାନ୍ତି । ଜୋଇଁ ବିଦ୍ରୋହ କଳା, ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ, ଚାଲିଗଲା, ଚାହିଁଲା ଛିଅ ବି ପଢ଼ା ଛାଡ଼ି ତା ଘରକୁ ଯାଉ । ଦାମବାବୁ ରାଜି ହେଲେ ନାହିଁ । ଜୋଇଁ ଓ ତାଙ୍କର ଏଥିପାଇଁ ମକଦମା ଚାଲିଲା । ଜୋଇଁ କିନ୍ତି ଗୋକୁଳମାଳ ବି କରେଇଲା । ଦାମବାବୁ ଚଲିଲେ ନାହିଁ । ମୋ ଭୁଲ ବିଚାର ଲାଗି ଛିଅକୁ ପିଲା ଥିଲାବେଳେ ଯଦି ଅପାତ୍ରରେ ଦେଲି, ସେଥିପାଇଁ ସେ ଅଗ୍ର୍ୟାନ ପିଲା ଜୀବନଯାକ ଦୁଃଖ ପାଇବ କାହିଁକି ? ତାଙ୍କ ଦୃଢ଼ ବିଚାର ଏହିପରି । ମକଦମା ନାନା କୋଟି ହେଉ ହେଉ ହଠାତ ଦିନେ ଜୋଇଁଟି ଅକାଳରେ ମରିଗଲା । ଦାମବାବୁଙ୍କର ପୁଅ ନ ଥିଲା, ସେହି ଯୋଡ଼ିଏ ଛିଅ, ସେମାନଙ୍କୁ ସେ ସ୍କୁଲରୁ

ଉଠେଇ ଆଣି ଘରେ ରଖୁ ପଡ଼ାଉଥାନ୍ତି । ୧୯୩୭ ସାଲର ଜୁଲାଇ ମାସରୁ
୧୯୩୮ ଜାନୁଆରିଯାକେ ଚିତ୍ରସନ କରିଛି ।

ଯୋଡ଼ିଏ ଝିଅପିଲାଙ୍କୁ ଚିତ୍ରସନ କରିବି । ଦାମବାବୁଙ୍କ ଘରେ ପହଞ୍ଚିଲି ।
ଅତି ଆପଣାର ପରି ଦାମବାବୁ ସ୍ଥାଗତ କଲେ । ଖୁବ ସେହା ଭଦ୍ର ମଣିଷଗୁଡ଼ିଏ
ସେମାନେ । ସ୍ଵାମୀ, ସ୍ତ୍ରୀ, ଝିଅ ଯୋଡ଼ିକ, ପରସ୍ପର ପ୍ରତି ଅତି ମନୋଯୋଗୀ,
ସମଷ୍ଟେ କର୍ମତ୍ୟର । ଖୁବ ସୁତୁରା ଘରକରଣା, ସରଳ, ନିରାତମର, ସଞ୍ଚତ,
ଶୁଣ୍ଡ । ସେ ଘରେ ଖାଲି ହସ, ଆନନ୍ଦ, ଆଶା, ଉଦୟାହ । ମୋର କାମ
ସକାଳେ ବା ଦ୍ୱିପ୍ରହରେ ଏକ ଘଣ୍ଟା, ଦରହମା ୩୭୪ଙ୍କା, ତା'ତ ସବୁଦିନେ,
ଅନେକ ସମୟରେ ଜଳଖୁଆ ।

ପଢ଼େଇ ସାରିଲେ କେବେ କେବେ ଦାମବାବୁ ଏଣୁ ତେଣୁ ଆଲୋଚନା
କରନ୍ତି । ଲାଗୁଆଏ, ସନାତନ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ପ୍ରକଳିତ ପ୍ରଥା ଅନୁସାରେ ବଢ଼ିଅ
ବିବାହ ସଂପର୍କରେ ଆହାତ ହୋଇ ସେ ସଞ୍ଚାରର ବିରୋଧୀ ହୋଇଛନ୍ତି ।
ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ଜ୍ଞାନ ଖୁବ ବହୁତ ପଢ଼ିଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ବିଚାର ଓ ବିଜ୍ଞାନବାଦର ସେ
ସମର୍ଥୀକ । ତାଙ୍କ ନିଜ ବିଚାର ଖୁବ ତାଷ୍ଟ ଓ ସଷ୍ଟ, ଉପରୋଧ ନ ଥାଏ,
ଯାହା ଠିକ୍ ଭାବନ୍ତି ତାହା କହନ୍ତି ଓ କରନ୍ତି । ନିଜ ସାମିତ ପରିସର ଭିତରେ
ସେ ଜଣେ ସଞ୍ଚାରକ । ସେ ଲୋଡ଼ିତି ସାମାଜିକ ନ୍ୟାୟ ଓ ଔତ୍ତିତ୍ୟ । ସୁନ୍ଦର
ଚେହେରା, ଖୁବ ବଲୁଆବି ଥିଲେ ଆଗେ । ଶ୍ରୀ ତାଙ୍କର ସବୁଦିନିଆ ରୋଗ,
ବାହାରିଲେ ଖୁବ କଷ ଦିଏ । ପ୍ରାୟ ପଚାଶ ବର୍ଷରେ ସେଇଥରେ ସେ ମଲେ ।

ସେଠିକି ଆସନ୍ତି ତାଙ୍କ ବହୁ ବ୍ରୁଦ୍ଧା ବୈରାଗୀ ଚରଣ ମିଶ୍ର, ‘ବିବରା ବିକାହ’ର
ପ୍ରବର୍ଗକ, ଆଜୀବନ ସମାଜସେବା ଓ ସମାଜ ସଞ୍ଚାରକ ।

ଦୁଇ ଝିଅ ଅଷ୍ଟମ ଶ୍ରେଣୀ ପ୍ରଗରେହଁ ଅଛନ୍ତି, ପରୀକ୍ଷା କରି ଏଇଆ ବୁଞ୍ଜିଲି ।
କିନ୍ତୁ ପାଠ ଦେଲେ ଦିନରାତି ପରିଶ୍ରମ କରି ତାକୁ ପଢ଼ିବାକୁ ସେମାନେ ଉପାହା ।
ସାତ ଆଠ ମାସରେ ହେବ ବୋଧହୃଦୟ, ସେମାନେ ମାତ୍ରିକ ଚେଷ୍ଟ ପରୀକ୍ଷା
ଦେଲେ, ‘ସେଇ ଅଧ୍ୟ’ ହେଲେ, ପରୀକ୍ଷାରେ ବସିଲେ, ଶକୁନ୍ତଳା ପରୀକ୍ଷା
ଦେଉଁ ଦେଉଁ ଅସୁନ୍ଦର ହୋଇପଡ଼ିଲା, ଉଠି-ଆସିଲା, ତା ତଳ, ଅନ୍ତପୂର୍ଣ୍ଣ ମ୍ୟାତ୍ରିକ
ପାଶ କଲା ଓ କଲେଜରେ ନା ଲେଖାଇଲା । ତା ବିରାଗର ହେଲା ସେତେବେଳେ
ଓକିଲାତି ଆରମ୍ଭ କରୁଥିବା ସମ୍ବଲପୁରର ଶ୍ରୀ ଗିରିଜା ଶକ୍ତର ବହିଦାରକ ସଂଗେ ।
ପଛେ ଗିରିଜାବାବୁ କଟକର ଜଣେ ନାଁଢାକ ଓକିଲ ହେଲେ । କେତେ ବର୍ଷ
ପରେ ସେମାନଙ୍କ ପୁଅକୁ ଦେଖିଲି । ଗ ବର୍ଷର ପୁଅ କୁନା ଆକାରରେ

ବାର ବର୍ଷ ପରି ଦିଶୁଆୟ, ଅଜା, ଆଶ, ମାଉସୀ, ବାପମାଙ୍କର ଅତି ଗେହ୍ନା । ତାପରେ କୁନାବି ଚାଲିଗଲା, ତା ପଛେ ପଛେ ଦାମବାବୁ । ତାପରେ ହଠାର ମରିଗଲା ଶକୁନଳା ।

ସଢ଼କ ବାଁ ପାଖେ ସେ ଘରଟି ବି ଅଛି । ସେଠି ଆଉ କିଏ ରହନ୍ତି । ସାମ୍ବାରେ ସଢ଼କ ତାହାଣ ପାଖେ ଚିରିଜାବାବୁଙ୍କ ଦୋମାହାଲା ।

୧୯୩୮ ବୈଶାଖରୁ ମତେ ଚରିଶି ବର୍ଷ ପୁରିଲା । ତାପରେ ସତେ ଯେମିତି ଗୋଟାଏ ଗ୍ରୁହ-ଚଳନ । ଏମ.୧. ପାଶୁ କରି ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ବର୍ଷ ହେଲାଣି, କିନ୍ତୁ କେଉଁ ମାସରେ କାଁର୍ବା । ଚିଉସନ୍ତାଏ ଛଡ଼ା ମୋର କିନ୍ତି ଗୋତଗାର ନାହିଁ, ଖାତକ୍ଷି କାହୁଭାଇଙ୍କ ଘରେ, ରହୁଛି ସେଠି, ନିର୍ଭର ତାଙ୍କ ଉପରେ ବା ଧୂଳଭାଇଙ୍କ ଉପରେ । ସତ, ମୁଁ ଆଲାଏତ୍ତ ପରୀକ୍ଷା ଦେବି ବୋଲି ପଢ଼ୁଛି, କିନ୍ତୁ ତା ପରୀକ୍ଷା ଫିଲ୍ ମୁଁ ଦେଇଛି ସିନା, ଦିଲ୍ଲୀ ଯିବାକୁ ସମ୍ବଲ ମିଳିବ ତ ? ଗେରେନ୍ସା କଲେଜରେ ଏତେଦିନକେ ଜାଂରାଜୀ ଅଧ୍ୟାପକ ଚାକିରିଟିଏ ଖୋଲିଲା, ଦରଖାସ୍ତ କଲି, କିନ୍ତୁ ସୁହରମ୍ ନିଯୁକ୍ତି ପାଇଲେ, ତାଙ୍କ ବି.୬ ଡିଗ୍ରୀ ବିଲାତର । ଅନ୍ୟ ଚାକିରି ପାଇଁ କେବେ ଭୂଲରେ ବି ଦରଖାସ୍ତ ଦେଇନାହିଁ । ହଠାର କାହିଁକି ବେଳେବେଳେ ଉତ୍ତରା ବହୁଆୟ, ମୋର ନିଯୁକ୍ତି ଦରକାର । ଦିନେ ନିମ୍ନଗୌଡ଼ିରେ ନିମେଇଁ ଚରଣ ଦାସଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଦେଖା । ସେ Book of words and Phrases ର ଲେଖକ, ଦ୍ଵିତୀୟ ସଂସ୍କରଣ ହେବା ଆଗରୁ ମୋ ସାହାୟ୍ୟ ମାର୍ଗିଥିଲେ ଓ ମୁଁ ତାକୁ ସଂଶୋଧନ କରିଥିଲି । ତେଣୁ ବହୁତା ଥାଏ । ସେ ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ, ସବ ଡିପୋଟି ଚାକିରି ଖୋଲିଛି, ଆଉ ଅଛଦିନେ ଦରଖାସ୍ତ କରିବା ବେଳ ଯିବ, ମୋର ଦରଖାସ୍ତ ଦେବା ଉଚିତ, ଡିପୋଟି ଆଉ ସିଧାସଳକ୍ଷ ନିଆୟିବେ ନାହିଁ, ତେଣୁ ତେରି କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ, ଆଗ ନିଯୁକ୍ତି, ପଛେ ଅବା ତା ଉପରକୁ ତା ଉପରକୁ ପରୀକ୍ଷା । କାହୁଭାଇ ଓ ବଡ଼ଭାଇଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପରାମର୍ଶ କଲି । ଦରଖାସ୍ତ ଦେଲି ‘ଜଣର୍ଭ୍ୟ’ ହେଲା ।

ସେମେଯର ୧୦, ୧୯୩୮, ସବ ଡିପୋଟି ହୋଇ କଟକ କିଲଟରିରେ ଚାକିରିରେ ଯୋଗ ଦେଲି ।

ଆଜ୍ଞ.ସି.ୱେ. ଆଉ ସବ ଡିପୋଟି ।

ଆଜ୍ଞ.ସି.ୱେ. ହେବ ବି ଚାରି ବର୍ଷରେ କଲେକ୍ଟର । ସବ ଡିପୋଟି ତା ଜୀବନରେ ବି କଲେକ୍ଟର ନ ହେବା ଆଶା ବେଶି । ଦରମା ପ୍ରଥମ ବର୍ଷ

ଶହେ, ଦ୍ଵିତୀୟ ବର୍ଷ ଶହେ ପଚିଶି, ତୃତୀୟ ବର୍ଷ ୧୪୪ ଓ ସେଉଠୁ ଚନ୍ଦ୍ରକାଳୀନ ଲେଖା ବଢ଼ିବ । କିନ୍ତୁ କେମିତି ମତେ ରୂପିବ ନ ରୂପିବ ମୁଁ କ’ଣ ଜାଣିଥିଲି ? ଯୋବନ ସତେ ଅବା ଶଷ୍ଠା ଲାଗୁଆଏ ସବୁ ଖାଲ ସବୁ ଗହାର ଖୋଲାକୁ ଜାକି ରଖୁଆଏ ଗୋଟାଏ ହାଲୁକା ସୁନେଲି କୁହୁଡ଼ି । ଲାଗୁଆଏ, ଯେ ଚାକିରି ମୋର ସବୁଦିନିଆ ନୁହେଁ । ଆଲାଏତ ପରୀକ୍ଷା ତ ଦେବି ନିଶ୍ଚୟ, ହୋଇଯିବା ବି ଅସମ୍ଭବ ନୁହେଁ, ଯଦି ବା ନ ହୁଏ, ନିଶ୍ଚୟ ପରିଶ୍ରମ, ଆନ୍ତରିକତା, ସତୋଚପଣ ଓ କାର୍ଯ୍ୟଦର୍ଶତା ଲାଗି ବାଟ ଖୋଲି ଖୋଲି ଯାଉଥିବ । ଏପରି ଭାବୁଥିଲି, କାରଣ ସଂସାର ବିଷୟରେ ଧାରଣା ନ ଥିଲା ।

ଡୋପାନ ପରେ କ୍ଲାନ୍ ହୋଇ ଉଚ୍ଚା କେଉଁ ଅପତ୍ରାରେ ଆଉଜିଗଲା ପରି ସବୁଦିପୋଟିରେ ପଶି ଯାଇଥିଲି । ପାଠ୍ୟ ପୁଷ୍ଟକ ଲେଖୁ ସ୍ବାଧୀନ ଭାବେ ଲେଖିବାକୁ ଯୋଜନା କରି ବିଷଳ ହୋଇ ସାରିଆଏଁ । ସାରସ୍ଵତ ଉତ୍ତାର ମାଲିକ ଚୌଧୁରୀ ଲୋକନାଥ ନନ୍ଦକ ପରାମର୍ଶ ଅନୁସାରେ ସିଲେବସ ଦେଖୁ ‘ଗୌଗୋଳିକ କାହାଣୀ ୧ମ ଓ ୨ୟ ଭାଗ ଲେଖୁଥିଲି, ସେ ଛପାଇଥିଲେ । ଅଭିଜ୍ଞ ଶିକ୍ଷକ ଓ ପାଠ୍ୟପୁଷ୍ଟକ ଲେଖକ ଜଗନ୍ନାଥ ତ୍ରିପାଠୀଙ୍କ ବହିଟି ଗୃହାତ ହେଲା । ଆଉ ମୁଁ ପାଠ୍ୟପୁଷ୍ଟକ ଲେଖବା ଉଦ୍‌ୟମ କରିନାହିଁ । କାହିଁକି ପୁରୁଣା ଦନ୍ତ ସାହସ ଓ ବୈପରୁଆ ବାଟ ଛାଡ଼ି ହଠାତ ଗତାନ୍ତରୁତିକ ପଛାରେ ନିଜକୁ ବାନ୍ଧି ବହା କଲି ଓ ହାନିମାନ କଲି ଭାବି ଆଶ୍ରୟ ହୁଏଁ, କ୍ଷୁଣ୍ଟ ହୁଏଁ, ପୁଣି ଭାବେଁ,— ଯାହାର ଯାହା ହେବାକୁ ଥାଏ ସେଇଆହି ହୁଏ ।

